

11
xion. e
pcc. 10. 3. 2. 49.
e
pcc.

43

51

BIBLIOTECA DE LOYOLA.

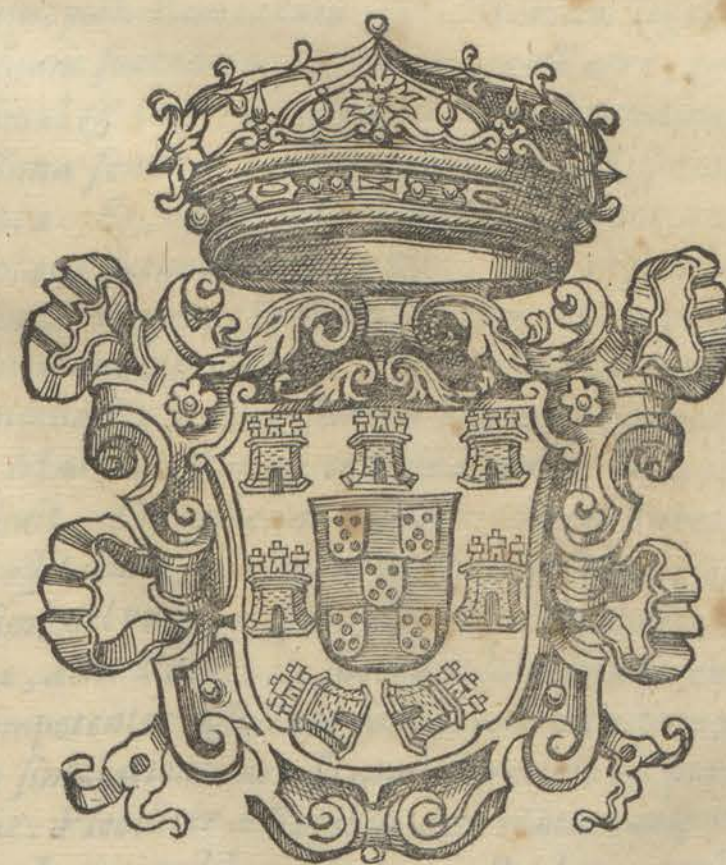
Sala 1
Estante 92
Plúteo 10

7056

HIERONYMI
O S O R I I
L V S I T A N I
E P I S C O P I
A L G A R B I E N S I S
Operum
Tomus Secundus.

AD
PHILIPPVM I. PORTVGALIAE
REGEM INVICTISSIMVM.

ROMÆ,
Ex Bibliotheca Georgij Ferrarij, M. D. XCII.
SVPERIORVM PERMISSV.

*Elacogugado Conforme Alabensura de Supremo Consejo de las Indias general en g^{ra} en m^{da} de 17 de
marzo 1631 a p^{do} doctor p^o Lopez*

ADMONITIO AD LECTOREM IN SEQUENTEM EPISTOLAM

Ex ordine

R. P. MAGISTRI SACRI PALATII.

Elisabetha, ad quam Auctor sequentem scripsit Epistolam, est Henrici Octavi, ex Anna Bolena, superinducta concubina, (cum adhuc legitima viueret uxor) filia. Quam, licet spuriam, impurissimis ortam natalibus, atque ab infantia ad haresim, & impudicitiam, edoctam, Clementisq. Septimi, ac Pauli Tertij, sententijs, hereditarij Regni incapacem declaratam, voluit tamen Pater, Ordinum etiam ad id procurato consensu, post Eduardum, & Mariam legitimos liberos, in Regnum suum succedere. Henrico ergo Patre, & Eduardo fratre vita simul & imperio defunctis, cepit ordine Regnum Maria sanctissima femina, paulo post Philippo Hispaniarum Principi optimo nupta. Et, quia, decurrentibus aliquot annis, nuptia videbantur plane futura steriles, vices iam regnandi suas, & per Catholicissimos Reges extinctam haresim restituendi, Elisabetha infinita ambitione exspectabat. Sed nec hac concupita dominationis certa, & vicina spe infelix femina contenta, multarum contra sororem, & Maritum Regem conspirationum sociam se, vel ducem potius, praeiuit. De quo cum multis modis constaret, & proinde in custodiam esset data, verita, ne, propter laesam maiestatem, vel propter haresim, vel propter spurcissimam, ac Apostolico iudicio damnatam Natalia, acta Patris de succedendo rescinderentur, Principatuq. tam impotenter affectato simul cum vita priuaretur, ad profundissimam simulationis artificium, hareticis in primis familiare, se composuit. Flebiliter a Regibus deprecatur culpam: se Cardinalis Polii Legati pedibus aduoluit: a Praelatis, & Presbyteris, instrui postulat: Catholicam fidem miro ardore discit, ac profitetur: saepe, ac deuote, ut videbatur, confitetur: quotidie semel aut iterum,

rum sacrum audit: communicat frequenter: admiratur priorem suam, ac suorum cecitatem. Quin & Gulielmus Cicilius, & hic ipse Haddonus, contra quem Hieronymus noster scribit, & alij, istius Elisabetha consiliarij, ac familiares, vel sua sponte, vel ipsius exemplo, in eandem proditoriam simulationem sunt adducti. Unde factum est, ut Mulieri non modo condonata sint omnia, sed ut in Regni solium, summo Orbis, & Ecclesie damno, & florentissima Prouincia exitio, defuncta Sorore, admitteretur: idq. facilius, quod paullo etiam ante Maria mortem sancte promiserat, se Romanam fidem, a Catholicis Regibus paullo ante restitutam, semper inuiolate conseruaturam. Sed nec iam potita rerum, licet perfidiam suam non multis modis prodiderit, simulare, dissimulare, fingere, ac fallere desit. Nam & se sacris carimonijs inaugurari, & priorum Regum more inungi, & iusiurandum pro Catholica fidei, Ecclesiaeque libertatum, ac priuilegiolorum defensione publice prestare, aliaque similia facere, & subire non recusauit. Atque nec postea, cum iam, oblita promissorum, oblita sacramenti, oblita factorum, sacra cuncta profanasset, Episcopos, ac Presbyteros quosque primarios in vinculis teneret, hanc vulpinam personam deposuit: sed tam domi apud suos, quam foris apud externos, clementia in Catholicos famam, atque in secta sua professione moderationis laudem fallaciter ubiq. captauit: porro in vulgus varijs vocibus spargens, se non tam sua sponte, quam eorum vi, ac voluntate, quibus sine periculo resistere non poterat, ad Religionis mutationem adductam fuisse. Secundum quam hypocrisis illis primis scismatis, ac Regni sui annis, noluit Pseudoepiscopos, ac Presbyteros suos prodire in publicum, nisi in habitu Clericali. Voluit sacra Caluini apud se cum Cruce, Cereis, Organis, Cantu, ac paramentis quibusdam solitis fieri; sacerdotum coniugia, sicut alia multa, se tolerare debere, legibus approbare non posse affirmavit. Atque ad maiorem in hac re fraudem, eadem turpissima fictione, ac calliditate, maximos quosque ac Christianissimos Europa Principes in connubium expetuisse visa est: ut vel hoc modo Mundo persuaderet, se non solum a Catholica Religione adeo non abhorre, ut eam quoque, cum per se non queat, alicuius saltem Coniugis Catholici potentia, restituere velle videri possit. Cum igitur his diabolicis artibus praeceptos Regni sui Orthodoxos aliquandiu ludificasset, & apud externos magnam de sua in Religionem Catholicam propensione, ac conuersione, spem excitasset,

set, inter ceteros Principes, qui vel per litteras, vel per Nuntios, & Oratores, animum mulieris in hoc genere pertentauerunt, Serenissimus Henricus Cardinalis, postea Lusitania Rex, voluit, ut Hieronymus Osorius, Episcopus Siluensis, cuius singularem eloquentiam, ac in dicendo, & persuadendo gratiam nouerat; ad eam litteras daret, & quanto posset verborum, & rationum pondere, ad auita Religionis restitutionem, & vanissima secta condemnationem, impelleret. Fecit lubenter Osorius, & ea rerum, ac verborum facundia fecit, eaq. pietate, ac prudentia, qua cetera. In epistola autem legenda, te id solum admonitum, & precatum velim; nempe, ne mireris, aut offendaris ad eos honoris titulos, ac fusiores laudes, quas ex arte, animo, & instituto pio, ad eius captandam beneuolentiam, & agram mentem demulcendam, quam sanabilem esse putabat, in principio maxime litterarum adhibuit: tunc praesertim temporis, cum tanta de illius ad Ecclesiam reconciliatione conciperetur spes; cum adhuc se mitem, ac moderatam in subditos Catholicos fraudolenter exhiberet; cum Sedis Apostolicae conniuentia, ei, ut Regina, ab Anglis passim obediretur; cum adhuc pacem, amicitiam, & antiqua foedera cum vicinis Principibus utcumque coleret, ac tueretur.

Hoc statu rerum, etiam Sanctorum Patrum exemplo, ita ad Principem hereticam scribere licuit. Sed, si ista femina, sicut postea, se perditam, obstinatam, & incorrigibilem tum ostendisset; si immanem illam in sanctos Dei, ut hodie, persecutionem mouisset; si tot tunc innocentum sacro sanguine fuisset ebria: si Apostolico anathemate, ut nunc, fuisset tunc damnata, simulque pratenso Regno, quod numquam iuste tenuerat, deposita; si unius istius Iesabelis furoribus Angliam, Hiberniam, Scotiam, Flandriam, ac Galliam pane perditas; & non solum Hispaniam, sed etiam Lusitaniam indigne vexatam vidisset pius Episcopus; si hac & reliqua omnia eius scelera, cum ceteris turpissimis moribus, cognouisset; numquam ita stylum suum temperasset, ut tam spurce genitam, & toties damnatam, & exaucloratum mulierem, Regnam Serenissimam, ne dum cum ceteris Regibus, qui suo quodam modo, licet non adeo proprio, ita vocari possunt, Dei Vicariam in temporalibus, sed Virgam potius furoris Domini, nominasset: neque umquam commisisset, ut tam immanem Ecclesiae persecutricem, Clementia laude ornaret: nec denique, ut omnium flagitiorum seruam Virginem appellaret: licet id, Latinorum usu, pro adolescen-

lescentula forte dixit. Cetera, quae de eius in omnibus liberalibus disciplinis, & linguis, progressibus, obiter commemorat, fama, ut, sit, & adulatorum sermone, vel ficta, vel aucta, (ut postea intelleximus) ad Episcopum delata sunt; nec pietatem ledunt; & saepe impijs hominibus cum sanctissimis viris ista communia sunt. Hac annotauimus, ut pius Lector sciat, Catholicissimo Episcopo numquam venisse in mentem, ut obstinata, ter damnata, & infamis haeretica, nomen, bonis omnibus odiosissimum, quibuscumque vel veris, vel falsis, laudibus posteritati consecraret. Quae si obseruentur, cetera magna cum voluptate, & fructu, legi possunt.

Imprimatur.

F. Bartholomæus de Miranda. S. P. M.

Imprimatur.

Hortensius Vrnus, Auditor, de mandato Reuerendissimi
D. Vicesgerentis.

ILLVSTRISS. ET SAPIENTISS. VIRO
M. ANTONIO COLVMNAE
S. R. E. CARDINALI

HIERONYMVS OSORIVS NEPOS LVKITANVS

CANONICVS EBORENSIS

S. P. D.

IN D. Pauli Epistolam, Osorij Episcopi commentarios cum legerem, illius in explicando prudentiam, & acumen admirabar. mihi enim Paulum expressisse ille videbatur. quod in summa sapientiae laude pono. Vtrum vero me fallat opinio, si illos euoluas, videbis. tantum enim ingenio praestas, & ad summam nobilitatem eam disciplinarum scientiam adiunxisti, ut sit Tuum in omni re iudicium plurimi faciendum. Eos Tibi dicare constitui, ut aliquam animi mei in Te significationem darem. Hoc munus ea, qua soles

les Litterarū studiosos amplecti beneuolentia,
vt suscipias velim, præsertim, quia Tibi magna
ex parte Osorij scripta debentur, quæ, vt in lu-
cem ederentur, effecisti. Tuum igitur opus Ti-
bi offero, & me, vt est animi Tui excelsi magni-
tudo, ama. Vale.

Romæ. Idib. Septemb. Anno M. D. XCII.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
EPISTOLA
AD SERENISSIMAM ELISABETAM
ANGLIAE REGINAM.

SERENISS. ELISABETAE
Angliæ, Franciæ, Hiberniæ
Reginæ,

Hieronymus Osorius S. P. D.

RAM equidem, clarissima Princeps, in studium tuæ Ma-
iestatis, & Amplitudinis an-
tea satis incitatus, cum ac-
cepissem, quantum valeres
ingenio, & quantos progres-
sus in litteris Græcis, & Lati-
nis haberes, & quomodo Regiæ dignitatē cū
eruditione liberali coniungeres. Postea vero
quam ad me homines quidam detulerunt, a te
scripta mea libenter legi; tanta facta est ad hoc
meum erga te studium accessio, quantā verbis
explicare non possum. Vtrum id vere mihi di-
xerint, an a me falsam gratiam inire voluerint,
incertus sum: hoc vnū scio, me ex eorū sermo-
ne magnam voluptatem percepisse; & consi-
liū iniuisse, quomodo tibi per litteras animum
in te meum plenissimum pietatis, & obseruan-
tiæ declararem. Nec enim dubito, quin eadem
humanitate, qua opuscula mea læctas, si ve-
rum est, te eorum læctione non mediocriter ob-
lectari, sis has litteras meas acceptura; maxi-
me cum illa ad communem vtilitatem conferan-
tur, hæc vero litteræ præcipuum status tui præ-
sidium, & amplissima dignitatis ornamentum
respiciant. Quamuis autem id præstare ne-
queam, hæc tamen voluntas mea non ingrata
tibi debet esse. Solent enim magni Principes,
non tam muneris oblatis dignitatem expendere,
quam offerentis animum, atque fidem ponderare.
Cum enim maximum Regiæ dignitatis

præsidium, & ornamentum sit in hominum be-
nevolentia, atque fidelitate constitutum, quo
modo potest id illis iniucundum, & ingratum
accidere, quod intelligunt esse ex egregia vo-
luntate, atque singulari fide profectum? Vt au-
tem hinc initium scribendi faciam, soleo me-
cum sapenúmero Dei providentiam in Regi-
bus admirari, quod infinita prope hominum
multitudini, ex tam diuersis, & valde inter se
repugnantibus naturis confata, eam mentem
iniecerit, vt vellet vnum præcipue homi-
nem intueri, vnius imperio contineri, vnius
instituti, & legibus alligari: vsque adeo, vt,
cum homines de reliquis rebus acerbo odio se-
pe dimicent, effrenataq. mente dissentiant, in
hac vna plerumq. re summa secum animorum
consensione conspirent. Cum autem hoc val-
de admiror, tum eos Reges, qui hoc tam præ-
clarum, atque difficile munus, ex voluntate il-
lius summi, atque sempiterni Regis admini-
strant, homines omni virtute præstantes, atq.
plane diuinos existimo. Nihil est enim maius,
& amplius, nihil magis arduum, atque diffi-
cile, quam frenare hominum cupiditates, refeca-
re libidines, tueri innocentiam, virtutem præ-
miis allicere, flagitia poenis, & suppliciis coer-
cere, & vniuersam denique rempublicam pace,
& otio constituto florentem, omnibusque
bonis affluentem efficere. Hæc cum nemo, nisi
sit diuina mente præditus, præstare valeat; illi
profecto, qui pro dignitate Regio munere, &
officio funguntur, in cælitum numero reponen-
di sunt, & quasi quidam dii inter homines re-
putandi. Quod si viri excellentes, cum omnem
mentem in publica salute defigunt, & Regnum
recte, sapienter, atq. moderate gubernant, inui-
doq. animo omnia, quæ sunt reipublica perni-
ciosa,

3
ciosa repellunt, maxime admirationi sunt; pro-
fecto cum mulier idem praestiterit, multo ma-
iorem admirationem commouebit. Quid enim
admirabilius, quam in femina virilem constan-
tiam, in virgine senilem prudentiam, in sum-
ma opum affluentia summam modestiam laudem
eminere? Quid magis obstupendum, quam mol-
lem, & delicatam mulieris naturam tantis ef-
se virtutibus ornatam, & instructam, ut totum
Regni pondus sustineat, in eoq. munere sum-
ma cum laude versetur, quod vix multorum
hominum excellentium consilio, virtute, fide,
auctoritate conficitur? Quare, si, quemadmo-
dum sperandum est, ita rempublicam tempe-
raueris, ut minime a maiorum tuorum, qui
pietatem vnice coluerunt, virtute degeneres;
tanto illis omnibus magnitudine laudis ante-
celles, quanto maius est imperium a femina iu-
uene, quam a viris aetate, & exercitatione ro-
bustis sapienter, atque fortiter administrari.
20 Quod si vnumquam mulier aliqua virtute prae-
lens se maximo animo ad studium publicae salu-
tis adiunxit, & ex ea curatione, atque mune-
re maximam laudem consecuta fuit; in ea tem-
pora imperium tuum incidit, eamq. materiam
nacta es, ut, si eas actiones, quae indole ista Re-
gia, quae in te elucet, dignissimae sunt, velis ani-
mo constanter suscipere; sis omnibus Reginarum
maximarum virtutibus obscuritatem amplitu-
dine praestantissimae laudis, atque dignitatis al-
30 latura. Hoc autem ut possimus de te vniuersae
Reipublicae Christianae polliceri, multa faciunt.
Es enim singulari ingenio praedita, & magna-
rum artium disciplinis erudita; laudibus man-
suetudinis, & lenitatis, quae cum istius formae
venustate consentiunt, excellis; nec eas lau-
des, quae ex constantiae magnitudine oriuntur,
tibi repudiandas existimas. Si igitur tibi deesse
nolueris, optime rempublicam constitues, si-
nemq. omnibus malis, quae illam perturbant,
40 impones, & immortalem gloriam consequeris.
Contra vero, si quid in tantis tempestatibus,
atque procellis offenderis, & gubernacula pa-
rum scienter tractaueris, periculum est, (quod
omen Christus auertat) ne Reipublicae istius na-
uis ad cecos scopulos allisa frangatur, & diram
cladem tibi commissi vectores accipiant. Cum
igitur in eo statu sis, ut tibi necessario vel sum-
ma gloria cum totius Regni salute comparan-
da, vel insignis infamia cum maxima Reipubli-
cae peste subeunda sit; opinor nullas tibi opes,
aut facultates tanti esse, ut eas cum fideli consi-
lio, quod quidem ad stabiliendum regnum per-
tineat, conferendas arbitreris. Sed inquires for-
tasse, Adeone tibi ab amicis, & consiliariis inops
esse videor, ut velis modo mihi consilium da-
re? aut tantum otium tibi a Lusitania nego-
tiis est, ut Britanniae curam suscipias? Arbitror
quidem esse in Britannia multos sapientes ho-
mines, & singulari virtutis, atque pietatis lau-
de florentes; quibus si aures praebuieris, & tibi,
60 & Regno tuo praclare consules, Regiumq. de-

4
cus, & dignitate egregie sustinebis. Sed, quem-
admodum, qui rei augendae vehementer inten-
ti sunt, quamvis diuitias ingentes domi conge-
stas habeant, non tamen aurum, & argentum
aliunde importatum repudiant, & quo ditiores
sunt, eo maioribus accessionibus opes suas au-
geri, & cumulari desiderant; ita sapientes Re-
ges, quorum gazea magis est in bonorum pru-
dentia, atque fide, quam in maximo auri pon-
dere collocanda, quamvis consiliis abundant,
10 nullo tamen modo, si qua fiat ad eas diuitias,
quas ipsi omnibus aliis anteponunt, accessio,
illi aspernari debent: nec est illis magnopere
curandum, sit ne ciuis, an externus is, qui con-
siliium dat, sed quo animo ad hoc officium ac-
cedat. Praeterea, consilia ab externis data, mi-
nus plerumque suspecta sunt. Multa namque
insidiae Principibus a suis domesticis intendun-
tur: multa fraudes in aula Regia questus, &
20 compendij gratia suscipiuntur: multa partim
adulatione, & perfidia, partim offensionis pe-
riculosa formidine dissimulantur: ita, ut raro
inueniantur, qui Regibus libere loqui audeant.
Accedit postremo, quod nullum Christianum
Principem externum, & alienum putos: sed om-
nibus obstrictum me esse profiteor; maxime, ve-
ro tibi, quam in primis mihi propter spem, quam
de tua benignitate concepi, vnice colendam,
& obseruandam proposui.
30 Ut autem ad id, quod suscepi, tandem aggre-
diar, duo in primis omnibus Regibus conside-
randa sunt, & suscepti muneris amplitudo, &
illius gerendi difficultas. Amplitudo enim tan-
ta est, ut vix vlla maior in vita cogitari possit.
Sunt enim Reges omnes pro parte sua iuris di-
uini Vicarij. Diuinum siquidem est, tantum vi-
num inter omnes excellere, ut omnes summa
consensione se illi regendos, atq. tuendos com-
mittant: & in illius prudentia, virtute, bonita-
te, existiment esse sibi firmissima vita, salutis,
40 atque dignitatis praesidia constituta. Difficul-
tas porro quanta sit, explicari non potest. Si e-
nim difficile admodum cuiuslibet est tenere om-
nes cupiditates, coercere libidines, animi mo-
tus ratione comprimere, totiusq. mentis sta-
tum recte moderari, ne quid insurgat, quod ani-
mum impetu turbulento concutiat; quantum
tandem erit, non suas tantum cupiditates, sed
totius populi libidines ita comprimere, ut nul-
50 lus ex earum immoderatione tumultus oria-
tur, quod reipublicae statum labefaceret? Is igitur
tibi, cui est tantum munus impositum, ut pri-
mum quidem se contineat, (nec enim fieri po-
test, ut aliorum libidines frangat, qui suas pri-
mum non cohibet) deinde reipublicae vniuer-
sa motus ita ratione temperet, ut omnes ciues,
quantum fieri possit, continentes, & modera-
tos efficiat, virtutumq. omnium praesidio com-
muniat, multis opibus humanis atque diuinis
fulciendus est: ut id, quod animo magno insti-
60 tuit, magna felicitate perficiat. Ut autem
primum de humanis opibus loquamur, (quae ta-
men

5
men benignitate diuina continentur) omnes
Regum opes, & facultates, quae summa in-
dustria conquirendae sunt, in bonorum homi-
num prudentia, atque virtute collocandas ar-
bitror. Nec enim aliquis Princeps villo modo
potest, vel in bello victoriam consequi, vel in
pace dignitatem tueri, vel in negotio callide
versari, vel in otio tranquillitatem retinere,
qui non est bonorum comitatu circumseptus.
10 Quo modo enim vnus tantum oculis omnia, quae
sunt Regibus animaduertenda, prospiciet? aut
vnus tantum auribus omnium querelas exaudiet? aut vna mente, atque ratione de
tot rebus, quot sunt ad salutem reipublicae ne-
cessariae, cogitabit? Multi igitur sunt in Regni
administrandi societatem conuocandi, qui
sint Regiarum virtutum opibus illustrati, nem-
pe iustitia, temperantia, fortitudine, graui-
tate, constantia, liberalitate, & ea, quae lau-
des omnes complectitur, sapientia. 15 Iam autem
tanta prudentia sint, ut omnia diligenter ex-
plorent, & quae sunt euentura ex antecedenti-
bus causis multo ante provideant: tanta fide,
ut nullo questu, aut emolumento, a veritate,
& officio deducantur: tanta virtute, ut nullo
metu, quo minus omnia, quae salutem asserre
possunt, aperte dicant, impediuntur. Multi
enim, quamvis recte sentiant, & reipublicae
consulere cupiant, ne tamen in Principum of-
fensionem incidant, vera, & vtilia suadere non
20 audent. Ut enim agroti saepenumero phar-
maca salutaria, si fuerint acerba, & iniuncun-
da, aspernantur, & respuunt, & earum rerum
cupiditate capiuntur, quae sunt sanitati valde
contraria; ita Principes interdum, animi mor-
bis oppressi, & impediti, veritatis medicinam
reiciunt, & elaborata concinnitate mendacij,
falsaque dulcedine vanitatis alliciuntur. Ita ve-
ro fit, ut, quamvis in principio voluptate ali-
qua afficiantur, aliquando tandem dolore, &
40 cruciatu penas temeritatis, & amentiae per-
soluant. Ut autem nihil est veritate diuinius;
ita nihil excogitari potest reipublicae saluta-
rius. Quod enim aliud discrimen est inter sa-
pientes, & insipientes homines, nisi quod sa-
pientes vera bona magno sibi studio compa-
rant; insipientes autem, falsis rerum imagini-
bus elusi, bona inania consectantur; & ita tan-
dem, dum falsos honores ambiunt, falsasque vo-
luptates exquirunt, dedecoris summi notis inu-
50 runtur, assidueque flagitiorum, & scelerum pe-
nis excruciantur. Omnis igitur beatae vitae ratio
veritate continetur: tota autem miseria men-
dacio, & inanitate conficitur. Quocirca om-
nes Principes, qui rempublicam saluam volunt,
& suam dignitatem perpetuo retinere cupiunt,
hoc praeferre debent, hoc verbis, atque re-
bus ostendere, sibi nihil esse luce veritatis anti-
qui. sic autem bonos omni metu liberabunt;
& adulatores impudentiam compressam tene-
60 bunt. Quod ut rectius assequi valeant, opus
est, ut bonos, atque veritatis amatores opibus

6
augeant, & honoribus summis afficiant: im-
probos autem, & mentiendi, & adulandi arti-
fices longissime a sua familiaritate repellant,
omnique honore indignissimos esse putent.
Sunt enim adulatores veritatis hostes sempi-
terni, omnibus bonis infesti, Regibus valde
perniciosi, neque solum in rempublicam vni-
uersam tæterrimi, sed in Deum ipsum maxime
scelerati. Qui enim veritatem oppugnat, ip-
sum summum rerum omnium dominum, qui
est summa, atque sempiterna veritas, oppu-
gnat. Sunt igitur homines isti nefarii, atque
pestiferi, ab omni nobilitatis aditu, congres-
su, familiaritate prohibendi, atque adeo in
vltimas terras exterminandi, ne sceleris con-
tagio ad Regum perniciem emanet, totam-
que rempublicam mortifera tæbe conficiat.
Contra vero, qui nihil mentiuntur, nihil simu-
lant, nullas opes verae virtutis opibus antefe-
runt, vitamque sapientia, atque probitate mo-
derantur, ex abditis etiam sedibus, si latitant,
eruendi sunt, & inuiti etiam, atque recusantes
ad Regum familiaritatem perducendi, multif-
que opibus egregie cumulandi. Magis enim pro-
priae Regum diuitiae sunt, quae proborum homi-
num fidei committuntur, quam quae in arario
Regis inferuntur. In arario enim congestae in-
uidiam constant: cum bonis autem communi-
catae, Regis nomen illustrent, illiusque statum
30 gratorum hominum fidelitate communiunt.
Praeterea opes abstrusae, atq. reconditae possunt
aut latrocinij auferri, aut ministrorum perfidia
dissipari: at in gratis animis memoria beneficij
perpetuo infixae permanet, neque potest vllius
importunitate conuelli. Tum illud etiam con-
siderandum est, eos, qui non dolis, atque fraudi-
bus, sed vera virtute ad Regum familiaritatem
peruenerunt, omnes eas opes, quas a Regibus
habent, ad eorum fructum, a quibus eas habent,
40 conferendas existimare: at, qui per simulationem
virtutis, & industriae, opes a Regibus adepti
sunt, cum omnia ad suum emolumentum reuo-
cent, simul atque maior species vtilitatis eorum
animis obijcitur, Principes deserunt, & produnt,
& aliquando etiam oppugnant. Vnde colligi-
tur, quae sint amentes omnes Principes, qui, ne-
glectis bonis, opes, & honores ad improbos de-
ferunt, eorumq. fidei suam dignitatem commit-
tunt, qui praesua cupiditate fidem sanctam habe-
re non possunt. At, qui tantum sapientia valent, ut,
eiectis improbis, & sceleratis hominibus, bonos
adsciscant, & illos secum consiliorum, & officio-
rum societate coniungant, praclare saluti suae,
atque dignitati prospiciunt. Nec enim Prin-
cipum salus deferri potest ab illis, qui fidem om-
nibus vitae commodis anteponunt; neque eorum
dignitas aliqua dedecoris suspitione macula-
ri, cum perspicitur eos esse honestissimorum
hominum familiaribus implicatos. Ut enim nihil
est, quod maiore dedecore Reges afficiat, quam
flagitiosorum hominum familiaritas, & consue-
tudo; ita bonorum amicitia plurimum illis di-
gnitatis,

gnitatis, & honestatis adiungit. Talem namque de illis opinionem concipimus, quales ipsi sunt, quibus eos deditos animaduertimus. Unde concludi potest, non esse diuites, atque potentes eos Reges appellandos, qui auri ingentes acervos, qui gemmas innumerabiles miro fulgore micantes, qui maximam vim eboris, qui plurima metalla possident, qui compluribus nationibus imperant, sed qui multos homines virtute, atque fide prestantes secum habent, sanctissimo amicitia federe, & bonorum omnium, quantum Regia maiestatis ratio pati potest, societate coniunctos. Illa namque omnia raro sine virtute parantur, numquam vero sine virtutis praesidio retinentur: at virtus reliquis opibus nudata dignitatem suam facile tuetur, lucemque suam longe lateque diffundit. Praeterea diuitiae, si non sint virtutis praesidio munitae, salutem dare non possunt, sed potius multorum cupiditatem irritant, & incendunt, ut insidias illis, qui diuitijs elati sunt, saepe moliantur: at virtus sine diuitijs sapienter statum Regium conservat, & imminetia reipublicae pericula propulsat. Et haec quidem de humano praesidio dicta sufficiant: nunc ad diuinum consequens est ut veniamus.

Si igitur tantum praesidium est in bonorum hominum probitate, atque fide ponendum, ut sine illorum auxilio non possit Regnum aliquod, aut reipublica diu salua consistere; quid tandem erit de ope diuina iudicandum? DEVS enim est, cuius numine, consilio, voluntate, regna nascuntur, augentur, atque retinentur: cuius mente, atque ratione, gubernantur: cuius ope, & auxilio fulciuntur: cuius denique offensione labuntur, & concidunt, atque delentur. Princeps igitur, qui velit munere suo perfungi, & sibi commissum imperium apte moderari, eam primum curam suscipiat opus est, ut religionem pure, atque sancte colat, assidueque precibus opem a Deo imploret, & statuatur, omnem Regni feliciter administrandi rationem numinis placatione contineri. Primum enim, si sapientia Regibus tam necessaria est, ut sine illa nullo modo possint aliquam reipublicae partem attingere, quin omnia peruersa, atque perturbata relinquunt, sapientia vero lumen non aliunde ortum habet, quam ab infinita illa, & immensa sapientia luce, & splendore, mentisque diuina claritate, qua omnia reguntur, & collustrantur; quid est Regibus maiore studio procurandum, quam ut toto animo in religionem incumbant, & castissimis precibus Dei opem efflagitent? Quod si fecerint, ex illorum mente diuina sapientiae claritas eminebit, & virtutis eximia splendor orietur, ut non solum, quid sit rectum, quid honestum, quid utile, perspiciant, & quantum vera bona a falsis inter sint, explore cognoscant; verum etiam omnia, quae recta esse viderint, constanter efficiant. Vtrumque enim diuina benignitas, & gratia praestat. Clarissimum enim lumen

humanae menti praefert, & animum inuicti robore confirmat, ita ut minime labatur, & erret, aut difficultatem gerendi muneris extimescat. Nec enim quidquam est tantis difficultatibus impeditum, aut tantis munitioibus obvallatum, quod non facile is, qui est diuina virtute praeditus, expugnet. Facillime igitur omnes animi motus ratione vacuos comprimet, & cupiditatem corinebit, & omnes flagitiorum labores repellat, animique statum ita honestatis luminibus illustrabit, ut admirabilis in illo venustas, & pulchritudo, diuinaque mentis effigies entescat. Fieri enim non potest, quin is, qui Deum, quoad licet, & fas est, in hac vita puris oculis intuetur, & illam praecellentissimam speciem, & pulchritudinem assidue contemplatur, amore illius inflammetur, totumque animum ad illius imitationem effingat: maxime vero, cum eam imitatione, & similitudine non tam studio, & contentione sua, quam illius gratia, & beneficentia consequatur. Ex hac autem animorum cum diuina mente similitudine, sempiternum amicitiae foedus existit: quod Deum ita cum humana mente copulat, ut omnia sua bona liberalissime cum animo casto, & religioso communicet. Illam igitur, & consilio instruit, & virtute corroborat, praesidio sapit, & in omni rerum discrimine presenti numine protegit. Hac igitur fiducia erecti, qui vere pietatis studio incensi sunt, quamuis omnia bellis ardeant, & terra ingenti motu tremefacta dehiscat, numquam animos demittunt, sed tum vel maxime diuinum sibi auxilium adfuturum confidunt, & in summa rerum omnium desperatione, ad firmissimam spem salutis, atque dignitatis eriguntur. Unde colligitur, cum tanta sit humanae naturae imbecillitas, & tanta in rebus fluxis, & interitibus inconstantia, omnique vita sit periculis exposita, in illis solis posse magnitudinem animi, atque virtutis inuictae fiducia reperiri, qui se Dei praesidio munitos esse considerant. Cum igitur nemo Regum munus obire sine admirabili sapientia, sine egregio dignitatis exemplo, sine roboris inuicti constantia possit, & nulla ex istis laudibus terra nascatur, sed omnes e caelo diuinitus oriuntur, constat certe, omne Regis officium esse in religionis sanctissimam rationem conferendum. Soli namque sapientes, & moderati, & fortes habendi sunt, qui Deo, totius sapientia, & honestatis, atque virtutis Principe, & architecto, sunt purissima religionis fodere deuincti. Quid vero de iustitia dicendum est? Poterit ne eam colere, nisi qui mentem in vim, & rationem sempiternae legis intenderit, & totius iuris, & aequitatis originem, cogitatione comprehenderit, & ordinem, & conuenientiam (qua summus ille rector omnia gubernat) vigilanter inspexerit, atque postremo, qui se toto animo ad studium diuinae legis applicauerit? Nullo modo. Deus enim solus est vis, mens, & ratio, legis, iuris fons, & aequitatis origo, totiusque iustitiae parens, cuius numine

numine leges omnes reipublicae salutes, & commodae sanciantur, & cuius ope, atque beneficio conseruantur. Unde sequitur, ut illi solum iustitiae splendore colluceant, qui in illud summum atque sempiternum iustitiae lumen inspiciunt. Ex hac autem animorum conformatione, qua homines Dei iustitiam imitantur, omniaque studia sua ad communem utilitatem conferunt, benignitas, & hominum caritas exoritur: inde lenitatis, & mansuetudinis laudes existunt: inde postremo omnis dulcedo verissima voluptatis, atque iucunditatis emanat. Nec enim vlla corpore percepta voluptas est cum ea voluptate, quae ex vera honestate percipitur, aliqua ratione comparanda. Corporis enim voluptas plerumque furenter appetitur, & momento temporis effluit, maestitiamque deinde inurit, & dedecus impressum relinquit. At ea voluptas, quam vera virtus efficit, & sapienter exquiritur, & constantissime retinetur, & nulla aegritudine contaminari, aut flagitio deformari potest, cum sit ab omni labis contagione pura, & cum eximij decoris amplitudine copulata. Ex quo sequitur, vitam eorum, qui cum Deo amore coniuncti sunt, non solum esse diuinae virtutis ornamentis excultam, opibusque summis affluentem, & ad spem firmam gloriae immortalitatis excitatam; sed etiam puram, & constantem, & eximia voluptate, atque iucunditate refertam. Licet igitur cum Rege illo sanctissimo exclamare: Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam seruasti diligentibus te! Hac igitur omnia bona, quibus suscepti in maxima virtutis exercitatione labores leniuntur, & admirabili quadam suauitate compensantur, continet in se religionis studium, sine quibus imperium administrari nequit. Tum etiam illud quantum est omnes enim subditi, qui non fuerint immanitate quadam sceleris efferati, eos Reges, qui religionem pie coluerint, neque mediocriter amabunt, neque mediocriter illis fidem adhibebunt. Fieri enim non potest, quin diuina pulchritudinis imago in oculis hominum constituta mirabiles amores excitet, & omnium voluptates ad se incredibiliter alliciat: nemoque animum inducet, ut credat, eum, qui Deum meruit, & illi valde placere cupit, fidem violaturum. Ergo partim, quia intelligunt illum esse diuinam sapientiae monitis, & consilij eruditum, & in studium communis utilitatis acriter incitatum: partim, quia illius bonitati minime diffidunt, neque fieri posse suspicantur, ut is commodi sui gratia communem utilitatem negligat, & fidem, & officium prodatur, ei libenter acquiescant, nec imperium illius aliquo modo recusant. Quod si neque Regnum, neque ciuitas, neque domus vlla sine imperio constare potest; imperium autem religionis puritate sanctitur; nihil profecto religione utilius, atque salutarius ad hominum multitudinem continendam excogitari potest. Quid enim est, quod imperium

magis firmare valeat, eo Principis studio omnibus perspecto, & cognito, quo omnes suas curas, & cogitationes in reipublicae salutem confert? sic enim fit, ut reipublica illum admiretur, & diligat, & summa voluntate omnibus illius iussis obtemperet. Aliter enim non diu imperium illius sequeatur, sed, ut eum excindat, quantum potest, elaborabit. Nullum enim imperium suspectum, & inuisum, neque tam virtutis opinione confirmatum, quam suppliciorum formidine munitum poterit esse diuturnum. Quod si concordia reipublica conseruat, & auget, discordia vero eam dissipat atque comminuit; hanc autem concordiam ciuium inter ciues, Principis religio rebus explorata conglutinat; omnes enim summa consensione Principi religioso parent, imperioque illius libenter adstringuntur, in ea certe constat esse summum firmamentum reipublicae collocandum. Tum illud etiam minime contemnendum est, quod nec improbi ciues tanta confidentia illi Principi insidias parant, quem diuino praesidio vallatum existimant: neque hostes ita facile bellum contra illum suscipiunt, quem auxilio diuino consparsi suspicantur. Si autem dolos instruunt, aut bellum comparant, id tamen titubanter, & timide faciunt: ita, ut facile scelerati ciues vel manifesto deprehensi poenas sceleris exsoluant, vel iniecto metu a facinore reuocentur, & hostes etiam facillime a belli gerendi cupiditate discedant. Cum eis namque libenter foedera iungunt, quorum in bello virtute metuunt, in pace autem fidem diligunt, & ne foedus rite percussum violent, minime pertimescunt.

Postremo, cum omnis reipublica Principum mores imitetur, necesse profecto est, ut, si Princeps fuerit egregius pietatis, atque religionis cultor, vniuersa reipublica sese eadem religione constringat. Religio autem cupiditatem refrenat, petulantiam comprimit, insolentiam frangit, temeritatem, & audaciam coercet, hominesque modestos reddit, & legibus, atque legum custodibus obsequentes. Nihil est enim ad continendam cupiditatem immoderatione, & reprimendam iactatione, atque leuitate metu diuini numinis efficacius. Cum enim cogitamus, quam sumus illius summi domini, & parentis optimi beneficijs obstricti, & quanta supplicia sint illis constituta, qui decus animi sui flagitio, & impuritate contaminant, mente recolimus, & intelligimus, nullas esse latebras, quae ad spectum diuinae mentis impediant, cum etiam ea, quae terrae visceribus inclusa sunt, & tartareae plagae sempiternis tenebris occultantur, illi pateant, atque dilucescant: cum haec, inquam, omnia nobiscum reputamus, partim ne aut turpitudinis offensione illius oculos violamus, aut nos ingrati animi scelere, quo nullum grauius esse potest, adstringamus, partim ne statum nostrum prodamus, & sempiternam nobis ipsi pestem flagitio nostro machinemur, cupiditati resistimus, diuinoque praesidio firmati, clarissimam victoriam de temeritate deuicta, atque profligata consequimur. Nec enim

enim unquam illi, qui Dei iudicia metuant, & illius offensionem verentur, sunt ab illius ope derelicti. Illius igitur ope defensionis arce repellunt. Compressa igitur & edomata cupiditate, non erit difficile servire officio, & dignitati, omniaque virtutum munera sustinere. Quis enim a se turpitudinem repellat, nisi is, qui summam illam, atque sempiternam honestatem, & divinam pulchritudinis decus, & elegantiam puris oculis intuetur? Quis iustitiam sanctissime colet, nisi qui modum, & ordinem, & convenientiam, quo cuncta a summo Rege temperantur, suisque in locis aptissime collocantur, & muneribus illius prescriptione distributis funguntur, ratione considerat? Quis pericula vitæ contemnet, & in acie pro iustitiæ sanctitate, & reipublicæ salute fortiter, & strenue dimicabit, nisi is, qui sibi divinum auxilium minime defuturum esse confidit, & quamvis in acie cadat, intelligit se minime a Deo esse derelictum, sed potius sibi pro brevi, & exigua vita sempiternam reddendam esse, in qua omnibus summis bonis in sanctorum consortio perfruatur? Si igitur religio in pace homines efficit modestos, atque temperatos, & inter se amoris consensione mirifice conspirantes, & legibus, atque Principum iussis libenter, & studiose parentes, in bello autem divina quadam virtute corroborat, & studio immortalitatis incendit, usque adeo, ut libentissime sanguinem, atque vitam patriæ largiantur, ut in calum enolent; nonne satis liquet, omnem Regis, qui officio suo satisfacere vehementer expetit, curam, & cogitationem esse in religionis studio ponendam? Sic enim omnium virtutum opibus, & ornamentis magnificentissime redundabit, & gloria ingenti nullis unquam sæculis interitura circumfluat; præsidijque divinis in omni re rum discrimine munietur; suorumque sibi benevolentiam egregie conciliabit; & ex tantorum bonorum recordatione ingenti gaudio cumulabitur: neque solum ipse beatus erit; sed sibi permissam rempublicam reddet eiusdem felicitatis atque beatæ vitæ participem, in quo quidem est Regis munus, & officium constitutum. Quod enim est aliud reipublicæ Principi munus assignatum, quam ut rempublicam florentem, atque beatam faciat? Quod quidem nullo modo sine egregio pietatis cultu, & religionis sanctitate perficitur.

Sed, quo magis religio omnibus virtutibus præstat, (omnes enim ex illa oriuntur, & eiusdem complexu, & gremio continentur) eo magis metuendum est, ne impietas in nomen pietatis, atque religionis inuadat, & per simulationem sanctitatis omnes sanctitates evertat. Cum enim nihil sit magis adversarium virtuti, quam virtutis assimulatio, tum id in ficta religione apparet facillime. nam scelus immane, nomine pietatis, quasi quodam in-

tegumento fraudulenter involutum id suscipit, ut omnem religionem deleat, atque memoriam numinis celestis exstinguat. Hoc in loco, Princeps Amplissima, valde prudentia tua mihi opus est. Cum enim sis tantis curis implicita, ut per te nequeas ullo modo insidias vitare, & tantum periculum, quantum tibi, & omnibus Christianis intenditur, ratione præcauere; cum in hac una re præcipue muneris tui summa consistat, ut religionem purissime colas, ut sis divino præsidio cincta, commissumque tibi Regnum cum summa felicitate tuearis; nihil gratius tibi debet esse, in tanta Religionis dissensione; quam ab homine tuæ dignitatis cupidissimo, & ab omni cupiditate nefaria remotissimo, & minime veræ religionis ignaro de tantis rebus admoneri. Hoc enim tibi affirmare possum, me, si ingenio, & humanitati tuæ diffiderem, nunquam ad has litteras scribendas accessurum fuisse. Summa namque temeritatis esset, id, de quo spem prorsus abieceram, curare velle. Sed cum ingenium, litteras, humanitas, indoles, & reliquæ laudes, quibus abundas, in magnam me spem magni tui decoris, atque dignitatis impulisset; & cum intellexerem, id, quod erat in tuo Regno de Religionis sanctitate detractum, non esse tibi, sed multis hominibus, qui omnia iuris, atque religionis claustra, nescio qua amentia vexati, reuellere conantur, assignandum: quod autem non omnis religionis cultus interierit, tuæ elementis, & pietati tribuendum; meam orationem tibi minime iniucundam fore confido. Quo circa te, quantum possum, oro, & obsecro, primum quidem, ut hos meos conatus in bonâ partem accipias, quod certe facies, si, qualis sit in te animus, ex quo hæc omnia depromuntur, inspexeris: deinde, ne priusquam omnia, quæ his litteris mandare constituo, perlegeris, quidquam de illarum, vel sapientia, vel temeritate præiudices: postremo, te Christi optimi maximi fidem obtestans deprecor, ut si quam opinionem veritati contrariam, aliorum fraudibus inducta, comprehendisti, si eam recta ratio labefactabit, veritas patefacta conuelleret, pietas extorquebit; ne beneficia Christi repudies, sed ei rationi, quæ magis cum Christianæ disciplinæ sanctimonia convenire perspexeris, libenter assentire. Etenim non solum animi superbi, & arrogantis est, sed etiam ingenij hebetis, & obtusi (quæ vitia a te plurimum absunt) ita certis, destinatisque sententijs hominum importunitate inculcatis addici, ut nulla ratione queat ab ea sententia, quam semel tuendam recepit, auelli. Cum autem hoc in omni vita sit valde bonis rationibus adversarium; tum vero in prava religione pertinaciter suscepta pestiferum. Quo enim res est clarior, & illustrior, & utilior, eo ficta illius species est tærior, & immanior, atque funestior. Quod utinam his turbulentis temporibus minime experti fuissimus. Postquam enim quorundam

hominum importunitate, & audacia ab ea religione discessum est, quæ a Christi, & Apostolorum temporibus, ad nostra usque tempora inuolata permansit, multique verborum lenocinijs inuitati ab ea via deflexerunt, quam Christi discipuli munierunt, & multi sancti homines, in quibus Christi spiritus insidebat, illustrauerunt, ut eam sequerentur, quæ specie quadam libertatis, atque iucunditatis incautos, & improvidos alliciebat: postquam igitur hæc nova disciplina multorum concionibus turbulentis, & libris contaminatis increbuit; vidimus repente pudorem exstingui, honestatem profligari, iura divina, & humana conculcari, sacra pollui, sanctitatem irrideri, audaciæ impunitam volitare, impudentiam corroborari, multiplices, & inter se valde discrepantes opiniones inferi, & coniunctionem Christianam impia sectarum varietate perfringi, & in omni loco, in quem hic hominum furor irruerat, tæterrima discordiæ flammam, & incendium incitari. Inde namque acerba odia, crebri tumultus, pestifera contentiones exstiterunt. Inde bella horrenda, & exitiosa nata sunt. Multa deinde passim strages edita, multa vastitates illata, multorum opes ferro, atque flamma consumptæ. Iam vero, quanta in plerisque eorum, qui harum opinionum auctores sunt, crudelitas emineat, quam intoleranda arrogantiæ subnixi ambulent, quanta petulantia, & conicio sanctos homines insequantur, quis non videt? Adde nunc legum interitum, imperij contemptum, regis maiestatis odium, & crudeles insidias, quas isti Principibus impie, atque nefarie moliantur. Adde clandestinam colloquia, ubi de Regum peste, atque pernicio coniurant, & illis, pro quorum salute Deum venerari, atque precari debuerant, exitium scelere infando machinantur. Quis enim est adeo mentis expertus, ut non intelligat hanc sectam popularem esse, & multo magis irritandam multitudinis cupiditati, & amentis, quam coercenda plebis insanis congruentem? Omnes autem populares homines cum nullo consilio, nulla mente sint, & immodica libertatis cupiditate rapiantur, leges oderunt, iudicia detestantur: Regum maiestatem extinctam cupiunt, ut licentius, & impunijs queant per omnia libidinum genera vagari. Legibus enim solui cupiunt, ut servi cupiditatis fiant. An id obscurum est? An parum multis exemplis exploratum? An non perspicuum est, omnes eorum conatus eo spectare, ut Principibus de medio sublatis impunitam flagitiorum omnium licentiam consequantur? Alios itaque veneno sustulerunt, alios ferro trucidare concupierunt, & de illorum imperio delendo consilia plena sceleris inierunt. Sed, inquiet fortasse aliquis, hoc non odium, quod isti religiosi homines cum Principibus gererent, accidisse; sed propter religionis dissensionem, metuendum non esse, si Principes cum illis de religionis instituto, atque

ratione consenserint, ne quod illorum vitæ periculum incitata multitudinis audacia, & improbitate consletur. Hoc qui dixerit, fateatur necesse est, istius religionis institutum, atque decretum esse, Principibus, qui noluerint religionem, in qua sunt sancte atque sapienter nutriti, deferere, ut popularem amentiam sequantur, necem per fraudem, atque scelus machinari. Deinde parum prudenter animadvertit, huius sectæ finem esse nimiam libertatem, quæ nullis finibus arceri valeat: qua quidem nihil potest magis esse Regum officio, atque disciplinæ contrarium. Regis enim officium est, flagitium supplicio refecare: plebs effrenata omni suppliciorum metu solui concupiscit. Rex legum minister, & custos, & vindex est: illa leges omnes, quantum potest, importuna temeritate conuellit. Rex paci, & otio consulit: illa pacem, & otium indomita cupiditate perturbat. Rex postremo non omnibus equaliter omnia distribuenda putat, sed, ut quilibet dignitate antecellit, ita eum pro virtutis ratione remunerat: at ea omne dignitatis discrimen tolli, & infima summis permisceri desiderat. inde adeo fit, ut cum omnibus Principibus infesta sit; tum vel maxime Reges immani odio persequatur. Nullam enim dignitatis excellentiam pati potest: & eo conatus omnes comparat, ut Principes vel interimat, vel saltem in turbam conijciat. id quidem in principio non apparet. At, postquam hominum furentium multitudo vires colligit, tum demum audacia impunitate diuturna confirmata ad perniciem Regis maiestatis erumpit. Cui igitur hæc sit multitudinis imperitæ natura, simul atque populares duces adepta est, qui illam furiosis concionibus tamquam ventis exagitant, atque temeritatis, & amentis fluctus immanes extollant: imperite certe faciunt Principes, qui nascenti sceleri non resistunt, sed indulgentia sua illud alunt, & favore etiam confirmant. non enim intelligunt se sibi ipsi interitum machinari, cum id crescere, & augeri permittunt, quod tandem adultum eos de omni statu deijciat; seroque tandem sentient se pestem aluisse, quæ cum voluerint exsecare, non poterunt. Tunc igitur amentis penas dabunt, quemadmodum faciunt omnes Principes, qui popularem dementia auctoritate publica armandam suscipiunt. At negabunt sectam hanc esse popularem. Quæ igitur secta popularis est, si hæc non est? An non seditiones passim concitat? an non legum, atque iuris repagula perfringit? an non imperij maiestatem violat? an non omnibus spem nimis libertatis ostendit? Vbi enim est maior imperij contemptus, aut ubi magis Principes multitudinis irrisione luduntur? In ijs certe locis, in quibus hæc disciplina pestis inualefcit. Si igitur hic furor, ab hominibus popularibus impie susceptus, a Principibus temere neglectus, ad summum pervenerit, quacumque tulerit impetum omnia Regis dignita-

dignitatis praesidia, & ornamenta perueret. crede mihi, Regina, reipublica interitus est, morum pernicies, Regni vastitas, Regij splendoris exitium, haec secta, quae nostris peccatis in multas Christianae reipublicae partes inuasit. Sed dices non esse tibi tanti Regnum, ut velis pra illius cupiditate Regni sempiterni opes amittere; libenterque te quoduis periculum adituram, dummodo tibi aditus in caelum pateat. Hoc si dixeris, minime mirabor. Excelsa namque mentis est, huius exiguae vitae commoda fluxa cotemnere, & studio immortalitatis inflammari. Quid enim est in hac vita boni? quid periculo vacuum? quid non arumnis undique circumuentum? Risus, conuiuia, symphonias, ludos, festiuitates, multi dolores frequenter excipiunt, & omnes iucunditates exitu saepe diro, & exitiabili concluduntur. Ut autem omnia prospere cadant, mortis tamen acerbitas subeunda est: quae numquam procul abest, sed haeret semper in tergo, & aliquid quotidie de vita decerpit. Stultum est enim arbitrari, tum demum mortem imminere, cum vitae finem imponit; cum vero quotidie vitam carpat, atque paulatim conficiat, vim illius non sentire. Singulis enim diebus a morte inuadimur: & quidquid aetatis elabitur, immanitate illius absumitur. Cum igitur summa celeritate fluat, & in tam exiguo temporis spatio infinitis doloribus, atque miserijs obiecta sit, & omnes opes maximae, momento temporis evanescent; quid sapientius est, quam omnia vitae ludibria pro nihilo reputare, & mentis studio, & cogitatione, caelestia, atque sempiterna moliri? Quare, si haec tua mens est, ut, quamuis omnia pericula tuis opibus intenta sint, id minime curandum putes, dum modo ea ratione viam in caelum munias; numquam satis potero tam excelsam regiae mentis indolem debitis laudibus exornare. Quare auctor tibi sum, ut, si quam certam rationem isti novae religionis auctores afferre possunt, qua facilius ad regnum illud immortale peruenias, quamuis ex eorum disciplinis magnū aliquod periculum fortunis tuis impendeat, eos tamen foueas, omnique honore dignos existimes. Non enim comparanda sunt exigua summis, humana diuinis, breuia sempiternis. Quid igitur afferunt, quod tantum momenti habeat, ad regnum caeleste comparandum, ut antiqua religio deferenda, & regni commoditas, & amplitudo negligenda sit? Magnum, inquiet fortasse aliquis, & ad laudem singularem mirabile. Nec enim nouitatis auctores sunt, ut imperiti homines opinantur; immo potius omnia, quae prolapsa erant, ad antiquae disciplinae severitatem reuocare contendunt. Molestissime enim ferunt, illam Christianae disciplinae puritatem, quam Christus, & illius discipuli tradiderunt, esse multis superstitionibus implicitam, multisque flagitijs foede contaminatam. Singularem igitur rationem inierunt, quemadmodum omnem superstitionem

10

te praeditum, ut nouo more antiquos mores

30

40

50

60

mod-

nem tollerent, & maculas Christianae dignitatis abstergerent, ut ita tandem Christiana disciplina amissum splendorem, atque dignitatem recuperet. Praclarum quidem munus, & immortalis laude dignissimum. Quid enim cogitari potest vel ad fructum melius, vel ad dignitatem illustrius, quam in tanta morum lae, atque pernicie, rerumque optimarum vastitate, & exitio, exsistere aliquem tanta virtute praeditum, ut nouo more antiquos mores recolat, infecta vulnera sanet, ruinis oppressa reficiat, violatam religionem expiet, & omnes res diuinas instauret? Quare minime mirum est, si multi, in quibus pietatis studium vigebat, & indigne patiebantur cultum verissimae pietatis interire, tantis promissis excitati, ad eorum se ductum libentissime contulerint. Sed illud in primis videndum erat, quam locupletres auctores essent, qui haec profitebantur. Ut enim mercatores pro ratione pecuniarum vniuersumque fidem aestimant; nec enim illi credunt, quem promisso satisfacere non posse putant; sic etiam in tantis, & tam magnificis promissis, non solum erat, quibus illi verbis fidem obligarent, animaduertendum; sed multo etiam magis, an haberent facultates, quibus fidem suam liberarent, ratione ponderandum. Excellentem igitur integritate, continentia, virtute, constantia, inflammato caelestium rerum studio, summisque spiritus diuini muneribus ornatum, & instructum esse conueniebat, qui hoc tantum, & tam pulchrum facinus aggredere-tur. Illud praeterea considerandum est, cum olim multi viri sanctissimi, atque sapientissimi, in omni genere diuinae virtutis excellentes exstiterint, neminique eorum venerit in mentem tam honestam causam eadem ratione, quam isti primum excogitarunt, suscipere, esse consentaneum, ut isti, qui nunc illam hac noua ratione, & instituto recipiunt, tantum illos herodas virtute superent, quantum hoc ab illis susceptum facinus, omnibus rebus ab illis in vita gestis ad amplitudinem laudis antecellit. Numquid igitur est aliquis eorum sanctior, & continentior, & fortior Athanasio, Basilio, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, & reliquis viris sapientia, & religione praestantibus, qui non solum sese a communi vita segregarunt, ut toto animo, atque mente, in caelo versarentur; sed posteris ea monumenta reliquerunt, in quibus illorum diuinam mentem spirare videmus? minime. Quid igitur, mediocri ne virtute res tanta confici potuit? credibile non est. Sed demus hoc illis, & fateamur fieri potuisse, ut Deus eam disciplinae rationem, & instaurationem religionis inductam, quam olim diuinis hominibus celatam esse voluit, isti, qui in aliqua officij mediocritate versarentur, his temporibus aperiret. Hoc saltem fateantur opus est, eum, quem diuina sapientia tanto muneri praeficiendum esse putauit, mediocri virtute, mediocri pietate praeditum, & in omni vita

moderatum esse oportere. Nec enim Deus sanctitatis, & honestatis amplissima munera sceleratis, & flagitiosis assignare solet: nec auctoritatem habere possunt apud prudentes homines isti, quorum vita est flagitijs infamis. Quamuis igitur ad tanti muneris, & officij perfunctionem, insignem virtutem, & praecellentem auctoritatem, iure, atque merito flagitabam; tamen, quia temerarium fortasse illis videbitur, in hac hominum saepe, antiqui officij, atque virtutis exempla requirere, mediocri iam virtute, & auctoritate contentus sum. Quis igitur ille fuit ita temperatus, ita moribus, & vita constitutus, ut probabile sit Deum hoc illi officium delegasse? Quis auctor, & princeps huius instituti fuit, atque tam praecleari operis architectus? Lutherus. Qualis autem fuit iste Lutherus? Homo certe (ut leuissime dicam) neque continens, neque moderatus, sed audax, furiosus, nefarius, turbulentus, & vnus omnium maxime popularis. Quales autem fuerunt deinde, qui ab illius disciplina tamquam a fonte profluxerunt? Homines profecto audaces, confidentes, elati, atque (ne quid grauius dicam) non tantis virtutibus ornati, ut eorum auctoritate permoti debeamus ab illius religionis institutis, in quibus sumus enutriti, desciscere. Quo modo igitur in sani hominis rationem cadit, ut sanctissimus ille dominus, qui semper homines simplices, & moderatos, & humiles amplexus est, eorumque mentes, qui sibi nihil arrogabant, splendore sui luminis illustrauit, nunc commutata ratione simplices, & humiles praeiret, ut eos, qui neque pudorem, neque modestiam ullam retineant, haec, & insolita luce collustraret? Quatandem, inquam, ratione, id quod hominibus tam sanctis, tanto studio puritatis incensis, tanta cupiditate diuini luminis inflammatis, ignotum fuit, isti, qui, ut multis signis intelligi potest, huius vitae commodis addicti sunt, soli acutissime perspexerunt? Sed de illorum iam auctoritate non disputo. multorum enim peccatis accidit, ut non animaduertent homines, eos, in quibus nulla excellentis virtutis auctoritas inesset, non posse villo modo, id quod ostendebant, efficere. Demus igitur istis, si lubet, fieri aliqua ratione posse, ut, qui non sunt egregia aliqua virtute commendati, & pietatis studio praecellentes, id moliantur, & efficiant, quod viri virtute, & pietate clarissimi praestare non potuerunt. Quo tandem igitur pacto id assecuti sunt? Quia (inquiunt) illi, quamuis Dei spiritum sequerentur, & Dei verbis essent intenti, auctoritatem tamen hominum nimis intuebantur. nos vero, neque humanam auctoritatem sequi, nec humanis institutis obligari, neque, quid rectum, & honestum sit, humana ratione perpedere nobis decorum arbitramur. vnum auctorem, atque magistrum habemus, nempe Deum: illiusque tantum verbo, non humanis decretis, & institutis, vitam moderanda

10

20

30

40

50

60

consensemus. O viros admirandos, atque veneratione dignissimos. Ita enim loquuntur, quasi nullum sit iam eis cum humana natura, aut cum aliqua concretione mortali commercium. Sensus enim videlicet iam fide compresserunt: animam a corpore seunxerunt: neque solum naturam humanam repudiant, sed omnes sanctorum hominum auctoritates aspernantur. cupiditatis enim vinculis expediti, in caelum euehuntur, ut nihil aliud, quam Deum, inspiciant; nec vllum consiliarium sibi, nisi Spiritum Sanctum adhibeant. Quod si ita est, eos diuinos arbitror. Filij enim Dei sunt, (ut Paulus auctor est) qui spiritu Dei aguntur. Qui autem filij Dei sunt, diuinis certe virtutibus ornati sunt. Quod si orationis impudentiam flagitiosa eorum vita coarguit, eos tamen audiemus, quoties se tantum Dei verbum sequi confirmant? Si enim verbum Dei tantum in omni vita sequuntur, neque cupiditatem, nec odium, nec iram, nec ambitionem villo modo sequuntur, diuinisque virtutibus ornati sunt. Si virtutibus diuinis ornati non sunt, non est verum eos Dei tantum verbo esse prorsus addictos. cum verbo namque Domini flagitium habitare non potest. Aut igitur Dei verbo non diriguntur, aut nullum in se flagitium admittunt. Si flagitium aliquod, aut scelus in se admittunt, verbo certe Dei non diriguntur. Scelera autem multa concipiunt, ut constat, falsum igitur est, eos verbo, & Spiritu Sancti numine gubernari. Sed haec spinosiora linquamus, & petamus ab illis, ut illius diuini verbi, quod in ore semper habent, specimen aliquod exhibeant. Dabis igitur hanc mihi veniam, Princeps, ut omnia perscruter, & excutiam, vsque eo, dum pateat, quam praecclare sit ab illis Euangelij disciplina constituta. Libenter igitur ab illis audierim, an aliquod iam his tam multis annis opus ediderint, quod nos cogat confiteri, eos Dei tantum verbo niti. Bene naras, inquit. Sed nostri verbi diuini munus esse, ut est apud Ieremiam, ante quam aedificet, aedificia vetusta diruere: ante quam arbores fructiferas conferat, inutiles plantas euellere? No. ui. Exspecto igitur, & animo suspensus attendo, quid isto conatu, & impetu tam praeclearo dirutis, quid etiam euellatis, ut Christi aedificium instauratum, & hortum illius diuinis virtutum omnium plantis cultura egregia constitum aliquando videam. agite iam, celeritatem adhibere, summo studio contendite, ut id tam praeclearum opus ad exitum perducatis. Date igitur operam quantum potestis, ut Satanam mœnia conuellatis, superbiam excindatis, iracundiam, & maledicentiam comprimat, impuram, & flagitiosam cupiditatis fibras euellatis, omnem materiam furoris, atque discordiarum semina rium extirpetis, ut tum demum modestiae, & humilitatis Christianae fundamenta iaciat, & vitae continentiam, & religionis purissimam caestimoniam, & caritatis Christianae plantaria seminetis. Recte mones, sed aliquid aliud ante demolic-

demoliamur. Quid tandem est illud tam durum & execrandum, quod prius quā has tam funestas generis humani pestes funditus eueratis, excindere velitis? Rem, inquit, acerbam, & indignam, & inclusum supplicium, ex omni memoria propter gravitatem offensionis euellendum. In ades enim, in quibus sacra virgines inclusa, noctes, & dies hymnos in Dei gloriam concinunt, & Christum pro Regum, atque Principum salute, & populi totius incolumitate venerantur, irruemus: pudoris septa reuellemus: claustra pudicitiae perfringemus: neque patiemur diutius ingenuas virgines voluptatis fructu priuari, & filiorum ope destitui, & in orbitate miseranda consensescere. Agnosco vestrae caritatis, & humanitatis officium. Quid deinde? Tum vel monachis, quorum etiā sodalicia similiter euertemus, vel quibusuis de plebe hominibus eas locabimus. Capite deinde sanciemus, ne quis in posterum audeat religionis causa libidini perpetuo repugnare. Capite le enim facinus est, nec vlla ratione ferendum. Quid audio? Tu veteris disciplinae severitatem reuocas, qui id, quod erat in illa valde admirandum, & quod caelestis puritatis imaginem continebat, tanta contentione conuellis? Quid enim est admirabilius, quam compressa libidine, quae animum a caelestium rerum contemplatione retrahit, tota mente de pulchritudine diuina cogitare, & amore ipsius diuinitatis incendi? Difficile, inquis, est. Sit, si lubet, etiam difficillimum, dum modo intelligatur, quo id difficilium est, eo magis illustrari diuinam clementiam: quae tanta vi imbecillam naturam firmavit, ut posset implicitam in natura voluptatis cupiditatem, puritatis excellenti studio comprimere, & dulcedine diuinæ iucunditatis illata, omnem corporis oblectationem aspernari. Si igitur aliquis fuerit non mediocriter studio pietatis incensus, & eo studio, ut liberior possit rerum diuinarum contemplationi vacare, sese a nuptiarum molestissima cura remouerit, si qua virgo amore sempiternae dignitatis, & honestatis inflammata, id quod rarum, & difficile est, ardenti animo susceperit, & se sacris adibus libenter incluserit, ut omni alia cura expedita Christo, arctiore, & sanctiore quodam vinculo coniungatur, & omnes incontinentiae motus spiritu ipsius Christi, cui se dicauit, constanter opprimerit; quis est tam auersus ab honestate, & tam gloriae diuinæ contrarius, ut id tamquam nefarium aliquod facinus execretur? suspiciosum est. idem enim (ut Athanasius, & alij viri sancti commemorant) olim haeretici fecerunt: simili odio castitatem persecuti sunt: eodem impetu sacrarum virginum collegia disturbantur: neque passi sunt, quantum in illis fuit, existere aliquem, qui regni caelestis amore, & cupiditate, Christi consilium secutus, vellet omnem corporis voluptatem repudiare, assidueque diuini numinis cultu, & corporis, atque animi sanctitate caelum vitam in terris

imitari. Sed contineo me. Nec enim æquum est, ut ante, quod est sublatum, deplem, quam id, quod est in loco illius substitutum, adspiciam. Adhuc enim suspicari fortasse licet, fore, ut rei illius, quae reponenda est magnitudo, facile iacturam, illius, quae fuit sublata, refarciat. Perge porro, quid deinde verbum istud, quo nitimini, discit amplius? Omnes sanctorum imagines, omnia crucis signa, omnes tabulas pietas, in quibus erat aliquid, quod memoriam diuinæ clementiae, aut alicuius virtutis egregiae repraesentaret, expressum. Nec posthac vllam Christi nostri liberatoris imaginem statui, neque sanctorum signa collocari, neque publice, neque priuatim vlllo modo permittemus. & id quidē etiam suspicionem nonnullam mouet, eos, qui id moluntur, velle paulatim ex animis omnia Christi monumenta delere. Cum enim nihil sit aptius ad memoriam excitandam signis, & imaginibus; & cum hoc vnum praecipue nostrum officium sit, Deum in animo semper habere, & illius beneficia perpetuo recordari; & cum tam multa sint in vita, quae nostros animos ab hac tam pia, & tam necessaria cogitatione diuersos abducant; quae tandem impietas erit, ea signa ob oculos semper habere, quae cogitationē nostram ad memoriam diuinæ clementiae crebrius excitent, animosque nostros acius in studium pietatis impellant? Sed id tum demum vituperare poterimus, cum intellexerimus, illos non aliquod aliud imbecillitatis humanae subsidium afferre, quod melius, atque fortius ipso muto ad spectu, in animis imperitorum Christi beneficium imprimat. Numquid est aliud, quod sit manibus vestris diruendum? Sacra, carimonias, atque sacramenta omnia funditus euertemus. Et hoc quidem etiam summum horrorem incutiat, opus est. Carimoniarum tu sanctitates, & sacramenta tollas, quae Christus instituit? quae Apostoli tradiderunt? quae sancta Ecclesia comprobauit? quae Christi memoriam replicando beneficia illius in mente desigunt? quibus nos illi sanctissima passionē deuinximus? per quae sceleribus expiati, pabulo diuino confirmati, virtutisque inuictae praesidio muniti sumus? Quid enim aliud immanes hostes Christiani nominis facerent? Miserum, acerbum, & luctuosum est, & homini Christiano minime ferendum, a tam sacris rebus, per quas recordatur, se tam saepe fuisse diuinæ gratiae beneficia consecutum, & hoc Christianorum consilio, studio, opera, contentione diuelli. Nugaris, inquit, qui iustitiae sanctitatem in istis carimonijs ponendam existimes, quae quidem tota est in Christi gratia collocanda. Hoc scilicet nos ignoramus: nihil legimus: nihil audimus: nullus vquam nostris animis caelestis splendor illuxit: hoc nunc primum nostrae aures accipiunt. Numquam, mihi credite, nobis dubium fuit, omnem nostrae iustitiae causam esse ad Dei clementiam, & sanctissimam Christi merita referendam. Id tamen defendimus, ea, quae

quae idem nostrae salutis auctor, ut nos idoneos ad tam diuina beneficia capienda sanxit, & nostram imbecillitatem omni praesidio sapiret, instituit, non posse a nobis vlllo modo sine scelere nefario praeteriri. Tum etiam illud asserimus, quod, quoties rebus diuinis rite operam damus, experimur, sanctitatis mysteria ab illo designata atque constituta fuisse, per quae nos saepius de magnitudine suae benignitatis admoneret: quae supplicia illius pro nobis suscepta oculis pane subijceret: quibus fidem nostram vehementius excitaret: per quae denique nostris animis gratiae suae rorem vberius instillaret. Haec quidem nos, qui magnum ex illis fructum capimus, qui eo magis in nostris metibus pietatis studium vigere sentimus, quo magis sumus illis rite procurandis intenti, a vobis sublata esse merito lamentamur, nisi vos, quod vestrum officium est, meliora reponatis. Est ne aliquid praeterea, in quo se vestra iactet industria? Multa quidem. Vbi cumque enim pedem ponimus, omnes nervos in eo intendimus, ut sacerdotum, & pontificum auctoritatem frangamus, iugum Pontificis maximi a populi ceruice depellamus, & sacras illorum sanctiones abrogemus, ne sit quidquam, quod Christianam libertatem impediatur. & hoc quid aliud est, quam tunicam Christi discindere, & ordinem ab eo institutum conturbare, & Ecclesiae concordiam dissolvere, adiuturumque disensionibus infinitis aperire? Ut enim vna fides, vna religio, vna Ecclesia est; ita necesse est, eam vnius auctoritate summa, atque moderatione contineri. Aliter enim multiplices, & infinitae, & plurimum a se ipsis dissidentes religiones existunt, & Ecclesiae innumerabiles instituentur. quilibet enim eam, quam volet, ad libidinem suam finget. qua quidem re quid magis perturbatur, atque confusum, aut magis a Christi placitis, & institutis alienum existimari potest? Accedit, quod, sacerdotibus eiectis, & expulsi, & Pontificis, auctoritate neglecta, & repudiata, Principes, contra fas, religionis iura in suam potestatem redigunt, & temere res sacras attrectant, & eo sacrilegio in grauissimam offensionem diuini numinis incurrunt. Deinde, quis non videt, sublata sanctionum sacrarum religione, quae Pontificum decretis continetur, omnem metum tolli, multoque maiorem licentiam permitti? Quasi, inquit, nos quidquam aliud moliamur, quam ut omnem metum amoueamus. Sumus enim perfecti, & absolutae libertatis auctores; tantumque abest, ut patiamur aliquem metum ab hominibus, discipulis nostris, impendere, ut eos etiam numinis metu liberemus. in quo quidem magno certe beneficio homines nostros obstrinximus. nimis enim anxium, & sollicitum erat, noctes, & dies Deum timere, & molestissimis ea gratia curis afflictari. Omnes igitur, qui fidem Christo haberent, iussimus sine cura esse. Tantam enim fidei vim esse contendimus, ut, ea firmissime constituta,

quamuis homo nefarius sit, & iniustus, possit sibi Christi gratiam, atque beatam vitam immortalitatem polliceri. Nihil est igitur, quod homo, qui fidem hanc retinet, extimescat. Quid hoc est? tu metum Dei tollas? tu formidinem, quae Dei iudicia incutiunt, depellas? Quaso, quis vquam homo tam popularis existit, atque tam furori, & amentiae plebis obnoxius, ut auderet homines Dei metu liberare? Imperiū illi quidem Principum abrogabant: leges populari libidini contrarias infirmabant, atque tollebat: nomine libertatis imperitam multitudinem ad se alliciebant, ut sibi ad tyrannidem viam munirent: ut autem Dei iudicium non timeret, nemo eorum populum est persuadere conatus. Intelligebant enim, hominem, qui Deum non timet, non posse vllius imperio, ratione aliqua contineri. Quo modo enim, Dei metu sublato, belluam, & hominem discernes? Aut, ut rectius dicam, quae bellua tam immanis, & truculenta est, quae sit cum homine, qui numen Dei non extimescit, feritate comparanda? At vide, quantum inter istos Euangelij magistros, & homines a vera religione alienos, qui respublicas olim condiderunt, intersit. Illi, cum prudenter intelligerent, populum sine metu numinis legitimo imperio contineri non posse, falsas religiones instituerunt: isti, ut audaciam hominum confirmarent, de vera religione metum, quod hominum libidines frenare potuisset, omnino detraxerunt. illi, qui fortasse Deum humana curare minime credebant, Dei tamē metum imperitis iniiciebant: isti, qui se diuinæ mentis interpretes esse iactant, operam obnixte dant, ut homines Christianos omni Dei metu soluant, & ita in omne facinus sane confidenter impellant. Attamen nondum, quam recte se gerant, disputo; sed, quam malam de se opinionem commoueant, ostendo. Id enim videntur efficere, ut omnem viam salutis, ijs, qui sunt aliquo crimine alligati, modis omnibus intercludant. Si enim nihil metuent, quis eorum ingemiscet? Quis suscepta flagitia lamentabitur? Quis ad odium suae ipsius improbitatis exardescet? Quis ad honestatem, atque sanctitatem totius animi viribus adspirabit? Quis ad Christi pedes abiectus cum lacrymis veniam petet? Quis operibus humanitatis, & clementiae flagitorum suorum maculas eluendas suscipiet? Quid? inquit, tu in lacrymis, & in lamentis, tu in dolore ex scelerum recordatione concepto, tu in benignitatis officijs iustitiae puritatem collocas? ita sane. atque, ut id faciā, non cuiusuis auctoritate, sed legis diuinæ praescriptis adducor. Quod autem vos aliud sentiat, id non mediocriter admiror. Lacrymae (inquit) fidei imbecillitatem coarguunt: omnia vero opera humana, quamuis incenso pietatis studio gerantur, sunt infirmi sceleris, quod numquam elui potuit, contagione polluta, & infecta. Quod autem scelere contaminatum est, non poterit animum scelere confectum aliqua ratione

ratione subleuare. Nos igitur, hæc sapienter admodum considerantes, nullo modo salutem nostram in lacrymis, nec in operibus, sed in sola fide ponimus. Hæc iam mihi multo maiorem admirationem efficiunt. Fides enim hæc, quæ Christi meritis ad Deum aditum habemus, in diuinam legem respicit, ipsius Dei verbis innititur, Christianique nostri Reſtoris imperium minime recusat. Ergo, cum diuina lex, quoties in flagitium aliquod incidimus, nos ad ſtetum vocet; cum omnes etiam Propheta maximis vocibus, vt dolore, atque gemitu, & clementiæ operibus conceptum ſcelus expiemus, admoneant, cum ipſe Dei filius aperte dicat, omnes, qui non egerint penitentiam, omnino perituros; atque denuntiet, eos, qui bona egerint, in vitam æternam ingreſſuros; qui vero mala egerint, igne ſempiterno cruciandos eſſe; fidei munus, & officium eſſe conſtituo, dolere, lamentari, contra ſuſcepta flagitia odium acre, & inſeſtum cōcipere, & a prauitate vitæ ad ſtudium honeſtatis, & caritatis animo inflammato conuerti. Quæ quidem omnia fides, quoties viuat, atque vigenſ eſt, neque oppreſſa corporis cupiditate languſcit, egregie præſtat. Non quod aliquid ipſa in ſe ponat, ſed quod diuinitus edocta plane ſentiat, clementiæ diuinæ magnitudinem, ad eos ſolum permanere, quos impunitatis ſuſceptæ pænitet, & toto animo ad diuinæ legis ſtadium conuertuntur. Ea igitur opinio, qua quiſque, ſecluſo dolore, neglectis operibus, caritatis ſtudio reſtincto, ſpem ſibi ſempiternæ felicitatis offendiſſe, non fides appellanda eſt, ſed audacia, temeritas, & confidentia. Porro autem ſalutaris mæſtitia fructum tolli, & benignitatis ſtadium reſtingui, plane conſtat, cum homines ſtatuant, neque mæſtitia, nec pio dolore, nec vllis ſanctis operibus crimen deleri, ſed potius ſuſceptum crimen, noua criminis acceſſione cumulari. crimen ſiquidem ſtatuit eſſe lamentari, nullumq; opus ſine crimine edi poſſe confirmant. Admiranda igitur, & obſtupenda eſt hæc doctrina, quæ tam incredibiles res explicandas, & animis hominum inculcandas, tanta confidentia ſuſcepit. Eſt ne aliquid aliud in illa ſimiliter admirandum? Similiter admirandum, inquis? Immo quod tantum ſtuporem incutiat, vt neque Meduſæ caput impro uiſo oculis obiectum citius homines in ſilicis naturam conuertat. Quid illud tandem eſt? Rationem humanam alligant: conſilij libertatem eripiunt: voluntatem vinculis ſempiternis impediunt: totumq; hominem iudicio, atque adeo ſenſibus orbant; ita ſpoliatum omni ſui ipſius arbitrio relinquunt, vt nihil inter illum, & lapidem interſit. Omnia namque ea, quæ homines animo designant, moliantur, efficiunt, ſue illa bona, ſue mala ſint, ad Deum auctorem reuocant, & fatali atque ſempiterna neceſſitate cōſtringunt. Ex quo ſequitur, nullum eſſe conſilium in vita, nullum iudicium, nullam virtutis laudem, nullum flagitij dedecus, nullam iuſtitia

vim, nullum premium iure, atque merito honeſtati propoſitum, nullum ſupplicium recta ratione turpitudini conſtitutum. Quam enim rationem habet, vt ego pro eo ſcelere, quod non ſponte mea ſuſcepi, (illud enim neceſſitate cōpulſus admifi) ſempiternas pœnas exſoluam? Aut quid conuenit, vt pro ea fide, quam non voluntate mea, ſed motu, & impulſu diuino coactus obſeruauim, premijs ſempiternis afficiar? & quod videtur eſſe facinus horrendum, & deteſtandum, iniquitatis iſtius cauſa tota Deo eſt, iſtis tam præclaris auctoribus, assignanda. Sic enim diſputant, eum ſine vlla diſcriminatione cauſa, & ratione tantum qui libuit, ab omni temporis æternitate ſelegiſſe, quos ſibi adſciſceret, & gloria ſempiterna remuneraret; & quos improbatos ſempiterno ſupplicio mactaret. In quo quidem illorum decreto, & illorum conſtantiâ ſimul, atque ſapientiam requiro. Conſtantiam, quia libertatis auctores omnem libertatē funditus tollunt. niſi fateantur ſe in principio licentiam, non libertatem conſtituiſſe; & deinde ſe libertatem, non licentiam ſuſtulſiſſe. Sapien- tiam vero, quia moleſtiam incredibilem ſine vlla cauſa ſuſcipiunt. Nam, ſi ita ab omni æternitate a Deo ſtatutum eſt, vt nos eam doctrinā, quam ipſi tradunt, accipiamus; quid attinet eā paſſim tantis ſcriptis, & concionibus, tantisque controuerſijs, atque periculis, tam immanis denique laboribus inculcare? niſi etiam dicat, ſe ad inaniter, & temere laborandum, & vigilandum, eadem ipſa neceſſitate coactos eſſe. Multa ſunt alia, quæ verbum hoc diuinum, quo duce iſti ſapientes homines vtuntur, euerſit. Inſanum enim eſſet, ſi vellem omnia perſequi, minimeque neceſſarium, cum ad noſtrum inſtitutum hæc, quæ ſunt dicta, ſufficiant. Cernis iam, quam efficax fuerit huius Euangelij viſ ad diruendum, & euellendum ea, quæ nos idiotæ, nō modo minime noxia putabamus, verum etiam ita ad ſulciendam religionem accommodata, vt in tanta rerum omnium labe, pietas earum rerum ſtudio maxima ex parte niti videretur? Virginum enim ſacrarum domos diſturban- tur: admirabile illud exemplum perpetuæ caſtitatis exſtinxit: ſigna, quæ memoriā diuini muneris, atque beneficij frequenter renouabant, euerſi: ſacra, cærimonias, ſacramenta, quibus mirum in modum multi mortales ad immortalitatis cupiditatem rapiabantur, omnino deleuit: illam modeſtiam, & obedientiam, qua omnes Chriſtiani ſummum Eccleſiæ rectorem verebantur, de medio ſuſtulit: omne Pontificium penitus abrogauit: metum numinis abſterſit: mæſtitiam depulit: dolorem, quem malefactorū conſcientia animis afferebat, obruit: operum ſtadium debilitauit: libertatem denique, ad quam omnes inuitabat, eripuit. Quid nunc reliquum eſt? Id videlicet, vt videamus, quæ ſint in locum earum rerum, quas ſunt præclari artificeſ demoliſi, eorum opera reſpoſita, atque ſubſti-

ſtituta. Homines enim ſapientes, diuiniq; verbi miniſtri, qui ea, quæ vtilitatem aliquam afferebant, ſpecie quadam, vt ſignificant, ſuperſtitionis offenſi deleuerunt, alia multo meliora, atque ſanctiora reddant neceſſe eſt, ſi volunt fidem ſuam præſtare. Cum enim vidimus, quid verbum illud Dei, quod prædicant, diſturbauerit, atque conuellerit, an non confequens eſt, vt, quid exſtruxerit, atque conſeuerit, adſpiciamus? Quid igitur eſt, quod reſecerint, & inſtaurauerint? quid eſt, quod inſeuerint? quid eſt fructus, quem rebus humanis attulerint? Nihil eſt. Quid ſit euerſum, video; quid ſit exſtructum, non video. quod eſt exſtriptum, ſentio; quod ſatum eſt, nondum perſpicio. An parum, inquit, eſt, diſſidentes mores antiquæ diſciplinæ ſeueritate deuincere, Chriſtianamq; pietatem in illum ſtatum, de quo iam pridem magna ex parte conciderat, magno labore reſtituere? Id quidem non parum eſſe putato, ſed tantum, vt, ſi id præſtiteritis, vos homines diuinos, atque ex celo delapſos exſtitem. Hoc igitur videamus. num manſuetudinem, & humilitatem præcipuo, atq; ſingulari ſtudio cōlendam ſuſcepitiſtis? num odij acerbitatem, num maledicentiæ petulantiam a vobis longiſſime repuliſtis? num veſtris cupiditatibus crucem deſiſtiſtis, vt, illis exſtinctis, in celo facilius me- tis altitudine verſaremini? num aliquid mirabile diuinis, atque pietatis ſpecimen præbuiſtis, in quo poſſimus antiquum Euangelij ſplendorem, & imaginem illius ſanctiſſimæ puritatis, & caritatis agnoſcere? Minime. Immo vero, vt quiſq; maxime iſti ſe diſciplinæ dat, ita maxime rater incedit, & ſimplicior ſiridet, & odio publicæ tranquillitatis, atque pacis accenditur, & cogitationibus inaniffimis inflatus, extollitur. Eam namque ſibi ſapientiam ar- rogat, quam nemo vquam aſſecutus fuit: ea confidentia, quidquid illi in mentem venit, af- firmat, atque ſi aliquod diuinum oraculum e- nuntiaret: tam proſecta audacia omnia tur- bat, vt nihil malle videatur, quam omnia con- fuſa cernere. Quocumque igitur ſe inferunt, vt Euangelium ſuum imperitis obrudant, tantū abeſt, vt mores emendent, vt etiam multo im- puriora omnia reddant, quam offenderant. pu- dorem enim exterminant: cupiditatem vincu- lis laxant: metumq; Dei ſublato, flagitiorum im- punitam licentiam largiuntur. Sic autem ſit, vt libido multo violentius erumpat, & luxuria ci- tius omnes opes exhauriat, improbitas auda- cius exſultet, & immaniora facinora moliat. Quid enim referam vias latrocinij infeſtas? Quid diſſenſiones, diſſidiaq; turbulenta recen- ſeam? Quid coniurationes contra principes ini- tas, & proditorum, atq; cedens exponam? At, in- quies, hæc mala ſemper in omnibus rebus pub- verſata ſunt. Nemo negat; ſed ea mala, vellem, vt iſta tam ſalutari diſciplinā tolleretur. Quod cum non ſit, immo potius quo illa magis incre- breſcit, eo maiora flagitia committuntur, & ab

illis ipſis, qui ſeſe ad magiſtrorum iſtorum no- men adiungūt, cū maiore impudētia ſuſcipiun- tur; magnū certe argumentum eſt, eos minime fuiſſe inſtinctu, & inſtatu diuino ad docendū im- pulſos. Vide autē, quātum inter antiquos Euan- gelij miniſtros, & iſtos, qui ſe illorū veſtigia ſe- qui proſitentur, diſcrimē ſit. Illi diſciplinā, qua orbem terrarū illuſtraret, a Deo acceperūt: iſti ingenij ſui cōfidentia ſubnixi, ſe ad docendū cō- tulerunt. Illi mirabili quodam exemplo integri- tatis, & cōtinentiæ, diſciplinæq; ſeueritate, ſu- xos hominū mores adſtringebant: iſti nequitia exēplis, atq; diſſoluta diſciplinā, cupiditatem multo acrius inſtigāt. Illi ad humilitatē, & man- ſuetudinē, & patientiā inſtruebant: iſti plerūq; ad ſuperbiam, & immanitatē, atq; conuicia, ho- mines ſibi commiſſos inſtituunt. Illi Dei metu libidinem, & intemperantiā coercēbant, & eos, qui fuerant ad aliquod flagitium prolapſi, ad ſtetum, & lacrymas, ad ieiunia, atq; preces inuitabāt: iſti eorū, qui ſcelerebus alligati ſunt, impudentiam, propoſita impunitate, corrobō- rāt. Illi, quantum poterāt, homines a corporis cōiunctione diuelliēbāt, vt diuinā rerū ſtu- dio vehementius inflammaretur: iſti ſuos cupi- ditati corporis arte conſtrictos dedunt, vt li- bidinibus obſequantur. Illi poſtremo, cum omnes idem ſentirent, omnes enim vnū magiſtrum ha- bebant, nepe ſpiritum diuinū, ita vt non poſſet aliquis ab aliorū ſententia diſcrepare, pacē fir- mo ſcedere iungebant, omniumq; voluntates a- more mutuo conglutinabāt: iſti vero, cum pro ſuo quiſq; ingenio quidquid ſomnians alucina- tur effutiat, ſintq; ea de cauſa in varias & infi- nitas ſectas diſtraſti, pacem turbant, diſſidia cōcitant, bella peſtifera moliantur. Nemo tunc ex illis venenum ſpargebat: nemo contra ciues gladiū ſponte ſua vibrabat: nemo de Principū pernecie, & interitu cōiurabat: nemo inter po- cula intemperanter laſciuiebat. Cū vero omni- bus maximarū virtutū laudibus abundarent, tū in illa erant mirabiles, quod pro eorum ſalu- te, a quibus inſignes iniurias accipiebāt, Deum venerabāt. Cōtumeliis laceſſiti, cōtumelias non intorquebāt: iniuriis affecti, acceptas iniu- rias, cū poterant, beneficiis cōpenſabant: erū- nis oppreſſi, illis, a quibus erant cōtra ius, & fas indigniſſime violati, nihil dirū imprecabātur. Serui dominiſ ſumma cum fidelitate ſeruiē- bant: milites in bello pro ſalute reip. ſtrenue di- micabant: in pace vero minime Principum iuſ- ſa, quæ non erant diuinæ legi contraria, recuſa- bāt: quin potius omnibus rectoribus, quānis eſ- ſent a Chriſti ſacris abhorreſtes, tamquā Dei mi- niſtris ſumma volūate parebāt. Sic igitur vitā inſtituebant, vt nec in pace, nec in bello, nec in otio, nec in negotio, nec in re publica, nec in do- meſtica, aliquid gererēt, quo vel ordinē reip. p- turbarent, vel homines, aliquo exēplo flagitij, & improbitatis, offenderēt. Omitto ieiunia, cili- cia, vigiliis, quibus libidinis intemperantiā cō- primebāt, & corpus animo ſemper obediēs eſſe

cohebant. Omitto opes, quas in egentium inopia subleuanda consumeant. Quid de precibus illis assidue dicam? Quid studium illud referam, quo sic erant in Deo tota mente defixi, ut, quāvis corpore in terris versarentur, animo tamē in caelo consisterent? Quis lacrymas illas, quas desiderium patriae caelestis excitabat, quis illa suspiria, quae diuini amoris facibus inflammari frequenter edebant, explicare dicēdo poterit? Non loquor de illis, qui inuidio animo pro Christi gloria, cruce, igne, equuleos, & exquisita supplicia pertulerunt. Illos etiam praeereo, qui, ut melius possent Christum semper intueri, rerumq. diuinarum studio vehementius incumbere, se se ab hominum cōto remouerunt, & in vasta solitudine, in summa rerum asperitate, & inopia, adeo tenui victu inter feras vitam propagabant, ut summum omnibus stuporem inijcerent: qui tamen caelestium rerum iucunditate perfusi, facillime nuditatem, inedia, peruiugium tolerabant. De communi Christianorum eorum, qui propius aberant ab Apostolorum temporibus, pietate, & sanctimonia loquor, in quibus ardentissimum virtutis, & honestatis, & caritatis, & modestiae studium vigeat. Hae nobis restituant Euangelici viri; hos mores reuocent; ad haec nos instituta magna ex parte multis iam annis intermissa reducant; & faciant denique, ut tam ipsi, quā omnes, qui eos sequuntur, ab omnibus vitijs abstineant, & virtutes illas diuinas, in quibus olim homines sancti floruerunt, imitentur; & tum credi potest, per eos esse Euangelium constitutum. Quod si nihil horum praestare possunt, immo quidquid erat pudoris, atque religionis extinguunt, si nullo ferme in loco consistunt, ubi non statim legum cōtemptus emergat, petulantia, libido, furor, immanitas, & reliquae vitae pestes, in mores inuadant, & turbas, atque seditiones commoneant, adeo tamen impudentes erunt, ut Euangelij mentionem facere audeant? O Euangelium infidiosum, & fraudulentum. Fausta enim nuntiat, & pestem comparat. Spem libertatis ostendit, & iugum durissimae seruitutis imponit. Specie praesentis iucunditatis allicit, & postea multis curis animum, & maestitia ingenti sollicitat. Viā in caelum se monstraturum esse pollicetur, & homines illius ope fretos in miseriae sempiternae regionem praecipites exturbat. Quae enim est alia in celum via, nisi quae est sanctis actionibus, & excellenti vitae integritate munita? Qui igitur nomine pietatis, studium pietatis, atque benignitatis oppugnant, non ad vitam sempiternam ducunt, sed ignis sempiterni flammam excuscant. Animaduerte, quāso, diligenter, quibus verbis Deus apud Ieremiam, verum, & falsum Euangelium discernit. Nolite, inquit, audire verba Prophetarum, quibus iucunda praenuntiant, & decipiunt vos. visionem cordis sui loquuntur, & non de ore Domini. Sic enim loquitur ihs, qui me probis afficiunt, Pax erit vobis; & ihs, qui ambulant in prauitate cordis sui, dixere-

runt, Nō imminet vobis malum. Quid hic dicendum? num potuit magis aperte hominum iram oratio describi, & notari impudentia? eos enim, qui multis flagitijs inquinati sunt, omni metu liberant, & ihs, qui bellum pietatis indicunt, fausta, atque felicia pollicentur. Adhuc deinde: Quis enim eorum adfuit in consilio Domini, & vidit, & audiuit sermonem eius? His etiam verbis constat, huius temporis Prophetas, qui tam iucundi sunt multorum auribus, designari. Nemo enim eorum sic vixit, ut suspicari aliqua ratione valeant, Dominum cum illo consilia sua communicasse. Quis enim ex illis ita libidinem compressit, ut nullum ex ea flagitium ad hominum offensionem prorumperet? Quis ieiunijs, & precibus assidue, & pietatis, atque humanitatis officijs iram Domini placandam existimauit? Quis, ut pestem a suis auerteret, multis lacrymis Dei nomen ad gratiam iniecit? Quis denique tanto studio caritatis exarsit, ut se pro aliorum salute offerret ad mortem, & poenas reipublicae sceleris constitutas subire, atque sustinere cuperet? non enim mediocri virtute, neque vulgari dignitate commendatos esse oportet eos, quibus credere possumus, praecipue Deum mentem suam aperuisse, sed praestante, & eximia, multisque modis admiranda. Nec enim Propheta, nec Apostoli, neque reliqui homines sanctissimi, quos summus ille Dominus consilij sui participes effecit, illum altissime dignitatis gradum, ea vi-ta iucunditate, qua isti homines lauri, & urbani delectantur, consecuti sunt; sed admirabili, & eccellente morum sanctitate, incredibili vitae duritia, multis laboribus, atque vigilijs, multis precibus, & lacrymis, flagrantissima rerum caelestium cupiditate, & tam ardente caritatis studio, ut cuperent pro omnium salute mortem obire, intolerabilique dolore cruciari. Quas quidem virtutes cum isti ne suspitione quidem attigerint; sed ita viuunt, ut multis signis appareat, eos, nec a communis vitae commodis, nec a naturae blandimentis, & lenocinijs abhorre-re; ita tamen loquuntur, quasi in consilium Domini admissi sint, & omnia, quae dicunt, de illius sententia, & mente pronuntient. Merito igitur eo in loco Deus tantum hominum impudentiam maledictis insequitur, & dixit illis exitium minatur. Paucis deinde interiectis insignē notam apponit, qua facillime veros Prophetas a falsis internoscamus. Ait enim, Si sterissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, auertisset profectione eū a via sua mala, & cogitationibus suis pessimis. Ut igitur ex hac diuina sententia constat, ubi veri Prophetae populi instituendū, & crudēdum suscipiunt, multi repente cōmutantur animis, & meliores in dies fiunt, & praemortalis gloriae cupiditate corporis voluptates aspernantur, & cōmoda vitae despiciunt, & magna quadā alacritate in studium diuinae legis incumbunt. Contra vero quocūq. in loco falsi Prophetae vel

fugium

fligium ponunt, cernes repente maiorem flagitiorum licentiam, maiorem ad omne facinus verecundiam, flagitiosorem in omni genere turpitudinis intemperantiam; ita, ut facile cerni possit, eos, quemadmodum idem Propheta sub Dei persona eo in loco fuisse persequitur, id moliri, ut diuinae legis studium, sanctissimaeque religionis memoriam, sempiterna obliuione se peliant. Et hic quidem Ieremiae locus non sine causa a me inductus est. Ex eo namque percipimus, quo signo falsa doctrinae prauitatem a vera, & salutari distinguamus. Si enim, postquam ista noui Euangelij, nouaeque religionis disciplina in Britanniam immigrauit, immigrauit simul cum illa pudor, integritas, innocentia; si morum grauitas, & constantia, si vitae seueritas, si decoris, & honestatis laudes e tenebris emerferunt; si fides erga Principes, si mutui ciuium inter ciues amoris consensus, & conspiratio firmissima constituta fuit; si studium caritatis, atque pietatis multo acrius, & ardentius excitatum; si templa meliore, atque sanctiore religione culta; si memoria Christi pro nobis in Crucem acti fuit multo altius in animis impressa, ita ut multi Crucis studio, Crucem sibi constituerent, qua libidines suas, quae bellum inextinguibile cum Christi sanctitate gerunt, eliderēt; si denique nouus quidam splendor exortus est, nouusq. diuinarum virtutum ornatus non antea visus enituit; non ita digni reprehensione videntur, qui illam secuti sunt. Si vero nihil horum istius disciplinae studio perfectum est; immo tum multo audacius temeritas, impudentia, libido, passim volitant; si intolerabilis superbia, & arrogantia fuit multo magis quam antea confirmata; si seditiones, contentiones, atque dissidia facilius excitata sunt; si perfidia maiestatem Regiam audacius violandam suscepit, & vitae Principum insidias machinata est; si multos eorum, qui sese penitus huic disciplinae dedidere, neque pudor, neque metus, neque diuini iudicij formido iam potest a facinore deterrere; si omnis ista malorum colluies, aut saltem horum malorum incrementum, simul cum ista disciplina importatum fuit; dubium esse potest, eā non fuisse verbo Dei, ut praedicant, sed infestissimi demonis fraude constitutam? Verbum enim Dei pudorem, & integritatem facit: at illa soluit omni vinculo cupiditatis, & quod est consequens ad flagitiū, furibunde sollicitat. Dei verbū omnē sedat arrogantiam, & ad modestiā in primis instituit: illa vero animos effert, & in contemptu totius antiquitatis, & praeae religionis, atque sanctitatis adducit. Verbum Domini pacem cōciliat, & animos rerum optimarū communione cōsociat: at haec doctrina concordia dissoluit, & Ecclesiae corpus intestina seditione dilacerat. Quomodo enim auctores pacis, & cōcordiae possunt esse, qui nec cum alijs similiter a via declinātibz, neque secum ipsi consentiant? qui a se ipsis inconstantifime dissident? qui alias, atque alias opiniones

valde inter se repugnantes tenendas suscipiunt, nec in vna sententia diu permanere possunt? Cum igitur Christi officium sit, (ut ipse testificatur) dispersos in locum vnum compellere, & animos inter se dissidentes sententiarum consensione, & mutua beneuolentia, & caritate cōiungere; Diaboli vero officium sit, optime consentientes dispergere, atque dissipare, omnemque societatem sancte constitutam dirimere; & horū euangelicorum hominum disciplina tumultus concitet, & concordia dissoluat, & vnam sectā in sectas infinitas diuidat, & alias ad aliorū odium incendat; num obscurū est, eorum institutum, atque disciplinam minime ad rationes Christi pertinere, sed totā esse Satang versutia, atque fraude compositam? Quod enim maius argumentū requirimus, quam illorū inter illos odia, contentiones, rixas, atque conuicia? Haec mala Christus non efficit, sed Antichristus. Nō est enim Deus auctor dissensionis, sed pacis. Nec illud postremo est silentio praetereundum, quorsum tandem haec variarum sectarum licentia, atque garriendi impunitas erūpat. eo enim tendit, ut omnem Dei cognitionē funditus tollat. Nam, cum nulla apud eos religio ita firme constituta sit, ut non facillime aliorū disputatione resellatur, cum pleriq. omni vento iactentur, & in diuersas partes turbulentis, & errantibus opinionibus agitentur, & modo in hac, modo in illā partem quasi tempestate delati rapiantur, nec in vlla certa sententia consistant; cum multi tandem earum sententiarum vanitatem, quas aliquando secuti sunt, rebus explorent; sit tandem, ut omnem religionē ludibrio habeant, Deumq. aut non esse putent, aut res humanas ab illo minime curari censeant. Quo, quid immanius dici, aut cogitari potest? eo tandem prorumpere, postquam semel ab illa vnica, & recta via deflexerint, homines Christi numini dicatos, & ad Dei cognitionem per ipsum Dei filium eruditos, ut non solum Crucem Christi odio persequantur, & pro Deo cupiditatem suam, atque flagitia venerentur, verum etiam ipsum rerum omnium dominum, cuius summā potentiam, rectissimamque iudicia manes inferi pertimescunt, aut esse non credant, aut saltem a mundi totius moderatione remoueant? Et quis ille, inquis, tam ferus, & immanis est, qui hoc tantum scelus, & tam immane concipiat? Multos quidem, si rem diligentius explorare volueris, existisse cōperies, qui disciplinis istis tamquam gradibus sublatis, ad summum tandem huius sceleris infandi fastigium adscenderunt. Ut enim in reliquis artibus, nemo repente potest illius, in qua sibi elaborandum duxit, perfectionem assequi; sed opus est a rudimentis inchoare, & ita paulatim via, & ratione progredi, atque ad vltimum tandem peruenire; ita in sceleris disciplina sunt certa initia, atque prauitatis elementa, quae si longius serpere, atque progredi permessa fuerint, ad perfectionē sceleris illius infandi perducuntur, ad quāam

B 2 nihil

nihil iam possit accedere. Qui autem hoc tam nefario scelere constricti sunt, ipsi se operibus indicant. Neque enim si Deum omnia prouidentem, & animaduertentem, & in terra facinora seuerissime vindicantem esse putarent, tam inexpiabiles fraudes suscepissent. Sed furore, & dementia præcipites eo progressi sunt, ut quasi fabulas quasdam aniles, & laruas ad pueros territandos inductas, ea, quæ de iudicijs diuinis scripta sunt, quoties id facere audent, impia dicacitate derideant.

Longius elatus sum quam statueram. Sed cum hoc mihi proposuissem, ut te de illis opibus comparandis admonerem, quibus instructa fortius Regnum tuum communires, maximumque, & firmissimum Regni tuendi, atque feliciter administrandi præsidium in sanctissimæ religionis cultu collocandum esse demonstrarem, nihilque reipublicæ perniciosius esse confirmarem ementita religione atque sanctitate; nihil magis huic instituto meo consentaneum facere potui, quam tradere tibi signa, quibus insidias in ficta religionis specie latentes explores. Si autem memoria tenes eos religionis fructus, quos ante commemoravi, rectissime, quæ sit religio falsa, percipies. Nam si vera religio deprimit arrogantiam, compescit iracundiam, refrenat cupiditatem, coercet intemperantiam, repellit animi labes, pudorem atque modestiam conseruat, metum diuini numinis iniecit, fidem erga Reges sancit, concordiam firme constituit, animos amore constringit, atque cupiditate Regni cælestis incendit: ea certe quæ superbiam gignit, iram concitat, cupiditatem soluit, mentem flagitijs inquinat, pudorem exstinguit, Dei metum tollit, Regibus insidias parat, pacem turbat, odium cõstat, animos in terram deprimit, atque demergit, vera non est, sed falsa, pestilens, atque mortifera. Docui porro, hanc sectam (si vna secta appellanda est) quæ non solum anceps, & lubrica, sed varia, multiplex, & infinita est, popularem esse. Populum enim specie nimis libertatis ostensa contra leges, contra legum ministros, contra Principum Maiestatem, & imperium armat, multitudinisque furorẽ falsæ religionis auctoritate confirmat. Quod si solū Regiæ Maiestati interitum afferret, dum modo nullam pestem animis importaret, & ius illius Regni sempiterni non modis omnibus euertiret, fuisset aliqua ratione tolerandum. Sed illud est maxime deplorandū, quod studiū virtutis, splendorem honestatis, lumē verissimæ religionis, atque pietatis exstinguit, omnesque egregij decoris laudes flagitiorū impuritate contaminat; aditumque, in gloriā illā sempiternā penitus intercludit. Quid igitur est, quod nos in fraudẽ impellat? magistrorū auctoritas? At demonstratū est, quam longe absint huius disciplinæ magistri a veræ virtutis dignitate, a vitæ gravitate, & constantia, a purissimæ religionis sanctimonia. Quid igitur? populi libertas immodica? At,

cum nihil ea sit principibus infestius, tū populū ipsum funditus euertit, & libertate tandē spoliatur. Omnia siquidē modo conseruatur, immolatione vero peruertitur. Vt enim Rex, qui legitimo imperio minime contētus infinitū imperium concupiscit, nec solū omnia humana in ra infra se posita esse indicat, sed diuina etiā potestate sua cõplecti studet, Regnū tuū diu non potest, cū simul homines a se multis iniurijs alienet, & in offensionē grauissimam numinis celestis incurrat; ita populus, cui legibus definita libertas minime satisfacit, & ea de causa omnē ordinem perturbat, & seditiones commouet, & bacchatur, & furit, necesse tandem est, ut cum reliquis bonis, illam etiam libertatē, quam retinere potuit, amittat. Quid igitur? num eam disciplinam sequemur, eo quod ad sempiternam vitam ducat? Sed iam planū fecimus illius operæ, petulantiam, impudentiam, libidinem sollicitari, tumultus, atque turbulenta dissensiones excitari, flagitia multa suscipi, scelera infinita conflare, memoriamque postremo pietatis omnino deleri; quæ quidem minime in cælum perducunt, sed in sempiternā miseriam regionē præcipitant. In quo quidem satis apparet, quāta fide Euāgelici viri promissa persoluerint. Hoc enim profitebatur, hoc denuntiabant, hoc se cumulate perfecturos esse promittebant, ut corruptos mores ad Euāgelij seueritatem reuocarent, & pristinam illam Ecclesiæ puritatem restituerent. Intelligis iā, Regina, quomodo id præstiterint. non solum enim rempublicam Christianā non sanauerunt, sed potius vbicumque versati sunt, in eo omne studium suum posuerunt, ut, quidquid inerat sanitatis, opprimerent, & omnia pestiferis morbis inquinarent. Quid igitur minus considerate fieri potuit, quam illorum auctoritate quempiā permoueri, ut ab antiquissima, & sanctissima religione discederet, quæ Iesu Christi sanguine sancita, Martyrum supplicio cõfirmata, sanctorum hominum diuinis monumētis illustrata, cõtra perditos hæreticorum conatus, & tyrannorum impetus semper inuicta, & eadem perpetuo ratione ad nos vsque cõtinuata permanfit, ut religionem colerent nouitate suspectam, auctorum flagitijs infamem, optimarum rerum interitu calamitosam, exitu diro, & horrendo detestabilem? Quæ quidem cum a nullo possit sine peste nefaria suscipi, tum Reges, qui se illius impura contagione violari patiuntur, multo grauiorem plagam accipient. Neque enim solum imperij maiestatem, reipublicæ salutem, vitam denique, & dignitatem in summum discrimen adducunt; sed, quod est longe calamitosius, atque funestius, grauem in se diuini numinis iram prouocabunt, & atrociorē penam in omni seculorum æternitate sustinebunt. Quo enim plures, quos ipsi sanare, & quorum salutem tueri debuissent, illorum exempla secuti, in eandem pestem ruent, eo grauioribus supplicijs damnabuntur. Horrendum (inquit Paulus) est incidere in manus Dei

Dei viuentis. Si enim illum ipsum Dominum, cuius clementia nitimur, atque confidimus, cuius opem in rebus perditis, & afflictis imploramus, in quem solum, cum sumus vndique impugnati, respicimus, aduersarium, & infestum habuerimus; ad cuius præsidium confugimus? cuius auxilio testī impetum illius arcebitur? quibus speluncis, aut quibus tenebris occultabimur, ne vultum illius irati & infensi subeamus? Leuissimo illius tactu terra ingenti motu concutitur: montes incendio horrendi fulminis ambusti fumant: cælum maximo fragore emissis ignibus, offusis tenebris, multisque valde metuendis rebus, cunctos mortales exanimat. Quid est igitur existimandum fore, cum non iam naturam leuiter ad metum incutiendum, & animos a scelere deterrendos armauerit, sed ipse etiam cum omnibus suis copijs ad penas de sanctissimæ religionis hostibus expetendas, armis seueritatis, & indignationis iustissime succinctus apparuerit? cum omnem fastum, & insolentiam, cum omnem humanæ dignitatis elationem iudicio suo peruerterit? cū homines in scelere pertinaces a se repulerit, ignibus sempiternis, acerrimisque supplicijs sine ulla intermissione cruciandos? Ipse, inquit, ille Deus Deorum est, & Dominus dominantium, fortis, potens, & terribilis, cuius iudicium, neque cuiusquam gratia inflecti, nec muneribus & donis corrumpi potest. Non igitur iudicia illius horrebimus? non ad illius conspectum trepidabimus? non illius metu perterriti, omnia a nobis flagitia repellimus? Quid si etiam ab illo multis signis de calamitatibus, quæ propter impietatis scelera, atque flagitia communibus rebus impendent, multo ante præmonemur? & tamen diuina ostenta negligemus? & tamen in scelere suscepto perseuerabimus? Dat quidem (ut est apud Davidem) multa signa Dominus, quod etiam nostris temporibus euenire conspiciamus, quibus admoniti arcum illius in hostes religionis intentum, vitæ conuersione fugere, & tela castissimo numinis illius cultu retundere valeamus. Quo quidem beneficio si fuerimus ad maiorem audaciam, & impudentiam instituti sceleris abusi, opes, ut Paulus ait, iræ diuinæ coaceruabimus, magnumque cumulum cruciatibus sempiternis afferemus. Christus optimus maximus, hanc tam diram cladem, ab vniuerso Christiano cœtu prohibeat, Ecclesiæque suam tantis diffidijs grauissime laborantem subleuet, atque tandem aliquando eos, qui sunt a communi illius consensu diuulsi, cum illa coniungat, ne tantam materiam lætitiæ Christiani nominis hostibus sempiternis multorum perniciæ, & interitu largiatur. Pro mea quidē parte vota mihi perpetuo facienda puto, pro totius Christianæ reipub. salute, quæ tota posita est in vniui religionis sanctissimo cultu, & in amoris mutui coniunctione, omniumque diuinorum bonorum communionē, & societate. Cum

vero me aliarum nationum, quæ se ab Ecclesiâ seiuixerunt, causa valde sollicitet; tum istius Regni discrimine ita conturbor; ut curam, in qua gratia illius versor, nequeam vllis verbis explanare. Doleo enim vehementer, & angor, Regnum florentissimum, omnibusque rebus ornatisissimum, & si hoc ad rem pertinet, cum hoc Regno, & sanguinis propinquitate, & fœderis antiquitate coniunctissimo, quod tam multa pietatis documenta dedit, nec plura olim virtutis monumenta constituit, quam religionis, atque sanctitatis exempla posteris admirandū proposuit, his temporibus, aliqua ex parte, perditorum hominum fraudibus, & insidijs inductum, in tam ineptas, & impias sententias incidisse. Sed me in tanta solitudine recreat, atque reficit, spes quædam, quam habeo in tuo singulari ingenio, atque præstanti benignitate repositam. Ingenij enim maximi est, impendentia pericula præcauere, falsam opinionem mendacio animaduerso deponere, veritatem perspectam, & cognitam libenter amplecti, nec vllum in pertinacia decus, sed omnem in salutaris conuersionis facilitate dignitatem constitutere. Excellentis autem benignitatis est, vniuersæ patriæ consulere, atque cum vitæ etiam periculo, si opus ita fuerit, eam omni errore pestifero liberare. Omnis patriæ tuæ salus in te posita est. Si enim violatam religionem expiandam susceperis, teque ad confensum Ecclesiæ totius aggregaueris, & antiquos mores, & officia rite colueris, nefarijsque hominibus expulsis, homines bonos, atque sanctos adsciueris; Christi ope, & auxilio confirmata Rempublicam præclare constitues, omnibusque tuis salutem, atque vitam reddes. Sin autem ea, quæ labuntur, & ruunt, fulcire neglexeris; quorsum omnia sint euasura, perhorresco. Illud etiam velim recogites, eum, qui dignitatem suam dignitati Christi præfert, & ne aliquod periculum adeat, non omnes suas curas in gloriam Christi conferendas existimat; in eam calamitatem frequenter incidere, quam ne subiret, Christi gloriam hominum flagitijs immineui, & obscurari sustinuit. Rectissimo enim Dei iudicio fit, ut, qui suam gloriam gloriæ Dei anteponit, omni dignitate spoliatus intereat. Contra vero, qui præ Christi gloria opes, atque dignitatem contemnit; is summas opes, & dignitatem multis ornamentis amplificatā consequitur. Sapienter enim illum summum Dominum, qui numquam res suorum neglexit, sibi patrum adoptat, atque ita multo firmiore præsidio opes suas, & dignitatem sapit, quam si se maximo, & fortissimo exercitu constiparet. Quare, si Regni tuendi, & conseruandi studio flagras, immortalique gloria circumfluere concupiscis; non tã quid tibi homines opibus tuis firmandis conuenire dicant, quam quid gloria Christi, quid lex diuina, quid ratio sanctissimæ religionis efflagitet, cogitandum puta. Fac, ut tibi tui singularis ingenij veniat in mentem:

respice, quibus sis exulta disciplinis: in quo gradu locata sis: quod manus tuendum, & efficiendum susceperis: & intelliges, ea dona, quae a Deo accepisti, esse tibi potissimum ad illius gloriam conferenda. Is enim, qui ea tibi donavit, beneficia sua, si te illi totam addideris, ope sua tuebitur, nec te umquam auxilio praesenti destituet. Quamvis igitur sola facinus hoc tam praeclarum susciperes, ut uniuersam Britanniam ad pristinam fidem reuocares; quid est, quod non possis efficere, diuino praesidio circumscripta? Accedit, quod multo plures in isto Regno sunt verae religionis amantes, atque pro illius sanctitate supplicia perferre parati, quam nouis istis institutis, atque disciplinis addicti. Quare dubium non est, quin facile omnia quae velis, & diuino, & humano praesidio munita conficias. Considera deinde, quanta tua gloria futura sit, si Regnum istud paucorum improbitate, & scelere perturbatum, atque magna ex parte conuulsum, opera tua ad pristinum splendorem redierit, & pietatis ornamenta recuperauerit. Nam omnium bonorum praconio celebraberis: immortalis memoriae consecraberis: omnis te posteritas intuebitur: nec ulla aetas de tuis umquam laudibus conticecet. Quae enim victoriae sunt cum tam egregio facinore comparanda? Quid poterit esse ad laudem illustrius? quae monumenta possunt clariora ad nominis immortalitatem constitui? Non enim multa hominum millia trucidare; sed impietatem, & improbitatem profligare, flagitiorumque omnium labes ad internecionem delere, laudandum, & praedicandum est. Non hominibus pestem, & exitium inferre, sed multos homines a peste, & exitio vindicare, immortalem gloriam parit. Non multas hostium vrbes armis excindere; sed patrias sedes ab omni flagitiorum collusione, & impietatis incurfione tutas, & incolumes conseruare, egregiam dignitatem conciliat. Reliquae enim victoriae, quamuis a Deo pendeant, armis tamen humanis pariuntur: haec vero omnium clarissima, solum diuinis armis obtinetur, & illas nemo sine flagitiorum

impunitate, & hominum strage consequitur: haec vero simul cum flagitiorum omnium interitu, & hominum salute comparatur. Quocirca necesse est, ut haec illas omnes, quae humanis armis, & militum strepitu, & hominum viribus partae sunt, tantum dignitate superet, quantum humanis diuina praecellunt. Quae quidem eo maiorem admirationem efficiet, quo est difficilius tenebrarum Principes, atque sempiternos hominum generis hostes ab una femina vincere, quam homines ab hominibus in acie superare. Non igitur solum tam illustris laus omnium hominum commemoratione vigeat; sed exitum etiam sempiterno praconio celebrabitur. Quare, Regina Clarissima, per Iesu Christi liberatoris nostri vulnera, per illius mortem, & acerbissimum cruciatum, per clarissimam illius victoriam, qua de morte extincta, atque deleta triumphauit, per illum Ignem sempiternum, quem in terris implicuit, & quorum animos inflammauit, per illud sanctissimum iudicium, quo in scelus animaduertet, & inuolatam fidem, & castam religionem praemijs sempiternis afficiet, per omnes denique sanctitates te oro, & obtestor, ne, cum tanta praesidia tibi ad immortalem gloriam suppetant, tibi ipsa deesse velis. Christum vulneribus pro te concisum intueri: te ad illius pedes abijce: illius crucem amplectere: odium Crucis, quod isti pestifera nouitatis auctores aperte suscipiunt, a reprobis detestare: sanctorum vestigijs ingredi: atque tibi persuade, illam esse rectam viam, quam diuini homines, excellenti virtute, continetia, puritate praediti, & cum Deo amore summo coniuncti, & spiritu illius eruditi, tenuerunt: non illam, quam homines sui amore obcaecati, ingenio suo nixi, confidentia praecipites, flagitijs cooperti, & ab Ecclesiae coniunctione diuulsi, sequendam esse praedicant. Quod si feceris, Regni tui opes tuebere, & amplificabis, & quod est multo maius, summa cum gloria in caelestes illas sedes adscendes. Christus optimus maximus te, cum summa dignitatis amplificatione, incolumem diutissime conseruet,

F I N I S.

HIERONYMI OSORII
L V S I T A N I
EPISCOPI SILVENSIS
IN GVALTERVM HADDONVM
MAGISTRVM LIBELLORVM SVPPPLICVM
APVD CLARISSIMAM PRINCIPEM
ELISABETAM
ANGLIAE, FRANCIAE, HIBERNIAE
REGINAM

L I B E R P R I M U S.

DIUINO munere, & beneficio factum esse puto, ut libellus, Haddone, tuus, quem in me aliquot ante annis edideras, vix tandem his diebus proximis in manus meas perueniret. Eam namque mentem Deus Henrico Cardinali Principi sanctissimo, & rectori sapientissimo dedit, ut summam diligentiam adhiberet, ne facile possint ad nos libri, qui puritatem sanctissimae religionis inficiant, importari. Itaque, nisi Emanuel Almada Pontifex Angrensis, vir omnibus rebus ornatus, & mecum vetustate amicitiae iam inde a maioribus nostris instituta coniunctissimus, Mariam Parmensem Principem, feminam multis laudibus admirandam, in Belgicam Galliam deduxisset, nondum ego quidquam, neque de libro, neque de auctoris nomine scire potuissem. Sed, cum ille, postquam appulsus in Galliam fuit, in libellum tuum incidisset, putauit ad amicitiam, & officium pertinere, causam meam agere, & conuicia tua refellere. Quamquam ille in opere, quod singulari diligentia confecit, non tam mei, quam religionis, quam pietatis, quam sanctimoniae patrocinium suscepit. Rediit ille quidem multo serius in patriam, quam sperabamus. Fuit continuo rumore disseminatum, Britannum hominem (nomen autem minime norant) contra Hieronymum Osorium

scripsisse, Angresemque Episcopum Osorii causam ardenti studio suscepisse: idque fuit mihi amicorum litteris significatum. Eo tempore meam diocesin magno cum labore, & studio peragrabam. Non tamen illud officium me impedire potuit, quo minus eum per litteras salutarem, illique de reditu in patriam gratularer, & simul ab eo petebam, ut mihi tam libellum tuum, quam defensionem suam mitteret. Respondit ad omnia, quemadmodum & humanitas, & officium, & amicitia postulabat. Quod vero ad tuum libellum attinebat, se religione impediri dixit, ne illum ad me mitteret, antequam ea sibi potestas a Cardinale fieret. Vide, quantum sit nefas, atque flagitium apud nos, eorum hominum libros, qui religionem multis erroribus inquinant, euoluere. Homo sapiens, qui meam fidem multis experimentis explorate cognitam habebat, cum videret me in dignitate Pontificia constitutum, & ea ratione pro meo iure posse, quidquid insidiarum in litteris illis lateret, perferutari, & inspicere; minime tamen ausus est me libri tui participem facere, antequam Cardinalis nostri mentem consulere. Hic tu fortasse nimiam illius superstitione irridebis. Ego vero numquam diligentiam, quae ad arcendam pestis adeo funesta contagionem adhibetur, nimiam putabo. Post multos tandem menses, Cardinale consulto, mihi libellum misit, & simul admonuit, ut aliquod tempus

pus e summis occupationibus eriperem, ut tibi responderem. Id etiam reliqui amici, ut facerem, hortabantur. Quamvis autem amicorum voluntatem aspernari, contra officium esse videretur, illis tamen morem minime gererem, si illo opere tuo meam tantum dignitatem, & non religionis sanctitatem violatam animaduertirem. Accedebat, ut id libentius facerem, quod ad Christianæ caritatis officium pertinere existimabam, experiri, an fieri opera mea posset, ut tu aliquid de insita leuitate deponeres. Mihi enim dubium non est, quantum ex scriptis istis tuis consicere potui, quin tibi in scribendo maxime placeres, & in locis quibusdam tui admiratione defixus insisteres, & amicorum etiam plausus interdum captares. Quantum vero te opinio sefellerit, statim apparebit. In eo primū quod ais, me verborum, atque sententiarum magnum architectū esse, minime laudes, quas mihi vel vere, vel simulate tribuis, agnosco. Si aliqua dicendi laus in me est, ea profecto est, quod numquam tantum studium in verbis, quantum in altissimarum rerum cognitione posuerim. Deinde, quod hanc, quantulumcumque, est in me dicendi facultas, si aliqua est, non ad inexpressibiles religionis impurissimæ fraudes, sed ad verissimæ pietatis studium animo acriter incesso contulerim. Magnum mihi statim in principio crimem temeritatis, & elationis intendis. Sic enim ais: Multū in eo tibi assumpsisti, quod vir priuatus, terra, marique disunctus, nostrarumque rerum insolens, Regalem Maiestatem tam fidenter affatus sis. Primum quidem abs te libenter audierim, quid sibi velit hoc priuati nomen? Est ne contumeliæ tantum? An id, quod in bonos etiam viros, & virtute, atque nobilitate præstantes convenire potest? Apud vos numquid non sunt multi viri nobiles, qui neque magistratum gerunt vllum, nec honoribus publicis vtuntur? Ita ne vero? Omnes qui libellorum supplicum ministri non fuerint, sunt per te a regum aditu, & congressione repellendi? Sic enim hoc mihi priuati nomen obijcis, quasi in maximum probum inesse iudices, quasi tu me dicas rusticano patre natum, in tenebris educatum, & qui numquam vultum Regis ullius aspexerim: & iccirco facinus admisisse supplicio dignum, quod Reginam Elisabetham, quam semper a me honoris Maiestati Regiæ debiti causa nominari volo, appellare per litteras ausus sim. Quod si ita fuisset, & non essem, ut sum, antiquissima nobilitate, non erat tamen hominis in bonis artibus enutriti, pluris vllum generis nomen, aut honoris titulum, quam ornamenta virtutis existimare. Omnia siquidem vel nobilitatis, vel honoris insignia, quamvis ad speciem splendida, & illustria sint; falsa tamen & inania cum sint, nullumque in se, cum vera virtus abest, solidum fructum contineant, a sapientissimo quoque despiciuntur, atque pro nihilo putantur. Itaque, si mihi conuiuium facere studes, scelus, & flagitium obijce, & ne priuati nomen

opponas. Nam, ante quam ipse Pontificis personam sustinerem, multos vestri ordinis gratia, & auctoritate, atque dignitate superabam. Si enim priuati nomen, ingenij tarditatem, si stuporem, si flagitium, si turpitudinem designaret; tunc certe, qui mihi priuati nomen obijceret, in me contumeliam me prorsus indignam intorqueret. At, cum fieri saepe videamus, ut multi honoribus indigni, apud Principes in honore maximo sint, & ij, qui fidelem, & fortem operam Principibus nauare potuissent, honoribus careant; fit, ut priuati nomen sapienter non hominum indignitatem, sed Principum infelicitatem significet. Improborum enim hominum operis obsessi tenentur, ne bonorum virtute frui possint. De eo vero, quod asseris, minime par esse, me hominem terra, marique disunctum litteras ad Reginam vestram dare; velim me doceas, fuerint ne inuictæ litteræ, ut absentes de re aliqua, quæ in rem esset, certiores faceremus? an præsentibus tantum? Absentes certe. Quid ergo mihi crimini das, quod Reginæ, cuius studio eram incensus, absentem, & a me terra, marique disunctam, de rebus, quæ ad statum illius stabilendum pertinebant, per litteras admonuerim? Etenim, si præsens fuisset, non litteris, sed sermone coram habito illam obtestarer, ut improborum consuetudinem, & familiaritatem vitaret, si vellet salutem, atque dignitatem tueri. Obijcis etiam rerum vestrarum imperitiam; quasi ego in illarum rerum tractatione verfer, quæ non sint omnibus notissima. Regalis postremo Maiestatis nomine indignitatem mei facinoris amplificasti; quasi Reginæ vestra plus opibus, & potentia, quam humanitatis laude præcellat; & is ego homo sum, cui non liceat maximum Reipub. Christianæ Principem per litteras de rebus summis admonere. Recognosce nunc quæso tuæ istius orationis inconsideratissimam temeritatem. Hoc enim videris dicere. Tu, cum numquam in foro versatus sis, cum nullum vnumquam magistratum ex his, qui iurisperitis mandari solent, in reipub. gesseris, cum denique numquam Principi supplices libellos obtuleris, tantum tibi arroges, & assumas, ut Regalem Maiestatem appellare audeas, quod mihi soli, & mei similibus est optimo iure concessum? Si non sentis, quam inepta ista sententia sit, te hominem stupore mentis oppressum indicabo. Si vero doles, hominis vllius, qui tui similis non sit, orationem ad Reginam aures admitti, recte doles. Non enim diu poteris in ista felicitate permanere, si se multi viri boni, atque sapientes ad illius studium, & nomen adiunxerint. a simulatum namque fictæ virtutis officium, in conspectu veræ virtutis evanescit. Quare moneo, ut omnes bonos viros, quorum audio non esse mediocrem in Britannia multitudinem, a familiaritate Principis excludas, expellas, eijcias, interdiciis arceas. De me vero, qui terra, marique disunctus sum, non est cur tantopere labores. Nec enim periculum est,

est, ne opes, quibus, ut præ te fers, intemperantius inhias, ipse præripiam. Sed pace tua dixerim: animo pusillo, & angusto mihi videris esse, qui tantos spiritus ex ista mediocritate dignitatis assumas. Si enim mediocrem istam fortunam sustinere non potes, & iccirco priuati mihi nomen obiectas, quid faceres, si fuisses ad altiore gradum honoris euectus? Ais me legum dignitatem imminuere velle, cum is sum, qui legibus reip. salutem contineri putem, & admodum dolenter feram, quod per istas pestilentes sectas interitus optimis legibus, & moribus, & institutis afferatur. Dicis me vniuersam Britanniam inuidiose nouitatis ream facere. Quod etiam falsum est. Accepi namque, ab hominibus fide dignissimis, maximam insule istius partem in antiquo officio permanere. In quo vero postulas, ut tibi ignoscam, si vir Anglus, & Regalis maiestatis alumnus, & rerum Anglicarum non ignarus, paullo liberius mecum egeris; laudo patriæ caritatem, laudo erga Reginam fidem, laudo peritiam rerum vestrarum vsu comparatā, laudo etiam libertatem. Sed vide, ne, quantum est in te, patriam euertas, Reginam in fraudes capitales inducas, & dementia stimulis ageris, & errorum, & flagitiorum licentia honestu libertatis nomen imponas. Affirmas, te id non esse vlla animi dissensione facturum, cum nulla maior dissensio cogitari possit. Tu namque scelestissimorum hominum patrociniū suscipis: ego vero illorum scelus insector. In quo vero dicis, tibi propositum esse, ut falsas opiniones, quæ de statu Angliæ habentur, euellas, magnam a me gratiā, si id feceris, inibis. Illud vero sum admiratus, quod ais, mea fortasse scripta causam istius falsi rumoris, & infamiæ, qua nunc Britannia flagrat, attulisse. Quid ais: Tu ne solus ignoras, ex quo primum tempore Britannia graui infamia laboret? Quomodo enim fieri potuit, ut cum sancti viri Ioannes Fischerus Pontifex Rosenfis, atque Thomas Morus, propter religionis, atque fidei constantiam publice ingulati sunt: cum Carthusiani, viri religiosissimi, fuere crudelissimo supplicio maciati: cum ædes, in quibus perpetuæ castitatis domicilium constitutum fuerat, publicatæ, & in profanos vsus conuersæ sunt: cum multa sanctitatis monumenta fuissent euersa, ut Britannia non in admodum insigni infamia versaretur? Immerito inquis. Sic ita fano. Nondum enim in alterutram partem disputo. Hoc tamen dico, magnam fuisse iam tunc ex illis actionibus notam dedecoris Britannis hominibus iniustam. Nondum videlicet tu, qui omnia illa summo consilio facta defenderes, ad remp. accesseras. Cum igitur esset causa patrociniū tuo desinita, valuit tunc apud multas Christianæ reipub. nationes, id quod erat multorum rumoribus, & criminationibus inculcatum. Quomodo igitur verum est, me causam infamiæ tam vetustæ scriptis non ita pridem editis attulisse? Meum scribendi genus laudas, quod minime requiro.

Quod in rebus notissimis orationem minime necessariam, ut tibi videtur, adhibeam, id vituperas: quod non moleste fero. In rebus enim clarissimis versari percipio: & quid sit in oratione mea ponendum, & quid ex illa remouendū, ex meo, non ex tuo iudicio, qui fortasse quo tēdo non assequeris, statuendum arbitror. Dicis, me, cum in principio aliud agere simulassem, eo delapsū fuisse, ut religionem peruellerem. verum id quidem est, si error nefarius, atque turbulentus religio potest appellari. Dicis, me frustra velle multos Britannos inuidia liberare, cum omnes in eadem causa sint. Quod ut confirmes, illum esse Britannia morem doces, ut nulla lex populum teneat, nisi illa quæ plebs vniuersa sciuerit, nobilitas etiam receperit, sacrorum antistites approbarint, Regis postremo imperium sanxerit. Itaque verum non esse, ut legis omnium suffragio perlata quidam culpā sustineant, quidam vero culpa omnino careant. legem probō. Quod autem ea minime seruetur, id vituperandum existimo. Si enim suffragium liberum esset, & non minis, atque supplicij extortum, recte diceret. Ut autem hic nihil dicam de leuitate, & inconstantia multitudinis, quæ facillime potest vel odio seueritatis, vel specie lenitatis in fraudem impelli: ut etiam illud fileam, quod fieri nō potest, ut singuli suffragium ferant, sed omnem suffragandi potestatem ad paucos transferant; velim me doceas, hominem, quod ingenue fateor, vestra reipub. ignarum, quod nam tantum fuit illud Episcopi Rosenfis facinus, ut cum neque vitæ grauitas, neque Pontificia dignitas ab interitu vindicaret? Fuerat ne pestem in patriam machinatus? De Principis nece coniurauerat? De prodenda rep. cum hostibus consilia inierat? Minime. Sed ob id tantum, quod impiæ sententiæ suffragari constantissime recusarat, vir sanctus, & in nocēs scelestorum hominum penam sustinuit. Quid Thomas Morus, vir optimus, & eruditione singulari præditus, admiserat? Publicas ne litteras corruerat? Opes regias domum auerterat? Necem, aut grauem aliquam iniuriam ciuib. suis attulerat? Nihil horum. Sed ea tantum de causa, quod Regi adulari, & assentari noluit, libereque sententiam dixit, fuit illi publice tamquam proditori caput abscissum. Iam vero Carthusiani, homines summa religione præditi, fori, atque publicæ lucis insolentes, cur ita crudeliter vexati, suspensi, dilacerati, atque tandem flammis absumpti sunt? Ob id certe, quod sententia sua id, quod eis nefarium videbatur, minime comprobarant. Quid de sanctis Pontificibus, quibus cathenas iniecastis, quos tenebris inclusistis, quos opibus, & honore spoliastis, dicendum est? Fuitne aliud eorum crimen, nisi quod noluerint vllō modo deceris, quæ eis iniqua videbantur, assentiri? Itaque mirandū non est, si reliqui, tam diris penis, atque supplicij exterriti, tardiores ad suam sententiam publice profitendam effecti sunt. Vbi vero suffragium

gium liberū non est, sed terroribus expressum, ibi non publicum consilium viget, sed paucorū immanitas, atque libido. Non igitur probas, eas leges fuisse communi omnium suffragio cō probatas. Per vim namque latas esse cōstat, & ei qui contradixisset, fuisse necessario extremū supplicium subeundum. De mea vero obtestatione, qua Reginam admonebam, ut, si planum facerem, eos, qui nouitatis auctores existerāt, in errore pestifero versari, vellet eorum detestari sententiam, dicis eam criminationem habere argumenti nihil: a stomacho profectam esse, non veritatis studio: calumnia niti, non ratione: conuicium esse, non disputationem in religione fundatam. Tum peris a me, quod ego a Regina vestra postulabam, ut, si demonstraeris, quam temere fuerim in reprehensione reip. vestre ingressus, me errati mei peniteat. Primum quidem testor Christum Iesum meae mentis consciū, me nec odio, neque stomacho, neque calumnia, ut ais, sed ardenti veritatis, atque publicae salutis studio eas litteras scripsisse. Quid enim mihi priuatim Britanni nocere? Quam mihi offensionē, aut iniuriam intulere? Immo ex litteris Antonij Augustini Ilerdensis Episcopi, viri virtutibus illo loco dignis, & singulari maximarum disciplinarum cognitione clarissimi, qui Pontificis Maximi legatus apud Mariam Reginam fuit, & ex litteris Ioannis Metelli Sequani, mihi propter ingenij suauitatem, & multiplicem eruditionem carissimi, cognoui, a multis viris doctissimis in ista insula nomen meum celebrari. Quare magis erat, ut Britanniam amore summo complecterer, quā ut maledicto conscinderem. Nec ego vquam remp. vestram, sed paucorum labem, & improbitatem, qui remp. perturbant, vituperandam existimaui. Curiosus autem (hoc enim etiam mihi crimen obijcis) minime sum appellandus in aliena rep. quam non alienam, sed propriam existimo. Non enim de legibus, & institutis civilibus, sed de Christiana religione diserebam, pro qua vitam profundere minime dubitabo. Itaque numquam aliquid, quod ad eam tuendam, & illustrandam pertineat, a me seiunctum esse poterit. Vide nunc aequitatem postulati tui. Peris enim non si perueris, me in errore esse, (id enim esset tolerandum) sed odio, malevolentia, calumnia illud scribendi studium suscepisse, fatear me temere fuisse in reprehensionem earum rerum, quas ignorabam, ingressum. Poteris ne tu probare, quod amore, studio, religione susceptum fuit, id calumnia, inuidia, mendacio factum fuisse? Ne tamen me difficilem putes, spondeo, atque promitto tibi, si perueris non quidem me prauo animo in illud fuisse munus ingressum, (id enim fieri non potest) sed istam nouae religionis institutionē omni vitio vacare, futurum, ut me errati mei peniteat. Non me fugit, quam periculosa sit, hoc homini iuriscōsulto polliceri. Verum, quia confido fore, ne tu me vlla iuris maliciofa calli-

ditate circumuenire possis, & homines probos falsa infamia liberari cupio; do tibi fidem meā, fore, ut, si eos, quos ego sceleratos existimo, probaueris esse viros pietatis, & religionis laude praestantes, tibi minime repugnem. Molestissime fers, quod impetum in nouitatis auctores fecerim, contra quos ais, me spissis, & horribilibus conuiciorum flammis fulminasse, vsque adeo, ut nihil cogitari posset in terris detestabilius. In quo quidem video, te, quid argumentum, & quid conuicium sit, minime posse distinguere. Non enim ego conuicijs, sed argumentis pugnaui, qua tu nondum potuisti diluere. Tum ais: Vbi sunt haec portenta religionis? Quae sunt? Quam diu fuerunt? Vbi reperiuntur haec hominum monstra? Si istis verborum luminibus argumenta, quibus multis vsus sum, dissolui posse confidis, plane deliras. Rationes enim, non sonos inanes exspecto. Illud vero, quod adiungis, est valde ridiculum. Ais enim: Designa res, nota personas, appone tempora, circumstantias adhibe, certi tandem ut habeatur aliquid, in quo consisti possit, atque adeo tibi resisti. Suspicio, Haddone, te nimis sero discendi studia coluisse, minimeque ad eam disciplinam te docilem praebuisse. Rhetoricus enim existimari vis, & non intelligis, Rhetoricen esse dicendi prudentiam. Quidquid igitur contra prudentiam est, ab arte ista, quam alieno te pore perdiscere voluisti, est prorsus alienum. Cum vero accepisses, in iudicijs, cum non de iure, sed de facto quaestio est, esse crimen occultum multis argumentis aperiendum, & omnibus coniecturis acerrime pugnandum, ut scelus conuinci possit, (nam & qui mores, quae vitia, quae audacia rei fuerit, qui metus, quae cupiditas, quae inuidia, quod odium hominem ad facinus adegerit, explicandum, quae fuerit perficiendi facultas, quod tempus, quae occasio, quae celandi calliditas, quae impunitatis spes, quae signa fuerint antegressa, quae consecuta, & reliqua denique omnia, quae maleficij suspicionem apud iudices solent, ostendenda) cum igitur id ab aliquo magistro non valde perito didicisses, existimasti, ea omnibus causis, quāuis in iudicijs minime pertractentur, conuenire: Et ideo a me temere circumstantias illas requiris, quas causa minime postulabat. Non enim accusationem instituebam, sed Reginam, ne se in fraudem impelli fineret, admonebam. Quod si tu, aut alius tui similis accusandus esset, nūquid erat in re perspicua, & publice suscepta, quam minime factam negatis, sed iure factam dicitis, argumentis, & coniecturis, aut istis circumstantijs, quas efflagitas, vtendum? Minime certe. Sed demonstrandum, illa facinora fuisse scelerate, & impie commissa. Quod si secus fecissem, merito me quisquam ut hominē ineptum, & stulte loquacem deridere posset. Quid igitur? Si tu neque, quid deceat, intelligis; neque, quid causa postulet, animaduertis; neque, quae sint distinguenda, consideras, aequū est,

est, ut tuae inscitiae poenam ipse luam? Non arbitrator. Cum vero mihi non esset propositum, quēpiam in iudicium vocare, sed tantum Principem vestram admonere, ut impendens periculum a rep. & a se ipsa propulset; quid aliud debui facere, quam periculi ipsius magnitudinē in oculis illius, & ad specū defigere? Et, quia maximum erat in falsa religione pro vera suscipienda periculum, eas notas apposui, quibus dira, & infesta religio a vera pietate posset interosci. Eas notas, si falsae sunt, redargue: si parum insignes, stultitiam meam conuince: si te non laedunt, obmutesce: si te imprudēs oratione depinxi, causam dicito: portenta religionis esse multa scio. Ea si nondum in Britannia inuaserunt, reipub. vestrae gratulor, & fateor me in eo errore fuisse, ut existimarem istam insulam multis eiusmodi monstris agitari. Hoc non est satis verbo refellere. Verissimis igitur argumentis pugnaui, atque demōstra, me errore ductum fuisse; & tum demum te disertum existimabo. Quod cum non facis, sed verbo tantum pugnas; minime aequum est, ut tibi assentiar. Ais deinde, Vociferaris contra religionē, pugnas contra religionis auctores, in utroque magnam sermonis acerbitatem adhibes: neutrum quid sit, aut vbi sit, explicas. Aut tu litteras illas non legisti, aut illarum sensum clarissimum, quae tua fortasse mentis stupiditas est, minime percepisti. Potuit enim clarius hominum scelus, impietatis magnitudo, furor, & immanitas oratione depingi? Illud deinde adiungis, quod ex aliena oratione sumptum videtur, & in locum minime conuenientem inductum. Sic enim ais: Miserabilis haec quidem tua accusatio est, quam si verbo refellam, omnino eam statim necesse est obmutescere. Sic res se habet. quae designastis, quae moliti estis, quae perfecistis, in tenebris, & caligine fecistis. Nulli sunt testes, nulla sceleris vestigia, nulla signa, per quae possumus ad facinoris inuestigationem peruenire. Tum ais, Clamas, immo profecto exclamas, & valde sane lamentabiliter, esse recens susceptā religionem execrandam, auersandam, abominandam, esse eius auctores scelestos, sicarios, veneficos, euersores rerum publicarum, hostes humani generis. Haec quidem oratio, quam mihi tribuis, non mea, sed tua est. Quam tamen te finxisse, minime moleste fero. Asperioribus enim multo verbis tantum scelus exagitari conuenit. Haec autem quo modo refellis. Vehementer certe. Negari nō potest. Ego contra, inquis, nihil istorum esse contendo; tibi non credo; doceri postulo. Quid affers? Quid probas? O disertum hominem, qui tam facile causam totā vni ea orationis continuatione, & sententia adeo breui conclusit? Vt in praesidijs tuis insistis? Vt aditū aduersario pracludis? Profecto nequeo satis stultitiam tuam admirari, cū animaduerto, quam temere, cum nihil dicas, quasi aliquid egregie dixeris, exclamas. Dixi in illa epistola mea, virgines Deo consecratas incesto matri-

monio contaminatas fuisse: dixi, sanctorum signa, & crucis, atque adeo Christi Cruce confixi imagines, multaque pietatis monumenta fedi-bus conuulsa, atque contracta fuisse: dixi, sacrorum antiquam religionem euersam, & in locū illius aliam substitutam fuisse: reliqua praetereō, quae mihi suis locis referuntur. Quid Haddonus? haec omnia satis oratorie verbo refellit, eoque me redigit, ut longius progredi nō possim. Non credo, inquit, doceri postulo. Quid affers? Quid probas? Quid igitur faciam? quo me cōferā? Haddonus, vir Anglus, & sua reip. scientissimus, negat, ea, quae in Anglia facta dicuntur, vquam facta esse. Si ita est, testibus est agendum. Tibique potissimum testimonium denuntiabo. Quod si confessus fueris id quod postulo, magna me molestia liberabis. Si negaueris, tunc alios mihi testes, si opus ita fuerit, adseiscam. Adiungis deinde: Inclamas, quantum potes, omnia flagitiorum vocabula cumulans, quae videris ad hanc ipsam rem seposuisse; commenticiam, ut religionem tuam illis deformares, & personas confoderes, quas praeter te nouit nemo. Te precor, Haddone, ut hominis sobrij cogitationem tantisper suscipias, dum hanc orationem tuam recognoscas. Videbis enim te furore stimulatū fuisse, dum ista scriberes. Eam namque dicis, quae neque ego, neque tu quidē intelligis. Dicis, me commenticiam meam religionem flagitiorum vocabulis deformare. Omitto commenticia religionis nomen, quasi ego nouē alicuius religionis auctor existerim. Sed quomodo meā ipse religionem, quā tueor, quam laudibus debitis illustro, deformem, a te intelligere cupio. De personis autem, quas confodio, similiter intelligere velim, quae sint illae. Ego vero Lutherum, & illius assecras scelestissimos arbitror, & eos tantum scriptis meis configo. Haec sunt igitur personae, quas dicis praeter me nosse neminem. Igitur neque tu quidē eos nosti. Cum tu igitur illos laudes, eos, quos ignoras, laudibus ornas: quod est summā cuiusdam temeritatis argumentum. Sed neque tu id dicere vis, neque mentem explicare dicendo potes. Praestaret certe mutum esse, quam id dicere, quod nemo sanus, nec infans intelligat. Accusas me, quod maleuolorum rumusculis inductus, nobilissimam insulam vituperarim. Fatearis igitur me nihil finxisse; sed fama commotū ea dixisse, quae dixi. Praeterea iam testificatus sum, me non in vniuersam insulam fuisse, ut ais, sed in auctores tantum pestiferā nouitatis inductum. Nam, quod dixi, sectam esse popularē, & Principibus, qui iure Regio uti voluerint, inimicam, & infestam, (quod tu mihi maximo crimini das) si id ita esse minime demonstraerō, non recuso, quo minus tu me calūniatorem esse vocifereris. Sed id postea videbimus. Veneri vero scelus, quo fama est aliquot Principes interfectos esse, purgas duobus exemplis, a vestrorum annalium antiquitate repetitis. Ais enim, Henricum quartum Imperatorem monachi

nachi cuiusdam scelere, qui Eucharistiam illi veneno infectam porrexerat, fuisse sublatum. Ioannem præterea Angliæ Regem simili scelere, & auctore fuisse consumptum. Scio quidem vtrumque commentum a probatis auctoribus fuisse redargutum. Sed, quod ad meam causam attinet, fuerit, nec ne id factum, parum refert. Nec enim vnumquam dixi, neminem ante Martinum Lutherum fuisse, qui venenum pararet: Neque affirmavi, nullum vnumquam in terris monachum sceleratum exstitisse. Sed hoc tantum dixi, oportere, ut ea maleficia, quæ suscipiuntur in rebus, per homines, qui non sunt ita caelestibus disciplinis instituti, per istius sanctissimæ disciplinæ puritatem, per salutarem istius Evangelij vim, per remedium istud singulare, quod doctores tui rebus humanis attulerunt, omnino tollerentur. Quod cum non sit, immo constat, plures contra principes coniurationes fuisse intra triginta proximos annos habitas, quam intra multo plures ætates antea susceptæ fuerint; maximo id argumento esse confirmo, non tam salutarem istius medicinæ vim, quam tu fortasse suspicaris, exstitisse. Ais deinde: Sed hæc ad te particulatim allegare minime sane opus est, qui, cum sis his maleficijs propior, quam ego sum, melius propinquorum tuorum libris scire potes, quam frequenter pocula venenorum inter Ecclesiæ Romanæ Principes, & patronos commeauerint: deinde bellorum semina quemadmodum, & a quibus per vniuersas Christianæ ditionis res, perpeffa fuerint. Mirus homo es. Mirifice namque tibi obscura, & implicita loquendi ratio placet. Quid enim quæso vis dicere, cum ais me propiorem esse eiusmodi maleficijs? Me esse huiusmodi flagitijs affinem? si id dicis, quod verba designare videntur, male meos mores nosti. Si vero ais, me esse illius reipub. ciuem, in qua frequenter venenum Principibus in epulis dari solet, etiam id falsum est. Nec enim est vlla regio in terris, in qua Regium nomen sanctius sit. Si vero dicis, me propius abesse Roma, vbi aliquando ea facinora fiunt, male certe regionum situs, & interualla didicisti. Multo namque maiore interuallo ab illa vrbe, quam vos estis, disiuncti sumus. Illud vero quid sibi vult, quod ais bellorum semina perpeffa fuisse, non intelligo. Nisi fortasse dispersa scribendum erat, & librarius pro verbo dispersa, perpeffa substituit. Quod vero ad Ecclesiæ procures veneno sublatos attinet, fateor aliquot eiusmodi facinora aliquando commissa fuisse. Fit enim interdum, ut, vbi minus sperandum erat, ibi multo magis regnet cupiditas, & ambitio, e quorum scelerum fonte omnia mala profluunt ad generis humani perniciem. Hoc tamē dico, ab Evangelij istius disciplina, quæ se finem omnibus flagitijs allaturam pollicetur, horum omnium malorum medicinam postulari. In eo vero quam sancte, quam pie, quam religiose te geris, in quo gratias Deo pro Evangelij istius beneficio sane grata, ut vi-

deris, atque memori mente persoluis? Sic enim ais: Immortali Deo manus supplex tendam, gratias agens maximas, quod illas superiorum temporum profundissimas caligines Evangelij sole palam inter nos exorto dispulerit, cuius ignorantia prius, & superstitionis fiducia, scelerum in sentina secrete volutabatur, plumbo diplomatum credentes expiatum, & precum demurmuratione non intellectarum, quidquid admitti poterat improbitatis in vita. Quid hac oratione tua sanctius dici potest? Gratias agis Deo, quod e tenebris funestissimis ereptus sis, & hoc Evangelij luce, & splendore, cuius neque Marthæus, neque Ioannes, nec alij diuini scriptores, sed Lutherus, Melancthon, Zuñglius, & reliqui heroes, qui recentior e celo delapsi sunt, auctores, & Principes exstiterunt. Itaque, postquam per Evangelium tam felix, & faustum e scelerum omnium colluione, in quibus antea superstitionis fiducia volutabatur, ut fateris, liberatus es, iam neque te libido facibus inflamat, neque ambitio sollicitudine distinet, nec auaritiæ molestissimis curis implicaris, nec superbia, & insolentia tumes, nec vllis iam fraudibus, & dolis, & mendacijs inniteris. Luce namque diuina collustratus, ut fieri solet, omnia humana repente contempsisti, & ad cupiditatem vitæ caelestis, atque adeo diuinitatis ipsius exarsisti. Quis negare potest, si hoc ita est, quin tam admirabilis vitæ conuersio Christi ipsius præsentiam declaret? Sed abs te libenter audierim num solus tu in Britannia istis tantis bonis perfruaris? An omnes etiam, quibus Evangelij istius splendor illuxit? Si solus ista luce cum tanto virtutis diuinæ fructu perfrueris, non sane magnam vtilitatem vestris rebus noui Evangelij lumen attulit. Non enim vni tantum homini, sed vniuersæ reip. consulere debuisset. Omnes, inquit. Vt enim sol exortus tenebras ab omnium oculis dispellit; sic Evangelij huius claritas caliginem omnium mentibus osculam repente dispulit. Omnia iam patent, atque dilucescunt. Nullus est error in vita, nullum scelus, nullum omnino flagitium. Est certe, si vera narras, cur desertis nostris domicilijs in Britanniam contendamus, ut tantæ felicitatis participes esse possimus. Quid enim optatius esse potest, quam eam regionem perustrare, in cuius magna parte nec auaritia, neque libido, nec insolentia, nec odium, neque contentio, neque temeritas, nec vlla denique impura labis contagio dominatur. Sed quero. Quidnam erat impedimento, quo minus ante quam ad vos noni solis radij peruenirent, iustitiam, & pietatem coleretis? Dira, inquit, supersticio. Credebamus enim plumbo tantum, & precum demurmuratione non intellectarum expiari quidquid admitti poterat improbitatis in vita. Quid ais? Tanta ne vos omnes dementia oppresserat, ut existimaretis, plumbi vi, & precibus alienata mente prolatis, animo conceptum scelus expiari? Quæ tanta fuit ista ingenij tarditas? Quæ tam insignis stultitia? Quis istum errorem menti-

mentibus vestris iniecerat? Numquid non erant apud vos homines sanctis litteris instituti, qui vos docerent, omnem spem salutis esse in Christi gratia, & benignitate collocandam? Immortali quidē Deo, ut tu te facere iactas, manus supplex tendam, gratias agens maximas, quod in Hispania natus, & enutritus sum, in qua nemo fortasse Christianus vnumquam tam stultus fuit, ut existimaret aliam esse expiandi criminis rationem, præter eam, quæ Christi optimi maximi gratia continetur. Quam ut consequeremur, ex ipsius Christi disciplina credebamus, esse necessarium, admissum flagitium detestari, crimina cum pudore, & dolore confiteri, a libidine ad continentiam, a flagitijs ad honestatem traduci, ab odio ad caritatem conuerti, in nouamque vitam ingredi, & sanctis operibus exerceri. Tu vero si plumbo tantum nixus, opinare scelus oblitte rari, mentis expers eras. Si dicis in eadē cecitate versatam fuisse Britanniam, magnum profecto amentie dedecus patriæ tuæ, quæ te genuit, & in tanto honore collocauit, iniuris. Non, inquit, hoc dico. Sed plumbi nomine, in quo nepe Potificis Romani nomen, & effigie insculpta cernebamur, ipsius Pontificis potestatem, & iurisdictionem, quæ multis ab hinc sæculis maioribus nostris, & deinde nobis admodum sancta videbatur, intelligo. Illam igitur auctoritatem, quam olim verebatur, nunc huius Evangelij clarissimi disciplinis eruditus, negligo, despicio, contemo, pro nihilo cunctis sanis hominibus habendam puto. Quid igitur opus erat, Haddone, plumbi nomine ad hanc auctoritatem significandam? Vtrum, ut maiorem constare inuidiam? An potius, ut maiores plausus a popularibus tuis istius nominis vrbannitate ferres? Scio namque, vos homines vrbannos plurimum eiusmodi faciebus oblectari, neque tam argumentis, & sententijs, quam conuicijs, & insultis, ut mihi quidem videtur, dicacitate contendere. Istarum autem facietiarum Lutherus, venereus, ut Plautus ait, nepotulus magnus architectus fuit. Neque dubito, quin eorum aliquis, qui tibi adulantur, cum in hunc locum incidisset, cachinnum sustulerit, & nihil festiuius dici potuisse confirmauerit. Sic enim conuersa sunt omnia, ut facillimum sit linguæ petulantiae in salis, atque venustatis nomen inuadere. Sed, ut aliquid de hac materia dicamus, quamquam Angrensis Episcopus doctissime de Pontificis Maximi auctoritate differuit, de eadem tecum homine politico non ita multis agam. Primum quidem hoc positum sit, Christi Ecclesiam vnam esse, non plures. Deinde, non satis esse Principi, qui leges ad remp. stabiliendam condit, eas perferre, quæ salutares, & commodæ sint, nisi earum custodes, & administratos instituat. Tum etiam illud, quando mea tibi de monarchiæ ratione probatur opinio, statuendum est, nihil esse reip. moribus, & legibus recte constitutæ salutarius Principis vnus imperio. Multi namque remp. dilacerat: vnus vero ciuium animos auctoritate

summa conglutinat. Consentaneum igitur optimæ moderationi fuit, ut, cum summus ille Princeps, qui cælum atque terram imperio sempiterno deuincit, remp. caelestem in terris condere statuisset, primum leges daret, deinde magistratus, & Principes crearet, qui ex legum præscripto, & ratione eandem remp. temperarent. Hi fuerunt Apostoli, & reliqui discipuli Christi. Postremo, ne societatis vinculum dissolui, & consensu ciuitatis huius turbari posset, monarchiam instituit, Petroque summum imperium delegauit. An hæc minime peruulgata sunt? An rebus clarissimis obscuritatem afferre conaberis? An tantum malitiæ confidis, ut putes, te facile posse Evangelij verba a verissimo sensu ad tuam, & tuorum libidinem detorquere? Quid enim clarius illis verbis? Tu es, inquit, Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Et, quodcumque alligaueris super terram, erit alligatum in cælis. Et, Ego oraui pro te, ut non deficiat fides tua: & Tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos: & multa denique alia in hanc sententiam, quæ confirmant, Petrum fuisse reliquis Apostolis antelatum. Dices tamen, ea, quæ adduximus, testimonia longe secus a nouis Apostolis explicari. Ego contra auctoritatem Apostolorum tuorum, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Basilij, & reliquorum denique omnium sanctorum hominum, qui scriptis suis Ecclesiam illustrarunt, auctoritates opponam. Sed aiunt tamen doctores tui, ut ita sit, verum non esse id, quod Petro præcipue collatum fuerat, successoribus illius transmissum fuisse. Quæro igitur rursus, num Christus Ecclesiam constituerit, quæ vnus tantum hominis esset ætatem duratura? an, quæ esset stabilis, atque sempiterna? Si Ecclesiæ statum constituit adeo breuis æui spatio definitum; non id, quod ab illius immensa bonitate, & sapientia erat postulandum, præstitit, cum tantum opera, & studij cum tanta sanguinis effusione consumpsit in ea rep. quam tam breui temporis spatio circumscripsit. Si illam sempiternam esse voluit: ergo eo illam tunc ordine constituit, qui semper in omni temporum varietate conseruari deberet. Si igitur constat, & luce meridiana clarius constat, Petrum fuisse in aliorum omnium Apostolorum principatu collocatum; constat certe, omnibus, qui in locum illius successerint, eadem dignitatis, & honoris excellentiam deberi. Aliter enim in vna Christi Ecclesia minime fuisset monarchiæ caelestis ratio, sed multorum potestas instituta. Quod igitur fuisset concordia vinculum? Cuius auctoritate tempestates sedari, turbulentæ opiniones euelli, superbia, & contumacia coerceri, & compri potuisset, si nullus in Ecclesia constitutus ab initio fuisset, cuius auctoritate, & imperio omnes continerentur? Cum igitur Ecclesia Christi simplex, & vnica sit, & vnica esse non possit, nisi vnus Princeps existat; & constet, id a Christo fuisse constitutum, ut vnus esset summus

mus Ecclesie rector, quem omnes intuerentur: & perspicuum sit, eam dignitatis praestantiam ad Petri successores pertinere, & nemo unquam ex antiquis hominibus diuina virtute praeclatis dubitavit, quin Romani Pontifices Petri successores essent, quod eorum monumenta, & communis vniuersae Ecclesiae consensus declarat; cuius spiritus impulsu Apostoli vestri hanc novam Evangelij disciplinam attulere, quae ordinem a Christo institutum disturbaret, concordiae vinculum dirimeret, & Ecclesiam de statu conuelleret? Sed, ne omnino temere eos id facinus suscepisse quisquam suspicari possit, quod eorum, aut Sathanae potius consilium fuerit, exponam. Numquam fieri potuisset, ut pestilentes sectae vires colligerent, nisi prius Pontificis maximi labefactata fuisset auctoritas. Quo modo enim pestis diu vigeret, cum facillimum fuisset eam nascentem Pontificis auctoritate rescari? Capite, inquit sponsa, nobis vulpes paruas, quae vastitatem inferunt vineis. Huic sponsae postalato quis satisfaciet, si nullus erit ea potestate praeditus, qua possit haereticorum prauitatem, antequam adolescat, extinguere? Per vulpes enim haereticos constat intelligi. Itaque Paulus in secunda ad Thesalonicenses epistola negat futurum, ut Antichristus ante defectum nem adueniat. Necesse igitur est, ut minores Antichristi, qui iam, ut Ioannes ait, illius Antichristi futuri imaginem referunt, antequam scelus impium moliri queant, non solum ab Ecclesia, & ab illius summo rectore deficiant, verum etiam omnes, quos discipulos abducere conantur, ad eandem defectionem sollicitet. Inde adeo factum est, ut omnes haeretici, qui conatus omnes ad Ecclesiae euersionem comparant, in hac primum arcem inuadant; hanc tormentis oppugnent; huic machinas admoveant; ad illam subruendam cuniculos agant. Nec enim illa expugnata diffidunt, se libere posse seminem omnium malorum facere, & cum multorum exitio, & interitu, quacumque illis libuerit, impune volitare. Ut enim antiquiores praeteream, id Ioannem Husum impulit, ut Pontificis Romani dignitatem conaretur enervare. Idem consilium Hieronymus Pragensis secutus est, cum eiusdem Pontificis auctoritatem labefactare contenderet. Hanc sibi primum rationem Lutherus excogitavit Ecclesiae funditus evertendae. Hac eadem ratione fuit aditus in Britannia omnibus erroribus, qui postea consecuti sunt, in considerate patefactus. Fraetis igitur ad hunc modum valuis, & repagulis conuulsis, facillimum fuit hominibus proligatis, atque perditis irruere, Ecclesiamque discindere, atque dilacerare, tantaque opinionum turbulentas, & neclarias, & inter se dissidentes inducere. Zuingliani Lutheranos impugnant; Anabaptistae cum Zuinglianis continenter bellum gerunt. Quid hic referam Caestres, Interimistas, & alia sectarum nomina? Quid odia, rixas, & turbulenta dissidia? Quid opinionum varietatem,

& inconstantiam? Quid, quod non est vniuersae sectae viris perpetuo in eadem sententia permansio? Locos enim corrigunt, immutant, inuertunt, vetera delent, recentia statuunt, alia tollunt, alia reponunt, neque cum alijs, neque secum inter se concordare possunt. Quid ad haec dicere potes? Haec non ita se habere? Summam esse inter eos, qui a Luthero ortum habuerunt, consensionem? Nullum esse dissidium? Nullam opinionum veritatem? Summam esse in fide, & religione conuenientiam? At quanto satius fuisset plumbum illud, quod irrides, reuere ri, quam tantis erroribus, hisque pestilentissimis aditu aperire. Sed ad orationem tua redeamus. Sed intonuit, inquis, in auribus nostris sacrarum scripturarum auctoritas, & ita conficietis perterrefecit, ut in sola Dei misericordia gratuita, postpositis, & abiectis hominum inuentis, perfugium habeamus. Quid hoc est? Eam tu gratiam Luthero refers, qui vos tam singulari beneficio obligauit, ut omnem a vobis metum depelleret? Quem mihi terrorem narras? quam formidinem? quam denique sollicitudinem? Ea namque ille fidem statuit, qua firme constituta, nullus metus possit animi securitatem aliqua ex parte conuellere. Id etiam minime ferendum est, quod dicitis, vos hominum inuenta neglexisse. Nec enim tantum estis in vita caelestis studio progressi, ut non multum etiam hominibus tribuatis. Lutheri namque, Zuinglij, Buceri, Caluini, & aliorum hominum, qui non iam istam remp. fundarunt, inuicta didicistis, arripuistis, mente, studio, summaque animi contentione complexi fuistis, ad illorumque disciplinam vitam esse instituendam decreuistis. Vnde certe constat, vos non ita supera, atque caelestia suspexisse, ut non multum etiam hominibus tribuendum putaretis. Et merito quidem. Nam ius, & ratio postalabat, ut homines tam castos, tam sanctos, tam religiosos in oculis, & animis semper haberetis. Sed hoc tamen dico, non tantum inesse in vobis ardorem mentis ad caelestia, ut non homines etiam admiremini. Fuerit sanctus, quantum velis, Lutherus; Melancthon nihil habuerit cum terra commune: Zuinglius in Dei consilium fuerit, propter admirandam laudem integritatis, & castitatis, admissus; Bucerus in omni genere puritatis, & honestatis, & continentiae clarus, & excellens exstiterit; Caluinus denique Bernardum, Anselmum, Augustinum, Hieronymum, Basilium, & reliquos sanctos homines, qui calitum vitam in terris imitari sunt, virtute, atque sanctimonia superauerit: His etiam, si velis, annumeram Martyrem tuum, cui virtutis admirabilis testimonium das. Fuerint, inquam, hi summis virtutibus ornatiissimi, & castissimi; homines tamen fuerunt, & in erroribus versari facillime potuerunt. Et tamen vos illorum placita, decreta, & instituta, summa sapientia disciplinam, & sanctissimam vitam legem existimatis? Quo igitur ore dicis, vos hominum inuenta contempsisse, & abiectis, cum hominibus istis, quos dixi,

dixi, diuinitatem propemodum tribuatis? Orationis tamen tuae finem videamus. Sic enim adiungis: Illud pariter accurantes, quod a propheta praecipitur, ut morum nostrorum innocentiam ad sanctitatem, & iustitiam conformemus. Hoc in loco sum vehementer admiratus, non quidem te, (nec enim credibile est, ut vir tam grauis impudentissime mentiat) sed hominum maledicentiam, qui fictis sermonibus, & falsis criminationibus in eam opinionem adduxerunt, ut nos, qui sumus vestrarum rerum, ut inquis, ignari, crederemus, vos non Dei lege ad vitam sanctimoniam, sed cupiditate, & audacia ad impunitam flagitiorum licentiam fuisse conformatos. Accedebat, ut hoc esset magis verisimile, Lutheri hominis infani disciplina, quae sanctis officijs scelere condemnatis, & Ecclesiae sanctionibus in concione combustis, & confidentia ista, in qua sola salutem ponit, eamque temere, & impudenter fidem nominat, firme constituta, & omni diuini, & humani iuris metu restincto, vi, & natura sua laxat cupiditatem, & proposita impunitate corroborat, & confirmat audaciam. Quare fieri non posse credideram, ut, qui placitis illius adheresceret, iustitiae, & officio, & religioni seruiret, & vitam castimoniam summo studio conseruaret. Sapientis enim est, cum causam videat, de euentu minime dubitare. Plerumque enim fit, ut tatra principia exitus similissimi consequatur. Quid igitur facerem? Cum causam labis animaduertentem; cum multi, & graues rumores sparsi fuissent, qui non ita esse, quemadmodum tu dicis, affirmarent; cum fama constans assereret, apud eos, qui sectam istam sequebantur, non libidinis impurae dominatum deleri, sed flagitiorum vires amplificari, non crediderem? Homines fide dignissimis repugnarem? Nullo argumento, nullis rebus, cum tanta hominum in hac opinione confirmata conspiratione frustra tenderem? Fieri non poterat. Quare, si falsum est, quod fuit constanti rumore, & omnium bonorum gemitu dissipatum, mihi ignoscere debes, & in hominum maleuolorum leuitatem, & impudentiam, qui infamiae istius auctores fuerunt, culpam iure transferre. Si vero fama vera nuntiat, in summo furore, & amentia versaris, si veram infamiam mendacis elui posse confidis. Hic rursus admiraris, cur ego Reginam vestram admonerem, ut hominum, qui sectis istis infecti sunt, insidias praecaueret. Rursus dico, me, cum ad istum locum venero, operam daturum, ut iure admirari desinas. Illius mihi felicitatem commemoras. Quod illa opibus affluat, & secundis rebus utatur, nullasque a suis, aut alienis insidias pertimescat, sane gaudeo: Deumque precor, ut status illius semper florens, atque felix sit. Sapientis tamen Principis est, in tranquillitate de tepestatibus aduersis cogitare, & multo ante, non in ipsa trepidatione vectorum saluti prospicere; & quibus procellis iactata fuerit multis in locis Principum Maestas, sua similiter agi-

tari posse aliquando suspicari. De Gallica tempestate, quam placatam asseris, nihil aliud dicam, nisi te contra te ipsum testimonium dicere. Quis enim illam tempestatem excitauit? Quis Gallos contra Galliae Regem armauit? qua disciplina fuerant eruditi, qui contra fidem, contra publice susceptam religionem, contra officium Regiae maiestati debitum, contra denique nominis ipsius Regis sanctitatem, in Regem ipsum inuaserunt, ut non modo Regem per summum scelus, atque perfidiam interimerent, sed Regium nomen de rep. tollerent? Tempestatem placatam esse dicis. Quasi ego dixerim, esse necesse, ut omnia, quae sunt a proditoribus impie, & nefarie cogitata, recte procederent. Consilio, & armis, & quod caput est, diuino beneficio, & munere fuit illud scelus repressum, non voluntate eorum, qui nefarium bellum in Principem comparabant. Itaque non illis sceleris perficiendi cupiditas, sed vis, & potentia defuit. Meam deinde de rerum humanarum contemptione, & caelestium cupiditate disputationem non tu quidem improbas, sed me admodum furenter exagitas, quod hostes religionis appellas eos ipsos, quos tu Dei seruos, & diuinitus ad hominum salutem missos affirmas, & eorum inanes conatus irrideam. Dic quae: Quid in se receperunt homines isti tui, e caelo, ut inquis, missi? hoc sane. Ut errorem Christianis eriperent; ut Ecclesiam perpurarent; ut Apostolorum disciplinam, & instituta reuocarent; ut veritatem quaesitum, & ambitione, ut inquis, oppressam in libertatem restituerent; ut homines somnijs, & superstitio nibus diris exsoluerent. Magnum dixi fuisse promissum. Sed quare, hoc regnum Dei, cuius patrocinium susceperis; haec Dei gloria, pro qua tantum certamen iniere, est ne in oratione tantum, an in virtutis efficientia constituta? In virtutis certe, si Paulo credimus, robore, & constantia. Si igitur fidem suam liberare volunt, reddant antiquam modestiam, humilitatem, patientiam, mansuetudinem, obedientiam, castitatem, puritatem, innocentiam, corporis castigationem, & continuum contra libidinis immunitatem, & contra omnia flagitia certamen; reddant illum caritatis ardorem, illam assiduam rerum caelestium commentationem, illud dies, atque noctes Deum precandi, & pro omnium salute supplicandi studium; Crucem humeris suis sustineant, qua omnes flagitiorum labe configant; aspernentur noxias voluptates, cupiditatis omnes fibras euellant, & omnem denique suae voluntatis impetum in se ipsis extinguant, ut nihil aliud in illis, quam Christi nomen vigeat; & tum demum credemus, illos promissa constanter effecisse. Si vero nihil horum praestiterunt, sed exemplis, & disciplinis eorum factum est, ut homines liberius in omni genere flagitij versarentur, ut audacius in omnes res sanctas irruerent, ut flagitia, & scelera confidentius susciperent, ut ferocius, & infestius, quam quisquam suspicari potuisset, in Principes, pro quo-

rum salute caput offerre debuissent, impetum facerent: si religionis obliti, omnes conatus contra religionem comparant; non ne liquet, eos non solum deridendos esse, sed tamquam tetrastem, atque litem detestandos? Bene est, inquis: quam tua sit noua secta, tandem intelligo, contra quam tantopere tuam eloquentiam exacuisti. Vt iunat implicate loqui? quid dicis, Haddone? Te iam intelligere, quæ mea noua secta sit? Me sectæ vilius nouitatem tenere? Me eorum scelus, quod execror, approbare? Me ab Ecclesiæ sanctæ fide, & religione deficere? Deinde, qui conuenit eloquentiam contra eandem sectam, quam, ut ais, sequor, exacuere? Deinde, quo argumento id probas? Audisti scilicet, me esse hominem libidinosum, & impurum, nouitatis studiosum, mente præcipiti, & effrenata concitare seditiones, & iurgia commouere. Et iccirco arbitraris fortasse, me esse eisdem sceleribus alligatum, quibus tui magistri se constrinxerunt. Sed, quo modo hæc, quæ sequuntur, cum hac tam impudenti suspitione cohæreant, vellem animaduertas. Tandem inquis, Aduersarios video, quos tamquam regni pestes a regali maiestate desecari vis, & foras eijci. Si igitur vides, me illis vehementer, & acriter aduersari, qui nouitatis auctores sunt: si affirmas, me velle, ut a Reginæ familiaritate procul arceantur, & ex Britanniæ finibus exterminentur, certe neque mihi nouitas ista placet, nec illorum nefarias actiones probo. Quo modo autem illos defendis? Mihi contra videtur, inquis. Hos Euangelij professores Dei seruos esse, diuinitus ad nos missos, ut ignauiam nostram in ijs periculosissimis senescentis iam mundi temporibus expergefiant, tarditatem incitent. mira sunt, quæ dicis, si potest ignauia expergefieri, aut tarditas incitari. Sic etiam metus poterit fortiter agere, & libido corporis flagitium, & impuritatem coercere, & furor remp. bene, atque sapienter moderari. Adungis deinde, errorem refellant, impietatem coarguant: itaque conquirendos a regali maiestate, & magnificandos in vniuersa rep. Hæc cum dices, tum me leuitatis, quod contra crediderim, & confidentiæ, quod ad Reginam scripserim, insimulas. Ais præterea, non esse tibi omnes criminationis angulos excutiendos, sed per capita breuiter decurrendum. Tum addis: Ipsa, si possum, accusationis tuæ cornua commouebo. Videamus igitur virtutem, qua facinus istud tantum sis aggressurus. Primum inquis, ad personas animaduertendum esse dicis, quoniam magnifice promittunt, & explorandum, quid in illis facultatis, & neruorum, quantum habent virtutis, & sanctimonie. Id quidem vellem ostenderes. Sed, cum ea sanctimonia, quam dicis, non verbis ostentanda, sed operibus explicanda sit, (sic enim nos admonet Christus, ut ex fructibus operum, non ex iactatione verborum, qui sint veri, & qui falsi propheta, distinguamus) exspecto, quæ fuerint ista mira-

bilis opera, quæ sancti isti homines ediderint, ut, his explicatis, cornua mea disputationis acris commonere possis. Verba namque nihil moror. Valde enim speciosa sunt. Et hoc primum eorum scelus esse confirmo, quod insidias verbis sanctissimis tegere conantur. Quæ enim alia ratione potuissent imperitorum animos allicere, nisi ficta specie sanctitatis, & innocentie? Virtus enim natura sua omnes ad se inuitat, & allicit. Quod cum astuti homines intelligant, virtutis personam induunt, ut se imperitæ multitudini facilius insinuent. Ut igitur aucupes aues, vel esca, vel auium ipsarum garrulitate instrumentis assimilata decipiunt: ita vestri doctores per speciem ementitæ sanctitatis, laqueis simplices homines, & nihil hostile suspicantes, impediunt. Parum enim improbitas aperta nocere potuisset, cum nihil sit illius ad aspectum deformius, nisi formam honestatis, & innocentie gessisset. At vide, quam facultatem populares homines multitudinis concitandæ nati sunt. Dolebamus omnes, mores esse corruptos, laxatam præcæ disciplinæ severitatem, sacerdotes in nequitia volutari, & dignitate ad quæstum intemperanter abuti. Ut igitur olim furiosi tribuni plebis, oblata simili facultate multitudinis in nobilitatem concitandæ, eam minime prætermittēbant, sed inuidiam iam satis excitatam, subiectis orationis seditiois, atque turbulentiæ facibus, inflammabant; sic isti sanctissimi viri, quos diuinis laudibus afficis, cum animaduertērent, in quantum tunc odium multi eorum, qui personam Ecclesiæ sustinebant, vocarentur, ut illud vehementer auergerent, summa sibi contentione laborandum existimabant. Itaque partim criminando, partim ad spem felicioris conditionis populares suos excitando, sese defectionis, & seditionis auctores præbuerunt. Quod ut facilius facerent, illa verba frequenter vsurpabant, quibus persuaderent, se velle non viros sanctissimos, qui ab Apostolis propius aberant, (hos enim iam contemnebant) sed Apostolos ipsos imitari. Itaque in ore semper habebant, Christianam pietatem, Euangelij puritatem, religionis castissimam sanctitatem, celestem disciplinam, quam nefas statuebant humanis, ut dicebant, inuentis, atque superstitionibus inquinari. Spem deinde proponebant omnibus, fore, ut eorum opera Ecclesiæ puritas redderetur, & virtutes admirabiles prorsus extinctæ reuiuiscerent. Id hoc quidem principium quæ populare fuerit, negari non potest. Sed numquam in vno gradu resistit improbitas, & cum semel incipit labi, tandem ruit, atque præcipitat. Ut igitur maiorem gratiam a populis inirent, omnia, quæ aspera videbantur, omnino sustulerunt. Erat, peccata cõfiteri, permolestum: ieiunio corpus affligere, laboriosum: execratione deuinci, sollicitudine perterriti diuini iudicii minis, acerbum: ut igitur omnibus his curis suorum animos liberarent, strenuam operam dederunt. Quare minime

minime mirandum est, homines imperitos, partim flagitijs peruulgatis offensos, partim ad spem felicitatis, & iucundissimæ libertatis excitatos, sese ad eorum hominum studium applicuisse, per quos confidebāt, se posse e malis omnibus eripi, & summis bonis affluere. At, ubi primum multitudinis furor fuit ficta imagine religionis armatus, Christe sancte, quos impetus isti boni viri in res sacrosanctas fecerunt? Quas strages ediderunt? Quanta rerum conuersio cum maxima pietatis inclinatione facta fuit? Et tamen eos pares Athanasio, Basilio, Ambrosio, Hieronymo, Augustino facis. Si ex operibus agnosci debent, ut Christus admonet, qui vere sint a Deo missi, & contra, qui sunt demonis simul ad facinus incitari cognoscuntur, & nulla opera sancta a tuis prophetis edita fuisse cõspicio, & tu nec vllas virtutes excellentes commemoras, nec vlla sancta opera in testimonium tam celestis virtutis adducis; quid tibi venit in mentem, homines vitæ castitate purissimos, religionem, & pietate sanctissimos, sententiarum auctoritate gravissimos, cum ijs conferre, quos flagitijs infames, impio conatu sacrilegos, decretorum peruersitate furiosos fuisse constat? Sed, quo modo id probas, operæpretium erit animaduertere. Sic enim ais: Neque tu quidquam affers, cur non pares vetustis patribus esse possint. Afferam quidem, & ostendam, quanta tua fuerit impudentia, cum effrenatam libidinem cum vitæ puritate, impietatem cum scelere, dementia cum diuina sapientia contuleris. Inquis deinde, Sed, ut ab ijs inuidiosis te comparationibus abducam, nego hoc in loco quæri debere. Ego contra, Haddone, disputo, si verum est, in sententijs dicendis, dicentis mores esse ponderandos, & nihil est, quod magis fidem faciat, quam ipsius, qui loquitur, spectata probitas, quærendum esse cõfirmo, quæ vita, qui mores, quæ studia sint eorum, qui volunt non in sententiam suam trahere. Ais deinde, Nostros enim doctores, cum illis venerandis patribus conspirare defendo, viam eandem ingressos, summam religionis eadem tradere. Id velim defendas, quæ fuerit inter illos, & vestros doctores consensio, & conspiratio. Tum addis: Quod si ita est, frustra est inter concordēs comparatio. Si non est, tu dissentire doce. Recte quidem, si ita est. Sed, antequam ego demonstrem, quanta sit inter homines illos antiquos, & vestros magistros dissensio, exspecto dum mirificam esse consensionem confirmes. Queritur, inquis, Augustinus in suis temporibus, flumina carimoniarum inundauisse, deterior ut prope condicio Christianorum fuerit, quam olim fuisset Iudæorum. Tu numquam id in Augustino legisti, eas carimonias, quibus nunc vtimur, esse Iudæis perfimiles, & ea de causa reiiciendas; sed magistri tui te, ut hoc nimis imperite crederes, impulerunt. Hieronymus, inquis, sacras scripturas ab Ecclesiæ vestra penitus abstrusas, & abditas, etiam

aperis, & mulierculis memoriter optat edisci. Contra disputat Hieronymus ad Paulinum scribens. Conqueritur enim de temeritate, & audacia, qua homines nullo ingenio, nec vlla virtute commendati, eas nimis licenter tractabant, & de muliercularum garrulitate, qua dum sanctas litteras interpretari volebant, multa temere decernebant. Tum adiungis, Basilius otium suum sanctissimo theologiæ negotio transmisit, & dicendæ, & docendæ. Recte sane. Nec enim is vnumquam fuit, qui sibi id insolenter assumeret, ut eam traderet disciplinam, quam numquam didicisset. Addis deinde: Quod si Basilicis institutis monachi vixissent, ne digito quidem illos quisquam attigisset. Quasi vero vobis cum hominibus bellum, & non cum ipsa pudicitia susceptum sit. Sed esto. Erant fluxi mores, laxata disciplina, monachi lasciuie vitam instituebant. Quid ergo? nulli erant inter illos, qui pudicitiam conseruarent? Erant certe. Declarat enim sanctorum Carthusianorum exitus, non fuisse apud monachos studium castimonie, & puritatis extinctum. qui si voluissent decretis nefarijs assentiri, nullam aliam penam, quam matrimonij pertulissent. Non igitur vos offensus alicuius impuræ libidinis, sed odium castitatis, & integritatis ad illam immanitatem sollicitauit. Nec illos tantum castos, & integros fuisse scio, sed multos alios, qui apud nos exsulant, qui ubi pedem ponunt, pudoris, & honestatis impressa vestigia relinquunt. Sed fuisset maxima eorum pars flagitijs cooperata. Continuo ne verum fuit, totum ordinem euertere? Quanto fuisset vobis honestius id facere, quod in Hispania Rex inuictissimus Ferdinandus, & vxor illius Helisabetha, Princeps sempiternæ memoriæ consecrata? Quod Rex clarissimus, & omnis memoriæ Princeps Hemanuel? Quod Ioannes tertius illius filius, Rex summa religionis, & pietatis laude prædicandus? Quod Carolus Quintus Imperator ad sempiternam gloriam natus? Quod Cardinalis Hæricus Regis Emanuelis filius, in quo mirum sanctimonie, & probitatis lumen elucet? Quod denique alij religiosissimi Principes effecerunt? Cum cernerent enim monachorum mores esse multis in locis ad molliem lapsos, viros religionem præstantes accersierunt, quorum opera cupiditas, & licentia refrenata fuit, & fluxi mores feneriore disciplina deuincti, & animi torpentes ad studium ardentissimum pietatis excitati. Itaque sunt modo apud nos monachi sanctissimi, & religiosissimi, qui Basilium, & Benedictum, & Bernardum, & Dominicum, & Franciscum religionis purissimæ castitate, diuini amoris ardore, egregiæ virtutis exemplis imitantur. Cur igitur id, quod sanari poterat, præcidere maluistis? Quia, ut paullo ante dixi, non vos flagitiorum offensus, sed perpetuæ castitatis odiu incitauit, ut monasticum nomen funditus euerteretur putaretis. Ut enim Hieronymus ait,

ait, omnibus hereticis est odium contra castita-
tem inharens, & insitum. Quo circa minime du-
bium est, quin, si monachi basilicis institutis vi-
uerent, quo maior eorum puritas esset, eo statu
eorum impugnaretis infensus. Addis deinde:
Athanasij Symbolum iustam habet veneratio-
nem: nec vlla inter illos, & nostros quaestio est.
Quantum sit inter vestros, & Athanasium dis-
sidium, exposui aliqua ex parte in litteris illis,
quas tu conuicijis insectaris. Neque tamen re-
fert, vtrum sit inter eum, & vos aliqua de re cer-
ta consensus. Nec enim vnumquam dixi, vestros
heroes in omnibus a sanctorum hominum sen-
tentia discrepare. Sed quorsum haec omnia?
Quid efficere contendis? Hoc nempe, Luthe-
rum, Bucerum, Zuinglium, Oecolampadium,
Caluinum, & reliquos Evangelij istius mini-
stros, esse pares virtute, sanctitate, castitate, re-
ligione Augustino, Hieronymo, Basilio, & Atha-
nasio, & reliquis sanctis patribus, in quorum
scriptis, & monumentis Christi numen spirare
videtur. Quo modo id probas? Queritur, in-
quis, Augustinus, flumina carmoniarum inun-
dauisse: Hieronymus sacras litteras a pueris,
& mulierculis ediscendas censuit: si monachi
basilicis institutis viuerent, ne digito quidem
quisquam illos attigisset: Athanasij Symbolum
veneramur. Quid igitur? Num ex ijs enuntia-
tis efficitur, Lutherum, & Bucerum, & reli-
quos eiusmodi proceres esse cum Augustino,
Hieronymo, Basilio, Athanasio virtute, con-
stantia, castimonia, puritate, religione, sa-
pientia comparandos? Egregium noni diale-
ctici acumen, qui tam acriter argumenta vi-
brat, & quod efficere vult, tam apte conclu-
dit. Hac enim forma recepta, quid erit tam
absurdum, quod non facile confici possit? Ve-
luti si dicamus, Mahumetes dicit, Deum mun-
dum edificasse: idem dixit Basilius. Sunt igitur
Basilius, & Mahumetes inter se pietate si-
millimi. Arius confessus est, Christum pro ge-
neris humani salute sanguinem protulisse:
idem dicit Athanasius. Eadem igitur virtus,
in qua vixit Athanasius, in Ario similiter elu-
xit. Disputat Lutherus, omnia bona esse ad
Christi gratiam reuocanda: idem sapientissi-
me demonstrat Augustinus. Restat, vt Lu-
therus eadem sanctitatis laude commendari
debeat, qua floruit Augustinus. Non vides?
non intelligis? non consideras, quam inepte
concluseris? quam male tuos magistros de-
fenderis? Sic tu in praelijs cornua commoue-
re soles? Atqui hoc erat primum caput, in
quo vires ingenij tui erant, vt admirationem
omnibus commoueres, explicandae. Dicis dein-
de, me Lutheri manes maledictis lacerare, qua-
si Lutheri mens non viuat in omnibus, qui dis-
ciplinam illius sequuntur. Eundem Lutherum
virum Dei appellas. Qui sis, Haddone, nescio.
Sed, si licet exstimationis, quam de te haberi
conuenit, iudicium ad coniecturam reuocare,
non video, cur vel ingenium, vel vitam tuam

problem. Eum enim, qui homini scelestissimo
diuinæ virtutis testimonium dat, possumus me-
rito suspicari, eisdem erratis esse irretitum.
Iste, inquis, vir Dei, quem tu furere calum-
nariis, in publico consessu coram Imperatore
Carolo sobriam, & sanam fidei suae rationem
reddidit. Falsum est. Immo coram ipso Cae-
sare impudentissime fuit suam testificatus ame-
tiam. Non dedit autem poenas, quia fidem a
Cesare acceperat, sibi fraudi minime futurum,
si secus aliquid protulisset, quam esset religio-
nis sanctitati consentaneum. Iste, inquis, fu-
riosus contra sapientissimos Ecclesiae vestrae
patronos saluus annos triginta constitit, illis
aduersus eius salutem quantumvis insistenti-
bus. His verbis non tu Lutherum defendis, sed
in Ecclesiae ruinis insultas. Scio namque Luthe-
ri furorem Principum praesidio, & multitudine
plebis armatum fuisse. idque nostris peccatis
accidisse confiteor. Vt enim Deus olim, vt
in populi sui scelera vindicaret, contra illum
hostes excitabat, vt homines impositis poenis,
atque supplicijs ad officium, & pietatem redu-
ceret; sic nostris temporibus Lutherum susti-
nuit, illiusque dementiam multorum praesidio
corroborari permisit, vt nos hoc constituto sup-
plicio ad ardens pietatis studium reuocaret.
In quo vero dicis, Lutherum saluum constitisse,
male profecto, in quo sit ponenda salus, intelli-
gis, si miseriam magis in sceleris poena, quam in
scelere ipso collocandam arbitraris. Patroni
vero Ecclesiae, quos dicis, illum scriptis suis co-
fixerunt, nomenq. illius turpitudinum maculis
deformatum, memoriae sempiternae mandatum.
Nam de triginta annis, quibus illum constituisse
gloriaris, desine gloriar. Mahumetis namq. no-
men, quod supra nongentos annos in gloria vi-
xit, adhuc apud eosdem in maximo honore est:
& eadem hominum illorum, qui sectam illius im-
pium, & nefariam sequuntur, praedicatione ce-
lebratur. At Erasmus, inquis, huic furioso singu-
lare dat innocentiae testimonium istis ipsis ver-
bis: Lutheri doctrinam improbant nonnulli, vi-
tam vno ore probant. Non sic Erasmus admi-
ror, vt sit mihi necesse in omnibus rebus illius
testimonio suffragari. Scio tamen, Erasmus
contra Lutherum scripsisse, non tamen adeo
vehementer, atque caussa flagitabat. Hominis
namq. furorem, & conuicia metuebat. Accusas
me, quod Lutherum popularem fuisse dixerim;
& simul interrogas, quo modo popularis nomen
interpreter. Geram tibi morem, vt intelligas,
qua ratione nomen hoc in Lutherum conueniat.
Populares olim dicti sunt, qui populi commo-
dis consulebant, & qui ab hominibus supplici-
bus, & abiectionis iniuriis potentium hominum
virtute, & industria propulsabant. Erat igitur
hoc nomen in summa laude positum.
Cum vero adulationis proprium sit, virtutem
ementiri, & ficta probitatis, & humanitatis
specie, in animos hominum imperitorum la-
tenter irrepere, & homines callidi, & ma-
litiosi,

litiosi, qui viam ad summos honores affectabant,
animaduertent, eos, qui populares essent,
comuni omnium suffragio in amplissimo digni-
tatis gradu locari, se populares haberi concupie-
runt. Hi autem non quid populo esset commodum,
sed quid tamquam commodum, & salutare expe-
teret, acute considerabant. Vt igitur nunc
multi eorum, qui Regum gratiam consequi stu-
dent, non quid Regibus utile, & honestum sit,
sed quid illi cupiant, quid ament, quid adipisci
velint, animaduertunt, eorumq. tantum libidi-
ni, & temeritati seruiendum existimant; sic in
liberis populis illi, quos populares dicimus,
quos Graeci δημοκρατους appellabant, populo-
rum non utilitati, sed libidini seruiebant. Popu-
li namque utilitas modestia, & moderatione co-
tinetur: immoderata vero rei illius, quam ap-
petit, cupiditate, & nomine libertatis exstin-
guitur. Inuidebat multitudo potentibus. Hi le-
ges rogabant, quae potentes, vel bonis euerte-
rent, vel in exilium pellerent, vel vita priua-
rent. Legum seueritatem moleste ferebat. Eas
igitur leges, quae paulo seuerius cupiditates ef-
frenatas coercebant, homines populares abro-
gabant. Virtutem populus oderat, eo quod in-
domitis cupiditatibus acriter aduersari sentie-
bat: populares autem virtuti decretis suis in-
teritum afferebant. Immodicam libertatem ap-
petebat. Itaque popularium legibus impunita
libertatem assequabatur. Et ne plura conser-
ij, qui hac ratione ad honores aspirabant, mul-
titudinis cupiditati, flagitio, turpitudini, furo-
ri, & amentiae seruiebant, & ita se in omni offi-
cio gerebant, vt satis appareret, eos minime li-
beros esse, sed plebis amentis, & inconsideratae
mancipia. Hoc autem vt facilius efficerent,
animaduertebant acutissime, non modo quid
populus caperet, sed quorum opibus inuide-
ret. Itaque potentes homines in inuidiam vo-
cabant: odium in Principes acerrime concita-
bant, quibus omnes, qui fuerant in summa di-
gnitate constituti, incendium conflagarent.
Sed quam populis utilitatem afferebant? Egre-
giam sane. Earum nempe rerum, quas popu-
li nimis sitienter appetebant, euersionem.
Cum enim populus res valde secundas ferre
non possit, vbi libertatem, quam optabat,
adipiscitur, tumultuatur, furit, insanit, omnia
perturbat, atque commiscet, & illis tandem
ipsis, per quos est eam licentiam consecutus,
est interdum vehementer infestus. Sic autem
fit, cum nihil esse possit in discordia, & amen-
tia diuturnum, vt non solum libertatem, & im-
punitatem popularium studio, & adulatione par-
tam amittat, verum etiam libertate legibus
adstricta, quam conservare diu potuisset, spo-
lietur. Hi sunt, qui populares appellari solent.
Nunc consequens est, vt videamus, an Luthe-
rus ad hunc modum popularis exstiterit. An id
dubium esse potest? Quid aliud, quae o, Lutherus
propositum habuit, quam, vt populis blandire-
tur? Nonne omnia, quae populis erant odiosa,

& iniusta, de medio sustulit? Non auctoritatem
Pontificis afflixit? Non leges sacratas abroga-
uit? Non odium, & inuidiam in Principes Ec-
clesiae concitauit? Non metum diuini, & huma-
ni iuris exstinxit? Non eam fidem constituit,
quae salutem scelestissimis hominibus, & in sce-
lere obfirmatis proponeret? Non omnibus spe
immodicae libertatis ostendit? Non disciplina
sua eos ipsos, quos genuit, aluit, educavit, fero-
ces & infestos reddidit? Non constar, tantam
fuisse eorum, qui se in illius disciplinam tradi-
derunt, temeritatem, & amentiam, vt eos ipse
regere non posset? Sed quam egregie illum de-
fendis? Si popularis est, inquis, qui respicit ad
populi salutem, nemo magis: si leuitatis popu-
laris concitatore intelligis, reuolue scriptum,
quo populares Germaniae tumultus exagitat;
& mitte contumelias. O virum sapientem, qui
tam acute religionis principem calumnia libe-
rat. Ego popularem appello, cuius auditores
seditionis disciplina illius sunt. Tu vero Luthe-
rum de seditionibus Germaniae, quas illius au-
ditores, & sectatores assidue concitabant, con-
questum fuisse dicis. Et adeo stupides es, vt non
intelligas, te mea causam agere. Exagitat in-
quis, Lutherus Germaniae tumultus. Ea ipsam
igitur regionem, quam regendam susceperat,
quam institutis diuinis instruxerat, quam ad
pristinam Evangelij puritatem reuocauerat,
tumultuari conuenit. Magnum ergo fructum
popularibus suis attulit. Nec enim modestos,
sed contumeliosos, non mites, sed iracundos,
non quietos, sed seditiones effecit, usque adeo,
vt ipse scriptis editis egeretur eorum temeri-
tatem, & insaniam reprehendere. O salutarem
Evangelij disciplinam: o lucem admirabilem,
quam vir plane diuinus in terras sparsit? O re-
medium praesentissimum, quod vulneribus in-
flictis adhibuit? Hoc est Ecclesiam perpurpare?
Priscam Evangelij puritatem restituere? Apo-
stolorum disciplinam labantem fulcire? Homi-
nes, natura quietos, adeo tumidos, & insolentes,
& ad rixam concitos disciplinis efficere, vt
illorum dux, atque adeo parens eos tenere non
possit? Quot enim hominum millia apud Hel-
ueticos opera Zuinglij, & Oecolampadij intesti-
nis bellis interfecta sunt? quanta rusticorum mul-
tudo in Sueuia Munceri ductu, & imperio
a nobilitate coacta fuit? Quis locus fuit in Ger-
mania, qui non pestifera dissensione laboraret?
Harum autem seditionum duces, & auctores,
e quo fonte prodierant? Lutheri certe furore,
dementia, improbitate, audacia, & e Lutherani
sceleris officina. At cum quibusdam eorum,
quos memoravi, fuit postea Lutero dissidium,
quod minime mirandum est. Numquam enim
potuit esse inter homines nequitia simillimos,
cum quilibet eorum principatum appetit, sta-
bilis, & firma consensus. Quid ipse Lutherus?
Non turbulenta conciones habebat? Non ple-
bem in Principes incitabat? Non summos viros
omni contumelia lacerabat? Non Caesarem? non
Henri-

Henricum Angliæ Regem? non Georgium Saxonie Ducem? non multos alios Principes optimos maledictis vexabat? Non constat, omnes illius orationes ad seditiones populares concitandas spectauisse? Quid igitur magis perspicuum est, quam Lutheri sectam fuisse maxime popularem, atque turbulentam? Quam sit autem infesta Principibus, oratione non indiget. Omne namque, quod est ad hunc modum populare, est valde, ut litteris meis disserui, non solum publicæ salutis, sed Principum maiestati contrarium. Si tu non tantum ingenio vales, ut ex antecedentibus causis, quid euenturum sit, multo ante prospicias; ne exemplis quidem innumerabilibus hæc ita esse percipies? Obscurum est scilicet, Lutheri scelere, atque dementia Ludouicum Vngariæ Regem in acie cum magna Christianorum hominum multitudine cecidisse. Nam, cum Turcarum Imperator Solimanus contra illum ingentes copias eduxisset, & magnum periculum vniuersæ Germaniæ fuisset intentum, Germaniæ tamen ciuitates partim bellis intestinis, quæ Lutheri secta concitabat, implicite, partim Lutheri disciplinis, quæ Turcarum armis resistere nefas esse decernebant, imbutæ, opem Ludouico afferre, aut non potuerunt, aut noluerunt. Ergo, si Turcarum victoria tantum fuit nomini Christiano dedecus illatum: si aditus ad Pannoniæ perniciem, atque Germaniæ summum periculum patefactus: si regnum illud Vngariæ maxima ex parte sub imperio, ditionemque hostis immanissimi subiunctum; id totum est Lutheri scelere, & amentia tribuendum. Sed tu id fortasse nescis, & ideo nouum istud Euangelium Principibus minime aduersari contendis. Quid? Illud etiam ignoras, quomodo Odoardus, Rex vester, in pueritia per summum scelus veneno perierit? Aut a quibus Carolus Cæsar Princeps optimus proditus, & oppugnatus fuerit? Aut quam immani scelere Maria Regina virtutibus regis instructissima, fuerit veneno petita, & deinde suorum armis circumuenta? ne de coniuratione quidem audiisti, qua illi, & Reginaldo Polo Cardinali viro optimo, & clarissimo, & sapientissimo necem inferre homines impurissimi conati sunt? Quid referam Gallorum rebellionem, perfidiam, immanitatem, & rebus sacris illatam vastitatem? quid postremo Scotiæ Regem per summum scelus crudelissime necatum commorem? Hi, qui tantos tumultus excitarunt, qui tam immania scelera conflagrant, unde ortum habuere? An parum constat, in Luthero fuisse horum omnium malorum principium? Et tamen dicis, illum Dei virum esse, atque diuinitus missum ad generis humani salutem. Dic, quæso, quæ tanta in illo virtutes eluxerant, ut eam de illo, quam dicis, opinionem habeas? Quæ vitæ continentia? quæ morum grauitas? Quæ mansuetudo? quæ rerum humanarum contemptio? quæ diuinarum contemplatio? quod tempus in assiduus precibus, & lacrymis pro om-

nium salute profusus, nocte, atque die consumptum? quæ ieiunia? quæ suspiria? quæ denique ardentissime caritatis officia hominem tibi commendauerunt? vsque adeo, ut dicere ausus sis, illum esse cum Basilio, aut Athanasio, ut reliquos omittam, virtutis, & pietatis excellentia comparandum? Primum quidem ille fuit, quod asserere etiam illius fatebantur, natura truculentus, oratione turbulentus, iracundus, elatus, & inflatus, ita, ut ne Melanchthonem quidem ipsum hominem duceret. Deinde fidem Christo publice datam fregit; & mulierem, quæ similiter in virginum claustris perpetuam castitatem Christo vouerat, sibi inuestito matrimonio copulauit; & omnibus, qui simile facinus suscipere voluissent, ducem, & auctorem se præbuit. Et, ne plura persequar, multis aliis reterrimis sceleribus, atque flagitiis inquinatus fuit. Ne autem laudes illius flagitiorum labe obteri videantur, fateor illi ea humanitatis specie commendari in vulgus facillime potuisse, quæ infestum furorem, & amentiam aliquando contegeret. Fuit enim conuiuia festiuius, & in epulis diuicax, & in omni genere hilaritatis vrbanius, si maledicentia potest vrbanius appellari. Dicta namque iaciebat, & maledictis Ecclesiæ Principes cõfugebat, & homines simplices, verissimæ religionis amantes, irridebat. At Dominus, ut inquit Salomon, derisores excruciat, & cum simplicibus consilij sui arcana communicat. Ex quo fit, Lutherum diuina luce compleri minime potuisse. Hunc tamen tu arbitraris esse cum sanctissimis illis patribus conferendum. Velim mihi dicas, quis illorum senectutis incestis commaculauit? Quis multitudinem ad spem immoderatæ libertatis excitauit? Quis tumultus tam multis in locis oratione turbulenta concitauit? Quis sola fide, hoc est, sola temeritate, & confidentia ad firmam spem salutis suos populares erexit? Quis humanam voluntatem, quam Deus esse liberam voluit, quibusdâ fati vinculis adstrinxit? Quis illorum Deum omnium facinorum auctorem, & architectum asserere ausus vnumquam fuit? Quis omnes Sanctorum actiones instinxit, & instatu diuini spiritus ab hominibus sanctissimis editas scelere pollutas asseruit? Quis iustitiâ, gratia, & benignitate Christi fidelibus hominibus attributam, quæ puritate, & innocentia, & sanctorum operum studio continetur, sustulit, & in locum illius commenticiam, iustitiam nullis vnumquam temporibus auditam, substituit? Cum enim negaret, peccatum in sanctis hominibus esse Christi gratia deletum, nullam aliam esse iustitiam confirmavit, præter Christi singularem iustitiam, singulis hominibus, quamuis illi scelestissimi sint, per fidem applicatam: quæ cum sit eadem in omnibus, fieri non posse, ut quidquam inter cuiusvis hominis iustitiam, & Pauli, & Petri, atque adeo sanctissimæ Virginis Dei genitricis sanctitatem interfit. Et quæris, quæ sint illa portenta religionis. Omnia hæc,

hæc, quæ breuissime complexus sum, immania portenta, & prodigia religionis esse dico, illorumque parentem non sceleratum, sed seclusum ipsum; non furiosum, sed furorem, & amentiam fuisse confirmo. Quam speciem, quæso, pudoris, integritatis, & modestiæ in homine totius honestatis, & continentiæ, & moderationis euerfore perspicere potuisti, ut illius inani saltu splendore perstrictus, in fraudem inextinguibilem te cõpelli sine res? Et tamē in instituto semel errore perseuerabis? Et tamen adeo pestilentem sectam crimine omni liberabis? Et tamen homines sanctissimos ad Lutheri hominis scelestissimi societatem aggregabis? In eo interim valde triumphas, quod triginta annis ita constiterit, ut nullam sceleris, & amentia penam pertulerit. An maiores penas in vitâ cogitare potes scelerum, & maleficiorum recordatione? Illum facinorum conscientia perterrebat: furie scelerum vindices stimulabant: demon infestus exagitabat, ut respirare non sineret. Laxabat ille quidem curas instructo, & apparatus amicorum conuiuio. Sed non tantæ vires infunt in Venere, atque Libero, ut animum scelere oppressum, & impeditum sollicitudine, & acerbitate, leuare possint. At quo genere lethi extinctus est vir ille clarissimus? In amicorum cena se liberalius inuitauit, & mane mortuus inuentus est. Addis autem, par aureum senum, Martinum nempe Bucerum, atque Petrum Martyrem, in istam insulam fuisse Dei beneficio delatos, quorum virtutes in calu effers. De quorum laudibus nihil amplius mihi dicendum putato, nisi me eo solo argumento eos omni scelere contaminatos arbitrari, quod a te tantis laudibus ornentur. Qui enim Lutherum laudat, nihil sanctum, nihil pium, nihil moderatum laudare poterit. In quo vero me admones, ut orationem, & stylum cohibeam, & ne velim confidentes, & elatos appellare homines mitissimos, atque moderatissimos, & periculum simul quodammodo ab illis denuntias: vellem consideratius, quam male cohæreant ea, quæ dicis, inteligeres. Si enim mansuetissimi sunt, ut dicis, quamuis illis maledixero, non commouebuntur animis, sed patientiam, & constantiam mirifice retinebunt. Si sunt in me conuicti, & maledictis omnibus impetui facturi, non sunt perinde mansueti, ut affirmas. Scio quidem sub ouipelle truculentam, & immanem, ut Christus ait, luporum naturam latitare. Id etiam vsu factis compertum est, nihil esse istis hominibus impudentius. Obiectas namque rationes, non ratione, sed procacitate diluere conantur. Itaque cum argumentis opprimuntur, sudant, pallent, vociferantur, inelamant, in conuicia prorumpunt, ut impudentiæ exitum parum pudentem reperiant. Sed mihi crede. Nullius maledicentiam extimesco. Dignitatem namque meam Iesu Christi custodia commissam, & ideo nemo me vnumquam de statu meo linguæ petulantia cõuelleret. Quin etiam contumeliæ tuæ non me ma-

gis mouent; quam hominis phrenetici, atque male sani conuicia. Quod si me pietatis studiū minime stimulet, ego litterā contra te vllam scripsissem? Non proflus. Nunc igitur, ut impietatis verba refutarem; non ut dignitati meæ prospicerem, hoc scribendi munus, & officium suscepi. Quare licet tibi per me conuictis, quibus velis, uti, meū nomen configere maledictis, vexare probris, lacerare contumeliis: neque solum tibi, sed omnibus Buceris, atque Martyribus, viris, ut ais, mansuetissimis, potestatem facio in me ferociter irruendi. Quare non est, cur mihi ab illis timorē proponas, cū ad conuicia, quæ contēno, minime responsurus sim; & rationes eorū inanissimæ, sint iam multorū scriptis refutata: & is ego sum, qui, præter Christi nomen, nihil in vita pertimescam. Quod ad personam attinebat, si est aliquis in te humanitatis sensus, carnis profecto, quā male illas defendere. Ais deinde, minime verū esse, vos solis sanctis scripturis inniri. Multas. n. hominū sanctorū sententias a vobis receptas esse. Quenā hæc est tanta varietas, & inconstantia? Nunc quidē eo solo argumento multa reficitis, quod innēta esse humana dicatis; rursus, quod libet assumitis, & dicitis vos non omnia humana repulisse? Sic enim estis ancipites, sic varij, atque subrici, ut numquā, quid sentiat, atque decernatis, constanter explicetis. Et tamen, cū hæc dices, eos laudabas, qui nihil aliud, quā scripturas, agnoscunt, & traditiones, & decreta sanctæ repudiant. Sic enim ais. Equidem, si hoc ita esset, sequeretur in eo domini nostri Iesu Christi morem, sequeretur Apostolorum consuetudinē, & veterum Patrum in primis Ecclesiæ temporibus. Quam multa temere dicis? Christus scilicet, summi Patris mens, & sapientia, cuius numine, & moderatione lex ipsa lata fuit, propheta ventura cecinerunt, omnes olim sancti homines illustrati sunt, eas sibi leges indixit, ut nihil omnino dicere auderet, quod non esset scriptura sancta consignatum. Vbi, quæso, legerat ille, homines propter iram tantum, quamuis nulla verborum contumelia iaceretur, iudicij diuini laqueis irretiri? Vbi scriptum inuenerat, oculis parum pudice coniectis, pudicitiam scelestissime violari? Quibus verbis fuerat interdictum lege, ne quisquam nuntium uxori remitteret? Quo in loco fuit olim mandatum licetis, ut, qui perfecte vellet in legis studio versari, omnes opes suas venderet, redactamque pecuniam ita in vsum egentium conferret, ut nihil sibi referuaret? Legisti ne vnumquam vel in lege, vel in psalmis, vel in prophetis, angustam esse salutis viam? Aut ei, qui maxillam tuam cædit, esse alteram, quam similiter feriat, exhibendā? Aut esse pro eorum salute, qui tibi maledicunt, aut exitum machinantur, Deo supplicandum? Illud vero de ortu diuini ratione, & celestis vitæ nouitate, quam Nicodemus vir disciplina legis instructissimus minime intelligebat: de tempore, quo nec Hierosolymis, nec in Samaria

monte Deus erat colendus: de pane caelesti, quo
vita nostra erat alenda, atque sustentanda, qui-
bus in scripturae sanctae locis erat explicata tra-
ditum? At nondum Evangelia erant scripta,
cum haec diceret; nec scripturae monumentum,
quod dictum ab illo fuerat, sanxit; sed quod ver-
bis sanctum fuerat, ne ex animis excideret, me-
moriam commendavit. Multa praeterea, nec e-
nim omnia persequi libet; cum haec sufficiant,
ut animadvertas, quae temere dixeris, id etiam
dominum nostrum Iesum Christum fecisse.
Quid de Apostolis dicam? Vbi legerat Paulus,
eos, qui circumcisionem retinerent, esse a Chri-
sti coniunctione distrahendos? Apud quem ex
sanctis scriptoribus animadverterat dictum es-
se, non decere mulierem aperto capite Deum
venerari, aut virum, dum orat Deum, caput
obtegere? Quid hic referam, quomodo eos lau-
dat, qui memoriam disciplinae illius retinebant,
vel scriptis, vel sermone tradita? Quid illud,
quod Apostoli in Concilio dicunt? Visum est, a-
iunt, Spiritui sancto, & nobis. Non dicunt, Scri-
ptum est in sanctis litteris: sed, Visum est Spiritui
sancto, & nobis. De sanctis vero Patribus, quos
numquam fortasse legisti, quomodo ausus es
dicere, eos nihil aliud umquam ad Ecclesiae mo-
derationem attulisse, nisi quod scriptum in sa-
cris litteris inuenerant? Quam multa Basilus
disputat ab Apostolis oratione tradita fuisse?
Quam multa Cyprianus, Chrysostomus, Augu-
stinus, & reliqui sancti viri? quanta veneratio-
ne ea, quae erant Conciliorum decretis statuta,
prosequuntur? Omitto innumerabilia testimo-
nia, quae tuam hanc, aut potius tuorum dementiam
conuincunt, cum non solum homines hu-
ius memoriae doctissimi, verum & Patres olim
sanctissimi contra hanc sententiam egregie di-
sputarint. Olim namque haeretici ferme omnes
dicebant, nihil, quod non esset in sanctis litte-
ris scriptum, recipi debere: cum interim eas
sanctissimas litteras peruerse, & inquinata in-
terpretarentur. Contra vero sanctissimi patres
argumentis, & exemplis ab Apostolorum me-
moriam repetitis acerrime pugnabant, & Con-
ciliorum decretis vitam instituebant. Haec igitur,
quae dicis de Christo, de illius discipulis,
de sanctis Patribus, apertissime falsa sunt. Mi-
nime verum esse dicis, doctores tuos sibi quid-
quam supra sortem humanam arrogasse. An
quidquam arrogantius esse potest, quam nouis
instituta, & decretis, quae numquam nec Atha-
nasio, neque Basilio, neque Cypriano, nec ali-
cui ex sanctis Patribus in mentem venerunt,
velle Ecclesiam laborantem reficere, & tam fi-
denter Evangelij noui disciplinam confirma-
re, atque sic omnia dicere, quasi ea ex Christi
mente, atque sententia percepissent? Ais, me
ne minimum quidem erratum illorum in vita
proferre posse? Verum id quidem est, si senten-
tia tua standum fuerit. Nec enim iam apud vos
libido, neque rebellio, neque furor in vitio po-
nitur. Reprehendis me, quod perniciose nuga-

ri non desistam, contra personarum grauissi-
marum existimationem, quarum opera fuerit
Ecclesia egregie constituta. Nec secus dici po-
test. Ijenim, quos tu vir virtute, & auctoritate
grauissimus dilaudas, graues admodum sint ne-
cesse est. Tum ais: Tu virginum, & monacho-
rum coetus, ad celebrandam Dei gloriam, &
tuendam corporum castitatem inclusos, a no-
stris ad libidinem, & omnem vitae licentiam e-
missos criminaris, & des illorum quatuor publi-
catas, leges latas, ne religio libidinem impedi-
ret. Hoc, quod dicis de illorum questu, non per-
cipio. Numquam enim illorum quatuor aliquid
factum nefarie fuisse suspicatus sum. Sed tu, ut
crebro facis, neque quid dicas, neque quid di-
cere velis, explicare vales. Tum illud quam im-
pudenter? O nimis, inquis, procacem, & licen-
tiosam omnia peruertendi libidine. Fatemur,
& quidem per libenter, sanctissimis nostrorum
monitis illas corruisse scelerum caernas, in
quas tenerae virgunculae detruhebantur, & mi-
sellos pueri, tanto morum detrimento, quantum
verecundia mea non potest explicari. O homi-
nem nimis pudentem, & verendum? Quid
est illud, quaso, quod pudore prohibitus, expli-
care minime voluisti? Nihil plane. Adiungis e-
nim: Nihil propemodum habebant illae nequi-
tatum officinae, praeter Pharisaeam ignota lin-
gua precatum assiduitatem. Reliqua pote-
rant interiora cum illis praeis Romae baccha-
nalibus comparari. Dic, quaso, homo petulan-
tissime, maiore ne contumelia potuisses sacra-
rum virginum collegia conscindere, si non fuis-
ses ista insigni moderatione pudoris impedi-
tus? Tu Christi viridarium, tu castitatis domi-
cilium, tu vitae caelestis imaginem, cum baccha-
nalibus illis teterim, & impurissimis, in quae
fuit olim Romanorum legibus seuerissime vin-
dicatum, comparas? & tamen dicis te verecun-
dia teneri, ne flagitia interiora urbis explanes?
Adeo ne inuauit spurcissime loqui? Maledictis in-
sectari pudicitiam? Cum Christi contumelia
immanissimi sceleris defensionem coniungere?
Quasi non exploratum sit, castitatis odio, & non
scelerum offensione editas illas fuisse sanctarum
edium ruinas. Accessit etiam bonorum illorum
cupiditas, quibus virgines, & monachi aleban-
tur. Si tibi nulla fons esset, nullus pudor, nul-
la verecundia fuisset, quibus verbis obse-
nius potuisses tam sacrum institutum conuel-
lere? Scelerum caernas, hoc est, flagitiorum
omnium sentinam, & turpitudinum colluio-
nem, & libidinis impurissimam labem, atque coe-
num appellas religionis, & pudicitiae studium.
potuit ne quidquam impudenter dicere? Nec hac
tanta verborum petulantia contentus, adieci-
sti, eo detrusas esse teneras virgunculas, & mi-
sellos pueros, cum magno morum detrimento.
Quid hoc etiam sibi vult? Quid innuis? quid
intelligis? quam corruptelam non hac tam im-
pudenter oratione complexus es? Sequitur illud
verbum inquinatissimum, quo nequitiarum of-
ficinam

ficinam appellas, eam puritatis, & continen-
tiae disciplinam. Omitto illud de pharisaica
precatum assiduitate, quod est e Lutheri
maledicentia depromptum, quorsum pertinet
illa de bacchanalium nefanda turpitudine com-
paratio? Potest ne aliquid cogitatione fingi tur-
pissimum dictu, quod non ista tam flagitiosa o-
ratione complectaris? Quid igitur est illud,
quod tibi praereverendia explicare minime li-
cet? Nihil certe. Ex quo sequitur, tibi nullum
esse pudorem, nullam omnino verecundiam.
Nescio enim quomodo sit, ut, quo quisque ma-
gis sese in familiaritatem istorum hominum,
quos laudas, immergit, eo se impudentius ge-
rat. Ut autem clarius videas, quam scele-
stum, & immane facinus in te admiseris, mo-
nachorum nomen, & institutum altius repe-
tendum censeo. Duo sunt hominum genera,
quae scriptis Ecclesiae continentur. Vnum, cuius
officium in communi vita cum mediocri vir-
tutis, & pietatis laude versatur: alterum,
quod se multo excellentius in hoc disciplinae ce-
lestis studio gerere cupit. Cum autem his, qui
propositus esse debet Christianis omnibus, sit
diuinae virtutis, & iustitiae similitudo, quam il-
li multo facilius assequitur, qui promptiores,
& alacriores sunt ad mentis diuinae pulchritu-
dinem spectandam, quam nemo facile potest
animo, & cogitatione concipere, quamdiu est
arcta consuetudine corporis quasi quibusdam
vinculis impeditus; factum est, ut illi, qui mul-
to ardentius ad studium diuinae coniunctionis
aspirabant, quoad liceret, mentes suas a con-
suetudine corporis auocarent, ut multo purius
ad spectum animorum in diuina claritate desce-
rent. Hi sunt, quos Dominus ait se castrauisse
regni caelestis amore, & cupiditate. Libido na-
que deprimit animum, & in terram abiicit, &
importunitate sua mentem a conspectu diuini
splendoris abducit. Quod usque adeo verum
est, ut, quamuis sit honorabile connubium, &
thorus immaculatus, & qui uxorem matrimo-
nij iure defraudat, non mediocriter in officio
delinquit; sit tamen illis interdum, qui volunt
clarius in se lumen recipere, ab vxoribus absti-
nendum. Ideo Moses, antequam legem accipe-
ret, vxoris imperauit, ut se ab vxorum coniun-
ctione tantisper seuoarent, dum Deus ipsam
legem sanciret. Hac etiam ratione Paulus, dum
maritis prohibet, ne se ab vxorum coniunctio-
ne diuellant, adiungit, nisi ad tempus, ut vace-
tis, inquit, orationi. Quo in loco vir diuinus
aperte docet, illam etiam legitimam, atque san-
ctam viri, & vxoris coniunctionem mentem im-
pedire, quo minus ita libere, & expedite cae-
lum penetret, & diuino colloquio perfruatur.
Iccirco dicit in eadem epistola: Qui matrimo-
nio iungit virginem suam, bene facit: & qui non
iungit, melius facit. Rationem vero, quare me-
lius esset, inuictam virginem permanere, eam
assignat, quod ij, qui matrimonij curis impli-
citi sunt, a rerum diuinarum cogitatione sa-

pius abducuntur. Eos vero, qui liberi matri-
monio sunt, nulla alia cura sollicitat, nisi quomo-
do Deo placeant. Et mulier, inquit, inuicta
cogitat, quae Domini sunt, ut sit sancta corpore,
& spiritu. Paucis deinde interiectis, huius san-
ctissimae libertatis fructum eximium proponit,
qui est in facultate Domini sine impedimen-
to semper obsecrandi constitutus. Hoc tantum
munus, atque beneficium non esse meritis hu-
manis, sed clementiae diuinae tribuendum, ipse
Dominus ostendit, dum ait: Non omnes ca-
piunt verbum istud, sed quibus datum est. Ex
quo liquet, eos, qui de libidinis immanitate
eam victoriam consequuntur, ut pudicitiam
perpetuo conseruent, singulari Dei beneficio
potiri, & esse ob eam causam veneratione di-
gnissimos. In rebus, inquit, fortasse nimium
peruulgatis, & minime necessariis consumitur
oratio tua. Peruulgata quidem, & sanctorum
hominum oratione contrita: fateor: minime ve-
ro necessaria, tum demum esse iudicare licebit,
cum fuerit perspectum, ea minime cum iis,
quae sunt mihi necessario dicenda, congruere.
Cum igitur in Ecclesia primordio maxima pars
hominum, qui Christo nomina dabant, ita in-
stigmata, & pietatem coleret, ut a communi vi-
ta minime discederet, tum non mediocri mul-
tudo ad cupiditatem amplioris dignitatis, &
honestatis exarsit. Itaque hi, mentis diuinae vi-
ribus excitati, ne corporis appetitus, & solici-
tudo illis esse posset impedimento, & ut in ista
libidinem vehementius profligarent, a nuptiis
abstinuerunt: ut sic tandem, quamuis corpo-
re vagarentur in terris, in caelesti tamen regio-
ne mente, & cogitatione versarentur. Quod
ut ab illis commodius fieret, ab hominum tur-
ba, & colluione semigrabant, & coniunctis
animis, vno in loco confidebant, ut fieret ex
omnium animis vna mentis, & voluntatis stabi-
lis, atque firma consensus. Hoc vero, quod in
principio fuerat Hierosolymis institutum, ut
nemo quidquam priuatum possideret, (qui mos
in omnibus, propter hominum multitudinem,
retineri diu non poterat) fuit ab illis instaura-
tum, atque renouatum. Horum vita erat per-
petua cum corporis appetitu, & flagitiorum
omnium labe contentio, & rerum diuinarum
vehemens, & assidua commentatio. Corpus
igitur ieiuniis, vigiliis, laboribus coarcebant:
animum vero continuis precibus, atque votis,
& cantibus, & hymnis, rerumque caelestium
meditatione, ad conspectum diuinae pulchritu-
dinis, & claritatis excitabant. Inde illud arden-
tissimum amoris incendium: inde diuina vir-
tutis imitanda studium: inde voluntatis huma-
nae cum diuina consociatio: inde clarior qua-
dam mentis illustratio: inde illa postremo con-
iunctio, qua nihil copulatus animo fingi, atque
cogitatione possit. Hi monachi appellari coe-
perunt verbo Graeco, non tam quod solitudi-
nem sequerentur, quam quod, abicetis, & con-
temptis rebus omnibus, soli Deo fuissent arctis-
simo

fimo amoris vinculo deuincti. Quemadmodum David inquit: Mihi adharere Deo bonum est. Et Paulus similiter ait: Qui adhaeret Domino, vnus spiritus est cum eo. Vt igitur hi, quos dico, commodius hunc statum assequerentur, in quo nemo eos posset a spiritus diuini coniunctione diuellere, hanc vitam secuti sunt. Dionysius Areopagita, quem ego, post Apostolos, Theologorum Principem pono, non modo, secundum hanc sententiam, monachi nomen interpretatur, verum, quem ritum in monachis initiandis Pontifices obseruarent, oratione describit. Fuit igitur hoc monachi nomen olim in magno honore, & celebritate: fuerunt ad eorum habitationem aedes aedificatae, quae Monasteria, vt auctor est Philo, vocari cepta sunt: fuere similiter multae virgines, amoris diuini facibus incense, quae corporis omnino compressa libidine, domitis cupiditatibus, contemptis opibus, totas se ad Christi studium contulerunt, & vt id melius efficerent, vnum in locum conuenerunt, in quo perpetuo illius contemplationi vacaret. Basilus, qui vir, & quantus? post multa tempora disciplinam instituit, qua monachorum institutum minime vagaretur, atque fluctuaret, sed esset semper vnica religionis formula deuinctum. Exstat illius epistola, quibus calumniam hominum profligatorum, qui hanc illius actionem vituperabant, oratione grauitatis plenissima refellit. Numquam enim defuerunt, neque defunt hodie, neque deerunt in posterum Satanæ satellites, atque ministri, qui sanctorum hominum instituta, atque decreta rescindere conentur. Hanc monachorum vitam quibus laudibus extollit Chrysostomus? Quibus verbis admiratur Augustinus? Quam saepe, & quam grauitate, & orate, dignitatem illius extollit Hieronymus? qui non modo eam vitam ornauit summis laudibus, sed idem institutum persecutus cum monachis ad extremum vixit. Quod etiam summum illud Theologiae columnen, & virtutis, & eloquentiae specimen Gregorius Nazianzenus effecit. Quid hic reliquos viros eruditione, & sanctitate clarissimos oratione commemorem? Fuit ne vnquam vir aliquis virtute excellens, qui non monachorum institutum maximis laudibus ornaret? Remittebatur quidem saepe, vt sit, hoc praecipue religionis studium: sed non deerant sancti homines, qui id rursus incenderent, & incitarent. Inde vir ille admirabilis Benedictus, inde Bernardus, & Bruno, & postea Franciscus, & Dominicus, qui non modo, vt monachorum vitam constituerent, sed vt Ecclesiam sacerdotum ignauia laborantem reficerent, studio acriter & vehementer incenso pugnaverunt. Quot Martyres inde? quot scriptores? quot viri virtutibus illustres exstiterunt? Si quid enim fuit in illorum aetate in Ecclesia, quod vel ad eximia virtutis exemplum, vel ad egregiae sapientiae disciplinam valeret, id totum est monachis

in acceptis referendum; vel, vt rectius dicam, ipsi Christo, qui sanctorum monachorum mentes ad tam eximiam virtutis, & sapientiae disciplinam incitabat. Sed, ne latius in hac disputatione vagemur, cum, vt perspicuum est, duo genera Christianorum in Ecclesiae primordio exstiterint, vnum, quod, officiorum mediocritate contentum, in communi vita sine crimine versabatur: alterum, quod, vt multo altius in caelum euolaret, mentem suam a corporis consuetudine seungebat, & a communi vita segregatum, totum se Christi obsequio, & amoris consecraret; & constet, hoc illo fuisse multo praestantius; perspicuum certe est, quanta ueneratione digna fuerint illa sacrarum virginum, & monachorum domicilia. Erant enim huius vitae, quae multo clarior, & illustrior est, multoque propius ad calitum naturam, & similitudinem accedit, gymnasia, caelestisque virtutis, atque puritatis officina. Ea res impulit multos Christianos Principes, virtutis, atque religionis gloria praecellentes, vt aedes sanctas aedificarent, & opes conferrent, quibus virgines alerentur, & monachi etiam religioni perpetuo vacarent. Quod cum fiebat, erant illi Principes victoribus illustres, & rerum gestarum fama clarissimi, & salus patriae erat ab eis egregie constituta. At nunc in multis locis, in quibus postea a maiori pietate degenerant, cernimus interdum longe secus euenire. Nam cum amplificatione vestigalium cerrat inopia; cum hominum multitudo dedecus; cum superbia reip. totius imbecillitas; atque postremo cum sanctitatis specie impudenter asimulata, sacrilegium. Sed dices, hoc monachorum genus oblolesuisse. Non quidem apud nos. Tanta est enim, postquam instauranda religionis studium fuit a Principibus Hispaniae susceptum, in multis sanctis adibus pietas, atque religio, vt multi nobiles adolescentes, in magnis opibus nutriti, in magna spe dignitatis, & honoris educati, studio tam admirabilis virtutis, quam oculis intuentur, incensi, opes deserant, honores contemnant, voluptates aspernentur, parentum lacrymas despiciant, & in monachorum societatem, quasi in tranquillum vitae portum, ab aduersa vitiorum tempestate confugiant. Similiter non paucae virgines, eximia specie, & pulchritudine, quarum nuptias multi iuvenes nobiles ambiebant, omnes huius vitae blanditias contempsere, vt in sanctarum virginum collegiis multo suauius Christi spiritu, & consuetudine fruerentur. Rarum fortasse dices tantae virtutis exemplum, praearum multitudinem, quae recusantes, & inuite in monasteria derruduntur. Mirum non est. In quolibet enim genere rarum est, quod vehementer excellit. Deinde virgines per vim in istud genus vitae detrudi, neque fuit vnquam iure permisum, nec id sapientes homines approbarunt, & sanctum Concilium Tridentinum, ne id in posterum fieret, interdixit. Id igitur iam non fit.

At

At quem fructum virgines istae consequuntur? Illum, qui verbis explicari non potest. Multa namque ardenti animis, & interdum a corporibus abstracta in caelum euehuntur, & in consideratione diuinae benignitatis exultant, & diuinam speciem, & pulchritudinem, quoad licet, intuentes obstupescunt, ita, vt aliquando mentis compotes esse nequeant. Est mihi magnus vsus cum monacho idiota, atque simplici, qui, quoties amoris diuini fit mentio, toties oppressis sensibus in terram cadit, & interim mente viget, & caelestia, atque diuina contemplatur. Infinitum esset, si vellem persciscere, quot homines sanctos in societatibus, quas irridetis, adspexi, quot virgines religione, & sanctitate mirabiles allocutus sum. Haec cum ita sint; cur hoc tam excellens religionis exemplum, & tam admirabile castitatis, & puritatis institutum, in quo inest id, quod erat in Christiana religione praecipuum, & maxime admirandum, vt dictum est, de medio sustulistis? Cur per vim, & furorem in sacras illas aedes irruistis, vt perpetuae pudicitiae monumentum e terris exterminaretis? Non, inquis, institutis Basilicis viuiebant. Et quidem apud nos aliquando virgines sacrae, sui decoris oblatae, lasciuiebant, & aliquot etiam monachi flagitiose viuiebant: sed non ideo, quae fuerant sanctissime constituta, sublata funditus, & euersa sunt. Nec enim ea, quae sanari possunt, sunt, cum primum in morbum inciderint, omnino refecanda. Quid? Placet ne propter hominum offensionem totum statum a stirpe rescindere? An potius ea, quae vitio laborant, ad naturae integritatem reuocare? Si fuisset a vobis adhibita medicina, quae a nostris Principibus adhibita fuit, quid esse potuisset impedimento, quo minus eadem apud vos nunc floreret pudicitiae, atque sanctimoniae laus? Sed numquam id vobis venit in mentem: nec enim vos ratio ad officium, sed odium, & cupiditas ad facinus incitabat. De pharisaica vero praecationum assiduitate (sic enim vobis studium diuinæ laudis perpetuo concinenda appellare libet) hoc tantum respondeo. Si religionis defensio conuiciorum absurditate continetur, vos plane vicistis. Optimum namque tam honestae disciplinae magistrum habuistis; nempe Lutherum. Illius enim sunt ista Pharisaorum, Hypocritarum, & Papistarum nomina, (vt alia omittam, quae homini verecundo appellare non licet) quibus sanctos viros insequitur. & tamen, vt defensionem vnus sceleris ab alio scelere petas, & sacrilegium calumnia, & falso testimonio cumules, ais, tanta fuisse in illis monachorum septis, & virginum claustris flagitia, vt fuerint cum bacchanalibus comparanda. Quo modo igitur illa tam nefanda scelera impunita reliquistis? Cur tam terra, tam horrenda flagitia non acerrimo supplicio compressistis? Cur non editis exemplis, ne libidinis effrenatae licentia ad reip. perniciem

manaret, in tam nefandos, vt inquis satis inuerecunde, congressus acerrime vindicastis? Adeo ne estis in gerenda rep. dissoluti, vt nullum supplicium exsecrandae, vt dicis, immanissimi sceleris officinae statuendum putaretis? Et in ea insula, in qua Regina, propter pulchritudinem, ingenium, & urbanitatem Regi carissima, ob multo leuioris criminis suspicionem, iudicum sententia, Regis ipsius, cuius matrimonium tenebat, imperio, carnificis manu publice in omnium conspectu securi percussa, & interfecta fuit; vos infanda illa scelera a gente non modo contempta & abiecta, verum etiam odiosa, & inuisa, inulta esse pateremini? Credibile non est. Preterea, hoc non fuit apud vos natum, sed aliunde accersitum. Carolus tamen e nim, & Lutherus, & reliqui sectarum Principes, ne istius adeo pulchri facti gloriam ad vos transferre possitis, istud tam egregium facinus primi aggressi sunt. Non igitur impure libidinis odium, sed noua istius disciplinae, atque religionis exemplum a viris clarissimis editum, animos vestros ad euersionem sempiterni pudoris instigauit. Accessit de Pontifice Maximo propter interpositam auctoritatem, & sententiam grauis offensio sumpta, & oculi multorum bonis, quibus monachi alebantur, adiecti, & perditorum hominum adulatio, & omnia immutandi, atque peruertendi libido. Olim virgines Vestales apud Romanos homines diuinae lucis ignaros tantae fuerunt admirationi, vt omnes illis via, loco, & sede, maxima cum veneratione cederent. Vos virgines Christi insigni, atque perpetuo dedecore maculastis. Illas, quod ignem Vestae custodirent, non modo religiose colebant, & obseruabant omnes ciues; sed illarum etiam iudicia verebantur: vos sanctas Christi virgines, castitatem foederibus sanctissimis obligatas, & sempiternum celestis amoris incendium tueri non sinistis. Ille, quibus licebat post trigessimum annum nubere, sponte tamen sua a nuptiis abstinebant: vos illas, quibus hoc nulla in etate licitum erat, apud homines impuros collocastis. Ille postremo, si aliquando in stuprum illeceste fuissent, viue atque sub terram abdite vitam teterimo leti genere finiebant: vos eas, quas asseritis infandis congressibus inquinatas, in premium tanti sceleris, Veneris iucundis sane muneribus affecistis. Et tamen ais: Quare Deus nostrorum mentes excitauit, vt tam numerosae cohortes, in corruptissimis angulis delitescerent, illorum piis cohortationibus ab otio ad negotium, a vitis ad virtutem; ab infandis congressibus, ad honestissimum coniugium euocarentur. Deus, inquis, nostrorum mentes excitauit. Velim mihi dicas, quis ille Deus fuit? Multi namque sunt, et Paulus ait, qui appellantur dii. Quibusdam namque deus venter est: aliis vero pecunia deus est: aliis item vitæ luxur, & furor, & insolentia numen est. Velim igitur scire, quis deus ille fuerit, qui eam hominibus tuis mentem

D

inie-

iniecerit, ut sanctissima, atque sempiterna pudicitia studium exstinguerent, atque sepe-
lirent. Fuitne Liber? An Cupido? An Mercu-
rius? Nam de Christo Dei filio, qui plurimum ca-
stitate, & puritate perpetua, delectatur, mihi
certe constat, illum numquam tanti facinoris
auctorem fuisse. Otiū, quod appellas, non erat
iners, & sine ullius sancti operis industria vacu-
tio, sed assidua in rebus diuinis considerandis
occupatio. Quod vero ad congressus nefandos
attinet, ex eadem oratione mendacii simul, &
impudentia conuinceris. Nec enim, si tantum
scelus ab illis admittam fuisse, vos impunitum
esse pateremini. Et, quanta impudentia tua fue-
rit, ista criminis obscenissimi fictio demon-
strat. Non igitur est id verum, quod cum reip.
utilitate factum dicitis. Immo vero cohortes
illas, quas dicitis, ab otio sancto, ad negotium
nefando sacrilegio contaminatum; a studio pie-
tatis, ad scelum licentiam; a continentia
perpetua disciplina, ad libidinis impurissimam
seruitutem vi, & imperio traduxistis? Quam-
quam religiosos vestros minime purgo. Multo
namque illis melius fuisset intolerabili dolore
cruciari, & vitam in tormentis amittere, quam
fidem Christi publice datam prodere. Si enim
illi vestris vel monitis, & consiliis, vel minis,
& imperiis animo constanti restitissent, certe
claram pro Christi gloria mortē pertulissent.
Vos enim castimoniam, & integritatem suppli-
cio mactare soletis; & infandis, ut tu ipse fate-
ris, congressibus clementer ignoscitis. Nam
& Carthusianis castissimis vitam eripulistis; &
istas cohortes, ut ipse dicitis, impuras, & scele-
ratas, ad nuptias, & voluptates euocastis. Qua-
re dubium non est, quin, si monachi Basilicis
instituti uiuerent, omnes apud vos funditus
interiret. Et tamen in hoc tam pulchro facino-
re libertatem restitutam esse gloriaris. Quasi
vero vos, quae sit vera libertas, intelligatis.
de qua statim videbimus. Sed, prius quam in
eam sententiam ingrediar, quaero abs te: Hec
Euangelij libertas, quam in ore semper habe-
tis, valet ne in rebus omnibus, ita, ut semper
liberum cuiuslibet sit, quod ei libuerit? An est al-
liqua certa lege, & ratione circumscripta? Ve-
luti in matrimonio. Erit ne viro licitum vxor-
em, quauis interposita offensione, dimittere?
Certe non. Nec enim id lex Euangelij sempi-
terna permittit. Si ergo matrimonij vincu-
lum, mutuo viri, & vxoris federe percussum,
dissolui non potest; quo tandem modo poterit
sine scelere nefario vinculum illud, quo vir-
gines sponte sua Christo sollempni ritu, atque
federe consecrantur, hominum audacia per-
rumpi? Praecipit Paulus Timotheo, ut ado-
lescentiores viduas deuotaret. Cum enim,
inquit, in Christi contumeliam lasciuierint,
nubere volunt. Quid ergo? Viduis nubere
non licet? Certe licet. Sic enim idem Pau-
lus ait: Si dormierit vir eius, liberata est a
lege viri. Cui autem vult, nubat, tantum in

Domino. Si igitur viduis licet sine peccato nu-
bere, quid est, quod Paulus istis viduis id cri-
mini det, quod nubere voluissent? Addit e-
nim, Habentes damnationem. Cur ita tan-
dem? Quid fecerunt? Quid designarunt?
Quia primam, inquit, fidem irritam fecerunt.
quam fidem, quae? Interpretare mentem
Pauli, si potes. Quanam fides ista fuit, quam
vidua eo solo crimine, quod nubere voluissent,
impie violant? eamne, quam viris dede-
rant, fore, ne vnumquam lectum illum genitalem
adulterio polluerent? minime. Ea namque fi-
de erant virorum morte omnino liberata. Re-
stat igitur, illam fidem non homini, sed Dei fi-
lio datam fuisse, ut in illius gloriam corporis
& animi castimoniam perpetuo conseruarent.
quam fidem, cum praelibidine frangere sta-
tuissent, non hominibus, sed ipsi Christo gra-
uem contumeliam inferebant. Et iccirco di-
gnae visae sunt Apostolo, quae, tamquam adul-
terij immanissimi scelere condemnatae, inter
castas viduas minime reciperentur, sed po-
tius Ecclesiae liminibus arcerentur. Et, ut
magis admirari possis, animaduerte, non di-
xisse Paulum, illas viduas post primas nuptias
viris aliis contra datam fidem nupsisse, sed
tantum nubere voluisse: ut intelligi possit,
huius fidei religionem, vel sola voluntate, &
propensione ad secundas nuptias impie, & sce-
lerate violari. Viduis igitur liberum quidem
erat nubere, antequam Christo pudicitiam
suam data fide consecrarent: post datam ve-
ro fidem, non erat. Quid igitur? Putas ne
minore scelere sacras virgines attingi, cum
non tantum nubere volunt, sed re ipsa cum ma-
xima Christi contumelia nubunt? Immo mul-
to grauiore; quo scelestius est, virginitatem
illibatam in Christi ignominiam prostituere,
quam non integritatem corporis pudicitiam non
conseruare. Libertas igitur illa quamdiu va-
let? Tantisper certe, dum cuiuslibet integrum
est eligere, quod velit. At, postquam se quis-
que vel matrimonij vinculis adstrinxit, vel cor-
pus suum religione sanctissima consecrauit;
quemadmodum matrimonij fedus violare non
licet; ita neque perpetua pudicitiae sacra-
mentum polluere fas est; & qui tantum fa-
cinus audet, crimen immane suscipit, diuino
iudicio vindicandum. Qui statuit, inquit Paulus,
in corde suo firmus non habens necessitatem, po-
testatem autem habens suae voluntatis, & hoc
iudicauit in corde suo seruire virginem suam,
benefacit. Necessitatem quidem non im-
ponit; sed auctoritate sua comprobatur illius vo-
luntatem, qui, re considerata, & deliberata, & vir-
ginis ipsius voluntate (aliter enim id fieri non li-
cet) adhibita, ipsam virginem, quam imperio
& potestate continet, Christo dedicat. At post-
quam virgo se pudicitiae sempiternae religione
deuincit, non dicit Paulus, esse illi liberum,
si velit, nubere. Sibi namque valde repu-
gnaret. Sed haec omnia eorum, qui Lutherum
sunt

sunt additi, sententia facillime repelluntur.
Aiunt enim, nemini licere se voto religionis il-
lius obligare, quam tueri non potest. Libidinis
autem immanitati resistere, nemini esse con-
cessum. Oratio est non modo incontinentis, &
dissoluti; sed in Deum scelerati. Christi namque
benignitati, atque numini diffidit. Virtutis
enim, & continentiae vim non illius immenso
numine, & potestate; sed sua ipsius imbecilli-
tate, & intemperantia definit. Est autem hoc
in nequissimis hominibus institum, ut ex sua tur-
pitudine mores aliorum impuros esse, conficiat.
Nero secum statuebat, omnes esse eiusdem scele-
ribus inquinatos, quibus se ipse constrinxerat;
sed inopia libidinem eorum coerceri, ne in
actum semper erumperet. Ea vero opinio facit,
ut, cum homines flagitiosi audiunt, aliquem
esse virum, aut mulierem summa continentia
præditam, id non modo non credant; sed et-
iam illi saepenumero infandum aliquod scelus
affingant. Fateor quidem, neque Lutherum, ne-
que Bucero, neque Zuinglio, nec Oecolampadio,
neque Caluino, neque Martyri quidem
tuo licuisse, a se libidinis impetum propulsare.
Perpetua enim continentia diuinum munus
est illis, qui per summum scelus ab Ecclesia de-
sciscunt, iure, atque merito denegatum. At
illis, qui sunt intra Ecclesiam sanctissimae fides,
& cupiunt Christo, totius honestatis, atque san-
ctitatis architecto, amore ardentissimo copu-
lari; cum sint illius praesidio cincti, facillimum
est profligare libidinem, omniumque turpitu-
dinum, & flagitiorum fibras euellere. Aliter e-
nim nunquam Paulus virginibus consilium de-
disset, ut in eodem statu permanerent: num-
quam dixisset, illos fore longe beatissimos,
qui puritatem illius imitarentur: numquam vi-
duas condēnasset eo nomine, quod contra fi-
dem nubere voluissent: numquam virginum sta-
tum longe viduis anteposisset: nunquam Do-
minus ipse illud eunuchorum genus, qui se
propter caeleste regnum castrauerunt, appro-
baret. Hic tamen, tu homo popularis, liber-
tatis vindex, miseram virginum, quae diligen-
tius, & purius Christo seruire volunt, serui-
tutem lamentabere. Tu plane, quid sit liber-
tas, ignoras, cum eximiam libertatem serui-
tutis nomine commendas. Si enim libertas
est, facere, quod imperat libido, quod cogit
improbitas, quod iracundia suadet, quod o-
dium hortatur, quod animi praecipitis amen-
tia moliri, & facere compellit; fateor certe
eos seruos esse, qui Crucem cupiditatis suis
desiderunt, & ita sese cum Christo vinculis
arctissimis colligarunt, ut nonliceret eis in
posterum illis pestibus agitari. Si vero liber-
tas est facultas illius partis, quae habet in ani-
mo principatum eo perueniendi, quo illam in-
finita naturae praestantia, & diuina mentis simi-
litudo vocat; velim ex te scire, quamnam ma-
gis liberam esse putes? Eamne, quae negotiis in-
numerabilibus distracta, marito, & liberis, &

rei familiari cum sollicitudine semper studet?
An illam, quae reliquis negotiis expedita, se-
se ad Christi pedes abiicit, vnaque tantum cu-
ra ducitur, ut illi caelesti sponso semper vnice
placeat? Illam, quam legitima, & necessaria
vis libidinis rerum caelestium obliuisci saepe co-
git? An illam, quam nulla vis libidinis impedi-
re potest, quamdiu est Christo deuincta, ne
diuina consideret? Illam, postremo, quam a-
mor viri distinet? An illam potius, quae to-
tum amorem suum in Christi speciem, & pul-
chritudinem transtulit? Quis negare potest,
quintum demum libertas animo data sit, cum
mens in toto animi statu tenet imperium? Er-
go, quo magis mens omnes coarceat libidines,
eo liberior est. Quo fit, ut illa libertas, quam
contra ius, & fas, & Christi sanctissimam reli-
gionem alienissimo tempore sacris virginibus,
& monachis attulistis, non libertas, sed serui-
tus detestabilis, & miseranda fuerit. Multi fui-
mus in hac parte confirmanda, propterea
quod in hoc scelere perspicio fuisse positum Lu-
theranae pestis initium, atque fundamentum.
Sanctus enim Veneris, non Cytherae, non
Paphiae, non Erycinæ, sed Stygiae sacerdos, cum
se incesta libidine contaminasset, eo scelere
minime contentus, satellites suos instigauit,
ad idem omnino flagitium. Ut enim Venus apud
Euripidem molestissime tulit, se ab Hippoly-
to contemni, & ideo fraudes concinnauit, qui-
bus tandem Hippolytus, phocis immisus, &
equis perterritis, dilaceratus, propter stu-
dium castitatis interiret; ita Venus haec Sty-
gia Lutherum, & Carolstadum, & reliqua
immania monstra, non in vnum hominem ca-
stum, sed in ipsam castitatem furibunde con-
citauit, ut exemplum caelestis cuiusdam puri-
tatis, & honestatis, & integritatis in terris
exstingueret. Accessit deinde odium acerbum
in Pontificem Maximum, cuius statum maxima
ex parte Lutherus hoc tam insigni facinore la-
befactari posse crediderat. Postremo, cum haec
medicina daemonis, sit, ut vnum malum alio gra-
uiore malo curet; excogitauit Lutherus, ut li-
bidinis infamiam impictate, atque perfidia
sanaret: ut videlicet, cum suis omnibus esset
persuasum, licere, & oportere, esseque officium
iustum, & pium, & necessarium, omnes mona-
chos, atque sacras virgines matrimonio con-
iungi, nemo posset illum insimulare flagitij.
Hac propemodum via, & ratione vos magistri
vestigis ingressi, interitum studio perpetui pu-
doris, & integritatis attulistis; & modo, quod
impie, atque nefarie factum fuit, pie, atque
iuste factum esse defenditis. Labi, & concide-
re, est imbecillitatis humanae flagitium: in su-
scepto autem flagitio perseverare, est effrena-
ta, & indomita cupiditatis argumentum. Ac
gloriari in facinore, & turpissimis rebus hone-
statis, & pietatis nomen imponere, tam audax,
& immane scelus est, ut verbis explicari non
possit. Et tamen, quod litteris meis de hac re-

ligionum strage conquestus sum, in me nimis acriter, & insolenter inuheris. Et tamen exclamas, & dicendo vehemens existimari vis, & tamen, quod odio, quod malevolentia, & cupiditate factum est, caritate, & providentia, & consilio factum esse contendis. O nimis, inquis, procacem, & licentiosam omnia pervertendi libidinem? Ego contradico. O immanem audaciam? O impudentiam minime ferendam? O scelestum facinus, Satanae opera, studio, & sedulitate conflatum? Quis vos furor adegit, quae dementia concitavit, ut tantum scelus suscipere ausi sitis? Bellum namque castitati, & pudicitiae intulistis: in aedes sanctas furenter inuasistis: pudorem, honestatem, continentiam, summu illud sempiternae puritatis studium exstinxistis: religiosorum hominum bona, quibus libuit, addixistis: & cum, deuicta pudicitia, & religione, triumphum agatis, ita gloriamini, atque si decus sempiternum vobis hac tam illustri victoria partum esset. Sequitur illa disputatio de imaginum demolitione, quae valde probas, & me accusas, quod dixerim, illis sublati, nihil esse reliqui, quo mens ad rerum diuinarum cogitationem excitari possit. Quod ego numquam dixi. Sunt enim alia multa, quae vos simul eueritis, quae multo vehementius animu pulsent. Sed illud dixi, cum tanta vis admonitionis sita sit in imaginibus, ut facile memoria afferant hominibus, saltem imperitis, virtutis admiranda, quae in sanctissimis viris eluxit, & cum Christi beneficium sit omnibus signis in omni loco representandum; impie factum esse ab illis, qui Cruces, & imagines demoliti sunt. Non enim illis supplicamus, non immolamus, non sacra conficimus; sed illarum admonitu memoriam retinemus earum rerum, quae iustissimam venerationem habent. Contra, inquis, expressum Dei praeceptum est. Vellem melius te doctores tui ad disciplinam diuinae legis erudirent; & non istas ineptias effutires. Dic, quae so, numquam ne legisti in tabernaculo Dei fuisse Cherubimorum imagines ante arcam foederis statutas? Velum, quod aditu tabernaculi a reliqua parte secernebat, non erat Cherubimorum crebris imaginibus intertextum? Non fuit in illa solitudine Dei iussu imago serpentis ex are facta, in quam serpentum morsibus icti respicientes sanarentur? Quas ergo Deus imagines fieri prohibuit? Eas certe, quibus homines sceleribus excacati id exprimere nitebantur, quod neque fingi, neque pingi, nec insculpi, neque verbis explicari, neque mente concipi potest, nempe illius immensum numen. Praeterea periculum erat, ne gens moribus Aegyptiorum assuefacta, quae erat etiam in regionem, eiusdem erroribus infectam, migratura, ex impiarum gentium consuetudine, & vicinitate, in similem errorem laberetur, & diis ex lapide, & ligno factis immolaret, aut saltem impuros homines, signis illis expressos, in Dei sede reponeret. Huius autem periculi me-

tu fiebat, ut multa, quae fuerant legitima, & concessa, tollerentur. Aeneae serpentis imago diligenter asseruata fuit, tamquam egregium beneficij diuini monumentum, & singulare etiam salutis futura sacramentum. At, post multa saecula, cum plebs eo dementia progressa fuisset, ut in signo illo diuinu aliquid latere existimaret, & illi sacrificari coepisset, fuit ab Ezechia Rege sanctissimo contulsum, & in puluerem redactum. Doce tu modo, aut nos diuinam naturam signis exprimere conari, aut numen inesse mutis imaginibus arbitrari; & tum demum nos cecitatis, & amentiae conuincas. Quamdiu id non facis, non est, cur idololatriam, ut inquis, deliria perhorrescas, aut cecitatem nobis istis verborum portentis obicias. Facimus enim, quod recta ratio sancit, quod Ecclesia sancta comprobatur, quod est sanctorum Patrum sententia constitutum. Euangelium, inquis, iubet a simulacris abstinere. Verum, sed quid intelligendum est fuisse hoc praecepto sancitum? Hoc nempe, ne quisquam simulacris immolaret, aut aliqua religionis specie errorem reliquis insitum praeferebat. Non enim iubebatur tunc homines fideles simulacra euertere, & comminuere, sed ea sacra nefaria derestari. Deinde, quae simulacra erant illa? Iouis, Apollinis, Mineruae, Martis, atque Mercurij, & reliquorum eiusmodi deorum, quibus antiquitas falso diuinitatem tribuebat. At nos neque simulacris immolamus, nec impiorum hominum, aut flagitiorum signa veneratione vlla digna censemus. Ais deinde: Hoc autem timore sublati, tamen doctrina Christi summa debet inter Christianos viros auctoritatem habere, qua pronuntiatur Deu esse spiritum, & illorum esse recte precandi morem, qui spiritu illum, & veritate colunt. Id scilicet nos ignoramus, Haddone, & ideo Deo membra, & humanos mores affingimus. Vtinam, quid sit Deum spiritu colere, didicisses: numquam in tam impias sententias incidisses. Ais deinde, non indigere veram supplicandi formulam his exteriarum rerum adminiculis. Ut tu, atque tui similes, qui tantum estis in diuini spiritus studio progressi, nullis externis adminiculis indigeatis, ut ad Dei thronum adire possitis; debuisset vobis in mentem venire, esse multos, qui nondum sunt tam altum gradum caelestis dignitatis assecuti, qui sunt adminiculis omnibus erigendi. Immo vero, inquis, noster externus homo, dum in his sacrorum adumbrationibus nimium occupatur, vis mentis interius refrigescit. Immo, dum mens interius, Haddone, refrigescit, est istis sacrorum imaginibus ad cogitationem earum rerum, quarum oblita fuerat, excitanda. Ut enim Dionysius admonet, corporeis imaginibus, quamdiu corporum compagibus inclusi sumus, nec omnino possumus mentem a consuetudine corporis auocare, sumus idcirco ad memoriam caelestis numinis excitandi. Pergis tamen nihilomi-

lominus, & ais. Apponamus exempla. Vetus Apostolorum, & Martyrum Ecclesia nihil habuit istorum monumentorum: & tamen erat illorum spiritus amore diuini numinis inflammatus. In deflexu sinceræ religionis pictura sensum irreperunt, & elanguit ille prior in animis efferuescens religionis ardor. Immo tunc opus fuit istis signis, atque picturis, ut ardor religionis elanguis, ut ais, omnibus modis incitari posset. Quamdiu enim Crucis imago erat in omnibus animis impressa, & insculpta, non tam necessaria fuit ista imaginu multitudo. Tu vero perinde facis, atque si morborum causam, morboru remediis adscriberes. Non enim pictura obliuionem attulit rebus sacris. Immo, ne obliuio irreperet, fuit pictura sapienter adhibita. Quod si vltus imaginum, ut ais, ardorem illum spiritus, quo antiquitas flagrabat, exstinxit; consequens necessario fuit, ut ubi primum a vobis euerse fuissent, ardore consumerentis. Narra mihi igitur, si lubet. Cum primum sanctorum signa, tabulas, & reliqua monumenta perfregistis, affixistis, comminuistis, & sanctissimi viri Thomae reliquias incendistis, tantusne ardor in vobis excitatus repete fuit? Adeo ne caelestis ignis incendio inflammatus fuisset? Credo non linguas tantum igneas, sed ignea etiam praeordia superne decidisse, quae subito vos incendio, & flamma corripere. Itaque iam non potestis istam vim amoris, quae vos inflamat, vlla ratione pati. nec in terris iam, sed in celo mente, & cogitatione versamini. Ut enim euerse Pontificis Maximi potestate, sol repente vobis nouus exortus est; ita necesse fuit, conuulsis imaginibus, & signis Christi in Crucem sublati pertractis, reuulsoque viri sancti sepulcro, offibusque illius combustis, continuo in visceribus vestris diuini amoris ignem concipi, ita, ut nihil in animis vestris iam preter feruentissimum numinis caelestis studium cerni, & animaduerti possit. Si ita est, impetum animi laudo, factum probo, facinus istud egregium immortalis gloria dignu iudico. Omne namque, quod ardorem spiritus aliqua ex parte restinguit, aut stadium frangit, & debilitat, est summa animi contentione repellendu: & nihil omnino ferendam, quod aut tarditate, aut segnitie animis inferre possit. Quod si ita non est, neque vos perfractis, & cominutis virtutis egregie monumentis, ignibus subitis accensi fuistis, certe constat, non imagines, & sepultas sanctorum hominum reliquias illud diuini amoris impedimentum vobis attulisse. Quae, malum, igitur illa vesania fuit, quae vos impulit, ut tam acri studio eam demolitionem susci-peretis, ex qua nullum omnino fructum percepistis? Tandem, quod crebro facis, in scholasticorum theologia inueheris. In quo non possum te iure reprehendere. Merito namque illis iratus es, qui tanto a te studio, & contentione dissentiant. Illi namque puram a sanctis hominibus disciplinam hauerunt: tu lutulentam,

& inquinatam ab hominibus scelestissimis accepisti. Illi antiquissima religione ab Apostolis tradita constricti sunt: tu, ab antiqua religione deficiens, ad nouam istam sectam te nefarie contulisti. Illi moribus, ut plurimum, integris, & incorrupta mente Christum venerantur: tu vero multa in Christi contumeliam, impudenter, & temere designasti. In quo vero causam imaginum illis assignas, non solum impudentiam tuam, sed summam etiam imprudentiam demonstras. Nec enim vos in theologiae scholasticis Cyrillum, aut Athanasium, aut Hieronymum, aut Ambrosium, aut Augustinum numeratis. Quos igitur? Eos certe, qui post Petrum Lombardum, illius sententias, ut appellant, ex sanctorum hominum scriptis collectas, & in vnum volumen congestas, longo post tempore in scholis interpretari coeperunt. Petrus autem Lombardus floruit anno a Christo nato circiter M C XLI. Concilium vero Nicaenum secundu celebratum fuit anno D CCC XCI. At nec in eo Concilio fuit decretum, ut imagines statuerentur, sed ne tollerentur: & haereticorum, qui eas euerendas censebant, publico sanctorum Patrum consensu damnata fuit. Cuius quidem erroris, ut ex testimoniis, quae tunc fuerunt allata, constat, auctores Manichaei, atque Marcionistae fuerunt. Ibi tunc auctoritate Basilij, Gregorij Nysseni, Cyrilli, Hieronymi, Augustini, & more ab Ecclesia iam ab Apostolorum temporibus recepto, fuit ostensum, imagines Christi, & illius Matris sanctissime, & diuinorum hominum fuisse singulari consilio dedicatas, ut mentes hominum ad diuinam benignitatis memoriam assidue renocarent. In eodem etiam Concilio lecta est oratio Athanasij, de miraculo, quod fuit Beritici, quae ciuitas erat in Syria, editum, cum Iudaei Christi imaginem hasta configerent. Evulnere namque sanguis effluxit, & Iudaei ad Christum conuersi sunt. Quamuis autem Apostolorum tempore haec signa minime necessaria fuissent; & per Principum tyrannidem nondum templa aedificare magnifice, & debitis ornamentis illustrare licuisset; aliquem tamen imaginum vsum fuisse, monumenta declarant. De Crucis enim imaginibus nullum dubium est: quod antiquissima Aethiopiae, & Indiae monumenta testificantur. In ea Indiae parte, quae Indo fluuiio, & Gange continetur, & ad orientem solem spectat, est vrbs quaedam nomine Mailapurum, & ad latissimum Narsinguae Regnum pertinet, in quo Thomae corpus conditum est. Ibi, non multis abhinc annis, Crux ingens e lapide facta, diuino casu effossa fuit, cuius summam partem, & latus vtrumque arcus exculptus ex eodem lapide tegebat, in quo erant incisae litterae vetustissimae, quas nemo legere poterat, nisi illi tantum, qui erant antiquissimis Bragmanum litteris instructissimi. Sententia autem litterarum, ut compertum fuit, erat historia de Thomae nece, quae narrabat

rabat, quomodo vir diuinus nomine Thomas tempore Regis Sangami, qui terras illas imperio continebat, missus a Dei filio eas oras intrauisset, ut omnes homines ad summi Dei notitiam institueret: & quomodo religionis hostes illum ad Crucem illam transfixissent. Crux autem est adhuc sanguinis notis oblita. Eusebius auctor est, in ciuitate Casarea Philippi imaginem Christi eneam in edita basi fuisse constitutam, coram qua imago alia mulieris, quae cum sanguinis fluxione laboraret, fuit eiusdem Domini beneficio sanata: quae quidem imago habitu corporis supplici, manus in Christi imaginem intendeat, Narrat deinde, genus herbarum prope basim exortum exsurgere solitum, quod cum ad eam magnitudinem peruenisset, ut fimbriam Christi pertingeret, vim conciperet ad varios morbos depellendos nimis efficacem. Idem Eusebius, se Apostolorum imagines egregie pictas conspexisse dicit: quem morem eximie laudat. Memoriae etiam proditum est, Constantinum Imperatorem per visum Petrum atque Paulum ad spemisse: quorum cum posita imagines sibi a Siluestro Pontifice demonstratas animaduertisset, ad eandem speciem expressas, vehementer admiratum fuisse. Quid ais, Haddone? non pudet inficitia? Constat, imagines sanctorum hominum illis etiam temporibus, quae tu felicia fateris, maxime vero postquam licuit templa magnis sumptibus edificare, collocatas in locis celeberrimis existisse: constat, eas ab haereticis antiquissimis impugnatas, & a viris sanctissimis, & eruditissimis defensas egregie fuisse: constat postremo, Concilium Nicenum secundum eos, qui sanctorum imagines, atque signa Christi damarent, aut delicerent, dira execratione deuinxisse: & tu

earum causam, & originem theologis scholasticis, qui post longissimi temporis spatium, atque tam multa saecula, in scholis disputare de rebus diuinis coeperunt, inconsiderate conuicias? Quae nam haec est tarditas? quae negligentia? quae antiquitatis ignoratio? Sed historiae inficitiam omittamus. de imprudentia, qua hoc facinus aggressi fuistis, quid erit dicendum? Cum enim tanta sit vis admonitionis in signis, ut illi etiam, qui assidue legunt, qui pietatem ardentius colunt, qui multis rerum monumentis possunt de rebus diuinis admoneri, signis rerum diuinarum, & sanctorum hominum imaginibus, in pietatis studium alacrius incitentur, quid vobis in mentem venit, hominibus imperitis, qui non sunt ita multis praesidiis firmati, haec memoriae subsidia, & religionis egregiae monumenta detrahere? Quotus enim quisque est, ut alia reticeam, qui non Christi Crucem affixi imagine moueatur? qui non interdum recordatione tantae benignitatis ad pietatem alacrius inuiteatur? qui non lacrymis etiam aliquando delinqueat? Hoc igitur adiumentum, quo docti etiam, & in pietatis studio robusti, saepe commouentur, cur indoctis, & imbecillis eripere, & auferre contenditis? Maxime vero cum nec ardentiores in fide, & caritate post illud memorabile facinus, quo tantum vobis assumptis, effecti sitis. At, quam argute totam hanc questionem dilemmate conclusisti. Ais enim, nostras picturas, vel praesente spiritu minime desiderari, vel absente non prodesse. Immo praesente spiritu minime nocere, & absente valde iuuare possunt. Quidquid enim memoriam diuinam benignitatis, & clementiae renouat, non parum utilitatis affert, & ad opem ipsius spiritus comparandam egregie viam munit.

HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI IN EVNDEM GVALTERVM HADDONVM

LIBER SECVNDVS.

P

DEET quidem me tam multis verbis libellum illatum, in quo tibi summo opere placuisti, refutare. Sed, cum tam multa in eo congestis, quae omnia mihi necessario sunt explicanda, non potui paucis verbis variam, & multiplicem impietatis, & perfidiae rationem comprimere. Sed, ut ad alia veniamus, admiraris, quod in litteris illis meis fuerim laetatus sacra, carimonias, sanctissimos ritus, & celebritates, & religionis sacramenta funditus interiisse. Ais igitur, Quid ego audio? Vixit vllum in orbe Christiano theologorum genus, quod sacra, carimonias, & omnia sacramenta funditus euertat? Ex istis verbis, Haddone, tuis conijcere licet, hoc tantum facinus esse, ut tu merito illius sola mentione perhorrescas. Nec enim fieri posse putas, ut aliquis, qui Christiani nomine censeatur, tam sceleratus, & immanis existat, tam auersus a fide, & religione, tam rebus diuinis inimicus, & infestus sit, ut sollemnes Ecclesiae ritus, sacrorum religionem, & carimoniarum sanctitatem violare, pollueret, peruerteret, & inquinare nitatur. Quod das, accipimus, & in hoc te non mediocriter laudandum existimamus, quod in antiquarum carimoniarum neglectu non mediocre scelus ponendum arbitreris. Aliter enim non cum admiratione quadam interrogares, essetne in orbe Christiano theologorum genus, quod in tam scelestum, & immane crimine incideret. Et, quamquam tu astute non omnes carimonias euersas posueris, quasi non sit vitio vertendum, si, quibusdam sublati, aliquae retentae sint: tamen non dubito, quin tibi scelus horrendum esse videatur, si constiterit, sacramenta potissima fuisse per aliquos homines, qui Christiani nominetur, euersa. Merito tu quidem admiraris sceleris magnitudinem. At ego minime scelus hominum perditorum, sed hominis grauis, & sapientis imprudentiam vehementer admiror. Quid ais? Tu solus in vniuersa Christiana rep. facinus, quod factum fuerit, ignoras? Solus in tam notis, tam testatis rebus hospes, atque peregrinus es? Numquam ne audisti, quo modo Lutherus, vir, ut tu quidem arbitraris, sanctitatis laude praecellens, omnia Ecclesiae sacramenta

conuellerit? Nec enim is sacramenta retinet, qui illorum vim impie, atque nefarie labefactat. Quod si id nunquam intellexisti, ne id quidem accepisti, Carolstadium, Zuinglium, Oecolampadium, & Martyrem denique tuum, ut alios innumerabiles omittam, Eucharistiae sacramentum probis omnibus lacerasse? Credibile quidem est. Qui fieri namque potuisset, si Haddonus vir castus, & integer, & studio religionis incensus, Martyrem intellexisset esse tanto scelere contaminatum, ut eum non dico laudaret, sed familiariter, atque benigne saluaret? Falsum est, inquit. Nam & illi sacramenta retinent, & nos eisdem sane libenter utimur. Gaudeo, ne metiar, & ut iste sacramentorum usus sit vobis salutaris, exopto. Velim tamen scire, quid per sacramenta, quae retinetis, intelligendum sit? Nuda tantum rerum imagines? An aliqua vis diuina ipsis sacramentis admista? Si imagines tantum sunt, non pudet homines, quibus nullum iam est cum terrena concretione commercium, & qui pura mente sine vllis internuntiis spiritum consulunt, imaginibus uti? Quid enim refert, quales imagines illae sint? Sunt certe imagines in verbis, & rebus corporeis sitae, & multo quidem minus stabiles ad permanendum, quam fuerant illae, quas euertistis. Si aliquam vim salutarem habent, nihil esse potest, quod salutem afferat, si fuerit a Christi gratia, & benignitate seclusum. At Lutherus negat, per illam Christi gratiam conciliari. Vnde sequitur, imagines in illis tantum, & non solidum iustitiae fructum contineri. Frustra igitur a vobis, si Lutheri creditis, retinentur. Ne autem reliqua omnia coniectemur, duo tantum in medium afferam, in quibus nos magnum salutis momentum posuimus. Vnum est peccatorum confessio, quo sacramentum penitentiae continetur; (liceat enim mihi per te, hominem Attico lepore circumfluentem, istis scholasticorum nominibus uti) alterum Eucharistiae mysterium. Ut autem de confessione aliquid primum dicam, sic statuo, nullum esse tam efficax remedium ad morbos animi pellendos, & sanitatem Christi gratia recuperandam in Ecclesia constitutum. Quod quidem ratione, & usu etiam experiendo sentimus. Nihil hic dico, quo modo iam olim in antiqua lege fuerit in sacrificijs, pro peccatorum

rum expiatione frequenter oblati, quādā impura vitā ad sacerdotes delata confessio. Ne illud quidem commemorandum arbitror, quā incenso studio ij, qui ad Ioannis baptismū properabant, peccata sua confiterentur. Nec illud referre libet, quod est in Actis Apostolorum de flagitiorum confessione, quā utebantur apud Christi discipulos ij, qui Christo nomina dabāt. Illud etiam Iacobi de confessione mandatum silentio prateribo. Nec utar locis illis, quibus Christus animorum iurisdictionem sacerdotibus apertissime commisit, quā, ut optime ex iuris studio cognouisti, sine causā cognitione ad ministrari non potest. Illud tantum dicam, tantam esse huius salutaris confessionis utilitatē, ut sine vllis testimonijs possit quivis homo sapiens facile suspicari, eam fuisse consilio, numine, benignitate Sancti Spiritus institutam. Primum enim, quantum ad salutem cuiuslibet valeat sui ipsius cognitio, verbis exponi commode non potest. Ut enim sui ignoratio animum excecat erroribus, & superbum, & insolentem efficit; ita humanā imbecillitatis, & miseria recordatio ad sapientiā disciplinam mortales instituit. Deinde, cum nemo possit, nisi animum suppliciter abiecerit, atque demiserit, Christi gratiam consequi; nihil est maiore cura, studio, sollicitudine curandum illis, qui Christi gratiā expetunt, quam humilitatis istius, in qua est positum pietatis Christianae fundamentum, acerrimum studium, & acris in ea comparanda contentio. Hanc autem humilitatem excitat flagitiorum deformitas, in oculis, & adpectu proposita; pudor ipsius turpitudinis admittit; periculum, in quod effrenata mente ruemus, animaduersum. At hac omnia confessione scelerū, atque flagitiorum continentur. Ea namque continet in se sapientem nostri cognitionem, humilitatis, & modestiā disciplinam, dedecoris admissi verecundiam, impēdētis periculi metum. Per hanc confessionem iacentes excitantur; languentes stimulantur; elati deiciuntur; imperiti consilijs salutaribus admonentur. Hoc quidem plane constat, cum tempus appropinquat, quo hac confessio celebranda est, homines multo modestiores, & continentiores effici. Quo autem difficilius ad eam multi perduntur, eo clarius cernitur, eam diuino consilio fuisse constitutam. Cum enim sit omnibus insitum propter honestatis cupiditatem, sollicitum dedecoris occultandi studium, nemo adduci potuisset, ut flagitiorum deformitatem sacerdotibus aperiret, nisi fuisset ad hoc officiū, ordine, consilio, numine, atque voluntate diuini spiritus impulsus. Deinde, quod frenum ad sedandam, & comprimendam hominum potentiam arrogantiam, & coercendam temeritatem, & confidentiam, fortius inijci potest? Videmus enim Principes summos ad sacerdotum pedes abiectos, eorum reprehensione perterriti, legibus coerceri, monitis erudiri, imperijs a libidine ad officiū reuocari. Hoc sacramentū

pudorem excitat, lacrymas elicit, adulterijs finem imponit, auersam pecuniam restituit, odium exstinguit, pacem conciliat, furorem reprimat, vitam, & mores animi componit. Iā vero, cum homo, vnica singulis annis confessione minime contentus, sapius omnes animi labes confitetur, & ad eam rem commode faciendam animum suum diligenter examinat, & acrem cum vitijs pugnam capeffit, in dies melior, & purior, & castior, & integrior euadit. Iesum Christum Dominum meum, & Deum meum testor, me hac tam salutari confessione sapius repetita a flagitijs innumerabilibus emerisse. Ita que, si libidinem compressi, voluptates nefarias aspernatus sum, si ad studium puritatis exarsi, si aliqua me vniquam scintilla diuini amoris incendit; huic sacramento, per quod Sanctus Spiritus multum mihi sua benignitatis impertiuit, acceptū refero. Neque ego solus hunc fructum cepi maximum, sed omnes, quos video huic sanctissimo studio deditos, quorum incredibilis multitudo apud nos est, animaduerto liberari cupiditatibus, florere virtutibus, & in dies meliores fieri cum multorum admiratione conspicio. Hoc autem me hortatur, ut ipse summam contentionem adhibeam, ut meos subditos ad hanc confessionem sapius iterandam exuscitem. Ex quo studio non mediocrē utilitatem excipio. Multi namque iam sese ab impudicarum mulierum consuetudine distinxerunt: multi ab vsuris exigendis sese remouerunt: multi in gratiam cum illis, a quibus hostili odio diffidebant, redierunt. Idem scio a multis apud nos Episcopis eruditione, & virtute praestantibus factitari. Neque tamen ij sumus, qui, peccatorum confessione contenti, penitentiae fructus, quos satisfactiones (verbo a vestris petulantissime deriso) nominare solemus, non exigamus. Sed, mihi crede, impiorum hominum ritum minime conturbamur. Ioannem audimus, eos, qui iam flagitia confessi fuerant, admonentem, ut penitentiae dignos fructus efficiant. Eadem verba a summo illo iustitiae magistro, generis humani liberatore, repetita libenter accipimus. Dum Christi vero monitis, atque praecipis obsequimur, tantum abest, ut facitjs perditorum hominum moueamur, ut ea potius cōtumelia valde gloriemur. Cum igitur tantum in hoc sacramento sit ponderis ad salutem, cū tantos ex eo fructus excipi videamus, cum omnium salutem ardentius optemus; crimini dabis mihi, si doleam, & angar, hanc salutis ianuā esse quorundam improbitate, atque perfidia multis Christianis interclusam? Non iam tecum loquor, a quo, ut ais, Ecclesiae sacramenta retinentur, sed si fuerit aliquis tui dissimilis, tā inhumanus, & impius, qui hunc aditum ad salutem velis obiectis molibus obstruere, tu id patieris? Et in tam nefario scelere te continebis, quin exclames? Noli igitur mihi vitio vertere, si idem facio, quod tu certe facies, si verum est, quod ais, a te Ecclesiae sacramenta diligenter obseruari.

obseruari. Si autem verum minime dicis, non nimis admirabor. Tui namque doctores nō impietatis tantum, sed etiam vanitatis sunt artifices excellentes. Sed inquis fortasse, ex hac confessione multa interdum flagitia prorumpere, ut id sit, mirū videri non debet. Nulla res enim tam sancta est, qua homines conscelerati non interdum ad flagitium, & scelus abutantur. Sed non continuo par est, ut propter aliquorum flagitium ea, quae sunt ad hominum salutem diuinitus instituta, respuantur. Sic enim nullum iā bonum reliquum fuisset in vita. Omnia siquidem, quae sunt natura salutaria, hominibus sceleris pollutis noxia, atque pestifera sunt. Ut autem nihil aliud dicam; quam multi diuina clementia, qua supplicium differt, ad maiore suppliciorum cumulum abuti solent? Non tamen ea de causa dominus ab ea benigne faciendi voluntate dimouetur. Inquiunt tamen quidā: Nos soli Deo confitemur. At idem Deus, cum non possit a nobis ita clare cerni, vicarios in terra constituit, qui iurisdictione illius fungentur, qui terrent, admonent, incitant, erigerent, sententiam interponerēt, ita, ut, qui allos aspernarentur, sint Deum ipsum aspernari, imperiumque illius detrectare iure, atque merito putandi. Præterea periculosum est, id in cuiuslibet potestate relinqui. Quotus enim quisque, qui flagitia sua per se possit speculari, & inspicere? qui officium hoc eo pudore, & afflictatione, quam David ait sacrificium esse Deo gratissimum, efficiat? qui de se ipso iudice in propria causa nimis iniquo sententiam legitime ferat? Reliquum est igitur, ut is, qui non est adstrictus Ecclesiae disciplina, sacerdotisq. iudicium subterfugit, neque Deo quidem velim quam, ut debet, de scelere suo confiteri. Vidit certe, quanta utilitas ex hac confessione comparatur, Basilus ille magnus, cū in ethicis principium, & fundamentum iustitiae in ea collocauit. Idem sensit Origenes, cum admonuit, ne procrastinemus, sed, ubi primū lapsi fuerimus, ad sacerdotem continuo recurramus. Idem statuerunt viri sanctissimi, qui nos ad hoc studium tam frequenter inuitant. Neque Pontifex Maximus sanctione sua hoc sacramentum primus instituit; sed quod erat antea sancitum, & publice receptum, ne cum perniciē contemni posset, ut saltem semel quotannis fieret, sapientissime decreuit. Ut autem nihil aliud dicam, velim ex te scire, quo modo putes intelligendum illud, quod Isaias ait, futurum post Christi ortum, ut puer lactens inferat manum suam in specum reguli, & eum inde extrahat? Si Iudæos secutus fueris, intelliges fore, ut, perinde atque poeta ferunt, Herculem in cunis duos angues maximos a Iunone immisos compressisse, & illis; ita quilibet puer infans manibus suis serpentes venenatos specubus inclusas extinguat. Si vero Christiane locum interpretari volueris, per pueros, eos intelliges, quibus Christus potestatem fecit conculcandi serpentes, &

scorpiones, hoc est, flagitiorum feritates, & demonum fraudes, & immanitates, animarum latibulis inclusas. Quamuis autem hi sint simplicitate puerili, tanta tamen sunt virtute praediti, ut facile queant vipersas ex animorum intimis recessibus extractas exstinguere, ne possint pestem, atque perniciē illis afferre, qui sese cum Christo incensa fide coniunxerunt. Hoc autem tam salutare officium, cum multis modis a Christi sacerdotibus fieri possit, tum nullus excogitari poterit ab homine sapiente commodior eo, qui salutari peccatorum confessione continetur. Eo namque sacerdotes manus suas in intimas hominum mentes inferunt, ut inde aspides extrahant, & ad lapidem allisas iterimant. Nunc ad admirandum illud Eucharistiae sacramentum veniamus. Sed, antequam eo descendam, liber hic apponere, quod Simias apud Platonem in Phaedone dicit. Sic enim Plato eum cum Socrate loquentem inducit: Mihi quidem videtur, o Socrates, quod tibi etiam videri suspicor, fieri non posse, aut maxima cū difficultate fieri posse, ut quisquam in hac vita verum liquide perspiciat. Cum autem hoc ita sit, hominis tamen mollis, & imbecilli videtur, ea, quae de rebus ipsis abditis disputari solent, non argumentis vtriusque oppositis excutere, & examinare, quousque tandem re diligenter explorata, verum vel aliunde discere, vel per nos inuenire valeamus. Quod si hoc assequi nō possumus, id saltem curandum est, ut ex humanis rationibus eam, quae melior, & firmitior visa fuerit, arripiamus: qua tamquam rate vitā in fluctibus cum periculo gubernemus, tantisper dū aliam firmiterem, & minus periculosa nauem adipiscamur, vel Dei oratione, & sententia eruditi, cursum sine errore tenere possimus. Hac quidem ille. Sed quorsum, dices, est a te locus iste Platonis inductus? Ut intelligas, iam illis temporibus homines excellenti ingenio praeditos intellexisse, quam parum esset humanae rationi confidendum, illudque votis omnibus expetendum, ut vita nostra non ingenij nostri praesidio, sed diuini verbi moderatione gubernaretur. Id quidem nos facimus, inquis. Vtinam faceretis. Sed non ita est. Immo, ubi minime conuenit, rationem infirmatis, & tollitis, & in tenebras furenter irrumpitis: rursus, ubi ratio fide Christi frenanda est, tantum humanae rationi tribuitis, ut, quidquid illa non assequitur, continuo relinquatis. Cum vero ratio sic intra summas angustias compulsa, & fines Christianae fidei immensissimi, & infiniti sint, est non solum impij, & scelerati hominis, sed etiam mentis hebetis, & obtusa, & ingenij tardissimi, vitam non fide, sed ratione dirigere. Quis enim est in vita, qui rerum etiā minimarum causas explorete cognoscat? qui arborum, & plantarum ortus, incrementa, varietatem, pulchritudinem, fructum, utilitatem exacte describere, & ordinem, & rationem, quae earum genus cohaeret, & permanet, explicare dicendo possit? qui vim, & rationem, qua fingatur

tur animal, & nutriatur, & ossibus, & nervis solidetur, & quanta subtilitate venæ sint per totum corpus diffusa, & arteriæ mirabiliter intertextæ spiritum vitalem omnibus artubus mirifice inter se congruentibus, & sollertissime colligatis impertiant, ingenio consequatur? Iam vero animantium nutrimentum, incrementum, motum, incessum, varietatem, multitudinem, & miram cuilibet generi attributam sui tuendi, atque conservandi sollertiam quis unquam potuit exquisitis rationibus explorare penitus, & exacte perspicere? Multa de mentis humanæ natura, ingenio, ratione, inuentione, memoria, facultate a viris doctissimis disputata sunt: qui tamen hunc solum fructum nobis attulerunt, ut ex eorum studio, & peruestigatione possemus intelligere, quantæ sint in humana ratione tenebræ. Egregium enim animi conatum ad humani animi naturam contemplandam in illis cernimus: scientiæ vero illius, quam appetunt, perfectionem minime videmus. Unde colligitur, neminem esse, qui se ipsum possit exacte cognoscere. Et tamē sunt homines adeo tardi, ut, siquid illis enarretur, quod in ultimis terris gigni aut fieri soleat, id minime credant; quasi minus admiranda sint ea, quæ sensibus suis obiecta vident, quarum tamē causas ignorat, illis, quæ alibi fieri dicuntur. Ut autem hic terrarum soliditatem, maris immensitatem, aeris circumfusi naturam, ætheris ardorem, & horum corporum dimensionem, & convenientiam, & reciprocam ex una in aliam naturam certa lege conversionem omittamus; quid erit de cæli cædore, pulchritudine, magnitudine, & cõplexione dicendum? Tu si ratione tantum niteris, quid fecisses, si in Cimmerijs illis tenebris, quas Poetæ fingunt, natus, & enutritus fuisses, & aliquis tibi dixisset, esse quādam molem, & machinam omnia cõcentem, & continentem, crebris ignibus distinctam, & mirabiliter illustratam, tanta magnitudine, ut vni uerse terræ, atque mariæ ad illius complexum quasi puncti instar obtineant: eamque tanta celeritate concitari, ut intra viginti quattuor horas conversionem sui corporis absolutam conficiat, tantaque vi circumferri, ut septem ingentes eiusdem naturæ globos, quos ambitu suo cõtinet, in contrariam partem nitentes motu suo contorqueat. id si tibi aliquis affirmasset, crederes? Non certe, si rationem tantum, aut sensum consulis. Sic enim ea, quorum causas minime percipis, ante quam sensibus visceres, nullo modo fieri posse, in animum induces. Quid, si solis splendorem cunctis animantibus salutarem, & ordinem, quo ad Septentriones paulatim accedit, & rursus ad Austrum eadem via, atque ratione recedit, omniaque perlustrat, explicaret? Quid, si lunam accretione, & deminutione tempora distinguente, & maturitatem rebus omnibus, quas tellus, & mare fundit, afferentem exponeret? Quid, si varios corporum celestium motus, & conversiones, ad unum concennum, & convenientiam reuocatos, enarraret? Id tu

crederes? Non profecto, si nihil tibi persuaderi villo modo potest, nisi quod aut ratione concluditur, aut sensu percipitur. Parui autem est animi, rerum cognitionem angustis humanæ intelligentiæ terminis, & non immensa summi conditoris potentia definire. In ista vero tarditate, & naturæ imbecillitate principium omnium opinionum, quæ sunt sanctissimæ religioni contrariæ, possumus esse. Omnes namque heretici vel Dei summam potentiam sua ipsorum imbecillitate, vel infinitam clementiam insita prauitate merentur. Quasi vero possint ipsi aliquo modo vim sempiterni numinis imitari, aut quantæ sit optimi parentis, per omnes res intenti, atque commeatantis, & cunctis formis, atque naturis egregie consulenti, benignitatem intelligere. Ego vero, ut alia reticeam, in vltima cuiuslibet animantis informatione miraculum video, vim, atque sollertiam ipsius summi conditoris, cuius manibus animalia factum, atque figuratum est, aperte demonstrans. Nec animantium multitudo fidem hanc minuit, sed potius auget, & amplificat. Quo enim beneficia summi domini plura, & magis peruiulgata sunt, eo clarius, quanta sit illius potentia, & clementiæ magnitudo, perspicitur, quamuis operum ratio non intelligatur. Quid hic dicam de rebus, quæ sunt propter naturam præstantiam ab humano sensu, & cognitione remotissimæ? quis crederet, esse innumerabilem calitum multitudinem mète clarissimam, sanctitatem purissimam, virtute præcellentem, specie, atque forma diuinam, quæ semper Deo ministrat, illiusque numen sempiternæ prædicatione celebrat, facibusque diuini amoris inflammatur? Quid? Num ratione consequeris, quo modo vnicus Dei filius, expressa patris imago, sempiternæ claritatis splendor, & eadē natura, potentia, imperio, & maiestate præditus, humanam formam inducit, ut in corpore mortali pro nobis labores, ærumnas, supplicia pertulerit, sanguineque suo mentes nostras sceleribus pollutas expiarit? Si hæc ratione tantum humana ponderanda sunt, verisimilia non sunt: si fide benignitatis diuinæ, nihil potest esse magis credibile. Ab immensa namque bonitate immensa beneficia postulada, & expectanda sunt. Qui proprio filio, inquit Paulus, non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non cum illo omnia nobis donauit? Itaque mihi nihil aliud considerandum videtur eis, qui fidem sancte colunt, nisi quam sit illud, quod credendum proponitur, diuinæ benignitati cõsentaneum, ne possit quisquam villo modo de aliquo nostræ salutis mysterio dubitare. His ita cõstitutis, nō tecum iam, Haddone, loquar, a quo, ut ais, Ecclesiæ sacramenta conseruantur, sed summam aliquem ex illis, qui Eucharistiam ore sacrilego cõscindunt. Et, ne longius abeamus, sit ille Martyr aureus, quem miris laudibus ornas. Finge igitur, me cum illo ad hunc modum loqui: Homo scelestissime, quid tibi venit in mentem, illud sanctissimum mysterium, amoris in

ris in nos diuini monumentum, exsilij nostri solacium, imbecillitatis humanæ præsidium, epulum cæleste, nobis in illa vltima cena manibus ipsius Domini comparatum, violare, deformare, & pervertere conari? Tu solus atque magister tui post tam multa sæcula exististis, qui tam scelestum, & immane facinus auderetis? Vos soli sanctæ scripturæ sensum, Euangelij mentem, diuinorum mysteriorum rationem percipitis? Tot sancti Martyres, tot viri diuina religione præditi, tot homines sapientissimi, diuinæ lucis radijs illustrati, in tantarum rerum ignorantie versati sunt? Vobis scilicet primis, & cõfidentibus, diuini spiritus lumen illuxit, & illam innumerabilem hominum sanctorum multitudinem in tenebris, & caligine iacere permittit. Velim præterea mihi dicas, quid nobis magnū Christus præstitisset, si eo tempore, quo summū amoris sui pignus discipulis relinquere statuebat, nihil aliud, nisi nudū mortis suæ monumentum in panis illius consecratione reliquisset? Fuiisset enim signum tantū illis, quæ sustulisset, & euerisset, annuerandum, minimeque dignū, quod tanta cum religione a sacerdote illo sanctissimo, atque sempiterno fieret. Præterea libenter ex te audierim, num sit immane scelus, quandiu homo est peccatis impeditus, Christi mortem in memoriam reuocare? Immo nullū aliud remedium præsentis excogitare possumus, ad flagitia depellenda, & sanitatem Christi ipsius gratia recipiendam. Quid igitur Paulum mouit, si in hoc sacramento nihil est aliud, quam nudum necis illius, quā Christus in Cruce pertulit, monumentum, ut tam graues, & tam diras pœnas illis proponeret, qui panem hunc cælestem indigne sumerent? Quisquis, inquit, comederit panem, & biberit Calicem Domini indigne, reus erit. Quid? Adeo ne graue est, cū in morbo sum, medicinam, qua sola sanari possum, mente recollere? Quid aliud feci, cum panem illum sumpsi, si in illo nihil est aliud, quam vulnere illorum recordatio, quibus solis vulnera mea sanari possunt, quam, ut vnicum vitam remedium in memoriam redigerem? Dabis mihi crimini, cum ægrotus sum, quod remedium morbi quæram, & opem suppliciter implorem? Nullo modo. At Paulus, si indigne panem illum sumpsero, id est, ut tu interpretaris, si cū in peccatis sum, Christum pro me mortem, & cruciatum experiri recordatus fuero, me criminis denuntiatione perterret. Sed cuius tandem criminis? Leuissimi fortasse, atque vulgati, quod non sane magnam offensionem afferat. Immo illius, quo nullum atrocis excogitari poterat. Reus erit, inquit, corporis, & sanguinis Domini. Hoc autem est, non se minore crimine alligabit, quam si Christum in Crucem sustulisset. Quod ob meritum? quia, ut milites consecrati, perfidiæ stimulis agitati, rerum omnium Domino necem attulerunt; sic illi, qui mentibus impuris ipsam summam puritatem attingere

audent, eam videntur in se pestem, propter sceleris illius similitudinem, machinari. Vtrique enim Christum contemnunt, & illius maiestatem, & religionem violant. Aliter enim quid impuris hominibus nocere potuisset, panem illum sumere? Nihil prorsus. Ob id igitur tantum, quod cernebat Apostolus, quātum scelus esset, ipsum Domini corpus impura mente contingere, pœna proposita cunctos a tam audaci facinore deterret. Et ideo adiungit, Probet autem seipsum homo: & sic, de pane illo edat, & de Calice bibat. Verbis autem Domini, quid clarius esse potest? Hoc est, inquit, corpus meum: &, Hoc facite in meam commemorationem. Quid igitur? Tu Christi verba non implicita, sed plana, atque dilucida maligne interpretari audebis? Et Pauli mentem, mysterium sane luculenter aperientem, pro nihilo putabis? Et effrenatum istum furorē diuini viri sensibus incorruptissimis antepones? Si, qui indigne sumit hunc panem, est reus corporis, & sanguinis Domini, qui illum calumnia deformat, qui, quātum potest, eum conuicio dilacerat, qui Christi corpus, & sanguinem proculcat, & tam admirabilis sacramenti virtutem extinguere, & delere conatur, quo satis digno supplicio tam immanis sceleris pœnas exsoluet? Ita ne vero? Si non intelligis, quo modo sanctissimum Christi corpus, non magnitudinis dimensione terminatū, sed verbi diuini potentia, & numine præfens in oculis fidelis animi constitutum in hoc sacramento sit: si non vides illam admirabilem terrestribus panis in panis cælestis naturam conversionem: si nō percipis, quā ratione Christi præcellentissimum numen, quod omnia complet, integri corporis sui dona multiplicet, ut animos fideles alat, atque reficiat, & omnes inter se caritate conglutinet, & secum amore sempiterno constringat: ideo ne verum est, tam admirabile Dei beneficium calumniando pervertere? Quid enim intelligis? Quid mente, & ratione concipis? Quid est denique, quod a te mēte perceptum, & cognitum sit? Cur igitur non pura fide, sed conturbata ratione vitam instituis? Deinde, potentia diuinæ, an diuinæ clementiæ diffidis? An te beneficii magnitudo perturbat? At neque Dei potentia difficultatibus vllis impediri, neque clementia finibus vllis circumscribi potest; & ipsius beneficii magnitudo maximum continet ipsius veritatis argumentum. nihil est enim magis diuinæ benignitatis amplitudini cõsentaneum, quam doni, atque muneris amplitudo. Quare deinde, quidnam esse causa putes, cur ego credam, Christi corpus, & sanguinem in hoc sacramento admirabili ratione contineri, & tu non credas? Non certe, quod propter ingenij tarditatem me deludi sinam. Non enim tu me vincis ingenio: non eruditione superas. Sed illud est. Tu sensus confutis: ego ad Ecclesiæ sanctæ fidem officia vitæ dirigo. Tu iugum abijcis, atque recalcitras: ego sponte mea suauissimum Christi iugum subeo.

Tu beneficia illius repudias: ego illum precor, ut mihi fidem adaugeat. Hoc præterea vñ veni re conspicimus. Vt enim quisque flagitio, & impuritati succumbit, ita apud illum huius horre di mysterij fides languescit. Vnde concluditur, apud eum, qui se libidini constringendum dederit, & ea de causa ab Ecclesiæ sensu deiciatur, huius mysterij fidem funditus interituram. Contra vero experimur, quo castius, & purius quisque vitam degit, eo firmius, & constantius illum in hac fide permanere, vsque adeo, ut sibi in hoc sacramento Christum in Cruce clavis affixum intueri videatur. Est enim hæc mentis, & voluntatis mira consensio. Cum enim mens verum, voluntas bonum sibi proponat, & bene constituta voluntas rectæ mentis iudicium sequatur, consequens est, ut illi tantum vera clarissime cernant, qui recte moribus, & vita constituti sunt. Illi namque, qui flagitijs sese dederunt, cum mentem habeant cupiditate perturbatam, sunt a vero frequenter auersi. Nunc igitur vide, quibus sit potius auscultandum. Illis ne sanctis hominibus, qui mente purissima, vita castissima, ab Ecclesiæ sanctæ primordio, diuinis disciplinis instituti, hanc fidem secuti sunt? An potius hominibus furore, & amentia flagrantibus, & effrenata libidine contaminatis, & non ita pridem exortis, qui hanc fidem impie, atque nefarie perfrugerunt? Hoc mysterij sancti homines, ab Apostolis eruditi, synaxim appellabant, propterea quod animos inter se deuinciret, & ad Christi coniunctionem adduceret. Eucharistiam similiter appellabant, eo, quod nullum esset in vita numinis diuini beneficium maioribus laudibus, & ardentiore gratiarum studio celebrandum. Fulcit enim animi statum, stabilit vires, illustrat mentem, firmat fidem, excitat spem, incendit studium, inflamat animos, summaque dulcedine pias mentes, & eximia iucunditate perfundit. Hoc celesti pabulo Cyprianus, quoties aliqua tempestas imminabat, corroborandos statuebat eos, quibus erant propter Christi nomen supplicia constituta. Et iccirco eos, qui penitentes erant adhuc, & ob eam causam ab Ecclesiâ ad tempus segregati, ut dedecoris admissi poenam luerent, multo citius in Ecclesiâ admittebat, ut possent hac corporis Christi communione fortes, & inuicti contra omnes copias Satanae permanere. Sic enim statuebat vir sanctissimus, huius celestis panis nutrimento eas vires comparari, quæ non possint ullis hostis sempiterni viribus labefactari, & infringi. Quid hic martyres alios innumerabiles? quid omnes sanctissimos scriptores? quid vniuersæ Ecclesiæ fidem, & consensionem, ab Apostolis ad nostra vsque tempora continuatam, cominemorem? Et tamen tu, contra Christi institutionem, contra Pauli disciplinam, contra tantorum fructum magnitudinem, & tam miræ utilitatis, atque dulcedinis experientiam, contra vniuersæ Ecclesiæ inuolantem fidem bellum comparabis? Et

corpus, & sanguinem Christi contumelijs insultaberis? & summum diuinæ clementiæ beneficium furibunde peruerteris? Et tamen exultabis in scelere, multosque mortales contagione pestilentis erroris inficies? Hæc, Haddone, non tibi, sed Martyri tuo dicta esse puta. Nunc autem, illius persona remota, sic tecum agam. Tu, qui non modo, quantas hoc admirabile sacramentum omnium maximum vires habeat, clare vides, sed nec aliorum vim, & efficientiam ignoras; qui summum scelus esse iudicas, sacramenta negligere, cum intelligeres esse hominem tantum impium, & sceleratum, ut summum hoc amoris diuini pignus, totiusque religionis Christianæ firmamentum, quod ambitu suo munera omnia diuina complectitur, extinguere, & delere conaretur, potuisti familiariter alloqui? benigne salutare? eisque aliquod signum amoris ostendere? Numquam apud Ioannem legis, eum, qui hominibus impijs, Hæc, dicit, eiusdem impietatis esse participem? At tu non modo Martyræ familiariter allocutus es, verum etiam summis in calum laudibus extulisti: & illud par aureum senum, diuino consilio in istam insulam delatum esse dixisti: ut videlicet vos, quibus erat iam clarissimus noui solis splendor exortus, luce ad huc multo clariore perfunderet. Adeo ne stultus es, ut non intelligas, quantam ea specie benignitatis nomini tuo dedecoris labem adsperseris? Quid enim potest esse ad famam turpius, hominis amentis, & scelerati coniunctione? Si vero illius disciplinam probas, efficitur, a te sacramenta minime retineri, cum maximum, & maxime obstupendum effrenata mente, & nimis inconsiderata temeritate sustuleris. Quid igitur admiraris, esse aliquod in orbe Christiano theologorum genus, quod sacramenta negligat, atque despiciat? Sed videamus Ecclesiæ tuæ descriptionem, quam in oculis, & aspectu proponis, ut ex ea possimus intelligere, vos non alium religionis istius magistrum, quam diuinum spiritum habuisse. Sic autem inquis: Primum, quoniam fides ex auditu existit, sacrarum scripturarum doctores ad vniuersas nostræ regionis oras dimittimus, ut plebem in omnibus pietatis officijs erudiant, & ad verum Dei cultum informet. Ex quo fonte doctores isti fluxerunt? Si ex Lutheri, Baceri, Caluini disciplina; ij non possunt ad pietatem plebem erudire, cum pietatem oppugnent. Multo igitur tolerabilius fuisset, nullos doctores habere, quam hominum impiorum corruptissimis disciplinis inquinari. Si aliunde exorti sunt; iam constat, non esse inter vos vnam, simplicemque doctrinam, sed multiplicem, atque inter se temere dissidentem. Tu adiungis: Deinde publicam habemus ex sacris scripturis precatationum formulam, auctoritate Parlamenti (sic enim consensum nostræ reip. ordinum vocant) corroboratam, a qua recedi non patimur. Et hoc, quo more, quo iure, qua auctoritate fit, ut concilium, vel, ut appellas, parlamentum, Ecclesiæ catholicæ munus tam

tam impudenter vsurpet, ut precatationum formulas componat, & quo modo colenda sit religio, præscribat, & ab illa formula, quam sanxerit, recedi minime patiatur? In rebus enim sacris non licet istis hominibus leges dare, sed accipere. Aliter enim remp. perturbabunt, cum munere sibi assignato minime contenti, in alienum munus inuaserint; & religionem violabunt, si id, quod non licet administrare, nisi ijs, qui Ecclesiæ personam sustinent, administrandum susceperint, & sacerdotum dignitatem ad se transtulerint. Ais: deinde: Prospicientes in vtroque, quantum potuimus, ut præcepto Spiritus Sancti pareatur, edicentis, ut, qui loquitur in Ecclesiâ, diuinas in ea voces vsurpet: deinde communis ut omnium, & concors sit sententia. Recte sane facitis. Sed vnde, quæso, tanta, & tam turbulenta dissidia religionis in Ecclesijs vestris oriuntur? Cur tam crebro in locis, in quibus Lutherus magnum nomen habuit, confessiones, & fidei symbola commutantur? Sacramenta vero, inquis, propinquisime curamus, ad præscriptum administrari sacrarum Scripturarum, & ad exemplum Ecclesiæ veteris, in qua dominus noster Iesus Christus ea primum ipse cum Apostolis instituit. O viros summis laudibus efferendos! O conatum egregium! O impetum præclarum, hominum, qui non satis habuerunt, propinque accedere ad veteris Ecclesiæ sanctitatem, sed propinquisime. Ais: deinde: Hæc omnia lingua nostrate proponuntur, quoniam magna est amentia, coram Deo, quod nescias, effutire, pugnatque manifeste cum saluberrima Pauli doctrina, cum omnibus priscis Apostolicarum Ecclesiarum exemplis. Non estis vos soli, qui patrio sermone eos, qui Latinum sermonem ignorant, precari doceatis. Nec enim nos patimur, eos, qui Latine nesciunt, nisi natino, & visitato sermone Deum venerari: multique precatationum, & sanctarum litterarum libelli, non a Parlamento, ut ais, sed a sanctis sacerdotibus conscripti, & ab Ecclesiæ principibus examinati circumferuntur, quibus pueri, & mulieres, & homines idiotæ ad rerum diuinarum cognitionem instituuntur; & ea, quæ scripta ad hunc modum sunt, non ex cuiusvis ingenio, sed ex sacris litteris, & ex sanctorum hominum oratione, & exemplo depromuntur. Itaque non deest morum disciplina, virtutis exemplum, purissima religionis institutio omnibus, qui in studia litterarum incumbere minime potuerunt. Accedunt crebræ conciones, quibus homines in studium pietatis, & religionis incitentur. Id tamen sapientissime præcauetur, ne mulieribus, & imperitis hominibus quæstiones illæ proponantur, quæ non ita sunt ad salutem necessariae, & possunt facillime mentes illorum curis molestissimis implicare. Vt enim sapientissime Gregorius Nazianzenus ait, nec omnibus, nec apud omnes, neque semper, neque de rebus omnibus, neque sine modo de Deo philosophari licet. Egregia namque mentis, & corpo-

ris puritas, & animi tranquillitas, & otium, & occasio, & acerrimum studium, & metus, & moderatio summa requiritur. Nemo est enim tam hebes, ut quæstionis cuiuslibet difficultatem non animaduertat: pauci vero tantum valent ingenio, ut difficultatibus, in quas delabuntur, expediri queant. Itaque fit, ut multi quæstionibus obruantur, pauci autem ex earum laqueis explicentur. Accedit arrogantia, & insolentia quorundam hominum imperitorum, qui, ubi tantulum in rei alicuius, antea parum sibi comperat, cognitione progrediuntur, ferri non possunt, maxime vero in diuinarum rerum commentatione. Nam ita confidenter de rebus altissimis, quas non intelligunt, iudicant, atque si fuissent in Dei consilium euocati. quæ temeritas genuit impios, atque turbulentos errores, multisque dissensionibus causam attulit. Finis autem legis, ut Paulus ait, non est ostentatio disciplina, sed caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Qui id igitur præstiterit, ut omnes inter se sint amore deuincti, & virtutibus ornati, & sincera fide stabiliti, quæ uis non infinitas de prædestinatione quæstiones imperitis inculcet, doctoris officio egregie fungetur. Quare, cum hoc solum nobis propositum esse debeat, ut caritas, & innocentia, & fides in animis semper infideat, & id optime sine ista sanctarum litterarum versione tradi possit; quid opus fuit, ea, quæ sine periculo litteris Latinis continebantur, velle cum periculo in Britannum sermonem transferre? Immo, inquis, pugnat hoc cum saluberrima Pauli disciplina. Quo modo? Si enim ad Pauli mentem attenderis, intelliges, nihil huic instituto nostro sententiam illius repugnare. Primum enim id est intelligendum, omnes tunc ferme Christianos tantis virtutibus instructos fuisse, quantas nunc pauci studio, & fide consequuntur. Deinde varia fuisse tunc Spiritus Sancti munera hominibus illis, quos Christi caritas inflammabat, attributa. Et tamen, quamuis essent Spiritus Sancti disciplinis instructi, & ad humilitatem, atque moderationem eruditi, non mediocrem periculum elationis adibant. Quod mirum esse non debet, quando Paulus ipse, diuinæ sapientiæ magister, & summum humilitatis, & moderationis exemplum, asserit, fuisse sibi necessarium carnis stimulum, ne diuinorum arcanorum cognitio animi illius extolleret. Cum vero multi donis illis inflati fuissent, tunc illi, qui dono linguarum affecti erant, insolentius efferebantur, variisque linguis ab alijs minime perceptis laudes diuinas, nemine interpretante, prædicabant. Erat etiam aliud incommodum non mediocre, quod is, qui linguis ignotis utebatur, non expectabat dum alius loquendi finem faceret, sed eodem tempore multi simul linguis peregrinis Deum laudabant. Tria autem incommoda hæc hominum piorum parum considerata ratio conuentibus afferebat. Primum erat munerum diuinorum insolens ostentatio, alterum disciplina perturbatio,

tio, tertium ordinis, qui maxime Christi Ecclesiam decet, inuersione. Hæc autem omnia Paulus sapientissime depellit. Nam, ut humilitatem constituat, admonet omnes illius miserrimæ conditionis, in qua fuerant, cum infesti demonis instinctu ad simulacra supplices adibant, ut facilius animaduernerent, illa munera, non illorum meritis, sed Dei infinitæ clementiæ referenda esse: neque negligendos eos docet, qui dona illa non acceperant, cum non fuerint doctorum diuinorum expertes, siquidem nemo potest Iesum Dominum ex animo confiteri, nisi Spiritus Sancti beneficio. Deinde docet, donum, quod quilibet acceperat, non sibi tantum, sed omnibus accepisse: & ideo esse necessario ad utilitatem Ecclesiæ vniuersæ conferendum. Tum summum, & altissimum dignitatis gradum caritati tribuit, ut intelligerent, non multum referre, quam multas res admirandas efficeret, sed quam ardenti studio Ecclesiam adiuuaret. Postremo facta contentione linguarum, & prophetia, non quidem ille linguas contemnit, sed longe prophetiam linguis anteponit. Et hæc quidem sunt loca, quibus homines illius memoriam a quodam genere leuitatis, ad grauitatis, & modestiæ studium traduxit. Illud vero vitium, quo sese præpediebant, ne aliorum disciplina vllam utilitatem afferre posset, sustulit, cum dixit, Siue lingua quis loquitur, secundum duos, aut multum tres, & vnus interpretetur. potestis per singulos prophetare, & per singulos loqui. Ne autem quisquam diceret, se vi, & impulsu ipsius spiritus ita concitari, ut contineri non posset; ait, spiritus prophetarum prophetis subiectus est. In quo docet, in eorum manu fuisse, qui a Spiritu Sancto monebantur, spiritus ipsius officium moderari. Postremo ordinem, de quo iam multa dixerat, hac oratione sanxit. Aemulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere: omnia autem honeste, & cum ordine fiant. Linguis peregrinis uti, minime prohibet: prophetiam tamen, hoc est, diuinæ voluntatis explicationem, & ædificandæ Ecclesiæ rationem illis antefert: & omnia singulari ordine fieri iubet. Sunt autem hoc in loco duo consideranda: vnum est, ea, quæ vno tempore sine vllō discrimine fiunt, ex illis, quæ sine scelere prætermitti possunt, esse, cum subest aliquod periculum, temporibus ita postulantibus, omit- tendam. Et ideo, si Pauli tempore omnia mysteria poterant omnibus communicari; non continuo sequitur, ut modo, cum non tanta est in omnibus ad ea percipiendā docilitas, sint omnibus ex æquo, absque vllō personarum detrimento, committenda. Alterum, hanc mentem in tota hac Pauli disputatione fuisse, ut elationē comprimeret, caritatem sanciret, ordinem cōseruari iuberet. Qui igitur elationis materiam præbet, caritatis studium remittit, ordinemq. perturbat, is, quamuis Pauli verba sequi videatur, sensum tamen oppugnat. His ita constitutis,

quæro abs te, quid venerit in mentem vobis, tanto studio omnia sanctæ scripturæ volumina, absque vlla necessitate, & cum non mediocri imperitorum discrimine, quibus suis baculis interpretanda committere? Num, ut superbiam hominum infimorum coerceretur? At vos eorum animos falsa opinione sapientiæ incredibiliter extulistis. Num, ut ardentiorē caritatem redderetis? At imbecillas mentes varijs, & repugnantibus diuinæ legis explicationibus inter se diffidere compulistis. Num, ut ordine cuncta singulari fierent? At ordinem antiquum peruertistis. Iam enim omnes sunt prophetae, omnes pastores, omnes doctores, omnes in omni loco de rebus diuinis nimis intempestiue garrunt, & quidquid eis libet de mysterijs altissimis, quæ nulla ex parte consequuntur, effutunt. Hac igitur providentia, illud antiquum in Ecclesijs silentium, & pudorem, qui mulieres egregie commendabat; illam modestiam, quæ simplices homines in officio continebat, omnino sustulistis. Sic autem factum est, ut, cum Pauli verba vobis sequi videamini, illius mentem, & sententiam acriter impugnetis. Deinde quæro, quid olim deerat, ad sobriam bonarum mentium disciplinam? Num deerant eruditi sacerdotes, qui, quantum sat esset ad salutē, de mysterijs id eligerent, quod sine periculo imperitis hominibus explicarent? Num deerant, qui locū idiotæ supplerent, & amen illud pronuntiarent? Adeo ne erat Latina vox, & oratio peregrina, ut eam in Ecclesijs vestris nemo prorsus intelligeret? Num illa multarum simul linguarum perturbatio, atque confusio fuerat Apostoli oratione dirimēda, cum vnum sermonis genus, & antiquissima consuetudine tritū, aque peruiulgatum, in communibus Ecclesiarum precibus audiretur? Quod si linguæ communio coniungit animos; nihil aptius ad institutum Christianum videbatur, quam vna tantum lingua, quæ in occidentis solis regionibus in Ecclesijs erat, studio, & vsu quotidiano percepta, publice Dei laudes pronuntiari: nihilq. minus conueniens, quam tot nūc linguis sacra confici, quot sunt nationes, apud quas homines sine litteris, sine ingenio, sine religione minus sacras litteras interpretandi suscipiunt. Quare neq. simplicitas nostra tam inutilis est, quam vos homines sapientes arbitramini; neq. vestra cautio tam salutaris, quam magistri tui suspicati sunt. Ex illo siquidē errores, & turbæ, falsa opinio sapientiæ, quæ summa demētia est, aliaq. incommoda nata sunt. Persequeris deinde reliquā Ecclesiæ vestræ disciplinā, & ais: Impositionem manuum, coniugij celebrationem, puerperarū ad Ecclesiam inductionem, ægorū visitationē, & funerum humationem, sollempnibus, & publicis officijs ad Euangelij veritatem cōpositis, exsequimur. Reliqua deinde breuissimē vna verborum cōtinatione complecteris, atque demonstratum putas, neque sacramētis vos esse, neque sacrorū religione destitutos. Iugum

gum deinde summi Pontificis a vobis excussum ingenue confiteris, eo quod grauius esset, quā ut id vos, aut patres vestri sustinere possent. Maiores quidē vestros scio iugum id facillime cū summa laude sustinuisse. Vos vero illud minime sustinere potuisse cōfirmo. Quo modo enim licuisset vobis in ædes sanctas irruere, monachorum instituta rescindere, sanctarū virginū castitatē polluere, religiones furenter, & impie violare, in bona sanctis vsibus destinata cupide, & violenter inuadere, virtutis, & pietatis monumenta demoliri, Ecclesiā antiquā pervertere, & aliam pro libidine vestra recōcinare, si primum non fuisset iugū istud a vestra ceruice depulsum? Adiungis deinde, Nec vllum agnoscam Pontificē, nisi Dominum nostrū Iesum Christum, cui sacra scripturæ peculiarem hunc honorē assignant. O verbum pietatis admirandæ plenissimum, quod in se clarissimū continet vitæ celestis argumentum! Quid hominibus tā sanctis, tam ab omni cura vitæ mortalis abstractis faciemus, qui iā nullum Christi vicariū præ Christi ipsius præsentis desiderio ferre, atque sustinere possunt? Sed videamus. Hoc Christi nomen, Pontificis tantum dignitatē, & officiū declarat? An etiam regis Imperium, & Maiestatem? Negari certe non potest, utramq. Pontificis, atque regis vim Christi verbo, & sententia contineri. Cur igitur alium regem nisi dominū nostrum Iesum Christum agnoscitis? Cur iugū istud, quod restat, non eadem libertate, & contentione repellitis? Cur regia potestate, & imperio istam Euangelij libertatem impediri patimini? Cur non, quod iam in alijs partibus eiusdem studijs infectis tentatum est, omnes animi conatus in Regiæ Maiestatis perniciē comparatis? Ut enim vnum Pontificem summū agnoscitis; ita necesse est, ut vni tantum regi pareatis. Quod si æquum vobis esse videtur, ut in terris alium regem illius regis summi vicarium habeatis; quæ causa est, cur alium Pontificem sanctissimi illius Pontificis vicarium habere nolitis? Sed dices: Nos Pontifices habemus: Pontificem vero summum habere nolumus. Non te igitur Pontificis, sed summi Pontificis nomen offendit. Cur igitur in Britannia vim Regiæ potestatis, quæ certe summa est, ferendā existimas? Non sunt apud vos magistratus? Non publicum consilium? Non principes, atque dynastæ? Ergo sublata verbi controuersia, non pauci apud vos reperiantur, quemadmodum & apud nos, qui regiam potestatem, quamuis Reges minime appellantur, obtineant. Fac igitur, illos esse minutos quosdam reges. Quid opus igitur fuit, cum tā multi reges apud vos sint, esse tamen vnum regem summum, qui reges alios inferiores imperio coerceret? Si enim, Summi nomē, in Pontificis dignitate ferendum non putas: cur in regia potestate, Summi nomen, similiter excerasis? Sed dices, sapientissime factum esse, ut omnes magisteratus, & Principes, qui in Britannia sunt, vnum summum Principem haberent, quē

omnes intuerentur, cuius imperio, & auctoritate frenarentur: aliter enim necesse foret, turbulentia dissidia cum maximo regni totius periculo concitari. Recte dictum puto. Sic igitur in Ecclesia, quæ vna semper debet esse, necessariū esse dico, ut vna Pontificis Maximi potestas eximia sit, cuius potestatem alij Pontifices vereantur. Aliter enim erit necesse, cum maxima Ecclesiæ peste, atque perniciē, dissensiones, & sectas pestíferas excitari, & Ecclesiam in summū discrimen induci. Si enim intra annos quadraginta, postquam bona Germania, atque deinde Britannia pars a Pontifice Maximo desciuit, tā multæ seditiones inter vestræ religionis Principes exortæ sunt, ita, ut neque cum alijs, neque secum inter se vllō modo consentiant; quid censes euenturū esse, (quod Christus omē obruat) si vniuersa Christiana resp. vestro studio, & importunitate sollicitata, simili furore, & infania rebellaret? Restat igitur, ut, quemadmodum in Britannia vna summa potestas est, quæ Principes reliquos in potestate continet, ita in Ecclesia vna auctoritas summa sit, cui reliquæ inferiores potestates libenter, & studiose pareant. Aliter enim nec immanes tempestates sedare, neque discordiarum flammās extinguere, nec intestinis bellis vquam finem imponere licebit. Cum vero Christus pacis auctor sit, qui dicunt, se vnum solum Pontificem habere, nempe Dominum nostrum Iesum Christum, & huius verbi ficta religione, aditum tam multis, & tam pestiferis dissidijs aperiunt, mentiuntur, immo Christum oppugnant, & Satanam dissensionis auctorem venerantur. Contra vero, qui Pontificem Maximum, ut Christi vicarium, colunt, & obseruant ea tantum ratione, quod Christi vicem gerat in terris, hi solum Christum Pontificem summum agnoscunt. Et tamen dicis, vos ista rebellionē, & contemptu Christi tunicam non discindere, sed Pontificis Romani palliū vellicare. Et ais deinde, Neque viam, ut tu vis, ad seditiones aperimus, sed iter occludimus, quod eius licentioso plumbo, maximam ad morum peruersitatem descendat. De plumbi nomine, & tuo tam insigni conuicio, dixi antea, quo ad fieri potuit, moderate. De tam proiecta audacia, & impudentia, qua dicis, vos minime Christi tunicam dilacerasse, sed ista tam impia rebellionē, ne mores intuerent, egregie prospexisse; quid dicam, non reperio. Tu, cum tam pestíferas sectarum dissensiones, & tam trætā dissidia circūspicias; cum nulla sit vobis certa fides, nulla in religione consensus; cum diebus prope singulis confessiones immutentur, symbola corrigantur, loci veteres deleantur, noui substituantur, sectæ multiplices oriantur, & antiqua Ecclesia in tot partes discissa sit; audes dicere, istam defectiōnem Christi tunicam minime discidiſſe? Cum vero oculis tuis cernas insolentiam, arrogantiam, contumaciam, linguæ petulantiam, maledicentiam, libidinem, nequitiam, impuritatem,

tū, tumultum, & seditionem, ubi cumq; magistri
tui pedē ponunt, impune volitare; quo tandem
ore confirmas, mores esse a vobis post istā rebel-
lionem egregie constitutos? Res ipsa declarat:
exēpla quotidiana loquuntur: neque sedes pu-
blica, nec intima penetralia conticescunt. Quā
egregie autē refellis illā meam de Ecclesiā san-
ctā monarchia rationē? Optimis, inquis, Eccle-
siā tēporibus, vnus Deus, vna fides. verum. Sed
nunc nec vnus Deus est, nec vna fides apud Euā-
gelij vestri ministros. Alius enim immolat libi-
dini, alius furori, alius ventri, alius maledicen-
tia. Alia est fides Lutheri, alia Bucerii, alia Zuin-
glij, alia Caluini. Ais tamen: Petrus habebat suā
prouinciam, Paulus suā, Iacobus suā, alius ali-
j. Neque tamen personarum distractio fidei dissi-
gebat vnitatem. Quid ergo concludis? Num ex
his, quā dicis, colligitur, Petrum, cum in prouin-
cia stabilem sedem collocaret, minime fuisse re-
liquis Apostolis antelatum? Id non ex ijs, quā
dicis, efficitur. Quilibet enim modo Pontifex
suam prouinciam obtinet. & Pontifex Roma-
nus suam. Omnes tamen illi diuino iure subijci-
mur. Ais deinde, succedentibus sēculis multi
fuerunt Episcopi Romani Martyres, & a pro-
fanis Principibus immolabantur: sed coro-
nas, nisi Martyriorum, habebant nullas. Papalē
hunc extraordinariū principatum ignorabant.
At constat, Haddone, ipsos beatissimos Ecclesię
Romanę Principes, qualis fuit Clemens, & Euā-
ristus, & Lucius, & Marcellus, & Pius, qui coro-
nam Martyrij fuere maxima cum gloria conse-
cuti, quos nec ambitio, neque cupiditas stimu-
labat, vt ad summum illum honorē adspiraret,
contra te testimonium dicere. Ex eorum enim
scriptis constat, hoc illorum iudicium fuisse,
semper in Ecclesiā Romana fuisse vniuersā Ec-
clesię principatum. Quid hic Irenęum, quid Au-
gustinum, quid alios sanctissimos patres referat?
Quid totius antiquitatis memoriam replicet?
Ex recentissimis autem scriptoribus lege, si lu-
bet, Eckium, Episcopum Rosensem, Cochlaui,
Pighium, & reliquos homines religionē, & eru-
ditione prestantes, & intelliges, in quanta Prin-
cipatus huius ignoracione verseris. Pugnāt il-
li non conuicijs, non mendacijs, non impuden-
tijs, sed Scripturę sanctę testimonijs, sed aucto-
ritatibus sanctissimorū hominum, sed incorru-
ptę vetustatis exemplis, & aduersarios vrgenti,
nec eos solū impietatis, sed extremi furoris, at-
quē dementia cōiuncunt. Tu vero vnde hæc sci-
re potuisti? Quod tempus in sanctis litteris ho-
mo in foro versatus, & innumerabilibus nego-
tijs impeditus consumere potuisti? Itaque non
tam mihi vituperandus es, quā magistri tui, qui
te tam multis erroribus imbuerunt. Quamquā
culpa tua duplex est. Prima leuitatis, quod tam
facile imparis hominibus fidem adiunxeris. Al-
tera impudentiā, quod ea, quā nunquam legi-
sti, temere confirmaueris. Dic enim quæso, vbi
legisti Gregorium fuisse hanc summam digni-
tatem Romani Pontificis exsecratum? Et tamē

id sane confidenter in oratione ponis, neque te
mendacij quidquam pudet. Sic deinde conclu-
dis: Quare, si præstantissimus Ecclesię status
expers fuit huius monarchiæ, nos etiam illa fa-
cillime carere possumus, immo vero debemus:
non solum Euangelio palam interdicente, sed
etiam suffragante ratione. Quæ tanta temeri-
tas, & impudentia tua est, vt ita argumentum
nulla ratione concludas? Ex rebus enim veris,
exploratis, & constitutis, non ex falsis, & mini-
me concessis oportet argumentari. Hoc si tu
ignoras, stultus; si scis, & tamen ex falsis pro-
nuntiatīs argumentum deducere contendis,
cum nulla probatio fuerit antegressa; sophista
impudens existimandus es. Inter fraudes enim,
quas sophistarum loquacitas suscipere solet, ea
in primis memoratur, quæ ex rebus minime
positis, aut concessis, aut confirmatis, efficere
contendunt, quod volunt. Si præstantissimus,
inquis, Ecclesię status expers fuit huius monar-
chiæ, nos etiam illa facillime carere possumus.
Quid, si nunquam præstantissimus Ecclesię sta-
tus expers fuit huius monarchiæ, vos illa care-
re poteritis? Non opinor. Si constat igitur scri-
ptis, & monumentis, & summa sanctorum ho-
minum consensione, nunquā præstantissimum
Ecclesię statū huius monarchiæ expertē fuisse:
si tu nec auctoritates refellis, nec argumēto pu-
gnas, neque antiquitatis vllū firmum testimo-
niū adducis, sed tantum, quodlibet, in oratione
ponis, nō cernis tuā istam rationē totā labare,
atque per se absque vllō tormento conuelli? Et
tamē, quasi iā totū negotium ex animi sententiā
cōfeceris, addidisti: Immo vero debemus. Quo
modo probas, esse officium istud debitum? Quē
fructum istius nefarię rebellionis ostendere po-
tuisti? Quodnam tā admirabile lumen rebus hu-
manis isto furore, & amentia prætulisti, vt dice-
re possis, vos officio debito fuisse cū laude per-
functos? In eo vero, quod ais, Euangelio palā in-
terdicente: Causā verā officij vestri demonstras.
Id enim vobis propositū esse videtur, efficere,
quod Christi Euangelij interdicat. Quamquā
id dicere non vis, sed vos Euangelij auctori-
tate, Romani Pontificis Imperiū detractare. Hęc
est enim tua eloquencia, vt, quod sentias, sape-
numero explicare non possis. Sed, quo Euange-
lij testimonio, quā auctoritate id probasti? Pro-
fer locū, vrgē litteris, conuince præcepto, ostē-
de quibus verbis Euangelium non obicere, sed
palam, & verbis clarissimis interdixerit, ne vnū
summum Christi Vicarium in terris obseruare
mus. Addis deinde, Suffragante ratione. cum
nunquā, quo modo isti sceleri ratio fuerit suf-
fragata, demonstraueris. Et tamē, quasi iam sit
a te causa apertissime conuicta, non modo ni-
mis inepte concludis, sed etiam intemperatē
exultas. Male sit isti ludi magistro, nescio cui,
qui te tam male instituit. Hoc enim fortasse
susceperat, vt te disertū efficeret, & non modo
infantē, sed etiā ineptum, & impudentē reddi-
dit. Quare censeo litē illi intendas, & mercedē
repetas.

repetas. Male namque apud illum horas collo-
casti, quas multo commodius in actionum for-
mulis componendis infumere potuisses. Sed vi-
deamus rationem, quam assignas. Nec enim, in
quis, caput a membris tam longe, conuenien-
ter dissidere potest. Etiam ne Latine docendus
es? Quid enim hoc sibi vult? Quid est Cōuenien-
ter dissidere? Quod enim inter se conuenit, mi-
nime dissidet. Cum igitur aliquid conuenien-
ter dissidere confirmas, non tu pure, & Latine
loqueris, sed monstro Latine orationis vteris.
Iccirco non pudet me, tam sēpe fateri, quid di-
co id dicere velle, non posse caput membris lon-
go intervallo disiunctis apte coniungi. Si hoc
dicis, vehementer erras, si credis, Ecclesię con-
iunctionem locorum propinquitate, & nō fidei
consensu, & vnus religionis conspiracione cō-
tineri. Si aliquid aliud mysteriū occultius ista
tā perturbata loquendi ratione complecteris,
cum te explicueris, tunc fortasse respondebo.
Adiungis deinde: Præsertim cum hæc vnica po-
testas, pro qua tantopere laboras, domi nobis
in Angliā præsto sit, vt minime sit opus, eam fo-
ras querere. Non est meum, omnia verba tua
puerili studio confectari. Sed id tantum quæro,
quæ nam illa potestas vnica sit. Regalis, inquis,
Maiestatis absolutam habemus auctoritatem,
qua reip. nostrę Principatus integre, & exple-
te continetur. Etiam ne vultis, vt Ecclesię sum-
ma auctoritas huic Regali, vt inquis, Maiestati
subijciatur? Nemo enim vnquam dixit, Ponti-
ficis Maximi Imperio remp. vestram in rebus
ad ciuilibus societatis statum pertinentibus ad-
ministrari debere, sed Ecclesiā tantum Bri-
tanniā non posse vllō modo sine scelere nefa-
rio Imperium Pontificis Maximi recusare. De
hoc contendimus, atque, vt ais, tantopere labo-
ramus. Hoc igitur dicis minime necessarium
esse. Regalem namque Maiestatem, absolutam
apud vos auctoritatem habere, ita, vt non sit fo-
ris alia requirenda. Hoc igitur plane dicis Re-
ginam vestram hoc sibi optimo iure vindicare,
vt rebus diuinis in Angliā præsit. Hoc vt confi-
dentius vrgas, his mecum verbis agis: Sed ni-
mirum hoc tibi ferendum non videtur. Et hoc
in loco sic incalescis, vt sacrilegij crimē Princi-
pibus intentes, quod legibus Ecclesiasticis præ-
esse velint, quod temere res sacras cōtrectent.
Deinde prudenter, & grauiter me mones, vt ire
modū statuam. Noli, inquit, Hieronymē, nimium
conturbari. Non decet tanta virū philosophum
iracundiā. Hoc in loco, Gualtere, si ludis, parum
facere ludis. Si serio loqueris, minime, quod ve-
rū est, dicis. Nec enim iracundiā, quæ quidē est
repentinus furor ignominie opinionē concita-
tus, me ad eas litteras scribendas impellere po-
tuisset, cum nullus vnquam Britanni aspero ver-
bo prouocatus fuisset, sed sanctissimæ religio-
nis amor, & studium, quo eram in Reginam in-
census, me incitauit, vt eas litteras darem, qui-
bus illam admonerem, vt id discrimen vitaret,

quod rebus communibus imminerebat. Nec in
oratione meā vllum iracundię vestigium ani-
maduertere potest, nisi tu iracundiam appellare
velis, instanti, & grauem de temporis huius infe-
licissimi statu querimoniam. Illud vero quam
apte? Respira, inquis, paullisper. Quasi tu me
ista tua admirabili vi dicendi ita conturbaue-
ris, vt respirare non queam. Tum illud quam ve-
nuste: Et ad te, inquis, redi. Magnum dicis ma-
lum. Videor namque Haddono, viro sapienti,
cuius semper fuit simplex, incorruptum, since-
rumque iudicium, de potestate mentis exiisse.
Aliter enim nunquā me admoneret, vt ad me
redirem. Tum addis: Recte omnia videbis ex-
pediri. Id quidem exspecto. etsi valde vereor,
ne tu homo disertus, & in dicendo admirabilis
me cogas; rebus, quæ mihi minime probantur,
assentiri. Exspecto tamē rationem, qua probes,
licere Reginę rebus sacris immisceri, & leges,
quas ei libuerit, Ecclesijs imponere. Quid igitur
ais? Regalis, inquis, Maiestas omnibus do-
minatur Anglię personis. Quid nī? Similiter
Gallus Gallis, Scotus Scotis. Laudo tuam in
differendo breuitatem. Vno siquidem verbo
omnia, quoties lubet, acutissime concludis.
Ea tamen sumis, quæ neque vera sunt, & ex
quibus ea, quæ probare vis, minime confi-
ciuntur. Primum enim, Regis Imperium nō
violentum, neque tyrannicum est: neque tam-
quam seruus, quos patria caritate tuendos sus-
cepit, dominatur: nec ad suam vtilitatem, sed
ad subditorum salutem omnem moderationē
suam refert. Falsum igitur est, illum dominari,
nisi se potius tyrannum, quam Regem, haberi
malit. Deinde, vt id verum sit, non ex eo se-
quitur, eum omnibus in rebus dominari. Id
igitur, quod tibi erat probandum, tamquam
probatum, & concessum fuerit, in oratione po-
nis: quod est in disputando vitium vel maxi-
mum. Postremo neque Gallus Gallis in rebus
sacris imperat, nec Scotus Scotis: & si imperat,
quod minime verum est, non suum officium
facit, sed alienum munus vsurpat. Ais tamen,
Sed ad res sacras manus apponit minime. Cur,
Haddone, quæso? quia sibi licere non putat? Aut
quia non vult? Si licere sibi minime credit, illa
contra te testimonium dicit. Si alijs curis impli-
cita, res sacras infimis hominibus administran-
das permittit, nō, quod se dignum est, facit. Ali-
quid enim esse putat rebus sacris antepōndū.
Res, inquis, politicas ciuilibus magistratus exer-
cet, Ecclesiasticas administrant Episcopi. Quos
Episcopos narras? Illi ne, quos sedibus exturba-
tis, & in vincula coniecistis? An illi potius, quos
ex truijs, & tabernis arreptos, in sanctorū Pō-
tificum gradu collocastis? O speciem Pontificū
præclaram, quam omnes subditi colant, & ve-
reantur, & flagitiosi pertimescant. Ex te tamē
libenter audierim, quis ille fuit tanta virtutis
splendor, qui vos impulit, vt homines infimos
in ista dignitate locaretis? Num admirāda vitæ
castitas, cui esus infensi? Sacrarū ne litterarum
repetas.

eruditio, quam in tabernis, vel in litterarum ludis, quibus fortasse præfuerant, acceperunt? An admirabilis eloquentia, qua facillime multitudinem a flagitijs ad continentiam, quam odio persequuntur, auocarent? Credibile quidē est, qui Pontifices pios, & doctos omni dignitate deiecerunt, ob eam causam tanta iniuria viros multis virtutibus ornatos affecisse, ut alios, quorum multo clarior esset pietas, & eruditio, & multo præstantior orationis vbertas, & copia, in eorum loco reponerent. Sed quero ex te, si tam sancti, tam docti, tam disertī sunt, cur non illis potissimum hoc contra me scribendi munus delegasti? Cur imperitiam tuam, & infantiam peruiulgare voluisti? Tanta ne fuit doctorum Pontificum paupertas, ut tibi necesse esset, id munus, quod non erat tuum, neque te decebat, assumere? Pontificis est enim, tueri religionem, non hominis iuris civilis questionibus implicari. Si non ijs virtutibus, & disciplinis excellēbant, quæ in Pontificibus desideranda sunt, quæ nam fuit illa tanta peruersitas, ut, electis bonis Pontificibus, infimos homines in ista dignitate constitueretis? Homo politice, non animaduertis illius reip. exitum exitialem appropinquare, in qua honores honestatis, & virtutis splendori debiti ad homines infimos deferuntur? Sed demus, eos ob excellentes virtutes fuisse ad istum honorem euectos. Nec enim mihi diuinare licet. Et fortasse, antequam ad eam dignitatem perueniret, fuisse Bucero, aut Martyri tuo in disciplinam traditi. Sed, quo iure id factum fuerit, quero. Quamquam de iure iam satisfecisti, cum asseruisti, omnia diuina, & humana Regalis Maiestatis Imperio contineri. Sed qua carimonia? quo ritu? qua religione? quis manus imposuit? quis consecrauit? quam sancte, quam pure id fuerit effectum, interrogo. Quamquam vos homines elegantes, offensi nostris carimonijs, quæ vobis inculta fortasse propter nimiam vetustatem videbantur, alias multo concinniores excogitastis, quas, ut ais, non propinque, sed propinquissime ad Euangelij formam redegistis. Ais deinde, Episcopos res Ecclesiasticas administrare: siquid vero constituendum sit, theologos decernere. Constat, a te theologos nominari, quos Bucerus, aut Caluinus instituit. Quæro tamen, cur est a vobis ius Pontificis dignitatis imminutum? Pontificum enim est, decernere: theologorum vero, Pontifices consilio iuuare. Tu vero, cum Pontificum ius ad theologos transfers, Pontifices vestros theologos non esse confirmas. Non modo igitur, ut fama est, Pontifices vestri tenues, & obsecrati sunt; sed etiā sanctarum litterarum prorsus ignari. Ideo autem rumor est, eos potissimum electos esse, ut, vestigalium parte contenti, reliqua omnia vobis, filijs, ut parentibus obediant. Hoc si ita non est, non in me, hominem Anglicarum rerum, ut asseris, insolentem, sed in hominum maleuolorum maledicentiam velim conferas. Quamquam tu, atque tui similes,

magnam huius infamiae culpam sustinetis. Cui enim tales Episcopos eligitis, suspensionem vestra cupiditatis, & auaritiæ datis. Concludis tamen, tam Pontificum administrationem, quam theologorum decreta, Regalis Maiestatis sanctione stabiliri. Si igitur aliquid vel ab Episcopis administratum, vel a theologis decretum fuerit, quod in rem Regine non sit, id ratum non erit. Hic nescio quid de Regibus Israelis parū dilucide, & aperte dicis, quasi sacerdotes olim ex regum præscripto, religiones omnes administraret: quod falsum est. Deinde ais: Succedens Eua gelij, & potestates distinguens, prima collocat auctoritate Regalē, & subter eā reliquas subijcit, auctoribus Petro, & Paulo, quorum vos nominibus ad Romane Sedis Regnū abutimini. O rerū publicarū peste, atque perniciē! O insula florentissimæ turbine, atque procellæ! O regnorum omnium, & populorum exitium, quod adulato rū scelere, audacia, immanitate, auaritia continetur! Quæ fera potest in terris immanior, aut truculētor excogitari? Quidquid enim reges cupiunt, quauis id sit nefariū, flagitiosum, & impium, neque, solū reip. perniciosum, sed etiā omnibus sanctitatibus aduersariū; id continuo per eos adulatores, quos in consiliū adhibent, est officij iustū, & laudabile, & religiosum, & reip. salutare, & Deo gratissimū. Quod Hærico, viro ad eā diē, & virtute, & ingenio, & factis illustri, accidisse constat. Nā, cum amore simul, & offensione grauissime laboraret, & simul amoris satisfacere, & offensionem a Pontifice, qui illi nouis nuptijs interdicebat, acceptā vlcisci vellet, nefarij cuiusdam viri consilio, & auctoritate sibi persuasit, esse se Ecclesijs omnibus, quæ Britannia finibus continerentur, præpositum. Ea res Episcopo Rosensi, & Moro, & reliquis sanctis hominibus, qui extremum supplicium subierunt, exitio fuit, si exitium potest appellari clarissima mors, pro Christi gloria, & religionis sanctitate constanter oppetita. Inde tot opinionēs pestiferæ, tot sectarum dissidia, tot hominum furores in Britannia Ecclesiæ statum, cum magna moris antiqui perniciē, redūdarunt. Sed qui locus ille fuit, quo abuti voluit vir impurissimus? Subiecti estote, inquit Petrus, omni humanæ creaturæ propter Deū, siue regi, quasi præcellentis; siue ducibus, tamquā a Deo missis, ad vindictā malefactorum, laudem vero bonorum. His autem verbis, quid aliud facit Petrus, quā, ut materiā furoris, & amētia præcidat? Non enim vult Euāgelicæ libertatis nomine remp. perturbari, & cœtum ciuili iure sociatū dissolui. Et ideo omnes Christianos legibus humanis, quæ cum pietate minime pugnant, adstringit. Seruis imperat, ut dominis, quauis immanibus, subditi sint; mulieribus, ut viris obtemperent; viris, ut vxoribus honorē habeant; filijs, ut parentibus obediant; parentibus, ut liberos ament, & eorum educationi, atque vitæ prospiciant. Id deniq. sancti vir diuinus, ut ordo imperandi, & obediendi, siue publice, siue priuatim, siue vlla recusatō-

ne, aut immodicæ libertatis obtentu conferretur. Qui ordo tanto erat a Christianis diligentius obseruandus, quanto magis conueniebat, ut eorum virtus excellentius emineret. Idem omnino facit Paulus, cum admonet, ut magistratibus subijciamus, ut Principum legitimis iussis obtemperemus: eadem disciplina dominos, & seruos, parentes, & liberos, viros, & vxores instituit. Quæro igitur ex te, quod nā est istud acumen tuum, aut eorum potius, qui te in tantum errorem induxerunt, ut ex istis Petri verbis eum sensum, quem dicis, eliciant? Num præcellentis nomen? Est id quidem summæ stultitiæ, & extremi furoris indicium. Sic enim vulgo loquimur, ut nobilitate præcellentem appellemus eum, qui valde nobilis est, quauis non sit omnium ciuium nobilissimus. Sic etiam, virtute, aut litteris, aut auctoritate præcellentem eum dicimus, qui laudibus istis excellit, quauis non omnes omnino superet. Eadem vis, & sententia subiecta est Græco verbo *ὑπερῖον*, & idem usus illius est. Deinde, cum alicui præcellentiam in re aliqua tribuimus, non illi continuo, ut in rebus omnibus excellat, oratione concedimus, sed in ea tantum, de qua nobis sermo est. Si enim iuris ciuilis mentio fiat, & dicamus, Gualterum Haddonum esse iuris ciuilis eruditione præcellentem, non illi hac oratione sacras litteras, quarum omnino rudis est, interpretandi potestatem facimus. Nunc quero, in qua materia Petrus verfabatur, cum Regem dixit esse præcellentem? Num in Ecclesiarum moderatione, aut sacrorum religione? Non certe. Sed in humana politia, quam noluit aliqua seditione perturbari. Quam Paulus, cum præcipit, ut omnibus potestatibus subiecti simus? Idem omnino facit, quod Petrus. Quod ut magis confirmet, ostendit, omnem potestatem ordine, & moderatione diuina contineri. Et, ut doceat, hoc officiū esse diuino iure debitum, ait: Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum, tributum: cui vestigal, vestigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Non placet Apostolis quidquam in rep. seditiosum, atque turbulentum, quod pacem, & ordinem perturbet. Et iccirco, quauis Principes essent eo tempore a sanctis finis Christi placitis alieni; in rebus tamen ad ad statum ciuilem pertinentibus, Christianis imperant, ut Principibus non solum obediant, sed etiam pro eorum salute supplices ad Deum preces adhibeant. Non igitur, Præcellentis nomine, Petrus vilo modo summam Regi in Ecclesia potestatem permittit; nec id quicquam, præter vos, vniquam somniauit; sed summum in ciuili statu moderando imperium concessit. Quæro enim, quis eo tempore, quo Petrus hæc mandabat litteris, regnum tenebat? Caius, aut Claudius, aut Nero. Tiberius namque, vir etiā maleficus, & iniustus, ut conicere licet, iam obierat. Ergo hoc statuis, Haddone, Petrum, aut Paulum id statuisse, ut nihil Ecclesiæ rector,

nisi ex præscripto Caij, aut Claudij, aut Neronis, efficeret: ut eos tantum sacerdotes, quos illi vellent, retineret: ut reliquos, si ita Cæsari videretur, ablegaret: ut, si quæstio aliqua difficilis incideret, eam ad Cæsarem deferret; & ne plura dicam, omnes religionis carimonia, atque sanctitates ex voluntate Neronis administraret. Quod si hæc vehementer absurda sunt, quid illa tam scelerata sententia, unde hoc sequitur, absurdius fingi potest? Sed dices, eam Petri sententiam non ad Principes a Christi fide auersos, sed ad Christianos tantum pertinere. Si hoc dicis, id censes, Petrum tunc eam legem Christianis indixisse, ut, quamdiu regnarent homines, qui non erant ad Christi nomen adiuncti, eorum imperium detrectarent; duces, & magistratus contemnerent; leges eorum despicerent, & statum reip. insita contumacia perturbarent. Quo quid dici potest amentius? Deinde, quorū illam sententiam Petrus adiungeret? Vt, bene, inquit, facientes, obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. Certe enim, si Christiani Principibus impijs minime paruissent, nemo obmutisset, sed omnes in illos, tamquam in pacis, atque salutis enseres, impetum merito fecissent. Quod si neque verbi vis cogit, neque ratio patitur, nec ordinum distinctio id vilo modo prorsus admittit, ut Reges in Ecclesijs dominantur; quæ fuit ista tam insignis aduolutio, qua Regibus summam, & absolutam in Ecclesijs potestatem, & imperium concessisset? At, quam impudenter asseris, auctoribus Petro, & Paulo, Regalem auctoritatem esse reliquis omnibus antelatum? Ducibus quidem, & magistratibus, & reliquis publici iuris administris, sunt Reges, Petro auctore, præpositi, non sacrorum religioni, non Ecclesiarum sanctitati, non celestis numinis placationi. At, inquis, nos Petri, atque Pauli auctoritatibus ad Romanæ Sedis Regnum abuti, falsum est. Christi namque verbis innixi, eam Pontificis Maximi auctoritatem defendimus: & qui vim verbis illius clarissimis intentat, hominem audacem, importunum, sceleratum, & impium iudicamus. Antequam vero ad alia me conferam, hæc liber adiungere. Datan, & Abiron, quod in Domini sacerdotes inuaserint, fuere, horrendo fragore, & repentino terræ desidentis hiatu cum sociorum impiorum turba deuorati, Core similiter, cum reliquis coniuratis, qui sacerdotum munus ad se impudenter, & impie reuocabant, subito incendio consumpti sunt. Oza, quod paulo audacius arcam fœderis labantem manu fulcire voluit, interfectus repente fuit. Ozia Rex, quod officium sacerdotis usurpare voluisset, lepra deformatus est. Balsezar, Babylonis Rex, quia vasa, sacris ministerijs consecrata, ad luxum, & epulas impie transtulit, vna nocte, & regnum, & opes, & vitam amisit. At vos nec Erebi voraginem sempiternam extimescitis; nec iræ diuinæ fulmen, & incendium horre-

horrescitis; nec temeritatis, & audaciae poenam
vlla metuitis; nec infamia sempiternae lepra
formidatis; nec illa vos cura, & sollicitudo con-
turbat, ne cum humana dignitate, & salutis
interitu, regni, atque vitae sempiternae opibus
spoliemini. Et tamen ab infectione Pontifi-
ciae dignitatis minime discedis. Quodnam
malum, est istud tam immane, & tam acerbum
in Pontificem odium, ut tam crebro eandem
sententiam repetas? Sic autem ais: Verum tu,
non solum pro sceptro Papali pugnas, sed etiam
pro sacrosanctis decretorum sanctionibus, ut
tibi videntur, contendis, quorum interitu me-
um ex animis hominum euasisse iudicas. Ve-
rum hoc est. Auctoritate namque Pontificis Ma-
ximi sancte, & pie constituta, consequens est,
ut sanctionibus illius pareamus. Ut enim Re-
ges, quibus Deus humanam in rebus potestatem
permisit, litteris sanctis ad statum reip. perti-
nentibus, minime contenti, (nec enim omnia,
quae possunt in variis rerum publicarum gene-
ribus incidere, illis contineri potuerunt) leges
alias sanxere, quibus cunctis ex praescripto ip-
sius diuinae legis obtemperant; sic Pontifices
Maximi, quibus est iurisdictio (licet tu disrum-
paris) in vniuersa Ecclesia commissa, non di-
cto tantum, sed scripto etiam, quemadmodum
tempora flagitant, decreta sancunt, quibus om-
nes, qui Christiano nomine censentur, adstrin-
gimur. De metu vero, quem per vos abster-
dico, non id solum in interitum iuris Pontifi-
cij, sed multo etiam magis in iuris diuini negli-
gentiam, & contemptum conicio. Dico enim,
Lutheri decretis metum diuini iudicij, atque
sempiternae feneritatis exstingui. Canonibus,
inquis, audiui locupletatos sane quam pluri-
mos, sed eruditos in Dei timore non multos.
Quid, Haddone? Illi, qui in iuris ciuilibus studio
versantur, omnes sunt metu celestis numinis
eruditi? Non profecto. Et tamen tu non ob eam
causas censes omne ius ciuile comburi. Nec
enim propter interpretum malitiam, & callidi-
tatem sunt abroganda Principum decreta: sed
improbitas eorum, qui ad suum quaestum, &
compendium omnia iura reuocant, acerrime
coercenda. Et tamen a vobis decreta Pontifi-
cum obseruari dicitis, quod ea non parum vti-
lia iudicetis. Quod quidem duplici de causa
vehementer admiror. Primum, quod in eo a
viro sanctissimo Lutheri, quem diuinitus mis-
sum asseris, desciscis. Ille namque ita omnia
decreta combussit, ut nullum reseruaret. De-
inde, quod ita e caelo suspensas omnes rationes
habeatis, ut omnia humana reicienda pute-
tis. Nam, quod dicitis, me vestros doctores ac-
cusare, quod impunitam libertatem suis attu-
lerint: fateor me adhuc in ea sententia perma-
nere: & quam verum id sit, postea magis ape-
riam. Queritis deinde, quod istos viros tam
sanctos illudam; & ais: Tu vero memineris,
quid ille tuus eloquentiae magister olim sapien-
tissime scripserit. Impiam esse contra deos io-

candi consuetudinem, seu serio, seu simulare
fiat. Nimirum superstitiosus es, Haddone; at-
que, ut video, Lutherus tibi sanctus habetur
Deus; & ut Bucerus tibi propitius sit, exoptas;
& Martyris etiam numen tibi placandum arbi-
traris. His enim diuinitatem tribuis. Itaque
exspecto, dum illis aras statuas. Quos etiam al-
ios deos irrisi? Horum igitur numen, ne mihi
irascatur, admones. Nam in eo, quod me con-
tra Christum faceris exultare dicis, magistros
tuos, egregios mentendi artifices, imitaris.
Vocas me deinde ad disputationem, parum tue
persona consentaneam. Nec enim litteras san-
ctas intelligis, neque Lutherus quidem ipse po-
tuit, cum esset flagitiorum tenebris oppletus,
quantum esset in illis lumen, inspicere. Inde
adeo factum est, ut variis, & anceps, & dubius
ita feratur, ut vix quisquam valeat, quid ille sen-
serit, statuere. Nunc enim in sola fide omnia
ponit: eamque fidem inducit, qua firme con-
stituta, opera omnia repelluntur. Rursum, vi-
ritatis ipsius victus, & inuidiae fugienda causa
monitus, opera requirit. Vellem nostros de lu-
stria libros euolueres; & nihil, quod ad huius
materiae, quam modo tractas, explicationem
pertineret, desiderares. Euangelio, inquis, cre-
dimus. Recte facitis. Sed tamen admones cre-
dunt, & contremiscunt. Sed, quid Euangelium
dicit? Non, inquis, esse periculum vllum exitij
illi, qui Christum insiti sunt. Qui non secundum
carnem versantur, sed secundum spiritum. No-
lo enim longe ab ipsis sacrarum scripturarum
verbis abire, ne quidquam insincere videar tra-
ctare velle. Id quidem, Haddone, perfecti iuris-
consulti videtur esse, legis scriptum tueri, sen-
tentiam vero interdum impugnare. Sed, quae
tandem verba sunt illa, quae minime vobis ne-
gligenda sunt? Paulus, inquis, post longam, &
seriam disputationem concludit, arbitrari se,
fide nos sine legis operibus iustificari. Quid
Paulus concludit, exploratum habeo; quid tu
concludere velis, nondum satis intelligo. Con-
sentendum est, inquis: nec enim Euangelio de-
rogare possumus. Sed illud ex eodem pariter
adiscendum, fides per caritatem operans.
Hanc igitur istarum rerum coniunctionem si
tenemus, tu disungere non debes, & errorem
impugnare, qui, praeter te ipsum, auctorem ha-
bet neminem. Ex istis verbis tuis, Haddone,
conicio, hanc tuam mentem esse, ut, cum Pau-
lus dicat, ex operibus neminem iustum fieri; &
idem dicat, esse retinendam illam fidem, quae
per caritatem operatur; quamvis hac inter se
pugnare videantur, non esse tamen ab Euange-
lij verbis vlla ratione recedendum. Coniunctio-
nem quidem difficilem videri, sed, cum illius
Paulus auctor sit, esse facinus audax, quod Pau-
lus coniunxit, velle disungere. Ego contra sta-
tuo, eo solo argumento, quod hac inter se dissi-
deant, Paulum id nunquam dixisse. Quid enim
magis est coherens, & consentaneum Pauli ra-
tione, & sententia? Quid minus conueniens,
quam

quam sine fide per caritatem operante minime
conferri iustitiam, & ex operibus neminem si-
bi parare iustitiam? Non auditores, inquit, le-
gis, sed factores legis ipsi iustificabuntur. Qui
igitur, quod est imperatum lege, conficiunt, au-
ctore Paulo, apud Deum iusti sunt. Si id verum
est, quid magis est huic sententiae Pauli contra-
rium, quam neminem ex operibus iustum fieri?
Tu igitur ea connectis, quae iungi non possant.
Ego vero ea sola ratione, si aliam non haberem,
omnino contenderem, nunquam id Paulum di-
cere voluisse. Illud vero, quod ais, me errorem
impugnare, laudis quidem est. Quid enim ele-
gantius facere possum, quam pestiferas opinio-
nes euellere? Illud vero, quod adiungis, eius-
dem erroris, quod impugno, auctorem esse,
praeter me, neminem, Oedipo indiget. Mire ti-
bi placent aenigmata. Audisti ne aliquando me
dicere, opera sanctorum hominum esse sceler-
re polluta, & infecta, & ideo neminem posse ex
operibus sanctis iustitiam consequi? At, hic est
error, quem impugno. Sed tu nec id dicere vis,
sed adeo infans es, ut, quid sentias, effari
non possis. Sed linguae tuae hesitantiam omit-
tamus, & quam turpiter in tantis rebus, alu-
cineris, consideremus. Dicis & opera inutilia
ad iustitiam esse, & tamen opera non esse negli-
genda, cum vtriusque sententiae auctorem Pau-
lum habeamus. Noui Euangelij principes, &
architecti, quos tu in numero deorum colis, &
qui tibi ista mysteria tradiderunt, longius pro-
gressi sunt, & opera omnia, quae sancti ho-
mines efficiunt, non inutilia tantum, sed pec-
cati penitus insiti contagione maculata es-
se confirmant. Nec enim credunt, pecca-
tum illud inhaerens, & insitum, quod ex ortu
contraximus, vitae laeacro deleri, sed vigere
nihilominus, tantamque vim flagitiorum ex se
fundere, ut omnia hominum sanctorum officia,
quamuis illa sint motu, & impulsu diuini spiri-
tus effecta, & ad Christi gloriam conferantur;
esse tamen facinora capitalia, supplicis sempi-
ternis, nisi per Christi benignitatem stetisset,
iure vindicanda. Quod si, ut ais, parum ciuile
est, ut illi vestro iuriconsulto placet, de lege,
nisi tota perfecta fuerit, indicare: lege diligen-
ter Lutheri, Melancthonis, Caluini, & aliorum
doctorum tuorum volumina, & videbis hanc
eorum mentem, & sententiam fuisse, aut po-
tius in hac opinione summam disciplinam, quam
sunt professi, constituisse, ut opera omnia sceler-
re condemnarent. Vides hic summam iusti-
tiae comparandae desperationem. Si enim ne-
mo iustus esse poterit, nisi qui legem seruauerit,
ut Paulus ait: si non, qui dicit Domine Do-
mine, ut ipse Dominus aperte pronuntiat, sed
qui facit voluntatem patris, est in caeleste Re-
gnum ingressurus; si iustitia, ut propheta te-
stificatur, est vitiorum omnium fuga, & ar-
dens honestatis ipsius studium; si puritate, in-
nocentia, ordine mentis, & conuenientia, san-
ctimonia, vita caelestis nouitate, & caritatis

exercitatione continetur, & nos neque diuinis
instituti obsequi, neque vitia fugere, nec ho-
nestatem retinere, neque caritatis officia co-
lere possumus; si, velimus nolimus, est nobis
peccati iugum omnino subeundum; qua tan-
dem ratione poterimus ex Christi gratia, & be-
nignitate, cum is nondum in nobis sanguine
suo, ut tui magistri dicunt, peccati vires elise-
rit, iustitia statum polliceri? Cernis, hic quomo-
do vir ille, diuinitus, ut ais, missus, omne spem
iustitiae consequendae suis inuentis inciderit?
Vide rursus, quam acute remedium excogita-
rit ille, quem reliqui secuti sunt. Neminem qui-
dem dicit singularem iustitiam ex Christi gra-
tia consequi, sed Christi ipsius iustitiam fide-
bus applicari per fidem, ita, ut perinde habeatur,
& aestimetur in quolibet homine fidei,
quamvis flagitiosus sit, ipsa Christi iustitia, at-
que si propria ipsius, qui fide tantum nictur,
esset. Hac igitur fide, qua quilibet homo Chri-
stianus secum firme statuit, se esse gratum Deo
per Christi fidem, fieri, ut Christi iustitia, illi-
lius, qui credit, iustitia putetur. Habes hic Lu-
theri legem, quod ad praesentem locum attinet;
perspecta, ne de iniuria Lutheri facta coqueri
iure possis. Vide hic rursus summam iustitiae fa-
cilitatem. Cui enim non erit facillimum, si Luthe-
rum audierit, hoc secum statuere? Mihi perbel-
le est. Sum enim Deo gratissimus per fidem. Pa-
ctum enim est, ut iustitia Christi, mea ipsius ius-
titia sit. Iecirco tam sum iustus, quam Paulus,
quam Petrus, quam denique ipsa Dei mater
sanctissima. Siquidem nemo est aliqua singula-
ri iustitiae laude per Christi gratiam commen-
datus, sed vna tantum iustitia omnibus ex aequo,
qui fidem retinent, accommodatur: quae cum
non possit a seipsa gradibus, & magnitudinibus
distingui, sequitur, ut tam iustus ipse sim, qua-
nis in me scelus insideat, quam qui iustissimus.
Cernis iam egregij hominis opera metum de-
pulsam, confidentiam erectam, corroboratam
audaciam. Cum igitur nec in re desperata, nec
in summa confidentia quiquam acriter, & ve-
hementer in virtutis officium incitari possit;
& Lutherus partim iustitiae spem omnino pra-
ciderit; partim alterius iustitiae nunquam au-
dita ratione, summam illius potiunda confi-
dentiam suis attulerit; non ne liquet, quamuis
interdum is inuidiae declinandae causa, de ope-
ribus iustitiae multa dixerit, illam studia, & of-
ficia virtutis exstinxisse? quo modo enim, quae
so, hominem languentem stimulas, ut virtutis
officio perfungatur, qui ab homine graui-
simo accepit, eos, qui in virtutis officium in-
cumbant, frustra contendere? Quo modo rur-
sus metum exitij sempiterni illis incuties, qui
valde securi sunt, sequi tantis iustitiae ornamen-
tis affectos esse confident, ut neminem esse cre-
dant, qui illos splendore iustitiae superare possit?
Nemo igitur erit, si magistrum Lutherum au-
dierit, qui opera sancta molietur, cum fieri
non possit, ut quisquam vel in summa honesta-
tis

tis desperatione, vel in summa salutis confiden-
tia, in pietatis studium vigilanter incumbat.
At Lutherus, inquit, fortasse scriptis, & con-
cionibus populares suos ad officia cohortaba-
tur. Id quidem scio. Sed Epicurus etiam, cum
decretis suis virtutem sustulisset, de virtute in-
terdum magnifice diserebat. Non video, quid
homo leuissimus aliquando vel naturæ vi, vel
inuidiæ metu confirmet, sed quid sit illius de-
cretis, atque disciplinæ consentaneum. Hoc
certe constat, in rebus aut desperatis, aut ex
animi sententia constitutis, non esse quemquā,
qui magnum in honestatis studio laborem velit
excipere. Cum igitur Lutherus, & istius extre-
mæ desperationis, & summæ confidentiæ se au-
ctorem præbuerit; quis non videt, per eum fuisse
omnia officia virtutis; & pietatis euerfa?
Fuit igitur hoc illius scelus ingens, facinus im-
mane, crimen impudens, minimeq. ferendum
flagitium; sed illud multo scelestius, quod Pau-
li mentem, & sapientiam ad suam libidinem
inflectere, diuinique viri testimonio ad impu-
dentiam suam confirmandam abuti voluerit.
Sed videamus, quo modo tu defendas, Luth-
erum virtutis, industriæ, diligentiae, sedulitatis
extinctorem, cum Paulo sanctitatis, religionis,
officij summo magistro consentire. Paulus in-
quit, nihil esse, quod quidquam ad salutem va-
leat, præter fidem per caritatem operantem.
Idem Paulus ait: Neminem ex operibus iustifi-
cari. Constat igitur, inquit, hæc esse coniuncta.
At ego contra dico, cum hæc vehementer a se
inuicem disideant, fieri minime potuisse, vt
Paulus ea coniungeret. Sed, vt cerni possit,
quam male magistri tui Paulum intelligant, a-
nimaduertendum est, quæ fuerit illius mens,
quid suscepit, quid propositum habuerit, cū
in omnibus epistolis suis, tum in ea præcipue,
quam ad Romanos scripsit, vnde tu hæc testi-
monia perperam intellecta promiss. Quid igitur
sibi Paulus proposuit? Hoc nempe, vt ho-
mines ab humanarum rerum confidentia, ad
Christi fidem traduceret. Docet igitur, nec in
natura, nec in prisca legis institutis vllum fuisse
hominibus firmum salutis præsidium consti-
tutum. Nec enim natura, neque lex iniquita-
tem sustulit, & iustitiam attulit, in qua sola est
salus, & dignitas collocanda. Sola namque iusti-
tia Deum generi humano conciliat. Quo modo
autem natura nullam opem per se rebus huma-
nis attulerit, eo argumento probat, quod om-
nes, qui natura sola nitebantur, quamuis fuis-
sent excellēti ingenio præditi, fuerint iniquita-
te, libidine, malitia, auaritia, improbitate, cru-
delitate, & infandis sceleribus inquinati. Qua-
si diceret: Si naturæ præstantia, si acumen inge-
nij, si vis mentis, & rationis aliquid opis ad ius-
ticiam attulisset; gentes certe, quæ natura,
quæ ingenio, quæ ratione præcellabant, omni-
bus iustitiæ præditiis instructæ, & ornate fuis-
sent. Sed nullus in eis iustitiæ splendor eluxit;
fuerunt enim repleta iniquitate, & flagitiis in-

numerabilibus: nullum igitur illis adiumen-
tum ad iuste viuendum attulit naturæ præstan-
tia. Deinde ad Iudæos conuersus, idem argu-
mentum maiore vi, & contentione vibrat. E-
rat enim ei cum Iudæis summum certamen de
cerimoniis antiquæ legis institutum, cum Iu-
dæi eas omnes retinendas esse crederent, quod
existimarent per illas animos expiari. Contra
Paulus disputat, omnia legis instituta, quæ iu-
stitiam adumbrabant, interuentu solide, & ex-
pressæ iustitiæ euauisse; & eos, qui in illis vm-
bris iustitiæ rationem collocabant, Christi nu-
men violare. Meritis namque illius, atque nu-
mini diffidebant. Idcirco ad Galatas scribens,
ait: Si circumcidamini, Christus vobis nihil
proderit. Similiter ad Hebræos scribens, ait:
Legem nihil ad perfectionem attulisse, sed vm-
bris tantum, & imaginibus homines ad spem fu-
turæ salutis erexisse. Eas autem ceremonias, &
instituta a lege piacula, quæ hoc in loco, & in
epistola ad Galatas opera legis nominat, dum
ad Hebræos scribit, iustitias carnis appellat.
De hac igitur legis parte, quæ in vmbris iustitiæ
consistebat, quæ corporis lustrationem conti-
nebat, & ad animum minime permanebat, lo-
quitur Paulus, cum ait: Neminem ex legis ope-
ribus iustum fieri. Fuit enim hæc sententiæ il-
lius longe, & serie, vt ais, disputationis conclu-
sio, quasi diceret: Si circūcisio, si cineris adspersio,
si brutorum animalium victimæ, si reliquæ
legis expiationes homines iustos efficerent;
sequeretur, omnes Iudæos, qui sacra legis ritæ
procurabant, iustitiæ compotes existisse: at cō-
stat, Iudæos omnes, qui lege tantum niteban-
tur, atque confidebant, fuisse tetros, impuros,
maledicos, homicidas, atque sceleratos; nul-
lum igitur ex lege iustitiæ fructum perceperunt.
itaque relinquitur, ex legis operibus neminem
iustum fieri. Si aliquid ingenio vales, huius tam
aptæ conclusionis ratio te docebit, de quibus
operibus Paulus intelligat, cum ait, Neminem
ex legis operibus iustificari. Aliter enim, quid
magis ineptum, quid minus coherens, & con-
sentaneum dici potuisset? Si enim Paulus dixisset,
Iudæos fuisse quidem puritatis, & pietatis,
& innocentie laude præstantes, & tamē illa vir-
tutis officia eis nullum ad iustitiam præsidium
contulisse; & tum demum concluderet, eos ex
legis operibus non iustificari; recte conuiceret,
illum per legis opera, virtutum maximarum
officia intellexisse. Sed id nunquam in oratio-
ne posuit. Immo eos, qui multum studij in legis
institutis, & opere consumeabant, testimonium
scripturæ ipsius demonstrat, fuisse omni diti-
te, & immanitate teterrimos: vnde colligit,
non legis opera iustitiam efficere. Quid igitur?
Num suspicaris, Paulum ex rebus minime pro-
batis, & constitutis, argumentum sumere, quod
tu facis? Si id ausus fueris, hominis diuini sa-
pientiæ temeritatis, & amentie crimen affin-
ges. Quod quam longe absit a Paulo, nouerunt
omnes, qui scripta illius pura mente percipiunt.
Quid

Quid enim aptius, quid acutius, quid sapien-
tius, quid vehementius Pauli oratione, & stylo
excogitari potest? Ita sunt enim omnia illius
argumenta inter se nexa, & alia ex alijs apta, &
colligata, & ita respondent secunda primis, po-
strema medijs, & tam singulari ratione omnia
deuincit, vt nihil possit in illius oratione repe-
riri, quod non mirifice cum illius mente prius
explicata consentiat. Ex ipsa igitur conclusio-
nis aptissima ratione concluditur, quæ sint illa
legis opera, e quibus Paulus dicit, neminem in-
stum fieri. Illa namque sunt, quæ Paulus perpe-
tua disputatione conuellit: contra, quæ sum-
ma contentione pugnat; a quorum confiden-
tia Iudæos abducere conatur; quorum causa
fuit a Iudæis crudeliter oppugnata, & in ma-
xima sæpe discrimina salutis induta. Quæ ra-
tione hæc piacula legis, opera legis appellen-
tur: quo modo illa etiam opera, quæ vi tantum
humanae rationis efficiuntur, quibus homines
confidentius innixi, munus, & præmium non se-
cundum gratiam, sed secundum debitum im-
portune flagitant, sint ad legis opera reuocan-
da: quo modo pietatis, caritatis, humanitatis,
& honestatis officia sint ad fidei vim, & sancti-
tatem referenda: in quanta cecitate versentur
illi, qui locis his Pauli minime perceptis, & a
verissimo sensu detortis abutuntur, vt opera
sanctorum hominum non inutilia tantum, sed
etiam scelestia esse confirmet; satis aperte in
nostris de Iustitia libris, qui iam in lucem pro-
dierunt, ostendi: & idcirco ea repetere hoc in
loco minime necessariū duco. Non igitur, quæ
sunt ratione coniuncta, dissoluo: immo, quæ
sunt maxime dissidentia, atque repugnantia,
temere coniungi, & conglutinari, non patior.
Cum enim nos perpetuo Paulus ad virtutis, &
innocentiae, & caritatis studium ardentem ex-
fiscit: cum dicat, vnicuique secundum ope-
ris rationem esse mercedem, & præmium con-
stitutum: cum eos, qui sunt ad Christum adiu-
cti, ablutos, & expiatis omni flagitiorum ma-
cula, & sanctos asserat: cum eosdem vitæ puri-
tate, & virtutis splendore astris simillimos esse
confirmet: quid magis huic sententiæ, toties,
& cum tanta constantia repetita, contrarium
esse potuisset, quam affirmare, eos, quos puros,
sanctos, claros, splendidos, diuinis virtutibus
ornatissimos esse prædicat, peccatis infectos ef-
se, eorumq. opera non solum nullam ad iustiti-
cumulum, & perfectionem vim habere, sed esse
impura, & flagitiosa, & naturæ corruptæ vitijs
infecta? Ipsum autem locum Pauli, quem addu-
cis, videamus. Paulus, inquit, asserit, nullum in
illis exitij periculum esse, qui in Christo sunt
institi. Sed assumimus etiam illud, quod in eodē
contextu est: Qui non iuxta carnem versantur,
sed secundum spiritum. Recte quidem assumi-
tis. Sed videamus, qui sint illi, qui secundum car-
nem, vt Paulus inquit, ambulant. Illi certe, vt
ipse scribens ad Galatas affirmat, qui adulte-
rio, qui flagitiosa libidine, qui vitæ turpitudi-

ne, qui dira superstitione, qui odio, similitate,
partium contentione, qui turbulentis dissidijs,
qui seclis pestiferis, qui inuidia, cæde, & crude-
litate, qui ebrietate, & ingluvie, qui his, & alijs
eiusmodi flagitijs corrupti, & contaminati
sunt. De quibus, inquit ille, prædico vobis,
quemadmodum & ante denuntiavi, quod, qui
taliam faciunt, hereditatem Dei minime possi-
debunt. Neminem excipit: non dixit, nisi fidē
habuerint. Nondum scilicet ista noui Euange-
lij lux oculis illius affluerat. Qui autem secun-
dum spiritum versentur, eos esse dicit, qui fru-
ctu spiritus suauissimo, & iucundissimo potiun-
tur. Fructum autem spiritus esse dicit, carita-
tem, gaudium, pacem, virtutis constantiam, be-
nignitatem, bonitatem, fidem, non remissam vi-
delicet, sed eam, quæ quidem est cum obediē-
tia coniuncta, mansuetudinem, continentiam,
& reliquas eiusmodi laudes, aduersus quas nul-
lum crimen ex lege potest intendi. Posset autē,
si fuissent aliquo flagitio maculata. Nullo igitur
modo Paulus ijs, qui sola fide Lutheri nixi
sunt, sed qui opera sancta moluntur, omniaq.
officia vitæ ad gloriam Christi dirigunt, regni
sempiterni patrimonium pollicetur. Hic tu rur-
sus clamabis, & hominum, atque diuorum fidē
implorabis, tam insignem calumniam ferri, at-
que sustineri non posse. Vos enim non ita in so-
la fide spem habere repositam, vt nō simul ope-
ra ad salutem esse necessaria statuatis. Iam non
disputo, quam sit absurdum, in ea re aliquod sa-
lutis præsidium reponere, quæ scelere infecta
sit. Et idcirco, si opera omnia, vt Lutherus ait,
sunt infecta flagitijs, ea non diligenter efficien-
da, sed contemnenda, & repellenda sunt. Id ta-
men omittamus, & consideremus, quo modo
sint opera, quantumuis illa sint vitijs inquina-
ta, vobis tamen necessario suscipienda. Id enim
etiam diligenter inquisiui, quia, inquit, fidē
necessario consequuntur. Non quidem, quod
opera viam ad salutem muniant, (nec enim ea
per se in iudicium veniunt) sed quia in illis fi-
dei quidam partus insit. Vt enim arbor fructū
ex se vi naturæ profundit, ita fides opera neces-
sario gignit. Hæc quidem vestri dicunt: quo-
rum vtrumque falsum est. Primum enim opera
ipsa vel salutem, vel exitium afferunt. Ipsa nā-
que per se diuini iudicij ponderibus examinan-
da sunt. Secus enim nunquam David diceret,
Deum redditurum vnicuique secundum illorū
opera. Numquam Paulus affereret futurum, vt
Dominus redderet mercedem cuiuslibet secun-
dum operis vel boni, vel mali rationem. Num-
quam homines ea comminatione perterreret,
quod simus omnes ad tribunal Christi statuen-
di, vt referat vnusquisque quidquid vel boni,
vel mali gessit in vita, & proprium cuiusque o-
pus exactissime ponderetur. Numquam, ne plu-
ra testimonia consecrer, (sunt enim innumera-
bilia) sanctissimus ipse iudex diceret, ibit, qui
bona egerunt, in vitam æternam: & qui mala
egerunt, in ignem æternum. Deinde illud etiā
falsum

falsum est, ex Lutheri fide necessario opera nasci. Meam quidem fidem, Haddone, non tuam, si Lutherum audis, opera consequuntur. Quo modo, inquis? quia fides ex auditu, auditus per verbum Christi. Ergo, cum mea, hoc est, Ecclesiae sanctae fides Christi verbis innitatur, & Christus ipse dicat, omnes, qui penitentiam non egerint, interituros; illa fides, quam Christi verbis adhibeo, facit, ut penitentiam agam. Rursus, cum idem Dominus ait: Vos amici mei eritis, si feceritis, quae ego praecipio vobis: si fide Christi verbis habeo, & in illius amicitiam recipi vehementer exopto, omnes nervos animi contendam, ut, quae sunt ab illo imperata, conficiam. Cum vero idem praenuntiet, non cum, qui illum Dominum appellat, sed qui omnia opera ad voluntatem sempiterni patris administrat, in Regni celestis possessionem venturum; si fides mea non languescit, sed vivit, atque viget, & Regni illius cupiditate flagrat, ea fide stimulo, ut ad Dei voluntatem omnia studia mea dirigam. Iam ne vides, quae ratione fides haec opera sanctae gremio, & complexu suo contineat, quae ex illius fecunditate generata sunt? Nunc Lutheri fidem videamus, an parere aliquem vitalem ferum possit. Nullo modo. Primum quidem, quia opera omnia, quamvis sancta videantur, scelere contaminata esse dicit. Nemo enim, quod est contaminatum, atque flagitio pollutum, aliqua estimatione dignum indicat. Deinde, quia tantas vires esse cupiditatis statuit, ut illi resisti nulla ratione posse confidat. Cum vero nemo possit opera sancta moliri, nisi primum regnum peccati excindat, peccati vero regnum, si Lutherus vera praedicat, excindi non possit; restat, ut nemo queat ulla ratione aliquod opus sanctum exsequi. Quis enim est tam sine mente, qui velit frustra, atque sine ulla fructu, in re aliqua operam suam ponere? Postremo, quia illa est a Luthero iustitia constituta, cui non sit necessarium operis, & muneris adiumentum. Nam, si ego mecum statuo, per fidem iustitiam Christi, perinde atque si mea esset, a Deo mihi attribui, atque ita me, quamvis in flagitijs versem, & in illis perseverem, esse tamen illam summam Christi iustitiam consecutum; quo studio, quae cura, quae sollicitudine stimulari possum, ut aliquod praeclarum opus efficiam? Cum igitur Lutherus & opera sancta contemnat, & spe puritatis, & sanctitatis incidat, & per eam fidem, quam finxit, omnem supplicij metum tollat; nonne constat, illum fuisse sancti operis euerfore? honestatis, & pietatis extinctorem? quamvis aliquando populares suos se in studium virtutis incitare simulasset. Itaque perspicuum est, virum istum caelestem, quem laudibus divinis afficis, & operum contemptione, & honestatis desperatione, & commentitiae iustitiae confidentia, omne agendi, & operandi studium sustulisse. Ad aliam deinde querellam tuam veniamus, in qua dicis, me nullum dicacitati modum statuere, cum stupiditatem illam deplem, quae

Lutherus humanam voluntatem fatali necessitate constrinxerit. Equidem, inquis, iracundia non soleo commoveri; tamen me diutius tenere non possum. Magna culpa mea est, Haddone, quod te, hominem naturam mitem, atque mansuetum, hac mea, ut ais, loquacitate insanire compulerim. Audiamus igitur hominis iracundiam iustissima furentis orationem. Quid igitur ais? Non solum, inquis, hebes, & imperita, sed etiam blasphema haec est tua calumnia, quam ne lapides quidem ipsi, de quibus commemoras, si loqui possent, contra nostros intorquerent. Novi, Haddone, locum isti amplissimo dicendi generi, quo nunc uteris, accommodatum. Itaque expecto, dum lapides ipsos loquentes inducas. Ais deinde: Sed animadvertite paulisper ad scripturas, & respicite. Eas quidem ego diligenter animadverto. Sed nondum Gualtero doctore vsus sum. Attendo nunc igitur, an possim, te duce, ad clariorem consiliorum divinatorum notitiam pervenire. Velim igitur istam admirabilem sapientiae suppellectilem nobis explices. Quid igitur ais? Deus Pater in Christo nos elegit, ante quam iacerentur fundamenta mundi, ut essemus sancti, & irreprehensibiles coram ipso. Vnde, quæso, nosti, Gualtere, te esse electis annumerandum? Præterea, qui sunt sancti, & irreprehensibiles coram Deo? Illi certe, qui omni vitio carent. At, auctore Luthero, vos vitio carere non potestis. Peccatum enim deletum esse negat, sed omnium flagitiorum incendium ex illo, tamquam ex incenso fornace, prorumpere dicit, quod omnia circumquaque devoret, atque consumat: ex quo fit, neminem esse irreprehensibilem. Quod si tu fortasse non de te, sed de genere uniuerso loqueris, cum nemo sit, qui omnino crimine, si Lutherus verum loquitur, liberatus sit; nemo poterit irreprehensibilis esse. Divinam, inquis, electionem audis ex Evangelio, quam tuus sermo tantopere detestatur: & tempus audis. Ego electionem detestor? quo ore id dicere audes? quo in loco? quibus verbis? apud quem? quo teste? quo conscio? quibus in scriptis id a me dictum esse convincere potes? Adeo ne iuvat, quidquid in buccam, ut aiunt, venerit, effutire? Nec id avertit, inquis, haec electionis necessitas, ut in omnes libidines, & nequitias effundamur, quemadmodum tu quidem impie iocaris; sed ut sancti simus, & irreprehensibiles coram Deo per caritatem; ut in expressis Evangelij verbis positum est. Quamvis non te plane intelligo, arbitror tamen te mecum facere. Idem enim dico, nos nulla necessitate ad malum compelli, cum Deus nobis libertatem, ut ex multis Scripturae locis constat, & vitæ, & mortis optionem fecerit. Ergo liberi sumus, & non ulla fatali necessitate costricti. Sed rursus, huius oblitus sententiae, Pauli locos adducis, quibus, ut suspicor, libertatem nobis eripere conaris. Deus, inquis, est, qui in nobis operatur, & velle, & perficere. Paulus istis verbis voluntatem alligavit, & adstrinxit facultatem. Neque

Neque Paulus id unquam cogitavit, neque magistri tui mentem Pauli percipiunt: tantum abest, ut tu, qui multo illis inferior es, illius sententiam consequi possis. Verum quidem esse fatemur, & cogitationes, & opera nostra, quae cum vera laude suscepta atque perfecta sunt, ad Deum, cuius illa numine perficiuntur, referenda esse. Nisi enim me Deus in pestem ruentem auocauisset, nisi me spiritus sui consiliis admonuisset, ne me praecipitem in sempiternam miseriam darem, nisi me saluari, atque firmo praesidio confirmasset, ut pietatis munus, quod mihi imperabat, exsequi possem; neque boni quidquam cogitare, nec exsequi valerem, omneque meum studium frustra fuisset in opere vel designando, vel perficiendo consumptum. Id tamen dicimus, posse nos non assentiri monitis, posse aspernari beneficentiam, repudiare clementiam, & collectam gratiam per flagitium, & scelus effundere. Ego, inquit ille, sto ad ostium, & pulso. Non ait, Fores effringo, aut cardines conello, atque violenter irrumpo. Sed, Pulso, tantum hoc est, admotheo, periculum denuntio, spe salutis ostendo, auxilium polliceor, & ad me beneficiis allicio. Ais tamen: Quid igitur? Nihil inter nos, & lapidem interest? Obtusior sit lapide, qui sic colligat. Quasi ego, Gualtere, id ex Pauli sententia, & non ex Lutheri tumultu collegim, ut paulo post videbimus. Idem, inquis, ipse Paulus nos Dei cooperarios appellat, & in timore iubet, atque tremore propriam salutem operari. Non vides igitur ex ipsis Pauli verbis, libertatem illius auctoritate constitui, quam Lutherus conatur euertere? quo modo enim dixisset, nos esse Dei cooperarios, si nemo quidquam in opus, quod Deus in nobis efficit, contulisset? quo modo admonuisset, ut salutem nostram operaremur, si id in nostra manu minime fuisset? Sed tu, quemadmodum in illa coniunctione fidei per caritatem operantis, & operum prorsus inutilium, ea conglutinare Pauli testimonio frustra contendeas, quae nulla ratione coniungi possunt; sic acumine isto tuo singulari, quod nos idiotæ minime consequimur, efficere vis, ut Pauli mente, & sententia, libertas simul, & servitus, arctissimo societatis vinculo constringatur. Nunc igitur Pauli locos adducis pro libertate; rursus alia testimonia, quae tibi servitutem confirmare videntur. At ego eo ipso argumento pugno, vos numquam, quanta sit in Paulo sapientia, nepe, in cuius animo Christi spiritus insidebat, suspicari potuisse, quod illum ea, quae sunt valde pugnantia, dicere condendatis. Et tamen dicis, me Evangelium detestari. Lutheri quidem Evangelium. Cum Lutherum dico, Melancthonem, Bucerum, Calvinum, & reliquos heroas vestros intelligo. Quamvis enim illa multiplicia sint aquarum diuortia; omnia tamen ex uno fonte manant. Quod Pauli vero testimoniis ad adstruendam impietatem vestra abutamini, id ferendum non puto. Ais deinde: Ex Pauli tribus verbis cognosces. Quid? Om-

nia possum in Christo, qui me corroborat. & Augustinus eadem sententiam aliis verbis elegantissime conclusit: Deus in nobis ipsa sua coronat opera. Recte. Sed quorsum ista? Num iustum, qui cum Pelagio faciamus? Diximus ne aliquando, posse nos viribus nostris, & industria nostra opus aliquod dignum vera laude perficere? Numquam profecto. Et tamen tu hoc in loco, quasi profligato iam bello, intemperantius exultas; & ais: Quid est? An non utrique communiam cernis auctoritate sacrarum litterarum Dei providentiam? Et tamen intelligis, eadem non esse peccati matrem, sed alumnam omnis officij? Haddone, quae te febris tenet? Quae furia exagitant? quae poenae scelerum persequuntur? Vbi audiisti, aut legisti, me Dei providentiam negare, aut asserere, ex ea maleficium aliquod oriri? Hunc cene furorem? Hanc cene demeritiam? Hanc cene impudentiam? Id enim ex meis scriptis colligere minime potuisti: nisi fortasse putas, Dei providentiam non posse ulla modo consistere, nisi libertas humanae voluntatis omnino sublata sit. Si id putas, es amentissimus. Si non putas, & tamen falso mihi crimen intendis, impudentissimus. Et tamen ais: Sed fontes ipsos adeamus, e quibus cum mella dulcissima manent, tua tamen corruptissima melle pestilentissimum ex illis venenum exsuxit. O Gualtere, quantum te delectat, istud maledictae venenum, quo repleti estis, euomere? Dicebat Paulus, ad Galatas scribens, Utinam abscindantur, qui vos conturbant. Similiter ego Christum Deum meum, meaque puritatis, & integritatis auctorem, precor, ut omnes, qui impura mente, contaminatis oculis, sacrilego conatu ad transandas sanctas litteras accedunt, aliquando tandem respiciant: aut, si id facere noluerint, diro supplicio mactentur potius, quam tantam vim malorum communibus Ecclesiae rebus importent. Hoc in loco, Christe sancte, quos impetus facis? Quam mirifice pugnas? quibus verbis tamquam victor insultas? Non enim solum cornua, ut dicebas, commouere, sed totam aciem fundere tibi plane videris. Varios Pauli locos adducis minime necessarios, quibus providentiam esse confirmes. Deinde in me inueheris; quasi ex Dei providentia, si esset ulla, collegim, hominem sensibus orbari. Quod quidem est mendacium impudentissimum. Numquam enim id in oratione mea legisti. Nec ex Dei providentia sequitur, hominem esse stipitem, sed ex Lutheri dementia, quae contra Dei providentiam libertatem tollit. Sed tu fortasse Lutheri scelus ita cum providentia coniunctum opinaris, ut, qui Lutheri furorem infectatur; eundem Dei providentiam labefactare putes. Ego contra statuo, eum, qui Lutheri scelus imitatur, Dei providentiam quantum potest, euertere. Sed quid hoc est? Cur non aperte, quod sentis, ediseris? Cur te in latebras istas coisicis? Cur Babylonicæ servitutis nomine

nomine relicto, providentiæ nomen violenter arripis? Dixit Lutherus, liberum arbitrium esse rem de solo titulo, aut titulum sine re. Hominem pati, non agere: trahi, non deliberare: esseque tantum instrumentum, quod Deus verfat, ut vult, & quocumque ei libet impellit, & unde libet deducit, & quasi ferram, aut securim agitat: nihilque omnino hominum facultati relicto, nec ad bene agendum, nec ad flagitium suscipiendum. Idem se postea correxit. Inquit enim, Male dixi, quod liberum arbitrium ante gratiam sit res de solo titulo: sed simpliciter debui dicere, Liberum arbitrium est signum in rebus, seu titulus sine re. quia nulli est in manu sua quippiam cogitare, aut boni, aut mali, ut Viclefii articulus habet Constantiæ damnatus; sed omnia de necessitate absoluta eveniunt. Hæc deinde pluribus verbis amplificat, & in eo fortissime pugnatur, ut affirmet, esse semper mentem adstrictam, voluntatem alligatam, agendi facultatem ereptam, usque adeo, ut non modo bonum, aut malum facere, sed ne cogitare quidem aliqua ratione queamus. Hæc eadem Melancthon: hæc, ut alios omittamus, admodum copiose Calvinus: huius denique sententiæ summa hæc est, nihil inter nos, & quodlibet aliud instrumentum interesse. Hæc quidem doctores tui aperte docent. At ego id dico, quod omnes boni, omnes sancti viri, omnes homines divinis virtutibus ornatisissimi testificantur, esse in hac tuorum sententia immane scelus, proiecram audaciam, detestandum furorem, facinus execrandum. Ea namque constituta, dico tolli leges, consilia silere, artes everti, studia restringi, vitam perturbari, iuris, & iniuria discrimen confundi. Dico præterea, quod est consequens, hominem orbari sensibus, spoliari consilio, privari ratione, coque redigi, ut nihil inter eum, & lapidem manu coniectum intersit. Dico etiam, legis divini monita, præcepta, consilia, cohortationes, & minas, præmia virtuti proposita, supplicia flagitio, & turpitudini constituta, frustra fuisse sanctis litteris ad sempiternam memoriam consignata. Hæc omnia absurda Lutheri sententiam necessario consequuntur. Sequitur & illud, quod in animum inducere, facinus est, supra quam dici, aut cogitari possit, horrendum, non iuste Deum iudicem sanctissimum, in quem iniquitas nullo modo cadere potest, illud flagitium punire, cuius ipse, ut Lutherus asserit, monitor, impulsor, & effector fuit. Ut enim, perpetrato homicidio, non gladius, sed is, qui gladio eadem efficit, in iudicium vocatur; ita ius, & fas est, ut non ego, qui vi quadam fatali, cui resistere nequii, ad scelus adactus fui; sed ille, qui eam mihi vim intulit, sceleris ipsius culpam sustineat. Hoc igitur, ex quo tam dira monstra, atque prodigia sequuntur, assero tantum scelus esse, ut reliqua omnia, in unum collata, comparatione illius possint levisima iudicari. Nam & humanam societatem, & ordinem

funditus evertit; & sanctissimo illi Domino, & optimo parenti crimen iniquitatis, & immanitatis affingit. Hoc igitur dico, censeo, statuo, decerno, innumerabilibus Scripturæ sanctæ testimoniis instructus, sanctorum hominum monumentis, qui vel olim, vel nostris temporibus scripserunt, incitatus, & multis etiam summorum philosophorum disputationibus eruditus, & recta etiam ratione, quæ lex naturalis, atque divina nominari solet, imbutus, illam absolutam necessitatem, quæ Lutherus omnes actiones, & cogitationes sine ulla exceptione constrinxit, nec esse posse, nec in sani hominis mentem cadere, & qui illam exco-gitavit, fuisse hominum, quos terra sustinuit, scelestissimum. Hoc est, quod dixi. Hoc tu refellas velim, & doceas, aut Lutherum nunquam id dixisse, aut, si dixit, id summo iudicio statuisse. Quod quidem tu, cum invidiæ fortasse timore non facis, ad disputationem de electione divina confugis, & providentiam esse Pauli testimonio confirmas, quasi ego contra Dei providentiam, & non contra Lutheri dementiam disseruissem. Poteritne magis vel inepta, vel stulta disserendi, & refellendi ratio cogitari? Multum tu quidem Pauli epistola ad Romanos, quam prorsus ignoras, & nimis licenter abuteris. Et tamē, quasi iam plumbeo isto gladio bellum consecisses, cum illud de pueris nondum natis exemplum ex Paulo in medium intulisses, in me furenter irruisti. His enim verbis usus es: Quid ais, optime vir? Ecce tibi rursus electionem, & eam quidem secundum Dei propositum. Ecce tempus electionis, nimirum pueris nondum natis. Quid igitur dicemus? Num iniustitia est apud Deum? Paulus abominatur, Hieronymus Osorius affirmare non dubitat. Haddone, quæ te vexat amen-tia? Quid dicis? Quid sentis? Quanam est ista tam impudens mentiendi libido? Quando id dixi? quibus verbis? Ostende locum: me testibus argue: argumento convince. Antequam vero id facias, quid furis? quid insanis? Tantamne putas esse Lutherum, homini vāsano, atque nefario, cum divina Pauli mente coniunctionem, ut sit necesse illi, qui Lutherum aduersatur, sanctissimis Pauli decretis aduersari? Dei, inquis, vox est ad Moysen: Miserebor cuiuscumque misereor, & commiserabor quemcumque commiseror. Subiicit Paulus, neque volentis esse, neque currentis, sed miseris Dei. Deinde Pharaonis exemplum assumis, neque quorsum id afferas, dilucide ponis. Et tum, quasi iā Pauli testimonio demonstraveris, libertatem humanæ voluntatis ereptam, ita conclusis: Quid Hieronymus Osorius? Profecto, si ligetur humana ratio, si consilij libertas eripiat, si voluntas sempiternis vinculis impediatur, ex eo scilicet consequi, totum hominē iudicio, & sensibus orbari, nihil inter ipsum, & lapidē interesse, Deum etiam malorum auctorem constitui. Nec id vllā habere rationem, ut pro illo

scelere plectamur, quod sponte nostra non suscepimus. Est id, Haddone, verum. Neque tu argumenta mea diluisti: nec vllum Pauli testimonium, quod me a sententia depelleret, attulisti. Et tamen, quasi iam id quod volebas effeceris, exurgis, & vehementius insistis, illaque verba ex intimo artificio depromis. Ais enim: Num fingo quidquam? Num muto? Num voces tuas recognoscis, partim falsas, partim impias? Hæc cum satis oratorie declamares, eaque te dicens diacronia paulo insolētius extolleret, istud tam clarum dicendi lumen conuicio de more tuo multo clarius illustras. Inquis enim: Nimirum tu ille superbus responsator es, cuius factū acerrime Paulus obiurgat. Tu, cum vas testaceum sis, ex luto, & argilla factum, a figulo scire vis, quem ad usum te temperauerit? Hæc, & his similia in me conuicia iactas, & admones, ne mea hac tam intoleranda superbia velim homines Dei providentia nixos evertere. Hæc tu quidem nimis iracunde. O vas aureum, Bucerii artificis excellentis opere perfectum, ne contemnas oro vasa fictilia. In illorum namque manu positum est, aurea vasa fieri. In magna, inquit Paulus, domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia. Et quædam quidem in honorem, & quædam in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum, & vile domino, & ad omne opus bonum paratum. Vides, quomodo Paulus ostendit, fore nobis facilitum, si velimus, ex vasis ligneis, & fictilibus in aurea, & argentea vasa conuerti? Quomodo autem id fieri possit, aperte demonstrat, cum ait, Si emundauerit se ab istis. A quibus? Ab illis nempe, quos paulo ante dixerat, quorundam fidem subuertisse. Sed, ut intelligas, quam male tui doctores ea Pauli testimonia, quæ in acerrum congesti sunt, interpretati fuerint, necessarium arbitror Pauli mentem explicare. Quod ut convenientius fieri possit, est animaduertendum, in quem finem Paulus ea omnia argumenta contulerit. Cum is igitur amplissima oratione felicissimum illum statum eorum, qui, contempto, & abiecto naturæ humanæ fastu, & antiquatæ etiam legis institutis neglectis, totos se in Christi studium contulerant, & ita contulerant, ut non secundum carnem ambularent, sed secundum spiritum, hoc est, ut omnes labe impuritatis, & nequitie repellerent, & cupiditatis nefariæ fibras amputarent, & virtutis, & pietatis, & iustitiæ officia ardenti studio colerent: cum ita munera, & dona, quibus mentes eorum, qui fuerant in Christi fidem recepti, & moderatione sancti spiritus instituti, mente recoleret, gaudio incredibiliter exultauit. Quo autem maior hæc letitia fuit, eo grauius affligitari cepit recordatione casus acerbissimi, quo gens sua corruebat, & propter immanem perfidiam, & diram mentis cecitatem illas tantas opes amiserat. Sed, cum multi ex illa Iudeorum ruina materiam sibi compararet,

ad Dei fidem labefactandam: dicebāt enim, esse indignissimum veritatis diuinæ constantia, gentem in expectatione summæ libertatis, & felicitatis enutritam, promissisq. diuinis ad spem celestis, atque sempiternæ hereditatis excitatā, everti bonis omnibus, & in tætra, & detestanda caligine relinqui: & iccirco colligi posse, vel nondum esse lucem per Christum rebus humanis allatam, vel Dei fidem concidisse. Cum igitur his argumentis homines effrenata mente Dei gloriam indignissimo conuicio maculare conarentur, Paulus pro Dei gloria pugnat, argumentisq. firmissimis ostendit, Deum in fide permansisse, & ea omnia, quæ promiserat, cumulate præstitisse. Hoc autem significat, cum ait: Nō quod exciderit verbum Dei. Huius autem defensionis probationem ex quatuor locis assumit. Primus autem est, veri Israelis explicatio, ut, cum esset intellectum, gentes ad Christum aggregatas in Israelis stirpe censeret, perspicuum fieret, in earum salute, & dignitate Deum promissis egregie satisfecisse. Alter locus fuit, quod demonstrauit, multos etiam Israelis sanguine propagatos salutem fuisse consecutos. In illo namque naufragio reliquæ per fidem ex immisissimis illis perfidiæ tempestatibus, & fluctibus euaserunt. Tertio vero loco docet, per Deum minime stetit, quo minus omnes Iudæi ad salutem peruenirent. Nam Deus ipse opes suas promptas, & paratas habebat, eosq. ad se crebris vocibus alliciebat, & ad fructum suæ benignitatis inuitabat: illi vero, confidentia legis inflati, & superbia furentes, inuitantis liberalitatem animo ingrato, & in sceleribus obstinato repudiarent. Postremo prænuntiat futurum, ut, postquam plenitudo Gentium intrauerit, omnis Israel saluus fiat. Et his quidem argumētis, quæ fuscæ persequitur, quanta constantia Deus in fide manserit, sane luculenter ostendit. De quibus ea tantum attingemus, quæ ad præsentem disputationem faciunt. Itaque primum Israelis definitionem cum æquitatis explanatione coniungit. Docet autem, Israeliticæ nobilitatis rationem nō sanguinis communione, sed fidei propagatione contineri, eumque esse verum Abrahami filium, qui secundum diuinam promissionem, quam fides intueretur, & non secundum carnem, qua homines humi strati tument, exoritur. Non qui filij carnis sunt, inquit, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Promissionis autem verbum hoc est, Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Ne autem dici posset, ideo fuisse Isaac Hismæli prælatum, quod fuisset ex matre libera susceptus, aliud geminorum fratrum exemplum similiter adducit. Iacob enim, & Esau ex eodem patre, & ex eadem matre, & eadem hora suscepti, & in lucem editi sunt: & tamen Iacob fuit in patris hereditate constitutus, e qua Esau Dei providentia eiectus fuit. Quod si nascendi condicionem respicias, Esau videbatur esse præferendus, cum prior in lucem prodijisset.

diisset. Si operum merita consideres, ante quā
nati essent, aut quidquam boni, aut mali egis-
sent, diuino consilio decretum fuerat, vt Ia-
cob principatū obtineret. Hac similitudine in
oculis constituta, confirmat Paulus, hanc Israe-
lis nobilitatem, nec ad humanum genus, nec ad
antiquitatē, nec ad antecederē meritum, sed ad
Dei gratiam, quā secundum electionem omnia
merita virtutis, & pietatis antegreditur, esse
reuocandā. Gessit enim Iacob eorum imagi-
nem, qui, fide nixi, gratiam, & benignitatem
Dei respiciunt: Esau vero illorum speciem retu-
lit, qui operum humanorum confidentia, sine
respectu ad diuinam gratiam, efferuntur. Hoc
igitur ex hoc Pauli loco colligimus, nec huma-
num genus, nec opus, neq. legem, sed Dei ele-
ctionem, & vocationem, & gratiam veros Israe-
litas efficere. Sed videamus. Hæcne tā insignis
Dei misericordia nobis absq. vllis nostris meri-
tis adhibita, sine vllō defectu tribuitur? Mini-
me. Sic enim casus, atque temeritas in Dei iudi-
cio versaretur, quod nemo potest absque scele-
re nefario suspicari. Vt igitur Paulus hanc opi-
nionem sceleris plenam depellat, ait, vt secun-
dum electionem propositum Dei maneret, non
ex operibus, sed ex vocante dictū est, quod ma-
ior seruiet minori. Electionis nomen, discrimen
consilio sapiēter animaduersum designat, & ali-
quid in re delecta fuisse indicat, quod in negle-
cta, & repudiata nō fuerit. Propositū enim Dei,
est anticipatum iudicium, quo Deus secundum
electionem, & prænotionem eorum, quæ futura
cernit, alios clementer ad gloriam destinat, al-
ios iuste exitio sempiterno deuocet. Nō enim
Dei sapientia, quæ omnia, quæ fuere, quæ sunt,
quæ euentura sunt, infinita mente complecti-
tur, ad hoc iudicium faciendum, res ipsas exspe-
ctare compellitur. Quid autem illud fuit, quod
ante delegit? Num opus, aut meritum illius gra-
tia dignum? Non certe. Sic enim gratia non ef-
fet gratia. Constat autem, gratuita tantū Dei
clementia nos & flagitiorum tenebris ereptos,
in iustitiæ possessione constitutos fuisse. Nihil
enim nobis debebat. Immo, propter insitum in
corporis natura, immanitati cupiditatis obno-
xia, post peccatum erga diuinam legem o-
dium, omnes eramus supplicio sempiterno di-
gnissimi. Porro autē, quamuis illa summa, atq.
sempiterna bonitas velit, vt Paulus ait, vt om-
nes homines salui fiant; iustitiæ tamē ratio mi-
nime patitur, vt, qui diuina beneficia ingratius
animis aspernantur, & in eo scelere ad extre-
mum perseuerant, ea percipiāt. Iustissime sunt
igitur diuinis opibus exclusi, qui cum Dei bo-
nitate pugnant, neq. volunt vllō modo in illius
gratiam recipi. Cum vero Deus id ab omni æ-
ternitate futurum prænouerit, eos clementer
elegit, qui non erant illas tantas opes ad extre-
mum contumaciter aspernaturi. Sic igitur fa-
ctum est, vt alij iusto iudicio improbi, alij ve-
ro summa clemētia ad sempiternas opes fructus
euocati sint. At, inquis, fortasse, tu huma-

num aliquod meritum Dei gratiam antegredi
dicis? Nullo modo. Nam & ipsa animi indu-
ctio, qua Dei monitis, & consilij assentior, &
beneficia illius non abijcio, ad gratiam, & be-
nignitatem illius, qui me vocauit, & mentem
meam inflexit, referenda est: & in salute, & di-
gnitate recipienda nullum meritum exstat. Si
enim sum tenuis, & egens, extremaq. rerum
inopia confictor; quod nam meritum meum
est, cum principis magnificentissimi, qui mi-
hi nihil omnino debebat, opibus sustentatus,
& locupletatus sum? Quid mihi debet medi-
cus, qui vulnera mea sponte sua sanauit, eo
quod me ab illo curari permiserim? Quid rur-
sus is, qui me latronum insidijs circumuentum
e mortis ipsius faucibus eripuit? Nihil pror-
sus. Sic igitur fit, vt, qui in gratiam Dei reci-
piuntur, clementissime conferuntur; & qui
gratia illius excluduntur, rectissimo illius iu-
dicio repellantur. Sequitur deinde: Quid er-
go dicemus? Numquid iniquitas est apud Deū?
Absit. Mōi enim dicit: Miserebor, cuius mi-
sereor: Et misericordiam tribuam, cui miseri-
cordiam tribuo. Rationem assignat Paulus,
quare nullo modo possit quisquam Deo iniqui-
tatem assignare. Defensio namque iustitiæ, to-
ta est in misericordia constituta. Illa namque
misericordiæ diuinæ repetitio significat sum-
mam illius in misericordia tribuenda constan-
tiam. Misericordia autem Dei, illius iustitiam
omni calumnia liberat. Quasi dicat ipse domi-
nus, ita sum natura misericors, vt nihil liben-
tius faciam, quam peccatis veniam impertiri;
& in eis tuēdis, quos in fidem recepi, summam,
atque sempiternam in adhibenda misericordia
constantiam cōseruare. Ergo cum peccatis sup-
plicij irrogo, satis explorare cerni potest, eos,
qui supplicijs afficiuntur, culpa sua perire. Nam,
si voluissent ad officium redire, eadem miseri-
cordia cōseruati fuissent. Sed, cum sponte sua
tenebras luci, seruitutē libertati, egestatem di-
uitijs, mortem vitæ prætulissent; iustum fuit, vt
in acerbum supplicium truderentur. Hoc qui-
dem loco, quem Paulus de misericordiæ diuinæ
firmitate diuinitus adducit, cernimus diuinam
iustitiam omni calumnia liberari. Itaque nemo
poterat in Iudeorum calamitate Dei fidem re-
quirere, sed eorum, qui seruari misericordia il-
lius noluerant, perfidiam, atque scelus inse-
ctari. Tum, vt magis eandem sententiam con-
firmet, atque doceat, omnem spem salutis esse
in tam proposita omnibus clementia collocan-
dam, ait, Non igitur volentis, neque curren-
tis, sed miserentis Dei. Voluntas studium desi-
gnat: cursus, egregium ad honestatem cona-
tum: quorum vtrumque Dei beneficio conti-
netur. Is enim est, qui me crebris monitis im-
pellit, vt velim: is etiam est, qui mihi alacritatē
addit. Attanien neque studium meum, nec ala-
critis prospere cadet, nisi is clemētia sua & vo-
luntatē, & egregiū conatum ad perfectionē ad-
duxerit. Vires enim franguntur, & spes omnes
euane-

euanescent, quoties Dei misericordia propter
ingrati animi crimen a nobis abscedit. Cum igi-
tur aliquid præclarum gero, id neque est huma-
næ voluntati ad honestatem natura propense,
neque contentioni, sed Dei clementiæ tribuen-
dum. Vt autem clarius cerni posset, Iudeos nō
Dei iniquitate, vt perfidi homines asserabant,
sed sua perfidia, & scelere voluntario concidis-
se, simile exemplum improbitatis, & perfidiæ
commemorat. Pharaonem namque Deus simi-
liratione ad officium inuitabat, & a perfidia
deterrebat. Ille tamen Dei clementia, in-
sita superbia, & contumacia, ad supplicij mul-
to grauius abuti voluit. Ait igitur: Dicit enim
Scriptura Pharaoni, In hoc ipsum excitaui te,
vt ostendam in te potentiam meam, vt annun-
tietur nomen meum in vniuersa terra. Quo in
loco duo sunt annotanda. Primum quidem,
Pharaonem nullo modo fuisse in eum furorē
impulsu numinis incitatum, vt Paulus ipse paul-
lo inferius aperit. Alterum est, ideo fuisse Pha-
raonis scelus a sapientissimo, & optimo rerum
omnium Domino, qui ex malis bona semper
elicit, & perturbata in ordinem reducit, diu-
toleratum, vt, exemplo seueritatis edito, mul-
tos mortales in officio contineret. Hoc autem
clarius potest animaduerti, si hæc ad Hebræū
fontem exquiramus. Sic enim hæc oratio ver-
ti commode potuisset. Propterea te consiste-
re passus sum, vt ostendam tibi potentiam
meam, & prædicetur nomen meum in vniuer-
sa terra. Non dicit, Ego tibi mentem eripui,
& te insanire compuli, vt mihi perpetuo repu-
gnares: sed, Te diu sustinui, debitumque sup-
plicium distuli, vt id ad ampliorem gloriæ meæ
fructum, multorumque mortalium salutem re-
seruarem. Vocabat ille quidem Pharaonem ad
fidem, & officium. Pharaon vero, cum illius be-
nignitatem contemneret, & quasi equus indom-
itus effrenata mente rueret; fuit non diuinæ
tantum seueritati, sed etiam misericordiæ con-
sentaneum, vt iustissimo Pharaonis supplicio
multi perterriti, ad officium renocarentur.
Vt enim reip. moderatores, eos, quos leuiori-
bus pœnis sanare non possunt, constantia seue-
ritatis excindūt, vt illius supplicij metu cives
reliquos in officio contineant; sic summus ille
rector in eos, qui corrigi nolunt, susceptum-
que scelus impudentia cumulant, exemplum
summæ seueritatis edit, vt illorum exitio ho-
minum vniuersati prospiciat, & cum pœnā sce-
leratis imponit, multas summæ clementiæ par-
tes tueatur. Quid igitur est, quod tam sæpe
videmus illud repetitum, Et indurauit cor
Pharaonis? Indurare, est, materiam improbis,
& sceleratis, qui bonis ad malitiam abutuntur,
maioris sceleris, & contumaciæ præbere. An
ignoras, inquit Paulus, quod benignitas Dei
ad penitentiam te adducit? Tu autem secun-
dam duritiem tuam, & impenitens cor, the-
saurizas tibi iram. Ad hunc igitur modū Deus
eam Pharaonis duritiem non efficiebat, sed

Pharaon Dei clementiam repellebat, & propter
insitam duritiem, & prauitatem, ipsius Dei cle-
mentia ad immanius scelus abutebatur, & ira
diuinæ cumulum sibi miris in dies accessioni-
bus amplificabat. Animaduerte autem mira-
bilem argumentorum connexionem. Primum
quidem demonstrat, Israelis veri vim, & ratio-
nem non humana natura, sed diuina gratia con-
tineri. Gratia vero diuinæ magnitudine, quæ
omnibus exposita est, qui illa frui voluerint,
iustitiam diuinam confirmat. Ex ea namque
misericordia constat, eos, qui perierunt, suo
scelere periisse. Id autem clarius ostendit Pha-
raonis exemplo, qui clementiam repudiavit, &
voluntate sua in pestem irruit: vt intelligi pos-
set, Iudeos similiter voluntaria cæcitate, &
animo in scelere nimis obstinato, & obfirma-
to, cecidisse: nec illorum exitium esse ad Deū,
qui eos ad salutem vocabat, sed ad eorum im-
manitatem, & perniciam, qui illius beni-
gnitatem respuebant, referendam. Adiungit
deinde: Ergo cuius vult miseretur, & quem
vult indurat. Quod non sic est accipiendum, vt
ille sine summa ratione velit, quod vult. Non
potest enim illius sempiternæ sapientiæ volun-
tas a mentis, & rationis, & consilij coniunctio-
ne diuelli. Vult autem electorum fidem non se-
cundum debitum, sed secundum gratiam remu-
nerare. Vult etiam eos, qui opē illius repudiāt,
præsidio spoliare, iudicioque peruertere. Sub-
iungit deinde: Dicis itaque mihi, quid adhuc
queritur. Voluntati enim eius quis resistit? His
verbis Paulus personam hominis audacis, at-
que de consilio diuino temere iudicantis, &
sententiam hanc perperam intelligentis, indu-
cit, cui impiam orationem attribuit, vt com-
modius ipsius impietatis vocem comprimat. Si
verum, inquit, quilibet homo nefarius, est, Deū
cuius velit, misereri, & quem velit, negligere,
& in animum duritatem inducere, nemoq. po-
test illius voluntati resistere, qui peccat, neces-
sario peccat. Si necessario peccat, cur Deus
tam sæpe de improborum hominum duritie, &
immanitate conqueritur? Hanc orationem
sceleris, & audaciæ plenam duplici ratione Pau-
lus refutat. Primum namque ostendit, esse faci-
nus audax, de iudicio diuino iudicare. Eo enim,
quod res quælibet a Deo facta est, statuendum
est, licet rationē illius minime teneamus; eam
non sine summa ratione fieri. Deinde, consiliū,
quo Deus improbos indurat, hoc est, diu tole-
rat, opeq. sua tandem destituit, vt eos cum mul-
torum vtilitate peruerat, exponit. O homo,
inquit, tu quis es, qui respondeas Deo? Num-
quid dicit figmentum ei, qui illud finxit, quid
me fecisti? An non potest figulus lutī ex ea-
dem massa facere aliud vas in honorem, aliud
in contumeliam? In quo loco considera, figuli
nomine, non opus absque ratione designari, sed
illud, quod artificio fit. Vt intelligas, si figulus
ea ratione, qua figulus est, artificio facit, quid-
quid facit; multo magis Deum arte, ratione,
F 3 consilio

consilio omnia perficere. Sic igitur Paulus ait: Homo non te circumspicies? Non tua natura fragilitatem recognoscas? Non Dei sapientiam, atque potentiam cogitabis? Non denique nomen illius horrebis? Si esset aliquis sensus in vasis fictilibus, non essent ea vasa ferenda, quae cum figulo, a quo facta fuerant, de fingendi artificio contenderent. Multo igitur minus est hominibus audacia toleranda, qui iudicium summi illius rectoris accusat, & in ipsa immensa, & infinita sapientia consilium, & artem requirit. Ita ne vero? Cuius tu rei causam, & rationem ingenio consequi non potes? continuo nullam rationem subesse contendes? Facit figulus arte sua aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: quod autem arte fit, nemo potest in re reprehendere. Tu vero, quod ab illa summa sapientia, in quam neque temeritas, nec iniquitas cadere potest, factum est, temere, & iniuste factum dices? Hac quidem oratione hoc vni suscipit Paulus, ut admoneat, summum facinus esse, diuina consilia ad examinem humanae rationis exquirere, & de illius aequitate dubitare. Comprimat igitur tantum audaciam importunam, hominesque temerarios, & insolentes diuini iudicii denuntiatione perterret. Deinde, quid de hac quaestione sit statuendum, explicat. Sic enim subiungit: Quod si Deus, volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa irae, aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae preparauit in gloriam? Oratio praecisa est: qua loquendi figura Paulus frequenter utitur. Hoc enim, aut aliquid aliud simile deest. Et tamen tu tam sapiens, & iustum Dei consilium vituperabis? In his quidem verbis primum notandum est, Deum vasa irae minime finxisse. Vasis quidem naturam finxit, non flagitium, non impietatem, non reliqua scelera iudicii seueritate, quam sanctae litterae appellant iram, acerrime puniendam. Improbis enim cuiusque voluntate fit, ut irae vas efficiatur, qui vasa misericordiae fieri noluit. Quod ut luculentius explanet Paulus, ait, Sustinuit. Nec hoc verbo contentus, addidit, in multa patientia vasa irae. Quid hoc est? quis tantus ille dolor fuit? Quod tam crudele supplicium, ad quod perferendum, non mediocri, sed summa patientia Deo opus esset? Id certe, si dolor in Deum caderet, quod nullum fingi posset acerbius, nempe flagitium, & scelus, & in suscepto scelere pertinacia. Nihil enim aliud pugnat cum illius probitate, benignitate, sapientia: nihil aliud sanctissimis illius institutis, & legibus aduersatur: nihil denique est aliud, quod summo illi odio sit. Itaque mirum esse non debet, si summa illi patientia, ut ita dicam, necessaria fuit, ad tam acerbum supplicium subeundum. Non igitur is vilo modo Pharaonis duritatem effecit, sed magna quadam patientia voluntariam hominis improbiissimi contumaciam, quae spiritum illius afflictabat, sustinuit. Quod ut magis Paulus explicet, ad-

iungit: Aptata in interitum. Non dicit, quae Deus ipse aptauit in interitum, quemadmodum dicit paulo inferius de vasis misericordiae, quae preparauit in gloriam: ut intelligas Dei voluntatem, & clementiam destinari pios homines ad gloriam, scelere autem vniuersiusque voluntario exturbati improbos in supplicium, quemadmodum Isaias ait: Ite in ignem, quem vobis ipsis accendistis. Sed in quem finem, quae summi Dominus tanta cum patientia, atque tam diu contumeliae vasa sustinuit? Ut ostenderet, inquit, iram, hoc est, sanctissimi iudicii seueritatem, numinisque sui potentiam. Rursus interrogo, quorsum attinebat, velle id hominibus explicare? Ut ostenderet, inquit, diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae preparauit in gloriam. Omnia namque facit propter electos. Restat nunc, ut videamus, quem fructum electi ex diuino iudicio in oculis constituto percipiunt. Maximum certe. Primum enim electi, dum improbos excruciant debitis suppliciis animaduertunt, metu diuini numinis eorum animis iniecto a maleficijs abstinent. Fundamentum enim verae sapientiae in Dei metu consistit. Deinde bonorum virtus, improborum insidias, & viribus oppugnata, multo clarius splendet. Magnum namque sui specimen virtutis ipsa praebet, cum neque flagitiosorum hominum exemplo corrumpitur, neque perditis consilijs a studio pietatis auertitur, nec viliis minis, aut cruciatibus ab amore sanctissimae religionis abstrahitur. Deinde, cum impiorum casu, ex quibus sunt ipsi Christi misericordia supplicijs erepti, considerant, parentem, & liberatorem suum multo ardentius studio, & amore complectuntur. Postremo ipsa sempiternae legis sanctitas, & diuina seueritatis ratio, in bonorum oculis, & ad speciem proposita, clariorem Dei cognitionem tradit, & clementiam sanctis hominibus attributam illustriorem efficit: & ita eos maiore quodam gaudio perfundit. Quia igitur tantus, & tam multiplex fructus erat bonis ex improborum exitio capiendus, non attulit Deus eam improbis vim, ut coacti necessitate scelus susciperent; sed illorum voluntariam peruersitatem, & contumaciam patientissime tolerauit, ut omnia tandem in suorum gloriam conferret. Sin omnem prorsus sensum sobrii hominis amisisti, clare cernes, Pauli sententia nullo modo libertatem tolli, sed admodum firme constitui. Hac deinde sensus persequitur, & ostendit tandem, Induos superbia, & arrogantia, & perfidia, & contumacia concidisse. Elati namque iustitiae adumbrate confidentia, quae facta erat in legis operibus, veram iustitiam, quae in puritate, in sanctitate, in caritate, in pace, in gaudio consistit, & in reliquis virtutum diuinarum ornamentis, quae spiritu Christi apud animos piorum hominum collocantur, nimis contumaciter, & impie contempserunt. Haec cum sit Pauli mens, & sententia, quis tantus ille vesani hominis furor existit, ut Pauli auctoritate conaretur eam sententiam

tentiam persuadere, quae simul hominum statum euerteret, & Deum iniquitatis insimularet? Quod nam ius est, ut improbi ipsius improbitatis, quam non sponte sua, sed vi sempiternae extrinsecus illata susceperunt, poenas luant? Lutherus, inquis, libellum edidit, quo Germaniae tumultus exagitauit. Quod si dixisset tunc eorum aliquis, quos arguebat: Lutherus, quid insontes criminari? quid tumultuarius? quid insanis? Nos enim hoc a te didicimus, nihil esse in nostra manu positum, neque boni, neque mali, usque adeo, ut ne cogitare quidem, quae volumus, nobis liberum sit. Omnia siquidem Deus in nobis efficit, ut asseris, nosque tantum instrumenta quaedam sumus, manu illius, quocumque, illi libuerit, emissa, summaque vi contorta. Has igitur seditiones, & tumultus, quos accusas, solus Deus, ut tu doces, excitauit. Cum igitur summus ille Dominus, cuius potentia nullis potest humanis viribus impediri, huius tanti motus impulsor, machinator, effector existerit; cur nos in crimen vocas? cur contumelijs exagitas? cur ab hac seditione frustra deterere conaris? Si haec, inquam, aliquis ex ea multitudine, quam Lutherus asperimis verbis accipiebat, dixisset, Quid quae Lutherus responderet? Quam honesta ratione disciplinae suae constantiam cum diuinae aequitatis defensione coniungeret? Sed, ut Lutherum omittamus: Tu, Lutheri patrone, qui illum a Deo missum asseris, quo tandem modo poteris, illius decreto firme constituto, supplicium maleficis irrogare? Si enim libertas nulla est, si voluntas est adstricta, si omnis facultas erepta, si cogitationes impeditur, si omnia, maxima, minima, mediocria, necessitate sempiterna constringuntur, si rerum omnium siue bonarum, siue malarum solus Deus auctor, & effector est; nihil certe illi miseri, quos ad supplicium trudi fortasse iubes, admiserunt. Quo iure igitur plebis insontes? Qua ratione innoxios supplicio maculas? Quis hanc legem sanxit, ut auctores maleficiorum crimine liberi sint, & maleficiorum instrumenta poenas exsoluant? Quo genere orationis, si hoc defendere niteris, summum illum iudicem iniquitatis infamia liberabis? Hocine scelus? Hancine dementia? Hancine effrenatae mentis audaciam? Et tamen Lutherus, cum eadem opera, & humanae vitae rationem perturbet, & Deo impudentissime crimen iniquitatis affingat; se pro Dei gloria pugnare dicit, quam deformare, & euertere conatur. Dicis autem, me eos, qui huius sententiae auctores sunt, non minus damnare impietatis, quam si essent Protagoras, aut Diagoras similes. Non sum adeo hebes, ut ista dicam. Sceléstiores quidem Diagoras illos arbitror, & non scelere pares. tolerabilis namque puto, Deum non putare, quam maleficum, & iniustum putare. De prouidentia vero, ut iam hunc locum concludam, id tantum dico. Cum Dei prouidentia, sit consilium ex rerum praenotione definitum, si electionis verbum, si Dei propositum, hoc est,

anticipatum iudicium, atque decretum sempiternum rationem, & mentem designat; is Dei prouidentiam contestetur, qui credit, nihil a Deo fuisse ex aeterno tempore, sine summo consilio, aequitate, ratione designatum, atque constitutum. Contra vero, qui Deum asserunt, non alia ratione, nisi, quod ita illi libuerit, ex communi generis humani massa secreuisse, quos ad gloriam sempiternam dirigeret, & quos exitio sempiterno destinaret; Dei prouidentiam, quam verbo tumentur, re, atque facto conuellant. Qui enim mentem, & rationem tollit, prouidentiam tollit. At, quam procaciter reliqua persequeris? Tandem, inquis, satis perbacchatus, aliquid incipis concludere, summam eorum faciens, quae nostros queris esse demolitos, & interrogas, quid in eorum locum successerit. Iustissime queror, Haddone. nihil enim aliud video substitutum, nisi facinus illud egregium, de quo tantopere gloriaris. Et iccirco tam crebro idem factum repetis. Pro superstitioso, inquis, delitescetium hypocritarum otio, necessarium Christianae professionis negotium: pro vagis libidinibus, honoratissima coniugia: pro somnijs humanorum inuictorum, sacras Dei patris, & Domini nostri Iesu Christi Scripturas. Immo nihil aliud video, ut iam dixi, post sanctarum rerum vastitatem, in locum earum rerum restitutum, nisi pro sanctissimo otio, flagitiosissimum negotium: pro studio pudicitiae, sacrilega, & incesta connubia: pro sanctissimae disciplinae puritate, perditorum hominum errores pestilentialissimos. Utinam, inquis, hic abruptissus contumeliosissimam epistolam tuam. etenim te fortasse conuictorum non piget, sine causa coaceruatorum. Me profecto tædet illa recensere. Quorsum attinet, sine argumento, sine sale, sine vlla verisimilitudine tuos te tam procaces, tam absurdos errores in auribus Regalis maiestatis, atque adeo in vniuersi orbis Christiani tories repetere? Qui tibi constas, Haddone? Non dixisti, me summum esse verborum atque sententiarum architectum? Non confessus es, meum tibi dicendi genus probari? Non me saepe in hoc libello tuo discipulum Ciceronis appellasti? Quo modo igitur nunc dicis, epistolam illam meam sine argumento vilo (ut de sale, & iucunditate fileam) conscriptam fuisse? Non igitur, cum eloquentiam meam laudabas, vere, & ex animo laudabas. Ludebas homo vrbaniissime, ludebas, ipsaque Venus, in cuius honorem templa pudicitiae polluis, & profana reddidisti, te salibus suis adpersit. Quamquam hoc valde vitiosum in ista vrbantate tua puto, quod non satis potest intelligi, quando vel serio, vel ioco loquaris. Sed fortasse laudem acuminis in obscuritate positam censes, quod etiam in disputando facis. At quam crebro mihi nomen Ciceronis obijcis? Quasi me illius pudeat, aut existimem, me aliqua ex parte illius acumen, & vim, & amplitudinem scriptis expressisse: aut vno Cicerone contentus, non diutissime in maxima-

rum artium disciplinis versatus sim. Tu vero, ut leguleus veterator, & callidus, ne tibi quicquam Ciceronis nomen opponeret, diligentissime præcauisti. Nihil enim pure, nihil dilucide, nihil distincte, nihil enucleate, nihil grauius, nihil ample dicis. Quidquid libet, in oratione ponis. Idque non argumento, & ratione, sed conuicio, & linguæ petulantia confirmas. Tum, quasi iam bellum confeceris, contumeliarum aculeis pungeres, & ineptissimis interrogationibus virgere conaris, & ante victoriam ridicule triumphas. Vnde illud: Quid ais, optime vir? Tum illud, Paulus abominatur, Hieronymus Osorius affirmare non dubitat: quasi vero id, quod impugnas, asseruerim, aut fuerit mihi cum Paulo, & non cum Luthero certamen institutum. Illud præterea: Quid Hieronymus Osorius? Illud etiam: Num fingo quidquam? Num muto? Et his quidem verbis acer in dicendo videri concupisti. Disce hoc ex me, si potes, quando tam infelix fuisti, ut in magistrum istum nescio quem incideres, qui te tam inepte, & imprudenter erudiuit, interrogationes istas tum

demum & graues, & vehementes esse, cum aduersarius est aliquo firmo argumento conuictus. Aliter enim ridicula, & inepta sunt, neque vim aliquam continent, sed miserandi cuiusdam furoris indicium. Ita me Christus amet, ut interdum, quamuis oratio tua mihi admodum miseranda videretur, risum minime tenuerim. Itaque liberatus sum illa fide, quam tibi dederam, fore, ut si me argumentis firmis, & exemplis verissimis tibi assentiri cogerem, minime repugnarem. Tu enim nec argumentum vllum attulisti, nec exemplo aliquo, quod ad rem pertineret, usus es: & tamen, tamquam rem strenue gesseris, insultas, & inclamas, & inanes furoris, & amentia voces emitis. Nescio igitur quis malus genius istam tibi mentem iniecit, ut scribendi munus susceperes. Id tamen pro tuo arbitratu facies: nec enim tibi præfinio, quo minus, quantum tibi libuerit, ineptus in scribendo sis. Quod ut liberius facias, hoc tibi plane confirmo, neminem, qui iudicio valeat, hoc tibi crimini daturum, quod plus nimio sis Ciceroni deditus.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
IN EVNDEM GVALTERVM
HADDONVM
LIBER TERTIVS.

NUNC ad aliam querellam tuam, consequens est, ut respondeamus, qua indigne admodum mihi pati videris orationem illam meam, qua impudentiam, latrocinia, venena, conspirationes, & tam multa scelera percutus sum, ut non plura olim præceptor, ut inquis, meus Cicero in Verrem congefferit, quibus Britanniam alligatam esse dixerim. In quo quidem ostendis, te litteras illas meas parum considerate legisse. Nec enim vniquam ea mens mea fuit, ut vniuersam Britanniam scelere condemnarem. Scio enim esse quã plurimos homines in ista insula, pietate, & religione præstantes, qui nunquam ab Ecclesia sancta descuerunt, & pro Christi gloria caput, si opus ita fuerit, libenter obijcient. Quin etiam multi iam clarissima morte fidem suam vehementer illustrarunt: multi vincula, contumelias, incommoda varia pertulerunt: multi, ne tam religionis pestem adspiceret, sponte sua ex torres, & exsules vagantur, maluntque cum aruinis, & inopia conflictari, quam tantum dolorem oculis suis haurire. Quod alij etiam permulti facerent, si id illis per vos aliqua ratione licuisset. Audio præterea, esse quasdam Britannia partes, ad quas numquam istius luis contagio peruasit, & multos etiam Principes esse, quos nulla ex parte morbus iste tam grauis oppressit. Illud etiam quidam amicus meus, homo fide dignus, qui in ista insula negotia gerit, constanter affirmavit, multos plures esse, qui in fide permanent, quam qui eam violarunt. Sed eos, ne id publice profiteantur, metu, atque minis eorum, qui rerum potiuntur, impediri. Quamdiu enim non coguntur fidem suam aperte profiteri, licet illis, quod sentiunt, taciturnitate comprimere, usque eo, dum vel opus sit, morte etiã proposita religionem publice tueri, vel se ad felicia tempora, ne bonorum internecio fiat, reservare. Accedit, quod illi, quorum mens non est superbia occæcata, qui non tam malitia, & improbitate, quam animi simplicitate fuerunt in fraudem istam inducti, quorum maxima copia est, facillime respiscunt. Itaque neque totã insulam istis flagitijs affinem esse dixi, neque de omnium salute spem omnino deposui: immo

confido futurum, ut breui tanta rerum conuersio fiat, ut istius pestis funestissima memoria deleatur. Præterea, ut iam dictum est a me, litteris illis non accusationem institui, sed Principem vestram, ne se pestiferis perditorum hominum sectis infici sineret, admonui: quod ut rectius facerem, signa, quibus vera religio a falsa distingui, veri propheta a falsis internosci possent, ostendi. Id si parum sapienter feci, statim videbimus. Et hæc quidẽ de litteris illis meis, quas quidem sine vlllo argumento, & sine fale conscriptas esse dicis. In quo quidem gravitatem tuam requiro. Non est enim grauis hominis, oratione, quæ nullum argumentum habet, commoueri. At tu, ut conijcere ex scriptis tuis licet, lectis illis litteris, iracundia, furore, & insania flagrare cœpisti, doloremque tuum conuicij, & contumelij aperuisti: eoque progressus es, ut hæsitantiam linguæ tuam in lucem proferre minime dubitares. Fateris præterea, litteras illas nostras per omnes reip. Christiana nationes circumferri: quod numquam fieret, si nullo argumento composita fuissent. Sed videamus, quo modo tu, qui nullo argumento me nimis fuisse contendis, argumentum illud meum dissoluis, quo asserui, non esse a vestris magistris Euangelij puritatem restitutam, cum apud illius auditores innumerabilia flagitia dominentur. Falsum, inquis, est, quod de peruersitate nostrorum assumis. Id quidem, Haddone, tuæ impudentiæ est, id quod est notum, peruulgatum, omnium mortalium testimonio consignatum, negare velle. Non fateris Germanicæ tumultus? Non cernis oculis tuis erectam volitare libidinem? Non flagitiorum licentiam impunitam discurrere? Non templa religiosorum hominum sanguine funestari? Non fana omnia compilari? Non insidias principibus a vestris comparari? Non omnia loca, ubi vestri ludum aperiuunt, seditionibus perturbari? Quid igitur audes, id, quod non modo fieri audis, sed oculis tuis frequenter vîsurpas, numquam a vestris factum esse dicere? Sed adiungis, Et id, si verum esset, ex eo, quod tu colligis, numquam efficeretur. Quo modo id non efficitur, velim me doceas. Semper, inquis, Zizania fuerunt in messem inpersa. Semper ex vario genere semina fuerunt partim spinis suffocata, partim astra solis inarescencia.

tia. Prophetis opponebant se pseudo propheta: dominus noster Iesus Christus Caiphas inuenit: Apostoli Nerones, & Decios, qui persecuti sunt Martyres. Sed hæc obsoletiora lingua mus. Domum te deducam. in Ecclesia vestra nō publice peccatur? Non aperte delinquitur? Annis. Tuum igitur argumentum proijce, quod aut omnino non valet, aut contra te primum, tuamq. Ecclesiam valere debet. Hac quidem oratione nostri mucronis aciem retusam esse cōfidis. Sed, quanta sint in illa vitia, non attendis. Primum quidem non nego, id semper vñ venisse, quemadmodum in litteris illis asserui, vt in omni rep. vitia multa versarentur, & in lætis frugibus improbitatis semen spargeretur. Officium tamen diuinorum hominum, qui hoc in se receperant, vt segetes perpurgarent, & herbas frugibus noxias euellerent, optimo iure flagitabam. Quod cum ab illis factum minime cer nerem, immo multo plura vitia pullulare opera eorum conspicerem; ex eo colligebam, eorum disciplinam minime salutarē fuisse. Quod propheta pseudo prophetas, Christus Caipham, Apostoli Nerones, Martyres vero Decios aduersarios habuerint, fateor. sed id multo magis argumentum meum confirmat. Semper enim virtus improbis inuisa, sceleratis odiosa, a perfidis impugnata fuit. Tantas tamen semper vires habuit, vt contra omnes fraudes, insidias, & sceleris, & improbitatis vires, salutem rebus humanis attulerit. Non enim, qui prophetas au diebant, qui Christum sequebantur, qui fidem Apostolorum conseruabant, qui Martyrum cōstantiam admirabantur, erant audaces, & facinorosi, & turbulenti, & vitijis yllis cooperti; sed sapientes, & moderati, & mites, atque mansueti, multisq. virtutibus ornati, & instructi. Quo enim magis sanctorum virtus oppugnabatur; eo segetes diuini fructus maiores, & latiores efferebant. At vestri doctores e celo in terras, vt inquis, missi, a magnis principibus adiuti, multitudinis præsidio consipati, nullum integritatis, & castitatis, & mansuetudinis fructum suis ciuibz attulerunt. Non de aduersariorum iniuria disputo, qua tu fortasse tuos, vt olim Martyres a Decijs, oppugnatos esse lamentaberis, sed de illis ipsis, qui Lutherum, qui Bucerū, qui Zuinglium, qui Martyrem amant, laudant, admirantur, in cælum numero reponunt, dico, eos, qui hos tā sapientes sibi magistros adsci uerunt, nihilo meliores effectos esse: ex quo efficitur, eorum disciplinam parum salutarem illis ipsis, qui eam non impugnabant, sed mirifice comprobabant, exstitisse. Quod vero de Ecclesia nostra, (sic enim ais) an vllō flagitio laboret, interrogas: Iam de nostrorum hominum la be sape conquestus sum. Adhuc enim apud nos in multis regnat auaritia, & ambitio, nec libidinis radices funditus euulsæ sunt. Argumentum igitur, inquis, quo sum vñs, potest in nos facile retorqueri. Quo modo? Si enim apud nos aliquis propheta nouus exurgeret, qui istud tan-

tum munus susciperet, vt Euangelium perpu gnaret, antiquam disciplinam resisteret, ruē tem Ecclesiam cælesti disciplina fulciret, audito resq. ad Apostolorum similitudinē transferret, nosq. illum sequeremur, nihilominus tamē in eisdem vitijis versaremur, tunc contra nostrum prophetam, & contra nos ipsos argumen tum meum valeret. Sed nondum nobis hic tam clare lucis splendor illuxit. quare minime mirandum est, nos adhuc in iisdem flagitijs voluta ri. Vobis autem, quos noua quadam luce spiri tus diuinus compleuit; qui ab hominibus, ad salutem vestram diuinitus missis, instrui de rebus diuinis facillime potuistis; qui cæcis iam hy pocritarum superstitionibus diuino beneficio liberati; qui omnia humana contēntis, nihilq. omnino, quod non sit e celo tractum, admisce ri disciplinæ vestræ sanctitati permittitis; mini me decorum est, aliquo flagitiorum morbo periculose laborare. Vestris namque doctoribus, quos diuinis laudibus in cælum effertis, dedecoris maculam sempiternam inurit, illorumque doctrinam non inutilem tantum, sed etiam noxiam, atque pestilentem esse factis ostenditis. Et tamen, quoniam scire vis, qualis nostræ Ecclesiæ status sit, illum breuius, quam fieri po test, exponam. Primum quidem Euangelia neque Lutheri, neque Melancthonis, neque Carolstadij, neque Zuinglij, neque Caluini, neque Bucerij, sed Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis summa constantia retinemus: & vnam fidem, non nuper exortam, & cum temeritate, & inani cōfidentia coniūctam, sed ab Apostolis traditam, & nulla furoris, & amentie prauitate corruptā colimus. Similiter in vnam Ecclesiam a Christo conditam, ab Apostolis instructam, Martyrum præsidio munitam, sanctorum hominum disciplinis illustratam, & contra omnes hæreticorū impetus Spiritus Sancti numine defensam, & semper inuictam, inclusi sumus; extra quā pro certo habemus, nullam spem salutis ostendi. Hanc vero Ecclesiam vno sensu, vno spiritu, vnius fidei consensione constrictam, & tanta religionis conspiratione conglutinatam agnosci mus; vt nemo illam nouis opinionibus ad summam religionis spectantibus, in multas inter se temere, & turbulente dissidentes sectas deducere, & dilacerare possit. Et, quia ex Euangelio, ex Martyrum testimonio, ex sanctorum hominum fide, & consensione, ex vñs denique rerum, & ratione cognoscimus, fieri non posse, vt Ecclesia vna sit, nisi vnum Principem summum, Christi Vicarium habeat, qui disuncta coniungat, & dissoluta connectat, & omnes in fide, & officio auctoritate sacrosancta contineat; Pontifici Maximo, qui Christi vice hoc tanto munere in terris fungitur, libentissime paremus, & quod ab illo nobis imperatum est, sine vlla recu satione conficimus. Vt autem hoc libentius faciamus, nos impellit rerum experientia, quod cernimus, hac auctoritate sublata, continuo sectas pestiferas, atque turbulentas irrumpere. Hanc

Hanc vero potestatem non humanis institutis, sed Christi optimi maximi decretis contineri, præter sacre Scripturæ auctoritatē, totius antiquitatis, cuius minime ignari sumus, testimonio compertum, & exploratum habemus. Nul lius vero legitima potestatis imperium recusa mus. Auctore namque Paulo credimus, omnem legitimam potestatem moderatione diuina cōstitutam esse, ita, vt is, qui potestati legitimæ resistit, non tam hominibus, quam ipsi Deo resistere iudicandus sit. Inde adeo fit, vt non modo Pontificum decreta, sed etiam regum instituta, quæ non fuerint legi diuinæ contraria, diligentiissime seruanda statuamus. In humanis autem institutis hunc delectum adhibemus, vt omnia, quæ diuinæ legis studium debilitant, vt inuenta humana repellamus: quæ vero ad ar dentius studium ipsius legis incitant, non absq. cælestis numinis instinctu constituta fuisse iudicemus. Christus namque dixit, Qui non est contra vos, pro vobis est. Iccirco fit, vt Basilij Magni, Benedicti, Bernardi, Bruni, Francisci, Domini, & reliquorum hominum sanctitatis lau de præstantium instituta, quæ ad vitæ Christianæ perfectionem referuntur, minime conuella mus. Omnia siquidem illa eo diriguntur, vt ij, qui sese illis adstrinxerūt, vitæ castimoniam, & animi puritatem, quæ Euangelij admonitione, atque disciplina continetur, multo studiosius conseruent, multoq. libentius, & alacrius Dei laudes nocte, atque die concināt, & ita facilius in terris cælestium vitam imitentur. Si quid autem fluxum, & negligentia collapsum in eorum moribus cernimus, vt id continuo antiquæ disciplinæ seueritate adstringatur, nō vt omnino tam admirabilis vitæ gymnasium euertatur, operam dandam arbitramur. Et, quia non tantum a corporis consuetudine, quantum optandum erat, abstrahi possumus; & intelligimus, omne miseræ humane principium in negligentia, & obliuione consistere; quidquid in nobis potest aliqua ratione memoriam diuinæ benignitatis, & clementiæ renouare, id diligenter, & sedulo suscipimus. Iccirco, quemadmodum frontem Cruce signamus, quem morem Basilij ad Apostolorum traditionem renocat; ita etiam Cruces non in templis tantum, sed in edibus etiam, & vijs statuimus, vt nunquam tanti beneficij memoria ex animis nostris vllō in loco discedat. Nam, si, cum Deus Israel opera Mosi ex impotentis Pharaonis dominatu liberauit, populo illi præscripsit, vt in oculis, in manibus, in ædium locis in adpectu propositis haberet semper aliquod monumentum illius muneris, ne vñquam ex hominum animis elabere tur; quanto id nobis diligentius faciendum est, qui non Mosi, sed summi Domini opera, & beneficium, qui pro nobis immolatus est, & sempiternis tenebris, & cruciatibus in lucem, & libertatem, & gloriam sempiternam vindicari sumus? Eadem ratione sanctorum hominum signa statuta sunt olim, vt demonstratum est, vt

eorum admonitu homines frequentius mentē ad cogitationem eorum, qui ardentius Christi vestigijs institerāt, excitarent, & se facilius ad studium diuinæ virtutis imitandæ conferrent. In sanctis enim hominibus non tam homines ipsos, quam Christi sanctissimum numen, quod in eorum animis insidet, veneramur. Sunt enim Dei filij, Christi fratres, regni sempiterni, atque cælestis heredes: quem statum Christi beneficium consecuti sunt omnes, qui sensus suos Cruce confixerunt, vt nihil aliud in illis, quam Christi spiritus, & voluntas, & ratio vigeret: quemadmodum Paulus dicebat, Vno ego, iam non ego, viuit vero in me Christus. Itaque in sanctis hominibus opus Dei præcellentissimū, & naturæ diuinæ expressam similitudinē, atque adeo Deos quosdam admiramur, & in illorum claritate Dei summum, atque sempiternū beneficium laudibus sempiternis extollimus. Fides vero, qua viuimus, neque spem honestatis consequendæ debilitat, neque metum salutis abstergit; sed ad diuinæ virtutis spem animos pios rapit, & metum etiam omnibus, qui de diuinorum iudiciorum seueritate cogitant, frequenter iniecit. Christus enim, qui peccata, vt scriptum est, per sanguinem suum in profundum demersit, & omnes, qui ad illum cum incensa fide accesserunt, sanctitatis, & puritatis, & iustitiæ muneribus illustrauit, eis, qui decreta rent illius imperium, cruciatum sempiternum proposuit. Factus est enim, non omnibus, qui fidem ostendant, sed obedientibus sibi, vt Paulus ait, causa salutis æternæ. Itaque fit, vt sanctorum hominū opera minime credamus esse cōtione impuritatis inquinata; (id enim in Christi dedecus, & ignominiam redundaret: illius enim gratia, & numine perficiuntur) & eis, qui non putant vitam esse in sanctis operibus exercendam, si in ea improbitate perliterint, certissime nouimus, esse supplicium sempiternū tēpore subeundum. Confitemur, homines Christi auxilio, atque gratia destitutos, neque facere, neque moliri, neque cogitare posse quidquā, quod ad æternam salutem valeat: & proinde omnem spem salutis, omnem verissimā dignitatis rationem, omne vitæ sempiternæ præsidium esse in illius benignitate collocandum. Id tamen firme credimus, esse in manu nostra situm, vel oblatum beneficium aspernari, vel grata voluntate complecti. Cum vero neque sanctæ Crucis imagines, neque Christi ipsius signa, neque sanctorum hominum monumenta demoniamur, tum omnium carmoniarum sanctitatem, sacrorumq. religionem, non nuper institutam, nec Haddon hominis elegantis ingenio concinnatam, sed vetustissimam, & antiquissimam, & summo sanctorum Patrum, vt ex illorum scriptis facile constat, consensu retentam, castæ, & pure colendam censemus. Cum vero la bimur, ad Ecclesiam, & ad sacerdotis iudicium continuo recurrendum esse decernimus. Ibi igitur flagitij disquisitio fit, & quāta sit in illo defor-

deformitas, animaduertitur: & animis, quem iam pœnitet impunitatis, multo acius crimen ipsum detestatur, & veniam suppliciter implorat, & sacerdotis sententia, qui Christi personam gerit, absoluitur, ita tamē, ut se teneri legibus, quas illi sacerdos imponit, prudenter intelligat. Qui vos, inquit ipse Christus, audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Deinde cum metu, atque tremore, & cum benignitatis diuina fiducia ad illud sanctissimum, & maxime ob stupendum Eucharistiae mysterium accedimus: epuloque diuino confirmati, & corroborati, maiore quadā libidinis immanitati resistimus. Et, quia periculosum est, id totum in vniuersusque voluntate relinqui, (multi namque sunt ægroti, qui curari nolunt, & vita communis non recte voluntate, sed lege, atque disciplina gubernatur) prudentissime sancitum fuit, ut saltem semel annis singulis omnes Christiani congerentur, hoc tam salutare remedium vulneribus suis adhibere. Multi vero sunt, qui frequenter ad hoc sacramentum accedunt, ita tamen, ut prius se ipsos, ut Paulus præscribit, diligenter examinent, & flagitiorum omnium maculas Christi benignitate, quam per confessionem, & eorum detestationem facillime consequuntur, eluendas suscipiant. Itaque mirum est, quanta hominum multitudo dominicis diebus, & reliquis etiam diebus festis hoc caelesti, atque diuino pabulo confirmetur, illiusque, præsidio vehementius excitata ad opes illas sempiternas adspiret. Videmus enim, in eis, qui sanctissimo Christi corpore nutriuntur, vitiorum tenebras depelli, caelestem lucem exoriri, virtutes diuinas inseri, iustitiamque latissimos fructus effundi. Episcopi, qui possunt, quod officium erat ab eis magno cum Ecclesiae detrimento neglectum, sacras conciones frequenter habent. Qui per se id munus obire non possunt, homines religiosi, atque sapientes, non Buceri, aut Martyris tui disciplina, sed litteris sanctis, atque sanctorum patrum disciplinis institutos accersunt, qui caste, & pure, & religiose auditores instituunt. Cum vero id accidere videamus, in illis autem præcipue, qui lippitudine laborant, ut oculi vel tenebris demersi, vel in radios solis intenti, ad speculum amittant, & similiter, qui vel a luce diuina sunt auersi, vel qui, priusquam mentis lippitudo depellatur, acius, quam licet, in lucem illam aciem mentis intendunt, excæcantur; sapienter id a nobis cauetur, ne multitudinem verbi diuini luce carere aliquo tempore patiamur, vel illius aciem eo splendore, quem sustinere non queat, ita perstringamus, ut miseranda cecitate laboret. Itaque nihil aliud in concionibus afferimus, nisi id, quod ad pietatis, & caritatis studium, & ad sceleris odium, & turpitudinis offensionem vim habere indicamus. Ea autem de causa, & gloria sempiternæ coronam, & perpetui cruciatu supplicium in hominum ad speculum proponimus. Magis autem recondite, & abstruse discipline quaestiones ab

oratione, quæ ad populum habetur, singulari consilio remouemus. Pontifices plurimum auctoritate valent, ita, ut non sit illis difficillimum coercere hominum libidinem, & intemperantiam, & eos, qui sunt in scelere obstinati, ab Ecclesiae communione repellere. Nec enim hi deliguntur Episcopi, qui propter humilitatem despicunt, aut propter stultitiam contemni, aut ob publice suscepta flagitia vituperari, exemploque nocere possint. Anni tempora sic sunt statim, & sollemnibus carimonijs consecrata, atque distributa, ut semper in semplis aliquid agatur, quod memoriam renouet in nobis diuinorum beneficiorum, & munerum. Ut enim a mense Decembri faciamus initium; excitamur tunc ad recordationem illius temporis, quo sanctissimi olim homines aduentum filij Dei in terras expectabant, & precibus assidue, ut acceleraret, implorabant, illiusque ardentissimo desiderio tenebantur, ut melius intelligamus, quāto sumus adstricti beneficio nos, quibus concessum est, amplissimo illo fructu potiri, cuius olim patres sanctissimi, & Deo carissimi cupiditate flagrabant. Cū vero dies Christi natalis adest, vigilias agimus, & carmina modulate concinimus, musica etiam instrumenta laudibus diuinis perforant: omnia tunc nos excitant, ad spectandum præpotentis Dei filium, summum vniuersæ naturæ conditorem, & Dominum, sub pueri infantis, & imbecilli forma nudum, & in præsepi vagientem. Angelorum tunc voces, tanti beneficii nuntias, auribus mentis accipimus; & ut cum pastoribus regem nobis exortum supplices veneremur, fide contendimus; & in illius contemplatione defixi, incredibilis lætitiæ fructum capimus. Ianuarij primo die, & Christo vulnus inflatum, & Circumcisionis mysterium, & Iesu, nomen augustissimum, & salutis nostræ pignus, & summæ illius obedientiæ documentum, Ecclesiae monitis excitati, contuemur: & ita multo alacrius ad salutem propositam, & sententiæ sanctissimi nominis adspiramus. Quid hic clarissimum fidus, gentibus in ultimis regionibus solis orientis exortum? quid Simeonis viri sanctissimi vultus suis puerum gestantis incredibilem lætitiā, & voluptatem? quid Anna viduæ gaudium, quo fuit in pueri ad speculum cum lata? quid oracula, & vaticinationes oratione commemorem? Hæc quidem omnia, ut acius in mente defigantur, Ecclesia sollemni pompa, & celebritate, & lucernis incensis, in oculis, & ad speculum constituit. Iam vero, cum ieiunij tempus appropinquat, Christum in Iordane fluuii opera Ioannis ablutum cernimus; & vocem patris audimus; & ieiunium, quo ipse Dei filius suum corpus afflixit, intuemur; & insidias Sathana contra illius statum comparatas, animaduertimus; & victoriam Christi, eo quo possumus studio, celebramus; & Angelorum operam, qui illi appositis dapibus ministrarunt, mente percipimus. Sic autem illius exemplo docemur, esse nobis puritatem, quam sumus sacro fonte conse-

consecuti, retinendam, vocē patris, ut illi obediamus, imperantis, intimis animis accipendam, corpus ieiunio coercendum, cum antiquo hoste congregandum, ut sic tandem, armis diuinis tecti, victoriam consequi, dapibusque ab angelis ministratis refici, & recreari possimus. Cum autem tempus aduentat, quo cenam Domini celebrandam suscipimus, ad tantum munus sanctius obeundum, nos multo diligentius solito comparamus: idque cum lætitiā, & tremore simul exsequimur. Tum oleorum consecratione, per quam varia sancti Spiritus dona, atque munera designantur, ex Dionysio, & sanctorum hominum commentarijs conficimus; & corpus Domini omnibus, qui tunc ad illud sumendum parati sunt, porrigimus; & pauperum pedes non aqua tantum, sed lacrymis etiam multis interdum abluimus; & eos, qui ad sunt harum rerum spectaculo, cernimus, vim lacrymarum profunderetur. Cum vero Christum in Cruce animis intuemur; cum ludibria, contumelias, mortem, & cruciatum cogitatione percipimus; cum orationes pro omnium salute fundimus; cum Christum in ipsius imagine nudis pedibus adoramus; cum Deum ipsum de sceleribus nostris conquerentem inducimus; cum veniam suppliciter, atque demisse poscimus; quem existimas esse in Ecclesia, qui non facile ad improbitatis odium, & studium vitæ melioris excitetur? At, cum Pascha dies venit, pompa, & celebritate, & laudibus, & hymnis ita Christi a mortuis excitati victoriam, & triumphum, & hostibus detracta spolia, & Regnum, & Imperium sempiternum prædicamus, ut præ gaudio, & lætitiā desipere videamur. Sic etiam illius in celum adscensum mente recolimus, ut arbitremur esse nobis cum illo similiter in caelestes illas sedes summis conatibus adspirandum. Quid de immenso illo beneficio dicendum est, quo diuinus Spiritus Christi discipulos diuini amoris incendio, & linguis igneis inflammavit, ut per vniuersum orbem terrarum ignem caelestem hominum fidelium visceribus implicarent? Quanto id etiam gaudio ab omni Ecclesia celebratur? Deinde, cum memoriam sanctorum hominum, in quorum animis fuit Christi numen inclusum, debita veneratione prosequimur, (nec enim fas est eos a Christi coniunctione diuellere, quos ipse secum bonorum omnium communione confociat) excitamur ad spem cuiusdam diuinitatis, cum nobiscum reputamus, eos, qui sunt eiusdem naturæ participes, fuisse propter virtutis diuinæ similitudinem diuinum etiam statum felicissime consecutos. Cum vero aliorum sanctitatem summis, ut par est, laudibus afficimus, tum vero illud vnicum puritatis, integritatis, pietatis exemplum, illud caeleste, & admirandum numinis diuini sacrarium, illud sanctissimum, atque sempiternum fœderis sempiterni tabernaculum, quo sol iustitiae, ut radijs suis tenebras orbis vniuersi discerneret, exortus est, colimus,

admiramur, atque suspicimus; eiusdemque sanctissimæ virginis opem in rebus asperis, & afflictis sane fidenter imploramus, illiusque precibus apud filium nos sape iuari perspicimus. Sic autem, anno vertente, sacra omnia consueunt, ut nullum beneficium Dei sit, cuius memoriam obliterari sancta Ecclesia patiatur. Horum autem omnium bonorum ita memoriam Ecclesia repræsentat, ut non tam verbis enarrari, quam actionibus explicari videantur. Ut enim summus ille poeta dicit, Seignius irritant animos demissa per aures, Quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Fateor equidem, hæc omnia, quæ commemoravi, & alia eiusdem generis, quæ prætermisi, (nec enim arbitror omnia persequi necessarium) perfectionis non esse. Sunt enim rudimenta quædam, & adminicula nobis necessaria, quibus est adhuc aliquod cum mortali condicione commercium, quod quidem experiendo sentimus. Quoties enim hæc Ecclesiae instituta negliguntur, hebescit mens, languescit industria, remittitur religionis studium, atque ita paulatim irrepit in animos pietatis obliuio. Rursus vero, cum ad ea instauranda mentem acriter applicamus, pietatis, atque religionis studium in nobis incendi, & incitari sentimus. Quod mirum videri non debet. Nondum enim nobis istius lucis splendor, qui animos vestros incredibiliter illustrauit, exortus est: nec ita sumus a consuetudine corporis abducti, ut diu omnibus istis rerum caelestium signis carere sine periculo possimus. Hæc est Ecclesiae sanctæ, simplicis, & vnicæ moderatio, hæc institutio, & disciplina, quibus nos omnes, qui nondum summum sapientiæ gradum consecuti sumus, instruimur. His explicatis, consequens est, ut ad tuos illos homines caelestes, atque diuinos, qui, hac trita, atque vulgari disciplina minime contenti, aliam nouam, multoque magis admirandam disciplinæ rationem ciuibus suis tradiderunt, orationem conuertam. Fac igitur me cum illis ad hunc modum loqui: Magnam quidem, & difficile negotium, admirandi viri, suscepistis, & tantum, quantum nunquam aliquis ex illis sanctis patribus, quorum virtutem, & ingenium admiramur, in vita suscepit, ut nouo genere medicinæ morbum inueteratum depelleretis. Cum enim cerneretis, antiquam disciplinam labi, mores corrumpere, cupiditatem nullis finibus arceri, Ecclesiam præcipitare, id, quod homines sanctos, atque diuinitus missos facere oportebat, admodum dolenter passi fuissetis. Nec iniuria. Res enim erat multis lacrymis & acerbissimo fletu dignissima. Non tamen hoc satis vobis fuit. Mollis namque, & eneruati animi est, casum, & ruinam lamentari, nullumque remedium calamitati, præter lacrymas, adhibere. Non igitur, quod nos faciebamus, querellis, atque lamentis, & fufis ad Deum precibus tantum malum persecuti estis, sed opera, studio, & vigilantia vestra, ne Ecclesia omnino conc-

concederet, curadum esse duxistis. Et hoc quis negare potest, esse animi maximi, & egregie cuiusdam virtutis argumentum. Sed videamus, quo modo id tantum, tam praestans, & eximium officium fuerit a vobis effectum. Repeto igitur eam sententiam, qua in meis litteris usus sum, de quibus Haddonus, vir in disciplinis vestris educatus, mecum asperrimis verbis expostulat. Num ea ratione, qua olim sanctissimi viri labantem Ecclesiam fulciebant, inflata reip. Christianae vulnera sananda putauistis? Minime. Erant enim inuicta, ut dicitis, humana; malumque tantum, non poterat humanis opibus, sed diuino solum praesidio, atque numine propulsi. Contemptis igitur, & abiectis omnibus rebus humanis, verbo tantum diuino nitendum esse decreuistis. Recte. Illud enim est, quod sanat animum, & vires confirmat, mentem illustrat, ad sempiternamque gloriam perducit. Exspecto igitur istius diuini verbi, quo gloriamini, opus aliquod memorabile, atque plane diuinum; quo testatum sit apud omnes, non sine causa vos reliqua omnia remedia pro nihilo putasse, & in istius Euangelij tantum praesidio spem omnem salutis reposuisse. Sed, cum regnum Dei, hoc est, Euangelium, & verbi diuini numen non sit in verborum ostentatione, sed in admirabili virtute constitutum, ipsaque virtus non in procacitate, & petulantia, non in flagitiorum licentia, & impunitate, non in odij acerbitate, & proiecta audacia, sed in modestia, continentia, & caritate, & iustitiae operibus, atque pietatis studio posita sit; cupio propius intueri istam admirabilem mansuetudinem, lenitatem, patientiam, vitae continentiam, caritatem, sanctimoniam, & reliquas virtutes, quae vobis Ecclesiae conseruatae testimonium dare possint. Sed dicitis, hoc fieri non posse, antequam omnia tanti, atque tam praecleari facinoris impedimenta funditus sublata sint. Verbi namque diuini munus, & officium esse, prius vetus aedificium diruere, quam noui fundamenta iaciantur. Et hoc admodum sapienter dictum existimo. Ut enim medicina prius bilem, aut reliquos humores noxios, qui valetudinem perturbant, expellet, quam naturam afflicta, & attenuatam reficiat; sic commodum vobis fuit, prius superbiam, auaritiam, libidinem, & reliquas animorum labe eicere, quam virtutis diuinae nutrimento Ecclesia recreari, & refici posset. Id etiam valde probo. Sed, quo modo hi pestilentes humores a vobis purgati sint, scire desidero. Sed dicitis, nihil esse tam aduersarium pietati, quam superstitio. Quo circa nihil prius esse vobis faciendum, quam omnes superstitiones tollatis. Nec hoc etiam vitio vertendum est. Nihil enim tam est vere virtuti, quam virtus assumulata, contrarium. Iam non interrogo, quo modo superstitiones a vobis sublatae sint. Id enim satis apparet. Vos auctoritatem Romani Pontifi-

cis afflixistis: vos monachorum, & sanctarum virginum collegia funditus euertistis: in opes sanctis vsibus destinatas inuasistis: Ecclesias diripulistis: earum bona quibus libuit addixistis: carimoniarum antiquarum sanctitatem, & sacrorum religionem pollulistis: imagines & signa, Cruces, aras discicistis: lacrymas piarum, hominumque sanctorum opera scelere condemnastis: sacras sanctiones, leges, & instituta Ecclesiae conuellistis: spem verae virtutis, & honestatis, inuicta peccati immunitate per vos egregie constituta, praecidistis: nec hac rerum vastitate contenti, humanae voluntatis libertatem omnino sustulistis: & contra naturam, & rationem, & diuini iuris aequitatem, omnes hominum cogitationes, & actiones, siue bonae illae sint, atque salutes, siue malae, atque perniciose, fatali quadam necessitate deuinxistis. Haec & alia eiusmodi multa sunt, quae per vos, tamquam disciplinae salutaris impedimenta, perditae, afflictae, funditus euerse, dissipatae, & comminuta perspicio. Non iam sacrarum rerum exitium, & vastitatem lamento. Si enim aliter non poterat sanitas Ecclesiae recuperari, & Euangelium in pristinum splendorem, & dignitatem restitui, facile iacturam istam patiar, minimeque moleste feram, ea etiam, quae integrae restant, quibus nondum interitum attulistis, excindi. Si quid igitur intactum a vobis reliquum est, id etiam oppugnat, si lubet, labefactae, conuellite, in terram projicite, dum modo illum antiquum pietatis ardorem, illud iustitiae, & integritatis studium, illam caritatis magnitudinem, illam rerum humanarum contemptum, illam caelestis vitae cupiditatem, qua olim Apostolorum tempore Ecclesia flagrabat, restituaris. Haec est enim Euangelij puritas, hoc verbi diuini praecellens opus, & in hoc promissi vestri fides tota consistit. Non enim mediocri virtute officio vestro satisfacere potestis. Cum enim tantam rerum stragem a vobis editam esse conspiciam, quo tandem modo aequum esse putem, id vulgari, atque mediocri vtilitate resarciri? Rursus igitur, quamuis Haddonus id moleste ferat, virgeo, insto, & infector, & quid sit a vobis in earum rerum locum, quas demoliti estis, restitutum, flagito. Eadem namque verba repetam, quae in litteris, quas Haddonus maledictis omnibus profcindit, usurpauit. Quid sit euersum, video: quid sit exstructum, non video: quod exstipatum est, sentio; quod satum, nondum perspicio. Quid enim, quae sit, Euangelij disciplinam laborantem reficere? Quid omnia propinquissime, ut discipulus vester Haddonus ait, ad Christianae pietatis instituta, ad Apostolorum sanctissimam disciplinam reuocare? Quid noua luce, & splendore errorum tenebras, & flagitiorum caliginem, in quibus homines versabantur, dispellere? Hoc, opinor, efficere, ut homines terram intueri desinant, caelumque suspi-

suspiciant, modestiam, & humilitatem colant; sanctitatis, & castitatis studio flagrent; laudibus mansuetudinis, patientiae, grauitatis, & constantiae culti, & ornati sint; summa Ecclesiae Principes obedientia, & singulari etiam studio reip. moderatores obseruent; studia vitae, cogitationes, & actiones in communem vtilitatem conferant; ardore pietatis, & religionis inflammentur; & diuinis denique virtutibus in caelum viam muniant. Quare igitur, an sit aliquis ex istis, qui vos admirantur, atque suspiciunt, & in caelo denique reponunt, tam ardenti rerum diuinarum studio, tanta vitae puritate, & castimonia, ut nulla turpitudinis labe se commaculati patiantur; tanta patientia, & mansuetudine, ut, quamuis sit offensus maledictis, eos, a quibus iniuria affectus est, verbo non violet, sed illis potius omnia bona precetur; tanta humanitate, & caritate, ut omnes opes suas in communem vtilitatem conferat; tanta grauitate, & constantia, ut nunquam tumultuetur; tanta denique cupiditate gloriae immortalis, atque diuinitatis incensus, ut omnes futiles, & inanes voluptates aspernetur; Crucemque sibi desigat, qua compressis, & illis nefariis cupiditatibus, solum Christum cogitet, ad illius pedes assideat, illius amore incensus, in caelum mente, & cogitatione rapiatur. His omnibus virtutibus olim Ecclesia florebat: his amoris diuini facibus erant tunc homines inflammati: ab hoc ardentissimo pietatis studio nullis terroribus, atque supplicijs abduci villo modo poterant. Hoc autem vos suscepistis, ut, Euangelio perpurcato, & superstitionibus exterminatis, antiquae Ecclesiae lumen extinctum reuiuifceret. Fidem igitur vestram liberate, promissum conficite, hoc est alienum, quo estis obstricti, dissoluite. Reddite puritatem, reddite castitatem, reddite pietatis ardorem, continentiam, mansuetudinem, pacem, concordiam, caritatis, & amicitiae vinculum, popularesque vestros in eundem statum, vnde vniuersi concidimus, restituite: ut tam admirabili rerum conuersione, & tam diuino virtutis exemplo, nobis, quibus nouitas ista suspecta est, & inuisa, silentium imponatis. Nos quidem si nondum istam amplissimam virtutis dignitatem consecuti sumus, mirum videri non debet. Nondum enim videlicet nobis istam clarissimam lucem praetulistis. De illis igitur tantum quaero, qui vobis operam dant, quam sanctae, quam pure, quam religiose viuunt. Non enim par est, ut diximus, ut a vobis mediocre virtutis officium requiratur. Id enim munus suscepistis, quo nullum clarius, & amplius, & salutarius cogitari potest. Itaque, si vestri sectatores, atque discipuli, non tantis opibus virtutis, & honestatis excellunt, ut reliquorum omnium, qui in pietatis studio versantur, & vos non audiunt, virtutibus obscuritate attulerint, fidem minime praestitistis. Si enim sine earum rerum, in quas

impetum fecistis, ruina, idem a nobis gradus honestatis retineri, & conseruari potest, si non multis partibus vestrorum hominum virtus nostrorum virtutem superauerit; non ne satis apparebit, vos homines sapientes temere, atque sine villo fructu tantam operam in rerum illarum, quas euertistis, demolitione suscepisse? Nūquid erit obscurum, illa vobis minime fuisse impedimento, quo minus iustitiam, & pietatem coleretis? Quid, si vestri auditores non modo meliores facti non sunt, sed magis feroces, & infesti, multoque pluribus flagitijs inquinati? Quid, si nunc est magis impunita libido, & audacia ad facinus maior, dissidiaque multo plura, & magis turbulenta, postquam vos ad docendos homines contulistis, concitata sunt? Quid, si nunc plura latrocinia, & triora facinora apud vos passim, si vera est fama, committuntur? Quid, si ab illis ipsis, qui se penitus in vestra disciplinam tradiderunt, crebrius insidiae contra Principum dignitatem comparantur? Sed, ut illos tuos magistros omittam, te, Haddone, rursus virgeo. Quid asseris? Quod exemplum antiquissimae illius virtutis adducis? Quam defensionem istius nouitatis instituis? Et tamen affirmas, Ecclesiam vestram nulla in re ab Apostolorum institutione, & disciplina discrepare. Multa tu quidem dicis: sed tibi nemo sanus unquam credet. Verbis, quidquid libet, affirmare, non est satis. Exempla diuiniae virtutis, non voces inanes, requiro. Si libidinem solutam cernis, si improbitatem erectam volitare conspicias, si vias latrocinij infestas aspicias, si motus passim conciri, & coniurationes fieri, & pericula rebus communibus strui consideras: si haec omnia mala, non modo, postquam istorum hominum, quos eximie laudas, doctrina increbuit, sublata non sunt, sed multo magis amplificata: quo ore, qua fronte, dicere audeas, istam nouam disciplinam ab Apostolorum institutione minime discrepare? Dicis, me perfectionem requirere, quae in hac vita exhiberi non potest. Scilicet, de flagitijs leuissimis, in quae homines casti, & integri singulis horis labi possunt, & non de grauiissimis, & sceleratissimis criminibus, quae vastitatem, exitium, & inflammationem rebus sacratissimis, sine villo fructu pietatis, & religionis, quae homines isti pollicebantur, intulerunt, orationem habeo. Postulas a me, ut nostrae, ut ais, atque vestrae Ecclesiae contentio fiat, ut sic tandem appareat, vtra sit magis Apostolorum auctoritate, & disciplina confirmata. Iniqua est postulatio tua. Non enim disputo, nullam omnino esse apud nos impuritatis labem. Sed, eas labe, & maculas non esse apud vos iam opera vestrorum Apostolorum deletas, id indignum facinus esse contendit. Nos enim nihil polliciti sumus, non fidem nostram obstrinximus, fore, ut omnia in antiquam dignitatem opera nostra reducerentur: nemo nos poterit in iudicium, quod promissis non steterimus, vlla condicione vocare. At isti viri, quos diuinitus missos asseris, hoc in se rece-

perunt, ut Euangelij puritatem, caritatem, san-
ctimoniam, continentiam, imperum mentis ad
sempiternam gloriam, & reliquas virtutes, que
verbi diuini virtute continentur, quæ erant iã
sepultæ tenebris, in lucem vindicarent, & cele-
stem rursus istam remp. in terris conderent. Ut
autem videas, quanta humanitate, & modera-
tione in certamen istud descendam, non iam a
vobis, ut vestros mores ad Apostolorum disci-
plinam, & purissimam illam religionis sanctifi-
cæ rationem exquiratis, efflagito; sed ut fla-
tum istius Ecclesiæ, cum maiorum vestrorum gra-
uitate, virtute, religione, dignitate cõparetis:
quod si a vobis impetro, intelliges, tantum in-
ter vestram, & antiquæ Britannicæ religionem,
& gloriam interesse, quantum verbis explicari
non potest. Quid hoc igitur est? Si nulla ex par-
te, postquam ipsi vos istis nefarijs disciplinis ad-
dixistis, adspirare potuistis ad maiorum vestro-
rum gloriam: quo modo tandẽ antiquissimam
Ecclesiæ dignitatem, quæ Apostolorum tempo-
ribus maxima cum hominum admiratione flo-
rebat, consequi imitando poteritis? Adeo ne
mentis expers es, ut arbitreris, satis esse, verbo
tantum affirmare, vestram Ecclesiam ab Apo-
stolorum sententia minime dissentire, ut id cõ-
tinuo credendum sit? Id quidem non iactatio-
ne, & leuitate, non ostentatione, & conuicio,
sed admirandis iustitiæ, innocentie, castitatis,
& puritatis, & religionis, & caritatis exemplis,
vita sanctissima, & moribus probatissimis, &
studio diuine virtutis ardentissimo, demonstrã-
dum est. Rursus enim dico, non sufficere illis,
qui fidem dederunt, fore, ut fluxos mores ad
statum Ecclesiæ florentissimum reuocarent,
mediocri virtutis officium, sed excellens, & ad-
mirandum. Quod cum non faciunt, sed, ubi pe-
dem ponunt, terram pluribus flagitijs contami-
natam relinquunt; certe constat, eos minime,
quod fuerant polliciti, præstitisse. Pro Euange-
lij namque puritate flagitia, pro pace, & carita-
te dissidium, pro modestia superbiam, pro reli-
gione scelus, pro libertate seruitutem, pro mo-
deratione licentiam, pro tranquillitatem suam
tempestatem in resp. inuenerunt. Et tamen, ho-
mo pius, mihi iudicium illud diuinum ad timo-
rem proponis, in quo ais, me miserum (sic enim
appellas) huius tanti sceleris, & immanitatis
ad Christi tribunal rationem esse redditurum,
qua sum ausus homines sanctos, & castos, & reli-
giosos insectari. Est sane, quod extimescã. Had-
donus enim, vir sapiens, & qui colloquio diuino
perfruitur, nõquam id dixisset, nisi fuisset id ei
oraculo diuino prænuntiãtũ. Ratio igitur admo-
net, ut hoc metu iudicij, quod tu minime times,
& mihi tam seuerè denuntias, perhorrescam.
Dicis, me non modo vestrum Euangelium illu-
dere, & doctores vestros, homines plane cele-
stes, violare, sed etiam vim Ieremiæ inferre,
quod quam falsum sit, paulo post aperiam. Ais
deinde, totum illud testimonium Ieremiæ de
falsis prophetis ad nos pertinere. Quo modo?

Audijstine aliquando, aliquem notum prophe-
tam inter nos exstitisse, qui nos ab antiqua reli-
gione conaretur auertere? qui nobis, quasi de
Christi sententia, pacem, & iucunditatem pro-
mitteret? Qui flagitijs impunitatem propone-
ret? Rursus ad Ecclesiæ infectionem redis, cu-
ius iam rationem exposui: in qua, licet morbi
vigeant, sanabiles tamen sunt. Non enim medi-
cinam respicimus: quæ nulla potest extra Eccle-
siam reperiri. Vestram deinde Ecclesiam laudi-
bus exornas. Publicas, inquis, deinde concio-
nes ad fraterculos nescio quos delegatis, & iſ-
etiam more suo declamitant, in reliquis obmu-
tescunt. Iam de concionibus dixi, non esse hoc
studij ab Episcopis vilo modo negligendũ: nec
eam negligentiam Ecclesia sancta comprobãt;
immo Episcopos omnes ad id munus strenue
peragendum monitis sanctissimis exhortatur.
Par autem non est, ut hominum quorundam ne-
gligentia Ecclesiæ tribuatur, quæ tanta solici-
tudine singulis, ut officij suum faciant, sanctio-
ne admodum salutari præscribit. Deinde, ut iã
dixi, multi sunt apud nos Episcopi, qui crebris
concionibus subditos ad studium pietatis exci-
tant. Ut autẽ id semper fiat, ut conciones a mo-
nachis habeantur, multo certe tolerabilius est,
homines sanctos, & religiosos, qui id munus
obeamt, ab Episcopis accersiri, quàm homines
obscuros, prauissimiq. disciplinis infectos, Ec-
clesijs præponi. In eo vero, quod dicis, nostrorum
concionibus auditores ad somnum inuitari, id
quidem aliquando fieri necesse est, ubi is, qui
concionatur, ad tuam eloquentiam adspirare
non poterit. Ob id igitur, quod aliquis interdũ
dormitet, reliqui non se ipsos ad audiendum
excitant? Et nemo erit, qui auditores com-
moueat, & in studium pietatis ardentius impel-
lat? In sacramentis ais solos sacerdotes officij
peragere, reliquos spectare tantum. Id scilicet
tu non probas. Modestia tibi minime placet.
velles igitur, ut munus confusio, atque per-
turbatio fieret, omnesq. officij sacerdotis vsur-
parent. At nobis is mos diuinitus institutus esse
videtur, ut sacerdotes tantũ sacramenta confi-
ciant, & reliqui cum silentio illorum vtilitate
perfruantur, seq. minime sacris peragendis in-
terponant. De ignota lingua, qua sacra confi-
ciuntur, satis multa iã diximus. ne toties eadẽ
mihi verba repetenda sint, ad ea te, quæ sunt iã
dicta, reijcio. Intremus, inquis, ad missas, in qui-
bus religionis medullã perfundi vultis. Verum
id quidem est. Continent enim vota pietatis ar-
dentissima, precatones sanctissimas, Christi
monumenta, quæ vitam illius, quæ mortem, quæ
cruciatum, quæ merita, quæ salutis nostræ ra-
tionem, quæ numinis placationem designant.
Et, ut nihil aliud dicam, in illis Christi sanctissi-
mum corpus immolatur, & sacrificium illud of-
fertur, quod peccatorum maculas delet; quod
gratias summo Domino, atque optimo paren-
ti, persoluit; quod animos pios incendit, & stu-
dio immortalitatis, & diuinitatis inflammãt.
Dicis

Dicis præterea, neminem apud nos Euange-
lij inturbare. Recte tu quidem. Nec
enim patimur, ut omnes sint lectores, & om-
nes doctores, & omnes prophete. Operam
namque dandam censemus, ut ordinate, & mo-
derate omnia fiant. Quod autem dicis, omnes
cohortationes ex Euangelio conticescere, fal-
sum est. Concio enim continuo fit, & quod
ad salutem pertinet, nec indocte, nec insul-
se, ut suspicaris, exponitur; & qui audiunt,
summa cum modestia silent. Semel, inquis,
fortassis ad Domini mensam singulis annis ac-
ceditur, magis sollempni carimonia, quam af-
flicta conscientia. Et hæc etiam diuinatio va-
nissima est. Semel quidem lege, atque disci-
plina coguntur omnes quotannis ad Domini
cenam accedere: sed; qui hoc semel tantum
annis singulis faciunt, minime laudari solent.
Porro autem, qui sæpenumero hoc epulo diui-
no reficiuntur, apud nos sunt innumerabiles.
In eo etiam, quod dicis, id ritu sollempni tantũ,
& non afflicta conscientia, fieri; diuinas tu qui-
dem more tuo. Cum vero vaticinatio tua falsa
sit, merito videris esse falsis prophetis annu-
randus. In quo vero dicis, in ea cena non Domi-
ni mortem a nobis recoli, simili modo, & ratio-
ne vaticinari. Quamquam, de cena Domini
quid tibi dicam, nescio. Nondum enim mihi li-
quet, an Martyris tui sceleratam sententiã se-
quaris. Si enim sequeris, quo timore aut tremo-
re ad eucharistiæ sacramentũ potes accedere,
cum in eo nihil aliud esse credas, quam nudum
mortis, quam Christus pro nobis in Cruce per-
tulit, monumentum? Si non sequeris, cur homi-
nem scelestum, & impiũ non execraris? Id etiã
reprehendis, quod non sit apud nos publica pec-
catorum confessio. Id quidem vellem ostende-
res, quo modo sit id, quod est secreto commis-
sum, in omnium conspectu proferendum. Ve-
strum, inquis, morem exposui. Vitio mihi da-
bas, quod, Anglicarum rerum insolens, ea faci-
nora, quæ sunt notissima, quæ litteris, quæ ser-
monibus omnium, quæ fama constantissima
omnes regiones, omnes oras, & terras etiam vl-
timas, cum omnium, qui audiunt, offensione,
peruagantur, exponerem: & tamen de rebus
nostris, quas nec vidisti, neque scire potuisti, (&
iccirco hac particula, Fortassis, vteris) temere
loqueris, & quasi omnia, quæ dixeris, essent tibi
notissima, pronuntias, nostrum esse tibi morem
sane luculenter expositum. Deinde ad Ecclesiæ
tuæ laudes conuerteris. Multa dicis de cõconi-
bus assiduis, de humanarum traditionum con-
temptione, de psalmis, & hymnis, & laudibus,
quibus numen Domini celebratis. Ais deinde:
Sequitur sacrosancta Domini mensa, quæ per-
petuũ in festis diebus vsum habet. Euocat Dei
minister omnes, qui quidem ad epulum tam di-
uinum se præparauerint. Epulum diuinum ap-
pellas, quod Martyr ille tuus, quem diuinis or-
nas laudibus, diuinitate spoliare conatus est?
Deinde, quam sobrij sint tunc, qui ad cenam ac-

cedunt, quam diligenter nuptiali veste culti,
quo examine, quo studio, qua vigilantia præpa-
rati, non dicis. De Dei autem ministro nihil di-
cis, quo modo, aut quo ritu, qua religione, aut
per quem, dignitatem illam consecutus fuerit.
De puritate concionum multa commemoras;
cum nulla puritas inesse possit in tam corru-
pta, atque pestifera disciplina. Postremo, quis
fructus istius religionis sit, non explanas. Non
enim admirabilem castitatem, & puritatem,
& sanctimoniam, opera pietatis, & caritatis
admiranda demonstras. Sic tamen ais: Hic
exemplo tuo liceret antithesim instruere, ne
mihi verba deessent, quibus, si velim, ean-
dem perpolire queam. Quam vellem id effi-
ceres, Haddone, quanta illa tua laus fuisset,
si, collatis vtriusque varijs exemplis, demon-
strauisses, istam Ecclesiam, quam celebras,
esse Ecclesiæ antiquissimæ, Christi sanguine
dedicatæ, & Apostolorum disciplinis illustra-
tæ, vitæ celestis integritate, innocentia, vir-
tute, constantia, mansuetudine, patientia,
castitate, moderatione simillimam. Totum
negotium facillime confecisses. Cur igitur non
antithesim illam, quam dicis, instruxisti? Cur
non præclaris magistrorum tuorum factis, &
operibus sanctissimis in omnium adpectu pro-
positis, id, in quo erat causã totius firmamen-
tum, exposuisti? Litem namque obtinuisses,
si, quantum isti noui prophete diuinis virtu-
tibus excellant, aperuisses, & ostendisses, ni-
hil inter illos, & antiquos Christi discipulos
interesse. An tibi, homini miro ingenio, & elo-
quentia singulari prædito, in tam vera, & hone-
sta defensione, verba deficere potuissent? Illa
demum cõclusio mirifice mihi placet. Sic enim
ais: Plus in vna, quam nostri frequentant, sacro
sancta Domini cena gemituum, & suspiriorum
cerni posse, quam in sexcentis vestrorum sol-
lemnibus missis. Primum quidem, si putas,
omnia sacra esse lacrymis, & suspirio procu-
randa, vehementer erras. Aliud enim tempus
est lacrymis, aliud lætitiæ destinatum, ut Solo-
mon ait. Deinde, sit sæpenumero, ut multo a-
crius, & attentius de rebus diuinis sine vlogẽ-
mitu, quam cum gemitu cogitemus. Postremo,
velim scire, quid ista vestra suspiria designent.
Nũ antiquæ religionis desiderij? An continent
nouæ, & assimulatæ religionis inuolucrum? An
nulla omnino sunt? Nam Erasmus, & alij quidã
docti viri eam notam vestris sacris apposue-
runt, quod nec in illis quidem diebus, qui lacry-
mis celebrandi sunt, quisquam suspirium edat.
Ipseque Lutherus, istius sectæ Princeps, neque la-
crymatus est vumquã, nec ingemuit, cũ in memo-
riam redigeret, quos cruciatus atque supplicia
Christus pro nobis in Cruce pertulisset. Erat e-
nim vir ille incredibili robore sæptus, & lacry-
mis vehemẽter iſectus. De varijs nostrorum inter-
pretationibus, quas dicis, id quẽ ad causã mini
me pertinet. Nõ enim est inter nos vlla dissensio
in rebus, quæ ad fidei, atque religionis summã cõfe-
runtur.

runtur. Sed, quorsum hæc omnia, Qualtere, quorsum? Sint a vobis ista sollemnia quanta velis carimonia celebrata, nondum tamen apud vos istis tam sollemnibus sacris ingenio tuo, aut tuorum recenter excogitatis, ista religione tanto studio, & providentia constituta, istis rã assiduis concionibus, istis suspirijs, atque gemitibus video statum illum Ecclesie constitutum, quem vobis magistri vestri sponderant. Quare mihi debes ignoscere, si tam sæpe eadem requiro, & nimis importune flagito. Reddite, inquam, nobis Evangelij puritatem, explicite magnificam illam virtutis divinæ supellectilem, in publicum proponite religionis istius insignis documenta, ut, cum ex operibus admirandis, & ex factis illustribus perspexerimus, in vobis Spiritus Sancti numen inesse, admiratione percussimur, fateamur, eos prophetas, qui vos erudierunt, a Deo missos fuisse. Attende, quæso, diligenter, quid Dominus de propheta falso dixerit. Propheta, inquit, qui, arrogantia depravatus, voluerit loqui in nomine meo, quod ego non præcepi illi, ut doceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. Quod si tanta cogitatione responderis, quo modo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum, Quod enim in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est locutus: sed per tumorem animi sui propheta confinxit, & accirco non timebis eum. Quid hoc signo clarius? quid ad salutem providentius? Jam, divinis monitis eruditus, non audio verba: ad opus attendo: quanta fide propheta promissa conficiant, exspecto. Consequens igitur est, ut videamus, quid Lutherus, quid Melancthon, quid Bucerus, & Calvinus, quid reliqui vestri heredes promiserint, receperint, quam spem magnificis sane verbis popularibus suis attulerint. Hanc certe, futurum, ut Evangelij disciplinam ad pristinam puritatem revocarent, religionem instaurarent, Ecclesiam labantem fulcissent. Hæc autem Evangelij puritas, religionis sanctitas, hoc Ecclesie firmamentum, quibus opibus, atque præsidijs continetur? Fide, mansuetudine, castitate, pace, concordia, moderatione, obedientia, caritate, & pietate, & amoris divini magnitudine. At illi, pro fide, & religione sacrilegium, pro mansuetudine sauitia, pro castitate libidinis indomita laxamentum, pro pace tumultum, pro concordia bellum intestinum, pro moderatione superbiam, pro obedientiam imperij legitimi contempionem, pro caritate odium in omnes bonos acerbum, pro pietate scelus immane, pro divini amoris studio rerum sacrarum, quæ amorem divinum excitabant, exitium rebus communibus attulerunt. Tantum igitur abest, ut præstarent, quæ fuerant large, atque prolixè polliciti, ut potius omnia, quæ se instauraturos, & in antiqua puritatem reducturos esse promiserant, multo magis peruersa, inquinata, atque deformata, quam fuerant, opera sua

tam præclara reliquerint. Non fuerunt igitur a Deo missi. Sic autem sit, ut Dei ipsius lege, non laudibus, quas illis tribuis, sed exitio sempiterno, digni sint. Quæro enim rursus. Evangelij vim, & puritatem credas ne magis in factis egregijs, an potius in verbis consistere? Profecto, si fidem habes ipsi Domino, in factis potius, quàm in verborum magnificentia, Evangelij sanctitatem constitues. Ergo, cum magistri isti tui non factis egregijs, non virtutibus admirandis, non vitæ continentia, non morum integritate, non mentis ardore, non inflamato divinarum rerum studio, sed verborum ostentatione, Evangelium istud novum testificati sint, nonne constat, eos celestis regni participes esse non posse? Non liquet, eos a Deo missos minime fuisse? Non est valde perspicuum, eos falsos prophetas existisse? Sed ad Hieremiam redeamus. Et primum, in eo, quod dicis, me velle fastu nescio, quo minime ferendo Dei consiliarium existimari, libenter ex te audierim, unde id collegeris. Audiisti aliquando, me novum quoddam Evangelium enuntiare? Disciplinam aliquam præcis temporibus inauditam profiteri? Populum, promissis magnificis a veteri fide, & antiquis institutis abducere? Meam sententiam a me ipso promptam adeo constanter affirmare, quasi fuisset a divina mente prolata? Non profecto. Quo igitur argumento ducaris, ut confirmes, me hoc tantum nomen assumere, cum nullum vestigium istius insolentia nimis intolleranda perspicias? Ais deinde: Rursum Hieremia molestiam exhibes, neque venerandum prophetam respirare permittis. Si propheta sanctissimo molestus fui, non mediocriter in me facinus admisi. Sed videamus, quo modo id probes. Adiungis autem: Eius hæc verba proferis. Si stetit in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, auertissent eum profecto a via sua mala, & a cogitationibus suis pessimis. Verba prophetae clara sunt admodum. Nescio igitur quo modo illa verbis tuis obscurare niteris. Inquis deinde: Ordiamur ab ipso Hieremia, qui fuit egregius propheta, dici secus non potest. Si secus dici posset, Haddone, tu id fortasse faceres. Adiungis deinde: An ille Iudæos universos a vitijs deterruit? An omnes ad virtutem inflexit? Inspice totam vaticinationis seriem, & lamentationum considera sane lugubres querellas. Iucisque non contra me differis, sed sanctissimum prophetam vanitatis insinulas: repugnantia namque illum dixisse contendis. Dixerat enim, tantum esse verbi divini vim, ut homines a vitijs ad virtutem traderet. Lamentatur deinde, se, quamvis fuisset verbi divini viribus excitatus, non potuisse villo modo ciues suos a sceleribus auocare. Ergo a se ipso dissidet, & secum acerrime pugnat. Ut igitur in Paulo faciebas, non tu me redarguis, sed hominem divinum repugnantia dixisse confirmas. Ego contra statuo, eo ipso argumento posse facillime convinci, te nullo modo prophetam mentem

mentem consequi potuisse, quod illum a se ipso dissentire arbitreris. Non enim esse potest in diuino verbo, cuius Hieremias minister exstitit vlla dissensio. Tu tamen, ut Propheta sententiam clarius oppugnes, Petri, & ipsius Christi exemplo pugnas, quorum concionibus non omnes, qui eos audiebant, fuisse dicis a flagitio, turpitudine, & improbitate deterritos. Atque tandem eo deuolueris, ut asseras, id, quod alius monitis diuinis assentiat, aliud non assentiat, non esse in libertate vniuersi cuiusque positum, sed ab omni iam æternitate definitum: & illam rursus vim fatalem confirmas. & cum audias ipsius Domini querimoniam sane lugubrem, qua Iudæorum perfidiam lamentatur, qui sub illius alas, ad quas illos admodum clementer inuitabat, recipi noluerint, illorum tamen interitum non in hominum perditionis scelus, sed in Deum auctorem reiciis. Quæ quidem impietas satis iam, quantum locus poscebat, redarguta est. Sed neque tu, neque magistri tui prophetas intelligunt: & ideo illos pugnantia dicere confingunt. An tu putas, Deum per Hieremiam illo signo voluisse verum prophetam a falso distinguere, quod omnes, qui veri propheta sermonibus interfuerint, continuo a flagitijs abducerentur, quod nullo pacto falsi propheta faciebant? Si id prophetam dixisse, suspicaris, multum te fallit opinio. Nam nec ipse Dominus, cuius spiritu omnes sancti prophetae incensi, & incitati sunt, homines in sceleribus obstinatos, qui sponte sua oculos caelestes clauderant, & aures obstruebant, ne illos caeleste lumen illustraret, aut verbum diuinum eorum animos commoueret, a sceleribus abducebat. Et ideo de Capharnaitis, & dereliquis, qui nimis obliuati disciplinæ illius repugnabant, conqueritur. Quid est igitur, quod Hieremias dixit? Hoc certe. Quod ij, qui fidem prophetis dabant, qui eos admirabantur, qui eorum sententias oracula esse diuina statuebant, si propheta illi a Deo missi fuissent, dubium non esse, quin a perfidia ad fidem, & officium facile traducerentur. Quod cum non fieret, argumentum firmissimum esse, eos a Deo missos minime fuisse. Exempli gratia. Erat Phasur sacerdos in honore summo. Is Hieremiam acriter impugnabat. Hananias se prophetam dici, & existimari cupiebat. Erat is Hieremia similiter infensus. Hieremias eo tempore cladē impendentem denuntiabat, illi res latas populo multis verbis ostendebant. Illos multi sequebantur, Hieremiam vero pauci admodum. Tunc igitur, cum esset inter vtramque factionem tanta dissensio, quo signo intelligi potuisset, vtri esset a Deo missi virtutibus, aut vitijs eorum, qui alterutram partem sequerentur. Ergo, si fuisset tunc animaduersum, eos, qui Phasur, aut Hananiam, aut reliquos prophetas falsos, atque fallaces sectabantur, meliores non fieri, sed in eisdem flagitijs turpissime volutari; facillime potuisset intelligi, eos prophetas, quibus se addixerant, a Deo missos non fuisse. Contra ve-

ro, qui viderent eos paucos, qui Hieremiam operam dabant, qui ad illum ventitabant, qui disciplinam illius libenter audiebant, flagitia detestari, pietatem colere, Dei iudicia timere, facile potuissent iudicare, illum a Deo missum esse, nec id, quod enuntiabat, ex se promere, sed, quæ a Deo didicisset, effari. Cum igitur tunc multi fuissent, qui se prophetas nominabant, qui dicebant, Hæc dicit Dominus, cum Domini vocem numquam auribus suis acceperint, qui multitudini assentabantur, illamque ad spem summæ felicitatis excitabant, qui dicebant, Pax pax, cum non pax, hoc est, summa tranquillitas, & omnium bonorum affluentia, sed calamitas extrema Iudæorum rebus impenderet, ipsaque multitudo, quæ erat in illis delinxa, eosque diuinos viros existimabat, nihilo melior fieret, sed in eadem improbitate perseveraret; certe constabat, illos esse fallaces, atque fraudulentos, & erroribus pestiferis eosdem ipsos, quos erudiendos suscipiebant, inficere. Idem de Christi tempore, & de Apostolorum memoria dici poterat. Erant sacerdotes, & Pharisei, & Saducei, & Herodiani. Christi disciplina contrarij. Qui Christum libenter audiebant, & sese summo studio ad illius disciplinam applicabant, vitijs obfistebant, & pietatis, & honestatis cupiditate flagrant: qui vero sacerdotes illius ætatis, & Phariseos sequebantur, erant multis inquinati flagitijs. Hoc igitur signo perspicui poterat, Christum diuino spiritu muniti, verbaque diuina pronuntiare: Sacerdotes vero, atque Phariseos proprio sensu nimis effrenata, & inconsiderate mentis insolescere. Hoc etiam de Apostolis est statuendum, quibus erat cum falsis sacerdotibus, & philosophis, a studio veritatis auersis, summa contentio. qui Apostolos enim audiebant, erant veræ virtutis ornamentis exculti, qui se ad illorum aduersarios conferebant, erant infandis sceleribus alligati. Hieremia igitur testimonio, poterat quivis homo, sana mente præditus, intelligere, Apostolos a Deo missos esse, aduersarios autem spiritu demonis infectissimos commoveri, & incitari. Hunc esse Prophetæ sensum, omnes, qui non fuerint in furore, & amentia pertinaces, clare cernent. Secus enim mens diuina, quæ in propheta sanctissimo loquebatur, sibi ipsa repugnaret: quod in animum inducere, est immane scelus, & nimis execrandum flagitium. Jam hoc licebit ad recentiores prophetas transferre. Exstitit eximius quidam propheta, quem tu minime dubitas diuinitus esse missum. Multi illum sectati sunt, & laudibus summis ornarunt, & corporibus, & armis stiparunt, & opibus suis munierunt. Non de omnibus igitur, sed de illis tantum, qui Lutherum non modo quasi virum beneficium, & salutarem amabant, sed tamquam virum e cælis missum admirabantur, illiusque disciplinam attentis animis, & auribus accipiebant, interrogo, num repente commutarentur animis, & paulo meliores fierent. Immo illo audito, multo magis

gis audaces, & insolentes, & incontinentes, & seditiosi, & contumeliosi, & infesti reddebantur, usque adeo, ut eos ne Lutherus quidem ipse, qui eos disciplinis instruxerat, regere posset. Id igitur maximo argumento esse poterat, nunquam Lutherum in consilio diuino constituisse. Nam, si steteret in consilio Domini, & Dei ipsius verba illis, qui sese ad nomen illius adiunxerant, exposuisset, admirabilis certe vita conuersio cerni facillime potuisset. Sic etiam de Melancthone, Zuinglio, Bucero, & Caluino, & reliquis eiusmodi prophetis, statuendum est. Non enim ij fuerunt, qui continentia, & honestatis exemplo libidines suorum frangerent, sed e quorum disciplinis homines petulantes, & incontinentes sepe numero prodirent; neque solum intemperantia morbo grauissimo laborarent, sed etiam in res sacrosanctas impetum darent; & bonis legibus interitum afferrent; & pestem etiam in Principes machinarentur; & loca sanctissima caede, sanguine, & incendio permiscerent. Non fuerunt igitur illius doctores a Deo missi. Nam, si diuinitus missi fuissent, eos certe, qui illos, ut caeleste numen, intuebantur, a flagitiis auertissent. Præterea, cum in diuino spiritu nulla dissensio sit, si fuissent a Deo legati, summus inter illos consensus, & summa conspiratio fuisset. Cum vero constet, acerbissimum esse inter illos dissidium; necessario sequitur, illos non inflatu, & impulsu diuini numinis incitatos, sed furiarum trās ardentibus exagitatos, sese ad homines non docendos, sed euertendos dedisse. Summam inter vos esse consensionem dicis. De te iam non loquor. Fortasse namque hominum furentium audacia, imposito supplicio, (quod remedium, ubi mens sana non est, non potest esse diuturnum) ad breue aliquod tempus comprimere potuisti. de reliquis, non vides, quanta sit inter eos, qui sunt a Luthero profecti, dissensio? Quanta verborum concertatio? Quanta opinionum varietas, & inconstantia? Quo modo perturbate, perplexe, & implicite loquantur? quam variis rationibus id, quod tueri volunt, defendere frustra conentur; ita, ut non modo cum aliis, sed secum ipsi dissideant? Symbola commutant, & versant: & nunc hoc, nunc illud affirmant, neque in vna stabili sententia permanent; et, ad quos de rebus dubiis referendum sit, numquam firme constitunt. Vos ad Parlamentum, ut dicis, aut ad Bucero logos, quemadmodum eos non inueniste Episcopus Angrensis appellat; alij ad alias fidei confessiones, quæ identidem variari, & commutari solent, omnes religionis quaestiones referendas statuunt. Te vero, si, quemadmodum ego scriptis, ita coram verbisurgerem, & argumentis huc & illuc contorquerem, num tibi constare posses? Non profecto. Sed varias, & instabiles causas tuas defensiones excogitares, & in omnes latebras te frustra coniceres; ut facile appareret, tibi neque linguam, neque mentem vlla ratione consistere. Vnum certe reme-

dium (quod est singulare vobis in rebus perditis alleuamentum) inuenires, nempe contumelias, iurgia, conuicia, maledicta. Ais deinde, ut Ecclesia istius auctoritatem constituas. Si dubitas, ad apologiam te ablego. Scio, te Apologiam scripsisse, qua Ecclesiam tuam miris laudibus exornare contendis. Si eam argutius, & elegatius scripsisti, quam libellum istum tuum, quæ in me edidisti, sum certe abs te magna iniuria affectus. Contempsisti nempe me, neque dignum existimasti, quem maioribus eloquentia viribus oppugnares. Si eodem stylo, & iisdem argumentis vteris, hoc est, si eadem confidentia, & eodem conuicio pugnas, non tantum mihi otium est, ut illam in manus sumere studeam. Nihil enim explicas, nihil pure dicis, nihil argumento concludis. Ais tandem, Si potes, refelle. Sed non potes. Id vero quam confidenter? quis tibi, quæso, spiritus istos extulit? Eloquentia? an veritatis studium? Si eloquentia niteris, infans es. Si veritate confidis, multa confingis. Dicis, quandam contra Apologiam tuam oblatrasse. Apologiam tuam non legi. Scio tamen eam, quam refelli minime posse confirmas, fuisse per virum grauem, & pium, & doctum egregie refutatam. quod tu negas. Sed hoc etiam a magistris accepisti. Conuicti vociferantur, confixi tumultuant, & cum nihil, quod ad firmamentum causæ pertineat, dicere queant, & multa sine vilo modo extra causam congerant, se tamen apud populares suos immoderate iactant. Ego vero non iactationem, & leuitatem, non arrogantiam, & insolentiam, sed veritatem, & rationes, & argumenta perpendo. Istius autem insula nobilitas, & regni splendor, facit, ut neque vitia latere, nec obscuræ virtutes esse possint. Frustra igitur verbis, quod fama confitens asserit, obscurare niteris. De immortalitate animorum quid dicas, nescio. Numquam enim dixi, immortalitatem animorum a magistris tuis negari. Scio tamen, quibus gradibus ad summum istud sceleris infandi fastigium perueniri soleat. Quod vero dicis, multos fuisse apud vos, qui Euangelij sincerum cultum exilio, nuditate, fame, sanguine etiam, atque spiritu sanxerint: fateor. Sic enim Eps Rosensis, sic Morus, sic sancti Carthusiani, ut reliquos taceam, clarissimam pro Christi gloria mortem obierunt. Sic sancti Pontifices, euerfi bonis, spoliati dignitate, in carcerem coniecti sunt. Sic alios Episcopos, sacerdotes, & monachos, singulari pietate, & religione pradtos, ex Anglia, & Hibernia expulsi, & eiectione intuentur, extorres, & exules; qui si e manibus vestris effugere minime potuissent, morte fortasse crudelissima per Euangelij istius ministros affecti fuissent. Si alios ex vestris intelligis, audi, quid Cyprianus dicat, eos scilicet, qui extra Ecclesiam septa sunt, & pro Christi gloria mortem oppetunt, non coronam martyrij consequi, sed perfidia penam sustinere. Si illi igitur, qui Ecclesiam septa reuelant, seq. ab illa se iungunt, quamuis Christi religioni,

ligioni, quam Ecclesia retinet, sanguinem suum largiantur, martyres habendi non sunt, sed scelerati, atque sacrilegi: quid de illis est existimandum, qui extra Ecclesiam cum sint, pro ipsius rebellionis, & impietatis scelere sanguinem suum profundere minime verentur? Venio ad illum locum, qui est a te, homine ab artificio adlandi, atque mentendi remotissimo, satis eleganter inductus. Sic enim ais: Longius te fateris euectum, quam statueras. Certe quid multo longius, quam decuerat, praesertim in doctissimis, & sollertissimis auribus Regalis Maestatis, cuius acumen, & iudicium reformidasses, si, quantum in illa nervorum esset, tecum ipse considerauisses. O vir praestantissime, Gualtere, mirifice tuum ingenium aperis. Dic, quæso, non cernis, immodicas laudes non ornare Principum dignitatem, sed saepe mentem, & iudicium omnino peruertere? Neque sentis, summum ingenium, & acumen veritatem amare, mendacium, & adulationem vehementer execrari? Quid enim est, immodice laudare Principes, nisi eos publice deridendos proponere? Profecto, si vestra Princeps tantum valet ingenio, quantum non ex tuo, sed ex aliorum sermone iudicare possum, illa te, tamquam adulatorem satis apertum, e familiaritate sua longissime segregabit, neque se a te impudentissime deludi sinet. Si laudas ingenium, si linguæ Latine, & Graecæ peritiam, si sermonis elegantiam, & cultum, recte facis. Cum vero illi non mediocrem theologice cognitionem tribuis, cum ingenium illius mihi valde pertimescendum asseris, illam dolis, & fraudibus oppugnas. Hæc est fides? Hoc animi grati, atque beneficiorum memoris, officium? A te, Regalis, ut inquis, Maestatis alumno, clarissimam Principem, singulari ingenio pradtam, derideri? Adeo ne iudicium illius contempsisti, ut dignam existimares, quæ ludibrio haberes? quam assentationibus immodicis de mentis statu deiiceret? quam quæstus, & compendij tui gratia in fraudem induceret? Quod si ad istam prædam magis te te viam munuisses, non esset ista tam turpis assentatio, tanta contentione repellenda. Potuisset enim quispian suspicari, te, quod Regina ingenium, & sollertia extimesceres, occulte cuniculos agere instituisse, per quos in arcem, quam expugnare cupis, adscenderes. Nunc vero, quando tam aperte ludis, easque illi laudes tribuis, quæ nec in ætatem, nec in sexum, nec in mollem, & delicatam vitam, nec in statum tantis curis exercitum, vilo modo conueniunt; non ne liquet, te acumen illius contemnere? Sic tu beneficia, quæ ex illius benignitate consecutus fuisti, remuneras? Quod si illa tam prudens esset, quantum prædicas, & tantis laudibus excellit, quantis illius dignitatem semper ornatam esse cupio; immodicas quidem meas laudes, quibus illam afficiebam, libenter agnosceret; tuas vero, ut immodicas, aspernabitur, atque reiiciet: neque se deludi ab hominibus audacissimis, cum

maxima suæ dignitatis imminutione, patietur. Nam de rerum tranquillitate, quam oratione persequeris, hoc dicam, hominis esse dementis, & communis fragilitatis ignari, nimium rebus secundis confidere, neque mala, quæ fortasse imminet, ex antecedentibus causis multo ante providere. Deinde, nihil esse posse sanctæ Ecclesiae, fide seclusa, tranquillum. Animus namque sceleris conscientia, quam neque confidentissimi homines possunt opprimere, sepe numero conturbatur, atque de statu conuellitur, licet id plerique dissimulent. De comparatione vero Ecclesiae vestrae, cum antiqua, quam annalibus confirmari dicis; aut annales numquam legisti, aut frõtem funditus amifisti. Debuisses autem aliquod vel exemplum, aut testimonium ex ipsis annalibus sumere, quo nos posses obruere. Quod numquam facies, cum antiquitas vniuersa contra te testimonium ferat. Quod vero nobilitatis vestrae dicis summum esse consensum; vellem ita esset: sed contrarium fama prædicat. Multa consulto prætereo, partim, quia nihil ad rem faciunt; partim, quia iam superius refutata sunt. In eo vero, quod ais, Ah, noli, vir optime, conturbari: tuas dicendi festiuitates agnosco. De caelesti cognatione, cuius vos valde appetentes esse dicis, recte facitis. Sed alios huius stirpis, & agnationis vellem diuini iuris magis peritos interpretes haberetis. Illud deinde quam falsum? Cur, inquis, a nostris homines ab antiquissima, sanctissimaque religione dicis abducos, quæ Iesu Christi sanguine sancita fuerit, & eadē ad hæc usque tempora permanserit, & ad aliam traductos execrabilem, & perhorrescendam? Tum addis: Hæc tu ita credis, quemadmodum a te ponuntur? Profecto non credis. Hæc quidem, Haddone, a te sane lepide dicta sunt. Miri namque sunt ingenij tui lepores, maxime vero, cum te in tranquillo esse suspicaris. Tunc enim, quasi iam e scopulis emerferit oratio tua, libentissime iocaris, atque ludis. In quo vero dicis, me non credere ea, quæ a me in oratione ponuntur, plane deliras. Hæc enim credo, confiteor: nec me umquam hominum perditorum furor, & effrenata libido ab hac fidei constantia dimouebit. Quibus autem argumentis effectum putas, ut homo, qui sanus sit, id non credat, quod est sacrarum litterarum testimonio, sanctorum Patrum auctoritate, totius antiquitatis memoria, consecratum? Addis deinde: Nam & in prius, & optimis Ecclesiae temporibus, neque Patrus fuit, neque plumbeæ peccatorum redemptiones, neque purgatorij nundinationes, neque adorationes imaginum, neque vagæ diuorum visitationes, nec in missis immolationes pro viuis, & mortuis, & huius consimilia. Hæc enim religionis dedecora, quibus temporibus, & per quos ad Ecclesiam obrepserunt, ignorare non potes. Sed dissimulas, tuorum auribus inseruiens. Exhala, quantum potes, Haddone, istam immanissimam furoris, & amentiaecrapu-

crapulam: euome virus istud, & effunde venenum: & palam apud tuos ista tam inani oratione triumphabis. Cum nihil dixeris, nihil defineris, nihil probaueris, nullum verum testimonium antiquitatis adduxeris; cum pro argumento maledicentia, pro ratione dementiam, pro exemplis verissimis impudentiam attuleris; adeo te furenter extollis, atque si iam bellum magna cum tua gloria confecisses. At nos contra, sanctarum litterarum auctoritate, sanctorum hominum testimonio, antiquitatis totius memoria repetita, ratione deinde, usu, & experientia, innumerabilibus exemplis, demonstrare solemus, hunc Ecclesie Principatum semper existisse: & qui illum labefactare conatur, turbatorem pacis, euersorem religionis, auctorem seditionis esse; & pro vna Ecclesia multiplices, & inter se dissidentes Ecclesias instituere, adiungit, ad innumerabilia flagitia, & turbulentissimos errores, aperire. Purgatorij vero nundinationes nullae sunt. Si aliquando in tam multis seculis aliqua sacrorum nundinatio facta fuit, eam minime sancta Ecclesia comprobatur, sed tamquam detestabilem pestem a Christianis reip. finibus auertit. De imaginibus similiter, omnes, qui fidem sancte colimus, & rationibus, & argumentis, & exemplis probamus, iam inde ab Ecclesie primordio; maxime vero, cum primum per tyrannos licitum fuit, eas in templis statutas fuisse, ad virtutis memoriam sempiternam, & eiusdem religionis inuicem, & ad Christi gloriam, quae in diuinorum hominum admiranda virtute perspicitur. Dicimus praeterea, multis sanctorum Patrum auctoritatibus, & antiquorum Conciliorum decretis fuisse damnatum errorem illorum, qui imagines deiiciebant: quod magistri tui, quamuis sint impudentissimi, negare minime possunt, nisi prius omnia sanctorum Patrum scripta, omnes annales, omniaque Conciliorum decreta combusserint. Quid de honoribus, olim sanctis hominibus institutis, edisseram? Numquam ne potuisti aliquod tempus ab elegantissimis Accursij lucubrationibus eripere, quod Ilectione Gregorij, Nazianzeni, Basilij Magni, Hieronymi, & Ambrosij consumeres? Quod si fecisses, quot in eorum scriptis hominum piorum conuentus, quam frequentiam, & celebritatem, quam amplexu, & elaborato dicendi genere diuorum laudes celebratas, quam multitudinem ad eas orationes audiendas olim conuenire solita fuisse, perspiceres? Iam vero, quam inflammato studio, & religione quamplurimi ad Martyrum sepulcra pernoctarent, est explicatu difficillimum. Nemo tunc ex sanctis Pontificibus multitudinem illam a martyrum praedicatione repellerebat: immo ad illorum monumenta perlustranda, & ad laudes celebrandas, & ad eorum cultum, & obseruantiam, omnes, qui aderant, inuitabant. Cornebant enim, in illis conuentibus, cum martyrum nomen laudibus

urgato

in caelum ferebatur, non in illis corporis naturam, sed Dei gratiam, & sanctissimum ipsius Christi numen, debita laudatione celebrari. Si enim sanctissima Crucis imagines, si diuorum signa religiose dedicata Christiani tunc tanto studio retinebant, & eorum signorum admonitu cogitationem suam ad virtutis illius recordationem, quam imagines illae muta referebant, frequenter excitabant: non erat multo magis consentaneum, ut multo ardentius viua Christi imagines colerentur, & ut id melius fieri posset, omnes, qui vere, & ex animo pietatem colerent, sepulcra martyrum, & ades in honorem eorum exstructas inuiserent? An parum constaret, diuos esse ad Christi similitudinem opere sancti Spiritus effictos, expresseque formam, & imaginem continere? Quod autem ad Purgatorij locos attinet, (nihil enim intentatum relinquis) poterit ne contra vos grauius proferri testimonium eo, quod homo, diuinitus, ut inquis, missus, publice dedit? quis, inquis, ille est? Lutherus ille, quem colis, & suspicis, quem in diuorum numero reponis, quem ad salutem vestram natum esse confirmas. Is autem non semel dixit, & confirmauit, esse Purgatorium. Idque se non opinari, non arbitrari, non credere, sed certo scire. Ad quod probandum, locum ex Matthaeo constanter afferbat, quo Christus ait, eorum peccatum, qui sancti Spiritus testimonio pertinacissime repugnabunt, nec in hoc saeculo, nec in futuro remittendum: quo significatur, esse in saeculo futuro multis spem veniae a Deo clementer ostensam. Adducebat etiam & illud de muneribus a Iuda pro peccatis mortuorum oblatis. Aliis item eiusmodi testimoniis, & argumentis, in eo pugnavit, ut perliceret, esse Purgatorium. Quid igitur? Si Lutherus Purgatorium esse dixit, & tu Lutherum diuinitus missum esse confirmas; & si missus a Deo fuit, quae diuina functus legatione fuit, meriti non potuit; certe constat, illius sententiam, cui tibi refragari minime licet, esse Purgatorium. Quod si Purgatorium non est, Lutherus mentitus est. Si mentitus est, a Deo missus non fuit, sed ab eo, qui mendacij pater est. Elige igitur, verum malis. Nam vel Lutheri auctoritas, esse Purgatorium, confirmabit; vel Purgatorij conficta, ut dicis, fabula Lutherum vanitatis, & amentiae contineat. At is postea Purgatorium negauit. Mirum quidem non est. Nec enim ille solum, sed omnes, qui ex seip. illius orti sunt, nunc hoc, nunc illud affirmant; & multa corrumpunt, & immutant; nec in vno gradu resistunt; immo susceptum semel errorem, aliis erroribus cumulant; & adaugent. Sed libenter ex te audierim, vram sententiam, cum abba Lutherum auctorem habeant, veram esse statuas. Posteriores, inquis, illam igitur primam non a Deo acceperat. Nondum igitur tunc a Deo missus fuerat. At, postquam se incesto matrimonio commaculauit, postquam ciues suos ad defectionem sollicitauit, posteaquam bellum

bellum nefarium pudicitia, & cunctis sanctitatibus indixit, cum tumultus, & seditiones excitauit, quas ipse postea sedare non posset, cum conuicijs, & contumelijs, & impudentissima linguae petulantia in Ecclesia statum inuectus est, cum furiales voces emisit, cum omnibus rebus sacris exitium, & vastitatem, & inflammationem attulit; tum demum, cum has strages edidit, dignus Deo visus est, quem sibi consiliarium adhiberet, & cui, praeter alia arcania, illud etiam ei de confictio Purgatorio clementer aperiret. Tunc igitur demum intellexit vir iste sapiens Augustinum, qui pro mortuorum salute in sacrificijs Deo supplicandum censuit; Cyprianum, qui poenam illam grauissimam eis, qui liberis suis testamento sacerdotes tutores instituerent, imposuit, ne in ecclesijs pro eorum salute sacra fierent; Chrysostomum, qui hoc institutum ad Apostolorum traditionem reuocauit; & ut alios innumerabiles praetercam, diuinum Dionysium, qui de mortuorum fidelium curatione, & de precibus pro eorum liberatione ad Deum adhibendis, diligentissime conscripsit: omnes, inquam, istos Lutherus diuinitus intellexit, in magno errore, atque dementia versatos fuisse. Magnum profecto istius sectae princeps nequitiae, & amentiae fructum tulit, si eo errore, quo viri sanctissimi, & sapientissimi, diuinique disciplinis instructissimi, & Christo amoris diuini foedere coniunctissimi, penitus imbuti fuerunt, diuino beneficio, postquam tam multa turbauit, atque commiscuit, liberatus est. Quod si, hoc in animum inducere, est hominis vrsani, dementis, & furiosi, neque solum castissimae religionis, sed etiam communis sensus ignari; quis non videt, istam Lutheri sententiam fuisse impiam, & sceleratam, nec ab alio, quam ab infestissimo demone, traditam, & constitutam? At hoc in Scriptura sancta non legitur. Quid igitur? quod Apostoli sermone tradiderunt, quod illorum discipuli ad posteros transmisserunt, quod ab antiquissimis temporibus summa constantia retentum fuit, quod est summa per tot saecula totius Ecclesiae fides, & consensione comprobatum, id Lutherus, vir turbulentus, & insanus, post tam multas aetates commentum esse furenter asseuerabit? Et illum homines, qui sibi religionem, & pietatem arrogant, ut caeleste numen sectabuntur, qui caelum perditissimis conatibus oppugnant? Contra caelum namque bellum comparat, qui arma contra Ecclesiae fidem sumit. Non, inquis, fortasse, quantus vir ille fuerit, suspitione consequeris. Noluisti enim quidquam probare, quod in sacris litteris scriptum non inueniret. Iam non disputo, quod olim patres sanctissimi faciebant, quo modo Euangelium non tantum scripto, sed etiam moribus, & institutis sine vilo scripto receptis, Apostolorum oratione, & disciplina traditis, contineatur: quanti constans, & firma auctoritas Ecclesiae, quae est columna, & firmamentum veritatis, existiman-

da sit: quantum valere debeat omnium sanctorum hominum in eadem sententia sine vlla varietate consensus: Haec omnia nunc omittam; & illud tantum quaram, quo modo Lutherus, cum Purgatorium esse confirmabat, ad id probandum ex sacra Scriptura testimonia fumebat, si nullum erat in ea testimonium, quod Purgatorium esse testificaretur? Deinde, cum Purgatorium esse negauit, quo Scripturae testimonio Purgatorij fidem prorsus abrogandam arbitratus est? Adduxit ne locum aliquem, ex quo, Purgatorium non esse, conuinceret? Nullum certe. Tantum igitur sibi assumebat, ut, quod ei in mentem veniret, constanter affirmaret; rursus illud idem, si ei videretur, pernegaret; & discipuli tamen, neque illius inconstantia, neque moribus offensi, quidquid ille nausens effunderet, quasi diuinum oraculum libenter arriperent. Sed, ne dici posset, id nullo Scripturae testimonio demonstrari posse; quamuis id minime necessarium sit, praeter locos, qui in Purgatorij fidem adduci solent, libet paucos afferre: qualis est ille apud Marcum, in quo Dominus, cum regionem tartaream, in quam detrudenti sunt omnes, qui pro libidine sua officium produnt, diceret ea condicione fore, ut nec eorum, qui essent illuc praecipitandi, vermis moreretur, nec ignis exstingueretur, adiecit continuo, Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur. Hoc in loco duo sunt annotanda. Vnum est, esse vermem aliquem, hoc est, conscientiae angorem, & cruciatum, qui animum morsu lacerat, cui finis statutus sit, & tormentum etiam illud, quod flammis ex cruciat, esse in quibusdam fine aliquo terminandum. Aliter enim numquam illud ex Isaia Dominus usurparet, Vermis eorum non moritur, & ignis non exstinguitur. Ex quo loco docemur, alium esse cruciatum sempiternum, alium tempore definitum. Cum igitur vermis, & ignis animi cruciatus existat, & alius eiusmodi cruciatus sit per diuinum iudicium tempore circumscribitur, alius vero sempiternus; non aperte liquet, esse Purgatorium? Sic enim appellatur illud supplicium, quo Dei sententia iniustae animis maculae intra certum tempus eluuntur. Alterum, quod animaduertendum est, nullum scelus absque poena, atque supplicio obliterandum esse. Ut enim olim nullum sacrificium sine sale offerri licebat; ita nec mentibus ad solium Diuinae Maiestatis adire fas est, nisi prius fuerint eorum labes sale, & igne, hoc est, diuini iudicij seueritate, debitisque poenis, absterse: ut, omni affectionis impurae macula deleta, & prorsus absumpta, eam puritatem fideles animi consequantur, qua possint Dei in se lumen recipere, & gloriae diuinae similitudine conformari. Quamuis enim Christi clementia peccatum in illis, qui vigenti fide nituntur, omnino deleatur, aliquo tamen plerumque nexu iuris obligati sunt, ita, ut sit necesse iustitiae diuinae satisfieri. Summus enim Dominus ita clemens est, ut immemor iustitiae

iustitiæ non sit; ita iustitiam tuetur, ut maximas etiam in iudicio severe administrando elementæ partes suscipiat. Præterea puritas ipsa, Christi beneficio parta, gradus habet, ita, ut, qui purus est, purior esse possit, clarioremque diuinæ naturæ cognitionem adipisci. Ipsius vero puritatis augmentum, & amplificatio in sale, & in igne, hoc est, in pœna, purgandis flagitiorum reliquijs statuta, consistit, ut victima sit purior, & sanctior, & numini Diuino gratior. Quo circa necesse est, ut victima, quæ Deo est sacra a summo sacerdote Christo constitutis offerenda, aliquo supplicio flagitijs irrogato, vel in hac vita, vel in futura absterfa, & valde purgata sit. Ut enim, cum Deus veniam Dauidi tribuit, non illum omnino pœna liberauit; (fuit enim orbatus filio, & domus illius insigni dedecore maculata) ita, quamuis peccatis ignoscat, vult tamen nihilominus aliquas flagitiorum pœnas expetere, ut admisi criminis compensatio fiat. Quæ tamen compensatio non pondere, & æstimatione sua, sed meritis Christi infinitis innititur. Secus enim nullo modo posset finis supplicij imponi, cū offensa sceleris fuerit infinita. Numen enim Diuinum læsum, & offensum fuerat. Ad hanc pœnam, quæ perferenda est omnibus, qui non debitis laboribus flagitiorum sordes omnino eluendas susceperunt, respiciens Petrus, ait, iustum vix salutē consequi, tantum abesse, ut impij salutem sibi polliceri queant. Certissimam quidem spem salutis iustis ostendi, non negat; sed, eam nisi laboribus, & doloribus ante constitutis tribui, id plane negat. Idem Petrus in eadem epistola, ut doceat, non esse mortuis aditum ad salutem interclusum, asserit, Christum eis mentibus, quæ erant in custodia, Euangelium enuntiasse. Non dicit, Christum apud inferos solum sanctis patribus faustum illud, atque latum nuntium, sed hominibus etiam in custodiam traditis, hoc est, ob admissa flagitia carcere inclusis, attulisse. Et, ne credi posset, eos, quos tunc clariore noticia celestis numinis instruxit, fide omnino vacuos exstitisse, addidit, Qui increduli fuerant aliquando. Et, ne rursus aliquis auspicaretur, eam sententiam de illis, qui maximam vitam partem, quamuis aliquando scelera suscepissent, in fide, & religione consumperant, prolata fuisse, illis ait Euangelium traditum, hoc est, sempiternæ salutis nuntium allatum fuisse, qui in diebus Noe, sancti illius viri consilia, & monita spreuerant: qui tamen, ut apparet, ante quam fuissent eluione illa consumpti, ad bonam mentem rediere, veniamque scelerum, & flagitiorum consecuti sunt: ita tamen, ut diuturni sceleris apud inferos diuturnā pœnam luerent. Ex quo loco, Petri auctoritate colligitur, eos, quos simili ratione in vita sine impunitatis, & flagitij panitet, & cum incensa fide excedunt corpore, similiter esse carcere detinendos, vsque eo, dum pœnas moderatione diuina constitutas

exsoluant, & multo clarius de rebus diuinis eruditi, in qua eruditione, & illustratione Dionysius purgationis summam ponit, in celestes illas sedes euehatur. Paulus item, ad Corinthios scribens, ait: Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Quid & baptizantur pro illis? Baptizari est, se hostiā piacularē ad abluendas, atque delendas animarum maculas offerre. Vnde Dominus ipse ostendit, se vehementissime cruciari baptismi, hoc est, lacryis illius salutaris desiderio, quo se ipsum erat pro peccatis generis humani in ara Crucis immolaturus. Et duos illos fratres, qui maximum, apud illum, locum in regno illius obtinere cupiebant, interrogat, an sint parati ad eiusdem baptismi societatem. Baptizari igitur pro mortuis, nihil aliud est, quam pro mortuorum salute Deum piaculari victimā, & sacrificio venerari, atque corporis etiā hostiam pro salute eorum libenter offerre. quod Paulus, ut apparet, non pro mortuis tantum, sed pro viuīs etiam faciebat. Sic enim statim ait: Cur & nos singulis horis periculum adimus? quotidie morior per vestram gloriam, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Ex quo loco potest intelligi, Paulum, quoties pro Ecclesiæ sanctæ statu capitis periculum adibat, toties huius baptismi sacramentum, atque sacrificium procurasse: quod tunc multo perfecit magnificentius, cum mortem clarissimam pro Christi gloria, & omnium salute, oppetiuit. Se enim tunc præcipue immolandum esse dicit, cum mors, qua erat ex corporis ergastulo liberandus, appropinquabat. Hoc ex loco constat, non Paulum tantum, sed multos etiā alios pro mortuis, hoc est, pro mortuorum salute, sacrificia sanctissima peregrisse. Quod si frustra semper fieret, concludi posset, non esse mortuos vllō tempore in vitam reuocandos. Cum vero non temere fieret, (aliter enim numquā id a Paulo permittitur) sequitur necessario, preces pro mortuorum salute adhibitas, minime superuacaneas esse, & eos, qui vitam sancti iam sunt, viuorum precibus, & votis, & sacrificijs adiunari. Quæ mentes cum neque sempiternis tenebris sepultæ sint, (nullius enim precibus inde emergere possent) nec in sedibus celestibus locatæ sint, (tunc enim nullius precibus indigerent) sequitur, ut in aliqua alia sede, atque regione sint, quam Purgatorium appellare solemus. Multa alia possunt similiter asserri. Multa sunt a pijs, & sanctis hominibus ad hanc sententiam confirmandam sapienter adducta: quæ tamen, si nulla fuissent, nobis tamen Ecclesiæ sanctæ fides, quæ ab Apostolis ad hæc vsque tempora inuoluta permansit, abunde satisfecisset. At vos, cum testimonia clarissima videatis, cum argumenta minime diluatis, cum sanctorum Patrum auctoritate conuicti sitis; cum Ecclesiæ totius consensionem animaduertere possitis; in suscepto tamen scelere cum incredibili contumacia permanetis. Quid de precibus

& vo-

& votis, in sacrificio pro mortuis, atque viuīs sanctissime nuncupatis, edisseram? Est ne aliquod tempus, quo Christianis, quibus summa religio est in caritate ponenda, caritate uti non liceat? Aut maius caritatis studium excogitari potest eo, quo votis ardentissimis Deum pro salute fratrum oramus? Aut est tempus aliud ad hoc sanctissimum munus obeundum aptius, & conuenientius eo, quo non quadrupedum victimis, sed corpore, & sanguine Christi Dei numen placandum suscipimus? Aut est aliquid instituto nostræ religionis accommodatius, qui credimus, eos, qui cum vigenti fide e mortali corpore discedunt, non interire, sed viuere, quam eos cum illis, qui in hac vita manent, coniungere? & tam pro viuīs, quam pro his, qui ex hac vita migrarunt, Christo pro nobis immolato supplicare? Hanc tu religionis sanctitatem, hoc ardens caritatis studium, hanc salutarem victimam non pro nobis solum, sed pro fratribus nostris oblatam, quibus amoris federe sempiterno coniuncti sumus, dedecora religionis appellas? Hancne furorē? Hancne dementiam? Hancne impudentiam? Legitimum imperiū recusare, antiquum ordinem Ecclesiæ perturbare, labem sanctis virginibus inferre, & pudicitiam castis eripere, memoriam virtutis, atque religionis, & iustitiæ deletere, studiumque probitatis, & humanitatis extinguere, templā cōpillare, & funestare, sanctos homines partim occidere, partim spoliarē, & incommodis infinitis afficere, partim in exilium cōpellere, odiū pietatis in hominum diuinorum reliquijs expromere, & in sanctarum rerum vastitate fureter extolli, id erit honestum, & gloriosum, immortalique laude prædicandum? Imperio autē, præcepto, & moderatione Christi fundato deuinciri, pacis, & concordie vinculum conseruare, iustitiæ simul, & clementiæ diuinæ coniunctionem admirari, sanctitatis egregia monimenta recolere, sacrificium illud sanctissimum, & magnificentissimum, cuius virtutem neque verbis exprimere, neque mente, & cogitatione cōplecti possumus, pro viuīs, pro mortuis, pro totius denique reip. Christianæ salute facere, id dedecus erit minime tolerandum? Et tamen hæc omnia, religionis dedecora nominare non dubitas, & per quos obrepserint, me non ignorare dicis, sed dissimulare, ut meorum auribus inferuiam. Per lenones credo, aut per homines ventri, libidini, aut populari lenitati commodi sui gratia seruientes, & non per Christi Spiritum, & per viros castissimos, atque sanctissimos, in quibus Christi Spiritus inerat, fuerunt hæc omnia, quæ vituperas, & quæ labem religionis esse dicis, instituta. At tu non id, quod ais, vnumquam probare poteris. Nam ratio, & antiquitatis testimonium, & sanctorum Patrum auctoritas te vrget, & premit, & impudentia conuincit: at nos & argumentis firmissimis, & testimonijs grauissimis, & exem-

plis verissimis, impietatis, & sceleris istius impetum repressimus. In quo vero dicis, me, ut meorum auribus inferuiam, ea, quæ non sentio, proferre, recte me nosti. Is ego scilicet homo sum, cuius omnis industria in adulandi studio consumatur, & non quod sentio, sed quod gratum esse meis futurum existimo, litteris mandem. Christum indicem viuorum, atque mortuorum obtestor, ut, si non ea, quæ statuo, quæ vera esse decerno, quæ firma fide concipio, de rebus, quæ ad religionem pertinent, scribo, ut ille me aditu celestis illius ciuitatis, atque gloriæ sempiternæ, prohibeat, nec illius luce frui in omni sæculorum æternitate patiat. Quid autem aliud Papatus est, nisi legitimi imperij, & diuinitus instituti moderatio? Quid Purgatorii fides, nisi clementiæ simul, & iustitiæ diuinæ testimonium? Quid honor diuinis hominibus institutus, nisi operis diuini, in quo multo magis Dei virtus, & beneficentia, quam in caligine adeo vniuersæ naturæ operibus elucet, admiratio? Quid in sacrificijs pro viuīs, & pro mortuis præcationes, nisi sanctissimæ, & maxime admirandæ religionis, & ardentissimæ caritatis officium? Hæc sunt dedecora, quæ sustulisti. Est igitur, quod gloriemini, & nomen vestrum memoriæ sempiternæ consecratur. Nam pro imperij sanctissimi cultu, Rebellionē, pro Purgatorii metu, impunita licentiæ temeritatem, & confidentiam; pro veneratione sanctis hominibus debita, sanctitatis, & iustitiæ cōtemptum; pro sacrificij sanctissimi religionē, & hominum caritate, religionis verissimæ negligentiam, & caritatis obliuionem, & risum præterea nimis inuerecundum cum summa lingua petulantia suffecistis. Hæc ne decent, Haddone? Hæc gloriosa? Hæc prædicanda? Hæc præferenda sunt? At dicis, Romanos Pontifices bella moliri, & Romæ Purgatorii nundinationes esse, multaque sacra venalia proponi, & multos mortales in diuorum cultu superstitione nimia consistari, & sacerdos parū caste vitam degere, & sacrificijs ad quæstū frequenter abuti. Primum quidē, de bellis statuedum est, non omnia posse iure atque merito cōdemnari. Pro religionis enim sanctitate, & pro iuris integritate suscipiuntur. Nundinationes enim, si in tam multis ætatibus aliquando fuerunt institutæ, id neque mirandum est, nam, ut ais, fieri non potest, ut non aliquando in lætis festibus herbæ noxiæ frugibus enascantur. Illæ deinde, si aliquæ fuerunt, funditus sublatae sunt. Superstitiones, si interdum mentes occupant, facillime Pontificum opera, atque vigilantia tolluntur. Sordes autem sacerdotum, atque flagitia seuerissime coercentur. Multoque plures apud nos hoc tempore sunt, qui castissime viuunt, quā qui sese flagitijs & impunitate contaminant. Postremo, ut alios prætereā, huius sanctissimi Pontificis Pij Quinti, quem non ambitio, neque cupiditas, nec aura popularis, nec hominū temeritas, sed diuinus Spiritus in amplissimo

plissimo illo dignitatis gradu locavit, virtutis, & pietatis, & religionis exemplum facit, ut omnia in dies meliora fiant, multoque plures in studium verissimae pietatis incitentur. Sed, ut hoc tempore nihil ita fiat, quemadmodum dico, sed omnia labantur, & concidunt, neque sit, qui laboranti Ecclesiae salutare remedium adhibeat, continuo verum est, omnia, quae sunt sapienter instituta, cum primum illis homines ad flagitium abutuntur, euertere? Non profecto. Sed omni ratione providere, ne sanctorum rerum vilis sit abusus. Aliter enim omnia corruent, & summa perturbatio rerum, & confusio consequetur. Nam, si, quemadmodum, propter aliquorum monachorum, ut ais, offensionem funditus eorum ordinem sustulisti; & propter sacerdotum flagitia, sacerdotij dignitatem, & Pontificum auctoritatem evertisti; ita, quod est consequens, si propter magistratum, aut Principem, aut Regem, qui officio suo functus non fuerit, ordinem Reip. & Regiam dignitatem sustuleris; res ad chaos illud, quod poeta ante naturae ordine compositae conditionem fuisse perhibent, cum omnium rerum vastitate, & exitio redibit. Quae enim res tam sancta est, quae interdum homines non ad summam fraudem, & flagitium abutuntur? Et, ne longius abeamus; ipsum matrimonium, quem pudicitiae sempiternae praepositis, semper caste, & pure, & religiose conservatur? Numquam a maritis vxoribus inferuntur iniuriae? Numquam vxores viris insidias moluntur? Numquam vlla adulteria committuntur? Committuntur certe; multaque saepenumero ab hominibus matrimonio deuinctis tate, & impure fiunt, cum insigni temeritate, & impudentia. Placet igitur, hoc viri & vxoris foedus, & coniunctionis legitimae pactionem, propter alicuius matrimonij flagitia, dirimere? Non profecto. In promiscuos enim concubitus homines ruerent neque quidquam inter illos & quadrupedes intererit. Quamuis igitur nihil ordine, nihil cum honestate, & religione a nostris fieret, non continuo erant ea, quae sunt sanctissime fundata, & constituta, peruerenda, sed opera danda, ut ea, quae non rite fiebant, legitime fierent. Nec enim ea, quae sanari possunt, omnino rescanda sunt; neque, si vitiosae partes excindenda necessario sunt, est continuo corpori vniuerso, quod facile potest ad naturam reuerti, interitus afferendus; neque reip. status, cum primum tumultuari ceptum est, immutandus; sed omnia, quae labuntur, ad principia rectissime constituta reuocari conuenit. Narrat Aristoteles, Hippodamum quendam Milesium fuisse, qui de reip. conscripsit. Inter reliqua autem illius decreta legem commemorat, quae Hippodamus statuebat, ut esset praemium illi publice constitutum, qui legem aliquam vtiliorem communibus inueniret. Hoc Aristoteles improbat. Censet enim, esse modum legibus statuendum. Crebram namque earum commutationem illas in-

contemptionem paulatim adducere: neglectis autem legibus, non posse reip. salutem diu consistere. Itaque monet vir ille doctissimus, ut videant, qui leges ferunt, ne sit plus mali in hac iuris sapientia immutandi consuetudine, quam illud ipsum, quod noua lege depellere nituntur. Sanius enim multo putat, tolerabiles leges seruare, quam paulo meliores iungere. Et merito quidem. Illa namque perpetuo constans aduersum leges reuerentia, metum, atque pudorem sancit; & ciues inter se firmo, & stabili iure consociat. Haec vero sine graui causa iuris inuouandi libido audaciam gignit; & ad ius ipsum nimia calliditate violandum, & tyrannidem occupandam, viam munit; & ut nihil aliud incommodi ex ea proveniat, ordinem certe reip. perturbat. Hoc autem, quod de legum nouitate timendum est, tanto constantius est de religionis statuendum, quanto maiore cum pernicie in ea delinquitur. Hoc animaduertentes olim rerum publicorum conditores, religionis nouitatem aliunde accersitam saepenumero nece, aut exilio vindicabant, ritusque patrios constantissime retinendos esse decernebant. In quo, quamuis ab illis esset pessimis rationibus instituta religio, & in maximis erroribus versarentur, non tamen omnino sine consilio, & ratione hoc statuebant. Si enim fieri posset, ut plus vna religione aliqua alia laudabilis esset, is, qui, ut paulo meliorem religionem institueret, veterem, quae non esset impia, tolleretur, male de reip. mereretur. Cur ita tandem? Quia consuetudinem inuouandam, & quod est consequens, negligendam religionis induceret. Sic autem fieret, ut alia atque alia identidem religiones, vel ingenijs excogitatae, vel ex alijs gentibus acceptae, multas de sancienda religione discordias excitarent; & dum quaelibet aliam redargueret, eo tandem res paulatim deduceretur, ut omnis religio funditus interiret. Quod cum ita sit, ut iam ad dissolutionem intermissam redeamus, quid est existimandum, cum religio verissima, sanctissima, atque vetustissima, diuino testimonio, Christi sanguine, sanctorum omnium fide comprobata, noui Evangelij, hominum impiorum ingenijs excogitata, ratione conuellitur? Numquid consequens non est, quod fieri passim videmus, ut religiones multiplices, & impurae, & inter se dissidentes, oriantur? Ut aliae in alias insurgant? Ut quaelibet aliarum amentiam facile redarguat? Ut nulla se firma ratio, atque validum argumentum sepiat; & sic tandem omnes contemnantur, atque pro nihilo ducantur? His autem gradibus eo tandem peruenitur, ut multi, Arius, & Sabellij, & reliquorum scelestissimorum hominum manes excitent, & errores sepultos instaurent; alij vero nullam religionem veram putent, Deumque rerum humanarum procuratione spoliarent. Hunc fructum noui, atque recentis Evangelij auctores, quos diuinitus missos asseris, rebusp.

rebusp. attulerunt, ut quibus posset se nouae religionis auctorem profiteri, & contra alios pestiferam etiam nouitatis auctores arma comparare, ut ita tandem omnia religionis instituta tollerentur. O viros beneficos, & salutare, qui tam praeclare viam ad summam impietatem muniunt! Et quarebas, quid mihi in mentem veniret, asseuerare, sectas istas esse Principibus vehementer infestas. Dic, quae, qui tantum facinus ausi sunt, ut admirandum pudicitiae, & castitatis exemplum euerterent, ut religionis, atque sanctitatis monumenta disturbarerent, ut sacras sanctiones in concione comburerent, ut statum Ecclesiae, ubi id eis facere concessum est, pestiferis armis excinderent, ut populos ad odium iuris, ad furorem, & amentiam concitarent, ut imperium omne contemnerent, ut Dei numen, atque moderationem despicere, ut templa, & delubra religionum hominum sanguine repleant, ut multitudinem imperitiam spe libertatis immodice, ad arma sollicitarent, eos existimas non eundem furorem esse, ubi primum occasionem nacti fuerint, ad Principes conuersuros? An parum constat, quod iam antea dictum est, quid in Germania contra Caesarem, in Gallia contra Regis Henrici vitam, & imperium, in Britannia contra Odoardum, quem veneno sustulerant, deinde contra Reginam Mariam designarint? Quo scelere, & furore impetum in eorum Maestatem tulerint? Quid de Rege Scotiae dicam, quem crudelissime necatum esse constat? Quid? Non insidias contra multos alios Principes instruxerunt? Omitto permulta huius immanitatis exempla; quae si mihi non suppetere, id tamen affirmare minime dubitarem. Nec enim sapientis est, cum causam cernat, de futuro euentu rei necessario consequens ambigere. Cum enim videam, multitudinem metu solutam, libertatis nomine ferocem, effrenata libidine furentem, falsa opinione religionis erectam volitare; possum ne dubitare, quin imperiis omnibus, quibus eam, quam appetit immodice, libertatem impediri posse credit, vehementer infesta sit? Haec, Haddone, sunt, haec sunt religionis dedecora, & non illa, quae dicis. Quid enim honestius, & clarius est, quam parere imperio diuinitus instituto? Diuinum iudicium vereri? clementiam diuinam in iis, quos debitis poenis expurgatos in sempiternam vitam reuocat, admirari? iustitiae, pietatis, atque sanctitatis monumenta recolorere? in sanctissimis sacrificijs pro viuorum incolumitate, & pro mortuorum salute, supplices ad Deum preces adhibere? Et interim, dum res sanctissimas dedecora religionis appellare non dubitas, vestrae religionis dedecus, quantum sit, minime percipis. Ut enim nihil aliud dicam, maius ne dedecus religionis esse potest, quam omnia sacra, caerimoniae, omnes Ecclesiae sanctiones, omnia sacerdotia, atque sanctitates, imperio muliebri contineri? Non Regina laudes obtero, quam cupio tantis virtu-

tibus exultam cernere, ut immortalitati possit facillime consecrari. Nec tam illi, quam vobis, qui illam in eam fraudem assentionibus vestris impulsistis, crimini do, quod se Ecclesiae Praefectam arbitretur. Dic, quae, si lubet, ubi legisti, aliquem Christianum Principem Pontificis Maximi munus usurpasse? Immo omnes, qui pietatem, & iustitiam colebant, quorum nomen propter egregia facinora est memoriae sempiternae commendatum, sacerdotum indicia verebantur; Pontificibus sine vlla recusatione parebant; eorumque imperijs adstringi, sempiternae sibi laudi datum iri, sapientissime putabant. Sic vester ille Constantinus, summum Britanniae totius ornamentum; sic noster ille Theodosius; sic Carolus Magnus, & Ludouicus illius filius, Galliae Principes; sic innumerabiles alij, qui victoriis clarissimis imperium latissime propagarunt, cum armis omnia vincerent, ita erant Pontificum iussis obsequentes, ut non tam imperio, quam illa obedientia, gloriari viderentur. At vos non Regi tantum, quod ipsum erat inextinguibile facinus, ut iam ostendimus, merito censendum, sed etiam Reginae sacra omnia, contra ius, & fas, contra religionis purissimae sanctitatem, contra celestis numinis instituta, subiecistis, & sacratissimam Pontificatus Maximi dignitatem, legitimis Pontificibus ereptam, ad imperium muliebri transulistis. Quod quidem dico fuisse nefarium scelus, immane facinus, detestabile, & execrandum flagitium. Vnde colligi potest, nullum tam infandum crimen fingi cogitatione posse, quod non ab adulatoribus cum proiecta audacia, & impudentia suscipiatur. Hic multa praetereo; & ad maledicta, quae in me congeris, minime respondeo. Nec id curo. Neque mihi propositum est, ut conuicia tua refellam, sed ut sanctissimae religionis, pro qua mori mihi pulchrum erit, causam suscipiam. Reliqua igitur omnia praetermitto, ut ad locum illum veniam, quo ipse te manibus tuis cruentas, ipseque tibi mortiferum vulnus imponis. Sic enim ais: Quid igitur? Sacrosanctam Evangelij doctrinam, in qua continetur, excepto sexennij turbulētissimo tempore, plusquam annis triginta permansum est; in qua Regalis Maestas suam omnem traduxit aetatem; in qua Deum inuenit sibi tam propitium; in qua maximus omnium ordinum consensus interuenit; in qua legum clarissimarum decreta sunt consecuta, verum hunc, sincerum diuini numinis cultum, vnde quaque tam diligenter a Regali Maestate saepum, atque vallatum, viri Lusitani vox perfringeret? Quam multa simul, Haddone, & quam parum considerate, ne dicam furenter, & temere, dicis. Primum enim sacrosanctam Evangelij doctrinam appellas, Lutheri, Zuinglij, Bucerij, Caluini, & reliquorum furentium hominum disciplinam, qui pudicitiam, sanctimoniam, modestiam, mansuetudinem, obedientiam, non modo pestiferis institutis, sed etiam vitae turpiter

acta exemplis funditus euerterunt. Qui, fracta, & abiecta fide, in illius sede, atque domicilio temeritatem, & confidentiam, constituerunt. Qui, sublata libertate, quamvis id oratione dissimulent, flagitiorum impunitam licentiam popularibus suis largiti sunt. Qui iustitiam donum, quo nulli maius, & amplius homo a Deo accipere potest, omnino sustulerunt; & pro vera iustitia commenticiam iustitiam induxerunt. Qui minime veriti sunt, causam omnium flagitiorum, & scelerum, in summam illam bonitatem, a qua nullum malum emanare potest, vana, & impia mente conferre. Qui, cum id recepissent, ut Evangelium perpurarent, & Ecclesiam laborantem reficerent, non modo id, quod insolenter, & temere polliciti fuerant, minime praestiterunt; verum Ecclesiam, cuius labem viri religiosi ferre non poterant, multis flagitiorum sordibus inquinarent, eamque laceram, & dissidentem reddiderunt. Quidnam causae putandum est, cur, si quando apud nos (quod quidem monstri simile ducitur) aliquis istius doctrinae contagione infectus esse deprehenditur, licet fronte, & supercilio, & composita vultus gravitate, sanctitatem ementiri studeat, oculi tamen libidines emineant, multaque illius flagitia, quae simulationum involucris obtegebantur, confestim appareant? Ut enim quisque se magis isti disciplinae dat, ita magis est pudori, & castitati contrarius. Omitto contentione, qua frustra Ecclesiam istam recentem, flagitiis innumerabilibus inquinatam, cum Apostolorum Ecclesia, diuinis opibus, atque religione, & sanctitate florentissima, conferendam esse dicis. Noli antithesim illam nostram, qua demonstrari, quantum inter utramque interesset, sine villo fructu reprehendere. Nec enim eam refutasti, neque refutare unquam poteris: Et, qui id tentare voluerit, non alium fructum feret, quam ut amentiam simul, & impudentiam suam in publico proponat, ut omnes illum & risu, & odio prosequantur. Ut igitur illam ridiculam, & impudentem orationem omitam; velim, ut Ecclesiam istam cum maiorum vestrorum Ecclesia compares: quod si feceris, reperies, pro antiqui officij religione confidentiam, pro gravitate, & constantia, dementia; pro continentia, libidine; pro virtute, molliem substitutionem. Hanc tu igitur sacrosanctam Evangelij doctrinam nominabis, quae tot res sacrosanctas evertit, & dissipavit; & in earum locum tantam vim nequitiae, atque furoris iniecit? Repete, quae, memoria Ecclesiae istius vestrae fundamentum. Nec enim ea, quae sunt omnium sermonum peruagata, & litteris etiam ad sempiternam memoriam commendata, dissimulare conuenit. Eam namque Venus, & amor instituit; legitimi iuris offensio, & propter latam sententiam, odium in Pontificem amplificauit; improborum hominum adulario mendacij praesidio sapit; cupidas etiam, & auaritia munivit; supplicium sanctis hominibus irrogatum sauxit;

metus omnibus iniectus corroborauit; atque postremo doctrina hominum, quos non Deus, sed Satanas in eas oras misit, erroribus pestiferis, atque turbulentis infecit. Hoc tu religiosum, hoc pium, hoc sacrosanctum appellare audes, cuius initium, progressionem, & incrementum, & finem, nisi iam extrema, atque miseranda caecitate laboras, nequitia, libidine, odio, cupiditate, immanitate, furore, atque dementia susceptum, exaggeratum, & conclusum fuisse conspicias? Illud deinde quam ridicule, in quo dicis, in ista doctrina fuisse apud vos plusquam annos triginta permanens. O venerandam Evangelij canitiem! O doctrinam caelestis antiquitatem! O religionis purissimam vestitatem! Sed tibi, callido videlicet, & acuto iuris interpreti, non multum de antiquitate disciplinae curandum existimas. Iure namque vsucapionis uti videris, & ideo triginta annorum spatium contentus es, intra quod legitime vsucapitum putas istius religionis institutum. Quamquam, si sexennium illud, quod turbulentum fuisse dicis, ab annis triginta deduxeris, nondum istius Evangelij sanctitatem triginta annos expleuisse constabit. Sed, ut triginta iam anni prorsus elapsi sint, si hoc ius vsucapionis valuerit, vide, quanto fortius Arabes sectam suam tueri possunt. Tu namque, triginta annorum vsucapione, illi plus nongentorum annorum possessione Mahumetis nefariam superstitionem tuebuntur. Dicis praeterea, Regalem Maiestatem: nam, quae tua adulandi libido est, quasi parum dignitatis sit in Regina nomine, aut si Regnam appellaueris, sit continuo Maestas interitura, numquam Regnam nominas: itaque Regalem Maiestatem dicis in ea doctrina omnem suam aetatem traduxisse. Quod ita sit, alium auctorem, praeter te, non habeo. Si autem id verum est, ea culpa non tam in illam, quam in doctores, quibus in aetate tenera, & imbecilla, & ea de causa fraudibus, & dolis obnoxia, operam dedit, conferenda est. Postremo, nondum mihi liquet, quamdiu illa tyrannide vestra, qui Regnum, ut aiunt, nomine illius possidetis, liberata non est, quid illa de tota hac ratione decernat. Illud certe scio, singulare ingenium non esse naturae suae adeo in suscepta semel sententia obstinatum, & obfirmatum, atque disciplinis nefariis additum, ut non sit valde ad rectam rationem flexibile, libentissimeque prauam disciplinam deserat, ut veram, & incorruptam sequatur. Quare minime mihi dubium est, si illa tantum valet ingenio, quantum praedicat, quin, ubi primum illi per vestram importunitatem licuerit, sit se confestim ab ista nefaria disciplina ad honestam, & piam, & vtilem Ecclesiae doctrinam conuersura. In eo vero, quod addis, in qua Deum tam propitium habuit; parum mihi videris intelligere, in qua re numinis propitij testimonium consistat. Non enim tam populi gloria, & humanarum rerum felicitate, quam tranquillissima animi pace, & mente

mente diuinis opibus illustrata, & fide, & integritate, & incorrupta disciplina, & statuta virtutibus diuinis exaggerato, continetur. Praeterea, si Dei numen illa valde propitium habuit, nec vllum adhuc illius in se iudicium experta est, eo est ei magis elaborandum, ne illum offendat, neue clementia, & lenitate illius ad contemptum purissimae, atque sanctissimae religionis abutatur. Iam vero illud, de quinquennij felicitate, quanta tandem est temeritatis argumentum? Solon, cum Cræsum admonuit, ne nimium fortunae florenti confideret, non quinquennij, sed multorum annorum felicitatem timendam esse docuit; neminemque beatum, quamdiu viveret, habendum esse demonstrauit. Cræsus autem, a Cyro deuictus, & pyrae impositus, Solonem magnis vocibus inclamabat, a quo fuerat admonitus, de fragilitatis humanae conditione, atque de repentina rerum secundarum conuersione. Cyrus, audito Solonis nomine, de Cræso quaesivit, quis ille Solon fuisset. Respondit Cræsus, virum fuisse Graeciae sapientissimum, a quo didicerat, esse dementiae summam, rebus secundis extolli. Cyrus Cræsum e pyra detractum in honore summo habuit, & modum sibi ipse in secunda fortuna constituit. Hæc, & his similia adeo peruulgata sunt, ut nulum sit maius amentiae, atque temeritatis indicium, quam rebus ad voluntatem fluctibus insolere. Nec enim intelligit is, qui secundis rebus effertur, quam subito omnes humanaeopes euanescent, & ex quam alto gradu multi Principes maximi, cum omnium mortalium admiratione, conciderint, neque quanto seueritatis impetu summus ille Iudex eorum statum, qui nimium sibi praesidunt, quasi turbine, conuellat, atque deiciat. Cui enim exploratum esse potest, omnia sibi ad extremum vitae spiritum feliciter euentura? Quis est, qui sibi queat diem, vel horam potius omni calamitate liberam polliceri? Ut enim lucem tenebrae consequuntur, ut aduersa tempestas solet nautas, atque vectores inopinantes opprimere; sic acerbis casus florentem statum saepenumero peruertunt, malorumque omnium fluctibus obruunt, & ad miseriam sempiternae scopulos allidunt. Et, quo magis homines securi sunt, eo grauius, cum in eo calamitas incurrit, affliguntur. Quocirca sapientis est, omnia mala, quae possunt singulis diebus, & horis, atque adeo momenti incidere, multo ante meditari; stulti vero, & infani, in secundis rebus humanae imbecillitatis obliuisci; maxime autem, cum saepenumero videamus, Dei numen interdum eis, quibus est magis infensum, adumbratae felicitatis vsuram longiorem tribuere, ut eis, qui ad officium redire nolunt, vno temporis momento vulnus multo altius infligat. Idcirco Dominus monet, ne simus illis similes, qui Noe temporibus secure vitam tradebant, usque ad illud tempus, quo

fuere repentina eluione, quam nullo modo vitare potuerunt, oppressi. Illo etiam subito ciuitatum incendio docet, iudicium illius homines improbos quasi occultis laqueis impedire, quo minus possint e suppliciis & cruciatibus sempiternis emergere. Hæc cum ita sint, quæ tanta tua dementia fuit, ut ista quinquenniali felicitate, tam insolenter, & temere glorieris? tam arroganter extollaris? tantum in illa argumentum numinis propitij constituas? Non vides, quæ multæ nationes sint a Christi fide prorsus alienæ, quarum res multo magis florentes, quam vestrae, sunt? Si hoc argumentum vllam vim habet, vide, quam facile Turcae pestiferam sectam, qua imbuti sunt, probare poterunt. Tu quinquenniali felicitate causam tuam defendis: illi quam plurimis victoriis, & rebus per tot annorum spatium valde secundis, suam religionem veram esse confirmabunt. Postremo, est ne tibi penitus exploratum, quid dies, vel hora potius rebus vestris sit allatura? Quid ergo, quasi iam sis liber, & immunis & legibus humanae conditionis omnino solutus, neque possis villo modo calamitate repentina peruertere, gloriaris, & intemperanter insultas? De Concilio vestri, si ita est, quemadmodum dicis, in antiquae religionis negligentia, & obliuione consensu, de Regalis Maiestatis amplitudine sacris omnibus praefata, iam demonstrari, neutrum fieri sine graui numinis offensione posse. Quod si dilatione vindictæ vobis impunitatem tributam arbitramini, videte, si non, dum tempus est, resipiscitis, ne vobis ea confidentia impendentem cladem amplificetis. De spe vero, quam me de Regina vestra habuisse dicis, & ideo litteras illas scripsisse, nondum panitet institui. Si aliquid profeci, aliquando tandem apparebit. Si non profeci, voluntatis tamen, & studij nostri significatio illi, si humanitati suae constare voluerit, non erit ingrata. Dicis, me, ne si sexcentas quidem Philippicarum myriades scripsero, eam in sententiam meam traducturum: id, velim scire, quo modo confirmare possis. Num adeo barbarum, & inhumanum ingenium illius esse putas, ut, quamvis argumentis firmissimis, & rationibus, luce meridiana clarioribus, hominum perditorum fraudes, & insidias ostendero; istius per summum scelus, & flagitium confictae religionis impuritatem, & nequitiam in illius oculis, & ad spectu defixeris, quam ineptæ, & male cohaerentes sint rationes, quibus illorum causam defendere niteris, oratione demonstrauero; malitiam tamen cum certa perniciæ scelestissimam istam opinionem complecti, quam cum salute firmissima, atque gloria sempiterna religionem, monitorum scelere, & improbitate intermissam, recolorere? Si ratio illam conuicerit, si sanctorum Patrum auctoritas inflexerit, si diuina lex illam in eam mentem impulerit, ut cupiat istam sectam exsecrari, tamen tantum potentiae tuae confidis, & illius ingenio, & acuminis diffidis, ut confirmare audeas, illam, te innito, nunquam ad eam religionis

sanctitatem, cuius illius maiores cum magno fructu, atque gloria egregij cultores existerunt; vilo modo, atque ratione reuerſuram? Scilicet tu illam imperio, atque dominatu coercebis; tu illi leges impones; tu, quæ credat illa, præſcribes; & ne in offensionem tuam incidat, minime ſaluti & dignitati ſuæ conſulet; & potius in perpetuum ſe abduci cruciatum ſuſtinebit, quam ſententiæ tuæ, quamvis impiæ, nefariæ, & ſceleratæ, & ineptiſſimo genere orationis deſenſæ, refragetur. Sed eſto. Sit illa ſic in poteſtate tua poſita, vt non audeat vilo modo a te diſſentire. Quid, ſi diuini ſpiritus appuſſu cômota fuerit? Quid, ſi Chriſtus ipſe illius mentem, ad opes ſuas inſpiciendas, atque perſuendas, inuitauerit? Quid, ſi illius animo lucem prætulit, quæ cernere poſſit, vitæ illius ab hominibus improbiſſimis inſidias fieri? Quid, ne aliud dicam, ſi diuina luce aliqua ex parte colluſtrata, perſpexerit, Lutherum, & illius ſectatores numquam diuino ſpiritu cômotos, ſed furijſ exagitados, ſeſe ad homines non ſalutaribus diſciplinis erudiendos, ſed peſtilentiſſimis erroribus imbuedos, contuliſſe? Etiamne tunc illam continebis, & vinculis arcebis, ne poſſit vilo modo Chriſti diuinis monitis, & conſilijs aſſentiri? At, in ſententiâ nefariâ, & conuiſcâ perſiſtere, eſt ingenij nimis hebetis & obtuſi, ſubditorum iniuſtam offensionem pertimeſcere, animi turpiter de-
miſſi & abiecti; Diuinæ vero clementiæ munus
aſpernari, & oblatam opem reiſcere, mentis im-
piæ, & ſceleratæ. Sic autem fiet, vt illi Principi, quam omnibus virtutibus ornatiffimam eſſe dicis, & ſingulari laude præcellentem, dum into-
lerandam iſtam potentiam tuam oſtentare cupis, eadem opera, & ingenij tarditatem, & ani-
mi timiditatem, & impietatis ſcelus, aſſingas. Plurimum certe illam meritis tuis excellentibus obligabis, ſi operis tuis ſic obſeſſa fuerit, vt,
quamvis cernat, ſe præcipitem in ſempiternam
peſtem, atque ſupplicium trudi, non ſe commo-
uere, & impendentem cladem, te repugnante,
& inuito, fugere audeat, ne animum tuum gra-
uius, quam ſuſpicari quiſquam poſſit, exulce-
ret. Ad illam tamen ne plura de eadem ſenten-
tiâ ſcribâ, iuſtiſſimis cauſis impediatur. Officio
namque meo, & litteris ad illam datis, & his
etiam, quas contra libellum tuum ſcribo, ſi in
manus illius inciderint, egregie ſatiſfactum ar-
bitror. Aut igitur hæc ſcripta ſatis magnam
vim habebunt ad animum illius inſectendum,
aut alijs litteris meis id præſtari nullo modo po-
terit. Mihi vero tantum otium non eſt, vt illud
velim ſine vilo fructu conſumere. Nunc ad con-
ſilium tuum veniamus, quo me, amice mones,
ne litteras ſacras attingam. Laudas ingenium,
& eloquentiam minime contemnīs: ſed dicis,
me oratoribus, atque philoſophis, minime ve-
ro theologis annumerandum. Meos de Nobi-
litate libros, nec enim fortasſe alios legiſti, ti-
bi valde probatos oſtendis. Gaudco ſane, ſcri-
pta mea ab homine litteris, & vrbantate lima-

to laudari; & conſilium in bonam partem acci-
pio. Libet tamen mihi te nouum theologum
eiſdem verſibus aſſari, quibus Horatius fingit,
ſe cum Damafippo nono ſtoico fuiſſe colloca-
tum. Dij te, Gualtere, Deæque, verum ob
conſilium donent tonſore. Sed, vnde tam be-
ne me noſti? Quis tibi dixit, me non multo ma-
iorem operam in ſanctas litteras, quam in Ci-
ceronem, & Demotheum, & Ariſtolelem, &
Platonem, contuliſſe? Laudas naturam meam.
Quid igitur? Tardo, & hebeti tantum ingenio
ſtudium theologiæ committendum arbitraris?
Probas eloquentiam. Sanctas igitur litteras ho-
minibus tantum barbaris, & incultis tractan-
das exiſtimas? Tu, cum mulierculis, cum ba-
iulis, cum operarijs, facultatem de rebus diui-
nis temere garriendi concedas, mihi, non dico
Pontifici, non ſacerdoti, non homini deni-
que diutiſſime in ſanctiſſimis litteris cum non
mediocri fructu verſato, ſed, vt aſſeris, inge-
nioſo, atque diſerto, ſtudium ſanctiſſimæ eru-
ditionis interdices? Deinde, quo iure? qua au-
thoritate? qua poteſtate? tibi, homini iuriſ-
conſulto, relicto iure parietum, luminum, ſili-
licidiorum, contemptis, & abiectis ſtipulationi-
bus, pactis, & conuentis, repudiatis actio-
num formulis, licebit in ſanctis litteris conſi-
dentiſſime verſari; mihi vero, cui eſt hoc mu-
nus impoſitum, vt Eccleſiam mihi commiſſam
litteris ſanctis erudiam, non licebit per te in
earum commentatione multum operæ, & ſtu-
dij conſumere? Dupliciter iniquus es. Nam &
in alienas poſſeſſiones irruis, & me ex meis, in-
terdictis iniuſtiſſimis exturbas. Illæ vero mi-
næ, quantum grauitatis habent? Quantum
mihi terroris incutiunt? Sic enim ais: Quod ſi
quibuſdam te veditare viſ, & in nos iterum in-
curras, iam ante tibi denuntio, venias vt mul-
to, quam nunc es, inſtrictior. Deinde oſtendis
futurum, vt, ſi caſu aliquo fueris vita perfun-
ctus, ne deſint, qui meum impetum frangant.
In quo video, te, quæ ſit mea mens, ne ſuſpicio-
ne quidem attingere potuiſſe. Scio quidem, ef-
ſe in iſta inſula viros & ingenio, & eruditione,
& pietate præcellentes, qui mihi moleſti non
erunt, cum mirifice mecum, quamvis id tu fe-
rendum minime putes, conſentiant. Deinde,
ſi aliquis contra me ſcripſerit, ſi ratione, ſi argu-
mentis, ſi exemplis pugnare voluerit, certamen
minime detrectabo. Si vero conuiſcijs, atque
maledictijs, nullo modo, vt respondeam, addu-
ci poterō. Nec enim vlla contumelia contur-
bor, nec in tam turpi contentione honeſtam mi-
hi victoriam poterō vlla cōdicionē propohe-
re. Si aliqua mihi ſpes fuerit de te, atque de
tuis oſtenſa, tunc non dubitabo & litteris, &
orationibus, quid proſicere poſſim, experiri.
Aliter enim non patiar, mihi tempus, quo mi-
nime abundo, tam male collocari. Sic enim nos
Paulus docet, vt homines in erroribus impijs
obſtinatos, poſt vnam & alteram correptionē
deitemus, cū ſint proprio iudicio cōdemnati.
Facio

Facio igitur tibi poteſtatem in me conuiſcijs, &
contumelijs nimis ferociter irruendi. Freme
igitur, quantum lubet, &, quantum pores, in-
clama. Nec enim meum eſt, nec id mihi mu-
nus aſſignatum patitur, vel perturbari conui-
ſcijs, vel ad omnia maledicta reſpondere. Ego
numquam te, quem minime noram, maledi-
cto laceſſui. Epistoſa mea, quam tu maledictis
laceras, nullum verbum contumelioſum ha-
bet, niſi tu fortasſe querellam iuſtiſſimam, &
errorum, & flagitiorum explicationem veriſ-
ſimam, conuiſcium appellare velis. Et tamen,
quaſi aper telo venenato confixus, in me fu-
reter irruiſti. Tantum vero abſuit, vt con-
tumelijs tuis conturbarer, vt ſepe mihi riſum
iſta tuæ lingue petulantia moueris. Deum ve-
ro meum teſtor, me, ſi non ſtudium veriſſimæ
religionis, atque ſanctitatis mihi acres ſtimu-
los admoſſet, numquam hunc ſcribendi con-
tra tuum libellum laborem ſuſcepturum fuiſſe.
Si vero ſcires, quantum me tui miſereat, quan-
ta ſalutis tuæ cupiditate flagrem, (quod enim

Chriſtiani hominis officium eſt, pro tua, & tuo-
rum ſalute libenter vitam abijcerem) tu me-
cum in gratiam redires. Nec enim me odium
vllum inſtigauit, ſed caritas eſt, quæ mire me
ad ſcribendum ſolicitaui. Chriſtum optimum
maximum oro, & obteſtor, per ſanguinem il-
lius pro omnium ſalute profuſum, per vulne-
ra, per acerbiffimum cruciatum, per mortem,
qua morti necem intulit, per victoriam, quam
de Satanæ imperio conſecutus eſt, vt Regnum
iſtud, in quo fuit olim virtutis, & religionis,
& grauitatis, & iuſtitie domicilium, hominum
perditorum ſcelere perturbatum, erroribus li-
beret, & ſplendore ſui luminis illuſtret, & ad fi-
dem, & religionis ſanctiſſimæ conſenſionem,
& Eccleſiæ ſæpta, reducat, ſpirituſq. ſui præſi-
dio tueatur: vt, qui ſumus modo ſententijs
diſſidentes, fidei tandem conſpiratione, & ve-
riſſimæ religionis ſtudio conſentientes, ſi-
mul illam ſempiternam gloriam, cum ſumma
celitum omnium gratulatione, conſequa-
mur.

F I N I S.

IN
HIERONYMI OSORII
LVSITANI
DE IVSTITIA
LIBROS DECEM

*In quibus explicantur omnia, que de Fide, & Actionibus, Meritis, & Cratia, Libera
hominis voluntate, & Prasensione, atque Prascriptione Diuina,
ad hanc diem disceptata sunt;
Et, falsis opinionibus euulsis, omnes ad pie credendum, & bene
uiuendum, instituuntur;*

HIERONYMI OSORII NEPOTIS
SACRAE THEOLOGIAE DOCTORIS
CONIMBRICENSIS,
ET
CANONICI MAGISTRALIS ECCLESIAE EBORENSIS
PRAEFATIO
AD LECTOREM

A, quae ad philosophiam pertinent, luculenter tractare, viri sapientia praestantes in summis semper laudibus posuerunt. in quo dicendi genere, pauci quidem ex omni hominum memoria recenseri possunt, qui aliqua cum laude floruerunt, primus enim Socrates exstitit, qui philosophiam e tenebris eduxisse videtur, eam, que differendi arte instruxisse. quem secu-

rus Plato, eam mirum in modum auxit, & amplificauit. non solum enim multa, diuino, quo pollebat, ingenio, obscuritatibus inuoluta, inuestigauit, sed ornatissimo dicendi genere explicuit. eum singulari studio cum Aristoteles illius discipulus imitari conaretur, non mediocrem laudem est consecutus. Omitto Xenophontem, & Isocratem, quos ex illa veteri Academia commemorare possemus. Si autem nos ad alias hominum nationes conferamus, num, praeter vnum Ciceronem, aliquos inuenimus, qui tot ante saeculis philosophiam ornate,

nate, & luculenter explanauerint? Iam vero, si post Remp. Romanam penitus extintam, illorum temporum memoriam euoluas, quotus ille fuit, qui hanc laudem fuerit consecutus? nam, ab hominum intelligentia res longe distantes mente percipere, quam sit difficile, nemo non videt: sed, eas eleganter dilucide planeque dicere, est difficillimum. quamobrem hac in laude paucos excelluisse minime mirandum est. Inter quos Hieronymus Osorius iure optimo est numerandus. is enim non solum eam philosophiae partem, quae ad temp. & mores pertinet, eleganter tractauit, sed Christianam philosophiam adeo culte, & graui orationis genere explicauit, ut ceteris hac in re excelluisse iudicetur. Verum, quamuis hoc dicendi genus singulari sit laude dignum, & in eo Basilii, Gregorii, Chrysostomi, Hilarii, Hieronymus, Lactantius multum studij, & operae, singulari cum laude, consumpserint; nostrorum tamen temporum condicio aliqua ex parte illius laudem imminuit, tum quia aliqui viri docti in ea sunt opinione, ut omnem orationis cultum a philosophia Christiana reiciendum esse putent; tum etiam, quia multa sunt, quae non, ut oportet, explicari posse existiment, si sermonis elegantia, & cultus seruetur. Accedit etiam, quod impios homines odium in religionem Christianam eo prouexit, ut, quidquid ex priorum scriptis ad fraudes comparandas, quibus impios irriteriant, aptum sibi visum fuerit, a reliquo contextu impudenter, & nefarie excipiant, eoque impie abutantur: hoc vero dicendi genus, cum latum sit, & liberum, illorum impudentiae, & libidini magis patet, quemadmodum & vulnus illis altius imponit. Cum igitur hos de Iustitia caelesti libros in lucem emittere curaremus, non alienum fore putauimus, pauca quaedam certis in locis adiungere, quibus oratio ita fluere, & sententiam ita complecteretur, ut in illa nemo vel imprudens offendant, vel ea accuset, quae sunt cum pietate coniuncta, quae quidem operae pretium erit paucis attendere. Fidei ratio, quam sit multiplex, est manifestum. nam fidem adhibemus, cum dicenti credimus; & fidem praestamus, cum debicum soluimus; & illam frangimus, cum officio minime fungimur, quae quidem in eam etiam fidem conueniunt, quae hu-

mana auctoritate innititur: est enim aliud fidei genus, quae a diuina auctoritate profiscitur, & in mentes hominum, cum primum sacro fonte abluimur, Deus opt. & max. infundit. non enim mens humana eas vires habet, ut, quae doctrina Christiana confitetur, percipiat. sed opus est, ut diuini luminis splendore illustretur, ut illa complectatur, & firmissime credat: hac autem fide animus humanus informatus, non solum trium diuinarum personarum vnam eandemque esse naturam fatetur, & Christi Domini nomen veneratur, sed, quae ad vitae moderationem Euangelium sancit, & reliqua Scriptura sacra praescribit, necessaria esse iudicat; quia fides ad rerum diuinarum intelligentiam nos instruit, & ad vitam moderandam erudit. quamobrem, si fides nihil aliud consequatur, nisi ut hominem instituat, ipse vero in vitae moderatione sensus iudicium fidei monitis praefert, fides iacere dicitur, & mortua a Iacobo appellatur: propositum enim sibi finem minime tenet. omnis namque vitae moderandae institutio ad opus dirigitur: vitae autem moderandae disciplina, fides continet. quare inquit ille, Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. fidei enim perfectio in operibus cernitur: fidei autem operum duo sunt genera; alterum ad firmissimam illam assensionem pertinet, qua ea, quae nec videmus, nec ratione consequimur, auctoritate diuina confirmati ita credimus, ut pro illorum veritate vitam abijcere non dubitemus; alterum vitae moderationem ad legis diuinæ normam circumscriptam continet; quae inter sese valde differunt. non enim omnes, qui credunt, disciplinam Euangelij, ad animi salutem consequendam, esse necessariam, illius institutis vitam moderantur: ea autem, quae de Deo, & de Christi Mysterijs dicuntur, firmissime credere non potuissent, si fides illorum mentes non illustraret, cuius quidem lumine illustrati, si vellent, ad singularem quandam vitae sanctimoniam peruenire potuissent. ad illam enim fides ducit, quam si ducem sequamur, gratiae diuinæ praesidio stabili, Christiani hominis officium minime deferemus. quo quidem ut fungi possimus, ex fide, & caritate prouenit. nisi enim fides mentis tenebras depulisset,

pulisset, & veritatis lumen prae tulisset, a via solidae felicitatis longissime nos ipsos seuo caremus: stabilit quidem caritas, & ad propositum finem suo quasi quodam pondere animum; rapit sed fides finem, in quē actio nes sint dirigendae, nobis ostendit, actionū genera distinguit, honesta comprobatur, turpia reijcit, praemium denique, & supplicia proponit: si ergo fidei monita minime contemplerimus, fidei nostrae perfectionem summa cum laude consequemur. Abraham, pater noster, inquit Iacobus, non ne ex operibus iustificatus est, offerēs Isaac filium super altare, vides, quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est? itaque fides non solum ad cognitionem, sed etiam ad actionem mentes hominum instruit: Christiani autem, & fidelis nomen Fide continetur. Is igitur, in quo fides iacet, & otio torpet, perfecte fidelis, & Christianus non erit dicendus; non quia non credat, sed quia ea, quae firmissime credit, nefarie contemnat; & ideo perfectam fidem non habet: si fidem in animo illius insidentem consideres, vere Christianum, & fidelem eum esse affirmabis. si vero vitae suae moderationem fidei placitis omnino contrariam animo cogites, non Christianum, sed infidelem merito dicendum esse iudicabis. partim igitur fidelis, partim infidelis erit ille existimandus. quid ergo Christianum hominem proprie, & vere, hoc est perfecte constituit? obedientia fidei: omnis enim fidei perfectio obedientiae sine continetur. numquam enim fides sine obedientia perficitur; neque obedientia sine fide est laude digna. quamobrem Paulus Fidem Obedientiae nomine aliquando significat, non quia eadem omnino sit obedientiae notio cum fidei ratione; sed, quia obedientia cum fidei perfectione, & absolute est adeo coniuncta, ut separari non possint. quae quidem absoluta, & perfecta fides omnem sanctitatem, & caelestis iustitiae laudem complectitur. eam Paulus legem fidei vocat, per quam iusti efficiuntur. Hanc fidei quorundam quasi graduum distinctionem, atque vim, quamuis auctor satis clare, & Latine disseruisset, ne tamen oratio a reliquo contextu arrepta contrariam sententiam contineret, haec verba, ubi

opportunitas fuit, inseruimus, Fides perfecta; & Fides cum viget. De peccato vero originis, cum viri docti non idē sensissent, & peccatum, ut refert Aristoteles in suis ad Nicomachum libris, quo quis est iniustus, deliberatione, & consultatione admittatur; iniustus autem, is ab eo dicatur, in quo inest principium causae, quae scelus cōstat, atque perficit; & haec quidem peccati notio cum minime in eos conueniat, qui nunquam in vita fuerunt, principium enim causae peccati in solo Adamo tunc temporis existit, Osorius peccatum originis a culpa distinguendum sibi esse duxit. cum enim, qui sine vlla consultatione scelus committit, peccare Aristoteles asserit; sed iniustum eum esse negat, simili fere modo; & si consilio, opera & studio nostro nullum scelus committimus, peccauimus tamen. sed culpam, inquit Osorius, non admisimus, quae in eo in haerere debet, quem iniustum Aristoteles appellat; ea vero in eo solo inest, qui peccati causae principium in se ipso continet. quapropter peccatum illud, nec semper ignis cruciatibus est puniendum; nec iniustitia illa, & iniquitas, qua Deo exosi nascimur, vniuscuiusque personae actio fuit, & culpa. Cum ergo omnes in Adami scelere prolapsos fuisse Paulus asserat, in quo omnes, inquit ille, peccauerunt, & peccatum omnibus inhaerere Osorius putat, sed crimen, siue culpam, illud nominari parum consentaneum esse existimauit. sic enim peccatum, ut diximus, ab Aristotele usurpari solet. quem dicendi modum illi prae tulit, quo nostri peccatum, & crimen naturae vocant: postea vero Concilium Tridentinum, Diuini Spiritus, quo regebatur, astatu, peccatum originis ab Adamo in omnes homines infundi existimauit; & ita ab omnibus credendum deinceps fore decreuit, atque sanxit. haec autem infusi peccati notio vtrum illi dicendi modo, quo Osorius utitur, sit omnino contraria, tibi iudicandum committimus: Osorius tamen mentem ut facilius perciperes, in Septimo libro ea addidimus, quae ille hac de re in Apologia disseruit, quam in sua iustitiae caelestis reprehensores scripsit. Haec praefari, tu diose Lector, volumus; ne in his libris legendis aliquid offenderes. Vale.

HIERONYMI OSORII
DE LVSTITANIA
DE LVSTITIA
LIBER PRIMVS

QUAM grauis, & acerba sit humana vitæ cōdicio, quam multis in commodis agitata, neq̃ poterit, vel explicando consequi, vel enumerando percensere. Vt enim a natali cuiusque die capiamus exordium, omnesq̃ vitæ partes oratione perstringentes; ad exitum tādē illius veniamus; horam nullam videbimus, aut dolore vacuam, aut labore solutam, aut metu liberam; sed omnem ætatem infinitis difficultatibus affectam, & summis curis, & angoribus implicatam. Vitæ namque principium a fletu ducimus; deinstiq̃ membris omnibus in terram abiecti; labores immensos a ploratibus auspicamur. Cum autem reliqua animantia præsidij naturæ tēta, atque vestita in lucem prodeant, solum hominem nudum, & ab omnibus rebus inopem cernimus, atque miserabiliter impeditum, in vitæ primordio vagientem, statusq̃ sui miseriam in ipso statim initio lamentantem. Quis autem poterit morborum vim, & multitudinem, quæ in illam naturam teneram, & imbecillam confestim incurrit, oratione completi? Quæ cura nutrices, quæ sollicitudo parentes afficiat? quæ pericula sint pueris infantibus, primis illis mensibus, intenta? Iam vero, cum ætate progressi, metu, & cupiditate, magis atque magis turbari incipiunt; omnia mala, quæ minus antea sentiebant, fiunt eis quotidie grauiora. Cum autem ad pubertatem peruenerint, tunc ingens vis tempestatis existit, quæ miseros homines exagitat, nec eos vllō in loco consistere patietur. Hinc enim acerbi amores inuadunt; inde turbulenta dissidia statim animi conuellunt. Quid, cum amarissimæ voluptates multis doloribus emptæ, neruus omnes incidit? quid,

eum dolores admodum totum hominem impetu
 prosternunt? quid deinde, cum adulta ætate do-
 minandi libido inflammatur animus? quid, cum
 invidia eundem conficit, atque consumit? quid
 denique, cum varia, multiplex, & infinita cupi-
 ditas omnem vim suam profundit, humanā-
 que naturam omnibus morbis oppressam, & im-
 peditam dilacerat? Adde, si libet, nuptiarum
 molestias, familiarum labes, vitæ sollicitudines, fori
 contentionem. adde lubricam amicorum fide-
 dem, sociorum prodiciones, rerum civilium
 turbines, atque procellas. adde cædes, infidias,
 supplicia, dedecus, & ignominiam, & reliqua
 mala, quibus vitæ florens, vel momento tempo-
 ris, quasi impetu quodam turbide tempestatis,
 obruitur, vel in summa laborum omnium con-
 tentione, tandem consumitur. Quid autem
 ipsius ætatis extremæ morbos, atque mole-
 stias, & corporis exhausti deformitatem re-
 feram? quid denique cadaveris ipsius horri-
 cam speciem comemorem? Est ne aliquid in vi-
 ta, vel odore tætrius, vel adpectu truculentius,
 vel contagio pestilentius? Sic igitur in summa
 vitæ breuitate, vis ingens malorum circum-
 quaq. volitat: labore labor excipit: dolor ex
 dolore nascitur: mærorem, atque luctum, gra-
 uior quidam luctus sæpe consequitur: infini-
 tæ curæ, molestiæ, sollicitudines animum per-
 uagantur, eumq. frangunt, atque debilitant, &
 de omni statu deiciunt. Quamvis autem ani-
 mus aliquando in tantis malis falsa quadam
 boni specie commotus inaniter exsultet; & fu-
 tili lætitia intemperanter elatus gesticat; non ta-
 men vimquam solidum gaudium capit. Amit-
 tendi enim metu cruciatur; & cum id, quod
 valde expectandum indicabat, effluere repente
 sentit, dolore conficitur; frustra, tandè intel-
 ligit, non veram sese, sed falsam, & inanem vo-
 luptatem fuisse consecutum; & infinitis curis,
 & morbis animi contabescit. Semper igitur
 breuissi-

breuissimum gaudium, gravis, & diuturna egri-
tudo contaminat. licet enim mors animantia
cuncta populetur, nullum tamen est homine,
vel pluribus mortis ipsius telis expositum, vel
graviore eiusdem sensu cruciatum. Vnde col-
ligitur, nihil esse in terris homine calamito-
sius. Huius autem humana miseria causa rota
videtur esse ad duo principia renocanda. vnum
est, summa natura imbecillitas; alterum, im-
mensa, & infinita cupiditas. Vt enim voluptas
omnis oritur ex fructu rei alicuius vehemen-
tius appetita; sic omnis dolor tunc existit, cum
non est concessum potiri rebus ijs, quas ar-
denter exquirimus. Quod significare volentes
Poeta, fixerunt summum illud Tantali apud
inferos supplicium. Aiunt enim, illum in me-
dijs aquis positum, siti argentissima crucia-
ri. quoties enim se aquis, quas mento attingit,
ingurgitare properat, vt sitim expleat;
toties aquas euanescente, abscesuque repenti-
no conatum miseri hominis ludificari. hac qui-
dem prena torqueri necesse est omnes, qui mul-
ta cupiunt, ad qua propter inopiam, & imbe-
cillitatem aspirare non possunt. humane au-
tem natura imbecillitas tanta est, vt explicari
nequeat. Est enim hominis vita, imaginum simi-
lis, & umbra; atque, vt Pindarus verbis utar, eum
umbra somitio comparanda. illius autem cupi-
ditas nullo termino circumscriptur. Semper
enim animus humanus eget: semper aliquid
cum solitudine inquiri: nec in vno tantum
genere diligentiam, & industriam suam consu-
mit. Expetit enim honores: exquirat volupta-
tes imperia: consecretur in ore hominum cum
gloria, & dignitate versari desiderat: ad ea om-
nia coparanda summam opes, ad fruenda vite
diuturnitatem acerrime concupiscit; & cum ad
aliquam partem earum rerum, quae bona eximia
putat, peruenire potest, maiore quadam indi-
gentia laborat, & immaniore cupiditate fla-
grat. nulla rerum copia animum illius explet,
nulla vite longitudo illi satiari potest. Ex quo
planum fit, omnes homines impetu quodam
naturae vim sempiternam, & opes immortales
appetere, ipsiusque diuinitatis imitanda stu-
dio ardentissimo concitari, vsque adeo, vt in
scelesteris imis etiam hominibus hic ardor men-
tis insideat. Omnes enim immortalitatem ap-
petunt; summamque vim, atque sempter-
nam desiderant; eaque de causa, tatra, & im-
pia facinora moluntur. Cum igitur nihil sit
homine magis fragile, & caducum, & immor-
tales opes ardentem sitiatur, & iccirco mortem
semper anxie reformidet; restat, vt sint eius
spes fallaces, conatus irriti, labores inanes; &
ita assiduo, & infinito cruciatu torqueatur. Cum
enim fragiles, & imbecilli sint, aeternasque opes,
atque diuinas optent; summis infinitae cupi-
ditatis stimulis incitati, quasi per saxa quaedam
praecepta feruntur, & ruunt, & passim offen-
dunt, & concidunt, & alii prorsus intereunt,
atque tandem praecipites in sempiternum exi-

tium rapiuntur. Quid igitur? num assuecran-
dum est, homines ad infinitam miseriam esse na-
tos, omnemque melioris conditionis spem esse
illis penitus abiciendam? minime vero, sed il-
lorum furore, & amentia fieri, vt, quo magis
ad beatam vitam omnibus corporis, & animi
viribus enituntur, eo magis in vita pestem,
atque perniciem incurrant. Cum enim Dei
similes fieri cupiunt, tunc sese a Dei coniun-
ctione maxime seiuungunt; & quo propius ad
Dei vitam conantur accedere, eo vehemen-
tius opem illius repellunt: & sic fit, vt, cum
magis obnixae dant operam, vt vim, & aeterni-
tatem, opesque summam, & immortales a-
dipiscantur; tunc vel maxime fragiles, & mi-
seri sint, importunoque dominatu mortis ve-
hementius oppressi. Vna siquidem ratio est,
diuinæ similitudinis, & coniunctionis: vna
beata vite via, quae tota est in iustitia constituta.
hanc qui tenet, diuinis opibus affluunt, sem-
piternoque imperio, & gloria florent: qui eam au-
tem deserunt, infelices, & arummosi sunt existi-
mandi. Est autem iustitia diuinus ornatu ani-
mi, metusque status, Dei praescriptione fundatus,
diuinis opibus firmatus, & stabilitus. hanc igitur
qui assequuntur, omnia, quae volunt, facili-
me consequuntur. Quamuis enim sit eorum im-
mensa cupiditas, cum ea tamen ad Dei ratio-
nem referatur, illiusque sempiterno numine diri-
gatur, nulla res erit tanta, ad quam non admira-
bili cursus felicitate perueniant. Iustitiae namque
vi fit, vt homo, qui corporis natura fragilis, co-
silijs temeritate praecipit, rerum exitu calamito-
sus est, sit repente iniunctis viribus, consilioque di-
uino praeditus, felicissimoque rerum omnium
euentu in omni aeternitate florentissimus. Ea
namque sanat animos, stabilit vires, illustrat
mentes, opes elargitur, voluptates efficit, ad di-
uinitatem, & immortalitatem ducit: ea postremo
Deum hominibus deuincit; humanumque ge-
nus cum diuina mente, bonorum omnium com-
munionem conficiat. Huius neque pulchritudo
corrumpi, nec voluptas inquinari, nec opes au-
ertere, nec honores imminui possunt: nempe
quae sit caelesti praesidio munita; & contra om-
nia mortis, & inuidiae tela, armis diuinis arma-
ta. Licet igitur celum concedat, terra incendio
desagret, mare ardoribus exustum intereat;
omniaque tandem, quae intuemur oculis, ad
nihilum redigantur; iustitia tamen semper
decus, & gloriam retinebit, opibusque diui-
nis aeterno sempiterno perfructur. Quis igitur
has iustitiae diuitias, atque magnificentiam,
secum animo reputans, non illius studio, &
cupiditate flagrabat? non omnes vite curas, &
cogitationes ad cultum illius conferet? non
denique pra amore illius mori cupiet? ad il-
lam enim fruendam nati sumus; in illius pul-
chritudine beata vita consistit: ea denique po-
test omnem humanam mentis cupiditatem ex-
plere, vitamque bonis omnibus refertam, aeterni-
sque gaudijs cumulatam efficere. Cum enim
omnia

omnia vera bona ex vna iustitia colligata pen-
deant; qui iustitiam obtinet, omnia simul bona
consequitur; qui vero illius expertus est, nullius
boni particeps esse potest. Qui igitur illius co-
potes, beatisimi; qui ab illa deseruntur, miserrimi
sunt, sempiternaque poena cruciandi. Sed, quo
maior est illius maiestas, & amplitudo, eo ma-
ius mihi onus proponitur. hoc enim suscepi, vt
de iustitia splendore, & claritate discerem, il-
liusque vim, & rationem pro viribus explicarem.
Non sum nescius, tantum esse munus hoc a me
susceptum, quantum homines doctissimi, & elo-
quentissimi, nec ingenio consequi, nec ora-
tionis facultate sustinere possint; tantum ab-
est, vt ego, qui neque ingenij acumine, neque
litterarum doctrina, sim cum illis comparan-
dus; iustitiae dignitatem litteris illustrare va-
leam. Sed par est, eum, qui iustitiae decus, &
elegantiam admiratur, omnes ingenij vires ad
illius explicationem conferre, non ipsius inge-
nij confidentia, sed illius gratia fretum, qui ius-
titiae sator, & altor, & parens est. Cum autem
omnis iustitia a Deo tantum, quasi a quodam
fonte perenni bonorum omnium, emanet, & in
illius gratia, & benignitate collocanda sit; Dei
autem benignitatem non humanis muneribus,
sed vera fide consequamur; consequens est, vt
a Fide ducamus exordium. Quapropter in pri-
mis de Fide, quae dux est ad iustitiam, disce-
mus; veramque illius rationem aperiemus; &
interim eorum vesaniam, quorum sermo impu-
rus increbuit, refutabimus, qui perfidiam, &
impietatem, Fidei nomine prae texunt: tum,
quantum licebit, fidei ipsius vim etiam in pri-
scis legis institutis, atque summorum hominum
exemplis, scrutabimur, vt sic tandem ex fide ad
iustitiam gradum faciamus. Vt autem com-
modus de fide sermonem instituamus, a Chri-
stiani nominis dignitate ordiemur. Magnum
igitur nomen est hominis Christiani, magnum
decus, & ornamentum, magnum robur, &
inuietum, excellens in omni genere virtus, at-
que plane diuina. Quid enim clarius, quam
esse cunctis calitibus agnatione, rerumque om-
nium societate, coniunctum? quid vel ad vi-
tae iucunditatem suauius, vel ad utilitatem me-
lius, vel ad honestatem elegantius, quam opi-
bus diuinis affluere? quid securius, & ex omni
parte manitius, quam armis diuinis regi, cae-
lestique praesidio confirmari? quid postremo co-
gitari animo potest altius, aut magnificentius,
quam a Deo summo adoptari, illumque prae-
potentem rerum omnium conditorem, & domi-
num, parentem agnoscere? Quare nihil esse po-
test in vita nomine Christiano praedictum, cum
hec omnia summae dignitatis praesidia, & orna-
menta contineat. Christianum vero efficit fi-
des, innixa Christi iustitia, sanctitate, religio-
ne, excellentibusque illius omnium meritis, quibus
hominum mentes expanit; patris numen hu-
mano generi infensum placauit; aditumque

nobis in celum patefecit. Hec autem fides cum
viget, continet omnem religionem, atque pie-
tatem. Omnes enim virtutes, ex illa aptae, at-
que nexae sunt, & cum illa sanctissimo vinculo
colligatae, & implicatae. Non igitur immerito
omnia diuinæ legis instituta, omnes carimo-
niarum sanctitates, atque mysteria, omnia deni-
que praeccepta, monita, consilia, quae sanctis lit-
teris continentur, ad excitandam fidem, opesque
illius firmandas, & amplificandas referuntur.
Quid est enim aliud diuinæ legi propositum,
quam abstrahere penitus homines ab humana
rerum confidentia, & ad firmam spe diui-
nae benignitatis, ipsius Dei promissis excitatos
incendere? Quid aliud volunt leges praescri-
ptae, foedera sacra sancta, mysteria sacris integu-
mentis involuta, opes ostensa, terrores il-
lati, bona in fideles magnificentissime collata,
supplicia infidelibus acerbissime constituta;
nisi persuadere omnem vitam, salutis, atque di-
gnitatis rationem, omnemque beatæ vite spem
in vno Deo collocandam? Eos igitur, qui vel
corporis, vel animi viribus efferuntur; vel
abundantia pecuniae, aut Principum gratia, aut
multitudinis fauore nituntur; qui ad pericula
depellenda, non opem diuinam, sed humanam
potius implorant; non modo amentes & furio-
sos, sed miseros, & arummosos appellant: eos-
que supplicijs sempiternis mactandos esse pre-
dicunt. Exsecratur Ieremias hominem, qui ne-
glecto Deo spem ponit in homine, humanoque
praesidio confidit; eumque facit similem myri-
cae in loco arido, & inculto natae, quae neque
fructu, nec umbra utilis est, nec amoenitatis
specie iucunda, nec ad alium usum, quam ad
ignem, & incendium seruanda. Contra vero,
illum, qui diffidens omnibus humanis opibus,
omnem spem rerum suarum habet in Deo po-
sitam, atque constitutam, dicit esse similem ar-
bori, prope flumina consistae, quae humore e per-
ennibus aquis hausto, radices altissimas agit;
aestumque non metuit, cum sit vndique vestita
frondibus, atque fructibus onusta salutaribus.
Hac elegantissima similitudine, describit flo-
rentem statum hominis fidelis, quem nec vi-
lus ardor exurit, neque turbo, aut tempestas
vlla conuellit, neque vllum denique tempus,
quantumvis graue, atque metuendum reli-
quis, eum aut honestatis laudibus, & ornamen-
tis, aut opportuno fructu virtutis spoliatur. Cum
enim altissima stirpe nitatur, & numquam sit
manerum diuinorum affluentia destitutus; eue-
niat, opus est, vt non modo salutare fructus,
atque sempiternos proferat; sed sempiternis
etiam laudibus illustretur. Quid enim illi de-
esse vnumquam poterit, vel ad emolumentum, &
fructum, vel ad decus, & honestatem, qui est fon-
ti, atque principio omnium bonorum, & totius
honestatis architecto, sanctissimo foedere co-
pulatus? ad hoc autem foedus, quo omnis homo
fidelis numini diuino coniungitur, significandū,
videmus in sanctis litteris Matrimonij nomen
I 2 frequen-

frequentē usurpatum. Vt enim matrimonium, si est rite contractum, viri, & vxoris animos ita deuincit, vt vnum e duobus efficiat; sic Deus eam mentem, quam sibi copulat, adeo secum diuinarum rerum communione coniungit, vt vt nihil habeat ab ea seiunctum, quod quidem possit ad illam peruenire. Fit igitur ex vtroque quodammodo vna mens, vnum studium, vnus sensus, vna voluntas. Nihil enim cupit animus, amore diuino incensus, nihil aliud studet, nihil agit, atque molitur, nisi vt Dei gloria illustretur. Nihil contra Deus statuit, atque decernit, quod non ad suorum vtilitatem, & gloriam referatur. Quid est igitur homini hac coniunctione beatus? Coniunctionem autem hanc efficit fides ardens, & incitata in Dei studium. Sic enim Deus ipse loquitur, apud Oseam, cum mente, quam sibi coniunxerat. Respondi te mihi in fide. Ergo, cum hoc feceris, atque matrimonium fide percussum sit, & in eo omnia bona consistant; nihil esse potest incensa, & inflammata fide salutaris. Si autem clarius cerne re studeas, quantum firmamenti sit in fide ponendum; cogita, quorsum direxerit Christus omnia, quæ gessit in vita, in quem finem respexerit, quid in omni loco, vel cum aliquod opus mirabile faciebat, vel diuina quadam orationis amplitudine, & dignitate diserebat, sibi proposuerit, non ne, vt patri obediret, & opus compleret, atque perfrueretur, ad quod efficiendum missus fuerat? Huic igitur vni curæ incubuit: hoc tamquam in cunctis cibo animum ab immensis laboribus recreauit: hoc vnum negotium suscepit, vt patris opus absolueret. Quod autem opus illud existerit, explicat ipse, dicens: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. Ergo, si ad hoc vnum opus instituendum, & absolendum, Dei filius humanam formam induit, & a cæli fastigio delapsus terras illustrauit, atque cum hominibus vixit: si omnis illius doctrina, omnis sollicitudo pro nobis suscepta, si labores, quos excepit, dolores, quos pertulit, ipsa denique crux, in quam sublatu fuit, & omnia denique supplicia, quæ perpessus est, huc spectabant, vt fidem sanciret, atque firmaret: certe constat, omnia præclara munera fidei ipsius gremio contineri. Quod autem hoc vnum opus esset, quod Christus in vita gessit, illud est magnum argumentum, omnia illius studia fuisse ad illustrandam summi patris gloriam destinata. Gloria autem patris illustratur fide. Cum enim illum credimus esse præpotentem, & optimum, virtute, atque benignitate immensam, & infinitam præditum, per omnes mundi partes intentum, atque commeantem, omnia intuentem, & animaduertentem; & singulis rebus, prout cuiusque rei dignitas, & condicio postulat, consulentem; & eum ita timemus, vt dominum, & vt in parente omnia vitæ præsidia constituenda putamus; tum demum illum honoribus debitis afficiamus, atque, vt Deum, pie,

& caste veneramur. Pater, inquit ille, ego claritatem tuam insignem reddidi super terram. Quo modo autem patri gloriam tribuerit, paulo inferius ostendit. ait enim: Manifestum feci nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi. Quid aliud autem est, nomen Dei clarum, & illustre apud homines reddere, quam fide mortales ad Dei cognitionem capiendam instruere? Hac autem notitia, quam fide consequimur, vitam hominum contineri, in eadem oratione plane demonstrat. Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde colligitur, vitam æternam in fide consistere, quemadmodum ipse testificatur, dicens: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet; qui autem viuit, & credit in me, numquam morietur. Et alibi est apud Ioannem, qui hanc Christi sententiam multis in locis complexus est: Sicut Moses sustulit serpentem in deserto, ita tolli oportet filium hominis; vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, & pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius, qui credit in filium, habet vitam æternam. Vnde Ioannes idem in epistola, omnem legis diuinæ summam in fide sitam esse docet, cum ait: Hoc est præceptum eius, vt credamus in nomine filij eius. Vnde etiam vox illa, cuius horrificus sonus, & admirandus corum, qui aderant, aures complent: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est; ipsum audite. Nec enim aliud est, Dei filium audire, quam fidem illius dictis, atque præceptis adiungere. Quid hic prophetas, quid sanctissimorum hominum scripta commemorem? Numquid non est hæc omnium vox vna, vt erigamur animis, vt in Deum respiciamus, vt illius fide corroboremur? sic futurum denuntiant, vt omnibus diuinis opibus, atque prædictis mirifice redundemus. Nulla enim re poterit indigere is, qui est, vt diximus, omnium bonorum principio, sedere sempiterno, deuinctus. Sed, quo fidei vis amplior est, & maiorem copiam rerum salutarium in se continet; eo est ratio illius diligentius explicanda. Cauendum enim est, ne, quod multis, hæc tempestate præsertim, accidere videmus, nominis splendore capti, dum fidem inani studio consecretamur, in perfidia scelus incurramus, & ita a vera iustitia via, propter cæcitatem mentis, aberremus. Erit igitur nobis in primis, quæ vis sit huic voci subiecta, diligenter explanandū. Fidei igitur nomen cum multa significet, tū hæc est illius præcipua notio, quæ reliquæ omnes videtur esse ductæ, firma nēpe, & constans debiti muneris, & officij perfunctio. Secundum hanc sententiam, dicimur præstare fidem, aut patri, aut Principibus, aut parentibus, aut amicis, aut sociis; cum debita pietatis, aut amoris, & fœderis officia in illos cōferimus. Contra vero, deferere fidem, aut a fide deficere, aut fidem fallere, est officiū prodere: quod fit, cum eo, quibus aliquo iure deuincti sumus, nefarie deferimus,

mus, aut fœdus aliquod factū violamus. Itē, qui creditoribus satisfaciūt, & in promissis permanent, & creditā pecuniam ad diē solunt, in fide permanere dicuntur; quia, dum veritatē seruant, debitū sane officium tuentur. Hac autem de causa videtur Cicéroni fidē dictam fuisse, quasi fieret, quod dictū fuerat. Cernitur enim maxime fides, in dictis, atque promissis omnino studio conseruandis. iccirco fidē angustam esse, aut labefactā esse, aut penitus concidisse, dicimus, cum homines, ære alieno obstricti, perfoluere debitam pecuniam recusant, in quo datā fidem fallunt; & contra officiū fraudem nefarie moluntur. In sacris autē litteris hūc huius verbi vsum satis frequentem videmus. vnde fides, veritas, & officiū apud Hebræos vno verbo declaratur. אֱמוּנָה enim, vel אֱמוּנָה & fidē, & veritatē, & officiū significat. Vnde illud, quod est scriptum in Genesi, Si facitis misericordiam, & veritatē cum domino meo, indicatē mihi, satis enim constat, hoc in loco Veritatis nomen, pro officiū nomine positum. Est igitur fides, constans veritatis, & officiū studiū. Inde fit, vt Fideles appellemus eos, qui minime spem nostram fallunt; & officiū debito funguntur. Vnde & fideles amicos, & seruos fideles eos numeramus, qui & amicis, & dominis satisfaciunt, nec eis aliquo in loco defunt. Est & alia huius verbi vis, quæ significamus firmam animi persuasionem, quæ rebus nec visis, nec ratione, & argumento conclusis, assentimur. Quamuis enim interdum Fides ponatur ad significandam omnē mentis assensionē, siue illa sit a sensibus orta, siue ratione, & argumentis effecta, ad hunc enim modum, & ad spectus fidem facit, & ratio, & omnis deniq. notitiæ via, quæ aliquid animis comprehensum tenemus: quamuis igitur hanc rerū certam comprehensionem Fidem interdum appellemus, plerumque tamen Fides ab euidētia, & opinione distinguitur. Nec enim tā sensibus, & argumentis, quā auctoritate cōtinetur. Vim nāque stabilem, & firmam ex eo consequitur, quod de illius, cui credit, veritate, fide, & officiū minime dubitandū putat. Hanc autē faciūt mediā inter sciētiam, & opinionem: est enim vtriusque particeps, & ab vtriusque ratione distincta. Constantia enim, & stabilitate, est sciētiæ pars: cum opinione vero hoc habet commune, quod euidētia caret. Differt autem a sciētiā, quod non argumentis explicatis, & causis a principio constitutis, sed sola auctoritate nititur. Ab Opinione vero constātia, & imbecillitate distinguitur. Fides enim est assensio firma, quæ non facile, postquam animo insedit, conuelli potest. Opinio, contra, est imbecillus assensus animi, varius, atque mutabilis. Secundum hanc Fidei sententiam dicimur, Habere fidē alieni; aut, Adhibere, aut Adiungere fidem, eum aliquid, auctoritate cuiuspiam moti, absq. dubitatione credimus. Item Dare fidem, cum aliquid in nos recipimus, quod fixum, atque ratum fore pollicemur. Facere præterea fidem,

cum persuademus, nullā in verbis nostris habere vanitatem. Vt igitur omnia breui complectamur, habemus hic duplicem huius verbi sensum. vnus est, cum ponitur pro debiti muneris, & officiū perfunctio, atque promissorum veritate, & constantia; alter, cum firmam animi persuasionem, nec sensibus, nec argumentis effectam, sed auctoritate aliqua graui corroboratam significamus. Hic secundus, quamuis a primo differre videatur, est tamen ductus ab illo, & cum eodē valde coniunctus. Nam, qui officiū tueri studet; credat, opus est, ei, cuius fidē exploratam habet. si enim spectatæ probitati diffidat, contra officiū faciet. Rursum, si fidem habeat rectā, ac salutaria monenti, vbi primū officiū sui ab illo fuerit admonitus, illud statim exsequetur. His ita igitur explicatis, consequens est, vt fidem, quam profiteamur, ad alteram huius sententiæ rationem perpendamus, vt sic eadē planum sit, in quo fidei ipsius vis, atque natura consistat. Primum igitur Fidē ad illud primum sensum referamus; deinde ad secundum veniemus; vt facilius intueri possimus, omnem diuinæ legis cultum, fidei acri, & incitato studio contineri. Cum igitur Fides sit summu veritatis studium, atque in seruandis promissis constātia, debitiq. muneris, & officiū perfunctio; videndum est, ecquod sit nobis munus, & officiū colendum, & efficiendum, ecquæ fœderis religio sit, in qua violanda summo perfidia scelere se animus deuinciat. Solent, qui de hominis natura quærunt, diligenter persequi, mentis humanæ follertiā, ingenij acumen, memoriæ vim, totiusq. rationis præstantiam, corporisq. formam, & figuram, ad rationis imperium aptam, & habilem, summum deniq. dignitatis studium omnium animis ingeneratum. Quibus argumentis ducti, concludunt, hominē esse a Deo singulari consilio procreatum, vt, in Deum respiciens, omnem vitam illius imitatio ne conformaret; imperiumq. sibi in terris commissum, ex voluntate illius administraret, & ad illum omnia referret. itaque colligunt, hominis officiū, & pietate in Deum, & sanctitate iuris inter homines contineri. Vnde sequitur, omne officiū esse positum in obedientia illi, qua Deo parere debemus. Nam, si videmus æterno diuinæ mentis imperio cælum, terram, maria, vniuersamq. mundi fabricam regi; nec eam legem transgredi, quam a principio ipsi nature totius nature rector imposuit; multo certe magis nos, quorū gratia hæc omnia, quæ cernimus, effecta sunt, illi obedire debemus; vel quia soli in omni mundo, quem intuemur oculis, numen illius, quoad fas est, mente concipimus; vel quia diuinis ab illo muneribus ornati, & instructi sumus; vel quia voti compotes esse non possumus, nisi nos totos ad ductum illius, & imperium adiunxerimus; vel postremo, quod ad ei parendum, & obediendum, fœdere sanctissimo adstricti, & alligati sumus. Cum igitur illius imperiū detrectamus, multis rationibus

contra fidem facimus. Nam & summum Dominum, cum simus natura serui, contemnimus; & aduersus optimum parentem ingrati sumus; & vitam nostram, atque salutem prodimus; & scelus sancte percussum, scelere violamus. Vt autem melius possit intelligi, quantum omnis impia rebellio cum officio pugnet, quam aduersaria saluti sit, quantis tenebris effectum humane voluntatis impediatur, quanto scelere mortalium animos adstringat, ex hominis appetitione potissimum ducamus exordium. Omnes homines, natura incitati, ad optimum vite statum consequendum, summis viribus enituntur. omnes enim, natura summum bonum expetunt. plerique tamen, dum, vt id sibi parent, omnes neruos intendunt, quia temeritate, & amentia ducuntur, & in quo sit ipsum bonum, non vident, precipites in exitum ruunt. Sunt enim multi errores in vita; sunt multe insidie mortalibus intentae; est praeterea summa quadam natura imbecillitas; versamur in tantis tenebris, atque caligine; agitur tam aduersis tempestatibus, atque procellis, vt nemo per se possit vitam cursum recte instituere, aut institutum ita tenere, quin tandem fluctibus obruatur. Aut enim tenebris impeditur, quem portum petere conueniat, non videmus; aut certe, si id quasi per caliginem videmus, ingentis cuiusdam perturbationis aestus nos a cursu longissime diuersos abducit. Sic fit, vt, cum omnes natura vitam beatam expetant, nemo tamen naturae tantum praesidio subnixus ad eam aspirare possit. Solus enim Deus natura beatus est. Beatitudinem igitur appetere, est diuinum statum concupiscere. diuinum autem statum nemo potest absque viribus diuinis adipisci. diuinis autem viribus ipsi soli fulciuntur, qui se Deo tradunt, illiusque iussis obtemperant: ita igitur fit, vt nemo possit ea consequi, quorum mira cupiditate flagrat, nisi Deo obediat. Hoc vt melius cer-

namus, fingamus animis, nos iter quoddam necessarium eximia cupiditate ingressos, in multiplices, & flexuosas repente vias, easdemque lubricas, & periculosas incidisse, quarum pleraque viatoribus amoenitatis specie blandiantur; eosdemque paullo longius progressos, densis vepribus, atque dumetis pungant, & vulnerent. sint deinde ea loca multis latronum latibulis, atque belluarum immanium lustris infesta. cogitemus deinde eas tenebras, quae ad spectum rerum omnium adimant, ita vt nullum exitum omnino reperiamus; sed, quo maiore spe salutis in via properamus, eo pluribus erroribus, atque miserijs implicemur. Hic igitur, cum neque regredi liceat, nec insistere, nec progredi, sit absque certa vitae perniciem concessum, cum omnia latrones obsideant, & fere etiam sint ad laniandum acriter incitata; cum sint omnia spinis obsita, tenebris obducta, mortiferisque cincta periculis; fieri non potest, vt is, qui se videt tantis ubique malis circumuentum, omniumque ope destitutum, non sit acerbissimo animi cruciatu confectus.

Sed occurrat, eo praesertim tempore, quo iam vel a feris incipit laniari, vel latronibus ingulgi dare cogitur, homo potens, qui non modo viam teneat, verum eas opes habeat, quibus omne eiusmodi pestem arcere queat. Arte praeterea, medendi teneatur, vt, si quod vulnus sit, antequam ille adueniat, impositum, id confestim sanet. Is, si feras abigat, latrones in fugam conuertat, si vulnus obliget, atque salutarem medicinam adhibeat, si denique omnibus in rebus homini misero benignitatis suae lucem porrigat, sequi ducem vitae, custodem vitae, salutis, atque dignitatis vindicem praebet, si, vt animus illius magis confirmetur, iuret sese hominis saluti, si voluerit illum sequi, minime defuturum; si tantis opibus intelligat is, qui erat extrema quadam miseria pene consumptus, vitam suam muniri, & ad spem salutis excitari, quodnam tandem erit officium illius?

Vnum profecto, oblatam per opportune opem gratissima voluntate prosequi, sibi que omnino diffidentem, omnem vitam, atque salutis rationem optimo duci committere. Insistet igitur illius vestigijs, & a via, quam ille monstrat, minime declinabit; priusque omnem humanitatem exsuet, quam tanti beneficii memoriam deponat. Hanc porro similitudinem ad communis vitae condicionem transferamus. Omnes id iter suscipiendum arbitramur, quod nos in beatam vitam ferat; varijs tamen studijs, atque rationibus ad illam contendimus. Alius enim ambitioni fertur, alius pecuniae studet, alius voluptates exquirat, alius denique aliam viam ingreditur, quae putat se beatam vitam compotem aliquando futurum. Paulo vero progressi, sentimus, quam amara sit ea vita, quam fore suauissimam suspicamur. honores enim sunt inanes, & maximis plerumque ignominiae maculis deformati. pecuniae cupiditati nullus est modus constitutus, ita, vt semper animus indigeat, & in extrema quadam inopia & medietate versetur. Stultorum autem hominum voluptates, cum sint futiles, atque breuissimae, nec iudicio, sed furore susceptae, tam eas summi dolores, atque molestiae consequuntur. Quid, cum amplificata cupiditas animi ita distrahit, atque discerpit, vt nihil inconstantijs, aut miserijs fingi possit? Nunc amore furit; nunc odio conceitatur; nunc ardet libidine; rursus metu concidit; & alijs eiusmodi pestibus, quasi furiarum tedis, agitur, in varias partes impetu quodam rabido concitatur. Sic igitur mens, orbata luce, quotidie magis errore completur; & ita de via deducitur, vt nullum omnino exitum in tantis malis inueniat. Ergo cupiditatibus diripiendae, atque tamquam a truentis belluis dilanianda relinquitur; & hostibus generis humani sempiternis exposita, eorum plenumque crudelitatem sariat. Sic igitur circumsus tenebris, mortiferisque vulneribus sauciatur, nullamque tantorum malorum alleviationem sentientes, nec vltro in loco sine dolore, atque solitudine consistentes, vitam agimus miseram, & calamitosam, omnibus summis malis vndique circum-

circumuentam. Nec tamen est ullus miserijs finis in morte; sed omnia, quae grauiora, & intolerabilia videntur, leuissima sunt, & quasi quadam somnia reputanda; si ad aeterna supplicia conferatur, quae sunt post huius vitae excessum, stultis, atque perditis hominibus constituta. Huic tanto malo quodnam remedium poterit adhiberi? humanum profecto nullum. Sed praesto aderit Pater ille caelestis, qui res humanas numquam neglexit. Is lucem suam diffundit, auxiliumque pollicetur; magnisque vocibus nos ab exitio reuocat; & si illum audierimus, certam spem salutis, & immortalitatis ostendit. Feras igitur venenatas exstinguit; immanes hostes exterrit; vulnera inflicta sanat; viam, quae perueniamus ad beatam vitam, demonstrat; sequi ducem fore confirmat. Hoc autem a nobis requirit, vt neque sensus consiliumus, a quibus tam saepe delusi sumus; neque vitam infanae multitudinis opinione conformemus, quam videmus precipitem furore, & amentia ferri; nec hostibus immanissimis pareamus, qui, furentes odio, & crudelitate, in vitam nostram incitantur; sed ei tantum, quem immensa sapientia, atque benignitate praestantem cognoscimus, & infinita potestate praeditum, omnes vitae nostrae rationes credamus, atque committamus. Et, vt nos magis securos reddat, nos sibi credere isto filij sui sanguine deuincit, vt illi fidem adhibeamus; eaque fide nobis salutem, & immortalitatem paciscitur. Quod igitur est nostrum officium in tanta Dei benignitate, & praesenti illius auxilio miserrimis temporibus oblatum? hoc vnum certe, non repudiare beneficium, non aspernari liberalitatem; non detrectare imperium; sed animo gratissimo illum summum ducem intueri; illius benignitati vitam credere; vestigijs illius statim ingredi. Quod si non facimus, varijs rationibus fidem frangimus. Primum enim ostendimus, nos minime fidem verbis illius adiunxisse. Illud enim dici non potest, aliquem esse, qui beatus esse nolit, cum omnes in beatam vitam studium inflammatis animis rapiantur, & omnia vitae consilia ad illam dirigant. Ergo, si credunt, Deum esse vitam, & salutis auctorem, vique certissimam ducem, qua ad vitam beatam perueniatur; si praesidio illius magnopere confidunt; monitaque illius, & consilia non aspernantur; certe, cum fuerint ab illo vocati ad salutem, ad eum confugient; & viam, quam ille monstrat, inibunt; eumque summo studio sequentur; spiritumque illius sensibus suis longe anteponent. Quod cum non faciunt, indicant certe, se non fidem, sed cupiditatem sequi: deinde Dominum contemnant; cum in maxima beneficia ingrati sunt: postremo foedus omni religione sancitum cum insigni temeritate, & impudentia rumpunt. Fidem autem maxima ex parte esse positam in hoc studio, quo Deum ducem sequimur, & a via, in quam nos ille deducit, haudquaquam desectimus, Moses in primis auctor

est. Sic enim Hebraeorum infidelitatem coarguit: Non credidistis domino Deo vestro, qui praecessit vos in via, & metatus est vobis locum, in quo tentoria figeretis, ostendens nocte vobis iter in igne, & die in columna nubis: via autem, quam Dominus monstrabat, non tam erat ea existimanda, qua Hebraei per vastas, & incultas regiones Syriam petebant; quam diuina lex, qua est nobis in immortalis gloriae summo studio properandum. Ab hac qui obstinate declinant, satis indicant, se parum Deo credere. Ob id idem Moses alibi, cum populum ad fidei studium esset magna contentione cohortatus, quasi declarans, quae vis esset in fide, dicit: Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum timete, & praecepta illius seruate, & audite vocem eius, & ipsi seruietis, & ipsi adharebitis. Multis vocibus idem declarantibus, vim fidei ipsius insignem facit. Itaque docet, ab eo rite fidem coli, qui Deum praeventum sequitur: quod quidem facit, dum praeceptis illius obtemperat; dum mentem excitat ad vocem illius audientem; vt, quidquid fuerit imperatum, protinus exsequatur: dum postremo, beneficiorum memoriam conseruans, illi, a quo tantis ornatus est beneficijs, amore coniungitur. David autem sic Deum loquentem inducit: Instruam te in via hac, qua gradieris: firmabo super te oculos meos. Quam benigne opem nobis ostendit. Quid igitur est nobis faciendum, ne tantum beneficium repellamus? hanc tantam clementiam ducis, ac monitoris nostri, qui lucem mentis suae se praetaturum in hac via confirmat, firma fide complecti. Quo circa nos statim admonet, ne vocibus illius aures occludamus; ne imperium recusemus; ne nos effrenatis bestiis similes praebeamus; hoc est, vt vno verbo dicam, ne infideles simus. Nolite, inquit, fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Idem vates alibi, cum homines ad fidem excitaret: Hodie, inquit, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Hic certe durities animi, nihil est aliud, nisi contumacia animi rebellio diuinum imperium repudiantis: quod quidem scelus est fidei oppositum. Fides enim cernitur in animo ad studium diuinae legis alacriter incitato. Vnde colligitur, duritiam animi esse mentis errorem, & caecitatem, atque adeo perfidiam. Quod in eo loco satis exponitur. paucis enim interiectis, inducit Deus his verbis Israelis perfidiam acriter infestantem: Hi errant corde, & non cognouerunt vias meas. Ieremias vero perfidia vim, & immanitatem luculenter explanat. Consistite, inquit, in vijs; & interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona: & ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus vestris. & dixerunt, Non ambulabimus. Immane facinus, & execrandum, summi Domini imperium contemnere: detestabilis quidam furor, & amentia, in tantis miserijs

Deut. 1.

Deut. 10. 11.

Psal. 31.

Psal. 94.

Iere. 6.

riis optimi parentis beneficium abicere. Inuitat enim ad fidem, iustitiam vero pollicetur. Ambulare enim in via, quam monstrat ipse Dominus, est fidei munus, & officium: inuenire vero requiem, est absolutæ iustitiæ fructus, atque tranquillitate potiri. Illi vero neque munus suum, quod facile fulti diuino praesidio exsequi potuissent, exhibere voluerunt; & amplitudinem diuini muneris, & beneficij, nefarie, & improbe contempserunt. Instat nihilominus ipse Dominus, ut eos, qui benignitate allici noluerunt, timore saltem ab impietate deterreat. sequitur enim; Constitui super vos speculatores: audite clangorem tubæ, hoc est, denuntio per Prophetas meos, dirum, & exitiosum bellum vobis imminere, nisi respiscitis. Quid illi interim ad hæc? Non, inquiunt, audiemus. Hic etiam cernitur summus infidelitatis gradus, & ingens quidam mentis stupor, quo oppressos videmus eos, qui nec beneficiis emolliri, nec plagis inflecti possunt; eo quod diuturna peccandi consuetudine ad diuinæ legis contemptum obdurescant. Idem inquit alibi: Domine, oculi tui respiciunt fidem, hoc est, non placaris vllis victimis, atque muneribus; sed obedientia tantum, quam reliquerunt, & abiecerunt Iudæi. Adiungit enim: Attriuisti eos, & noluerunt recipere disciplinam. Illud vero, quam præclare, cum eorum infidelitatem exaggerat, ostendens eos perfidia scelere, parentum scelus, & impietatem, quod in simulacrorum cultu susceperant, longe superare. Vos, inquit, peius operati estis, quam parentes vestri. Quo modo tandem? an potest esse quidquam, aut mentis cæcitate dementius, aut sceleris immanitate detestabilius, quam diuinos honores ad muta bestiarum signa transferre? potest, inquit, & quodnam sit illud tantum scelus, exponit. Ecce, inquit, sequitur quisque prauitatem cordis sui, ut me non audiat. Hoc ne scelestius est, quam, cæsis victimis muta signa venerari? & multo quidem scelestius, quo enim sacrificium maius est, & Deo magis debitum; eo scelestior est, qui illud Deo eripit, ut ad alia transferat; & quo res, cui aliquid sacrum est, Deo magis aduersaria, eo atrocior sceleris se obligat, qui illam colit. Nullum sacrificium est fidei magnificentius. vnde videmus, apud prophetas legis sacrificia a Deo contemni, fidem vero requiri. Nihil est Deo magis contrarium, quam effrenata cupiditas, ad omnia pessima facinora sollicitans. Non enim mens diuina cum mutis signis, sed cum improba cupiditate bellum gerit. Qui autem audire recusant; fidem, quam Deo debent, ad cupiditatem transferunt; & libidinis temeritatem descriptioni diuinæ mentis anteponunt. Ideo enim a Deo deficiunt, ut ad nefariam cupiditatem transfugiāt; quia credunt, a sensibus persuasi, sibi commodius futurum, si voluntati propriæ obsequantur;

quam si Deo pareant. Sic fit, ut fidem, quam Deū venerari debuissent, ad animi prauitatem conferant. In quo scelere quamuis eorum parentes fuissent, cum tamen filij hereditariam illam perfidiam amplificata contumacia cumulassent, recte decretum est, illos multo parentibus scelestiores existisse. Hæc autem est omnis infidelitatis ratio. Ut enim fides sensus repudiat, ut Deū sequatur; sic infidelitas Deum contemnit, ut sensibus adhærescat. Quapropter summus ille fidei magister, dum fidei vim nobis explanat, admonet, quoad eius fieri potest, a sensibus abducamus; & carnis cupiditatem in crucem necemus, omnemque libidinis impuritatem repellamus. Alter enim, dehinc rati futurum, ut ab illius coniunctione penitus excludamur. Qui non accipit, inquit ille, crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. alibi vero ait: Siquis vult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Hoc autem idem est, quod in salutari laqueo profitemur, & hanc fidem Christo damus, nihil nobis cum improba cupiditate futurum, illo igitur saluari die pacem cum Christo fecimus; & nos ipsos dedere sanguine illius: ideo deinceps, eiusque sacris alligati sumus, ita, ut, quoties eo neglecto, rursus ad cupiditatem deficiamus, fidem, quam dedimus, nefarie violamus. Vnde plane colligitur, omnem fidei vim esse in obedientia collocatam. Ergo, si sensus fidei, quam profitemur, est ad illam præcipuam vocabuli sententiam reuocandus, qua docuimus, fidem esse in debito officio præstando constantiam; nemini dubium esse potest, quin fidem violamus, quoties obliuiscimur a Dei lege deficiamus; & totos nos ad impuritatem conuertimus. Nam & Dominum contemnimus; & parætes violamus; & fidem datam prodimus; & Dei filium despiciamus; & bellum denique scelestum, & impium, & omni atrocitate sceleris imbatum cum diuina mente gerimus. Nunc illam alteram fidei rationem excutiamus, qua ostendimus, declarari firmam mentis assensionem, non argumentis, sed auctoritate munitam. Operæpretium erit igitur, fidei definitionem, quam secundum hanc sententiam Paulus tradidit, in epistola, quam scripsit ad Hebræos, acutius inueniri. Fides, inquit, est substantia, id est, firmamentum earum rerum, quæ sunt in spe, necessarium argumentum non apparentium. describit fidem rebus a se inuicem valde discrepantibus; cum illa tamen fide, quæ Deo nititur, mirifice congruentibus. Quid enim est in rebus humanis, in quo minus animus humanus acquiescat, quam in spe boni alicuius euenturi? Sunt enim varij casus in vita, qui multis modis spem mortalium fallant, ita; ut nulla omnino constantia inesse possit in eorum animis, si non prorsus infaniunt, qui spe pendunt: præstat hoc tamen fides, ut multo firmitus sit animus in bonorum diuinorum spe, quam in humano.

Math. 10.

Luc. 9.

H. b. 11.

manorum possessione; magisque futuris illis bonis confidat, quam præsentibus delectetur; securioremque illi reddat expectatio celestium diuitiarum, quam terrestrium fructus. Quid est magis occultum, quam id, quod est procul ab humanorum sensuum cognitione remotum, & nullo argumento, aut humana ratione conclusum? efficit tamen fides, ut multo certiora confidas esse, quæ ingenio consequi non vales, spiritu tamen diuino enuntiata; iis, quæ visus pas auribus, quæ cernis oculis, quæ contrectas manibus, quæ ratione concludis. Sensus enim, & rationis argumenta fallunt sapientissime, Deus autem fallere non potest. Est enim ille constans in omni aternitate bonitas; & sapientia immensa, & veritas sempiterna. Ergo, cum primum aliquid a Deo enuntiatum, aut promissum fuisse constiterit; tanta fides statim verbis diuinis adhibenda est, ut sit certam, cum opus ita fuerit, omnis fides sensibus abroganda. Omnia siquidem, quæ videmus, si ad diuinam constantiam, atque vim sempiternam respicias, sunt imagines, & umbræ, & inania quædam visa, quæ multifariam animis illudunt. Solus igitur Deus est, cui recte, atque sapienter confidamus. Illi igitur soli sapientes sunt, qui Deo credunt; non illi, qui, freti ingenio, argumentis, acutè magis, quam vere conclusis, in varias sententias distrahantur, & perniciosis erroribus imbuuntur. Est igitur eorum summa dementia, qui Christianos stultos, & leues existimabant, eo, quod non ratione, sed fide niterentur. quasi sit quidquam magis secundum rectam rationem, quam credere magis diuinæ menti, quam humanæ rationi; aut parum perspiciente, & ratione possit, ea, quæ diuino instinctu moti credimus, esse a Deo designata, atque constituta. Quid enim est, quod homo proprio nixus ingenio consequi valeat, quod ad vitam beatam conducatur? Scite quidem Hesiodus:

Optimus (inquit) ille est, qui per se tenet omnia mente; Quidque futurum sit tandem magis vtile, cernit. Commodus atque ille est, qui paret recta momenti.

Qui vero non ipse sibi bene consulit vmq̃, Nec paret rectis vmq̃ monitoribus vltro; Vtilis ad nulla esse potest hic munera vita. Recte sane. Sed, cum sim vnus e multis, nec eum sapientiæ gradum assecutus sim, ut alterius consilio non indigeam; libenter quærem ab hoc Poeta, quemnam illum esse statuat, cui absque alterius ope veniat in mentem, quid optimum factu sit, ut illius consilio vitam meam instituam. Est ne aliquis in vita, qui in vna sententia diu permaneat? qui non sese singulis horis, si non est omnino mentis expertus, amentia condemnnet? ad quem igitur me conferam? ad Philosophos, inquis? recte mones. ad quos igitur? Ad Academicos

ne, qui ingenue consentunt, nihil esse, quod comprehendere, & percipi possit, omnemque veritatem esse penitus abditam, atque in profundo demersam? an ad Peripateticos nomine tantum ab Academicis discrepantes, ratione autem in veramque sententiam differendi cum illis mirifice congruentes? An ad Stoicos, qui quidem, cum vrgentur, negant se aliquem sapientem vidisse? cum tamen, qualis futurus sit, si vmq̃ in terris existerit, oratione describunt. in quo tamen sapiente informando, quanta est inter Philosophos sententiarum dissensio? quanta verborum contentatio? ut facile appareat, eos non modo sapientes non fuisse; sed ne, quæ vis quidem esset sapientiæ, attingere potuisse. Reliquum igitur est, ut, si nec ipse meo ingenio consequi possim, quid mihi in vita gerendum sit; & eos, qui hoc vnum munus in vita susceperunt, ut sapientiæ studeant, videam in sententiis fluctuare, in eademque rerum ignorantia versari: ut desperem omnem veritatem, nec in vita mea gubernanda consilio cuiusquam, sed cupiditate, ut plerique faciunt, & amentia ducar. Præclare igitur Socrates apud Platonem, ait solum Deum esse sapientem, homines autem sapientiæ studiosos, non sapientes appellandos. Qui tamen, cum neque per se possint sapientiam assequi, nec aliorum similiter delirantium institutis ad eam peruenire; restat, ut vel spem consequendæ sapientiæ prorsus abiciant, vel ei, qui solus sapiens est, nempe Deo, se in disciplinam tradant. Cum igitur summum & altissimum illum gradum sapientiæ, quem primo loco ponit Hesiodus, soli Deo tribuendum esse constet; consequens est, ut ad illum alterum adspiremus, Deoque recta, atque salutaria monenti credamus, eiusque iussis sine vlla recusatione pareamus. Is igitur inter homines solus sapiens est, quem Deus erudit, hortatur, incendit, clarissimæque luce perfundit. Beatus, inquit ille, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum. ex quo efficitur, omnem verissimæ sapientiæ disciplinam, fidei sanctitate, & religione contineri. Itaque est hominis sapientis, hoc est, fidelis, officium; ea, quæ a Deo accepit, multo certiora putare iis, quæ aut sensibus, aut ratione committitur: multo magis, promissis diuinis, quam possessionibus, humanis confidere. Sic igitur necesse est fidelem hominem, quamdiu incensa fide regitur, Deo semper obedire. Hoc intelligi rectius poterit, si vita instituenda ratio, & actionum humanarum principium fuerit explicatum. Humanus animus non potest moueri ad aliquid agendum, nisi prius aliquod sibi bonum proponat, quod aut verum sit, aut saltem in opinione consistat. omnis enim actio suscipitur gratia alicuius boni. Omnem igitur actionem boni, iudicium antecedit necesse est, & tunc agendi studium consequetur.

sequetur. Cum enim animus indicauerit, id, quod sensibus, aut mente comprehendit, esse naturæ accommodatum, visisque, aut veris, aut falsis assensus fuerit: sit continuo, ut id amet, consecetur, adipisci velit. Actionis ergo principium est illa fides, quam animus visis adiungit. si enim nulla omnino species boni pellit animum, numquam mouebitur animus ad aliquid agendum. sublata igitur boni specie, omnis actio tollitur. Omnem igitur actionem, iudicium alicuius boni antecedit, opus est, & ita agendi studio necessario consequetur. Nam, ubi primum boni alicuius species occurrit animo, monetur statim appetitio, appetitionem vero, si nihil impedierit, protinus actio consequetur. Cum igitur constet, actionis principium boni iudicio contineri, efficitur plane, ut, quo fuerit iudicium illud constantius, & animi assensus firmitior, eo acrius impellatur animus ad agendum, studiumque illius multo vehementius incitetur. Ergo, si fides est multo magis erecta felicitatis spe, quam rerum presentium possessio; ne, si est omni ratione constantior, omni scientia firmitior, si confidit magis rebus diuinis a rationis comprehensione remotis, quam iis, quæ sunt obiecta sensibus; consequens est, ut fideles vitam suam, non sensibus, non opinione, non humana ratione, sed diuina lege moderentur. Credunt enim multo magis Deo, quam sensibus, quam rationi. Deus autem testificatur, ea, quæ plerumque, quasi salutaria, sequimur, esse non modo fluxa, & inania, sed etiam perniciofa, atque mortifera; omnemque salutis rationem esse in ea lege positam, quam ille tamquam certam, & directam viam nobis ad gloriam, & immortalitatem munivit. Ergo, cum salutem, & immortalitatem appetimus, & Deo firmam fidem adhibemus; omne vite studium, a rebus terrenis abstractum, ad diuinam legem conferimus. Vitam iucundam tibi proponis, sensus tibi suadet, ut cupiditatibus obsequare, omnesque voluptates, quantumvis nefarias, atque flagitiosas, exquiras. Quid diuinus spiritus? caue, inquit, facias. Illa enim voluptatis insidiosa blandimenta vitam tibi amarissimam efficiet, doloribusque summis infinito tempore cruciabunt. Si fide duceris, & iucunditatem expetendam iudicas; magis certe credes spiritui te a flagitio reuocanti, quam cupiditati ad flagitium impellenti; & ita fide cupiditatem frenabis. Cupis, te ditissimum fieri; si sensum in consiliu adhibueris, pecuniæ studebis, & iuris æquitatem violabis, quoties eam infinitæ tuæ cupiditati obflare perspicias. Quid spiritus? admonebit te, ut inanes opes negligas; ut manus ab iniuria contineas; ut pecuniam Deo fenori des. quod facies, si maximam illius partem, in egenis inopia subleuanda consumpseris. ea namque ratione futurum, ut veras, ac sempiternas diuitias tibi in celo cogeris; & in hac vita diui-

nis opibus affluas; Deique providentia facile stenteris. si fidem sequeris, eam sane præclaram amplificandi patrimoniij rationem esse statues, quæ innocentia, & benignitate continetur. si vero, neglecta fide, sensus consiliis, stultum, & amentem indicabis eum, qui spe diuitiarum, quas non videt, eas, quas domi continet, effundit. Expetis honores, & dignitatem; si Deo credes, eam dignitatis viam inihibis, quæ in gloria popularis contemptione, & despicientia sita est; ab ambitione, tamquam a peste, fugies. secus autem, si opinionibus hominum vitam institueris: tunc enim omnia ad temerariæ multitudinis opinionem, & inanem populi plausum captandum conferes. Denique, ne plura persequar, omnibus in rebus poteris, aut fidei tuæ specimen dare, aut ostentare perfidiam. Si, in periculis constitutus, Dei opem non implores, sed ab hominibus tantum auxilium petas; si secundis rebus vtens bonorum omnium auctori gratias agendas non putes; si postremo vitam non diuina disciplina, sed humano consilio gubernandam censeas: ostendis plane, te magis additum esse sensibus, quam diuinæ præscriptioni. Contra vero, cum omnia præ studio legis diuinæ contemnitis, præsters firmam illam fidem, quam Dei verbis adiungis. Obedientia igitur, & opera, in diuinæ legis studio præclare posita, actionesque, cum pietate susceptæ sunt, quæ dant prædictæ fidei significationem. fides enim primum continet certam spem: necesse enim est, si Deo credimus, ut nihil certius promissis diuinis habeamus. spes autem sic animum ad res gerendas exacuit, ut maximorum laborum obliuisci faciat, omnemque sensum a cogitatione doloris auertat. Agricola enim, frugum expectatione, labores immanes facile perferunt; milites, spe victoriæ incensi, vulnera non sentiunt; venatores, nullos imbres, & frigora recusant. nemo denique sperat aliquid, quem non spes illa ad omnes labores libenter excipiendo exultet. Quod si spes incerta rerum caducarum tantam habet vim, ut omnem laborem leuem, & tolerabilem efficiat; quid non molietur animo is, qui certum habet, præclaris factis adscensum in celum dari? Habet præterea vera, & germana fides caritatem sibi indissolubili vinculo copulatam. Nam, si natura exciatur amor, cum insignem aliquam speciem cernimus, & in illius venustate, & pulchritudine notanda defixos oculos habemus; multo certe vehementius pulchritudinem diuinam amabimus, mentis oculis vfurpatam. Nam nec decus vllum, cum decoris diuini lumine, quod fides inspicendum proponit, conferendum est; nec vlla oculorum acies, cum fide diuino splendore collustrata, vlla ex parte comparanda. Ergo, cum mens a Deo lucem accipit, vimque illam splendorem, & lucidam, quam habet, in diuinæ mentis honestatem, atque pulchritudinem intendit, illiusque virtutis, & sapientiam

pietiam contemplatur, & beneficia, quæ ab illa accepit, & quæ se percepturam esse confidit, assidue retractat; fieri non poterit, quin illum ardentem amet. Quod si amat, otium pati non poterit. nam, cum omnis amor sit acer, & incitatus; tum hoc amore diuino nihil excogitari potest ardentius. Itaque magna quædam semper molitur; alta, & ardua libenter aggreditur; magnoque impetu ad celum adspirat. Nihil est, quod ardorem illius extinguat, aut egregios conatus frangat, aut præclarum impetum aliquo modo reflectat. nec enim laborem fugit; nec periculum metuit; neque mortem reformidat; neque cruciatum exhorret. Si fides igitur est cum caritate coniuncta, caritas autem est ignauitæ, pigritiæ, & inertie contraria; & inimicæ; efficitur, ut, qui fidem recte colit, sit semper studio diuinæ legis incensus. Quoquo igitur modo fidem intelligas, semper eam videbis pia, atque sancta obedientia contineri. Nam, si officio, si veritate, si fœderis sanctitate fidem definias; fidem certe frangit, qui Deilegem contemnit. Sin eam mentis persuasionem, quæ multo certiora putamus ea, quæ diuinus spiritus enuntiavit, iis, quæ sensibus, aut ratione consequimur; cum iudicium semper actionem antecedit, fideique iudicium sit multo firmitus omni cognitionis euidentiæ; necesse est, ut, qui fidem sancte colit, ea fide vitam instituat, & sic illam protinus obedientia consequatur. Vnde fit, ut omnis rebellio, infidelitas in sacris litteris appelletur. quale est illud? Nec fideles habiti sunt in fœdere illius. Credere item, idem est, quod obedire. Iccirco præceptis, inquit ille, tuis credidi. Paulus vero sæpenumero Obedientiæ nomine fidem explicat. Non omnes, inquit, obedint Evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credit auditui nostro? Hic certe nullum discrimen inter perfectam scilicet fidem, & obedientiam esse positum videmus. aliter enim Isaiæ testimonium, parum accommodatum fuisset, ad Iudeorum rebellionem acrius conuincendam. In eadem autem epistola inquit, Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum; ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut & ipsi nunc misericordiam consequantur. Quo in loco animaduertendum est, pro eo, quod interpret reddidit, Non credidistis; esse apud Paulum *ἀπιστάτε*, hoc est, obedire noluisse. Vbi autem vertit, Propter incredulitatem eorum, esse apud Græcos, *τὴν ἁπλοῦς ἀπιστίαν*, id autem est, per eorum rebellionem. In quo sapienter intellexit interpret, idem esse apud Paulum obedientiam, atque fidem. Contra vero, inter infidelitatem, & contumaciam animi prauitatem, legitimum imperium aspernantem, nullum esse discrimen. ob id igitur

rursus eodem in loco, *ἀπειθείας* nomen incredulitatis nomine declarauit. sic enim vertit: Conclusit enim Deus omniam incredulitatem, ut omnium miseretur. Hic enim Paulus vtitur hoc nomine, *ἀπειθείας*, ad infidelis animi improbitatem designandam, quod non modo eo in loco facit, sed in aliis quæ plurimis. Vnde, cum infideles nominat, eos sæpe *ἡὲν τῆς ἀπειθείας* appellat, hoc est, rebellionis scelere vehementer alligatos. ad Corinthios autem scribens, ait: Circumcisio nihil est, & præputium nihil est; sed obseruatio præceptorum Dei. Qui dubitat, an Paulus hic diuinæ legis obseruationem, atque fidem, idem esse statuat, legat eandem omnino sententiam, paucis verbis, paululum commutatis, in epistola, quam ad Galatas scripsit. Nec circumcisio, inquit, aliquid valet; neque præputium, sed fides, quæ per caritatem operatur. In epistola autem ad Hebræos id luculenter explanat; dum admonet, ne quisquam sese scelere perfidiæ constringat; dum iis, qui increduli fuerint, acerrime comminatur, & exitium sempiternum denuntiat; nomen *τῆς ἀπειθείας*, & *ἀπιστίας* sæpe confundit. Qui fuerit in Paulo versatus, non modo ex his locis, sed ex aliis quam plurimis, intelliget, fide apud illū Obedientiam sæpenumero designari. Perfidia vero, contumacia animi rebellionem, Dei imperium detrectantem. Vnde, cum nos ad Dei studium conetur incendere, concludit, dicens: Videte, ne recusetis de celo loquentem. Vnde etiam sæpenumero infideles, non *ἀπιστοὺς*, sed *ἀπειθεῖς* appellat. Quod etiam ab aliis factitatum cernimus. sic enim Petrus ait: Iccirco continet scriptura: Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum, qui credit in eum; non dedecore afficietur. vobis igitur erit insignis honor creditibus; non obedientibus autem, lapis, quem spreuerunt ædificantes; idemque caput anguli constitutus, erit lapis, in quo offensus corrueat, qui non obediunt. Item apud Lucam, Ut conuertat, inquit, corda patrum in filios, & rebelles in prudentiam iustorum, sic enim est in Græco exemplari, *καὶ ἀπειθεῖς ἐν ᾧ ποιοῦναι δικαιοσύνην*. Ioannes item, ut fidem ab inani confidentia disingat, ait: In hoc scimus, quod Deum cognoscimus, si præcepta eius seruamus. qui dicit se nosse Deum, & præcepta eius non seruat, mendax est, in eo plane fidem inesse negat, qui Deo non obedit. Et iccirco in Evangelio mortis sempiternæ supplicium illis subeundum asserit. ait enim: Qui credit in filium, habet vitam æternam. exspectas, dum dicat: Qui vero non credit, interibit. non id dicit; sed, quod tantūdem valet, Qui filio non obedit, non videbit vitam. consequens enim est, ut, quemadmodum sempiternæ salutis spes obedientiæ fideli tantum, quæ Fidei nomine significatur, ostensa est; ita eis, qui obedientiam abiiciunt, omnis spes salutis sit

Psal. 77.

Psal. 118.

Rom. 10.

Rom. 11.

1. Cor. 7.

Gal. 5.

Heb. 12.

1. Pet. 2.

1. Ioan. 2.

Matth. 13.
Matth. 22

Math. 25.

dam esse naturæ conseruationem. Sed, si al-
teram partem ad hunc modum assumat; Hæc
voluptas, quamuis nefaria, est naturæ conser-
uata; & ita concludat, nefariam voluptatem
minime repellendam esse; certius iam licet,
quantis tenebris oppletus sit, qui sic argumen-
tatur. Non videt enim, hominis naturam le-
uerti flagitio, & improbate, quo minus sa-
tem videat, impedimento est libido fera, &
immanis, quæ illum cōturbat, ita, vt nequeat
ad illum saltem temporis punctum suspicari
quam amarum sit illud, quod suauis, & iucun-
dum putat. Si igitur tunc ad habitum animi,
longo fortasse vsu comparatum, respicias; il-
lum prudentem appellaueris; si ad admittum
tunc dedecus, stultissimum. Attamen, quam-
diu illa rationis scintilla ita viget, vt non pro-
fus vitorum multitudinem refingatur; quam-
uis interdum aliqua in re libidini cedens vsu
prudentiæ illius priuatur; morbos tamen vi-
detur habere sanabiles. Multa enim facit, et-
iam cum a mente deficit, cum magna pudor-
is significatione. &, cum primum effluit tur-
bulentus ille motus animi, eum suscepti flagi-
tij statim penitet, atque cupit ad bonam frun-
gem redire. Itaque illi soli penitus deploran-
di sunt, qui diuturnitate peccandi pudorem
penitus amiserunt. sceleris enim consuetudine
ne animum habent effceratum; & ad omnia fa-
cinora propensum, hos ἀκολούτους appellat A-
ristoteles, hoc est insanabiles; nempe qui non
facile corrigi, & emendari possint disciplina;
quos intemperantes appellamus. Illos vero,
qui nondum habent rationem a flagitio deprau-
atam, ἀκρατεῖς, hoc est incontinentes nomi-
nat: qui, quamuis recte secum de rebus agen-
dis statuant, cum tamen ad actionem ventum
est, iudiciū illud suum minime seruant. fit en-
im, vt magnitudine perturbationis occæati,
scientia illa, quam habent de rebus singu-
lis, minime vtantur. nam propter libidinis
magnitudinem; falsa suauitatis specie com-
mori, falluntur; hi, qui sensus sequuntur, &
quamdiu in illis dominatur cupiditas, a iudi-
cio deducuntur. quamuis igitur omnes, qui
delinquant, stulti sint; sunt tamen quidam,
qui habitu ipsius animi prudentes haberi pos-
sunt; licet interdum cupiditate victi flagitio
succumbant, & ab ipsius prudentiæ præscri-
ptione recedant. Hoc iam licet ad fidei dispu-
tationem transferre. Vt enim, qui delinquit,
cum delinquit, a recta ratione recedit; quam-
uis & antea secum recte de rebus a se gerendis
statuerit, & non omnino, cum primum in se fla-
gitium admittit rationis lumen amittat; ita,
cum fidelis delinquit, eo tempore a fidei qui-
dem vsu recedit, illam tamen fidem non con-
tinuo amittit. Quamquam recta ratio, vt pos-
tea melius videbimus, a fide secerni non po-
test. Nam, cum fides in obedientia maxime
cernatur, recta autem ratio nihil sit aliud,
quam iudiciū ex diuina præscriptione aptū,
atque

917

longinquum tempus dilata sunt, vt propter illa sibi presentibus emolumentis, atque voluptatibus carendum censeant. Nec enim intelligunt, quanto sit acerbins, atque calamitas, animi crimine aliquo maculari; quamquam istiusmodi voluptates, et impudenter alij non quod coram hominibus, sed etiam apud Deum committuntur. Et si igitur ea vt pariter sint illicita, habenti quocunque fidei sensu, etiam si non fideles, quia etiam cum Deo istum violant, & vitam suam ipsa fide non moderantur; fideles, quia decretis diuinis assentiuntur, & ab illa fide diunitus, qua fuerant imbuti, etiam cum delinquant, non omnino deferuntur. Vnde colligitur, vt partim sint in Ecclesia censendi; partim a sanctissimo illo cœtu repellendi. si enim per Ecclesiam intelligas corpus celestis reip. florentissimum, nullis omnino sordibus inquinatum, aut maculis infectum, sed purum, ornatum, elegans, splendidum; diuinis opibus exaggeratum, & excultum; si speciem illustrem animo cogites, non habentem (vt Pauli verbis vtar) vllam maculam, aut rugam, sed ea forma nitentem, quæ maxime sponsam Christi deceat: dubium non est, quin toties ab illius societate, & communione secludimur, quoties flagitium, & impuritatem suscipimus. Sin autem Ecclesiam illo communi fidei sensu, & sacrorum omnium communionem, definias, (quod quidem facere necesse est, quando vtramque Ecclesiæ rationem ex sanctis litteris didicimus) multos etiam flagitijs infames ea contineri puta.

Nec enim continuo benignus, atque clemens Dominus, qui calaum quasatum non conterit, & linum fumans non exstinguit; vbi primum aliquis per desidia, & imbecillitatem labitur, ab omni Ecclesiæ suæ communionem repellit. Fieri enim potest, vt non sit superbia inflatus; non impudenti facinore turbulentus; non erroris pestiferi tæbe consumptus; non a communi Ecclesiæ consensu diuulsus: sed idem cum illa sentiat; quamuis illum sensum, in re aliqua vehementius appetita, interdum cupiditas importuna labefactet. Ita enim labefactat, vt non omnino delect. Adhuc igitur is Christi scriptis tenetur inclusus. nam & Ecclesiæ rectorem vereatur; illiusq. leges sanctas existimat; eiusdemque votis innuat, & precibus; illoque doloris sensu, qui ad vniuersum Ecclesiæ corpus, ex alicuius membri dolore, redundat, mirifice sustentatur. Si dolet, inquit Paulus, vnum membrum, simul dolent & reliqua membra; & quemadmodum in humano corpore, quamuis aliqua pars ægra sit, quamdiu sentit, secunda non est; poterit enim facile sanitatem recipere, atque ad naturam suam reuerti: ita, quamdiu fidei sensus viget in homine, quamuis æger animo sit, non

Ephes. 5.

3. Cor. 12

est ab Ecclesia excindendus; nec illius salus desperanda; nisi suscepta flagitia contempni, & impudentia cumulet, & ad extremum vita spiritum in improbitate persistat.

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

~~...et si quis in hac vita peccata commiserit, non debet desperare salutis, sed se ad penitentiam convertere, ut salus ei sit. ...~~

1. Cor. 5.
Timo. 5.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE IVSTITIA LIBER SECVNDVS

VAE vis, & ratio fidei sit; quantam vim rerum diuinarum in se ipsa contineat; quāuis magna ex parte sumus oratione persecuti; postea tamen vberius explanabimus; atque docebimus, quo modo ad iustitiam, & immortalitatem ducat, & in caelestis hereditatis possessione constituat. Prius tamen, quam ad hanc tantarum rerum explicationem propius accedamus; operæ pretium erit, aliud fidei genus in medium afferre; mirum, & nouum, atque prius temporibus inauditū; cuius auctor est Lutherus. Nam ad hunc diem vir egregius humanum genus lusum putat; seque diuino quodam beneficio in lucem editum fuisse, ut infinitis erroribus hominum mentes liberaret. Nec enim is est, qui aliquid timide, & dissidenter in oratione ponat; sed qui, tamquam oracula fundat, ita omnia, quæ censet, admirabili constantia confirmet. Hic igitur, cum varie Fidem definiat, vnum tamen fidei genus inducit singulare, & a communi fide distinctum; qua quilibet ita certum statuit, ut nihil ei certius esse possit, se esse Deo gratum. Sola enim hac vnica, & singulari fide, iustitiam, salutem, & immortalitatem comparari censet. Nihil conferre ad iustitiam actiones præclaras, nihil egregie virtutis exercitationem, nihil singulare religionis, atque sanctitatis studium: cum omnia, quæ cogitamus, molimur, efficiamus; ea etiam, quæ cum pietate suscipimus, & ad Dei gloriam conferimus, ut impura, & scelere contaminata condemnat. Nihil enim censet geri ab homine posse, quantumvis insigni sanctitate prædito, quod non sit ex se capitale crimen, æternis cruciatibus vliscendum. Iam vero eos, qui ob sceleris alicuius conscientiam lacrymis se dedunt, vel eo solum nomine, quod a se suscepta flagitia lamentantur, nefarios, & sceleratos existimat. fas enim esse non putat ei, qui fide firmatus est, aliqua ratione lamentari. Hoc enim putat esse inconstantis, & infidelis animi, fidem nefarie simulantis, & anili superstitione obligati. Vult enim, ut sit semper animus celsus, erectus, intrepidus; adeo de salute securus, ut nulla vnquam molestia, ex sceleris admissi recordatione, confictetur. itaq. solā per se hanc singularem fidem id præstare, ut iustitia, atq. salutē consequaris. Quid mirum iustitiæ compendium, facilem, & expeditam salutis rationem; egregiam castitatis, & innocentie disciplinam; quæ nec opera a nobis exigit, nec dolorem vllum requirit, nec vllam peccantibus molestiam exhibet; sed, vna fide contenta, tam benigne, atque cum tanta firmitate, nobis omnia diuina munera pollicetur. Sed velim, id mihi clarius explanes, homo (ut tuis quidem videris) omnium doctissime, quo modo is, qui se adulterio commaculauit, aut ceteris de inquinauit, ista fide iustitiam assecutus sit? est ne a flagitio, & immanitate conuersus ad corporis, & animi castitatem, & ad eximiam caritatis studium? an manet adhuc eisdem scelerum vinculis alligatus? & ne longius abeamus, cum tu incestis nuptiis fidem Christo publice datam sefellis; cum virginem Christo consecratam, ad consensum effrenatæ libidinis petulanter illexeris; cum pestis patriæ, turbo, atq. procella religionis existeris: quæ ex te, quo tandem modo iustus ista fide effectus repente sis? Num detestatione execrandi connubij, impurissimiq. matrimonij, quod cum perniciosissimo nefarie libidinis exemplo, grauissimaq. reip. Christianæ offensione, contraxisti? An sola ista fide, quæ ad tuum, tuorumq. immane solatium commentus es? si execratione proprii sceleris ab insipientia impietate resiliisti, animumq. tuum ad pietatis, & castitatis studium traduxisti, te Christi benignitate iustitiam assecutum confitebor. Omnibus enim, qui scelus admissum detestati fuerint, & ad officium redierint, veniā pollicetur. Derelinquat, inquit Isaias, impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum: & miserebitur eius. In quo significat, misericordiam, hoc est iustitiæ claritatem, diuino munere concessam, illis tantum tribuendam, qui recedunt ab impietate, & iniquitatem summo studio repellunt. Ergo, & tu ipse cupiditatis tuæ petulantia cōpressisti; & effrenatā istā mentem, quæ te in locū præcipit ferebat, a cursu sustinuisti, omnesq. tuas cogitationes a feritate, & immanitate, ad benignitatis, & clementiæ studium reuocasti; & sic altissimū istū iustitiæ gradū adeptus es. Non igitur sola fide fuisse hanc iustitiæ, & dignitatis amplitudinē cōsecutus. Quæro enim, nū ista singularis fides, quæ iustitiā sola cōsequitur, caritate informata sit? an potius omni caritate nudata? si cum caritate coniuncta est, & tu per eam fidem ad iustitiam adspirasti, certe caritas ipsa multis se signis indicauit.

dicaui. Ergo, antequam es iustitiam adeptus, cum haberes fidem ardore caritatis incensam; quod consequens est, ad odium tui sceleris exarsisti; summumque dolorem ex recordatione illius accepisti; omnemque conatum adhibuisti, ut omnem a te impuritatem propelleres: & fortasse Danielis consilium secutus es, ut animo concepta crimina operibus benignitatis expiaries; & hac ratione aditum tibi ad iustitiam aperuisti. Non igitur sola fide tibi iustitiam comparasti; sed dolore iustissimo, ex scelerum conscientia, qui te, ut debuit, vehementer afflixit; sed ardenti castitatis, quam antea violaras, studio; sed opibus, quas obtinere potuisti, in egenitibus alendis, & in hominum miserorum allevatione consumptis. Quid igitur nos decipis, Luther? quid aciem mentis nostrae verborum novitate perstringis? cur hominibus tuis, qui te tanto honore prosequuntur, illudis? Cum enim lacrymas pias damnares, sapientemque maledictis conscinderes, & omnia opera non inutilia modo, sed pestifera esse contemderes, istamque solam fidem amplectereris; hoc moliri plane videbaris, ut, tuos omni molestia liberando, gratiam ab universis inires. Graue enim plerique videtur esse dolere, angere, lacerari; inedia corpus affligere; patrimonii bonam partem in benignitatis studium conferre; flagitiosasque voluptates, quibus diu assueveris, omni contentione respicere. Quare minime mirum est, tam multos se satis dociles ad istam disciplinam praeuisse; qui, non intelligentes, quemadmodum ea arte dicerentur, existimant, sibi a te omnium cupiditatum licentiam permitti. Cum enim tantum in fide poneres, ut in ea solum satis esse praedicti diceres; id videbaris ostendere, paratum esse omnibus salutem sine dolore, sine rei familiaris dispendio, sine criminis admitti detestatione. Quin igitur in concionem ascendis, Luther, mentemque tuam aperis? quin errorem detrahis iis, qui te, ut caeleste numen, intuentur? Doce, Luther, doce, inquam, tuos; nullum tibi nobiscum in hac questione esse certamen. Nec enim te intelligere scelustum, quamdiu a scelere non discesseris, iustum fieri posse credendo. esse igitur necesse, ut prius ipsum scelus exhorreat, & a prauitate vitae ad pietatis studium conuertatur. Si vero sentis, improbum, quamvis ab improbitate non omnino refugiat, fide sola iustitiam indispisci, quis te fuit, post homines natos, immanior? quis amentior? An poterit aliquis gratiam ab illa summa bonitate consequi, quamdiu improbitatem non oderit? quamdiu non iniquitatem, quae perpetuum bellum cum equitate Divina suscipit, a se repulerit? Quo tandem modo fieri potest, ut in Dei gratiam recipiar, quamdiu in me cupiditas dominatum habuerit, quae Dei legem odit, quae illius imperium nefarie detrectat, quae odium in me Divini numinis incendit? Non potest enim lex illa sempiterna, non persequi odio sempiterno, scelus, & improbitatem.

Necesse igitur est, ut prius improbitatem odio persequar, quam in illius amicitiam recipiar. Minime, inquit: sed tantum crede. ea enim fide iustitiam repente obtinebis. Iustitia vero constituta, tunc & odium sceleris, & studium caritatis exsistit. Intellego. Fides igitur illa, quae es adeptus iustitiam, a caritate segregatur. Nam, si fides antecedit necessario iustitiam, ipsam vero iustitiam caritas consequitur, nec vilo modo potest ante iustitiam absolutam locum in nobis caritas habere; fides certe illa, quam effingis, & efficis, quam iustitiam parere dicis, quam satis ad salutem esse contendis, est ab omni caritate segreganda. Hoc igitur fatere necesse est, si tibi consentanea digne vis; eam fidem, quam solam vitam, atque salutarem inducis, esse caritate spoliatam. Sola igitur confidentia, quam improbus, & facinorosus homo potest seculum ruere, sibi gratiam tribui, quamvis ipse nullum conatum adhibeat ad improbitatem coercendam, gratus erit Deo. Numquam igitur hortari meretricem, ut repellat libidinem, & quod sum nefarium derelictum, sed tantum excedat, etiam si nullum ipsa studium confectum animi puritatem, se esse gratiam Deo, non quam furem admonebis, ut refrenet cupiditatem, & quae per iniquitatem avertit, dominis, a quibus abduxit, ea festinate nunquam denique facinorosum hominem a facinore revocabis; sed, ut hanc solam nudam, & inanem fidem, omni caritatis studio spoliatam, amplexetur. Haec enim sola, se fore Deo carissimum. Quid quid dici potest absurdius? Ego ne, quamdiu in me idominatur, quod iram in me Divinam concitat, quamdiu tum additus libidini, cui semper est caeleste numen infensum; quamdiu id viget in animo meo, quod sempiternum cum equitate Divina bellum gerit, nec solum viget, sed me totum dominatum opprimit; possum ne mihi gratiam de benignitate Divina polliceri? Quo modo enim a me pestem deprecabor, si pestem ipsam non odi? si me nullus ex illa dolor attingit? si nullum omnino sensum inflicti vulneris habeo? Aut enim nondum improbitatem odi, sed adhuc mecum flagitiis meis oblecto; aut improbitatem acerbo quodam odio prosequor. si nondum scelus odi, sed illi sum libenter alligatus; quo modo tandem aut illud a me deprecabor, aut in Dei amicitiam scelere vigente recipiar? si odi scelus, summamque in illo miseriam esse constituo; & ideo simplex ad opem Divinam confugio; hic certe motus animi non est alienus a caritate. Non igitur sola fide moveor, nec sola fide veniam impetro. Cum igitur dicis solam fidem sufficere, non tu mihi viam salutis ostendis, sed aditum omnem ad salutem penitus intercludis. Numquam enim improbum a scelere revocabis; sed miserum hominem, inanis spe delusum, in sempiternam fraudem conicies, quam enim viam salutis ei relinquis, si sensum etiam doloris extorques? Agnoscat, inquit, scelus admissum. Hoc quidem

quidem nihil facilius, angit enim mentem maleficij conscientia, assiduamque flagitiorum recordatione sollicitat. Nihil, inquit, amplius requirat; sed credat tantum, se Christi meritis, & gratia repente sanandum. O singularem amentiam. Credam me sanitatem recuperaturum, quamdiu non sum ita dolore morbi ipsius stratus, atque percussus, ut medicinam magnopere requirendam putem; quamdiu ipsi morbo fauceo? quamdiu me ipsa nequitia delectat? Quod si ita meum scelus agnosco, quem iam modum omnes nocentes, & facinorosi, quorum mens est oppressa, & impedita scelerum conscientia, quos ipsa fraus animo suscepta ita de mente deducit, ut ad insaniam redigat, quamvis interdum in scelere furenter exultet; nihil me iuvat ista cognitio. Nam neque Orestes, neque Alcmena, neque Lutherus quidem ipse, vllum ex furiis, quibus agitati fuerunt, ad iustitiae sanctitatem fructum ferre potuerunt. Sin autem ea est cum improbitatis ipsius odio coniuncta, ita, ut statim illam ad me repellere statuiam, & ad eam comprimendam opem Dei suppliciter implorem; ea cognitio mihi salutem pariet; & non sola fides, quam praedicas. & tamen istam amentem, & sceleratam sententiam cum tanta multorum pernicie tuerere? & tamen, ne a sententia desistas, tantas ubique ruinas edes, & quasi turbulenta tempestas, quacumque impetum dederis, omnia pervertes? Quid enim, quae so, habes, cur fides peccatum non sit? gratiam enim Dei antegreditur. Omne autem, quod est ante gratiam, siue id animo conceptum, siue manibus effectum sit, siue quacumque alia ratione conclusum, in scelere ponis. nihil enim putas vilo modo posse ab homine ante iustitiae gratiam suscipi, quod capitale facinus non sit. Ergo fides ista, qua niteris, est immane scelus, atque flagitium. gratiam enim anteit. Quid igitur censes? Dei maiestatem sceleribus offensam, scelere posse placari; aut ex scelere iustitiae oriri? Haec enim tibi portenta, atque flagitia, dicenda sunt, si tibi consentanea dicere studes. Quod si haec non absurda tantum, verum etiam impia, & vehementer execranda sunt; auctor certe tam scelerata sententia, non modo mentis expertus, verum etiam impurus, & sceleratus est existimandus. Sed deus id, quod nec fieri potest, nec in cuiusquam sani hominis cogitationem cadit; nuda ista, & inani rerum omnium confidentia, atque adeo scelere, & impietate, posse aliquem iustitiae munus obtinere. Sit igitur ita sane, ut aliquis eo solum, quod statuit se fore Deo acceptum, statim iustitiae compos exsistat. Qualis tandem est ista iustitiae exhibe illius specimen, Luther, fac, ut clarum, & illustre iustitiae istius exemplum in te primum videamus; ut, cum in vita tua ipsius iustitiae lumen adspexerimus, intelligamus, quam salutaris ista fides sit, quantumque sit in ea ponendum. Cum enim incredibilia dicas, quod alio modo fidem feceris, nisi in te primum id ve-

rum esse confirmaveris; docens, atque, si opus ita fuerit, iurando etiam confirmas, te istam excellentis animi puritatem, non lamentis, & gemitu, non benignitatis studio, non vilo rei familiaris detrimento, sed sola ista fide fuisse consecutum. Quid igitur? num iam nequitia interitum attulisti? num linguae maledicentiam cohibuisti? num insanam mentis elationem, num insolentiam, num amentiam, num praecipitis animi temeritatem compressisti? num denique, carnem tuam cum ipsius cupiditatibus omnino coexisti? Qui sunt Christi, inquit Paulus, carnem suam cruci affixerunt, cum cupiditatibus suis. Fac igitur insignem crucem illam, qua tibi constituit, qua nefarias tuas cupiditates elideres. Propone nobis assiduam illam mortis commutationem, qua te ab impuritate, & flagitio, ad Christi similitudinem traduxisti. Doce, inquam, doce, quo modo animum tuum a corporis contagio sevocaris, & totum ad Christi imitationem contuleris. Quibus studiis illius mansuetudinem, & humilitatem, illius benignitatem, & beneficentiam, illius excellentem in omni genere sanctitatem expresseris; omnemque vitam in castissimis voris, in sanctissimis precibus, in praclaris actionibus, pro Ecclesiae coniunctione, & Christi gloria susceptis, consumpseris. An par est, eum, qui lucem universis porrigit, seque tamquam solem alterum ostendat, omnibusque se ducem ad iustitiam sapientissimum proficetur, sibi tantum vni, iustitiae viam, quam reliquis omnibus aperit, intercludere? Quod si nihil horum unquam praestitisti; immo contra omnia tetra facinora, cum summa petulantia, cum insigni contumacia, cum temeritate, & impudentia suscepisti; si nihil est in te, in quo possimus imaginem Christianae castitatis, & integritatis agnoscere; tamen audebis istam tuam fidem ostentare, quae tibi, illius auctori, atque parenti, nullum emolumentum attulit? Esto, tu tibi solum inutilis fuisti; & cum aliis iustitiae viam aperueris, tibi vni aditus ad illam penitus conclusisti. Doce igitur, qui sint illi, quos istius fidei disciplina, in iustitiae possessione collocaris. Ostende, inquam, quam multi sint, ex iis, qui tibi operam dant, impotenti dominatu cupiditatis liberi, moribus, & vita egregie consti tuti, humana negligentes, divina tantum suspicientes, & ab omni contagio impuritatis abstracti, & in eximiam quandam sanctitatis speciem, & in crucis ipsius studium tota mente conuersi. Quod si neque ex te, nec ex tuis, vllum vera iustitiae, atque sanctitatis specimen capere vilo modo possumus; non ne satis liquet, istam tuam fidem esse futilem, & inanem; & qui illam tradit, esse omnium, qui viuunt, amentissimum. Sed illud dicis, nullam in nobis vere, & solidam iustitiae rationem inesse; cum si mus ea peccandi necessitate adstricti, ut nullo modo possimus importunitatem peccati vitare. Nec enim vllis sacris, quantavis religione,

Gal. 5.

atque sanctitate procuratis, insitū scelus elni. peccatum enim in salutari laua cro non exstingui, sed vires adhuc immanes habere. Idcirco necessario euenire, vt omnia, quæ sancti etiam homines inflammato in Deum studio moluntur, sint ex se capitalia quædam crimina, sup-
plicio sempiterno vindicanda. omnia enim ex insito naturæ crimine profluere, quod nec sacris vllis expiari, neque viribus vllis oppri-
mi, nec virtute vlla deleri vquam potuit. Es-
se igitur omnia, quæ homines fide etiam præ-
stantes, aut agitant animo, aut operibus ex-
quuntur, imbuta flagitio, inquinata scelere, & necessario denique peccati inherens con-
tagio maculata penitus, & infecta. Quod hoc nouum monstrum, Christe sancte, in terrâ
adspicimus? quod portentum, atque prodigium oculis intuemur? Hic non illudit Chri-
sti sanguini? non sanctitatem illius spernit? non
sempiternum illius numen parui pendit? Ho-
mo pius, atque religiosus, qui, cum præfese-
rat mirum quoddam studium patrocinadi gra-
tiæ Diuinæ, quam despectam, & abiectam esse
conqueritur, eandem gratiam ore sacrilego
conuellit. Quid ais, Diuinæ gratiæ patrone?
cum dicis, Christi gratia non exstirpari pec-
catum, num illius potestati, atque numini, an
potius clementiæ, & benignitati diffidis? si
enim Christus omnia peccata non delet in iis,
quos in fidem, & amicitiam recipit, id euenit,
aut quia non potest, aut quia non vult. si non
posse dixeris, potestatem illi, atque numen de-
trahis; si non velle contendas, non eum tan-
tum clementiæ, sed fidei etiam laude spoli-
as. Fidem enim violat, & qui promissa non facit,
& qui amicos, quos tueri potest, miseros esse
patitur. Quoquo igitur modo id tecum sta-
tuas, impurus, tater, impius, & sceleratus es
existimandus. aut enim Dei filium immensa
potestate priuas, aut sempiterna fide, & beni-
gnitate. Si non potuisse dicis, numini illius,
quod demones etiam immanissimi confiten-
tur, execrandum conuicium facis, atque im-
purissime maledicis; si noluisse confirmas, im-
mensam, atque sempiternam illius benignita-
tem, atque fidem indignissima contumelia de-
formare contendis. Quacumque igitur ratio-
ne sententiam istam tuare, filium Dei, vt Pau-
li verbis vtat, conculcas, & sanguinem fede-
ris, quo sumus adpersi, & expiati, sordidum,
& inquinatum iudicas; & in Spiritum sanctum,
qui nos hoc celestis iustitiæ munere donauit,
insignem contumeliâ intorques. Quo quid fie-
ri, aut animo cogitari potest immanius? Cum
enim tanta Dei caritas in hominum genus ex-
stiterit, vt, illius expiandi, & ornandi gratia,
filium ad necem tradiderit; potestas illius infi-
nita non possit vllis difficultatibus impediri,
quo minus ea, quæ vult, repente perficiat; cum
tantam operam posuerit in hominum menti-
bus peccati tyrannide liberandis; cum etiam
suam olim fidem adstrinxerit, fore, vt pecca-

Heb. 11.

ta per Christum deleat, & humanum genus
exsecratione deuinctum omni scelere libera-
ret; tamen audebunt impuri homines asseuera-
re, peccatum in illis, quos summa illa puritas
amore sanctissimo sibi deuinxit, non funditus
euerit? non penitus exscindi? non radicibus ex-
trahi? non omnes illius fibras exstirpari? Pro-
prio filio (inquit Paulus) non pepercit Deus,
sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quo mo-
do non cum illo omnia nobis donauit? si Luth-
rus vera tradit, Pauli testimonium refutat
plane conspicimus. Nullum enim in nos magnū
beneficium per Christum Deus ipse contulit, si
nos in seruitute peccati deseruit, si seruite in-
gum a ceruicibus nostris, vt fuerat olim polli-
citus, minime deiecit, nullum adhuc nobis fru-
ctum attulit Christi sanguis in Cruce profusus.
adhuc enim in summa miseria versamur. non
possumus non esse miseri, quamdiu peccatis
alligati detinemur. Nec enim tam est pena
sceleris metuenda, quam scelus ipsum; nec in
cruciatibus sempiternis tantum malum est, vt
sit cum peccati ipsius malo conferendum. Mi-
seri sunt igitur omnes Dei amici, qui hæc luce
fruantur, quatenus, vt homines perditū dū-
tant, nulla sit eis peccati pena subeunda. Er-
go, si Christus in nobis, cum nos ad illius cul-
tum toto pectore conferimus, peccati regnum
non exscindit; tantum abest, vt omnia nobis
donarit, vt maxima ex parte miseros, infeli-
ces, & arum nosos esse permiserit. Nondum
igitur eos eripuit de potestate tenebrarum, &
transiit in regnum suum. Ergo nec Paulus ve-
ra prædicat, neque gratiæ Diuinæ fructus ad
nos vquam peruenit. Quod si hoc in animum
inducere est facinus impurum, & execrandum;
& illud certe, vnde hoc sequitur, existimare,
est detestabile scelus, & execrandum. Qui igitur
in sanctis, quamdiu statum suum cum fide
tuentur, peccatum vigere dicit; primum de-
cum ipse pugnat: sancti enim esse non possunt,
qui peccatis alligati sunt: deinde eorum digni-
tatem violat; quos Dei filius secum amplissi-
mæ dignitatis communionem, atque societate
coniungit: deinde Christi gratiam, quantum
potest, impie labefactat: postremo Dei gloriam
impudenter obscurat. Quo enim opus a Deo
perfectum est illustrius, & magnificentius; eo,
qui illud editū esse negat, est gloriæ illius acrior
aduersarius cōstituent. Nullum Diuinum opus
est in nobis iustitia magnificentius; nullum cla-
rius, & illustrius; nullum denique, quod magis
homines ad amorem illius inflammet. Nec e-
nim aliud est, ad quod attentius animo con-
tendum, Spiritus sancti vocibus sapius incite-
mur. Quantum distat, inquit David, ortus ab oc-
cidente, longe repulit a nobis iniquitates
nostras. Et, Adsparges me, Domine, hyssopo,
& mundabor: lanabis me, & super niuem
dealabor. Isaias item prædixit futurum, vt
omnes, qui cum vera fide in Ecclesiā vixissent,
sancti vocarentur, cū Dominus spiritus iustitiæ,
& ar-

Psal. 101.

Psal. 50.

Isa. 4.

Isa. 44.

Isa. 50.

Ezech. 36.

Mich. 7.

Zach. 13.

Isa. 1.

Psal. 142.

Isa. 64.

Isa. 1.

& ardentissima caritatis, omnes vitiatorum ma-
culas absterfisset. Apud eundem vero dicit Do-
minus, Ego sum, qui deleo iniquitates tuas; &
deleui, vt nubem, iniquitates tuas; & quasi ne-
bulam, peccata tua. Similiter Ieremias ait, In
diebus illis, & in tempore illo ait Dominus: Qua-
retur iniquitas Israel, & non erit, & peccatum
Iuda, & non inuenietur. In Ezechiele vero in-
quit, Effundam super vos aquam mundam, &
mundabimini ab omnibus inquinamentis ve-
stris. Micheas item, Projiciet in profundum ma-
ris omnia peccata nostra. Porro autem Zacha-
rias perennem illum fontem celebrat, qui erat
aperiendus ad omnium sordes eluendas. Illud
vero Ioannis Baptista testimonium, quam præ-
clarum? Ecce agnus Dei, ecce qui tollit pecca-
ta mundi. Infinita testimonia prætermitto, hæc
vnam sententiam confirmantia, nempe, Chri-
sti numine crimen exstirpari, cupiditatem eli-
di, libidinem coerceri, humanaq. mentes a pec-
cato liberatas Diuinam formam induere. Quæ
est igitur hæc intemperies? quæ impudentia?
quod te tantum scelus exagitat? quod Deus pu-
ritati restituit, tu impurum appellabis? quod
omni scelere soluit, tu scelere alligabis? quod iu-
stum, atque sanctum effecit, tu capite damna-
bis? Certe inquit. David enim testatur, nemi-
nem fore, quem non Diuinum iudicium scele-
ris conuincat; & ideo Deum precatur, ne se in
iudicium vocet. Isaias autem omnem nostram
iustitiam similem dicit pannis, menstruo san-
guine pollutis. Ioannes item mendacem appel-
lat eum, qui se nullo scelere obligatum esse con-
firmat. Multa præterea in eandem sententiam
colligit, quibus effectum putat, omnes morta-
les, quantauis fide confirmatos, semper in pec-
cato versari. Sed ad omnia, vna responsio est;
non ibi de iustitia vera, sed de humano studio
disputari; quod, quamdiu non est ad Deum ap-
plicatum, est semper impuritatis contagio pol-
lutum. Nemo enim potest absq. Diuina gratia
e peccati vinctulis emitti, & ad iustitiæ clarita-
tem aspirare. Sic fit, vt omnes, quamdiu sunt
a Diuina gratia segregati, semper sint sceleri-
bus affines. Cum igitur David orat, ne in iudi-
cium vocetur, id orat, vt illud deleatur, ad quod
vindicanum est iudicium constitutum. id au-
tem est peccatum, vigente enim peccato, iudi-
cium vitari non potest. Sic etiam Isaias iustitiā
humanis studiis absque Diuina gratia partam,
esse dicit inanem, atque fallacem, in simulatio-
ne constitutam, multisq. scelerum maculis in-
quinatam. Sic Ioannes eorum amentiam coar-
guit, qui se iustitiā nomine ita timidus in-
ferunt, quasi nunquam vllum in se scelus admi-
sissent, & ita Christi sanguine non indigerent.
Hos enim vanos appellat, atque mendaces; illis
vero, qui conscijs scelerum ad Christum suppli-
ces accedunt, spem certam perfectæ puritatis
ostendit. fore enim dicit, si confessi fuerimus
peccata nostra, vt sanguis Christi nos ab omni
peccato emundet. Qui ab omni crimine nos

mundos fore prædicat, nullum profecto crimen
excipit, quod sempiternum in nobis domina-
tum teneat. Non igitur horum testimonia Lu-
therum adiuvant, cum Diuina gratia pugnan-
tem; sed tantum docent, non in nobis, sed in il-
la omnes vitæ, salutis, atque dignitatis ratio-
nes ponendas esse. Nam absque Dei gratia, ve-
ram iustitiam nullo modo consequimur. Gra-
tia enim illius in hoc maxime cernitur, quod
optimus ille parens, & Dominus, homines im-
puros, & sceleratos, ad illum vera fide confu-
gentes, ita sanat, vt non modo purget a crimi-
ne, sed etiam eos insigni, & illustri specie Diui-
næ pulchritudinis, & claritatis illustret. Hæc
autem tanta dignitas, tam excellens in omni
genere virtus, qua Deus suorum mentes instruit,
& exornat, nullo modo potest cum flagitio, &
impuritate simul habitare. Nullum enim tene-
bris est cum Diuina luce commercium: nulla
omnino castitati cum libidinis impuritate so-
cietas: nulla iustitiæ sanctitati cum iniustitiæ
scelere, & improbitate coniunctio. Nec enim
insita naturæ cupiditas, animum interdum pul-
sans, ratione tamen compressa, peccatum est in
sanctis; sed materia laudis, sed sempiternæ glo-
riæ seges, sed indita virtutis argumentum. Sa-
tis enim perspicitur, virtutem Diuinam adesse,
cum omnis cupiditatis violentia ratione com-
primitur. Quocirca difficile est, de eorum te-
meritate, qui sanctos peccati insimulant, per-
inde atque rei indignitas postulat, dicere. Non
enim tam sunt in sanctos homines contumelio-
si, quam in totius sanctitatis auctorem, & prin-
cipem. Vt enim, qui ædificium damnat, non tã
ædificium, quam architectum vituperat; sic,
qui piorum hominum sanctitatem, quantauis
gloria præcellentem, sceleri semper affinem ef-
fectore, non illis, sed ipsius sanctitatis effecto-
ri, contumeliā inurit. Quid, quod huius scele-
rata sententiæ princeps secum ipse pugnat; &
quod temere in principio posuit, alia multo ma-
gis execranda temeritate dissoluit. Quid ais,
homo vane? quid attinebat tantis laudibus
ornare solam istam fidem, si fides iniustitia non
liberat? Quæ nam est hæc inconstantia; vt spem
libertatis ostendas, eamq. spem rursus totam
eripias? vt iustitiæ viam te monstraturum esse
confirmes, & repente omnem veræ iustitiæ ra-
tionem penitus desperandam esse contendas?
Vbi est illa noua vita, in qua optimam peniten-
tiam collocabas? sic fidem præstas, quam de-
disti? sic, quod tam large promissisti, dissoluis?
Hucine illa tam magnifica promissa recide-
runt; vt, cum magnam in principio tui exspe-
ctationem commoueres, repente, desperata iu-
stitiâ, tuis libertatem, atque impunitam flagi-
tiorum licentiam, istius fidei obtentu, quæ præ-
dicas, largiare? promissa enim videamus. Audi-
te, inquit, ciues mei, non commenticias,
futileq. sententias, non hominem inani super-
stitione obligatum, & hominum mentes curis,
& angoribus implicantem; sed ciuem, vnum
omnium

omnium maxime salutarem, minime ignarum
via, qua sine vilo errore, aut molestia, ad iusti-
tiam, & salutem perueniatis. Primum igitur ca-
uete, ne sermones eorum, qui vobis multis in-
commodis molestiam exhibent, ad animorum
vestrorum sensus illabantur, in maximum erro-
rem, mihi credite, rapiemini, si aures illis deder-
itis. Qui enim dicunt caritatis officia ad salu-
tem necessaria, vaticinantur, & insaniunt; qui
preces cum lacrymis adhibendas esse censent,
planissime delirant: qui vel ad ciborum statis
temporibus abstinentiam, vel ad castitatis stu-
dium, vel ad aliquem cultum religionis in ope-
ribus positum exhortantur, mente capti sunt.
Tantum enim abest, vt hæc omnia aliquid mo-
menti habeant, ad iram numinis auertendam;
vt eos, qui ijs operibus incumbunt, grauiore
scelere adstringant. Hos igitur longe a vestro
cætu remouete. Me igitur solum intuemini, ve-
stigiaque mea persequimini. solus enim vobis
certam, & directam viam monstrabo, qua pos-
sitis iustitiam, & salutem adipisci. Quæ nam tan-
dem est ista via, quam sapiens iste dux, ante vir-
gultis inter septem, perpergavit, & aperuit? so-
la, inquit, fides efficiet, vt iusti, & salui, vt orna-
ti sitis; quamuis nullum omnino conatum ad
ipsius iustitiæ studium, conferatis. Cum igitur
statueris, non in officio vestro, sed in Diuina
promissione, salutem esse collocandam; & cre-
deris, vos, quamuis sitis omnibus flagitijs co-
operti, Deo caros esse: ista fide confestim Diui-
nis iustitiæ ornamentis, atque præditijs mirifi-
ce redundabitis. Magnum promissum, & au-
ctor grauis, & sapiens: quare necesse est erigi
animos eorum, qui audiunt, & ad spem summæ
cuiusdam felicitatis increduliter excitari.
Age, iam ipsius promissum videamus. Ne-
mo, inquit, rursus, iustus esse potest. infidet e-
nim libido: regnat in nobis immanis, & fera
cupidas, cui obisti non potest. Instat enim,
& vrget peccatum, & tributum imperat, quod
omnino dependendum est. Non est enim ea vis
in nobis, vt huic tam immani, & importuno ty-
ranno repugnare valeamus. Quare necesse est,
vt omnia, quæ agimus, quamuis ea ad Dei glo-
riam conferamus, sint per se noxia, atque mor-
tiferæ. Proueniunt enim ex animo peccatis op-
presso, & impedito. O promissi fidem. O singu-
larem orationis constantiam. Hucce ne redijt
illa orationis magnificentia, qua summam ve-
ræ iustitiæ, & solidæ dignitatis expectationem
concitasti; vt non modo viam iustitiæ non ape-
rias, sed animos hominum illius potiundæ de-
speratione frangas? Quid enim est iustitia de-
speratus, si nulla ratio effugiendi peccati a no-
bis iri potest? Deinde, quid est minus coher-
rens, & consentaneum? quid magis repugnat,
quam iustitiam verbis ostentare, eiusdemq. ius-
titiæ spem totam rursus eripere? O popula-
res, inquit, si me audieritis, iusti eritis; & tamē
nullo modo iusti esse poteritis. Mirum acumē,
incredibili enim mentis intelligentia opus est,

ad tanta mysteria sapientiæ penitus indagan-
da. Nemo enim est, qui possit assequi ratione,
quo modo is, qui est oppressus peccati domina-
tu, iustus eo tempore sit, quo peccato oppres-
sus est. Immo, inquit, hæc est fidei vnica vis, vt
scelestus non deleto scelere, sed adhuc spiran-
te, atque adeo vigente, virtute fidei iustus exsi-
stat. Non quod legem diuinam rite colat; ne-
que quod animum ad illius regulæ disciplinā,
quam Deus nobis tradidit, exacte dirigat. hoc
enim fieri non potest. Sed illud affirmo, fidem
hoc præstare, vt a Deo proinde accipiamur, at-
que si iusti essemus. Itaque non euellere fidem
ex animis impuritatem; sed efficere, vt in ipsam
impuritatem minime vindicetur. eam enim
misericordiam tribui ijs, qui fide hæc, quā præ-
dico, fulciuntur, vt inherens crimen non infe-
rat exitium, vt eodem crimine penitus inherē-
re, Deo tamen grati, & accepti simus per Chri-
sti iustitiam. Hac igitur Dei acceptione, & ap-
probatione, qua illi per fidem commendamur,
& in Christi corpus inserimur, iustitia nostra
continetur. Quid hoc loco dicam, prorsus igno-
ro. Nullis enim verbis potest explicari tantum
orationis flagitium, tantum scelus, & impuden-
tia, tanta denique serpentis illius antiquæ cal-
lidas. sic enim Lutherum ad perniciem instru-
xit, vt, quæcumque peruaderet, non modo pie-
tatis horrendam stragem ederet, verum etiam
omnem pietatis spem infringeret. Primum nā-
que Fidei nomine, omne studium benignitatis
extinxit. benignitatis enim studium prorsus
extinguit, qui nullam in ea vim potest, ad ob-
tinendam iustitiā, & omnia caritatis opera pec-
cati contagio polluta esse contendit. Deinde,
cum mentes hominum ad iustitiæ expectatio-
nem excitaret, eandem repente iustitiæ viam
obiectis molibus interfecit, atque penitus de-
sperandam esse pronuntiavit. Tum vulneribus,
quæ infixit, loco medicinæ venenarum mortife-
rum adhibuit; cum persuadere voluit, fieri ali-
qua ratione, vt, quamdiu sumus in regno pec-
cati, illi sanctissimo Domino placeamus. Dei sa-
pientiam, atque benignitatem ore impio cri-
minatur; cum legem a Deo nobis impositam
esse confirmat, quæ seruari non possit. Postre-
mo filio Dei indignam contumeliam infert; cū
ostendit, illius sanctitatem, atque præcellentē
bonitatem, impuros, & sceleratos, ipso scelere
in eorum animis dominante, sibi bonorum om-
nium communionem deuincire. Quid ais, Luthe-
re? Vtrum ne tandem credere sapientius est,
Deum peccata omnino tollere de animis eo-
rum, quos statuit sibi amore coniungere? an po-
tius manente peccato, quod nos vi, & immani-
tate sua, a Dei coniunctione necessario diuel-
lit; eos, in quibus peccatum late dominatur,
sibi amore copulare? Illud enim est illius pote-
stati facillimum, & æquitati consentaneum, &
bonitati decorum: hoc vero, numini illius, & ho-
nori repugnat. Iustus enim est Dominus, &
iustitias dilexit, & æquitatem vidit vultus eius.
Non

Nō habitabit, inquit David, apud te malignus;
non permanebunt iniusti ante oculos tuos. Et
odisti omnes, qui operantur iniquitatem; & per-
des omnes, qui loquuntur mendacium. Ex his
autem testimonijs perspicitur, nullum esse pos-
se improbis cum Diuina bonitate consortium.
Cum enim Deus sit ipsa lex æquitatis, & iusti-
tiæ regula, ad quam sunt, omnes actiones no-
stræ dirigendæ; qui fieri potest, vt, qui regulam
ipsam a se remouet, eamq. odio persequitur, ei
dem coniugatur? Qui igitur asserit fieri posse,
vt Deus impios approbet, atque sibi coniungat;
asserit fieri posse, vt Deus non sit Deus. Nihil
enim est, quod inter Deum, & iustitiam illius
interfit; cum nihil in ista purissima, atque
beatissima natura coniunctum, & copulatum;
nihil admixtum, aut aliqua ratione concretū.
Iam autem Deus scelestos, vigente scelere, sibi co-
iungeret, idem certe iustitiæ lex, atque norma
non esset. & sic concludi posset, Deum non esse
Deum. Quæ est igitur ista noua fides, non mor-
do furenter omnia conturbans; sed, quantum
in se est, illi sempiterno Domino diuinitatem
eripiens? Et tamen ex isto ore impuro, & impio
Fidei verbum excidet, quod fidem tot modis
violauit; & tamen pietatem iactabis, cum om-
nem pietatis rationem ex hominum vita sustu-
leris? & tamen tuis sedis facis nomen religio-
nis obtendes, cum tam peruersam opinionē de
mente Diuina conceperis? Crede, inquit, tan-
tum: satis enim est ad salutem, in sola fide mo-
menti. Cuinam credam? tibi ne, quem scelere
perditum, quem amentia præcipitem, quem fu-
riarum pœnis excruciatum intueor? Minime,
inquit, sed Deo. Optime. Profer igitur aliquod
ex lege Diuina, & e sanctissimis oraculis testi-
monium, quo intelligamus, Deum hominibus,
sola ista tua fide committenda subnixis, iusti-
tiam, atque salutem polliceri. ostende, quo mo-
do a nobis, antequam iustitiam cōferat, neque
iustam dolorem, neque pium studium, neque
beneficentiam exigit. doce postremo, Deum,
vigente in nobis eo malo, quod odio sempiter-
no persequitur, nos tamen in delicijs habere,
numquam facies. totis enim scriptis istam sce-
leratam sententiam oracula Diuina conscin-
dunt. Primum enim Moses, cum rerum omnium
vastitatem, & acerbum exilium denuntiasset
ijs, qui a Deo desciscissent, ait tandem; Cum ibi
quæsieris Dominum Deum tuum, inuenies eū; 50
si tamen toto corde quæsieris, & tota anima.
Vide, quibus Dei clementiam pollicetur. num
ijs, qui inani quadam confidentia statuunt, sibi
bene esse, cum sint venenato, atque mortifero
telo confixi? Minime profecto; sed ijs tantum,
qui Deum non studio religionis fallaciter as-
sumpto, neque pietate ad tempus simulata, &
composita, sed vere, & ex animo in cultum Di-
uinæ legis incumbunt; vt eum, quem in se rebel-
lione violant, obedientia placent; & ita, preci-
bus adhibitis, sceleris admissi veniam impe-
trent. Querere enim Deum toto corde, est, nō

scire, sed vere, ad studium Diuinæ legis applica-
ri. Multi enim sunt, qui non sponte, & volunta-
te sua, sed numinis metu percussi, manus a ma-
leficio aliquando cōtinent: cum sint studio pec-
catis, quibus assueuerant, addicti. Cum igitur
animum ancipitem inter cupiditatem nefariā,
& numinis offensi metum gerant, in contrarias
partes distracti sunt: cū neque Deum propter
cupiditatis imperium sequi studeant, neque
rursus cupiditati, propter iram Diuinā formidi-
nem, parere audeant; nullo modo possunt toto
corde in Deum conuerti. sunt enim maiore ex
parte cum libidine, & impurissima cupiditate
colligati. Cum enim multo plus valeat apud
animos voluntas, amor, studium, quam metus,
atque formido; efficitur, vt magis occupetur
animum impurus a cupiditate, cui studet; quam
a Deo, quem metuit. Is igitur toto corde Deū
querit, qui, odio improbitatis, & studio pietatis,
in quod vocibus Diuinis incitatur, Dei men-
tem inquirat, vt se totum ad illam accommodet.
Vnde Ieremias incitatur Iudæam, quod
non fuerit toto corde in Deum conuersa, sed
falso. Idem futurum asserit alibi, vt multi mor-
tales Christi gratia conuerterentur ad Deum
toto corde. Illa autem conuersio fit, cum, abie-
cta cupiditate nefaria, animus, impulsu videli-
cet Diuini spiritus incitatus, sese ad studiū pie-
tatis totum applicat. Est enim vera conuersio,
nihil aliud, nisi absoluta quadam mentis, & ra-
tionis, & omnium studiorum, consiliorum, &
actionum commutatio, & ad contrariam partē
totius animi transductio. Animus enim, cum sit
natura incitatus ad beatæ vitæ cupiditatem,
otium pati nequit; sed omnes nervos intendit,
& immensum laborem suscipit, vsque eo, dum
id assequatur, quod sibi, vt summum bonū, pro-
ponit. Mirum enim est, quanto studio, & solle-
tia, minuti, & angusti animi, qui toti sunt defi-
xi, & intenti, vel in corporis voluptates, vel in
terrenas opes, & honores inanes, inquirant om-
nes vias eo perueniendi, in quo beatam vitam
sitam esse statuunt; quantam industriam adhi-
beant, & diligentiam, vt res inanissimas conse-
quantur; quam cæco impetu in earum studium
concitantur? Omnes, inquit Ieremias, con-
uersi sunt ad cursum suum, quasi equus concita-
tus ad prælium. Vnde colligitur, semper ani-
mum studio eniti, semper agitari, semper deni-
que id agere, vt, quod sitienter appetit, aliquā-
do tandem obtineat. In hoc tamē errare, quod
sit a veris bonis auersus, & in vanitatis studiū
tota mēte conuersus. Verterunt, inquit Deus,
ad me terga, & non faciem. Si igitur Diuino
quodam motu pulsi senserint se in exitium ra-
pi, & mentis ad speciem ad vera bona, quæ post
terga reliquerant, contemplanda retulerint;
illam certe industriam, quam in huius vitæ lu-
dibrijs consumeant, in rerum diuinarum stu-
dio conferent; & summa contentione elabora-
bunt, vt illas adipiscantur. Cum igitur Deus tā
sæpe admonet nocentes homines, vt se ad illum
conuer-

Ierem. 3.

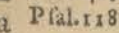
Ierem. 24.

Ier. 8.

Ier. 2. 32. 33.

Deut. 4.

Psal. 10.
Psal. 5.

fide, & pietate venerantur, se extremo tempore daturum pollicetur. Cum igitur natura simus, & honorum omnium, & eternitatis appetentes; & fides aperte doceat, omnia vera, atque sempiterna bona esse in Dei bonitate sita; & ea, quae sunt ab illius voluntate seiuncta, non bona esse, sed mala pestifera; sequitur, ut, qui fidem stabilem, & incorruptam conseruat, amore Divini numinis inflammetur. Unde concluditur, fidei vim in studio legis Divinae consistere. Hæc est illa salutaris fides, quæ Deum vocantem audit, consulentem respicit, præeuntem sequitur, munera liberalissime largientem amat, omnem denique vitam, salutis, dignitatis rationem illi committit. Hæc deterret a vitij, incitat ad virtutem, retrahit a turpitudine, incendit ad honestatem, erigit animum a rebus terrenis, & ad celestia contuenda mentes exsuscitat, hæc est illa fides, quæ Deo placet, quæ iustitiae compotes efficit, quæ premia divina consequitur; non illa, quam homo vāsanus, atque turbulentus inculcat; cum ait, solam fidem ad salutem sufficere. Aut enim nobiscum sentiens, obedientia fidē definiat: & tunc nec lacrymas piæ damnet, neque opera pia contemnat, neque studium religionis improbet; quando hæc omnia a Deo præscripta sunt, atque ad fidei summam referuntur. aut, si, his studiis seclusis, fide sola parari iustitiam putat; numquam eam persuasionem Christi fidem appellabo; sed præcipit temeritatem, insolentem confidentiam, impudentem audaciam, immanem furorem, facinus exsecrandum. Sed, ut, omnia furentis hominis impudentia, ad veram fidei rationem reuertamur; nominis vis huius est memoria repetenda. Itaque Fides est firma, & constans mentis assensio, auctoritate dicentis excitata. Auctoritas autem, ut Platoni placet, tribus rebus efficitur, sapientia, benevolentia, libertate. Tunc enim fidem adhibemus, cum existimamus, eū, qui aliquid asseuerat, neque labi propter stultitiam; neque, quid vtile nobis sit, occultare propter odium; neque propter ullam timiditatem, quo minus verum nobis aperiat, impediri. Cū igitur pro certo habemus, aliquem esse singularem honorum intelligentiam præditum, ei, nostram salutem caram esse sentimus, neque de illius constantia dubitamus; tum demum ei rectissime vitam nostram committi arbitramur; illiusque sententij constanti animo parendum ducimus, a quo abest omnis vel erroris, & impetritæ, vel fraudis, & iniuriæ, vel inconstantia, & imbecillitatis suspicio. Quod si ita est, cuius cōsilium capiemus? cuius sententiam sequemur? cui tandem credemus? est ne aliquid in vita, quod non sit infinitis erroribus implicatum, & atra quadam caligine circumfusus? poterit ne quidquam, simplex, & apertum, atque fideli benevolentia munitum, in moribus illorum reperiri? Iam, de hominum inconstantia quid attinet dicere? alium enim offensionis metus, alium ignominia timor impedit, alium postre-

mo mortis, aut doloris formido debilitat. Cum igitur omnes res humane sint erroris plenissimæ; cum frater etiam fratri pestem, atque perniciem machinetur; cum nihil sit hominum natura fragilius: quid amentius, & calamitosius, quam hominibus fidem adhibere, eorumque consilio, & sententia gubernari? Reliquum igitur est, ut soli Deo credamus; illumque inflammatum studio sequamur; præceptisque illius obtemperemus. Solus enim & sapiens est, & imensa benignitate, & potentia infinita præditus; ita, ut nullo modo possit in illum cadere, vel temeritas, aut dementia, vel salutis nostræ negligentia, vel timiditas, & inconstantia. Nec potentia illius ad id tantum valet, ut credamus fieri non posse, ut is propter alicuius metum, vel gratiam verum celet; sed ut certissimum habeamus, illum suos Divinis armis, atque sempiterno præsidio munire, & quæ promissit magnificentissime, largiri facillime posse. Fides igitur laudabilis, atque prædicanda, ea tantum est, quæ Dei verbo nititur, atque confidit. Ad illud igitur accipiendum, est semper intenta, illud solum libenter audit; illud mente complectitur; illud memoria recondit; illo vitam gubernat; illius fiducia res arduas, atque difficiles fidenter aggreditur. Verbum autem Domini, non modo mentem illustrat, verum etiam voluntatem inflammat, mens enim veritatem concipit; voluntas autem verum bonū menti penitus explicatum statim arripit. Cum enim, ut in principio diximus, iudicium semper voluntatem antecedit, eaque necessario iudicium consequatur; fieri necesse est, quoties mens non nutat, neque vacillat, neque quasi in binio constituta hæret, & dubitat, quam potissimum viam ingrediatur; sed certum, quam exploratum habet, quid sit expetendum, quid rursus fugiendum.

In hac autem coniunctione mentis, & voluntatis, summi Philosophi sapientiam constituunt. siquidem tum demum lumen illius elucere censent, cum voluntas rectam rationem sequitur; neque ab illius præscriptione recedit. Cum vero voluntas cum mente non consentit; ibi furore, & amentia statum animi dissipari, diripi, & inflammari, omniaque turbulentis erroribus perturbari, atque commisceri, prædicant. Eorum igitur sententia, summa sapientia rectæ rationis imperio continetur; summa vero insipientia in temerario cupiditatis dominatu consistit. Cum vero recta ratio constare non possit, nisi lumine divinae mentis illustretur; illiusque præsidio contra cupiditatis impetum muniatur; illudque celeste lumen, atque præsidium, nemo sibi possit absque fide comparare:

re: relinquatur, eos tantum sapientes esse nominandos, qui cum fide viuunt; qui vero ab illa deseruntur, esse amentes, & furiosos, tenebrisque densissimis obscuratos. Ergo, cū *profusa* fides totū animū regit, & in verbi Divini studiū rapiat, consequens necessario est, ut non cernatur solum in credendo, sed etiam in obediendo. siquidem obedientia, ex firmi mentis assensione nexa, & apta est; & cum illa magno quodam naturæ vinculo copulata. Vtrumque autem, a nobis Dei verbum, quod fides semper antæcur, efflagitat. Tunc igitur vere, id est perfecte fideles habendi sumus, cum Dei verbo audientes sumus. verbum autem Domini est lex illius sempiterna, quæ præscribit honesta, & a flagitio auocat, omniaque vitam salutaribus monitis temperat, atque moderatur. Ad huius nos cultum pactione adtrinximus, fidemque sacramento confirmavimus: *for lereq. sanctissimi*

mo ipsi Divina legi nos, omnesque vitæ nostræ rationes, addiximus. Cum igitur Dei legem transgredimur, fidem datam frangimus, & simul a Deo deficiamus; atque salutem nostram prodimus; ita, ut merito Infideles hac ratione appellari debeamus. Qui igitur Dei legem sequitur, illiusque se ratione, & voluntate conformat, is recte fidei munere fungitur. Ut autem melius videamus, omne fidei studium in Divina lege versari, operæpretium erit animadvertere, quo modo non modo sancti iones illæ sempiternæ, quæ ad veræ iustitiæ cultum referuntur, verum etiam ritus, atque caerimonie, quæ erant aduentu Christi delendæ, ad fidem faciendam institutæ fuerint. Non igitur erit alienum, aliquot arcana legis, sacris inuoluta mysterijs, explicare, & paulo diligentius enodata contemplari. quod sequenti libro faciemus.

HIERONYMI OSORII DE LVSTITANIA DE IVSTITIA LIBER TERTIVS

V igitur hinc aliud dicendi initium faciamus, cum essent olim miseranda tenebra mortalium animis offusa, omnesque nationes in summa caligine verarentur; cum ratio esset obscurata flagitijs, impedita sceleribus, & a voluntate diuinæ mentis auersa, & cum diuino iure hostili quodam odio dissidens; essetque veræ pietatis studium e terris exterminatum; omnesque mortales fere libidinis indomita vinculis alligati: vnus Abraham exstitit, quem neque hominum, cum quibus vivebat, improbitas, neque vllum humanæ consuetudinis exemplum, neque vlla vis libidinis, & cupiditatis a fidei studio dimoueret, & a contento pietatis cursu retardaret. In illo igitur diuinum quoddam fidei lumen, priscis illis temporibus mirabiliter eluxit. Vbi enim primum a Deo audiuit, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui; & vade in terram, quam monstrauero tibi: nullā moram interposuit, quin omnes sensus humanos opprimeret; & diuinam præscriptionem iudicio suo longe anteferebat. O vim fidei admirandam, quæ sic sensum omnē repudiat, vt sanguinis etiam communionem, & iuris humani necessitudinem, domesticorum conuiuium, & omnē denique vitæ incunctitatem contempnat, atque pro nihilo putet. Quid enim est in vita, patria dulcius? quid propinquorum consuetudine, & familiaritate iucundius? quid benignitate parentum amabilius? Quid contra, exilio grauius, aut odiosius? in illo namque extorris domo, patria, penatibus, cum & amicis destitutus, & agnatorum conuiuiu priuatus sis; consequens est, vt neque firmas opes te habiturum confidas, ad vitæ cultum; neque fideles amicos, ad animi securitatem; neque vlla denique oblectamenta, quibus animi curis dissentium a labore reficias. Vt autē nihil aliud sit, quod angat animum, ipsum certe carere patrio solo, in quo orti, & educati sumus, per se satis molestū est. Mirā enim in seuit omnibus nobis natura patriæ caritatem, ita, vt vix aliquid esse possit homini in alienis terris degenti incundum. Abrahā vero, cū iam septuaginta quinque annos haberet, essetque singulari prudentia, nullisq. incommodis, quod ex sacra historia constat, in patria premeretur; patriā, cognatos, amicos, opes, & possessiones, &

Gen. 12.

omnia denique, quæ sunt in vitā cara, atque periuicunda, pro quibus parandis, tuendis, amplificandis homines vitam periculis infinitis exponunt, & obijciunt, confectum reliquunt, nisi vt illum sequeretur, qui omnibus ijs, qui cunctas humanas opes illius causa neglecterint, vitæ sempiternæ præmiū proponit. Huius igitur amplissimi promissi fide, Christi discipulus effectus est; & animo soluto, & expedito, nullisq. terrenis affectibus implicato, omnia, quæ videbat, repente contempsit, vt spem earum rerum, quas minime videbat, incredibili mentis altitudine sequeretur. Itaque possessum patrimonium, pro fluxis æterna, pro exiguis summa, atque diuina bona, quæ sperabat, singulari fide complexus est. Fidei autem diuinam vim in hoc alto, & excelso viro, quod fidei singulare quoddam specimen habemus, attente considera. A suis enim, a complexu patriæ, atque, vt ita dicam, a se ipso diuulsus, sibi que dissidens, omne vitæ gubernaculum Deo tradidit; illique soli salutem, & dignitatem suam commisit. Numquam igitur, aut iter suscepit, aut tentoria collocauit, aut sedem commutauit, aut locum quieti delegit, aut aliquid denique designauit, in quo non semper in diuinam mentem respiceret; & de illius sententia omnia vitæ consilia caperet; omnemque viuendi rationem ad voluntatem illius dirigeret. Erat itaque semper illius mens erecta ad audiendum, animus alacer, & expeditus ad exsequendum, quidquid sibi fuisset a Deo imperatum. sic autem erat fide stabilitus, vt omnia humana contemneret, & diuina tantum ardentissime concupisceret. Numquā igitur illum vel secundæ res extulerunt, vel aduersa deiecerunt. numquā vlla tempestate potuit, aut sui officij, & muneris obliuisci; aut ab instituto cursu deduci. Hac igitur fide, in eā Dei amicitia peruenit, vt in illius etiā summi, atque sapientissimi Domini consilium, tamquā secretorum omnium cōfiscius, atque cōsiliorū particeps, adhiberetur. In hoc igitur viro voluit olim Spiritus sanctus, singulare fidei formam depingere, & diuinis illustrare luminibus; vt, in eā intuentes, vitamq. nostram ad illius imaginē effingētes, in eius sobole censemur, atque tandē eiusdē gloriæ, sempiterniq. patri-

monij

monij hereditatē cerneremus. Nō enim refert, quod ad diuinum iudicium attinet, quo genere ortus sis; sed cuius exēplum sequare, cuius vestigijs insistas, cuius te similitudine conformes. Non multum interest, cuius specie corpore refferas; sed cuius vitam, & actiones imitere. Nā, cum patris opus sit, similem sibi speciem formare; magis est pater appellandus is, qui, claro virtutis exemplo, multos incendit ad virtutis studium; & ita sui specimen in eorum animis, qui illum sequuntur, ingenerat; quam qui gignit filios sibi corporis specie similes, moribus autem, & vita dissimilimos. Sic fit igitur, vt omnes, qui simili fide vitam instituunt, ipsius Abrahami filij numerentur; & eiusdem dignitatis, & amplitudinis, & æternitatis confortes existant. Nā & fide se ipsos a rebus humanis disungunt; & ad ductum & imperium, diuini spiritus adiungunt; & omnem vitam ad illius præscriptionē dirigunt; & hac ratione, & iustitiæ splendorem, & gloriæ claritatem adipiscuntur. Sic igitur euenit, vt, qui Abrahami vestigia sequuntur, & filius illius sit, & omnium bonorum, quæ ille adeptus est, similiter hereditatē adeat. Fuit tamen commodum, cum Deus illi futurum ostēderet, vt ex eius stirpe nasceretur is, qui erat genus humanum liberaturus, & in communium rerum omnium vastitate, fidei reliquiæ essent apud posteritatem illius constituendæ; vt natio illa esset insigni aliquo distincta, quo posset a reliquis internosci, vt tanta promissionis veritas comprobari posset, & genus illud impressi cuiusdā signi admonitu, ad memoriā sanctissimi parentis excitari. Vt igitur Deus præcipua quadam religione gentem illam vniuersam obstringeret, quæ erat sanctissimi illius viri semine propaganda; fœdus cū illo percussit. Fœdus, inquit, meum interponā inter me, & te; & multiplicabo te vehementissime. Fœdere illo innumerablem sobolē viro sanctissimo pactus est, ita, vt non modo eorum parens haberetur, & esset, qui erant illius sanguine procreandi; sed illorum etiam, quos exemplo fidei erat ad similem sanctitatis excellentiam propagaturus. Eandemq. statim sententiam repetens, ait, En ego feriam tecum fœdus, erisq. pater multarum gentium. Vtq. promissio illa, nomine etiā sacraretur, & omni ex parte clarior fieret, nomen illi mutauit. Antea namq. appellatus fuit Abram, id est pater excelsus; tunc vero Abraham, quod nomen patrem multarum gentium significat. Nec vitra, inquit, vocaberis Abram, sed Abraham. Rationem autem noui nominis statim apponit: quia patrem, inquit, multarum gentium constitui te; propagaboque te vehementissime; erisq. multarum gentium pater; & reges ex te orientur. Non magnum erat, neque Dei magnificentia dignum promissum, si hoc tantum ostendit homini diuino, quem summis ornamentis illustrare statuebat, futurū, vt gens innumerablem, flagitijs tamen infamem, & comuni exitio destinata, ex eo nasceretur; aut reges,

Gen. 17.

libidinum serui, atque cupiditatum mancipia, ex stirpe illius existerent. Nam ex impiorum semine sæpenumero incredibilis exoritur hominum multitudo; & reges, ad hominū opinionē maximi, atque summis opibus præditi, ex illis procedunt, qui, per scelus, ad summas opes perueniunt. Cū igitur nouum, præstans, & eximium præmiū egregiæ summi illius viri fidei, atque sanctitati tribuere statuit, cuius beneficii magnitudo, propter illius excellentiam, erat insolito quodam fœdere scienda, omniq. religione consecranda; non tu mihi communem cum impijs, & scelestis hominibus, sobolis gignendæ rationem cōsideres; neque regiam illam dignitatem ad insanā multitudinis opinionē accommodes. Quid enim? parū ne magna soboles fuit orta ex hominibus flagitiosis, & impijs? nū Chaldaeī, nū Persæ, pauci fuerunt? num earū gentiū, quarū impetu fuit Hebræorū genus afflictum, atque tandē, quasi quadam eluione deletum, exigua multitudo fuit? num reges ex Abrahami stirpe editi, fuerunt cum Assyriorum, aut Persarum, aut Romanorū opibus, & potentia confecti? Nulla igitur causa erat, cur Deus cū egro amico suo pactiōem tantā religione faceret, si multo etiā minus erat ei collaturus, quā Romulo contulit, homini impuro, & fraterna cade inquinato; cuius tamen genus orbi terrarū iugum imposuit. Illuc igitur promissum spectabat, vt intelligeretur futurum, quod postea tandem exitu comprobātū fuit. Innumerablem enim hominū multitudo sese ad illius imitationem contulit, similiq. fide Deum venerata est, eiusdemq. iustitiæ hereditatem, & patrimonium consecuta, in eadem gloria cum generis principe, & auctore viguit, ad regiam dignitatis amplitudinem mirabiliter excitata. Quamuis autem omnes, qui ex hac stirpe sanctissima, non sanguinis propagatione, sed fidei similitudine generati sint, regia sint virtute præditi; illi tamen præcipue regio nomine digni sunt, quorū iustitia clarius enitescit. Non enim solum rex habendus est Dauid, neque solum Iosaphat, aut Ezechias, aut Iosias, aut reliqui simili laude florentes, qui Iudæos iuste rexerunt, reges habendi sunt; sed omnes, in quibus eadem regia virtus excelluit; qui omnes ad Abrahami genus pertinent. Tyranni vero non modo reges habendi non sunt; sed omnium seruorum contemptissimi. Huc igitur illud fœdus pertinebat, vt firmaret fidē illius promissi, quod pollicitus fuerat, illum ex Abrahamo oriundum, cuius spiritu, & numine, erat ingens multitudo per fidē e tenebris eripienda, & in hereditatis diuinæ possessione collocanda, & regijs etiā muneribus illustranda. Fœdus igitur & institutum fidem designabat, & fide feriebat, & ad absolutā Christi fidem piorum animos excitabat. Fidei autem vim illo fœdere contentam intelligimus, cum adiungit Dominus, Et statuā pactū meum inter me, & te; & semen tuum post te, in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus,

L. 2 tuus,

tuus, & seminis tui post te. Hinc certe satis liquet, omnem fœderis pactionem ad fidem dirigi. Illud enim est nobis Deus, quod maxime intuemur, quod eximie diligimus, in quo vitæ præsidia collocamus. Vnde fit, ut aliorum quidem Deus venter sit, qui beatæ vitæ summam in ingluvie ponunt; aliorum autem venerea voluptas: tum alij pecuniam, alij denique inanes honores, & vana imperia, ut numina, venerantur. Quidquid illud est denique, quod summum bonum esse statuis, quod ardentissime cupis, quod studiosissime consecraris, in quo beatæ vitæ rationem ponis; id tibi Deus est. Quamvis igitur Deus omnia numine sempiterno contineat; illorum tamen præcipue dicitur Deus, qui credunt illum summum esse omnium bonorum, eaq. de causâ in illum inflâ matris animis rapiuntur. Ergo, cum hoc sit fidei munus, in Deum solum, ut in summum bonum, respicere, illiusq. tantum præsidio niti, illiusque studio vehementer incendi; constat certe, fœdus illud, ad hoc vnum munus sacrandum, ictum fuisse; & omnem illius fœderis rationem, in fide consistere. Hac autem de causâ illud fœdus sempiternum appellat, quod fides non in res fluxas, & interituras, sed in Dei clementiam, & bonitatem, & præmia sempiternæ vim, atque sanctitatem considera; fructumq. illum fœderis merte recolito, quo Deus nobis suum patrociniū, atque tutelam paciscitur, nostramq. nos illi fidem eadē pactione deuinximus. sic fit, ut nos in populo illius numeremur; & ipse Deus noster, præcipua quadā instituti fœderis ratione, nominetur. ut tamen illius pactionis monumentum aliquod posteritati traderet, & illam gentem a reliquis, signo impresso, secerneret; præcepit Abrahamo, ut se, deinde omnes domesticos circumcideret, legemq. sanxit, ut idem in omni infanti masculo, qui deinceps ex illius stirpe gigneretur, octauo ab ortu die, fieret. Ut autem appareat, non circumcisionem, sed fidem fœdere illo fuisse sancitam; circumcisionem vero adhibitam, ut fidē ipsam signaret, adiungit; Ut sit in signum fœderis inter me, & vos. Hac autē de causâ grauitatē cōminatus est his, quorum præputia circumcisā minime fuissent. Mas, inquit, cuius præputij caro circumcisā non fuerit, excidetur illius anima & populo suo. In quo quidem loco, omnibus excisione, & interitum, denuntiari cernimus, qui fide vacui fuerint. Fuit igitur circumcisione designata fides, & illius fidei monumentum, quæ summam Abrahamo dignitatem peperit, ad posteritatis memoriam consecratum; ut, quoties illius posteri se eo signo impressos animaduertent, toties illis in mentē patriæ sanctitatis, atque virtutis veniret. Quam apte vero circumcisio sit instituta, ad significandam fidem; multis rationibus cerni potest. Primum enim, cum fides in refecanda libidine, & teme-

ritate coercenda, & comprimenda gernatur, aptissime designatur, aliquid ex ea corporis parte refecando, quæ maxime rebellis, & contumax est in rationem. Deinde congruum fuit, ut in ea potissimū parte esset fidei monumentū inctum, in qua primū fuerat signū rebellionis animaduertum. Cum enim primum nostri generis principes a Deo defecerunt; statim in poenā illius rebellionis, atque perfidiæ, eas partes contra rationis imperiū turpiter agitari senserūt. Postremo, quemadmodū, naturę vitiatæ, atque corruptæ, propagatione, parentū labes fuit ad vniuersam posteritatem transfusa; ita fidei propagatione erat Diuina gratia ad eos deriuanda, qui erant per Christi spiritū fide procreandi. Fuit igitur consentaneū, ut huius sanctæ gentis, atque seminis significandi gratia, sacra retur illa pars corporis, quæ procreationis causâ viris omnibus afficta est. Hæc, & alia multa sunt, quibus intelligitur, quā apte sit instituta circumcisio, ad fidē adumbrandā. Est autē circūcisionē fidei signum, Moses in primis explicat, cum ait; Circūcidite præputia cordis vestri, & quasi exponens, qualis sit ista circumcisio, continuo adiungit; Et cernicem vestrā ne induretis amplius. Vnde colligitur, tã præputij nomine, quā duræ cervicis appellatione, rebellis animi perfidiā declarari: ex quo perspicitur, circumcisione denotari obedientiā. Hanc autē fidei obedientiā esse, magna ex parte, ad beneficiū diuinū referendā, docet alibi, dicens; Circūcidet Dominus Deus tuus cor tuū, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ita viuas. Alibi vero, cum futuram Hebræorum perfidiā ostenderet; & eas clades, quibus erant opprimendi, prædiceret; adiecit, tandem fore, ut eorum mēs incircumcisā victa plagis erubesceret. Ieremias item, Circumcidimini, inquit, Domino. Quasi dicat, non est ista circumcisio, quæ corpus, non mentem, ab impura hominum natione discriminat; ea, quam Deus in vobis requirit; sed illa potius, quæ animū Deo subdit. Hac autem est fides, quæ refecat libidinem, quæ circumcidit impuritatem, quæ purgat animum, omnemq. illius rebellionem coercet, & comprimit. Non igitur, qui pelliculā amputant; sed, qui cum fide viuunt, Domino circumciduntur. Vnde idem Propheta, in eorū, quos arguit, perfidiā inuectus, ait eos incircumcisum cor gere. Alibi item, incircumcisas aures illis esse conuenitur. Ex his autē locis, satis liquet, in quo uis illius fœderis consistebat: in fide nēpe. Hæc enim, non corpus, sed mentē ab impiorum communione discernit. Hæc est illa circumcisio, quā Paulus dicit, nō scripto, sed diuino spiritu cōtineri; quæ non humanā laudē, inani quodam studio adumbratæ sanctitatis aucupatur: sed veram ex Deo gloriam excellenti, atque diuinā virtute consequitur. Idē Paulus, ad Philippenses scribens, eos admonet, ut caueat cōcisionē, sic enim appellat Iudeos. Eleganti enim nominis immutatione,

Gen. 2.

Deut. 16.

Deut. 30.

Leuit. 16.

Ierem. 4.

Ierem. 9.

Ierem. 6.

Rom. 2.

Philipp. 2.

mutatione, miseram gentem vituperat, quæ in corporis circumcisione gloriabatur; cum mentem, non fide circumcisam, ut par erat, sed mortiferis perfidiæ vulneribus fœde concisam generet. Adiungit deinde, Nos sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruimus, & gloriamur in Christo IESU, & carni minime confidimus. Si igitur circumcisio est libidinis excisio, & carnis, hoc est effrenatæ cupiditatis, amputatio; si nihil aliud significat, nisi a corpore disunctionem; satis constat, omnem illam fœderis religionem, quæ Deus cum Abrahamo fœdus percussit, ad faciendam fidem fuisse institutam. Et, si circumcisio fuit, ad internoscendam viri illius sanctissimi posteritatem a reliquis gentibus, adhibita; perspicuum est, omnes, qui vere circumcisi sunt, id est quorum animos fides facit insignes, esse in Abrahami filijs numeros. Et, si filij sunt, eadem omnino præmia fidei illius constituta, quasi legitimam hereditatem cernent. Hactenus de circumcisionis fœdere: nunc ad legis fœdus, atque sacra veniamus; e quibus aliqua tantum commemorabimus, nā omnia persequi esset infinitum. Primum igitur, cum Deus Moſen in Aegyptum mittere statuisset, eum iam in fidei studiū valde progressum, multo amplioribus ornamentis illustrauit, & ad cognitionē Christi longe clariorem perduxit. Opus enim erat, cum ad tantum munus, efficiendum eligeretur, ut nō modo gratiæ diuinæ consideret; sed etiam illum gratiæ auctorem, cuius imaginem gerebat, mente, atque cogitatione comprehenderet. Cum ergo Deus illū impelleret, & incitaret, ad Hebræum populum, ex immani Aegyptiorum tyrannide liberandum, eumq. vindicem libertatis, repressore iniuriæ, auctorem salutis, & principem denique, atque rectorem populi sui constitueret; multis signis illum admonuit exempli, quod intueri, in quo mentem omnem defigere, quod omni studio imitari conueniebat; modo vellet pro dignitate sibi commissum munus administrare. Præcepit igitur ei, ut virgam, quam tenebat manu, in terram proijceret: quo facto, virga repente, in colubri faciem versa, Moſen ipsum ad aspectu perterritum, atque fugauit. Sed a Deo reuocatus, & confirmatus, cum colubrum cauda comprehenderet, ut fuerat sibi a Deo præceptū; sentit statim virgam, exsuta colubri forma, ad pristinā figurā rediisse. Hæc portenta, atque prodigia, nō temere, atque sine causâ, a sapientissimo illo rerum domino, in rebus tanto studio ab illo procuratis edita fuisse dicemus; minime vero, nec enim conuenit illi summæ, atque sempiternæ sapientiæ, ea signa edere, quæ non maximarum, atque optimarū rerum significationē in se ipsa contineant. Virga autē est insigne regium; significat enim summum, & inflexibile regē; studium, omni gratia, quasi fronde, spoliātū; & exactam iustitiæ normam, ad quam sunt omnes controuersiæ dirigendæ. Vnde Reges olim sceptrū gestare soliti sunt, ut ostenderent, offi-

cium suum esse, neque gratiæ quidquam, neque offensioni tribuere; sed sine vlla perturbatione, quidquid esset in hominum moribus, & contra eibus obliquum, ad recti rationem, & iuris ordinem reuocare. Inde fit, ut in sacris litteris; hoc siue virgæ, siue sceptri nomen, ad regiam iurisdictionem significandam, positum esse videamus. Quale est illud, Reges eos virgæ fereat, & virga directionis, virga regni tui. Coluber vero peccatū designat. est enim tortuosum, lubricum, & infestum, omni serpente truculentius, & immanius; atq. mortifero veneno, eos quos morſu, & afflatu vehementius inficit, intremens. Vnde Solomon præcipit, ut peccatum, quasi venenatum serpentem, fugiamus. Accirco etiā Satanas, cum primos homines in peccatum impulit, serpentis imaginē tulit. Quid aliud est igitur sceptrum in terram proiectum, & in serpentis speciem subito conuersum, quā Christi Regis sempiterni maiestas, & imperiū, in terras ad hominum salutem delapsū, & in habitu naturæ, peccatis obnoxia, delitescens? Cū enim nullum in se peccatum admittere omnino potuisset; gessit tamen formam hominis peccato affinis; cum omnes dolores, arumnas, contumelias, & omnes denique poenas, in hac vita peccatis constitutas, sponte sua suscepit, atque subiuit. Quid Moſis fuga, nisi crucis offensionem, significat; quæ Iudeos, mente in terra defixos, sic alienauit a Christo, ut in fugam verteret? Regem enim expectabant florentem opibus, bellicæ laudis gloria præstantem, suos terris diuitijs large, atque magnifice locupletantem, omnibusq. rebus ad vitæ cultum, & elegantiam conuenientibus mirabiliter affluentem; Christum vero cernebant, inopem, & egentē, laboribus eximij confectum, summis doloribus excruciatum, atque tandem, quasi impurum, & maleficum hominem, in crucem sublatum, & exstinctum. Illa vero confirmatio animi, quæ Moſes serpentis caudam apprehendit, Hebræi populi conuersionem, atque fidem vltimis temporibus futurā præmonstrabat. Tunc enim Dei voce a perfidiæ scelere reuocatus, ad Christū, quem modo impie fugit, mentis aspectū referret; nec tam in illo serpentine speciei deformitatem, quam regij sceptri dignitatem intuebatur, illūq. fide, & sanctitate venerabitur. Ut igitur Moſes intelligeret, se non propria virtute, sed numine illius, qui per similitudinem carnis peccati, (sic enim Paulus appellat Christi corpus infirmū, & laboribus immensis obiectū) erat humanū genus in libertatē vindicaturus; fuit illo signo instructus ad clariorem Christi intelligentiā; atque ut simul mente conciperet imaginem illius, cuius se similitudine, & exemplo conformaret. Alterum vero signum non minus admirandum subsecutum fuit. nam, cum Moſes Dei iussu manū in sinū immisissam educeret, eā vidit lepra totā infectā; cumq. rursus in sinū missam extraheret, nullum in ea lepræ vestigiū animaduertit. Hic rursus, quid aliud, quam

Psal. 2.
Psal. 44.

Rom. 8.

Exod. 4.

Exod. 7.

Exod. 12.

admirabile fidei vim, & efficaciam intuemur? Nam, cum se homo colligit, ut se ipsum exen-
t, atque diligenter examinet, ut videat, ec-
quid habeat in se laude dignum, nihil aliud inspi-
cit, quã lepram, hoc est animi scelere pollutum,
atque pestilenti tabe confectum. Cum rursus, ad
se reuersus, Christi fide nititur, lepramq. defor-
mitate perturbatus, lepram medicinam querit, &
spiritui, interne mentis officium vocanti, se
obedientem præbet; sanitatem repente recipit, ope-
raq. sancta, & sempiterna laude digna molitur.
De tertio vero signo quid dicendum? contactu
enim virgæ, aqua in sanguinem versa fuit, ad
significandam diuinam vindictam, seueritatem, con-
tra eorum infidelitatem, & obstinatis, iussis di-
uinis obstitunt. Quid, cum in Pharaonis conspe-
ctu, eadem virga in serpentis formam mutata,
maleficorum serpentes confecit, atque omni-
sumpsit? in quo plane significatum est, futurum
ut Christus in similitudine carnis peccati, om-
nia peccata exstingeret, atque deleteret. Quid,
cum aquas corruptas, ranas obduxit, insectorum
aculeos immisit, immanes feras incitauit?
Quid, cum pecorum, atque iumentorum stra-
ges edidit, humana corpora vlcibus percus-
sit, & ardore pestilenti miseros homines inflam-
mauit? Quid, cum tonitrua, fulgura, fulmina, in
caelo concitauit, cum grandine, fruges, & agros
vastauit, cum denique locustarum infinita
multitudine, quidquid reliquum fuit viridita-
tis, in agris absumpsit? Quid, cum lucem erip-
uit, noctem offudit, & cum fideles iucundissi-
ma luce fruerentur, infidelium oculos, tætris re-
nebris, & horrenda caligine demersit? Quid,
cum omnes Aegyptiorum liberos natu maximos
interemit, omnemq. regionem fletu, lamentis,
eiulatu, plangore compleuit? Num parum liquet,
ijs omnibus signis declarari, quanta sint in re-
rum omnium exitio luce circumfusi, quantisq.
bonis affuant animi fide stabiliti, quanta rursus,
atque quam dira supplicia eos maneat, qui
fidei abijciunt? Quod quidem vel maxi-
me Pascha mysterium declarauit. nam, cum
iam Hebraeis instaret iter, & appropinquaret
tempus, quo erant ex Aegypto migraturi, quæ-
libet domus agnum, quem in eius sum Dei iussu
pararat, post solis occasum macerat, sanguine il-
lius limen ostij superum, atque postes intingit,
illumq. assandum curat, herbas agrestes, & a-
maras adhibet; panes azimos apponit; instru-
cto epulo quisq. paterfamilias cum suis accum-
bit. Omnes festinanter edere, & toto corporis
habitu, quanta propere demigrandi necessitate
premerentur, aperte significare. Erant enim
calceati, atque præcincti, & baculos manu tene-
bant, ut nihil eis longius esse videretur, quã ab-
sumptis dapibus, omnem ad proficiscendum
celeritatem festim suscipere, itaque Agnum
vorant potius, quam comedunt; ossa, quæ qui-
dem nefas erat frangere, & carniū sacrarum
reliquias, flammis adolent, atque consumunt.

His ita rite peractis, cum omnia ad iter neces-
saria, cum incredibili festinatione pararent, &
tamen se adhuc intra domesticos parietes con-
tinerent; ecce tibi angelus media nocte a Deo
missus incitatur, inuadit, eadem facit maxima,
& in alios quidem micantem gladium vibrat;
alios vero pauore nimio confusos exanimat.
cruentum tamen mulcrum, ab ædibus, qua-
rum aditus cernit agni sanguine adpersos, se-
dulo continet, in alias omnes ingenti cæde gra-
sat; Aegyptiorumq. filios natu maximos in-
terficat, & cuncta tandem lamentis, eiulatibus,
& confuso omnium clamore cõturbat. Tunc igitur
demum Rex impius, qui imperium Domini cõ-
temnebat, animos demisit: tunc omnis illius fe-
rocitas, atque pertinacia compressa est. tunc
Aegyptij malis edocti diuinum numen exhorre-
t; tunc iter, quod omni conatu impediabant, ab-
solutum cupiunt. Hebraeis instant, & ab illis omni
ratione contendunt, ut statim demigrent. Fuit
igitur illa nocte fidelium libertas, cum magna
infidelium peste, atque perniciem constituta. Il-
lud autem sacrum nocte illa celebratum, fuit ap-
pellatum Pascha. פסח enim Hebraum, idem
est, quod transitus. Fuit autem sic appellatum,
vel quod nocte illa angelus per Aegyptiorum do-
mos districto gladio transfret, & transeundo
Hebraeos conseruaret; vel quod ea nocte erant
cũcti Hebraei, Deo duce, e tenebris, & durissima
seruitute, in lucem, atque libertatem transi-
ti. Hanc noctem voluit Deus singulis annis so-
lemni ritu conseruari, ne numquam elaberetur
ex animis hominum tam clarum præsentissimi mu-
nificæ beneficium; & simul, ut eorum animos paul-
latim ad maiorum rerum intelligentiam eru-
deret. Duo namq. sunt munera fidei, in dyo tẽ-
pora distributa. vnum est, actio gratiarum; al-
terum vero, orationis, & preceationis studium;
cũ spe firma coniunctum. Nam & præcepta be-
neficia recordari conuenit, & futuris egregie
confidere. Quicũq. enim sunt immemores be-
neficij, ingrati certe sunt. ingrati vero animi
scelus est, omnẽ perfidia immanitatem cõple-
xum. Qui vero in futurum tempus diuinæ pro-
missionis diffidit, is certe aut Deum immanis po-
testate spoliat, aut immanis benignitate. Quo-
quo igitur modo diuinæ promissa in dubium
vocet, est immani perfidia scelere alligatus.
Vnde Paulus, cum gentium infidelitatem expli-
caret, ait; eas, cum Deum cognouissent, non il-
li, ut Deo, gloriam detulisse, aut gratias egisse.
Gloriam Deo tribuimus, & illius nomini debi-
tos honores instituimus, cum de illius vel po-
tentia, vel fide minime dubitamus. Gratias au-
tem agimus, cum assidue beneficia, quæ acce-
pimus, in memoriam reuocamus; & omnem vi-
tã in laude diuinæ consumimus. Quocirca Da-
uid, ne se aliqua ex parte scelere cõtaminaret,
mentem suam excitabat, dicens; Lauda, anima
mea, Dominum, & beneficia illius numquam obli-
uiscar. Vt igitur Dominus populum, quem fide
instruebat, fidei religione deuinctum in officio
conti-

Exod. 13.

Psalm. 49.

Rom. 1.

Psalm. 145.

contineret, & ad maiorum rerum fidem instrue-
ret, dies festos quotannis institui, & agitari vo-
luit; in quibus omnia illa, quæ tunc facta fue-
rant, agerentur. Sanxit enim, ut, anno verten-
te, & eadem illa nocte, ut ita dicam, redeunte,
agnus in ædibus singulis immolaretur; postes,
& limina, simili ratione agni sanguine tinge-
rentur; epulum eadem religione fieret; septem
continuis diebus, panibus fermentatis vesci
non liceret. Istud, inquit, sollempne instaurabi-
eis ritu sempiternum. Erant igitur illis omnia
statim temporibus eadem cerimonia renouan-
da; ut, cum non tã verbis exponerentur, quam
rebus agerentur, esset beneficij illius memoria,
eorum animis infixæ; & simul illa primum disci-
plina teneros filiorum animos imbuerent, ut,
cum ætate paulatim instaurata, pietas adolesce-
ret, atque tandem corroborata, ad perfectio-
nem perueniret. Cum quæserint, inquit, de
vobis filij vestri, quænam sit ista religio? dice-
tis, Victimam transitus Domini est, qui transi-
uit per domos Israelis, cū Aegyptiis exitium,
nobis autem salutem contulit. Alibi inquit
Moses, narrabitq. filio tuo die illo, quæ Domi-
nus in te contulerit; & erit quasi signum in ma-
nu tua, & quasi monumentum ante oculos
tuos, ut lex Domini sit semper in ore tuo. His,
& aliis quam plurimis testimoniis, quæ refer-
re minime necesse est, liquido constat, hoc sa-
crum muneris illius colendi gratia, institutum
fuisse, quod positum esse diximus in gratia tri-
buenda. Est autem hoc gratissimum Domino
sacrificium. Sacrificium, inquit, laudis hono-
rabit me. quod quidem primum fidei officium
esse diximus. Quid de altero e duobus fidei mu-
neribus dicendum? numquid Pascha illud pa-
rum animos excitabat, ad futuræ salutis spem;
numquid ad notitiam diuinæ in nos gratiæ, pa-
rum animos instruebat? Quid enim magis men-
tes erigeret, & ad Christi cognitionem tempo-
ribus illis adduceret, excogitari vix potest. A-
gni enim sanguis, liminibus adpersus, qui sa-
nientem gladium ab ædibus fidelium arcebat,
Christi sanguinem pro salute omnium profu-
sum significabat, quo omnes peccatorum sor-
des eluuntur; celi templa aperiuntur; animi
sempiternam dignitatem consequuntur. Is e-
nim, ut nos a communi generis humani ruina,
atque vastitate defenderet, & cum patre, a quo
discedebamus, in gratiam reduceret; se mediũ
inter insensum nostrum sceleris numen, & nos ip-
sos interposuit; diuinæ seueritatis tela in homi-
nes intrepit, vnus pro vniuersis excepit; san-
guineq. suo omne humanum nefas exstinxit; at-
que nos cum Deo, cuius legem oppugnabamus,
miro amore coniunxit. Porro autem agni car-
nes non aquis elixæ, sed ardentibus prunis as-
sæ, designabant, in Christo nihil esse mollitiæ
languens, & fluidum, sed constans potius ani-
morum pabulum, ardore eximio caritatis in-
censum, atque diuinæ virtute corroboratum,
ad animos nutriendos, & celestiq. præsidio con-

firmandos. Erant autem cum celeritate come-
dendæ, ut doceremur, omnem in Christi cul-
tu, & imitatione lenitudinem esse, quasi quan-
dam animi labem, & maculam, fugiendam. I-
gnum enim est, non adesse firmam fidem, cum
animus non incenditur epularum celestium eu-
piditate. Non incendi autem nos Christi cupi-
ditate, satis apparet, cum lente, & negligenter
aliquid gerimus, quod ad cultum illius, & salu-
tem nostram pertineat. Est igitur Christi cor-
pus inflammatis animis comedendum, atque
ardentissima cupiditate vorandum, & intimis
animi visceribus condendum, ut in illius natu-
ræ similitudinem rapiamur. Ossa nefas erat
conterere, ut esset testatum, posse quidem Chri-
stum mortem oppetere, non posse autem virtu-
tem illius, atque robur infringi. Erant ossa cum
reliquis in ignem coniicienda, nihilque in po-
sterum diem reseruandum, ut videremus, ea,
quæ mente capere nequimus, eo quod intelli-
gentiam nostram superent, esse fidei flammis,
& incendio, committenda; nec villo modo du-
bitandum, quin insit in illis sanctissimum ali-
quod sapientiæ diuinæ mysterium, aut a prudẽ-
tioribus iam ratione perceptum, aut certe op-
portunis temporibus enuntiandum; & simul in-
telligeremus, non esse tutum, aliquid, quod ad
veram animi sanctitatem pertineat, differre,
atque procrastinare. Azimi panes, animi in-
nocentiam, & integritatem; septem continui
dies, quibus vesci fermento nefas erat, perpe-
tuæ vitæ cursum, ab omni criminis contagio
purum, conseruandum esse demonstrabant.
Non enim vno, aut altero die, sed toto vitæ
spatio, quod numero septenario non incom-
moda ratione designatur, peccati labes vitan-
da est, si volumus partem libertatem perpetuo
retinere. Herbarum agrestis amaritudo, est
dolor ex flagitiorum recordatione susceptus.
Calcei induti, vestes accinctæ, & reliquis itine-
ris festim ineundi apparatus, & suscepta in-
epulo celeritates, docebant, nihil esse in re tan-
ta cunctandum, nihil de die in diem differen-
dum, sed omnem nobis celeritatem adhiben-
dam, ut peccati fines relinquamus; & hostis
immanissimi, nos pertinaciter insequentis, sa-
uitiam fugiamus; & contento studio, & cursu,
ad felicissimam iustitiæ hereditatem, & amplis-
simum sanctitatis patrimonium properemus.
Ergo, cum sollempne illud sacrum, tanta cari-
monia quotannis instauratum, non modo im-
primeret in animis accepti beneficij memoriã,
verum etiam mentes incenderet ad beneficij
multo amplioris expectationem, quod erat nõ
Mosis, sed Christi opera conferendum; & om-
ne fidei munus in perceptis bonis animo reco-
lendis, atque pertractandis, & in futuris firma-
spe, & alta mente percipiendis versetur, ut de
præteritis gratias agat, & de futuris egregie
confidendo, debitam gloriam Deo tribuat; quis
non penitus animaduertit, quanta in eo sacro
fidei disciplina constiterit? Sed, si cupis ipsius
fidei

fidei vim, & officium clarius intueri, consue-
tibi ante oculos gentem illam e terra fertilissi-
ma finibus, in qua multos annos sedes, atque
domicilia non incommode habuerat, egressam,
in eam regionem cursu contendere, quam pe-
nitens, qualis esset, ignorabat; sed tantum au-
dierat, illam ab innumerabili gentium multitu-
dine, eaque fera, & truculenta, magnisq. vi-
ribus prædita, & opibus summis instructa, mul-
tis ante sæculis occupatam. Properabant igitur
Hebræi ad eam gentem armis expellendam,
quæ erat multitudine innumerabilis, viribus im-
manis, usu bellandi satis robusta; cum ipsi, pro-
pter seruendi diuturnitatem, nec animis, nec
armis, nec usu valerent, nec aliquid per se con-
fidenter aggredi vlla ratione possent. Non igitur
quidquam aliud, quam spem diuinam promif-
sione nixam sequebantur; eaq. freti, sese itineri
minime turbantes, & timide commiserunt. ita-
que, cum iter facerent per incultam, atque
vastam regionem, in qua nunquam fortasse fue-
rat hominis vestigiū impressum, ad nubes præ-
euntes se ductum applicabant, quæ multiplici
fructu, & utilitate, spiritus Diuini præsentiam
facile declarabat. Die namque, solis ardorem
interpositu suo temperabat; nocte vero, lumen
clarissimum præferebat. Hanc igitur nubem in-
trabantur; illam sequebantur; ad illius motum,
quem non naturæ vis, neque fortunæ meriti-
tas, sed Dei numen regebat, iter institutum gu-
bernabant. Cum nubes consistebat, illi quie-
scebant; cum rursus movebatur, vasa conclam-
abant; quo illam ferri cernebant, eo cursum
suum sine vlla cunctatione dirigebant. in quo
quidem tunc satis expressum fidei officium fuisse
se cōspicimus. Quid enim aliud vult fides? quid
contendit, atque molitur? quid tandem aliud
efficit, nisi ut totum animum a sensu, studioq.
corporis abductum, ad imperium, & nutū Di-
uini spiritus omnino transferat? Hoc igitur
vnum suum esse officium ducit, numquam ocu-
los a celo deicere, spectans, quid diuina mens
fanciat, atque præscribat; quem motum affe-
rat animo; quo voluntatem hominis impellat;
a quibus auocet rebus; quo subsidio iacentem
animum erigat; infirmatum fulciat; hærentem
confirmet; & ad studium immortalitatis incen-
dat. Cum spiritus sanctus vocat, accurrit; cum
deterret, extimescit; cum præest, sequitur; cum
præscribit, obtemperat; quocumque denique
eum spiritus ille vitalis impellit, eo fert impe-
tum, & singulari alacritate impositum sibi mu-
nus exsequitur. Qui spiritu Dei aguntur, in-
quit Paulus, hi sunt filij Dei. Hæc autem digni-
tas agnationis diuinæ fide cōparatur. Vnde col-
ligitur, vim fidei in ea alacritate cerni, qua ma-
ximi animi omnibus Dei placitis obsequuntur.
At, quos fructus ea fide percipiunt? eos certe,
qui summum animis stuporem incutiunt. Nam,
cum omnia ardēt flammis, illi non aduruntur;
cum mare tumidum impius absorbet, illi non al-
luntur; in locis desertis, & ab omni humano

Rom. 8.

cultu remotissimis, cælesti pabulo nutriuntur.
Ignis vim suam repente sustinet; pelagi sunt
peruij; salutaris tons. e silice prorumpit; cæli
alimenta suppeditant; omnis, denique natura
eorum commodis seruit; omniaq. eis adiumen-
ta, & ornamenta largit, & abunde subministrat.
Quod illi tum multitudini, quæ fidelium cunctos
rum imaginem, & speciem referebat, euenit.
nam, cum flammis omnia conflagrarent, illi
permanere; mare dissectum facile eis transi-
tum præbuit; impios vero fluctibus in summo lo-
cum reductis repente consumpsit, & cælum ali-
menta salutaria, atque incunda demisit; petra
virga percussa, ingentem aquarum vim profu-
derunt. Considerandum est autem, quibus ver-
bis Deus admonet Moysen, ut e silice aqua eli-
ciat. Tolle, inquit, manu virgam, qua fluium
percussisti, & ego consistam ante te supra pe-
tram, quæ est in Horeb; percutiesq. petram, &
exibit ex ea aqua, ut bibat populus. Quorsum
tandem spectat illa admonitio, qua redigit in
memoriam Moysi, vnum illud ex tam multis si-
gnum, cum reliqua multo maiora prætermi-
tat? Tolle, inquit, virgam, qua fluium percuf-
sisti. ut doceat, eiusdem numinis esse, impios
prope magnam aquarum copiam constitutos
ardentissima siti cruciare; & piorum hominum
sitim in arida regione, summisq. ardoribus ex-
sta reslinguere. Cum enim Moyses Dei iussu Ni-
lum percussit, aqua in sanguinem versa sunt;
cumq. rursus eadem virga silicem percussit, in-
gens vis aquarum repente manauit; ut appa-
reat, infideles, etiam cum videntur omnibus re-
bus abundare, summa inopia, reliq. omnium
indigentia cruciari; contra vero, fideles, in re-
rum etiam humanarum angustiis, omnibus bo-
nis affluere. Illorum effrenatam cupiditatem,
in opes fluxas, & interituras incitatam, experi-
numquam posse; horum autem ardentissimum
rerum immortalium desiderium admirabili qua-
dā affluentia satiare; itaque illos semper egen-
tes, & miseros esse, atque cum grauissimis mo-
lestiis assidue cōflictaris; hos vero semper abun-
dare diuitiis, & eximia quadam voluptate com-
pleri. Omnis igitur illius viæ ratio erat fidei
munera, nam, cum fide perueniatur ad iusti-
tiam; consentaneum erat, ut, qui legem Diui-
nam erant accepturi, prius ad fidem instrue-
rentur, atque intelligerent, omnem vitam bea-
tæ rationem esse in Deo summo collocandam;
statuerentq. nihil illis defuturum, qui se ad il-
lius tutelam conferant. Quod ut rectius co-
gnoscerent, eos interdum difficultate preme-
bat, & inopia; ut, cum cernerent omnem spem
humani subsidij penitus sublatam esse, in sum-
maq. rerum humanarum desperatione, se cæ-
lesti auxilio subleuari, rerumq. omnium copia
circumfluere; discerent tandem e Deo pende-
re, omniaq. vitæ præsidia in summo Domini be-
nignitate constituere. Quod Moyses luculenter
explicat, docens, eos fuisse prius inopia ve-
xatos, deinde cælesti alimento prius parum l-

Exo. 17.

et Jos.

et Jos.

Exo. 25.

bus incognito nutritos, ut intelligerent, vitæ
subsidia non in penu, sed in Dei verbo sita; quo
circa non ingenij humani industria, sed Diuinæ
benignitatis fiducia nitendum. Quid ea tan-
dem, quæ erant in his rebus abstrusa, atque re-
condita? num est obscurum, illis ingentes fidei
opes, atque immensas diuitias contineri? Nam
& roscidum illud pabulum, e celo sereno, atque
puro demissum, quod Manna appellabant, vni-
cum Dei filium e cælis in terras venientem ad
animos hominum Diuino corporis sui cibo nu-
triendos, & immortalitatis munere afficiendos
adumbrabat. Et fontis illius perennitas, e pe-
tra profuens, Christus est, Diuinæ iustitiæ vin-
dicta pro nobis in cruce percussus; ut ex illo, tā-
quam ab immenso, & inexhausto fonte, peren-
nes aquæ continuo, ad suorum omnium men-
tes Diuino potu exhilarandas, incredibili co-
pia dimanarent. Quid hic tabernaculi illius sa-
cro sancti fabricam; quid hic sacrarum vestium
contextum; quid vasa in tam varios usus desti-
nata; quid odorum, & vnguentorum composi-
tionem; quid omnium deniq. rerum ad sacros
usus pertinentium, ordinem, conuenientiam,
& ornatum, oratione complectar? quid sacer-
dotij institutionem, sacrificandi ritum, varias
expiationes institutas commemorem? non ne
constat, his rebus omnibus, partim humanam
Christi naturam, virtutem Diuinarum odori-
bus copiosissime perfusam; partim expianda-
rum mentium sanctissimam religionem, quam
ipse Christus, summus, atque sanctissimus sa-
cerdos, administravit, apte significari. Nec
enim multiplex Christi virtus vno tantum si-
gno exprimi, atque designari potuit. multis igitur
signis opus fuit, ad Christi sapientiam, re-
ligionem, sanctitatem varie delineandam. quæ
tamen omnia Moyses ad vnum illud specimē re-
ferebat, quod in monte perspexit. Omnia fac,
inquit illi Deus, ad exemplar, quod tibi in mon-
te monstratum est. Exemplar autem erat Chri-
stus. ille namque est verum tabernaculum, at-
que sempiternum Maiestatis Diuinæ domici-
liū, in quo Diuina mens semper inhabitat. Ille
est arca fœderis, omnem iustitiæ regulam, at-
que sapientiæ Diuinæ percriptionem in se con-
tinens: ille est verum illud propitiatorium, (sic
enim appellabatur arca illius, quæ Diuinam le-
gem contegebat, operculum) in quo Deus se-
dem sibi constituit, ut ex eo edat oracula, qui-
bus hominum vita regatur: idem verus sacer-
dos, qui sacris sanctissime peractis, Deum ho-
minum generi placavit, & cælestes nobis cum
summa fœderis religione coniunxit: idem pia-
cularis hostia, victima salutaris, magnificentis-
simum illud denique sacrificium, ardore carita-
tis inflammatum, quod intima cæli penetravit,
Diuinamq. numen a seueritate ad misericor-
diam flexit. Quid hic sanguinem adpersum ad
populum expiandum, quid varias lustrationes,
& piacula instituta commemorem? numquid
hæc omnia alio spectabant, quam ut inculpe-

ret animis, nullam esse aliam expiandi sceleris
rationem, nisi fidei religionem Christi meritis in-
nixam? Nihil enim, ut inquit Paulus, ad perfe-
ctum deduxit lex. Nec potuit vilo modo sacrifi-
ciis vllis animo conceptum scelus eluere: sed
instituit tantum veræ purgationis imagines, in
aquæ lustrationibus, vel in sanguinis adpersio-
nibus, vel in aliis eiusdem generis similitudinibus
constitutas, corpus tantum attingentes,
ad animum vero minime permanentes. Hæc
igitur omnia erant fidei rudimenta, tempori
valde consentanea, ut signis, & vmbis paula-
tim homines assuefaceret, Christum intueri.
Quid de illo æneo serpente dicendum, quem
Moses sustulit; ut, qui erant mortiferis serpen-
tum morsibus sauciati, in illum intuentes, sa-
nitatem confestim reciperent? Potuit aliquod
signum magis humanæ salutis rationem in om-
nium conspectu ponere? Christus enim solus,
cum in cruce, serpentis, ut ante diximus, for-
mam gereret, omnia vulnera ab antiquo ser-
pente animis inflata sanauit. sic enim inquit il-
le, Sicut Moyses sustulit serpentem in deserto,
sic tolli oportet filium hominis, ut omnis, qui
credit in eum, non pereat, sed habeat vitam
æternam. Sed, ut iam ab antiquis carimoniis
abeamus; omnibus illis constat fidem fuisse san-
citam. scriptum enim est; Moysen, cæcis victi-
mis, legem, quæ vim fœderis obtinebat, vni-
uerso populo audiente, legisse; & omnes pa-
ctiōne obstrinxisse, execratione deuinxisse,
si aliquid contra legem facerent. Quam legem,
atque fœdus, illi acceperunt, fidemque dede-
runt, se illam seruaturus. Cuncta, inquit,
quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus
obedientes. Ut autem fœdus maiori quadam
religione firmaretur, fuit ictum sanguine ostia-
rum, quo Moyses populum vniuersum adpersit,
dicens, Hic est sanguis fœderis, quod pepigit
Dominus nobiscū, super cunctis sermonibus his.
Quo in loco duplici ratione sancitam fidem cer-
nimus. primum, obedientia, quam sacrosan-
cto illo fœdere pactam fuisse cōspicimus; dein-
de, sanguine illo, quo Moyses vniuersum populū
expiavit; innuens, omnem animorum purita-
tem illo sanguine contineri, qui erat pro om-
nium salute profundèdus: sine sanguinis enim
effusione non fit remissio. Cuius tandem san-
guinis? num quadrupedum? fieri, inquit ille,
non potest, ut sanguis hircorum, aut vitulo-
rum auferat peccata. fuit igitur necesse, ut
maximus ille Pontifex, non in tabernaculi adi-
tum, sed in cælum ipsum penetraret; neque pe-
cudum sanguinem, sed proprium inferret; at-
que ita nobis sempiternam salutem constitue-
ret. Hoc enim est fœdus illud sempiternum,
quod Deus apud Isaiam se cum fidelibus per-
cussurum ostendit. Hoc item Ieremias multos
mortales Deo coniungendos esse prænnuntiat.
Hoc item Ezechiel, excitandum, & diuinitus
instaurandum, multis ante sæculis prædixit. Hu-
ius autem fœderis sempiterni vis in hoc consi-
stit,

Heb. 7.

Num. 21.

Io. 3.

Exo. 24.

Heb. 9.

fit, vt omnem animi nostri fiduciam in Christi sanguine collocemus; & simul nos ad illius studium conferamus. si enim non fuimus illi studio, & amore coniuncti, quo modo tandem ad nos fcederis ipsius fructus, & sanctitas emanabit? Est igitur necesse, si volumus ex illius sanguine fructum capere, vt illum respicientes, eiusq. iussis obtemperantes, exemplum illius ardeti studio persequamur, animosq. nostros ad sacrificium offeramus. Quod facimus, vel cum necem sensibus afferimus, & cupiditatem carnis excindimus; vel cum omne vite studium in Diuina bonitatis predicatione consumimus; vel cum amore Diuino concalescimus, & caritatis fascibus inflamamur. sic enim tria illa sacrificiorum genera, quae erant in Hebraeorum consuetudine posita, moribus, & factis exprimimus. Alia enim erant pro expiandis peccatis oblata; alia vero vel ad petendam pacem, vel ad gratias pro partis beneficiis agendas instituta; alia postremo mentis studio diuini honoris incense, & inflammatae significantia, quae tota flammis exerebantur. Hae vltima Graeco vocabulo Holocausta nominantur. Et haec quidem primum Christus ipse sanctissime procurauit. Ille namque, vt paulo ante diximus, & hostiam piacularem, & salutarem victimam, & holocaustum sanctissimum se ipse ad aram constituit: vt peccatum deleteret, & pacem nobis conciliaret, & ardore mentis gloriam patris illustraret, & ignem caelestem in fidelium visceribus implicaret. Hae eadem nos rite facimus, cum vel lacrymis, vel gemitu, veraq. animi in Deum conuersione flagitia concepta depellimus; vel, cum sacrificium laudis immolamus, & pro tuendo mentis statu, & gratiae ipsius incremento, vota suscipimus; vel, cum ad amore, & cupiditatem rerum caelestium, & diuinarum, acrius exardescimus. An, si haec omnia sacris illis antiquis contenta minime fuissent, erat vlla causa, cur huiusmodi sacrificia fuissent ab illo summo rerum omnium moderatore tanto studio designata, atque constituta? An mens illa beatissima, vel strage pecudum, vel carnum nidore, vel odoribus, & vnguentis, humano artificio confectis, tonetur, & ducitur? Numquid, inquit ille, comedam carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Apud Isaiam vero dicit, numquam fuisse a se huiusmodi sacrificia requisita. Item apud Ieremiam, negat se quidquam de faciendis sacrificiis olim praecipisse. Cur ita tandem negat, cum videamus illa tanto studio fuisse ex illius imperio praescripta? quia non sacrificia per se, sed sacrificantium fidem requirebat. Non igitur Hebraeorum victimas requirebat, sed eorum fidem requirebat in victimis. Misericordiam, inquit alibi, volo, & non sacrificium. Misericordia autem, Dei amore miseris hominibus tributa, omnem fidem continet. Deus igitur legis victimas aspernat, vt fidem constituat. Nec enim victimarum, nec sacra reliqua, incredibili quadam

Psal. 49.
Isa. 1.
Ier. 6.

Os. 7.

carimonia culta, si per se spectentur, aliequod verae sanctitatis specimen exhibebant, sed ipsam sanctitatem, quae tota est in fidei sinu, & gremio posita, significabant. Iudaei tamen, cum propter mentis angustias, atq. tenebras, fidei amplitudinem, & splendorem neq. capere, nec sustinere possent, (erant enim toto animo, atque mente in terra defixi) tantum abfuit, vt ex illis signis ad fidem peruenirent, vt etiam per illa ad omnino frangerent, & a florenti statu deciderent. Non enim illa, quasi rerum caelestium simulacra, complexi sunt; sed eis, quasi veris institutis, atq. sanctitatis causis adhaerunt, vsq. adeo, vt eo tempore, quo veritatis ipsius lux eorum oculis affulsit, lucem ipsam fugerent; disciplinam obstinate respuerunt; Diuinum munus aspernarentur. Vt enim, si quis sub terra in subulstri domicilio habitauisset, in quo numquam solem oculis adspexisset, habuisset tamen in tabula solem scite depictum, & variis coloribus illustratum; isq. tabula ipsius admiratione defixus, adduci non posset, vt in superam regionem euaderet, & ad spectum emersum tenebris in solis ipsius lucem conuerteret; sic Iudaei, signis, atque picturis intenti, & inani quodam studio superstitionis, & assimilate sanctitatis attoniti, hanc quam in verum iustitiae solis mentis oculos conuertere voverunt, vt illius iucundissima luce fruerentur; sed umbras corpori, signa veritatis, tenebras luci fuerunt, & impie praetulerunt. Circumcisionem igitur retinent, fidem omnino deferunt. a fermento statim diebus abstinent, mentem vero scelere impietatis inficiunt. corpus aqua lustrant, animum sordibus inquinant, legis volumine in chartis exaratum, demisso corporis habitu venerantur; ipsius vero legis vim, atque sanctitatem, perfidia conculcant; Christi imagines in lege insculptas admirantur; ipsum vero Christum conuiciis, & maledictis insequuntur; & in omni denique genere veritatem oppugnant; umbras, & somnia insectantur. Sic igitur fit, vt, cum a fidei via penitus aberrant, eaque causa sint nudati praesidiis, spoliati ornamentis, omniq. ope Diuina destituti, rebus suis omnino diffidant; omnes umbras horreant; quidquid increpuerit, extimescant; abiecti, & contempti vivant; & omnibus odio sint; & in summa solitudine, & angore ignominiam, & turpitudinem subeant sempiternam. Erant illa sacra, atq. carimoniae, quasi quaedam pietatis elementa, hominibus, mente, & intelligentia, parum robustis, accommodata; donec veniret maturitas incluse pietatis explicanda, & sempiterna salutis expedienda, quod erat Iesu Christi opera perficiendum. Postquam igitur veritas ipsa, quae lex adumbravit, & figuris expressit, lucis suae radios longe, lateq. diffudit, quid opus erat signis, quid umbris, & imaginibus, cum ipsius verae iustitiae splendor facile posset omnium oculos in se conuertere? Hec autem omnia, quae dicimus fidei formam, & speciem adumbrasse, Paulus Opera legis appellat. Nec enim in operibus legis

Gal. 5.

Rom. 13.

Gal. 6.

2. Cor. 5.

gis numerat pietatem, neque caritatem, & beneficentiam, neque veram, & absolutam animi religionem; sed circumcisionem, & sacrificia, ciborumq. delectum, & dierum obseruationes, & reliquas carimoniae, quae, vt disseruimus, sanctitatis imagines continebant. Quae igitur enim erat, an illa legis antiquae carimonia, aliquam vim ad expiandos animos haberent. Iudaei illas nimium praefecte retinebant, quasi omnino necessarias ad animi puritatem; Paulus, contra, disputat, numquam illas vim ullam habuisse ad animos purgandos; sed tantum fuisse per illas animi puritatem adumbratam. Post Christi autem aduentum, cum iustitiae ipsius lux omnium oculis oblata fuisset, umbras repente euanuisse. Opera igitur illa post Euangelium constitutum, non modo sine fructu fieri, sed pestis, atque perniciem asferre. sine fide enim nemo potest salutem adipisci. Qui autem illas carimoniae obseruandas, quasi ad iustitiam inducendae necessarias existimabant, Christi sanguini diffidebant. Quocirca Paulus maxima voce testatur, eos, qui erant ad eam imbecillitatem delapsi, vt circumcisionem necessariam existimarent, nullum omnino ex Christo fructum percipientes. Si circumcidimini, inquit, Christus vobis nihil proderit. Erat igitur magna exorta contentio, cum Iudei importuno legis studio fidem labefacerent; Paulus, contra, fidei studio legem conuelleret. Cum hic Legem dico, legis vim, atque naturam fidei expertem intelligo, quae videlicet nondum est menti per fidem inscripta, sed tabulis tantum incisa, ita, vt nihil omnino possit animis opulari. Cum igitur magna fidei causa ageretur, omne certamen suscipit Paulus, vt homines ab operibus legis, hoc est, ab institutis lege carimoniae abducat. Quod certe non fecisset, si legis opera in caritate, atque benignitate, aut in excellenti pietate posita indicaret. Nec enim vniquam Paulus ea officia, quae cum pietate suscipiuntur, aut impura esse dixit, aut parum vtilia, aut minime necessaria. Nondum videlicet exorta fuerat haec egregia disciplina, quae doctorum hominum verbis, & scriptis increbuit, & quae, obtentu pietatis, omne pietatem exterminat. Numquam igitur is fuit, qui benignitatis officia, tamquam parum vtilia, improbare; sed qui doceret, eam solum esse rectam ad celum viam, quae assidua caritate muniretur. Omnes igitur e somno suscitauit, omnes cupiditate praemij sempiterni, quantum potest, incendit. omnes etiam Diuini iudicij merione vehementer ab ignauia deterret; ostendens, in Diuino iudicio non inquirendum esse, quo quisque genere ortus sit, quibus sacris institutus; sed quid in vita gesserit, quae opera ediderit, quo studio pietatem, & equitatem coluerit. Deus, inquit, non irridetur. quaecumq. enim seminauerit homo, & haec metet. & omnes stabimus ante tribunal Christi, vt referat quisque propria corporis, prout gesserit, siue bonum, siue malum. In

epistola autem ad Romanos, ait futurum, vt de vnoquoque feratur sententia, secundum ea opera, quae quisque molitus est; ita, vt iis, qui opera laudabilia gesserint, sint summa immortalis vitae praemia constituta; iis autem, qui se ipsos scelere, & flagitio contaminant, sint subeunda supplicia sempiterna. Ad Corinthios autem scribens, ait; cuiuslibet esse mercedem propositam, secundum operis a se suscepti rationem. Et, cum de immortalitatis praemio multa disserat; concludit tandem, eorum laborem, qui fide stabiliuntur, minime inanem fore: esse enim immortalitatis praemio munerandum. Illud vero, quam praclare, cum, a se vite rationem exponens, se ipsum excitat ad cogitationem ipsius coronae, quam erat praclaris operibus adepturus. Egregium, inquit, certamen sustinui; cursum vitae cum laude confeci; reliquum est, vt illam coronam adipiscar. Atque, vt doceat, eam coronam esse gratiae Diuinae iure debitam, adiungit, quam reddet in illo die mihi Dominus, iustus iudex. Si tantum igitur momentum esse putat Paulus in praclaris factis, vt nullam aliam statuatur esse viam, & rationem irae diuinae auertendae, & salutis aeternae comparandae; si caritatis officii, si piis, atque sanctis actionibus testificatur, aeterna gloria praemia reddenda: quo modo tandem inutilia diceret, & ita ab eorum studio hominum mentes abstraheret? Cum igitur opera legis infirmat, cum ab eorum confidentia homines abstrahere contendit; ea plane intelligit, quae umbram, & imaginem iustitiae gerebant; non ea, in quibus erat ipsa iustitia constituta. de iis enim tantum erat omne certamen institutum. Errorem igitur Iudaeorum, & amentiam coarguit, existimantium, circumcisionem, & eiusmodi legis institutis animum expiari, & ex iniusto iustum fieri. Itaque, vt eorum insolentiam, & temeritatem refutet; exponit, quantis se, quam tetrus, quam execrandis criminibus obstrinxerint Hebraei, vt tandem concludat, nullam esse in illis institutis vim ad animi puritatem. Nam, si circumcisio sanctos efficeret, omnes circumcisi sancti essent. tantum autem abest, vt essent sancti, vt eas etiam gentes, quae Dei legem penitus ignorabant, sceleris magnitudine superarent. Itaque concludit, neminem ex legis operibus iustum vniquam fieri. Non autem erit hoc loco alienum, considerare, quid Paulo venerit in mentem, haec solum antiquae religionis instituta, quae diximus, Opera legis appellare. Quid enim verat, nominare legis opus id, quod est lege perscriptum? Cum igitur lex omnia honestatis, & caritatis, & pietatis officia sanxerit; quid impedit, quominus temperantiae, benignitatis, & verae religionis studia, Opera legis appellemus? Sed, vt mirandam, atque plane diuinam Apostoli prudentiam intueri possimus, considerandum est, esse rationi consentaneum, vt vnaquaeque res nomen sumat ex eo, quod in illa prae-

Rom. 2.

2. Tim. 4.

præcipue spectari conuenit. Præcipue autem in officiis spectandum est id, cuius vi, & efficacia recte geruntur, & absoluti operis effectum consequuntur. Si igitur officia ipsius legis vi perficiuntur, æquum profecto est, ea Legis opera nominari. Cum vero nemo possit, legis tatum vi legi parere, præceptisq. illius sanctissimis obedire, consequens est, ut officia nomen a lege minime mutuentur. Primum enim ratio humana per se debilis, & imbecilla est; cupiditas autem 10 fera, & immanis, tantisq. viribus in rationem concitata, ut obfisti non possit. valentius enim malum est, quam ut possit humana industria, & ratione depelli. Euenire igitur necesse est, quamdiu mens non fuerit Diuino subsidio stabilita, ut eâ cupiditas inflectat, & torqueat, morbisq. infinitis exagitet. Num lex huic tanto malo potuit opem asserere? minime gentium. nec enim extraxit ex animis cupiditatem, sed tantum admonuit, quantum esset in flagitio mali, 20 quantumq. exitij. Quo factum est, ut crimen, atq. flagitium, vehementius ingravesceret. opus enim nefarium tum demum crimen, atque scelus est, cum voluntate suscipitur, voluntas autem tunc maxime apparet, cum clarior est recti, prauiq. notitia. Cum igitur lex clariorem iusti, & iniusti disciplinam tradiderit, consequens est, ut crimen esset, post acceptam legem, multo diutius, multoq. funestius. Ergo, cum lex non 30 opem ullam largiretur ad cupiditatem coercendam, sed tantum cupiditatis ipsius immanitatem indicaret; non auxilium attulit, sed grauioris ruinæ periculum per occasionem struxit. Quâdiu enim cupiditas in animo dominatur, non potest extare in nobis rectum ullum Diuina legis studiū. Cupiditas enim, ut Paulus ait, sempiternas cum Deo gerit inimicitias. Sic igitur necessario fit, ut, qui cupiditati addicti sunt, omni vitæ studio contra Dei legem pugnent. Cum igitur lex, aut tabulis tantum scripta, aut 40 auribus accepta, non possit euellere effrenatam animi cupiditatem, cupiditate autem vigente nemo possit vlla ratione legis præscriptis, quæ conferuntur ad iustitiam, obedire; efficitur, neminem posse legis tantum auxilio subnixum pietatem colere. Quo modo tadem igitur ipsi nos ad pietatis studium conferemus? si præsentis numine Spiritus sancti fuerimus contra cupiditatem armati. hoc Diuinum præsidium fide, non lege consequitur. consequens igitur est, omnes 50 caritatis actiones, opera fidei, non legis, appellari. Iccirco fit, ut tam Paulus, quam alij diuini scriptores, nomine Fidei, plerumque omnia officia caritatis intelligant: complexu enim fidei omne veræ, & absolutæ pietatis studium continetur, ut multis in principio disputauimus. Cui igitur summum, ardens, incitatum ipsius Diuina legis studium, non vi legis, sed numine sancti Spiritus existat; consentaneum est, ut hoc studium, non ad legem ipsam, sed ad Spiritum sanctum, atq. fidem illius operis nix referatur. Quæ 60 sunt igitur Legis opera, ea nunc, quæ sic ipsius

legis vi, & imperio, geri possunt, ut fides in eis minime luceat. porro autem, si per se lex spectetur, duo sunt illius munera, quæ sine vigente fide possunt administrari. primum est, vim, & grauitatem peccati, atque sceleris indicare; alterum, expiandi sceleris formam apta similitudine depingere; ut, perfecta penitus, & cognita sceleris atrocitate, depellenda illius rationem confestim in eas, hæc autem legis munera num potuerit agram mentem sanare, & ab improbitate ad iustitiam traducere? minime quidem potuerit. per legem enim cognitio peccati multo clarior existit. clarior autem peccati cognitio non tollit peccatum; immo id multo magis, ut paulo ante disseruimus, amplificat. Quid igitur? nisi piacula lege constituta, peccatum expiare potuerunt? nullo modo, quid ita tandem? Quia lex 20 vmbra tantum rerum celestium non solidam, & expressam Diuinæ virtutis effigiem continebat. vmbra autem, & obscura similitudo, non tantam vim habet, ut puros, & castos efficiat, ad Deum adeuntes. Rectissime igitur a Paulo positum, & efficaci admodum ratione conclusum est, neminem legis operibus iustum fieri. Nec enim quidquam iuuat vel peccati deformitatem cognoscere, vel aliquam expiandi peccati rationem in vmbra tantum, & tenui legis similitudine constitutam, omni studio consecretari. His autem duobus muneribus omnis legis vis, si eam a fide se iungas, terminata est, ut facile liqueat, non lege, sed fide, salutem omnem constitui. fide enim 30 utrumque consequimur. Non modo enim, quantum sit in flagitio, & impuritate dedecus, intuemur; verum etiam inuictas vires adipiscimur, quibus nefarist cupiditati facile resistamus; & cum casu aliquo prolapsi concidimus, cõfestim ad illum summum sacerdotem, qui nos sanguine suo expiauit, confugimus; illiusq. sanctitate a nobis flagitia cuncta depellimus. Hic locus admonet, ut aliquid etiam de legis vetustate, & interitu, disseramus. est enim in hac disputatione mirabilis rerum contextus. Sic enim alia ex aliis nexa, & continuata sunt, ut, nisi omnia, quantum res instituta desiderat, attingas, non facile possis institutum munus ad optatum finem perducere. Quid igitur de legis duratione dicendum? an parum multis in locis Scriptura Diuina testificatur, legem Domini esse sempiternam? Num obscurum est illud Domini ipsius 50 testimonium, quo asserit, caelum posse dissolui, solem, & astra concidere, terrâ, & aquas inflammarî, vniuersamq. naturam incendio consumi; legem autem Domini nec dissolui, nec conuelli, nec mutari posse? Quid enim aliud est Diuina lex, quam mens, & ratio summi illius rectoris, omnia sempiterno imperio continentis? Quod si per legem intelligas rationem, atque normam, quam primum in animi natura, deinde in tabulis inscriptis, ad quam sunt omnia humane vite studia referenda; ea certe Christi aduentu euersa non est, sed instaurata, atq. renouata, multoq. diuinius illustrata. Non enim venit in mundum 60 filius

Rom. 7.

filii Dei, ut legem, quam tulit, dissolueret; sed ut illam potius absolueret, atque perficeret. Quid est igitur, quod Paulus multis in locis ait, legem esse Christi cruce deletam; nosq. extincta lege, esse iam, Christi beneficio, ex illius dominatu in libertatem vindicatos? Nunc fieri potest, ut, quod æternum est, sine aliquo terminetur, atque deleatur? minime quidem, quod æternum est. Legis autem vis, quam Paulus extirpata esse dicit, ea solum est, quæ duobus 10 illis muneribus, quæ paulo ante dixi, continetur. Dissertit enim cum Iudeis, nimiam pertinaciter legis scriptum retinentibus. Nec in dubium veniebat, an legis mens, atque ratio, quæ multis ante sæculis nata est, quam esset scripta lex vlla, seruari deberet: sed de scripto legis, an esset illi semper in omnibus adherendum? Probatur igitur Paulus, vim, atque sententiam legis æternam esse, illiusq. cultum in fide consistere. Contra vero, scriptum a fide verum, & constanti 20 segregatum, nunquam fructum attulisse; & post Evangelium constitutum, mortiferum esse cepisse; legemque præterea mortalem dicit, & interituram; quod, Christi virtute, id, in quo lex ipsa vivebat, sit compressum, & extinctum. Nā, cum primum legis munus sit, officia describere, & peccati vim, & immanitatem ostendere, ipsumq. peccatum minime euertere, atq. profligare possit; consequens est, ut nihil aliud possit in animos nostros inuehere, quam curam, angorem, sollicitudinem, metum, horrorem, & cruciatum. Nec enim libidinem refecat, sed scelus libidine conflatum vlciscitur: non cadem expiat, sed auctorem cadis interimit: non peritium, non sacrilegium evertit; sed in eos, qui hæc scelera concipiunt, seuerissime vindicat: non vlla denique animi inulta vulnera sanat, sed vulneratos capitis condemnat. Lex, inquit, iram operatur. Alibi item, scriptam legem administrationem mortis, appellat. cum enim id 40 non eximat, quod est extremo supplicio vindicandum; euenit necessario, ut necesse inferat. Id autem est, quod ait, litteram occidere. Litteram enim appellat legem, scripto tantum, quod vult, sancientem. Cum igitur in eo posita esset scripta legis vis, ut scelera, quæ sanare nullo modo poterat, capite damnares; & ita impeditas sceleris conscientias perterreret, & metu, & angore conficeret; recte dicitur, extinctam esse per Christum. quandoquidem, peccata penitus extirpando, timorem sustulit, animosq. metu legis oppressos, omni metu, atque sollicitudine liberauit. Habet enim hoc fides in Christum, pellic timores; demit sollicitudines; animos quietos, & tranquillos efficit. Hoc enim habet cognitum, & constitutum, nullam sceleris penam esse illis subeundam, qui Christo coniuncti sunt; qui non secundum carnem ambulant, ut Paulus inquit, sed secundum spiritum. Hi enim, cum 60 & fide sanati sint, & fide vitæ dirigant, omniaq. studia sua Christi spiritu moderentur; tantum abest, ut illis extremi supplicij metus impedeat,

Rom. 4.

Rom. 8.

ut sepe animis erecti sint, & futura gloriæ expectatione gaudia maxima percipiant. Secundum hanc igitur rationem, qua lex metum, & horrorem incutiebat, satis constat, eam esse Christi virtute sublatam. De illo altero legis officio, quod in adumbranda Christi sanctitate versabatur, nihil attinet dicere. Iam enim ostendimus, quod per se satis manifestum erat, omnes imagines, cui veritas imaginibus expressa perspicitur, esse superuacaneas. Ut enim solis radiis omnis caligo pellitur; nebula dissipatur; vmbra penitus euanescit; sic necesse fuit, aduentu Christi discuti mentis caliginem; peccata omnia dissolui, rerum vmbas, & imagines exterminari. Ad hæc duplicem legis vim respiciebat Ioan. 1. gratia, & veritas per Iesum Christum facta est; ut gratiam, omnia peccata delentem, terrori legis opponeret; veritatem autem, res ipsas diuinas explicarem, vmbis, & imaginibus. Sic etiam Paulus inquit, Legem, quæ quidem erat instar vmbra, interuentu corporis, nempe Christi, deletam esse. Hæc igitur tantum ratione, qua lex, peccati vim indicando, terrorem incutiebat, aut, veræ sanctitatis rationem adumbrando, res occultas significabat; cui esset mortalis, & interitura, fuit opportuno tempore consumpta: ut iam nullum vsum habere possit in his, quos Christus secum copulauit, atque spiritus sui muneribus ornauit, & instruxit. Ipsa vero legis mens, & ratio, quæ iustitiam omnem continet, quæ virtuti præmia sempiterna proponit, quæ naturam vniuersam regit, atque fidem immortalis gloria afficit, deleri non potest. Verbum enim Domini in æternum manet. Fides autem in hanc legis vim sempiternam respicit: ea vero, quæ nouit esse iam vetustate consumpta, minime curanda putat; cum tota sit studio immortalitatis inflammata. Satis explicatum arbitror, quo modo vniuersa lex ad fidem excitandam, atq. confirmandam referatur. Aut enim, quid sit in vitæ gerendum, quibus studiis animus informandus, quibus in rebus beata vitæ summa consistat, aperte docet, ut fidem faciat, & ad officium incitet; aut signis, & figuris mentes hominum ad humanæ salutis fidem erudiebat. Ostendimus, quæ sunt opera fidei, quæ rursus opera legis, auctore Paulo, nominanda. Sed dubium occurrit de officio illo, quod legis metus exprimit, ad quod genus reuocandum sit. Nec enim ex cupiditate nascitur, nam, dum is, qui metuit, manus a maleficio continet, cum nefaria certe cupiditate pugnat. Nec tamen est ad fidem referendum. fides enim hæc, quæ ratione persequimur, non effectum tantum cupiditatis, sed ipsam cupiditatem acerrime coercet. at, qui metu tantum a flagitio abstinet, animum adhuc ægrum, & exulceratum gerit, & nefaria cupiditate deuinctum. Ergo, cum hoc opus, neq. sit a cupiditate profectum, neq. ex laudabili, & prædicanda fide natum; sed metu tantum legis coactum, & expressum; consequens est, ut opus legis pos-

M sit

fit appellari. Omnia igitur actionum humana-
rum genera, quae gens Hebraea suscipiebat, ad tria
principia referri possunt. Nam vel erant a cupi-
ditate nefaria profecta; vel metu, atque formidi-
ne legis expressa; vel constanti, atque divina fide
administrata. Opera cupiditatis sunt flagitio-
sa, pestilentia, aeternisque suppliciis, nisi respisci-
mus, vindicanda. In operibus autem legis, neque
animi sanitas, nec verae religionis sanctitas e-
minet; sed imbecillitatis potius, et agilitudinis
argumentum. non tamen sunt abicienda, nisi
sint cum fide pugnantia. Opera vero fidei sola
sunt honesta, laudabilia, iucunda, salutaria, di-
uinisq. praeiis, et aeterna gloria cumulanda.
Non enim ope humana, sed divina perficiuntur;
non humana, atque terrena, sed supera, et cele-
stia spectant: non opes sibi proponunt fluxas, et
caducas, sed immortales, atque sempiternas. Haec
cupiditatem opprimunt, crimine, et scelus extin-
guunt, iustitiae ornamenta consequuntur, homi-
num mentes cum divina mente conglutinant,
etque summis, et immortalis vitae muneribus af-

ficiunt. Opera cupiditatis mortifera, et vulnus
infigunt: opera legis inflicta, vulnus minime
sanant; quin etiam, interdum asperius refrican-
do, gravius exagitant; sola opera fidei non tan-
tum vulneribus sanitatem, sed celestem etiam
dignitatem adipiscuntur. Ergo, cum cupiditas
exitium inferat; cum nullum legis institutum,
nulla disciplina per se possit nos ab interitu vin-
dicare; cum legis finis sit ipsa fides, omnisque il-
lius institutio, siue in vita, per se, siue in
sacrorum religione constituta sit, ad unam fidem,
quasi ad rem unam omnium maxime salutarem,
referatur; nullaque sit alia ratio numinis placan-
di, diuinisq. gratiae retinendae, aeternisq. praemii
consequendi; constat profecto, illos solos esse
beatos, atque sempiterna laude florescentes, qui cum
fide viuunt: reliquos omnes, quamuis sint in ho-
minum vulgus commendati, et specie quadam
gloriae popularis insignes, esse tamen cooperitos
flagitiis, sceleribus inquinatos, in extremaque mi-
seria constitutos, sempiternisq. penis obnoxiosos.

ficiunt. Opera cupiditatis mortifera, et vulnus
infigunt: opera legis inflicta, vulnus minime
sanant; quin etiam, interdum asperius refrican-
do, gravius exagitant; sola opera fidei non tan-
tum vulneribus sanitatem, sed celestem etiam
dignitatem adipiscuntur. Ergo, cum cupiditas
exitium inferat; cum nullum legis institutum,
nulla disciplina per se possit nos ab interitu vin-
dicare; cum legis finis sit ipsa fides, omnisque il-
lius institutio, siue in vita, per se, siue in
sacrorum religione constituta sit, ad unam fidem,
quasi ad rem unam omnium maxime salutarem,
referatur; nullaque sit alia ratio numinis placan-
di, diuinisq. gratiae retinendae, aeternisq. praemii
consequendi; constat profecto, illos solos esse
beatos, atque sempiterna laude florescentes, qui cum
fide viuunt: reliquos omnes, quamuis sint in ho-
minum vulgus commendati, et specie quadam
gloriae popularis insignes, esse tamen cooperitos
flagitiis, sceleribus inquinatos, in extremaque mi-
seria constitutos, sempiternisq. penis obnoxiosos.

mihi quidem igitur est, si fieri potest, illa opinio
conuellenda, quam quidam, ne ab Aristotele in re
aliqua dissentirent, attulerunt, nempe dupli-
cem esse rectum finem hominis; unum naturae
illius accommodatum, de quo unum Aristote-
lem existimant praclare locutum fuisse; alterum
supra hominis naturam, quem suspicantur ne-
minem unquam Philosophum comprehendere
ratione potuisse. Hos autem, qui ita dispu-
tant, in errore non mediocri versari arbitror.
quoquo enim modo rectum finem hominis in-
telligas, non duplex, sed simplex, et unicus in-
telligendus est. Unum est enim summum homi-
nis bonum, una naturae perfectio, unum extre-
mum, et ultimum, quo sunt omnia vitae consi-
lia dirigenda; idemque humanae naturae maxi-
me congruens, et consentaneum. Hoc autem
vel ex nostrae naturae praesentia, vel ex nostri
desiderij magnitudine, et immensitate perspi-
citur. Nam, si naturam humanam spectes,
quid ratione melius? quid ingenio admirabi-
lius? quid virtutis indole praestantius? quid in
omni hac rerum pulchritudine, quam intuemur
oculis, mente diuinius? quid est denique in to-
to mundo, quod ad naturam Diuinam propius
accedat? Praclare quidem Aristoteles, nihil
censet esse magis humanae naturae magnificen-
tiae accommodatum, quam Diuinam mentem
contemplari. In eo enim munere omnem pieta-
tis sanctitatem, omnem officij religionem, in
eo summam omnium, quam animus capere po-
test, voluptatem sitam esse decernit. Id autem
ex eo euenire, quod sit magna nobis cum natu-
ra Diuina similitudo. Inde fit, ut omnes ad ma-
ximarum rerum intelligentiam, et sapientiam,
et virtutis elegantiam, et pulchritudinem na-
ti, et apti simus: quae munera naturae Diuinam
maxime attingunt. Quod si tanta est in huma-
na mente dignitas, ut neque celi totius am-
plitudo sit cum illa comparanda; quid tan-
dem esse poteris in omni natura, quod natu-
ram nostram perficiat, nisi Diuinam mentis
cum nostra mente coniunctio? Ex illius e-
nim benignitate profluximus; illius imagi-
nem gerimus; ad illam spectandam, atque
fruendam nati sumus. et ideo fit, ut in
nulla re alia, quam in uno Deo, possit animus
noster consistere. Cum igitur aliquid aliud,
tamquam summum bonum, errore mentis adici-
scit; nullum ex eo solidum fructum capit; ex-

HIERONYMI OSORII DE LVSTITIA LIBER QVARTVS.

Mecidit autem quadam, mini-
me, ut arbitror, aliena hoc loco
dubitatio: quae diiudicanda est,
ut commodius omnem hanc de
fide quaestionem concludere li-
ceat. Legimus enim, multos
olim homines exstitisse, in omni genere laudis
excellentes, eximiiisq. maximarum virtutum
ornamentis exultos, qui nullam fortasse un-
quam disciplinam Diuinam legis acceperunt.
Quid ergo statuimus? eos fidei viribus excita-
tos fuisse, ut non inania simulacra virtutis, sed
solidam, et expressam virtutis effigiem animo,
atque mente conciperent? vix credibile est, cum
fides haec, quam oratione complectimur, sit fir-
ma mentis assensio, verbis Diuinis adhibita, eos
fuisse hac fide stabilitos, ad quos numquam le-
gis Diuinae fama pervenit. Nunc natura tantum
duce, quam unam in vita maxime sequebatur,
veram virtutem affecti sunt? sed, ut iam ali-
qua ex parte demonstratum est, et paulo post
magis aperiemus, non tanta est naturae vis, ut
per se possit ad veram honestatem aspirare,
aut parvam honestatem ad extremum vitae spi-
ritum retinere. Ergo, aut illi non veram virtu-
tem coluere, sed in illius tantum imaginibus
puerili studio confectandis fuerunt occupati;
aut, si vere virtutis copotes exstiterent, nullo id
modo absque fidei munere, et beneficio conse-
cuti sunt. Si enim vere nobiscum virtutis ipsius
vim, et rationem cogitare voluerimus, plane
intelligemus, neminem unquam villo modo,
qui fide Diuina caruerit, fore illius copotem.
Nullum enim opus, nullum consilium, nullus
conatus, nulla denique mentis agitatio, per se
est vel in vitio, vel in laude ponenda: sed pro
fine, quem sibi quisque proponit, aut pro modo
& ratione, qua finem consequi studet, eum,
qui aliquid agit, atque molitur, vel laudandum,
vel vituperandum existimamus. Omnis igitur
verae laudis ratio est a debito fine, et ab optima
vitae ratio petenda. Ergo, qui vitae finem igno-
rat, in vera laude versari non potest. Si igitur
ad recti finis noticiam fides necessaria est; effi-
citur plane, absque fide neminem virtutem
consequi posse. Videamus igitur, in quo sit il-
lud summum bonum, et ultimum omnium re-
rum expetendum, optimusque vitae finis colloca-
ndus; ut sic tandem intelligamus, sit ne opus fide
ad perfectam intelligentiam illius capiendam. Pri-

mihi quidem igitur est, si fieri potest, illa opinio
conuellenda, quam quidam, ne ab Aristotele in re
aliqua dissentirent, attulerunt, nempe dupli-
cem esse rectum finem hominis; unum naturae
illius accommodatum, de quo unum Aristote-
lem existimant praclare locutum fuisse; alterum
supra hominis naturam, quem suspicantur ne-
minem unquam Philosophum comprehendere
ratione potuisse. Hos autem, qui ita dispu-
tant, in errore non mediocri versari arbitror.
quoquo enim modo rectum finem hominis in-
telligas, non duplex, sed simplex, et unicus in-
telligendus est. Unum est enim summum homi-
nis bonum, una naturae perfectio, unum extre-
mum, et ultimum, quo sunt omnia vitae consi-
lia dirigenda; idemque humanae naturae maxi-
me congruens, et consentaneum. Hoc autem
vel ex nostrae naturae praesentia, vel ex nostri
desiderij magnitudine, et immensitate perspi-
citur. Nam, si naturam humanam spectes,
quid ratione melius? quid ingenio admirabi-
lius? quid virtutis indole praestantius? quid in
omni hac rerum pulchritudine, quam intuemur
oculis, mente diuinius? quid est denique in to-
to mundo, quod ad naturam Diuinam propius
accedat? Praclare quidem Aristoteles, nihil
censet esse magis humanae naturae magnificen-
tiae accommodatum, quam Diuinam mentem
contemplari. In eo enim munere omnem pieta-
tis sanctitatem, omnem officij religionem, in
eo summam omnium, quam animus capere po-
test, voluptatem sitam esse decernit. Id autem
ex eo euenire, quod sit magna nobis cum natu-
ra Diuina similitudo. Inde fit, ut omnes ad ma-
ximarum rerum intelligentiam, et sapientiam,
et virtutis elegantiam, et pulchritudinem na-
ti, et apti simus: quae munera naturae Diuinam
maxime attingunt. Quod si tanta est in huma-
na mente dignitas, ut neque celi totius am-
plitudo sit cum illa comparanda; quid tan-
dem esse poteris in omni natura, quod natu-
ram nostram perficiat, nisi Diuinam mentis
cum nostra mente coniunctio? Ex illius e-
nim benignitate profluximus; illius imagi-
nem gerimus; ad illam spectandam, atque
fruendam nati sumus. et ideo fit, ut in
nulla re alia, quam in uno Deo, possit animus
noster consistere. Cum igitur aliquid aliud,
tamquam summum bonum, errore mentis adici-
scit; nullum ex eo solidum fructum capit; ex-

perindeque sentit, quam inaniter omne vitæ
studium in falsa boni specie consecretur, con-
sumpserit. Molestia igitur, & cura conficitur,
& eximia solitudine res alias, atque alias, qui-
bus sitim suam sedare possit, sine ullo fructu
conquirat; & usque adeo sibi totus tandem dis-
plicet, ut animi molestia contabescat. Unde
colligitur, nullum alium esse finem humane na-
ture convenientem, nisi Deum. Nec enim a-
liunde petendum est vitæ extremum, quam
unde vitæ principium duximus. Natura liqui-
dem perfectio est, eo, unde primum fluxit,
continentis, & apertæ conuersio. Cum igitur a
Deo orti, & ad similitudinem illius expressi, &
effici simus, mentis quoque præstantia, & altitu-
dine, speciem illius referamus; poterit ne ali-
quis alius finis natura nostra convenientis exi-
stare cogitari? Quid autem de infinita humane na-
ture cupiditate dicendum? non ne satis argu-
menti est, quam instructi sumus a natura ad in-
mensa bona perfruenda, quod nemo possit in-
his bonis, quæ vulgus hominum sitienter ap-
petit, acquiescere? Nec enim avari modum
pecunie cupiditati præfiniunt, nec ambiciosi
in honorum studio terminis vllis contineri pos-
sunt; neque, qui voluptatibus dediti sunt, vo-
luptatibus ipsis finem vllum constituunt. Ni-
hil denique est in omni rerum natura, quod ho-
minis mentem explere, & satiare possit, cum
semper inmensa, & infinita desideret. Nec so-
lum ea sibi parare, sed parta retinere, atque
perpetuo conservare misere cupit. Interitum
igitur anxie reformidat, & mortis illata men-
tione, perhorrescit. Unde colligitur, omnes
homines ardentissima cupiditatis studio fla-
grare. Inde autem & procreanda sobolis mi-
ra libido, & propagandi nominis acre studium
in hominibus existit: ut ea videlicet ratione
mortem, quam summo odio persequuntur, ef-
fugiant; & sese, quoquo modo possint, ab inte-
ritu vindicent. Nec enim existimant eos mor-
te omnino deleri, qui vel filium aliquem sui cor-
poris, & animi effigiem, vel diuturnam sui no-
minis memoriam, post mortem in vita relin-
quunt. Unde concluditur, omnes esse æterni-
tatis appetentes, diuinæque naturæ studio vehe-
menter incensos. Qui enim cupit honores im-
mensos, atque sempiternos; qui voluptates sta-
biles, & nunquam interituras exoptat; qui de-
nique expetit opes infinitas, & cupiditate om-
nium simul bonorum incitatur: non ne perspi-
cuum est, cum Dei condicionem postulare, di-
uinamque statum concupiscere? sed, cum teme-
ritate quadam mentis elati, falsa, & fallentia
bona pro veris intuemur, & quidquid primum
specie, vel vilitatis, vel suauitatis, vel honesta-
tis, sensus nostros allicit, furenter arripimus;
euenit, ut illud æternitatis studium in res flu-
xas, & caducas, & in ludibria vitæ conferamus;
quæ, cum non possint vlllo modo animis nostris
satisfacere, intelligimus eadem, frustra nos stu-
duisse vel pecuniæ, vel honoribus, vel volupta-

tibus, vel rebus, cuiusmodi hominibus fuisse conse-
cratos. Ergo, cum nihil sit in rebus humanis,
quod animis quietem afferat, & ardentem cu-
piditatis sitim extinguat; immo, quo affluen-
tius lauritur, & cupiditatem acrius irri-
tant, & ea ratione animos vehementius ex-
cruciant: nonne liquet, omne humane men-
tis studium amore Diuinitatis inflammari?
Quod si inepte perseueres in eo, ut asseras, ho-
minis finem secundum humane nature ratio-
nem, non alium esse, quam honestatem; eodem
argumento te premam. Ipsa enim honestatis
appetiti, cum nullum modum habeat, nec si-
bi latius terminum vllum præscribat, satis in-
dicat, omnem animi impetum ad studium ve-
re, atque sempiternæ dignitatis impelli. Cum
autem sempiterna dignitas in Deo tantum sit
posita; sequitur, ut qui dignitatem summam ex-
petit, eamque cupit esse sempiternam, quod
omnibus hominibus natura contingit, Deum
expetat. Sed, quemadmodum is, qui natura fla-
grat æternarum diuitiarum cupiditate, aut vo-
luptatibus sempiternis affluere cupit, illamiani
mi impetum errore quodam, in opes fallaces,
& in voluptates inanes confert; ita, qui natura
re lege, & præscriptione incitatur ad æternæ
dignitatis studium, furore quodam præcipiti
rapietur ad inanissimæ dignitatis, & gloriæ cu-
piditatem, sic autem euenit, ut, quasi in nihilo
delusus, dum honestatem sequitur, in sempi-
ternum dedecus incurrat. Quid enim aliud est
animi dignitas, quam animi præstantia, & exi-
mia pulchritudo, ex diuina specie, & pulchri-
tudine luculenter expressa? Ex quo sequitur,
enim tantum fore dignitatis participem, qui
Deum intuetur, totumque se ad exemplar illius
effingit. In quo nequeo satis admirari Plato-
nem, in Conuivio, de vere dignitatis ampli-
tudine, sub persona Socratis, luculentissime dis-
ferentem. Illic enim Socrates, cum de amoris
natura multa, eaque præclara, dixisset, ait tan-
dem; Diotimam quandam fuisse, singulari
prudencia feminam, atque sacrorum antisti-
tem, cuius oratione se fuisse dicit ad amato-
riam disciplinam; quæ vera pulchritudinis in-
telligentia continetur, admodum diligenter insti-
tutum. Hoc autem amoris principium, a Dioti-
ma constitutum asserbat. Primum quidem, cum
omnis amor, ad honestatis speciem, & formam
referatur, euenire, ut corporis honesta species
animaduersa protinus amore excitaret; amore
vero animos repente coniungere. Ex ea autem
familiaritate, & coniunctione, & amoris qua-
si congressu, pulchritudinem, & elegantiam splen-
dida, & ornata orationis oriri. Tum, simili ve-
nustate in multis corporibus animaduersa, com-
munem ipsius pulchritudinis notionem in ani-
mis informari, summamque amoris vim ab vno
corpore, pulchritudinis participem, ad vniuersæ
pulchritudinis speciem, atque naturam transferri,
ita, ut, quantum quique in pulchritudinis ipsius
cognitione, & amore progredieretur, tantum
de illo

de illo amore, quo corpus vnum venustum ama-
bit, remitteret. Inde autem gradum fieri ad
animi pulchritudinem, amoremque, vehemen-
tius incendi, animosque artiore quodam vincu-
lo copulari, & ex ea conjunctione multiplicem
honestatis formam exsistere. Deinde ipsam hone-
statis speciem, & formam, quæ cunctis animis
pulchris, pulchritudinis causam attulit, men-
tis intelligentia comprehendit, & animos ad se
vehementius amandam allicere, & ad digni-
tatis, & pulchritudinis acris excitari, scienti-
amque, eandem ipsius pulchritudinis effici; quæ
tamquam gradibus, animos, ad summam, & al-
tissimam, atque sempiternam pulchritudinis con-
templationem perduceret, quæ neque turpitu-
dinis contagione maculari, neque temporibus
immutari, neque vllis sordibus illini, neque au-
geri, neque immindui, neque senio, & verustate
consumi potest, cum sit semper vna, & eadem,
sibi quoque similis, nullam in omni æternitate mu-
tationem habens, mentes in ea defixas, exi-
mio, atque sempiterno lumine collustrans. Fi-
nem igitur hominis, atque totam vitæ beatæ
rationem, illius præcellentissimæ dignitatis,
& pulchritudinis contemplatione contineri.
Fieri enim minime posse, cum animas, in diui-
nam illam speciem intentas, illius pulchritu-
dinem, quantum potest, acerrime contempla-
tur; quin ad amorem illius exardeat, illi con-
iungatur, & sequatur totum ad illius imitationem
accommodet, atque tandem in se similem quo-
dam modo dignitatis, & pulchritudinis for-
mam concipiat. Concludit igitur eo in loco So-
crates, eos tantum fore magnos homines, &
ampla dignitatis, & honestatis specie floren-
tes, qui Diuinam illam honestatis speciem pu-
ris animis intuentur, animis siquidem impu-
ris eam inspicere nefas esse confirmat. Eos au-
tem, qui humi strati sunt, & caelestia minime
continentur, nec possunt ipsius pulchritudinem
adspicere, quamuis aliqua honestatis specie
teneantur, nullo modo censet veram honesta-
tem, sed immanissimam illius imaginem cole-
re, vanissimoque gloriæ simulacro delectari.
Inde autem fieri, ut, qui popularem gloriam
sequitur, & ad honestatem, quæ hominum er-
rante opinione continetur, aspirat, quietus ef-
se non possit, cum nullam vquam veram glo-
riæ suauitatem gustauerit; sed, quo magis ad
honestatem enititur, eo maioribus sæpenume-
ro ignominie sempiternæ notis innotatur; at-
que ita, turpitudinis conscientia, poenas erro-
ris, & amencie persolvat. Hæc quidem igitur
est, etiam doctissimi illius viri sententia, ne-
minem vquam ad veram, & solidam dignita-
tem esse peruenturum, qui non prius mentem
castam, & puram, & verissimam laudis cupidi-
tate flagrantem, in illam præstantem, & exi-
miam, & sempiternam pulchritudinem inten-
derit, e qua semper omnis decoris, & dignita-
tis ratio manat, & fluit. Qui igitur hanc intue-
ri non possunt, quamuis omnibus viribus ad

honestatem adspiciant, nunquam solidam, &
expressam illius effigiem, sed simulacrum ina-
ne comprehendunt; falsaque specie capti, dum
honestatis vestigia se persequi putant, in desor-
tatem insignem, & dedecus animi sempi-
ternum, velant, & præcipiti mentis rapiun-
tur: iccirco fit, ut, quamuis ad breuē aliquod
tempus laude sibi circumfluere videantur, nati-
quam tamen ex ea solidam tranquillitatis, &
constantia fructum excipiant: sed, quo magis
in ore hominum sunt, eo grauioribus molestiis
assidue conflantur. Nihil enim fictum, &
inane potest quietem animis afferre, diutius
namque voluptatem efficere. Ergo, quemad-
modum neque in falsis opibus est vllus modus
humane vitæ ponesidus, ita neque in avari-
brata dignitatis imagine. Cum autem vera di-
gnitas in Diuina tantum dignitatis imitatione
sit posita, consequens est, ut, qui veram digni-
tatem appetit, Deum appetat. Qui dicunt igitur,
beata vitæ rationem totam esse in digni-
tate repositam, eam in Deo plane collocant,
aut planissime delirant, siquidem constat, ve-
ram animi dignitatem a Deo segregari non
posse. In quamcumque igitur oratione ratione
conferas, ut vestigiis omnibus summum homi-
nis bonum intendas, semper tibi calesce, atque
sempiternum nomen occurret. Ex quo fit, Deum
solum esse summum illud, & altissimum bonum,
humane naturæ aptissimum. Id enim solum a-
nimos nostros omnibus veris bonis cumulare
potest. Nam, si opes exquirimus, is nobis ve-
ras, & inmensas opes elargitur. Si voluptates
appetimus, is est, qui piorum animos non fuiti-
li, & inani, sed vera, & stabili voluptate per-
fundit. Si dignitatem tibi proponis, ille est
inexhaustus, atque perennis virtutis fons, sum-
mum dignitatis exemplum, totius elegantia,
& venustatis origo, nostrique decoris, & honesta-
tis architectus. Si securitas beatum animi
statum confirmat, neque enim in metu, & so-
licitudine beatus esse quisquam potest, cum
demum omni metu liberabimur, cum in illius
summi, atque præpotentis Domini tutela fue-
rimus. Si postremo recte positum a multis
est, summum hominis bonum esse, naturæ
congruenter viuere; tum certe vitam nostræ
naturæ congruentem agemus, cum Deum
intuebimur, illum amabimus, illum seque-
mur, totosque nos ad illius exemplum accom-
modabimus. Quid enim aliud est in vita,
quod nostræ naturæ sit aptum, conueniens,
& consentaneum? Numquid ad ludum, ad iocum
nati sumus? numquid ad inania simula-
cra virtutum inanissimo studio consecretur
da procreati? nullo modo. quin potius ad gra-
uitatis, & constantia magnitudinem, ad ve-
rissimam virtutis, & honestatis excellentiam,
ad caelestium, atque Diuinarum rerum intelli-
gentiam, ad omnia denique summa, atque sem-
piterna, atque adeo ad ipsam Diuinitatem fieri,
& informati sumus; naturæque ipsius disciplinæ

mirabiliter instituti, ob id igitur euenit, ut ad
hunc Deum sit, quod nos explere, & satiare
possit, animosque nostros stabili, atque semper
terno gaudio afficere. Ergo, si natura humane
dignitatem, atque prestantiam, & cupiditatis
insita vim mente consideres, constat, nullo mo-
do duplicem esse illius finem, sed unum tantum;
qui quidem in solo Deo consistit, ad quem om-
nes natura duce vehimur, & quæ ad illud ex-
tremum, & ultimum, quod solum potest anti-
mos nostros omnibus bonis affluentes, & quie-
tos efficere. Nunc autem consequens est, ut vi-
deamus, nam possimus ad hunc summum nar-
tura bonum, ipsius nature tantum opibus inni-
xi peruenire. Minime vero sic enim nobis Deus
diuini status appetitum dedit, ut diuinitatem
ipsam minime tribueret. De enim proprium est
sua tantum virtute niti, neque ope alterius in-
digere. homines autem, ut non sua ipsorum ope-
ra, sed diuina formari, & figurati sunt, ita non
sua tantum opera, sed diuina id, quod natura
insita cupiditate rapiuntur, nullo modo conse-
quentur. Ut enim, quamuis oculos acres, & vi-
gentes habeamus, nullo modo poterimus solis
splendorem, clarissimamque illius speciem vide-
re, nisi prius ille lucem oculis ipsis offerat; ita
neque Dei speciem, & pulchritudinem contem-
plari poterimus, nisi prius sumus illius diuinæ
lucis radiis clarissimis illustrati. Nisi igitur is,
qui nostros animos effinxit, eodem sue lucis ra-
diis accendat, in tenebris, & caligine versabi-
mur; illiusque mentem, consilium, rationem, or-
natum, speciem, & pulchritudinem minime con-
templari, neque veram, rectam, simplicem videre po-
terimus; sed, inanibus quibusdam visis pulsati,
& agitati, & vmbis, & imaginibus elusi, pro ve-
ris, & solidis bonis, temeritate, & mendacium,
vanissimæque simulacra vitæ, & honestatis
amplexabimur. Mentis enim nostra lux, sum-
mum illud bonum est, in quo solo tota veritatis
ipsius claritas, omnisque beata vitæ ratio consi-
stet, ut igitur abscessu solis necesse est oculis ca-
liginem ostendi, rerumque aspectum adimi; ita
diuinæ lucis absentia, mentes nostræ tænebris
obruuntur, aspectumque veritatis ipsius
amittunt. Mortifera igitur suis capitibus in-
tenta tela non vident, vmbas autem extime-
scunt; puras, & liquidas voluptates aspernan-
tur; noxias, & pestilentes adsciscunt; opes semper-
ternas negligunt; in falsis inextinguibili cupiditate
coacervatis omne vitæ studium colunt; verissi-
mæ gloriæ dignitas quæ sit, ne suspitione qui-
dem attingunt; temeraria, & insana multitu-
dis omnes ramusculos aucupatur, in omni de-
nique vitæ præceptis furor, & amentia domina-
tur. Accedunt deinde graues curæ, & sollicitu-
dines, & multiplices animorum motus, qui ex
imbecillitate corporis oriuntur. Ita enim est
animus corpori totus immeritus, & ex illius na-
tura colligatus, ut nihil possit inspicere, nisi
quod ad ipsum corpus referatur; visque adeo,
ut tunc etiam, cum interdum nititur a corpo-

re cogitationem abducere, subito corpore
species occurrant, quæ illum rursus ad corpus
reuocant, & cum illius nature conglutinent.
Sic autem necesse est, animum omnia bona
corporis vnius cupiditate metiri, quamuis igitur
tur, quasi per caliginem; vnum aliquod, ut
sum mentis oculis aliquando usurpare valeat;
non poterit tamen illud apprehendere, cui sit
vindicæ innumerebilibus malis obsessus; &
corporeis visceribus alligatus. Hinc enim libi-
do violento quodam lenocinio animum labefa-
stat: inde metus horribili aliquâ specie extrin-
secus iniecta debilitat. Quid, cum voluptas
animum blanditiis emolliat, omni amentie
mentis, & rationis spoliatur? quid cum dolores
admoti eum discerpunt, atque diuinitatem
referam immanem honoris, gloriæ, diuitiarum
cupiditatem? quid odium, inuidiam, ira-
cundiam, & alias eiusmodi pestes, quæ animum
exedunt, & conficiunt, oratione recenscam?
Nam poterit humana ratio, tenebris inclusa,
tantis, tam immanibus, tam importunis do-
libus per se resistere? at ipsa ratio, est, quam mi-
nistat libidini, quæ seruit flagitio, quæ deni-
que est ipsius cupiditatis effrenata magis, quam
Quo modo igitur id, quod est agnitio, contem-
fectum, salutarique auxilio destitutum, & am-
perio turpissime cupiditatis additum, poterit
ipsius cupiditatis immanitatem prodigare?
re? valentius enim malum est, quam ut possit
humanis viribus, & ratione depelli, ergo ten-
tisper, dum animus fuerit, a luce diuina reli-
ctus, illiusque auxilio destitutus, nullo modo
poterit tantam vim mali arcere, veramque vir-
tutem adipisci, quo modo enim prudentiam,
quæ est bonorum, & malorum scientia, is po-
terit assequi, qui ita est tenebris oppletus, ut
pro salutaribus noxiis, & mortiferis concupi-
scat, & in pestem ante oculos positam impetu
caco rapiatur? Iustitiam vero quo modo obti-
nebit is, qui vitæ legem ignorat, qui iuris son-
tem non videt, qui summam totius æquitatis
regulam non percipit, qui denique in diuinam
mentem, qua omnis iustitiæ ratio continetur,
non respicit? In fortitudinis autem laude quo
modo vigebit is, qui humana despiciere nequit,
neque mortem, & dolorem contemnere; cum
totus ita pendeat e corpore, ut summum ma-
lum in illius dolore, & cruciatu ponendum sta-
tuat? Iam vero, quod ad modestiam, & vitæ
totius ornatum, & concinnitatem attinet,
quis non videt, fieri non posse, ut aliquis mo-
dum, & ordinem, & conuenientiam in vitâ
conseruet, qui ordinis, & totius honestatis
rationem, atque normam, & regulam, ad quam
sunt omnia consilia dirigenda, non cernit? Deus
enim solus est vitæ modus, ad quem omnia re-
digenda sunt, in quibus futurum est, ut aliquod
pulchritudinis, & venustatis verum lumen elu-
ceat. Cum igitur omnis animi recta constitu-
tio, in lumine diuino, in illa summa totius æqua-
bilitatis ratione, in illo celesti, & inuicito præsi-
dio,

dio, in illo summo pulchritudinis exemplo sita
sit, fieri nequit, ut, qui se a Deo diiungit,
recte moribus, & vitâ constitutus esse possit. Sic
igitur euenit necessario, ut ratio, aut volupta-
tum blanditiis effeminata, languescat; aut do-
loris magnitudine cruciata; succumbat; aut
alia quamvis eiusmodi perturbatione concita-
ta, scelus aliquod immane concepiat; & quam-
uis interdum, sue nature memorem, ad aliqua par-
tem laudis adspiciat, cum tamen vitium cona-
tum ad honestatem conferat, ipsius libidinis
impetum, eam ab officio reuocantis, diu ferre,
atque sustinere non possit. Ut enim ægrotus,
cum ad aliquod sani hominis, atque valentis
officium exiit, quamuis se erigere, & effice-
re aliquid conetur; tamen in ipso conatu con-
cidit, neque potest, quod male inchoauit, stre-
nuè villo modo perficere; sic, qui animo ægri-
sunt, (ut sunt omnes, qui Dei lucem non adspi-
ciunt) quamuis enitentur, aliquando ad ali-
quod veræ laudis officium, in medio ipso cona-
tu franguntur. Sed iniquitas, esse in nobis im-
pressam, & insculptam legis diuinæ scientiam,
quæ vetat delinquere, & ad studium honestatis
impellit. Verum hoc quidem est; sed, quemad-
modum de lege, quam Deus in tabulis lapideis
incidit, statuendum est; ita est de hac incisa in
animis nostris lege dicendum: eam seruare a
nobis non posse, quamdiu sumus in cupiditatis
nefarie dominatione. tamdiu autem in illius po-
testate sumus, quamdiu ope diuina minime li-
beramur. cum enim sit animus corpori incre-
dibili amore deuinctus, & ab ipsius coniunctio-
ne distrahi, & diuelli per se nequeat, omnem vi-
tæ rationem ad corporis obsequium reuocet,
opus est. Bene igitur Plato, omnem viam reip-
salutaribus institutis moderandæ, & animi re-
cte constituendi, in Philosophia, quæ continet
studium sapientiæ, ponit. sapientiam enim in
cognitione boni constituit. bonum autem, exi-
miam illam, præcellentemque naturam appellat,
qua omnia sustentantur, & videntur. Illius siquidē
numine sit, ut omnia gignantur, conseruentur,
alantur, augeantur, ad vltimumque naturæ per-
ueniant. Ergo, cum illud optimum, præstantissi-
mumque numen, omnem lucem in se ipso conti-
neat; euenit, ut illi tantum vera cernant, quo-
rum mentes illius clarissimo lumine collucet,
illudque, quantum possunt, vitæ, & moribus imi-
tantur. Inde igitur ait pietatem, inde vitæ con-
stantiam, inde virtutis decus eximium, inde ani-
mi excellentis altitudinem exsistere, & reliqua
verissimæ laudis ornamenta, quibus animi pu-
ri, & integri diuinamque rerum studio flagra-
tes excoluntur. Itaque omnem beatæ vitæ ra-
tionem in vna virtute locat: virtutem vero in
diuinæ tantum virtutis imitatione constitutâ
esse decernit; ita, ut, qui in Deum non respi-
cit, nullo modo possit veræ virtutis laudibus
abundare. Omnes igitur homines, qui a Deo
auerfi sunt, neque illam clarissimam, & iucundis-
simam lucem adspiciunt, dicit esse tenebris im-

mersos, & erroribus innumerabilibus implica-
tos; ita, ut sit illis durissima flagitiorum omnium
seruitus necessario patienda, extremaque miseria
subeunda. Facit enim stultorum hominum
vitam (omnes enim stultos esse censet, quorum
oculis nondum est diuinum lumen Dei ipsius
benignitate prælatum) similem sublati domi-
cilio, sub terra exstructo, in quod per speluncam,
in altitudinem depressa, ostium ingressus pa-
teat; neque aliam lucem accipiat, quam ea ran-
tum, quæ per speluncam illius angustias in domi-
cilium illud penetrare possit. Fingere autem in-
bet animis, magnam hominum vinciorum mul-
titudinem, ab spelunca aditu auersam, quæ sem-
per illic in vinculis habitavit; neque possit villo
modo, propter carenas, quibus est alligata, oculos
in ipsius specus ostium conuertere, allatâque
intro lucem respicere. Hos autem censet nihil
cernere, nihil sentire posse, nisi tantum vmbas,
quæ ex hominibus, & iumentis, propter specum
supra terram transeuntibus, efficerentur. Er-
go, cum neque solis vnumquam lucem oculis ad-
spexerint, neque veros homines, verâque animâ
tia viderint; necessario euenire credit, ut nihil
illo domicilio clarius, nihil vmbis illis verius
existiment; ita, ut, si quis ex his locis, quæ in-
colimus, in specum illum demissus eis dicat, in-
tra antrum illud nihil veri, nihil solidi cerni, sed
inanes tantum vmbas ob eorum oculos cir-
cumquaque volitare; stultus, & insanus existi-
stetur. Hanc autem similitudinem ad homi-
num imperitorum vitam transferebat. Omnes
enim ita sunt, quasi quodam ergastulo, compa-
gibus crassi, & caliginosi corporis inclusi, re-
busque terrenis addicti, ut non possint caput at-
tollere, ad specumque in diuinam lucem conuer-
tere. sunt enim cupiditatibus infinitis ita con-
stricti, ut nequeant villo pacto quidquam intue-
ri, nisi quod ad corporis voluptatem, & emolu-
mentum referatur. Cum autem omnia, quæ cor-
pore constant, si ad diuinam, atque sempiternam
referantur, sint vmbæ tantum, & inania quæ-
dam visa, plurimum a veritatis ipsius soliditate
distantia; constat, omnes mortales, quamdiu
ita vincti detinentur, non posse verum contue-
ri, sed, vmbis assuefactos, illarum similitudine
delectari. ita igitur fieri, ut, cum mendacio, &
vanitate gaudeant, non queant veris bonis frui;
sed, quo magis, ut bona sibi comparent, enitun-
tur, eo grauioribus malis, & arumnis acerbioribus
opprimantur. Vnicum igitur in tantis
malis remedium arbitrat, nempe diuino be-
neficio vinculis illis eximi, & ex abditis illis se-
dibus in supera loca euadere, solis, & siderum
lucem adspicere, veramque rerum faciem, non
obscuras, & inanes rerum imagines intueri:
quod fieri censet, cum aliquis diuino munere,
& beneficio, omni flagitiosa cupiditate libera-
tus, totum se dat ad bonum illud summum, ani-
mo puro, & integro, & libero contemplandum,
& imitandum. Vidit igitur vir ille, Græciæ sa-
piētissimus, singulari Dei beneficio nobis opus
esse,

esse, ad vitam consequendum, animumque rectis disciplinis excolendum, nefariamque cupiditatem acerrime comprimendam; & absque illius ope veram virtutis munus exstare non posse. Quo magis admiror, quid in mentem venerit quibusdam viris pijs, & eruditjs, asserere, posse nos, si velimus, absque singulari Dei presidio, naturam officiorum omnium magistratam sequi, præscriptis rationis obtemperare, omnibusque divina legis iussis obedire. Quin etiam summum illud omnium præceptum, quo lex universa continetur, quod præscribit, ut Deum supra res omnes diligamus, asserunt posse ab illis observari, qui nondum sunt singulari Dei auxilio præmuniti. Excogitarunt igitur, duplicem esse in Deum caritatem; unam, inquam in nobis, quia natura tantum admonitur; Deum rebus omnibus anteponendum ducimus; alteram, supra naturam, ad quam fidei vigentis viribus excitamur. Naturalem igitur sine Dei singulari ope constare posse; eam vero, quæ fide inest, non posse. Quod quidem, bona illorum venia dixerim, nimis inconsiderate dictum existimo. In eo enim primum graviter errat, quod existimant aliquam esse in Deum caritatem, quæ fide munita non sit; aliquam rursus, quæ non sit humane naturæ conveniens. Est enim omnis caritas cum fide coniuncta. Deum enim amare non possumus, nisi prius firmam animis nostris informationem sapientie, & bonitatis illius habeamus. Quod enim est incognitum, amorem excitare nequit; neque est quidquam, quod ad amorem alliciat, nisi præclara specie dignitatis antecellat. Omnis autem firma, & stabilis informatio animi, vel sensu fit, vel ratione, vel fide. Deus autem, qualis sit, neque sensu informari a nobis potest, cum sit mens pura ab omni corporis concretionem segregata; neque ratione, cum illius maiestas, & amplitudo ingentij nostri angustijs contineri nequeat; & vis illius sempiterna, humane mentis imbecillitate, comprehendi non possit. Reliquum igitur est, ut, qui illius bonitatem animo comprehensam tener, fide cõtineat. Si igitur Deum nemo amare potest, nisi prius, quoad fas est, illius virtutem, & bonitatem animo comprehendat, quod absque fide fieri nequit; Deum certe nemo complecti amore poterit, absque fide. Præterea omnis caritas in Deum pietas est; pietatem vero omnis sanctitas, & religio continetur: sanctitas porro absque fide exstare non potest: ergo neque caritas in Deum a fide segregari unquam poterit. Fides enim in officio maxime cernitur: qui autem Deum maxime diligit, omnium maximo, & præstantissimo officio fungitur: qui igitur Deum diligit, fide perfungitur. Deinde verus amor officijs, & operibus comprobatur: omnia autem divini amoris officia, sunt in una obedientia collocanda: obedientia vero fides est. quicumque igitur cum supra omnia diligunt, fideles existimandi sunt: debitum enim officium tuerentur. Hinc autem sequitur, omnes,

qui rectam rationem sequuntur, Deum debitis fide venerari. Est enim recta ratio, lex divina, mentibus humanis incisa, a flagitijs omnibus autocans, & ad omnia officia virtutis impellens. Quod enim Deus olim, cum legem dabat Hebræis, præscripsit in tabulis lapideis, idem omnino, a primordio generis humani, in hominum mentibus insculpsit. Unde colligitur, legis divinæ vim humane prudentiæ cõtineri. Qui igitur præscripto rectæ rationis obtemperat, Dei iussis obtemperat, qui autem Deo obtemperat, fidem colit: qui igitur rectam rationem sequitur, fidem colit. Postremo iustitiam nemo potest obtinere, nisi sit veræ fidei auxiliio singulari præmunitus. Iustitia vero, in observatione legis divinæ consistit: est enim iustitia nihil aliud, nisi ornatus animi divina lege perfectus, suorumque numeris omnibus absolutus. Hæc autem est illa iustitia, quæ non in actione, & levitate fertur, sed veritatis ipsius lumine confirmatur: quæ non ostentationi fertur, sed solidam exanimæ virtutis fructum capit: nec errantem hominum opinionem sequitur, sed ad firmam, & stabilem iudicium omnia perpendit. Qui igitur in omnibus vitæ consilijs rectæ rationi parat, veræ iustitiæ laudibus ornatus est. Quod cum absque fide fieri nulla ratione possit, consequens est, ut, qui rectam rationem in omnibus vitæ consilijs obsequatur, fideles existimetur. Quod autem omnis veræ iustitiæ ratio in divina legis observatione sit posita, Paulus aperte significat, cum ait, non eos, qui legem auribus accipiunt, sed, qui eam, quæ lege sancta sunt, operibus exsequuntur, esse illos apud Deum. Ostendit deinde, legis divinæ vim esse mentibus humanis insculptam; & eos, qui eam naturæ legem sequuntur, esse circumcisos, hoc est iustos existimandos. Quoquo igitur modo accedat, ut homo Deum supra omnia diligit, hoc est illud omnibus rebus anteponat, legemque illius, quæ tota est in prudentia constituta, diligenter observet; auctore Paulo & fidelis, & iustus habendus est. Valde igitur errant, qui aliquam caritatis divinæ rationem, munere fidei, diviniq. iuris spoliant. Alterum autem erratum, quod sequitur, non est levius existimandum; quod existimant, eam caritatem, quam a naturali caritate segregant, quam videlicet Christi fide consequimur, ad naturam munus minime pertinere. Sapientius profecto multo, magnus ille Basiliius ait, omnia amoris divini semina, in mentibus humana naturam sparsa esse; ita, ut unum tantum munus nobis efficiendum sit, nempe id, quod divino munere nobis innatum est, perpetuo colere, quo tandem ad altum, atque perfectum possit vberimos ex se fructus multiplicis virtutis effundere. Ut enim rationibus utamur viri illius sanctissimi, quem unum merito omnis Græcia semper admirata est, quid est magis secundum naturam, quam illos diligere, a quibus orti sumus? quam elegantiam virtutis admirari? quam postremo eos, quos in nos

Rom. 2.

nos, valde beneficos esse conspicimus, grata voluntate prosequi? Ergo, cum Deus sit generis humani parens, & editor, cum sit virtutis, & decoris, & dignitatis, & pulchritudinis inexhaustus fons, & principium, cum illius munere, & beneficio non modo conditi, & conservati, verum etiam innumerabilibus donis, & muneribus ornati, & instructi simus: quid magis est humane naturæ consentaneum, quam ardenti studio, & amore erga parentem illum optimum incendi? Quod si neque natura, neque fidei ratione potest duplex caritatis in Deum ratio prudenter excogitari; sequitur, caritatem unam ab alia, non genere, & ratione, sed gradibus, & magnitudine debere distinguere. Quod igitur de vitæ aliqua singulari caritate in Deum dicitur, numerum de omni genere statuendum est; non posse Deum a nobis absque singulari illius ope diligi: quam cum nemo possit absque fide consequi, nemo certe unquam sine fide Deum amare poterit. Nam, quæso, quo modo is, qui nondum est singulari Dei opem sanatus, caelestiq. lucem completus, divinaque virtute stabilitus; Deum plus rebus omnibus amare poterit? Num voluptates omnes, hæc Deum offendat, aspernabitur? num iracundiam, odium, invidiam continebit? num iniquitati, & iniuriæ cum forum suarum omnium periculo summæ ope resistet? num denique omnia vitæ commoda; num honores, & imperia, num omnes humanas opes, si suspicatus fuerit earum cupiditatem Deo insulam fore, contemnet, atque despiciet? Quid enim aliud est, Deum supra omnia diligere, nisi Dei voluntatem rebus omnibus anteferre? Aut igitur statuis, eum, qui Deum magis rebus omnibus diligit, pecuniâ, voluptatem, opes, & imperia præ divina voluntate contemnere; aut nihil omnino dicis. Quæro igitur, num is, quem statuis posse, natura tantum adiutum, rebus omnibus Deum antepone re; sitne iam a dominatu cupiditatis ereptus, an maneat adhuc eisdem cupiditatis ipsius indomita vinculis alligatus. Si est in dominatu cupiditatis positus, id certe tantum efficiet, quod cupiditas imperabit. quæ cum sit naturæ divinæ legi contraria, & inimica; restat, ut omne studium hominis imperio illius addicti cum lege divina pugnet. Nullo igitur modo Deum corporis commodis, & emolumentis anteponit; immo, ut cupiditati corporis obsequatur, omnia Dei præscripta contemnet. Si autem iam cupiditatis iugum a se repulit, in libertatemque vindicatus est; quæro rursus, num id divini munere, an viribus, & opibus suis affectus sit. Si divino beneficio dicas; falsum igitur est, quod asserebas, eum, naturæ tantum presidio firmatum, Dei legem servare. nisi enim is, divini auxilio fultus, cupiditatis iugum a ceruice sua depulisset, Dei legem servare minime potuisset. Si vero statuis, eum viribus, & industria tantum sua cupiditatem omnem recessasse, libertatemque obtinuisse; summum in te

scelus admittis. Pelagij namque vestigijs ingressus, gloriam divinæ gratiæ debitam ad humanam industriam transfers. Nihil enim potuit vires cupiditatis excindere, nisi gratia divina. Aliiter enim, quid est, cur tantopere Paulus fidem exornet? cur humane miseriæ imbecillitatem exaggeret? cur divinæ gratiæ immensas opes efferat; si absque fide potest humana natura, & absque villo Dei singulari subsidio cupiditatem elidere, omnes animi labes repellere, turpitudinis, & impuritatis omnes fibras extirpare? Nec enim is villo modo est, qui decernat tantâ ineffe in humana natura vim, ut ea per se possit recte moribus, atque vitæ constitui. Numquam enim distinctionem illam adhibuit, ut diceret, aliam esse rectam animi constitutionem naturæ congruentem, quæ tamen in eam dux esse non posset; aliam vero supra naturam, quæ caelestem gloriam meritis vitæ consequitur. Nondum enim tantum in terris acumen exstiterat, nec tanta in disputando subtilitas, ut sine vlla gravi causa, quæ sunt coniuncta, distingueret; ut hæc faciunt, qui duplicem hominis finem ponunt, duplicem in Deum caritatem, duplicem postremo hominis statum, prudentiæ, & mente fundatum, rectæque ratione stabilitum. nam, si Paulus disputavisset, multos mortales absque fidei adiumento pietatem coluisse, moderateque vixisse, in omni genere virtutis excellentes existisse; addidisset tamen, ea veræ virtutis ornamenta nullum eis penitus fructum, qui ad gloriam sempiternam valerent, attulisse: tunc certe dicerem, Pauli mentem cum horum hominum mente congruere, qui aliam virtutem veram quidem esse statuunt, sed æternæ gloriæ præmio indignam; aliam vero, cui sit præmiū æternæ gloriæ constitutum. Sed numquam id posuit in oratione Paulus: quin potius omne genus humanum, gratia divina vacuum, erroris, & amentię convincit; neminemque excipit, qui non sit omnibus libidinum maculis inquinatus, summisque sceleribus auaritiæ, crudelitatis, immanitatis adstrictus. principium autem humane labis, & ruinæ, ab illo summo scelere ducit, quo homines fidem Deo debitam nefarie prodiderunt; levissimisque opinionibus inflati, præcipitiq. ingenij confidentia, in turbulentissimos errores inciderunt: ex quo intelligi vult, neminem absque fide unquam sapienter, recte, constanter, & moderate vivere potuisse. Quod etiam evenisse confirmat omnibus Iudæis, qui legis confidentia tumebant; neque totam veram pietatis rationem in divina benignitate collocabant. Eos enim similiter ait fuisse, flagitijs omnibus coopertos, & summa immanitate crudelitatis efferatos, acres in scelere, & suorum sanguinum perpetuo sitientes. unde colligit, illos frustra in disciplina legis enutritos fuisse. Sic autem premit hunc locum, ut demonstret, neque rationem hominibus, neque philosophiam Græcis, neque legem quidem divinam Hebræis, vllum ornamentum veræ virtutis

turis attulisse: effeq. proinde omnibus, qui lau-
dem, & dignitatem caram habent, ad vnum
Deum confugiendum. Vt autem id magis in-
culcet, docet, quanta sit naturæ imbecillitas,
quanta rursus cupiditatis immanitas; ita, vt,
quamuis ratio cum lege diuina consentiat, eā
tamen cupiditas facile, quocumque ruere in-
cipit, contritam abripiat. Huius autem mise-
riæ effugiendæ rationem, vnam penitus esse di-
cit, quæ diuina gratia, singulari, illius præsi-
dio continetur. Tum confirmat, id, quod lex
propter imbecillitatem naturæ præstare nullo
modo poterat, nepe, vt homines castos, atque
sanctos efficeret, Dei filium in humana forma,
& habitu latentem perfecisse. Is enim solus est,
cuius numine, & beneficio libidine frangere, &
omne cupiditatis importunitatē reprimere, p-
fectumq. virtutis officiū tueri facile possumus.
Hæc est Pauli mens, & sententia, vt in sola Dei
gratia, quæ fide comparanda est, omnem ratio-
nem elidendæ, & comprimendæ cupiditatis si-
rā esse constituat, nullamq. aliam viā illius ex-
stinguendæ, atque delendæ esse doceat. Et tamē
erit quisquam tam auersus, non dicam a ratio-
ne, verum etiam a Pauli mente, atque adeo a di-
uino spiritu in Pauli pectus incluso, vt affirma-
re audeat, naturam tantum fieri posse, vt homo
non modo virtutes omnes adipiscatur, verum
etiam Deum eximie diligat? & in cupiditatis
regno pietatis maiestas, & amplitudo domine-
tur? At, quam apte id colligant, operæ pretiū
est animaduertere. Natura, inquit, statutum
est, vt proprio quisque bono commune bonum
preferat. Vt igitur manus se se opponit, vt vul-
nus, quod capiti infertur, excipiat, & perniciē
sua corporis totius vitam tueatur: sic natura
quisque incitatur, vt morte sua patriæ salutem
redimat, & in omni loco commune bonum suis
commodis anteponat. Cum autem nullum bo-
num sit Deo maius, neque quod latius pateat;
omnia siquidem sempiterno illius numine, &
impressa benignitate sustententur: consequens
est, vt quilibet natura incitetur ad Deum sum-
me diligendum. Recte sane: sed meam adhuc
causam agis. Naturæ enim legem explanas;
non mihi legis obseruandæ facultatem vllam
largiris. Hæc igitur est naturæ lex, hæc iuris
diuini sanctio, vt patriæ salutem propriæ saluti
preferamus, nihilq. ardentius, quam Deū, ame-
mus. Sed ita turbat animum cupiditas, tantiq.
erroribus complet, vt totum hominem, a stu-
dio communis boni, & cultu pietatis abductū,
ad corporis obsequium traducat. Non igitur
tunc humani generis societatem conferuabit,
neque, vt Deo placeat, elaborabit; sed corpus
tantum respiciet, vsque adeo, vt, inutilis etiam,
& inanis voluptatis gratia, & generis humani
salutem, & numinis diuini sanctitatem contem-
nat, atque despiciat. Quid, inquit, mirum,
nos, naturam tantum admonitu, rebus omnibus
posthabitis, Deum summe diligere; quando id
etiam, interdum a natura tantum admoniti,

amicorum causa faciamus? Argumentū, quod
asserunt, nullum omnino pondus habet. Amici
enim videntur a nobis; & amicitia; inter ho-
mines instituta; ad sensus maximā ex parte re-
feruntur: Deus autem oculis cerni non potest.
Cum sit igitur ab oculorum ad spectu remotus;
quamuis sit summe diligendus; minime tamen
amabitur ab hominibus, in terram abiectis, at-
que demersis, omniaq. sensu metuentibus. Vnde
de Ioannes, ex odio hominum inter homines
apte colligit, Deum ab hominibus amari nullo
modo posse. Qui, inquit, non diligit fratrem
suum, quem videt; quo modo Deum, quem non
videt, potest diligere? Loquitur cum hominibus,
terra penitus affixis, qui ita sunt addicti
sensibus, vt nequeant vllō modo mentem a con-
tagio corporis, & a consuetudine oculorum ab-
ducere; quibus censet longe facilius esse; homi-
nes, quam Deum, amare. hos enim corpore vi-
dent, Deum vero, ex cecitate mentis impediti, nō
vident. Si igitur homines, quos vident, immen-
si odio persequuntur, quo modo Deum ama-
bunt, quem nunquam adspexerunt; & cuius le-
ges, & sanctiones, suis cupiditatibus acerrime
aduersari conspiciunt? poterit ne fieri, vt non
sit Deus in odio summo apud eos, qui toti sunt
in cupiditatis quodammodo naturam conuer-
si, cum cupiditas sempiternas inimicitias cum
diuina mente gerat. Ita sane, inquit, non
quidem, vt summum bonum, (nam id non in
Deo, sed in corporis voluptate, & emolumento
constitunt), sed vt naturæ principium: nem-
pe, quia sentiunt, diuina natura contineri suā;
euenit necessario, vt, quamuis sint scelestissimi,
magis tamen Deum, quam se diligant. Mira di-
spūcti solertia, quæ homines minime malos,
in tam leues, & ineptas sententias incidere, cō-
pellit. Dum enim, quod temere constituit, tue-
ri fortissime perseuerant; nihil est tam absur-
dum, nihil tam optimæ philosophandi rationi
contrarium, quod affirmare dubitent: velut in
hac distinctione perspicitur. Amor enim, cum
sit voluntatis præcipuum munus, & officium,
voluntas autem semper in bonum necessario
respiciat; sequitur, vt amor ad bonum semper
necessario referatur, summus igitur amor in
summum bonum semper intuetur. Si igitur cō-
tendis, Deum, absque gratia illius, ab improbis
hominibus summe diligi; necessario confirmes
opus est, Deum ab illis necessario summum bo-
num existimari. Quod cum nō facis, tute ipsum
in eos laqueos induis, quibus explicari non pos-
sis. Inepta namque, & implicata distinctio est,
quæ, sublata boni ratione, quæ omnis amoris ra-
tio nititur, non modo amore, sed summū etiā
amorem, constituit. Deinde te ipsum iugulas,
cum ais, Deum ab improbis summe diligi, vt
propriæ naturæ principium. Qui enim alium
propter se diligit, magis profecto se ipsum dili-
git. ad se namque ipsum amorem illum refert.
Vt enim tyrannus, cum, ciues incolumes esse,
propter commodum suum, cupit, cernit enim,
eueria

1. Ioan. 4.

1. Ioan. 15.

1. Ioan. 3.

eueria ciuitate, se funditus interiturum) non
ciuitatem, sed se ipsum amat; ita, qui, pro-
pter naturæ suæ conseruationem, Dei numen
carum habet; non Deum, sed se ipsum amat.
Se ipsum igitur summe diligit; non Deum. Ve-
rus enim amor, non suum emolumentum, &
commodum, sed illius, quem amat, respicit.
Ex quo sit, vt, qui voluptate, & emolumentis
ducitur, vt aliquem amet, non illum, sed seip-
sum amet. Sed hoc minus ad rem. Neque enim
quaestio est, an scelesti aliqua ratione Deum
ament; sed, an possit homo, natura tantum,
& ratione instructus, Deum, vt summum bo-
num, amore summo complecti, & ita iussis il-
lius omnibus obtemperare. Quod qui asserunt
absque diuina gratia fieri posse, cum Hiero-
nymo, & Augustino, cum alijs antiquis patri-
bus, cum Paulo, atque adeo cum Euangelio
pugnant. Illud enim tenendum est, in re-
gno cupiditatis, hominis mentem excacari,
animumq. turbari, & tumultuari, atque præ-
clara interdum conantem a statu detorqueri;
ita, vt nullo modo possit quisquam vel illud
summum bonum intueri, vel animum mode-
rari, statumque suum a flagitio, & impurita-
te, ab animi peste, atque perniciē, tutum, &
incolumem conseruare. Regnum autem cupi-
ditatis excindi non potest, nisi per Dei filium.
Ergo, absque singulari illius ope, nemo pote-
rit aliquid cum vera laude moliri; quemad-
modum inquit ille, Sine me nihil potestis face-
re. Ad illius autem opem comparandam, fi-
des necessaria est: ad omnia igitur morum,
atque virtutum ornamenta consequenda, fi-
des in primis necessaria est. Sublata igitur fide,
nullo modo potest humana natura in aliqua lan-
de versari. Sed occurrit hic vir quidam pius,
& in primis eruditus, qui molestissime fert, es-
se quosdam homines pietate quidem præstan-
tes, sed in tantum errore deductos, vt natu-
ram, quam Deus tam admirabili consilio con-
didit, abijciant, atque quasi capite damnent;
cum sic statuunt, illam, nisi fuerit singulari Dei
præsidio fulta, non posse vllum veræ honestatis
munus exsequi, sed potius in omni flagitio vo-
lutari. Et oratio grauis est, & auctoritas illius
minime negligenda. Quo igitur argumento
sententia inuidiam propulsabimus? eodem cer-
te, quo Paulus depulit orationis inuidiam, cū
legis confidentiam perpetua disputatione de-
primeret. Legem, inquit, euertimus per fidē?
non: sed legem stabilimus. Sic & nobis hoc in
loco dicendum, non fide euerit naturam, sed
firmari potius, atque constitui. Quod enim
aliud est, vel legis, vel naturæ firmamentum?
Ergo, cum dicimus hominis naturam non pos-
se sua ipsius vi, munus, & officium tueri, ad
extremumq. peruenire; non naturam euer-
timus, sed, in quo sit naturæ ipsius lumen, &
robur, explicamus. Vt enim, si quis dicat,
nullo modo posse vitem suaves fructus effe-
re, nisi accesserit ars agricolarum, quæ illam

circumcidat, amputet, erigat, extollat, ad-
miniculetur, non vitem, vt inutilem, damnat,
sed artem illius colendæ tradit: ita, qui dicit, ho-
minis naturam nihil penitus absque Dei grā-
tia posse, non naturam damnat, sed, in quo sit
illius cultus, atque virtus, ostendit. Cuius e-
nim animi est, spiritus sancti disciplina, ea e-
nim iacentem animum erigit, & extollit, at-
que ad suum vltimum perducit. Partim autem
animaduertunt homines, quantum argumen-
tum humanæ dignitatis in hac colligatione,
qua tota mens hominis est ex diuina mente ne-
xa, & apta, consistat. Vt enim omnia Dei nu-
mine, & voluntate procreata sunt; ita eius-
dem prouidentia conseruantur, & permanent.
Sed, quo res quæque præstantiorem locum ob-
tinet in natura, copulibus diuina prouiden-
tiæ opibus fulcitur, atque sustentitur. Sic fit, vt
rebus inanimis hoc largiatur tantum, vt sint;
plantis autem, non tantum vt sint, sed vt alantur,
& augetant, & maturitatem adeptæ, fru-
ctus, & semina profundant: animantibus præ-
ter hæc dedit motum, sensum, & appetitum. ho-
mini vero, animantium reliquorum principi,
vltra hæc omnia, largitus est mentem, & ra-
tionem, qua & Deum parentem agnosceret;
seq. cum omnibus hominibus iure consocia-
tum intelligeret; & sic in pietatis, atque iusti-
tiæ studium incumberet. Ergo, quo magis ex-
cellit homo rebus omnibus, quæ sub ad spectum
cadunt; eo magis necessarium fuit naturam il-
lius maioribus opibus, atque præsidijs sustenta-
ri. Cum igitur Deus in omnem naturam inten-
tus singulis rebus præsens adsit, secundum id,
quod cuiusque rei natura, & condicio postulat;
consentaneum fuit, vt homini, quem reliquo-
rum animantium naturis præfecit, non comū-
nem, sed singularem, longeque præstantiorem
opem afferret, qua posset expetitum statum adi-
pisci. Ea autem est lux diuina, qua circumfusus
homo facile cernit, Deum esse sibi sequendum,
omnesque beatæ vitæ rationes in illius benigni-
tate collocandas. Vt enim non satis est, oculos
vigentes habere, nisi splendore solis omnia
dilucescant; sic frustra mentem, & rationem
habemus, si lux a nobis diuinæ mentis abce-
dit, in tenebris enim, & caligine versabimur.
Sic igitur euenit, vt, qui se recta ingredi pu-
tat, longe aberrat, & omnibus in locis offen-
dat, & in multa furenter incurrat; atque tan-
dem cum summa perniciē concidat, & in rui-
na miserrime conteratur. quo enim res præ-
stantior est, eo casus illius est calamitosior.
Qui igitur dicit, non posse hominem absque
Dei præstantissimo numine statum suum tue-
ri, non hominis naturam abijcit; sed, quam
altum gradum in vniuersa natura teneat, o-
stendit. docet enim, tam insignem eius esse na-
turam, vt ea, sine diuina mente, regi non possit.
Quod autem homo sine hac ope diuina recte
officio fungi nequeat, illud est satis efficax ar-
gumentū, quod omnes virtutes recta ratio gu-
bernat.

bernat. Vbi igitur recta ratio animum non re-
xerit, ibi profecto mens vires efficaces habere
non potest, vel ad verum videndum, vel ad re-
cte agendum: vbi autem cupiditas in homine
dominatur, ingens caligo mentis oculis offun-
ditur, & animus ipse frangitur, atque debilita-
tur: ita, vt nequeat vel verum adspicere, vel
quod quasi per caliginem videt, atque rectum
esse statuit, exsequi. vnde illud Nasonis,
-video meliora, proboque;

Deteriora sequor.

Cupiditas autem dominatu pelli non potest,
nisi per diuinum spiritum. ergo neque recta ra-
tio absque diuino spiritu constare potest. cu-
ius cum nemo particeps esse possit absque fide;
sequitur, vt nemo possit esse prudens absque fi-
de. vbi vero prudentia non viget, nulla vera
virtus existit. Vbi igitur fides mentem non in-
struxerit, nulla vera virtus enitescet. Vt igitur
ea, quorum causa hac disputatio hoc in loco
instituta fuit, oratione concludamus; aut illi,
qui maximas artes excoluerunt, magnamq. ali-
quam hominibus vtilitatem attulerunt, atque
hominum fama, & celebritate in laude vixe-
runt, fide fuerunt illustrati; aut nullo modo vir-
tutem, sed inane simulacrum virtutis coluerunt,
multis flagitijs, quasi sordibus, & illuie, fœ-
datum, maximisq. turpitudinum maculis inu-
stum. Aut enim ad veram honestatem omnia
referabant; aut ad rumorem populi colligen-
dum. Si verâ honestati dediti fuerunt, cum ea
tota sit ex diuina honestatis, & pulchritudinis
splendore ducta; hi certe fuere diuinis opibus
ornati, & instructi, verâq. virtutis laude præ-
cellentes: quod quoniam sine fide consequi nō
poterant, eorum virtutem ad fidem referendâ
censeo. Sin autem, non veram honestatem, sed
falsam illius imaginem consecrati sunt; nullo
modo virtutem nouere, sed, virtutem simulan-
tes, inclusas libidines, & execranda flagitia,
fronte, & supercilio contexere. Sit Socrates,
aut Plato, aut Xenocrates, aut quilibet alius do-
ctrinâ gloria præstans, & in egregia laude ver-
satus; aut illi nullam omnino partem verâ ho-
nestatis attigerunt; sed in illius umbra perse-
quenda studium consumpserunt; & ita, cum es-
sent cooperiti flagitijs innumerabilibus, virtu-
tem ementiti sunt, cum occulte scelera infinita
conciperent; aut, si in vera laude vigerunt,
id nullo modo, nisi diuino motu, & impulsu, sin-
gulariq. presentissimi numinis ope, consecuti
sunt. Præclara est enim illa Ciceronis vox, ne-
minem vnquam virum magnum sine aliquo af-
fatu diuino fuisse. Diuinâ vero mentis auxiliu,
cum non alia ratione, quam fide comparetur;
qui tum viri boni existerunt, fide profecto fue-
runt illustrati. aliter enim nullo modo virtutē
consequi potuissent. Ergo, inquit, nemo tunc
potuit ad virtutem peruenire. qui potuissent
enim credere, cum nemo illis Dei disciplinam
tradidisset? Satis magnam disciplinam ex ma-
gnificis naturæ operibus, quæ intuebantur oen-

lis, capiebant, ad fidem firmandam. Celi enim
enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius
annuntiat firmamentum. Num parum ad Dei
cognitionem nos instruit immensius astrorum
fulgor, Solis, atque Lunæ, & reliquorum erran-
tium siderum admirabilis in varia, & multipli-
ci conuersione constantia, dierum, & noctium
vicissitudines, temporum aptissima ad mode-
randam vitam varietates? Quid ipsius celestis
naturæ tanti motus, atque conuersiones, admi-
rabili inter se ratione concinentes, ad omnium
rerum, quæ celi ipsius complexu continentur,
statum, atque naturam conservandam? Quid
ætheris ardor, aerisq. natura, ætheris ardore
temperata? quid terras, quid maria, quid resu
omnium varietatem, & multitudinem oratio-
ne commemorem? Quid postremo admirabile
sive in rebus singulis fabricam, & artificium, si-
ue in vniuersis ordinem, & convenientiam, om-
nibus naturæ partibus vno consensionis vincu-
lo aptissime colligatis, atque itaquam ex diuer-
sis sonorum intervallis, pro certa ratione di-
stinctis, suauissimam harmoniam efficiētibz?
Num parum liquet, hanc esse naturæ vocem,
vndique ad animos permanentem, & clarissi-
mo quodam sonitu aures omnium complentē,
atque testificantem, esse vim quandam mentis,
atque rationis immensam, & sempiternam, cu-
ius numine, atque sapientia cuncta & a prin-
cipio facta sint, & deinceps regantur, atque mo-
ueantur? Quid, quod non solum naturæ vocibus,
atque insita rationis sensu, verum etiam
interno diuini spiritus motu, & impulsu, homi-
nes illi incitari poterant in pietatis studium?
Impium enim facinus est, existimare, genus hu-
manum aliquo in tempore sic fuisse diuinâ ope
destitutum; vt nullo modo posset ad eum finē,
cuius potiundi, ac fruendi gratia conditum fue-
rat, aspirare. Nec enim erat hoc Dei sapien-
tiæ, nec bonitati consentaneum. Qui enim mi-
nimarum etiam rerum naturas non negligit,
sed omnibus inexplicabili prouidentia consi-
lit, quo modo hominis excellentem naturam
negligeret? Negligeret porro, si illi auxiliu ne-
cessarium ad consequendum vitæ finem mini-
me cōferret. Necessarium verò auxilium illius
interna vocatione, & oblato præsidio contine-
tur. In omnibus igitur atatibus, hominibus, nō
modo beneficijs eos alliciendo, atque minis, &
supplicijs absterrendo, verum etiam interius
mentem ad officium excitando, excitatamque
muniendo, prospexit. sic enim per omnia tran-
sit, ac permeat; vt nullam omnino naturam,
ope rei cuique convenienti destituat. Iccirco
Solomon diuinam sapientiam inducit, in plateis,
in compitis, in omni denique conuentu, & cele-
britate hominum cæcibus occurrentem, maxi-
misq. vocibus cunctos mortales ab amentia de-
terrentem, & ad se amandam, parandam, atque
fruendam, euocantem. In quo quidem intelli-
mus, quantum in omni atate Deo summo stu-
dium humanæ salutis existerit. Liberum tamē
semper

semper fuit hominibus, vel Diuinâ sapientia
vocibus auscultare, vel illas aspernari. aliter
enim Deus immensæ suæ æquitati, atque beni-
gnitati, minime constisset. Nulla enim ratio
est, aliquem Deo coniungi, nisi sit illi amicus.
amicus porro illius esse nemo potest, nisi fuerit
illi similis. Diuina autem similitudo tota est in
verâ virtutis studio, & exercitatione constitu-
ta. virtus autem nulla esse potest, nisi sit vo-
luntaria. nemo igitur Deo coniungi vllō mo-
do potest, in cuius voluntate situm non sit, vel
illius disciplinam, & imperium sequi, vel in-
grate repudiare. cum autem beata vita tota
sit in Diuinâ coniunctione posita; sequitur, vt,
adstricta voluntate, nemo possit vitam beatam
adipisci. Cum igitur & Diuina disciplina sem-
per eluxerit, & in hominum potestate fuerit po-
situm, vel illam fide complecti, vel perfidia reij-
cere; efficitur, fidem etiam, atque pietatem
temporibus illis priscis, non modo apud He-
bræos, sed etiam apud alias nationes, floruisse.
Ergo, quemadmodum fide multi erant ad om-
nem honestatis excellentiam incitati; ita maxi-
ma pars hominum, infidelitate ceca, in omne
scelus inconsiderato impetu ferebatur. Præ-
clare enim Plato in legibus statuit, omne faci-
nus, cum temeritate, & impudentia susceptum,
ab impietate in Deum oriri. Nec enim existi-
mat, aut sacrilegium, aut periurium, aut aliud
eiusmodi scelus ab eo suscipi posse, qui Deum
putat esse omnia diligenter intuentem, & ani-
maduertentem; & iusto iudicio cuncta mode-
rantem. Nam, qui hominum conscientiam, qui
posunt aut opibus vinci, aut prestigijs illudi,
aut muneribus deleniri, valde meruit; non illi
præpotentem Dominum, omnia prouidentem,
& iustissimo imperio gubernantem extimesce-
ret? Sed illud, inquit, esse in causa: eos aut
nullam esse omnino vim Diuinam existimare;
aut ab ea res humanas minime curari; aut pos-
se iudicium illius, hostijs, & muneribus a feueri-
tate ad gratiâ inlecti. In quo etiam loco Phy-
sicos accusat, quod impietatis auctores se præ-
buerint. in naturæ enim explicatione, nihil ad
Diuinam mentem, sed ad vim mentis exper-
tem, motus temere cientem, & ad casum &
fortuitum materiæ concursum, omnia refere-
bant: ita, vt, argumentis suis inepte, & impie
conclusis, omnem penitus religionem, quan-
tum in illis fuit, de hominum vita sustulerint.
Pietate igitur in Deum, atque fide constituta,
ius, & officium, & honestatem, omnemq. vir-
tutis præstantiam constitui, atque confirmari
putat. Proinde hoc esse summum illius officiū,
qui reip. princeps esse studet, vt, religionis,
atque sanctitatis disciplina, ciuium animos
imbuat. Hæc quidem Platonis sententia, quam
plane diuinam arbitror, facit iudicium, fidem
neque ab eo, neque ab alijs, qui idem sentie-
bant, fuisse neglectam. Ergo, si vel ille, vel qui-
uis alius, ab eodem sensu minime abhorrens,
aliquid in vita cum vera laude gessit, totum id

est ad fidem referendum. Credebant enim, Heb. 7.
Deum esse, ac virtutem Diuino præmio remun-
nerari: in qua sententia, vt Paulus auctor est,
fidei summa cōsistit. Hæc autem erat illa fides,
quæ tum solum exigebatur, antequam essent
homines ad clariorem notitiam de Diuina me-
te, & imperio, atque de præmijs virtuti, & pie-
tati positis eruditi. Si igitur tunc aliquis vel
philosophus, vel reip. princeps, vel quilibet alius
existit, qui non dolis, & fraudibus, virtutis opi-
nionem, & gloriam capraret; (qualem Poetæ
ferunt fuisse Amphiarum, de quo ait Aes-
chylus;

Qui non credi, sed esse iustus expetit;

Et diligenter arua mentis excolens,

Virtutis ampla fundit ex se germina)

hi, qui tali mente fuerunt, cum certe statum
non aliter, quam fide, consecuti sunt. Omnes
siquidem, qui, naturæ operibus admoniti, rati-
onem ad studium pietatis contulere, in fide
permanere, atque iustitiam adepti sunt. Quo-
circa mirandum non est, fuisse a quibusdam ho-
nestatem cultam egregie, omnemq. vitam in il-
lius studio consumptam. hoc enim est statuen-
dum, nihil sine fide geri posse, quod sit in vera
laude ponendum. Sed dubium interim occur-
rit, de illo genere officiorum, quod neque a cō-
stanti fide proficitur, nec a nefaria cupidita-
te nascitur. Nam, quæ a flagitiosa cupiditate
oriuntur, veluti ea, quæ vel inanis gloria caus-
sa, vel pecuniæ, vel potentia comparanda, vel
libidinis explendæ sunt; quamuis speciem ha-
beant amplam, & illustrem, esse tamen liquet
in flagitijs numeranda. ad flagitium enim refe-
runtur. Sed de illis dico, qui, quamuis sint ad-
huc sceleribus impediti, a ratione interdum re-
uocati, multa egregie conantur. Num omnia,
quæ moluntur isti, sunt, vt impura, & inquina-
ta, reijcienda? minime profecto. Sed est statuen-
dum, etiam ab illis edi aliquid posse, quod ad
aliquod officij genus, minime tamen perfe-
ctum, & absolutum, reuocandum sit. Est enim
animaduertendum, a quo fonte profluat offi-
cium, vt sic tandem de illius æstimatione re-
ctum iudicium faciamus. Considerandum au-
tem est, numquam sic esse in improbis oppres-
sam, & extinctam rationem, vt non interdum
aliquod lumen illius appareat. sit homo flagi-
tiosus, impurus, omni scelere contaminatus:
is tamen & virtutem admirabitur, & sceleris
sui conscientia torquebitur; &, inspecta alio-
rum virtute, inuidia contabescet; maleficiâq.
sua celare, & occultare contendet; &, quan-
tum poterit, elaborabit, vt virtute, & sapien-
tia præstans existimetur. Ergo & virtutem
laude, & scelus odio dignum existimat: quod
quidem naturæ iudicium minime vituperan-
dum est. Adde, quod, immensa Dei benigni-
tate, officij sui identidem admonetur. num-
quam enim Spiritus sanctus intermittit sceles-
tos ab impietate detertere, & ad officium ad-
hortari. Nemo igitur est tam perditus, atque
profliga-

profligatus, cuius animum interdum non pulset diuinus spiritus, futurique iudicii metus vehementer exterreat. sic igitur improborum animi in contrarias partes distrahantur: dum alio rapit cupiditatis immanitas, alio ratio, atque numinis metus impellit. Quamuis igitur sit aliquis tæter, & infamis; aliquando tamen rationem sequi nititur, & Dei iudicium metuit. tunc igitur non est ille conatus vitio tribuendus; sed inconstantia vituperanda eorum, qui, victi libidine, ab illo conatu depelluntur. Aestu enim cupiditatis abducti, in omne flagitium feruntur, & ruunt. Non aliter, (vt Virgilij verbis utamur)

Quam qui aduerso vix flumine lembum
Remigij subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps pronò rapit al-

(ueus anni.

Est tamen ille conatus, inchoatum quoddam, & imperfectum officium nominandum; nec vituperatione dignum, cum sit vera ratio, ne, & a fide etiam profectum. Cogitur enim interdum improbus, atque sceleratus, confiteri, res humanas a Deo animaduerti; ideoque interdum a scelere abstinere; & aliquid rectum, quamuis non omnino recte, gerat. neque enim recte quidquam fieri potest, nisi ab eo, qui vera, & absoluta fide instructus, & ornatus existit. Idcirco solum fidei opus perfectum, officium dici, & haberi conuenit. Id enim solum, quod fide perficitur, cum Diuini numinis spiritu, & ab animo in Deum conuerso, & intento fiat, & ex illius voluntate, & ad gloriam illius dirigatur; recte, & cum verissima laude suscipitur. Vt igitur ad tria principia, cum de lege diserebam, omnia actionum genera reuocabam, (alia sunt enim opera fidei, alia vero legis, quædam postremo cupiditatis) idem hoc in loco censeo faciendum. Alia sunt enim vera, & perfectæ fidei opera, alia mediocris rationis, alia flagitiosæ cupiditatis existimanda. Prima quidem salutaria; altera vero non improbanda, ad iustitiam tamen inducendam per se parum conferentia; reliqua omnia, cum ab immo derata cupiditate proueniant, sunt dira, mortifera, & exitiosa, & maxime detestanda. Cum igitur neque in natura, neque in lege, nec in ratione, neque in ullius disciplina institutis sit aliqua via, qua ad beatam adspicimus; nisi tantum in Dei bonitate, & beneficentia, quam qui dem non ullis humanis studiis, sed fide consequimur; intelligendum est, omnem animi nostri conatum, esse ad fidei constantiam, & amplificationem conferendum. Illa siquidem ad iustitiam peruenimus, salutem assequimur, immortalis gloria cumulamur. Atque, vt magis illius excellentiam complecti mente, & ratione possumus; animaduertendum est, non modo fide omnia diuina munera cõparari; sed fidem etiã esse in Dei muneribus habendam. neque enim poterit existere fides, nisi Dei verbu antecedit, excitans, erudiens, & ad credendum impellens. Sed,

quo Dei verbum clarius est, atque magnificentius, maiorumque rerum disciplinã tradit; eo fides est altior, atque constantior adhibenda. sic enim fit, vt fides, quæ naturæ disciplina potuit excitari, non sit vilo modo comparanda cum ea, quam viri diuini, Dei lege instructi, atque ad Christi intelligentiam eruditi, egregie præstiterant. Quæ tamen, quamuis esset admiranda, postquam ipsum Dei filium iustitiæ doctorem nacti sumus, diuinamque ex illius ore disciplinã hausimus; par est, vt fides sit modo longe clarior, omniq. mentis robore, & constantia munitior. Se ipsam igitur erigat, opus est, & in sublime feratur, & euecta longissime in cælum penetret, atque pedibus ipsius summi doctoris, & monitoris affideat, qui solus potest nos ad summam Dei notitiã perducere. Deum, inquit Ioannes, nemo vidit vniquã: vnigenitus filius Dei, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Si igitur, naturæ Dei gloriam enuntiantis, voces aspernari, facinus execrandum est; si, Moysen, & reliquos Dei ministros contemnere, atque despicere, capitale fuit omnibus, qui eorum disciplinam a se cum summa temeritate, & amentia repulere: quantum tandem, atque quã atrox, & immane scelus erit, ipsum Dei filium, non audire, fidem dictis illius non adiungere, imperiumque illius detestare? Videte, inquit Paulus, ne recusetis de cælo loquentem. si enim illi non effugerunt, qui recusabant eum, qui in terra diuina oracula aperiebat; multo minus nos effugiemus, si de cælo loquentem aspernamur. Alibi inquit idem, Fides ex auditu: auditus autem per verbum Dei. Omnis igitur fidei vis, & ratio, est ad disciplinam illius referenda. A primordio enim generis humani, is omnes mortales instituendos, & erudiendos suscepit; & qui sese in fidem illius tradiderunt, ad cælestium, atque diuinarum rerum cognitionem instruxit. Nec enim absque disciplina illius posset quicquam officium suum tueri, atque ita salutem adipisci. Cum enim semel animus sese cupiditate nefaria deuincit, sic est totus in illius potestate, vt nequeat oculos ab his rebus auertere; ad quas eum ipsa cupiditas inflamat. sic fit, vt præceps ad exitium feratur, cum profecta quadam temeritate, & amentia. Numquã igitur vilo modo se ipsum ab impuritate, & flagitio remoueret, nisi Diuinis vocibus reuocatus fuisset, atque ad Diuinæ lucis aspectum conuersus. Vnde illud, Conuerte te, Domine, & conuertar ad te. Eadẽ ipsa fides est in officio nostro numeranda. possumus enim, si velimus, aures Dei vocibus occludere; beneficentiã aspernari; oblatã lucem contemnere; in flagitijs obstinate persistere. Aliter enim numquam scriptum fuisset; Hodie, si vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda vestra. Ergo, vt fatendum est, fidem sine Dei præsentis ope, & auxilio constare non posse; ita necessario asserendum est, ipsam constantem mentis assensionem, quã fidem appellamus, ex qua omnia officia ducuntur,

Ioan. 1.

Rom. 11.

Rom. 12.

Psal. 94.

cuntur, esse voluntariam. Possumus enim non modo non assentiri, sed etiam scelere, & impietate cum Deo pugnare. Fides igitur est simul, & donum Dei, & hominis officium existimanda. Est munus, & sacrificium Deo gratissimum; quo ira illius auertitur, numen infensum admirabili ratione placatur, & aditus nobis in cælum aperitur. Ostendimus, eam perfectam esse in firma mentis assensione, in veritate, & officio, & obedientia, in alacritate, & incenso legis Diuinæ studio ponendam. Docuimus, illa erigi spem, incendi, & inflammari caritatem, excitari Diuinæ legis studium, totumque animum ad opera diuina molienda, atque perficienda, ardore incredibili concitari. sic igitur euenit, vt omnia, quæ cum hac fide suscipimus, exitus felices habeant. Nihil est tam arduum, atque munitum, quod non viribus expugnemus; nihil tam difficile, & impedimentum, quod non explicemus; nihil tam abstrusum, & abditum, quod non scrutemur, & inspicimus. fides enim in bello victoriam, in periculo salutem, in morbo sanitatem, in egestate diuitias, in merore solatium, in omni denique difficultate bonorum omnium copiam, & facultatem consequitur. Est enim in Dei verbum semper intenta: id intuetur, id respicit, id vitæ regulam habet, id singulari studio, & mira animi contentione, & alacritate persequitur. Verbum autem Domini omnipotens est: illo enim cæli coherent, & permanent, immutabiliq. splendore collucet. Verbo Domini, inquit ille, cæli firmati sunt, & spiritu oris eius sidera stabilitatem suam conseruant. Vnde colligitur, omnia recte procedere ijs, qui Dei verbo vitam instituunt. Menti enim lucem præfert: animo robur inuisum suppeditat: hominibusq. vitam diuinis opibus, atque præsidio communis. Ergo, qui fide recte colit, cum Dei verbum audiat, atque ita sit viribus diuinis stabilis; non tantum omnes res humanas virtute superat, verum etiam cum manibus inferis ita congregatur, vt semper decus, & gloriam reportet. Hæc est, inquit Ioannes, victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Contra vero, cum fides aut omnino concidit, aut certe languescit; tunc omnia sunt aspera, difficilia, atque nimis graui, & calamitosa. Franguntur enim vires; animus ipse concidit; mens caligine circumfunditur; nec vllum repetit in rebus asperis lenamentum, nullum in calamitate solatium. Cum laborant homines, minime proficiunt; cum pugnant, turpissime vincuntur; cum ad decus aspirant, ignominia afficiuntur; cum salutem sibi afferri putant, intereunt. Cur, nisi quia singulari Dei patrocinio, quem a se perfidia abalienant, deseruntur; atque ita hostium prædæ, & direptioni relinquuntur? Idcirco Moyses infidelem populum maximis vocibus a pugna deterrebat. Nolite ascendere, inquit: non enim est Dominus vobiscum; ne corruatis coram inimicis vestris. Ama-

Psal. 31.

1. Ioan. 5.

Nam. 14.

lecites, & Chananeus, ante vos sunt, quorum gladio corruetis eo, quod nolueritis obedire Domino, nec erit Dominus vobiscum. Quid illi interim ad hæc sanctissimi viri voces aspernari, ad pugnam se parant. Sed, cum primum appropinquantes hostes conspicati sunt, terga verterant; eorumque gladijs fœde concisi perierunt. sic igitur euenit, vt, qui claram, & insignem sibi victoriam peperissent, si pugnare voluissent eo tempore, quo fuerant ad pugnam Dei imperio conuocati; cum Dei iniussa manus cum hoste conferere voluerunt, cõfestim fusi, fugatiq. sint, magnaque eorum pars ferro, & vastitate consumpta. Vt igitur beatissimi sunt, qui nihil absque Dei humine, & imperio moliuntur; ita miserrimi sunt, qui, a Deo auersi, opibus suis innitantur. Vnde illud Isaia: Væ filiis desertoribus, dicit Dominus, qui consilium capiunt, sed non ex me: qui præsidium sibi comparant, sed non ex spiritu meo; vt peccatum peccato accumulent. Proficiuntur, vt descendant in Aegyptum, & os meum non interrogarunt, vt firmentur robore Pharaonis, Aegyptiique auxilio regantur. Sed, quam laboris mercedem hac sollicitudine, miseris, & amētes homines assecuti sunt? dedecus, ignominia, pestem, exitiũ, vastitatẽ, & reliqua mala, quibus infideles homines perfidia prænas exsoluunt, quæ idẽ Propheta in eodem loco diuinitus explanat. Idem paulo inferius, ab eiusdem perfidia infestatione minime discedens, ait; Væ his, qui descendunt in Aegyptum, ad conquirendum auxilium; qui equis nituntur, & quadrigis fidunt, eo, quod multa sunt; & equitibus, quod robusti; & ad sanctum Israelis non respiciunt; & Dominum ipsum minime querunt. Sed is sapiens est, & adduxit malum; & quod prædixerat, exitu tandem præstitit. Insurgit enim contra cætum hominum improborum, & contra auxilium eorum; qui vana operantur. Aegyptus homo, & non Deus; equi eorum caro, & non spiritus. His quidem verbis diuinus ille vir, amentiam eorum coarguit, qui humanis opibus se aliquid efficere posse confidunt, nec Dei opem valde implorandã putant: ideoque operam suam, atque omne vitæ studium sine vilo fructu consumunt. Contra vero, qui sapienter vitam instituunt, sic eã Dei fide moderantur, vt nihil audeant, nisi de summi Dei sententia, decernere, nihilque omnino, nisi ex illius imperio, consilio, & præscriptione, moliri. Itaque semper se ipsos excitant ad Dei verbum mente concipiendum, nec aliud in vita meditantur, quam vt ducant, & imperium summi illius ducis, & moderatoris, alacres, & expediti sequantur; vsque adeo, vt ne licita quidem, & communi more, atque lege concessa aggredi velint, qui summa fide ornati sunt, nisi prius in Dei numen inspiciant, ipsamque auctorem, & monitorem habeant. absque ductu enim illius, se loco mouere minime tutum arbitrantur. Vnde vox illa Moysi, qua veniam, atque pacem exposcit, Deumque pro salute populi sibi com-

Isaia 30.

Isaia 31.

1. Cor. 13.

Exod. 33.

commissi veneratur. Si tu ipse, inquit, non precedas, non educas nos de loco isto. Intellegebat enim vir excelsus, tolerabilius multo fuisse, in vasta illa solitudine, incommodis omnibus vexari, atque senio, fœdisq. morbis intrabescere; quam viam aliquam, in qua Deus non esset ductor, inire. Illo enim duce, non ad incertum euentum omnis vitæ labor impenditur; sed ad certissimam vitæ felicitatem omne studium destinatur: neque mens furore cæca se in miseriam præcipitat; sed, lumine Diuinæ mentis illustrata, ad immortalē, atque sempiternum decus, & gloriam, summa felicitate contendit. Hæc enim fides, cum neque argumentis humanis effecta, neque ornamentis exulta, neque viribus instructa sit; est tamen omni demonstratione certior, omni cultu elegantior, omni robore valentior. Reliqua enim possunt aut ingenio labefactari, aut deformitate maculari, aut viribus expugnari, aut vetustate corrumpi, at fidei lumen neque obscurari, nec deformari, nec inquinari, nec perueri vquam poterit. Est enim in illa summum quoddam vinculum, ad animos hominum cum Diuina mente artificie copulandos. Is igitur, qui Deo coniunctus est, quod tandem poterit adire aut dignitatis, aut vitæ periculum; cum Deum salutis vindicem, felicitatis effectorem, vitæ tutorem habeat? Est enim fides p̄orum, Dei fide, atque veritate subnixa. fides autem Dei concidere numquam poterit. sic fit, vt veram fidem nihil vquam in omni æternitate fallat. Qui igitur Diuini promissi magnitudinem confiderauerit, nullo vquam in loco de fidei fructu amplissimo dubitabit. Omnia, inquit ille, quæ orantes petitis, credite; quod accipietis. Hæc igitur fiducia erecti, & alacres, omnia nobis de summa illa benignitate, immensa, potentia pollicemur; eaque fide incitati, libenter instituta præcepta, disciplinamq. illius ita retinendam putamus, vt ab ea desistere summum facinus arbitremur. Et ita fit, vt omnis recte viuendi ratio, summaq. officiorum omnium religio, in fide posita, & constituta sit. Hoc tamen animaduertendum est, neque in fide quidem hæc cælesi; atque diuina, quæ tantis opibus instructa, & ornata est, quæ omnem religionem, atque sanctitatem continet, quæ a caritate, & obedientia minime segregandam ducimus; tantam vim esse, vt ea per se possit iustitiam efficere. Nullum enim opus, nullum officium, potest vilo modo diluere crimen, scelus extinguere, omneq. tætri facinoris vestigium abolere. Quamuis enim sit animus p̄ptus, & expeditus, ad obediendum; quamuis sibi imperatum munus alacriter exsequatur, aut saltem, quod idem valet, paratus sit ad illud statim, cum primum licuerit, efficiendum; non tamen eo studio, obedientia, & alacritate potest vilo modo per se criminum præteritum maculas impressas, & iniustas eluere. Cum

Matth. 21.

enim Deo paremus, debito officio fungimur, quod absque infando scelere præterire non possumus. At, cum crimine aliquo Dei infinitam maiestatem violamus; vni sceleris infinitam concipimus, æternis cruciatibus iure, atque merito puniendam. Quocirca fieri non potest, vt illis beneficiis Domini offensionem redimamus. Nam, si seruis nostris, cum pensum operis non absoluunt, iuste irascimur; & cum rursus operam suam nauant, non nos obstrictos arbitramur, vt ea de causa puremus esse debitam operam flagitiose prætermittam; alia opera similiter debita compensandam: quid tandem est existimandum, cum nos hominū, li, summum illum Dominum, a quo sumus tantis affecti beneficijs, non modo officiorum negligentia, sed sceleris etiam factis offendimus? Adde, quod, cum serui officio funguntur, nec eos singulis horis admonemus, neque vllas vires illis damus, neque eorum laborem ope nostra subleuandum suscipimus. At, cum Deo paremus, omniaq. agimus animo, molimur, effecimus; illius numine perficiuntur; ita, vt magis sint Dei ipsius opera, quam nostra reputanda. Possumus igitur semper nos ipsos seruos inuitiles reputare, non modo quia debitum officium præstitimus, cum essemus serui; sed etiam, quod, quæ gessimus, illius numine, & ope gessimus. Non igitur ex operibus, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Quod etiam de operibus, quæ fide vigente, & incitata peraguntur, intelligendum est. Hæc est autem, quod fides ipsa constituit. aliter enim fides non esset fides, si se nixa aliquid sibi tribuendum existimaret. Fides enim in hoc maxime perspicitur; quod omnem salutem, & dignitatem in elementis tantum Diuina constituit. Ergo, si fides vera sentit, atque deeerit, non est existimandum, illius vi, & efficientia expiari crimina, & institum scelus aboleri. Deus enim solus est, qui, nullis nostris meritis, sed sua tantum bonitate inuitatus, filio suo, qui factus est nobis iustitia, sanctitas, & redemptio; hoc est, qui nobis iustitias, sanctitatis, atque libertatis causam attulit; omnia scelera nostra condonat, nosq. sanctitatis opibus eximie cultos sibi coniungit. Non igitur fides nostra, sed Dei filius nostram iustitiam efficit; veniam nobis impetrandō, & scelerum maculas nobis impressas abstergendo. Cur igitur sacra littera iustitiā, atque salutem in fide ponunt? quia Dei filius in eos tantum iustitia sua munera confert, qui fideles sunt. non enim gratiā suam obtrudit inuitis; non recipit in amicitiam rebelles; non sanat egrotos, salutare remediū repellentes. Vbi igitur fides non viget, ibi nullus omnino relinquitur Diuinæ gratiæ locus. Vt igitur, cū egrotus vitam suam spectato Medico committit; nec ab illius præscriptione recedit, dicimus, obedientiam illi sanitatem attulisse, nō, quod sanitatē effecerit, sed quia, si Medico nō paruisset, nullum

nullum ex medicina fructum percepisset: sic ex fide iustitiam oriri dicimus, non quod ipsa per se fides iustitiam gignat; sed quia numquam ad nos iustitia perueniret, nisi fuisset ante fide mitigati, atque ad iustitiæ satum accipendum obedientia molliti. Vt enim in agris semē spargi non conuenit, nisi fuerint primum aratro procisi, atque subacti, omniq. diligentia præparati ad semen excipiendum: sic animi, nisi sint ante nouati, & iterati fide, nullo modo poterunt Diuina gratia conferri, vt iustitiæ semen in se ipsis concipiant. Fides enim præparat animum ad iustitiam, idoneumq. reddit, in quem summus ille bonorum omnium sator, iustitiæ sementem faciat. Vt autem possis melius animo complecti, omnem iustitiæ splendorem esse ad Dei gratiam, liberalitatem, & beneficentiā referendum; complectere animo, atque pone ante oculos, effrenatam mentem, impetu caeco, in præcitem locum se concitantem, & in exitium sponte sua ruentem. Considera deinde Dei clementiam, illam ab exitio reuocantem, opemq. suam benigne pollicentem, omnibusq. modis ad se allicientem, & inuitantē. Cogita deinde, animum ope diuina conuersum in eum, cuius monitu, & auxilio fuit ab illa peste seductus, obsecrantem, vt errori præterito ignoscat, sibiq. auxilio sit, ne in similem deinceps errorem rapiatur: tum, summum illum Dominum, cuius impulsu fuit conuersus, & excitatus, & in viam deductus, & ad precandū studium incensus, non ignorere modo, sed etiam se viā ducem profiteri, illiq. vires largiri, quibus cursum omnem vili vellet, sine casu, & ruina conficiat. Num parum liquet, & præparationem animi, & præparationis incrementum, & iustitiæ donum, omnesq. tandem iustitiæ fructus esse ad Diuinam benignitatem reuocandos? Primum enim mentis assensio vocibus Diuinis excitatur.

1. Pet. 4.

na, consistit. est enim Dei gratuitum munus, atque beneficium. quocirca videtur esse consequens, eam non antegredi, sed sequi iustitiā. Deinde, qui caritatem habet, in Deum conuersus est: peccatum autem est, auersio a Deo: sic igitur fit, vt nullo modo possit caritas cum peccato simul habitare. ergo numquam caritas existit ante iustitiam. Postremo, qui caritatem habet, Deo gratus est: Deo autem gratus esse non potest absque iustitia: ergo semper caritas est coniuncta iustitiæ. quod si verum est, nullo modo fieri potest, vt antecedit iustitiā. Sed, vt ad ea respondeamus, fatemur equidem, caritatem esse a Diuina gratia profectam: sed illum primum motum, quem spiritus Diuinus affert animis, cum eos ad salutem vocat, in gratijs numeramus. cum autem consequitur prima Diuini amoris institutio. amor tamen perfectus, & absolutus ille solus existimandus est, qui semper est cum perfecta iustitia coniunctus. hæc est autem illa caritas, quæ, vt Ioannes ait, timorem deponit. Sed, vt in illo primo conuersionis motu, iustitiam inchoari censemus; ita etiam amoris fundamentum institui. In quo vero aiunt, caritatem cum peccato intelligi non posse; animaduertendum est, peccatum triplici ratione in nobis inesse. Primum enim, si recte definitur peccatum, vel opere, vel oratione, vel cogitatione contra Dei legem concepta, tantisper id insidet in nobis, dum vel animo flagitium agimus; vel aliquod verbum impurum emittimus; vel opus aliquod nefarium edimus. vbi vero vel actio, vel oratio, vel impura mentis agitatio effluit; peccatum confestim euanescit. Alia ratione dicitur peccatum in nobis habere, nempe, cum post flagitium susceptum mens a Deo auersa tenebris obducitur, neque in Deum, tamquam in summum bonum, respicit; sed tota est e rebus caducis, atque terrenis miserrime colligata. Est igitur tunc peccatum, illa seruitus detestanda, qua dominatu cupiditatis opprimimur, illaq. praua constitutio, peruersusq. habitus animi, legi Diuinæ contrarius. Si ad hunc modum peccatum intelligas, fieri non potest, vt cum incensa fide, & caritate peccatum habitet. Est præterea peccatum peccati vulnus animis inflatum; summaq. mentis imbecillitas, & morbus, quo sumus impediti, quo minus ad perfecta munera sanitatis excitemur; ac postremo illa diuini iuris obligatio, qua sumus penis obnoxij. Cum enim flagitium suscipimus, mortiferum repente vulnus accipimus, & status animi statim dilabitur, & impotentior cupiditatis dominatus exoritur; & ad idem peccatum sapius iterandum infligimur, iudicijque Diuini laqueis irretiti detinemur. Secundum hanc peccati rationem, nō absurdum est asserere, peccatum, quoddam nempe illius reliquias, tantisper in nobis cum caritate simul inesse, dum morbo percussus veniam necessario flagitamus. Intelligimus enim, nos adhuc

in morbo esse, nec vllum habere in legibus, ac iure perfugium, quamvis officio debito aliqua ex parte fungamur. Nam, qui hominem iugulavit, quamvis eum facti peniteat, & multis hominibus se benignum, & facilem praebeat, nullo modo poterit ea benignitate, & facilitate, poena, qua iam tenetur, apud constantem, & severum iudicem liberari. Quamvis igitur iam ad officium redierit, adhuc tamen relinquitur ei, qui potest ignoscere, clementiae locus. Hoc modo statuendum est, caritatis instituta ratione, peccatum per se declinare non posse. Divinam maiestatem violasti, legis divinae vincula perfregisti, tatra facinora concepisti: nunc vero, cum suscepta flagitia lamentaris, feruique fidelis officio fungi cupis; num ea mentis conversione, & egregio ad pietatem conatu, iudicium poteris, quo iam teneris adstrictus, quasi pari, & aequali criminis admissi compensatione, redimere? nullo modo. Quamvis igitur sis ea luce circumfusus, ut facile despicias eam perniciem, quam in te ipse machinatus es; quamvis te lacrymis, & lamentis dedas, eo, quod divinam maiestatem scelere violaris; quamvis omne vitae studium ad divinam legem conferre statuas; nullum tamen adhuc habes in iudicijs, & lege perfugium. Ad clementiam igitur confugiendum est, dicendumque, Sana me, Domine, & sanabor, & amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me, & adsparges me. Domine yfopo, & mundabor. Hec autem cum proferebat David, animo certe perculso, & abiecto, praedoloris magnitudine, quem ex admissi sceleris recordatione capiebat, & incensa, atque inflammata fide proferebat. Ergo, cum caritate esset incensus, tamen se gratia indigere fatebatur, quae ante concepta crimina deleteret. Ergo, etiam cum instituta caritatis ratione potest intelligi, iniusta illa macula, & status ille poenis obnoxius, cuius recordatione se quisque fidelis supplicem ad Christi pedes abijcit, atque cum lacrymis etiam interdum errorum veniam, & valetudinis firmitatem poscit; ne rursus cupiditate oppressus, se eisdem flagitijs inquinet. Nam, quod attinet ad postremum argumentum, de amore, quo Deus eos, qui sunt caritate in illum incensi, prosequitur; certum est, Deum omnia opera sua diligere. Nihil enim eorum, quae fecit, odio habere potest, cum omnia bona sint; ita, ut in scelestis etiam hominibus, cum scelus odio persequatur, naturam tamen caram habeat. Sed, quo est opus illustrius, & magnificentius, eo est illi gratius. Sic fit, ut & naturam diligat, & fidem caritate informatam amet; summum tamen illum amorem, in opus

omnium perfectissimum, nempe in iustitiam ab solutam conferat. Non est igitur omnis Dei amor in nos iustitiam iam penitus inherens argumentum. Hoc tamen statuendum est, cum caritas illam maturitatem assequitur, quae est iustitia afficienda; nullum esse inter illam caritatis opportunitatem, & inductam iustitiam for mam spatium, aliquod temporis interiectum. Cum primum enim animus excitatur ad criminis odium, & ad iustitiam, atque sanctitatis amorem; cum primum se supplicem abijcit, & veniam petit, atque ita se comparat, ut omnia divinae mentis praescripta, atque iudicia conservet: statim absque vlla mora stabilitatem recipiet, & diuinum iustitiae beneficium consequetur. & ita fiet, ut caritas illa non temporis intervallo, sed ratione tantum, atque natura antecedit; iustitia vero eodem temporis momento consequatur. Quoquo igitur modo res accadat, semper ante iustitiam caritas existit, quae simul cum fide excitari incipit, atque operibus, aut saltem operandi studio paulatim intenditur, & adolescit: donec opportunitatem illam, & simplicem casti, atque puri amoris rationem assequatur, quae est protinus absque vlla spatij intercapedine, iustitiae opibus excolenda. Hac autem ratione planum esse arbitror, quo modo iustitia in nobis oriatur. Primum enim inchoatur in nobis, dum fidei Dei verbis adiungimus, & ad conspectum illius excitamur. tunc enim illa praeiungitur animi, quae a Deo auersi ferebamur, exstinguitur, in Deum enim nova quadam voluptatis propensione respicimus. non possumus enim oblatam illius benignitatem, absque studio, & amore, complecti. illa prima igitur amoris institutio, peccatum conuellit, ea ratione, qua diximus, per peccatum nobis inherens intelligi animam a Deo auersum. Deinde, cum eo pietatis instituta studio

ad iustitiam pervenimus, & veniam flagitamus, & nobis in iustitia statuimus, & in iustitia diuinae voluntatis propensione respicimus. non possumus enim oblatam illius benignitatem, absque studio, & amore, complecti. illa prima igitur amoris institutio, peccatum conuellit, ea ratione, qua diximus, per peccatum nobis inherens intelligi animam a Deo auersum. Deinde, cum eo pietatis instituta studio

ad iustitiam pervenimus, & veniam flagitamus, & nobis in iustitia statuimus, & in iustitia diuinae voluntatis propensione respicimus. non possumus enim oblatam illius benignitatem, absque studio, & amore, complecti. illa prima igitur amoris institutio, peccatum conuellit, ea ratione, qua diximus, per peccatum nobis inherens intelligi animam a Deo auersum. Deinde, cum eo pietatis instituta studio

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE IVSTITIA LIBER QVINCTVS.

Ngredienti mihi ad explicandam iustitiae vim, & rationem, vota in primis facienda censeo, ut spiritus ille immensus, atque sempiternus, per cuiusque rei naturam pertinet, cuius afflatu, atque numine omnia sustentantur, & conservantur, humanae mentes sensibus diuinis afficiuntur, cunctas animi mei labes repellat, mentisq. lumen praeferat, atque vires ingenio largiat, quo possim ipsius iustitiae decus, utilitatem, & amplitudinem, & mentis acie contueri, & literis congruenter explanare. Aliter enim nullo modo poterit quisquam, non dico consequi oratione, atque stylo, sed neque cogitatione, quanta sit in illa vis, quam excellens ornatus, & elegancia suspicari. Nam impuris pura, atque sancta cōtēstare, nefas diuinamq. munera ingenio humano comprehendere non possunt. Ergo, cum nihil possit in muneribus diuinis excogitari, aut purius ipsius iustitiae sanctitate, aut maius Dei similitudine, & coniunctione, quae diuino iustitiae munere, & beneficio continetur, facere non est, quemquam cum aliquo flagitij contagio ad tantum opus tractandum accedere. Quocirca erat profecto, cur non modo hominum prudentium reprehensione, sed multo etiam magis Diuini numinis offensione, pertimesceret, cum ad munus suscipere ausus sum, ad quod praedignitate persequendum, atque verbis exornandum, opus erat insigni aliqua puritate, cum Diuino ingenio, & admirabili orationis copia, & facultate coniuncta; a quibus animi diuitiis me plurimum abesse confiteor. Sed nescio, quo modo, dum legimus aliquid, aut scribimus, commouetur animus studio; atque iis rebus, quas tunc cogitatione comprehendit, afficitur; & pro rei cuiusque ratione, quam mente concipit, immutatur. Ut igitur inquinatur plerumque animus legendo flagitia litteris consignata ad hominum labem, & maculam sempiternam; si id studium ad Diuina conuertimus, legendis, aut scribendis; amore Diuinae virtutis incenditur. Mirum igitur non est, si animus, in fidei illius praestantissimae consideratione defixus, altior effectus est; atque ad cupiditatem rerum exlestium acris exarcat, & humana contemnit, omnino repente studium ad diuina conuertit. Licet enim, neque modo licet, sed opus etiam est, hominem Dei fide subnixum, sempiternam, atque

Diuina moliri. Et, quamquam hoc mihi in principio operis instituti proposui, ut omnem meam disputationem in iustitiae splendorem, & magnificentiam, tamquam in finem, dirigerem; longius tamen progressum, atque diligentius rei magnitudinem considerarem, inieci quidam timor frangere, & debilitare facillime potuisset; nisi me fides ipsa, cuius admirabilem vim sumus, quoad fas fuit, oratione persecuti, confirmaret, & ad inchoati operis perfectionem incenderet. non enim ingenio freti, quod quam sit exiguum, perspicimus; non eruditionis confidentia, cuius quantum nos peniteat, dicere vix possumus; sed illius fiducia, qui cecis ad speculum, infantibus eloquentiam, imbecillis robur inuictum elargitur, qui numquam supplicum preces, & vota repudiat, experiar partem aliquam tantae dignitatis, quanta in iustitia consistit, explicare. Omnis autem de iustitia quaestio, in quattuor partes diuidenda est. Queritur enim, quid sit iustitia, quae sit illius origo, per quem ad homines perueniat, & ad quos tandem perueniat. Ut autem hinc capiamus exordium, animaduertendum est, iustum id esse, quod est iure, atque lege definitum. Lex autem, summa, & perfectissima est mensura, ratio praepotentis Dei, omnia superans, media, in qua se sempiterno imperio regentis, & in suis quaque locis singulae disponentis, cuncta quae summo consensionis vinculo conligentur, eoque nodo ex aliis alia connectentis; ut ex dissimilibus naturis, certa quadam ratione, atque numero colligatis, una facies appareat. Ex quo admirabili, & inuisa natura splendor, & decor exoritur. Vnde totum hoc, quod caelum cingit, atque continet, cum ipsa caelesti natura conuenit, & mundi nomen obtinet, & a Graecis ab ipso, id est, ornatus, appellatur. Omnis autem ornatus tunc existit, cum singulae cuiusque rei partes, certa ratione dimensae, atque terminatae, suis locis continentur, & ad explendam totius corporis formam aptissime conferuntur. Cui igitur singulae vniuersitatis partes sine certis sedibus distributae, atque modo quodam praestantissimae consideratione defixae, altior effectus est; atque ad cupiditatem rerum exlestium acris exarcat, & humana contemnit, omnino repente studium ad diuina conuertit. Licet enim, neque modo licet, sed opus etiam est, hominem Dei fide subnixum, sempiternam, atque

dam hæc communis multorum sententia; qui omne studium ad explicationem naturæ contulerunt; fuisse a sempiterno tempore infinitam, & interminatam omnium rerum congeriem, in qua nihil erat ordinatum, atque cū aliqua alia natura consentiens; sed omnia commixta, perturbata, atque confusa, ex quo summa dissensio, atque pugna consisteret. Quod quidem necessario euenire sentiebant, dum ardor per frigida confusus eorum naturam disturbaret; rursus frigida ardori permixta, cum prorsus exstinguere niterentur; humida siccis essent infesta; sicca rursus liquorē contaminarent, & tærum, atque lutulentum redderent; & cuncta denique, tenebris, & caligine demersa, & vehemēter inter se pugnantiā, turbido, & confuso motu fluitarent; nullamque propriam sedem, aut formam, ab aliarum rerum impetu, & pestifera contagione secretam, & liberam retinerent. Hanc autem confusam rerum molem Chaos appellabant, quo nomine intelligebant vastam, atque incultam naturam inaniter agitatam, certa forma, & specie vacantem. Diuina deinde mente, & ratione, omnem confusionem sublata fuisse, & litem prorsus exstinctam. Deum enim eam curam adhibuisse, ut singulas naturas ab aliarum collusione secerneret, atque in conuenientibus rei, cuique sedibus omnia tandem collocaret. Sic factum esse, ut leuia summam regionem capesserent; grauiā, propriis librata ponderibus, in medium mundi locum niterentur; in eaque, tamquam in naturali sede, insisterent; cælum, admirabili celeritate conuersum, omnia contineret. Tum aquas vnum in locum conglobatas circum terras exstitisse; tum aerē ab æthere se iunctum, eiusdemque ætheris ardore temperatum, terrenā, & humidā naturā circumfusam fuisse; tum fines rei, cuique circumscriptos, atque ab eadem mente, & ratione terminatos; tum denique, rebus omnibus in locis suis apte dispositis, & illis ab aliarum turbulentis in cursu liberatis, formas esse datas, & singulis propria munera distributa. Cælum enim, innumerabilibus astris distinctum, omnia clarissima luce collustrare; terram herbas, fruges, & plantas effundere; fontes erumpere; flumina labi, terras, & maria vario animantium genere compleri cepisse; omnemque naturam miro conjunctionis foedere ad animantium vitam tuendam consensisse. esse namque admirabilem illam naturā conuenientiam, qua summa infimis per media coniunguntur: quo societatis, & amicitiae vinculo omnia continentur. Sic igitur fieri, ut, quæ suis locis mota statum suum tueri non possunt, & aliorum statu turbido impetu facile dissiparent, nunc in naturalibus locis permanentia, & se ipsa conseruent, & rebus aliis salutem, & incolumitatem afferant. Itaque incredibilem naturæ communionem existeret, dum aliæ res alijs stabilitate dant, & ipsa vicissim aliarum naturis fulcuntur, atque sustentantur; aliæque ex alijs identidem oriuntur. Mentis

igitur sempiterna legem esse statuit, quæ terras ab aquis discretas eisdem aquis certa quadam ratione connectit, quæ aerem cum æthere continuatum his etiam duabus naturis adiungit; quæ efficit, ut omnia tandem ad numerum conueniant, ad varias, atque multiplices formas gignendas; quæ saluari solis, atque lunæ, & aliorum siderum fulgore, constantique in omni æternitate rerum cælestium motu, atque vicissitudine gubernat, omniaque vno consensio- nis foedere constringit. In quo quidem, quamuis aliquantulum aberrant a cōiectura, (materiam enim illam rudem, & impolitam, ex qua omnia facta putant, ab æterno tempore fuisse statuta) pleraque tandem ab illis præclare dicta esse constat. Sapienter enim viderunt, omnia, Diuinā lege, consilio, mente, & ratione fuisse designata, eademque lege vniuersam naturam regi. Quod quidem nobis eo plenius dicendum, & constantius asseuerandum est, quo nostra cognitio, quam de rebus Diuinis accepimus, est illustrior. Non enim coniectura tantum ducimur, ut plerique ex illis; sed, oraculis Diuinis instructi, explorare cognoscimus, Diuinā mentem fuisse omnia a principio procreata; & in omne tempus ab eadem mente regi, moniti, & salutaribus institutis temperari. Quis, inquit, Isaias, aquas manu mensus est, & carbos palmo direxit, & vniuersum terræ puluerem reuocauit ad numerum, & montes examinauit ponderibus, & colles trutinā ponderauit? Apud Solōmonem vero Diuina sapientia clamat, lege sua fuisse cælum perfectum, ætherē in suprema mundi regione firmatum; terram in media mundi sede stabilitam, exstructos in sublimi montes, depressas in altitudinem valles, aquis fines constitutos, omnia tandem admirabili ratione disposita, & collocata. Quocirca non incommode scriptum est, vniuersam naturam, pondere, numero, & mensura cōtineri. In natura igitur fabrica clarissimam iustitiæ imaginem licet intueri. Primum enim, in eo, quod quilibet mundi pars suis se regionibus continet, nec in alienas oras inuadit. Deinde, quod nulla est, quæ non ceat reliquis, immo sic alias sustinet, & aliorum ope ita sustentatur, ut, si vna sit ab alijs euulsa, nulla possit statum, atque naturam suam cōseruare. Postremo, quod admirabili quodam vinculo alia ex alijs ita nexa, & continuata sunt, ut vna natura ex tam multis effecta sit. Quæ res impulit olim homines ingenio præstantes, ut omnia vnum esse dicerent. Hæc autem omnia efficit lex Diuina, cui omnis natura est obediens, atque subiecta. Omnis igitur ordo, modus, & conuenientia, omnis ornatus, & apta dissimularum inter se rerum connexio, omne cōiunctionis, & societatis firmamentum, Diuina lege continetur. Tunc igitur erit omnis iustitiæ ornatus in nobis, cum lex Diuina dominabitur. Nec enim irrationem dominatu pelles, neque libido eandem constitutam imperio cōtinebit, neque vlla alia perturbatio mentis statum labefactabit; sed singula partes animi, suis quæque

finibus tenebuntur; nec longius euagabuntur, quam ratio ipsa permiserit; & omnes denique, legitimo rationis imperio obedientes, ad animi totius statum conseruandum mirifice conuenient. Ratio enim in Diuinam legem intuens lucem accipiet, & vires assequetur, quibus facillime possit omnes animi partes moderari, atque motus inanes reprimere. Inde igitur omne decus, atque dignitas efflorescet; inde omnis tranquillitas, atque regij status firmitas existet. Quocirca, cum Deus in principio cælum, & terram, & maria, & omnia denique, quæ cæli complexu, & ambitu continentur, tam admirabili lege, & ratione designauit, atque constituit, quasi in ea tantæ fabricæ molitione, id tantum muneris, & operis habuisset, dum homini domicilium aptum, illiusque splendori, & dignitati conueniens edificaret, atque quoddam gymnasium ad exercendam iustitiā efficeret; omnem tandem consilium ad hominem creandum, & informandum, quasi admirabile quoddam iustitiæ documentum, contulit. Sic enim Moses summum illum rerum opificem loquentem inducit: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Ut autem ostendat, perfectam, & absolutam imaginis huius vim, & rationem, esse in iustitia sitam; est enim Diuinæ legis, atque rationis effigies, animis nostris impressa, cuius vis ea est, ut veter delinquere, & recta præscribat, & ad imperandum maxime apta sit: ut igitur huius imaginis naturam esse in iustitia positam demonstrat, adiciat. Et præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis terræ. Quo in loco cernimus, hominem esse ad imperium natum, quod iustitiæ tantum munere regi, & administrari potest. Est autem intelligendum, cum fuit homini cunctorum animantium imperium commissum, fuisse consequenter illi imperium in eam partem animi, quæ rationis experta est; neque multum a bestiarum natura distat, eadem ratione tributum. Tunc igitur deum homo Dei similitudinem in contempnatā retinet, cum huius regie virtutis munere fungitur, & sibi ipsi pro dignitate imperat: hoc est, cū ratio, quæ est ad naturam Diuinam apta, ferinos animorum motus, atque corporis cupiditatem, quæ instat immanis belluæ ruere, & turbare solet, constitutam imperio continet, totumque animum excitat ad Diuinæ legis studium. Est igitur iustitia, constans rationis aequitas, & moderatio, ex lege Diuinæ mentis apta omne turpitudinis consortiū repellens, & singulas animi partes in proprio cuiusque munere cōtinens: vel status animi diuinæ præscriptione fundatus, omni flagitio vacans, atque diuinæ naturæ similitudine propius attingens; vel excellēs animi cultus, ex lege Diuinæ mentis, & rationis exorients, omnibus moribus turbidis, atque turbulentis contrarius. Ut igitur Chaos illud a Philosophis excogitatum, iniustitiæ confusionem, & inordinatam, atque insensitam turbulenti status agitatio

nem exprimit: ita naturæ modus, atque cōstantia, totiusque mundi pulchritudo, iustitiæ ordinem, & conuenientiam declarat. Continet enim iustitia omnem ordinem, pulchritudinem, elegantiam, & decus, omnem denique dignitatis excellentiam: affert animis pacem, & tranquillitatem, & Diuinam in omni vita constantiam; floret opibus, & facultatibus, summisque præfidiis, & ornamentis in omni genere redundat. Ut enim reipublicæ tum honestatis laude florentem statum dicimus, cum Principes, recte legi parentes, suam cuique tribuunt dignitatem; nec ullo modo permittunt, ut quicquam munus sibi assignatum deferens, alienum impudenter usurpet; aut, re sua familiari minime contentus, opibus alienis manum afferat: sic in animo omne iustitiæ decus exoritur, cum ratio in Diuinā mentem defixa reprimat iracundiam, & libidinem coercet, & singulas animi partes terminis circumscribit, ne possint aliquid aliud, quam quod sibi est præscriptum, moliri, & in mentis statum furenter inuadere. Et, perinde atque ciuitates, recte legibus constitutæ, pace, & otio cum dignitate fruuntur; sic animus, iustitiæ particeps, in honestissima pace, & tranquillitate versatur: atque, ut ciuitates, pace, & otio constitutæ, facile florent opibus, & variis vitæ ornamentis, atque præfidiis abundant; sic, ubi recta ratio omnes animi motus inconsideratos lege Diuinā reprimat, ut mira tranquillitas adsit, atque securitas; euenit, ut animus repente Diuinis opibus illustretur, inuictoque præsidio muniatur. Et, ne rem valde perspicuam multis definitionibus obscuremus, satis sit admonere, iustitiā esse summā Diuinæ legis observationem. Hæc est enim iustitiæ regula, hæc vitæ norma, ad quam solam omnia officia dirigenda sunt. Cum igitur lex Diuinā sanciat, ne in se quisquam dedecus admittat, ne se flagitio polluat, ne vitam scelere contamine; sed totum sese ad virtutem, atque bonitatem Dei imitandam conferat; cumque iustitia nihil sit aliud, quam habitus excellēs animi, lege Diuinā conformatus; sequitur, omnem vitæ puritatem, & continentiam, omnem clementiam, & benignitatem, omnem pietatem, sanctitatem, & religionem, omnem denique virtutum omnium consensionem, complexu iustitiæ contineri. Hæc enim omnia, Diuinā lege præscripta, definita, & constituta sunt. Est igitur, ut vno verbo dicam, omnis iustitia, in Dei similitudine constituta. hoc enim lex illius sancit, atque præscripsit, ut illi similes efficiamur. Estote, inquit, sancti, quoniam ego sanctus sum. Vnde autem iustitia in nos perueniat, ita perspicuum est, ut oratione non indigeat, maxime cum id magna ex parte demonstratum sit. Nam, si iustitia est Diuinæ legis effectus, atque ipsius Dei similitudo; vnde alio potuit ad nos, quam a mente Diuina, permanere? Si enim corporis sensus, si communis spiritus, si omnia vitæ subsidia in Dei munibus habenda sunt; si nihil est in nobis, quod ad

ad vitam tutelam pertineat, quod non a Deo sum-
pserimus; multo profecto magis hoc donum
omnium maximum, & amplissimum est ad il-
lius gratiam, & benignitatem referendum. Nam
reliqua, quamvis a Deo donata sint, apparet
tamen, unde beneficio Divino assumpta sint.
Humorem enim ab aqua, calorem ab igni, spi-
ritum ab aere, corporis soliditatem a terra
sumpsimus; iustitiam vero non aliunde, quam
a solo Deo, totius iustitiae fonte, unde animum
traximus, haurire potuimus. Inde fit, ut,
cum in alijs vitam muneribus, sic Deum aucto-
rem veneramus, ut naturam etiam ab illo
conditam admiremur; iustitiae tamen do-
num, atque munus nullo modo ad naturam, sed
ad solam illius gratiam, & benignitatem refe-
ramus. In illo namque est, non modo ipsius su-
mae iustitiae species, & exemplum, quod intue-
ri, quod persequi, quod omni studio imitari co-
uenit; verum etiam vis illa, quae nos ad virtutem
illius imitandam exsuscitat, atque ad iustitiam
perducit. Ab illo enim & lucem accipimus, quae
iustitiae claritatem videamus, ab illo vires ha-
bemus, quibus ad illius dignitatem adspice-
mus, ab illo denique robur inuictum consequi-
mur, quo omnia iustitiae contraria, & inimica
repellamus. Qui igitur fore confidit, ut ipse,
sine Dei praesentis ope, suo tantum studio, &
exercitatione, iustitiam adipiscatur; est simul
& singulari amentia praeditus, & immani sce-
lere adstrictus. Quid enim amentius, quam re-
rum etiam minimarum Deum causam esse co-
fiteri; rei autem omnium maximae causam in-
genio, atque viribus humanis assignare? Quid
magis scelestum, & impium, quam Divinam ad
se gloriam quempiam transferre, sibi, divini-
tatem tribuere? Qui enim divinarum rerum in
se causam ponit, se Deum plane facit. Iustitiae
autem splendore, & claritate nullum munus po-
test animo cogitari divinius. Quis igitur potest
facere, ut ait Iob, mundum ex immundo; nisi
ille summus iustitiae architectus, totiusque aequi-
tatis origo? sic enim inquit ille apud Isaiam:
Ego sum ille, qui deleo iniquitates tuas pro-
pter me; & peccatorum tuorum non recorda-
bor. In quo autem ait, Propter me; plane do-
cet, non meritis hominum, sed Divina clemen-
tia, humanas mentes sanari, atque ex impuris
puras, & sanctas effici. Quid enim est in nobis,
quod vel iustitiam efficere, vel effectam tueri,
& conservare possit? Num natura? at generis
nostri princeps, in quo vis naturae clarius cerni
potuit, non multum post ortus sui primordium,
cum esset omnibus naturae opibus instructissi-
mus, turpissime lapsus est. Num legis discipuli-
na? at ipsi summi legis interpretes, Moyses, &
Aaron, quibus lex a Deo tradita est, universo
populo promulganda, cum essent sanctitatis
nomine praestantes, & ipsius legis studio in eis,
tamen peccaverunt. Cum igitur neque in natu-
ra, neque in lege, sit iustitiae causa; conse-
quens est, ut omnis nostra iustitia sit ad Divinam

benignitatem, & gratiam renovanda. Quocir-
ca Dominus in eo loco, ut humanum factum;
& elationem comprimeret, atque omnes mor-
tales peccasse convinceret, & esse severitati di-
vini iuris obnoxios; addit, Continuo: Redige
mihi in memoriam, & iudicio contendamus si-
mul; narra, quid habes, quod te iustum esse de-
monstres. Pater tuus primum peccavit, inter-
pretes tui desciverunt a me, & principes san-
ctos meos contaminatos ostendi. Hac igitur o-
ratione pronuntiat ipse iustitiae parens, nec in
natura, neque in lege, sed in illius tantum be-
nignitate esse omnem vim, & rationem iustitiae
constitutam. Nec enim natura primum paren-
tem in iustitia continere potuit; neque lex sum-
mum illum legis interpretem integrum a cri-
mine conservavit. In Dei igitur tantum clem-
entia est omnis spes iustitiae collocanda. Quae
fuit autem tanta numinis placatio, ut Deum
hominibus ab illo tanto intervallo distantibus,
& ab eiusdem institutis impie dissidentibus,
ita conciliaret, ut homines ornamentis divi-
nis afficeret? Cuius opera tandem potuit (hoc
enim erat in quadripartita divisione tertium)
iustitiae splendor hominum mentes illustrare?
omnes enim peccaverunt, omnibus fuerunt
gravissima criminum maculae penitus innatae,
omnes tandem miserrime prolapsi sunt. Quid
igitur? si integri, atque valentes per se statum
suum diu tueri nequeunt; quo modo mortife-
ris morbis impeditis malis emergentibus quibus
remedijs amissam sanitatem recuperabunt?
quo modo tandem sempiterni numinis offen-
sionem obliterare poterunt? Num potest
humana medicina remedium, curandis cor-
poribus inuentum, animi vulneribus adhi-
beri? Num offensio Divini numinis huma-
nis studiis, atque muneribus compensari?
quibus autem muneribus? Num existimamus
illum pecundum strage delectari, hostiarumque
sanguine deleniri? At id Deo indignum est; il-
liutque immensa maiestati minime decorum.
Num principes aliquot viros advocatos adhi-
beamus, quorum gratia, & auctoritate illum
nobis propitium reddamus? Sed omnes reges
maximi, omnes nationum rectores, & princi-
pes, universum denique genus hominum coram
illo pro nihilo reputandum est. Quocirca Mo-
yses in Deuteronomio, ut stultam hominum co-
fidentiam refutaret, ait: Dominus Deus vester,
ipse est Deus deorum; & dominus dominorum;
Deus magnus, fortis, atque metuendus, qui non
respicit hominum dignitatem, nec munera.
Sed dices fortasse, vnam reliquam fuisse viam
iram Divinam avertende, & humani sceleris expi-
andi, quae in sanctorum precibus, atque votis
sita est. Hoc quidem non leve pondus apud Deum
habere constitutum est. Tantum enim tribuit
piorum hominum sanctitati, ut eorum preci-
bus remittat puniendi severitatem; & homini-
bus, quibus erat infensus, facile placeatur.
Unde scriptum est, Moyses, & Aaron in sacro-
dotibus

dotibus eius, Samuel inter eos, qui inuocant
nomen eius. Inuocabant Dominum, & exau-
diebat eos. Item alibi, statuerat perdere eos,
nisi Moyses, electus ab eo, steteret in muri rui-
na, ut reprimeret impetum eius. Est autem
eo in loco similitudo sumpta a viris fortibus, &
amore patriae vehementer incensis; qui, cum
murus tormentis hostium, atque machinis dei-
citur, sese in ea parte, quae ruinis maxime tra-
ta est, pro muro opponunt, ad hostium impetum
suis corporibus excipiendum; ut, cum certo
vitae periculo, perniciem a patria depellant.
Non aliter enim se gessit Moyses, nam, cum Lu-
daeorum propugnaculum, quod in fidei religio-
ne consistebat, eorumdem rebellionem disiectum
esset, nihilque impediret, quo minus ira Divi-
na in homines, omni firmo praesidio nudatos, in-
uaderet, eosque ad internecionem deleteret; Mo-
yses, studio communis salutis inflammatus, se-
se Divinae iustitiae telis obiecit, & exposuit; ne-
que recusavit, quin supplicio suo omnium im-
pietatem lueret. Sic igitur, fufis cum ardentissi-
ma suorum caritate precibus, numinis ipsius
impetum repressit. Nullum enim sacrificium
offerri Deo potest, hominum caritate magni-
ficentius. Summum autem, atque perfectissi-
mum caritatis officium in eo positum est, ut nos
ad mortem pro aliorum salute libenter offera-
mus; & sanguinem patriae, sine vlla cunctatio-
ne, cum opus ita fuerit, largiamur; nullaque
quantumvis dira, supplicia recusamus. Hoc
vnum virtutis officium omnium maximum, at-
que praestantissimum, cum omnes honestatis
numeros in se contineat; mirum non est, & ho-
minum memoria consecrari, & multis in locis
Deum propitium efficere. Iccirco Deus hoc
vnum maxime officium, & munus exigit ab his,
qui praesunt alijs, & remp. imperio, atque disci-
plina moderandum suscipiunt. Itaque conquie-
ritur apud Ieremiam, quod nullum reperiret
Hierosolymis, cuius studio in communem sa-
lutem valde propenso, & ad sanctissimas pre-
ces, & vota conuerso, ab evertenda civitate
deduceretur. Apud Ezechielem vero pseudo-
prophetas insectatur, quod non se se irae numi-
nis in populum saeuientis interposuissent. quod
quidem magno argumento erat, eos non veros
prophetas fuisse. Vult enim clementissimus il-
le Dominus, ut sint, qui se pro omnibus offe-
rant; qui, dum aliorum salutem consulunt, pro-
prium vitam negligant; qui summo studio, &
contentione, non sibi tantum, sed omnibus ve-
niam efflagitant; qui etiam ad caput suum pro
omnibus deuotum, animo semper parati
sint. Sic igitur fit, ut hac suorum sanctitate, &
religione, quae in summa caritate consistit, se
se ab hominibus statim evertendis saepe conti-
neat. Hoc igitur studio Moyses, hoc Samuel,
hoc David, hoc multi sancti homines iram Di-
uinam multis in locis cohibuerunt. Attamen
neque Moyses, neque Samuel, neque quisquam alius,
quantumvis esset virtute, & pietate praeditus po-

tuit villo modo cunctum orbem terrarum sce-
lis tyrannide liberare; vniuersumque genus ho-
minum cum Deo in gratia ponere. attulerunt
illi quidem suis in magno aliquo periculo con-
stitutis, aliquam salutis, atque libertatis specie,
ad huius tantum vitae statum pertinentem, &
exiguo temporis spatio circumscriptam: sem-
piternam vero salutem, atque libertatem, quae
ad florentem, atque sempiternum statum ani-
mi refertur, minime conferre potuerunt. Erant
enim natura serui, non filij. Seruus, inquit, Do-
minus apud Ioannem, non manet in domo in ge-
nerum: filius manet in aeternum. Hoc est, non
Moyses, neque quisquam alius potuit in domo
Domini sempiternum imperium, & iurisdic-
tionem administrare: sed vnus tantum filius pa-
terni nominis heres, expressa immensis, atque sem-
piterni numinis imago. Ergo, cum Moyses non
filius, sed seruus existeret; non in perpetuum
domum Domini regere potuit, neque esse sem-
piternae salutis administer, quae quidem in ve-
ra iustitiae fructu consistit. Ut igitur opera il-
lius fuerit Israel e Pharaonis impotenti domi-
nato liberatus; non potuit tamen eiusdem ope-
ra peccati vinculis eximi, & daemonis infestis-
simi dominatum fugere, & sempiternam mise-
riam declinare. Idem etiam de reliquis in om-
ni virtute excellentibus viris existimandum est.
Omnes enim in eadem conditione fuerunt,
qua Moyses, de quo Paulus ait: Et Moyses qui-
dem fidelis fuit, in tota domo illius, veluti
minister, in testimonium eorum, quae dicenda
erant. Christus autem, tamquam filius in do-
mo eius, quae domus sumus nos. Ut igitur ali-
quot in locis, ab ijs, qui non sempiternam, sed
breui spatio definitam iurisdictionem in domo
Domini habuerunt, brevis aliqua lux rebus hu-
manis allata sit: sempiterna profecto salus,
eorum ope constitui, & parari non potuit.
Alia igitur multo praestantior sanctitate, &
religione opus fuit; alijs virtutum omnium
meritis multo clarioribus, ad genus huma-
num e miserrima seruitute redimendum. quae
quidem in solo Dei filio mirabiliter eluxerunt.
Ergo, ut inquit ille, si nos filius liberaue-
rit, vere liberi erimus. Nullo igitur mo-
do, nisi per vnicum Dei filium, & peccatis eri-
pi, & in libertatem vindicari potuimus.
Nam, si pro violata maiestatis amplitudi-
ne gravitas criminis suscepti penditur, cum
maiestas humano scelere violata infinita sit;
consequens est, ut sit quodammodo pon-
dus ipsius criminis infinitum. Virtus igitur
illius, qui malum adeo pestiferum erat
extirpaturus, consentaneum fuit, ut ef-
ferret, propter inexplicabilem in illo naturae
Divinae cum humana coniunctionem, non
terminata, ut in reliquis, sed immensa, & in-
finita. Solus igitur Dei filius habuit, quod
pro genere humano satis abunde persolue-
ret. Adde, quod reliqui omnes, quamvis in
vita se excellenter gesserint, saepe tamen in
vita

vita lapsi, concenterunt, & quam plurimis peccatorum maculis adpersi sunt; ita, ut ipsi etiam pacificatore indigerent, qui eis veniam impetraret, atque rursus illos in Dei gratiam restitueret. Fuit igitur opus omnibus eo pacis sequestre, & interprete, qui ne tenui quidem peccati contagio pollutus esset, nec alicuius opera ad gratiam Dei conciliandam indigeret. Talis igitur, ut Paulus ait, conueniebat, ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, atque purissimus, segregatus a nocentibus, altior caelis effectus, qui pro se numquam, pro aliis non saepe, sed semel tantum unam hostiam offerret; cuius infinita sanctitate aditum omnibus in celum aperiret. Unica enim oblatione sempiternam in suis iustitiam, atque sanctitatem perfecit. Ergo, cum neque Moses, neque Samuel, neque Helias, neque quisquam alius habuerit, quo sua ipsius debita compensaret, vitamque mortis insidiis circumuentam redimeret; quo modo tandem uniuersum orbem terrarum expiare, & in Diuinam gratiam restituere potuissent. Hoc igitur munus Dei tantum filio assignari conueniebat. Nam, si excellens animi pietas, atque sanctitas est Deo gratissima; in Christo tantum eluxit Diuinum illud admiranda sanctitatis exemplum, nullis unquam terrenis affectionibus inquinatum. Si caritas in homines valet plurimum apud illum generis humani parentem optimum; adeo nos dilexit Christus, ut in acerbissimam mortem, & intolerandum cruciatum, se se pro hominum salute libenter offerret. Si preces sanctorum hominum Deum flectunt, & a seueritate ad clementiam traducunt; hic summus totius sanctitatis architectus, cum plurimas pro nobis arumnas pertulit, tum omnem vitam, quam infinitis laboribus exposuit, in precibus consumpsit; atque ita patris opem nobis cum valido clamore, & lacrymis implorauit, & exauditus est propter suam singularem pietatem. Si postremo sacrificium aliquod potuit expiare mentes hominum, pacemque nobis impetrare; huic uni solum sacrificio tributum fuit, ut omnia vitia, & culpas excluderet, Deumque in perpetuum generi humano propitium efficere. Nec enim pecudum sanguis adpersus potuit ullo modo initas animiordes eluere, sed sanguis Christi tantum in conspectu patris illatus. Christus igitur, solus maximus, atque sempiternus sacerdos, munere suo egregie perfunctus, id perfecit in nobis, quod nullae sacrorum sanctitates, nullae carimoniae, nulla prisca legis instituta, nullae sanctorum hominum preces efficere potuerunt. Non enim bruta animantia, sed sui ipsius corpus sanctissimum ad sacrificium obtulit; non in templi manu facti aditum, sed in summum cali fastigium penetrauit; non pecudum sanguine populum, atque aras adpersit; sed proprio sanguine odium in nos caelestis, atque sempiterni numinis exstinxit; non odores terrenos

incendit, sed ardentissimis precibus pro salute hominum supplicauit; non denique ullis muneribus humanis iram patris auertere instituit, sed admirabili obedientia, caritate, sanctitate, religione, numen illius veneratus est. Neque sibi ipsi veniam, (numquam enim in vita deliquit) sed nobis omnibus postulat; neque in eo sacerdotio administrando humanam religionem, sed Diuinam virtutem adhibuit. Illius igitur tantum opera fuit & patris numen placatum, & iustitia donum hominibus imperitum. Restat nunc, ut videamus, quibus tantum hominibus iustitia a Deo per Christum data sit. Sed hoc etiam iam superius ostensum est. Non enim Deus sanat inuitos, non placitis illius obstitentes, non oblatam lucem repudiantes; sed eos, qui vulneris sui remedium non aspernantur, diffusumque lumen libenter accipiunt. Eis igitur tantum donari iustitiam constat, qui Deo morienti credunt; vocanti praesto sunt; imperanti obediunt; medianti gratiam tribuunt; totosque se illi tradunt; neque ingenio suo, sed voluntate illius, omnia vita consilia moderantur. Ut autem uniuersa unico verbo complectar, eis tantum Deus iustitiam tribuit, qui fideles sunt. Attende enim, qui sint illi, quibus sanctitatem pollicetur. Si audieris, inquit, vocem Domini Dei tui, & quod rectum est, coram eo feceris, & obdieris mandatis eius, custodierisque omnia praecepta illius; nullum morbum eorum, quos intuli Aegyptiis, inferam tibi: ego enim sum Dominus Deus, sanator tuus. Ex his verbis plane liquet, his tantum iustitiam tribui, qui fidem retinent; hoc est, qui Deo obediunt. Obedientia enim sanctitas comparatur, sanctitas autem est in iustitia constituta. Sic etiam David eos sanandos praedicat, qui morbi sui sensum capiunt, atque dolore percussi ad Deum conuertuntur. Similiter apud Isaiam, Christus se missum esse pronuntiat; ad eos curandos, qui animis afflicti sunt; hoc est, qui dolore confecti, in unicum illum vitae medicum respiciunt. Sic denique apud Ieremiam, & Ezechielem, & reliquos Prophetas, illis tantum salutem, & Diuinum iustitiae beneficium pollicetur, qui fuerint Diuinis institutis obediunt. Sic item Paulus docet Christum obediuntibus sibi causam aeternae salutis attulisse. Habemus igitur, quoad eius fieri potuit, uniuersam iustitiam vni penitus explicatam. Nam & qualis sit iustitia, descripsi mus; & a quo fonte petenda sit, ostendimus; & cuius opera manet ad homines, explanauimus; & ad quos tandem homines emanet, oratione definimus. Demonstratum enim est, iustitiam esse statum animi, Diuina lege fundatum, atque Diuinae virtutis constantiam specie referentem. Dictum est, Deum solum esse, qui iustitiam in nobis efficiat. Hanc autem amplissimis Christi meritis, atque sanctitate tributam hominum generi, docuimus. Postremo, non omnes, sed eos tantum, qui rite fidem

fidem colunt, id est, qui Diuinis praeceptis obediunt, iustitia donari. Non alienum autem hoc loco arbitror, exactius distinguere, quid inter fidem, atque iustitiam intersit: siquidem vtriusque virtutis vis, in Diuinae legis cultu, & obseruatione perspicitur; ita, ut vix a se inuicem cogitatione discerni queant. Sed animaduertendum est, iustitiam sine fide constare non posse; posse autem fidei rationem intelligi, ut iustitia non sit. Cum enim peccamus, in crimen repente incidimus, iudicio Diuino reueruatur; quod nullis operibus, quantumuis pijs, effugere per nos possumus; ita, ut, etiam cum fide ad officium reuertimur; minime possumus iustitiam obtinere. Maximorum enim criminum rei sumus, atque iudicii laqueis irretiti detinemur: ut, quamuis animas iam sit in vera religionis cultum incitatus, non tamen sit in eo studio, & conuersione iustitiae ratio collocanda. Iustitia enim tunc existit, cum omnis omnino reatus extinguatur. Est igitur necesse, ut ad Dei clementiam confugiamus, ductique fide ad gratiam adpiremus, ut opem suppliciter imploremus. Quo facto, clementissimus ille Dominus continuo preces nostras exaudiet; atque id, quod instituit, & inchoauit, absoluet; omnibusque flagitijs nostris sempiterna oblivione sepultis, iustitia nos sua confestim informabit. Itaque semper fides antecedit iustitiam; continet tamen fides primam iustitiae institutionem. Inchoat enim iustitiam in nobis Dominus, cum numine suo pellit animos; cum fidem in nobis excitat; cum facit, ut spiritu suo pulsata mala nostra sentiamus; cum nos ad se fide conuertit. Perficit, & absoluit iustitiam; cum non modo nos ad sui studium allicit, & inuitat; verum etiam omnia commissa scelera condonat. Itaque est iustitia, fidei fructus amplissimus: fides autem, maximum iustitiae fundamentum. Fides enim incipit, quod iustitia consummat: fides sceleri obstitit, iustitia omni scelere soluit: fides strenue decertat, iustitia summa cum gloria triumphat: fides vota nuncupat, iustitia nuncupata vota persoluit: fides in eo elaborat, ut animum recte constituat; iustitia animum facillime regit, atque moderatur. Sic igitur sit, ut fides quidem inchoata quaedam iustitia sit; iustitia vero perfecta, & absoluta, quaedam fides. Accedit, quod fides est officium nostrum, non tamen absque Diuino beneficio praestitum: iustitia vero Diuinum munus, & beneficium, humanis tamen officijs exercendum, atque conseruandum. Itaque fidem Deo offerimus, iustitiae vero gratiam postulamus. Fide postremo iustitiam consequimur; iustitia autem fidem tuemur, atque mirros in illa progrediuntur facimus. Ut enim, sublata fide, iustitia omnis amittitur; ita, iustitia constituta, fides sit altior in dies, atque vehementior.

Hinc facillime apparet, in quo sit omnis sanctitas constituta. Est autem sanctitas, scientia religionis colendae: scientia autem haec in eo posita est, ut teneamus animo, quibus sacris immolandum sit; quid rursus sit a Deo postulandum, atque flagitandum. Qui haec duo recte animo percepta, atque comprehensa tenuerit, is verae religionis scientissimus haberi potest. Quo autem alio sacrificio numen illius venerari, quod aliud munus voluntati illius acceptum, & gratum adhibere possumus, praeter unam fidem, Christi meritis, atque sanctitate firmatam? Quid rursus ab illo petendum, quod sit & illius magnificentiae magis consentaneum, & ad nostram dignitatem aptius, & ad vitam, & immortalitatem magis necessarium, quam iustitia? Praclare igitur Ocas populum ad studium sanctitatis adhortatur. Sic enim eum excitat ad religionem, ut non ullo modo eam in legis sacrificijs, sed in fide sitam doceat. Non enim ait, Parate vitulos, Hircos ad aram statuete, Agnos, & arietes in Dei honorem iugulate. Quid igitur dicit? Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum. Hic non plane demonstrat, omnem religionem in sancta, & fideli precatione consistere; neque sanguine pecudum, sed fide, atque precibus, ardenti fide subnixis, immolandum? Nunc discamus ab eodem propheta, quid a Deo petendum sit. adiungit enim, Diciteque ad eum, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum. hoc est, confer mihi Diuinum iustitiae munus; & hanc meam fidem, qua ad te supplex accedo, benignitate tua immensa, & infinita complectere. Atque, ut ostendat, fide iustitiam conseruari, & augeri; admonet, ut in perpetuum fide voueant, quae quidem maxima ex parte in acceptis beneficijs animo retractandis, & in gratijs agentibus posita est. addit enim, Et persoluemus vitulos labiorum nostrorum. hoc est, sacra, quae nobis voti damnatis peragenda sunt, non vitulorum caede, sed laudem tuarum assidua praedicatione peragenda sunt. hi enim sunt vituli tibi gratissimi; haec sacrificia magnificentissima. Itaque breui oratione vir Diuinus omnem nobis rationem verae, & absolutae religionis explanauit. docuit enim fide supplicandum; iustitiam vero postulandam; iustitiae rursus donum, atque beneficium, fidei opibus conseruandum, & augendum: ut sic fides iustitiam pariat; iustitia fidem amplifcet; & alterum alterius incremento roboretur; & vtrumque tandem ad summum perueniat. Haec sunt illa sacra sanctissima, quibus initiari; haec sacrificia, quibus pacem exposcere; haec munera, quorum gratia vota suscipere, conuenit. in hoc enim omnis religio sita est, ut fide pro obtinenda iustitia sacrificemus. Ut autem omnis religionis intelligentia in fidei, atque iustitiae cognitione consistit; sic omnis impia fraus, omnis impura superstitio ex eo est, quod neque cum

fide ad Deum adeunt homines; neque iustitiam, sed opes fluxas, & interituras a Deo flagitant. Duplici igitur ratione impuri, & impij sunt. Aut enim, quanta sit Diuina natura vis, atque maiestas; quantaque, & quam salutaris benignitas, ignorant; aut summum bonum non in ipso Deo, sed in rebus caducis, ponendum existimant. Nam, si illud in Deo situm iudicarent, nihil optarent ardentius, quam id, quod eos cum Deo arcte coniungeret. id autem iustitia est. utroque igitur modo Deum honore Diuino spoliunt. Nam, qui aut diffidenter, & timide, aut nimis confidenter, & impure, cum muneribus terrenis per fraudem se penumero quaeritis, ad aras accedunt; prauam certe opinionem de Diuina bonitate, & clementia, aut iustitia, & aequitate concipiunt. Qui rursus aliud, nisi Deum, summe concupiscit, atque non pro iustitia, sed pro rebus caducis tantum immolandum putat, is certe Deo, cui supplicat, Diuinitatem eripit. id enim, quod summe, & ardentem expetit, illi anteponeit. O deplorandam cecitatem, & amentiam hominum, omnem operam, curam, & sollicitudinem, omnes rationes, & cogitationes, omnes denique preces, & sacrificia, in res vanissimas conferentium. Quid enim miserius, quam, pro his rebus parandis immensos labores excipere, quae neque inopiam subleuant, nec curas eximunt, neque morbos depellunt, neque sitim cupiditatis extinguunt: immo, dum cupiditatem vehementius irritant, omni tranquillitatis fructum animi spoliunt, vitamque longe amariorem efficiunt? Hoc Diuinum iustitiae donum optandum, hoc amandum, hoc assiduis precibus petendum est; quod animi omnia Diuinis opibus copiosum, & opulentum reddit, quod morbis liberat, quod extrahit sollicitudines; quod homines Deo similes facit, in quo denique Diuinae gratiae summa consistit. Nec enim aliud est gratia illa, qua iusti sumus; nisi iustitia ipsa gratis concessa fidelibus. Quod ut rectius intelligamus, non arbitror alienum, Gratiae nomen explicare; maxime, cum nullo modo eam a iustitia discernendam existimemus; & eos, qui aliam gratiam excogitant, illorum bona venia dixerim, in maximo errore versari censeam. Primum igitur haec vox significat fauorem, & benignitatem alicuius; nullis aliorum meritis, sed sponte tantum, & voluntate sua, ad benigne faciendum propensam. Significat deinde ipsius benigne voluntatis effectum; nempe beneficium gratuito collatum. Declarat praeterea Gratiae nomen accepti beneficii memoriam, cum studio reddendi, atque, quoad eius fieri poterit, referendi coniunctam. Est postremo alia huius verbi notio, qua dicimus, aliquid esse gratum; hoc est, ad aspectum iucundum, amorem quasi quadam

venustate concilians. Hanc autem variam, & multiplicem nominis huius vim cum ad Diuina significanda transferimus, semper nobis iustitia occurrit. Nam, cum Gratiae nomine Diuinum fauorem, & clementiam intelligimus, nullis nostris meritis, ad munera gratis danda incitatum; haec certe Dei clementia, in iustitiae beneficio hominibus tributo maxime perspicitur. Deinde, cum ipsa gratia mirabilis, atque varij, & multiplices effectus existant, (omnia namque vitae commoda in gratiis numerari possunt) praecipue tamen Spiritus sancti munera, gratis hominum generi concessa, hoc vocabulo designantur. Diuisiones, inquit Paulus, gratiarum sunt, idem autem spiritus. Sed, cum nullum a Spiritu sancto donum aut maius, & amplius iustitia, aut iucundius, & salutarius acceperimus; congruum fuit, iustitiam potissimum inter omnia diuina munera hoc nomine Gratiae appellari. si vero illum verbi usum consideres, quo gratia ponitur pro memoria accepti beneficii, ex quo fit, ut ingratos eos nominemus, qui beneficii memoriam deponunt, paremque voluntatem non reddunt, cum possunt; gratia profecto est ad ipsius partem iustitia minus, & officium maxime referenda. Nihil enim est magis secundum iustitiam, quam gratias agimus, accepta beneficia secum recogitans; eaque, ubi primum potest, quibus in rebus potest, omni studio rependens; aut saltem gratiarum agendarum studium non intermittens. Si postremo animum referas ad illam nominis sententiam, qua diximus gratiam oculis venustatem declarari; omnis certe venustas, & elegantia est in iustitia ponenda. Nihil enim refert, quam grati sumus hominum oculis: neque enim sunt in sensibus humanis vera, & constantia pulchritudinis, & honestatis iudicia. fit enim plerumque, ut, falsa venustatis imagine capti, deformia, atque turpia, per pulchra iudicent. Illud igitur animaduertendum est, in quo sunt omnia; quam grati, nempe quam amabiles, atque iucundi sumus illi summo formarum spectatori, qui non vanum corporis nitorem, sed splendidum animi cultum, & admirabilem mentis elegantiam intrinsecus. Nihil autem Dei oculis, omni ex parte gratum esse potest, praeter iustitiam. Quoquo igitur modo gratiam intelligas, semper iustitia animis obuersatur. Aut enim iustitiae fontem perspicis, aut ipsius iustitiae vim, & rationem; aut iustitiae munus, & officium; aut eiusdem iustitiae decus, & elegantiam. Has vocabuli huius notiones mihi plane perceptas arbitror: illius autem gratiae vim ne penitus ignorare confiteor, quam multi non a caritate solum, verum etiam ab omni virtutis ratione seiungunt, eaque caritatem informari contendunt. Los autem ipsos, qui

de gratia ita disputant, eius ipsius gratiae, cuius auctores sunt, vim ignorare; illud est maximo argumento, quod eam non nominant, sed qualitatem quandam nomine vacantem inducunt. Si enim quaeras ab illis, quid gratia sit; multam operam in distinguendo ponunt: & recte sane, omnis enim nominis vis multiplex distinguenda est. Sed distinctionem videamus. Gratia, inquit, primum est fauor, amore, quo quisque est affectus in aliquem, excitatus: est deinde fauoris ipsius effectus, nempe gratis donatum beneficium: est postremo grata accepti beneficii commemoratio. optime. Sed ego primam gratiae rationem Dei clementiam appello, e qua nostra iustitia omnis emanat: altera, quamuis late pateat, iustitiam tamen praecipue significari video: tertia vero ipsius iustitiae summum, atque praestantissimum officium designari non ambigo. nihil est enim, in quo se iustitia clarius ostendat, quam in auctore, atque parente iustitiae colendo, summisque laudibus, atque omni vitae studio celebrando. Sic enim fit, ut iustitia, eo, vnde profecta est, reuertens, absoluta quadam conuersione finem, atque perfectionem consequatur. ut enim a Deo profuxit, sic ad Dei gloriam est, tamquam ad debitum finem, referenda. Si ergo, cum gratiam nominamus, statim nobis occurrit, vel iustitiae origo, nempe imensa Dei benignitas, & clementia; vel iustitiae ipsius vis, & ratio, opera Diuinae benignitatis effecta; vel iustitiae studium omnium praclarissimum: quid opus fuit aliam exquirere gratiam a iustitiae ratione seiunctam, quam nemo prorsus intelligeret? Non, inquit, est verisimile, ut Deus iis, quos spiritus sui muneribus informare instituit, minus consulat, quam rebus iis, quae tantum cohaerent, & permanent. Sed res, quae natura tantum constant, sic a Deo constitutae sunt, ut non tantum a causa extrinseca mouerentur; verum etiam insita propriae formae cupiditate, atque propensione, eum finem motus appeterent, ad quem causa extrinsecus illata dirigantur: aliter enim motus ille minime naturalis esset. ergo & iis, quae spiritu Diuino regendae sunt, opus fuit aliqua Diuina forma, qua sponte ducerentur eo, quo illas spiritus Diuinus impelleret. Hoc quidem rectissime dictum puto: sed eam formam iustitiam esse defendo. In ea enim est solida, & expressa Diuinae mentis effigies, quae facit, ut ad omnia, ad quae nos spiritus sanctus singulari praesidio impellit, sponte etiam nostra, cum voluptate ducamur. Quid igitur opus fuit, gratiam a virtute secernere? si enim proprium virtutis munus est, eum, in quo inest, perficere; cum gratia mentem maxime perficiat, ad summumque perducatur virtus, vel maxime, ducenda est. Nam, si Gratiae nomine Dei clementiam intelligis,

gratia Dei ipsius virtus est; si Diuinae clementiae beneficia, inter ea iustitia praestantissimum locum obtinet; si animum gratum, atque beneficii memorem, in eo virtus omnis sita est. Quid igitur conuenit, gratiam ab omni virtute separare? Ita sane, inquit, ut enim rationis lumen est a virtutibus, industria, & exercitatione quaesitis, natura distinctum; haec autem virtutes sunt, quibus homo ad finem humanae naturae consentaneum dirigitur: ita consequens est, lumen gratiae ab iis virtutibus separari, quarum Diuinam vim Spiritus sanctus animis diffundit. Haec illi omnia more suo, nos nostro dicimus: & hac quidem conclusione effectum putant, quod volunt; in qua tamen, difficile dictum est, quam multa vitia sint. Primum enim in eo grauiter errant, quod ita disputant, quasi sit aliqua virtus, quae a clementia Diuina non fluxerit. Virtutes enim, quae non a Deo ortae sunt, & ad Deum referuntur, non virtutes, sed flagitia sunt. Deinde, quod statuunt lumen rationis sine Dei gratia constare posse. Ratio enim per se neque vitae finem inueni, neque vitae cursum instituire, neque e tenebris emergere potest. Semper enim errat, quamdiu est orbata Diuino lumine; ita, ut, cum maxime ad beatam vitam enititur, tum vel maxime se in miseriam sempiternam praecipitet. Quod est igitur rationis lumen? gratia profecto Diuina. ut enim lux Solis oculorum lumen appellari potest; ea namque circumfusi oculi, clare vident, quae ante solis ortum erant tenebris inuoluta: sic & Diuina gratia rationis lumen potest appellari. Quod si rationis lumen appelles rectam mentis intelligentiam, clare cernentem; ea certe sine Diuina luce exstare non potest. Recta porro intelligentia sapientia est. Sapientia autem non modo maxima virtus est; sed omnes ipsa virtutes gubernat. Nullo igitur modo est rationis lumen a vera virtute, natura, atque ratione separandum. Ille vero communis multorum lapsus. statuunt enim, finem, hominis humanae naturae accommodatum, diuersum esse ab eo, quem appetit, postquam est gratia Diuina informatus. Homo enim, cum sit naturae Diuinae imago, nihil habere potest, quod illius naturam perficiat, & in quo tandem, ut in ultimo bono, conquiescat, nisi Deum. Ita concluditur, finem hominis, ea ratione, qua homo est, solum Deum esse; ad quem tamen non suis viribus, sed Dei ipsius gratia, peruenire potest. Cum igitur homo aliquid sibi, praeter Deum, ut ultimum bonum, proponit; id non secundum naturam hominis facit, sed secundum humanae naturae corruptellam, & prauitatem. Postremo, ut possumus iudicare, quam esset apta comparatio; prius conueniebat explicare, quid esset gratia: ut sic tandem videremus, eandem esse gratiae cum

virtutibus, quas appellant infusas, cognationem, quam habet lumen rationis cum virtutibus ratione acquisitis. Quo modo enim possum intelligere, quam apte hæc inter se collata sint, nisi prius gratiæ rationem perfectam habuerim? Gratiæ virtutem esse negas. quid igitur gratia est, si virtus non est? Nam, cum tantum dicis esse qualitatem a virtutis ratione distantem, nihil tu me doces, nisi eandem ipsam qualitatem definias. Docere igitur, quæ tandem qualitas ista sit. Est, inquit, ut Augustinus auctor est, nitor animi, sanctum concilians amor. Recte sane. iste tamen animi nitor, explica, qualis sit. mihi enim, qui nitorem animi, qui venustatem, & elegantiam, qui omnem denique mentis ornatum, & pulchritudinem, in iustitia pono, satis esse puto Nitorem nomen, ad gratiam declarandam: tibi vero, qui gratiam a virtutis ratione discernis, vberius explicandum est, quid istius Nitorem nomine significatum esse velis. Quod si Nitorem verbo satisfactum questionem putas, perinde facis, atque is, qui, interrogatus de eo, quem dixisset esse egregio cultu nitentem, quali cultu ornatus esset; neque purpuram, neque aurum, neque gemmas nominaret; sed tantum ipsius Cultus nomen altero quoque verbo inepte repeteret. Quæro enim, quid tandem sit iste nitor animi, quam vim habeat, quibus in rebus situs sit. quod si fecero, aut iustitiam proferes; aut nihil omnino dices, sed tantum istius Nitorem verbum identidem usurpabis. Nam, si dixeris esse Divinæ formæ similitudinem, eadem ratione te premam; & eam ipsam similitudinem ut explices, a te contendam; atque doceas, in qua tandem re similitudo formæ Divinæ consistat. Et sic tandem necesse erit, ad ipsam iustitiā revolvamur. omnis enim Divinæ formæ similitudo, est in iustitia posita. Quod Paulus in epistola, quam scripsit ad Ephesios, luculenter explanat. Renouamini, inquit, spiritu mentis vestre; & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia, & sanctitate veritatis. Idem in epistola ad Colossenses demonstrat, omnem Divinæ mentis imaginem, in iustitiæ sanctitate positam esse. Si igitur gratia est animi nitor, Divinæ naturæ similitudinem referens; omnis autem hæc similitudo in vera iustitia consistit; gratia certe nihil est aliud, nisi iustitia. Quod si dicas, gratiam esse, quæ nos Deo gratos efficit; num potest aliquid aliud excogitari, quod nos Deo gratos efficiat, præter ipsam iustitiam? Iustus Dominus, inquit David, & iustitias dilexit. Idem Dominus apud Ieremiam ait, Ego Dominus, qui facio misericordiam, & iustitiam in terra. hæc enim omnia placent mihi. Item apud Ioannem, Qui misit, inquit, me, non reliquit me solum; quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper. Paulus vero, cum Romanos exhortaretur, ut quilibet exhiberet se, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem; ut

explicet deinceps, quæ Deo placeant, omnia iustitiæ munera recenset. Ex his locis, & ex aliis quamplurimis, facile liquet, aut iustitiam esse, quæ nos Deo gratos faciat, aut nihil esse. Id enim nos Deo conciliat, quod illi similes efficit: iustitia autem est, quæ Deo similes efficit. quod cum gratiæ proprium munus sit, sequitur, ut ipsa iustitia gratia sit. Cum autem caritas absoluta omnem sit vim iustitiæ complexa, multo certe sapientius fecisse videtur, qui gratiam a caritate non discernunt, quam si, qui eam a virtute, ratione seiunctam esse statuunt. Legis namque finis, ut Paulus auctor est, caritas est, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Cum vero constet, legis finem esse iustitiam, (ad eam enim faciendam omnia legis præcepta referuntur) restat, ut iustitia omnis in ea caritate sita sit, quæ post crimen venia deletum, atque Divina clementia sepultum, confestim existit. Dei enim clementia sit, ut omnia crimina eorum, qui illius fide nituntur, omnino deleantur; & ignis Divini amoris illorum animis implicetur; atque ita Deo summo artissime coniungantur: quod est maximum, & amplissimum Divinæ benignitatis, & gratiæ beneficium. In hoc autem sanctissimæ coniunctionis federe constat, esse omnem religionem iustitiæ constitutam. Cum igitur hoc nomen non modo Dei benignitatem significet, verum etiam illius munus, atque beneficium; nullumque munus a Deo nobis donatum sit illustrius, nullum amplius, & magnificentius; efficitur plane, ut inter omnia Divina beneficia, hoc unum iustitiæ munus præcipue Gratiæ nomen obtineat. Quocirca non possum satis admirari, quid venerit in mentem quibusdam hominibus eruditis, atque piis, aliquid ingenio comminisci, quod esset iustitiæ splendore, omnique virtutis elegantia mirabilius. Nam illud ridiculum, in quoasserunt, gratiam esse iustitiæ formam. Putes iustitiam esse rudem materiam, & impolitam, novam quadam forma concinnandam; aut aliquid in animo dissipatum, & fluctuans, quod sit ratione adstringendum. In quo quidem minime vident, omne, quod in materia rationem cadit, infinite ferri, & esse semper in motu, sine modo, sine constantia, ordinis totius expertis, & immoderate iactatum. Infinita igitur inanum rerum cupiditas, effrenata iracundia, turbida, & inconsiderata animorum commotiones sunt, quæ forma indigent, & materia instar obtinent; & ratione devinciendæ sunt: non iustitia, quæ est ipse rerum modus, lex, atque ratio, qua dissipata colliguntur, dissoluta coniunguntur, dissidentia componuntur, inordinata denique in ordinem adducuntur. ita, ut ex flagitiosa commotionum infinitate, ad unam rationem, & consonantiam redacta, unus, idemque omnium suavisissimus concentus existat. Quod si rursus in iustitia esset aliquid dissolutum, & vagum;

vagum; si quippiam inconsiderate commotum, atque turbatum, tunc iustitiæ formam requirerem. Cum vero iustitia sit ipsa forma, eademque omni laude excellens, atque plane divina, animos numero, atque ratione devinciens; non video, cur, hac minime contenti, aliam sine ulla graviore causa formam excogitemus. Sic enim & ipsius gratiæ, quam effingunt, esset alia forma rursus inuestiganda, & sic infinite progrediendum. Quod si hoc absurdum est, absurdum etiam est id, unde hoc concluditur; nempe, gratiam esse aliquid, natura, atque ratione a iustitia segregatum.

Si igitur iustitia est summum, & altissimum Divinæ gratiæ beneficium, ea namque ad Dei similitudinem proxime accedimus, & omni studio in immortalitatem rapimur; si ea continet in se omnem pulchritudinis, & honestatis excellentiam, ita, ut nos Deo gratos, amabiles, atque iucundos efficiat; si mentem Divina quadam specie informat, & omnes animi partes ordine, lege, atque ratione constringit; si hæc omnia recte gratiæ, quæ nobis per Christi virtutem, & gratiam inest, attributa sunt: ipsa profecto iustitia gratia putanda est; & non alia gratia ingenio fabricanda.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE IVSTITIA LIBER SEXTVS.

Qualem vim habeat iustitia, quo modo in Diuina legis sanctissimo cultu sita sit; & a Deo ad homines, qui Christum fide venerantur, propter excellentem illius in omni genere sanctitatem, peruenit; quemadmodum denique summum Diuinæ gratiæ munus, & beneficium in illa consistat; satis explicatū arbitror. Nunc igitur consequens est, ut non vniuerse, sed sigillatim illius decus, & elegantiæ, & opes immensas, aliqua ex parte referamus. Quamuis enim Diuina munera non possint intelligentia humana comprehendere; tantum abest, ut iustitia, qua nihil est in muneribus Diuinis amplius, & illustrius, & vberius, & magnificentius, possit aliqua facultate splendida orationis explanari: consentaneum tamen est nobis, qui Diuina suspicimus, maxime vero postquam semel sumus in tantarum rerum tractationem ingressi, nihil omittere, quod quidem ad illius explicationem pertinere videatur. Nec enim verum est illud contritum nimia vetustate proverbum, Mortalibus mortalia tantum curanda esse; neque ea, quæ supra nos sunt, esse nobis villo modo ratione perquirenda. scelerata profecto sententia, malorumque omnium seminarium continens. Qui enim ita se abiicit, ut infima tantum, quæ infra se posita esse videt, ad se pertinere putet; necesse profecto est, ut, quasi quædam immanis bellua, cupiditate indomita rapiatur, & in omni flagitio, & turpitudine volutetur; neque aliud in vita sibi propositum esse putet, quam ut effrenatam libidinem expleat, omneque vitæ studium in corporis cultu, & cura consumat. Quamquam, qui se mortalem existimat, animique vitæ cum corpore simul extinguere, tantaque mentis cecitate laborat, ut naturæ suæ dignitatem non cernat; neque inter se, & brutum aliquod animal, quidquam interesse putet: æquum est, ut proverbium illud semper in ore habeat; mortaliaque tantum, & caduca, omni studio consecetur. Nobis vero, quos non ratio tantum, & natura, sed multo magis laudabilis, & prædicanda fides erexit; atque ad celi conspectum, & ad nostram ipsorum cognitionem acriter incitauit; quid aliud in vita faciendum est, cum nos immortales, Diuinoque femine generatos esse sentiamus; quæ, ut, mortalibus rebus abiectis, & repudiatis, de immor-

talibus, atque Diuinis noctes, & dies cum incredibili voluptate cogitemus; & quætulamque, dicendi facultatē adepti erimus, eā omnē ad eternitatis ipsius studiū conferamus. Non enim ad pastum, ut pecudes; sed ad immortale decus, & gloriam nati sumus; neque naturæ perfectio nobis e terra est, sed e cælo petenda; neque tam est nobis, quæ sit corporibus nostris cum terrena mole coniunctio, quam quæ sit animis cum Diuina mente cognatio, perpetuo considerandū. Non igitur conuenit, in Diuinum iustitiæ splendorem solito acrius intuentem, aut mollitia languescere, aut defatigatione frangi, aut denique, difficultate suscepti muneris, impediri, quo minus opes illius conetur in omnium conspectum proponere, eamque cupiditate multos incendere. Nam, etsi institutū a nobis munus perficere nequeamus; ipse tamē conatus egregius est, præmioque, ut spero, tandem afficiendus: siquidem non ingenio nostro, sed Christi gratia, & benignitate confidimus. Hac igitur fretus, timorem, quo eram ante perculsus, omittam; & iustitiæ laudes dicere aggrediar. Ut igitur hinc principium ducamus, quanta luce cōpleri sint, qui iustitia culti sunt, explicari non potest. Nec enim communi tantum luce fruuntur, quam animantibus cunctis astra calis infixæ diffundunt; sed ipsius Diuinæ lucis radii illustrantur, quam solæ beatissimæ mentes adspiciunt. Solem illum nulla vniquam vmbra noctis obscurat, cum facile omnem caliginem immenso fulgore dispellat; neque ad occasum commeat, sed eodem semper splendore intuentium adspectum lætificat. Nec enim Diuina conuersione oblatam mortalibus lucem definit, sed eandem perpetuo suæ lucis usuram fidelium nationi largitur. Dies igitur ille nunquam nocti cedit, sed eodem semper splendore omnia cum Diuini numinis amplificatione collustrat. In hac igitur luce, quam Christus erat ortu suo terris allaturus, Italias multis ante sæculis mente defixus incredibiliter exultat; Diuinoque spiritu concitatus, vniuersum piorum hominum cœtum magnis vocibus inclamat, dicens: Surge, & illumina, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. In quo quidem aperte significat, Solem, quo erat humanum genus illuminandum, esse Dei vnicum filium, qui idem patris gloria nominatur. Hic exorietur

exorietur dissipauit pestilentis erroris caliginem, fugauit noctem, & tenebras, suorumque mentes clarissima luce compleuit: ita, ut, cum reliquis hominibus tæterrima quædā nox offusa sit, quæ Diuinarum rerum adspectū adimit, ipsi tamen omnia clare perspiciant. Quod quidem vir Diuinus explicat, adiungens: Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Deinde, post multa in eandem sententiam adducta, ait tandem, iustos homines non Solis, non Lunæ, non siderum luce; sed clarissimo splendore Diuinæ mentis vsuros. Nec enim sensibus vitam instituunt, sed fide omnia vitæ consilia moderantur. Consequens igitur est, ut non tam in communem astrorum lucem, quam in sempiternam Diuini luminis claritatem respiciant; neque in vmbra rerum, & imagines, quæ corporum natura continentur, sed in ipsam veritatem, æternæque naturæ constantiam, aciem mentis intendant; omniaque illorum consilia ad immortalitatem referantur. Prædicat igitur futurum, ut Sol Ecclesiæ numquam occidat; neque dies villo tēporis spatio terminentur; cum Sol sit ipse Deus, summus, atque sempiternus, sempiternū diem immensitate, & æternitate suæ claritatis efficiens. Quid igitur beatius, quam lucem hanc sempiternam, atque Diuinam, mentis oculis vsurpare? Etenim, si, qui, tenebris inclusi, multis annis solem adspicere nequiere, cum multa incommoda subierint, nullum tamen æque dolentius passi sunt, atque lucis ipsius absentiam; iidemque, cum, subito, tenebricoso carcere liberati, in lucem respiciunt, ipsius adspectu satiari non possunt: quid tandem illis euenturum suspicamur, qui, tæterrimis ignorantie tenebris emersi, mentis oculos in Solem illum sempiternum subito conuertunt; iucundissimoque statim maximarum rerum, atque Diuinarum, spectaculo perfruuntur? Lux, inquit ille, orta est iusto; & rectis corde, lætitia. Quod enim gaudium, quæ voluptas animo tanta cogitari potest, quæ sit cum tanta felicitatis animi voluptate comparanda? flagrat enim mens hominis inexplabili cupiditate vera cernendi; vsque adeo, ut multi sese corporeis voluptatibus omnino priuauerint, patrimonium magna consumpserint, regiones innumerabiles peragrandō confecerint, multisque in locis summum vitæ discrimen adierint, ut possent tandem aliquando animum suum sapientiæ disciplinis excolere. Sed, quid tandem, tam multis ingenij ad verum inueniendum acerrime concitatis, tantis laboribus exhaustis, tam multis rebus ad veritatem facilius indagandam temporis longinquitate diligenter obseruatis, ad summam sapientiæ profectum fuit? parum admodum profecto. Qui enim se sapientes existimabant, & eo nomine sese insolentius efferebant, erant aliorum scriptis facile redarguti, & ignorationis, & insci-

tiæ conuicti. Nec enim fuit quidquam ab hominibus ope Diuina nudatis adeo feliciter inuentum, aut ita diligenter explicatum, aut ea animi firmitate constitutum, quod non aliorum argumentis omnino labefactatum concideret. Quæ res impulit homines acutissimos, ut affirmarent, nihil sciri, nihil comprehendere, & percipi posse; omnemque veritatem esse penitus ab humana cognitione remotam. Proinde solos eos minime desipere, qui se nihil scire profitebantur. Quod si aliquid fuit commode ab illis excogitatum, qui se studio sapientiæ dederunt; nullum tamen id emolumentum ad vitæ beatæ rationem conferebat; ita, ut sine villo fructu fuerit ab eis omne studium in philosophia consumptum. Cum enim spe beatæ vitæ sese ad artium studia contulissent, in summa tamen miseria versabantur. Erant enim & erroribus perniciosos imbuti, & curis molestissimis implicati, & flagitijs innumerabilibus impediti. Ut autem nihil aliud eorum animos cruciaret, ipsum desperare omnem veritatem, cuius desiderio capti vitam omnem in studio conterebant, erat certe molestissimum. Ut enim, si prægnans mulier fetum, quem diu aluo continuit, viuum edere nequeat; eam in ipso nixu magnis doloribus sine fructu cruciari necesse est, summumque vitæ periculum adire; sic mentem, studio veri cognoscendi grauidam, intra quam concepta veritatis semina perfecte informari non possunt, opus est magnis doloribus implicari, in summumque discrimen salutis adduci: cum in ipso pariendi conatu semper abortione miserrime conficietur. Est enim menti proposita veritatis ipsius informatio. Hanc igitur dum comprehendit, beata est; dum illius fructu priuatur, miserrima. Omnes igitur, qui sine Diuina luce in studio sapientiæ versati sunt, miseri, & ærumnosi sunt existimandi; cum numquam eo peruenerint, quo ardentissime cupiebant. Ex quo necessario eueniebat, ut esset eorum vita multis curis, & molestijs affecta. Nam, etsi aliqui, inani quadam specie delusi, pro veris falsa probarent; &, quasi voti compotes, lætitia gestirent; non diu tamen in ea voluptate permanebant. Nihil enim fictum, vanaque specie simulatum, diuturnam voluptatem potest efficere: immo, quo vehementius initio animum pulsatur, lætitiæque afficit, eo grauius in fine molestia confectum debilitat. Ergo, & eos, qui, difficultate fracti, veritatem se inuenire posse diffidebant; &, qui, inaniter elati, se iam sapientiam comprehendisse credebant; necesse erat eximia sollicitudine conturbari. Quid enim molestius, quam, id, quod pulcherrimum esse ducis, quod omnium maxime expetendū, ad quod tandem consequendum immensos labores exceperis, numquam adipisci: sed, quo magis omnes animi conatus eo cōparas, ut illo potiarius, eo longius te ab illius adpectu remotum

tum cernere? Quod illis necessario eueniebat, qui, suo ingenio nixi, lucem Diuinam minime requirebant. Vt igitur Iudei, cum omnem vitam iustitie studium conferrent, iustitie fructum non tulerunt, quia non fidei sanctitate, sed adu brata religione nitebantur; ita plerique Philosophi, cum in sapientie studium totos dies incumberent, nullum ex philosophia sapientie fructum perceperunt; quia, ingenij confidentia precipites, omnem fidei, atque pietatis sanctitatem nefarie, & impie contempserunt. Quid igitur felicius, quam in tam caecis tenebris, & horrenda terrarum caligine, exsistere repente lucem, qua circumfusi possumus supera, atque caelestia contueri, ipsamque Dei mentem, qua continet omnem iuris regulam, animi moderationem, vitamque totius ornatum, assidue contemplari? Neque enim iuuat, terras inani quodam studio metiri; sed in caelum mente conscendere, Diuinam sapientiam arcana perscrutari, opes sempiternas inspicere. Hoc est autem illud verissima sapientie studium, quod non insolenter ostentat in genium, vanissimaque specie eruditionis mentibus humanis crassas ignorantie tenebras offundit: sed quod animum, Diuinarum rerum cognitio ne mirabiliter instructum, in amplissimo dignitatis, & imperij gradu constituit. Cum autem hanc caelestem, atque Diuinam sapientiam huius soli consecuti sint, qui iustitia ornati sunt; soli profecto sunt vere sapientes existimandi. Iam vero sanitas ipsius animi, quanti tandem aestimanda est? Vt enim tum valet corpus nostrum, cum ea, ex quibus natura concretum est, ita congruunt inter se, ut nihil redundet, quod immoderata vi, & impetu reliquarum partium conuenientiam disturbet; sic animum tum recte valere putandum est, cum omnes illius partes inter se mira quadam temperatione consentiunt; & quasi nodo quodam Diuini spiritus moderatione circumdata colligantur. Quod quoniam iustitia munus est, ad iustitiam moderationem, & ordinem est omnis animi salus, & firmitas referenda. Huius sanitatis spem certissimam ostendit Isaias, cum magnis vocibus omnes homines ad iustitiam studium adhortatur. Tunc, ait, erumpet quasi splendor aurora lumen tuum, & sanitas tua repente germinabit. Hanc autem lucem, & animi firmitatem libertas Diuina consequitur. Vt enim error, inicitia, verorumque bonorum ignorantia, mentem libertate spoliatur, & libidinem in animi dominatu constituit; ita veritatis cognitio animos, dominatu libidinis oppressos, in libertatem restituit. Si vos, inquit Dominus, mandaueritis in sermone meo; vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Quae autem sit vera libertas, pro qua sit usque ad extremum vitam spiritum omni contentione dimicandum, docet, ostendens, eam in animi erecti, & excelsi constantia, omne peccati imperium inuicta virtute repellentis, esse constitutam. Hanc autem libertatem lux illa Diuina largitur, quam iustitia nostris animis, cum

in illam fide respicimus, statim affert. Quo modo enim flagitiosi amoris gratia seruiet libidini, & impuritati, qui verae dignitatis speciem admiratur; & quod est consequens, ad illius sempiternam pulchritudinis cupiditatem exardescit? Quo modo, fitilis, & inanis voluptatis causa, poterit a naturae statu deiici, qui stabili, atque sempiterna voluptate perfunditur? Quo modo, terrestrium diuitiarum cupiditate, libertatem abiciet is, qui in caelestes, atque Diuinas opes semper intuetur? Qui poterit dolore frangi, qui ita mente viuunt, & viget, ut omnem corporis sensum repudiet? Quo modo tandem succumbet formidini is, qui, ut iustitia praeuium assequatur, e corpore excedere concupiscit? Ergo, dum animus, illustri mentis acie, verae dignitatis eximium decus, & elegantiam cernit; dum vera, & liquida voluptatis dulcedinem gustat; dum opes immensas, atque sempiternas admiratur; facile inane specie dignitatis contemnit; infidiosa nefariae voluptatis blandimenta repellit; omnes denique res humanas aspernatur. Hinc igitur animi magni, & excelsi, res vehementer arduas, plenaeque laborum, atque periculorum, absque ulla formidine gerentes, existunt. Nec enim modo veritatis ipsius luce circumfusi sunt, qui iustitiam sanctissimam habent; verum etiam Diuino quodam robore circumsepti, quo facillime omnia suis opibus intentata pericula propulsent. Nec enim potest Diuina virtus humana improbitate superari, neque viribus ullis impediri, quo minus clarissimam victoriam de cunctis hostibus suis obtineat, atque tandem magna cum gloria, de omnium interitu, & ruina triumphet. Ergo ratio, qua, cum esset in tenebris, libidini ministrabat, quae seruiebat impuritati, & flagitio, quae erat cupiditatis effrenatae mancipium, ubi primum iustitia lucem adspicit, sanitatem recuperat, peccati iugum a se repellit; inuictaeque vires adepta, non modo in summa libertate versatur, verum etiam bellorum omnium victrix existit. Nihil est igitur hominis iusti mente magnificentius, est enim caelesti luce splendida, sempiternis opibus firma, diuinis viribus inuicta, immortalis gloria ampla, clarissimarumque victoriarum monumentis mirabiliter illustrata. Iam vero, de fructu tranquillissimae pacis, qua iusti potiuntur, quis poterit pro dignitate disserere? est enim fructus iustitiae, pax. Ergo, quemadmodum iustitia vera sempiterna est; ita & hic iustitiae fructus amplissimus, est necessario sempiternus. Quod David olim fore temporibus Christi praenuntiavit: Et erit, inquit, in diebus illius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna. Visitata apud Hebraeos loquendi consuetudine, significat, pacem illam, quam Christus erat numine suo terris allaturus, fore sempiternam. Quamuis igitur ipsi, qui sese ad Christum adiunxerunt, bellis assidue attentari videantur; ipsi tamen intra se iucundissima pace, & otio perfruuntur. Cernere autem licet, quantis,

quantis, & quae pestiferis bellis exagitati sint, qui Diuinam legem non obtemperant; ut melius cernere valeamus, quam secuta sit eorum vita, qui iustitiae praescripta non deserunt. Primum igitur, cum lex, atque ratio praescribat, ut quaelibet pars animi sese intra regionem contineat sibi a natura datam, neque cancellos lege circumdatos egrediatur; contra ius, & fas omne sit, ut singulae partes animi, rationis expertes, spreto rationis imperio, iustitiaeque moderatione sublata, non modo finem, & modum transeat; verum etiam rationem ipsam impetu caeco, & furibundo, de omni mentis statu deturbent. Ergo, cum immensa cupiditas vinculis soluta rue re incipit, & impetum in rationem facit; eam undique machinis admotis oppugnat, tormentisque, omnibus verberat, mortiferisque vulneribus impositis, illam in varias partes versat, torquet, exagitat; ita, ut nihil inconstanter, aut miserius excogitari possit. Vt enim nauis, sine gubernaculo, in salo fluctuans, est omnibus ventis exposita; ita, ut, cum primum sua quadam tempestas excitatur, necesse sit eam vi tempestatis iactari, usque eo, dum vadis allidatur, vel fluctibus obruatur: sic, cum ratio est a gubernaculis deiecta, legisque imperium repudiatum; nullam potest animus habere constantiam, cum sit inmodicis perturbationibus agitatus, & turbida tempestatis impetu delatus, in exitum praereptus, amentia feratur. Est enim iniustitia, mentis caecitas, rationis perturbatio, atque confusio, turbulenta tempestas animi perpetua iactatione concutiens, assidueque terroribus obiectis exanimans. Sic fit, ut accipiti bello distractus animus, cum tam importunis hostibus repugnare diu nequeat, & modo in hanc partem, modo in illam, variat, atque multiplicis cupiditatis impetu deferatur, acerbissimo angore crucietur. Ex hoc autem intestino bello aliud externum bellum exoritur. omnes enim hostiles diffensiones inter homines excitatae, ex impotenti dominatu cupiditatis oriuntur. Quae admodum Iacobus inquit: Vnde & bella, & lites inter vos? numquid non ex cupiditatibus, quae bella concitant in membris vestris? Nec enim immanis, & fera libido solum, animum cuiusque intestino bello lacerat, & conficit; sed excurrit etiam foras, ut, vel iniurijs innumeralibus, generis humani societatem violet; vel oculos hominum deformitate turpitudinis offendat, & odia maxima contra se concitet. Hinc igitur turbulenta dissidia, hinc caedes, & insidiae, hinc hominum strages, hinc rerum publicarum euersiones, diraque rerum humanarum exitia nascuntur. Quod enim est tantum bellorum incendium, quod non vel ambicio, vel auaritia, vel libido, vel iracundia, cum magna hominum pernicie, excitare plerumque soleat? Sed ex omnibus bellis, illud vnum est omnium maxime funestum, & calamitosum, ex quo reliqua omnia oriuntur; nempe perpetuum hominis iniustitiam cum Diuina mente, atque voluntate diffi-

dium. Cum enim Dei legem transgredimur, illius numen oppugnamus; quo fit, ut illius iram in nos nostro scelere concitemus. Quod malum igitur tantum comprehendi cogitatione potest, quod sit cum hac tanta calamitate confendum? Nam, cum homo, impietate prolapsus, illum Dominum, qui omnia potestate infinita complectitur, cuius ope cuncta bella facile depellebat, non modo a se alienet, verum etiam acrem sibi aduersarium constituat, quodnam tandem habere poterit in vita malorum periculum? Si enim se ipsum respicit; animi statum cernit agitatae seditionibus, concisum vulneribus, deformatum flagitijs, assidueque iactatione conuulsum. Si oculos in res humanas conijcit; eas certe adspicere animo a quo non poterit, cum alijs inuideat, alias timeat, alijs iratus sit, alias oderit, aliarum inani desiderio contabescat. Si caelum suspicit; esse vim Diuinam, omnia contuentem, & animaduertentem, poenasque de scelere, & improbitate repetentem, animo, atque mente recogitat: quod quidem fieri necesse est. nemo enim adeo sceleratus, & impius est, qui non Deum esse putet; illiusque se penumero iudicium metuat. cum igitur esse numen putat, horret, & tremat, nullaquam in sede consistit: cum semper animo anxio, atque sollicito, celestium poenas extimescat. Omnes igitur belli dirissimi curas, & acerbitates complectitur iniustitia. Quod si tanta sollicitudo vexat improbos; quanta tandem erit ea securitas, quam habent omnes iusti? Nec enim sibi ipsis odiosi sunt, cum secum intra se mirifice consentiant; nec homines oderunt, cum generis humani societatem sanctissime colant; neque humanas opes extimescunt, cum se Diuinis firmatos esse considerent; neque postremo (quod caput est) iram illius Domini in se incitari perspiciunt, cui sunt sanctissimo, atque sempiterno foedere copulati. Quocumque igitur animum conferant, quacumque sint in sede, atque regione locati, quieti semper sunt, & in summa tranquillitate versantur. Quod si quippiam contra illos insurgat, non tantam vim habet, ut eorum pacem turbet. Vt enim, cum pauci latrones in fines munitissima ciuitatis excurrunt, non ciuitati pacem eripiunt, sed tantum admonent, esse fines diligentius tuendos; ita, cum vel motus aliquis intrinsecus excitatur, vel aliqua species horribilis extrinsecus obuersatur, ut animum oppugnet Diuino praesidio sapientem; non pacem eripit, sed animaduersionem tantum excitat, & diligentiam, ad omnes hostium conatus repente frangendos, totumque bellum in ipso statim initio profligandum. Animus interim, fiducia caelestis praesidii, quod sibi semper adesse sentit, elatus, non trepidat, neque tumultuatur umquam, neque villo motu a mentis statu deducitur. Haec est illa vera pax, quam non hominum fraudulenta conuentiones afferunt; non foedera vana sanciant; non humanarum legum praescripta faciunt; sed quam summus ille

ille pacis auctor, qui celum terris amore summo coniunxit, numine suo facit, atque confirmat. Pacem meam, inquit, do vobis, pacem relinquo vobis; non quo modo mundus dat, ego do vobis. Mundus enim, hoc est hominum flagitiosa, atque impura multitudo, rebus terrenis addicta, poterit quidem insidioso pacis nomine bella perniciose moliri; veram autem pacem, a qua plurimum semper absuit, non poterit vilo modo conferre. Itaque, cum se otium adeptum putat, tum vel maxime diro, & crudeli bello la ceratur. Contra vero, Dei filius, cuius spiritu continetur summa, atque sempiterna veri amoris coniunctio, cum solus possit cupiditatem, in qua omnium bellorum seminarium existit, virtute sua in nobis comprimere, & dissidentes vno rationis vinculo constringere, mentemq. intestina peste liberatam cum ipso Deo coniungere. Cum autem omne, quod dissidet, imbecillum sit; quod vero fidei conspiratione consentit, valde robustum; necesse profecto est, ut animus iustus, cum & secum ipse congruat, & ad amandos, & iuvandos homines sit egregie propensus, Deoque pacis, & amoris sempiterno robore munitus. Ut autem, pace, & otio constituto, videmus moderatum, & concordem civitatis statum affluere multis opibus, & potentia in dies augeri; sic necesse est, in tam stabili animorum concordia, augeri opes, cumulari divitias, crescere potentiam; & omnia, quae pertinent ad Divinum animi cultum, quotidie magis amplificari. Hinc etiam existit Divina quaedam species, atque pulchritudo, ad amorem incredibiliter alliciens: quod minime tamen mirandum est. nam, si pulchritudinis imago, quae cernitur in corpore mortali, multisq. maculis inuito, quodam tamen inani lepore, atque venustate delectat, amoremq. saepe conciliat: quid tandem efficiet vera pulchritudo in mortali animi, nullis sordibus inquinati, & ornamentis Divinis exculsi, cum primum fuerit animadversa? Quis enim candor, quod lumen, quae partium convenientia tanta poterit exco gitari, quae sit cum eccellente hominis iusti de core, & elegantia conferenda? Illius enim candor & claritate Divinae lucis exoritur: illius venustas Divinae legis moderatione conficitur. Nihil est igitur in animo iusto triste, obsoletum, & horridum; nihil atrum, & infuscatum; nihil parum clarum, & nitidum; nihil inter se discre pans; nihil non certo numero, & ratione dimen sum; nihil non Divina mente, & moderatione temperatum. Tanta igitur pulchritudine splendet, quanta nulla unquam consequetur oratio. Omnis enim ratio pulchritudinis non solum in luce, & candore, sed etiam in ordine, atque modo, summaque partium consensio, consistit. Id enim tantum est specie iucundum, & oculos ad se rapit, quod est aptum, & coherens, & in qua dam partium varietate, ita certo numero, & ra

tione compositum, ut vnum maxime fiat. Contra vero, quidquid est ineptum, & discrepans, neque ratione coniunctum, deformitate sua oculos offendit, & animos a se abalienat. Ut enim in fidibus, cum imae summis, mediae vtriusque respondent, unus, idemque suavisissimus concentus elicitur; sic in formis, cum omnes partes inter se ita conveniunt, ut nulla sit ab alijs dissidentia, tum demum illa vna species, atque venustas elucet. Cum igitur in ordine, modo, & convenientia, sit honestas omnis, atque pulchritudo; summus autem ordo totus sit in Divinae legis moderatione positus; ea autem legis Divinae moderatio, atque temperatio, cum omnes partes mundi contineat, tum vel maxime in hominis iusti mente dominetur; quid tandem poterit esse, specie illa praeclearius? Nec enim est tantus splendor in altris; non tam iucunda harmoniam efficit celorum multiplex, atque miratione temperata conversio; nihil denique est in universa natura, quam oculis intuemur, tanto lepore consentiens; ut sit vlla ex parte cum iustitiae specie, & pulchritudine comparandum. Est enim iustitia, vna quaedam Divinae formae, & pulchritudinis imago, ad speciem summi illius exemplaris informata. Deique ipsius manibus excellenti opere perpolita, omnibus amabilis, atque iucunda. Nihil enim est amandum, nihil oculis gratum, nihil elegans, atque decorum, praeter vnam iustitiam. Ex quo fit, ut iusti, & improbi a nemine amari possint. qui enim sibi ipsi infestus, & inimicus est, quo modo tandem poterit ab alijs diligi? In tanto autem odio sunt apud se ipsos iniusti, ut se cum vivere nullo modo possint. est enim iniustitia, comes odiosa, acerbissima, iniusta turpitudinis offensio, animum semper exercitans. Ea igitur de causa se ipsos fugiunt iniusti; cum alijs contrahunt, cum alijs loquuntur, semper aliena curant; quia neque secum loqui, neque sua curare possunt: adeo toti sunt, propter statum sui odium, a cura, & studio sui remoti. Inde autem fit, ut semper nova moliantur; bella infinita suscipiant; multisq. se laboribus exponant; ut a se curata, atque cogitatione discedant. Tantisper enim ab assidua sollicitudine, & acerbitate reficiuntur, dum, bellis externis implicati, ab intestinis seditionibus aliqua ex parte con quiescunt. Tam assiduis enim penis agitur, ut, pro singulari remedio illius sollicitudinis, quae animos eorum noctes & dies exedit, magnam, & turbulentam tempestatem optare ple rumque videantur, ut miseriae suae memoriam in terdum deponant. Id autem facit, ut maxima certamina incant; inimicitias cum omnibus hominibus persequantur; omniq. studio contentiones, & bella suscipiant, & pestem non modo reliquis hominibus, sed sibi etiam, assidue machinentur, quinetiam multi usque eo sunt odio sui progressi, ut sibi manibus suis vitam eriperent. Quod si tanta est iniustitiae turpitu do, ut ipsi etiam, in quibus insidet, vehementer iniusta

iniusta sit; reliquum est, ut omnibus sit odiosa, detestabilis, & execranda, non minus, quam aliqua furia, ad omnium mortalium pestem, atque perniciem hydri instruita, & armata. Quod si tanta est iniustitia turpitudine, & tanta deformitas, ut suos etiam, quasi quoddam monstrum & immane portentum, exterreat; eamque mortales diris omnibus execrentur: quid tandem erit omnibus iustitiae aspectu iucundius? Est igitur iustus, & sibi iucundus, & improbis admirandus, & bonis egregie carus, & tanto cum iustis omnibus amore coniunctus, ut nihil possit animo fingi copulatio. Sunt enim inter se moribus, & vita simillimi. Ut autem dissimilitudo disungit animos, ita similitudo coniungit. Iccirco autem fit, ut nulla possit esse inter iniustos stabili, atque firma coniunctio, cum nullus ex eis aliorum similis esse possit. qui enim a se ipso dissidet, quo modo tandem aliorum similitudinem retinebit? Est enim similitudo, vna forma ratio in diversis rebus elucens, cuius vis tanta est, ut diuisa etiam, atque dissoluta, conglutinetur. Vbi igitur vna ratio diversas res minime constrinxerit, ibi nulla prorsus similitudo exstare poterit. Improbi autem, & iniusti nullam certam, & aequabilem vitam regulam habent, ad quam sese omnes similes litter applicare possint; cum infinita cupiditate iacentur, & singulis horis commutentur, & sine vlla constantia in res varias, & dissimiles, atque inter se valde repugnantes, impetu caeco rapiantur. Qui igitur nullum modum habent, neque secum ipsi conveniant, neque idem sibi ipsis momento temporis esse possint; qui fieri potest, ut idem cum alijs sentiant, eandemque vitam rationem diu conferant? Nulla igitur esse potest inter iniustos constans amoris coniunctio, nulla fidelis societas, nullum sanctum, & religiosum istius fœderis sacramentum. A iustis enim hominibus tantum coli sancte potest amicitia. soli namque sunt inter se similes, & moribus, atque vita mirifice congruentes. Omnis enim similitudinis ratio est in Divina iustitiae ratione constituta. Ut enim, cum eodem anulo quam plurima sigilla imprimuntur, nihil est, quod inter ea interfit, nisi quod alia quidem levius, alia vero altius imprimuntur; ita, cum Divinus spiritus iustitiae formam mentibus humanis insculpit, vna propemodum omnium facies apparet. sic autem fit, ut quilibet homo iustus, cum aliam eadem iustitiae pulchritudine nitentem intueretur, se ipsum cernat in illo; eaque de causa nihil se se plus, quam illum, diligat. secus enim, se ipsum quodam modo sibi anteferreret. Hinc existit illa summa studiolorum, & voluntatum, rerumque omnium stabili, atque firma consensio, sanctissimiq. amoris conspiratio; dum ex multis animis, vna iuris Divini ratione deinctis, vnaque summi cuiusdam amoris coniunctioae implicatis, vna animus sit, vna mens, vna ratio, vnus sensus, vna voluntas. Multitudinis, inquit Lucas,

credentium erat cor vnum, & anima vna. neque quisquam eorum, quae possidebat, aliquid suum esse ducebat; sed erant illis omnia communia. Neque enim sanctissime illius societatis ratio patiebatur, ut, quorum animi erant coniuncti, res esset diuisa. Hac igitur communione, & societate, quae iustitiae sanctitate coniungitur, quid vel ad dignitatem aptius, vel ad oblectationem iucundius, vel ad incolumitatem tutius, vel ad sempiternum decus elegantius? Sapienter quidem doctissimi viri tradiderunt, omnem vitam iucunditatem fideli amicitia contineri. Hæc enim res secundas exornat, aduersis periculum, atque solatium præbet, in periculis præsidium, in otio dignitatem, in omni denique fortuna summum oblectamentum totius vite complectitur; usque adeo, ut nihil esse possit absque fideli amicitia in hominum vita iucundum. Cum autem nulla possit contrahi vera, & stabili amicitia, nisi vera virtutis specie; hanc autem nemo possit habere, nisi iustitiam colat; sequitur, ut omnes homines, qui iustitiae expertes sunt, amarissimam vitam agant; semperque sint de omni rerum statu, cum incredibili animi consternatione, solliciti; & quo magis eos amicitiae cupiditas torqueat, illius etiam simulatam speciem admirantur, illaque frui desiderant. Cuius tamen exempla docti homines olim, non tam ex communi vita, quam ex fabulis sumebant. Adeo enim rarum, & insolitum est vera amicitiae simulacrum, ut illius penuria cogantur homines eruditi, Pyladem, & Orestem in ore semper habere; & si qui præterea Poetarum carminibus celebrantur, eo amore inter se deincti, ut minime fugerent sceleris, & furoris, & amentiae societatem. Quid igitur iucundius, quam, in tanta fidelis amicitiae penuria, omnium repente bonorum familiaritatis im plicari, illiusque amore fidelissimo, atque constantissimo deuiniri? Particeps, inquit ille, sum omnium timentium te, & custodientium præcepta tua. Sese participem, socium, & confortem piorum hominum profitetur; neque aliquem excipit eorum, qui Deum sancte colunt, quem non æque, atque seipsum, amet; illiusque bonis non minus, quam suis, efferatur. Cum autem iusti opibus summis affluant, summisque bonis, atque sempiternis abundant; sequitur, ut illorum societas sit celestium bonorum communio, Divinarum divitiarum fidele commercium, hereditatis sempiternae consortium. ex quo fit, ut in hac societate sit multis modis omnium multiplicata iucunditas, atque lætitia. Quo enim maior est iustorum numerus, eo magis uniuscuiusque bonis non minorem, quam ex suis ipsis, voluptatem quisque percipiat; & sic necesse sit, singulorum gaudium infinitis accessionibus amplificari. Porro autem, cum tanta sit inter iustos amoris consensio, & conspiratio; intelligi oportet, multo magis esse vnumquemque illorum Deo amore summo coniunctum. Nam, si tantam vim

vim habet ad animos conglutinandos, eandem vitam regulam sequi, isdem opibus circumfuer, eadem specie dignitatis informari; quantum tandem magis valebit ad eximiam amoris coniunctionem, illam summam iustitiae normam, & immensam speciem Diuinæ, atque sempiternæ pulchritudinis puris animis intueri? Ex ea enim coniunctione, quæ nobis cum Deo est, orta est illa, qua homines hominibus amoris vinculo constringuntur. Quid enim aliud verum amorem excitare potest, nisi Diuinæ iustitiæ, atque virtutis imago, quam in bonorum animis elucere perspicimus? Ea namque sola rapit ad se animos, suiq. cupiditate mirabiliter incendit. Ergo, quo magis illa forma Diuina in mentibus humanis eluxerit, eo magis animos sui cupiditate inflammabit. Sic igitur fiet, ut, cum propter Diuinæ virtutis effigiem boni diligantur a bonis; & quo effigies illa est expressa luculentius, eo magis amorem conciliet; summus amor ipsius Diuini numinis, e quo dignitas omnis emanat, admiratione concitetur; animique, in illud summum ipsius virtutis, & iustitiæ decus mente defixi, protinus inflammentur. Deum igitur inflammato studio sequuntur, de illo semper cogitant; illius bonitatem mente concipiunt; de illo cum incredibili iucunditate sermones habent; cum illo perpetuo loquuntur; omnis denique eorum vita ad gloriam illius destinatur, tantoq. illius amore flagrant, ut, illius gratia, vitam in tormentis abijcere concupiscant. Cum autem Deus a bonis eximie diligatur, multo tamen ipsi magis ab eo diliguntur. Ut enim amor, quo filij parentes amant, nullo modo comparandus est cum eo, quo parentes filios prosequuntur; ita infinitis prope partibus excellit hominum pietati caritas illa, qua optimus ille pater vnumquemque suorum amplectitur. Nam, ut artifices excellentes operibus suis delectantur, ita summus ille totius honestatis architectus, cum animum Diuina virtute florētem perspicit, opus suū agnoscit, eumq. eximio amore prosequitur, & illum intuens, summo, ut ita dicam, gaudio cumulat. Quocirca Diuina sapiētia proficetur apud Solomonem, homines a se in delicijs haberi. Ad mirabile est igitur illud amoris vinculum, quod Deo homines casti, & integri copulantur, nulla enim est amicitia maior, nulla voluntas coniunctior. Summa autem amicitia cum Deo con-

cidat; nullo modo fieri potest, ut Dei amicus malis opprimatur. Quid enim, quæso? quod in hominibus est valde vitiosum, id summæ illi bonitati tribuimus? Quid autem magis in communi etiam vita hominum vituperandum est, quam amicos negligere; & eos, cum quibus amoris foedere iuncti sumus, non ope summa tueri? Quid magis scelestum, & impium, quam ijs, quos in fidem recepimus, non studio, opera, gratia, & facultate consulere? hoc non est fidem prodere, ius Diuinum violare, scelus immane concipere? Quod igitur in hominibus scelus est, odio sempiterno dignissimum; id ad summam illam virtutem omnis inconstantia, & imbecillitatis expertem transferemus? Nullo modo id cadere potest in sani hominis rationem. Est enim amicitia, omnium rerum cum caritate, & benevolentia fidelis societas, atque firma consensio. Amicitia igitur nomen occidit, & fides indignissime violatur, quoties homines ab his, qui se eorum amicos esse profitentur, in calamitate aliqua deseruntur. Qui igitur tam felix est, ut in Dei amicis sit, is neque inopia premi poterit, neque morbis intabescere, neque in exilium pelli, neque telis mortiferis lauciari, neque clade aliqua, & vastitate consumi. Cum enim eget, abundat; cum corpore languescit, valet animo; cum vulnus corpore excipit, omnia tela a mente depellit; cum extinguī videtur, tum demum vita fruītur. Nec enim florens illius status in terrestrium bonorum abundantia, sed in Diuinorum affluentia, consistit; neque illius vitæ corporis, & animi iunctio, sed Diuini spiritus, a quo nunquam distrahi, & diuelli potest, præsentis numine continetur. Nullo igitur modo, quamdiu hæc spiritus Diuini cum humana mente coniunctio manet, potest status hominis iusti alicuius mali incurfione dissipari. Calum enim concidet, terra incendio conflagrabit, mare ardoribus exustum funditus interibit, omnis denique natura delebitur: at Dei fides semper inuoluta permanebit. Sic enim apud Isaiam iustos alloquitur: Tollite oculos vestros in calum; & terram subter adspicite. Calum enim instar fumi dissipabuntur; & terra, ut vestimentum, atteretur; & qui eam incolunt, similiter interibunt; salus autem mea semper manebit, & iustitia mea nunquam concidet. Si igitur saluti, quam Deus amicis suis affert, perniciēs afferri nunquam potest, ut ex hoc loco perspicitur; si Dei iustitia, quæ fide illius continetur, sempiterna est; sequitur, ut, qui tam magnificum illius promissum consecuti sunt, nullis sint malis expositi; sed, tuti, & incolumes, in Dei tutela, & præsidio lateant. Qui enim illos tangit, tangit, ut Zachariæ verbis utar, pupillam oculi Domini. Huius igitur amicitia frater David, ait, Custodi me, Domine, ut pupillam oculi. Cum igitur Dei amici violantur, quamquam illi violari

lari non possunt: neque enim fas est, neque vnumquam concessum fuit, ut iustitiæ noceret iniuria; sed, loquendi consuetudine ducti, dicimus interdum Violari iustos, cum aliquod incommodum eorum corpora, ad maiorem animorum gloriam, & decus, attingit. cum igitur in hac vita aliquod incommodum iusti subeunt, Deus ipse læditur; cum oppugnantur, numen illius oppugnatur; cum eorum vita petitur, tela in ipsum cæli rectorem iaciuntur. Fieri enim nequit, ut, quorum animi coniuncti sunt, non sit etiam eorum causa coniuncta. Qui igitur iustum laudat, Deum laudat; qui illi maledicit, Deo maledicit; qui illum telis insequitur, Deum insequitur. Sic fit, ut, quoties hominem castum, & integrum, improbus aut vita priuat, aut contumelijs onerat, aut incommodis afficit, toties se parricidij, sacrilegij, & omni denique impietatis immanitate contamineat; iramq. in se Diuinam ita concitet, atque si numen ipsum impio bello lacefferet, ipsiq. Deo pestem inferre conaretur. Tanta est summi illius Domini in tuendis amicis constantia, & tam fida in conseruanda suorum salute, & dignitate custodia. Sed, ex omnibus muneribus, quibus Dei amici in hac vita afficiuntur, nullum tamen est, quod maius contineat eximij cuiusdam amoris indicium, quam omnium consiliorum societas, atque communio. Quid enim esse potest ad dignitatem præclarior, quam Diuinis consilijs interesse, cælestia arcana percipere, familiari Dei colloquio frui? Etenim, si apud homines in maximo honore sunt iij, cum quibus Reges maximi consilia sua communicant; quanti tādē estimandum est, esse quemquam consilij Diuini participem? Multo enim magis est, consilia participare cū alijs, quā dona, atque beneficia conferre. hæc enim ab arca plerumque, illa semper a mente depromuntur. & in dandis beneficijs inopia tantum interdum accipientis, & mediocri quoddam meritum spectari solet; in consilijs autem communicandis, summa quædam, atque singularis fides exigitur. Ideo plerumque fit, ut summi principes, multis beneficia, & munera largiantur; paucis autem consilia committant. At tamen, quo plures eos faciunt, quos in consiliū adhibent, eo maioribus, & amplioribus illos ornamentis afficiunt. Cum igitur aliquem certum in Regum consilium delectum esse, nō dubitamus, quin is sit breui omnibus regijs muneribus egregie locupletandus, magnisq. honorum titulis illustrandus. Quod multo magis est de Diuina magnificentia, & benigntate existimandum. Ab hominibus enim abest plerumque fides; nunquam vero discedit imbecillitas. Sic autem euenit, ut multis in locis, aut nolint omnino, aut non possint amicos suos honestare. Quod quidem in illam sempiternam fidem, & infinitam potentiam, cadere nullo modo potest. Is igitur, quem sum-

mus ille rerum Dominus, qui omnia potestate immensa complectitur, in tam amplo dignitatis gradu locauerit, ut ei mentem suam aperiat, & cum eo consiliorum suorum arcana communicet; dubitandum non est, quin sit in magnis principibus habendus, omnibusq. terrarum regibus longe anteposendus. Qualis fuit ille, de quo Deus ait, Num celare poterō Abrahamum; quæ gesturus sim? Negat summus ille Dominus, sibi fas esse quidquam ab homine sibi amicissimo secretum habere; & quasi timeat, ne sanctissimum ius amicitiae illa debiti officij præmissione violetur, ostendit, se consilia sua homini sanctissimo diligenter explicaturum. Sic etiam David hunc se maximum Diuinæ amicitia fructum excepisse confitetur, quod Diuinæ sapientiæ mysteria, penitus abdita, Dei ipsius benignitate percepisset. alibi vero testificatur, secreta Diuina esse pijs omnibus explanata. Dominus item ipse hoc idem multo clarius testimonio suo confirmat: Discipulis enim suis ait, eos non tam seruos illius, quam amicos, esse numerandos, cum eis omnia consilia sua detexerit. Quid igitur amplius hac cælesti, atque sempiterna iustorum hominum dignitate cogitare possumus? quid ad opes sempiternas vtilius? quid ad laudem illustrius? quid ad honores, & imperia magnificentius? Huc accedit, quod homines iusti, Deoq. similes, & amici, nunquam, quamdiu in hac vita manent, in vno gradu virtutis insistant. Neque enim maximi animi, studioq. Diuinitatis inflammati, mediocri virtutis laude contenti esse possunt. Cum enim iustitiæ dulcedinem animo inclusam contineant, cum virtutis honestatem, & amplitudinem mente concipiant, cum iucundissimo illius adpectu satiari non possint; quotidie magis studio incenduntur. In eo igitur laborant, ut ad altiore gradum adscendant, totosq. sese ad clariorem imitationem Diuinæ pulchritudinis effingant. Sic autem fit, ut, quo propius ad Dei similitudinem accedunt, (neque enim irritus esse potest eorū conatus, qui fide nixi ad amplitudinē Diuinæ laudis adspirant) eo magis ipsi Deo, quem animis intuentur, cuius in se lumen recipiunt, quæ omni vitæ studio sequuntur, artiore vinculo copulentur; & ita, maioribus Diuinæ sapientiæ muneribus in dies augeantur; & ampliora summæ dignitatis ornamenta consequantur. Maximum igitur, & amplissimum, verissimæq. dignitatis plenissimum nomen esset hoc, quod obrinent omnes iusti, (Dei namque amici nominantur, & sunt) nisi aliud multo clarius, multoq. præstantius, & admirabilius obtinerent. Nec enim Dei tantum amici, verum etiam filij, dicuntur. Singulari namque ratione eorum pater est, qui iustitiæ Diuinæ muneribus exculsi sunt. Si enim pater is habendus est, qui sibi similem formam, & speciem gignit; cū

Deus in animis hominum piorum sui speciem
includit, cum in nobis suae formae similitudi-
nem, quae iustitiae sanctitate continetur, in-
generavit; quem alium verius possumus
Patrem appellare? Non igitur tam eos, qui
corpora nostra beneficio illius genuerunt,
quam hunc, qui Divinam hanc in nobis for-
mam procreavit, quamdiu partum iustitiae be-
neficium fide, & officio retinemus, generis
principem, & parentem agnoscimus. Hic no-
bis fator est, hic altor, hic educator, hic vitae
custos, hic salutis vindex, hic dignitatis au-
ctor, & amplificator. Ad hanc igitur tantam
dignitatem nihil iam potest accedere. Quid
enim maius, & amplius, & admirabilius ani-
mo cogitari potest, quam, hominem mise-
rum, & abiectum, humo repente excitari, ad
caelestium dignitatem vocari, agnatione Di-
vina contineri, summumque naturae Domi-
num ample, & clare Patrem appellare? Quod
si filij Dei sumus, non humanis opibus firma-
ri, sed Divinis excolti, & exaggerati sumus.
Non igitur timebimus umquam, neque tu-
multuabimur in rebus asperis, neque debilita-
ri ignavia concidemus; sed omnes res huma-
nas, cum mentem ad praesidia, quibus stipati
sumus, & ad animi nostri singularem prae-
stantiam, vimque Divinam contulerimus, pro ni-
hilo reputabimus; neque erit vlla res umquam
tanti, propter quam Divinarum rerum stu-
dium deseramus. Neque enim possunt terre-
na caelestibus, caduca sempiternis, humana
Divinis, exitium importare. Sic fit, ut neque
possit bonorum vita exstingui, neque laudes
obteri, neque opes everti, neque status labe-
factari. Conveniant igitur undique homines
amantes, & scelerati, de iustorum hominum
peste consilia incant, arma expediant, insidias
parent, exercitum instruant, tela contor-
queant; sint tanta immanitate sceleris effera-
ti, ut, quemadmodum Poetae tradunt Aloidas
fecisse, manibus magnum rescindere caelum
cogitent; numquam tamen his tam feris im-
piorum conatibus poterit bonorum status ex-
scindi. Neque enim potest Divina virtus hu-
mana improbitate deleri; immo, quo vehe-
mentius oppugnatur, eo est clarioribus gloriae
insignibus illustrata, & maiore quodam prae-
sidio, & robore munita. Ad reliqua autem glo-
riae instrumenta, quibus Dei filij, quamdiu
sunt inclusi mortali corpore, redundant, ille
summus, & amplissimus dignitatis cumulus ac-
cedit, quod intelligunt, esse se iam ius cele-
stis illius hereditatis adeunda, ipsius optimi
Patris benignitate, consecutos. Quos enim
fecit filios, eosdem sibi heredes instituit, & ad
Divinitatis patrimonium evocavit. Spiritus,
inquit Paulus, testimonium reddit spiritui no-
stro, quod sumus filij Dei. si filij, & heredes;
heredes quidem Dei, coheredes autem Chri-
sti. Argumentum admodum necessaria ratio-

ne conclusum. In stirpe enim Divina nihil est
adulterinum, aut vitio procreatum, nulla de-
decoris offensio, nulla patris iniuria potest in-
tervenire, quae Divinam progeniem patris
bonis excludat. Omne namque ius agnatio-
nis Divinae, fide, & pietate continetur; qui-
bus sublati, amittitur. Hac igitur agnatio-
ne permanente, ius sempiternae illius heredi-
tatis amitti non potest. Licet igitur iam, ne-
que solum licet, verum etiam oportet, elato
animo confirmare, caelestis regni patrimonium
esse omnibus pijs debitum. Sunt enim filij Dei,
nati, ut inquit Petrus, non ex semine morta-
li, sed immortalis; & iccirco, secundum ipsius
patris optimi leges, legitimi heredes instituti.
Numquam enim ille eos, quos spiritu suo ge-
nuit, quamdiu in debita fide permanserint,
abdicabit. Heredis autem nomen certum ius
hereditatis cernenda continet. Quod autem
est alicui certo iure constitutum, id ei plane
debitum est. Sic autem fit, ut iustis homini-
bus regnum illud immortale, non solum ut
merces, & praemium, sed etiam ut legitimum
patrimonium, patris sapientia, & benignita-
te fundatum, optimo iure debeatur. Si enim
aequitatis ratio postulat, ut servis opera sua
egregie functis merces Domini benignitati co-
sentanea persolvatur; si leges amicitiae praescri-
bunt, ut omnia bona sint amicis communia; si
iure statutum est, ut legitimi filij, in paterno-
rum bonorum possessione collocentur; num ob-
scure est, iuris sempiterni ratione flagitare,
ut summus ille omnium Dominus, qui bono-
rum amicus, & pater est, vel servis diligenti-
bus, vel amicis fidelibus, vel filijs carissimis,
sempiternae gloriae fructum largiatur? Quocir-
ca pleno ore asseverandum est, maximarum
virtutum meritis adscensum in caelum dari;
sempiterni Regni sedes, esse iuste, atque me-
rito sanctis, & castis hominibus attributas.
Quod tamen non sic est accipiendum, ut statua-
mus, vllis hominum operibus Dei numen obli-
gari, aut esse parem, & aequalem meriti cuius-
quam, & praemij propositi ratione. Quod enim
habet homo, quod non a Deo acceperit? quid
absque numine illius, & ope perficiet? quo tan-
dem munere poterit aliquando aut illi gratiam
referre, aut opera sua pensum proinde, atque
debitum, absolvere? Numquid non servi natura
sumus, eaq. lege nati, ut corpus, & animum, &
vires, & ingenium, & opes, & omnia denique
vitae consilia, ad cultum illius Domini, a quo
habemus omnia, necessario conferre debea-
mus? In quo quidem munere, & officio ma-
xime debito, siquid est perfidia violatum, aut
errore mentis offensum, aut negligentia praeter-
missum, inextinguibile scelus admittitur, sem-
piterno cruciatu dignissimum. Ut autem sit ali-
quis, qui in vita nihil offendat; sed summa fi-
de, & diligentia assignatum sibi munus exsequa-
tur; quo modo tandem poterit Deum sibi red-
dere

dere factis suis obnoxii? Nec enim potest uni-
versum genus hominum unum in locum colla-
tum, summoque religionis, & sanctitatis studio
conspirans, quidquam efficere, quod Deum
quasi quodam nexu iuris obliget, aut ad illius
fructum aliqua ex parte referatur. Nec enim
indiget re aliqua mens illa beatissima, ad natu-
rae suae statum perficiendum, quae sit ab homi-
nibus exigenda, maxime cum omnes homi-
nes in illius conspectu positi, neque exigui qui-
dem pulveris instar obtrineant. Neque illud co-
mode dici potest, eos, qui Divina gratia fulci-
tur, eiusdem gratiae vi caeleste regnum, quasi par,
& aequale virtuti suae praemium, posse sibi lege
vindicare. Nec enim conferenda sunt exigua
summis, obscura clarissimis, brevia sempiter-
nis. Omnis autem ille status animi, gratia Di-
vina constitutus, quo in caelum via munitur,
quamvis sit opibus Divinis exaggeratus, nul-
lo modo est cum illo sempiterno gloriae statu
comparandus. summum enim est in Divinis
muneribus, & donis discrimen, ita, ut alia alijs
exaequari nulla ratione possint. Videmus hic,
ut Paulus ait, per speculum, in enigmate, tunc
autem aperta facie gloriam Domini intuebi-
mur; & in illius similitudinem omni ex parte
conversis, Divinitatis ipsius cultu vestiemur,
& exornabimur. Quantum igitur imagini cor-
pus, similitudini veritas, brevis vitae curriculo
aeternitas antecellit; tantum praemij illius ma-
gnitudo, veritatis, & gratiae huius, quam in
hac vita consequimur, magnitudinem super-
rat. Ut igitur lucernae lumen, fulgore solis
obruitur; sic huius status opes, quamvis sit
Divinae gratiae magnitudine florentissimus,
cum in illum gloriae sempiternae splendore in-
derint, evanescent. Cum igitur nulla sit aequa-
litas inter hanc gratiam, quam in hac vita re-
tinemus, & illam coronam, quam speramus;
neque possint hominum excellentium praecla-
ra merita cum praemij illius sempiterni immen-
sitate conferri; cumque iustitia, qua fruimur, sit
Divinum munus, & beneficium, nullo modo no-
stris meritis adscribendum, sed ad Divinam cle-
mentiam revocandum; quod tamen, ut dixi-
mus, non tantum est, ut possit ad praemium
sibi constitutum aliqua ratione comparari;
restat, ut nemo possit cum Deo iure conten-
dere; aut illum meritis, quamvis excellenti-
bus, obligare. Quomodo igitur dicimus, re-
gni caelestis, atque sempiterni patrimonium,
esse pijs, & iustis hominibus debitum? Quia
Divina ratio postulat, ut Deus, summus in dan-
dis beneficijs, non tam meriti pondus, quam
immensam suam benignitatem, & sempiter-
nam fidem, respiciat. Benignitatem vero
suam tuetur; cum multis maioribus, & am-
plioribus praemijs pietatem, quam merita
erat, admodum benigne, remunerat. Fidem
autem suam liberat, cum id, quod magnifice
promisit, abunde persolvit. Promisit autem

omnibus, qui cum iustitia vixerint, opes im-
mensas, voluptates eximias, regnum immor-
tale, decus maximum, gloriam sempiternam.
Neque solum promisit, sed iusturandum etiam
suum interposuit, & clarissimas illas aeterni
regni sedes pijs omnibus, federe sanctissimo
pactus est. Suae igitur bonitati, & clementiae,
suae fidei, suaeque veritati, hoc debet; ut eos,
qui illum fide, & pietate venerantur, praemijs
sempiternis, atque Divinis afficiat. Inde fit,
ut in sanctis litteris, cum Divina clementia in
nos meritis laudibus effertur, Dei clementia
cum ipsius fide coniungatur. quale est illud,
Misit Deus misericordiam suam, & veritatem
suam. item illud, Ampla est benignitas tua, &
fides tua caelos pertingit. & Misericordia, &
veritas praecedent faciem tuam. & Omnes
viae Domini misericordia, & veritas. & alia
eiusmodi innumerabilia; quae persequi esset in-
finitum. Ex his enim locis satis liquet, Dei cle-
mentiam cum illius fide semper esse coniun-
ctam. Ex clementia enim Dei, fides illius ex-
sistit; & rursus fide, clementia sancitur. Bo-
nitas enim illum adegit, ut fidem suam inter-
poneret; rursus data fides animos hominum
maiore quadam clementiae illius fiducia con-
firmat. Omne igitur hereditatis aeternae ius,
omne piorum hominum meritum, est ad ip-
sius summi patris benignitatem, atque fidem
referendum. O maximum, & admirandum
Divinae bonitatis argumentum? o amplissi-
mum, & stupendum Divinae gratiae munus, &
in omni aeternitate praedicandum beneficium.
Summus ille Dominus, cuius immensa pote-
state omnia continentur, cum esset omni lege
solutus, seipsum quasi quibusdam legum nodis
adstrinxit: cum a nemine quidquam accepe-
rit, quasi aliquid magnum accepisset, ita se
hominum meritis obligari voluit; qui nihil cui
quam debet; multorum tamen hominum se
debitorem constituit. Quod igitur maius, &
amplius Divinae clementiae testimonium; quod
illustrius, & clarius Divinae benignitatis ar-
gumentum, animo cogitari potest? Non igitur,
qui meritis sanctorum hominum caelum
tribui dicunt, Dei gratiam labefactant; ut
quidam homines imperiti dicitant; sed admi-
randum gratiae ipsius effectum debitis laudibus
illustrant. ij enim sumus, qui omnia sancto-
rum merita ad Dei benignitatem, & gratiam
referenda existimemus; ita, ut sit perpetuo di-
cendum, Non nobis Domine, non nobis, sed no-
mini tuo da gloriam. Qui igitur Christi sangui-
ne expiati, & a Deo adoptati sunt, cum iam nul-
lum sit eis cum corporis flagitio, & impuritate
commercium, sed summa cum spiritu Divino
coniunctio; Divinae agnationis iure constanter
hereditatem illam sibi destinatam expectant,
atque ad illa virtutis Divinae praemia sibi pro-
posita incensis, & inflammati animis adspirant.
Hac igitur spe confirmati, maxima gaudia pre-
cipiunt,

cipiunt, & incredibili magnitudine iucunditatis efferuntur. ut enim angor, & cruciatus animi, est assiduus iniustitiae comes; ita semper iustitia est cum voluptate coniuncta. Quis autem explicare dicendo poterit sollicitudinem, & cruciatum, quo torquentur improbi? Eos enim & maleficiorum conscientia perterret; & iudiciorum metus exanimat; & suppliciorum formido de mente deducit. Cum vero nullis firmis opibus sapienter sint, totique exinanitate pendeant; multis perturbationibus agitantur, & desperatione franguntur, eximiaeque maeroris contabescunt. Nullum enim habent in rebus aduersis leuamentum, nullum luminis marore solatium, nullum in calamitatis impendentis metu perfugium. Ut enim, si aliquis transfixus esset ueneno nato telo, quod e corpore euelli non possit, nullum temporis punctum dolore vacuum haberet; sic, ubi iniustitiae mortiferum venenum in viscera penetrat, & in praecordiis inhaeret, animoque mortiferum vulnus imponit; nihil est, quod miserum hominem valeat e summis angoribus, & assidua dolorum acerbitate liberare. Cum enim totius miseriae fontem intra pectus habeat; euenit, ut numquam vim molestiae se dimouere possit; sed, quocumque pergit, eximio dolore, & solitudine conficitur. Ex quo fit, ut neque domi quietem, neque foris oblectamentum inueniat; & odio domus, in foro cursitet; &, offensione fori, domum replet; ut, vrbanae rerum molestia confectus, rus se recipiat; ruris fastidio, in urbem rursus confugiat: ut nocte diem requirat, die vero noctem desideret: ut in negotio otium exoptet; in otio, negotij insana cupiditate teneatur. Neque enim domus, neque ciuitas, neque celebritas, neque solitudo, neque lux, neque tenebrae, neque labor, neque requies, illis iucunda esse potest, qui gerunt animum vulneribus iniquitatis, & iniustitiae concisum. Quod si tanta est impiorum anxietas, & agritudo, tantaque dolorum vis, & acerbitas assidue eorum vitam consequitur; quid tandem erit de iustorum hominum voluptate incredibili indicandum? Nec enim eos amentia vexat, neque sollicitudo conficit, neque dolor villos excruciat. Ad Deum enim adiuncti sunt; in illius tutela delitescunt; inuicti illius praesidio muniuntur; ita, ut nullum unquam malum eos attingat. Cum igitur expertes omnium malorum sint, (carent enim omni sceleris, & improbitatis contagio; verisque bonis affluunt; omnium siquidem virtutum laudibus abundant) necesse profecto est, eos summo quodam gaudio, & voluptate compleri. Nam, si voluptas eximia affluentium undique bonorum sensu, & cogitatione perficitur; tunc enim eximie gaudemus, cum nos in bonis valde exuperandis esse putamus; quae voluptas erit cum ea comparanda, quam iusti ex conside-

ratione bonorum, quibus egregie cumulati sunt, mente percipiunt? Cernunt enim, ea non esse falsa, fluxa, & inania, non turpitudinis vilius contagione maculata, non admixtione vilius amaritudinis, & acerbioris infecta; sed vera, constantia, & sempiterna, omne flagitij, & doloris consortium a se longe repellentia. In Diuina enim luce versantur; summa libertate potiuntur; incorrupta sanitate sunt; inuictis viribus excellunt; & pace diuinitus constituta, florent opibus, & dignitate, & imperio, summisque caelestis pulchritudinis ornamentis; atque postremo, quod bonorum omnium caput est, illi Deo coniuncti, summa illius familiaritate, omniumque bonorum Diuinorum copia, cum admirabili suauitate perfruuntur. Securi igitur, & elati, & confidentes, omnia humana contemnunt, atque despiciunt. His enim se opibus firmatos animaduertunt, quae neque iniustitiae eripi possunt, neque aperto Marte comminui, neque senio, & vetustate corrumpi, neque vlla denique calamitate perneri; cum sint immortales, atque Diuina. Non enim eos fallit, esse se ad tam altum honoris gradum euectos, ut non solum praepotentis Dei ministri sint, quod insigne summum cuiusdam honoris esse videbatur; neque solum Dei amici nominentur, quod dignitatis fastigium tantum est, ut nemo prorsus illud optare unquam auderet; sed etiam, quod summam Diuinam benignitatis admirationem efficit, Dei filij sint; & ab ipso summo rerum omnium Domino bonorum omnium heredes instituti. Haec qui secum dies & noctes cogitauerit, quo tandem gaudio cumulabitur? quanta letitia exsultabit? quos dies festos agitabit? quo cantu, & symphonia personabit? Haec nimirum est illa iucunda celebritas, ad quam Dominus homines fideles inuitat. Erat enim lege sancitum, ut septimo mense, quo tempore omnes fructus terrae conduntur, (annum enim Hebraei ab initio Veris numerabant;) cunctis simul arborum pomis, & frondibus, & omni denique letitiae significatione, dies illos celebrarent. Hoc praesca legis institutum, quis non videt ad animi letitiam pertinere, amplissimis iustitiae muneribus excitatam? Neque enim antona, quae corrupti facile potest, & ad corpus tantum breuissimo temporis spatio sustentandum condi solet, veram dat letandi materiam; sed vberissimi iustitiae fructus, ad aeternitatem intima mente reconditi. Horum recordatione, non septem dies, ut olim, sed perpetuum vitae cursum numero septenario designatum, in voluptate conficere decet: neque modo fertis tantum, & frondibus, sed choris, & cantibus, est tanta letitiae sempiterna causa celebranda; usque adeo, ut sit etiam praenimia letitiae in faciendum, & in summa quadam voluptate bacchandum.

chandum. salutaris infania, sapiens furor, prudens, & felix amentia, quae sic hominem spiritu cocitat, humanitateque, ut ita dicam, spoliatur, ut eum in Diuino quodam dignitatis gradu constituat. Quid enim salutaris, quam e corpore aegro, mortali, & caduco, morbisque infinitis obnoxio, agitatione mentis excedere? Quid sapientius, quam, spreto, atque repudiatis humanis sensibus, Diuino tantum sensu commoueri? Quid illa mente felicius, quae se ipsam deserit, & extra se rapitur, ut, omni vinculo soluta, facilius in caelum euolet; ut possit opes Diuinas acius, & acutius intueri? deserit enim se mens quodammodo, dum sibi diffidit, dum nihil in se ponit, dum, quod non ipsa per se iudicat, sed quod mens Diuina probat, amplectitur; dum nihil ingenio suo, sed omnia verbo Diuino, moderatur; dum postremo omnibus opibus humanis interdum destitui, atque nudari cupit, ut Diuinis multo clarius, & magnificentius illustretur. sic fit, ut, caelestium rerum cupiditate, non terram modo deserat, neque tantum sese a corporis contagio seungat, omnesque sensus corporis aspernetur; verum etiam a se ipsa discedat, ut multo liberius ad speciem Diuinam pulchritudinis, quoad fas est, in hac vita iucundissime perfruatur. In eo igitur spectaculo defixa, admiratur, & obstupescit, & amore incenditur, ardore cupiditatis inflammatur, tantamque letitiam ex Diuina coniunctionis fructu percipit, ut saltet, & choros ducat, & cantus, & carmina perpetuo moduletur. Nam tunc etiam, cum corpus ne tantulum quidem commouetur, ipsa mens intus canit, atque tripudiat, omneque studium suum in Dei laudes consumit. Non igitur immerito tam saepe iusti in sanctis literis ad letitiam vocantur. quale est illud: Letamini iusti in Domino. & Letetur cor querentium Dominum. & Letetur mons Sion: & Videbunt iusti, & letabuntur. Idem porro David a Deo contendit, ut hanc sibi letitiam scelere amissam restitueret. ait enim, Redde mihi letitiam salutis tuae. Ut enim propter scelus animo conceptum letitiam amiserat, & in luctu, & squalore versabatur; ita, recuperata iustitia, se in gaudium summo fore confidebat. Idem alibi, cum tantae suauitatis gustum sentiret, exclamans, ait, Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine? Iam illud, quam praeclearum? Inebriabantur vbertate domus tuae, & de torrente voluptatis tuae potum dabis eis. Non potuit magis explicare voluptatis illius magnitudinem, quam iusti hauriunt; dum accepta bona recogitant; & magnificentiam, & claritatem illius summi Domini, cui sunt amore coniuncti, mentis oculis intuentur, & spiritu illius suauissime pascuntur; & ad firmam spem caelestis hereditatis ipsius Diuini spiritus as-

fiduis vocibus excitantur. Haec est illa ambrosia, quae immortalitatem tribuit. hoc necesse est illud, quo qui ebrii sunt, intimis animi sensibus hilarati, omnem vitam in suauitate summa traducunt. Neque enim bonorum voluptas puritate tantum, & constantia; verum etiam magnitudine intemperantium hominum voluptatem longe superat. Quare desinant homines admirari, esse quempiam in vita, qui respuat omnem corporis voluptatem, & cuncta vitae blandimenta rejiciat. Nemo enim potest aspernari voluptatem, cum ea ita sit in natura penitus implicata, ut repellere non possit. Facillime tamen poterit, qui verae voluptatis suauitatem gustauerit, fucilem, & inanem non tantum negligere, sed odio etiam, cum opus ita fuerit, maximo persequi: cum intelligat, illam malorum omnium escam continere; hanc vero, quam efficit iustitia, esse cum bonis omnibus copulatam. Illa namque, errore mentis adsciscitur; haec, iudicio sanae, & integre mentis exquiritur. ad illam turbulento motu quodammodo recusantes, & inuicti rapimur; in hac, libera voluntate, & studio, constanter impellimur. illa, cum maxime videtur suauitatis specie blandiri, protinus euanesceat; haec numquam animi sensibus illudit. illa mentem eripit; haec mentem Diuini splendoris radijs illuminat. illi semper est fastidium finitimum; haec ita explet animum, ut numquam iniucunditatem ullam efficiat. illa postremo, cum momento temporis effluat, nihil aliud, quam momento temporis effluat, nihil aliud, quam impressum, & inustum dedecus, & grauissimam penitendi causam, & doloris insignem materiam relinquit; haec vero stabili iucunditate ita sensus intimos afficit, ut animum omnibus simul gloriae ornamentis illustret. illa igitur cum exigua est, tum futilis, & inanis, & cum vitae peste, summoque impuritatis flagitio, saepe coniuncta; haec, ingens, & sempiterna, salutis praesidium, & amplissima dignitatis ornamentum in se continens. Tantum igitur est inter utramque discrimen, quantum nemo posset explicare dicendo. Ut autem nihil aliud esset, quod iustorum animos oblectaret, illa certe spes immortalitatis, ad quam inflammatis studiis rapiuntur, tantam vim habet, ut facile animum ab omni sensu doloris abducatur, & mira quadam suauitate proleat. Ut enim iniusti assiduo metu ita cruciantur, ut quietem capere non possint; (nam in somnijs etiam, eorum animos horribiles species exagitant; & proposita malorum, quae sunt eis subeunda, formidines, illos mente consistere minime patiuntur;) sic iusti, firma spe immortalis gloriae, quam iam animo prospiciunt, erecti, semper in voluptate versantur, usque adeo, ut ne in somnijs quidem visum illis obijciatur, quod eos exterreat; immo pleraque omnia tranquilla, & cum ipsius animi equitate, & constantia valde congruentia. Quis igitur alius

est voluptatis hortus, per illum, quem Deus ab initio concepit, adumbratus; nisi animus iustus, Divinis virtutibus Dei ipsius manu confusus, & sempiternis fructibus onustus. Ab huius enim finibus summus ille cultor omnes cupiditatis furibundos impetus, quasi bestias immanes, arceat, ne vastitatem plantis inferant: hunc Divina lege sepiat, & sanctissimis institutis, quasi quodam muro, circumdat; hunc Angelorum presidio circumvallat; ad huius fecunditatem perpetua spiritus sui munera, tamquam perennes aquas, inducit; hunc confert arboribus in ordinem summum dispositis; hunc vestit frondibus: hunc exor-

nat floribus: hunc auget fructibus: hunc diligitissima culpa amicum, & speciosum, & fructuosum reddit. Hunc igitur ut a primordio generis humani designaret, hortum illum fecit, in quo hominem in principio collocavit: neque enim aliud Paradisus ille significabat, quam iustitiam amenitatem, & speciem, & utilitatem, & Divina quaedam iustitiae ornamenta, quibus fuit humani generis princeps importuni hostis insidiosa spoliatus. Cuius casu, & ruina, quanto studio providendum sit, ne in similem miseriam incidamus, iustitiaeque fructum amittamus, deinceps oratione persequemur.

Vllum est tantum ingenium, quod possit verbis explicare, quantis opibus ornatus exstiterit ille primus humani generis parens, ex cuius stirpe omnes orti sumus. In illo namque fuit constitutus finis omnium operum Divinorum, quae oculis intuemur. Illius enim alendi, & conservandi causa summus architectus terras, atque maria, solem, lunam, & sidera, & omnia caelestia opera, uniuersamque mundi huius naturam molitus est; sub illius ditionem, & imperium animantia cuncta subiunxit; in illo denique solum ex omnibus animantibus formam, & imaginem suae mentis, atque virtutis impressit. Si igitur recens illa naturae condicio omnino vacante: habuit enim ille primus mundi flos, atque iuuentia, rerum omnium formas maxime vigentes, illustriq. admodum specie nitentes: quid de illo praecellenti opere existimandum est, in quo similitudo Divinae virtutis mirabiliter eluxit, & cuius causa maximus ille rerum opifex omnia fabricatus est? Fuit igitur ille generis nostri princeps excellenti specie, & pulchritudine: fuit instructus sensibus maxime vigentibus; & acutus vires habuit praestantes, & eximias: omni denique corporis habitu Divinam in se mentis precipuam curam, & sollicitudinem declaravit. Non enim vitium vllum inherere potuit in eo corpore, quod non traxit ex affectione alicuius materiae vitatae aliquid, quod eius speciem inquinaret; sed fuit e terra purissima, omnia tunc integra, & incorrupta pariente, Divinis manibus informatum, & sic rebus omnibus constitutum, ut esset aptissimum rationis, atque mentis domicilium. Animus vero illius, quantis ornamentis, atque praesidiis in omni genere redundaret, quanto ingenio acumine, & quam admirabili solertia praecelleret, in quanta demum naturae cognitione vigeret; illud est magno argumento, quod, ubi primum editus in lucem fuit, statim nomina animantibus cunctis imposuit. quod profecto non fecisset, nisi rerum omnium naturam, Divina quadam mente perspicisset, & cognitam habuisset. Sed ex omnibus opibus, in quibus florebat, nihil esse potuit iustitia magis regium, nihil amplius, & magnificentius, nihilq. postremo beatius: Haec quidem fuit ille, summa Dei benigntate, egregie cultus; maximisq. spiritus Divini

muneribus mirabiliter honestatus. Nec enim fas est arbitrari, omnia tunc in illo primo ortu perfectiones propriae cuiusque naturae consentaneas habuisse; solumq. hominem aliarum rerum Principem perfectione sua caruisse. Caruit autem perfectione sua, si gratia Divina caruit, ex qua iustitia omnis emanat. Quod si fuisset, dici profecto non potuisset. Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant valde bona. Neque illud item affirmare licuisset, Delectatus est Dominus operibus suis. Delectari namque Dominum suis operibus, est, ea approbare, & quasi in eorum perfectione conquescere. Non potest autem approbare, nisi quod bonum est. In homine autem nihil boni esse potest, si abest ab illo iustitia. Si igitur homo ita conditus fuit, ut omnibus rebus dignitate antecelleret, & opificem illum summum delectaret; insigni certe iustitia cultus, & eximio virtutis, & honestatis splendore illustratus fuit. corpus igitur animo facile parebat: animi vero totus dominatus erat in mente: mentem porro nihil impediebat, quo minus Divinam mentem respiceret, seq. totam ad illius imitationem formaret. Ergo, cum sic fuisset Deo coniunctus, ex illius benignitate Divinas opes sibi coparabat, quibus statim, atque naturam suam facillime tueretur, & Divinae vitae statum exprimeret. omnibus enim rebus ornatus, & copiosus, eam vitam debebat, qua nihil poterat in terris beatus excogitari; nihil ad vitae caelestis conditionem cum facilitate consequendam accommodatius. Fuit autem ei munus assignatum, horti cuiusdam, quem Deus manu sua conseruat, colendi, atque custodiendi: qui quidem, quamvis esset arboribus densissimis, atque procerissimis, plenus, magis tamen erat culeus mysteriis, quam arborum, atq. plantarum amenitate iucundus. Significabat enim hortus ille omnium munerum Divinorum complexionem, quibus affluentes animi, florentes, atque beati sunt. Inter alias autem arbores, duae fuere rerum magnarum significantes: quarum altera quidem vitam in perpetuum prorogabat; altera vero erat pestem, & exitum a mortali natura, non quidem natura sua, sed per occasionem: quemadmodum lex, quae fuerat ad salutem data, fuit Hebraeis exitiosa. Et illa quidem arbor vitae, haec autem arbor scientiae boni, & mali nominabatur. & erant signa quadam res maiores indicantia. Arbore enim

Gen. 1.

vita

vita ipsam mentem Diuinā ipdicabat, summiq.
patris sapientiam, cuius numine vita, lux, sa-
lus, & dignitas hominum continetur. In arbo-
re autem scientiæ boni, & mali, inerat humani
sensus, & prudentiæ significatio; quæ ipsa in ma-
gnis Dei beneficiis numeranda est. ad salutem
enim concessa est, non ad perniciem, hac enim
res pestiferas arcemus; & salutes arripimus.
Sed, dum homines muneribus Diuinis abutun-
tur, euenit, vt quæ sunt salutaria, ad hominum
pestem, & exitum conferantur. & quo quæ-
res præstantior est, eo est abusio illius calami-
tosior. Cum igitur nihil sit in hominis natura
ratione præstantius, nihil est, quod maiorem
vim malorum in res humanas importet, cum
ea homines improbe vtuntur. Vnus autem so-
lus est rectus rationis vsus, vt numquam in se,
semper autem in Diuinam mentem, & volun-
tatem respiciat; vt minime iudicio suo nitatur,
sed ex Diuino præscripto omnia moderetur; vt
intelligat, esse se Diuinæ voluntatis, & rationis
administrat, neque licere sibi in vita præcipue
dominari; sed semper fide dirigi, Diuinoq. im-
perio gubernari debere; aliter enim sese neque
vitæ cursum tenere, neque ad beatitudinem vl-
lo modo peruenire posse; sed in miseriam sem-
piternam impetu quodam cæco ruere. Vt au-
tem hoc Deus homini magis imprimeret, & ali-
quo signo diligentius suæ salutis admoneret, ve-
ruit, ne fructum arboris scientiæ comederet.
Fore enim, si secus faceret, vt in mortem re-
pente incideret. Quod cum sanxit, illud profæ-
cto sanxit, ne vitam propria prudentia alen-
dam, atque sustentandam putaret; ne opinione
proprie cognitionis insolesceret; ne acumine,
& ingenio suo niteretur; sed legem Diuinam iu-
dicio suo semper anteponeret; totumq. se Di-
uino spiritui regendum traderet, atque com-
mitteret. Illo primum fœdere inter Deum, &
homines facta, fides sancita fuit. Eo namque
Deus hominem adstrinxit, vt Diuinæ modera-
tioni rationem subderet; neque proprio inge-
nio, sed Diuino ductu, & imperio, vitam inli-
tueret; ipseq. vicissim homini immortalitæ,
si a fide non discederet, pactus est. Itaque fide
erat colendus, & custodiendus hortus ille. Sic
enim scriptum est: Tulit Dominus Deus homi-
nem, & collocavit eum in Paradiso; vt coleret,
& custodiret eum. Cultus autem, & custodia
omnium munerum Diuinorum fide cōtinetur,
cum enim Deo paremus, & opera sancta moli-
mur, & iustitiæ munus exsequimur; & si quid
se fundit, quod studio pietatis officiat; ampu-
tamus; & succrescentes interdum vitiorū spi-
nas, & vepres euellimus; & cupiditates edomi-
tas, atque compressas habemus; & virtutē Di-
uinæ benignitatis haustam ad hominum vtili-
tatem dirigimus; atque postremo omnem vi-
tam in Diuinæ legis studio consumimus; tunc
Dei hortum colimus. Hortus enim Dei, est ani-
mus septus, & confusus Diuinæ iustitiæ plantis;
odorum, qui e virtutum floribus assantur, fra-

grantia, fructuumq. vtilitate, & copia mirifice
delectans. Cum rursus omnia optimo illi pa-
renti accepta referimus, nihilq. inest in nobis
boni, quod non ad immensam illius bonitatem
reuocemus, cum illum laude perpetua celebra-
mus, omnemq. vitam ad gloriam illius conferi-
mus, cum ingrati animi crimen, & scelus exhor-
remus, & Deo gratias, & gloriam tribuimus,
eumq. castissimis votis, & precibus veneramus;
tunc hortum custodimus, Vt enim ingratum om-
nia bona pereunt; sic grati, atque memores Di-
uinorum beneficiorum omnia conseruant. Fi-
de igitur erat homini colenda, atque conferen-
da iustitia. Fidei autem pactio, atque fœ-
dus, sub illis arborum signis factum est; partim,
vt illarum admonitu fortius animo memoria il-
lius infixa permaneret, & acrius, & attentius
de illo noceret, & dies mens humana cogitaret;
partim, vt haberet statim fidei ipsius exercen-
dæ materiam. Cum enim fides potissimum in
obedientia cernatur, lege opus fuit, cui ho-
mo parere diceret, atq. ita vita meritis in cæ-
lestes sedes adscenderet. Hic erat status homi-
nis felix, & florens, omnibusque rebus opulen-
tus, e quo fuit hostis importunissimi dolis ex-
turbatus. Cum enim videret ille perennis hostis
generis humani, qui, propter infidelitatem,
fuerat ex altissimo cæli domicilio deiectus, ho-
minem esse in tanto honore, flagrauit inuidia,
rationemq. iniuit, quemadmodum illum eodē
leto interimeret, quo ipse interisset. Vt igitur
Demon violata fide concideret, sic adegit dolis
hominem, vt violata fide concideret. Ad mu-
lierem igitur primum, in serpentis specie latēs,
machinas suas admouit; callide enim vidit, eā,
propter infirmiore naturam, facilius labefa-
ctari posse, atque per ruinas illius non fore dif-
ficilem aditum ad viri ipsius exitum, cum igitur
prius legis Diuinæ sensum calumniando
peruertisset, inuidiaq. in Deum ex præscriptio-
ne illa concitasset, mulierem cupiditate vitæ
arboris incendit. Non moriemini, inquit, scit
enim Deus, quod, vbi primum ex eo fructu co-
mederitis, aperientur oculi vestri, & eritis si-
cut Dij, scientes bonum, & malum. Hoc cum di-
xit, hoc plane videtur dixisse: Non est, cur, vllō
metu impediri, vobis non amplissimū gradum
gloriæ proponatis. Quid autem præstantius,
quam non habere aliunde suspensas viuendi ra-
tiones, sed in propriis tantum animi præfidiis
omnia bona collocare? Neque enim est, cur
vitæ vestræ præsidium in Deo constitutum ha-
beatis. Non enim alienis opibus ad status vestri
custodiam indigetis, satis enim estis instructi
ratione, ad bona sequenda, malaq. omnia re-
pellenda, vestrum igitur iudicium in consilium
adhibere, neque velitis numinis Diuini mode-
rationem exspectare. Nec enim vobis deco-
rum est, neque præstantia vestra dignum, aliun-
de pendere; sed alta quadam moliri, vobisq. tan-
tum ipsis innoxios, ad summum decus adspirare.
Quod si Deus id vobis, ne faceretis, interdixit, fra-

calli-

callide id excogitauit, ne illi similes effectis, qui
non pendet aliunde, neque alicuius institutis vi-
uit; sed, sua tantum sapientia nixus, omnia mo-
deratur. Sequitur autem, Et vidit mulier, quod
esset arbor suauis gustui, & ad specum venusta, &
valde expetenda, ne mpe, quæ intelligentes fa-
ceret. Iam hic cernere licet, sensum labare fidē,
excitari cupiditatem, illabi perniciem, ad in-
faustæ mulieris euerfionem. Quæ si cum serpen-
te sermonem minime contulisset; sed, vbi pri-
mum fidem suam tentari sensit, hostem a se re-
pulsisset; eas profecto calamitates, quas hausit,
facillime vitasset. Cum vero aures illi dedit,
mortiferum illud venenum, quod ei truculenta
bellua porrexit, bibere cōfessum instituit. Quid
enim? ante non licebat oculos in arborem con-
uertere, illiusque pulchritudinē, & vtilitatem
notare? licebat sane. sed illius cupiditatem fides
facile continebat. At, post pestiferum illum
terribimæ serpentis afflatum, cum simul & fi-
des labefacta, & cupiditas vinculis laxari cœ-
pisset, tum demū fuit mulieri adeo incundus ar-
boris ad specum, tum illius fructum sic ardentem
appetit, vt, esse sibi vsum illius Diuinæ lege
interdictum, mortis instar putaret. Credidit e-
nim, esse præclarum, arbitratu suo viuere; &
quantum per se ingenio valeret, experiri; om-
nesq. bene, atque beate viuendi rationes in a-
nimo suo ponere. Decerpit igitur fructum, &
comedit, illecebrisq. suis maritum ad eandem
mortiferas epulas inuitat. Hæc fuit stirps, atq.
semen malorum omnium: hoc peccati funestū,
& calamitosum principium: hinc mortis impe-
rium natum fuit, quod terrarum orbem violen-
ter oppressit. Nam, cum primum fuisset fœdus
illud sanctissimum hominum scelere violatum,
fuerunt statim ab ipsa vita distracti, & mortis
immani prædæ relictī. Vterque autem eo-
rum se omni cultu, quo antea splendebat, nu-
datum animaduertit. sequitur enim continuo,
Et aperti sunt oculi amborum. cumq. vidissent
se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt
sibi subligacula. Antequam facinus illud ca-
pitale consciscerent; veste, qua corpora con-
tegerent, haudquaquam indigebant. Nec enim
vllam celi intemperiem metuebant, neque vl-
lam turpitudinem habebant, ad quam operien-
dam vestimenta requirerent. Animum vero ge-
rebant Diuinis iustitiæ ornamentis satis elegā-
ter excultum. At, post admissum scelus, cum a-
nimorum nuditatem vidissent; & quod in sce-
lis susceptione, occacari cupiditate, cernere
non poterant; turpitudinem, quæ, ex animo-
rum confusione, in corpora etiam redundabat,
animaduertissent; cum animos non possent, vt
corpora saltem turpitudine affecta tegerent,
curauerunt. Amissa enim iustitia, cum animus,
orbatus Diuino præsidio, incitatus libidinis im-
petu fuisset a gubernaculis deiectus, & miseris
modis agitur, exstitit repente ex illa fœda a-
nimorum perturbatione, in corpore vtriusque,
insigne dedecus, & turpitudinis; cuius offensione

vitare cupientes, obscenas corporum partes
foliis arborum contexere. O anxiam, & inanem
ambitionis humanæ curam; miserum, & solici-
tum occultandi, atque celandi dedecoris stu-
dium. Cum enim veram honestatem retinere
nequimus, illius fallacem imaginem confectamur;
& omni cura prouidemus, vt dedecus nobis
impressum ab omnium conspectu remoueamus.
Sed, quid prodest? quamuis enim oculos
hominum vitemus, nostræ conscientia testimo-
nium effugere certe non possumus; & ita fit, vt
in quamcumque regionem deferamur, assidue
semper animi angore, & cruciatu cōstitemur.
Quod illi statim experti sunt. Tanto enim erro-
re mentis affecti fuere, ex scelere conscientia,
vt latebras omnes circumspectarent, quibus se
a conspectu Dei, omnia prouidentis, & animad-
uertentis, intimosq. sensus animi perspicitis,
occultarent. Cum enim, ex vehemēti auri spi-
ritu, Deum aduentare, suspicari essent, exani-
mati metu, se confestim in densam, & opacam
siluam abdidērunt. In summi tamē iudicis con-
spectu, quem nihil latere potest, constituti, cri-
minis sui penas pendere cœperunt. Nam Para-
disi finibus eiecti, multisq. doloribus implicati,
atque tandem morte circumuenti sunt. Nec e-
nim eam tum solum vitam amiserunt, quæ Diui-
ni spiritus fœdere, & coniunctione continetur;
sed illius etiam mortis acerbitati addicti fuere,
quæ corpori interitum affert. stultum enim est
opinari, tum demum mortem vim suam adhi-
bere, cum fidem interimendi facit; cum autem
interimit, vim illius non sentire. Vbi primum
in hanc vitam ingredimur, statim nos mors po-
ne a tergo insequens inuadit; ipsamque vitam
quotidie conficit, atque consumit, donec totā
exhauriat. Numquam enim in eodem statu ma-
nemus, sed per singula momenta labimur, & oc-
cidimus; ita, vt, quidquid ætatis nostræ præter-
fuit, sit subito vi, & atrocitate mortis exstinctum.
Sic igitur miseri homines, dum officium
produnt, & a debita obedientia desciscunt, Di-
uinamq. legem negligunt, & suis cupiditatibus
obsequuntur, a beatis sedibus exclusi, & ab ip-
sa vita segregati, violentiaq. mortis oppressi,
miseram, & arumnosam vitam in curis tristissi-
mis, in laboribus immensis, in lacrymis, & luctu
consumperunt. Qui enim modo tantas opes ha-
bebant, & in locis amenissimis inambulantes,
rebus omnibus ad vitæ cultum necessariis abun-
dabant, & Diuino colloquio fruebantur, ad ce-
lestemq. dignitatem proxime accedebant; re-
pente, ex tam alto gradu præcipitati, ornamen-
tisq. omnibus exstiti, in terram vastam, & incul-
tam, septam, & vestitam vepribus, atque du-
metis, multisq. ferarum lustris noxiam, & infe-
stam, eiecti sunt; in qua multo sudore, atque la-
bore, victum sibi quærerent, amissasq. diuitias
lamentis assidue deplorarent. Vidimus, quibus
dolus, & machinis, primus homo ex amplissi-
mo illo, atque florentissimo iustitiæ statu deci-
derit. nunc consequens est, vt videamus, quo mo-
do

do morbi sui vitium in omnem posteritatem infu-
derit. Locus plane obscurus, atq. difficilis, in
cuius tractatione tanta est doctorum hominum
varietas, & inconstantia, ut in nulla re sit inter
illos maior dissensio. Sed, ne aliquid, quod ad
presentem materiam pertinere videatur, inta-
ctum relinquamus, Diuino freti auxilio expli-
care aggrediemur, quo modo genus humanum
crimine parentis fuerit in eiusdem peccati, at-
que miserie similitudinem deuolutum. Nec e-
nim dubium esse potest, homini sanctarum lit-
terarum non ignaro, vniuersum genus huma-
num fuisse per crimine illud in peccato prolapsum,
atque in dominatum mortis incidisse. est enim
mors, peccati ipsius stipendium. Sed, ut hoc in-
telligi recte possit, est nobis opus lectoris pru-
dentia, ut non tamquam inchoatam, sed tamquam

obsequium conferenda putat: in quo quidem
graves perfidie penas luit. Nam, qui vitam
Deo non committit, eam tetricius cupidita-
ti lacerandam tradit; qui Diuinum imperium
recusat, se reddit turpitudinis, atque flagitij
mancipium; eoque tandem deducitur, ut om-
nes truculentas belluas immanitate superet.
Nam, cum ratio, & ingenium libidini, aut cru-
delitati, aut eiusmodi moribus ferinis seruit;
atque ad omnia flagitia industriam exacuit;
tantum necesse est, omnes belluas feritate vin-
cat, quantum cupiditas instructa, & armata cu-
piditatem nudam, & inermem ad facinus ante-
cellit. Arma namque omnia, siue virtutis,
siue cupiditatis, sunt in rationis sollertia, &
ingenij acumine constituta. Iccirco, cum in-
genium ad suscipiendum aliquod nefarium fa-
cinus adhibetur, eo maiorem perniciem in-
fert, quo est ad excogitandum sollertius. Ut
igitur inter homines scelestos, & improbos,
qui magis ingenio, & industria valet, is est mul-
to rebus humanis infestior; ita necesse est, ho-
mines naturae importunitate feros, & imma-
nes, eo feris omnibus immaniores esse, quod
sunt rationis, & consilij participes. Sic igitur
fit, ut nullus sus lutulentior, nulla vulpes frau-
dulentior, nulla leaena truculentior, nulla ti-
gris immanior, homine cupiditati corporis pe-
nitentia addicto, queat vilo modo reperiri. Atq.
primum quidem is, cum non in sempiternum
tempus spectet; sed tamquam brutum aliquod
animans, ad id tantum, quod praesens adest,
& animum fallaci quadam specie suauitatis al-
lectat, impellitur; neque calum suspicit, ne-
que Diuina considerat. Nam, etsi metu nu-
minis saepe commouetur, & vexatus incom-
modis Diuinum in rebus afflictis praesidium re-
quirat; corporis tamen sensibus impeditus,
quanta sit illius maiestas, suspicione minime
attingit. Inde igitur impura, & omni scelere
contaminata superstitio exorta fuit, quae fusa
per omnes gentes, eos multo artioribus facino-
rum omnium vinculis adstrinxit. Nam, cum
homines sint a natura ea religione imbuti, ut
non credant, vitam absque Diuino praesidio su-
stentari; cum Deum inuestigarent, mentem
que a sensibus auocare non possent, semper il-
lis Deum quarentibus corporeae species occur-
rebant; quibus tandem effectum est, ut Deo
corpus, atque membra tribuerent. Itaq. prin-
cipio, cum toto calo diffusa, atque claris-
simo splendore micantia sidera viderent; il-
lis honores Diuinos instituerunt, gloriamque
Deo debitam ad opera illius transulerunt.
Deinde, cum, terreni corporis grauitate de-
pressi, non possent diu fulgorem astrorum con-
templari, Deosque sibi in terra quarentes; ty-
rannis adulari; hominesque scelestissimos in
Deos reponere coeperunt. Inde etiam multi
eo amentia proruperunt, ut amores, atque
delicias suas religione consecrarent. quin e-
tiam multi dedecus, atque flagitium, flagitio-
rumq.

generis sunt, & quos seminis, non solum. Satis
explicatum arbitror, quo modo peccatum, a
primo parente profuens, omnem illius poste-
ritatem infecerit: nunc consequens est, ut vi-
deamus, quibus tandem gradibus idem pecca-
tum hominum genus in omnem pestem, & exi-
tium deduxerit. Primo quidem igitur, cum
mens humana, Diuinae mentis abscissu, cae-
cis quibusdam tenebris inclusa sit, paullatim
naturae suae obliuiscitur, dignitatisque memo-
riam deponit; ita, ut nihil cernat, nihil amet,
nihil exspectat, nihil ad se pertinere putet, nisi
quod ad corporis naturam referatur. Corporis
igitur cupiditati addicta, illi tantum mi-
nistrent, illi seruiant, omnia vitae consilia ad illius

rumq. penas, nempe contumeliam, & impu-
dentiam, pauorem, & pallorem, atque adeo
furias ipsas scelerum vltices, demisso corpo-
ris habitu venerati sunt. Iam vero, quanta re-
ligione quidam, & immanes quaedam bel-
lue culte fuerunt, est explicatu difficile. Sic
igitur factum est, ut animal illud regium, & ex-
celsum, ad imperium, & gloriam natum, dum
patris summi salutare imperium repudiat, du-
se per summam scelus ab illius cultu retra-
hit, atque libidinis, & intemperantiae seruus
efficitur, eo tandem dedicatur, ut non modo
siderum, atque impurorum hominum simula-
cris, verum etiam flagitiorum, & immanium
belluarum signis supplicandum patet. Sic eue-
nit, ut laeta exsultaret improbitas, & hostis hu-
mani generis erectus, & alacer toto orbe ter-
rarum volitaret; vniuersumq. genus hominum
non modo cupiditatis indomita vinculis alli-
gatum, verum etiam impurissima superstitione
constrictum in perpetua seruitute contine-
ret. Hanc autem tetricius superstitionis ame-
tiam similia sacra consecuta sunt. Tantus enim
furor hominum mentes oppressit, ut non satis
placari posse numen crederent, nisi delubra
omnia flagitio, dedecore, turpitudine, imma-
nitate contaminarent. Quod quidem tamen
non absque ratione fiebat. Qui enim flagitijs
diuinitatem tribuebant; quo alio cultu illa,
quam flagitijs, honorarent? Qui tyrannidi,
qui feritati, qui furis imolabant; quo mo-
do, nisi cum furore, & immanitate, illis satis-
facerent? Itaque Virgines in Deorum hono-
rem prostituiebant; humanoq. sanguine aras
adspergebant; filios etiam immanissime iugu-
labant; nullum denique erat tam dirum faci-
nus, quod non in sacrorum illorum procura-
tione susciperent. Cum igitur religio, quae, si
rite fuisset instituta, potuisset facillime fran-
gere libidinem, & omnes homines in humani-
tatis officio continere; sic instituta fuisset, ut
non modo licentiam daret omnium flagitio-
rum & scelerum, verum etiam ad omnem ne-
quitiam, atque scelus mortales incitaret:
quodnam tam scelestum, & immane facinus
concupiscere, & cogitatione potest, in quod
non humanum genus effrenata mente prorump-
peret? Ergo, cum religio scelere suscepta sce-
lus angeret, & amplificaret; necesse tandem
erat exterminari pudorem, leges, atque iura
perfringi, fidem extinguere, humanitatem se-
pelliri, rationem obscurari, omnia tenebris
circumsundi, solamq. in terris tetratam, & im-
puram libidinem, cum omnium rerum huma-
narum incredibili vastitate dominari. Sic tan-
dem necesse erat, animum hominis, tantis mo-
stris obsessum, molestijs innumerabilibus im-
plicari, curis tristissimis intabescere, vitam
in cruciatu consumere, atque tandem in sem-
piternum exitium amentia praecipitem ferri.
Ab illo igitur peccati principio omnis vita
pestis exstiterit, quae tantum sceleribus multi-

plicatis inualuit, ut omnia perturbaret, atque
commisceret, rationisq. lumen exstingeret,
hominesq. sempiternis tenebris, atque sem-
piterno cruciatu damnavit. Haecenus vide-
mus, quo modo peccata omnia ab illo pecca-
to, quo se constrinxit primus ille nostri gene-
ris auctor, exstiterunt; in omneq. genus hu-
manum impetum fecerunt; eumq. concisum
vulneribus, & confectum supplicijs omnibus
in sempiternam miseriam coniecerunt. Nunc
par est, ut animum conuertamus ad alium ge-
neris principem, & auctorem, qui nos facen-
tes excitauit, & carcere mortis inclusos in lu-
cem, atque libertatem restituit. Neque enim
clementissimus ille Dominus ita scelere ho-
minum irritatus fuit, ut protinus humani ge-
neris sanandi, atque liberandi curam abijce-
ret. aliud igitur esse nobis voluit nascendi
principium, aliam generis stirpem, aliud no-
bilitatis exordium; ut, quod fuerat tandem
culpa primi parentis amissum, esset alteri-
us parentis meritis, atque virtute recupe-
ratum. Qui quidem non in mundi florentis
integritate, non in horti vilius amenita-
te, non in magna diuitiarum affluentia con-
stitutus; sed, contra, in summa terrarum per-
turbatione, in rerum humanarum flamma,
& incendio, inopia premi, & labore vexari,
& dolore cruciari, & morte extinguere susti-
nuit; ut, haec omnia incommoda pro omnium
salute subeundo, nos ex incommotis omni-
bus eriperet, atque, secum in caelum elatos,
in sempiterno regni caelestis patrimonio col-
locaret. Tanta enim caligo hominum men-
tes excacauerat, humanosq. sensus oppres-
serat, ut, nisi ipse Dei filius, in terris exo-
riens, radijs suis erroris caliginem discussisset,
nullo modo humanum genus e tantis malis re-
ficeret, atque recreari potuisset. Ut enim iniu-
sticiae, & iniquitatis exemplo conciderat; ita
opus erat, ut, ipsius iustitiae, & aequitatis ex-
emplo in oculis posito, reuiuisceret. Ergo, ut
idem ipse, qui genus humanum condidit, in
summam miseriam prolapsam erigeret, (neque
enim conueniebat, ut alium libertatis, atque
salutis vindicem haberemus, quam eundem
ipsum, cuius benignitate conditi fuimus)
voluit vnicus Dei filius sanctissimae virginis
alio conuolui, humanamq. formam induere,
& in hominis habitu delitescens, cum homi-
nibus vivere; non modo, ut penas, quas pro
nobis excepit, iram Diuinam a nobis auer-
teret, suoq. sanguine profuso mentes nostras
expiaret; sed ut exemplum nobis iustitiae ad
imitandum proponeret; ut, vestigia illius
persequentes, possemus illi coniungi, & mu-
nera, atque beneficia sanguine illius parta
retinere. Vtrumque enim opus erat; ut &
nobis meritis excellentibus patrem conci-
liaret; & nos secum similitudine vitae coniun-
geret. Nec enim potest ex illo in nos virtus in-
fluere, neq. Diuinae gratiae munus ab eo ad nos
Osor. Tom. 2. Q vique

vsque permanere; nisi fuerimus vestigijs illius ingressi. Filij enim suis, non extraneis, opes immensas in celo comparauit. Filij autem illius sunt, qui Diuini seminis propagatione ab illo gignuntur, & fidei ipsius studio in corpus illius inseruntur. Qui igitur fidem Christi, hoc est admirabilem illius obedientiam intuetur, ad illiusq. exemplum vitam dirigit, & quantum potest, enititur, vt totum se ad illam accommodet, hic plane Diuino semine procreatus est, & cum Christo, celesti agnatione, bonorumq. omnium societate, coniunctus. Sapienter igitur Paulus hoc vnum a nobis requirit, vt Christi obedientiam semper in oculis habeamus. Sic enim, ad Hebræos scribens, ait: Considerate Apostolum, & Pontificem confessionis nostræ Iesum, quod fidelis est ei, qui ipsum constituit: quemadmodum & Moyses in vniuersa domo eius. Facit deinde vtriusque contentione Paulus, vt ostendat, quantis partibus Christi dignitas dignitati Moysi ipsius antecellat. Moyses enim seruus erat, & tamquam seruus iurisdictionem in domo Domini brevis aui spatio definitam habebat: at Christus, tamquam verus Dei filius, sempiternus, sed, quo maior, & amplior est Christi dignitas, eo est obedientia illius admirabilior. Cum enim esset heres, & dominus, paterniq. splendoris imago, rerumq. omnium moderator, serui formam gessit; eoque se demisit, vt non patri modo, sed hominibus etiam ministraret. Et Moyses quidem, & alij viri virtute excellentes, non ita rectum vitæ cursum perpetuo tenere potuerunt, vt non interdum de via desisterent, & iram in se Diuinam pronocarent. At solus Dei filius is fuit, quem numquam vis vlla potuerit a patris voluntate deducere. Is solus igitur potuit obedientia rebellionis humanæ perfidiam compensare. Hoc enim est illud vnicum sacrificium, quod Deus respicit, cuius magnificentia flectitur, cuius suauitatem odoratur, cuius sanctitate propitius fit, quod a solo Christo potuit rite procurari. Vnde obedientia huius salutaris amplissimum fructum legimus in Psalmis, sub Iesu Christi persona luculenter explicatum. Sacrificium, inquit, & oblationem nolui; aures autem perfodisti mihi. Hoc est, non vllis legis sacris, & institutis; sed obedientia, fide, atque sanctitate placaris. Frustra igitur homines, qui tibi parere recusant, sunt in sacris peragendis occupati. Vt igitur gratissimo tibi sacrificio nume tuum hominum generi insensum placari possit, in me summum perfectæ, & absolute obedientia exemplum constitutum esse voluisti. Quod vt clarius significaret, ostendit, aures suas esse perfodas; quod quidem olim erat apud Hebræos sempiternæ seruitutis auctoramentum. Addit deinde in eandem sententiam: Holocaustum, & hostiam pro peccato non postulasti; tunc dixi, ecce venio. Quasi diceret, cum præsentirem te non operibus legis, sed fide de-

lectari; nec sacrificia, sed obedientiam requirere; me repente ad obedientiam promptum, atque paratum exhibui; & confestim accurri, vt te præstolarer, & quid mihi prescriberes, attentis auribus exceperem. Exaggerat deinde huius obedientia magnitudinem: In volumine libri scriptum est de me. Hic legis, inquit, volumen respicit; in hunc finem omnia sanctorum hominum scripta conferuntur; hoc vnum oracula Diuina suscipiunt; vt obedientiam meam laude celebrent, eamque omnibus conspiciendam, & imitandam proponant. Vim autem obedientia continuo persequitur: Facere voluntatem tuam, Deus meus, volui; & lex tua in medio cordis mei. Docet, non auribus tantum corporis, sed multo etiam magis intimis animi sensibus imperium Dei accipi debere. ita, vt lex menti penitus impressa, & insculpta mentem ipsam incendat, & incitet, ad Diuinam voluntatis studium, vsque adeo, vt nihil expectet ardentius, neque in re aliqua se gerat vehementius, quam in his, quæ a Deo sunt imperata, faciendis. Deinde, studium suum esse valde ad obediendum incitatum, eo argumento probat; quod, magnis vitæ periculis propositis, a Diuina disciplina hominibus explicanda, & hominibus erudiendis auerti, aut retardari minime potuisset; neque viam, quæ in celum ferebat, haud quam occultasset. In hoc enim a patre missus fuerat, vt viam in celum monstraret. Annuntiaui, inquit, iustitiam tuam in ecclesia magna; ecce labia mea non prohibebo: Domine, tu scisti. In hac autem muneris sui explicatione commoratur, vt magis obedientia suæ summam animis inculcet. Docet enim, omnia se præstitisse, neque aliquid prætermisisse, quod ad veræ iustitiæ rationem, munere Diuino ad salutem, & immortalem gloriam hominum generi opera illius concessam, explicandam, atque in omnium conspectum proponendam, aliqua ex parte pertineret; quamvis exploratum haberet, in ea tam clari, & egregij muneris perfunditione, fuisse sibi ingentes molestiarum, atque dolorum tempestates omnino subeundas. In eandem sententiam idem Dominus inquit, apud Isaiam: Dominus aperuit mihi aurem; ego autem imperium non recusabo, neque refugio. Quanta autem alacritate imperium patris exsequeretur, ostendit, ex eo, quod sese ad omnes ignominias, & cruciatus inuictis animo perferendos obtulit, dum Dei iussis obediret. Corpus, inquit, meum exhibui percutientibus, genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus. Hanc eandem Obedientiam Paulus meritis in celum laudibus extollit. Factus est, inquit, obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Clarum perfectæ obedientia argumentum, quæ non in rebus facillimis strenue peragendis sui speciem præbet; sed in

sed in horribilibus, atque maxime metuendis. Nemo igitur vnquam inuentus est, qui, si vtrumvis sibi liberam fuisset, mortem vellet optere; sed cum, calamitate aliqua pressus, in vitæ odium venisset, aut in summo rerum communium discrimine popularis famæ præmium spectasset, aut morbo aliquo mentem amississet, aduentanti iam morti, quæ numquam procul abest, paululum processit obuiam: vt paucis ante diebus moreretur, quam esset ei a natura definitum. At Dei filius, qui mortis, atque vitæ potestatem habet, nulla alia necessitate compulsus, quam ardentissimo studio satisfaciendi patris voluntati, mortem, & cruciatum, & extremam ignominiam subiit. Itaque multis in locis testatur, nullo modo suam sibi, hoc est humanæ naturæ voluntatem, sed patris tantum, esse sequendam. & cum, appropinquante morte, vehemens illi timor esset iniectus, (non enim satis habuit, si supplicia solum sibi constituta pateretur, nisi etiam eorum timore ante torqueretur) Pater, inquit, non mea voluntas, sed tua fiat. Hoc erat illius votum, hoc desiderio flagrabat, hoc scitenter appetebat; vt, dum patri obtemperaret, omnes dolores exciperet. Vnde inquit alibi: Cibum meus est, vt faciam voluntatem patris mei, qui misit me; & perficiam opus eius. Omnis igitur Christi vita fuit in perfectissima obedientia consumpta. Hinc iam clare liquet, quantum inter vtriusque parentis vitam, & studium intersit. Ille primus, cum esset naturæ opibus egregie præmunitus, primum hostis congressum non sustinuit; sed statim illius importunitati cessit; Hic, in summa naturæ imbecillitate, hostem late dominantem, vniuersumq. genus hominum opibus suis obidentem, inuicta virtute prostrauit. Illum vxoris blanditiæ facile pellexerunt, atque in capitalem fraudem coniecerunt; Hic neque hostium minis cedere, neque naturæ blandimentis delectari, neque difficultatibus vllis impediri potuit, quo minus omni studio, alacritate, & contentione, quæ sibi fuerant a patre imperata, perficeret. Ille igitur rebellionem cunctam progeniem euerit; hic obedientia singulari statum vniuersi generis instaurauit. Et ille quidem naturam humanam, ex amplissima dignitate, in miseram, & ignominiosam seruitutem coniecit; hic, contra, eandem naturam afflictam, & oppressam, e tenebris, & seruitute, in clarissimam lucem, atque libertatem vindicauit. Itaque seruus, domini imperium scelerate contempsit; filius vero, serui fidelissimi officio perfunctus, nihil, nisi ex voluntate patris, administravit. Factum est igitur, vt quæ fuerant propter rebellionem, & impietatem collapsa, obedientia, atque pietate rursus instaurata, renouata, nouisq. luminibus illustrata fuissent. Sic enim se pro nobis ad mortem obtulit, vt nos e mortis ipsius faucibus ereptos immortalitatis muneribus,

atque donis afficeret. O vere piacularem hostiam, salutare sacrificium, ad mirabilem placandi numinis rationem; quæ tam excellenti obedientia perfecit, vt ab exilio in celestem patriam ipsius summi patris voce reuocati, laudes illius leti caneremus; & qui fueramus rebellionis bonis omnibus euerfi, effemus tantæ obedientia restituti. Si igitur Abraham hoc per fidem assecutus est, vt pater multarum gentium fieret; quanto magis ille, cuius obedientia aliorum omnium laudibus obscuritatem attulit; & cuius meritis, atque virtute, fuimus in Diuinæ naturæ similitudinem, atque formam conuersi? Ille enim vere nos generat, qui nos similitudine suæ claritatis illustrat; qui suam formam animis nostris insculpit; qui nos muneribus suis alit; qui mentes nostras ornamentis suis informat, & vestit; qui postremo nos secum bonorum omnium communione confortat. Si scitis, inquit Ioannes, quod iustus est; scitote, quod omnis, qui facit iustitiam, ex ipso natus est. Huius igitur sanctissimi patris semine procreati, Diuinam formam induimus, nobisq. nominis, & gloriæ immortalitatem pollicemur. Sic igitur, quæ a natura sumere minime potuimus, ea facillime ex Dei gratia, & benignitate, Christi meritis, atque virtute consecuti sumus. Nam, qui, tenebris inclusi, amētia oppressi, vi mortis extincti, in sordibus, atque luctu iacebamus; repente, Christi beneficio, in lucem respeximus, Diuinisq. sensibus excitati, in beatam, & immortalem vitam, omni munerum Diuinorum copia cumulati, ingressi sumus. Ex his, quæ hæcenus adducta sunt, habemus explicatam duplicem originis, atque natalium rationem. Duplicem enim parentem habemus. vnum, ex quo secundum naturam orti; alterum, ex quo secundum spiritum generati sumus. Ille nobis rebellionis auctor, extinguit; hic obedientia, & pietatis exemplum, illius crimine in exiliū missi; huius sanctitate in patrias sedes reuocati sumus. illius, non nostro, scelere peccati labem nascendo contraximus; huius virtute, non meritis nostris, ad iustitiam peruenimus. per illius peccatum mortis diritas importata fuit; huius officio immortalitatis opes inuectæ. Vt igitur primus homo nobis laborum, & dolorum, & ærumnarum, atque mortis causam attulit; sic hic generis diuini princeps pacem, & otium, & voluptatē, & immortalem vitam nobis attulit. Per hominem, inquit Paulus, mors; per hominem exurrectio ex mortuis. Et paulo inferius: Primus homo de terra terrenus, secundus homo Dominus ipse de celis. Deinde nos ad illius obedientia exemplum adhortatur, inquit enim: Sicut gestauius imaginem terreni, gestauius & imaginem celestis. Sed, quorsum vtriusque parentis exemplum in medium attulimus? vt videlicet, vtriusque ratione, quantum ad iustitiæ tractationem conferre videbatur, explicet. Ofor. Tom. 2. Q 2 cata,

Heb. 3.

Psal. 39.

Luc. 22.

Joan. 4.

Isai. 50.

Philip. 2.

cara, melius cerneremus, quomodo Diuina iustitia manera de manibus elabatur; quo modo rursus amissa recuperentur; quam acris studio colenda, qua diligentia retinenda, quibus opibus sapienda, atque vallanda sint. Quod quidem totum in hoc positum est, ut, quidquid habemus a primo parente, penitus abdicemus, atque relinquamus; nosque totos ad secundi parentis similitudinem, & imitationem transferamus. Ex illo enim habemus insitam cupiditatis insaniam, in exitum temere precipitantem; ex hoc autem fidei excellentis altitudinem, nos ad immortales opes euocantem. Illius nos labe in terram demersit; huius vero exemplum in celum euexit. Ab illo corpus mortale, & caducum, terrenis rebus affixum, ad flagitia propensum, ad rebellionem concitatum habemus; ab hoc Diuinam mentem, rerum celestium cupiditate flagrantem, studioque Diuina legis, atque sanctissima religionis incensam. Qui igitur vitam, & salutem caram habet; qui gloriam immortalem spectat; qui stabiles, atque sempiternas voluptates exquirat; opus est, ut, quantum possit, sese a terreni parentis imitatione seungat, totumque se ad celestis exemplum formet, & fingat. Abstrahat igitur mentem a corporis impuritate, totumque animum a sensibus terrenis abdicat; ut, extincta corporis rebellionem, quam habet a terreno principio hereditariam, Christi obedientiam imitetur, illiusque legibus vitam instituat. Obedientia vero specimen non in rebus facillimis, sed in arduis, & laboriosis, atque adeo in cruce perspicitur. Cum enim nobis imperatur aliquid, quod possit iucundo motu sensus nostros afficere; tunc non nos imperium ad laudem, sed cupiditas ad voluptatem allicit: ut magis sit illud opus cupiditatis naturae, quam obedientiae, tribuendum. Quae est igitur obedientiae laudabilis, atque praedicanda? ea, quae sic animum ad parendum excitat, ut omnes labores contemnat, atque despiciat, & omnes contentiones ita pro iustitia suscipit, ut nulla pericula, aut supplicia recuset; quae denique illum sequitur, quem obedientia ad mortem, & crucem usque perduxit. Ut igitur fidei, & obedientiae documenta dare possimus; sunt excipiendi labores, adeunda pericula, perferendi dolores, perpetua dimicatio pro dignitate subeunda. Numquam enim insita penitus in natura cupiditas, quae perpetuo nobiscum pugnat, otium ullum tribuit, aut indutias nobis esse patitur. Nunc enim vim intentat, nunc insidias comparat, aliquando autem simul utrumque molitur. Quodam enim violento lenocinio utrumque facit, ut & animum blanditijs emolliat, & labantem impellat, impetuque in terram deiciat. Omnibus igitur, qui Christi obedientiam imitari cupiunt, est perpetua cum corpore suscipienda contentio. Haec est enim illa crux, ad quam nos vocat Imperator noster, quam omnibus

Matth. 10.
16.

tollendam, atque subeundam proponit, qui vestigijs illius insistere velint; atque clarissima iustitia coronam adipiscitur. aliter enim negat sibi quidquam cum hominibus futurum. Nemo enim sub illius vexillis stipendium facere potest, nisi corporis in se rebellionem vi salutaris crucis exstinguat, & ita fidem, & obedientiam excuset. cum enim effrenata cupiditas cum Deo sempiternas gerat inimicitias, non bisque medijs esse non liceat; (aut enim corporis factio sequenda, aut sub Christi spiritu militandum est) nullo modo possumus ad Christum adungi, nisi corpus ipsum crucis studio confixerimus; atque a nobis omnes impuritates labe forti, & iniuncto animo repulerimus. Sic autem iustitia fructum excipimus, & primum virtuti propositum cum laude sempiterna consequemur. quod cum nisi magno, & assiduo labore confici nulla ratione possit; sequitur, ut semper in iustitia sit elaborandum, neque studium unquam in illius cultu remittendum. Sic enim Christum sequimur; sic mortem illius exprimimus; sic vitam illius Diuinam imitatur; sic denique in celum, via nobis ab eodem Christo munita, contendimus. aliter enim ab illa hereditate caelesti penitus excludemur. Si enim, ut Paulus inquit, cum Christo labores pertulerimus, cum Christo etiam regnabimus. Erit igitur regni, atque gloriae prorsus expertus, qui laboris particeps esse non vult. Quid, quod otium amplectari non licet? ita enim ad laborem nati sumus, ut nemo illum possit effugere. Quae enim sollicitudo vexat avaros? in quaerenda enim pecunia laboribus infinitis confecti; in custodienda tristissimis curis impliciti; in illius amissione grauiter afflicti, atque mentes res, ita viuunt, ut nihil possit eorum vita acerbius excogitari. Quid, qui sunt amatoris lenitatibus dediti? quibus attriti laboribus, exhausti vigilijs, confecti curis incedunt? Quid ambitiosi? quos labores excipiunt? quibus se periculis exponunt? quo aestu popularis insania in diuersas saepenumero partes ancipiti mente rapiuntur? atque, ne plura recenseam, certe constat, omnem vitam hominum esse laboribus infinitis exercitam, atque turbulentissimis tempestatibus agitatam. Quod si aliquis est, qui possit quietam vitam, & ab omni strepitu populari remotam sequi; is tamen cessare non potest. Nam aut rebus rusticis intentus est; aut artem aliquam exercet, in qua labore assiduo consistitur; & interim aliorum inuidia laborat, quos videt in insana hominum celebritate versari. Ergo, cum laborem nemo declinare possit, utrum tandem melius est inani spe rerum inanissimarum ad laborem infinitum, nulla vera iucunditatis dulcedine temperatum, incitari; an potius non dubia spe, sed plane explorata sempiternae felicitatis, laborem singulari suauitate refectum suscipere? verum nefariam cupiditatem, & popularem amentiam, cum insigni flagitio, &

2. Tim. 2.

tio, & dedecore ducem habere; an potius Dei unicum filium, nostrae salutis parentem, & auctorem, cum tanta dignitate proposita, sequi, laboremque illius imitari? Atque postremo, utrum fluxus, & interituras opes, quae momento temporis euanescent, intueri; an potius immortales, atque sempiternas opes semper inspicere? Quod si homines amentissimi in rebus fluxis, & caducis sibi parandis, tantum laborem, plerumque sine ullo fructu, suscipiunt, ut defatigatione frangantur; quantum tandem studiū est hominibus Diuina fide concitatis adhibendum, ut immortales, & Diuinas opes, atque sempiternam gloriam sibi comparent? aliter enim magnam infidelitatis significationem dabunt. Magnum enim argumentum est, eum, qui non omnem animi conatum comparat ad caeleste illud iustitiae primum consequendum, minime fidem Dei verbis adiunxisse. Quod certe si fecisset; facile Diuinas opes vitae huius ludibrijs anteponeret; hisque neglectis, ad illas inflammato studio semper aspiraret. nemo enim magni facit ea, quorum studium negligit. Qui igitur in iustitia studio non elaborat, satis ostendit, se neque iustitiae pulchritudinem oculis adspexisse, neque coronae illius magnificentiam, quae est iustitiae proposita, animo considerasse. nam, si id fecisset, omne profecto vitae studium in illius cultu posuisset. Neque solum nos primum iustitiae debet incendere; verum etiam malorum recordatio, e quibus erepti sumus, in studium illius acriter incitare. aliter enim ingrati animi crimen, cum magna salutis nostrae iactura, sustinebimus. Ut igitur, qui magnū ali-quod vitae discrimen adierunt; & ope alicuius erepti sunt; discriminis illius recordatione, perhorrescunt, eumque habent carissimum, cuius opera liberati sunt; sic & nobis faciendum est, ut mortis acerbissimam, e qua fuimus erepti, formidemus; & nostrae salutis auctorem ardentem amemus; atque ita tandem fiet, ut vel magnitudo periculi, vel liberatoris nostri benignitas, nos in studio vigilantes efficiat. Non igitur vltimo modo est otio dissuendum; sed acre studium adhibendum, ad iustitiae partem custodiam. fecus enim, ut ingrati, atque scelere nefario confecti, poenas acerbissimas luemus. Ingratus enim est is, qui neque beneficii magnitudinem ponderat; neque, e quantis malis ereptus sit, mente considerat; neque, quid suo conseruatori debeat, animo saepe recogitat. Magnitudinem accepti beneficii non videt, qui in illo tuendo non omnem diligentiam adhibet: malorum, quae perperius sunt, obliuiscitur is, qui ad eadem mala sponte sua recurrit; quid conseruatori suo debeat, non reputat animo, qui voluntatem illius offendit. Est igitur & negligentia in nobis, & temeritas in periculis, & obliuio in beneficijs scopulus exsecrandus, ad quem omnia bona franguntur. Atque haud scio, an ob eam ipsam causam fuerit utilius nobis, in peccati fordidis, atque in naturae mendacitate natos esse;

quam in bonorum illorum, quae primus parens amisit, affluentia. Tunc enim fortasse cuiusvis animus, in tantis vitae praesidijs, quasi in proprijs naturae muneribus, inolescere; neque in eorum auctorem debito studio, atque pietate respiceret. Nunc autem, dum pristinas labe recedamus; & morbos, quibus eramus oppressi, & impediti, memoria continemus; facilius in Deum, cuius gratia sanati sumus, grati esse possumus. Sic igitur melius, atque tutius, opes a Deo tributas conseruabimus. Fides enim est, quae munera Diuina conseruat, & continet: obliuio autem perfidia est, quae omnia bona conuellit. Quamdiu igitur grati sumus, bonis partis euertere non possumus: at, cum mollitia languescimus, & quasi somno confopiti memoriam Diuini muneris, atque beneficii deponimus, & antiquo serpenti nos ad rebellionem incitanti aures praebeamus; extrudimur repente, & in pristinam miseriam, multo grauiore clade cumulatam, recidimus: quod ne nobis eueniat, non aduigilabimus? non industriam aduenemus? non in specula manebimus, & contra omnes hostium conatus armabimur? Neque nos ipsius iustitiae splendor, nec exemplum eorum, qui pro iustitia tuenda sanguinem profuderunt, incitabit? mirum enim est, quanto mentis ardore, & quam acris virtutis impetu, incredibilis hominum multitudo per omnes flammam cucurrerit, & omnes cruciatus vltro, atque libenter adierit, ut iustitiae decus, & gloriam retineret. Cernebant enim profecto illius splendorem, & magnificentiam: & ea de causa sese pro Christo, cuius beneficio fuerant in illius possessione locati, ad mortem incensis, & inflammatis animis offerebant. neque solum homines sapientiae gloria praestantes; neque viri fortes diuturna consuetudine pericula contemnentes; verum etiam pueri, atque virgines, crucis incredibili cupiditate flagrant, tantus erat ardor mentis ad iustitiae claritatem. Quaestiones ubique exercebantur; lictores, virgae, secures, aliorum hominum oculos horrore perfrangebant; cruce, igne, equulei, noua, & exquisita supplicia parabant; omnes orbis terrarum regiones piorum sanguine redudabant: nullis tamen terroribus, nullis minis, neque supplicijs, potuit sanctorum hominum natio delitari metu, aut frangi dolore, atque a iustitiae possessione depelli. Christum enim intuebatur, atque in iustitia illius amplitudine, unde nostra omnis iustitia demanat, defixos oculos habebat; & ideo nec vulnera, neque ignes sentiebant, facile namque dolores omnes amor Christi, atque iustitiae dulcedo mitigabat; omnesque illorum cogitationes a sensu doloris auertebat; maxime cum in celum semper respicerent, & de praeiis iustitiae sempiternis perpetuo cogitarent. Quid igitur statum illum, quem ut homines Diuina virtute firmati tueretur, cruciatus atrocissimos expetierunt, infinitasque procellas, atque tempestates forti, & iniuncto animo

Osor. Tom. 2.

Q 3

subie-

subierunt; nos, eisdem disciplinis instituti, & ad eandem gloriam conuocati, eisdemque cuncti praesidiis, ignavia nostra dilabi patiemur? Quod si parum nos clarorum hominum decus ad virtutis studium accendit, non nos tantum truculenti hostis immanitas excitabit? aestuat enim inuidia, ardet furore, & eximio dolore conficitur, dum videt hominem, iustitiae muneribus ornatum, Diuinam formae similitudine nitentem, amplissimisque in omni genere bonis affluentem. Quamuis igitur sit aeterno supplicio multatus; non tantum ex suis malis, quantum ex hominis amplitudine dolorem capit. ferendum enim non putat, hominem esse locutum in ea dignitate, e qua se deiecit considerat. Insidias igitur ponit, dolos machinatur, tela comparat, quibus hominem fauciet, omnibusque tandem bonis euertat. Iccirco Petrus magnis nos vocibus e somno suscitatur, atque admonet, ut vigilemus. Nam aduersarius, inquit, vester Diabolus, tamquam Leo rugiens, circuit, quarens, quem deuoret. His quidem ille verbis nos adhortatur ad nostrae salutis studium: & nos interim, & vitae nostrae periculum negligemus, & tanti monitoris auctoritatem repudiabimus? quia haec tanta segnitie est? quod tantum flagitium? Hostes vigilant, ut nobis pestem, & exitium machinentur; nos, ut vitam, atque salutem nostram tueamur, non excitabimur? illi nos armis adiunguntur; nos, ad eorum impetum herendum, non arma tandem capiemus? illi nullum nobis a bello vacuum, & liberum spatium concedunt; nos, quasi pace constituta, copias dimitemus? interitque nostro spoliis illis dabimus? supplicioque nostro crudelitatem eorum fatiabimus? iucundiusque erit nostrum hostibus importunis exitium, quam nobis nostri status incolumitas? Neque pulchritudo iustitiae, neque dignitatis amplitudo, neque virtutis praemium, nec fides imperatori data, neque commilitonum exemplum, neque hostium immanitas, neque meritis exitij, nos tandem admonebit, ut, aliis rebus neglectis, omni mente in iustitiae studium incumbamus? Certe, si, depulsis illis tenebris, quae ad spectum nostrae mentis impediunt, illius dignitatem claresceremus; ea per se facile posset nos ad se pellicere: cum omnia complexu suo contineat, quorum cupiditate ducimur. Si enim lux est oculis incunda, si grata libertas, si vires expetenda, si dignitas conlectanda, si gratia Regum maximorum acquirenda sunt, si denique vita vacua dolore, referta voluptatibus optata est; vna profecto iustitia nobis omni studio paranda est, omni praesidio sapientia. Ea siquidem lucem porrigit, libertatem ostendit; ea vires inuidias, opes ingentes, decus eximium, firma praesidia confert, summi Regis gratiam conciliat; ea postremo cunctam ex animo molestiam dimouet, illumque perpetua voluptate perfundit; iustitiaque tandem efficit, ut homines astrorum claritatem splendore virtutis exprimerent. Quod oraculo Diuino legimus olim fuisse signi-

ficatum. hoc enim Deus Abrahamo praenuntiavit. Suspice, inquit, caelum, & numera stellas; si potes: sic erit semen tuum. Quod non solum ad multitudinem, sed multo etiam magis ad praestantem illum, & eximium splendorem, & ordinem referendum est. Ut enim sidera, admirabili splendore fulgentia, certo quodam numero, & ratione, conuersiones suas efficiunt, & inter se mirifice continentia, quasi choros agunt, rerumque omnium parentem, & Dominum, suauissima naturae symphonia celebrant; sic, qui fidem viri illius sanctissimi sequuntur, Diuina quadam luce splendent; ordinemque vitae conseruant; & studiorum omnium mira consensione conspirantes exsultant; omniaque illorum studia ad summi patris gloriam, & laudem conferuntur. Contra vero, cum, serpentis oratione persuasi, datam fidem violamus, & huius amplissimi status magnificentiam euertimus, nostramque salutem venalem habemus, eamque impura cupiditati, pretio flagitiosissima voluntatis, vel inanissima vilitatis, addicimus; repente, tenebris, & caligine circumfusi, omnibus flagitiorum notis inurimur, & doloribus infinitis, & assiduo animi cruciatu conficimur, atque postremo ad sempiternam pestem contentio studio properamus. Si igitur nos satis fides erigit, & excitat ad tantas opes animo conuendendas, si vitae splendorem, si gloriam sempiternam, si regni caelestis hereditatem expetendam ducimus; si pestem, & exitium sempiternum fugiendum esse discernimus; non est vniquam a iustitia studio, & acerrima contentione vacandum; illiusque dignitas est nobis multo labore, atque sudore, contra omnes hostium minas, retinenda.

neque enim lenia, aut ludicra petuntur Praemia. id enim agitur, ut aut semper beati simus, & Diuinitate quadam potiamur; aut in miseriam sempiternam precipites exturbemur. Qui autem existimat, ad Diuinas illas opes absque labore perueniri posse; & mentis expertus est, & Christianae pietatis ignarus. Qui enim Diuinum statum per otium se assequi posse confidit, cum ne minima quidem emolumenta parari sine labore possint, est amentissimus. qui vero cum Christi disciplina pugnat, est rerum Diuinarum rudis, & impio scelere alligatus. Quid autem magis cum Christi disciplina pugnat, quam otiosis spem gloriae immortalis ostendi; cum Christus ipse non aliter, quam cruce, parere aditum ad illam denuntiet? Nos igitur ad labores eximios, ad contentiones assiduas incitatur; & ut semper in nostri custodia vigilemus, adhortatur. Vigilate, inquit, & iterum dico, vigilate. & Beati sunt serui illi, quos, cum venerit Dominus, inueniet vigilantes. Multis denique in locis nos ad omne virtutis certamen accendit, atque studio caritatis inflammatur. otiosis vero, atque dormientibus, interitum sempiternum denuntiat. idque multo magis exemplo vitae, quam disciplina-

disciplina, nobis demonstravit. Non enim, ut otiose traderet, & delicijs afflueret, nasci in terris voluit; sed, ut vitam in summa laborum omnium perfusione consumeret, atque crucis acerbitate sustineret. Ut igitur tandem haec omnia concludamus; iustitia est hortus amoenissimus, spiritu Diuino constitus, atque dimensus, suauis, atque sempiternos fructus proferens. In hoc autem horto sumus Christi beneficio locati, ut illum fide tueamur, atque assiduis pietatis operibus excolamus. Hinc nos hostis nostri conatur eicere: quod facit, dum nos impellit, ut, relicto Diuinae mentis imperio, cupiditate nostram sequamur, & officium pium, atque debitum, ad nostramque vitam tuendam maxime necessarium, negligamus: quod dum facimus, terreni parentis exemplum imitatur, & a Paradisi finibus extrudimur, & in grauissima omnium calamitatem incidimus. Si vero serpentis congressum arcemus, fidemque datam omnino studio conseruamus, neque vniquam ingenio nostro, semper autem spiritu Diuino vitam instituiamus, atque omnia studia nostra ad Deum men, & gloriam dirigimus, & in studio pietatis elaboramus; illius parentis Diuini formam retinemus, qui salutari obedientia nos ab exilio reuocauit; & eo, unde per rebellionem fuimus expulsi, pietate Deo gratissima reduxit. Quamdiu igitur hunc ducem, & magistrum sequimur, atque sub huius imperatoris signo militamus, nullo modo pietatis studium remittimus. Claris autem pietatis operibus, angelis fides; amplificatur iustitia; mens Diuino lumine splendet; & id longe lateque diffundit. Contra vero, in otio fides languescit; iustitia splendor amittitur; Diuini spiritus lumen abscedit; & tetra nox confestim offunditur. Pro labore, & industria caelestem parentem sequimur, & cum illo caeleste regnum adipiscimur; ignavia autem, & languore, terreni parentis vitam imitatur, & illius exemplo, omnibus ruinis oppressi, concidimus. Qui igitur nescio quam fidem suis inculcant, eamque solam ad salutem sufficere disputant; egregiam sane operam antiquo illi serpenti nauant. id enim eorum disputatione perficitur, ut operum studium penitus extinguatur.

At, inquit, eos sapienter suos auditores ad caritatis studium cohortari. Non video, quid interdum inuidia detestanda causa se dicere simulent; sed, quid ex eorum decretis necessario consequatur. Hoc autem plane consequens est; si sola fides sufficit; si omnis actio, quam suscipimus, non modo est inutilis, sed etiam necessaria quadam peccati contagione maculata; ut omnes, istam fidem, quam commenti sunt, amplexi, operum studium penitus omittant. Est igitur eorum sententia non minus, quam terreni illius serpentis oratio, venenata, atque pestilens afflatus, execranda; aureque, penitus, ne in se tam sceleratam vocem admittant, occludenda. aliter enim exterminabimur, omniumque malorum tempestatibus obruemur. Sed dicet aliquis, equis poterit contra tantas opes statum suum tueri? nam, si naturam humanam respicias, nihil est in terris imbecillius; si hostium vires, nihil est illis immanius. Nihil quidem facilius, nec enim nostris copijs, sed Diuinis, firmati, bella omnia profligabimus. Diuina vero praesidia semper parata sunt, quoties ea nobis adesse cupimus, eaque fide imploramus. In nobis igitur est, vel hosti victoriam concedere; vel eius impetum inuicta virtute reprimere. liberum, inquam, liberum nobis est, vel vinci turpissime, vel cum insigni gloria superare. Fremant, quantum volent, homines perditissimi; nosque omni libertate spoliatos esse contendant; retinendaque iustitia potestatem, nobis Diuina benignitate concessam, impudentissima oratione conentur eripere; seque, furibunda contentione disrumpant, ut magistri, omnium, quos terra sustinuit, amentissimi, atque perditissimi, placita tueantur; nosque sempiterna quadam necessitate confictos esse contendant. frustra enim litigabunt. Non enim cum hominibus, sed cum Diuina lege, & aequitate, cum sempiterna mente, & ratione, cum Dei ipsius voce, atque testimonio pugnam nefarie capeunt. His igitur Diuinis armis est nobis eorum furori, & audaciae resistendum; ut planius fiat, nihil penitus esse posse, quod nos inuitos a iustitia studio deducat.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
DE IVSTITIA
LIBER OCTAVVS.

HOSTIS ille perennis hominum, cuius fraude fuit homo in principio dignitate omni deiectus, & in insigni miseria destitutus; cum multa semina peccati in terris sparsisset, ut, sce-
lerum omnium silua succrescente, iustitiae segetes interirent; tum in nulla re magis elaboravit, quam ut pravam opinionem de numine, atque mente Diuina mentibus humanis infunderet. Sic enim cernebat euenturum, ut religione vel extincta penitus, vel pessimis rationibus instituta, omnem iustitiae fructum inuenta calamitate peruerteret; atque ita victor toto orbe terrarum impune volitaret; humanumque genus immani tyrannide oppressum, & tenebris inclusum perpetuo contineret. Nam, cum religio sit iustitiae fundamentum; eversa fide, & religione, necesse est omnem iustitiae splendorem exstingui. Hoc autem unum esse pestiferi Demonis studium, illa prima congressio facile declarat, qua miseros homines oppugnavit. Cur, inquit, eripuit vobis Deus lege sua libertatem comedendi ex omni fructu Paradisi? Cum potuisset, quod erat multo leuius, dicere; Cur vnus tantum arboris liberum vsum vobis interdixit, cum reliquarum omnium potestatem concederet? Ut enim inuidiosam, atque difficilem esse legem persuaderet, non eam vnus tantum arboris prohibitionem definivit; sed, ipsius prohibitionis nomine generatim posito, qua videbatur hominis libertas impediri, uti primum voluit; ut mulieri, moleste ferenti se fructu speciosa arboris arceri, facilius fidem faceret, Deum illa lege, non hominum saluti prospexisse; sed Diuinam illis scientiam inuidisse. Quod quidem non modo tunc molitus est; sed, quoties hominem in scelus instigat, toties illius animum ad odium Diuinae legis accendit; atque persuadere nititur, legem esse odiosam, atque difficilem, minimeque ferendam, quasi libertati contrariam, & utilitatis, atque suauitatis inimicam. Itaque nullum crimen suscipitur, nisi prius praua quaedam opinio de mente Diuina sit animis perditorum hominum operata, & studio Demonis inculcata. Atque ea primum sensim irrepit; deinde, cum animo assentiente concipitur, atque penitus inheret, adolefcit; tum alias atque alias ex se fundit opiniones, impias, atque turbulentas; ut, quidquid re-

Gen. 3.

liquum est religionis, in vita exstirpet, & tollat funditus; omnemque viuendi rationem conturbet. Hinc enim impurus error inoleuit, atque nefaria superstitio orta fuit, qua homines non se ad naturam Diuinam accommodare, sed Deum ad se transferre, atque ad impuram cupiditatis obsequium traducere, conati sunt. Itaque non solum humanam formam, atque figuram, verum etiam humanos mores, & flagitia Diuinae naturae tribuebant. Hinc innumerabilis exstitit Deorum inter se nefarie dissidentium multitudo; hinc infinita crimina religione consecrata sunt; hinc honores Diuini brutis etiam animantibus instituti; hinc denique in celsa sacrificia, dirae preces, funesta caerimoniae, vota nefaria, infinitaque, scelera proruperunt, qua Diuinam iram incitarent, vniuersaque terras supplicio Diuino consumerent. Sic enim eueniebat, ut, cum homines Deo, quod eum non decebat, affingerent, ipsi se dedecore omni corrumpere, atque, humanitate penitus exsuti, & in feritatem conuersi, semet ipsos in sempiternam miseriam precipites exturbarent. Sed ex omnibus prauis opinionibus, quas de Deo hominum perditorum vita recepit, nulla vel rebus humanis infestior, vel in Deum sceleratior exstitit ea, qua tollit penitus omnem hominis libertatem, & cunctas humanas assensiones, & actiones sempiterna quadam necessitate deuincit. Tollit enim leges, euertit iudicia, eripit mentem, sensus extorquet, mores corrumpit, omnemque ordinem vitae perturbat. Tum Deo, bonorum omnium auctori, sce-
lerum causas affingit, eumque, iniquitatis, crudelitatis, & amentiae condemnat. Ut autem melius, quantum sit in hac opinione sce-
leris, possit existimari; animaduertendum est, non eam potuisse statim ab exordio generis humani in hominum nocentium mentes influere; sed post peccatum multis accessionibus progressu longissimi temporis amplificatum; ut facile appareat, in hac scelerata sententia, summi, atque extremi sce-
leris rationem, ad quam vix quidquam possit addi, consistere. Ut enim in reliquis rebus nihil potest statim esse perfectum, sed necesse est, ut initium fiat ab aliquo rudimento, atque paulatim ad summum perueniat; ita neque scelus potuit statim ad summum fastigium impietatis euadere. Itaque ille calumniae parens, sce-
lerumque omnium seminator, qui tantam

tantam statim in principio malorum sementem fecit, cum facile genus hominum in omnes errores impulisset, hanc vniam scelestissimam opinionem ab initio suadere non potuit. Qui igitur homines cupiditate obcaecatos eo amentiae deduxit, ut honores Deo debitos ad bestiarum immanium simulacra deferrent; & in terram abiecti a mutis signis veniam, atque pacem postularerent; non tamen eos adducere in eam opinionem potuit, ut crederent, non esse sibi liberum aliquid in vita moliri; sed inuitos homines trahi, atque ad res omnes fatali quadam necessitate costringi. Nihil est enim, quod tam pugnet cum ratione, quod tam legibus Diuinis, & humanis aduersetur. Non tamen ea difficultate impeditus fuit, quo minus experiretur, priscis etiam temporibus, quid in ea re posset efficere, aut quousque progredi in ea sententia suadenda. Et primo quidem imperitam multitudinem flagitijs corruptam, omniumque iudicio conuictam tentare cepit. Cum enim natura quilibet studeat a se crimen remouere; omnes, quorum aliquod scelus erat mani festo deprehensum, cum in alios non possent, ut saltem in vim aliquam, aut necessitatem culpam omnem conijcerent, omni ratione pugnant. Sic igitur & naturae imbecillitatem, & immanes cupiditatis vires accusabant. Eoque tandem deuentum fuit, ut libidini etiam, & impunitati diuinitatem tribuerent; ut facilius probarent, sibi ignosci oportere, si cupiditate victi, flagitium aliquod admisissent: quando nemini concessum sit Deo repugnare. Hinc igitur Veneri, atque Cupidini, & reliquis flagitijs templa dedicata sunt; eorumque sacra incredibili superstitio constituta. Accessit ad hanc opinionem magis confirmandam Chaldaeorum ars, atque disciplina, qua diuturna astrorum obseruatione scientiam effecisse putabatur, qua ex ortu cuiusque hominis, cum certa caeli affectio ne coniuncto, quid ei euenturum esset in vita, quo genere leti esset moriturus, praesentiri, atque praedici posset. Cum igitur impuri, atque scelerati homines, vanissimam scientiam ostentarent, & ad suum quatuor abuterentur multitudinis inscitia; factum est, ut multitudo, partim quod erat imbuta ea superstitio, ut facile quibusvis somnijs fidem adhiberet, partim quod conscientia sce-
leris oppressa libenter causam sui criminis in caelestem naturam conferebat; Astrologos in summo honore haberet, ad eosque de rebus omnibus referendum putaret. Itaque hac ratione persuaderi paullatim coepit hominibus, nihil esse in hominis potestate, neque quidquam secus euenire, quam sit in cuiusque ortu immutabili siderum lege, atque rata caeli conuersione, definitum. Hunc errorem auxere etiam Poetae, Parcarum nomine, hanc eandem necessitatem exaggerantes. easque tres sorores esse fingunt nocte procreatas, quas interdum Fata appellant, interdum vero Fatorum administras faciunt: eisque hoc munus as-

signant, ut neant in cuiuslibet natali die fatum, quod sit ei, qui est in eadem hora genitus, obeundum. Vnde Homerus saepenumero, cum aliquem in proelio cecidisse memorat, ait eum nece Fatum expleuisse, quod ei Parcae nenerant eo tempore, quo illum mater pepererat. Hoc enim illis tribuit, ut cuiuslibet vitam, vel felicem, vel aeternam, immutabilibus decretis efficiant. Vnde illud Maronis:

Eccl. 4.

Talia saecula, suis dixerunt, currite, fufis, Concordes stabili fatorum numine Parcae. Ipsi tamen Poetae, vi naturae victi, cum multa praeter Fatum fieri consentunt; tum nemo eorum fuit tam audax, & immanis, ut nostrorum sce-
lerum causam ad Deum aperte renouaret. Quin etiam apud Homerum conqueritur Inpiter de hominum temeritate, & amentia, qui mala, quae ipsi sibi per summum scelus arcessunt, a Deo hominibus afferri dicunt. In quo plane docet, causam miseriae nostrae in nobis esse, neque ad aliam causam villo pacto referendam. Subsecuti sunt quidam Philosophi, vim Fati confirmantes, idque statuerunt esse sempiternam feriem causarum omnia gignentium; & ea, quae in se ex aeterno tempore continebant, ratis temporibus explicantium; quarum ignoracione fieri dicebant, ut multa fortuito euenire putarentur: cum nihil omnino possit accidere, quod non esset certa lege fixum, & causis immutabilibus ab aeternitate constitutum. Ij tamen, cum veritatis vim sustinere non possent, cogeantur saepe fateri, hominum actiones, atque consilia esse in eorum potestate. Et, cum necessitatis illius vim Diuinam esse dicerent, ne impia fraude obligari viderentur, si Deo flagitia nostra tribuerent, Fati nomen amplexi, Dei nomen reticebant: qui tamen aliorum Philosophorum disputatione vexati, atque tandem explosi, & electi sunt. Ergo neque inanis vulgi sollicitudo, nec Chaldaeorum praestigiae, neque Poetarum concinnitas, neque Philosophorum argutiae poterunt id penitus obtinere, ad quod Sathanas eos incitabat. In illorum enim operis Demonis infestissimi conatum, non perfectionem tanti sce-
leris intuemur. Alios igitur proditores emendos esse putauit, quorum opera facilius hanc quasi rationis arcem occuparet, atque firmo praesidio vinciret. Hi autem fuerunt haeretici, genus hominum arrogans, elatum, durum, furens, & exitiosum, opinione doctrinae tumidum, multisque erroribus excaecatum, in simulatione pietatis scelestum, in sanctitatis specie sacrilegum, obtentu benignitatis immane, pacem ostendens, bellum comparans, otij, & tranquillitatis inimicum, ad turbulenta dissidia concitatum, honoris, & lucri gratia nouis rebus studens, nullius iudicio cedens, & in instituto semel errore insigni contumacia persistens. Per Marcionem igitur, per Valentinum, & Manicheum, & alios eiusmodi viros impios, & sceleratos, id maiore quodam apparatu tentauit, qui vim sempiternae necessitatis asserabant. Ij tamen eo vique

vsque prouecti sunt, ut nihil esse in nostra potestate pertinacissime defenderent; non ut nostra miseria causam optimo rerum omnium conditori tribuerent. Quamuis enim essent flagitijs omnibus cooperti, & insigni scelere impietatis adstricti; non tamen ausi sunt, tantum, & tam nefandum scelus suscipere. Hoc igitur impulit eos, ut excogitarent duo rerum principia: quorum vni rerum omnium bonarum causam, & originem assignabant; alteri autem malorum. Et cum in hominis natura duplicem vim, atque mentem inesse dicerent; vnam, qua ad honestatem, & decus adspiramus; alteram, qua in flagitium, & turpitudinem proni sumus; illam necessario recta, & laudabilia moliri statuebant; hanc vero in scelera omnia necessitate compelli; ita, ut tam bona, quam mala, necessario a nobis suscipi pertinaciter affirmarent. Hi tamen nec multos sectatores habuerunt, eorumque disciplina breui spatio temporis obsoleuit. Fuit post multa secula id cum maiore quodam in bonitatem Diuinam conuicio tentatum per Vuiclefium, & Abailardum, & alios eiusmodi Diaboli satellites, qui persuadere conati sunt, nihil omnino hominum facultati relictum esse, sed omnia a Deo tantum fieri; homines pati, non agere; trahi, non deliberare; esseque tantum instrumenta quaedam, quae Deus versat, ut vult; & quae, quocumque ei libet, impellit; & vnde libet, deducit; & pro arbitratu suo, quasi ferram, aut securim, ita mouet, & agit, ut illi nihil omnino cōferant ad actionem; sed tantum vim extrinsecus illatam a Deo patiantur. Sed ij neque tanta impudentia, & audacia id facinus aggressi sunt, neque tanto conatu discipulos sibi quaeferunt; neque eorum contagio ad tam multos emanauit. ita enim ignoti vulgo sunt, ut vix eorum nomen exstet. Est igitur, quod gloriari possit Lutherus, sibi vni fuisse ab exordio generis humani palmam hanc sceleris impudentissimi reservatam: in eoque facinore, quo nullum tatrius, & immanius excogitari possit, ita se gessisse, ut, post tantam impiorum hominum in varijs aetatibus multitudinem, post tam pestilentes sectas ad hominum perniciem institutas, constet vnum Lutherum exstitisse, per quem id, quod antiquus hostis frustra saepe tentauit, tandem cum tanta multorum strage, atque ruina perficeret. Neque enim in naturam tantum imbecillitatem, ut flagitiosi; neque in astra, ut Babylonij; nec in Parcas, ut Poetae; nec in Fati nomen, ut Philosophi; neque in aliquam sempiternam vim noxiam, atque pestiferam, ut Manichei; sed in ipsam optimum, atque sanctissimum rerum omnium parentem misericordiae humanae causam coniecit. Et hoc non obscure, ut plerique; nec cum mediocri perniciē, ut magistri; sed cum proiecta audacia, & impudentia, palam, & aperte, scriptis, & cōcionibus inculcauit, & innumerabilem hominum multitudinem mortifero veneno veneno pestilentissimū erroris infecit. & quo minus terendus sit

huius vāsani hominis in maximo omnium scelere principatus, sic accedit ad euertendam pietatem, & veram animi religionem penitus exterminandam, ut interim Diuinae gratiae, quam nefarie oppugnat, assertor, & vindex haberi velit; & cum Dei gloriam, quantum potest, infringit, illius etiam se patronum impudentissime profitetur. Sententiam autem illius videamus. Itaque ait, post primi hominis peccatum humanam voluntatem sic impeditam, & alligatam fuisse, ut nihil queat edere praeter iniquitatem, & scelus; adeo, ut, etiam cum se ad gratiam praeparat, scelus in se capitale concipiat. Non esse in nobis quidquam agere, aut moliri; ne cogitationes quidem nostras in nobis esse sitas: sed id tantum velle nobis, & animo agitari necessarium; in quod nos vis Diuina compellit; ita, ut etiam scelera, quae machinamur, & effecimus, Deo nos commouente, & agitante faciamus. Illud solum omnia moderari, nos instrumenta tantum vel clementiae, vel seueritatis illius existere. Ad hanc autem sententiam confirmandam testimonia quaedam e sacris litteris adhibidinem suam a recto sensu detorquet. quale est illud Ieremiae: Domine, non est hominis viacius; neque viri, ut dirigat gressus suos. Item illud: Omnia propter se creauit Deus, etiam impium ad diem malum. Tum illud Pauli: Tradidit illos Deus in reprobū sensum; & Cuius vult, miseretur; & quem vult, indurat. Et illud, quod scriptum est de Pharaone: In hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te virtutem meam. Tum illud, quod ait Ioseph fratribus suis: Vos cogitastis de me malum; & Deus vertit illud in bonum. Neque illud item praetermittit, quod Iacobus ait; nempe, apud Deum nullam esse mutationem, aut vicissitudinis leuiter impressum vestigium. Illud etiam adducit, quod Dominus asserit, ne folium quidem arboris in terrā absque voluntate patris decidere. multa quoque alia colligit in hanc sententiam, e quibus adstruere nititur, nihil in rebus humanis commutari, nihil variari posse, cum sint iam omnia ab aeterno tempore Dei voluntate fixa, & constituta. ad quod etiam adducit illud, Certa stant omnia lege. Illud quoque praclarum, in quo sententiam suam corrigat. Male, inquam dixi, quod liberum arbitrium ante gratiam sit, res de solo titulo: sed simpliciter debui dicere, liberum arbitrium est signum tantum in rebus, seu titulus sine re: quia nulli est in manu sua quippiam cogitare, aut boni, aut mali, sed omnia, ut Vuiclefii articulus habet, Constantiae damnatus de necessitate absoluta eueniunt. Ut pure, ut Romane loquitur? credas, Ciceronis esse germanum. Sed, quibus verbis sententia egregij hominis illuminata sit, mihi nimirum faciendum puto: ipsam sententiam expēdamus. Post peccatum, inquit, liberum arbitrium res est de solo titulo. Hoc, quod ait, Post peccatum, quale tandem est? Num Deus, antequam Adam peccaret, nihil certi constituerat? nihil designarat? nihil omnino definitur? Postquam

Ierem. 10.
Prover. 26.
Rom. 1.
Rom. 9.
Ibidem.

Gen. 50.

Iacob. 1.

quam igitur Adam deliquit, tum demum uti iure suo cepit. Vbi est acumen tuum, Luther? ubi illa in differendo solertia, quam tibi multi concedunt? Velim enim mihi dicas, argumenta illa, quibus Deum omnia tam bona, quam mala in omnibus operari dicis, non a sempiterna, ut asseris, lege depromuntur. Num Diuina mens, antequam Adam rueret, mutari poterat, atque ab vna in aliam sententiam conuerti; post illud autem Adami facinus, tum demum firmum, & stabile consilium de rebus humanis inire cepit? Tum scientiam illam, quam necessariam causam rerum etiam pessimarum asseris, affectus est? Antea videlicet nihil provide rat, nihil statuerat, nihil ad se pertinere putauerat. Non intelliges tandem, eadem argumenta, quibus vteris, eadem vim ante hominis casum habuisse? Si igitur illa sunt, necessario peccauit Adam. fuit enim instrumentum tantum Diuinae voluntatis, neque quidquam egit; sed motus a Deo, cui repugnare non poterat, & impulsus, & attractus est. Idem contra illos dici potest, qui nonnullam nobis libertatem, quasi praeuaricatione concedunt: & dum sententiam, quam tuerentur, inuidiam extenuare volunt, paululum a magistro deficiunt. Ait enim, minime verum esse, eripi omnino libertatem. Nam in comuni vita, & in rebus ad civilem statum pertinentibus, se plane confiteri, posse quemlibet id, quod velit, eligere, atque munus civile tueri; in rebus autem, quae ad immortalem gloriam conferuntur, nihil omnino praestare posse. Quid enim? ceterus hominum iure humano sociati non fuerunt a Deo ab aeterno tempore prouisi? Nū possunt aliqua ratione vim illam sempiternam, quae continet omnia, deuicare? An folium arboris, quod in terram cadit, non absque illius voluntate, & praescriptione cadit, hominum mores, instituta ciuilia, rerumque publicarum commoda, erunt ab illius rectione, & voluntate segregata? An peccata, & scelera in hominibus effici sine Deo non possunt; actiones vero, ciuile statum continentes, sine numine illius administrari possunt? Et, qui in rebus pestiferis se praebet (ut ipsi dicant, opus est) inexorabilem, neque ab ijs efficiendis deduci potest; res honestas, atque salutes, ad communem vitam spectantes, hominum potestati reliquit? ubi illa igitur argumenta de immutabili vi, atque sempiterna Dei voluntate, omnia coercente, & continente, atque pro arbitratu suo moderante? si igitur illa argumenta, quibus vtuntur, vera sunt, si decretis consentanea dicere student; necesse est, ut fateantur, non modo post peccatum, sed etiam ante peccatum; non in rebus tantum Diuinis, sed etiam humanis; omni nos libertate penitus orbatos: ita, ut neque ante Dei gratiam, neque post gratiam, neque in rebus terrenis, nec in caelestibus, possit aliquis quippiam cogitare, vel assentiri, vel efficere, vel conari, vel quacumque ratione ad aliquid agendum moueri; esseque semper mentem adstrictam, voluntatē

alligatam, sensus oppressos, omnemque penitus facultatem ereptam; vsque adeo, ut neque ingredi, nec quiescere, neque dormire, neque vigilare, neque cibum sumere, nec a cibis abstinerere, neque iocari, neque serio loqui, neque denique nugari aliquid meditari liceat; nisi nos ad ea omnia Diuina vis impellat, & trahat. omnia siquidem, maxima, minima, mediocria, a Deo prouisa sunt, ita, ut sempiterna illa lege solui non possint. Frustra igitur Lutherus illam sibi latebram, in quam confugeret, cum vrgeretur, adhibuit; dicens, post peccatum esse extintam libertatem; quasi ante peccatum retineri potuisset. Stulte item illius sectatores, ea necessitate, qua res etiam minutissimas adstrictas esse volunt, instituta ciuilia liberant. Nam, velint, nolint, fateantur, necesse est, omnia sine illa exceptione fatali necessitate contineri. Ea autem necessitate constituta, omnium rerum perturbatio consequetur, & magna vitae confusio. filebunt enim artes, iacebunt studia, omnisque vis animi penitus interibit. Neque enim pater liberos rectis disciplinis instituet, neque vxorem in officio continebit, neque lasciuientem familiam imperij seueritate deuinciet. Quid enim proficiet? si enim sic statutum est, ut ij officio fungantur, siue id curet, siue non curet; officio certe suo fungentur: sin aliter est ab aeterno tempore designatum; id iam fixum, atque ratum est, mutarique vlla ratione non potest. In rebus autem rusticis, quid aratorē moneas, ut terram proscindat, iteret, atque molliat; in eademque iam paxne subacta, & stercoreata semē spargat; si nihil est in illius potestate? neque enim, si definitum est, ut ille esuriat, id industria cuiusquam immutari potest. esuriet enim certe, quamuis se assiduo labore conficiat. Si vero statutum est, ut is frugibus abundet; siue terrā colat, siue non colat, frugibus abundabit. Quid, qui nauigare vult? num probum nauigium, bonum gubernatorem requireret, secundum ventū expectabit; si nulla industria potest id, quod semel statutum esse dicunt, euicare? Quid miles? num lorica induet? scutum geret? galea munietur? si intellexerit arma sibi nulli vni futura? si enim statutum est, ut ille in acie concisus intereat, siue armatus, siue inermis sit, prorsus interibit: sin aliter est illa immutabili lege definitum, incolumis euadet. nolet igitur armis inutilibus onerari. Quid Imperator? num exercitum in armis continebit? locum castris occupabit? hostium consilijs occurret? aciem scienter instruet? ad pugnam milites adhortabitur; si nihil se, neque virtute, neque consilio, neque usu, neque vigilantia iuuari cognouerit? Iam vero reip. princeps quo animo remp. capeffet? Si enim definitum est, ut ciuitas intereat, nullo consilio prouideri potest, quo minus intereat. Contra vero, si status illius ciuitatis est immutabili lege fundatus, nullius scelere, nullius amentia, nullius dissidio poterit vquam diffipari. Quo modo autem supplicio nocentes afficiet,

ficiet, aut salutes ciues præmij honorabit, si hoc semel in animum induxerit, neque improbum sponte sua crimen suscipere, neque bonum ciuem voluntate quemquam fieri? In quæ igitur finem feruntur leges? exercentur iudicia? coercentur supplicio facinora? virtutes laudibus extolluntur; si nihil est in cuiusque voluntate situm? nihil est igitur in vita laudandum, nihil vituperandum, nulla cautio, nulla prouiso, nullum consilium. Omnes igitur, qui leges scripserunt, stulti, atque dementes sunt existimandi: operam enim, & studium sine vilo fructu consumunt. Probe dicis, inquit, nemo enim ex illis magis videt, quid in vita gerendum sit, quam talpa, terræ visceribus inclusa. Sit ita sane. Fateamur, omnes illos, væcordi mente conuictos, sese ad leges ferendas, atque remp. omni studio conseruandam, dedisse. Etiam ne istius cæcæ mentis errorem, & inconsideratam temeritatem, ad summam illam, atque sempiternam sapientiam transferes? Deum etiam errare, atque desipere, dices, cum leges dedit? cum honestati præmia sempiterna constituit? cum violatam religionem extremo supplicio sanxit? cum metum hominibus incussit? cum ad studium pietatis incitauit? Quorsum enim legem tanta cura præscriberet, minis a flagitio deterret, præmij ad honestatem alliceret, si nihil eorum, quæ lege sanciebat, erat in hominum potestate futurum? In quem finem volebat, vt in eorum animis, quos lege instituebat, lex semper inhaereret, si ab illis obseruari non poterat? Num, vt melius cernerent, & voluntatis humanae feruitutem, & colendam pietatis difficultatem; & ita spem omnem tuendi officij, atque retinendam honestatis amitterent? At nec id ipsum est in nostra manu positum. siquidem verum est, quod asserunt, ne cogitationes quidæ, & animi inductiones, & assensionem esse liberas. Nihil igitur magis potuit humanum genus de sperare omnem prorsus honestatem post acceptam legem, quam poterat ante legem. Temere igitur Deus legem tulit, si ob eam causam tulit. Quid, quod aperte multis in locis pronuntiat, se ideo legem tulisse, vt eam homines seruarent, eiusdemque decretis vitam instituerent? Quid, quod signis, & monumentis voluit eos esse legis semper admonitos, vt ea, quæ erant lege sancita, perficerent? Vnde & ex simbrijs vestium vittas appendi iussit, legis memoriam representantes; Quas cum viderint, inquit, recorderentur omnium præceptorum Domini, vt faciant ea; neque sequantur cogitationes suas; & oculos, qui per res varias animos vitare solent; sed memores præceptorum Domini faciant ea, sicut sancti Deo suo. Quid igitur? num Deus legem iocum putauit, humanumque genus lusit, ea facere præcipiens, quæ nullo modo possent homines exsequi? Num ea causa Aegyptum afflixit, atque vastauit, Pharaonem voraginibus maris rubri submersit, Hebræos a plagis innumerabilibus incolumes conseruauit, gentemque

in summo vitæ discrimine constitutam caelesti pabulo nutriuit, suamque præsentiam fulguribus, tonitruis, incendio, ingenti fragore, & strepitu horresco, tubæ clangore declarauit, vt tandem, cum homines ea specie perterritos ad officium excitaret, ea faciendâ præscriberet, quæ ipsi nullo modo possent absolvere? O festinum Deum, si ludendi generis humani causa, tantam operam in gente illa tuenda, & instituenda consumpsit. Hoc enim perinde esset, atque si quis hominem pedibus captum, in stadio currere; aut cæcum ea, quæ in longinquis oris fierent, acriter speculari iussisset. Numquid, vt risum captaret, atque vrbanius, & faceret haberetur; tam multa, atque tam admiranda opera molitus est? Quid, quod non risu, sed supplicio delinquentes in officio prosequitur, vt, qui in hac opinione sunt, non modo leuitatem Diuinæ maiestati, verum etiam iniquitatem sempiternam iustitiæ tribuant? Quid enim magis cum iustitia, & æquitate pugnat, quam dare aliquem poenas eo nomine, quod non perfecit ea, quæ nullo modo poterat inchoare? Fingamus enim cogitatione, (velint enim, nolint, homines perditissimi, liberum nobis est cogitare, quidquid velimus) fingamus igitur animis, Dominum laurum, atque morosum, ei seruo, quem habet manicis, & compedibus ita deuinctum, vt se commouere loco nequeat, domo abeunte præcepisse, vt ei prandium videret, cibos opipare cõdiret, ades mundaret, mensam insterneret, & aulae etiam intenderet: hunc, si hæc serio homini constricto præcepisset, non insanum, atque dementem putaremus? Sed, si idem Dominus, domum postea reuertens, eundem seruum, qui se nullo pacto vinculis eximere potuit, vt ea, quæ iussus fuerat, pararet, flagris conscindat, & excruciet, eo quod imperium non fuerit exsecutus: eum, qui tam crudeliter seruum miserum accipit, hominem putabimus; an potius truculentam belluam in humana specie latentem? Illum igitur furorem, & immanitatem, quæ nulla videtur esse truculentior, audebit quisquam summæ illi bonitati tribuere? Stupet animus, & eximio horrore concutitur; corpus vero totis artibus contremiscit, quoties venit in mentem nobis, fuisse aliquem, non dico sacris initiatum, non sanctis litteris institutum, non denique Christianum appellatum, sed hominem certe rationis, & ingenij participem, tanto furore percitum, vt illi summo, & optimo, & sapientissimo rerum omnium Domino, conditori, atque moderatori, duplicem sceleris immanissimi rationem tam impudenter adscriberet. Vnum, quod nobis, vt instrumentis, vtatur, ad nefaria facinora patranda; alterum, quod poenas ab innoxijis repetat; eosque, qui nihil ipsi commiserunt, sed vi tantum illius ad scelus impulsu fuere, supplicij æternis excruciet. Vtrum autem sit cogitare scelestius, explicare non possum. Tu in illum bonorum omnium principem sceleris nostri causam conferes? tu illum autem

atque omnium malorum esse ore impio, atque sacrilego cõfirmabis? & ea, quæ cum audimus, esse ab homine nefario commissâ, vix credimus; tu in illam summam benignitatem, atque immensam virtutem, reijcies? Etiam ne illa, quæ in tragædijs, cum non aguntur, sed per nuntios referuntur, ita videntur horribilia, vt spectatores, sceleris atrocissimi illata merione, perhorrescant; tu in Deum referenda disputabis? Thyestes. Atrei fratris genialem lectum adulterio contaminauit; Atreus ipsius Thyestis filios innoxios obtruncavit, ipsique patri comedendos apposuit; Sol, ne tantum scelus adspiceret, orientem versus contrario cursu equos incitauit. Si ea, quæ dicis, vera sunt; nec Thyestes adulter, neque Atreus vilo modo parricida nominandus est, neque vllum crimen in familia Pelopidarum inhefit. ne Clytemnestra quidem est accusanda, quod adultera fuit, quod viri interfecit, quod filio necem machinata; neque vlla causa fuit, cur Orestes, postquam matrem exstinxit, furie vexaret: si quidem omnia ista tæta facinora ad Deum, auctore Luthero, referenda sunt. nihil enim egerunt; sed acti a Deo fuerunt. Medea, libidine furens, patriam, parentes, & propinquos deserit; vnicum fratrem dilacerat; membra illius dispergit; vt patrem insequentem luctu remoretur. eadem, post aliquot annos, proprios natos interfecit; nouam mariti sponsam crudelissime necat; regiam diris facibus inflammât; totamque Thessaliam cæde, & incendio permiscet. etiâ ne hæc tanta scelera, Deo ipso Medeam mouente, impellente, concitante, dices fuisse constata? Fabulæ sunt, inquit? fabulæ quidem. sed, quid refert: quasi minora his, quæ in theatris recensentur, sine ea scelera, quæ furore hominum perfecta fuisse scimus. Cain, ardens inuidia, & scelere, fratrem vnicum, pietate, atque religione præcellentem, a quo verbo numquã violatus fuerat, manu sua crudelissime necauit. quæ cæde parentes miseros graui luctu afflixit; illo primum sanguine tellus imbuta fuit. Illud ne etiam tam nefarium, & crudele facinus, Deo compellente, commissum fuisse dices? Cum progressu temporis vitia quotidie magis ex libidinis stirpe pullularent, vniuersæque terræ fuissent omni scelere corruptæ; fuit tandem omne genus hominum, paucis exceptis, ingenti eluione consumptum. Hæc igitur flagitiorum omnium coluies, quæ fuit aquis vtricibus absumpta, ad Deum impulsorem, (vt Lutherus asserit) & actorem reuocanda est. Quod etiam de ciuitatibus, quæ caelesti incendio conflagraruunt, illi est asseuerandum. Possum hic Pharaonis immanitatem, Hebræorum impudentissimam rebellionem, possum multorum incesta, & sacrilegia nefanda commemorare: possum innumerabiles cædes, & parricidia, sceleratorum hominum recensere: qualis fuit Abimelech, qui, dominandi cupiditate præceps, septuaginta fratres vna die concidit: qualis fuit Iezabel, mulier om-

nium scelestissima; quæ, vt veram religionem ex animis hominum deleteret, pro delectamento habuit incredibilem sanctorum hominum multitudinem trucidare: qualis item Athalia; quæ, vt impune regnare posset, omnem prolem Regiæ interemit. Quid dicam de Manasse, qui vniuersam Hierosolymam sanctorum, atque Diuinorum hominum impia, & nefanda cæde funestauit? Multos eiusmodi prætereo, sceleribus tæterrimis inquinatos. Quæ omnia facinora, si Lutherus vera prædicat, sunt illi sanctissimo Domino, qui ea perfecit, non hominibus, per quos illa perfecit, assignanda. Sed veniamus ad illam cædem, omnium tæterrimam, atque ad facinus dirissimum, omniumque maxime detestandum. Quod enim maius animo scelus excogitari poterat, quam id, quod fuit a Iudæis in Christi nece commissum? Homines, in Diuina lege nutritos, & ad spem salutis per vnicum Dei filium constituendæ Diuinis oraculis excitatos, in tantum furorem, & insaniam prorupisse, vt in illius cædem conspirarent, quem excellenti vitæ sanctitate, Diuinæ iustitiæ splendore, mirabilibus signis cum oraculis olim editis mirifice congruentibus, operibusque plane Diuinis, esse verum Dei filium poterant explorate cognoscere? Illi igitur necem attulerunt, qui, vt hominibus vitam daret, sese a calci fastigio in terras demisit; honestatis, & gloriæ totius architectum indignissimis contumelijs affecerunt; conciliumque plagis in crucem immanissime sustulerunt. Etiam ne hoc tam durum, & inhumanum facinus, tam audax, & immane scelus, tam atrox, tam detestabile, & execrandum furoris, amætiæ, sceleris, & impietatis exemplum, Deo homines impellente, & instigante, atque adeo facinus illud patrante, editum fuisse contendes? summamque illam clementiam, & æquitatem ad perditorum hominum societatem aggregabis? neque solum in scelere immanissimo socium, & adiutorem, verum etiam principem, & cædis ipsius effectorem Deum existisse confirmabis? & impiorum hominum nequitiam, impuritatem, inuidiam, odium, furorem, audaciam, crudelitatem ad Deum trāsferes? Neque interim numen illius extimesces? neque iudicium formidabis? neque sempiterna supplicia pauebis? Sed operam ludimus, cum, vt hominem impudentissimum tanti sceleris pudeat, laboramus; & omnium mortaliū audacissimum ab amentia detertere conamur. id enim asserit, id prædicat, id audacissime confirmat; illud tantum scelus, quod est omnem impietatem complexum, ab ipso Deo fuisse constatum. In qua quidem sententia confirmanda, Diuinorum hominum testimonijs abutitur. Quale est illud Petri, quo dicit, Dei consilio decretum ita fuisse, vt Christus illa supplicia subiret. alia item colligit, quibus sententiam suam conatur adstruere. In quo nihil aliud agit, quam vt suis tenebras offundat; pijs autem, quanta sit oppressus amentia, de-

monstret. Nec enim intelligit alia quidem a Deo fieri, alia vero tolerari. Bona quidem tantum efficit; mala autem tolerat, atque sustinet. Eorum autem, quæ facit, alia certa quadam lege colligunt, ut semper una ratione fluere. Sic omnis fiderum conuersio immutabili quadam ratione definita est: sic in reliquis naturæ partibus statutum est, ut antegressis causis certi effectus necessario consequantur. Alia vero libera esse voluit, qualia sunt omnia, quæ tam Angelis, quam hominibus imperauit. Diuina enim benignitatis, & æquitatis ratio perscrutabatur, ut omnes, qui essent mentis participes, essent in eligenda libertate constituti. Erant enim ad beatam vitam creati. beatam autem vitam fas non est eos adipisci, qui iustitiam non colunt, nec veræ virtutis laudibus abundant. virtus autem nulla esse potest, nisi libere, & sponte colatur. Sic fit, ut, sublata rationis libertate, omnis Dei benignitas interclusa sit. Cui enim liberum non est, vel honestatem, vel flagitium colere; sed vi tantum extrinsecus illata ad aliquid agendum trahitur; is iustus esse nequit, si non iustus, neque Deo similis esse potest. ergo neque amicus vlllo modo, neque claritatis illius particeps existet. Nec enim fas est, eum, in quo non similitudo Diuinæ virtutis elucet, cum ipso Deo similitudine beatæ vitæ coniungi. Si igitur hominibus eligendi libertas eripitur, omnis beatæ vitæ spes eripitur. Deinde, quæ ratio Diuinæ æquitatis exstaret, si pro his, quæ non sponte nostra, sed extrinsecus agitati, suscipimus, nos ipse Deus aut præmio afficeret, aut poenâ? Si igitur eligendi libertatem non habemus; aut neque præmio, neque poenâ quemquam afficit, aut est iniustus. Præmia autem, atque supplicia scimus esse a Deo constituta; & de iustitia, & æquitate illius dubitare non licet: ex quo efficitur, omnium hominum voluntatem esse liberam. Qui igitur voluntatis humanæ libertatē tollit, Deo benignitatem, & iustitiam detrahit; atque, ut rectius dicam, Deo ipsi, quantum est in se, diuinitatem eripit. siquidem benignitas, & æquitas Dei, non Dei sunt accidentia, (nulla enim esse possunt) sed in naturam illius includuntur; ita, ut nihil sit aliud Dei virtus, quam ipsemet Deus. Qui igitur Dei clementiam, atque iustitiā impia oratione labefactat, Deum de mundo tollit; qui autem hominibus libertatem eripit, Dei clementiam, & iustitiam labefactat; quo fit, ut Deum quodam modo diuinitate spoliaret. Neque periculum est, ne continuo cum Pelagio faciamus, si libertatem nobis a Deo donatam defendimus. Neque enim inde sequitur, nostris meritis, & non Diuinæ clementiæ esse nostram salutem tribuendam. Is enim nos ab illo penitus auersos in viam reuocauit; is mentes nostras illustrauit; is ad fidem incitauit; is animos repente sanauit; is denique iacentes, atque in terra defixos excitauit, atque in celum tandem euexit. ita, ut non solum iustitia, sed si-

des, atque mentis ipsius ad iustitiam accipendam preparatio, sit in illius muneribus habenda. Nec enim nos ad illum prius adiuimus, quam ipse nobis accederet, atque ad societatem bonorum omnium conuocaret. Non igitur meritis nostris obligatus, sed bonitate tantum sua ardentem incitatus, nobiscum cælestia bona communicat: ita, ut, cum nobis promissa pramiam persoluit, non tam officia nostra, quam opera sua, in nobis remuneret. Hoc tamen ab illo didicimus, esse in nobis situm, omnem illius beneficentiam aspernari, imperium repudiare, lucem repellere, opem rejicere. Ego, inquit, sto ad ostium, & pulso. non ait, repagula conuello, fores effringo, violenter irrumpo: sed, pulso tantum assidue, & ad aperiendum inuito. Si quis igitur aperuerit, Christi spiritum mentis hospitio recipiet, & cum illo epulabitur. Is igitur illius numine vitam dirigit, voluntatemque sua ductum illius, & imperium sequetur, atque, illius ope saltus, & præsidio munitus, ad cælestes opes adspirabit. Hæc autem sunt, quæ Deus facit: quæ autem non facit, sed tolerat, peccata sunt. Ex ea enim libertate, quæ dicimus, consequenter euenit, ut quidam Christi spiritu, fide amplexi pietatis munus, ipsius Christi numine commoti, alacriter exsequantur; alij vero benignitatē illius repudient, & in flagitijs omnibus sponte, & voluntate sua voluntur. Hæc igitur nullo modo possunt Deo impellente fieri. Sic enim Deus sibi ipsi repugnaret, & immensa bonitas, flagitium, & prauitatem subeundo, a se ipsa dissideret. Tolerat tamen, ut dico, ut ex illis malis bona quadam eliciat; & ita rursus inordinata in ordinē reducat, atque ad legis sempiternæ rationem reuocet. Sic autem fit, ut nihil præter illius voluntatem possit accidere. Mala enim non facit; ea tamen in ordinem reducit, atque sibi tandem seruire compellit. Ordinatione, inquit, tua perseuerat dies: quoniam omnia seruiunt tibi. Neque enim vlllo modo summa bonitas mala permitteret, nisi bona nosset ex nostris malis educere. Inde autem euenit, ut, cum omnium conatus liberos esse permittat; aliorum effectus prohibeat, alios exitum suum consequi pariat; prout ordini ab eo constituto conuenire perspicit. Multi enim multa conantur, quæ tamen non possunt ad exitum deducere. multi vero scelera, quæ moluntur animo, ut cogitant, ita perficiunt; atque, vnum & eundem instituti facinoris effectum aliquando impediri, rursus autem permitti, cernimus: veluti, cum Iudæi necem Christo machinarentur, multis in locis voluerunt illum ad mortem ducere: nemo tamen illum apprehendit, quia nondum venerat hora eius. cum autem fuit nostræ salutis rationi commodius, eum, quod iam pridem libere destinarant, libere etiam exsecuti sunt. Quocirca Dominus ipse ait: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Et Pilato item dicit: Non haberes aduersum me potestatem vllam.

Psalm. 118.

Luc. 11.
Ioan. 19.

vllam, nisi tibi datum esset superne. Cum igitur vtilius fore vidit, & conuenientius, tum deum scelus perficiendi potestatem impuro homini concessit. Itaque non Deus Pilatum in scelus induxit; sed scelus illud nefarium, gratia summi cuiusdam boni, tolerauit. Conatus igitur animi semper liber est, esse autem non semper. Hæc autem tolerat Deus, aut gratia illius, qui fraudem concipit; aut aliorum gratia. Si enim Deus statim, ubi quisque primum scelus admitteret, de illo, qui deliquit, supplicium sumeret; neque ei penitendi spatium concederet; omnis profecto spes salutis fuisset hominibus interclusa. Omnes enim multis in locis deliquimus, multisque sceleribus adstricti fuimus: quocirca omnibus fuisset supplicium sempiternum subeundum. Ideo igitur criminosa nostra tolerat, ut sint, quibus aliquando possit ignoscere, atque iustitiæ munus imperire. Interim tamen numquam nostræ salutis studiū intermittit, nunc minis absterrendo, nunc beneficijs alluciendo, nunc plagis impositis erudiendo, atque crebris vocibus mentem interne pulsantibus euocando. Idcirco Paulus, cum de iustitia nobis per Christi fidem concessa disserat, ait nobis gratis esse donatam iustitiam per gratiam Dei. Per redemptionem, inquit, quæ est in Christo IESU, quæ proposuit Deus propitiatorium per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ, per remissionem peccatorum, quæ Deus tolerauit, ad ostendam iustitiam suam in hoc tempore. Ut igitur Paulus ait, ideo in ultorū flagitia clementer passus est; ut essent, quibus opportuno tempore clementius ignosceret; atque, ne deinceps reuerent, firmiore quodam præsidio stabiliret. Quorum autem communis boni gratia crimina tolerantur, ij sunt, qui ad extremum in scelere persistunt; ita, ut neque monitis, neque minis, neque plagis, neque vllis terroribus velint ad officium reuerti; sed, instituta contumacia, perpetuo ad contemptum Diuinæ legis obdurescant. Hi sunt, quos Deus, ut Pauli verbis utar, ad penitentiam vocat; ij autem secundū animi duritiem, & impenitentem cor, iræ Diuinæ thesauros sibi coaceruant. Et hoc est, quod alibi dicit, esse aliquem adeo induratum, hoc est clementer ad penitentiam vocatum, neque statim ad extremum supplicium adductū; quæ clementia importunus homo ad maiorem imperij Diuini contemptum abutitur, ut ita, prorsus a clementia desertus, in grauissimam Diuini iudicij seueritatem incurrat: quæ tamē peruicacia multis est vtilis futura. Ut enim reip. rectores, in eum, qui insanabili scelere constrictus est, atrocissimi supplicij exemplum edūt, ut eo perterriti ciues manus a scelere omni contineant, & sic vnius interitu salutem cuius tatis vniuersæ constituent; sic Deus, cum improbum hominem, & nimium in scelere pertinacem, cuius immanitas occasione Diuinæ clementiæ magis atque magis aucta, & amplificata

fuit, insigni aliquo iudicio peruertit; omnem iram suam, ut ita dicam, in illius supplicio profundit: ut intelligant homines, esse numen cælestē, atque vim Diuinam, poenas ab improbis, & sceleratis seuerissime reperentem, iustissimoque supplicio facinora vindicantem; eoque metu a flagitio deterriti, se se ad studium pietatis applicare tandem incipiant. Fit etiam præterea, ut, explicatis iustitiæ, atque seueritatis opibus, magis ipsius Dei claritas elucescat; maioreque gloria triumphant ij, qui immensa illius benignitate perfruuntur. Sic igitur euenit, ut omnia in piorum hominum gloriam mirifice redundant. Hoc autem ut Paulus ostendat, adducit illud, quod Deus de Pharaonis exitu prædixit. In hoc, inquit Dominus, excitate, ut ostendam in te potentiam meam, ut annuntietur nomen meum in vniuersa terra. Quo in loco animaduertendum est apud Hebræos נִקְמָתוֹ וְזֵרָתוֹ, quod est, ideo te consistere feci, atque stare permisi. quod Septuaginta ad hunc modū verterunt ἐνεκεν τοῦ τοῦ διητηνῆος λόγου τοῦ ὧν. quod tantundem est, ac si diceret, Ad hunc vsque diem te sustinui, meque continui, ne te statim exstingerem. Ad hanc autē sententiam fuisse hunc locum a Paulo adductum, id, quod paucis interiectis exponitur, facile declarat; nempe, Deum, ut explicaret iustitiam suam, atque potentiam insignem redderet, admirabili quadam tolerantia sustinuisse vasa iræ, ad interitum reseruata, ut ea ratione aliorum saluti prospiceret, opesque suæ clementiæ vasis misericordiæ (sic enim appellat homines ad gloriam destinatos) magnifice capiendas, atque fruendas exhiberet. Nusquam igitur dicit, Pharaonem a Deo concitatum; sed clementissime toleratum, in eum finem, ut, suæ iustitiæ magnitudine in multorum oculis constituta, multi facilius a flagitio reuocarentur, eisque omni ex parte Diuini numinis maiestas clarius innotesceret. Neque Paulus igitur, neque quisquam alius vir, Diuino spiritu motus, umquā dixit, Deum in improbis peccatum, & scelus efficeret, sed peccati effectum non impedire, multaque diu pati, atque singulari consilio sustinere. Quare non est, cur homines perdit, quoties permissionis vocabulum audiunt, quasi imperitia consiliorum Diuinorum ab hominibus excogitatum irrideant. Auctore enim Paulo, atque adeo Spiritu sancto, in Pauli præcordijs incluso, videmus scelus a Deo non effici, sed patrandi sceleris facultatem singulari consilio per-mitti. Neque est, quod hinc inculcent aut Pharaonis cor induratum, aut impios homines cupiditatis immanitati traditos, aut multorum mentes excæcatas, multosque mortales, quod etiam Propheta testificantur, in errorem pestiferum indutos. Ad hæc enim omnia una responsio est, fieri non posse, ut sit ad iustitiæ semen in se concipiendum cor alicuius emollitum, aut animus contra vim cupiditatis armatus, aut mens veritatis ipsius radijs illustrata; nisi spiritus.

Rom. 4.

Exod. 9.

1. Cor. 13.

Rom. 8.

Rom. 2.

Rom. 9.

50

60

Osor. Tom. 2.

R. 2

ritus

ritus Diuinus adit, qui hæc omnia in nobis efficiat. Illius enim impulsu, misceat animus, ut facile possit in illo disciplina Diuina legis insculpi; illius præsidio cupiditatis impetu facillime repellit; illius splendore collostratus, omnia perspicit, quæ erant antea crassis tenebris occultata. Diuini igitur spiritus abscessu, obdurefcit animus; & nudus, atque inermis, cupiditati dilacerandus relinquitur; & tætris tenebris, atque atra caligine circumfunditur. Cum ergo Deus crebro pulsar animum, atque a vitæ prauitate ad se renouare contendit, homoque in instituto scelere persistens inuitantis Domini clementiam repellit; euenit, ut quotidie magis ab ea Dei clementia deferatur, atque duritie, flagitio, cecitate præceptis, in pestem multo effrenatius incitetur. Non igitur, quod Deus ea mala efficiat; sed, quod absentiam illius consequantur, ita, ut, qui iustissimo illius iudicio sunt omni eius propemodum opæ destituti, toti continui sint in eorum malorum potestate futuri; dicuntur a Deo indurari, motibus turpissimis agitari, atque penitus excacari. Quare desinant homines amentes, & perdiri, scelus institutum immani sacrilegio cumulare, & ad Dei gloriam impugnanda sanctis litteris perperâ intellectis, tela corripere. Non igitur, ut eo reuertar, unde sum digressus, Deus Pontifices incitauit, aut Iudam instigauit, aut milites, & reliquos tanti sceleris ministros impulit, ut Christum crudelissimo mactarent supplicio, maledictisq. omnibus, atque conuicijs insectarentur; sed Sathanas, cui omnes illi homines impuri seruebant. Sed illud tantum malum Deus ipse tolerauit, ut tantum ex eo fructum gloriæ Christi, atque communis salutis eliceret. Præclare enim Ioseph fratribus suis ait, Vos cogitastis de me malum: Deus autem vertit illud in bonum. Mala cogitatio, non Dei, sed Dæmonis impulsu suscepta fuit; Deus autem, cui tandem omnia seruiunt, ex illo malo salutem vniuersæ illius gentis eduxit. ideo non dicit, Eam mentem vobis iniecit Deus, ut mihi pestem moliremini; sed dicit, Nefarium consilium, quod de mea pernicie, non illius impulsu, sed improbitate vestra crudeliter iniuistis, Deus ad omnium salutem transtulit. Sic fit, ut Sathanas etiam ea sponte sua moliat, quæ sunt tandem ad Dei gloriam conferenda. Plenum sceleris consilium, immane facinus, & execrandum, fuit in Christi nece, & cruciatiu susceptum: at infinita Dei sapientia factum est, ut ex ea nece vita nostra, atque salus existeret. Non igitur, non, inquam, effecit Deus, ut Iudas Christum proderet, Pontifices accusarent, Pilatus iniuste condemnaret, milites virgis caesum, atque spinea corona redimitum in crucem tollerent. Contineat se tandem furor, & immanis audacia comprimatur, numenq. tandem extimescat, atque formidet tanti sceleris effectum ad summam illam puritatem, atque iustitiam transferre. hoc enim grauius esset, quam ipsum Dei filium

Cen. 50.

cruci iterum affigere. Si enim multo durius est omni cruce sempiterni sceleris infamia; si multo grauius est, Deo criminis maculam adspicere, quam omnes mortales omnibus conuicijs insectari; multo profecto est detestabilius, Deo notam iniquitatis inurere conari; quam illius filium, in hominis specie latentem, in crucem tollere. Qui enim Christum in crucem egerunt, numen illius tunc minime cernebant; at, qui Deo maledicunt, immensum illius numen, atque potentiam negare non possunt. Quæ igitur tanta dementia est? quis tantum animi stupor? quæ tanta temeritas, & audacia? quæ tam impudens horrendi, & detestandi sceleris officina? Ideo ne atatem in sanctis litteris contriuiti, ut Dei sanctitatem oppugnes? ideo religionem aliquando simulasti, ut religionem funditus eueras? ideo te studiosum Diuina gloria profiteris, ut eam nefando conuicio deformes? Quid habes deinde, quod Diuinum iudicium in improbis sempiterna pena afficiendis ab iniquitate tuearis? Cui enim constat hominem occisum esse, quis in iudicium vocandus est? isne, qui hominem interfecit? an gladius, quo interfecit? Fuit ne vniquam aliquis adeo mentis expertus, ut gladium, aut sicam, aut quod vis aliud cadis instrumentum, in crimen vocaret, eo quod illo quispiam ad hominis eadem usus esset? Quis enim adeo demens est, ut ipsi, qui eadem fecit, ignoscant; & supplicium in telum excogitet? Si igitur nos nihil agimus, nihil efficiamus; sed instrumenta tantum nuda sumus, quibus Deus, ut ei libet, vel ad bonum, vel ad malum vtitur; ita, ut nihilo plus ad actionem aliquam conferamus, quam aut serra, aut securis, iniuste hominibus irascitur, iniuste crimen vlciscitur, iniuste scelus hominum supplicio vindicat. Potest enim Iudas, ut de hoc in primis loquamur, dicere; Non mea culpa est, quod te prodidi, atque immanissimis hostibus triginta nummis argenteis addixi; sed tua, Domine, cuius voluntati obfistere nequii. tu enim mihi humanitatem eripuisti; tu me in scelus impulisti; tu me in illam fraudem coniecisti, ut, amore pecuniæ occacatus, vitam, atque sanguinem tuum venalem hostibus importunis proponerem; atque tandem te illis ad necem traderem. Sic item Pilatus, sic scriba, & Pharisei a te possunt arripere, quo causam suam facillime tueatur. Dicent enim, Tu nobis, Domine, tenebras offundisti, & in errorem induxisti, ut in te pestem machinaremur; atque in ipsam nos eadem, vi tua, atque numine concitasti. Cur igitur in nobis opus tuum damnas, nosq. miseros, nullo scelere obligatos, in perpetuum cruciatum abripis? Quid milites? si nos, iniquient, in crimen vocantur, quod te virgis caeidimus, quod furæter illulimus, quod maledictis omnibus insecti sumus, quod tandem cruce confiximus; virga etiam, & spinea corona, & crux denique ipsa, quæ tota sanguine tuo cõspersa fuit, atque

adeo

adeo clauis, quibus fuisti confixus, accusandi sunt. Neque enim magis ista nostra culpa fuit, quæ virgarum, quam spinarum, quam clauorum, quam crucis ipsius, quam haste denique, quæ in sanctissimo latere tuo vulnus alte impressit. Nos enim nihil egimus, sed illius tantum cadis instrumenta fuimus. Tu illam eadem edidisti; tu nos ad furorem, & insaniam redegisti; tu manus nostras sanguine tuo cruentasti. Hæc denique omnes impij, atque scelerati possunt afferre, quibus crimen a se remoueant, illudque in iudicem ipsum reiciant. Sic igitur nullus erit adulter, nullus homicida, nullus sacrilegus, nullus flagitio, & scelere pollutus, præter eum, qui est de illorum vita sententiam laturus; ita, ut is, qui mala omnia solus machinatus est, omniumq. scelerum causam sustinet, sibi parcat, & innoxia instrumenta supplicio sempiterno conficiat. Sed, inquit, quidam, non esse obscurum, esse hanc sententiam hominibus parum in rebus Diuinis exercitatis inuidiosam, neque enim facile posse quempiam rationem illius peruestigare. quin etiam rationem esse multis impedimento, quo minus homo doctrinæ huius in se lumen recipiat: esse igitur opprimendam fidem rationem, ut tum demum Euangelij huius lumen appareat. Optime, nemo enim in vestram sententiam discedet, nisi prius omnem mentem amiserit. Fateamur, inquit, est enim ratio vniuersa in cruce necanda; ut tum demum Euangelij lux possit exoriri. vigente enim ratione, vis Euangelij comprehendere non potest. O Euangelium infatum! o lumen tenebrosissimum! o cruce vitam perturbatricem! o remedium, quod rebus communibus atulisti, pestilens, atque mortiferum; siquidem illi locus esse non potest, nisi ratio, in qua viget Diuina mentis imago, & quæ lege Diuina impressa est, extincta, atque deleta fuerit. Ista crux, quam in ore semper habetis, non Christi est, sed Sathanæ. Christus enim in cruce non rationem exstinxit, sed libidinem rationi repugnantem: ut, ea deleta, ratio exstincta reuiuisceret. vestra autem crux rationem contra delet, ut rursus libidinem in dominatu constituat. Sed, ut sententiam inuidia liberetis, huius iudicij causam assignare. Quo modo iudex ille sanctissimus eos plecit, qui nihil egere, sed instrumenta tantum Diuina voluntatis exstiteret? Nulla, inquit, causa est Diuina voluntatis assignanda. Cur ita tandem? quia causa necesse est, ut maiorem habeat vim, quam id, cuius causa est. si igitur aliqua causa Diuinam voluntatem antegredi potuisset, sequeretur, aliquid esse Diuina voluntate præstantius. Quid dicam? contemni ne nos, nempe quos existiment facile captiosis argumentis inducos a sententia depelli? an eos furere, qui, fallacibus rationibus, se egregie munitos esse confidunt? salum enim est, omnem causam esse effectui suo potiorē. Nam & materia rei cuiuslibet, & artificis instrumenta, & aliq. multa, sine

quibus opus aliquod effici non potest, numerantur in causis, quæ nullo modo sunt cum operis absoluti præstantia conferenda. Si illam principem causam intelligis, quæ rem quamlibet efficienter antecedit; fateor, eam esse præstantiorē esse rei; & sic nulla est causa efficiens Diuina voluntatis inuestiganda, cum nulla penitus esse possit. Est tamen causa mouens, ut ita dicā, & impellens Deum ad aliquid volendum. ea autem est, illius sapientia, atque rerum omnium prouidentia. Ut enim in nobis opus est, ut voluntatem iudicium mentis antecedeat; (nihil enim appetimus, quod non prius appetendum esse iudicemus) ita & in Deo scientia voluntatem anteit; non tempore tamen, sed natura, atque ratione. Nihil enim sine summa ratione vult, aliter enim sapiens non esset. Qui igitur dicunt, Deum aliquid sine causa moliri, Epicuri impietatem, & aliorum Physicorum similiter delirantium errorem, sequuntur. pro Deo enim temeritatem in naturam inducunt. Videte igitur, quantum inter piorum hominum sententiam, & istam sceleratam opinionem interfit. Vos voluntatis Diuina causam nullam esse defenditis; nos, contra, Deum nihil sine causa, hoc est sine summo consilio, & ratione, fecisse, summa fiducia confitemur; & eos, qui secus statuunt, impios, & sceleratos, iure, atque merito, reputamus. Deo enim sapientiam detrahunt, qui enim sine causa vult, quod vult; nullo modo sapientia, sed temeritate, & amentia ducitur. Ergo, qui sic omnia in Diuina voluntate ponunt, ut eam rerum selectione spoliēt, sapientiam Diuinam plane tollunt. Quibus autem gradibus potuisset, auctore Paulo, genus humanum ad Dei cognitionem adscendere, nisi causis rei cuiuslibet inuestigandis; ut videlicet, cum in singulis rebus admirabilem naturæ sollicitiam, & artificij inspiceret, & totius mundi fabricam ratione comprehenderet, omniumq. rerum ordinem, conuenientiam, utilitatem, & pulchritudinem notaret; intelligeret tandem omnia causa, & consilio fuisse condita, & constituta; vniuersamq. naturam non temere ferri, sed Diuina mente, & ratione gubernari. Tantum enim abest, ut Deus maiores res sine causa crearet, ut ne formicas quidem sine admirabili ratione condiderit. & tu interim, cum in formicæ corpore, victu, & incessu, causam, & rationem sollicitæ Diuina liceat inspicere; in iudicio de homine, cuius causa Deus reliqua omnia finxit, nullam, vel illius in perpetuum euerrendi, vel opibus sempiternis egregie cumulandi, causam subesse disputabis? eademq. ratione, qua iniquitatem, & immanitatem Deo tribuis, sapientiam, & rationem illi totam in summis rebus eripies? ita, ut non solum homines ratione orbare, verum etiam Deum mente, & ratione spoliare conaris? Quid, quod tecum ipse pugnas? dicis enim, eos, quos Deus æterno decreto damnandos esse fuit, inexplicabili iudicio fuisse ex omni æterno

Rom. 16

Ofor. Tom. 2.

R 3

nitate

nitare temporis improbatos? Vbi enim iudicium est, ibi nulla potest inesse teneritas: ergo & ratio decreti exstabit: aliter enim iudicium non esset indicium. Quæ igitur causa esse potest vel aperta, vel occulta, cur ego damner eo nomine, quod Deus me fuerit ad meum interitum abusus; quodque me commouerit, & agitaerit; & vi sua, quocumque illi libitum fuit, vehementer impulerit? Ede igitur causam, assigna rationem, quare Deus in homine, non hominis opus, (neque enim homo aliquid, ut affirmas, gessit) sed opus plane suum supplicij æternis vindicandum putat; aut te prorsus amentem esse confitere? Nam, cum dicis, nihil omnino ab homine geri; omnem causam illius improbandi, quam subesse suspicari poteram, licet eam explicare non possem, omnino tollis. Quare non est, cur eam inexplicabilem esse contendas, quando nulla prorsus esse potest. Si autem iudicij Divini causam exstare non censet; cur, ratione conuictus, illius causam interdum explicas. At, quam causam, & quantæ tandem æquitatis plenam, assignant? Eam enim primum a stirpe criminis illius reperunt, quo se primus parens obligauit; nosque secum in calamitatem impulit. Tunc enim aiunt libertatem penitus amissam, tunc opes euerfas, tunc omne iustitiæ lumen extinctum, tunc animi dominatæ cupiditatis oppressum, tunc omnem naturam humani generis immutatam; ita, ut, quæ primum bona fuerit, nunc nihil sit aliud, quam omnium flagitiorum, & scelerum perennis quidam fons, & origo. Nunc igitur, quamuis peccata vitare minime possim; tamē, quia libertas culpa mea fuit amissa, (omnes enim illo primo scelere alligati fuimus, idemque peccatum seminis propagatione contraximus) merito nunc penas me daturum asserunt, non illius tantum criminis, sed aliorum etiam, in quæ necessario deducor, quando in hanc necessitatem meo scelere incidi. Videamus, quam acute Diuinam æquitatem hac ratione tueantur. Primum enim frustra causam nostræ prauitatis ab illo primo peccati seminario repetunt. Si enim vera Lutherus tradit, etiam illud scelus, Deo primum hominem ad facinus adigente, susceptum fuit. Non enim maiorem vim habet nunc vis illa sempiterna, quā in primordio humani generis habebat; neque magis poterat ille voluntati sempiterni numinis obistere, quam nunc possumus. Quare tanta vi fuit Adam in peccatum illud compulsus, quanta nos sumus, cum peccamus. Frustra igitur se in latebram illius peccati conijciunt. Deinde, crimen illud non fuit nostra, sed primi parentis voluntate susceptum: quare ius non est, ut nos id crimen perpetuo supplicio luamus. Est enim Diuina lege sancitum, ne poenæ pro peccatis parentum ab eorum filijs reposcantur. Posremo, fas non est, ut officij illius rationem reddam, quod præstare non potui, sum cæcus; & tu, ut videam, postulas? Merito, inquit, tuo nã-

que vitio cæcus es. Recte diceres, si illo tantum me crimine damnares, propter quod oculis priuatus sum. Nunc, quando, eo supplicio minime contentus, nonis me supplicij laceras, quod oculorum officio non fungar, cum tu mihi iam primum, oculos effodi, iusseris; te non modo iniquum, sed etiam senum, inhumanum, & truculentum fateare, necesse est. Finis, me crimen commississe, propter quod crura mihi lege suffracta sunt, si mihi princeps, qui eo me supplicio affecit, imperet, ut in stadio curram, palmamque omnibus præcipiam; deinde me capite damnet, hoc quod id non effecerim; hominem appellabis? an potius tyrannum immanem, & importunum, diuturna consuetudine crudelitatis efferatum? Quid, si cum, claudus, & viribus omnino destitutus, ad eundem tamen eniteret; magna quadam vi me tenuit, ne currerem? quid, si etiam excoGITauit, ne niti quidē ad cursum possem? quid, si a principio me coegit id crimen admittere, propter quod mihi crura fracta sunt? Si igitur Deus hominum naturam, propter illud primum crimē luce destituit, viribus exsolauit, in omnem fraudem coniecit; quo modo potest ab hominibus officij rationem exigere, maxime cum non solum reliqua crimina, quæ postea in se humanum genus admisit, sed illud etiam, ex quo reliqua omnia nata sunt, violento quodam numinis impulsu commissa sunt? Quid igitur toties illius peccati mentionem repetis? quid hominis illius miseris insultas? Cur humane nature scelus obiectas? cur non aperte optimum, & sanctissimum Dominum, ut auctorem illius etiam sceleris, & totius erroris humani, criminaris? Aut enim id tibi faciendum est, ut Deum iniquitatis infimules; aut alia Diuini iudicij causa excogitanda. Sane, inquit, alia siquidem potest assignari. Mirum quidem est; te, qui causam illius exstare negabas, tam multas repente causas in medium afferre. Effice igitur, ut eam nobis exponas. Deus, inquit, ut gloria sua consuleret, atque iustitiæ suæ opes explicaret, cum ab omni æternitate quosdam ad gloriam sempiternam destinasset, alios absque villo delectu a communi massa secreuit, quos peccati necessitate deuinciret, atque tandem eter nis tormentis cruciaret. Hoc per ipsum Deum, cuius immensa maiestas hoc tam execrando conuicio violatur, quale tandem est? Tu tibi in mea perniciē, absque villo meo scelere, gloriam quares? meoque sanguine, absque vlla graui causa, ludes? ob idque tantum, ut gloriam aucuperis, me sempiterno cruciatu conficies? Quis vquam Epicureus tam ad se omnia retulit, ut sua causa innumerabilem hominum multitudinem velle extingueret? Quid, quod non vlla vera gloria crudelitatis, & immanitatem consequitur? Est enim gloria, fama celebris, maximarū virtutū meritis, excellentibus excitata. Est igitur gloria, benignitatis, atque iustitiæ comes, non immanitatis, & iniquitatis.

tatis. Quas igitur opes iustitiæ Deus explicare posset, si tanto seipsum iniustitiæ crimine colligaret? Ius ne est, ut, cum me ad facinus adegeris, atque in omne flagitium, & scelus compuleris; eiusdem sceleris, quod tu perfecisti, ipse, qui nihil feci, sed tantū a te attractus sum, acer bis simas penas exsoluam? carnificina hæc quidem est, & immanitas, non iustitia, Luchere; & ea carnificina, qua nemo vquam, quamuis esset omni diritate tæterrimus, se villo pacto erubuit. Memoria proditum est, cum Hannibal fossam humano sanguine redundantem adspexisset, dixisse: O pulchrum spectaculum. Volebat item, qui sub Augusto Proconsul Asiæ prouinciam obtinuit, cum vna die trecentos homines securi percussisset, O rem Regiam, exclamasse. Quis, cum hæc audit, non illos homines execratur? non eorum nomen odit? non eis perpetuum cruciatū apud inferos exoptat? Quid enim magis ferum, & inhumanum facinus, quam hominum supplicio delectari? At ij neque homines miseros in eam causam induxerant, ob quam eos postea trucidarent; neque eos sempiternis suppliciis, si possent, affecisset. Illam igitur sententiam, cuius tenuē vestigium cum in hominibus impuris intuemur, obstupescimus, in illam summam benignitatem conferre, & illi crudelitatem attribues, quæ ne in homines quidem celestissimos cadere vquam potuit? Et tamen, inquires, gloriam suam illustrat, quasi Dei gloria sit in sententia constituta. Gloria exstare non potest, vbi æquitatis lumen non lucet. æquitas locū habere non potest, vbi quis poenā minime dignam poenam extremo supplicio pendit, poenā autem prorsus indignus est, qui aliunde actus, & attractus est. Immo, inquit Caluinus, poenā dignus est, quoties voluntas adest, quamuis ea voluntas necessaria sit. Multum enim interest, inquit, inter necessitatem, & coactionem. nemo enim volens cogitur. Qui igitur vult peccare, quamuis necessario velit, peccat; non is, qui cogitur, & efficit, quod nō vult. Idcirco fit, ut merito puniatur a Deo, qui peccat, quāuis n. ad flagitiū cōpellatur, id tamē flagitiū volētes admittūt. O acutū hominē, qui tā cōmode excogitauit, quo modo sententiæ absurditatem defenderet. Itaque breui distinctione totum negotium confectum putat. Sed libenter ex eo quærerem, quid appelleret Coactionem. Equidem cogi hominem puto, quoties vis illi extrinsecus adhibetur, quæ illū aliquid facere, aut adire, cogat, veluti, si aliquem imbecillum hominem rapias, & in ignem conicias. Hunc tamen, qui nolens ad exitium rapitur, simplici tantum necessitate obstrictum video. adhuc enim voluntas illius libera est. Sed, si habeas eam vim, ut non modo corpus illius vexes, & rapres, & quocumque velis, abducas; verum etiam voluntatem illius ita deuincias, ut nihil velle omnino possit, nisi quod tibi libuerit, ita, ut, si tibi ita visum fuerit, in exitium sponte sua ruat; tunc eum duplici no-

do colligatum dicam, siquidem, non modo cōstrictum corpus, sed etiam mentem gerit. Multo igitur minus ab illo officium requirā, quam si libero illius animo corpus tantum haberet ferreis vinculis alligatum. duplici enim necessitate cogitur. duplici igitur coactione, et tuo verbo utar; utique tenetur adstrictus. Si simplex igitur coactio satis est, ad reum omni crimine liberandum; multo æquius est, ut duplex adhibita omni scelere soluat. Quæ enim ratio est, ut ei, qui furens, voluit aliquem violare, crimini des, si tu primum venenis mentem, atque sensum illi penitus eripueris? Si igitur, Deus me cogit, ut velim aliquid sceleris machinari, non ego villo modo, sed ipse, qui me furere cogit, sceleris causam sustinere debet. Mihi quidem, qui certum, & constitutum id habeo, quod est in natura vniuersiusque penitus incisum, nempe liberam esse vniuersiusque voluntatem; nihil est planius, quam omnes, qui volentes sunt sceleris alicuius administri, iure, atque merito cruciandos. Tibi vero, qui non modo voces Diuinas audire contemnis, sed omne prorsus iudicij naturæ repudias, voluntatemque, asseris esse oppressam, & impeditam; neque aliquid velle posse, nisi id tantum, ad quod eam Diuinus quidam motus impellit; necessario confitendum est, neminem esse nocentem, nisi eum solum, qui miseris hominibus duplici, atque maxime miserranda necessitate colligatis, ad perniciem abutitur. Nulla igitur argutia possunt sceleratam hominis impuri sententiam tueri; nec eum testimonio illa subleuant, quibus utitur. Quale est illud Ieremiæ: Scio, Domine, quod non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet, & dirigat gressus suos. In quo quidem loco plane docet vir sanctus, non esse in hominis potestate positum, ut prosperos actionum suarum euentus consequatur, nisi enim Deus nos singulari ope sua protexerit, spirituque suo deduxerit; nullo modo poterimus ad optatum finem peruenire. In eo vero, quod asserit Solomon, Deum omnia propter se creasse, etiam impium in diem pessimum; ostendit, impiorum hominum cruciatus esse ad Dei gloriam referendos; & ita fieri, ut etiam ea, quæ cum voluntate Diuina pugnant, ad voluntatem illius, & gloriam reuocentur. Quod si improborum supplicium Dei gloriam illustrat, illius certe bonitatem, & æquitatem illustrat, e qua gloria omnis emanat: quod fieri minime potuisset, si homines, necessitate sempiterna compulsi, in sempiternam pestem, & exitium raperentur. Iam vero, in Pharaonis, & in aliorum hominum simili ratione furentiū immanitate, sine cecitate, siue duritie, iam vidimus nullo modo fuisse vim perditis, & profligatis hominibus illatam; quin potius Dei clementiam, multis in locis oblatam, quam illi ingrate, & impie repulerunt; ita, ut in eorum interitu, simul & illorum scelus horreamus, & iudicij Diuini æquitatem debita predicatione celebremus. Quo modo autem hæc, & alia quam plu-

Ierem. 10.

Prover. 16.

plurima testimonia, quibus aduersarij abutun-
tur, intelligenda sunt, magna ex parte est iam a
nobis superius explicatum, ex quibus facile ap-
paret, quam sint Diuinarum reru ignari ij, qui
sibi tantum arrogat, vt reliquos omnes intole-
rando fastidio contempnant. Sed libet ab illis
audierim, cur Christus hanc disciplinam, quos
Diuina sapientia muneribus instruxit, quibus
arcana sua patefecit, quos secum sanctissimo
foedere consociauit, quos deniq. ad orbem ter-
rarum splendore vera pietatis illustradum spi-
ritus sui facibus inflammauit, minime trade-
rit? Cur, quaso, hac tanta mysteria discipulis suis
sanctissimis, atq. carissimis, quibus cum omnia
nostrae salutis consilia familiarissime commu-
nicauit, celata esse voluit? Num, vt ea Luthero,
homini scelestissimo, & impurissimo, maturis
temporibus explicanda referuaret, maioreq. sa-
pientia ministrum libidinis, quam honestatis
magistros, erudiret? Numquam enim Christus
eas iudicij sui causas exposuit, quas homo inge-
niosus post multa secula commentus fuit; sed
alias, multo certe magis aequitati suae consenta-
neas. Illum igitur audiamus, non implicate, &
obscure, sed plane, atq. dilocide iudicij sui cau-
sas aperientem. At enim, futurum, vt dicat im-
probis, Ite maledicti in ignem aeternum. Plena
horroris vox, grauis, & dira sententia, terribi-
le, atq. tremendum supplicium. Sed tanta seue-
ritatis rationem videamus. Num eam causam
affert, quod lues quadam tabifica naturali con-
tagio ad eos permanarit, eaq. de causa sint cri-
mine primi parietis infecti? Minime vero. Num
illud fortasse, eos fuisse iam inde ab omni aeter-
nitate sempiterno exitio deuotos, vt essent vi-
delicet, in quorum supplicio Deus sine vlla gra-
ui causa iram effunderet? Nihil horu. Quid igitur
dicit? Esuriui, & non dedistis mihi cibum; si-
tiui, & non dedistis mihi potum; peregrinus e-
ram, & non hospitio recepistis me; nudus, & non
operuistis me; infirmus, & vinctus, & non visita-
stis me. Delinquere igitur in officio, caritatis
studia contemnere, generis humani societatem
violare, egentes, & afflictos in calamitate despi-
cere, est, quod homines in sempiterna supplicia
deducit, non sempiterna necessitas. Hoc enim
esse in nostra potestate situm, ipsius Diuini iudi-
cij seueritas aperte declarat. Numquam enim
tam seueri in crimina vindicasset summa illa
sapientia, nisi vidisset, homines nullo modo fuis-
se ad flagitium, & impuritatem adactos, sed ip-
sos libere, & sponte flagitia suscepisse, atque in
pestem volutate sua irruisse. Alio enim num-
quam dixisset, interitum nostrum a nobis ipsis
prouenire, numquam item illud, Ite in ignem;
quem vobis ipsis incendistis, nuquam tam cre-
bro nos ad resipiscendum inuitasset, numquam
certam spem salutis iis, qui vellet ad officium
reueri, tam multis in locis ostendisset. Neque
enim, vt apud Ezechielem inquit, mortem ex-
petit hominum; sed omnibus salutem offert, at-
que praesens auxilium pollicetur. Non delector,

March. 25.

et. 20.

et. 20.

inquit, morientis interitum reuertimini, & viui-
te. Nos igitur, nos ipsi exitum nobis afferimus;
nos scelere, & amentia nostra in pestem inter-
rimus; nec est, cur nostrae calamitatis causas ad
Deum, non ad hos ipsos, referamus. Nobis
enim optio data est, vtrum velimus, vel vita sem-
piterna frui, vel morte sempiterna deleri. Quid
circa Moses caelum, atq. terram inuocat, claris-
simaq. voce perditorum hominu impietatem
refutat, atque vtrumque in potestate nostra si-
tum demonstrat. Obtestor, inquit, hodie celum,
& terram, quod proposuerim vobis vitam, &
mortem, benedictionem, & maledictionem. Quid
aliorum prophetarum testimonia colliga, qui-
bus Deus testificatur se omnium salutem pro-
curare; nec se quidquam praetermittere, quod
ad eorum vitam tuendam pertineret; sed homi-
nis perfidia, & improbitate sua corrumpere? Qua-
le est illud Isaia: Nunc, inquit, viri Ierusalem, &
habitantes Iuda, estote iudices inter me, & li-
neam meam. Quid est, quod debui facere vinee
meae, & non feci ei? Non recusar, quo minus, si
fuisset ab illo quidquam in vinea sua, hoc est, in
hominum cultura, praetermissum, inclementer
agere putetur, cum eos, qui peccauerunt, velle
scitur. Longum esset, si velle reliqua omnia con-
sestari: illud igitur tantum adduca ipsius Chris-
ti testimonium, quo de hominum, benignitate
illius ingratis repudiantium, improbitate con-
queritur. Quoties, inquit, volui congregare fili-
os tuos, sicut gallina congregat pullos suos
sub alas, & nolulistis. Cernis hic immanem Dei
benignitatem, homines ad salutem euocantem?
cernis rursus hominum scelus, & improbitatem,
cum Diuina clementia certantem? Et tamen
alias humanae ruinae causas inquires? & tamen
scelere infando numen Diuinum violabis? & ta-
men omnia detestanda facinora in summam il-
lam aequitatem conicies? & tamen humana im-
puritatis labem, nequitiam, turpitudinem, ad il-
lum sanctissimum Dominum reuocabis? & ta-
men illi malorum omnium causam assignabis?
& tamen illi temeritatem, sauitiam, crudelita-
tem, immanem, importunamq. naturam affin-
ges? O monstrum, o portentum, omnium, quae
vniquam in terris existerent, truculentissimum,
& immanissimum. Quae te tanta amentia vexat,
tantum scelus exagitat, tantus morbus excru-
ciat, vt tibi totam mentem, & sensus eripiat? Tu
ne sanctissimo numini tam insigne conuicium
facere ausus es? en illi totius aequitatis, salutis
auctori, bonorum omnium principio, tantu de-
decus inurere conatus es? Non numen illius ti-
mebis? non iudicium illius horrebis? non ad ca-
li conspectum trepidabis? Sed primum quidem
temeritas, atq. libido te praecipitem egerit; de-
inde impietatis scelus, & audacia te concitauit,
vt bellum contra caelum susceperes; omnia
pudoris septa reuelleres; Diuina iura conculca-
res; pietatis ruinas ederes; Diuinum numen,
quod in te fuit, infando conuicio maculares.
Quare minime mirandum est, quod accepimus;

Deut. 28.
Deut. 28.

Isaie. 5.

March. 23.

et.

te, etiam antequam e vita discederes, pestiferi
Demonis incurfu sapienter vexatum, & ex-
cruciatum fuisse, atque terroribus obiectis fre-
quenter exanimatum. Neque enim fieri potest,
quin tantum scelus, furor immanis, & acerbu
oppressae conscientiae supplicium repente con-
sequatur. Nullum enim scelus fuit post homi-
nes natos atrocius, nullum dirius, nullum pesti-
lentius. simul enim omnem vitam statum pertur-
bat; & Deo scelorum omnium causas assignat.
Et admiramur fuisse aliquem, tanta stupidita-
te, atq. feritate praeditum, qui Deum esse nega-
ret, omnemq. vim Diuinam impia oratione co-
nelleret. At, quanto impiorum Lutherus, qui
Deum fingit, non modo natura maleficum, &
iniustum, sed immanem etiam, atque truculen-
tum, penas de secleribus, quoru ipse molitor,
& effector fuit, ex aliis, qui nihil omnino com-
miserere, nimis crudeliter exigent. Multo enim
tolerabilius est, Deum non putare, qua iniqui-
tati, & secleri affinem putare. Si igitur sum-
mum illum Dominum, omnia potestate, & nu-
mine suo continentem, colendum omni reli-
gione, & sanctitate censemus; si rectissima, at-
que sanctissima illius iudicia metuimus; si om-
nem secleris, & impietatis contagionem exse-
cramur; si pestem a nobis auertere; si cladem
arcere; si sempiternum exitum vitare cupi-
mus: est omnis impuri hominis amentia repel-
lenda, oratio illius detestanda, scelusq. illius
contagio summopere vitanda: ne mentes no-
stras veneno mortifero pestilentissimi erroris
inficiat; aut aliqua certe leuissima flagitij no-
ta commaculet: idq. statuendum, quod est Dei
maiestati decorum, quod illius iustitia, & aequi-
tati consentaneum, quod etiam cum eiusdem
sapientia congruens; & benignitati illius ac-
commodatum, quod denique omnes Dei leges,
& instituta, omniaq. oracula summa consensio-
ne testificantur: nempe, liberum esse nobis om-
nibus, vel opera pia, atq. sancta moliri, vel fla-
gitium, & impuritatem suscipere; tetriscq. cri-
minibus alligari.

mine suo continentem, colendum omni reli-
gione, & sanctitate censemus; si rectissima, at-
que sanctissima illius iudicia metuimus; si om-
nem secleris, & impietatis contagionem exse-
cramur; si pestem a nobis auertere; si cladem
arcere; si sempiternum exitum vitare cupi-
mus: est omnis impuri hominis amentia repel-
lenda, oratio illius detestanda, scelusq. illius
contagio summopere vitanda: ne mentes no-
stras veneno mortifero pestilentissimi erroris
inficiat; aut aliqua certe leuissima flagitij no-
ta commaculet: idq. statuendum, quod est Dei
maiestati decorum, quod illius iustitia, & aequi-
tati consentaneum, quod etiam cum eiusdem
sapientia congruens; & benignitati illius ac-
commodatum, quod denique omnes Dei leges,
& instituta, omniaq. oracula summa consensio-
ne testificantur: nempe, liberum esse nobis om-
nibus, vel opera pia, atq. sancta moliri, vel fla-
gitium, & impuritatem suscipere; tetriscq. cri-
minibus alligari.

HIERONYMI OSORII LVSTANI DE IVSTITIA LIBER NONVS.

Emeritam, & impudentiam eorum, qui libertatem humanæ voluntatis oppugnant, iam satis conuictam arbitror. Sed occurrit nobis a quibusdam Predestinationis nomine: in cuius explicatione, non tantum aduersarij, sed multi etiam ex nostris nobis molesti interdum sunt. Statuunt enim, esse iam ab æterno tempore definitum, ut alij perpetuo cruciantur; alij vero ad immortalem, atque beatam vitam deducantur. Cum autem decreta Diuina non possint ullis rationibus immutari; esse iam ratum, & fixum id, quod est cuiuslibet euenturum. Neque enim potest veritas sempiterna in falsum conuerti; neque Diuina sapientia rebus vllis incidentibus variari. Esse igitur iam cuiuslibet id necessario perferendum, quod est ex æternitate præfinitum. In quo quidem non video, cur non sanctorum fere omnium vestigia sequar, qui de hac questione copiosissime disputauerunt. Ut enim a Clemente, & Origene, & Eusebio, ad Hieronymum vsque peruenias; aut, ut verius dicam, ab Apostolorum temporibus ad Augustinum vsque, seriem hominum clarissimorum oratione recenscas: omnes videbis in hac sententia fuisse, Deum ab æterno tempore, secundum quod nouerat euenturum id, quod erat in hominum potestate relinquentum, ita de singulis hominum personis statuisse. Verbi gratia, præiudicium Iudam esse Christum proditurum; & iccirco Iudam multo ante, quam nasceretur, improbauit, & exitio sempiterno destinauit. Similiter prospexit in Petro fidem: ob quam illi misericordiam tribuere a tempore sempiterno constituit. In hac eadem sententia fuit Augustinus, ut illius scripta declarant: sed aliquando tandem a reliquis omnibus, atque a seipso discessit. Cum enim esset illi cum Pelagio acriter certamen institutum, qui hominum meritis tantum tribuebat, ut vix vllum gratiæ Diuinæ locum relinqueret; veritus est, ne, si fateretur, prænotionem rerum futurarum iudicijs Diuinis causam attulisset, cogeretur fateri, præiudicia merita causam Diuinæ clementiæ dedisse. Ut igitur id vitaret incommodum, hæc inuertit, ut diceret, non quia fidelis erat futurus Petrus, electum fuisse; sed ideo fidelem fuisse, quia fuit electus. Unde sequitur, Iudam verbi gratia non ex æterno tempore improbatum

fuisse, quod erat Christum nefarie proditurum; sed ideo Christum prodidisse, quia decreto Diuino fuerat improbatum. Cum autem multi post illum nefas esse ducerent, a viro sanctissimo, atque doctissimo dissentire; neque tam rationum momenta ponderarent, quam auctoritatem sequerentur; neque, quid alij viri non minori doctrina, & auctoritate prædixissent, acute animaduertent; effectum tandem est, ut nulla sit in scholis sententia, neque maiore contentione, neque minore rationum præfidio defensa. In eo igitur perseverant, ut dicant; quia Iudas improbatum fuit, ideo nefarium fuisse; non contra, quia nefarius erat futurus, antea improbatum fuisse. Si quæras, cur fuerit improbatum, non aliud dicunt, quam id, quod ab aduersariis etiam dicitur; nullam Diuinæ voluntatis causam esse. Callide quidem, & nimis acute. Dum enim leuem plagam repellunt, grauiusimum vulnus accipiunt; & dum suburbana ruguria defendunt, in arcem hostes admittunt. In eas enim difficultates delabuntur, ut eam necessitatem, quam negant, esse confirmant inuiti. Non vident enim humani arbitrij libertatem tolli funditus, si in ea sententia persistant. Nam, si Iudas non propter suum scelus fuit improbatum; sed, quia improbatum ante fuit, ideo sceleratus exstitit: scelus, & exitium Iudæ non ex ipso, sed ex Diuina voluntate fluxit. nec enim Iudas id vitare potuit, quod erat iam Diuina voluntate definitum. ergo in fraudem illam necessario incidit. Ut igitur omnia circumspectas, nullam rationem reperies, quæ possis vlllo modo voluntatis humanæ libertatem tueri. In quo quidem valde admirandum est, quid illis in mentem venerit vereri, ne cum Pelagio facerent, si cum Basilio, vel Ambrosio, vel Hieronymo, vel Chrysostomo, vel alijs viris sanctissimis, atque doctrinæ gloria præstantibus, idem sensissent. Num ex eorum sententijs efficitur, hominum meritis esse Dei gratiam tributam? nullo modo. nec enim dicunt, Deum aliquid in hominibus prouidisse, propter quod vllis eorum meritis, aut vlllo iuris præscripto cogeretur, eos in gratiam suam recipere. tunc enim gratia non esset gratia. Aliquid tamen in Paulo prouidit, quod in multis alijs minime futurum prouidit. quod, vel aduersario teste, conuincam. Quid enim? non ne fateris, inexplicabili iudicio Paulum electum fuisse, phariseos autem

autem reliquos improbatos? At, in iudicio ratio subsit, opus est: & electio nomen aliquid esse in re selecta declarat, propter quod electa sit. Ut igitur id non possim explicare, quid Deus in eligendo Paulo secutus sit; id tamen possum asserere, aliquid in Paulo præfuisse, quod in multis alijs non præfuisse; & ideo Paulo clementer ignouit; reliquos autem Pauli dissimiles iustissimo iudicio peruertit. Ut tamen aliquam rationem assignemus, statuendum in primis est, omnes improbos iusto iudicio damnandos. Iustum autem iudicium tum de vnoquoque sit, cum id, quod est ab improbo libere susceptum, iustitiæ ponderibus examinatur; non cum illius crimen aliunde fluxisse perhibetur. Non igitur propter id, quod Deus hominem destinauit; sed quia homo scelera exitio digna confluxit, iudicio capitis arcescit. Nam, quæso, cum extremo tempore Christus contra impios sententiâ proferet, vtrum ne censes, illos propter impietatis scelus esse damnandos? an propter iudicis sententiam scelere impietatis alligandos? Non puto, te adeo amentem esse, ut statuas, non scelus commissum damnationis causam allaturum; sed potius ipsam sententiam scelus, quod nullum ante damnationem fuerat, effecturam. scelus igitur antegressum est, iudiciū deinde consecutum. Quod igitur de extremo iudicio ita tuis, idem de primo illo, atque sempiterno iudicio est tibi necessario confitendum. apud Deum enim nihil inter præteritum, atque futurum interest; cum illi omnia præsentia sint, æuique totius eternitatem sit infinita mente complexus. Prius igitur vidit, impurum hominem obstinato animo in flagitio permanfurum, atque clementiam illius omnino repudiaturum; quam illum decreto suo improbare. aliter enim in hominis iudicio, non de homine, sed de voluntate propria iudicaret. Quod si fieret, iniquitas in illius iudicio versaretur. Ergo futuri criminis prænotio iudicium illud Dei antecessit, quo sceleratos, antequam geniti essent, improbauit, atque sempiterno exitio deuouit: antecessit, inquam, non tempore, sed causa, ut ita dicam, & ratione. Quia igitur erant contumaciter scelus amplexuri, atque aures vocibus Diuinis vsque ad extremum spiritum occlusuri; ideo fuerunt anticipato Dei iudicio damnati. Quamuis enim eorum peccatum ad futurum tempus pertineret; tamen, quasi iam esset opere transactum, semper ad Dei iudicium reuocari potuit. Quia igitur, ut vno verbo dicam, erant infideles futuri, & Dei clementiam aspernaturi; ideo fuerunt ad sempiternum supplicium reseruari; non tamen e contrario. Iuste igitur Diuino iudicio improbatum sunt. nouerat enim Diuina mens, fore, ut hi mallent sempiternis tenebris sepeliri, quam intra mentem suam Diuinum lumen admittere. Quod si fuerit nobis firme constitutum, iam licebit intueri rationem, cur Deus aliquem ad gloriam, antequam aliquid, ut Paulus inquit, vel boni, vel

mali, possit efficere, clementissime destinari. Prænotuit enim, eos non semper perfidiā suam, tamquam molem aliquam, opposituros; sed tandem a se impedimenta omnia repulsuros, ut, ita, luce diffusa, quid sequendum esset, perspicue cernerent; atque, oblata ope confirmati, ad sempiternum decus adspirarent. Quia igitur futurum erat, ut non opem, atque gratiam Diuinam ad extremum vsque repellerent, & Diuinam clementiam aspernarentur; ideo fuerunt a Deo digni reputati, in quos opes benignitatis suæ cogeret. omnibus enim immensa illa benignitas consultum esse vult. Sed, cum neminem rationis participem cogat, sed tantum admoneat, & inuitet; euenit, ut alijs benignitatem suam tribuat, iis nempe, qui eam non aspernantur; ab alijs vero eam remoueat, qui videlicet eam a se sponte sua reiciunt. Ut enim, cum Sol omnia, quæ sunt aperta, clarissima luce collustrat, liberum est cuiuslibet, vel radios illius intra ædes suas admittere; vel, fenestris clausis, & omnibus rimis diligenter obstructis, tenebris immergi; ita, cum Diuinus spiritus lumen illud gratiæ suæ diffundit, omnesque mortales ad salutem vocat, est in vniuscuiusque potestate, vel lumen illud mente recipere; vel, obiectis perfidiæ molibus, omnes mentis aditus, ne ad se lumen illud perueniat, obturare. Qui igitur Diuinis monitis assentitur, seq. illis audientem præbet; is est Diuinæ clementiæ particeps, illiusque radiis illustratur: qui vero ea contumaciter repudiat, quod etiam est in cuiuslibet potestate situm, is iuste damnatur. Cum autem verum sit, sit ab infinito tempore prouisum, non sine causa alij sunt ad beatitudinem, alij autem ad miseriam designati. Vrgent tamen quidam, & nihil remittunt. id enim ipsum, quod asserimus, nempe esse cuiuslibet liberum, vel Diuinis monitis assentiri, vel non assentiri, non homini, sed Deo tantum esse tribuendum. Verbi gratia, si posset eodem spiritus impulsu fuisse Iudam vocatum, quo Petrus; tum, quod Petrus se spiritui duci permiserit, Iudas autem spiritui resistit, id a Deo tantum esse. Itaque distinctionem miram adhibent. asserunt enim, alijs quidem auxilium a Deo sufficiens illud quidem, sed minime efficax asserri, alios autem efficaciter adiunari. Ea igitur de causa fieri, ut electi quidem, Diuino impulsu commoti, pietatem colant, improbi vero in impietate persistant. Quamuis enim improbi sufficiens auxilium habuerint; ita, ut, si vellent, absque vlllo dubio seruarentur; tamen vim illam efficacem auxilio Diuino defuisse; quæ si affuisset, plane Diuinæ vocationi assentirentur, atque ita iustitiam obtinerent. Vocari igitur illos ad salutem, non negat; sed, efficaciter vocari, id plane negant. Itaque concludunt, hoc totum, quod quidam a Deo assentiat, alios vero minime assentiat, a Deo effici; qui alium voluit efficaci ope stabilire, alium vero ope illa efficaci destituit. Quod quid dici potest absurdius? Primum enim, si non

non possum assentiri Deo, nisi Deus ipse, ut assentiar, efficiat; tota mihi ad eligendum libertas eripitur. aut enim hoc mihi liberum est, aut nihil omnino est. Deinde, quid appellent sufficiens auxilium, non prorsus intelligunt. nam, si, quod vnus Diuinæ vocatio ni assentiat, alius non assentiat, hoc nullo modo ex cuiusque electione prouenit, sed a Deo tantum, qui efficit, ut hic vellet assentiri, alius vero nolle; fateantur, necesse est, neminem assentiri posse, animumque ad obedientiam inducere, nisi Deus illius voluntatem omnino impellat, atque obedire cogat. Ergo, nisi mens mea ad assentiendum efficaciter fuerit impulsæ, auxilium mihi allatum sufficiens non erit. Ridicule igitur appellent auxilium sufficiens id, quo iuari nullo modo possum. Si velis, inquit, iuuabit. Quid refert? velle enim non possum, nisi Deus, ut velim, efficiat. Si igitur non facit, ut velim, cum ego sine ope illius velle non possim, auxilium illud nullo modo sufficiens est. Quorsum igitur attinet, a Deo vocari, qui Deum non potest audire sine illius ope, eademque omnino ope destituitur? Hoc enim non esset miseris homines ad salutem vocare, sed eorum miseris illudere. Quod si ita est, cur non Lutherum sequimur, libertatem humanæ voluntatis funditus euertere? cur non Caluinum audimus, discrimen illud inter necessitatem, & coactionem inaniter afferentem? Qui enim nobis, Deo assentiendi, vel non assentiendi, libertatem tollit; libertatem omnino tollit, voluntatemque ipsam artificis vinculis adstringit. Qui rursus Dei auxilium sufficiens, minime tamen efficax inducunt; nos necessario peccare, non tamen ad peccandum cogi, quia non inuiti peccamus, affirmant. fateantur enim, necesse est, nos quidem posse, si velimus, officium tueri, non posse tamen velle vltimo modo, nisi Deus efficiat, ut dicunt, ope ad volendum impellat. Quod cum non facit, efficitur, ut necessario peccent, qui peccant; quamuis non inuiti peccent, quia non possunt velle pietatis officio perfungi, eo quod efficaci ope deferuntur. Inconsiderate igitur homines minime mali ea dicunt, quibus positæ, atque constitutæ, hostium impietas, atque perfidia confirmatur. Neque tamen illam vocationem, qua improbi, atque in scelere obstinati a Deo vocantur, efficacem dicimus; sed per impios stetit dicimus, quo minus efficax esset. Certe enim potuissent velle, potuissent assentiri, potuissent animum ad obediendum inducere. quod si fecissent, iustitiæ Diuinæ, absque vltimo dubio, compotes extitissent. At Deus est, qui dat velle, & perficere, ut Paulus affirmat. Optime, nisi enim me spiritu suo impulisset, nisi mentem meam crebris consiliis, & monitis incitasset, nunquam ego quidquam præclari voluissem. ista tamen benignitatis suæ munera non contumacibus, & obstinatis largitur. Fecit igitur, ut vellem, qui, si mihi non opes suas clementer obtulisset, non potuissem

earum desiderio teneri; & tamen liberum, & integrum mihi reliquit, vel illius benignitatem grata voluntate prosequi, vel contumaciter aspernari. Ergo, inquit, licet nostram salutem nobis ipsis ascribere. Minime, inquam, licet. neque enim salutis nostræ causa fuit in nobis, sed in Diuina clementia, quæ, nullis nostris meritis, nos, infinitis morbis oppressos maxime, difficultatibus impeditos, repente sanauit. Multum enim interest, utrum aliquid eius modi sit, quod vi sua quidquam efficiat; an eiusmodi, cum quo aliquid effici necesse sit. Deus autem solus efficit salutem nostram; eam tamen non absque nostræ voluntatis inductione, quamquam efficiet. Causa autem proprie in eo tantum, qui efficit, non in eo, sine quo opus commode fieri non potest, ponenda est. Neque periculum est, ne statim Diuinum iustitiæ beneficium meritis humanis assignemus. Primum quidem, fides illa, atque voluntatis inductio, maxima ex parte ad Dei munus, atque beneficium reuocanda est. Deinde, nihil ex se mereatur illa fides, nisi secundum Dei clementiam, & benignitatem, quæ illam reputat ad iustitiam, non quod fides per se iustitiæ præmio digna sit, sed quia magnificentissimus ille rerum omnium Dominus, qui non secundum debitum, sed secundum gratiam, fidem remunerat, fidem, quasi dignam iustitiæ, in gratiam recipit, eamque iustitiæ cultu confestim exornat. Non igitur dicendum, ut quidam olim aserebant, primam fidei inchoationem a nobis esse; stabilitatem vero, & incrementum esse ad Dei benignitatem referendum: siquidem omne fidei principium fuit Diuinis vocibus excitatum. fides enim ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Nec dicendum rursus cum aliis, fidem a Deo sumi; illius vero firmitatem, & amplificationem studio, & industria nostra contineri. Deus enim est, cuius ope, & benignitate fidem, & officium tuemur; & fidei muneribus, atque beneficiis augemur; ita, ut, neque qui plantat, sit aliquid; neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus. Is igitur est, qui fidem non tantum a principio excitat; sed excitatam tuetur, & amplificat. Hoc tamen dicimus, neque fidei initium, neque progressionem, in nobis absque libero consensu voluntatis effici, aut effectum stabiliri. Possimus enim semper, ubi velimus, omnem Dei opem aspernari. Quod cum non facimus; eum opem a Deo oblatam grata voluntate prosequimur; nullo modo ea fide Deum nobis adstringimus, ut ea ratione dicamus, meritis nostris fuisse illius beneficia tributa. Neque ipsa fides sibi quidquam assumit, neque se ipsa nititur, atque confidit, (sic enim fides non esset, sed temeritas, & confidentia nominanda) sed omnia in Dei bonitate ponit; illius ope, & gratia nititur; in illius mentem respicit; illius fiducia concitatur; atque Diuino spiritu, tamquam alis, subnixæ, in cælum euolat. Itaque initium fidei, atque progressio illius, & amplitudo, cum

cum tota sit Diuina gratia, & ope firmata; Deum non adstringit ipsa per se; quin potius, ipsa Diuinæ gratiæ est omnibus modis alligata. Fingamus enim cogitatione, hominem quendam in latrones incidisse, a quibus spoliatus, atque vulneribus concisus ita sit, ut vitam omnino desperet. Interueniat autem casu aliquis, Medicinæ gloria præstans, qui remedijs salutaribus facile queat hominem saucium, & animam iam propemodum efflantem, in pristinam sanitatem restituere; nihilque aliud ab illo requirat, quam ut se curari permittat; multisque argumentis auctoritatem suam constituat; atque doceat, omnem spem recuperandæ sanitatis, in illa arte, quam se tenere proficitur, esse reponendam. Id si agrotus persuaferit, atque confestim ei salutare remedium adhibeat; quo tandem beneficio Medicus ei adstrictus est, qui sanari voluit? Nullo certe. immo, qui fuit illius ope in sanitatem restitutus, illi vitam debet; eritque scelestissimus iudicandus, si in optimum Medicum ingratus exstiterit. Quid, si Princeps ditissimus hominem inopem, & egentem opibus suis locupletare studeat? num dicemus, Principem illum esse homini illi obligatum, quod opes, quibus indigebat, minime aspernatus sit? Minime certe. quin potius egens homo omnia vitæ studia illi debet, cuius opibus indigentiam suam subleuatam cernit. Ergo, cum in nobis liberam assentiendi facultatem relictam dicimus, non continuo gloriæ gratiæ Diuinæ præripimus: siquidem omnes opes, atque facultates, omnia bona, quibus affluimus, Deo nos ad salutem absque vllis nostris meritis clementissime vocanti, lucemque suam porrigenti, & auxilium pollicenti, & magnificentissime conferenti, accepta referimus. Itaque in nostra salute clementiam illius, non studium nostrum extollimus; in impiorum interitu non iudici iniquitatem aspingimus, sed sanctissimi iudicii sanctitatem celebramus. Quid enim iustius, quam homines, qui præ libidine salutem suam prodidere, Deum contempnere, aures suas vocibus illius ocludere, & cum benignitate summi illius Domini usque ad extremum certauere; tanti sceleris, atque tantæ contumaciæ poenas expendere? Ergo hæc futura impiorum hominum in scelere periticia, omnibus ante sæculis a Deo prouisa, fecit, ut Deus eos iustissime multo ante, quam nascerentur, improbaret. Contra vero, huius impedimenti remotio Dei clementiam allexit, ut eos, qui non erant perpetuo contra illius gratiam, & benignitatem obstinatis animis pugnaturi, clementer eligeret. Non igitur dicimus Deum nobis aliquo iuris nexu obligatum fuisse. quis enim dedit ei prior, & retribuetur ei? quibus igitur salutem confert, clementissime confert. Hoc tamen dicimus, posse nos nobis ipsis deesse, posse inuitantis liberalitatem aspernari, posse vel oblatam gra-

tiam repudiare, vel iam acquisitam abicere. quocirca Paulus, ad Hebræos scribens, admonet, ne desint ipsi gratiæ Dei. Vtrum autem horum facturi simus, fuit a Deo ab æterno tempore prouisum. id igitur cum impulit, ut alios a principio beatos, alios miseros esse vellet; neque ea Diuinæ mentis prouisio, consilijs humanis vllā necessitatem affert. Ut enim, cum video hominem amentia præcipitem in exitum sponte sua ferri; non ideo furit ille, quia furentem illum cerno; sed ideo cerno furentem, quia ante oculos meos furit; ita, cum Deus hominem omnibus ante sæculis peccatum nouit, non ideo peccat homo, quia fuit peccatum illius a Deo præuisum; sed ideo præuidit Deus peccatum illius, quia is homo erat peccaturus. Quod si dicas cum Caluino, Deum futura prouidere non posse, nisi quæ fuerint ab illo designata; ita, ut, si peccata prænouit, sit asserendum, peccata illius consilio designata fuisse; non solum Deum iniquum facis, verum etiam Diuinitate spoliās. Nihil enim tam videtur esse diuinum, quam futura prænoscere. Vnde scriptum est apud Isaiam; Annuntiate, quæ ventura sunt in futurum; & sciemus, quod Dixeritis vos. Ea autem, quæ causis necessarijs continentur, non tam futura, quam præsentia sunt. quocirca Astrologi, cum defectus Solis, atque Lunæ multo ante prædicunt, non diuinant. Si igitur, Deum nihil aliud prouidere, quam quod ipsius immutabili decreto continetur, asseris; Deo nihilo plus tribuis, quam Astrologis: quod quid dici potest amentius? Quod si non intelligis, quo modo Deus immensa, & infinita sapientia, omnia, quæ sunt euentura, siue illa sint vi illius efficienda, siue benignitate illius toleranda, atque rursus ad consilij sui ordinem reuocanda, præsentiat: mirum non est, quando neque illius naturam potes mente comprehendere, neque, quanta sit illius maiestas, quanta vis, atque prouidentia, suspicari. Sunt tamen, qui nimis imperite rationem hanc totā exagitant. Hinc enim sequi dicunt, ut Dei præscientia a rebus pendeat. Quid hic pendere appellent, nescio. Num vim illam intelligenti, atque omnia prouidendi, a rebus futuris sumi? nemo tam excors est, qui illud secum statuatur. Siquidem ne nos quidem ipsi, cum insitam intelligentiam in res aliquas oblatas intendimus, eam vim ab ipsis rebus sumimus; sed illam intelligentiam, quam habemus, in earum rerum explicatione exercemus. Sic Diuinam præscientiam dicimus, non a rebus futuris sumi; sed in ea tantum, quæ futura sunt, intendi; ita, ut, si futura non sunt, nullo modo ea futura prouideat. quemadmodum neque quidquam iudicaret, nisi aliquid esset iudicio illius examinandum; neque aliquid denique prouideret, nisi futurum esset aliquid prouidentia illius dirigendum. Si hoc pendere aliunde appellant; appellant sane, quo velint nomine dummodo intelligant, nihil absurdi in hac

sententia contineri. Fatemur enim, Deum futura non praevidere, nisi quia futura sint. Ergo, inquit, id non potest non evenire: necessario igitur eveniet. secus enim veritas illa sempiterna posset in falsum conuertere. Vidit verbi gratia Deus Iudam peccaturum: peccabit igitur Iudas necessario. pugnant enim haec inter se, Praenouit Deus Iudam peccaturum, & Iudas non necessario peccabit. Si enim libere peccabit, erit igitur in illo non peccare. ponamus igitur non peccare, cum vtrumvis illi liberum sit. Si igitur non peccauerit, falli poterit Diuina praescientia. Quod si fieri non potest, ut aliquid Deum fallat; eveniat opus est omnino, quod Deus futurum esse praesentit. Itaque efficitur, omnia necessario evenire. Haec qui sic colligunt, minime vident se contra Dialecticam disciplinam argumentari. Sic enim traditur, sublato eo, quod consequens est, tolli etiam, quod antecedit. In reciprocis igitur enuntiationibus, cum alteram altera mutuo consequatur, vna perempta, & alteram perimi, atque tolli necesse est. Veluti, hominem esse, & rationis esse participem, reciproca sunt. mutuo enim se consequuntur. Si enim homo est, rationis particeps est. Si igitur e contrario, rationis particeps non est, homo certe non est. Cum igitur, Iudas peccaturum, & Deum id peccatum ex aeternitate omni prouidisse, sint reciproca, (si enim Iudas peccaturus erat, id peccatum fuit ante praesentitum; & si fuit praesentitum, erat peccaturus) efficitur, ut, si peccaturus non fuit, nec ante a Deo peccatum illius praesentitum fuerit. Si libere, inquit, peccauit Iudas, potuit non peccare? Recte sane. Ponamus non peccare? ut lubet, inquam, dummodo etiam id ponas, quod consequens necessario est: nempe, Deum minime eum peccaturum prouidisse. At, inquit, iam inter nos erat constitutum, Deum id praesentitum? Erat quidem: sed ita, si ille esset peccaturus. Sunt enim haec con nexa, & ita copulata, ut seungi nequeant. nempe, quod futurum est, esse prouiditum; & quod prouiditum ante fuit, esse futurum: ita tamen, (quemadmodum ante disputauimus) ut illa prouisio non necessitatem inferat; sed, quorundam res casura sit, necessario praenoscatur. Quoties igitur aliquid futurum negas; toties id, quod est consequens, negare necesse est: nempe, id ipsum fuisse ante a Deo cognitum, nempe minime futurum. Quod igitur tibi dabam, nempe, Deum id ante cognouisse; ea lege dabam, ut tu etiam mihi concederes, fore, ut Iudas, cum vtrumque in illius potestate fuisset, mallet tamen officium prodere, quam debitam fidem tueri. Cum igitur statuis, Iudam maluisse permanere in fide, statuas etiam opus est, non in illo perfidiam, sed fidem fuisse praecognitam. Quod autem Dei praescientia, decretum illius sempiternum natura, atque ratione semper antecedit, ita, ut neque ante approbet, neque improbet quemquam vltimo modo, quam aliquid in iis, de quibus statuit,

ante prospiciat; non tantum sanctorum hominum auctoritate, sed sacrarum etiam litterarum testimonio confirmari potest. Paulus enim, Quos praesciuit, inquit, & praedestinavit. Vides, quo modo praescientiam anteire, consequi autem praedestinationem demonstret? In eadem vero Epistola ait: Ut secundum electionem Dei, propositum maneat, non ex operibus, sed ex vocante; dictum est ipsi, quod maior seruiat minori. Loquitur autem de Rebecca, quae geminos filios aluo continebat. Hic etiam electionem ostendit propositum, hoc est, anticipatum illud Dei iudicium, quo aliquem destinatum ad aeternam gloriam, semper antegredi. Licet enim doceat, non meritis hominum gratiam Dei conciliari, (non enim, quod electi aliquid in vita praecleari gessissent, fuerunt in gratiam Dei recepti; sed, postquam recepti fuerunt, tunc multa praecleara gesserunt) licet igitur doceat omnia debere gratiae Diuinae tribui: ostendit tamen, Deum elegisse, in quos gratiae suae opes conferret. Ea autem ratione interdum fidelium nationem electionem appellat, quod sint a communi hominum multitudine selecti. Quod, inquit ille, quarebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem est consecuta. Vnde etiam passim omnes sanctos appellat Electos. Qui electos esse dicit, aliquid profecto in illis fuisse statuit, quod in improbis non fuerit, ob quod facti sunt clementiae Diuinae participes. Electio enim rei alienius, absque aliquo discrimine in re ipsa consistens iudicio constare non potest. Quid autem Deus in eligendis hominibus secutus sit, idem Paulus aperit, dicens: Quid dicemus? quod gentes, quae non sequebantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam; iustitiam autem, quae ex fide est. Israel vero, sectando legem iustitiae, in legem iustitiae non peruenit. quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis. Quo in loco plane videmus, Deum in hominibus eligendis fidem praesentitum; in sceleratis autem perfidiam, & arrogantiam; contumacisq. animi perueritiam. Petrus item, cum in principio Epistolae suae salutem adscribit fidelibus, eos Electos esse dicit, secundum Dei praescientiam. In quo plane demonstrat, Dei praescientiam, ipsius praefinitionem, aut (ut iam trito more loquamur) praedestinationem, anteire. Ideo enim decreto suo aliquid de hominibus, qui nondum nati sunt, ante definit; quia, quid ab illis gerendum sit, ante cognoscit. Sed, quid aliorum testimonia conquirimus, cum huius sententiae auctorem ipsum Dei filium habeamus? Numquid id obscure pronuntiat? numquid inuolucris, & ambagibus, obscuritatem rebus clarissimis affert aliquando; & non potius apertissime, quid de hoc statuendum esset, exponit? Cum enim in suorum conspectum futuri iudicii rationem constituit; futurum ait, ut mittat electos in sempiterni Regni possessionem, quod paratum est, inquit, vobis a constitutione mundi.

Rom. 11.

Rom. 9.

1. Per. 11.

Math. 25.

mundi. Per constitutionem mundi, non tam mundi huius nascentis exordium, quam ipsius designatio, mente Diuina concepta, intelligenda est. quae cum sempiterna sit, nihil aliud est, esse regnum alicui a constitutione mundi paratum, quam a sempiterno tempore constitutum. Sed rationem, cur Deus ab aeterno tempore quosdam elegerit, & ad regnum immortale destinaret, consequens est, ut ab eodem summo iudice attentissimis mentibus, & auribus audiamus. Ekuri enim, inquit ille, & dedistis mihi cibum; sitiui, & dedistis mihi potum; hospes eram, & hospitio excepistis me; nudus, & operuistis me; infirmus, & visitastis me; carcere inclusus, & venistis ad me. Quia ergo Pater vidit fore, ut hi Christum fide conciperent, eaq. fide tandem vehementius incitati, omnia benignitatis officia, cum in omnes homines, tum vel maxime in Christi fratres, atque membra, conferrent; ideo a sempiterno tempore regnum illis sempiternum, atque florentissimum, designauit. sequitur autem: Tunc dicit iis, qui a sinistris eius erunt, Discedite, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius. Hic similiter videmus, esse iniustis supplicia aeterno Dei consilio definita. Si rationem exquiris, eam adducit, quod fuerint in eum inuoluntarii, & inhumani; quod nullum illius nomine in miseros, & afflictos officium benignitatis, & clementiae contulerint. Mentis igitur impia rebellio, duri, & contumacis animi pernicacia, cum Diuina lege pugnant, & eminens inde crudelitas, & immanitas, Diuina mente praecognita, fuit in causa, cur iam ab aeterno tempore Deus eos sempiterno exitio deuouerit. Quid igitur? num grauiorem aliquem auctorem desideras? audis Diuinam vocis oraculum: audis veritatis ipsius sempiternae testimonium: audis ipsum Dei filium, iudicii sui rationem suis discipulis aperientem: & tamen, hac disciplina relicta, alias rationes exquires? alias causas excogitabis? & ingenij tui acumen temere iactabis? in eosq. te laqueos indues, quibus expediti nullo modo possis? Cum igitur haec sententia, non modo sit recta ratione, sanctorumque hominum testimonio munita; cum etiam sit non solum Apostolorum auctoritate comprobata, verum etiam Christi ipsius clarissima voce, atque sententia confirmata; ita tamen erimus imbecilli, ut, propter inanes quosdam Pelagij timores, & larvarum etiam formidines, illam tueri formidemus? Quid enim habet illa commune cum Pelagij impietate? Num asserit, hominem absque Dei gratia posse vitam suam recte constituere? num in caelum posse quemquam absque Diuina ope conscendere? num Deum ad homines euocandos, clementissime subleuandos, aliquot hominum meritis adstringi potuisse? Minime quidem. Quid igitur? ne ab iis opinionibus, quae quasi dictata redduntur, discedamus, Christi sententiam sequi non audeamus? & hominum

Math. ibid.

Ibidem.

conscientias curis tristissimis afficiemus? perplexisq. opinionibus, nullum exitum habentibus, multorum animos implicabimus? Quid enim magis possit mentem miseri hominis affligere, non reperio; quam illa cura, quae saepenumero animos quorundam hominum peruagatur; dum cogitant, se se, si iam sunt exitio destinati, non posse id effugere; sed, velint, nolint, esse iam sibi subeundam pestem, aeterna necessitate definitam: cum facile sit, hac communi sanctorum, atque adeo Christi sententia, posse quemlibet, si velit, sibi omnia de Diuina bonitate, & clementia, polliceri? omnes enim possumus, Dei ope praemuniti, vitare scelus, & pietatem omni mente colere, & sic beatis annumerari. Obiciunt tamen quidam quaestiones innumerabiles: qualis illa est de Tyriis, & Sidoniis; qui quidem, teste Christo, si Diuina illius opera vidissent; vita flagitia multis lacrymis expiassent; item de pueris infantibus, qui sine lustratione vitata discedunt; de iis etiam, qui in extremis, atque vltimis gentibus positi sunt, ad quos numquam Euangelium penetravit. hos omnes disputant, non perfidia sua, neque enim Euangelium fama, & auditione perceperunt; ut ea causa dicamus eos interiisse, quod Euangelio restiterint; sed ideo tantum, quod fuerint a Deo improbi, periisse. Quibus omnibus ut breuiter satisfaciam, ita respondebo. Tanta ne estis confidentia, ut iam vobis omnia Diuina consilia comprehensa putetis? sic enim argumentamini, quasi sit necesse, si causa vlla sint Diuinorum consiliorum, eas vobis cognitae esse. ex eo enim, quod vobis cognitae non sunt, causas subesse negatis. Nam, quid hoc aliud est? multi sunt, qui intereunt: huius interitus causam non teneo: nulla igitur causa est, cur intereant. est igitur eorum interitus ad aeternum decretum absque vlla causa referendus. Sed libenter audierim, vtrum ne sit aequius, ex illis Diuini iudicii causis, quas mente comprehensas teneo, colligere ea etiam, quorum causas non assequor, non sine causa, & ratione constitui? an potius ex eo, quod aliquam Diuini iudicii rationem ignoreo, eas etiam rationes, quas a Christo didici, vniuersas negare? Exempli gratia. Corruit turris Siloe, atque ruina sua sceleratos homines oppressit. Ut autem e Christo didicimus, turris illa non absque Dei consilio corruit. voluit enim Deus homines illos scelestos conterere, ut, illa sui iudicii significatione, reliquos simili scelere conuictos a flagitio renocaret. Si modo corruat domus aliqua, quae satis firma videatur, multosque mortales obstruat; esset ne magis pia rationi consentaneum, si alterutrum esset necesse, suspicari, has etiam ades non absque Diuino iudicio corruisse, quamuis iudicii Diuini rationem non teneam? an ex hac mea inscitia colligere, contra Christi testimonium, neque illam quidem tur-

Math. 23.
Luc. 10.

Luc. 13.

rim Siloe Diuino iudicio concidisse? Hoc enim perinde esset, atque si aliquis, ex eo, quod vim herbæ vnius ignoret, concludat, neque in aliis herbis aliquam vim ad morbos hominum pellendos inesse. Quo quid fingi potest stultius? Inscitiam tu pro argumento sumas ad omnia, quæ sunt fortasse aliis comperta, omnino labefactanda? & quasi esset necesse, si aliqua causa subesset, eam tibi perceptam esse; ita omnia, quorum causam non vides, temere, & importune negabis? isto enim modo naturam prope vniuersam conuelles, neque enim millesimam naturæ partem ex causis intelligis. Ergo, si earum rerum, quas contrectas manibus, & oculis intueris, causas ignoras; me coges, ut tibi omnium consiliorum Diuinorum causas explanem? Ita egnim vrges, quasi sit mihi necesse confiteri, si rationem aliquis iudicij Diuini reddere non possim, eorum etiam, quorum rationem didici, causam nullam prorsus exstare. Vide, quantum inter tuam, & meam sententiam inter sit, tu ex causis, quas ignoras, eas etiam, quas nosse facillime potes, enertis. ego, contra, ex iis causis, quas noui, ea etiam, quæ non intelligo, non sine causa euenire confirmo. nihil enim Diuina sapientia molitur sine summo consilio, & quitate, ratione. Cum igitur aliquid a Deo geri perspicias, causam indagato, si potes; si non potes, ab eo tamen nihil sine causa fieri, tecum ipse constitue. Fateor igitur, me nescire, quod nescis; neque sum curiosus in Diuinis rebus temere perscrutandis. video, me certis finibus circumscriptum, quos transire minime liceat. non eum sapientiæ gradum assecutus sum, ut cum Mose possim in montem Dei conscendere. Terret me vox illa Domini, extremo supplicio fancientis eorum audaciam, & temeritatem, qui iniussu illius ad verticem montis euadere nituntur. Hoc vnum tamen scio, nihil a Deo sine summa ratione fieri. Ut tamen aliquid dicam, Tyrij, & Sidonij non fuerunt ope Diuina destituti: potuissent enim naturæ operibus admoneri, & Diuinis vocibus animi interne pulsantibus ad pietatis studium incitari. Si igitur damnati sunt, merito damnati sunt. Diuino siquidem spiritui, qui eos ad se vocabat, obstiteret. Certe, inquit, si Christus apud eos versaretur, ope firmiore stabiliti, a vitiis omnibus emerfissent. Fateor equidem, cur igitur, inquit, eo tempore, quo gentes illi se adeo ad illius disciplinam dociles præbuisent, non apud eas potius, quam postea apud Iudeos, Diuinam virtutem suam operibus indicauit? Quia nondum maturum tempus aduenerat; & ratio Diuini consilij postulabat, ut magis vniuerso generi humano, quam paucis ciuitatibus, esset Christi aduentu consultum. Eo igitur tempore aduenit Christus, in quo genus hominum erat maioribus malis impeditum; & quod magis opportunum fuit, ad vniuersum genus & Diaboli tyrannide liberandum. Nam de pueris pri-

mum dicam, ignorare me, an Diuina clementia valde his prospexerit, cum eos immatura, ut videbatur, morte de medio sustulit. Deinde, nullum eis supplicium, ut iam superius diximus, irrogari. Illorum item salutem, quibus Euangelium enuntiatur non est, desperadam non arbitror. Si enim, crediderint Deum esse, & se inquirentes remunerari, & hac fide vitam omnem direxerint, certe maiore quodam lumine illustrabuntur, & ad gloriam Diuinam tandem Christi præsidio aspirabunt. Quo modo, inquit, absque Iesu nomine salutem poterunt adipisci? neque enim est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Recte, omnes enim, qui a mundi primordio salutem adepti sunt, in quibus hi etiam enumerandi sunt, Christi meritis, atque virtute conseruati sunt, neque sine illius illustratione ad beatam vitam peruenere. At dices, si gentibus illis fuisset Christi mysterium aperte nuntiatur, floreret apud eos vera pietas, atque religio; multoq. plures ex illis seruarentur. Credibile quidem est; sed illam culpam tu in desidia non stram potius, quam in aliam superiorem causam, conferto. Deinde statue, illos non esse Diuino auxilio penitus orbatos; ita, ut, si velint, (velle autem eis liberum est) iusticiam tandem fide obtinere non possint. Postremo, cum maturitas temporis Dei consilio designata appropinquauerit, erit tunc fortasse melius vniuersæ genti consultum, quod nunc iam fieri videmus. Cernimus enim, Aethiopiam, Indiam vniuersam, Sinarum oras extremas, innumerabilesq. alias nationes ad Christum fludium inflammato confluere, omnesq. regiones Crucis insignibus illustrari. Hæc cum dico, non mihi videor oracula fundere, neq. de Christi sententia omnia pronuntiare, quare omnes meos sensus Ecclesiæ submitto, quæ est firmitas, atque columna veritatis. Ut tamen hæc non sint, illud certe, quod Christus ipse me docuit, ad extremum tenebo: nempe, liberum esse mihi, dedecus vitare, præclara moliri, honestatem amplecti, studio pietatis, & religionis inflammari. Neque, si omnia non assequor, continuo sequitur, Deum absque vlla causa, nisi tantum, quia libuit, aliquem perdere statuisse. Id enim de Deo suspicari, est impium facinus, & vehementer execrandum. Fieri quidem necesse est, ut multa in posterum spectet Diuina sapientia, quare sic potius, quam alio modo, res ipsas moderari statuat; quæ tamen ingenio consequi minime valeamus. Fieri tamen non potest, ut aliquid is sine causa constituat. neque enim habet vllum temeritatem cum Diuina mente commercium. Quare perditorum hominum contagium penitus arceamus; & libertatem, quam Deus est nobis elargitus, ita retineamus, ut nulla vquam impia vox, & oratio, nos ab eiusdem possessione depellat. Longius fortasse elatus sum in hac quæstione explicanda, quam muneris

ris instituti ratio postulabat. Sed, cum iustitiæ colendæ facilitatem explanare voluissem, omnia impedimenta, quæ mihi vel ab aduersariis impie, vel a nostris imperite apponebantur, repellenda putavi. Nunc restat, ut breuiter ostendam, quam prompta, & expedita sit iustitiæ disciplina: nec solum esse in nobis, quod plane demonstratum arbitror, flagitia omnia vitare, libidinisq. ipsius impetum recta ratione comprimere; verum etiâ iustitiæ splendorem, & dignitatem facillime tueri. Immanis est, & fera cupiditas: multum valet ad conturbandos animos iracundiæ furor: voluptatis autem blanditiæ, mirum, quantum possunt ad mentis aciem obscurandam: doloris vero faces, totum animi statum exstingunt. infinita sunt vndique pericula miseris hominibus intentata: hominis autem natura est fragilis, & imbecilla, leuiq. statu in varias partes iactata, minimis etiam malorum fluctibus frequenter obruitur. Quo modo igitur, inquit, in tanta virium humanarum imbecillitate, contra tantas, & tam immanes opes, poterimus Diuinum iustitiæ statum adipisci, aut partum perpetuo retinere? si vires tuas confideres, nullo modo: sed, si Diuinas opes, quæ, si velis, tibi semper aderunt, animo completare, nihil erit facilius. Pone me, inquit ille, iuxta te; & cuiusvis manus pugnet contra me. Sit quantumvis immanis, & fera libido; sint hostes crudeles, & importuni, maximisq. exercitiis confispati; bella vndique contra nos furibundi homines, atque perditii moliantur; ipseq. inferorum manium Princeps omnes copias suas educat: quid tandem poterunt eis nocere, qui fuerint Diuino auxilio præmuniti? si dicas igitur, te non posse tuis viribus hostibus valentissimis obsistere, confitebor; si Diuinis, non solum negabo, sed te etiam impietatis simul, & amentitiæ conuincam. Etenim, si Rex quidam maximus, cui ego subditus essem, mihi soli nudo, & inermi, præciperet, ut urbem hostium munitissimâ intra paucos dies expugnarem; is certe furiosus esset habendus, cum id mihi præcepisset, quod exsequi nullo modo possem. Sed, si is mihi machinas, tormenta, commeatum, vim, exercitum, copias assignasset, easq. mihi opes tribuisset, quibus non vnam modo urbem, sed regna etiam, & imperia, & nationes vniuersas possem, si liberet, exstingere: id si exequi neglexissem, non ille amens, & iniquus villo modo; sed ego ignauus, & improbus essem merito iudicandus. Ita, cum mihi Deus ea præcipiat, quæ meis, hoc est, naturæ tantum, opibus præstare non possum; isq. mihi robur inuictum, atq. Diuina præsidia pollicetur, fidemq. dat, se præsentem fore, atq. pro me certamen initurum; hostesq. meos, si mihi deesse nolim, in fugam facile conuersurum: id si ego tantis opibus instructus facere recusum, non ille iniquus, quasi difficilia præ-

scripserit; sed ego nefarius sum existimandus, quod Domini imperium contempserim. Hoc præceptum, inquit Moses, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cælo situm; ut dicas, Quis e nobis in cælum potest ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, atque opere compleamus? neque vltra mare positum, ut dicas, Quis traiciet mare, & illud ad nos usque deferat, ut possimus audire, & facere, quod præceptum est? prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illud. Hoc, quod ait, præceptum, esse cordi infixum, iam non est legis ipsius lapidibus incisæ; sed fidei præcordiis insculptæ officium, & munus. Si enim fidem Diuinis promissis adhibemus, præsidium repente Diuinum consequimur, quo facillime omnia, quæ sunt nobis imperata, faciamus, atque ita salui simus. Si confitearis, inquit Paulus, ore tuo Dominum Iesum, & corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Quo modo saluus? numquid alia est ad salutem via munita, quam quæ Diuina lege continetur? nulla prorsus. Fremant, quantum velint, homines petulantes, & improbi; atque clamoribus, etiam si lubet, disrumpantur. Nemo enim, nemo inquam, mentis, & orationis compos, salutem consequetur, nisi legem seruauerit: aut certe, quod idem valet, ad eam seruandam animo promptus, atque paratus exstiterit. Sed, quia nemo potest sine Dei præsidio nefariam cupiditatem, quæ Dei legi est inimica, repellere, atque Diuinis institutis obedire; præsidium vero Diuinum fide tantum consequimur; atque ita facillime præcepta legis obseruamus: ideo dicitur, nos fide saluos fieri. Fides enim facit, ut Dei legem in animo incisam habeamus, atque ita sempiternum salutis fœdus cum Domino faciamus. Ergo, cum habeamus Dei legem intimis animi sensibus inclusam; euenit, ut, compressa cupiditate, extincta libidine, sublata contumacia animi prauitate, fiat repente animus ipse spiritus Diuini sacrarium, & omni mente in ipsius Diuinæ legis studium incitetur; atque, ut vno verbo dicam, iustitiæ Diuinæ magnificentiam, & decus comprehensam animo contineat. Quid enim aliud est iustitia, quam status animi ita lege Diuina constitutus, ut nihil insit in illo Dei moderationi contrarium? Fide igitur firmati, & stabiliti, promissum a Deo auxilium obtinemus, quo facillime Dei legem seruamus, atque ita salutem consequimur. Quocirca recte dicitur, fide tantum posse legem Diuinam impleri: non quod, inaniter credendo, nihilque honesti, & præclarum, animo moliendo, possit ullo modo legi satisfieri; sed quia fide, promissi Diuini compotes, illiusque præsentis auxilij participes efficiamur; atq. ita vires inuictas assequimur, quibus omnia

Deut. 30.

Rom. 16.

Osor. Tom. 2.

S 3

legi

legi contraria repellamus, & inflammatis animis ad ipsius legis Diuinæ studium rapiamur. Si igitur crediderimus, ut Paulus ait, salui profecto erimus. Non enim cupiditatem, non libidinem, non flagitia infinita venerabimur; non animum diuersis, & inter se repugnantibus curis distractum geremus; sed vnum Deum intuebimur; illum amabimus; ad illius gloriam omnia nostra studia dirigemus; opibusque illius quotidie magis instructi, & inuictis præsidii stipati, omnes hostium arces munitissimas expugnabimus. Eo namque amoris federe Deo coniuncti sumus, ut nullo pacto, quamdiu in fide permanemus, simus ab illo deferendi; sed potius celestibus copiis perpetuo firmandi, atque sempiternis bonis mirifice locupletandi. Cum igitur in nobis iustitia sit, & præter hoc amplissimum Dei munus, simus perpetua Dei custodia muniti, facile possumus hæc omnia munera in dies amplificata tueri, atque conseruare. Multo enim hæc magis in nostra potestate sunt, quæ in Dei benignitate sita sunt, quam si in nobis solum, atque in natura fuissent. Nos enim, cum simus amentes, & imbecilli, facile nostra bona profundimus; & semel amissa recuperare non possumus. At, quæ in Dei benignitate sunt posita, facile illius ope conseruamus; & elapsa de manibus, facile, benignitate illius, recuperamus. Ut enim patrimonium, sapientissimi patris industria gubernatum, multo securius est, quam si fuisset omnino in filij prodigi manibus, atque consilio relictum; patris enim prudentia non modo retineri, sed etiam augeri potest; filij autem temeritate dissipari facillime, atque in libidine, & flagitio consumi necesse est. Sic magis nostra duenda sunt ea, quæ sunt in Dei benignitate constituta, quam si in nostra solum industria, & consilio posita fuissent. nos enim nobis deesse possumus; at Dei benignitas nobis, quoties fidem amplexabimur, deesse non poterit. Non enim tam communis est Solis claritas oculis animantium; non tam late patet aeris in omnes partes diffusæ natura; non aqua, non ignis denique tam est omnium mortalium vsibus expositus, quam est gratia Diuina omnibus, qui illam adipisci, & conseruare voluerint, parata. cælum namque citius euanesceat, quam posset gratiæ Diuinæ fructus fidei denegari, aut splendor illius, & dignitas aboleri. Si igitur, frui lumine Solis, est magis in nostra manu, quam in opibus uti, quas aut a natura habemus, aut industria consecuti sumus; (illæ enim, aut morbo, aut aliqua vi nobis eripi possunt; Sol autem viuus eripi non potest) multo certe magis est in nostra manu ex gratia Diuina sempiternos fructus excipere, quam naturæ muneribus uti. adsit modo vera, atque germana fides; nullum erit tantum malum, quod non facile vitemus; nullum tantum bonum, quod non adipiscamur. si enim sumus morbis oppressi, fa-

nabimur; si vincti, liberabimur; si merentes, exultabimus; si pauperes, abundabimus; si exules, restituemur; si mortui, reuiuiscemus; si notati ignominia, decus, & gloriam consequemur; si versamur in bonis, in eorum tandem secunda possessione collocabimur. Quæcumque tandem condicione simus, semper nobis Dei benignitas accurrit, si eam fide requiramus, & pia prece flagitemus: & ita, aut amisam iustitiam recuperamus, aut muneribus illius quotidie magis augemur. sic fit, ut nulla sit possessio firmior. nititur enim Diuina promissione, quæ neminem vmquam sefellit; neque fallere vmquam poterit. Hanc autem promissionem fides spectat, huius fiducia nititur, in ea conquiescit. Ideo ex fide, inquit Paulus, ut secundum gratiam firma sit promissio. Qualis tandem est ista promissio? ut, qui cum fide Christi ad Deum accesserint, & scelere soluantur, & exsecratione, qua fuerant deuincti, liberentur, & Dei legem habeant in animis inscriptam, & spiritus sancti numen comprehensum animo contineant, & vitam nullo flagitio contaminent; sed eam Dei lege moderentur; ut, quemadmodum est apud Ezechielem, in Dei præceptis ambulent, & opera sancta, & præclara perficiant; ut denique iusti sint. Huc enim omnia promissa Diuina referuntur, ut animos omnium hominum certa spe iustitiæ confirmet. Non sunt igitur iustitiæ parandæ causa terræ penitus eruendæ; maria omnia transmittenda, regiones vltimæ peragrandæ. præsto enim est, quoties illius suauitate frui concupieris. Nec enim solum iustitiam, sed ipsius iustitiæ partem tecum semper, si volueris, habebis. Nec enim nos ad illum prius accedimus, quam ipse ad nos adueniat, in animisq. nostris iam gratia illius liberatis stabilem sedem sibi constituat. Cum igitur immensa Dei potentia, nullis finibus possit ratione aliqua circumscripti, cum illius benignitas tam late pateat, ut omnibus obuia sit, vniuersumq. genus hominum ad se alliciat, & inuiter, omnibus denique clementiæ suæ fructum polliceatur; quis potest ambigere, quin sit, iustitiam obtinere, facillimum? Non enim viribus humanis, sed Diuinis, ad eam enitimur; & quo natura est infirmior, eo facilius possumus ad iustitiam peruenire. Minus enim effrimur, & inolescimus; minus nos ipsos diligimus; minus nos ipsos diligimus; minus nobis assumimus; quo magis nostræ naturæ imbecillitatem cognouimus; & ita facilius, nobis ipsi diffidentes, toti e Diuina clementia pendemus, & multo constantius in fide permanemus. Quo autem fides est acrior, & vehementior; eo maius, & amplius auxilium nobis a Deo comparamus. Habemus, ut inquit Paulus, thesaurum istum in vasis fictilibus; ut hæc tam excellens vis sit Deo, & non nobis, attributa. Est igitur nobis utilis infirmitas naturæ; si quidem

Rom. 4.

Ezec. 11.

2. Cor. 4.

quid illius cognitione fides acrius excitatur; & animus ita fit in dies ope Diuina robustior. Quocirca idem Paulus ait, se tunc esse fortior, cum se infirmior agnoscat. Illud autem oraculum mirifice amplexatur; quo dicit, Dominum se his verbis allocutum fuisse: Paule, sufficit tibi gratia mea. nam virtus mea in infirmitate perficitur. itaque magnis vocibus testificatur Paulus, se omnia posse, non naturæ viribus, sed ope illius, qui mentes hominis fidelis inuicta virtute corroborat, atque confirmat. Quid illud? non ne satis magno argumento est, esse nobis egregiam colendæ, & exercendæ iustitiæ facultatem Diuina gratia tributam; quod nemo vmquam se totum ad illius studium applicuit, quin intra breue tempus, & exiguum, ex illa maximos fructus assequeretur? nullum enim studium, nulla cura, nullus conatus, exitus tam faciles habet. Quot millia pecuniæ cupiditate flagrant, & illius causa immensos labores excipiunt? quotus autem quisque diuitias assequitur? Quid, qui voluptatibus seruiunt? quid, qui honores ambiunt? quid, qui aliquid aliud in vita terrenum, & caducum, sitienter appetunt? quid illi etiam, qui artium studia consecantur? Numquid alicui conatus adeo feliciter succedit, ut ad id, quod vellet, quemadmodum vellet, aliquando tandem perueniret? immo, quo maioribus vigilijs, atque labore franguntur, minus sæpenumero votorum compotes euadunt. Sic enim sunt res humanæ: inani quadam specie homines impellunt, eisque falsa spe erectis, & concitatis illudunt; sic cupiditatem incendunt, ut incensam minime restinguant; sic se hominibus offerunt, ut se sequentes effugiant; & cum maxime contingi manibus, atque apprehendi videntur, elapsæ, protinus euadunt; neque quidquam aliud, quam dolorem animis iniustum, relinquunt. Cum igitur ex hominum infinito prope numero, pauci admodum id, quod vniuersi cupiunt, assecuti videntur; & iccirco vulgo beati reputantur; ipsi tamen, experiundo, sentiunt, sese sine vilo fructu vitam in maximo, & assiduo labore contriuisse. omnium igitur hominum, qui rebus terrenis addicti sunt, & cælestia non suspiciunt, labores inanes existunt. At, qui, fluxis, & interituris rebus abiectis, se totos conferunt ad iustitiæ cultum, inaneq. iustitiæ simulacrum spernunt, ut veræ fructum consequantur, eaq. de causa, neglectis hominum studijs, Diuinis tantum opibus innituntur; mirum est, quam subito commutentur; ut, vno temporis momento, ex impuris casti, ex sceleratis pii, ex auarar benigni, ex ferocibus mansueti, ex ignauis strenui fiant. Quantos autem progressus faciant, quam admirabiles fructus ex iustitiæ cultu percipiant,

explicari non potest. In Diuinæ namque legis studio ingressi, non tam currunt, quam aduolant, ut, in cæli aditum intromissi, Dei suauitate perfruantur. Efferuntur, inquit Isaias, alis, ut aquilæ; neque in cursu aliqua ex parte debilitati franguntur. Quid illud? non ne satis indicat, quam sit facilis iustitiæ cultus, quod neque teneræ puerorum ætati, neque infirmo virginum sexui sit aditus ad amplitudinem illius interclusus? Multos enim legimus, ineunte ætate sic fuisse iustitiæ studio incensos, ut illius tuendæ gratia nullum cruciatum recusarent. Sic igitur efficitur, nihil esse iustitiæ facilius, nam, qui in rebus alijs inanissimis parandis frustra sudamus, atque laboramus, & sine vilo fructu totam vitam consumimus; in re vna omnium maxima, atque præclarissima quærenda, numquam operam perdimus: sed, cum primum ad illam rite aspiramus, statim nobis occurrit, mentesque nostras opibus Diuinis exornat. quod quidem minime mirandum est. Nam ad reliqua omnia, quæ sunt fluxa, falsa, fallentia, proprijs viribus, & industria nixi contendimus; ad Diuinæ vero iustitiæ fructum, nullo modo, nisi Diuino auxilio, confidentes, enitimur. Quid autem de illius amplificatione dicendum? nullis enim finibus Dei clementia terminatur; nullis spatijs benignitas illius includitur; nullum est vltimum, in quo multum in iustitiæ studio progressus, tandem possis insistere. Reliquum est igitur, ut, quantum velis, exoptes; quantum optaueris, poscas; quantum poposceris, te impetraturum confidas; & cum magnum aliquem iustitiæ gradum adeptus fueris, ad altiorē repente contendas; neque vllis bonis contentus ad maiora, & altiora nitare; & semper immensa, & infinita concupiscas. Explebit enim cupiditatem tuam clementissimus ille Dominus; & quo ardentius sitieris, eo bibes affluentius. Dilata, inquit ille, ostium, & implebo illud. Vnde David mentem suam excitat ad tantæ magnificentiæ, atque liberalitatis laudes egregie concinendas; illumque optimum parentem perpetuo celebrandum, qui desiderium, quantumuis magnum, & infinitum, replet. Quamuis igitur aliquid amplum, & magnificum consequare, cum semper aliquid in rebus Diuinis amplius occurrat, (neque enim fieri potest, ut in rebus infinitis finem aliquando reperias) semper aliquid erit noui, quod optes, quod obsecres, quod adipiscare. Sic igitur eueniet, ut semper exoriare, & alijs atque alijs muneribus exornatus, nouis gaudijs exultes, & recenti voluptate quotidie cumuleris. quod adeo verum est, ut Paulus, in cuius mente Christus sanctissimum domicilium sibi constituit, fateatur, se numquam in gradu aliquo iustitiæ conquiescere; sed muneribus partis minime contentum

Isa. 40.

Psal. 80.
Psal. 145.

contentum ad maiora contendere, atque no-
uis quotidie opibus illustrari; & cum magna
quædam ornamenta fuisset consecutus, maio-
ra statim concupiscere. Si igitur nihil est iu-
sticia præclarior, nihil utilior, nihil pulchrius,
nihil iucundius, nihil in vniuersa natura ma-
gnificentius; si ea Deum hominibus coniun-
git, & homines splendore Diuinæ pulchritu-
dinis informat; si non possumus ab illius stu-
dio segregari, quin in extremam miseriam, &
in hostium immanium tyrannidem incida-
mus; si postremo constat, nihil esse facilius,
quam illius utilitate, iucunditate, & ampli-
tudine frui; quid obstat, quo minus omnes

nostras cogitationes, omnia studia, officia,
& consilia, omnes animi vires ad studium il-
lius conferamus? Quid enim amentius, quam
in rebus inanissimis, quæ in casu, & temeri-
tate sitæ sunt, omne vitæ studium frustra po-
nere; in re autem omnium præclarissima, quæ
prompta, atque parata est omnibus, eam in-
uenire cupientibus, nullam operam nauare?
Vt autem melius, quantus sit illius splendor,
& quam excellens decus, intelligi possit, at-
que mente cerni, nihil esse pulchrius, & ama-
bilius; deinceps, quod iam magna ex parte
fecimus, de illius utilitate, & amplitudine dis-
seremus.

HIERONYMI OSORII
DE IUSTITIA
LIBER DECIMVS.

QVAM sit iustitiæ studium faci-
le, & expeditum omnibus, qui
Diuinæ clementiæ nixi toto a-
nimo sunt in Diuinâ illius spe-
ciem conuersi, summumq. il-
lius splendorem, & magnificen-
tiam admirantur; satis explicatum arbitror.
Vt autem nobis magis infixum sit, in nulla re
esse flagrantiori studio, maioriq. virium omniū
contentione elaborandum, operæ pretium arbi-
tror, eius pulchritudinem clarius intueri, fru-
ctusq. illius amplissimos memoria replicare.
Inuat enim, ea, quæ celesti specie antecellunt,
non semel tantum adspicere; sed mentis adspe-
ctum identidem ad eorum considerationem re-
vocare; mirabilemque illam formam, & venusta-
tem in mente defigere: vt de illa noctes atque
dies acris, & attentius cogitantes, illius cupi-
ditate vehementius inflammemur. Est igitur iu-
stitiæ ratio nobis in primis oratione repeten-
da. est autem iustitia nihil aliud, quam status
animi Dei lege constitutus, atque ad numen il-
lius expressus, Diuinas opes conseruans, & con-
tinens. Lex autem ea est Diuinæ mentis mode-
ratio, & rationis omnia imperio sempiterno
continentis æquabilitas, vno societatis, & con-
iunctionis vinculo vniuersam naturam deuinci-
ens. Huius autem moderationis, & ordinis ve-
stigia minimis etiam in rebus impressa cerni-
mus; nihilq. omnino posse sine præscriptione il-
lius statum suum incolumem ab interitu con-
seruare perspicimus. Summa namque vis est,
& in omnes partes diffusa in ordine, atque mo-
do rerum omnium, incredibilis in numerorum
ratione, & in naturæ ipsius æquabilitate cōcin-
nitas. Ea namque efficit in corporis constitu-
tione sanitatem, in membrorum apta compo-
sitione pulchritudinem, in modulatis vocibus
harmoniam, in conuenienti corporis motu ve-
nustatem, in hominum cœtu iure deuincto con-
cordiam, in omnibus denique rebus, quoties
adhibetur, insigne decus, & elegantiam. Nec so-
lum decus eximium numero, lege, & modera-
tione conficitur; verum etiam omniū rerum
salus, naturæq. totius stabilitas, ea tantum vna
facillime conseruatur; ita, vt non modo omnis
dignitas, sed etiam utilitas, vniuersæq. naturæ
constantia in rationis, & legis æquabilitate cō-
sistat. Contra vero, quæ ab ea lege deseruntur,
omnia perturbata, & confusa sunt, sine lumine,

sine ordine, sine venustate, sœda, turpia, flagi-
tiosa, pestiferisq. morbis oppressa, & impedita.
Illa igitur auribus, oculis, animis aspernamur;
eorumq. tactum, & congressum refugimus. Ea-
dem lex efficit vniuersi cœli ornatum, clarissi-
mam siderum speciem, & splendorem, & in dis-
similibus, atque contrariis orbium celestium
conuersionibus, ad vnam tamen rationem in
ordinem reuocatis, admirabilem concentum,
& conuenientiam. Hæc eadem aquas dimensa
est; terramq. rationis ponderibus ita librauit,
vt, modico calore tepefacta, & cum anima, &
humore, rata quadam portione confusa, her-
bas, fruges, arbores, animantia cuncta profun-
deret. Hæc supera infimis, calida frigidis, leuia
grauibus, humida siccis, & reliqua omnia, quæ
sunt inter se pugnantia, medijs certa quadam
ratione cum extremis apte conuenientibus eo
nodo constrinxit, vt mirifice inter se, quæ sunt
dissimilia, consentiant. Eadem postremo ratio-
nis temperatio cœlum terræ coniungit; vniuer-
samq. naturam admirabili amoris consensio-
ne conglutinat; Mundumq. omnem varijs, at-
que propemodum infinitis formis complectum
ita connectit, vt vnam naturam, vnumq. orna-
tum ex innumerabilibus formis, & ornamentis
efficiat. Hic igitur rerum omnium modus, hæc
naturæ consensio, quæ Dei lege perficitur, est,
quæ res gignit, alit, auget, ornat, & vestit, atque
conseruat: ita, vt necesse sit, tam diu rem quæ
libet in statu suo permanere, quam diu eo legis
vinculo continetur; cum autem id dissoluitur,
interire. Sed, quo res præstantiore in locum ob-
tinet in natura, eo est in illa vis legis ipsius illu-
strior. Cum igitur nihil sit in toto mundo, men-
te, & ratione præstantius; eueniat, opus est, cum
legem Diuinam accipit, eaq. statum suum re-
git, & temperat, vt nihil possit illa cogitari præ-
clarior. Ea namque omnia, quæ singulis in re-
bus dispersa vi ipsius legis efficiuntur, in homi-
nis mente, cum ea legi Diuinæ pareat, coniun-
gantur; & summa, atque perfecta sunt. Est enim
tunc & valetudine firma, & viribus inuicta, &
specie præcellens, & claritate splendida, & glo-
ria florentissima, tantaq. sibi ipsi conspiratio-
ne consentiens, vt ex omnibus animi partibus
modulate sonantibus suauissimum concentum
efficiat. Nulla enim symphonia est cum iustitiæ
concentu vlla ex parte cōparanda. Iustitia ve-
ro tunc existit in nobis, cum lex est in mentibus
nostris

nostris diuinitus impressa. Quamuis enim lex communibus omnium sensibus infixata sit, (nemo enim est tam ferus, & immanis, qui non turpitudinem odio, & honestatem amore dignam existimet) cum tamen animus, inana cupiditate corporis inflammatus, ipsius iustitiae legis imperium recusat, non ita proprie dicitur, in eo legem inscriptam esse; sed in illo tantum, qui non modo communi sensu legis afficitur, sed qui eam omni studio sequitur, neque ab illius praescriptione desistit. parum enim iuuat communis ille sensus naturae, qui prorsus conuelli non potest; si quoties ad actionem ventum est, mens, cupiditatis immanitate victa, iudicium suum seruare nequit; sed statim libidini constringendam dat, & contra legis ipsius imperium, flagitio, & turpitudini succumbit. Tunc igitur valde proprie legem animis nostris impressam, & inscriptam esse dicimus; cum tanta lux est in mente, tantaque vis, ut totum animum facile imperio contineat: cum videlicet non modo ratio clare cernit, quid in vita sequendum sit; verum etiam voluntas, vere dulcedinis suauitate vehementer illecta, rationi pareat, eamque sequitur, & corporis voluptate contempta, in sempiternae voluptatis studium acriter incitatur. Tunc enim temeritate vinculis legis alligata, & omni custodia septa, nihil insurget in animo, quod menti tenebras offundat, eamque ab attentissima calis consideratione deductam, in terram deprimat. Ergo, cum lex Diuina iracundiam collustrat animum, ut non modo mentem erudiat, sed etiam totam voluntatem ad se rapiat, omnesque partes animi sibi consentientes efficiat; tunc verissime dicitur, Dei legem esse in mentibus humanis inscriptam. Hoc est autem, quod Deus apud Ieremiam se effecturum pollicetur: futurum namque ait, ut foedus sempiternum cum hominibus feriat, idque in eorum animis ad sempiternam memoriam consignet. Poenam, inquit, legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam. In cuius igitur animo lex Diuina ita fuerit spiritu illius incisa, ut omnes animi partes sui studio incendant, hic demum iustus est, spiritusque Diuino fruitur. solus enim poterit omnia iustitiae munera prosequi, & ita Deo semper amore coniungi, quod ut rectius intueri possimus, par est, ut iustitiae munera prosequamur; aliud rursus exordium ab illius definitione capientes. Est igitur iustitia, constans, & aequabilis animi prudentis affectio, ex Diuina mente apta suam cuique dignitatem tribuens. Qui igitur id, quod ius, & aequum postulat, vnicuique dissoluit, & rebus singulis id, quod illis debetur, attribuit, neminemque defraudat; is plane veris iustitiae ornamentis praeditus est. Est igitur animaduertendum, quid Deo, quid nobis ipsis, postremo, quid hominibus debeamus: ut clarius possit intelligi, omnem vim iustitiae perfectae functione officiorum omnium contineri. Omnia igitur officia sunt in tres partes distributa. alia namque ad Dei

cultum, alia deinde ad animi ornatum, alia postremo ad hominum societatem conferuntur. Primum igitur Deo debetur integra fides, deinde metus, & reuerentia, postremo singulare quoddam amoris, & pietatis studium. Ut autem de fide primum loquamur; cui vitam credere, cuius auctoritate considerare mens humana poterit, nisi tantum illius, qui solus natura verus, & immutabilis est; ex cuius immensitate nihil potuit unquam decerni; ad cuius maiestatem nihil potest accedere; cum semper immensus; semper omnipotens, semper bonus, semper idem, sibi, similis in omni aeternitate permaneat; nullum principium, neque finem habens, cum sit omnium rerum principium, & finis; mutatio nis totius expertus, & omnia commutans; semper immobilis, & quietus, & omnia mouens, atque versans; in sempiterna natura constantia beatissimus. Cum igitur omnis aliarum rerum natura continenter labatur, & fluat, ita, ut proprie nunquam sit; cum semper versetur in motu; solus Deus natura semper est. Neque enim quidquam ex illo praeteritum tempus exhauserit; neque ad illum quidquam futurum tempus apponet; neque tempus praesens illi finit; neque denique spatio vilo concludi potest; cum omnium saeculorum aeternitatem ipse contineat. Ego, inquit ille, sum, qui sum. Ut igitur illius natura est expertus totius varietatis, & inconstantiae, ita solus est, in omni sermone verissimus, in fidei conseruatione sanctissimus. Humanum ingenium a Diuina mente segregatum est fallax, & fraudulentum. Angelus ille rebellis, cum primum sese a Deo disiunxit, in veritate non permansit, sed ipsius mendacii pater exstitit. ex quo sequitur, omnia, quae sunt a Deo seiuincta, esse falsa, & fallentia, fraudis, & malitiae plenissima. Solus igitur Deus est constans in omni aeternitate benignitas, immutabilis fidei sanctitas, atque veritas sempiterna. Illum igitur solum fide venerari; illius benignitati confidere, illius promissis credere, illius tutelae, & patrocinio vitam, & dignitatem, omnemque statum animi committere debemus, ita, ut nulla calamitas animos nostros fiducia Diuina benignitatis erectos possit infringere. Quid autem de timore dicendum? non illum Dominum metuemus, ad cuius adspiciendum terra magnis motibus conuulsatur; montes inflammantur, caelum tenebris obducitur; marini fluctus obstupescunt, vniuersa denique natura coterremiscit; non illius iudicium formidabimus, qui, omnibus rebus intentus, cuncta prouidet, & animaduertit; cor etiam, & renes, ut inquit ille, intimosque animi recessus perscrutatur, & inspicit; cunctas nostras cogitationes exploratas habet; & omnia arcana mentis nostrae considerat. Non illam pauebimus, qui, cum omnia sit infinita potestate complexus, neque muneribus delectari, neque cuiusquam gratia flecti potest, neque vllis viribus impediri, quo minus iniquitatem, & turpitudinem, cui est semper insensus, iracund-

iracundiae flamma populetur, & improbis supplicia sempiterna constituat? qui terrae fremitum audire non possumus, quo tandem modo vultum ipsius irati Domini, terram nutu concutientis, subire audebimus? & cum ea valde metuamus, quae nullam vim habent ad animum interimendum; qui fieri potest, ut non horreamus illum summum iudicem, qui impiorum animos supplicijs aeternis maculare constituit? certe, qui seueritatem illius non metuit, aut a fide penitus abhorret, aut mentis expertus est. Qui enim Deum praesentem esse non cernit, rerumque omnium prouidentem, iustissimoque iudicio singula ponderantem; hic a debita fide prorsus alienus est. Qui vero haec ita esse iudicat, non tamen Dei numen exhorret, & cum minima metuatur, Diuina iudicia, quae sunt omnium maxime pertimescenda, non formidat; neque sentit denique, quam horrendum sit, ut Paulus ait, incidere in manus Domini; hic est certe summus stupor, & immanitate mentis oppressus. Ut igitur vtrumque malum declinemus, est a nobis Deus sanctissimi timoris religione colendus. Apud Moysen enim hoc a nobis efflagitat, ut illum perpetuo metuamus, illiusque timore ita deuincti simus, legeque illius, quasi compedibus, & manicis, alligati, ut ne tantulum quidem unquam ad fuscipiendum aliquod flagitium moueamur. Vtinam, inquit, talem mentem habeant, ut timeant me, & custodiant pracepta mea in omni tempore, ut bene sit eis, & eorum filijs in perpetuum. Cum igitur Deus ostendat, se id magnopere velle, ut timor illius sit semper animis nostris iniectus; num obscurum est, magnam religionis partem in metu numinis illius esse constitutam? Iam vero, quanta caritas illi debeatur, est explicata difficillimum. si enim bonitatem, & honestatem, omnemque virtutis excellentiam per se diligendam, & amandam arbitramur; si accepta munera, & beneficia multum valent ad amorem alliciendum: quo modo non amore illius inflammabimur, totosque nos ad cultum illius omni impetu animi conferemus? Est enim ille bonitas, & pulchritudo sempiterna, perennis virtutis fons, laudis, & honestatis origo, omnem dignitatis excellentiam numine suo continens; ita, ut quaelibet res tantum habeat bonitatis, & venustatis, quantum ex fonte illius benignitatis haurire potuit. Si igitur, qui lumen aliquod venustatis, quantumvis exiguum, ab illo summo, & immenso splendore dignitatis acceperunt; sunt propter illam tenuem, & obscuram similitudinem Diuinae pulchritudinis, quae lucet in illis, amabiles, atque iucundi: quo tandem amore est illa praecellentissima virtutis, & honestatis pulchritudo complectenda? Porro autem beneficia, quae in nos contulit, nemo, quamuis excellenti ingenio, memoriaque Diuina praeditus existat, poterit vilo modo enumerando percensere. Quoties enim caelum aetris distinctum, & ornatum adspicimus; quoties terram vestitam arboribus, &

fragibus intuemur, quoties multitudinem, & varietatem bestiarum animaduertimus, quoties denique totam naturam tanta consensione ad conseruationem salutis, & vtilitatis nostrae conspirantem mente concipimus; toties opus est illius summae bonitatis recordemur, quae nos tantis opibus in omni genere locupletauit. Nobis enim, nostrisque visibus caelum, terras, & maria, & omnia, quae caeli complexu continentur, effinxit. Nostrum vero corpus aptum, & habile formauit, ad rationis obsequium; acutisque sensibus instruxit; omniaque ratione munuit ad salutis nostrae custodiam. Animis enim nostris ingenium, & sollertiam, & acumen attribuit; in illis denique similitudinem, & imaginem suam impressit, mentesque nostras ad rerum Diuinarum studium excitauit; ut tandem aliquando illius adspiciendo incandescimus, quo sempiterno fruamur. Quid hic commemorem, quo modo nos sceleris tyrannide oppressos in libertatem vindicauit; filijque sui sanguine animos nostros expiarit; omnibusque spiritus sui muneribus illustrauerit; Diuinaque in nos ornamenta congerierit? Adde, si lubet, sanctissimum adoptionis ius; adde caelestis illius hereditatis amplitudinem; adde spiritus Diuini, quo nos regit, moderationem, & inuictum illud praesidium, quo a nobis omnia capitibus nostris impendenda mala propulsat. Hunc igitur summum conditorem, & Dominum, & optimum parentem, qui nos tanta bonorum Diuinorum copia cumulauit, non ardentius amabimus? non in animis semper habebimus? non laudes illius perpetuo concinemus? non omnes curas, & cogitationes, non omnia vitae consilia ad cultum illius conferemus? non denique pra amore illius vitam negligemus, & aspernabimur? Capitale profecto, dirissimumque in nos scelus admittimus, & iniquitatis impia fraude obligamur; cum hoc maxime debitu officium, quod Deus a nobis praecipue requirit, ipsi non praestamus. Omnis enim pietas, omnis sanctitas, omnis religio, hac numinis sempiterni caritate continetur, ita, ut, qui Deum non amat, summa impietatis, & sceleris vinculis adstringatur. Si enim, qui homines fraudat, se scelere alligat; quantum tandem iustitiae scelus concipiet is, qui Deum debito cultu honoris spoliatur? spoliatur autem Deum honore debito, qui neque illi fidem adhibet, neque numen illius extimescit, neque postremo, quod omnium officiorum caput est, amore summo benignitatem illius amplectitur. Triplicem enim hanc a nobis pensionem exigit, ut illi confidamus, illum metuamus, illum amemus. Ut enim triplicem in Deo rationem mente concipimus; (nam & beatissima illius naturae aeternitatem, deinde numen cum imperandi, & agendi scientia coniunctum, postremo summam illius benignitatem ratione complectimur) ita fuit consentaneum, ut eum triplici munerum ratione coleremus. Sic enim, fide, praecellentem illius naturam; metu, numen il-

Deut. 17.

Deut. 5.

lius, & imperium; amore, bonitatem, & beneficentiam veneramus. Hæc igitur tria nobis imperat, hæc requirit, hæc efflagitat, ad hunc sanctissimum cultum omnes illius leges, & instituta referuntur. Quod ut melius possit intelligi, primum Diuinæ legis caput audiamus. Ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & e domo seruitutis. His quid ille verbis, cum & naturam, & imperium suum referat, beneficiumq. libertatis a se tributum commemoret, nihil agit aliud, quam ut admoneat, atque præscribat, se solum esse fide colendum, & ut sanctissimum iudicem, metuendum; & ut liberatorem, & conseruatorem, amandū. Legis igitur exordium ita fidem sancit, ut metum incutiat, & amorem, beneficij illata mentione, conciliet. Quæ vero sequuntur, partim ad timorem proponuntur, partim ad excitandum amorem conferuntur. Prohibet enim, ne quisquam sibi Deos fingat, aut vlla siderum, vel animantium signa consecret, honoribusq. Diuinis afficiat. Neque enim honorem sibi debitum ad vllam cælestem formam transferri permittit; tantum abest, ut muta signa consecrari, Diuinisq. illis honores institui, patiatur. quod si quisquam secus fecerit, se sceleris vindicem, & ultorem fore pronuntiat. Ego enim, inquit, sum Dominus Deus tuus fortis, & improbis infensus, qui penas de parentum sceleribus a filiis expeto, in tertiam, & quartam ætatem; eorum nempe hominum, qui me odio persequuntur. Docet, eos tantum fore ob parentū scelera poena Diuina cruciandos, qui paternorum scelerum imitatores exstiterint. par enim est, ut, qui parentum sceleratorum vestigijs insunt, eadem supplicia subeant; tantoq. acriter puniantur, quanto magis hereditariam illam improbitatem sceleris accessione cumulauerint. Fit enim plerumque, ut impiorum hominum posteritas semper aliquid addat ad maiorem suorum impietatem; in eoq. labore, ut parentes suos sceleris immanitate longe superet. Tertia autem, & quarta ætate poenam circumseribit; partim, ut doceat se multo magis ad misericordiam tribuendam, quam ad poenam inferendam, esse propensum; eaq. de causa, cum poenam ætate quarta terminet, misericordiam in multa sæculorum millia diffundi testificatur; partim, ut ostendat, genus eorum, qui scelera sceleribus accumulāt, tandem fore penitus extirpandum, eorumq. nomen de hominum memoria tollendum. Cum enim, parētum sceleribus minime contenti, ad tætriora in dies facinora concitentur, eisdemq. improbitatis vestigijs ad sceleris summum tandem perueniant; iuris Diuini ratio flagitat, ut illud genus extinguatur, & deleatur, neque vltra quartam, verbi gratia, hominum ætatem duret; ne exemplo suo totum humanum genus contamine, & quasi quadam pestifera contagione, corruptat. Hoc quidem igitur ad metum numinis impietate offensi proponitur, quod autē

Exod. 20.

continuo sequitur, ad excitandum illius amorem pertinet. Dicit enim, misericordiam suam erga piorum hominum nationem fore sempiternam. Sequuntur duæ leges, quarum vna a periurio deterret, seq. tanti sceleris vindicem fore proficitur; altera ad pietatis officium, & Diuini amoris studium adhortatur. Ne assumas, inquit, nomen Dei tui vane. hoc est, ne periurio numen illius violato. Addit deinde, Neque enim ille tantum scelus dimittet impunitum. Lex autem, quæ sequitur, tanta vti religione perscripta, tantisq. in locis hæc tam sæpe repetita, ut facile appareat, in ea esse aliarū legum robur, atque firmamentum. Quæ nam tandem ea est illa nempe, quæ sabbati otii sanctitas; nullumq. opus, ne a seruis quidem, & ancillis, illa die patrari permitti. Quid igitur? adeo ne est Deo cessatio iucunda, ut ea de causa noluerit quidquid aliud esse tanta diligentia præscriptum, & tam sæpè in sanctis litteris usurpatum? cessatio quidem minime Deo grata est; illud tamen munus est illi omnium gratissimū, quod sine aliorum vacatione commode obiri non potest. Quod nam tandem illud est? acceptorum beneficiorum recordatio, frequens, & assidua. Diuinæ beneficentiæ commemoratio, ingenium ad ea munera, quæ accepimus, animo recolenda, alacriter incitatum; totus denique animus ad Dei laudes referendas, omni mente celebrandas incensus. hoc enim nostrū potissimum munus, & officium est, ut nunquam memoriam tantæ benignitatis intermitteremus; Deoque, qui tantis nos donis ornauit, immortales gratias habeamus, & debitam gloriam tribuamus. Sic enim & accepta beneficia tuebimur, & amplioribus muneribus, & donis augebimur. Ut enim Diuinæ opes ingratis elabuntur, & excidunt; ita grati, atque memores eas facillime conseruant, maioraq. in dies, & ampliora virtutis ornamenta consequuntur. Nihil igitur est nobis tanta cura, & studio prouidendum, quam ut Diuinæ beneficia semper in memoria nostra penitus insideant; neque ea vnumquam ex animis nostris effluere patiamur; omneq. vitæ studium in Diuinæ bonitatis prædicatione ponamus. Sed, quia vitæ curis distentus animus, & insuavis occupationibus impeditus, ab hoc Diuinæ laudis studio sæpe deducitur; neque facile, in tanta rerum humanarum turba, & collusione, hoc officium tueri, atque sustinere potest; ne paullatim eos Dei obliuio caperet, & negligentia religionis; omnibus simul bonis euerteret; commodum fuit, septimo quoque die instaurari, atque renouari numinis memoriam, Deiq. summi benignitatem, illius mentione crebrius repetita, vehementius animis insculpi. Ut igitur hoc commodè fieri posset, opus erat, ut illo die ab omnibus curis, & publicis, & domesticis, vacarent; ut tota mente in studium religionis, & sanctitatis inuenerent. Acceitico fuit olim capite sancitum, siquis ex Hebrais, eo die aliquod opus efficeret, nisi quod

Exod. 20.

Ibidem

Deut. 5.

Deut. 5.

Exod. 31.

quod ad religionis cultum pertineret. In vnum autem locum omnes conueniebant; ut, cum omnes in Dei bonitate debitis laudibus celebranda vna mente, atque vna voce, conspirarent, quilibet eorum, multitudinis ipsius consentientis oratione concitatus, ipsius Dei amore vehementius incenderetur. Triplicis autem beneficij memoriam necesse erat illa die replicari, primum deinde, gentis vniuersæ liberationis; tertium postremo, sanctitatis, & religionis institutio. Ut igitur agerent animis, quam admirabili vi, sapientia, & bonitate Deus cælum, terram, & maria, & vniuersam denique naturam effecisset; quanta deinde benignitate gentem illius fidei commissam e durissima seruitute liberaret; quibus postremo sacris illam sibi deuinxerit, & ad omnia munera sanctitatis instruxerit; sabbatum, hoc est quietem, & otium, (id enim hæc vox apud Hebræos sonat) die septimo consecratum fuit. Et, quia primum beneficium, quod animis occurrebat, illo præsertim tempore, quo nondum homines maius vllum facile cogitare poterant, erat vniuersæ naturæ constitutio; consentaneum rationi fuit, ut illum potissimum diem festum agerent, quo primum natura perfecta, suisq. numeris absoluta, omnibus muneribus suis perfecte fungi cepit. Ob id igitur, cum Deus septimæ dici otium sanciret, eam rationem apposuit, quod sex diebus cælum, & terram, & omnia, quæ cæli ambitu coercentur, effecisset; & septimo tandem die ab illa prima rerum omnium molitione conquiesceret; quasi admonens, ut parenti, & conditori rerum omnium gratias agerent; illumq. ob tam admirandam fabricam assidua prædicatione celebrarent. Alibi vero iubet eos esse memores libertatis, quam fuerant ope Diuina consecuti; in cuius beneficij memoriam præscribit, ut omnibus sabbatis ferias agant; neque ipsi solum, verum & serui, & ancilla, atque adeo boues, & iumenta, summo otio fruantur; neque aliquid denique eo die seruiret. parum enim conueniebat, ut aliquid eo die, qui erat libertatis memoriæ consecratus, sibi seruire sinerent. Memento, inquit, quod & ipse serueris in Aegypto, atque inde eduxerit te Dominus præsentis numine suo, firmoq. præsidio, & inuictio. Adiungit autem continuo: Idcirco præcepit tibi, ut obseruares diem sabbati. Quo modo autem etiam die sanctitatis, & religionis beneficium erat animo retractandum, alio capite legis fuit diligentissime præscriptum. Videre, inquit, ut sabbatum meum custodiat. signum enim est inter me, & vos, ut sciatis, quod ego sum Dominus, qui sanctos efficio vos. Cum igitur sabbatum ob eam causam otio sancto consecrare præcipiebat, ut naturæ operibus admoniti, & partæ libertatis monumentis quā plurimis excitati, & sacris sanctissimis incredibili religione procuratis instituti, intelligerēt, illum sum-

mum Dominum esse naturæ totius opificem, generis humani liberatorem, totiusq. puritatis, & sanctitatis auctorem laudibus summis efferrent: non ne liquet, sabbati legem summum studium pietatis, amorisq. Diuini fuisse complexam? Non is igitur sabbatum rite colit, qui vnum diem nimis superstitiose colendo pietatis maxima munera, & officia negligit; sed, qui totam ætatem in Diuina bonitate celebranda consumit. neque enim solum est, septimo quoque die laudibus Diuinis vacandum, sed omnis vita ad hoc vnum sanctissimum studium conferenda. semper enim sabbatum obseruat, qui fidem rite colit; quemadmodum Isaias ait, Custodiens sabbatum, ne polluat illud; custodiens manus suas, ne quidquam mali faciat. Hinc certe planum sit, Isaiæ mente, & sententia verum sabbatum innocentia contineri, quod alibi multo vberius explanat. Sic enim inducit Deum cum populo suo loquentem: Si auerteris pedem tuum sabbato, ne obsequaris voluntati tuæ, in die sancto meo, illumq. iucundum, & sanctum habueris, & ita Dominum colueris; ut nullo modo vijs tuis ingrediaris, neque tuæ ipsius cupiditati obsequaris, neque verba tua pronunties, tunc percipies voluptatem a Domino. locabo enim te in summo dignitatis fastigio, & in patriæ hereditatis possessione constituam. Hactenus quidem ille: e cuius sententia poterit explorare cognosce, omnem sabbati sanctitatem esse in vna fide collocandam. Qui enim vacat a scelere, cui est otium a libidine, qui cupiditati suæ resistit, ut Dei iussus obtemperet; qui sensus suos repudiat, ut Dei mentem inspicat; qui seipsum deserit, ut Deo coniungatur; is sabbatum sanctissime colit. Quod quoniam fidei munus, & officium est; sequitur, ut omnes, qui Christi fidem sanctissimam habent, ipsiusque Domini vestigia persequuntur, sabbatum rite custodiant. Cum autem fides perpetuo retinenda sit, necessario colligitur, omnem fidelis hominis vitam esse Sabbatum nominandam. Cum igitur priscum illud sabbatum, quod perpetuitatem fidei, & summam iustitiæ pacem adumbrabat, fuerit totum Dei gloriæ consecratum: restat, ut non septimum quemque diem tantum, sed omnem vitam ad illius gloriam destinemus; & quantum conuicti animo, labore contendere, industria cōsequi, atque, ut rectius dicam, quantum fidei excellentis viribus incitari poterimus, tantum ad bonitatem illius celebrandam conferamus: & sic tandem fiet, ut amoris Diuini legis capita ad summam iustitiæ partem, quæ tota in religione consistit, conferuntur. His cum paremus, debitum honorem Deo persoluimus. Quamquā enim Deo ne mo potest gratiam referre; eum tamen illi gratiam debitam ob accepta beneficia persolvere dicimus, qui ea præstat, quæ Deus a nobis exigit. Id autem solum exigit, quod pro nostra tenuitate,

Isaiæ 56.

Isaiæ 58.

Ofor. Tom. 2.

T

tate,

tate, & imbecillitate efficere possumus. possumus autem illius ope firmati, primum quidem fidem omnibus illius dictis, & promissis adiungere; deinde, sanctissima illius iudicia pertimescere; postremo, quod omnem rationem beata vita complectitur, amore illius incendi, & incitari. Hæc autem sunt illa tria munera, quæ Deo debita esse diximus, quibus a nobis perpetuo colendus, & obseruandus est, si volumus iustitiæ decus, & amplitudinem retinere. Nunc autem, quid nobis ipsi debeamus, explicandum est. Hoc autem totum est a primo illo pietatis, & iustitiæ munere colligatum. Necesse enim est, ut, qui semper in Deum intuetur, illius in se lumen recipiat, seq. totum ad illius similitudinem accommodet. Etenim, si tales plerumque enadiamus, quales ij sunt, ad quorum nos studium adiungimus, (fieri enim vix potest, ut eorum mores, & studia non imitemur, quos laude dignos existimamus) multo certe magis, qui se ad Dei studium, & amorem applicant, similitudinem illius arripient. Multo enim maiore impetu animi concitantur, qui se ad Deum amandum, quam qui ad homines obseruandos conferunt. Qui enim in Dei studium incitati sunt, tota mente in amorem virtutis summa, atque sempiterna rapiuntur; qui vero hominibus dediti sunt, instabili, & incerto iudicio plerumque simulacrum inane virtutis ipsius admirantur. Et homines quidem, quantumvis clari, & spectati, nullam vim ad se sequendos, & imitandos suppeditare possunt; at Deus mentem illustrat, ingenium acuit, animum roborat, eumq. format, & fingit, vsque eo, dum formæ suæ similitudinem in illo, non squalore, & illiue fœdatam, aut aliqua flagitij contagio ne maculatam, sed claram, & nitidam, & Diuino quodam splendore fulgentem, imprimat. Hinc igitur existit illa Diuina vitæ constantia, ille cultus animi, illa morum grauitas, illud honestatis decus, illa mentis altitudo, rerumq. humanarum contemptio; illaq. postremo totius virtutis concinnitas, & pulchritudo, quæ sui admiratione defixos eorum oculos tenet, qui illam adspiciunt. In hoc igitur ornatu animi, conferuando officium nostrum collocari debet, si cupimus nobis ipsis, quod nobis debemus, exsoluere. Aliter enim nos ipsi animi nostri statum nefarie prodimus; neque solum in nos ipsos iniuri, sed in Deum scelerati sumus. Ut enim, si summus quidam princeps villam magnis sumptibus edificaret, marmore parietes, auro laquearia, & omnes fores obduceret, pulcherrimisq. pauimentis atria, cellas, intercolumnia, & ædes denique vniuersas consterneret; si hortos etiam, & pomaria, singulari ordine, & diligentia confereret, in quibus se, quoties commodum esset, oblectaret; eaq. omnia villico suo colenda, & custodienda committeret; si villicus Domini imperium contemnens, non modo hortum succrescentibus spinis vastari sineret, verum etiam sapia reuelle-

ret, & feras etiam immanes ad omnia prouocanda immitteret, & incitaret, ædes etiam illas magnificas inflammaret, quæ nam tandem satis digna pœna posset a Domino in serui illius vel desidiâ, vel scelus, & immanitatem constitui? Sic & nos, cum ad Dei sedem, & domicilium, manibus illius edificari sinus, & quasi cœlesti agri, Diuinis virtutum omnium plantis admirabili ratione, & diligentia constitui, & in nostra ipsorum custodia constitui; si desidia, & scelere nostro Dei ipsius viridarium, & hortum flagitiorum spinis, & vepribus obuii sinimus; neque statim, quod illius amenitatis, & fertilitatis officit, amputamus; si legis Diuinæ metum, quo quidem, quasi sapimento, vallati sumus, sensim labare, atque tandem ruere patimur; si cupiditatis immanitatem ad omnem virtutis cultum vastandum in animos nostros immittimus; si postremo Regiæ Diuinæ magnificentiam, summumq. Diuini operis artificium, quod in florenti animi statu perspicitur, furore nostro conuellimus, atque coniectis vitiorum facibus inflammamus; quo tandem exhausto supplicio pœnas tanto sceleri debitas persoluemus? Cum igitur honestatem, eum dignitatem, cum animi moderationem, cum omnium virtutum decus, & ornamentum retinemus, & florentem animi nostri statum summa diligentia conferuamus, non modo nobis ipsi consulimus, sed etiam ipsi Domino operam damus. Munus enim nobis assignatum, ut fideles serui, diligenter exsequimur. Quam diu vero homo statum suum tuetur, & omnia virtutis ornamenta Diuina benignitate parta conferuat, cum sit Dei hortus iucundus, & amœnus, sanumq. sanctissimum, mentisq. Diuinæ sacramentum; nullis scriptis legibus indiget; cum summam illam legem pectore inclusam contineat. Facillime igitur videbit, (quod erat in tripartita officiorum diuisione postremum) quid hominibus debeat: idq. benigne, & non grauare præstabit. Primum quidem igitur in parentes suos, quorum opera fuit in vitam ingressus, numquam ingratus existet; sed eos præcipuo quodam studio colet, & obseruabit, & omni pietate prosequetur. Deinde eos in parentum numero habebit, qui præfunt Reipublicæ, animoque patrio omnium salutis, & incolumitatis prospiciunt. Tunc illis etiam, quasi parentibus, pietatem præstabit, a quibus magnum aliquod beneficium accepit; & quo beneficium amplius est, eo magis elaborabit, ut gratiam referat; atque vicem eo maiore cumulo rependat, quo magis in aequalibus donis beneficium existimandum est, qui primum contulit beneficium, eo, qui, alterius benignitate pronocatus, acceptum donum pari, & æquali dono remunerat. benignitate igitur certabit; & ne in hoc præclaro certamine vincatur, obnixè contendet. Nullum enim maius est concordie vinculum, gratia, atque remuneratione. Id autem impulit olim Athenienses, ut sanum Gratijs in media

Deut. 5.

media vrbe dedicarent. in quo significabant, omnem ciuilis societatis rationem gratiarum quasi quodam numine contineri. Gratia namque parit gratiâ, & animos alios ex alijs necit; & vniuersos denique ciues, cum optima fide tribuitur, beneuolentia non mediocri conglutinat. Est igitur in gratis animis magnū quoddam iustitiæ munus, & summum totius Reip. firmamentum. Iccirco Deus in primo legis capite, quod ad hominum inter homines conuictum, & societatem pertinet; proposito præmio, mortales ad remunerationem allicit, & inuitat. Parentes, inquit, colito, ut diu viuas in terra, quam Dominus Deus dabit tibi. Consentaneum rationi videbatur, ut, qui gratus esset in eos, per quos vita communi frueretur, in ea ipsa vita diutissime permaneret; & ad immortalis vitæ præmium, fieret plerūque hæc etiam vitæ mortalis accessio. Vnde colligitur, numquam memorem, & gratum animum præmio carere; sed eodem genere bonorum a Deo augeri, & cumulari, quorum memoriam conseruat. Hæc igitur dum ille, qui Deilegem non modo mente, & ratione, sed etiam summo studio, & voluntate complectitur, animaduertit; non tantum parentes, verum & Reip. tutores, & conseruatores, & eos, quorum vel disciplinis excultus, vel præsidio, & vigilantia defensus fuit, vel a quibus denique magnum aliquod beneficium accepit, libenter, & studiose venerabitur. Deinde, quod est consequens, patrio animo vxorem, liberos, & familiam vniuersam, suæ fidei, & patrimonio commissam, tuebitur. Tum cognatos, & propinquos, & ciues, quibus se necessitudine sanguinis, & communione iuris implicatum esse considerat, caros habebit. Excurrat deinde longius; & cum in generis humani principium intuebitur, & animaduertit vnā esse omnibus stirpem, vnā & eandem naturæ rationem, vnum denique omnibus conditorem, & Dominum, omnibus ex æquo consulentem, & prouidentem, & cunctos homines ad præmium immortalitatis euocantem; non dubitabit, quemlibet hominē, quamuis externum, & peregrinū, & plurimū a suis moribus abhorrentem, ciuē tamen, & propinquum, atque adeo fratrem appellare. Qui autem hoc animo est in externos, qua tandem caritate eos prosequetur, cum quibus est sacrorum religione, fidei sanctitate, Diuinæq. agnationis iure coniunctus? Nihil enim potest exco gitari, quod fortiori vinculo constringat animos, quam eisdem sanctissimæ religionis sacris initiari, eiusdem spiritus afflatu concitari, eisdem bonis affluere, eundem parentem, & conseruatorem agnoscere, & vna denique sempiterni iuris societate contineri. Cum vero qui libet Christianus, si vere hoc nomen vsurpat, neque Diuinum genus ementitur, tãto amore singulos Christianos cõplectitur, quanto tandē studio pro vniuersis laborabit? quā libet pro Christi Ecclesiæ capitis certamen adibit: quan

ta animi magnitudine vitam, cum opus ita fuerit, pro illius salute profunder? Hæc enim nobis patria est, hæc ciuitas, hoc naturale solum; pro cuius defensione est nobis perpetuo dimicandum, si cupimus huic sanctissimæ matri debitam pietatem præstare; illiusq. vestigia persequi, qui pro Ecclesiæ sanctitate mortem ardentè expetiuit. Sed non est mirandum, eum esse amore totius Christianæ Reipublicæ, quæ omnes omnium necessitudinum sanctitates complexa est, vehementer inflammatum, qui nullum hominem alienum putat, omniumque mortalium, propter naturæ vinculum, se debitorem esse profiteatur. Qui autem sic in singulos homines animatus est, quo modo tandem adduci poterit, ut alicuius sanguinem, & vitam petat? ut alterius pudicitiam labem inferat? ut pecunia aliquem defraudet? ut denique nomen cuiusquam falsâ infamia deformet? Facillime igitur ijs præceptis, quæ continuo sequuntur, obtemperabit: nempe, Ne occidito: ne mœchus esto: ne ve alienum in rem tuam nefarie conuertito: neque fratris tui nomen falsâ infamia maculato. Intelligendum autem est hac lege, non solum facinoris effectum prohiberi, verum etiam facinoris initia refecari. Hæc enim est, ut ipse legislator apud Mattheum interpretatur, legis mens, & sententia, ut ita se quisque a cæde contineat, ut odium, & iracundiam refrenet; ita libidini obstat, ut oculorum etiam petulantiam coerceat; ita manus ab opibus alienis abstineat, ut sua potius ad aliorum fructum conferat. Neque enim illud est silentio prætereundum, ea lege, qua prohibetur crudelitas, humanitatem, & clementiā præscribi; qua vero iubetur obuiam ire libidini, castitatem, & puritatem sanciri; qua deterremur a furto, & latrocinio, ad liberalitatem, & beneficium omnes incitari? Cum lex verat, ne labē aliorum nomini falso testimonio inferamus; id etiam præcipere, ut, quantum possumus, hominum famæ, & dignitati consulamus. Et, quia omne scelus, & iniuriæ seminarium, in nefaria cupiditatis impetu consistit; postremo loco iubemur, omnes libidines compressas, & edomitas habere, vimq. ipsius effrenatæ cupiditatis extinguere, omnesq. iniuriarum radices extirpare. Iccirco ad maiorem legis explicationem additum est, Ne proximi tui domū, nec vxorem, neque seruum, neque ancillam, neque bouem, aut asinum, aut aliquid aliud nefarie concupiscito. Nullo igitur modo est cedendum libidini, si legem seruare cupimus; sed est omnis illius impetus, & inconsiderata temeritas rationis imperio constringenda: ne simul & nostri animi statum perturbet, & in aliorum perniciem erumpat. Omnis autem legis summa, quod ad ius humanæ societatis attinet, in hoc consistit, ut ea hominibus tribuamus, quæ nobis ab ipsis tribui cupimus. Hanc esse legis mentem, huc Prophetarum omnium scripta dirigi, Christus ipse, qui legem dedit, Osor. Tom. 2. T 2 & Pro-

Matth. 22.

Rom. 13.

Ibidem

& Prophetas erudiuit, affirmat. Caritate igitur, quemadmodum Paulus ait, omnis legis perfectio continetur. Reddite, inquit, omnibus, quod eis debetur; cui tributum, tributum; cui vestigal, vestigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. nemini quidquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Ostendit, reliqua omnia debita eiusmodi esse, quæ possint facillime dissolui: solam caritatem ita semper nos omnes adstringere, ut nequeamus villo modo vinculis illius iucundissimis expediri. Qui enim pecuniam soluit, eam minime debet; caritatem vero quamuis omnibus impendamus, eam nihilominus debemus. Nam ad eam tribuendam, non tam singulari hominum merito, quam naturæ necessitudine, sempernoque legis Diuinæ iure sumus adstricti. Nullum igitur tempus est, in quo possimus hoc sempiterni iuris nexu solui; atque quasi grege alieno liberari. Ut autem magis doceat, quo modo lex omnis sit in caritate collocanda, consequenter adiungit: Qui enim alterum diligit, perfecte legem seruauit. siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces; & si quod aliud præceptum est, hac oratione in summa comprehenditur: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. itaque perfectio legis est dilectio. His quidem verbis Paulus admodum luculenter explicat, quod sit illud officium, quod omnibus hominibus debeamus; cuius egregia functione, iustitiæ vis, & ratio continetur. Tria sunt igitur ea, ad quæ sunt omnia iustitiæ munera reuocanda; pietas, & honestas, & humanitas. pietate, Deum veneramur; honestate, animum excolimus; caritate, & humanitate, genus humanum nobis iure deuincimus. Is igitur est iustus, qui religione pius, virtute honestus, caritate benignus est. Is enim solus omnia vitæ munera Diuina lege moderatur, & suam rei cuique dignitatem tribuit; in quo est, ut ante diximus, omnis iustitiæ ratio constituta. Itaque colligitur, omnem iustitiam religionis, & dignitatis, & humanitatis studio contineri. Ut autem ex pietate in Deum omnis animi dignitas exoritur, (omnis enim recta animi constitutio ope Diuina conficitur; hanc autem pij tantum, qui se ad Dei imitationem conferunt, assequuntur) ita ex animo bene constituto, benignitas, atque iustitia in homines existit. Neque enim quisquam potest malum alteri machinari, nisi sit prius ipse bonis omnibus euerfus. Omnis enim iniuria, siue vi, siue fraude comparata sit, nascitur ex impetu, & commotione animi, nefariæ cupiditatis magnitudine perturbati, & ab omni constantia deducti, pestiferisq; morbis percussi, & abiecti. Quamdiu igitur animus statum suum tenuerit; tantum abest, ut alicui nocere velit, ut potius omnibus prodesse studeat; ut hac benignitate Deum maxime veneretur. Est enim caritas, & benefi-

centia sacrificium sanctissimum; Deoq; gratissimum. Omnia igitur iustitiæ munera a pietate in Deum, quasi a capite, fluunt; & ad eam rursus admirabili conuersione referuntur. Cum autem, ut dictum est, tres sint iustitiæ partes; nempe, religionis sanctitas, animi dignitas, & ea, quæ sola plerumque commune iustitiæ nomen assumit, quæ videlicet iuris æquabilitate, atque morum benignitate, hominum inter homines societatem continet: prima Sacerdotes facit, postrema vero Reges. Qui igitur animum gerit moribus egregie constitutum, & sanctus quidam Sacerdos, & magnus Rex existimandus est. Primum enim, si is Sacerdos est, qui scienter rem Diuinam facit, & hostijs Deum placat, numenq; illius pure, & caste veneratur; cur eum Sacerdotem minime appellabimus, qui Deum fide colit, qui sacrificia laudis immolat, qui vitæ sanctimonia litat, qui denique se se hostiam ad Aram statuit? se enim ipsum immolat, atque in Dei honorem cadit, dum cupiditatem refecat, & corporis petulantiam comprimit, omnesq; peccati sensus exstinguit, animumq; a corporis contagio, quantum potest, auocat; ut nihil eum impediatur, quo minus, in terris manens, celestem vitam incenso mētis studio meditetur. Hæc autem sunt sacrificia Diuinæ maiestati decora, hæc munera Diuinæ menti gratissima; nempe, quæ nixa Christi meritis, & sanctitate, pacem a Deo facillime consequuntur. Sacrificium, inquit, laudis honorabit me. Tum alibi, Inuoca me in die afflictionis; & exaudiam te; & honorabis me. Tum etiam, Sacrificate sacrificium iustitiæ. Illud item, in quo vir sanctus docet suffimenta fragrantissima, quorum odor intimum cæli aditum penetrat, esse in iustorum hominum precibus assidue constituta. Dirigatur, inquit, oratio mea, sicut incensum munus in conspectu tuo. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Hæc igitur sacrificia sanctissima qui procurant, & in eo laborant, ut Deum fidei donis, & muneribus, veræq; religionis sanctitate, non sibi tantum, sed etiam vniuerso generi humano propitiū efficiant; ij profecto casti, & religiosi Sacerdotes habendi sunt. Si vero Rex is magis censendus est, qui Regio animo, & disciplina præditus est, eo, qui seruit libidini, & impuritati, quamuis multis nationibus imperet; certe multo magis Regis nomen in quemlibet hominem iustum conuenit, quam in Principem maleficum, & iniustum, potentia sua ad suorum pestem, & exitium intemperanter abutentem. Ut enim fas non est, eum Musicum nominari, qui totum diem canit, si absurde canit; sed eum, qui canendi artem tenet, quamuis tacitus sedeatur; ita neque Rex appellandus est, qui, stulte nimis imperando, Reip. statum labefaciat; sed is, qui regnandi scientiam adeptus est, quamuis nullo publico munere fungi videatur. Est autem omnis Regia disciplina in una iustitia collocanda: ex quo

Psal. 49.

Psal. 49.

Psal. 4.

Psal. 140.

quo efficitur, eum, qui iustitiam colit, esse in dignitate Regia locatum. itaque Diuinam mentem, & rationem semper intuetur; omnia vitæ consilia ad legem illam sempiternam dirigere; officiorum omnium momenta, æquitate Diuinæ trutina perpendit; atque postremo nihil, nisi de supremi Regis sententia, sancte, atque præscribit. sibi igitur pro dignitate imperat; omnes affectiones suas regit; & temperat; & alias quidem partes animi continendo, alias vero sapienter excitando, totum animum sibi inter se consentientem efficit, & florentem opibus, omniumq; Diuinorum bonorum affluentia beatum. Hic igitur, qui animi sui statum Diuina lege componit, est, qui alios potest legitimo imperio moderari; non is, qui, quantum id munus esset, ne suspicari quidem potuit; & quasi ad ludum, ita ad tractandam remp. accessit. Qui enim sibi ipse non imperat, quo modo alijs imperabit? qui suam cupiditatem minime coeret, quo modo aliorum intemperantiam refecabit? qui bellis intestinis agitur, quo modo ciuitatis pacem, & otium constituet? qui est libidinis effrenata mancipium, quo modo libertatem aliorum defendet? qui nunquam mendicitatis sordibus emerget, quo modo ciues suos opibus locupletabit? qui curis anxius, infelix, & ærumnosus, qui denique (ut vno verbo dicam) miserrimus est, quo modo ciues florescentes, atque beatos efficiet? Cum igitur ciuitatis orium, libertas, dignitas, opulencia, securitas, & beatus denique ciuitatis status Regi propositus esse debeat; liquet certe, eum Regnum administrare non posse, qui neque pacem, neque libertatem, neque honestatem, nec opes vllas animi possidet; estq; omnibus simul malis implicatus. Quod si nequam homo, & iniustus est Regio nomine indignus; sequitur, ut iustus eo iudicetur esse dignissimus. Licet enim sit ab omni publici muneris functione remotus; id tamen, quod ad Regium officium pertinet, diligenter exsequitur. Quantum namque animo contendere, studio niti, diligentia consequi potest; tantum in omnium fructum, & utilitatem confert; omnemq; mentem in publica salute desigit; eaq; tandem caritate vniuersum genus amplectitur, ut, pro salute omnium, mori cupiat. Nullum igitur locum, cum adest opportunitas, vel acculandi, vel castigandi, vel admonendi prætermittit; nullumq; pro iustitiæ defensione periculum recusat; sanguineq; suo capit omnium salutem constitui. Sic enim sequitur maximus illius Regis exemplum; qui, ut suos e mortis ipsius faucibus eriperet, crucem sponte sua subiit. Cum autem ad hanc laudem Reges spectare debeant, ut, commodorum suorum, cum opus ita fuerit, obliui vniuersæ Reip. incolumitati prospiciant; qui tandem erunt Reges existimandi? Illi ne, qui, commodorum suorum causa, ciues euertunt? an, qui vitam negligunt, ut omnium vitam tueantur? qui scelorum exemplis ciues suos corrumpunt? an, qui virtutis exemplis eos ad omne genus

honestatis erudiunt? qui miseros homines ab humanitate ad feritatem transferunt? an qui, studio Diuinæ virtutis imitanda, multos mortales incendunt? qui postremo homines a Deo alienant? an qui homines cum Deo coniungunt? omnis enim beata vitæ ratio in hac coniunctione, quæ nobis est cum Deo, continetur. Rex autem, si vere Regis nomen obtinet, cum id spectare debeat, ut ciues beati sint; sequitur, ut nihil sit ei tanta cura, & studio prouidendum, quam ut omnes ciues Deo pietatis cultu, flideiq; sanctitate deuinciant. Nihil igitur tam pertinet ad Regis officium, quam instauranda sanctissima religionis studium. Non igitur hi sunt habendi Reges, qui religionem negligunt, sed qui religionem sanctissime colunt. Illi enim perimunt, hi conseruant; illi a Deo diuellunt, hi Deo agglutinant; illi in sempiternam miseriam derrudunt, hi ad sempiternam gloriam deducunt. Illi igitur, quos iniustitiæ furor exagitat, tyranni truculentissimi sunt existimandi; hi vero, qui iustitiæ florent, Reges optimi iudicandi. semper enim erunt ciuibz suis salutares; maxime autem, cum tam præclare cum hominibus actum fuerit, ut perinde, atque digni sunt, in Reip. administratione collocentur. Nacti enim materiam, animorum suorum prudentiæ, & magnitudini consentaneam, diuitias suas explicabunt; Regiamq; virtutem multo, quam antea, magnificentius in publicam salutem conferent. Tunc igitur reuiuifcet innocentia; emerget libertas, virtus excitabitur, omnes opes augetur, & amplificata summam communibus rebus tranquillitatem afferent. Quod si aliquid fuerit aut intestino scelere intra ciuitatem tumultuatum, aut aliqua vis externa moris appropinquauerit; ijs armis testis erunt, ut a suis facillime perniciem depellant. Nam, cum multum possit hominum consensus, & conspiratio in communi salute defendenda; tum contra opes, Diuinæ voluntatis consensione stabilitas, sempiternoq; Diuini amoris federe confirmatas, quis poterit in acie stare? Sic igitur eueniet, ut nunquam possit illis afferri perniciēs, qui sese totos iustorum hominum moderationi commiserunt; eiq; fidem præstant, quam a principio dederunt. Hi enim & sacerdotij religionem Deum hominibus placant; & rursus homines ad Deum sanctis institutis, & legibus adiungunt. Hac autem Dei cum hominibus coniunctione permanente, necesse est, ut omnes sint & a malis tuti, & bonis omnibus affluentes. Verissime quidem fuit olim dictum a Stoicis, solum sapientem esse liberum, regem, pulchrū, laetum, copiosum, & opulentum: quamuis, quis esset ille sapiēs, minime vidissent. Sapiens enim est is, qui non humanis disciplinis, sed Diuinis, instructus est: is enim solus summam, & altissimam bonorum omnium causam videt; & viam beatæ vitæ non ignorat; & omnes rationes immortalis gloriæ consequendæ tenet; & in Diuinam mentem semper intuetur; & ad sempiternam

Ofor. Tom. 2.

T 3

nam

nam legem officia omnia dirigit. Cum igitur mentem Divino lumine illustratam gerat, res pestiferas arceat, salutare accersit, infima despiciat, supera concupiscit, tenebras odit, lucem amat, in illamq. curis omnibus intentus numquam a iustitie via deflectit. Is igitur solus liber est, cupiditatis enim tyrannide liberatus, nihil agit, nihil molitur, nihil decernit inuitus, sed cum summa iucunditate omnia facinora preclara suscipit. Rex item solus censendus est, solus enim tum se, tum alios regere potest, & communem salutem, cum ei commissa fuerit, imperio, & moderatione sua stabilire. Pulcher etiam is solus est, in cuius animo nihil discrepans, & dissensaneum inueniri potest, sed admirabilis omnium partium inter se conuentientia; cuius oratio cum mente, cum oratione vero vita consentit; qui Divino lumine splendet, & clarioribus in dies ornamentis afficitur, cuius denique tam honesta, & liberalis species est, ut animi decore, & dignitate, Divina pulchritudinis speciem representet. Quid autem de gaza dicam, quam iusti non habent in arca, sed in animo, & in celo conditam? Nullo igitur modo potest aut latrocinij diripi, aut calumnijs auerti, aut fluctibus obrui, aut tempestate corrumpi, aut infidelitate comminui, aut vetustate consumi. Quid denique vel ad emolumentum, & fructum, vel ad vitæ decus, & ornamentum, illis deesse potest, qui sunt ipsi bonorum omnium auctori, totiusq. sibi pestem cōparat. Quod eo magis de mentis cecitate asserendum est, quod corporis cecitas mente iudicatur; mentis vero cecitas nullo sensu ab eadem mente percipitur. Est enim ereptum illud ipsum iudicium, quo erat illi de sua ipsius cecitate iudicandum. sic fit, ut, quo magis quisque mentis cecitate laborat, eo magis sibi sapientiam arroget, & prudentie nomine insolentius efferatur. Ut igitur, si fieri posset, ut aliquis, orbatus oculis, id non sentiret, & ea de causa ducem, a quo regeretur, minime flagitare; quo esset natura robustior, seq. vehementius incitaret, eo maiore impetu præceptis in exitum raperetur; sic mens, orbata Divino præsidio, cum cecitatem suam non consideret, sibiq. acumen, & solertiam insolenter assumat; quo est illius naturæ præstantior, eo est impetus illius amentior, & ruina calamitosior. hoc in hominibus euenire cernimus, ut, quo quisque magis valet ingenio, & industria, eo, cum se ad flagitium applicat, est amentior, & improbius, & communibus rebus infestior. Quo igitur magis Angeli natura humana antecellit; eo furor illius immanior exstiterit, & casus, & ruina grauior; & exitium dirius, atque funestius. Parum igitur iuuat præstans vis naturæ, si Dei præsidium abest, Divinumq. lumen deficiat, abest autem ab omnibus, qui non in Deo, sed in se vitæ præsidia constituunt; eaq. confidentia præcipientes se ab illius moderatione remouent; existimantes, esse se naturæ opibus satis instructos ad suum

de decus, & turpitudine dominatur. Nec enim est interim, cur in tantis malis quidquam naturæ imbecillitatem accuset. Quamuis enim nulla esset nobis, cum corpore societas, nullum cum terrestri natura commercium; quamuis humana mens esset ab omni contritione mortali seuerata, & libera, ita, ut nullis morbis corporis impediri posset, quo minus verum inquireret; nullo tamen modo per se posset officio fungi statumq. suum tueri, & incolumem a clade, & interitu conservare. Nulla enim erat mentibus illis, quæ a celi fastigio deciderunt, cum corpore aliqua mole coniunctio; quæ tamen, cum primū in se ipsis omnia posuerunt, vanissimisq. cogitationibus inflata suspicata sunt, se se ope Divina minime indigere; naturæq. præsidij innixa Dei præsidium neglexere; confestim corruerunt; atque superne cadentes, multo se se grauius affligerunt, quam si ex minore dignitate gradu concidissent. quo enim mens acrior est, & maiores a natura opes habet; eo, cum est singulari Dei ope, & patrocinio destituta, maiore quadam ruina opprimitur, & grauior amentie pœnas exsoluit. Ut enim in fabulis Polyphemum ab Ulyse excecaturum cernimus, multo grauius offendere, & ad rupes allidi, quā si natura fuisset imbecillior; sic mens, & ratio, quo est altior, atque natura vehementior, eo, cum est lumine Divina mentis orbata, impetu magis furibundo fertur, multoq. vehementius ad facinus incitatur, maioremq. sibi pestem cōparat. Quod eo magis de mentis cecitate asserendum est, quod corporis cecitas mente iudicatur; mentis vero cecitas nullo sensu ab eadem mente percipitur. Est enim ereptum illud ipsum iudicium, quo erat illi de sua ipsius cecitate iudicandum. sic fit, ut, quo magis quisque mentis cecitate laborat, eo magis sibi sapientiam arroget, & prudentie nomine insolentius efferatur. Ut igitur, si fieri posset, ut aliquis, orbatus oculis, id non sentiret, & ea de causa ducem, a quo regeretur, minime flagitare; quo esset natura robustior, seq. vehementius incitaret, eo maiore impetu præceptis in exitum raperetur; sic mens, orbata Divino præsidio, cum cecitatem suam non consideret, sibiq. acumen, & solertiam insolenter assumat; quo est illius naturæ præstantior, eo est impetus illius amentior, & ruina calamitosior. hoc in hominibus euenire cernimus, ut, quo quisque magis valet ingenio, & industria, eo, cum se ad flagitium applicat, est amentior, & improbius, & communibus rebus infestior. Quo igitur magis Angeli natura humana antecellit; eo furor illius immanior exstiterit, & casus, & ruina grauior; & exitium dirius, atque funestius. Parum igitur iuuat præstans vis naturæ, si Dei præsidium abest, Divinumq. lumen deficiat, abest autem ab omnibus, qui non in Deo, sed in se vitæ præsidia constituunt; eaq. confidentia præcipientes se ab illius moderatione remouent; existimantes, esse se naturæ opibus satis instructos ad suum

suum statum conservandum. Non est igitur naturæ fragilitas nobis exitiosa, sed nimius amor nostri, quo nos ipsos amplectimur, usque eodum a Deo desiscimus, gloriamq. illi debitorum ad nos ipsos impudenter, & impie transferamus. Ut enim Angelis, qui præcipientes a mentia conciderunt, naturæ præstantia salutem afferre non potuit, cum primum se se a Deo disiunxerunt, ita neque nobis naturæ imbecillitas perniciem afferre poterit, si Dei voluntati facinus affixi; neque unquam nos ab illius ductu, & imperio se iunxerimus. Inuictum enim robur assequamur, quo facillime cuncta nobis obstantia repellamus; & officijs omnibus cum laude perfungamur. Non est igitur vilo modo cupiendum profiteri, nullam mentem, & rationem, quamuis vegetam, & acrem, omnibusque naturæ præsidij instructissimam, lucet tamen, & gratia Divina vacuam, posse officium suum tueri, & veræ iustitiæ manus excutere, & statum animi conservare. Cū enim Deus sit mentium lux, cum sit veritas sempiterna, cum denique sit iustitiæ fons, totiusq. vitæ modus, atque moderatio; sequitur, ut, qui se ab illo segregant, sint continuo tenebris oppleti, falsis opinionibus inflati, immoderate in omnes partes agitati, & plurimum ab omnibus iustitiæ laudibus abhorrentes. Unde cōcluditur, omnem iustitiæ vim in eo positam esse, ut Deo semper agglutinemur; neque aliquid in vita sequamur, quod non sit illius voluntate, & imperio comprobatum. Constat enim, cum, qui in se ponit aliquid, quod ad summā beatā vitā pertinet; qui disciplinam aliquam profiteatur, quæ non a Divina mente hausta, & delibata sit; qui denique humanis præsidij se egregie munitum fore confidit, aliundeque omnia vitæ subsidia comparat, esse nefarium, & iniustum. Quod ut rectius possit intelligi, ipsius iustitiæ magistrū in medium afferamus. Vide, quo argumento iustitiam suam confirmat. Non possum, inquit, ego a me facere quidquam. hoc est, non possum ego ius, & fas omne delere, iustitiæ sanctitatem violare, quidquam contra iuris Divini præscripta moliri; atque (ut vno verbo sensum illius explanē) non possum, inquit, ego iniquitatem vllam suscipere: susceperem porro, si aliquid facerem, quod non esset patris mente, voluntate, numine, sententia constitutum. Ex quo quidem loco sane liquet, eum, qui a se promittit aliquid, hoc est, qui sensum suum, nō patris illius optimi voluntatem, sequitur, esse iniustitiæ scelere contaminatum. Adiungit deinde: Sicut audio, iudico, & iudicium meum verum est; quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Hic plane docet, id esse verum iudicium, quod patris mente, & sententia continetur; illud verissimum iustitiæ munus, quod ad voluntatē illius dirigitur; ita, ut, qui id, quod a Deo non accepere, temere pronuntiant, aut proprium ingenium sequuntur, neque in Dei mentem, & voluntatem respi-

ciunt; sint omnes mendaces, & fraudulentissimi; omnibusq. iniustitiæ sceleribus alligati. Tum addit: Si ego testimonium perhibeo, nullo modo si testimonium meum non est verum. Docet, omne maximarum rerum testimonium, quod non est patris auctoritate confirmatum, esse fallax, & inane, ex mentis tacto, & fraude compositum. Paucis deinde interiectis, inter veram Regem, atque Tyrannum importunum, infigne discrimen apponit. Ego, inquit, veni in nomine patris mei, & non accepistis me; si alius venerit in nomine suo, hunc accipietis. Coarguit eorum furorē, & amentiam, qui, verō Regē neglecto, & repudiato, immanem Tyrannum cervicibus suis imponent. Rex autem verus, & in omni genere Regiæ virtutis excellēs, is est, qui numquam se se iniuriæ vllius contagio maculavit; sed omnia iustitiæ munera semper obiit. Numquam enim oculos a patris mente deiecit; & leges omnes de sententia illius sanxit; & ex voluntate illius Regnum semper administravit; omniaq. munera, & officia ad illius voluntatem direxit. Contra vero, Antichristus, qui est scelere, & immanitate sua exitium multis mortalibus allaturus, erit totus ex omnium scelerum colluione, & ex iniustitiæ importunitate concretus. quod quidem ex eo cognoscitur, quod a se sumet omnia; mentem suam consulit; ingenio, & opibus suis fretus, Tyrannidem occupabit; & omnia, quæcumque faciet, ad gloriam suam referet; atque, ut nomē suum clarum, & illustre reddat, scelera infinita suscipiet; in eoq. vehementer elaborabit, ut se Deo anteponat. Illum igitur iam studio, & voluntate sequuntur, & imaginem illius gerunt, qui suam inconsideratam temeritatem Divinis institutis anteposuit; neque in Dei nomen, sed in suam ipsorum gloriam intuentur; qui omnes, quantum in illis est, improbi Tyranni, humanoque generi pestilentes, & perniciosi sunt. Contra vero, illi solum benefici, & salutare sunt existimandi, qui omnia præclara facinora, ut Deo obediant, moluntur; ad illiusque gloriam dirigunt omnia vitæ consilia. in quo Regem illum imitantur, qui venit, ut ille ait, in nomine Domini. Ecce, inquit, alibi, relinquetur vobis domus vestra deserta. dico enim vobis, quod me non videbitis posthac, donec dicatis; Benedictus, qui venit in nomine Domini. Denuntiatur illis exitium, & vastitatem, qui imperium illius detrectarunt; eosq. tantisper ait ab ope Divina deferendos esse, dum in ea improbitate permanerint. Neque enim, inquit, me, in quo solo est omnis vestra salutis ratio constituta, præsentem habebitis, donec fateamini, esse me Regem illum, quem David Divino instinctu, & afflatu venturum prænuuntiauit; non ut se contra patris imperium in principatu locaret; sed ut omnia ad patrem, tamquam ad summum bonorum omnium principium, & causam, dirigeret. Idem inquit alibi, Eum, qui venit ad me, non eiciam foras: quia descendi

Ioan. 5.

Matth. 23.

Ioan. 6.

Ioan. 7.

Ioan. 8.

Ioan. 7.

Ioan. 16.

1. Reg. 15.

Gen. 12.

de galo, non ut faciam voluntatem meam; sed voluntatem eius, qui misit me. Tu etiam illud. Qui a semetipso loquitur, propriam gloriam querit; qui autem querit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in eo non est. Alio item in loco, Si, inquit, ego gloriam mihi assumo, gloria mea nihil est. Multa alia in hanc sententiam illius testimonia colligi possunt, e quibus efficitur, omnem iustitiam in eo esse positam, ut nihil a nobis ipsis sumamus; sed omnia ad summi patris voluntatem, & mentem referamus. Nam & Christus ipse, si aliquid designasset animo secus, quam sibi fuerit a patre imperatum, non modo filius Dei habendus non esset, ut illius oratio declarat, sed ne iustus quidem esset ullo modo reputandus. Huc enim pertinet, quod inquit, Mea doctrina non est mea; & ego, quaecumque audiui a patre meo, haec loquor; ut, cum intellexerimus, ne filio quidem vnico, eadem omnino maiestate, & imperio prae dicitur, fas esse quidquam statuere, quod non sit patris sententia designatum, & constitutum; clarius cernamus, omnem iustitiae rationem in patris sui moderatione consistere; & adeo, ut, quisquis aliquid ingenio suo absque respectu ad patrem, & absque illius ope molitur, in nefarium scelus incurrat. Haec quidem filius de sua ipsius persona disserit. Porro autem, de Spiritu sancto sermonem instituens, ait: Cum venerit ille spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem: non enim loquitur a semetipso; sed, quaecumque audiet, loquitur. Vide, quo argumento probat, Diuinum spiritum esse veritatis magistrum. eo nempe, quod nihil ex se loqueretur, neque aliquid enuntiaret; nisi, quod sibi esset a patre, & filio, e quibus ex omni aeternitate temporis emanat, inexplicabili ratione communicatum. Ut igitur filij iustitia ex eo perspicitur, quod nihil possit assumere, quod non sit patris sententia definitum; ut spiritus Diuini veritas, & sanctitas, eo testimonio confirmatur, quod nihil hominibus explanet, nisi quod ab ipso sapientia, & bonitatis fonte perceperit; ita nostra iustitia, & sanctitas, in eo tota consistit, ut nihil in vita, nisi de illius summi Domini sententia, statuamus. Quidquid enim ille non praecipit, quidquid non est illius voluntate constitutum, scelus est; quamuis sit interdum populari fama gloriosum. Contra vero, quidquid ille statuit, quamuis primo ad spectum, tetrum, & inhumanum facinus esse videatur, est tamen officium iustum, & debitum, & necessarium, in sempiternam laudem, & gloria ponendum. Quid enim videtur esse ad laudem praeclearius, quam eos, quos vi belli subegeris, misericordia conseruare? At Saul, cum Amalecitarum Regem, quem proelio fuderat, supplicem, & abiectum excitauit, scelus nefarium commisit; quia contra Dei imperium se benignum videri voluit. Quid contra videtur irmanius, quam filium nullo crimine infamem iugulare? At Abraham, cum, ut Deo obediret, vnicum filium, animi sui effigiem, in quo spem omnem posteritatis suae collocarat, ma-

nibus suis immolandum suscepit, iustitia laudem sempiternam consecutus est. Hic igitur vnus tantum est habendus officiorum omnium delectus: hoc notandum iuris, & iniuriae discrimen; haec iustitia, & aequitatis regula seruanda; ut quidquid intellexerimus esse Diuinam mentem, & rationem sanctam, quamuis illius causam minime timeamus, iustum, & sanctum, & pium existimemus; quidquid vero cum illius mente, & sententia pugnat, licet videatur esse iustum, & pium, sceleratum tamen, & immane facinus arbitremur. Ita semper in omnibus vita consiliis, & legibus, & numen illius summo studio consulamus. Quod admodum, vir ille sanctissimus, ait, Consilium meum sanctiones tue. Quocirca Deus apud prophetas saepe cum impiis hominibus exposcitur, quod non Domini mentem inquirerent, quod spiritum illius minime consulerent, quod ingenium suum, quod cogitationes, & consilia sua sequerentur, nec in Dei voluntatem respicerent, neque illius opem implorarent. Itaque summi iustitiae facinus, in hac amentia, & improbitate ponit, qua homines, non quid Deus praescripserit, sed, quod illis rectum esse videtur, operibus exsequuntur. At vero, apud Isaiam, cum illius iustitiae sanctitatem, qua erat Ecclesia exornanda, praedicaret, nomen illi imponit כבוד, hoc est, voluntas mea in ea ut doceat, omnem Ecclesiae sanctitatem in ea sitam esse, ut in ea nihil aliud, quam Dei ipsius voluntas dominetur. Ut enim omnis iniquitas, & iniustitia, ex voluntate nostra fluat, tunc enim scelere iniquitatis alligamur, cum ipsi nobis obsequimur; sic iustitia tunc in nobis efflorescit, cum nostra voluntate neglecta, omne vitam ad Dei voluntatem accommodamus, neque sensus nostros, sed spiritum Christi sequimur; ita, ut possit quilibet cum Paulo dicere: Vixi ego, iam non ego, vixit vero in me Christus. Hoc autem fit, cum, oppressis humanis sensibus, & extincta cupiditate, sensibus Diuinis afficiamur, & incitatione quadam mentis ad caelum adspiramus. Omnis igitur iustitia in fidei perfectione consistit. Fides enim hoc vnum munus in vita suscipit, ut cupiditatem interitum afferat, ut spiritus tantum Christi animo dominetur, atque ita tandem animus ipse cum Deo, artissimo vinculo coniungatur, usque adeo, ut ex animis humanis, atque Diuina mente fiat vna voluntas, & studiorum omnium summa consensio. In hac autem animorum nostrorum cum Deo, coniunctione, omnem iustitiae sanctitatem, omnemque beatam vitam rationem contineri, sanctissima illa Christi precatio declarat, qua, pridie illius dici, quo erat afficiendus, pro fructu mortis suae patrem veneratus est. Pater, inquit, sancte, serua eos, quos dedisti mihi, ut sint vni, sicut & nos. Quam cupiat nos esse Deo coniunctos, & nobiscum inter nos amore consentientes, satis hac ratione perspicitur. Accirco a patre contendit, ut nostri amoris coniunctio Diuinae naturae coniunctione, quoad eius fieri potest, imitetur. Deinde, post pauca, docet, illud

Istaz. 60.

Gal. 2.

Ioan. 17.

ar-

ardentissimum caritatis suae desiderium non esse tantum Apostolorum, cum quibus vixerat, amore, & studio definitum, sed in nos omnes extendi. Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt, per sermonem eorum in me; ut omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis vnum sint. Ut autem magis ostendat, omnem rationem nostrae dignitatis, cuius constituenda gratia in crucem sublatum fuit, hoc animorum nostrorum vinculo contineri; in eadem sententia perseverat. Ait enim, Ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus, ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in vnum: ut cognoscat mundus, quod tu misisti me, & dilexisti eos, sicut & tu me dilexisti. Vtrumque simul docet, & eos, qui Deo sunt pietate coniuncti, esse iam ornamenta Diuina consecutos; & nihil aliud esse, quod Dei gloriam apud homines clarior illustret, quam omnium sanctorum hominum in amore consensus, & conspiratio. Cum enim quilibet eorum sit Deo eximio quodam amore deuinctus, necessario fit, ut sint inter se illo comuni amoris Diuini vinculo colligati, tantoque federe consentientes, ut nihil cogitari possit in vita copulati. Ex ea autem animorum cum mente Diuina consensione, omnis Diuinae virtutis claritas emanat, & bonorum omnium affluentia, quam intuentes homines obstupescunt, Deumque debita laude venerantur. Cum igitur, ut iam hinc vltima parti finem imponamus, omnia Christi vota eo pertinerent, ut e corpore excedentes, ad Deum adiungeremur; omnesque ab eo suscepti labores ad eum finem spectarent, ut nos iustos efficeret; satis constat, omnem iustitiam in hoc sanctissimo vinculo consistere, quo summo illi Domino, optimoque parenti, deuincti sumus, atque nodo sanctissimo colligati. ex hac autem animorum cum Diuina mente colligatione, summa tranquillitas, & quies repente nascitur, omniumque curarum laxamentum. Ut enim, cum varia, & infinita eandemque immanem, & importunam cupiditatem sequimur, quieti esse non possumus; sic, cum, corporis cupiditate liberati, in vnum illud tantum studium incumbimus, ut Deo coniungamur, felicissima laborum omnium requie perfruimur. omnibus enim bonis, quorum cupiditate incendimur, & infinitos labores excipimus, & vitam in discrimen adducimus, & cum assiduis molestiis conflamur; tum demum circumfluimus. Lucem namque Diuinam adspicimus; opes ingentes habemus; eximiis voluptatibus abundamus; excellenti specie, & forma praecellimus; Regiam postremo dignitatem adipiscimur; ita, ut nullum bonorum genus sit, quod homo praeterea in hac vita desideret; maxime, cum eos, quos eximie diligit, eisdem bonis affluere conspiciat; & ea de causa multis partibus amplificato gaudio triumphet. Recte igitur in sanctis litteris, Requietis nomine, iustitia declaratur. in ea namque operis Diuini perfectio, atque summa consi-

stet, ita, ut in ea Deus ipse quasi conquiescat. Non quidem ita, ut iusti ab illius procuratorum deferantur, aut aliquid in vita absque illius ope moliantur; sed, quemadmodum septimo ab orbe condito die quiescente dicitur Deus; non ullam instituti muneris vacationem habuerit; sed, quod nihil illis diebus praetermisisset, quod ad Mundi perfectionem, & ornatum pertineret. ita, ut nihil aliud quies illa designet, quam operis absolutionem. ita post iustitiam in animis informatam, quiescere Deum non incommode dici potest, eo quod opus omnium pulcherrimum, in quod reliqua omnia conferuntur, admirabili quodam artificio, & excellenti opere fecerit, & expolierit. Ut enim post sex illos dies nullum opus, quod ad corpoream naturam pertinet, nouum instituit; nec ullam formam finxit, cuius non ante causas, atque semina creauisset, cum nihil ad mundi stabilitatem desiderari posset; sic post iustitiam in animis effectam, non opus est, ut Deus nouam aliquam speciem ingeneret; sed, ut eam, quam formauit, tueatur, atque conseruet, maioribusque in dies ornamentis afficiat. Ut igitur artifices excellentes, cum opus, in quod plurimum operae, & studij contulerant, absolutum vident, relaxatur animis, & cura omni, atque solitudine liberati quiescunt; eximiamque voluptatem percipiunt; sic, cum Deus in hominis mente iustitiae formam perficit, & absoluit, ab illa molitione (ut ita dicam) operis conquiescit, & perfectione illius mirifice delectatur. est enim illa requies, animique remissio, nihil aliud, nisi operis absoluti comprobatio. Si igitur quiescit die septimo, quod mundum a se perfecte conditum animaduertit: multo perfectio magis quiescit, pleniorque voluptate perfunditur, cum opus omnium maximum, cuius causa reliqua omnia molitus est, expletum considerat. Si enim rationem inquiras, cur caelum astris distinxerit, & orauerit, cur terram aquis cinxerit, omni genere arborum, & frugum conseruerit, cur aerem, & aquas circumfuderit, & animantia creauit, & rotum hoc denique admirandum opus fabricatus sit; non aliam reperiens, quam bonitatem illam eximiam, atque praecellentem, quae illum impulit, ut iustitiae fructum hominibus impertiret. Ut igitur essent in terris homines, qui iustitiam colerent, mundum edificauit; non modo, ut haberent aptissimum vitam domicilium, verum etiam in ipsa natura clarum iustitiae specimen, atque documentum, in quod intuentes, sese in iustitiae studium incitaret. Quid legis Diuinae promulgatio? quid sanctae religionis institutio? quid Reip. vniuersae descriptio? quid praemia bonis a lege proposita? quid supplicia nocentibus, & facinorosis constituta? Nonne haec omnia iustitiae causa fuerunt sancita, sacrisque monumentis ad hominum sempiternam memoriam consignata? quid de illa Diuina cle mentia, & benignitatis magnitudine dicendum, qua Deus hominum peccata tolerat; neque, cum primum scelus aliquid immane suscipiunt, me-

ritum

ritum sumit de illorum improbitate supplicium: quo spectat alio, nisi, ut vel improbos ad iustitiam a prauitate vite conuertat; vel eorum improbitate iustorum hominum virtutem exerceat; ut & improbos seuerius vicietur, & probos premio ampliore remuneret? Sed, ut tandem ad id, quod est omnium maximum, veniamus; quid aliud gessit Christus in vita? cuius rei gratia tantos labores suscepit? cur denique, necem, & cruciatum expetiuit, nisi ut hominum mentes iustitie Diuinis ornametis excoleret? Itaque ait, se cruciari vehementissime desiderio balnei illius perficiendi, quo erant omnes hominum fidelium fordes eluenda. Adiungit deinde, se nihil aliud in vita moliri, quam ut igne caelestem in hominum visceribus implicaret. Ignem appellat illud studium pietatis, ardore iustitie vehementer inflammatum. Itaque dicit, adeo sibi gratum esse hoc incensum, & incitatum iustitie studium, ut nihil sit sibi preterea postulandum. Si igitur hoc vnum opus egit, hoc ardentem appetiuit, & huius vnus muneris efficiendi gratia labores immanes pertulit; quare nam tandem erit hic alia requies illius existimanda, quam iustitie perfectio, & tanti, tamque Diuini operis absolutio? Sic enim inquit apud Isaiam: Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor, iustitia eius; & salus eius, ut lampas, accendatur. Quo in loco plane demonstrat, requiem illius esse in iustitia nostra constitutam. Ut enim olim Iosue, cum multis nationibus signa contulit, atque conflixit, ingentes exercitus ad internecionem deleuit, quam plurimas ciuitates expugnauit; ut tandem populum sibi commissum in quietis sedibus locaret, atque laboribus summis cum amplissima laude perfunctus a bello gerendo conquiesceret; sic & Christus, postquam humani generis hostes inuicta virtute represit, profligauit, & extinxit; eos omnes, qui sub illius imperio militant, in ipsius iustitie possessione constituit; ut ipse laboris sui fructum quiete percipiat; & qui in illius fide permanent, quietis, & tranquillis animis Diuina gratie fructu, cum summa vite iucunditate, potiantur. Quod non solum vniuersi in omnibus, sed in singulis etiam hominibus explore perpicitur. Cum enim Deus hominem aut minis exterreret, aut premiis inuitat; cum motum affert animo, eumque futuri iudicii cogitatione sollicitat; cum suorum opera cum erudit, & admonet, & insectatur; in iustitia constituenda laborat. Cum vero homini in pietatis studium fide concitato iustitie possessionem confirmat; tunc ipse quodammodo cessat a labore, quem in iustitia inducenda suscepit; & animos eorum, qui tantis opibus exultant, quietos, atque tranquillos efficit. Non igitur immerito, iustitia, Diuino beneficio concessa, in sanctis litteris requies Domini nuncupatur. Iecirco David ait, Surge, Domine, in requiem tuam, & arca sanctitatis tue. Nec enim ram laborabat Rex ille sanctissimus, ut arca se-

Luc. 22.

Psalm. 131.

deris, quare stabilem sedem non habebat, in templo, quod animo designarat, tandem locaretur; quam, ut ipse Dominus sibi stabilem sedem, & domicilium in animis collocaret: quod quidem erat iustitie munere perficiendum. Adiungit enim: Sacerdotes tui induant iustitiam, & sancti tui exsultent. Videbat enim vir Diuinus, omnem latitie causam in iustitie fructu consistere. Idem alibi, exemplo eorum, qui perfidia sua conciderunt in solitudine, neque sunt in regionem illam a Deo promissam ingressi, vehementer homines exterreret, atque ad fidei studium exhortatur. Sic enim Deus apud illi loquitur: Quadraginta annis pertuli gentem illam; & dixi, Hi errant corde; & non cognouerunt vias meas; quibus iratus iuravi, eos minime ingressuros in requiem meam. Quem locum Paulus in epistola, quam scripsit ad Hebræos, Diuinitus explanans, argumento necessario concludit, Requies nomen, neque tam in septimum a natura condita die conuenire, neque tam in illud otium, Iosue opera in Syria regione constitutum, quadrare; quam in iustitie fructum, & possessionem. Nec enim David, cum metum proponit hominibus, ne scelere suo a requie Domini penitus excludantur; sabbatum illud intelligit, quod omnes, tam pii, quam scelerati, septimo quoque die incredibili carmonia celebrabant; neque regionem illam intelligit, in qua multi, etiam perdit, atque profligati sedes habuerunt; sed beatissimam illam iustitie hereditatem, & possessionem, in qua quidem omnes, qui Diuino munere, & beneficio locati sunt, in summa bonorum omnium abundantia requiescunt, & tranquillissima pace, & otio perfruuntur. Relinquitur igitur, ut inquit Paulus, sabbatissimus populo Dei. Sic enim appellat, nomine ab Hebræa voce deducto, illam animi quietem, & otium iucundissimum, iustitia partum. Tunc addit: Qui enim ingressus est in requiem ipsius, & ipse cessauit ab operibus suis, quemadmodum a suis Deus. Assignat rationem, quare iustitia nobis a Deo concessa per fidem, non modo requies Domini, sed nostra etiam requies, appellanda sit. Deus enim antea magnam (ut ita dicam) molestiam capiebat; humanæque perfidia, & improbitatis acerbiter perferibat; multumque in efficienda iustitia laborabat: a quibus curis omnibus requiescit, cum iustitia in nobis absoluit. Nec enim iam auocat a flagitiis animum, in quo nullum refidet flagitij vestigium; nec iam a scelere deterret eum, quem videt studio probitatis incensum; nec comminatur exitium hominibus omni iam crimine solutis; nec molestiam ullam capit ex illius vita, quare tota ex ipsius voluntate gubernatur; neque postremo nouæ alicuius forme dignitatem efficit in eo, quem iam pulchritudine, & claritate suæ virtutis illustrauit. Cessat igitur ab iis operibus; neque aliud opus suscipit, quam ut eandem ipsam iustitie formam, quam genuit, numine suo tueatur; clarioribusque, & amplioribus in dies ornamentis afficiat. Sic etiam & nos tunc ab ope-

Heb. 4.

operibus nostris omnino cessamus: nec enim sensus nostros in consilium adhibemus; neque ingenio nostro confidimus; neque Diuina prescriptioni iudicium nostræ mentis anteponimus; nec in vias nostras ingredimur; neque, ut impetu multiplicis, & infinitæ cupiditatis in varias partes diducimur; neque postremo Diuini numinis motu, & ancipiti cura conficimur. Qui enim totam suam vitam, & dignitatem habet in Diuina benignitate repositam, illudque tantum summum bonum inuenit, & respicit; facile animum, ab illa nefaria cupiditatis infinitate retractum, ad illam vnam curam traducit, ut illi Domino, cuius complexu omnia summa, & sempiterna bona continentur, amoris eximij indissolubili vinculo copuletur. Hæc est igitur illa requies, quæ sola est salutaris, atque iucunda. Diuinitusque voluptatibus in omni genere referta, ipsique Deo gratissima. Quod quidem ut olim lex designaret, in sacrificiis maiore quadam religione, & sanctitate procuratis, dicit Deum fuisse odoratum odorem suauitatis, aut (ut verbum e verbo Hebræo vertamus) odorem requietis. Sacrificium autem Domino gratissimum, & acceptissimum, odorisque suauitate fragrantissimum, est iustitie sanctitas, atque religio; qua quidem requies Dei, & hominum continetur. Ut enim Deus molestissimis curis leuatur, (nec enim irascitur, neque minas proponit, nec supplicium irrogat) ita homines metu, cura, & angore agitudine, tabe, & cruciatu liberantur; & omni bonorum copia cumulati incredibiliter exsultant. Nostris enim viis ingressi, in sempiternam pestem ruimus; Domini vero viis ingressi, omnia repente bona consequimur; & ita fit, ut quietem cum summa iucunditate, & otium cum dignitate, nobis ipsi pariamus. Quid enim expetit animus? quare eum cupiditas tenet? quæ mentem humanam cura sollicitat? cuius rei gratia versat in omnes partes ingenium? in quem finem laborem immensum suscipit? non ne, ut aliquando a laboribus omnibus requiescat? Quiescere autem non potest, nisi prius omnibus veris bonis expletus, & cumulatus exstiterit, ut nulla eum cupiditas deinceps exagitet, veris autem bonis affluere non possunt, nisi fuerint ad illi bonorum omnium fontem applicati. Deum autem coniungi nequeunt, nisi qui iustitiam sancte colunt. Sic igitur fit, ut nemo quietus esse possit, nisi cum iustitia vixerit. In iustitie igitur cultu omnis beata vite ratio, & summa consistit. Si igitur id præstat animo iustitia, quod nulla diuinitus, nulla facultates, nulla imperia, præstare possunt; nempe, ut animus ab omni cura, & solitudine conquiescat; idque tandem obtineat, in quod omnia vite consilia ab omnibus mortalibus conferuntur; cur non, aliis rebus omnibus contemptis, & abiectis, omnes curas, & cogitationes, omniaque vite studia, vni iustitie dicamus? Quid enim illa clarius, quid illustrius, & magnificentius? quid bonis Diuinis affluentius? qui enim illa potiuntur, non modo Diuina luce fruuntur,

nec solum sacerdotij sanctitate, Regique dignitatis amplitudine prædiri sunt; verum etiam Diuino motu animi sapientia futura, presentium, & res, summa obscuritate involutas, & ab omni humano sensu remotas, clarissime, certant, ita, ut dii quidam sint inter homines existimandi. Sed, quid mirum, eos tantis in omni genere laudibus circumfluere, qui ex hominibus exierunt, & ab ipso Deo adoptati in Diuinitatem, quodammodo naturam, conuersi sunt? Qui igitur tam multis bonis referti sunt, quanto gaudio cumulantur? quanta letitia exerceantur? quos cantus, & carmina personabunt? quanta denique in voluptate perpetuo versabuntur? quid autem de sempiternis illis premiis post hanc vitam iustitie, constitutis differam? Numquid aliquem Pamphyliæ militem ob Rep. interfectum ab inferis excitabimus, quod Socrates apud Platonem facit; qui nobis fabulas suas exponat, iustitieque premium circumferat? Num Africanum illum, quem Cicero somnia sua narrantem inducit, admonebimus, ut, quæ sibi per quietem visa sunt, de figura bonorum gloria nobis explanet? Minime gentium, non enim signis hominum, aut somniis vllis indigemus; cum ipsius sempiternæ veritatis, & ces intus sensibus audiamus, celestibusque disciplinis instructi, perfecte cognoscamus, esse omnibus, qui cum iustitia vixerint, definitum in celo locum, in quo, summis bonis expleti, & Christo gloriæ communionem coniuncti, sempiterna gloria, cum immensa, & inexplicabili voluptate perfruuntur. Illic igitur nec agnitudo gaudij contaminabit; neque decus vllum contagium turpitudinis inquinabit; neque opes calamitas vlla peruerteret; nec statum illum florentissimū vetustas vlla consumeret. Absterfus enim est Dominus, ut inquit Ioannes, omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit; neque luctus, neque clamor, nec dolor erit ultra. Quas lacrymas narrat? non ne demonstratum est superius, omnem iusti vitam in voluptate versari? Optime. Sed illa voluptas, atque letitia, quam diu hac compage corporis inclusi, quasi ferro victi, detinemur, non potest non esse cum insigni aliqua molestia coniuncta. Primum enim, cum corpus sit innumerabilibus morbis obnoxium, fieri non potest, quin animum, cum corpus ipsum morbo vexatur, aut vulnere sauciatur, aliquis sensus doloris afficiat. Deinde, cum recogitat, se aliquando officio functum non fuisse, sed multis sese olim flagitiorum maculis inquinasse; necesse profecto est, ut eam temporis iacturam dolenter patiat. Tum illa cura animi iusti sepe sollicitat, verentem, ne quidquam imprudens admittat, quod Dei voluntatem, cui maxime placere studet, offendant. Caritas etiam interdum illum vehementer excruciat, dum cernit, legem Diuinam hominum improbitate conculcari, multosque mortales amentia præcipientes ad supplicium sempiternum trudi. Postremo, ut nihil sit aliud, quod illius angat ani-

animus, certe illud futuræ gloriæ desiderium, de qua noctes & dies cogitat, eum in marore, atq. luctu sepe numero versari cogit. Est ille quidem summis opibus præditus; non nego maximis præfidiis instructus; confiteor: habet egregiam gloriandi materiâ; bene narras voluptatem eximiam ex spiritus Divini suavissima cōiunctione, & familiaritate capit; verissime dicent est. Cum tamen animo reputat, præmij illius sempiterni magnitudinem; & intelligit, ea bona, quibus affluit, nullo modo esse cum illis futuris bonis, quæ sperat, vlla ex parte comparanda; se plane relegatum putat; atque, quasi in graui exilio constitutus, gemitu, fletu, & singultu, cupiditatem suam patriæ illius sempiternæ potiundæ sæpe significat. Hæc tamen molestia voluptatis eximie compensatione mitigantur, & iustitiæ ipsius dulcedine facillime leniuntur; ita, ut nihil possit in vita cogitari illis lacrymis; & fletu iucundius. Esse tamen in ea voluptate aliquid doloris admixtum, & eadem ipsa lacrymæ declarant. Eas igitur omnes clementissimas ille pater absterget, cum filios suos, mortali corpore exutos, immortalis cultu vestiet; Diuinisque opibus, atq. sempiternis exornabit. Accedet ad maiorem gloriæ cumulum; quod, cū extremo tempore corpora nunc sepulta reuixe-

rint, Diuina quædam claritas ex animis in istorum corpora redundabit; ita, ut, quæ erant crassa, caliginosa, caduca, fragilia, sint repente admirabili luce colluctantia; cælesti virtute firmata, inuictoque robore munita. Sed, de præmiis illis sempiternis quid attinet disputare, cum ea neque verbis explicari, nec oculis visuari, nec cogitatione comprehendere possint. Maiora namque sunt, quam ut ea ingenium aliquod, quantumuis magnum, & excellens, Diuinisq. disciplinis instructissimum, aliqua tandem ratione consequatur. Cum enim iusti Deum intuebuntur, cum illius splendore collucebunt, cum totam mentem habebunt in illa summa, atq. præcellenti specie defixam; erunt ipsi Deo vitæ splendore, & claritate simillimi. Ex quo fit, ut nemo possit eorum Diuinam gloriam, non dico oratione, aut stylo consequi, sed neque mente, & cogitatione complecti. Ea igitur, quæ præstare non possumus, omittamus: quæ autem, Dei præsidio firmati, possumus, id suscipimus; ut, assiduus precibus, ab illo summo iustitiæ magistro, qui, ut nobis iustitiæ disciplinam traderet, humanam formam induit, contendamus, ut nos iustitiæ Regio cultu, ornatuq. vestiat; gloriæq. tandem sempiternæ, atque adeo Diuinitatis ipsius compotes efficiat.

FINIS.

IN
LIBROS V.
DE VERA SAPIENTIA
Ad Gregorium XIII. Pont. Max.
HIERONYMI OSORII
LVSITANI

P R A E F A T I O.

VM natura infirmum in mentibus humanis sit, esse vim Diuinam, atque sempiternam, qua omnia moueantur, & conseruentur: in ipsius Diuinæ naturæ notitia comparanda, fuit olim a multis hominibus sine vllō fructu omne studium vitæ consumptum. Atque in principio in eum errorem inciderunt, ut Soli, Lunæ, & Sideribus, nempe quibus neque pulchrius quidquam, neque salutarius cogitare poterant, Diuinitatem tribuerent. Deinde, a cælo delapsi, (neque enim poterant animi vitiorum pondere, quod augebatur in dies, misere depressi, in cæli regione diu peregrinari) Deum in terrenis sordibus, in impuris voluptatibus, in monstrosis horrificis inquirere, & inuestigare coeperunt, atque tandem, impurissima religione constituta, finem vltius progrediendi sibi statuendum esse decreuerunt, quasi iam fuisset id, quod ardentissime concupierant, felicissime consecu-

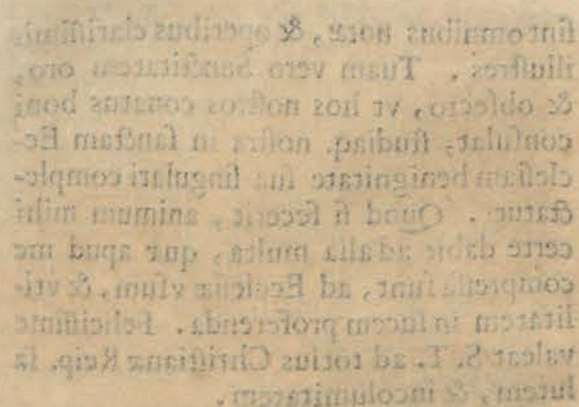
ti. Itaque, vero Deo furenter, & impie neglecto, tanta dementia vexati sunt, ut etiam flagitiis, & horrificis monstros, & quadrupedum, & serpentium simulacris immolarent; & furias etiam, atque adeo feritatis sempiternæ truculentiam honoribus Diuinis afficerent. Similiter est de Sapientiæ studio iudicandum. Omnes enim illius cupiditate tenentur, nec quidquam vel pulchrius, vel admirabilius esse iudicant rerum cognitione: pauci tamen in ea comparanda, propter desidiam, & imbecillitatem animi, neruos intendunt. Qui tandem ingenio valent, & ad claritatem nominis adspirant, omnemque sibi ætatem in studio sapientiæ conterendam esse decernunt, sæpenumero fit, ut multo maiora signa temeritatis, & amentitiæ dent, quam illi, qui studium sapientiæ prorsus abiiciunt. Ut enim, qui Deum numen præcellensimum ignorabant, & Deum sibi in terris turbulentissimi erroris opinione fingeant, quo maiore cum superstitione dirissimis illis sacris adstrikerant, eo grauius in se iram Diuinam incendebant; ita, qui sapientiæ student, quo maiore conatu ad eam enituntur, eo

plerumque grauioribus amentiae stimulis agitantur; eo quod se longissime a verissima sapientiae ratione diuellunt. Si enim sapientia est summa, atque sempiternae causae cognitio; quam aliam causam possumus assignare rerum omnium, quam summum illum Dominum, qui omnia designauit, effecit, & constituit; per quem omnia conseruantur, & ad vltimum naturae suae finem referuntur? Consequens igitur est, ut, qui in Deo defixam mentem non habent, sapientes esse non possint; immo, quo maiorem operam in sapientiae studio collocant, eo tærioribus amentiae tenebris obruantur. Vt enim, qui nocturna caligine iter magnum suscipit, cum primum viam rectam deserit, quo magis accelerat, eo longius a loco, quem petit, aberrat; ita, qui sine Diuina luce sapientiae operam nauat, quo mentem in naturam acrius intendit, & ingenium suum argutius in omnes partes versauerit, eo furentius in pestem ruet. Vera namque sapientia in vigenti, & incensa fide, qua Deum, quo ad licet, mente complectimur, tota consistit. Ea namque nobis iustitiae donum conciliat; ea mentem claritate Diuini splendoris illustrat; ea postremo animos nostros summis, atque sempiternis bonis egregie locupletat. Si ergo verum inuenire volumus, statuendum nobis est, semper fore a lumine veritatis auersum, qui minime sempiternam veritatem intuetur. Sapientiae fructum vehementer exquirimus: fructus illius est vita beata, qua sola frui poterunt animi, qui Domino beatissimo coniuncti foedere sempiterno sunt. Qui autem se ab hoc summo bonorum omnium fonte remouerint, quo longius abscedent, eo grauioribus miseriis, & ærumnis opprimuntur; & maioribus suppliciis æuo sempiterno cruciabantur. Vt igitur, qui naturam sibi Diuinam placare conabantur, dum falsos sibi Deos adscisciebant, ipsum numen, quod propitium habere cupiebant, foedissimis sacris irritabant; ita multi, qui sapientiae cupiditate flagrant, dum sapientiam amplexari student, in pestiferos errores delabuntur. Sunt enim quidam, qui cali spacia immensa metiri nituntur, cum se ipsos penitus ignorent; sunt, qui argutiis

insolescant, cum litteris, & argutiis inanissimis sibi pestem machinentur; sunt, qui sibi peracuti videntur, eo quod homines apertos, & simplices callide circumueniant; & non vident se multo miserius illis ipsis fraudibus implicari. Denique, ne plura conseret, multis rationibus, dum multi summae sibi sapientiae nomine placent, summa furoris, & amentiae documenta constituunt. Illa namque summa dementia est, quæ falso in sapientiae nomen arroganter inuadit. Præterea nihil est Rebus publicis calamitosius. Quid enim est ad euertendam Remp. efficacius, instructæ, & armatæ temeritatis audacia? Audacia porro summa falsum sapientiae nomen, si, ut plerumque fit, popularis insaniæ faulx exstiterit, necessario consequetur. Vnde concludi potest, omnes fere Rerum publicarum, quæ opibus, & imperio floruerunt, euersiones a falsa sapientiae opinione ortum habuisse. Si igitur, in euellenda falsa multarum nationum religione, Cruce proposita a Diuinis hominibus laboratum fuit; æque propemodum pugnandum censeo, ut falsa sapientia funditus euertatur, ut facilius vera claritas elucescat. Magnum quidem opus est, persuadere hominibus elatis, & confidentibus, & terrenis opibus nimium affixis, summum, & altissimum sapientiae gradum in Cruce Christi, & in humilitatis disciplina, quam Philosophi despiciunt, esse constitutum. Sit, quantum velint homines, arduum, atque difficile; quid tamen in eo efficere possim, mihi certum est experiri: ita tamen, ut ingenio meo minime nitam, sed omnem spem in auctore sapientiae reponam. His igitur quinque libris statui omnem verissimam sapientiae rationem complecti, quos tibi dicari constitui; partim, ut nomine S. T. contra improborum calumnias, & conuicia præmunirem; partim, ut meam erga te obseruantiam, & pietatem testimonio, si fieri posset, sempiterno declararem. Accedit, quod vix quidquam mihi conuenientius occurrebat, quam libros de Sapientia inscriptos Pontifici sapientissimo consecrare. Quid enim tibi ad sapientiam summam deesse possit, non facile quisquam dixerit. Summum enim ingenium summis artibus excoluisti:

sti: longo rerum vsu prudentiam insignem assecutus fuisti: in omni genere virtutum, quibus Reip. salus, & salutaris moderatio continetur, excellis: quanta solitudine Christi Ecclesiae prospicias, apparet; quanto studio pacem, & otium tuearis, omnibus explorate cognitum est. Quantam operam similiter in eo ponas, ut omnes & humanitatem tuam diligant, & seueritatem vereantur, nemo ignorat: Sed, de laudibus tuis plura dicere, temerarium fortasse multis videbitur, cum ex

sint omnibus notæ, & operibus clarissimis illustres. Tuam vero Sanctitatem oro, & obsecro, ut hos nostros conatus boni consulat, studiaque nostra in sanctam Ecclesiam benignitate sua singulari complectatur. Quod si fecerit, animum mihi certe dabit ad alia multa, quæ apud me compressa sunt, ad Ecclesiae vsum, & utilitatem in lucem proferenda. Felicissime valeat S. T. ad totius Christianæ Reip. salutem, & incolumitatem.

litarum fortissimè videtur, cum
 deo, de laudibus hisque dicere, tam-
 et fortissimè versatur, nam ignorat,
 ut omnes & humanitatem suam diligit,
 Quantum operam habuit in eo ponas,
 inquit, omnibus explorat cognumeli,
 aperit, quanto studio prem, & omni
 foliandine Christi Beate propitius,
 modesto continetur, excellit : quare
 tantum, quibus Reg. Iulius & Iulianus
 gnam allucens habuit : in omni genere vi-
 lit : longè tamen vii præcedentibus in-

466

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
DE SAPIENTIA
LIBER PRIMVS.

CVM multis argumentis immortalitas animorum hominibus Diuina legis ignaris ostendi possit, haud scio, an sit aliquod firmitus, & vehementius eo, quod insita cupiditate sapientiae continetur. Cum enim ea sit rerum altissimarum, & Diuinarum cognitio, is, qui sapientiae cupiditate flagrat, indicat se ad Diuinum statum adspirare: quod facere non possit, nisi caelitem agnatione teneretur. Animorum namque beatorum, atque caelestium pabulum sempiternum, est, Deum videre, illisque speciem, & pulchritudinem clara, & illustri mentis acie contemplari; & ita quodam modo in naturam illius conuerti. Qui igitur sapientiae desiderio tenetur, se Dei similem fieri concupiscit: quod certe non appeteret, si id omnino fuisset humanae naturae denegatum. Id enim qualibet res insito naturae sensu desiderat, ad quod nata, & apta est, & cuius fructum natura ipsius perfectio continetur. Quantum vero intelligendi desiderium natura nobis infuserit, in pueris cernere licet, qui, cum primum loqui incipiunt, multa quaerunt; multa curiose, & diligenter inuestigant; ita, ut, etiam quae in caelo fiant, quae natura Solis, atque Lunae sit, & quantum summi vertex montium a caelo distent, inquirant. Fabulis autem mirabiliter oblectantur, adeo, ut earum dulcedine vehementer affecti ciborum interdum memoriam deponant. Quo autem clarius eorum indoles est, eo plura nosse desiderant; & acrius, & attentius mentem in ea, quae narrantur, intendunt. Non possunt illi quidem, quid verum, quid falsum, quid coherens, & verisimile, quid dissimulatum, & incredibile sit, ratione discernere. Quanta tamen multa cognoscendi cu-

S. Bona quæ
fuit.

Ofor. Tom. 2

V 3

ren-

Homines
quo bruta
antecellat.

Calliditas,
q̄ efficiat.

Sapientia,
q̄ efficiat.

Mēs in ho-
mine prin-
cipatum te-
net.

rentur, & dignos honoribus amplissimis existiment. Cur igitur tam multi reperiuntur, qui de sapientiae doctrina detrahunt? Quia, languore, desidiaque fracti, & flagitiorum morbis oppressi, sapientiae luce se frui posse desperant; & ideo, quod assequi studio nequeunt, oratione vituperant. Non enim a quo animo ferre possunt, aliquem tantum vera dignitate praecellere, ut ipsi ad illum collati homines existimari minime debeant. Quid enim est, quo homines brutis animalibus antecellant, nisi mente, consilio, ratione? His autem rebus tantum sapientes insipientibus antecedunt, ut insipientes, eorum comparatione, brutorum animalium instar obtimeant. Hoc igitur invidia ferre non potest; & ideo, quantum potest, in sapientiae studium, quod extinctum cupit, inuehitur. Ad hoc malum accessit sophistarum loquacitas, quae, cum se sapientiae nomine in animos imperitorum insinuare vellet, ostentatione quadam vanissima multis mortalibus illudit, occultasq. libidines fronte, & supercilio, quasi inducta veste, contegit: quae, cum se tandem profundissent, euerfionem optimis artibus, & communibus rebus intulerunt: sapientiaeque nomen odiosum, & inuisum reddiderunt. Non enim cuiusvis est, saltem in principio veram sapientiam a malitiosa calliditate distinguere: euentu tamen, quantum inter v-

niciem abusi sunt; multi, opibus freti, patrias suas euerterunt; multi postremo claris artibus sunt in vniuersam Rempublicam pestem nefarie machinati. Bonum vero non est appellandum, ex quo malum nascitur. Ea igitur, quae vel ad naturam, vel ad fortunam referuntur, quae bona vulgo nominantur, tum demum bona dici poterunt, cum illi, qui ea possederint, illis recte vti fuerint. Eorum autem rectus usus sapientiae moderatione continetur. Itaque Sapientia non est solum totius decoris, & dignitatis efficiens, verum & felicitatis vniuersa parens, & alitrix. Nec enim, ubi sapientia dominatur, fortunae temeritas locum habere potest. O Diuinum sapientiae lumen, quis potest laudes tuas enumerando percensere? Tu namque homines a libidine ad officium, & continentiam traducis; tu artes salutares, quibus hominum vita continetur, instituis; tu ordinem rerum publicarum collocas; tu reges hoc nomine dignos splendore Diuinæ lucis illuminas; tu placidissimam animorum pacem constituis; tu dignitatem, & impunitam libertatem largiris; a te laudes omnes virtutis, & sempiternae dignitatis emanant; tu denique mortales immortalitate donas, ipsiq. Deo amore sempiterno deuincis. Quae igitur cecitas eorum est, qui non, vte aliquando perfruuntur, ingentes labores excipiunt, & pro te etiam mori cupiunt? Immortalitas enim est, amore sapientiae mortem libenter oppetere. Sed, quo maius, & amplius, & illustrius est sapientiae nomen, latiusq. patens utilitas, eo difficilius esse videtur illius studium. Si enim sapientia esse veritatis inuentio; veritas autem, ut homines eruditissimi olim confirmabant, in profundo demersa latet; dubium non est, quin sit, ad sapientiam peruenire, difficillimum. Non igitur merito Pythagoræ modestia laudari solet, qui se non Sapientem, sed Philosophum appellari voluit. Philosophi enim nomen sapientiae studiosum significat. Illius auctoritate factum est, ut, Sapientiae nomine suppresso, Philosophiae nomen in ore omnium versaretur; ne, mox deinceps, qui non stulte arrogans esset, inueniretur, qui nomen Sapientis assumeret. Vt enim Socrates apud Platonem dicit, solus Deus est natura sapiens. Humana autem sapientia, ut ille dicebat, in animi moderatione perspicitur. Ille namque inter homines sapientia praecellit, qui tenebras, in quibus hominum vita versatur, non ignorat, & se nihil sapere, ingenue confitetur. Quid igitur impulit homines excellentem ingenio praeditos, ut in rem tam difficilem tantum operæ, & studij conferre vellent? An, perinde atque illi, qui fama tantum eximiae formae commouentur, sic illi ad cupiditatem sapientiae, cuius expressam formam intueri non poterant, exarserunt? Quod si adumbrata sapientiae species, atque nomen tantum apud eos valuit, ut,

præ

Paulus non
ab homini-
bus instru-
tus, sed spi-
ritu Christi
eruditus.

præ illius studio, omnes voluptates aspernarentur, & commoda vitae contemnerent; quid tandem nobis faciendum est, qui possumus ex vera sapientia fructus maximos, atque sempiternos excipere? Ipse enim Socrates nobis certam, & directam sapientiae viam monstrat. Nam solum Deum dicit esse naturam sapientem. Ergo, qui se ipsi Deo in disciplinam tradiderit, disciplina sapiens esse poterit. Opus tamen nobis est, ad Deum adueniendum, aliquo ductore, cuius opera facilius id, quod volumus, adipiscamur. Quem igitur potissimum deligemus? In tanta diuinorum hominum copia difficilis electio est. Attamen, quod ad presentem materiam attinet, in primis nobis noster Paulus occurrit. Is enim, non ab hominibus instructus, sed spiritu Christi eruditus; tantum in studio sapientiae progressus est, ut, mente etiam in caelum euectus, ea Diuinæ mentis arcana perspiceret, quae hominibus explicari non possunt. Is tantum sapientia praestitit, ut orbem terrarum tenebris liberaret; & cunctis gentibus lumen clarissimum praeferret; hominesq. amore, & studio gloriae immortalis incenderet. In illius mente Christi spiritus insidebat, ita, ut Paulus Christi ipsius sacrarium, atque dedicatum templum posset existimari. Quis nam igitur verius nobis sapientiae disciplinam tradiderit illo, in cuius mente sapientia sibi domicilium collocauit? Quae nam est autem huius viri sanctissimi doctrina? Gorgias, Protagoras, Euenus, Hippas, Thrasymachus, & reliqui, qui Socratis aetate sibi variam, & multiplicem sapientiam arrogabant, non eloquentiae tantum disciplinam, sed virtutis, atque sapientiae se facillime tradituros asserbant. Nihil esse dicebant tam abstrusum, atque reconditum, quod non eruerent; nihil tantis obscuritatibus involutum, quod non explicarent: nullam autem rem excipiebant. Siue enim res, quae in quaestione vocabatur, in naturae peruestigatione, siue in officiorum moderatione, siue in Reipublicae administratione, siue in imperatoria disciplina, siue in quolibet alio artificio versaretur, de ea se ex tempore disputaturos esse iactabant: ita, ut nemo posset, ut dicebant, in re vlla sapientiae rationem magis illustrare, & luculentius explicatam requirere. Hac tam insigni ostentatione, & leuitate, & his tam magnificis promissis, ad se inuentum sapientiae cupidam alliciebant. Quis enim non valde euperet omnium rerum cognitionem intra breue tempus (hoc enim magistri pollicebantur) non ita magna mercede complecti? At noster Paulus quid discendum proponit? Ad cuius artis disciplinam omnes mortales inuitat? Quid se scire profiteretur? Nihil quidem prima specie clarum, & amplitudinis ostentatione magnificum; id tamen, in quo omnes opes verissimae sapientiae consistunt. Quid igitur illud est? Ego, inquit ad Corinthios scribens, non sum arbitratus me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Chri-

stum, & hunc crucifixum. Quanto verborum compendio sapientiae verissimam summam complexus est? Pythagorici musices ignaros a schola repellabant: Platonici eos, qui non multam operam Arithmeticae, & Geometriae dederant, non admittebant. At Paulus omnes & eruditos, & imperitos admisit; & neminem, qui discendi studio ad illum accederet, exclusit. Quae disciplina mercede? Eorum ipsorum, quos institutos susceperat, salute, pro qua sanguinem profundere paratus erat. Sic autem factum est, ut, cum illi, qui sapientiam ostentabant, discipulos erroribus infinitis imbuerent; Paulus, qui miram humilitatis speciem praeferebat, auditores caelestis sapientiae disciplinis illustraret. Sed vim ipsius disciplinae videamus. Iudaei, inquit ille, signa petunt; Graeci sapientiam querunt; Nos autem praedicamus Christum, crucifixum; Iudaeis scandalum, Graecis stultitiam, vocatis autem Iudaeis, atque Graecis, Christum, Dei virtutem, & Dei sapientiam. Ex his Pauli verbis intelligi potest, eos, qui sapientiae operam dabant, in duo genera distributos fuisse. Quidam enim fuere Iudaei, alteri autem Graeci. Graecis autem reliquae nationes annumerandae sunt, quae eadem via, & ratione studia sapientiae colebant. Iudaei signis, Graeci argumentis sapientiam sibi parare nitentur. In quanto tamen errore utrique versarentur, explicandum nobis est. Atque primum de Iudeis orationem habebimus; deinde ad Graecos veniemus. Iudaei, ut Paulus inquit, signa petunt: in quo non ita vituperandi videntur. Intelligunt enim fortasse, sapientiam non esse hominis inuentum, sed Dei munus, atque beneficium. Itaque non humanis argurijs, sed Diuinis testimonijs sibi nitendum existimant. Non enim pro vero habendum putant, nisi quod diuinitus enuntiatum fuerit. Vt autem aliquid a Deo enuntiari esse constaret, admiranda signa requirebant. Quod ut facerent confidentius, sanctissimorum hominum sibi exempla proponebant. Abraham enim, quamuis iam fuisset iustitiam consecutus, ut clarius tamen cerneret, hereditatem sibi, & posteritati suae promissam, esse foedere sempiterno confirmandam, sibi signum dari postulauit. Hoc enim significauit, cum dixit: Vnde scire possum, quod possessurus sum eam? Moses similiter sibi signum praesentis numinis ostendi concupuit, ut facilius populo fidem faceret. Quod autem ardenti fide petijt, feliciter impetrauit. Itaque signis auctoritatem suam constituit; signis rebelles, & contumaces euertit; signis Israelem in libertatem vindicauit; signis summum sacerdotum sanxit; signis leges, mores, & instituta conseruit; omnis denique illius disciplina, signis admirandis tradita, recepta, confirmata, & stabilita fuit. Similiter Iesus, filius Nui, signis populum in sui admirationem conuertit; innumerabiles hostes absumpsit; & clarissimas victorias consecutus est. Eadem ratione Geodeon signa non semel efflagitauit: signa Ma-

1. Cor. 1.

Signa re-
quirebatur

Gen. 15.

Exod. 4.

1. Cor. 1.

nue

nue Samsonis pater eodem studio requisivit. Quid de Helia signis admirandis edisseram? Quid de Helisai miraculis verba faciam? Quid illud maxime admirandum signum Ezechiae datum oratione commemorem? An parum liquet maximas olim sanctorum hominum admonitiones, sanctiones, actiones, signis constitutas fuisse? Non igitur immerito Iudaei videntur omnem veritatis explorandae rationem in signis collocatam habuisse; eorumque studium magis videtur esse ad religionem, quam ad fidei inconstantiam referendum. Attramen, qui secum reputauerit, quam multa flagitia in hac Iudaeorum petitione sint, ab ea, tamquam ab infandi sceleris contagione, refugiet. Illi namque sanctissimi viri, cum tempus signa postulabat, (erant enim res euenturæ signis adumbranda) & cum id Dei gloria flagitabat, (erant enim mentes hominum in fide nutantium confirmanda) signa non tam sibi, quam alijs, requirebant. At, qui se illorum vestigijs ingredi simulabant, rebus iam multo clarius expressis, & firmissime constitutis, cum signa petebant, de fide Diuina dubitabant. Sic faciebant illi, qui dicebant, Est ne in nobis Dominus? an non? Item illi, qui, cum viderent aquas perennes e silice Diuino beneficio prorupisse, de cibis, quos intemperanter efflagitabant, an possent a Deo in vastissima illa sollicitudine donari, ambigebant. Itaque dicebant, Numquid Deus panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? Illa autem dubitatione non mediocriter in Deum scelus ederunt. Aut enim illius fidem, tantis beneficijs, atque tam saepe confirmatam, in dubium reuocabant; aut illius infinitam potentiam angustis admodum finibus circumscribebant. Quale, aut quantum signum requiris, homo? Num maius cæli totius conuersione? num illustrius solis splendore, & claritate? num salutaris vniuersæ naturæ ad humanæ vitæ praesidium conuersione? At, inquit, illa quotidie videmus, & iccirco minus admiranda ducimus. Quasi vero minus admirabile sit, quod est stabile, atque sempiternum, quam id, quod momento temporis euanesceat; aut clarius beneficium sit, quod est vni genti concessum, idque certo temporis spatio definitum, eo, quod est quotidie cunctis gentibus, immensa Dei benignitate, & magnificentia, tributum. Præterea, si te non mouent vlla signa, nisi quæ raro videntur; cur in singulis pane rebus signa requiris? Si enim signa, quæ postulas, peruulgari senseris, illa contemnes. Nam, si propter oculorum consuetudinem opera Diuina, quæ sunt nimis admiranda, pro nihilo putas, certe maiore cum fastidio minora signa despicias. Quod igitur re medium Iudæus malis suis inueniet? Fidem habere recusat, nisi signum prius adspexerit. Ergo, si multa signa non viderit, fidem paucis rebus adiungit; si signa multiplicata conspexerit, ea consuetudine fidem signis omnibus abrogabit. An non hoc olim vitio miseri homines

periculose laborabant? An non collata singulis diebus beneficia, propter eorum frequentem usum, & consuetudinem, fastidiose respuebant? Cælesti pabulo, quod omnem suauitatem in se continebat, alebantur; e rupe, quam Moses virga percusserat, aquæ dulcissima ingenti copia dimanabant; coturnices inuestæ eorum ingluuiem satiabant; solis ardorem nubes ab eorum capitibus arcebat; noctis tenebras admirabilis splendor discutebat; hostes præferoces in eorum conspectu exanimati concidebant; & tamen, eo quod nullus fere dies intercederet, quo non Deus signo aliquo se illis præsentem adesse significaret, signa contempserunt; & tamen libertatis beneficium ingratis, & impie despexerunt; & tamen Aegyptiorum allia, & cæpas dapibus Diuina benignitate concessis antulerunt. Non igitur signorum frequentia Iudaeorum salutem constituit; sed miseriam multis modis amplificabit. Quo enim signa frequentiora sunt, eo scelestius, qui fidem violat, Dei maiestatem offendit. Quid igitur signa petunt, quæ, si rara sunt, obliuione conteruntur; si peruulgata, & visitata, contemnuntur? Præterea, dignum non est Dei maiestate, frequentibus signis fidem suæ probitatis, quasi ea parum comperta sit, facere conari; & qui illa flagitant, perfidia sua dedecus nomini illius inurunt. Cõtumeliâ enim Deo inferunt, qui illi, nisi signis, quasi fidei parum explorata pignoribus, credere nolunt. Præterea, parum est amplitudini illius consentaneum, corporeis signis frequenter ostensis Diuinitatis fidem confirmare. Alia enim sunt signa multo clariora, magis illius numini congruentia, quæ valde frequentia sunt; ita tamen, vt frequentia contemtionem non afferat, sed gloriam illius indes magis illustret; de quibus postea dicemus. Hæc vero, quæ homines humi stratos, si non in sceleribus nimis obstinati fuerint, ad credendum, & fidem habendam impellunt, cum primum lex Diuina sancitur, aut aliquod noui operis exordium nascitur, dari a Deo solent. Postquam vero lex, & sanctio promulgata, & moribus comprobata est, & opus aliquod Diuinum ad salutem totius vniuersitatis absolutum, omittuntur. Aliter enim, si frequentius darentur; & fidei splendor posset attenuari; & signi ipsius claritas visu frequentiore contemni. Deinde, periculum esset, ne homines, signis assuesciti, res signis adumbratas consecrari negligerent, & imaginis assimilata pulchritudine contenti, pulcherrimam veritatis ipsius speciem intueri non appeterent. Postremo, signi nomen, non veritatem, sed veritatis imaginem designat. Nec enim hominis simulacrum homo verus est; neque species animantis in aquis perlucidis, aut in speculis exteris animaduersa animans est; nec pictura aliquid solidum, & expressum in oculis ponit. Sapientia vero non adumbrata veritatis similitudine, sed veritatis ipsius cognitione continetur. Tantum vero abest, vt in signis collocanda sapientia

sapientia sit, vt is magnos in illa progressus habere putetur, qui, quantum potest, animum a signis abducit, vt ipsam per se veritatem contueri possit. Si igitur signorum petitio est plerumque perfidia signum, temeritatis argumentum, fidei grauius violanda periculum, instituti sceleris amplificatio, sapientia ipsius, cuius gratia signa petuntur, impedimentum; nullo certe pacto Iudaei, quam diu signa postulauerint, sapientia compotes esse poterunt. Verum Patris illis egregie satisfacit. Vnum enim signum illis conspiciendum proponit, quo nullum clariis, & mirabilibus, neque quod magis numinis Diuini virtutem, & potentiam confirmet, excogitari potest. Quod, inquit, signum narras? Iesum, inquit, & huc crucifixum. Quid est hoc? inquit, nos signum virtutis Diuinae flagitamus; vos autem nobis extremæ cuiusdam inbecillitatis exemplum proponitis. Hoc est igitur nobis aperiendum, id, quod Iudaei infirmis, & imbecillitatis argumentum opinantur, continere vim numinis admirandam, robur virtutis inuictum, claritatem victoriæ sempiternam. Sed prius necesse est, vt, quid sit scdalum crucis, explicemus. Scandali nomen est Græcis, atque Latinis, qui sacras litteras minime norunt, ignotum; nostris tamen valde frequenter visitatum. Significat autem Offensionem. Offensio autem de Christo sumpta, quæ Iudæis ruinæ causam attulit, hæc fuit. Erant Iudaei ab incunabulis in spe summæ cuiusdam felicitatis enutriti: quæ felicitas erat, vt propheta prædixerant, per Christum asserenda. Itaque forsperabant, vt Rex potentissimus ex stirpe Davidis oriretur, qui res Iudaeorum afflictas in pristinum splendorem, multis opibus amplificaret, restitueret; tyrannidem hostium deleteret; orbemque terrarum sub imperium, ditionemque subiungeret; & suos honorum omnium affluentia cumlaret. Quo magis autem eos Romano rum dominatus opprimebat, eo magis illam libertatem, & diuitiarum affluentiam, quam animis finxerant, spe inaniissima deuorabant. Lege rant, & audierat, quantas victorias David adeptus fuisset; quantas opes Salomon, illius filius, habuisset. Eas tam insignes victorias, ingentes diuitias, iam pro nihilo putabant. Nec enim dubitabant, quin Christus esset rebus etiam ab Alexandro Magno gestis, victoriarum multitudine, obscuritatem allaturus. Iam intra se Romanis atrociter minabantur. Fore enim confidebant, vt Christus Romanorum imperium exscinderet; & Romanos Imperatores confestim de amplissimo dignitatis gradu præcipes exturbaret; eorumque opes vniuersas Ierosolymam transferret. Ad hanc autem spem confirmandam Diuinorum hominum testimonia, qui de summo Christi imperio, de victorijs, atque triumphis illius præclara decernerat, in ore semper habebant. Accedebat, quod, prophetarum prædictiones cum illius memoriæ signis conferentes, opinabantur, breui tempus illud affutu-

rum, quo tantis opibus potirentur. His cogitationibus inflati, iam ferocius, & insolentius incedere meditabantur, cum subito, præter omnium opinionem, ipsum Christum longe diuersa ratione ab ea, quam finxerant, exortum aspiciunt. Hominem enim cernunt ignotum, in vrbe ignobili, sub parentibus, vt hominum opinio ferebat, obscuris educatum, nullis opibus instructum, nullis disciplinis eruditum, nulla specie popularis famæ gloriosum, egentem præterea, & incommodis multis exercitum, qui tamen se diceret illum Regem esse, quem expectabant. Videbant in illo, pro amplitudine maiestatis, humilitatem; pro summis opibus, egestatem; pro bellicarum rerum studio, mansuetudinem; pro imperio amplissimo, voluntariae feruitutis speciem. Pedibus iter faciebat; principum familiaritatem non appetebat; ad multitudinis fecem se libentius aggregabat. Concitabat præterea grauisimam cunctis impuris hominibus offensionem illa oratio, qua se Dei filium appellabat. Nam indignissime patiebantur, illum, quem infra quosvis homines esse ducebant, tantum efferi, vt sibi ipsi Diuinitatē tribueret. Adde nunc vitæ dissimilitudinem, quæ animos abalienare solet; adde in scelere coercedo libertatem, & acrimoniam, quæ odium sanctimoniam, quæ inuidia facies inflamat. Cum igitur a spe decidissent, neque Christi species, & habitus eorum optatis respondisset; & si mul humilitatis indignitas, seueritatis odium, virtutis inuidia, eorum animos exagitaſſet; admodum grauitè offensi sunt. Fuit igitur Christus, vt Isaias futurum prædixerat, lapis offensionis, in quem homines, cæcis tenebris, & horrenda caligine demersi, ruentes conciderunt; fractique, & vehementer allisi, in hostium manus peruenerunt; vt tanti sceleris penas sempiternas exsoluerent. Nulla tamen offensa grauior existit ea, quæ ignominia Crucis excitauit. Habet enim hoc hominum furentium cecitas exsecranda, vt ex humanis casibus, quem locum apud Deum quisque teneat, iudicium faciendum existimet. Cum enim huius vitæ commodis nimis addicti sint, & de futura vita parum cogitent; quem opibus, atque delicijs circumfluentem animaduertunt, beatū iudicant; quem vero multis incommodis affligari conspiciunt, arumnosum, & miserum, & Deo nimis inuisum arbitrantur. Iccirco factum est, vt, cum Christum in crucem sublatum adspicerent, quasi tunc illum impietatis conuicissent, in supplicio illius insultarent. Cum enim vulnera a tergo, capiti, manibus, atque pedibus, & alijs corporis sanctissimi partibus, inflicta conspicerent, cum illum summis doloribus excruciatum animaduertent, non solum oculos eo spectaculo satiatunt, & animos crudelitate furescentes expleuerunt; verum etiam, eo quod litem se obtinuisse crederent, ingenti gaudio cumulati sunt. Nec enim credibile fuisse

Christus, ex
ortus.

Scandalum
Crucis, qd
lit.

spicabantur, si Christus non fuisset maximum criminum reus, ut, a Deo (ut opinabantur) destitutus, tam acerbo supplicio maceretur. Sic autem dicebant: Tu ne ille es, qui tantum tibi assumpsisti, ut diceret, te Dei templum euerfurum, & tribus diebus illud instauraturum? Age, nunc, euerge templum: illudque, rursum instaure. Si filius Dei es, descende nunc de cruce. Tum illud etiam adiungebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si Rex ille est, qui erat salutem Israel daturus, suam ipsius salutem prius constituat; clauos euellat; vulnera sanet; & cruce desiliat; ut tum demum credamus, illum esse Diuinam virtute, ut prae se ferebat, stabilitum. Atqui dicebat, se omne vite praesidium habere in Deo constitutum. Libaret eum nunc Deus, si vult. Nec enim solum se Dei amicum, verum & Dei filium sane fidenter assererat. Si amicus est, Deus amici res haudquaquam negliget; si filius est, illi patria caritate prospiciet. Si Deus igitur illi nec ut amico praesens adest, nec ut filio consulit, non ne liquido constat, orationem illius fuisse vanissimam? Illud etiam, cum motu capitis, & irrisione petulantissima, & multis cachinnis, addebant: En Christus ille, cuius expectatione Iudaeorum genus erectum volitabat; en princeps beneficis, & salutaris, qui suis firmam spem salutis ostendebat. Quorsum tandem magnifica illius promissa reciderunt? Male certe reliquos florentes, & beatos efficit, qui sibi in tantis miserijs constituto opitulari non potest. Nunc igitur luit temeritatem, vanitatis poenas det; & sic demum fiet, ut nemo tam audax, & impius sit, ut auctoritatem Diuini nominis, atque virtutis usurpet. His multa similia viri perditissimi dicebant, ex quibus intelligi potest, quanta eorum offensio fuerit. Hoc est autem scandalum illud, ex Crucis specie, & Christi supplicio sumptum, quod perditis hominibus euerfione intulit. Christum enim imperatoria virtute clarissimum expectabant: at illi, contra opinionem, Christum plagis contusum, & vulneribus deformatum, aspiciebant. Quare minime consentaneum illis videbatur, ut aliquis ab eo salutem expectaret, quem esse summa miseria perditum statuebant. Hoc autem Iudaeos impia fraude obligauit, & ita miserabiliter impedit, ut, caci furore, in tenebras sempiternas inciderent. Explicato Crucis scandalo, par est, ut, quanta vis, atque potentia numinis Diuini in hoc Christi supplicio, quo perditii homines illum abiectionem putat, eluxerit, illis aperiamus. Prius tamen, quam id faciamus, ab illis libenter audierim, quid opinentur de Christi Regno, a Deo promisso. Fore ne putant, ut quidquam cogitari possit in terris praestantius, atque magnificentius, omnibusque verissimis bonis affluens? Negabunt. Queram deinde, sit ne praestantius id, quod animi statum constituit, ornamentisque Diuinis afficit; an id potius, quod ad corporis emolumentum, & elegantiam vitae confertur?

Fatebuntur certe, verbo saltem, licet inuiti, non esse bona corporis cum bonis animi conferenda. Rursum queram, sit ne amplius & vtilius id, quod angusto admodum telluris spatio definitur; an quod ad vniuersitatem generis humani conseruandam, & ornandam dirigitur? Id etiam valde perspicuum est, bonum, quo latius patet, eo praestabilius esse. Postremo interrogabo, sit ne melius, & optabilius id, quod vite brevis circulo circumscribitur; an quod nullo temporis spatio terminatur? Et hoc etiam nemo dubitat, haud esse res fluxas, & interituras cum sempiternis aliqua ex parte comparandas. Ergo, si nihil potest cogitari Regno Christi praestantius; & opes immortales animi, vniuersitati generis humani tributa, multis partibus corporis emolumentis vni tantum genti concessis, & interituris antecellunt; nonne constat, Regnum Christi opibus animi cunctis gentibus aequari, atque sempiternis, contineri debuisse? Qui conueniebat igitur, pro diuitijs animi emolumenta corporis intueri, beneficentiaque. Diuinae magnitudinem in angustum contrahere, & pro bonis sempiternis fluxas, & interituras opes sitienter appetere? At id neque erat Dei magnificentia decorum; neque salutis nostrae consentaneum. Magnificentiae namque Diuinae, cum magna bona promittit, congruens est, ut sempiterna munera, & dona hominibus largiatur; & salus hominum, quae morte exstinguenda, atque delenda est, salus appellari non potest. Haec autem peruersa Iudaeorum opinio, quae promissiones Diuinas ad corporis emolumenta referebat, illis totius calamitatis causa fuit. Cum enim animaduertent, a Christo opes contemni, quorum illi cupiditate flagrauerant; exteris gentibus spem salutis ostendi, in quas ipsi odium infinitum conceperant, se deludi putauerunt; & tam immani odio exarserunt, ut ipsi sempiternae salutis auctori perniciem molirentur. Ut autem clarius cerni possit, quanta Iudaeos amentia vexarit, commodum arbitror scripturae sanctae testimonijs ostendere; primum quidem, opes a Deo promissas, quas Christus erat terris allaturus, non ad corporis victum, & luxum, sed ad animi statum, & ornamentum pertinere; deinde, eas non Iudaeis tantum, sed omnibus gentibus, pro ratione fidei, atque pietatis conferendas fuisse; postremo, eas nullis saeculis interituras esse. Primum igitur a Iudaeis, qui Regnum Christi in huius vitae splendore, & magnificentia collocant, interrogemus, an existiment, ipsum Christum, tanta felicitatis Architectum, ipsius felicitatis expertem fore? Negabunt. Et iure negabunt. Non enim fieri potest, ut, qui miser est, alios beatos efficiat. Ergo necesse erit illis, eum Christum fingere, quem nec inopia vlla sollicitet, neque maledictum vexet vllum, neque dolor vllus attingat. Consequens enim est, ut is, qui reliquis omnibus, qui illum sectati fuerint, est causam felicitatis allaturus, tanto felicius omnibus sit, quanto gradus illius dignitatis

Reg. Christi nihil praestantius.

Zach. 9.

tatis est futurus altior, & illustrior. Itaque opus est, ut eorum multitudinem, auri, & argenti copia, vestium nitore, gemmarum fulgore, seruorum numero, ministrorum sedulitate, exercitus ingentis robore, mulierum specie, & pulchritudine, totiusque vitae iucunditate omnes Perfarum Reges, & Romanos Imperatores vincat, & superet. Si ita est, unde illa tanta equorum praenuria, ut eum cogeret die celeberrima, quae erat Rex ab omnibus maxima voce salutandus, asino in urbem vehi? Sic enim inquit Zacharias, Exsulta satis, filia Sion; iubila, filia Ierusalem. Filiam Sion, aut filiam Ierusalem, Hebraeorum more, Ierosolymitanam Remp. aut, ut rectius dicam, fidelium hominum ceterum appellat, quem ad laetitiam, & voluptatem inuitat; & continuo causam tantae voluptatis exponit. Sequitur enim: Ecce Rex tuus veniet tibi iustus, & saluator. Rex, inquit, non tyrannus; tuus, non alienus; veniet tibi, non enim commodum suum quaerit, sed salutem tuam constituet. Iustitia enim ornamentis excultus incedet, & salutem tibi sempiternam dabit. Hoc in loco ciuitas ipsa dicere potuisset: Summam mihi voluptatem nuntias. Illum enim expecto; desiderio illius incendor; moram diutius ferre non possum. Sed narra, quaeso, quanto exercitu stipatus, quali principum comitatu circumseptus, quibus curribus, & quam eleganter instratis inuehetur. Si Regis, inquit, maiestatis ornamenta requiris, ea iam exposui. Illum namque iustitiae principem, & salutis auctorem fore dixi. His ornamentis ampliora, & illustriora cogitari non possunt. Non id quaero, inquit Iudaeus, sed, quae futura sit pompa triumphi, quae militum copia, quae maiestas imperij. Falleris, inquit vir Diuinus, si alia in Rege summo maiestatis insignia requiris, praeter ea, quae iustitiae splendore, & benignitatis amplitudine continentur. Reliqua omnia, quae sunt mortalia, fluxa, & fragilia, Rex hic noster pro nihilo putabit, suosque ad eorum contemptum acriter incitabit. Quod ut commodius fiat, in die triumphi non currus, non equites, non instrumenta bellica comparabit. Immo paupertatis, & humilitatis insignia documenta statuet. Asino enim vehetur. Asino inquit, asinae pullo, insidens, urbem inibit. Quid ais, Iudae? Opes expectas? Iustitiae tibi, atque salutis opes exponimus. Si opes humanas in Regis huius maiestate desideras, Zacharias, vir Diuinus, te isto errore liberat. Nam in Rege nostro tibi pro diuitijs inopia, pro studio celebratis humilitatem, pro curribus, ostro, & auro fulgentibus, asinae pullum in oculis, & adpectu proponit. Non igitur opibus oculum adicias, quas a Rege summo contemni perspicis; sed eas tibi propone, quibus ille merito gloriatur, nempe quae sint diuinae, atque sempiternae. Ille namque, cum cerneret, superbia, & auaritia fieri, ut homines, a caeli conspectu deieci, terram intuerentur, exemplo humilitatis, & paupertatis, superbiae, & auar

ritiae securim infixit, ut hominum rursus oculos ad caeli conspectum excitaret. Zachariae testimonio iam satis constat, Christi Regnum non opibus fluxis, sed immortalibus, atque sempiternis contineri. At forsitan ita inopia, inquiet aliquis, tolerabit, ut nulla umquam contumelia violetur. Immo ijs probis erat afficiendus, quibus nemo post homines natos affectus umquam fuit. Sic enim Isaias Deum de Christo loquentem inducit: Ecce seruus meus sapienter se geret, efferetur, & extolletur, & in summo dignitatis gradu locabitur. Deinde, ad Christum conuersus, ait: Sicut te intuentes obstupesci sunt multi, ita deinde supra cunctos homines contumelijs, & ignominia deformaberis; & omnium mortalium despicatissimus eris. Quem tamen fructum Christus erat ex ea breui temporis ignominia percepturus, continuo demonstrat in eo loco Propheta. Futurum namque praedicat, ut humanas mentes expiet; ut multos mortales ad suum nomen specie mirabili virtutis, & probitatis alliciat; ut Reges, & principes, illum religione summa venerentur; ut, qui numquam de eo quidquam audierant, luce illius clarissima perfruantur. Sed inquit Iudaei, ut inopiam aliquando perferat, & ignominiam toleret, quae sunt magis in opinione, quam in sensu, posita. non enim acrem morsum doloris efficiunt: credibile tamen non est, ut is dolores acerbos aliquando sustineat. Hoc eorum commentum refellit Isaias. Sic enim paulo inferius ait: Contemptus, & infra cunctos mortales abiectus est, doloribusque summis afflictus, inualetudine vehementer oppressus, & impeditus, adeo, ut oculos ab illo, tamquam ab horrendo spectaculo, auerteremus. Sic autem despectus erat, ut ne hominem quidem duceremus. Verum morbos nostros ipse pertulit, & dolores nostros iste sustinuit. At nos opinabamur, illum a Deo propter maleficia percussum, & abiectum fuisse. Ipse vero vulneribus suis rebellionis nostrae poenam subiit; & propter iniquitates nostras afflictus est. Hoc enim suscepit, ut pacis nostrae disciplinam, qua nos erat in gratiam cum Deo positurus, penis suis sanciret, & plagis suis vulnera nostra sanaret. Omnes nos quasi oves errauimus; quilibet in viam suam deflexit; at Dominus supplicia, iniquitatibus nostris debita, illi constituit. Haec, & alia multa persequitur Isaias, quibus Christi dolores intolerandos, & acerbissimos, ac ineffabiles cruciatus exponit. Hoc in loco misere torquentur Iudaei; in eoque frustra contendunt, ut Isaias testimonium a vero sensu derorqueant. Sed, quo magis in eo laborant, ut lucem meridianam tenebris suis obscurant, eo magis eorum detestanda caecitas apparet. Quidam enim haec ad vniuersum Iudaeorum genus referenda censent, quod dicitur diuturno exilio gentium poenas luere, & Isaiam sub gentium persona multitudinis Iudaicae sanctitatem admirari, nempe quae pro alienis peccatis incommoda tam multa, atque tamdiu perferat.

Isa. 52.

Isa. 53.

Ibidem.

Psal. 68.

Psal. 21.

Heminu
storum que
rellæ.

perferat. Hæc portenta qui dicunt, videant, quo modo sibi possint accommodare illud, quod hoc in loco continetur; nempe: Peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Gens impia, & scelerata, ex fraude, & mendacio composita, sanctitatem, & fidem sibi tam insolenter arrogabit, ut dicat, se nullam unquam in vita flagitium, aut fraudem suscepisse? Aut tantum meriti pondus in laboribus, quos merito sustinet, inesse constituet, ut non solum ipsa pietatis insignis decus se tenere dicat, verum & gentium omnium scelus expiare? Deinde, quo modo in eos quadrat illud, quod hoc in loco dicitur: Isaias, nempe, Et pro transgressoribus orauit, cum confiteretur, ab illis esse sollempni ritu diras execrationes institutas, quibus omnia mala perpetuo capitibus nostris in conuentibus suis imprecantur? Alij rursus, cum cernerent, quam male cum aliqua saltem specie verisimili, genus orationis ineptissimum, & fallacissimum cohereret, aliam eludendi rationem excogitarunt. Messiam enim alium venisse finxerunt, quem nescio ubi latere multis ab hinc sæculis voluerunt, de quo Isaiam hoc in loco sermonem habere fatentur. Verum quidem illi loquuntur inuiti, sed veritatem rursus, mendacis ineptissimis confictis, obscurare nituntur. Ut tamen ineptias omittamus, Isaiæ certe testimonio confirmatur, quot erant ipsi Christo subeunda supplicia, cum terras inuiceret. At David, præter dolores, & gemitus, neque felicitatem, neque contumelias & maledicta silet; & illam eandem Christi querimoniam, qua se in cruce a Deo desertum esse conquestus est, totidem verbis exponit. Hinc Iudæi sibi aliquam auram affari posse confidunt. Si a Deo, inquit, desertus fuit, iustus minime fuit. Deus enim iustos numquam deseruit. Ignorant homines amentissimi, esse quasdam iustorum hominum, tanquam amantium querellas, quæ non diffidentia significationem dant, sed dolorem, in quo sunt propter dilatum spei suæ fructum, gemitibus crebris aperient. Præterea, in sanctis litteris non solum sanctorum hominum fides, verum & cogitationes, quæ fidem oppugnant, sæpenumero describuntur. Sic Abraham, sic Moses, sic Iesus filius Næn, sic David, sic Helias, Isaias, Ieremias, & reliqui sancti viri, cum Deo interdum expostulant; & de statu suo, illius ope, & solatio destituto, lugubri admodum oratione conqueruntur. Quæ tamen oratione non diffidentiam, sed doloris vehementiam, in qua versantur, explanant; sequitur diutius mala, quibus opprimuntur, pati non posse, nisi mature subuentum fuerit, nimis dolenter edisserunt. Ad hunc autem modum Christus, ut humanæ naturæ statum, & condicionem exprimeret, & in omnibus rebus se fratrum suorum (sic enim iustos appellat) similem esse ostenderet, cum se desertum commemorat, non res suas a Deo negligi, sed se in acerbissimo cruciatu versari, auxiliumque differri, significat. An vero desertus fuerit, Iu-

dæus animaduerrat. Nam in eodem ipso carmine, in quo David Christum lamentantem inducit, de auxilio, quo fuit ipse Christus patris beneficio liberatus, de gloria, qua fuit egregie cum mulatus, de imperij illius amplitudine multa, atque præclara dicit. Ergo, si fieri nequit, ut in Christi regno quisquam ipso florentior, omnibusque bonis affluentior, atque beator sit, & testimonio Diuinorum hominum, quod Iudæi negare non possunt, apertissime constat, ita futurum fuisse, ut Christus extremam inopiam perferret, ludibria, maledicta, conuicia sustineret, cruciatus intolerandos pateretur: restat, ut opes regni, quas sanctissimi viri tanto ante prædixerant, ad animi cultum, & Diuinæ formæ similitudinem conferendæ sint. Ut autem id clarius animaduerti possit, non erit alienum, quas opes huius florentissimi Regni viri Diuini fore prædixerant, explicare. Isaias, cum ruinam, quam Ierosolymitani ciues erant opprimendi, & hominum stragē exposuisset, Christum decus, & imperium continug oratione persequitur. Ait enim: In die illa erit germen Domini in magnificentiâ, & gloriâ, & fructus terræ sublimis ijs, qui saluati fuerint de Israel. Quem germen Domini vocauerat, rursus fructum terræ nominauit, ut intelligi posset, eum & Deum, & hominem esse, qui Iudæorum reliquijs salutem erat allaturus. Quamuis enim numerus filiorum Israel esset cum arenæ multitudine conferendus, reliquæ tantum erant conservandæ per fidem. Ait deinde: Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sio, & residuus in Ierusalem, sanctus vocabitur, qui scriptus est in vita in Ierusalem. Nomen relictæ, & nomen residui, eadem & stragem exaggerat: e qua pauci tantum fidei beneficio conservandi, & ciuibz celestis Ierosolymæ, qui soli verissima vita fruuntur, adscribendi. Id autem fieri non poterat, nisi vitæ puritate, & sanctimonia. Sed quæro, quæ ratio sanctitatis illa fuerit. Num ea, quam legis antiquæ ritus, & sacerdotum continebat? Minime gentium: sed quæ Diuinus spiritus instituit. Sequitur enim, Si abluerit Dominus sordes filiarum Sio, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & in spiritu ardoris. Cernis, quæ sint opes regni? Non aurum, non argentum nominat, non corporis voluptates; non magnificentiam huius vitæ recenset; sed spiritus sancti munus, atque beneficium, quod continet in communi strage salutem; in interiectione securitatem; in scelerum colluione sanctitatem, non in lustralibus aquis, aut vitulæ rubræ cineribus, sed in spiritu Diuini gratia constitutâ. Spiritus enim iudicij innocentiam, & puritatem; spiritus autem ardoris, animum cupiditate Diuinitatis inflammatum significat: utrumque autem spiritus sancti munere continetur. Alibi vero inquit, Existet furculus e stirpe Iesse, & virga de radice illius pullulabit. Hoc in loco non est Iudæus, qui dubitare possit, quin oratio de Christo habeatur. Sed opes Regis adspiciamus.

Isa. 4.

Isa. 11.

Aque dulces, quid significant.

Isa. 55.

ciamus. Num auri, & argenti, aut gemmarum mentio sit? Non profecto; sed aliarum diuitiarum, quæ multum omnibus humanis opibus antecellunt. Sequitur enim, Et requiescet super eum spiritus Domini. Non dicit, Afflabit eum, aut impellet eum spiritus Domini; sed, Requiescet super eum; ut demonstrat, spiritum sanctum sibi in illo sedem stabilem, atque sempiternam constituisse. Opes autem ipsius Diuini spiritus luculenter explicat. Spiritus, inquit, sapientiæ, atque intelligentiæ, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus prudentiæ, & religionis, spiritus, qui religionis odorem longe, lateque diffundet. Paulo autem inferius fore dicit, ut Christus iustitia, atque iudicio, quasi baltheo, præcingatur. Hæ sunt, hæ sunt Regis nostri diuitiæ, hæ sunt opes, hæc instrumenta bellica, quibus feritatem expulit; immanitatem prostravit; mores efferratos exstinxit; atque perfecit, ut vituli cum leonibus simul habitaret, id est ne crudeles homines ijs, qui minimè poterant, perniciem, ut ante faciebant, inferrent. Alio rursus in loco, Aperientur, inquit, oculi caecorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet ut ceruus claudus, & soluta erit lingua mutorum. Quia prorumpent aquæ in terra deserta; & in aridum solum torrentes emanabunt. Quæ nam est hæc rerum connexio? Num ob eam causam, quod in locis desertis aquæ sunt elicidæ, verum est, ut cæci viderent, surdi audiant, claudi saluent, muti Dei laudes enuntient? Si Iudæos secutus fueris, exitum nullum reperiens, si vero Prophetæ sententiam, nihil congruentius fieri, aut dici posse iudicabis. Per aquas enim munera sancti spiritus intelligit; quæ perficiunt, ut, qui antea res celestes intueri non poterant, eas clare cernant; qui legem Diuinam minime ad aures admittebant, eam cum iucunditate summa percipiant; qui, propter animi imbecillitatem, nullum opus iustitiæ, & humanitatis edebant, opera sancta alacriter exsequantur; qui linguam impeditam gerebant, ne Deo gratiarum vota persoluerent, vitam in Diuina benignitate celebranda consumant. Quam sapientem autem Isaias per aquas dulces, atque perennes, dona sancti spiritus intelligat, videre possunt, qui mediocre studium in illum contulerunt. Veluti, cum dicit, torrentes in vastitate prorupisse, Deumque in horrida solitudine arbores perpetuo virentes manu sua conseruisse; sempiternumque hortum, & viridarium instituisse; aut, cum ostendit, quo modo loci irrigui, & amenierant æstu, & siccitate vastandi; & rursus inculti propter aquarum affluentiam in amenitatem conuertere. Quibus in locis docet, aquas, quæ hanc viriditatem, & amenitatem efficiunt, a Iudæis neglectas, ad alienas gentes deriuandas fuisse. Alibi vero inquit, Omnes sitientes, venite ad aquas; & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Emite absque argento, & absque vlla commutatione vini, & lac. Per aquas spiritus sancti largitatem, & benefi-

centiam intelligit, quæ sitim explet; quæ securitatem inducit; quæ virtutum omnium plantis incrementum in dies affert. Idem per lactis dulcedinem, quæ infantes nutrit, & per aciorum vini vim, quæ robustiores incendit, atque iucunditate mira lætificat, aperte significatur. Spiritus enim Diuinus disciplinæ mitioris suauitate rudes instituit; deinde, instinctus vehementiori impetu, eos, qui sunt magis ætate prouesti, corroborat. Aquas autem, vinum, & lac, & cibos præterea venales esse dicit; ad ea tamē coemenda argento, & auro opus non esse, quia non meritis antegressis, (nec enim merita spiritus sancti gratiam antegredi possunt; ex illa namque omnia merita nascuntur) sed fidei non languida, sed incensa, & incitata tribuuntur. Quod autem hæc sit Isaiæ sententia, ea, quæ sequuntur, ostendunt. De fide namque, de iustitia, & æquitate, de pietate luculenter edisserit. Multa sunt apud hunc Diuinum virum, & apud alios Prophetas testimonia, ex quibus colligitur, huius nostri Regis opes in vitæ puritate, & integritate, in rerum humanarum despicentia, in iustitiæ studio, in virtutis magnificentia, in caritatis ardore, in Diuinarum rerum assidua commentatione, & in opulentia denique celestis, atque Diuina consistere. Quæ, malum, igitur illa Iudæorum cæcitas fuit, quæ illos a studio Diuinae virtutis abstraxit, ut sibi opes instabiles, & interituras in hac vita exigua pollicerentur, & nihil, aut parum admodum, de sempiternis cogitarent? Quo modo autem gentes vniuersæ erant in societate tanti muneris euocandæ, quod Iudæi ferre non poterant, infinitis etiam propemodum testimonijs demonstrari solet, e quibus pauca colligam. Primum quidem, Deus ad Abraham dicit: omnes gentes per illum semen, id est, per Christum, exsecratione liberandas esse. Idem Isaac illius filio: idem etiam Iacob illius nepoti totidē verbis pollicetur. Iacob vero, moriens, cum sub Iudæ nomine, a quo Christus erat oriundus, multa de Christo prædiceret, in illo spem gentium reponendam esse prænuuntiauit. David autem ita Deum cum Christo loquentem inducit: Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam fines vniuersæ terræ. Alibi vero idem David ait, Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium. Tum illud, Omnes gentes plaudite manibus, Et, Latentur, & exultent gentes: & apud eundem vatem Christus ipse: Populus, inquit, quem non cognoui, seruiuit mihi. Infinitum esset, si vellem reliqua omnia huius Diuini viri testimonia persequi, quæ hanc eandem sententiā confirmant. Isaias vero, quam sæpe de hac gentium conuersione commemorat? Fluent, inquit, ad eum omnes gentes; & ipsum gentes deprecabuntur; & dedi te, inquit apud illum Deus, in lucem gentium; & domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus; & mittam ex ijs, qui euaserint in Ciliciam, in Lydiam, in gentes iaculandi.

Gen. 22.

Gen. 26.
Gen. 28.
Gen. 49.

Psal. 2.

Psal. 21.
Psal. 46.
Psal. 66.
Psal. 17.

Isa. 2.
Isa. 11.
Isa. 49.
Isa. 56.
Isa. 66.

di peritissimas, in Hesperiam, in Græciam, in
extremas insulas, quæ nominis mei famam mi-
nime perceperant; & prædicabit nomen meum
inter gentes: & offerent omnes fratres ve-
stros ex omnibus gentibus in sacrificium do-
mino. Hoc in loco duo consideranda sunt. Pri-
mum, quod gentes ad Iudæorum cœtum ag-
gregandas, Iudæorum fratres appellat. Hæc e-
nim divina cognitio non sanguinis communio-
ne, sed fidei consensione continetur. Alterum
est, quod sacrificandi ratio erat prorsus immu-
tanda. Non enim dicit, Quadrupedes adducet
ad victimam, sed, Fratres vestros ex gentibus
electos offerent, ut sint sacrificium Deo gratif-
icium. Non enim sanguinem pecudum, sed in-
teritum nequitie requirit; neque carniū ni-
dore, sed inflammata fidei magnitudine dele-
ctatur. Et, quemadmodum novum sacrifican-
di genus inducit, ita & novum sacerdotium in-
stituit. Paucis enim interiectis, inquit idem Do-
minus: Et assumam ex eis Sacerdotes, & Leni-
tas. Ergo sacerdotium Aaronis infirmatur, &
tollitur. Ex gentibus enim, quæ nulla generis
propinquitate Hebræos attingunt, Levites, atq;
sacerdotes eliguntur. Quam acceptum vero sa-
crificiū a novis sacerdotibus oblatum Deo, fu-
turum esset, ille apud Malachiam demonstrat.
Sic enim Iudæos repellit, ut alienas gentes ad-
scisciat. Non est, inquit, mihi voluntas in vo-
bis. Ab ortu enim solis, usque ad occasum, ma-
gnū est nomen meum in gentibus; & in omni
loco offertur, & sacrificatur nomini meo obla-
tio munda. Hæc gentium conversio cum olim
ab omnibus fere Divinis hominibus testata,
sanctissimisque monumentis consignata sit, Iu-
dæi tamen eam ferre non poterant. Itaque, cū
Paulus multa apud Lyſiam tribunum cum Iu-
dæorum multitudine, de Christi gloria dispu-
taſſet, illius orationem patienter audierunt,
usque eo, dū diceret, se a Christo missum fuisse,
ut nationes longinquas ad notitiam Divini
nominis erudiret. Hoc autem audito, exarserunt,
& clamorem furibunde sustulerunt, ve-
stibusq; in terram proiectis, nubem pulveris
excitauerunt; & vociferati sunt, altero quoque
verbo a Lyſia contententes, ut hominem ne-
farium, qui tam immane facinus dicere ausus
fuisse, in crucē tolleretur. Iudæe, quid furis? quid
insanis? Dei ne causa, an tua potius laboras? Si
Dei causam agis, stultissimus es. Quo enim il-
lius notitia ad plures pervenerit, eo gloria il-
lius erit in terris illustrior. Si dignitatem tuam
imminui putas, invidia vexaris. Non enim gen-
tium salus tuam salutem, si fidem sanctam co-
lueris, evertet. Interim, velis nolis, Deus glo-
riam suam in gentium conversione vehemen-
ter illustrabit, quemadmodum Propheta præ-
dixerunt. Non enim tantum Iudæorum Deus
est, immo & gentium. Divines enim est in omnes,
qui invocant illum. Non igitur gentium digni-
tas fontem immensæ benignitatis exhauriet.
Ita enim gentium universitati prospexit, ut ti-

bi aditum ad eandem benignitatem non interclu-
deret. Odium istud immane repellit; invidiam,
quæ te exagitat, detestare; fidem arcte comple-
ctere; & sic demum intelliges, gentium conversio-
nem non tibi maroris, & angoris, sed lætitiæ
summæ materiam præbere. Quo enim plures
ex gentibus fratres hereditatis Divinæ partici-
pes animadvertis, eo magis amplificaram, si in
te aliquod vestigium pietatis, & humanitatis
residet, voluptatem ex Dei gloria, & ex homi-
num salute percipies. Sed, ut Iudæorum in-
vidiam omittamus, restat, ut paucis aperiamus,
quam aperte viri sanctissimi Regnum Christi
sempiternum fore prædixerint. Quod si secus
fuisse, non erat certe, cū ille summus, & sapien-
tissimus Dominus tantam operam poneret in
Regno constituendo, quod erat exiguo tem-
poris spatio circumscribendum. Ex illo nam-
que non erat, ut Deus ipse promitteret, brevis
salus, sed sempiterna postulanda. Bonum enim,
quo præstantius est, eo est finis illius acerbius.
Itaque præstitisset, numquam bonis frui, quam
eisdem, post voluptatis brevissimæ sensum, est
doloris acerbitate spoliari. Cum autem natu-
ra æternitatis appetentes simus, nullum bonum
animos nostros explere potest, nisi quod fue-
rit constans, & sempiternum. Bonorum igitur
divinorum promissio tam sacrati fœderis reli-
gione confirmata, nihil potest mortale, & cadu-
cum, sed immortale, atque divinum continere.
Regnū igitur Christi non erat aliquo fine ter-
minandum. Quod quidem non ratione tantū,
sed Divinis testimoniis apertissime confirma-
tur. Regnum tuum, inquit David, Regnum om-
nium sæculorum. Et sedes tua, Deus, semper-
na est, & sceptrum æquitatis, sceptrum Regni
tui. Quod autem de Christo eo in carmine lo-
quatur, ex eo, quod sequitur, clare perspicitur.
Amas, inquit, iustitiam, & odio persequeris ini-
quitatē; eo quod vixerit te Deus, Deus tuus
oleo lætitiæ præ confortibus tuis. Cum vñctio-
nis Divinæ meminit, eum sane Christum appel-
lat: nomen enim Christi Vñctū significat. Sum-
mus autem Christus est ille, quem vñxit, Deus,
ut Petrus ait, spiritu sancto, & virtute. Quem
spiritum David vnguentum lætitiæ nominat.
Quem tamen Christum Deum appellat, cumq;
a patre spiritus sancti muneribus perfusum
esse demonstrat. Præ confortibus autem suis
vñctum fuisse dicit, quia ex illo, tamquam ex
perenni honorum omnium fonte, vñctio Di-
vina in omnes, qui illum sequuntur, emanat;
ita tamen, ut nullius hominis Divini splendor,
& dignitas sit cum illius splendore comparan-
da. Alibi vero idem David, de Regni huius eter-
nitate loquens, ait, Et permanebit cū sole. He-
bræorum vñctata loquendi consuetudine æter-
nitatem designat. Isaias vero in eandem senten-
tiam: Super thronum, inquit, Davidis, & super
Regnum eius sedebit, ut corroboraret & confir-
met illud in perpetuum. Daniel item ait: Tem-
poribus Regum istorū Deus cæli Regnū fun-
dabit,

Bonū quo
præstantius
est, eo finis
acerbius.

Psalm. 44.

Idem sup.
ad Iudæos
scribitur.

Psalm. 60.

Idem 9.

Dan. 5.

dabit, quod nullis unquam sæculis interibit. Hu-
ius autem Regni æternitas multo magis confir-
mat, illius opes minime commodis huius vitæ
contineri. Nihil est enim eorum, quæ cernimus
oculis, quod non sit interiturum. Sic enim Deus
apud Isaiam loquitur: Suspicite cælum, & ter-
ram, & cultores illius intuemini. Cælum enim
instar fumi dissipabitur; & terra sicut vestimē-
tum atteretur; & omnia, quæ cernitis, inte-
ribunt; salus autem mea perpetuo constabit, &
& iustitia mea non deficiet. Hæc ipse Deus a-
pud Isaiam testatur. Si igitur omnia, quæ cæli
ambitu continentur, ut Divinum testimonium
confirmat, finem sunt habitura, & salus, atque
iustitia, quam Christi Regnum erat allaturum,
sempiterna est; quemadmodum & fides Domi-
ni, qui eam promittit, est sempiterna; quæ tan-
dem amentia vexavit Iudæos, ut bona sempi-
terna ad opes fluxas transferenda putaret. Quis
illos delusit? Eorum cupiditas, & mentis angus-
tia, & animus terrenis rebus nimis addictus.
Divina namque testimonia clarissima sunt: qui
bus probatur, Christi Regnum bonis animi co-
tineri; illiusq; gentes universas participes fo-
re; illudq; finem nullis unquam sæculis habitu-
rum. Itaque divitiarum terrestrium immanis
cupiditas, & detestabilis invidia, animiq; abie-
cti, atque demissi flagitium, & spes fallaces, &
cogitationes inanes, illos ex patrimonio cele-
stis hereditatis præcipientes eiecerunt. Et tamē
sunt, qui dicant, nondū gentes universas Chri-
stum sequi. Quasi sit necesse per gentes univer-
sas omnes homines intelligi, & non ex omni-
bus gentibus esse electos, qui Divinam here-
ditatem cernerent; aut parum constet, Univer-
satis nomine nationem unam, voluntatis co-
sensione conspirantem, contineri. Numquam
enim deerunt, qui pietati furēter aduersentur;
& tamen interim ex omnibus nationibus per-
multi alacritate mirabili ad Christū confluer-
unt. Nondum signa persequimur; ea tamen, quæ ad
duximus, pro signis habenda sunt. mirifice nam
que cum Regno Christi consentiunt. Sed aliud
est etiam considerandum, quam apte tempo-
ri, quod fuerat olim oraculis Divinis præfina-
tum, cum Christi ipsius ætate conveniat. In pri-
mis autem Iacob, moriens, cum singulis filiis
fauſta, & felicia precaretur, & quæ erāt vltimis
temporibus euentura, prædiceret, sic Iudam fi-
lium affatus est: Iudæ, te laudabunt fratres tui:
manus tua in ceruice inimicorū tuorum: ado-
rabunt te filij patris tui. Tria fore commemo-
rat, dum Iudam alloquitur: primū est, ut eum
fratres eximie laudent; alterum, ut hostes viri-
bus illius opprimantur; tertium, ut illum fra-
tres adorent. Laus insignis honestati, victoria
præclara virtuti, adoratio autem numinis san-
ctitati tribuenda est. Hæc autem in Iudam con-
venire non poterant. Quæ enim laus Iudæ tam
illustris exſistit, ut tāto intervallo fratrum lau-
des exsuperaret? Quas de hoste victorias cōse-
cutus est, ut merito dici potuisset, illum manu

Idem 51.

Idem 51.

Univer-
satis, quæ.

Gen. 49.

sua hostium ceruices oppressurum? Quo in lo-
co fratres illum, quasi numen in eo lateret, ve-
nerati sunt? Non igitur hæc oratio de Iudæ, sed
de Christo, qui erat Iudæ sanguine propagan-
dus, habetur. Id autem Rabinorum sententia
confirmat. Id enim decernunt, quoties in scri-
ptura sancta reperitur aliquid vltimis tempo-
ribus futurum, toties illud, quod scriptum est,
esse ad Messiam tempora referendum. Quemad-
modum hoc in loco, cum Iacob filios admo-
nuit, ut attente audirent, se, quæ vltimis tem-
poribus futura essent, nuntiaturum asseruit.
Ea deinde, quæ sequuntur, magis perspicuum
faciunt, hæc præcipue ad Christum pertinere.
Catulus, inquit, Leonis Iudæ, a præda, fili mi,
adscendisti, abiecit se & accubuit ut Leo, &
quasi Leona, cecius suscitabit eum? Nam Leo,
e præda rediens, ita decumbit, ut iacens, atque
adeo consopitus omnibus formidini sit, ita, ut
nemo illum excitare audeat. Robore igitur suo
nixus, confidenter accumbit, atque somnium
etiam capit. Hæc autem quo pacto in Iudam
quadrant? Nam quas prædas egit ille? Qua
sui ipsius fiducia sine vllō timore hostium pla-
cidissimo somno consopitus est? Quo unquam
terrore hostes suos exanimavit? An parum li-
quet, hæc omnia de Christo sub Iudæ nomine
prænuntiata fuisse? Illius enim decus excel-
lens omnes fratres admirantur; illius in bello
virtutem sempiterni hostes extimescunt; il-
lius numē iij, quos pater summus filios adopta-
uit, sanctissime colunt. Hic rectores tenebrarū
spoliavit; & morti necē intulit; clarissimumq;
triumphum duxit. Cum autem in sepulcro de-
cumberet, quis illius dormientis impetum, &
virtutem sustinuit? Tunc enim inferorum ma-
nium claustra reuelletur; & eorum copias inui-
cta virtute dissipabat. Addit deinde: Non au-
feretur sceptrū de tribu Iudæ, & legislator de
femore eius, donec veniat, qui mittendus est.
Interpres ita vertit, quasi *יהוה* apud Hebræos
esset. Et ita fortasse scriptum aliquando fuit, &
postea, ut alia, similiter deprauatum. Nunc scri-
ptum est *יהוה* quod multi interpretantur,
Quod ei. ut sit sensus, Donec veniat id, quod ei
promissum est. Hanc autem sententiam con-
firmant Septuaginta Interpretes. Sic enim ver-
tunt, *ὡς ὁ ἀνθρώπος τὰ ἀποκρίματα αὐτοῦ*, Id est,
Donec veniant, quæ seruata sunt ei. Sunt, qui
verbum *יהוה* filium eius interpretentur. Quo
cumque tamen modo hoc nomen Hebræorum
explicetur, omnes consentiunt, per illud vel
Christum, vel Christi opes designari. Chal-
daicus vero Interpres Messiam nomine hanc vo-
cem explicat. Hoc igitur est, quod dicit Iacob,
Numquam ex stirpe Iudæ principem, & Reip.
moderatorem defuturum, donec Christus ad-
venierit. Itaque factum est, ut tribus illa multos
viros principes, & reges ederet, &
multos etiam, qui Remp. auctoritate, & consi-
lio iuarent, ex se procrearet. Quadraginta an-
nis, quibus Hebræi in solitudine versati sunt,
Ofor. Tom. 2. X 2 Iudæ

Tribus Iu-
dæ.

Iude princeps semper fuit reliquis principibus anrelatus. Itaque primus castra mouebat; primus agmen ducebat; primus dona, & victimas offerebat. Post Iesu filij Nun mortem, ad illam tribu auctoritas summa delata est, & maxima belli munera permessa. At, postquam Dauid, ex eadem tribu oriundus, imperium, & nomen Regis obtinuit, Regnum in eadem stirpe vsque ad Zedechiam Regem continuata successione permansit. Quantum autem hac tribus excelleret dignitate, vel ex hoc existimari potest, quod cum militum delectus ex omni Israele habebatur, copiarum Iudae separatim mentio fiebat. Postquam vero Hebraei Babylonem abducti sunt; nec in illa quidem seruitute Iudae nomen, atque dignitas obsoleuit. Ob eam igitur causam Hebraei reliqui, gentis nobilitate ducti, Iudae nomen secuti sunt, ita, ut Iudaei omnes appellarentur. Libertate autem recuperata, Zorobabel, qui nepos erat Iechoniae Regis, populi moderationem suscepit. Pontifices deinde imperium tenuerunt, qui quamuis ex stirpe Levi procreati fuissent, erant tamen ijs, qui originem a Iuda ducebant, sanguine coniunctissimi. Vigeat praeterea septuaginta senum auctoritas summa, qui, postquam Iudaei Ierosolymam rediere, omnes, aut maxima eorum pars genus ad Iudam referebat. Hoc concilium Iudaei Senaedrim vocabant, nomen Graecum, nempe *συνέδριον*, secuti. Multa namque eiusmodi nomina post illud exilium, a Chaldeis, & Persis, & Graecis adsciuerunt. Auctoritas huius senatus vsque ad Herodem integra, & inuoluta permansit; & de illius consilio, & sententia, Pontifices, qui tandem Reges appellati sunt, Remp. administrabant. Numquam igitur aut Principes, aut Reges, aut Reip. moderatores in Iude stirpe defuerunt, vsque ad Herodem, qui, contra ius, & fas, cum esset Acalonita, & a Iudaeorum genere prorsus alienus, in Regni opes inuasit. Is Aristobolum Pontificem, ad quem Regnum iure ueniebat, per summum scelus interemit, senatusque gravitate afflixit, ita, ut nomen tanti concilij, atque senatus obtineret, vis autem, & auctoritas penitus abrogaretur. Eo igitur tempore Christus natus est, quo Regium nomen ad alienos translatum fuerat; quo Iudae nomen occiderat, ita, ut stirps ipsius Iudae penitus excisa videretur. Et sic demum vaticinatio patris sanctissimi euentu verissimo comprobata fuit. Huic praedictioni consentaneum est testimonium Danielis attexere, quod est paullo fusius explicandum. Cum enim, ut ipse refert, Ieremia monumenta versaret, locum illum attentissima consideratione perlegit, in quo erat Iudaeorum exilium, quo Babylonem abducti sunt, septuaginta annorum spatium definitum. Poterat tamen dubitari, an numerus ille esset expletus. Bis enim fuerant Iudaei a Rege Babylonis in exilium abducti. Primum quidem, cum regnavit Iochin. Iterum vero, regnante Zedechia. Daniel igitur, ut de hac temporis ratione certus esse posset, in preces con-

uersus, veniam sibi, & vniuerso populo summa cōtentione postulauit; & Dei infinitam clementiam obtestatus est, ut res Iudaeorum afflictas respiceret. Angelus autem Gabriel illi in precibus occurrit, & his verbis eundem affatus est Daniel, nunc egressus sum, ut docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, hoc est, exitum habuit praedictio illa Ieremiae, quae de libertate populi vaticinatus est, quae erat opera Cyri regis afera. Erat autem ille annus septuagesimus ab eo, quo Iochin abductus Babylonem fuerat. Is autem erat primus annus Cyri, qui non solum Iudaeis libertatem restituit, sed eos etiam multis muneribus affecit. Sed, cum Ieremias non modo futuram libertatem praedixisset, verum & urbis instaurationem, & verissimam libertatem, quae vera, & sempiterna iustitia continetur, praemonstrauisset, nullumque certum tempus, intra quod erant illa summa Dei beneficia conferenda, explicuisset. Angelus id aperiendum suscipit. Inquit igitur: Ego veni, ut indicarem tibi, quia vir desideriorum es, ut animaduertas verbum, & intelligas visum. Et his quidem verbis ostendit, altissimam, atque Diuinarum rerum ardentissimam cupiditatem non posse Diuinam sapientiam fructu destitui. ait deinde: Septuaginta hebdomades definitae sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam, ut imponatur finis scelerum, & obsignetur peccatum, & expietur iniquitas, & afferatur iustitia sempiterna, & obsignetur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Commodum fuit, ut, quemadmodum Ieremias septuaginta annos illi libertati recuperanda praefinierat, quae ad hanc vitam pertinet exigua, & erummosa, & cui breuissimi spatio circumscriptam, quam Cyrus erat allaturus: ita Gabriel Angelus, numero septies multiplicato, septuaginta hebdomadam tempus assignaret, intra quod erat vera, atque sempiterna libertas, non opera Cyri, sed Christi optimi maximi, illis, qui cum fide illum sectarentur, magnificentissime conferenda. Illud autem satis perspicuum est, cum in sanctis litteris duplex hebdomadam genus reperitur, vnum dierum, alterum annorum, hoc in loco hebdomadas annorum intelligendas esse, quarum quilibet annos septem continet. Sed, quo modo haec incunctissima libertas constituta sit, operae pretium erit attendere. Ut imponatur (inquit) finis sceleri. Est enim scelus, impietas in Deum, quae quidem in se flagitiorum omnium seminarium continet. Et obsignetur peccatum, ne videlicet exstet, & emineat, sed ita Dei beneficio tegatur, quasi numquam commissum fuisset: quemadmodum Dauid dicit, Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et expietur, inquit, iniquitas. In quoniam nos admonet, iniquitate religionem violari, quae est sacris sanctissimis expianda. Et afferatur iustitia sempiterna. Repellit legis iustitiam in vmbra positam, verissimamque iustitiam fructum

Dan. 9.

Ier. 25.

Scelus, quod significet.

etum caelestem, atque sempiternum pollicetur. Cum vero seruitus nihil aliud sit, quam humilis, & fracta mentis abiectio demissio, iniquitatis, atque libidinis legibus adstricta, & flagitio, atque dedecori seruientis, illa certe demum vera libertas est existimanda, quae impietatis iugum repulit; quae peccati immanitatem profligauit; quae tyrannidem iniustitiae deleuit; quae sempiternae iustitiae compos est. Ad eam vero iustitiam explicandam, omnia legis, atque prophetarum testimonia referuntur. Et iccirco adiungitur, Et obsignatur visio, & prophetia. Ob signata est visio, & prophetia, cum fides legis, atque prophetarum euentu verissimo comprobata fuit; cum lex finem suum, nempe Christum, fuit mirifice consecuta. Omnia siquidem legis, atque prophetarum monumenta ad Iohannis disciplinam, qui Christum indicauit, conferuntur. Est etiam ob signata visio, & prophetia: quia imagines rerum, & praedictiones, non ita necessariae sunt, cum veritas ipsa perspicitur, & solidi, & expressi fructus bonorum Diuinorum in animo fidelis conduntur; & lux caelestis, atque Diuina, mentis oculis usurpatur. Sed, unde, aut cuius opera tanta copia munerum Diuinorum erat ad homines peruentura? Per Christum certe, inquit. Hoc enim significat, cum ait: Et vngatur sanctus sanctorum. Ille nempe, quem vnxit Deus Spiritu sancto, & virtute. Sanctus enim sanctorum non modo propter sanctitatis excellentiam, sed etiam propter sanctitatis efficientiam nominatur. Nam non solum sanctus est, sed omnibus sanctis hominibus sanctitatis causam attulit. Quemadmodum Iohannes ait: Et de plenitudine eius omnes nos accepimus. Hic opus erat, ut animus, spe tanta felicitatis erectus, inquireret, unde erat exordium temporis praefiniti capientium, ut intelligeret, quo tempore erat humanum genus tam Diuino beneficio cumulandum. Ut igitur Angelus Danielis voto satisfaciat, ait: Animum aduerte, & intellige. Ab exitu verbi, ut instaretur, & edificetur Ierusalem, vsque ad Christum principem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duae. Ab exitu, inquit, verbi, non libertatis, quae iam parta est, de qua vaticinatus est Ieremias, sed ab exitu verbi, de urbis instauratione, quam idem vir diuinitus fore praedixit, numeratae sunt primum hebdomades septem, quae sunt videlicet in urbe aedificanda, atque munienda consumenda. Deinde aliae sexaginta duae, vsque ad illud tempus, quo Christus princeps, quae sanctum sanctorum nomen, se ad homines docendos dederit, perducenda. Quia tamen dixerat, ab exitu verbi, ut aedificetur Ierusalem, docet, quo modo ciuitas aedificanda sit, ait enim, Instaurabitur, & edificabitur urbis latitudo, & muri ambitus, & quid in angustia temporum, in angustia (inquit) temporum, propter eorum improbitatem, qui opus impediabant, & Iudaeos multis incommodis, & angoribus afflictabat, ait deinde: Et post sexaginta, & duas hebdo-

mades excindetur Christus, & non ipsi. Ab opere urbis absoluto ad CHRISTI necem, ut ex hoc loco perspicitur, duae & sexaginta hebdomades effluxerunt; quibus si septem primas addideris, sexaginta & nouem colliges, post quas, hebdomada nempe septuagesima, quae numeranda restabat, erat Christus occidendus. Quid est autem, quod ait, Et non ipsi? Quia nihil fuit in CHRISTI supplicio de illius amplitudine, de illius imperij maiestate, de illius sacerdotij sanctitate detractum. Dedit illi namque pater nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Si igitur excisus fuit, Iudaeis excisus fuit. Nec enim illius praesenti numine liberari poterunt, donec dicant, Benedictus, qui venit in nomine Domini. Paucis deinde interiectis, ait: Confirmabit autem pactum hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. Haec est autem hebdomas illa, quae numeranda restabat; intra quam foedus nouum Christi sanguine factum fuit, & hostia, & sacrificium legis antiquae defecit, & omnis adumbratae sanctitatis institutio interuentu solidae, & expressae sanctitatis euauit. Non enim sanguis vitulorum, aut hircorum Dei numen placare, & hominum genus a sempiterna peste redimere potuit. Solus Christi sanguis pro nobis in Cruce profusus, vim sempiternam obtinuit, qua mentes humanas expiaret, patrisque numen a seueritate ad clementiam infinitam inflecteret. Dimidio igitur hebdomadis, qua Christus nouum foedus sanguine proprio sanxit, vetustum foedus abrogauit. Nunc autem consequens est, ut, a quo tempore sit hic annorum numerus duccendus, explicetur. Atque primum Iudaeorum sententia irridenda est. Sunt enim pessimi antiquitatis auctores. Nec enim, cum a sanctis litteris deseruntur, Graecorum, aut Romanorum annales euoluunt, sed fabulas tantum suas legunt. Cum vero in locum paullo difficiliorem incidunt, ut se expediant, portenta cōfingunt, & tempora vel contrahunt, vel dilatant, neque iudicium suum rebus ipsis, sed res opinionibus suis violenter accommodant. Inde factum est, ut secundum templum quadringentis & viginti annis constituisse dicant, cum cōstet, illud circiter quingentis & nonaginta annis integrum permansisse. Hanc vero imperitiam Iosephus redarguit, qui sexcentis & triginta & nouem annis secundum templum durauisse confirmat. Non enim a sexto anno Darij, quo templum absolutum fuit, sed a primo Cyri anno, quo fundamenta illius iacta sunt, numerum ducit. Et, quamquam Iosephus non semper in annorum recensioe valde diligens sit, (nimis enim interdum memoriae confidebat) illius tamen testimonium, in quanta temporum ignoratione Iudaei recentiores versentur, clare demonstrat. Error autem illorum inde natus est, quod opinati sunt, per exitum verbi, quod est apud Da-

nilem, non predictionis effectum, sed orationis emissam pronuntiationem intelligi debere. Cum igitur hebdomadas septuaginta a Ieremia predictione numerent, & cum numerum ad templi euerfionem pertrahere conentur, ut sententiam tueri queat, Cyri imperium annis tribus definiunt, Reges multos silentio supprimunt; etates in angustum contrahunt; vsque eo, dum id, quod temere suspicati sunt, verum esse persuadeant. In quo tamen seipfos iugulant. Quo enim citius hebdomadam numerum expletum fuisse constiterit, eo clarius eorum pertinacia conuincetur. Sed Iudaeorum inscitia minime admiranda est. Sunt enim illorum sententiae eiusmodi, ut passim eorum stupor immanis appareat. Eusebium autem, virum longe doctissimum, admiror, quid illi venerit in mentem, in tam absurdam sententiam incidere. Nam, cum Africani sententiam in medium attulisset, suam tandem interposuit, qua statuit, hebdomadam numerum esse a Cyri Regno inchoandum. Quod si fieret, non poterat villo modo numerus annorum ad Christi vitam peruenire. Itaque in Herodis Regno constitit, & Gabrielis effatum de Christi nece tum effectum habuisse dicit. Non enim per Christum principem, Christum Dei filium intelligit, sed Pontificiam dignitatem, quam Herodes afflixit, aut potius, ut ille dicit, omnino sustulit. Duos enim Pontifices, nempe Hyrcanum, & Aristobulum, qui Christi more, atque praescripto legis appellabatur, interemit; illudque deinde munus ad eos, qui non erant ex stirpe sacerdotum, pretio delegauit. Primum quidem hoc falsum est. Ut enim Herodes tyrannice Pontificis dignitatem ab Aslamoneis in quosuis alios homines transferret, non ita tamen, ut sacerdotalis generis rationem minime habendam esse putaret. Sed Eusebius memoria lapsus est; & id, quod Iosephus tyrannis illis attribuit, qui Ierosolymam, cum vrbis occasus appropinquabat, armis oppresserunt, qui in sacerdotijs mandandis, nullam Leuitici generis, sed pecuniae rationem habebant, ad Herodem refert. Deinde, si ita esset, quorsum attrinebat, illam hebdomadam distinctionem induci, ut primo septem, deinceps duae & sexaginta ponerentur: postremo vna eademque septuagesima, intra quam Christus occideretur, totum numerum terminaret? Deinde, quo modo verum est, ut tum demum post illum annorum numerum vngeretur sanctus sanctorum, si vinctio hoc in loco vinctio legis intelligenda est? Antiqui Pontifices non vngebantur? Quod igitur mirum Angelus nuntiabat, si dicebat fore, ut id, quod erat sollemne, & visitatum, & lege etiam constitutum, in Pontificibus illis fieret? Quod si dicas, illud legis vnguentum obsoletum fuisse, & priscum morem vngendi Pontificis abrogatum, dicam, si id verum est, nec Hyrcanum quidem fuisse legis ipsius vnguento delibutum. Praeterea, qui sanctus sanctorum poterat appellari, nisi tantum summus ille totius

Eusebij ex-
cor.

sanctitatis fons, & origo? Vellem praeterea, ut explicaret Eusebius, quae fuerit hebdomas illa, qua foedus firmatum fuit, aut quae religio foederis illa fuit, aut quid illa sanctum existerit. Tum vero sempiterna iustitia, quae alia poterit esse, nisi quam Christus, iustitiae verissima, atque sempiternae parens, & auctor, induxit? Tum illud etiam falsum est, Herodis tempore sacerdotium abrogatum fuisse. Si enim id verum fuisset, numquam Zacharias, Ioannis Baptista pater, litauisset: numquam Christus leprosum sacerdotum iudicio commississet; numquam denique Cayphas, cum esset omnium mortalium scelestissimus, aliquid tamen, propter muneris Pontificij sanctitatem, afflatus Diuino numine, protulisset. Ut autem aliud nihil dicam, non aduertit Eusebius, non dixisse Gabrielem, Ab exitu verbi, templi fundamenta iaciuntur, sed ab exitu verbi, ut adificetur Ierusalem, vsque ad Christum ducentem, hebdomades septem, & hebdomades duae & sexaginta. Haec igitur Eusebij sententia respicitur, cum tam multa absurda contineat. Longe rectius Africanus. Censet enim, numerum hunc a vicesimo anno Regis Artaxerxis ineundum. Hic autem annus fuit centesimus decimus quintus, a primo Cyri anno, quo templum adificari coepit. Opus deinde fuit gentium finitimarum peruersitate saepe prohibitum: anno tandem quinto & quadragesimo, aut, ut Iudei apud Ioannem dicebant, sexto & quadragesimo, absolutum fuit, anno sexto Darij Histaspis filij. Post absolutum templum vixit Darij annis triginta; Xerxes, illius filius, regnavit annis viginti. Artaxerxis anno vicesimo (hi summam septuaginta annorum faciunt) Nehemias ab Artaxerxe civitatis instauranda facultatem impetravit. Porro autem, de his septuaginta annis, quibus post absolutum templum vrbis imminuta, atque deserta permansit, est intelligendus ille Zachariae locus, quo sibi per visum demonstratum fuisse dicit, Angelum Iudaeorum causam egisse, atque dixisse: Domine, quousque misericordiam non tribuis vrbibus Iudae, quibus iratus es his septuaginta annis? Si enim de septuaginta annis, quibus Iudaei in exilio fuerunt, loqueretur, inepta fuisset oratio. Hoc enim visum fuit diuinitus ostensum Zachariae, anno secundo Darij, qui fuit circiter centesimus decimus ab eo, quo Iudaei Babylonem abducti fuerant. Quamvis autem eo tempore, quo id vidit Zacharias, illi septuaginta anni, quos dicimus, nondum coepissent, mirum videri non debet, cum, ut Propheta, de Diuina mente futura praenuntiaverit. Hi igitur anni septuaginta, de quibus Zacharias loquitur, ab anno sexto Darij ad vicesimum Artaxerxis ducendi sunt. Ab eo vero anno sunt hebdomades Danielis (ut auctor est Africanus) inchoandae. Non erit tamen alienum, quam parum Olympiadum ratio ab hac computandi ratione discrepet, animaduertere. Annus vicesimus Artaxerxis fuit olympiade, ut doctissimi viri perhibent, octogesima tertia, anno

Septuaginta
ta anni, qd
apud Za-
chariam.
Zacha. 1.

anno quarto. Annus vero quintus decimus Tiberij Caesaris, quo Ioannes Christo viam munire coepit, exstitit olympiade ducentesima secunda, anno secundo. Inter utramque igitur olympiadem centum decem & octo olympiades interiectae sunt. Haec quadringentos & septuaginta & duos annos efficiunt. His si addideris vnum annum octogesimae tertiae olympiadis, & duos praeterea ducentesimae secundae, quadringentos & septuaginta & quinque annos colliges. Huic rationi Regnorum tempora minime refragantur. Perfarum enim Regnum duravit annis ducentis atque triginta. Graecorum vero imperium annis circiter trecentis. Tot enim ab interitu vltimi Darij, ad Cleopatram necem interfuere. Inde ad quintum decimum, vel potius sexum decimum imperij Tiberij Caesaris, cuius principio Christus numen suum indicare coepit, anni circiter sexaginta numerantur. Hi summam annorum quingentorum atque nonaginta faciunt. Ab hac summa, si annos centum & quindecim deduxeris, (tot enim a primo Cyri anno ad vicesimum Artaxerxis computantur) reliqui sunt quadringenti & septuaginta quinque anni. His adiuncta septuagesima hebdomade, quae numeranda restabat, post quintum decimum Tiberij Caesaris annum, quadringentorum & octoginta & duorum annorum summa conficitur, ut octo tantum anni desint, secundum olympiadum rationem, ad summam septuaginta hebdomadam, quam Gabriel Angelus praedixit explendam. Quod mirum videri non debet. Nec enim tam certus est apud Graecos olympiadum numerus, ut non saepe inter se dissideant, dum quidam aliquid ad vnam olympiadem, alij ad aliam referunt. Praeterea multum refert, quoto anno cuiuslibet olympiadis, aut quoto mense vnus anni, aut die, aliquid gestum fuisse dicatur; quas temporum minutias exacte persequi, est difficillimum. Accedit error scribarum, qui saepe numerorum notis abutuntur, & vnum pro alio ponunt. Quare mirum videri non debet, multos in olympiadum ratione a verissima computatione discrepare. Africanus tamen, ut hunc nodum expediret, exemit ex integris annis dies interkalares, quos inferi certis annis opus erat, ne temporum perturbatio fieret. Nam, cum Hebraei, duodecim mensibus ad Lunae cursum descriptis, ut Graeci, atque Romani ante Iulium Caesarem faciebant, annum definirent, & ita singulis annis vndecim dies, & quarta circiter vnus diei pars deessent, ad solidum annum, qui solis naturali conuersione conficitur, necesse erat certis temporibus certum dierum numerum interponi, ut mensurae Lunae cursus cum Solis ratione congruerent. Hos igitur dies Africanus eximit, & illis ad rationem annorum, quibus utebantur Hebraei, reductis, annos 15, facit. Hos autem ad quadringentos & septuaginta & quinque annos (tot enim demonstrauimus inter vicesimum Artaxerxis annum, & quintum decimum

annum Tiberij intercessisse) adiungit, ut quadringentorum & nonaginta annorum summam expleat. Quod quidem nimis inconsiderate, & nimis licenter effecit. Primum enim interkalares dies eximere, qui sunt insti necessario, ne temporum perturbatio, & confusio sequeretur, non est explere certum, & definitum annorum numerum, sed temporum ordinem certum, & necessaria ratione constitutum, disturbare. Deinde non animaduertit vir diligentissimus, vnam hebdomadam, nempe septuagesimam, in eundem numerum includi minime posse. Ea namque post quintum decimum Tiberij annum censenda est. Tolerabilis certe multo fuisset, non nimis olympiadum numeris adstringi, quae vim contra ius, & fas temporibus intentare. Sed, ut opiniones omittamus, certum mihi est, illius sententiam, qui labi non potest, artissime completi. Iudei turpissime delirant; Eusebius toto caelo aberrat; Africanus, ut ad olympiades adhaerescat, tempora conturbat. At ego habeo certissimum antiquitatis auctorem, quem qui secuti fuerint, errare non poterunt. Quis, inquis, ille est? Daniel Propheta, aut, ut rectius dicam, Angelus Gabriel, qui Danieli erudiuit. Is igitur dicit futurum, ut ab euentu praedictionis Ieremiae, qua de instauracione vrbis illius Ierosolymitanae vaticinatus fuerat, septem prius hebdomadas annorum, deinde post vrbem videlicet instauratam, alias sexaginta & duas numeremus. quo tempore futurum dicit, ut Christus Pontifex, Rex, & Imperator noster, vim sui numinis in sceleribus exterminandis, & in animis expiandis indicaret. Alia deinde hebdomadam adiungit, quae foedus sanciret, & confirmaret, qua dimidiata, hoc est, intra quam (nec enim semper Medium in sanctis litteris medium Arithmeticum significat) erat Christus occidendus, & per illud sacrificium sanctissimum adumbrata sacrorum sanctitas obliteranda. Hoc tempus effluxisse nouimus; & quo tempore transacta omnia sunt, exploratum habemus; vnde sint hebdomadae inchoandae, minime laboramus. Ut tamen, quod opinor, libere dicam, is sum, qui putem, eos, qui a vicesimo Artaxerxis anno numerum hunc annorum ducunt, errare. Quo modo? inquis. Quia non eo anno vrbis adificari, atque muniri coepit. Gabriel vero monet, ut ab exitu verbi, hoc est, ab euentu praedictionis Ieremiae, de instauranda ciuitate numerum colligamus. Ergo, si constiterit aliquot annis ante adificari vrbem coepisse, nonne perspicuum erit, ab eo tempore, & non a vicesimo Artaxerxis anno, septuaginta hebdomadas esse computandas? Ad id ex Nehemia facillime constat. Narrat enim ille, fuisse anno vicesimo Artaxerxis allatum sibi nuntium de incommodis, quibus affecti erant illi Iudaei, qui Ierosolymam incolebant. Muri enim excisi fuerant a gentibus finitimis, & portae vrbis exusta. Quos muros, quaeque, disiectos, aut quas portas ambustas fuisse conqueritur? illos

Dan. 9.

Nehem. 1.

Illos ne muros, quos Chaldaei disturbauerant, aut portas, quae fuerant in cinerem in urbis communi incendio redactae? Ineptum certe fuisset, cladem, quae centum & quindecim iam annis accepta fuerat, quasi recedentem calamitatem lamentari; aut certe de re tam antiqua, quasi paucis illis diebus accidisset, nuntium afferri. Illi igitur muri, quos vicinae gentes maxima ex parte disiecerant, & portas, quas exusserant, ad opus nouum pertinebant. Ergo constat, multo ante vicesimum annum Artaxerxis moenia, & muros excitari coepisse. Sed, quo tempore operis fundamenta iacta sunt? Num anno quinto Artaxerxis, quo tempore Esdras Ierosolymam venit, ut populum legis disciplinis instrueret? Non prorsus. Nec enim apud Esdras sit operis illius mentio, quod si tunc inchoatum fuisset, id Esdras minime tacuisset. Esdras praeterea primis illis diebus omnem operam, & studium in legis disciplina, & in ornamentis templi, & in constituenda religione consumpsit. Post aliquot annos, cum Artaxerxes egregia in Iudaeos voluntate propenderet, factum est, ut illi, ea principis humanitate freti, muros, & moenia instauranda susceperent. At gentes finitimae, inuidia furentes, opus maxima ex parte disiecerunt; & probris innumerabilibus Iudaeos affecerunt. De hac iniuria grauem querimoniam apud Artaxerxem habuit Nehemias; & ad eam propulsandam opes, & praesidium postulauit. Ierosolymam igitur profectus, operam dedit, ut, quod corruebat, instauraret; & quod inchoatum fuerat, absolueret; urbemque firmissime munit. Quod tamen opus non ita facile perfici poterat, cum hostes in Iudaeos frequenter incurfarent. Iudaei igitur necessario erant in duas partes distributi; ita, ut una pars operi diligenter incumberet; altera vero pars armis hostem repelleret. Ex anno igitur Artaxerxis vicesimo urbs Nehemiae praesidio liberius aedificari, & frequentari coepit. Opus tamen aliquot ante annis inceptum fuerat, a quo tempore hebdomades inchoandae sunt. Quotus ille, inquit, annus fuit? Ut verum fatear, ignoro. Hoc vnum scio, nec fuisse quintum, neque vicesimum Artaxerxis annum, ut demonstratum arbitror; sed aliquem inter hos duos annos interiectum. Si igitur Olympiadum ratio vera, & constans est, si Artaxerxis vicesimus annus fuit quartus annus Olympiadis tertiae & octogesima; & ita, si ducentesima secunda olympiade anno secundo Ioannes sibi assignatum munus obire coepit; necessario concluditur, exordium hebdomadam a duodecimo Artaxerxis anno sumendum esse. Sic autem, ut ex ante dictis intelligi potest, olympiadum numerus ad rationem hebdomadam apte quadrabit. Octo namque anni, qui deerant, a principio aedificationis sumi poterunt. cui rationi nullum sanctarum litterarum testimonium repugnat. Sed, ut iam ex his scopulis enauigare possit oratio, hoc certe constat, illud Gabrielis effatum de hebdomadam ter-

mino, ad Christum, humanae salutis auctorem, pertinere. Siue igitur a primi templi excisione, ut Iudaei faciunt, hebdomadam sumas initium; siue, cum Africano, a vicesimo anno Artaxerxis numerum ineas; siue, si Olympiadum ratio constans est, ut ipsa nos facere admonet, a duodecimo Artaxerxis anno hanc annorum summam efficere velis, siue quamcumque aliam opinionem eorum, qui de hac quaestione disseruerunt, sequi constituas; hoc certe perspicuum est, illas hebdomadas multis ab hinc saeculis effluxisse. Quae igitur amentia Iudaeos vexat? Quis eorum mentes furor exagitat? Quae tam dira poenae gentem sceleratam, & impiam persequuntur? Quod tam durum scelus in se conceperunt, ob quod sanitate mentis spoliantur? Quod quidem supplicium tantum fuit, ut reliqua omnia mala magnitudine superaret. Nullum namque supplicium esse poterit mentis caecitate funestius. At illi ita excitati sunt, ut in clarissimo numinis Diuini testimonio, in certissima temporum ratione, in luceque meridiana, quasi in tenebris, ruant, & errore immanissimo compleantur. In qua quidem miseranda caligine debitas penas facinoris illius, quo nullum maius cogitari potest, expendunt. Illum enim Pontificem Maximum, non vocatione legis antiquae, sed spiritus sancti numine perfusum, illud sanctum sanctorum, totius sanctitatis, & pietatis architectum, illum sceleris extinctorem, mortis euerforem, vitae, salutis, atque dignitatis auctorem, qui Diuinum statum omnibus offerebat, in crucem immanissime sustulerunt. Nunc veniat Aggaeus, ut non minus vehementer perditae gentis amentiam conuincat. Sic enim apud illum Deus loquitur: Adhuc semel, & breui commouebo calum, & terram, & mare, & desertum, & incultum solum. Et commouebo omnes gentes, & veniet bonum cunctis gentibus expetendum; & implebo domum istam gloria. Maior erit gloria domus huius posterioris, quam prioris, dicit Dominus exercituum; & dabo pacem in loco isto, dicit Dominus exercituum. Hoc in loco Deus ipse praedicat fore, ut secundum templum primo clarius futurum sit. Id autem quo modo fieri potuisset? Primum enim, quod Salomon aedificauit, fuit magnitudine amplius, opibus illustrius, opere pulchrius, & magnificentius. Illud non principes humiles, & inopes, non ita pridem & seruitute liberati, sed Rex opulentissimus, sapientissimus, summis sumptibus extruxit; & singulari quadam religione dedicauit. In illius antiqui templi dedicatione Deus praesentiam suam declarauit, & quod maximum fuit olim placatissimi numinis argumentum, ignis a caelo demissus, hostias admirabili incendio consumpsit. Erat praeterea in primo templo arca foederis; erant tabulae, manu Dei ipsius inscriptae; erat ignis sempiternus, e caelo demissus; erant Diuinae clementiae monumenta. At in templi secundi statu res erant afflictae. Sic enim Iudaei libertatem recuperant,

perarunt, ut non omnino sui iuris essent, sed Persarum Regibus obedirent. Interim vero vicinorum odio laborabant, & bellis assidue vexabantur; opusque fuit saepe, multis in commodis, intermissum. At, postquam fuit absolutum, neque flamma caelestis, ut asserunt Iudaei, hostias deuorauit; neque epulum fuit, ut olim, vniuerso populo munificenter datum. Arca foederis, ignis caelestis reliquiae minime comparebant. Omnia namque fuerant illis communi exitio, & vastitate consumpta. Zorobabel quidem, & alij, qui prius templum non viderant, gaudio exultabant. Senes autem, qui templi antiqui magnificentiam memoria continebant, cum cernerent, quantum secundum illud templum ab antiquo distaret, lamentis se dedebant. Et tamen Deus ipse dicit, templum illud multo clarius priore futurum. Claritatis autem rationem illi assignat, quod esset, stante illo templo, venturum illud summum bonum, gentibus cunctis amabile, & expetendum, quod erat sui luminis splendore templum illustraturum; & pacem animorum omnibus, qui disciplinam illius acciperent, daturum. Meum, inquit, est aurum, meum argentum. Quasi dicat, facillime potuissent domum istam auro, & argento, & margaritis exornare: Sed alia sunt opes multo clariores, quibus templum istud cumulare decreui. Implebo namque domum istam gloria. Quae gloria poterat esse, quae templi primi gloriam superaret, nisi Christi ipsius numen, atque disciplina, qua templum ipsum magnificentissime decorauit? Aut ostendant Iudaei, quae gloria fuit illa tanto priora, & magnificentior. Num est aliquis adeo tardus, & hebes, qui non videat, hanc Diuinam promissionem ad Christum pertinere? Qui enim alius esse potuit, in quo gentes vitae praesidia collocarent? Quis salutem dare, & sempiternam pacem conciliare posset? Ergo, illo templo stante, opus erat, ut Christus adueniret; ut Diuini promissi fides euentu certissimo comprobaretur. At templum illud est dirutum, euersum, flammis exustum, monumenta omnia comminuta, atque dissipata; & tamen illi, cum Diuinum beneficium summa fide praestitum aspernati sint, spem alterius beneficii in inanitate constituendam arbitrantur. Quid exspectant miseri? Cur tam multis saeculis se spe fallacissima deludi patiuntur? Cur, euerso templo, quo

stante beneficium illud summum conferendum erat, non similiter incisas inanes cogitationes esse considerant? Calum in nostrae salutis exortu nouo gaudio cumulatam fuit; terra noua, & insolita luce collustrata sunt; gentes ultimae certatim ad Christum inflammato studio confluxerunt; soli Iudaei, in spe tam Diuini muneris enutriti, minime commouentur; salutem suam produnt; summumque Dei beneficium execranda temeritate caeci repudiant. Tempus oraculo Diuino praefinitum cernunt: ipsi tamen se ad inania quaedam saecula, quae sibi finire, referunt; templum funditus euersum lugent; & tamen suae vitae, atque salutis interitum minime lamentantur. Christi aduentum Deus non in tempus ita longinquum differendum esse promiserat; at illi neque tam multis saeculis sine villo fructu transactis, quam inani fiducia nitantur, edoceri volunt. Id interim animaduertendum est, quam singulari ratione optimus ille parens, & Dominus eorum salutis prouiderit. Erant illi quidem signis, & imaginibus ad Christi fidem paulatim instituendi, antequam Christus adueniret. Sed, ne, vmbrae asuefacti, studium ipsius veritatis signis adumbratae abijcerent, Deus signa remouebat, ut veritatem intueri condiscerent. Tabernaculum fuit opere excellenti constitutum, ut tabernaculum illud, quod non erat a loco ad locum mutandum, nempe in quo Deus erat semper habiturus, obscure designaret. Homines in tabernaculo illo vitae praesidia constituenda putabant. Fuit igitur utile, ut illud tabernaculum dissiparetur. Regnum erat fundandum, quod imaginem Regni sempiterni gereret. Ne autem homines in Salomonis Regno spem salutis reponerent, fuit necesse Regni illius opes diuidi, & imminui, tandemque extinguere, atque deleri. Templum similiter, quod Diuini templi, quod est Christi corpus, similitudinem continebat, similiter excisum, & inflammatum fuit: sacerdotium ob eam causam funditus euersum est: secundum templum eundem casum subiit: omnia denique signa remota sunt, ne contemplationi veritatis ipsius officerent: & tamen Iudaei, spoliati signis omnibus, nudati rerum imaginibus, mentem in verum templum signis designatum intendere, illudque intueri, recusant.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE SAPIENTIA LIBER SECVNDVS.

LLI quidem, qui diuinorum hominum scripta diligenter euoluerint, & prophetarum monumenta exacte perpenderit, & quam apte omnia, quae de Christi virtute, sanctitate, numine sempiterno, de tempore denique, quo erat terras

lustraturus, cum illius actibus, & vita conueniant, mente perceiverint, non profecto signa, Iudaeorum more, flagrabunt. Omnia enim ita sunt clara, & illustra, ut in dubium vocari minime possint. Instant, & urgent nihilominus Iudaei, atque signa petunt: quasi potuerint unquam illi, quorum animi ad caelestem disciplinam prorsus obdurerunt, ullis signis ad sanitatem reuocari. Ut tamen illis aliquo modo satisfaciamus, quorundam Christi ortum antegressa sunt; quaedam autem cum illius aetate coniuncta fuerunt; quaedam postremo mortem illius, & adscensum in caelum, & Evangelij latissime diffusi disciplinam consecuta sunt. Ut ab antiquioribus, & obscurioribus signis ordiamur, Isaac, cum humeris ligna portauit, quibus erat, ut pater in animo habebat, inflammandus, Christi humilitatem, & obedientiam, & animi ardorem, quo erat pro salute humani generis immolandus, luculenter expressit. Iacob, cum iter in Mesopotamiam haberet, & Deum innixum scalae, quae in caelum penetrabat, per somnium vidit, Christi mentem sanctissimam, cui Diuinum numen incumbit, mente contemplatus est. Ille enim scala est, per quam ad nos bona caelestia angelorum opera deferuntur. Itaque vir sanctus, postquam experrectus fuit, tanti mysterij consideratione tremuit; & ait, Vere Dominus erat in loco isto, & ego nesciebam. Deinde, Quam terribilis est, inquit, locus iste? Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta caeli. Domus enim Dei est. In illo enim Deus vere, atque semper inhabitat: est etiam caeli porta: nemini enim unquam aditus in caelum, nisi per Christum, paruit. Et, ut magis, quod animo continebat, signo aliquo designaret, lapidem in monumentum statuit, quem oleo perudit. Lapis enim Christum, quem litterae sanctae lapidem appellare solent, significabat: similiter & oleum, vntionis Diuinae, qua Christus perfusus fuit, mysterium continebat. Ioseph, a fratribus nefarie proditus, spoliatus, & vendi-

Gen. 22.

Gen. 28.

Lapis, quid significet.

Gen. 37.

tus, & in carcerem insidijs impurissimae mulieris inclusus, & e carcere tandem liberatus, & in summo imperio constitutus, ut Aegyptios primum, deinde genus suum aleret, atque sustentaret, Christi formam gessit, qui erat suorum scelere prodendus, pecunia hostibus addendus, crudelitate, & inuidia necandus; & e mortis carcere virtute Diuina reuocandus; ut primum gentium vniuersitatem caelesti pabulo nutriret; atque postremo Iudaeorum genus ad illum conuersum eodem pabulo satiare. Moses, in ortu suo, ad necem questus, postea a suis improbarus, & metu in exilium pulsus, atque tandem populi princeps, libertatis vindex, salutis auctor, legislator, sacrorum antistes effectus est, ut Christi similitudinem gereret, qui, ut tyranni crudelitatem deuicaret, exsulauit, & inde reuersus, salutem, libertatem, & dignitatem suorum constituit; legem sempiternam sanxit; se in sacrificium obtulit; proprioque sanguine litauit; violatamque religionem expiauit; nostraque flagitia in profundo demersit, ut, inuitis hostibus, a quibus expulsus, & eiecus fuerat, imperio, atque sacerdotio sempiterno fungeretur. Virga Moyses, in colubri speciem versa, Regiam Christi maiestatem, in similitudine carnis peccati latentem, (alieni siquidem peccati poenas ipse luit) aperte designauit. Horror ille, qui Moysen perfudit, ita, ut virgam fugeret, crucis offensionem, quae a Christo Iudaeos alienauit, luculenter expressit. Cum vero Moyses Dei iussu caudam serpentis apprehenderet, virgae pristinae speciem redditam adspexit: ut futuram Iudaeorum conuersionem adumbraret, qui vltimis exilij temporibus, ad Deum conuersi, in Christo non peccati similitudinem, sed Regij decoris amplitudinem intuebuntur. Quid azy-morum pastus? Quid herbarum agrestium amaritudo? Quid agni sanguis, adium postibus, atque superis liminibus adpersus? Quid illa in agno vorando celeritas, atque festinatio significabat? An parum liquet, istis signis & vitae puritatem, & dedecoris admissi dolorem, & sanguinis illius, quo sumus a peste sempiterna redempti, virtutem, & ardentissimum pietatis studium, quo Christus est in animi visceribus condendus, & summam denique Christi benignitatem adumbrari? An haec omnia, si non fuissent maximarum rerum signa, tanta caerimonia, & religione fuissent imperio summi, & sapientissimi,

Exod. 2.

Exod. 4.

pientissimi,

pietissimi, qui nihil sine causa molitur, & efficit, designata, atque constituta? Haec si Iudaei nihil significare dixerint, Deum ineptiarum imitator, & furemter insimulabunt. Si rerum maximarum significatione continuisse confessi fuerint, ostendant, quid maius, & amplius, & salutarius generis humani salute Christi sanguine constituta signis illis portendi, atque praemonstrari potuisset. Nubes die solis ardorem arcebat, nocte lumen praeferebat, & ut iter monstraret, anteibat, ut praesidium spiritus Diuini, quod Christus ipse suis afferre solet, adumbraret. Illius namque praesidio fit, ut dum illum sequimur, nec ullus nos infestae cupiditatis, atque libidinis ardor ambrat, nec vllus error mentis, aut flagitiorum tenebra a recta via deducant. Mare Aegyptios absumpsit; Hebraeis viam latam in medijs fluctibus aperuit; ut intelligi posset, scelera eorum, qui a peccatis auersi, Christum secuti fuerunt, esse gurgitis profundi fluctibus obruenda; & illis aditum per medias aquas aperiendum; quo eursum iustitiae cum laude sempiterna conficiant, atque in caelum tandem adscendant. Ros admirabilis e caelo demissus multitudinem aluit; e lapide, Moyses virga percussus, aquae perennes emanarunt; quibus omnium sitis restincta fuit; ut cereretur, vitam omnium nostrum esse pance caelesti sustentandam; animorumque sitim muneribus Diuinis, quae ex Christo, Diuina fuerit percussio, profluxerant, explendam. Adde nunc tabernaculi constructionem, sacerdotijque religionem, foederis sacramentum, varias lustrationes, & expirationes. Adde brutorum animantium stragem, sanguinis effusionem, carniis nidorem, & acervos cinerum: quibus rebus omnibus, si ea nihil, quod esset Dei maiestate dignum, significabant, quid magis ineptum, & superstitiosum cogitari poterat? Num, inquit ipse Deus, comeda carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo? Ut autem nemo dubitare posset, illa omnia magnarum rerum signa esse, illa Dei verba toties repetita cernimus: Omnia, inquit, fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte. Quare a Iudaeis, cuius rei sibi in monte monstrata Moyses similitudinem secutus est, cum tam multiplicis operis fabricam designauit? Quid vidit? Quid inspexit? Necesse namque erat, ut aliquid multo pulchrius opere, quod molitus fuit, animo complecteretur, ad cuius formam, & speciem, omnia formanda praescriberet. Aliter enim pulchrum opus minime fieri potuisset. Nec enim opus aliquod laude dignum fingi, & effici potest, nisi in artificis mente species illustris insideat, qua nihil in eo genere pulchrius cogitari possit, quam artifex imitari conetur. Quae igitur species illa fuit? Si dixerint Iudaei, inanem quandam imaginem in monte apparuisse, quae tabernaculi faciendi similitudinem contineret: Ergo tabernaculi, quod exstructum postea fuit, multo certe fuit

specie illa inani praeclearius. Magis igitur erat, cur inanis illa forma ad exemplum tabernaculi fingeretur, quam tabernaculum, ad imaginis inanis exemplum. Si dixerint, speciem illam, quam Moyses in monte vidit, solidam fuisse, rursus interrogabo, quo modo tam cito euauerit. Deinde, quid opus alia molitione fuerit, cum tabernaculum illud, nempe quod esset, si illi vera loquantur, a Deo fabricatum, multo melius religioni seruire potuisset? Quererem deinde, quod exemplum vtriusque tabernaculi extiterit, cum nihil omnino ab artifice fieri possit, quod non ad aliquod exemplum mente perceptum dirigatur. Non igitur species inanis illa fuit; tum enim exempli perfectionem, & pulchritudinem minime contineret: neque solidi operis fabricatio; sic enim opus altero tabernaculo non fuisset. Itaque exemplum illud, quod vir Diuinus, lumine, & splendore Diuini spiritus illustratus, mente, & cogitatione perplexus est, id fuit, quo nihil pulchrius, nihil perfectius, nihil magis suis omnibus numeris, & partibus absolutum cogitari potuisset. Potest autem quidquam pulchrius, clarius, & magnificentius cogitari Christi sacerdotio, sanctitate, & religione? Non certe. Ille enim est illud verum, immobile, sempiternum tabernaculum, in quo Deus, ut praedixit Isaias, sibi sedem stabilem, atque sempiternam constituit; ille sacerdos sanctissimus, qui pacem nobis sempiternam conciliauit; ille sacrificium acceptissimum, cuius meritis, atque virtute patris numen placatur, & nobiscum federe sempiterno coniungitur. Hoc si Iudaeis fateri non vult, aliquid aliud, quod Deum magis deceat, ostendere conetur; ut magis animi sui tenebris damnati stuporem, & amentiam demonstret. Populus, tadio, & labore confectus, in Deum petulanter inuectus est. Deus in scelere vindictam serpentis immisit, qui morsu ignito, atque venenato multos interemerunt. Populus errati veniam flagitauit. Moyses, Dei iussu, serpentem aeneum finxit, & hasta in altum proposuit; ut omnes, qui erant serpentum moribus infecti, in aeneum serpentem intuentes, sanarentur. Quare igitur, illa sanandi vis in aere fuit? an in serpentis figura? Si fuit in aere, cur non illud ad sanandos morsus viperinos adhibemus? Si in figura, cur non multo magis eandem vim serpentibus viuis adscribimus? Si vero sanitatem neque materia, neque forma serpentis, sed Diuina tantum benignitas attulit, qui attinebat aeneum serpentem conflare, & sublimem tollere? An Deus, nisi formam illam tetratram, & horridam adsciuisset, non potuisset hominibus ope presentissima medicari? Vertant se in omnia Iudaei. Nec enim aliam causam serpentis conflagandi, & tollendi reperient, praeter Christi signum. Christus enim, qui peccatum non fecit, cum, actus in crucem, peccati poenam sustinuit, peccati similitudinem, ut peccata nostra sanaret, arripuit. Hoc autem experiundo sentimus. Quoties enim, antiqui serpen-

Num. 21.

Iud. 7.

Iud. 16.

Jon. 1.

Gen. 49.

Dan. 9.

Agg. 1.

serpentis morsu fauciat, in Christum, pro nobis in crucem sublatum, intuemur, opemq; illius suppliciter imploramus, sanitatem confestim recipimus. Muri Iericho tubarum clangore corruerunt, ut Evangelij vis insignis fieri posset, cuius sonitu Satana propugnacula, & munitiones deiciuntur, & funditus evertuntur. Similiter Gedeon non armis, sed lucernis, & turbarum clagore Madianitas exterruit, ut simili signo splendor, atque vis disciplinae celestis explicaretur. Samson solus, inermis, funibus alligatus, hostium crudelitati permissus, eorumq; multitudine circumfusus, vincula perripit; asini maxillam corripuit; in hostes ferociter inuectus mille occidit; reliquos in fugam conuertit, ut Christi robur inuictum portenderet, qui proditus, & relictus a suis, & hostium inimitati traditus, & cruci tandem affixus, atque mortuus, & in sepulcrum inclusus, in manes inferos inuasit; inimicorum stragem edidit; mortis vincula perfregit; Apostolorum rudi simplicitate demonis infestissimi copias fudit; illiusq; arces, & moenia disturbauit. Jonas, quem balana deuoratum post triduum uiuum, & incolumem in litus euomuit, num obscure Christum mortis faucibus absumendum, & die tertio suscitandum hoc tam admirabili signo praemonstrauit? Aetas me deficeret, si vellem omnia signa, quae Christi ortum antecessere, confectari. Neque enim sacrificiorum genera, neque instituta libamina, neque Davidis Regnum, neque Salomonis amplitudinem, neque templi sanctitatem, neque alia multa tacuissimae, quae Christi imaginem continebant. Sed, ut modum orationi statuamus, consentaneum est, ut ea signa summam perstringamus, quae cum Christi ipsius aetate coniuncta fuere. Non hic dicam, quo modo, antequam Christus nasceretur, id Gabriel Angelus Mariae pronuntiauerit; quantum laetitiam celestis nuntius pastoribus in pecorum custodia vigilantibus attulerit; quam incundo concentu, & harmonia calites. Christi natalem diem celebrauerint; quanto mentis ardore Magi ab ultimis terris, ut puerum adorarent, aduenerint; stellae ductum, & reliqua signa praeterritam, quae Iudaei minime confitentur, ut ea, quae confitentur, attingam. Iacob futurum praedixerat, ut non deficeret ex stirpe Iuda, qui princeps esset in populo, donec Christus adueneret. Daniel tempus praefinitum asseruerat, intra quod tempus erat Christus venturus. Aggae futurum praenuntiauerat, ut, statim illo secundo templo, veniret ille generis humani liberator, in cuius benignitate gentium salus erat collocanda. Nemo dubitabat, quin tempus illud elapsum fuisset. Necessitas opem Diuinam in rebus propemodum euersis flagitabat. Regnum enim conciderat; Pontificum auctoritas erat imminuta; populi libertas oppressa; Reip. status omnino conuulsus; remedij cupiditas animos omnium sollicitabat; spes eos interdum erigebat. Neque deerant interim,

qui, tanta opportunitate temporis abusi, Christi nomen impudenter assumerent. Sic enim Theudas, sic Iudas Galilaus, sic Aegyptius ille, cuius (ut est in Actis Apostolorum) mentionem fecit Lydas, sic tandem alij viri pestilentes in Christi nomen, inuasunt. In hac igitur tanta animorum fluctuatione, quid Iudaeis faciendum erat, ut verum Christum a falso distinguerent? Primum quidem animaduertendum, an is, qui se Christum esse iactaret, esset ex tribu Iuda, & ex stirpe Davidis oriundus; an natus esset in Bethlehem, ut propheta Micheas futurum praedixerat; an esset pauper, an mitis, & humilis; an superbis infensus; an supplicibus benignus; an iustitia, & sanctitate praeclaret; an hominibus celestis iustitiae disciplinam traderet; an postremo signa virtutis Diuina daret, quae fuerant (ut olim Propheta dixerant) opera illius edenda. Tunc enim erant venia digni, si signa peterent, ut illis admoniti intelligerent, quis verus Christus esset, & quis se Christum emere retur. Si autem viderent, omnia, quae de Christo Diuini viri, vel de genere, vel de natali solo, vel de moribus, & vita, vel de doctrinae ratione dixerant, in Christum quadrare, illum tunc sine ulla cunctatione sequerentur. Ut autem genus, & natale solum, & sanctimoniam illius, quae optime cum praedictionibus prophetarum conueniebant, omittamus; quis illo tempore caecis visum, surdis auditum, mutis eloquentiam, leprosis sanitatem donauit? Quis aegrotis omnino desperatis salutarem medicinam adhibuit? Quis frenum tumidis fluctibus, atque procelis iniecit? Quis demones e corporibus, quae obsessae tenebant, eiecit? Quis mortuos, atque adeo sepultos voce tantum in vitam restituit? Multa signa prophetae per illum danda praedixerant; illa, & alia multa edidit, quibus apertissime suum numen ostendit: neque vos, o Iudaei, ab illo opera nimis admiranda facta fuisse negatis. Quis ergo vos impedire potest, quo minus illius numen vereamini? Signa quidem, inquit, ab illo nimis admiranda facta fuisse fateamur: sed, illa fuisse Diuina virtute edita, negamus. Quis ergo alius tunc signum Diuinae virtutis ostendit? Nemo. At tempus instabat; & signis erat vobis explorandum, quis vere, aut falso Christi nomen usurparet. Quod si nullum alium actorem operum mirabilium proferre potestis; & miracula cum prophetarum praedictionibus, cum temporis opportunitate, cum annorum praefinitione congruebant; quae, malum, fuit ista temeritas, atque vesania, quae vos a via salutis auertit, & in tantum, & tam immane scelus praecipites exturbauit? Non igitur tempus solum ad Diuinorum hominum praedictiones, & effata praefinitum, nec opera tantum mirabilia numine nostri liberatoris effecta vos impietatis execrabilis detestando scelere condemnant; sed etiam ipsi contra vos testimonium dicitis, cum opera a Christo edita fuisse fateamini,

Mich. 5.

mini, quae nemo unquam vir Diuinus, quamuis mira sanctitate praeclaret, designauit. Et tamen tam impudentes estis, ut opus, quod nullo modo, nisi Diuino numine, fieri potest, humanis artibus effici potuisse contedatis? Quod si, etiam signis editis, vobis adhuc dubitandi materia restabat, & vos nullam notam habetis, qua signa Diuinitus ostensa a reliquis signis interuolcatis; quid vobis ad explorandam veritatem reliquum fecistis? Argumenta contemnitis: signa postulat: ipsa rursus signa furenter eluditis. Sapientia autem vobis non aliter, quam aut argumentis firmissimis, aut signis clarissimis, paranda est, quorum utrumque repellitis. Restat igitur, ut semper amentes, & stupidi sitis. Fingite animis Messiae illius, quem impie, & inaniter expectatis, aduentum. Numquid ab illo signa postulabitis? An absq. signis estis cuius fraudulento fidem habituri? Si absque signis vllis credituri estis, reliquum est, ut quemuis circumforaneum praestigiatorem sequamini. Si vero ab illo postulaturi estis signa, in quem finem, quae? Quo modo enim poteritis discernere, an signa illa sint Diuinitus edita, an humano artificio confecta? Deinde, quis ille tantus, & tam immanis furor existit, ut ea, quae nullo modo, nisi a Deo, fieri possunt, artibus humanis adscriberetis? Non cernitis, homines amenissimi, a vobis Dei nomen violari, gloriam obsecrari, numen illius contemni; & interim non toto corpore contremiscitis, nec iudicium extimescitis? homines olim, qui gloriam Deo debitam ad homines, aut ad simulacra transfulerunt, numquam tantum commenticiis numinibus tribuendum esse statuerunt, ut iis vim istam concederent, ut signa darent, quae vos, nescio qua dementia vexati, artificio humano fieri posse contedatis. Demonibus quidem, aut hominibus, fortasse licebit oculos eruere, nec inferre, membra debilitare; at, visum reddere, vitam restituere, nemo potest, nisi solus Deus, bonorum omnium principium, & fons. Ille namque solus est, cuius ope lux, vita, salus, dignitas omnium continetur. Et tamen vos eo dementiae progressi fuistis, ut Dei ipsius gloriam ad artes humanas, vel, ut rectius dicam, Stygias transferre niteremini. O deplorandam caecitatem, o scelus execrandum, o dirum supplicium, quod infandi facinoris isto tanto furore mentis exsoluitis. Nullum enim supplicium est amensius, & caecitate detestabilius. Creditis ne, Isaiam virum Diuinum fuisse? Credimus, inquit. Praedixit Isaias, futurum, ut opera Christi caeci viderent, surdi audirent, muti loquerentur, claudi discerent. Videtis, caecos clare cernere, surdos audire, mutos loqui, claudos ambulare. quid amplius postulat? & tamen Diuinae virtutis signa humano artificio tribuetis? Sed quaero, quamnam fuerit ars illa mirabilium operum effectrix. Deinde, Christus eam ab alio didicit, an per se primus inuenit? Si ab alio didicit, quis magister illius existit? aut quibus

Is. 35.

signis magister illius artis suae disciplinam nobilitauit? Si vero Christus magistrum nullum habuit, qua ratione tam admirandam artem ingenio consecutus est? Non didicit, inquit, aliunde, neque artem ipse peperit; sed fuit ars illa patribus antiquis sine scripto tradita, ne res sacrosancta in vulgus emanaret. Haec autem scientia, quae Cabala nominatur, nominis Diuini expositione continetur. Qui autem Diuini nominis explicationem fuerit assecutus, res admirandas efficiet. Erat autem in adyto templi lapis, in quo arca foederis olim locata fuerat: In eo lapide erat explicatio Diuini nominis incisa. Ne autem haec nominis explicati notitia vulgaretur, & ita rerum omnium mutatio fieret, duo canes ex are facti sunt, ut, si quis, ingressus adytum, litteras illas legeret, & expositum nomen memoriae traderet, canes horrendum in modum utrimque latrarent, ut ita ei, qui nomen memoria continebat, ex animo confestim nomen elaberetur. At Iesus Nazarenus, cum esset mira sagacitate praeditus, in adytum se fraudulenter intravit; nomen in charta descripsit; femoris cutem dissecuit; chartam in femur inclusit; cum exiit, canes oblatrarent; is nominis vim confestim oblitus est; sed, domum rediens, cutem rursus aperuit, ut namque ipsius nominis sanata fuerat; & chartam euulset, & expositum nomen edidit, cuius vi res illas vehementer admirandas efficiebat. Haec quidem homines perditissimi commenti sunt; ex quibus, quam detestanda caecitas eorum sit, clare perspicitur. Qui enim haec adeo non dico furenter, & impie, sed inepte, & insulse confingunt, non sunt quibusuis canibus impudentiores? & ipso are, e quo canes illi facti sunt, duriores? Quis canibus aeneis sensum, & sollertiam, & latratum dare potuit? Si homo ille fuit, quis in terris existit, qui tantum artificio Daedalum superaret? Aut quo modo tam excellentis artificis nomen euauit? Si vero vis alia fuit humana praestantior, fuit ne illa Deo, an Daemonibus adscribenda? Si Diuina vis illa fuit, cur illam calliditas humana fefellit? Si demonis artificio facta, cur operibus demonis fuit locus in Dei sanctissimo templo designatus? Praeterea, tantae disciplinae ratio in paucis ne litteris, an in grandi volumine consistebat? Si in paucis litteris, cur non omnes, qui Cabala operam dant, qui sunt innumerabiles, miracula edunt? Si grande volumine illud fuit, quo tandem modo potuit in femur includi? Praeterea, quid opus fuit vulnere, cum potuisset, si paruum volumen erat illud, vestis integumento contegere? Sed, cum commentum sit ineptissimum, inepriarum suspitionem minime vitabit, qui contra illud plura disseruerit. Illud tamen est valde considerandum, qui mentis error, quae tenebrae vexent improbos, quae furiae eorum animos, qui veritatem odio persequuntur, exagitant; quibus mendacis operam dent; quibus fabulis, & quam male concinnatis, incumbant.

Y Re-

Rectissimo namque Dei iudicio fit, ut, qui lucē fugiunt, tenebris obruantur. Hoc tamen illis interim debemus, quod signa mirabilia a Christo edita fuisse confitentur, quod est verissimum. Id quod fingunt, propter fabulæ stultissime consuetudinem nobis officere non potest. Sed ab his miraculis, quæ Iudæi nimis stulte, & imprudenter ad Cabalam referunt, abeamus, ut alia signa, multo clariora, consideremus. Nec est enim valde mirandum signum, cæcis ad speciem reddere, qui sit intra breue tempus morte delendus. Illud est Diuinæ probitatis, atque potentie signum clarissimum, homines, qui mentis cæcitate laborabant, luce Diuinæ frui, res cælestes inspicere, amore Diuinæ pulchritudinis inflammari. Non ita magnū beneficium est, mutis sermonis vsum restitui; linguam vero maledicentia corruptam sanari, & in laudibus Diuinis exerceri, munus, & beneficium est perpetua prædicatione celebrandum. Sic etiam non tam admirabile est, lepræ maculam delere, quam vitiorum omnium fordes e-luere; neque tam salutare, dæmones e corporibus expellere, quam mentes eorum tyrannide oppressas in libertatem vindicare; neque potestremo (ut alia præmittam) tantum est Diuinæ virtutis argumentum, mortuos in vitam reuocare, quantum exstinctis animis vitam, & lucem concedere. Quo enim animus corpore præstator est, eo sunt munera, quæ in animum conferuntur, ampliora. Vulgus quidem ea signa magis admiratur, quæ in corporibus adspiciuntur, quia, quæ sunt in animo, non ita perspicit. Re autem vera, tantum hæc, quæ animis tribuuntur, excellunt, quantum nullius oratione explicari potest. Nec enim erat digna causa, cur Dei filius in terras descenderet, ut corporibus ægris, quæ erant paulo post interitu consumenda, mederetur; sed ut animos, ad naturam Diuinam aptos, & ipsius Dei imaginem referentes, e pestiferis morbis eriperet. Quid igitur fuit in causa, cur Dei filius in corporibus curandis tam multa signa proderet? Ut videlicet per illam curationem corporum intelligeremus, illum animorum medicum esse, omnesque morbos flagitiorum, & scelerum, si velimus illius insus obtemperare, facillime depulsurum. In hæc igitur signa maxime admiranda, quæ neque Aegyptiorum Magi, neque Cabalists, neque Antichristus, nec ulli falsi propheta: vquam poterunt assimulare, respiciant Iudæi, & maiora, & ampliora postulare iure non poterunt. Vides, o Iudæe, quantā hominum multitudinem Christum sequatur? Quam multi sint, qui illi operam dent? Quam incenso studio disciplinam illius audiant? Quare, qui fuerint; quibus institutis vixerint; quæ vita conuersio facta sit; & tum demum clariora signa minime requires. Multos enim in eo comitatu reperies, qui fuerant flagitiis infames, qui nunc laude summa castitatis, atque puritatis excellunt; multos omnia rapiendi cupiditate flagrant, qui nunc,

Animus corpore præstator.

opibus in caritatis, & humanitatis studio consumptis, ad opes cælestes, atque Diuinas aspirant; multos odio furentes, qui nunc pro hostium salute vota faciunt; multos denique, qui nihil amplius, & excelsum cogitant, & nunc humana cuncta despiciunt, & in cælum ardenti studio mentis efferuntur. Quid igitur dicendum? Cernis pro flagitio puritatem, pro avaritia beneficentiam, pro odio caritatem, pro desidia vigilantiam, pro imbecillitate fortitudinem; & dubitas, quin hæc tam admiranda commutatio Dei ipsius numine facta sit? Quæ enim, verissima virtutis ornamenta, Diuina, an humana putas? Si humana dixeris, te crimine impietatis alligabis. Quid enim scelestius dici potest, quam, cum omnia corporis bona a Deo postulanda censeamus, animi bona, quæ sunt multo clariora, nobis ipsis adscribere? Si Diuina dixeris, necessario consequens est, ut fa-tearis, illum, cuius benignitate ea omnia conferuntur, Dei filium esse. Si vides igitur, omnes, qui sese vere, & ex animo ad Christi studium contulerunt, esse virtutum omnium opibus affluentes, cur postulatam signi clarioris non omittis, cum signum clarius ostendi non possit? Sed aliud adhuc signum non minus admirabile videamus; Christum verberibus cæsum, & spinarum, & sentium corona redimitum in crucem susculisti; manus, & pedes illius clavis perfossos adspexisti; membra summis viribus distenta, & cruciatibus intolerandis afflicta, contemplatus es; cum sciret, ei fel. & acetum porrigendum curasti; ad hæc, indignissimas in illum contumelias intorsisti; supplicio illius oculos pavisti; & odium, quod in illum conceperas, exsaturasti. Quæro modo, num te aliqua verborum contumelia perstrinxit? Num aliquod maledictum iecit? Mediocre ne specimen summa, atque plane Diuinæ virtutis existimas, in suppliciis innocentie constitutis nullum verbum insolens ab homine iusto contra fontes, atque sceleratos emitti? Quod si sapientia, & constantia continet in se inuictæ virtutis argumentum, id quod tu imbecillitati tribuis, est Diuine virtuti tribuendum; quod ignominiosum existimas, est immortalis laude prædicandum. Nā, cum virtus, atque iustitia semper illustris, & ampla sit, tum vel maxime splendor illius eminet, cum ex hostibus sempiternis, & doloribus summis victoriam insignem consequitur. Nulla vquam iustitia clarior existit; nulla sententia iniquius vquam lata fuit; cruciatus nullus acerbior, & immanior constituit vquam potuit: quæ tamen omnia Christus tanta virtute superauit, ut etiam pro illis, a quibus in crucem actus fuerat, supplices ad patrem preces adhiberet. Audis summa clementie votum, cernis virtutis inuictæ propugnaculum, quod nullæ hostium iniuriæ labefactare, nulli cruciatus de-statu conuellere potuerunt; & tamen adeo cæcus es, ut Diuinæ firmitatis argumentum, ad summæ imbecillitatis indicium traducere coneris?

neris? Lapis quidem Christus est (ut inquit Isaias) probatus, angularis, pretiosus, in fundamento locatus, cuius firmitate Dei domus innititur; & tu, ubi lapidis firmissimi munimentum cernere potes, quasi tibi infirmitatis summa species obiecta sit, lapidem tibi offensionis ad ruinam constituis. Quid referam Solis obscuritatem, totiusque cælestis naturæ caliginem? Quid horrendos terræ fremitus, velumque templi discissum? Quid terrorem manibus inferis iniectum, & sepulchra referata, & mortuos excitatos? Quid postremo de illo maximo omnium signo dicam, quo seipsum Christus ab inferis excitando mortis immanitatem profligauit? Illud vero Iudæorum commentum, quam ridiculum. Veriti fuerant, eo quod Christus se a mortuis triduo suscitandum prædixerat, ne discipuli illius sepulchro corpus auferret, eumque renixisse dicerent, & ita posterior error esset priore turbulentior. Ne autem id accidere posset, summa ope præcauendum existimant. Itaque ad Pilatum adeunt; militum præsidium ad sepulchri custodiam impetrant; obsecrantque sepulchro discedunt. Dum Christus exurgeret, milites obstupefacti concidunt; rem Iudæorum principibus annuntiant; illi vero milites grandi pecunia corrumpunt, atque facile persuadent, ut dicant, se dormientibus, Christi discipulos e sepulchro corpus abstulisse. Si hoc, inquit, auditum fuerit, nos præsidem vobis placabimus. O male constitutum mendacium. Si enim milites dormiebant, quo modo furum illud a discipulis factum fuisse testificari poterant? Sed id omittam; & a Iudæis quæram, quo modo se tam faciles erga milites præbuerunt, quorum somno tantum incommodum erat publice subeundum. Timuistis, ne Christi discipuli corpus illius furarentur: ne posterior error maiorem perniciem inferret, quam prior intulerat, expauiistis. Id, quod valde metuebatis, militum negligentia, quos custodes apposuistis, euenit. Quanta animi facilitate id factum, quo omnis vestra causa niti videbatur, tulistis? Nec in cælum manus intendistis; nec hominum fidem implorandam deduxistis; neque milites capitis arcessistis; neque illis paullo atrocius denuntiatione periculi minati estis. Tantum vero abfuit, ut male milites acciperetis, ut eis Pilatum placaretis. Num, si tota ea fallacia vobis auctoribus conflata minime fuisset, odium, quod vos inflammabat, & inuidia, quæ vestros animos exagitabat, pati potuisset, ut, in tanto (ut dicebatis) incommodo, non vocibus, & quærimonijs omnia compleretis? Tota fabula, impudenter, & impie cogitata, per se sine vilo argumento vacillat, & claudicat, aut (ut rectius dicam) eorum ipsorum testimonio, qui fraudem commenti sunt, aperte conuincitur. Sed, ut fraudem omittamus, consequens est, ut signa, quæ Christi mortem consecuta sunt, attente consideremus. Nihil hic dicam de clarissima victoria, qua inferos ma-

nes exterruit, hostes sempiternos spoliavit, peccati vim, & imperium deleuit, ornatusque nubibus in cælum bellorum omnium victor ascendit. Illud etiam signum vehementer admirandum præteribo, quod ostensum est, cum spiritus Diuinus, e cælo, cum ingenti tonitru, & cæli totius fragore, demissus, Christi discipulos, in vnum locum celebri, & clara die coactos, linguis igneis inflammavit; ut non modo eorum animi Diuinitatis amore flagrarent, verum quam plurimos homines ardentissimo genere orationis incenderent. Miracula sileo; linguarum peritiam taceo; sapientie vim, quæ discipuli Christi silentium aduersarijs imponebant, omitto; ea, quæ clarissima, notissima, testatissima Iudæis eo tempore, quo signa rectius peti potuissent, exstiterunt, similiter præmittenda puto. Nec enim mihi sermo tam cum illis est, qui olim obstinatis, & in scelere nimis obfirmatis animis spiritui sancto pertinacissime resisterunt; quam cum ijs, qui hodie viuunt, parentumque vestigijs insistant. Ea igitur signa, quæ illi negare solent, omittam; ut, ea, quæ negare non possunt, oratione complectar. Duo igitur tantum signa, ex quibus, quantum Christi crucifixi numen sit, aperte declaratur, ostendam. Primum signum est orbis terrarum conuersio; alterum Iudæorum, qui in scelere perstiterunt, euersio. Ut autem primum de mundi conuersione orationem habeamus, animaduertendum est, in quo statu erant res humanæ, cum in eas cælestis disciplina lux sparsa fuit. Erant vniuersæ terræ sceleribus infinitis alligatæ, & tenebris tæterrimis oppletæ. Erat lumē virtutis extinctū; leges, atque iudicia conculcata; religio vel prorsus neglecta, vel pessimis rationibus instituta. Honores Diuini non si deribus tantū, sed scelestissimis etiam hominibus, & brutis animantibus, atque adeo impuro-rū hominum, & serpentium, & belluarū simula-cris habebantur. Quin etiam flagitijs, & pestibus funestissimis, multi templa magnis sumptibus exstruebant, & hostias frequenter immolabant. Apud multas nationes erat in more positum, ut homines in deorum honorem ingularent; in qua feritate, atque immanitate multi tantū progressi sunt, ut nō satis Deos sibi placari posse crederent, nisi naturæ sensum opprimerent, & sanguinis caritatem repudiaret, usque adeo, ut filios occiderent, deorumque suorum aras liberorū sanguine, & cæde conspergeret. Præterea multi, ut Venerem propitiā haberet, filias virgines prostituebant. Itaque factum est, ut, cum religio, quæ pietatis, pudoris, officij magistra fuerat, immutaretur, & nefarijs sacris homines ad scelus, & flagitium, ad immanitatem, atque libidinem incitaret, nullum tantum malum cogitari posset, quod non in hominum vita versaretur. Multi pariter mortuos comedebant; multi canibus lacerandos obiciebant; nullum iam libidinis, turpitudinis, crudelitatis, impietatis genus multi mortales indignum

Signa duo Christi crucifixi.

hominis præstantia iudicabant. Tyrannus ille, qui mortem in terras inuexerat, sic omnia violento dominatu oppressa continebat, ut nemo posset ullis humanis opibus in libertatem vindicari. Accedebat antiquissima in superstitione, & scelere cōsuetudo, quæ rãtas vires habet, ut rebus turpissimis, atque scelestissimis, honestatis, atque pietatis nomē imponat. Adde nūc principum furorem, imperatorum amentiam, qui maiestatem suam imminui, & imperiū contemptum putabant, si secus aliquid fieret, quā fuisset Satanæ placitis, atque decretis institutum. Hic in tantis tenebris, & caligine, in rãta bonorum omnium vastitate, in tanta salutis desperatione, pauci viri, Iudæorum stirpe propagati, hoc in se receperunt, ut vniuersum genus humanum e tenebris eriperent, & sempiternis bonis egregie cumularent. Qua nobilitate freti? Quibus opibus, & armis instructi? Quibus disciplinis eruditi? Quibus artibus ad fallendum parati? Si nobilitatem exquiris, erant obscurissimi; si opes, egentissimi; si eloquentiæ disciplinam, infantissimi; si vitæ lenocinia, seuerissimi. Erant impuræ veneri, flagitio, turpitudini vehementer infensi; nefarijs hominum cupiditatibus bellum indixerant; omnia, quibus mortaliū animos nimis addictos esse cōspexerant, demolienda, euerrenda, & affligenda susceperant. Quo facto, necesse erat odia in illos acerbissima concitari. Ac cuius auctoritate pugnabant? Hominis illius, quem ut maleficum, & iniustum in crucem sublatū fuisse constabat. Quæ præmia in vita proponebant? Labores, contentionēs, multorum odia, vitæ duriciam, salutis discrimen, atque tandem crucis, & ignominia societatem. Hoc igitur facinus tantum suscipere, virtutis erat adumbranda; perficere autem, incredibilis felicitatis. At vide, qui sint exitus consecuti. Gentes, a Iudæorum institutis, & moribus abhorrentes, & flagitij innumerabilibus adstrictæ, sic animis commutatae sunt, ut, abiectis simulacris, contēptis, & spretis vitæ lenocinijs, Christum, morte proposita, per omnes flammās ita sequerentur, ut nihil malle viderentur, quam pro illius nomine vitam in tormentis abicere. Itaque vides, orbem terrarū a paucis hominibus, & ijs ignotis, inermibus, egentibus, & infantibus, expugnatum: cernis, cælesti disciplina vltimas gentes illustratas; Deos commenticios de honore deiectos; Satanæ propugnacula funditus eversa; & dubitas, quin hæc omnia sint Dei numine, mente, & cōsilio perfecta? Quo minor est enim militum numerus; quo maior armorum penuria; quo immanior hostium ferocitas, atque multitudo; eo clarius apparet, victoriā nullo modo, nisi præsentī numine, parari potuisse. Ob eā vero causam, Deus Gedeoni imperauit, ut copias ad eam paucitatem redigeret, ne quicquam posset humanis viribus magnitudinem victoriæ illius adscribere. Itaque factū est, ut in hostium castra trecentis tantum hominibus sti-

Iud. 7.

patus inuaderet. Quilibet autem eorum altera manu tubam, altera laternam fidelem, in quam erat inclusa fax incensa, gestabat. Fractis lateribus, splendor emicuit; tubarum concentu hostes exterriti, in eadem mutuam conuersi sunt. Quis vnumquam fuit tam sine mente, qui non cerneret animo, hanc Gedeonis victoriā nullo pacto esse viribus humanis, sed opibus Diuinis adscribendam? Huic victoriæ vir Diuinus Isaias Christi victoriā, quam suorum opera consecutus est, similem facit. Multiplicasti (inquit) gentem, & profundisti letitiam. Latabuntur coram te, sicut latantur in messe, & sicut exsultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Quod perinde est, atque si diceret, ut Madianitas innumerabiles, qui, impotente dominatu, Hebræos oppræferant, non armis, sed tubarum cantibus, & lucernarum micantium splendore, operā paucorum hominum percussisti, & strauisti; sic tãdem Satanæ tyrannidem, quæ pondus intolerabile subditorum humeris imponebat, & dominatum durissimum, quo peccati tributum cunctis hominibus imperabat, Evangelico classico, nouæque virtutis lumine, quod fracta corporis libidine, & compressa, & domita cupiditate in discipulorum moribus splendebat, exstinxisti, atque deuisti. Hæc quidem Isaias. Tanto tamen hæc Apostolorum victoria fuit illustrior, quanto maius est, demonum vires excindere, quam Madianitas profligare; & quanto maior erat in animorum euerfione, quam in corporum vexatione calamitas; & quanto fuit admirabilius, orbem terrarū imperio Christi subdere, quam gentem vnam vno proelio superare. Alij orientis solis regiones Christi nomine compleuerunt; alij, ad occidentem Solem profecti, lucem Diuinam hominibus attulerunt; alij, ad austrū conuersi, victoriæ clarissima monumenta statuerunt; neque solum cōmenticia numina peruerterunt; verum & libidinem, ambitionem, odium, crudelitatem, auaritiā ex animis eorum, qui se ad Christi nomen adiunxerant, exterminarunt. Huius tanti muneris admiratione commotus Isaias, exclamans, inquit: Celebrate nomen Domini in vallibus. Valles appellat locos, in quos olim flagitiorum omnium colluies influxerat. De gentium namque conuersione disserit. Ait continuo: In insulis nomen Domini laudibus in cælum efferte. Ab vltimis terris carmen audiuimus, & gloriam iusto tributam. Iustum Christum nominat, nempe a quo omnis iustitiæ splendor exoritur. Admiratur autem Isaias, intra breuissimū tempus nomen Domini vltimas terras ita peragrassē, ut vbique Christi gloria Diuinis laudibus ornaretur. Isaias admiratur, & tu contēnis? Is magnitudinem benignitatis Diuinæ celebrat; & tu maledicta conijcis? Is gaudio exultat;

Valles, quæ apud Isaiā.

tat; & tu sine vllō fructu, dolore, & inuidia contabescis? Sed animaduerte victoriā magnitudinem. Omnes Satanæ satellites, atque ministri, de sanctorum hominum pernicie coniurabant; ignes, cruces, equulei, variaque suppliciorum genera parabantur; corpora eorum carpebantur; omni crudelitate lacerabantur; & tamen eorum virtus inuicta permanebat; & de hostium conatibus maxima cum gloria triumphabat. Tantus autem ardor illos inflammabat, ut vehementius pro Christi nomine supplicia, quam reliqui mortales opes, & facultates, expectarent. Quid illud? quantum fuit? Quo enim maiorem operam tyranni ponebant in Christi nomine delendo, eo magis Christianorum numerus augebatur. Quid igitur dicendum est? Cernis hanc disciplinam, hominum cupiditati contrariam, voluptatibus nefariis infensam, opibus iniquitate, & ambitione partis inimicam, ab improbis, inuidis, flagitiosis vexari, & summis Principum maximorum opibus oppugnari, eamque nihilominus statum, & dignitatem suam retinere; & dubitas, quin vis illius cælestis, atque Diuina sit? Vos a principio in illam furenter irruistis; imperatores, tyranni, præfecti de illius interitu coniurauerunt; hæretici subsecuti sunt, qui, machinis admotis, eam sepe sunt labefactare conati; neque solum dolis, & fraudibus, verum etiam armis, & viribus, in eam inuehuntur; illa tamen inuicta permanet, & in loco firmo, & egregie munito consistit. Nec enim est humanis opibus, sed Christi Regis sempiterni præsidio vallata. Conueniant igitur hostes; bellū comparent; copias instruant; insidias intendāt; collatis signis, & aperto Marte configant: illa namque semper de hostium immanitate triumphabit. Poterit quidem fieri, ut Christiana respublica aliquādo latius proferatur, aliquando vero artius angustetur: ut autem opprimatur, fieri numquam poterit. Itaque semper vigeat in illa pietas, religio, sancti monia, mansuetudo, modestia, caritas, rerum cælestium cupiditas, humanarum desipientia, inflammatumque Diuinitatis studium. Hæc igitur in bellis victoria, in tempestate tranquillitas, & in omni rerum varietate constantia, & hoc, quod magis admirandum est, in calamitosis temporibus incrementum, parum ne declarant, quantum insit in Christi cruce roboris, atque firmamenti? Potuisset ne fieri, cum natura dolorem fugiamus, voluptates, & commodas vitæ consecemur, ut Christi disciplinam, cruce proposita, sequeremur, nisi nos spiritus Christi Diuino robore confirmaret? Quid deinde illud? quantum est? Illius enim numen crebro nobis in precibus, & votis occurrere, & adesse sentimus. Si libido nos inflamat, illius ope libidinem profligamus; si dolor lacerat, Diuini spiritus iucunditate facillime sensum a cogitatione doloris abducimus; si superbia latenter irrepit, arrogantiā, & fastum Christi mansuetudine, & humilitate comprimimus; odio, inuidia, iniqui-

tate laboramus, cruce Christi in oculis constituta, facile pestes istas animorum a nobis longe repellimus; si hostis in nos incurrit, illius impetum a nobis crucis huius vi, & robore propulsumus. Crux est nobis in ærumna perflugiū, in mare solatium, in ruinæ periculo firmamentū, in bello præsidium inuictum. Sed hæc, quæ nūc a Iudæis animaduerti possunt, sileamus, & id, quod eorum animos non mediocriter exerceat, explicemus. Nos enim, qui ab hominibus a lege Diuina prorsus alienis originem ducimus, quorum maiores simulacra colebant, monstris immolabant, sanctis litteris, a sanctissimis olim Iudæis, impulsus, & inflatus sancti Spiritus, scriptis, operam damus; illisq. ad cognitionem cælestis numinis erudimur; cum interim illi, qui sunt ab illis sanctis Patribus orti, eas vel non attingant, vel non intelligant, nullumque omnino ex illis fructum accipiant. Itaque nos alieni, nos hospites, & peregrini, Abraham patrem agnoscimus, illosque viros sanctissimos, qui hæc vobis pepererunt, Gentiles arbitramur. Eorum namque fidem sequimur; cum interim illi, qui genus ad Diuinos illos homines referunt, iam pridem ab illa stirpe præcisi, & ab antiqua nobilitate delecti, solo Iudæorum nomine gloriantur. Si igitur nos, olim a luce, a veritate, ab omnibus veris bonis auersi, nunc lucem adspicimus, si vitā fruimur, si prophetarum monitis incendimur, si in societatem cælestis hereditatis cōuocati sumus, si cælum intuemur, & rerum Diuinarum cupiditate flagramus; & hæc omnia constat Christi cruci affixi numine, benignitate, potentia affecta fuisse; quod signum esse potest ad Iudæorum perfidiam conuincendam admirabilius? Sed illud alterum signum, quod est in Iudæorum euerfione constitutum, videamus. Ex eo tempore, quo Iudæi se tam infando scelere adstrinxerunt, ut Diuinum numen aspernarentur, auctoriq. vitæ crudelissimam necē inferrent, Diuina vindicta in eos exarsit; vsque adeo, ut nulla vnumquam gens tam diris cladi- bus afflicta fuerit. Odio erant omnibus expulsi vndique, & eieci vagabantur; leuissimis de causis ferro contrucidabantur; multa hominum millia passim concidebant; in Syria, Aegypto, & Cyrene, & multis aliis regionibus, erant rapinae, atque cædi, & contumeliis expositi; donec tandem ad vrbes excisionem peruentum est. Atque primum seditio turbulenta miseris modis ciuitatem afflixit; illamque, cæde, & sanguine deformauit; & templum, & aras, & loca templi, maiore quadam religione consecrata, sceleribus infandis violauit. Obsidio tandem maximam ciuium parte, non ferro tantum, (id enim iam in minimis malis habebatur) sed etiam extrema rerum inopia, atque dira fame, consumpsit. Patres, repudiato naturæ sensu, cibum filiorum faucibus extorquebant; filij viciissim parentum guttura premebant, ut, si quid cibi sumperant, rursus eicerent, ut ipsi, cibo

parentibus impie detracto, vitam miserrime ad aliquod tempus producerent; ut grauioribus malorum acerbitates impurissimis oculis vsurparent. Matres filios infantes disceperant, ut illorum carnibus famem depellerent. Sic autem erant omnium mentes alienate, & stupore calamitatis oppressæ, ut nullus humanitatis sensus, nulla parentum verecundia, nulla filiorum caritas in animis resideret. Extructi cadauerum innumerabilium acerui, vias, & forum, & alia publica loca constrauerant. Iam enim, mortuorum multitudine superante, & viribus eorum, qui manebant in vita, deficientibus, vix reperiebatur, qui mortuos humo contereret. Taterrimus odor urbem lue dirissima contaminabat. Hostium crudelitas eos foris exterrebat. Sed tantus erat intra muros paupor, atque trepidatio, ut nihil optabilius multis videretur, quam in hostium manus incidere. Id tamen illis per tyrannos, qui urbi præerant, minime licebat. Iam malorum consuetudo sic omnium sensus obtusefecerat, ut vix plangor, & ciulatus, aut clamor denique, doloris index, audiretur. Urbs tandem illa, tam celebris, tantis opibus abundans, tanta hominum multitudine referta, tantis præfidiis munita, ab hostibus capta, direpta, & incensa fuit: templumque illud sanctissimum, mira mortalium religione consecratum, horresco, atque valde miserabili incendio consumpsit; omniaque præfæ religionis monumenta flammis vlticibus absumpta sunt. Hanc funestissimam cladē multis ante sæculis miseris modis Isaias lamentatus est. Sic enim ciuitatem alloquitur: Viri tui concisi gladio cadent; & fortes tui in proelio; copiarum tuarum sternentur. Mærebunt, & lugebunt portæ eius, & desolata in terra sedebit. Alibi vero inquit: Heu me: Rebelles a Deo desciuerunt. Pauor, & fouea, & laqueus tibi parabitur, o miser, qui terram scelere contaminatam incolis. Qui hostium voce territus aufergit, in foueam cadet. Qui e fouea adscenderit, irretitus laqueo capietur. Deinde iudicij illius seueritatem oratione describit, & Diuinæ iustitiæ laudes debita prædicatione celebrat. Sic enim ait: Domine, quem Deum meum perpetuo confitebor, & laudibus summis afficiam: Admiranda consilia multis ante sæculis iniuisti, quæ rata tandem esse opportuno tempore voluisti. Tu namque ciuitatem in aceruum rede-
degisti; ædes magnificas eorum, qui se a cultu sanctissimæ religionis abalienarant, eueristi; ita, ut nullum vestigium ciuitatis antiquæ remaneret. Numquam instaurabitur, & renouabitur; aut in pristinam Reip. formam erigetur. Persequitur deinde iudicij illius fructum, & gentium pietatem miris laudibus extollit, & gloriam eorum, qui erant ad epulas caelestes inuitandi, luculenter explanat: ex quibus intelligitur, quam infelices, & arumnosi fuerint hi, qui Diuinas opes aspernati, inopia sempiterna confictari voluerunt. Neque tamen,

post urbis excidium, ira Diuina cessauit; sed eos grauissimis plagis infecuta est; ita, ut nullo in loco consisterent. Cum vero, rursus a falsis Prophetis in fraudem impulsis, (se enim Christos appellabant, & tempus Prophetarum oraculis præfinitum aduenisse demonstrabant, quo erant Iudæi libertatem recuperaturi) a Romano Imperio deficerent, rursus ab Hadriano Imperatore funditus euerfi sunt. Nunc igitur exules, & extorres, omnibus mortalibus odiosi, & iniusti, omniumque contumeliis, & rapinis obnoxij, aliquando ferro caesi, aliquando autem bonis spoliati, expelluntur, eiiciuntur, maledictis omnium configuntur, nec vllum habent in tantis calamitatibus allenamentum. Illos horrentes, & tremantes adspicimus; ad quemuis autem motum exanimati trepidant; truncorum etiam umbras extimescunt; vbiçunque vestigia ponunt, mirum in se odium multitudinis accendunt; Regis imperio carent; sacerdotij præsidio nudati sunt; ornamentum Reip. prorsus amiserunt; nullas proprias sedes habent; eos cuncti mortales a se, ut malum auspicium, detestantur. Tanta vero sunt ignominia notati, ut timidus, & ignauus, & omnem periculi rumusculum metuentibus, Iudæorum nomen imponatur. Itaque Iudæi nomen, quod olim, dum in illa gente fidei, atque religionis studium vigeat, fuit valde clarum, & nobile, nunc probris, & contumeliis feruit; & in promptu est omnibus, quoties hominem insigni dedecore, & ignominia afficere volunt. Omnes enim mortales, siue illi Christiani sint, siue nefarii Mahometis disciplinis imbuti, siue simulacris additi, in Iudæi nomine summum dedecus inesse constitunt. Præterea, inuenerunt apud multos opinio, eum, qui Iudæum iniuriis affecerit, spoliauerit, occiderit, in nullis iniquitatibus hærrere, immo præclare officio suo fungi. Tantum est in gentem miseram multitudinis odium, ut iniuriis in eam illatis multi temere gloriantur. In omnibus his, ut inquit Isaias, non est auersus furor Domini, sed adhuc manus illius est extensa. Non enim conuersi sunt ad illum, cuius iudicio peruertuntur. Supra mille & quingentos annos miseram seruitutem seruiunt; omnium gentium dominatum acerbissimum patiuntur; earumque iniuriis, & conuiciis expostiti sunt: cum nullum interim a Deo præsidium in tanta malorum omnium diritate consequantur. Quam rem gerunt? Quod scelus constant? Quæ maleficia suscipiunt, propter quæ a Deo, quem tam propitium olim habebant, omnino deferantur? Simulacris immolant? Immo eorum contactum perhorrescunt. Commenticios Deos adsciscunt? At eo nomine, quod vnum Deum colant, efferuntur. Est id verum. Sed moribus immanibus efferati sunt? At ipsi sibi summam laudem aquiratis, & pietatis assumunt. Quid ergo est? Parum ne supplices ad Deum preces adhibent? Immo in precibus assidui sunt, neque tamen exaudiuntur. Si igitur neque,

simulacra colunt, neque aduenas Deos inuocant, neque humanum sanguinem fundunt, neque se impiæ fraudis impuritate contaminant; cur illos Deus, quos in fidem suam recepit, tam diuturno tempore ope sua destituit? Cur gentem illius numini consecratam tam diuturnis plagis insequitur? Cur antiquæ clementiæ, & benignitatis obliuiscitur? Cur denique fidei sue memoriam deponit? promiserat enim, fore, ut, si propter flagitia exfularent, vbi primum, toto animo ad se conuersi, pacem exposcerent, in patrias sedes remigrarent. Itaque, cum olim, propter simulacrorum cultum, Moabitibus, Ammonitis, Madianitis, Palæstinis, & reliquis finitimis nationibus in seruitutem traderentur, vbi primum eos sceleris admisi penitebat, & opem læsi numinis implorabant, hostibus deuictis, in patriam liberi redibant. Assyrij deinde, atque Babylonij diutius eos duriore dominatu oppressos tenuerunt. At neque in eo exilio fuerit Diuino præsidio orbat. Propheta namque eos erudiebat: & exilium tandem illud vltimum, atque grauissimum, septuaginta annorum spatio definitum fuit. At nunc nec Astartem colunt; neque Belo supplicat; neque Beelzebub sacra conficiunt; neque in hortis rem Diuinam faciunt; neque filios in honorem Deorum ingulant; & tamen Deus multo acrius eos exagitat, quam si se omnibus his sceleribus alligauissent. Si dixerint, iustos interdum laboribus exerceri, fatebor. Verum ita Deus eos exerceat, ut laborem breui spatio circumscribat, & laboribus sempiternum præmium, atque gloriam proponat. Præterea non vniuersitati exitium infert; immo, propter paucos iustos, multitudinem frequenter ignoscit. Neque solum in futura vita iustos muneribus Diuinis afficit, sed etiam in hac eos ornamentis celestibus illustrat, clarissimamque documenta dat, quantum tum sibi cordi sint omnes, qui pro iustitiæ sanctitate dimicant. At vos Deus, post Christi cædem, neque præfidiis vllis instruxit; neque per aliquem prophetam ad spem salutis excitauit; nec exilium definiuit, nec paucis tantum, sed vniuersitati Iudæorum se grauitate infensum esse declarauit. At, ex quo tempore vos numen Diuinum diris penis insequitur? Nam id etiam operæpretium erit attendere. Eo, eo, quo, si vera dicitis, par erat, ut vobis summa etiam crimina condonaret. Tantum enim facinus suscepistis, quantum nulla vniquam gens pro Dei honore suscepit. Lege Deus ipse sanxit, ut, si propheta quispiam existeret, qui prædictiones suas euentis verissimis comprobaret, is tamen homines admoneret, ut honores Diuinos diis alienis instituerent; morte continuo sceleris tam diri penas exsolueret. Vos autem non prophetam, qui religionem labefactaret, sed hominem, (ut asseritis) qui sibi Diuinitatem tribueret, honoresque Diuinos ad se transferret, interemistis. Quid fieri potuit ad expiandam religionem sanctius, ad hominum temeritatem

coercendam seuerius, ad exemplum prodendum salutaris? Quid enim magnum fecit Phinees, cum hominem proteruum, qui, inspeciente Mose, Madianitidem cõplexus est, cum con sorte libidinis hasta transfixit? Non est villo modo factum cum facto comparandum. Illud namque nequam hominem libido instigauit, ut cum muliere illa congrederetur. At Iesus, (ut affirmatis) iudicio ductus, in gloriam Diuini numinis inuasit. Ille Mosen, & multitudinem despectit; Iesus rerum omnium dominum cõtempnit. Ille Mosis imperium detestauit; Iesus autem imperium summi, atque sempiterni Regis pro nihilo duxit. Facinus igitur multo præclarius illo, quod edidit Phinees, religionis studio suscepistis; ipsamque Deum vobis obstrinxistis, cum tam grauem iniuriam, nomini illius illatam, tam acerbo supplicio vindicastis. Si igitur Phinees illo, facinore non sibi tantum nomen, & gloria, & sacerdotij firmissime constituti dignitatem, sed vniuersæ quoque multitudini salutem peperit; (ut enim ipse Deus testificatus est, Phinees ea cæde iram Dei leniuit, & pestem, quæ multitudinem conficiebat, auertit) quid vobis exspectandum est, qui tanto pulchrius facinus designastis? Numquid non æquum erat, ut, quamuis antea fuissetis omnibus summis flagitiis, & impuritatibus inquinati, vos sibi Deus, propter tam egregium factum, reconciliaret, & summis præterea ornamentis afficeret? At ille non modo Christi nece placatus non fuit, verum in eos, qui eam machinati sunt, dirissimas clades inuexit; & vniuersam eorum posteritatem seruitute premi, maledictis conscindi, laboribus frangi, doloribus intercludi, formidine perterri, ignominia notari, diutissime patitur. Quid igitur dicendum est? Deum clementiæ, & æquitatis oblitum esse? Non prorsus. At clementiæ munus est, supplicibus veniam largiri; æquitatis autem, excellentibus meritis præmia cõstituere. At ille vobis nec ut supplicibus ignoscit; nec ut bene meritis vllam mercedem tribuit. Quid ergo dicendum? Opus enim est, ut vel illi Domino sanctissimo, atque iustissimo, qui vos, nullo vestro scelere laesistis, immo meritis vestris obligatus, e tantis malis non eripit, iniquitatis, & iniustitiæ crimen affingatis; vel vos ipsos eo scelere constrictos esse fateamini, quo nullum tætrius, immanius, & detestabilius fieri vniquam potuit. At iniquitas in Deum non cadit. Propter vestrum igitur scelus ista patiamini. Non est, inquit ille, contrafacta manus Domini, ut salutare dare nequeat; sed iniquitates vestræ pacem, quæ erat inter vos, & Deum vestrum, diremerunt. Hæc quidem Deus, qui mentiri non potest, effatur. Quæro igitur, quæ tanta iniquitas ista sit? Quod tam scelestum, & immane facinus exstitit? Non me diocria, communia, peruulgata vitia requiro; sed tantum scelus, atque flagitium, ut antiqua scelera, in quæ multo leuius olim vindictam fuit, vincat, & superet. Nec enim est æquitatis Di-

Num. 25.

Isa. 7.

Num. 12.

Diuina, maximū scelus leuibus pœnis, medio-
cre grauissimis uicisci. Si nullum igitur exiliū
gentis huius magis diuturnum fuit; si nullæ cla-
des maiores, nullæ calamitates vehementiores
existerunt; si numquam seuerius clementissi-
mus ille Dominus eorum postulata reiecit; nec
eos umquam diutius, & grauius afflixit; si iudi-
cium illius est semper rectissimum; si pro ma-
gnitudine criminum pœnas fontibus imponit;
fateantur, necesse est, ut tantum scelus commi-
serint, ut multis partibus ea scelera vincat, pro-
pter quæ fuerunt olim varijs calamitatibus af-
fecti. Ut autem id melius possit animaduerti,
non erit alienum, ea scelera, atque scititia com-
memorare, quæ olim susceperunt. Nec enim solū
a sanctissima religione defecerunt, & Deos alie-
nos adscuerunt, & dira, & infanda superstitio-
ne confictati sunt; verum crudelitate, maledi-
centia, periurio, furtis, latrocinijs, sacrilegijs,
iram in se numinis incitarunt. Quam acriter
eos propheta sanctissimi, & quam asperis ver-
bis accusant; quam sæpe illis seuerum Dei iudi-
cium denuntiant; eorum effrenatas libidines
exponunt; tyrannidem, atque scelus obijciunt;
potentiam auaritiæ, iudicium iniquitatem,
principum flagitia, multitudinis furorē, &
amentiam insectantur. Nullam esse fidem, nul-
lam officij religionem, nullam sanguinis carita-
tem; omnes mentiri, furari, latrocinari, fraudi-
bus fortunas augere, fratres fratribus insidias
machinari, quemlibet ad uxores aliorū, instar
equi, furemter adhinnire. Adde nunc innocen-
tium cædem, & sanguinem, parentumq. furo-
rem, obtentu religionis, in filiorum nece bac-
chantium. Nec infanda in mares libido erat; il-
lis inaudita. Maximam namque laudem monu-
menta sacra Regi sanctissimo tribuunt, quod
catamitos sustulerit. De conuicijs autem, & ma-
ledictis, quæ in Deū conijciebant, infinita testi-
monia proferri possent. Nullū igitur genus aua-
ritiæ, libidinis, impuritatis, immanitatis, parri-
cidij, sceleris, & impietatis animo fingi potest,
quo se Iudæi nō olim contaminarint; & iccirco
pœnas luerunt, & in exiliū nō ita magno anno-
rū numero definitū cōpulsi sunt. Ergo, cū hæc
plaga fuerit longe grauior, & calamitosior; cū
exilium ab anno supra millesimum & quingen-
tesimum nullum ad hunc usque diem finem ha-
buerit; cum nulla interim illis spes melioris cō-
dicionis afferatur; cum sæpe varijs ærumnis, &
calamitatibus opprimantur; necesse est, ut fa-
teantur, se id scelus commississe, quod multum
criminis grauitate, infandis flagitijs, latroci-
nijs, parricidijs, sacrilegijs, & sceleribus infinitis,
contra Dei religionem impie commissis an-
tecedat. Quodnam igitur illud crimē fuit? In-
sto, vrgeo, insector; & quod tantum, tam sceles-
tum, & immane facinus existerit, ut dicant, &
in medium proferant, efflagito. Si nullum fuis-
se dixerint, sanctissimum iudicem iniquitatis
insimulabunt. Si mediocre scelus protulerint,
dicam illum iustissimum Dominum numquam

pœnas grauissimas mediocribus erratis con-
stituisse. Vertant se in omnia; antiquitatis me-
moriæ replicent; rem ponderibus iustis exa-
minent; & nullum facinus editum reperient,
quod sit cum eo, quod in Christi nece, & cru-
ciatu susceperunt, vlla ex parte comparandū.
In illo namque fuit ingratisissimi animi crimen,
& scelus: beneficium enim illud, quo nullum
maius, & amplius a Deo hominibus dari po-
tuit, aspernati sunt, atque respuerunt: fuit simi-
liter rebellionis, atque perfidiæ: summi namq.
Regis imperium legitimum, atque sempiter-
num contumaciter, arroganter, & impie con-
tempserunt: fuit immanissimi sacrilegij: tem-
plum enim illud sanctissimum non operis ho-
minum factum, sed Dei ipsius manibus in vtero
sanctissimæ Virginis informatum, ut in eo non
adumbrate, sed vere semper habitaret, violan-
dum, euertendum, & affigendum susceperunt:
fuit parricidij: naturæ namque parenti, cuius
numine, & beneficio viuimus, & sumus, crude-
lissimam necem intulerunt. Omnia crimina,
odij, inuidiæ, crudelitatis, immanitatis, & im-
pietatis, non dico quæ in homines concipi, sed
quæ in Deum ipsum ab hominibus audacissi-
mis, & profligatisimis committi possunt, vnū
in locum collata, minime partem aliquam tam
infandi sceleris consequuntur. Si muta elemen-
ta loqui possent, scelestissimi facinoris crimen
illis intenderent: quod interitum rerum om-
nium moderatori, per quem elementa consti-
tunt, attulerint. Cælum contra illos testimo-
nium diceret; quorum scelere factum est, ut in
tenebris, & caligine versaretur. Terra illos im-
mani scelere damnaret; quæ motibus horren-
dis, quantum facinus ab impijs hominibus in
Christi nece commissum fuisset, indicauit. Ma-
re gentem rebellem, & immanē fluctibus obrue-
ret; quod viderit illius Domini maiestatem cō-
temni, cuius imperio id in omni turbida tem-
pestate semper obediuit. Omnis denique natu-
ra ad exitium gentis impurissimæ cōspiraret;
quæ contra naturæ conditorem bellum pestife-
rum comparauit. At, qua tandem se ignoratio-
nis excusatione defendent, qui tam claris si-
gnis fuerunt de maiestate, & imperio nostri li-
beratoris admoniti? Propheta natale solum il-
lius præmonstrarunt: tempus, quo erat nascitu-
rus, exacte definierunt: signa mirabilia, quæ da-
turus erat, prænuuntiauerunt: humilitatem, mā-
fuerudinem, obedientiam, mortem illius, & glo-
riam, & eorum, qui illum sequeretur, salutem,
& qui ab imperio illius defecerent, euersionem
explicuerunt: omnia, quæ prædicta fuerant, ad
numerum aptissime cecinerunt: & tamen Iu-
dæi, qui tā claris signis emolliri, & ab inuidia,
& odio sanctitatis ipsius abduci minime potue-
runt, signa petere non desistunt. Mediocre ne
signum (ut alia sileamus) arbitrantur esse, in
exilio, seruitute, pauore, consternatione, & ge-
nium odio constitutum? Si igitur adhuc malis
petunt, illo signo contenti sunt, quod in malis
suis:

suis experiuntur. Nondum tamen malum gra-
uissimum, quo vexantur, attigimus. Quod tan-
dem illud est? inquires. Furor immanis, quo, le-
gis, & prophetarum studio relicto, alia sibi li-
terarum subsidia comparauerunt. Scrutamini,
inquit ipse Dominus, scripturas. Hoc autē, quod
Christus admonet, ne a Iudæis fieri commode
posset, fuit Satanæ astutia, & calliditate excogi-
tatum, ut, sanctarum litterarum studio negle-
cto, omne vitæ studium in pestifera disciplina
consumerent. Poetæ quidem Græci, atque La-
tini, multa fingunt, apte tamen, atque venuste;
non ut fallant, sed ut oblectent: e quorum ta-
men fabulis multa in mores, & vitam non inco-
mode transferuntur. At Iudæi ea confingunt, &
comminiscuntur, quæ nullam oblectationem
habent. Sunt enim vehementer absurda; & ine-
pta, nulla verborum elegantia, nulla concinni-
tate orationis illustrata. Quæ quidem, non ut
animos oblectarent, sed ut errore turbulento
complerent, in scriptis reliquerunt. Nam & cæ-
lum imperfectum a Deo relictum asserunt; &
lunæ splendorem propter ipsius lunæ inuidiam
immittunt; & primum parentem, antequam
Eua formaretur, cū omnibus animantibus cor-
pus incestu commiscuisset; & omnes arbores, cū
is Dei legem transgressus est, frondes, & fru-
ctus, ne is quidquam ex illis commodi cape-
ret, in sublime sustulisse; solamq. ficum, quod
fuisse sceleris particeps, (illius enim fructum
esse perhibent, quæ primi parentes contra Dei
iussu gustauerunt) illis folia, quibus puden-
das corporis partes obtegeret, præbuisse. Quid
illud, in quo asseuerant, ne Leuiatham, quem di-
cunt esse marinū serpentem, magnitudinis pro-
pemodum infinitæ, genus multiplicaret, quo
deinde animantia cuncta in aquis absumeren-
tur, Deum feminam illius interemisse? Ne rur-
sus temere formata fuisse videretur, quæ erat
statim interrimenda, eam sale conditam asser-
uari dicunt, ut ea iusti in paradiso vesceretur.
Sitis enim videlicet iustis, ut eo salsamento iu-
cundius biberent, a Deo quæ sita videtur. Tum
illud de immani proceritate Og Regis Bafan,
quem multo antequam terra eluuiōne vastan-
tetur, exstitisse, minimeq. deletum fuisse con-
firmant, eo quod capite supra omnes fluctus
emineret, quam ridiculum. Infinitum esset, si
vellem omnia portenta, atque prodigia, quæ
litteris contra sanctarum litterarum testimo-
nia homines non modo impudentes, & scelera-
ti, sed etiam inepti, & insulsi mandarunt, ora-
tione percerere. Quid hic verborum turpitu-
dinem, quid sordes, & lutulenta scripta com-
memorem? Quid aniles fabulas, & diras super-
sticiones, atque mædacia infinita referam? Hoc
tantum dicam, cum Mahumetes in Alchorano
multa non modo impudenter, & impie, verum
imprudenter, & nimis insulse confinxerit, tan-
tum multis in locis Iudæos magnitudine, &
impudentia fabularum Mahumetem superaf-

se, ut Mahumetes ad illos collatus aliquid esse
videatur. Et tamen illa Rabinorum portenta
leguntur, ediscuntur; & his nefarijs disciplinis
adolescentes, ut ab Isaia prædictum fuerat, ir-
retiuntur, & tamquam Diuina testimonia tene-
ris annis imprimuntur. His studijs illecti, studia
legis Diuinæ contemnunt, & prophetas leuiter
attingunt; summamq. sapientiæ rationem in
amentia, & temeritatis, & impietatis officina
collocatam habent. Iam vero, in eo, quod ad
mores, & instituta vitæ pertinet, quantis erro-
ribus, atque flagitijs puritatem legis inficiunt?
Sic enim legem interpretantur, ut necesse sit,
eum, qui a maiore iudicum parte dānatus fue-
rit, pœnas dare; eum vero, qui sententijs omni-
bus condemnatus existerit, absolui. Eum, qui
falso testimonio ciuem perdere voluerit, capi-
tali supplicio affici; qui vero perdiderit, crimi-
ne liberari. Quasi vero voluntas nocendi sine
affectu, supplicio digna; cum effectu vero, laudē
egregiam consequatur. Licet item illis per Ra-
binorum statuta, Christianos pecunia fraudare,
vita spoliare, gentes vniuersas circumuenire,
dolos, insidias comminisci, & pestem dies
atque noctes innocentibus imprecari. Multas
dant vias, mendacij, furti, libidinis, impurita-
tis; & tamen iustitiæ magistri, qui hanc discipli-
nam tradunt, existimantur: eorumq. decreta,
& responsa pro sanctissimis legibus habentur.
Huiusmodi corruptelis, & legis interpretatio-
nibus fallacissimis cumulata est illa doctrina,
quam Iudæi Thalmud appellant, quæ se legis
scriptum diligentissime persequi proficitur.
Quid de illa altera, quam Cabalam nominant,
dicendum est? quam magna sibi proponit? in
quantis nugis versatur? quanta promissa con-
tinet? quam male datam fidem liberat? Diui-
na quidem pollicetur; & ne humana quidem
miseris hominibus relinquit. Hoc enim susci-
pit, ut intimos legis sensus explanet. neque tā,
quid scriptum sit, quam quod mysterium intus
lateat, scrutetur; mente, & sententia, non litte-
ris, vitam moderandam existimat. Claram nu-
minis sempiterni notitiam studiosis pollice-
tur; & nominis Diuini explicationem se tradi-
turam promittit; quam qui fuerit assecutus,
fore non dubitant, quin omnes res admirandas,
quas voluerit, efficiat. Quid hoc promisso gran-
dus, & magnificentius? quid exitu magis leue,
& nugatorium? In explicatione nominis Diui-
ni ætatem conterunt; quam minime consequū-
tur. Nec enim via naturæ Diuinæ cognoscende
notis, & characteribus, & interpunctionibus
inanissimis, sed vitæ puritate, & sanctimonia,
Diuiniq. spiritus illustratione continetur. At
illi, litteris varie commutatis, & numeris vltro
citroq. conuersis, varijsq. flexibus, atque refle-
xibus, & latebris exitum nullum habentibus,
impediti, non modo sensus Diuinos non adipi-
scuntur, sed humanis omnino spoliuntur. Quid
enim amentius illis, qui existimant, fieri posse,
ut Diuinum numen certis notis adstringatur;
atque,

Isa. 19.

Cabala He-
bræorum.

atque, ubi primum aliquis nomen illud, quod exquirunt, expreſſerit, vis Diuina præſto futura ſit? Quid ſceleftius, quam ineptiſſimam, & impuriſſimam Magiæ rationem ad Diuini nominis Maieſtatem transferre conari? Quid inanius, quam tot ſæculis ſine vlllo fructu artem illam colere, ex qua non aliam vtilitatem percipiunt, quam ſtupiditatem in dies amplificatâ, humanæq. mentis euerſionem? At, quas, erroris confirmandi cauſa, fabulas admiſcent. Quæ portenta, atque prodigia loquuntur. Quæ temeritate, & audacia numen ſibi ad nutum præſto futurum pollicentur. Nihil in eorum argutijs acutum, nihil in oſtentione magnificum, nihil in explicatione ſplendidum, nihil in fructu ſolidum, nihil denique non modo Maieſtate Diuina, ſed ne Philoſophia quidem humana dignum in eorum ſcriptis; ſed omnia leuia, futillia, veritatis inania, & temeritatis inconfideratiſſima plena reperies. Oua, vt inquit Iſaias, 20 aſpidum ruperunt; telas araneæ texuerunt; ita que non ſalutem, ſed perniciem, non integumentum, ſed nuditatem ſtudioſis attulerunt. Quo modo enim alijs ſalutares eſſe poſſunt, qui ſibi ipſis opitulari nequeunt? aut quem fructum vnamquam ex illa diſciplina inaniſſima, præter furorẽ, & amentiam, conſecuti ſunt? Itaque, ſenſibus orbat, rationis lumine deſtituti, cæcitate mentis oppreſſi, ſomniant, alucinantur, ingenio tum huc, tum illuc temere vagantur, nec vlla in certa ſede conſiſtunt. Harum alterutra diſciplinarum, Iudæi, qui ſapientiæ ſtudia ſibi colenda ſtatuērunt, mirifice delenti, litteras ſanctas oſcitanter legunt; nec eas, niſi ex Thalmudiſtarum, aut Cabaliſtarum iudicio, interpretandas arbitrantur. Quo ſupplicio quid calamitoſius fingi poteſt? Si enim mentis cæcitas, ſi ſtupor, & immanitas, ſi furor, & inſania, ſi errores turbulentis magis ſunt in pœnis Diuinis numerandi, quam egeſtas, exilium, corporis dolor, & cruciatus, & reliqua mala, quæ homines vulgo nimis extimeſcunt; quid illis miſerius eſt, qui, Diuinæ mentis lumine deſtituti, tanto ſtudio tenebras amplexati ſunt, vt eorū furor in dies ſingulos augeatur? Percutiet, inquit Moſes, te Dominus amentia, & cæcitate, & ſtupore mentis, vt palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Hoc certe, quod Moſes inquit, in Iudæorum cæcitate perſpicimus. Clariſſimis enim in rebus nihil omnino diſpiciunt. Eas igitur pœnas impietatis, atque perſidiæ luunt, quibus nullæ in hac vita grauiorẽs excogitari poſſunt. Obſtupefac, inquit Dominus apud Iſaiam, cor populi huius, & aures eius obruſas redde, & oculos eius obline, ne oculis videat, auribus audiat, & corde intelligat, & cōuertatur, & ſanem eum. Scripturæ ſanctæ conſuetudine imperat Dominus propheta, non quidem, vt Iudæos in cæcitate cōuertat, ſed vt illis futuram cæcitate denuntiet. Hoc enim propheta facere interdum dicuntur, quod euenturum prædicunt. Itaque

Deus propheta imperat, vt ſupplicium illud, omnium grauiſſimum, quod Iudæis erat, propter contumaciam, præter alia omnia, ſubeundum, denuntiet. Reſtiſſimo namque Dei iudicio factum eſt, vt Paulus, ad Theſſalonicenſes ſcribens, ait, vt, qui beneficium veritatis aſpernati ſunt, errori traderentur, vt mendacio crederent. Itaque iam hac cæcitate, & dementia Iudæi Antichriſto præclare viam muniant. Sic autem apud Zachariam ſcriptum eſt: Conuerſus, inquit ipſe Zacharias, oculos extuli, viſumq. vidi. Tum angelus: Quid vides? volumẽ, inquam, volans ego video, cuius longitudo cubitos habet viginti, latitudo autem cubitos decem. Et dixit ad me: Hæc eſt exſecratio, quæ exit ſuper faciem vniuerſæ terræ. Omnis enim, qui furatur, eo volumine, ſecundum id, quod in eo ſcriptum eſt, abſoluitur: & quiſquis peccat, eo volumine, ſecundum id, quod in eo ſcriptum eſt, abſoluitur. Quid hoc Zachariæ viſo, & oſtento mirabilius? Volumen enim iſtud eſt fallax Diuinæ legis interpretatio. Nec enim volumen quadratũ eſt, quæ forma, propter æqualitatem, iuſtiæ ſpeciem refert; ſed altera parte longius, quæ figura iniquitatem deſignat. Denarius autem numerus legi Diuinæ conſecratus eſt. Numerus autem Viginti continet nefarium legis additamentum, diris obnoxium, quod legem falſis interpretationibus, & iniquiſſimis inſtitutis ad illam adieciſis inquinat, illiusq. puritatem, & ſanctitatem ſæde contaminat. Si autem in Diuina lege exſecratione de vincitur omnis, qui ad legẽ aliquid addit; quo modo non multo magis erunt deſectabiles, & exſecrandi, qui multis additamentis eam prorsus immutauerunt, atque ab inſtituto ſanctiſſimo detorſerunt? Volumen igitur hoc, quod in terras vniuerſas, in quibus Iudæi damnati exilio vagantur, incredibili celeritate peruasi, Thalmudiſticam, aut illi ſimilem diſciplinam aperte ſignificat. In illam enim valde conuenit id, quod ſequitur, nempe, ab ea excogitatum fuiſſe, vt omnis fur omni crimine liberetur; & periurus eiſdem diſciplinæ decretis iniquiſſimis abſoluatur. Vt enim pauca de fallaciæ legis explicatione, qua, ſecundum Thalmudiſtarum placita, iudices contra iuſurandum iniquam ſententiam ferre poſſunt, & nocentes abſolvere, diximus; ita ſunt alia permulta flagitia, quæ eiſdem inſtitutis ſanciantur. Sequitur autem in eodem loco: Et cieci illam, inquit Dominus exercituum, vt veniat in domum furis. Per Furẽ Satanam intellige, qui non venit niſi vt furatur, & maſtet, & perdat. Addit deinde: Et in domo eius, qui falſo iurat, & conficiet eam, & ligna eius, & lapides eius. Quis autem erit, qui periurij ſcelere inter omnes excellat, niſi Antichriſtus, qui erit huius diſciplinæ decretis ab incunabulis inſtitutus? Is enim falſo iurabit, cum ſe inferet, & intrudet, Liberatorisq. nomen impudenter uſurpabit, ſictaque ſpecie ſanctitatis, atque Diuinitatis, miſeram gentẽ in capitale fraudem

2. Thel.

Zach. 5.

Denarius Numerus.

fraudem impellet. Ea namque furoris exſecratio, quæ diſciplina nefaria continetur, ipſam domum furis, atque periuri palatium, & vires, atque robur abſumet. Idem alio viſo non minus admirando declaratur. Sequitur enim continuo: Egreſſus eſt Angelus, qui loquebatur mecum, dixitq. ad me: Attolle oculos tuos, & vide, quid eſt iſtud, quod egreditur? Tum dixi, quid eſt? Dixitque, Epha eſt, quod egreditur. Hoc oculus eorū in vniuerſa terra. Et ait, Hæc eſt impietas. Et abiecit eam in Epha. Deinde abiecit maſſam plumbeam ſuper os ipſius. Per Epha, quod eſt publicum, & communi lege deſinitum menſuræ genus, intelligitur iuris adminiſtratio, quam peſtilens Iudæorum doctrina furenter occupauit. Et ideo ſcriptum eſt, impietatem in amphoram illam iniectam fuiſſe. Ait deinde, hoc eſſe eorū oculum in vniuerſa terra, quia iam non a Iudæis, quid lex Diuina ſanciat, ſed quid Thalmud, aut Cabala præſcribat, 20 examinatur. His duobus Satanæ placitis, & inuentis, tanquam oculis, vtuntur, & in interpretibus, tamquam in ſalutis auctores, intuentur. Maſſa vero plumbæa, in os ipſius impietatis iniecta, non ponderis tantum in terram deprimentis grauitatem, ſed etiam mentis ſtupiditatem deſignat. Nihil enim a Iudæis, iſti nefariæ diſciplinæ deditis, eſſetur excellum, nihil elegans, & acutum, ſed ponderoſum, hebes, & obtuſum. Adiungit deinde: Cumq. ſuſtulſſem oculos, vidi. Et ecce duæ mulieres prodibant, ventusque erat in aliis earum: erantq. eis alæ, quemadmodum alæ ciconiarum: quæ Epha in altum inter celum, & terram ſuſtulerunt. Perſonas rebus imponit: & quemadmodum impietate ſub perſona mulieris inducit; ita per duas mulieres, quæ impietatem ſuſtinebant, duplex impiæ diſciplinæ genus intelligit. Ciconiæ ſerpentibus paſcuntur; & ideo alas harum mulierum, quas ventus, hoc eſt, inanitas impellebat, aliis ciconiarum ſimiles facit: vt oſtendat, omnem earū impetum, vt ſerpentibus, id autem eſt, nutritiſtis ſclerum, demonum induſtria ſuppeditatis, alantur, incitari. Dicit, vas illud inter celum, & terram ſublaturum exiſtiſſe, quia diſciplinæ illæ nefariæ neque terram tangunt; (neque enim quidquam hominum mediocrium approbatione dignum ſonant) neque rursus aliquid altũ, atque caeleſte pronuntiant. Adiungit deinde: Dixi ergo ad angelum, quo ferunt iſtæ Ephæ? Dixi q. ad me: Vt exſtruant ei domum in terra Senaar, ubi præparabitur ei, & collocabitur ibi ſuper baſi ſua. Per terram Senaar, ubi Babel, id eſt, conſuſio ædificata fuit, intelligit Remp. ſceleratam, & impiam, Diuinæ legis ſanctitati contrariam, omniaq. perturbandi, atque peruertendi ſtadium. Ibi ſedem impietatis fore dicit, quia in cœtu Iudaicæ perſidiæ, quæ Babylon quædam exiſtimanda eſt, Ieroſolymę caeleſti cōtraria, ſic ea diſciplina furoris inſedit, vt ex illa, 60 quaſi ex adyto, reſponſa petantur. Et, cum ſancitum ſit, ne pythones, qui ſtrident incanta-

Epha, menſuræ genus.

tionibus ſuis, conſulantur, ſed omnia vitæ conſilia ad Diuinæ legis normam, & teſtimonium referantur; Iudæi, pro legis ſanctitate, legis labem, & corruptelam conſulunt; & magiæ diſciplinam, quam Cabalam appellant, in Diuina ſede reponunt. Quid autem hoc indignius dici, aut exiſtimari poteſt? Gentem, ſanctorum hominum ſtirpe procreatam, ad ſpem ſalutis ſempiternæ Diuinis oraculis excitatam, ad ſanctiſſimam ſobolem propagandam Diuino conſilio reſeruatam, ita de ſtatu concidiſſe, vt, pro legis Diuinæ ſtudio, ſcelus, & impietatem, pro Diuinæ mentis teſtimonio diram magiæ diſciplinam, pro ſapientiæ doctrina furorẽ, pro Diuinorum hominum ſententijs ſcleratas opinionones ſequi ſtatuērunt? Hoc igitur tã diro ſupplicio, quo Iudæi perſidiæ pœnas luunt, ſatis apparet, quantum ſit Chriſti crucifixi numen, atque potentia. Præſidio namque illius orbat, hoſtibusq. prædæ, & direptioni relictis, furijs agitantur; terroribus exanimantur; a mente, & cōſilio deducuntur; ita, vt nullus tam immanis furor cogitatione fingi poſſit, quo non ſtimulentur, vſque eo, dum in ſempiternam miſeriam irruant. Si Iudæi ſigna petunt, legant ſanctorum hominum monumenta, quæ Chriſti aduentum, quæ illius manſuetudinem, quæ paupertatem, & humilitatem, quæ ſigna mirabilia, quæ mortem, & cruciatum, quæ victoriam de morte paratam, quæ clariſſimum triumphum, quæ imperium ſempiternum prædixerant, quo modo myſterium noſtræ ſalutis fuit a Deo promiſſum, figuris adumbratum; a Prophetis enuntiatum: recolant animis, quo tempore Chriſtus ortus fuerit; quid in vita geſſerit; quam admirandis operibus inſitum numen expreſſerit; quam libenti animo vitam pro omnium ſalute profuderit; quanta virtutis inuiſta documenta in cruce dederit; cernant animo gentium conuerſionem; Diuinæ claritatis ſplendorem in omnes terras diſfuſum; Iudæorum, qui Chriſtum odio perſecuti ſunt, euerſionem, & interitum memoria repetant; quam veris euentis hominum Diuinorum eſſata comprobata ſint; & tū demum, tam admirandis rebus, & tanta Diuinorum teſtimoniorum conſenſione conuicti, Deo gloriam tribuant; nec vlla præterea ſigna flagitabunt. Videant, quo modo facinoris illius immaniſſimi, cuius nomine gloriantur, nullum a Deo præmium conſecuti ſint; immo poſt illud diem, quo Chriſtum occiderunt, bellis, & vaſtitate conſumpti, exilio damnati, dedecore, & ignominia deformati, ſclerum pœnis agitati, nullo in loco conſiſtant. Reputent ſecum, quo furore ſtimulentur; quibus nugis oblectentur; quibus fabulis aures præbeant; quos ſibi magiſtros adſciſcant; quibus tenebris immerſi ſint. Agitent animis, quot argumentis ducti ſuſpicari poſſint, ſe Deo inuiſos eſſe. Nec enim eorum preces audit; nec illis ſubſidio occurrit; nec illo rum labores aliqua ſpiritus Diuini ſuanitate compenſat; immo eos ita diſtincto gladio ſeu-

ritatis

ritatis insequitur, ut respirare non sinat. Illos autem, in huius libri fine, ne diutius, cum tanto vitæ supplicio, eorum contumacia cum Dei clementia certet, exhortari, minime alienum puto. Quantum vestram salutem constitui cupiamus, o viri sanctissimorum hominum sanguine propagati, nouit ille summus Dominus, qui inrimos animorum recessus explorat, & cui nihil est nec in densis quidem tenebris occultum. Quod minime mirandum est. Omnia namque bona, quibus affluimus, a vestro genere profecta ad nos usque peruenerunt. Principes vestri generis, atque nominis, illi summi viri Abraham, & Isaac, & Iacob, quos Deus secum amicitie foedere inuolabili coniunxit, exstiterunt. Doctores vestri, Moyses, & Aaron, se, virtutis excellentis altitudine, in familiaritatem summi Dei penitus immerferunt. Vestra salutis interpretes Propheta sanctissimi fuerunt; vobis Diuinæ disciplinæ monumenta, & oracula, quibus nostra salus cōtinetur, credita, atque commissa sunt; vestrum genus Dei filius secum fodere sempiterno colligauit; e vestro corpore sanctissimi viri, qui nos huius tantæ lucis participes effecerunt, prodire. vestra tandem stirpe propagantur, qui temporibus vltimis sanctorum patrum Diuinas virtutes imitentur. Filius Dei non humanum corpus assumpsit, ut nos a coniunctione vestra diuelleret; sed ut nos vobis, & vos nobis artissimo vinculo deuinciret. Quare par est, ut vestram vicem doleamus, & pro vestra salute vota faciamus. Quamquam, quid attinet, ad Deum preces fundere, qui ad vos manus intendit, & prope suppliciter (tanta est illius clementiæ magnitudo) vos rogat, ut sanari velitis? Quid igitur benignitatem Diuinam, quæ vos ad se, ut inquit apud Isaiam, tota die allicit, & inuitat, negligitis? Cur salutem vestram proditis? Cur in pestem ante oculos postam ruitis? Cur nos hospites, & peregrini in tantorum bonorum possessionem missi sumus, & vos hereditatis amplissimæ patrimonio deiecti fuistis? Nos, oleastri surculi, in sanctorum stirpem infiti, ex olea geniales succos elicimus; & vos ab ipsa olea, qua nitimur, exci-

Isa 65.

si, ad incendium reservabimini? Vos igitur oro, & obtestor, per generis vestri sanctitatem, per legis Diuinæ puritatem, per infinitam illam Dei clementiam, qua vobis olim singulari, atque patria benignitate consuluit, ne diutius vestra pertinacia cum illius clementia certamen ineat. Satis vos erudit, dum vobis tam multas plagas imponit. Parentum fidem, & pietatē imitamini; odium, & inuidiam a vobis repellite; spiritus Diuini iussis obtemperate; exempla patrum, qui in scelere perstiterunt, detesta mini; Christi crucifixi, cuius vim tam multis signis perspicere potuistis, numen extimescite. Nunc, dum tempus est, dum aditus ad clementiam patet, dum potestis illius benignitatis infinitæ fructu potiri, respicite; & ad illum, qui vos ad se vocat, inflammato studio properate. Quod si voces illius audire nolueritis, cum iterum venerit, ut iudicium de hominum factis, atque fide constituat, cum illum gloria Diuina circumfluentem, vitæq. rationem a singulis hominibus seuerissime repetentem, flammaque vindice hostes suos populantem, & eos, a quibus in crucem actus fuit, rectissimo iudicio peruerentem, ad spem eritis, ad cuius opem confugietis? In quas vos latebras conijcietis? Is enim, qui nunc vobis usuram vitæ concedit, ut in viā redire possitis; qui vos, quamuis illius benignitati repugnetis, vocare non desistit; in vos eo seuerius vindicabit, quo nunc clementius expectat. Duo tantum a vobis impetrare cupio. Vnum est, ut pestilentem disciplinam, quæ non aliunde, quam a plaga tartarea ad perniciem hominum profluxit, exhorreatis; solamque Dei legem, & Prophetarum testimonia consultatis; alterum, ut nihil a parentibus præiudicati in precibus, & votis afferatis; sed, simplici animo, ab illo summa benignitatis, & clementiæ fonte contendatis, ut, quid ad salutem vestram necessarium sit, vobis clemēter aperiat. Quod si feceritis, non dubito, quin is animos vestros splendore sancti spiritus illuminet; ut tum demum, quantum numen, atque potentia in Christo Cruci affixo lateat, intueri possitis.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE SAPIENTIA LIBER TERTIVS.

Vdais quidem signa petentibus, si signis admirandis sanari volunt, abunde satisfactum arbitror; si sanari nollunt, signa petere desinant. Nunc vero consequens est, ut Gracos sapientiam quærentes doceamus, omnes verissimæ sapientiæ rationem Christi crucifixi mysterio contineri. Apertissimum autem huius orationis cum Gracis habenda principium illud fore videtur, unde vitæ exordium duximus. Vitæ nostræ principium fuit illa fides, qua patrē, & filium, & spiritum sanctum confessi sumus. Nec enim satis ad cælestem lucem fruendā nobis fuit illo die fateri, Deum infinita potentia, sapientia, & bonitate præditum, sempiternæ lucis originē, vniuersæ naturæ conditorem, rerum omnium formas in se mirifice continentem; sed fuit etiā necesse, ut in summa naturæ Diuinæ simplicitate trium personarum distinctionem nobis esse perpetua prædicatione celebrādam videremus. Si enim sapientiam querimus, & sapientia in Dei notitia consistit, Deum autem is pro huius vitæ statu, & conditione nouit, qui patrem, & filium, & spiritum sanctum vna diuinitate, maiestate, imperio, contineri firmissime credit, restat, ut summam sapientiam in hac fide constitutam arbitremur. Præterea, cum de signis ageremus, sepe Christum Dei filium appellauimus: quod Iudæi fere non possunt: Graci non facile consequuntur: ea de causa commodum nobis visum est, ne opus imperfectum ansum calumniam præberet, Iudæos sanctarum litterarum auctoritate repellere, Gracos autem aliqua ex parte tanti mysterij disciplinis instruere. Quamquam, quod ad Iudæos attinet, si illi signa perspicunt, signis intelligere potuerunt, Christum esse veritatis, atque iustitiæ magistrū. Is autem, se verum Dei filium esse, testificatus est. Qui cum sit patri amore sempiterno denique, consequens est, ut, præter patrē, atque filium, caritatem sempiternā cogitemus. Deum nemo vidit vquam. Nec enim sensibus usurpari, neque cogitationibus informari, nec scientia comprehendendi, neque mente percipi numē illius potest. Fides tantū relinquitur, ut, quoad licet, & fas est, Deum animo complectamur. Fides vero auctoritate dicentis innititur. Auctoritas autem summa in eo solo collocanda est, qui nullum in

se peccatum admisit, aut mendacium concinnavit, numenque suum Diuinis operibus apertissime cōprobauit. Is igitur solus, qui est in sinu patris, nobis verissimæ Theologiæ disciplinam tradere potuit; de qua antequam aliquid dicamus, opus est, ut numen illius imploremus, & ab illo petamus, ut nobis lumen suū præferat, quo, sine vilo mentis errore, de tantis rebus, ut pietatis verissima ratio præscribit, differamus. Ad monendi tamen sunt, qui in hos libros inciderint, esse quædam verba, quæ non sunt ita elegantium hominum consuetudine trita; quibus quo minus utar, mihi interdictum non arbitror. Nam, si Mathematicis, si Physicis, si Medicis, si reliquis denique in singulari aliquo officio versatis certa vocabula concessa sunt, longe a consuetudine communis sermonis abhorrentia; cur non id multo magis illis permittitur, qui de rebus Diuinis edisserunt, in quibus necessario verba aut facienda sunt, aut ab alijs iam facta usu, & consuetudine mollienda? Ut autem institutum prosequamur, cum de Deo neque sensus, neque opinio, neque scientia, nec intelligentia sit, (superat enim infinita illius amplitudo omnem mentem, & rationem) & fides tantum reliqua sit, quæ constans, & firma permaneat; hanc certe firmitatem habere non poterit, nisi Diuino testimonio nixa fuerit. Hoc autem testimonium facit, ut fides sit omnibus sensibus certior, omni scientia firmior, & omni denique mente constantior. Sensus enim sepiissime fallunt; scientia vero ea, quæ facultatē humanam superant, haudquaquam assequitur: mens humana est angustis admodum spatijs circūscripta; ita, ut sola fides Diuinis testimonijs constanter adhibita animos nostros sollicitudine liberet, & de rebus Diuinis certos efficiat. Solius igitur Christi testimoniū est, quod nos sapientes reddere potest. De quo summus pater ait: Ecce testem populis dedi eum, ducē, & præceptorem gentibus. Ioannes vero, Nemo, inquit, ascendit in cælū, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. Quod sci mus, inquit ipse filius, loquimur; & quod vidimus, testamur. De se, & de spiritu sancto loquitur, quibus pater a sempiterno tempore omnes sapientiæ opes largitate infinita reuerauit. Is igitur Dominus, qui vidit, quæ videre non possumus, qui audiuit, quæ aures humanæ non capiunt, se filium Dei esse, testificatur. Si igitur

Isa. 55.

Pythagorici tantum magistri auctoritate præiudicata movebantur, ut non aliud argumentum requirerent; &, quam primum constaret, Pythagoram aliquid enuntiasse, id continuo sequebantur; quid Christianis faciendum est, cum Christi Diuinam sententiam operibus Diuinis confirmatam acceperint? Ut Iudæis tamen omnem materiam calumniæ subtrahamus, non erit incommodum, aliquot antiquorum Theologorum testimonia colligere, quæ Trinitatis sanctissimæ mysterium complexa sunt; ut facilius intelligant, Christum esse verum Dei filium, a patre summo ex omni æternitate generatum. Ut autem ordinem temporum sequamur, Moses hoc mysterium occultitus tradidit. Inquit enim: In principio creauit Deus cælum, & terram. Pro Dei nomine est *יהוה*. Quod nomen cum multitudinis numero proferatur, id enim est, quod *Dij*, numero tamen singulari coniungitur, ut intelligamus tres personas vno tantum numine contineri. Quod quidem non in hoc tantum loco, sed passim in Scriptura sancta perspicitur. Et hæcenus quidem vim immensam sanctissimi numinis admiramur; nondum tamen clarissimum sapientiæ munus adspicimus. Sapientiæ namque munus est, obscura illustrare; confusa discernere; inordinata in ordinem reducere; nuda vestire; inania complere; & res suis locis apte distributas, conuenientibus ornamentis afficere. Hæc autem ut demonstrat Moses, inquit: Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, & diuisit lucem a tenebris: & reliqua deinde, quæ ordine singulari persequitur, vel quæ ad distinctionem, vel quæ ad ornamentum, & pulchritudinem, vel quæ ad incolumitatem, & stabilitatem referuntur. Sed illud est animaduertendum, cum opifex rerum ex nihilo cælum, & terram, quasi materiam, ex qua mundum adificaret, ab initio condidit, in ea creatione non ita clare sapientiæ documenta constituisset. Erant enim omnia tenebris obducta, & confusa, & turbide fluctuabant, & huc & illuc temere iacebantur. Et ideo non scriptum est, Et dixit Deus: Creetur cælum, & terra. At, postquam Moses exposuit, quo modo Deus, exorta luce, tenebras dispulisset, & confusa discretiuit, & ornamentis pro cuiuslibet rei natura distributis effecisset, tunc usus est hac oratione, nempe, Dixit Deus, quam in singulis deinde operibus repetitam videmus: Cuius quidem orationis quam aliâ causam asserre possumus, præter eam, quæ claritate sapientiæ cõtinetur? Lucem enim rebus obscuris asserre, ordinem collocare, res natura diuersas locis distinctis cõdere colligare, & opibus aptissimis, prout cuiusque rei condicio flagitat, illustrare, sapientiæ perfectæ munus, & officium est. Ob eam igitur causam in operibus illis clarissimis Verbi merito fit: vnde colligitur, per Verbum mentem, & rationem patris intelligi. Stultissimum est enim, Deo verbum nostri simile, quod e gutture

funditur, & lingua, palato, & dentibus premittitur, atque terminatur, & emissum dissipatur, asserere. Verbum autem Dei illius sapientia est. Itaque Dei oratio arcani est consilij temporibus ab illo definitis explicatio, & quædã quasi cum intima illius mente consultatio, & operis denique sempiterno consilio designati molitio. Cuius igitur Moses Deum in mundi fabrica locutum fuisse demonstrat; patrem per filium, qui verbum, & mens, & sapientia illius appellatur, opus, quod ante designarat, effecisse pronuntiat. Multo autem clarius hæc personarum distinctio in hominis fabrica declaratur. Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Multitudinis numero quasi consultans, filium, & spiritum alloquitur: imaginis tamen vnus, non plurius, meminit: ut in multitudine personarum distinctio, in imagine naturæ singularis, atque maxime simplicis vnitatē veneremur. Nam, quod Hebræi dicunt, in hoc loco Deum fuisse cum Angelis collocutum, impij facinus est, Angelos humani generis simul cum Deo cõditores arbitrari, bonamque Diuinæ gloriæ partem ad Dei ministros transferre. Vnus est enim rerum omnium conditor, vnus vniuersæ naturæ parens, & Dominus, vnus rector, atque moderator, qui solus a principio omnia finxit, & formauit; & qui seculis statuerit, contra Diuinam legem plures deos in Diuina sede reponet. Illud etiam est ineptissimum, quod Iudæi quidam asserunt, Deum, more hominum, qui dignitate præcellunt, numero multitudinis vsum fuisse; quasi fuerit necesse Deo, ineptijs, quas noua barbaries multis post sæculis induxit, ad commendationem suæ dignitatis abuti. Ergo, cum nec angeli fuerint in societatem huius operis conuocati; nec conueniens fuerit, ut Deus solæisimū sine graui causa faceret, consiteri necesse est, cõsiliū illud a patre cum filio a tempore sempiterno communicatum, tunc ad effectum filij opera, & spiritus sancti comprobatione, aut, ut rectius dicam, totius Trinitatis sanctissimæ potentia, consilio, probitate peruenisse. Sed, cur hoc consiliū non ita clare in reliquis explicatur? Ut ex eo posset intelligi generis humani dignitas, cuius nempe gratia reliqua omnia condita, & constituta sunt. Nec enim in cælo, nec in sideribus, nec in sole quidem ipso, reliquorum luminum principe, legitur fuisse imaginem Diuinæ mentis impressam. Ut igitur ostenderet, opus illud præclarior, & maiore cõsilio formatū, ideo scriptum est, Deū dixisse, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Quamquā licet obscurius, quoties Deū dixisse legimus, toties opera Diuina summo cõsilio, & ratione perfecta fuisse conspiciamus. Ad hunc modum, cum legimus, Vidit Deus, quod esset bonum, idem Trinitatis mysterium designari cernimus. Pater enim per filium opus videt, & operis absoluti pulchritudinem amore miro complectitur. Amoris autem nomine sancti Spiritus persona significatur. Non quod opera

opera patris, filij, & Spiritus sancti inter se distinguantur, & certæ singulis personis prouinciæ cum pacto distributæ sint; sed ut in operibus singulis omnium trium personarum coniunctio, & minime distincta societas explicetur. Ut enim alibi scriptum est, Verbo Domini cæli firmati sunt; & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Itaque, cum legimus, Dixit, aut vidit Deus, verbi, aut ad specus Diuini nominis filium intelligimus; cum vero Deum opera sua comprobare videmus, spiritum illius oculis mentis intuemur. Alibi Moses, cum per Dominum imbrem sulphuris, & ignis, a Domino super Sodomam, & Gomorram demissum fuisse demonstrat, clare personarum discrimen apponit. Nam utrobique nomen illud quattuor litterarum, nempe *יהוה*, quod nullo modo, nisi in naturam Diuinam conuenit, possumus videmus. Cum igitur Deum verum vim sulphuris, & ignis a Deo vero demississe dicit, Dei filium illo iudicio patris voluntatem, & imperium confecisse dicit. Quid? Ipsa bene precandi formula, quam Deus ipse præscripsit, nonne ipsarum personarum discrimen explanat? Sic benedicetis, inquit, filijs Israel: benedicat tibi Dominus, & custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, & miseretur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Hic etiam ter illud sanctissimum naturæ Diuinæ nomen repetitum cernimus: ut hoc numero tres in vna natura personas consistere videamus. Alio similiter in loco, Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est. Ter nomen Dei posuit, vnum tamen Deum confitetur, ut tres in vna, & eadem Diuinitate personas explicaret. Dauid autem, quam sæpe hanc eandem Theologiarum rationem exponit. Veluti, cum ait: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Et vnxit te, Deus Deus tuus vnguento lætitiæ. Christum Deum appellat, & a Deo patre perfusum fuisse vnguento lætitiæ, hoc est, Spiritus sancti virtute significat. Tum illud, Benedicat nobis Deus, Deus noster, & benedicat nobis Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Alibi vero: Ad Sion, inquit, dicetur Homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Quasi dicat, Magno gaudio cumulabitur fidelium cœtus, qui Sionis nomine sæpe vocari solet, cum fuerit vnus hominis illius aduentus incredibili gaudio nuntiatus, ita, ut altero quoque verbo nuntius hominem sonet. Sed, quis tam ille homo erit, qui sit tantæ voluptatis causam communibus rebus allaturus? Hic, inquit, homo est excelsus Dei filius, qui in Sione, hoc est, in Iudæorum rep. quā ipse fundauit, exortetur. Alio rursus in loco, Deus, inquit, iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio regis. Rex hic, cui fausta, & felicia precatur, Christus est, quem Regis filium appellat. propterea quod erat ex semine ipsius Dauidis procreandus, cuius Christi Diuinitatem eodem in carmine lu-

culenter exponit, eumque Dei iudicio, atque iustitia exornandū prædicat: quia non secundum sensus, qui insidias multiplices animis intendunt, nec secundum rerum incidentium coniecturas, quæ sapissime fallunt, nec secundum hominum testimonia, quæ multis fraudibus vim iustitiæ, & æquitatis eludunt, iudicium erat facturus; sed secundum veritatis ipsius exactissimum cogitationum, quibus fraudes innumerabiles occultantur; examen, erat sententiam laturus. Hoc autem iudicium nemo, nisi Deus, exercere potest. Nec enim, ut inquit Ieremias, aliquis potest cor hominis perscrutari, & inspicere, nisi solus Deus. Hoc igitur in loco Dauid Deum orat, ut Deo, quæ Regem, & filium Regis appellat, iurisdictionem suam largiatur. Multa Regis huius sanctissimi testimonia in eadem sententiam scripta prætereo. Quid de Solomon, illius filio, dicam? Sic enim apud illum scriptum legimus: Quis ascendit in cælum, atque descendit? Quis continuit spiritum manibus suis? Quis constrinxit aquas veste? Quis constituit omnes terminos terræ? Quod nomen est eius, aut filij eius, si nosti? Hic certe, cum Dei filium appellat, illius personam, non naturam, a patre distinguit. Isaias vero, quā clare Christi Diuinitatē celebrat. Puer, inquit, natus est nobis; & filius datus est nobis; & factus est principatus eius super humerum eius; & vocabitur admirabilis, consiliarius, fortis, Deus, Pater æternitatis, princeps pacis. Illud a Deo nobis datū esse dicit; & eum, qui datus est, Deum nominat. Cuius igitur alius sit, qui dedit, & alius, qui datus est, satis cõstat, filium a patre discerni. Alibi vero apud eundem Prophetam dicit idem Dei filius: A principio non in aperto locutus sum: ex tempore, quo hæc esse ceperunt, aderam: Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Deus ipse loquitur, & se a Deo missum asseuerat, spiritumque illius incitatum fuisse, cõfirmat. Minime necessarium arbitror, omnia Diuinorum hominum testimonia conseruare, quæ hanc eandem sententiam continent. Ut igitur modum statuam, duorum tantum testimonia proferam. Primus testis erit Oseas, alter Zacharias. Apud Oseam dicit Deus: Domui Iuda misericordiam tribuam, & salutem dabo eis per Dominum. Deus ipse loquitur, & salutem a Deo asserendam opera ipsius, qui loquitur, pronuntiat: utrobique autem nomen illud *יהוה* possumus videmus, ut patrem, & filium intelligamus. Alio rursus in loco ait, Postea reuertentur filij Israel, & querent Deum Dominum suum, & Dauid Regem suum, & metuent Dominum, & bonū eius vltimis diebus. Dauid hoc in loco Christus est. Hoc enim nomine apud Isaiam, & Ezechielem, & alios Prophetas interdum nominatur. Hic etiam ter Dei nomen non sine mysterio repetitum cernimus. At Zacharias multo clarius hanc eandem sententiam confirmat. Nam apud illum Deus ita loquitur: Cane, & latrare, filia Osor. Tom. 2. Z 2 Sion:

Ier. 17. 20.

Prou. 30.

Isa. 9.

Isa. 48.

Ose. 1.

Ose. 3.

Eze. 34.

Zach. 2.

Sion: Ecce namque veniam, & habitabo in medio tui, ait Dominus: & adhærebunt gentes multæ Domino die illa; & in populo meo numerabuntur; & habitabo in medio tui; & scies, quod Dominus exercituum misit me ad te. Quid hoc testimonio clarius, quid evidentius dici, aut cogitari potest? Deus ipse loquitur, sequentur prædicit, foreque prænuunt, ut multæ gentes ad Domini nomen adiungantur: ipseque Dominus se a Domino missum ita præmonstrat, & in omnibus his locis nomen illud Dei quattuor illis notis inscriptum apponitur. Quid est igitur, quod Iudæus tergiversari cōnetur? Quam erroris defensionem meditabitur? Quibus artibus elabi poterit? Deus verus se venturum denuntiat: gentes exteræ ad Deum verum aggregandas esse, demonstrat: ipseque Deus, se a Deo mittendum, prædicit; & nomen Domini ter repetitum animaduertimus, ut tres personas in vnius Diuinitatis simplicitate videremur: & tamen Iudæi tam clari viri Diuini testimonio impudentissime repugnant? & tamen in luce meridiana caligant? & tamen in eodem errore persistent? Eadem enim cecitate, qua Christum aduenisse negant, ut Antichristum recipiant, Diuina sapientia lucem fugiunt, ut magicis Cabalæ delirationibus, & commentis pestiferis incumbant. Sed in quaestionem vocari potest, cur Trinitatis sanctissimæ notitia non fuerit olim explicite tradita omnibus Iudæis, quemadmodum & nobis. Nam, si ad salutem necessaria est, illi non erant de salutis spe deiiciendi; si non erat necessaria, non erant inutili quaestione reliquæ gentes implicandæ. Sed, ut breuiter respondeamus, olim non erat necessarium, immo erat periculosum, aliquid vulgo de numero personarum disputari, ne Iudæi, propter ingenij tarditatem, tres Deos assererent, non tantam fidem ab illis requirebat. Pro ratione namque muneris, & beneficii, magnitudo fidei, atque pietatis exigitur. Nullum beneficium maius esse potuit Christi præsentia: nulla igitur maior fides vltimo tempore requirenda fuit. Quamuis enim antiqui homines olim venturæ salutis fiducia niterentur, multum tamen inter spem salutis, & salutis ipsius præsentem fructum interest. Nobis præterea post Christi aduentum maxime necessaria fuit hæc Diuinarum personarum explicatio. Quo modo enim potuisset intelligi, quantum fuerit Dei in nostra salute constituenda beneficium; nisi fuisset ostensum, salutem nostram per ipsius Dei filium esse constitutam? Christum vero Dei filium esse, credi non poterat, nisi nobis certa fide constaret, Deum a sempiterno tempore filium sibi omnino similem genuisse, quem amore immenso diligeret. Quamuis tamen hoc mysterium minime in vulgus emanaret, viri tamen primarij, litteris, atque fide præcellentes, illud ex sanctis litteris aperte colligebant, Petrus Galati-

nus, vir eruditione, & religione præstans, & in erudiendis Iudæorum arcanis valde diligens, varia antiquissimorum Rabinorum, qui Christi ortum antecesserunt, testimonia citat, quibus Iudæos acerrimè conuincit. Testimonia sunt clarissima, quibus hoc mysterium sacratissimè aperte confirmatur; & impietatis, atque perfidie mucro retunditur. Sed, Iudæis omisissis, ad Græcos veniamus, cum quibus multo minus erit nobis negotij. Ut enim facilius ad Christi religionem adducti sunt, ita facilius ipsi Christo, doctori, atque magistro summæ eruditionis, auscultabunt. Sed, ante quàm cum Græcis de hac re agamus, opus est, ut de quaestione valde inter Philosophos agitata disputemus. Quaestio autem erat, an mundus a sempiterno tempore constitisset; an aliquod initium temporis habuisset. Sed mirum fortasse nonnullis videbitur, quid attineat ad sanctissimæ triadis mysteriū, de mundi vel principio, vel æternitate differere. Quantum id ad disputationem nostrā pertineat, apparebit. Plato, sine dubio, Mundum ortū esse, statuit, & Deum ex aliquo tempore molitionem illius suscepisse. Aristoteles contra, Mundum nec initium temporis habuisse, nec interitum esse. Argumenta, quibus pugnat, magis illius auctoritate, quam rationum pondere, nituntur. Sunt autem hæc fere. Vis, & ratio rei mobilis, ea ratione, qua mobilis est, est ipsius mobilitas actus. Itaque necesse est, cum causa mouens ad fuerit, ut sit semper in motu. Ergo, si ea, quæ mobilia sunt, semper existerent; & qui moueret, semper existeret, motus initium habere non potuit. Si non existeret res, quæ mutationem subire posset, paranda certe fuit. Parari autem non poterat sine motu. Rem igitur mobilem motus antecessit: quod esse non poterat, cum ante illam nulla res existeret, quæ moueretur. Quod si semper fuit aliquid mobile, & simul vis, quæ moueret, sempiterna fuit; & tamen neque moror rei mobili motum attulit, neque res mobilis vim infinitis sæculis accepit extrinsecus, quæ moueretur; motor contra motoris vim, & rationem immenso tempore cōquieuit. Forma namque motoris, ea ratione, qua motor est, est, ut semper moueat. Nam, si cessauerit aliquando, motoris vis, & nomē occiderit. Quod si aliquando cessauit, & tādē se ad motum asferendum applicuit, immutatus est. Cōsequens igitur est, ut illius immutationis causam queramus; & similiter illius causæ, quæ motore ad mouendum impulit, aliā causam inuestigemus. & sic erit infinite progrediendū. Præterea, tempus ortum non habuit. Tempus autem est numerus motus, secundum prius, atque posterius. Motus igitur, si tempus est sempiternum, sempiternus etiam fuerit, necesse est. Quod autem tempus nunquam incepit, hoc argumento probatur. Si aliquando tempus non fuit, tempus fuit, cum tempus non esset. Aliquando enim tempus aliquod designat. Præterea, Nunc, quod Latini Philosophi instans appellant, (est autem

Mundus an a sempiterno, an initium habuerit.

Nunc, tempus instans.

autem instans illud presentis temporis momentum, quod, antequam mente concipi, atque retineri possit, effluxit) illud igitur Nunc vel instans, sic definit Aristoteles, ut sit medium presentis temporis, & futuri. Deinde sic argumentum concludit. Si tempus inchoatum fuisset, ergo tunc ab aliquo nunc, vel instante, initium cepisset. Sed illud etiam Nunc tempus antecesserat, siquidem Nunc & præteriti temporis finis est, & futuri principium. Ergo tempus semper fuit. Alioquinque enim Nunc tempus incepit, necesse est, ut illud Nunc alicuius præteriti temporis finis existeret. Omne igitur, quod principium temporis esse posueris, tempus aliquod fuerat antegressum. Hæc quidem Aristoteles fusiis, quæ nos in hoc loco perstrinximus. His argumentis victi recentiores philosophi, qui se Platoni dediderant, cum Platonis sententiam se tueri posse diffiderent, excogitarunt, idem Platonē sensisse, quod Aristoteles postea decreuit. Nec esse inter illos vllum sententiæ dissidium, sed orationis, & styli dissimilitudinem. Platonē enim, sempiternum esse mundum, statuisse; neque, cum mundum a Deo formatum esse dixisset, arbitratum esse, Mundum ab aliquo temporis initio exordium sumpsisse, sed originem illius esse ad Deum ex tempore sempiterno referendam. Hoc igitur asserunt de Platonis mente, & sententia, Mundum esse a Deo ex omni æternitate generatum. Quam falsa autem eorum opinio sit, Plutarchus, & Cicero, atque adeo Aristoteles ipse, qui Platonem reprehendit, eo, quod temporis initium posuerit, & omnes denique antiqui Philosophi aperte demonstrant. Omnes enim vno ore consentiunt, eam fuisse Platonis sententiam, ut Mundus principium temporis habuerit. Proclus autem in Commentarijs, quos edidit in Timæum Platonis, Platonem statuisse, Mundum esse sempiternum, demonstrare conatur. Quod quidem ostendere, ex temporis, & animæ mundi æternitate, frustra contendit. Cum autem multis argumentis leuibus vtatur, aliqua tamen sunt, quæ nonnullis molestiam exhibere interdum possunt. Si, inquit, mundi conditor, atque moderator suum officium facit; cum ille sempiternus natura sit, consequens est, ut semper suum munus obeat; & non aliquando officio fungatur, aliquando rursus gubernaculum dimittat. Aliter enim, illum alternis vicibus immutari, necesse fuisset. Si autem semper aliquid agit, quid esse potuit, quod ageret, antequam mundus esset, si nihil erat? Deinde, quid illum mouit, ut, cum sæculis infinitis cessauisset, ita mutaretur, ut mundi creandi consilium repente susciperet? Arbitratus ne fuit, nihil esse cessatione commodius? Cur igitur se postea ad mundum adificandum contulit? Existimauit, officium esse muneris vacatione præstantius? Cur immenso spatio otium complexus est? Quod si fuit melius, Mundum gigni, id videlicet antea ignorabat; & ea de causa, cum

antea nihil agere melius esse statuisset, mutauit postea consilium. Aliquando igitur Deus aliquid ignorauit, & ideo fuit postea a pristina sententia deductus. Præterea, si mundus aliquando non fuit, ergo Deus tunc nihil agebat. Infinito igitur tempore potentia tantum, non actu, mundi Architectus fuit. Quod autem potentia tantum est, imperfectum est. Si igitur Deus aliquo tempore potentia tantum conditor naturæ fuit, secundum hanc rationem imperfectus aliquando fuit. Hoc autem dici nullo modo potest. Nullum igitur tempus fuit, quo Deus non esset actu naturæ conditor. Mundus igitur semper exstitit. Hæc quidem Proclus: cuius quidem argumenta quam fallacia sint, aperiemus. Necesse tamen est, ut prius Aristoteli respondeamus. Primum Aristotelis erratum fuit illi commune cum multis. Ex ordine enim, quem a principio rerum omnium conditor, cum naturæ vniuersæ statum collocauit, in natura constituit, legem sumunt, quam ipsi naturæ conditori nimis insipienter imponunt, eiusque imensam potentiam nefarijs conatibus adstringunt. Et, quia sic ille sanxit, cum omnium rerum semina ex nihilo produxit, ut deinceps nihil ex nihilo fieret; ij ne a principio quidem fateri volunt, Deo licuisse rerum omnium materiam, atque seminarium ex nihilo proferre: quasi sit semen aliquod in rerum natura Diuina potentia, atque voluntate secundus; aut maius sit, materiam rudem, & impolitam creare, quam ex eadem materia tam varias, atque tam pulchras formas effingere. Alterum erratum est, quod sic argumentatur, quasi Deus natura, & non libera voluntate, & consilio Mundum construxerit. Fateor equidem, omne, quod efficit natura, si materiam fuerit applicatum, instam continuo vim in materiam expromere, ex eaque similem sibi formam effingere; veluti, cum ignis aridis lignis adiungitur, ignis exoritur. Quod si Deus, ut quidam philosophi dicebant, esset orbis igneus, omnia coercens, & continens, & omnia natura conficeret, mundum totum ignescere, necessarium fuisset. Similiter, si Deus non libero consilio, sed natura tantum omnia confecisset, omnia Diuinitatem assecuta fuissent. Hoc autem falsum est. Falsum igitur est etiam id, unde hoc sequitur. Præterea, argutus est hoc in loco noster Aristoteles, atque plane sophista. Non enim materiam nominat, sed mobile, ea ratione, qua mobile. Neque Deum appellat, sed mouens, ea ratione, qua mouens. Ut, quemadmodum Architectus, ea ratione, qua est Architectus actu, non potest non architectari, ita mouens, ea ratione, qua mouens est, non possit sine re natura mobili, quam ipse moueat, intelligi. At hæc insignis dissidendi fallacia est. Fabricatio enim mundi non naturam Diuinam attingit. Liberum enim erat Deo, vel adificare mundum, vel non adificare. In quo autem dicit, rem mobilem, si antea non erat, non potuisse sine motu parari, falsum est. Antea.

quam enim esset materia, nihil erat, quod moueretur. Et eam ob causam creatio, cum sit ex nihilo, motus appellari non potest. Quod si materia sempiterna fuisset, non tamen apta ad motum accipiendum, & opus fuisset motu ad eam præparandam, minime Deum ille motus attigisset. Aliter enim non fuisset prima causa mouens non mota. quod cum ipsius Aristotelis sententia pugnat. At, inquit, si non mouebat antea, & mouit postea, immutatus est. Vnde hoc sequitur? Sequeretur porro, si natura, ut diximus, & non libero consilio mundum extruxisset. Primum, inquit, motor non erat actus, & postea factus est. quasi vero motoris nomen naturæ nomen sit, ut ea de causâ mutatione in Deo formidare debeamus. Mouentis autem nomē, non ad naturam, ut diximus, sed ad effectiōne operis æterni quidem consilio designati, oportuno autem tempore constituti, referendū est. Si rursus mouentis nomen obieceris, ego Dei nomen amplectar, cui nulla vñquam mouendi necessitas incubuit. Itaque fatebimur, Deum infinitis sæculis extra se nihil egisse. Mutauit ergo consilium? Nullo modo. Immo consilium, quod ab omni æternitate cœperat, ad exitum opportuno tempore perduxit. Et hoc sine vlla ipsius mutatione. Nam & consilium æternum est, & opus non tactu vllius corporis, sed magnitudine virtutis absolutum. Si tempus, inquit, æternum est, & motus æternus: nam tempus est numerus motus. Sed tempus est æternum: igitur & motus æternus. Ego contra dico, si motus non est æternus, ergo neque tempus. Sed videamus, quo modo temporis æternitatem probet. Si tempus, inquit, aliquando non fuit, ergo tempus non fuit, cum tempus esset. Aliquando enim tempus designat. Et hoc quā ridiculum est! Definitionibus enim, quas ipse finxit, intemperanter abutitur. Quemadmodū in definitionibus mouētis, & mobilis faciebat. Nego enim, semper verbum Aliquando tempus hoc, quod huius mundi condicionem sequitur, significare. Aliud enim tempus est, quod cælestis naturæ conuersio definit, quod incepit esse cum ipsius mundi naturâ; aliud æternitatis, quæ nullo mundi circuitu definitur. Ad hanc autem æternitatem significandam necessario interdum nomine temporis vtimur; velut, cū dicimus, tempus, aut æuum sempiternum. Cū igitur aliquid dicimus fuisse aliquando antequam mundus fieret, non pugnantia dicimus. Nam, antequam mundus esset, æternitas erat. Illud vero Nunc, quam subtiliter, & argute in hanc festiuam fabulam inductum fuit! Nunc, inquit, est medium inter præteritum tempus, & futurum. Ergo, si tempus incepit, ab aliquo Nunc incepit. Sed Nunc esse non potest, nisi præteritum tempus antecedit: ergo, quod cumque temporis initium posueris, aliquod tempus elapsum fuisse constabit. Nego, omne Nunc esse præteriti temporis finem, & futuri principium. Nam ante primum Nūc nullum tempus

existit, & post vltimum Nunc simili ratione nullum tempus erit. Itaque, definitionibus irrisis, non habebit vir eruditissimus, quo progrediatur. Sed mirum est, quo modo tantus vir eiusmodi nugis in re tam seria oblectari voluerit. Sed multis experimentis intelligi potest, quam auersi sint a vero plerumque, qui nimis ingenio confidunt, quamuis sine disciplinis omnibus instructissimi. Proclus vero tribus potissimum argumentis mundum sempiternum esse confirmat. Primum sumit ex æternitate temporis, quod dissolutum est. Tempus enim æternum esse negamus. Alterum, ex animæ mundi naturâ sempiternâ. At nos, mundum animatū esse, non concedimus: ille, mundum esse animantem, probare non potest. Præterea, Plato, cuius ille sententias tuetur, in Timæo animam mundi in tempore genitam fuisse docet. Postremo, quamuis & mundus animans esset, & anima illius sempiterna, non ob id efficeretur, mundum esse sempiternum. Animis siquidem nostris Platonicæ æternitatem tribuunt; sed non ex eo sequitur, corpora etiam nostra esse sempiterna. Sed hæc omnia argumenta Proclus videbat, quam leuia, & infirma essent: Illudque vñum propterea, quod firmamentum, ut apparet, causâ continet, fortissime tuebatur. Si opifex, inquit, mundi aliquando nihil molitus fuit, & postea nouam molitionem suscepit, aut antea non intelligebat, esse meliorem omni cessatione mundi fabricationem, aut intelligebat: si non intelligebat, ergo ignorauit aliquando; si intelligebat, cur infinitis sæculis cessauit? Tum conqueritur de illorū peccato, qui mundū ex tempore inchoatum fuisse prædicat, quod fructu tantæ gloriæ Deum æterni tempore caruisse confirmet. Quamdiu enim mundum non creauit, tamdiu aliunt eum conditoris gloria caruisse. Sed, ut illi, & reliquis, qui in eandem sententiam discedunt, respondeamus, libenter ab illis audierim, an existiment, Deum non vniuersæ naturæ tantum, sed singularum, atque etiam minimarum rerum esse conditorem, omniaque numine illius gigni, ali, conseruari, statumque suum tueri. Fatebuntur certe, si Platonem audire voluerint. Rursus interrogabo, fuerit ne melius aliquod animal, aut arborem aliquam singularem procreatam fuisse? An non fuerit? Non de Bucephalo quæro, sed de quouis equo: non de Platano, sub qua Socrates cum Phædro de pulchritudine disputauit, sed de quauis arbore. Sic igitur quæram. Fuit ne melius hanc oleam nasci? An non fuit? Si fuit melius nasci, cur a tempore sempiterno nata non fuit? Cur illius opifex tam immenso spatio eam procreare noluit? Ignorabat, melius esse hanc oleam gigni? Ergo ignoratio cadit in Deum. Non ignorabat quæ fuit igitur illa tam diuturna cessatio? Si antea ignorabat, atque tandem resipuit, igitur immutatus est. Vtrumque est nimis absurdum; ergo & illud, vnde sequitur. Olea igitur hæc sempiterna est. Sempiterna certe, in-

te, inquit. Nam a tempore sempiterno fuit in semine. Quid narras? Semen ne est arbor ipsa, quæ est ex illo procreanda? Est quidem non actus, sed potentia. Recte. Ergo opifex rerum a tempore sempiterno huius arboris conditor, non actus, sed potentia fuit. Secundum igitur huius arboris rationem non fuit actus, sed potentia tantum procreator. Per te igitur, quod ad hanc oleâ attinet, imperfectus opifex aliquando fuit. Hoc dici nulla ratione potest: olea igitur hæc est sempiterna. Hoc in loco scioli ridebunt. Quasi ego non videam, ipsum argumentum esse ridiculum. Quid, inquit, attinet vñius oleæ procreationem cum vniuersæ naturæ fabrica conferre? Inter rem vtramque multum interest, inter argumentandi rationem nihil omnino. Si enim argumentum aliquam vim habet, ex æquo in rebus maximis, atque minimis valebit. Si vero in minimis nullam vim habet, nec in maximis habebit. In disserendi namque ratione, non quod in rebus ipsis per se consideratis pondus sit, sed quid ex rebus positis, & constitutis efficiatur, attendimus. Sed, inquis, ego Deum otiosum cogitare non possum. Recte facis. Numquam enim ab actione sempiterno tempore cessauit. Quid agebat? inquis. Id certe, quod mundum multo maiore intervallo superat, quam mandus ipse oleæ, quam exempli gratia posui, naturam, de quo statim dicemus. Sed prius considerandum est, quo formula, qua Proclus mundum esse sempiternum probare nitebatur, reciderit. Eodem namque argumento probari poterit, non oleam tantum, sed mentam, & rutam esse sempiternam. Sic fiet, ut omnia in diis numerari possint, cum nihil possit esse ex omni parte sempiternum, nisi solus Deus. Quod vero ad argumentum attinet de potentia, ex qua ostendere nitebatur, si mundus factus ex certo tempore fuisset, Deū, cum non actus, sed potentia tantum mundi conditor fuisset, imperfectum fuisse, quam nugatorium sit, non facile dixerim. Duplex est enim genus potentia: vñum materiæ, alterum causæ efficientis. Potentia quidem materiæ imperfectionem designat. Significat enim, non quod est, sed potest esse. Quemadmodum cera non est volucris imago, sed potest esse, si fuerit artificis opera, qui ceram fingit, & format, adhibita. Ut igitur ex materiæ potentia materiæ imperfectio concludatur, ex artificis tamē potentia non imperfectio, sed perfectio insignis ostenditur. Nullam enim perfectionem artifex ex opere a se artificio singulari perpolitio consequitur; immo perfectionem, quam habebat, expromit, & artis insitæ præcellentiam declarat. Ad hunc modum summus naturæ parens, & conditor, cum naturam finxit, nullum ex opere tam præclaro artificiiu assecutus fuit; sed, quod semper ex omni æternitate habuerit, indicauit. Nomen igitur potentia in summo rerum opifice non imperfectionem, sed immensam vim, præcellentissimum numen, ad-

mirandam sapientiam, & probitatem, in omni æternitate prædicandam significat. His tamen argumentis inducī homines acutissimi, tanta demētia vexati sunt, ut rebus corporeis æternitatem, & quod est consequens, diuinitatem tribuerint. Quod quam falsum sit, ratione percipitur. Quid enim potest esse mobile, quod non sit natura caducum, & interitum? Quod enim mobile est, non per se mouetur, sed aliunde motum accipit. Ergo, cum id, quod motum affert, mobile corpus mouere desierit, vis, & ratio mobilis interibit. Cum vero vitæ rei mobilis in perenni, & continuata motione consistat, cessante illa motione, res mobilis extinguetur. Deinde, cuius partes corrumpuntur, & totum est corruptioni similiter obnoxium. Sed mundi partes corrumpuntur; ergo & mundus est eisdem legibus corruptionis alligatus. Præterea, omne concretum, & coagmentatum est dissolubile; quod autem dissolubile est, interitum est. Ipse namque interitus est naturæ dissolutio. Omne vero corpus est coagmentatum; ergo dissolubile, & interitum. Sed mundus corpus est; ergo efficitur, eum esse naturæ dissolubilem, & interitum. Quod autem interitum est, principium habuerit necesse est. Rectius igitur Plato. Aliā namque dixit esse, aliā propemodum non esse; sed oriri, labi continuo, & occidere. Mundum autem, cum sit corporeus, illis rebus annuerat, quæ natura oriuntur, & occidunt. Neque enim fieri potest, ut totum dissimilem naturam habeat ab ea, qua ex omnibus partibus suis constat. Duplex æternitatis genus posuit. Vñum, quod principio, & fine careret; alterum, quod haberet principium, nullo tamen fine terminaretur. Aliā enim sic condita a principio fuisse, ut natura disfluere; aliā, ut perpetuo manerent, non natura sua, sed conditoris ipsius moderatione, & benignitate. Sed modum transgressi sumus; cum in re, tam claris Dei testimoniis tam sæpe probata, & constituta, rationibus etiam uti voluimus. Vrgent tamen aduersarij, & nihil remittunt. Quid agebat, inquit, Deus immenso tempore? In quibus rebus erat occupatus ante naturam conditam? Quod opus erat illius tam præclarum, & excel-lens, quod tanto intervallo mundi pulchritudinem superaret? Dicam. Filium, sui splendoris imaginem, infinita sapientia, & probitate præditum, sibi quod modis omnibus similem, generabat, & genuit, quemadmodum etiam in perpetuum generabit. Ut enim ex sole semper natiuus splendor exsistit; ita ex Deo, summo, atque sempiterno, summa, atque sempiterna claritas, & lumen exoritur. Quid ais, Philosophus? Opinariis, illam, qui mundum nutu, & imperio procreauit, qui rerum omnium factor, & altor exstitit, qui animantibus, & arboribus, & minimis etiam plantis fecunditatem dedit, infecundum infinitis sæculis exstitisse? Et illum, cuius numine, & voluntate, terræ, atque

que maria tam varium, & multiplicem fetum ediderunt, nihil ex se gignere potuisset? Quo modo enim in conditam naturam fecunditatem inducere potuisset, si fuisset natura infecundus? Si generationis nomen exhorres, propter animantium in propaganda sobole perturbationem Deo prorsus indecorum, nimis hebes, & rudis es. Ita enim omnes omnium rerum actio nes ad Deum reuocanda sunt, ut omnis prius imbecillitas, atque perturbatio secludatur. Itaque in generatione Diuina neque motus ullus, neque consortium ad prolem suscipiendam intel ligi sine summo scelere potest, cum in Deum perturbatio nulla cadat, nec is sit, qui confor tio naturae vilius indigeat, cum fecunditas il lius omnipotens, immensa, & infinita sit. Cum autem haec generatio natura constet, necessa rio consequens est, ut filius patri simillimus sit. Est igitur similiter omnipotens, & sapiens, & benignus, immensus, & infinitus. Aliiter enim minime speciem patris exprimeret. Quid e nim interuenire potuisset, quod eam a perfecta similitudine patris abduceret? Non matris na tura dissimilis, cum sine matre genitus sit; non materiae vitium, cuius contagionem Dei maie stas non admittit; non casus aliquis aduersus, qui nullus esse poterat; non externa vis, quae nondum existerat; & si existisset, infinitae Dei potentiae minime nocuisset. Ergo, quem admodum pater est natura omnipotens, atque sempiternus, ita filius est natura omnipotens, atque sempiternus. Qui igitur filium minorem patre secundum naturam asserit, patrem im mensa gloria spoliare conatur. Negat enim im mensam illius vim, & fecunditatem; negat lu minis sempiterni claritatem; negat infinitam sapientiam, atque probitatem; & tantum de nique de gloria Diuina detrahit, quantum nul lius mente, & ratione cogitari potest. Qui e nim filij nume, & gloriam termino circumscri bit, illum infinita gloria priuat: quod conuiciu in patrem sine ulla dubitatione redundat. Qui igitur tam audax, & temerarius est, qui hoc as seueret, infinitum scelus in patrem, & filium su scipit. In patrem quidem, quia illum infinito numine, vi, potentia, fecunditate, gloria pri uare contendit; in filium vero, quia, quantum potest, a patris summa, atque sempiterna simi litudine, & idēitate perfectissima diuellit. Sed de hoc tāto, & tā immani scelere alio in loco di cemus. Nūc autē Grācos admoneamus, actio nis Diuinā duplex genus esse; aliud interius, aliud autem exterius. Interius autem est id, de quo nunc loquimur, quod natura conficitur. Exterius autem, quod Deus extra se libero cō silio, & voluntate clementer exsequitur. Ita que, cum nihil ab omni parte sempiternum esse possit, nisi vnum illud principium, a quo natura omnes proflexerunt: aliter enim non vñ principium, sed multa, atque dissimilia fuissent; nec ullus ordo in rebus, sed cōfusio viguisset; externum opus, cum non ex essentia Di

uina nascatur, sempiternum esse non potest, maxime, si corporeum est, & iccirco natura dissolubile. Mentis quidem aeterna sunt, non quidem a natura Diuina (ut quidam suspicati sunt) hausta, atque quasi decerpta; sed ad Dei similitudinem facta, & ita constituta, ut num quam interirent. Itaque principium habuerunt, finem autem non sunt habitura. At, quod ex Dei ipsius essentia gignitur, sempiternum sit, necesse est, & eidem patri, a quo natum est, numine, potentia, imperio, maiestate, infinitate simillimum. Tantum igitur rebus vniuersis a Deo conditis, siue corpore consent, siue a corpore secreta, atque libera sunt, dignitate filius antecellit, quantum ne caelestis quidem ora tionis vbertate explicari potest. Nam, quae poterit esse numinis infiniti, cum operibus ab illo finitis comparatio? Non vacabat igitur Deus ante naturam conditam: non se languori, atque desidia dedebat; non otium turpe actioni praeparare anteferebat. Id enim agebat, quo nihil potentius, nihil admirabilius, nihil pulchrius, nihil amabilius, nihil melius, nihil salutaris, ne ab ipso quidem patre excogitari potuisset. Ipsam namque mentem, & sapientiam, suae virtutis imaginem, suae lucis splendorem, ipsum filium, saeculorum omnium conditorem, omnium rerum futurarum formas in se perfectissime continentem, generabat; & quāuis mundus nondum fieret, iam mundi perfectio in filij mente consistebat. Timēus apud Platonem dicit, Deum, cum a se mundum effectum cer neret, summo opere latatum fuisse. Quod quidem e sanctis litteris sumptum videtur. Sic enim scriptum est, Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant valde bona. Et his quidem verbis summi artificis gaudium designatur. Nihil enim quemuis artificem aequat, atque operis a se perfecti species, atque pulchritudo, delectat. Consequens igitur est, ut summus artifex ex operibus suis absolutis gaudiū summum perci piat. Et ideo scriptum est, Delectatus est Dominus operibus suis. Hic est ille ludus, haec illa voluptas, qua Sapientia (ut videmus apud Solomonem) se perfusam fuisse testificatur. Si igitur mundi opifex, rerumque omnium parens, & conditor, magnum gaudium ex mundi conditi perfectione cepit; quantum gaudium, & quam plena voluptas illius a sempiterno tempore ex filij perfectione constiterit, quae mens, quis Angelus, quae potestas, atque principatus, quis ardor calitum, quae sapientia, quae Diuinā magnificentiae sedes explicare dicen do poterunt? Gaudium enim immensum, & infinitū, nulla vñquam caelestium mentium eloquentia consequetur. Aristoteles in libris, quos *ta metaethica* nominat, cum beatam vitam in contemplatione poneret, Dei beatissimam vitam in sui ipsius contemplatione constituit, ex qua illum summo gaudio cumulari confir mat. Aliquid dixit vir doctissimus; quamuis non omnino, quid dicebat, intelligeret. Ex ea nemi-

Gen. i.

Psal. 103.
Prouer. 8.

namque speculatione nata est illa species sempi terna, mens, & sapientia patris, immensa, atque sempiterna voluptatis origo. Cum de Deo loquimur, obstupescimus, eo quod neque no men, nec orationem, quae sanctissimum illius numen explanare liceat, habeamus. Similitu dinibus tantum vtimur, a natura sumptis. In omnibus siquidem naturis ille imaginem ali quam, aut certe vestigium suae perfectionis im pressit. Congruum igitur est, ut similitudines conferamus; & ita, quasi quibusdam admini culis, ex speculatione naturae communis, ad conditorem naturae ipsius adspicimus. Ut au tem ad Aristotelem reuertamur, quia beatissimum Dei statū in sui ipsius attentissima con sideratione posuit, animaduertendum est, an ex ea sententia possimus aliqua ex parte ratio nem originis sempiternae, qualis sit, existima re. Quare, ut commodius fieri possit, nos ipsos inspiciamus. Cum quilibet homo seipsum con siderat, summumque studium in sui ipsius specu latione ponit, partus quidam minime contem nendus exoritur. Partus autem est nostri noti tia, in qua prisca olim Philosophia magnam sa pientiae partē collocauit: si vere illius est praec eptum illud, quod multi Apollini Delphico tribuebant, nempe, Cognitione te ipsum. Ergo, si me ipsum cognosco, & aliquid in me dignum laude reperio, consequens est, ut me ipsum diligam. Omne enim, quod pulchrum, & lauda bile est, amorem naturae conciliat. In quolibet igitur homine in sui ipsius consideratione de fixo, est mēs, quae totius animi statum acriter, & attente considerat; est cognitio, quae ex ipsa consideratione ortum habet; est amor, qui ex cognitione excitatur. In nobis quidem haec omnia accidentia sunt, quibus animi commu tantur, & variis modis afficiuntur. Eam enim notitiam capiunt, quam non habuerant; eo amore commouentur, cuius vim antea non ita clare fenserant; & saepenumero a constituta sententia, & opinione desistunt. Omnia ve ro, quae in nobis inhaerent, cum in Deum con feruntur, ita conferenda sunt, ut prius omnis imbecillitatis opinio circumcidatur, ut nihil, quod Deo sit indignum, animo cogitetur. Cum igitur ille maxime simplex, & vnus sit, nullūq. accedens ad compositionē suae perfectionis ad mittat; efficitur, ut, quod in nobis accedens est, in illo certa ratio permanens sit, naturali vi, & stabilitate consistens. Ergo, cum na turam suam, quod perpetuo facit, attente con siderat, ipsam sapientiam gignit, omnes vitae, lucis, bonitatis, pulchritudinis, voluptatis, im mortalitatis opes in se continentem; & rebus omnibus, cum illi visum est, a se conditis, ut cuiusque condicio flagitat, ut sint, ut viuant, ut sentiant, ut moueantur, ut intelligant, causas afferentem; & vniuersum mundum variis o pibus, & ornamentis large, atque munifice lo cupletantem. Hunc Diuinum partum, hanc admirandam, & immensam Diuinā virtutis

speciem, hoc clarissimum patris ipsius specu lum, hunc fulgorem sempiternum, ex sempi terno splendore patris exortū, nos Dei filium (ut sanctae litterae facere admonent) appella mus. Ex hac autem Diuinā mentis intelligen tia, & ex immensa pulchritudinis animaduersione, amor summus, atque sempiterna volu ptas elicitur, quae patrem filio, & filium patri, caritate sempiterna deuincit. Hoc artificum amoris Diuini vinculum, hanc summam, & im mensam caritatis, atque voluptatis rationem Spiritum sanctum Oracula Diuina nominant, temporibus Diuino cōsilio praefinitis Diuinis sensus animis inspirantem, mentes radiis sem piternae lucis illustrantem, & inflammantem, hominesque a terrestrium rerum cupiditate ad caelestium, atque Diuinarum studium tradu centem. Cum autē in Deo nihil sit admistum, nihil ex naturali forma, & qualitate coniun ctum, nihil in eo possit esse prius, aut posterius, nihil maius, aut minus, nihil valentius, aut im becillius; necesse profecto est, ut patri filius, Spiritus sanctus vtrique sit par, & aequalis, & natura vi, & ratione, imperio, numine, potesta te, in omni aeternitate simillimus. Neque enim diuersitas, aut inaequalitas, aut dissimilitudo, in vna eademque sempiterna natura cogitari po test. Itaque vnum Deum immortalem, incorpo reum, infinitum, immutabilem, omnipotentem, natura maxime simplicem, personarum numero, & ratione discretum, colimus, & veneramur, & in huius summā veritatis confes sione, tamquam in arce munitissima, constan ti fide consistimus. Patrem originis auctori ta te principem, filium insita pietate patris iussis obsequentem, Spiritum sanctum ab utroque manantem credimus. Istam fidem professi sumus, cum primum, e tenebris emerși, lucem adspeximus: itaque citius nobis quispiam vi tam eripiet, quam ab hac summā veritatis cō fessione depellat. Sed, inquit, fortasse aliqui, nos pugnancia dicere. Pugnancia quidem di ceremus, si naturam vnā, & eandem esse mul tiplicem, secundum naturae rationem dicere mus. Sed non id dicimus. Sed in vna natura trium personarum distinctionem, ut nos Diui num numen edocuit, constanter asserimus. Id, inquis, ratione consequi non possum. Homo audax, & importune, crede, quod te recta ratio confiteri cogit; & id, quod ratio compre hendere nequit, omitte. Recta ratio sanxit, ut Deo, qui fallere non potest, fidem habeas; & cuius causam peruestigare non potes, minime perseruteris. Nam, quid tu ratione conseque ris? Quas naturae causas penitus exploratas, & cognitās habes? Quam rerum scientiam fa tis explicatam fuisti vñquam summo studio consecutus? Si magnos in philosophia progres sus habes, hoc vnum certe percepisti, te nihil vñquam (ut Socrates aiebat) percepisse, om nemque sapientiam moderatione, & religione contineri. Moderatio namque facit, ne falsa opi-

opinio sapientiae, quae summa dementia est, in animos latenter irreat; Religio autem, ut caeleste numen verearis, & id, quod Deus enun-riat, verum esse constituas. Ille igitur tantum sapiens esse poterit, qui seipsum abiecerit, & Deo in disciplinam tradiderit. Discipulus autem illius esse non poteris, nisi firmam fidem verbis illius adiunxeris. Discipulum, inquit Ari- stoteles, credere oportet: quod rectissime dictum est. Multa namque sunt in artibus hu- mana solertia inuentis, quae non statim a prin- cipio possunt eorum, qui discere incipiunt, co- gitatione comprehendi. Qui igitur doctoribus sapientibus fidem non habet, spem in stu- dio progrediendi prorsus abiiciat. Quod si fi- des est hominibus, qui arte aliqua praecellunt, habenda; quo modo non multo magis erit Deo, qui numquam fallit, aut fallere potest, adhi- benda? Cur igitur te non abiicis? Cur non tu- gentis angustias recognoscis? Quo modo non ipsum numen, quod temere perscrutari nite- ris, extimescis? Nam, si Deo credere non vis, nisi rationem rei, quae tibi credenda proponi- tur, explores, nihil unquam illi credes. Est ne aliquid in universa natura, quod sapius tra- des, & cuius familiaritate, & consuetudine artius implicatus sis, quam animus tuus? Non profecto. Age, iam videamus, an animi tui naturam cognitam habeas. Narra igitur, quae sit illius species; quae vi corpus agitet, & mo- deretur; quae sit illa corporis mortalis cum a- nimo immortalis coniunctio; quis sit in sensu- bus vigor; quae vis horum, quae sensibus exci- piuntur; quae impressio; quae memoria capa- citas; quae rationis inuentio, solertia, cogita- tio, & ex rebus ante constitutis apta conclu- sio? Quid ergo est? Te ipsum non vides; & Dei praepotentis naturam, & maiestatem, qui in- habitat (ut Paulus ait) lucem inaccessibilem, videre contendis? Tu, qui ne solis quidem ad- uersa radios sustinere potes, illius splendoris immensi claritatem imbecilla mentis acie su- stinebis? Nec interim dirae caecitatis suppli- cium pertimesces? Ut enim, qui oculos in so- le defigunt, oculorum adspexit amittunt; ita, qui e terminis assignatis egrediuntur, ut lucem immensam percipiant, mentis adspe- ctu priuabuntur. Duplici namque ratione fie- ri potest, ut homines in tenebras incidant. Vna est lucis ipsius odium, atque fuga; altera est ni- mis curiosa, supra quam est concessum, lucis inspicenda cupiditas. Si igitur tenebras me- tuis, & salutari luce compleri desideras, non causas, & rationes, quas consequi non potes, inquiras; sed fidem tantum Diuinis testimo- niis adiunge; & satis habe, quod certus esse possis, ea, quae credis, esse Dei voce, & senten- tia confirmata. Si cupis interdum naturae ad- miniculis erigi, ut facilius Dei notitiam capias, id quidem tibi per me licet; ea tamen lege, ut intelligas, nullam esse in natura speciem, quae possit perfecte pulchritudinem, & ampli-

1. Tim. 6.

tudinem Diuinam mentis imitari. Quamuis e- nim in rebus singulis obscuram Dei similitudi- nem, & vestigium intueri liceat; cum tamen il- livs numen omnibus rebus ab illo conditis par- tibus infinitis antecellat, consequens est, ut in caelestibus etiam mentibus, quae multo propius ad Dei similitudinem accedunt, multo maior dissimilitudo, quam similitudo, immensa illius claritatis appareat. Idcirco autem fit, ut, cum du- plex ratio de rebus Diuinis differendi sit; una, quae rerum omnium formas, & perfectiones in Deo summe constituat; altera, quae nihil eorum quae sunt, in Deum conuenire demonstret; mul- to certior habeatur ea ratio, quae Deum ab om- ni naturae similitudine, & communione seclu- dit, quam illa, quae in Deum omnia congerit. Nam, quae vox, & oratio immensam, & inexpli- cabilem naturam ipsius Diuinitatis explica- bit? Quae mens illius infinitam sapientiam, & bonitatem cogitatione complectetur? Quae igitur similitudo speciem illius, atque formam referet? Quamuis enim in Deo sint omnia, rur- sus tamen omnia non incommode a Deo se- iunguntur. Nihil est enim, nec in caelo, nec in terra, nec inter homines, nec inter Angelos, neque sensibus obiectum, neque mente, & ra- tione perceptum, quod similitudinem illius omni ex parte referat; nullum nomen, nulla vox, & oratio, quae numen, atque naturam il- lius explanet. Sic autem fit, ut, cum similitudi- nem illius in omnibus rebus exstare, & emine- re videamus, multo tamen maiores dissimili- tudines non in rebus tantum corporeis, nec in humanis tantum animis, sed in mentibus illis beatissimis, quae luce illius clarissima perfrui- tur, inspicere liceat. Verum, cum aliter nihil de Deo cogitare possumus, non incommode similitudines conferuntur, ut aliquam saltem notitiam paulo clariorem habere possimus. Hoc autem in loco venit in mentem mihi, non medioeriter admirari, quae tacti suspitione pri- sci homines, ternarium numerum tanta reli- gione coluerint, ut illum in sacris omnibus ad- hiberent. Aristoteles eam rationem affert, quod perfectione designet. Principium enim, & medium, & finem complectitur. Pythagori- ci ad tria numina mundi totius originem refe- rebant. Platonici, Deum, & mentem ex Deo pro- gnatam, & animam mundi in rerum omnium principatu locabant; & ideo numerum hunc sa- crum habebant. Non defuere Poetae, qui dice- bant, Deum mundi opificem, Deum illius pa- trem, de nocte, hoc est autem, intimo mentis arcano consuluisse, quae ratione mundum face- ret, atque perpoliret. Quin etiam Poetae, qui Mi- neruam e capite Iouis enatam asserbant, (ut quidam Philosophi interpretati sunt) ostende- re conabantur, sapientiam ex Deo natam esse. Sed, ut ad ternarium numerum redeamus, mul- ti a Pythagora, & Platone profecti, illum in sin- gulis rebus inesse, variis rationibus explica- bant. Nam, & unde fluere, & earum progres- sionem,

Ternarius numerus.

sionem, & postremo conuersionem, qua in na- tura principium, ut in finem vitium, refere- bantur, non imperite cogitabant. Deinde sin- gulis naturis formam, & facultatem, & actio- nem tribuebant. His, & aliis rationibus, quas persequi esset infinitum, hunc numerum, qua- si numinis similitudinem retineret, amplexi sunt. Plato, in quadam epistola, quam ad Dio- nysium scribit, Trinitatis mysterium timide, atque titubanter attingit. Sic enim ait: Ob- scure tibi significabo, ne, si forte tabula aduer- so casu, vel mari, vel terra perierit, is, qui lege- rit, intelligat. Penes uniuersi Regem sunt om- nia, & gratia illius cohaerent, & permanent; & ille est causa totius decoris, & honestatis, quae in rebus insidet. Secundum vero circa secun- da. Tertium circa tertia. Non secundum Re- gem, neque tertium nominat: timet enim tres Reges appellare; cum vnus tantum Rex, & Dominus rerum omnium sit. Deinde, quae se- cunda, quae tertia sint illa, quae nomini secun- do, aut tertio moderanda relinquit, non expli- cat. Praeterea, nulla prorsus reliquerat. Nam omnia penes summum Regem esse dixerat, cui rerum omnium causam attribuerat. Aenig- mate igitur vsus, triplicem vim, & rationem ordine triplici, in eadem Regni Maiestate di- stinxit. Fortasse enim, cum in Aegypto simul cum Eudoxo, sapientiae comparandae gratia, commoratus est, posteris Iudaeorum, qui cum Ieremia in Aegyptum eueris Ierosolymis im- migrarant, operam dedit, & ab illis hoc my- sterium didicit. Illud interim velim animadu- rant omnes, qui nomina Christo dederunt, ne- pe, quantum illius in nos beneficium exstiterit. Nam, cum homines olim ingenio praestantes in tanta rerum Diuinarum ignoratione versa- rentur; cum illud nescio quid, quod ex operi- bus naturae colligebant, esset tam multis erro- ribus inquinatum; cum numquam id affecuti fuissent, ut dignam de numine Diuino senten- tiam haberent; summus ille Dominus, atque parens optimus, ut mentes nostras erroribus infinitis liberaret, notitiaque Diuinitatis in- strueret, caelestem nobis disciplinam tradidit; & quod multo maius est, quam optare quif- quam auderet, huius disciplinae doctorem non aliquem Prophetam, nec Angelum, sed vnicū filium, gloriae suae splendorem, & imaginem suae claritatis, adhibuit, qui non obscure, & im- plicite, sed clare, atque dilucide, quantum ad nostrae salutis rationem pertineret, nobis ve- rissimae sapientiae lumen porrigeret. Quibus igitur carminibus summi doctoris nomen in caelum efferemus? Quibus laudibus tanta be- nignitatis amplitudinem celebrabimus? Quid igitur nos impedire poterit, quae minus ina- nes hereticorum argutias contemnamus? Cur non fallacias, & captiones, & commenta ridi- cula, aut potius lugenda, despiciamus? Cur non araneorum telas, in quibus imbecillae mentes, tamquam muscae, miserabiliter inhaerescunt,

constanti fide perrumpimus? Causa quidem perditorum hominum, qui contra huius sa- pientiae lucem bellum comparauerunt, satis fuit olim sanctissimorum hominum argumen- tis euicta, Conciliorum decretis saepenumero iugulata, odio populorum percussa, & abiecta, iudiciisq. Diuinis acerrime redarguta. Quis igitur illam ab inferis excitauit? Quis tam ne- farium, & immane scelus instaurauit? Quis tam fidelis Satanæ minister exstitit, ut de inte- gro perditae causae defensionem susciperet? Ex- litteris enim Stanislai Hosij, Cardinalis, viri sanctissimi, atque sapientissimi, non ita pridē accepi, regiones illas Sarmatiae finitimas Aria- na peste laborare. O tempus miserum, & cala- mitosum, multis lacrymis, & maroris acerbis- sime lugendum. Non satis fuit ad reliquas mi- serias nostras insignis cladis accessione cumu- landas pestis illa taterima, quae ordinem vitae sustulit, quae licentiam, atque libidinem in mo- res incitauit, quae uniuersae Reip. statum per- turbauit, quae iniquitatem Diuinam iustitiae fu- renter affinxit, nisi ad pristina mala, hoc tam infandum scelus accederet? Hi, qui tantum fa- cinus ausi sunt, ut Arium, & Eunomium, & re- liqua monstra immania suscitarent, Christia- ni nominandi sunt? An potius Christiani nomi- nis hostes sempiterni? Si Christiani sunt, Chri- sti disciplinam audiant. Si Christiani non sunt, cur Christianorum nomen, ut occultius nomi- ni Christiano perniciem moliantur, usurpent? Quae est igitur Christi disciplina? Ioannem au- diamus, aut potius ipsius Christi numen, in pe- ctus Ioannis inclusum. In principio, inquit, erat verbum. Per verbum, patris mens, & sa- pientia declaratur. pro verbo enim Graeco, ne- pe λόγος positum est, quo omnia designata, & constituta sunt. Verbum igitur hoc erat in prin- cipio. Quod principium narras? Temporis? Deus, cuius sempiterna dignitas agitur, hoc tantum scelus auertat. Sic enim erat in prin- cipio temporis, & ante illud principium non erat, & tempus cum mundo simul incepit, er- go ante mundum conditum verbum patris non erat. Si non erat verbum, hoc est, mens, ratio, consilium, ergo rerum omnium conditor sine mente, & ratione mundum finxit. Temeritas igitur, & non sapientia mundum procreauit. Quo quid scelestius dici potest? Non id dici- mus, inquit. Fatemur enim, verbum multis ante saeculis, quam mundus fieret, constituisse. Recte. Sed tamen in principio non temporis, ut fateamini: tempus enim cum mundo simul incepit. Ergo multis ante saeculis, quam mun- dus esset, verbum erat. Si igitur non fuit in principio temporis, fuit in principio aeternita- tis. Nullum enim durationis aliud spatium intelligi potest, nisi aut tempus, aut aeternitas. Si verbum igitur fuit in principio aeternitatis, semper fuit. Si enim aliquod spatium anteces- sisset illud tempus, a quo incepit, principium appellari non posset. Principium enim id solum appel-

Ioan. 1.

appellari debet, quod aliunde non fluxit. Itaque, cum duplex principium sit, aliud temporis, quod cum mundo simul inchoatum est, ante quod nulla natura corporis exstitit; aliud eternitatis, quod principium nullum habet; Moses, cum de mundi conditi ratione differeret, principium temporis rebus temporis ipsius dimensione terminatis sapienter accommodavit; Ioannes vero, cum de natura Divina sermonem institueret, principium Dei naturam consentaneum Divinitus adduxit. Hoc autem aliud esse non potest, praeter eternitatem. Hoc igitur plane dicit: Verbum patris ab omni eternitate fuit. Sequitur deinde, Et verbum erat apud Deum. Apud Graecos est, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸ θεόν, hoc est, verbum rationem habebat ad ipsum Deum, nempe patrem. Nota namque illa, quae ad Dei nomen adiungitur, certam personam designat, ad quam verbum sempiternum rationem, atque respectum habere dicit. Hic iam personarum distinctionem cernimus. Ratio enim, & comparatio fieri non potest, nisi inter res ratione distinctas. Ait deinde, Et Deus erat verbum. Hic rursus summam naturam unius simplicitatem adspicimus; & Dei verbum Dei nomen illustrare videmus. Hoc, inquit, erat in principio apud Deum. Eandem sententiam repetit, & fortius haereticorum amentiam convincat. Hoc idem, inquit, verbum, id est, filius, qui ad patrem respectum habet, a principio erat, hoc est, in omni eternitate viguit. Sequitur deinde, Omnia per ipsum facta sunt. Qui Deum fatetur esse mundi totius architectum, & Ioanni fidem habet, (quam habere necesse est, si Christianus est) & Ioannem audit, dicentem, Omnia per verbum facta fuisse, dubitare non potest, quin Verbum sit ipse summus Deus, cuius numine, mente, consilio, & probitate omnia, siue caelestia, siue terrestria, condita, & constituta sunt. Quod si verbo facta minime fuissent, sine consilio facta fuissent. Verbum enim, mens, & ratio patris est. Quod autem sine mente, & consilio sit, temere fit. Quod temere fit, bonum, & pulchrum esse non potest. Quo modo igitur dici potuisset, Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant valde bona? Si vero bona sunt, verbo facta sunt. Est enim verbum hoc, ordinis, pulchritudinis, utilitatis, atque totius honestatis efficiens. Si autem omnia sine ulla exceptione, quae facta sunt, per verbum facta sunt, & verbum ipsum (ut haeretici dicunt) factum fuisset, sequeretur, verbum seipsum effecisse. Quo quid dici potest amentius? Si enim verbum, antequam fieret, esse non poterat, quo modo se ipsum facere potuit? Pergit deinde Ioannes, & docet, ipsum verbum non modo naturam universam condidisse, verum omnium vitam, & lucem ipsius numine contineri. Addit deinde, Et verbum caro factum est. Illud, inquit, ipsum verbum, quod semper ex omni eternitate fuit, quod verum Deum appello, quod sempiternam ad patrem Deum rationem habuit, quod semper

fuit patri summo, eadem natura, numine, & maiestate coniunctum, quod omnia, siue quae videntur oculis, siue quae mente percipiuntur, effecit, quod est vita, lux, salus, & totius pulchritudinis, & bonitatis origo, salutis humanae gratia verus homo factus est. Hae quidem summus ille Theologus Ioannes de filio Dei testificatur. Videant igitur Ariani, cuius numerum oppugnent. Nam contra Dei sempiternam mentem, & rationem, contra mundi totius architectum, contra vitam, salutis, & dignitatis auctorem, contra summum Deum, qui, ut nos Divinitatis participes efficeret, homo fieri voluit, bellum nefarium, & impium, omni, scelere penitus imbutum moluntur. Quantum igitur possunt, operam dant, ut nobis vitam, salutem, & decus eripiant, patremque summum decore sempiterno immensi splendoris spoliarent. Ergo tam scelerata sententia princeps, & auctor homo non fuit, sed monstrum, atque prodigium, pestiferumque antiqui serpentis instrumentum. Subiungit continuo Ioannes; Et habitavit in nobis; vidimusque gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre. Unigenitum appellat, quod nomen illi minime conveniret, si ex nihilo factus fuisset, ut haeretici dicebant. eadem enim condicione secundum suam naturam rationem fuisset, qua reliqua omnia, quae ex nihilo condita sunt. Cum igitur Ioannes illum unigenitum appellat, plane docet, illum esse ex patris summi naturam, & essentiam generatum; & ob id nullo modo reliquis Dei filiis, qui in illius sacra adoptiva venerunt, annumerandum. Ioannes vero Baptista, quam sapientiam illius extulit. Qui de caelo, inquit, est, super omnes est; & quod vidit, & audiuit testatur. Ipse vero Dei filius quid in hanc sententiam dicit? Pater operatur, & ego operor. Quo dicto Iudei acriter exarserunt. Intellexe runt enim, Christum, se Deum, & patri aequalem testificari. Quorum enim opera necessario coniuncta sunt, natura, atque potestas distinguui non potest. Neque Ioannes dicit, illos Christi verba perperam intellexisse. Propterea, inquit, volebant eum occidere, eo quod non solum Sabbatum violabat, verum & Deum patrem appellabat, sequi Deo aequalem faciebat. Alibi vero inquit ipse Dominus, Operamini cibum, qui non perit, sed permanet in vitam aeternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signavit Deus. Hoc est autem, Mirum vobis minime videatur, si filius hominis cibum, qui immortalitatem continet, pollicetur. Nam hic filius hominis, est etiam vere Dei filius. Paulo dixit obscurius: Hunc enim pater signavit Deus. Id autem est, in filio pater vitam, atque sempiternam imaginem sui numinis, & immensa potestatis impressit: ita, ut nihil inter patrem, & filium, praeter proprias personarum notas, interesse possit. Ait praeterea, Non quod patrem viderit quisquam; sed is, qui est a patre, vidit eum. Et, Non potest filius

Ioan. 3.

Ioan. 5.

Ioan. 6.

Ioan. 7.

lius quidquam, nisi viderit patrem facientem. Quae enim ille facit, eadem & filius similiter facit. Et, Maiora his demonstrabit opera, ut vos miremini. Sicut enim pater excitat mortuos, & vivificat, sic & filius, quos vult, vivificat. Tum illud; Venit hora, quando mortui audient vocem filii Dei; & qui audierint vivent. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Tum illud, quod clarum Theologiae verissimum testimonium continet. Ego, inquit, & pater unum sumus. Alibi vero, Ego sum resurrectio, & vita. Et, Philippe, qui videt me, videt & patrem meum: non credis, quia ego in patre, & pater in me est? Thomas vero, illum Deum, & Dominum confessus est. Fuit ne ab illo reprehensus, quod illi Dei nomen attribueret? Non certe. Non enim Dominus fidem, sed tarditatem in fide habenda vituperat. Quia vidisti, inquit, me, Thomas, credidisti. Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Quid ergo est? Si Christianus es, ipsum Christum audire recusabis? Ipse Dei filius, per quem omnia facta sunt, se verum Deum, atque sempiternum, & patri aequalem aperte testificatur; & tu interim nomen illius contempnes? Imperium detrectabis? fidemque dictis illius abrogabis? neque diros exitus eorum, qui hanc sententiam primi dixerunt, exhorresces? Si beati sunt futuri, qui crediderint; certe miseri, infelices, & ærumnosi futuri sunt, qui fidem, qui veritatem, qui religionem labefactare conati fuerint. Docet ipse Dei filius, se nihil habere a patris natura, numine, functione seiunctum; se vitam, se lucem praedicat; numenque suum operibus indicat; sequi patri aequalem testificatur; omniaque patris consilia sibi a sempiterno tempore communicata demonstrat; & tamen erunt, qui se Christianos esse lactent; & tamen clari, & illustres ipsius Christi testimoniis infando scelere repugnent? Si enim, qui Christo vestem detraxerunt, ut Crucinudum affigerent, sceleratissimi habendi sunt; quibus verbis eorum scelus explicabimus, qui non vestem laneam Christi corpori, sed Divinitatem sempiternam illius numini detrudere conantur, ut interitum nomini illius afferant? Nos, inquit, Christum Deum esse confitemur; sed, sempiternum, atque patri aequalem, esse negamus. Quid ais? Deus est, & sempiternus non est? Ite sane inquit. Fuit enim tempus, quando non fuit. Praeterea, e nihilo formatus est. Quo modo igitur fuit in principio apud patrem? Si enim tempus non exstabat, in principio temporis esse non poterat. Si aliquando non fuit, nec in eternitatis principio fuit. Quo modo igitur dici potuit, In principio erat verbum? Vbi igitur illud Unigeniti nomen, si communiterum aliarum ratione fuit a Deo non ex Dei essentia, sed ex nihilo generatus? Praeterea, unde plures dii repente exorti sunt? Si enim Deus est, & aliquando non fuit; ergo, cum unus tantum Deus esset, duo alij postea constiterunt?

Quo modo igitur verum illud est, Dominus Deus tuus, Deus unus est? Ite illud, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit? Si enim Deus ipse negat, Deum ullum esse post se formandum; quae tam proiecta fuit eorum audacia, quae Deum alium fingere causa fuit? Si vero non cadit in hominis sani rationem, ut Deus sit, & sempiternus non sit; si filius Dei ex aliquo temporis initio formatus esset, Deus certe non esset. Ergo, in Dei filio, Dei, & Unigeniti nomen occidisset. Nec enim Deus esse potest, qui aliquando non fuit; nec Unigenitus appellari, qui multos, atque prope innumerabiles fratres habet, eadem omnino ratione generatos. At, cum illum sapientissime, in sanctis litteris, & Deum, & Unigenitum Dei filium, nominari videamus; non ne verum est, eos, qui contra sentiunt, Spiritus sancti testimonio clarissimo impudentissime refragari? Deinde, si ita esset, vellem scire, quo modo argumentum illud dissolverent, quo Peripatetici, mundum a tempore fuisse sempiterno, confirmant. Ego quidem iure argumentum irridebam, quod illis, qui Dei filium ab infinito tempore genitum esse negant, facere non licet. Eodem argumento uti lubet. Quare igitur, si filius Dei non ex omni eternitate generatus est, quid agebat Deus, antequam filius genitus esset? Quid moliebatur? Cur infinitis saeculis ab omni munere vacavit? Putavit ne melius esse, sibi similem filium generare? An non putavit? Si credidit, esse multo ad suam gloriam, & laudem praestantius, filium generare, cur saeculis infinitis tanta magnitudine decoris, & dignitatis orbari sustinuit? Si non credidit, cur ex certo tempore gignendi munus, & officium suscepit? Si vero id illi in mentem a principio non venit, & postea novum consilium cepit, ergo antea aliquid ignoravit, & postea immutatus est. At, nec ignoratio, nec ulla mutatio cadit in Deum. Semper igitur Deus optime novit, quanto esset praestantius filium immenso splendore, & claritate praeditum ex se gignere, quam non gignere. Semper igitur genuit. Praeterea, cum proprium bonitatis sit, se communicare, quae nam invidia potuit immensam illam probitatem impedire, quo minus filium gigneret, cum quo opes suas immensas, & infinitas perfectissime communicaret? neque vident interim homines perditissimi, & profligatissimi, cum Deum solitarium immenso tempore fuisse fingunt, illi simul & otium turpe, & invidiam tetricam impudenter affingere. Turpissimum namque est ei, qui potest aliquid praecellenter agere, otium amplecti; & invidiosum, nullam alicui partem felicitatis impertiri. Hanc cunctis ne dementiam? Hunc cunctis furor? Hoc, quod in mediocribus etiam hominibus minime ferendum est, ut otium, officio, & invidiam benignitati praeponent, id homines de summa illa sapientia, atque infinita probitate suspicari? Ego quidem (ut paulo ante dixi) Philosophorum argumenta ridebam, eo quod demonstra-

Ofor. Tom. 2.

A 2

bam,

ham, actionem illam, in qua Deus a sempiterno tempore occupatus erat, tam claram, & illustrē fuisse, ut neq. mundi innumerabiles essent cum illius amplitudine, & claritate comparandi. Isti vero, qui ne in vnigenito quidem Dei filio aternitate cogitare possunt, dicant, quid actū fuerit, antequam Dei filius existeret, ut patrem simul & flagitiosi languoris, & turpis inuidie crimine liberent. Si immenso tempore nihil agere voluit, otium officio preferendum existimauit; si nihil ab omni aternitate protulit, eū quo vim sui numinis infinitam communicaret, inuidia fuit affinis. Quorum vtrum magis a Deo alienum sit, diiudicare non possum. Sed, quantum inter Aristotelem, virum a Diuinis institutis alienum, & Arium, hominem Christianis disciplinis imbutum, & sacris mysteriis initiatum, interfuerit, opere primum erit animaduertere, Aristoteles, quod nō potuerit, propter excellentis ingenij præstantiam, Deum nihil agentem cogitare, rebus corporeis, & interituis aternitate attribuit; Arius, contra, cum nihil immensum, atque sempiternū, propter mentis stuporem, & ingenij tarditatem, animo cōplecti potuisset, vnico Dei filio, naturæ totius opifici, æternitatem pernegauit. Aristoteles, quamuis (ut suspicari licet) videret, absurdum esse, rebus corporeis, quæ sunt naturæ dissolubiles, æternitatem concedere, multo tamen id tolerabilius existimauit, quam otium Deo sempiternum, Diuinique muneris vacationem dare; contra vero vir scelestissimus vnicum Dei filium, qui sæcula, & æternitatem cōdidit, temporis spatio destituit. O miserandam ingenij hebetis, & obtusi tarditatem, O detestabilem, & execrandam mentis impiæ cæcitatem. O dirum scelus, nullis piaculis eluendum. Vnicum Dei filium, immensæ claritatis imaginem, mundi quæ totius architectū, rebus ab illo conditis aggregari, & immensum gloriæ splendorem, ab illo sempiterno Diuini luminis exortum, hominis furiosi, & infanti tenebris obscurari, & patrem simul geniti filij gloria, & filium patria dignitate spoliari? Quantum enim in illis est, id agunt, & moluntur, ut Dei filium in turbam coniciant, & gloriam illius obscurent, & patrem immensam gloriā priuent. Indignum facinus asserit esse Proclus, Deum sæculis infinitis conditoris gloria claruisse; & ob id, vniuersam naturam ab omni æternitate conditam esse, dicit. At, quanto cuius homini Christiano videri debet indignius, arbitrari Deum sæculis infinitis tali filio caruisse? Nec enim mundus est mens, & ratio patris, non lux, non veritas, non vita, non splendor gloriæ, non sæculorum conditor, non parentis imago, non rerum omnium rector, atque moderator; & ideo non erat ea iactura, quam Proclus opinabatur. At, qui tali filio patrem immenso spatio spoliare nituntur, contra Dei ipsius immensam gloriam acerrime pugnat. Si enim ex infinito tempore Deum filium sibi similem gignere non potuisset, Deum

infinitū vi, & potentia priuant; si non intellexit se, quam id se deceret, intelligentiā; si noluisse, probitate. Ergo temporibus infinitis Deus per illos neque omnipotens, neque sapiens, neque bonus existit, atque (ut aliquid magis admirandum dicam) neque sempiternus. Si enim (ut Paulus in epistola, quam scribit ad Hebræos, ait) per filium sæcula facta sunt, tempore, quo filius non erat, æternitas esse non poterat. Nihil igitur erat sempiternum. Hoc igitur concludi ex eorum sententia potest, ipsam æternitatem æternitate caruisse, & præterea patre, ex quo omnis paternitas (ut Paulus ait) in celo, & in terra nominatur, qui per filium sæcula cōdidit, tempore sempiternū sempiternum minime fuisse. Hæc omnia absurda ex tam impia, & scelerata sententia colliguntur. En pietas, en religio, en gloriæ Diuinæ studiū, en species sanctitatis, atque probitatis. Dum simulant homines scelestissimi, se Diuinæ gloriæ causā laborare, molestissimeque ferre, Dei Maiestatem, illi soli debitam, cum filio communicari, atque quasi distractione indigna communis, Deū infinitis sæculis desidem, & incertem faciunt, illumque potentia, & probitate infinita spoliant. Potentia, quia negant filium sibi similem, infinitaque virtute præditum gignere a sempiterno tempore potuisse; Probitate, quia statuunt, illum immenso tempore neminem, cum quo virtutis infinitæ lumen communicaret, habere voluisse. Quodcumque deinde principium temporis Dei filium turbulentissimi erroris opinionione confixerint, ex tempore infinito Deum patris immensa gloria spoliabunt, & mente, luce, ratione, atque adeo æternitate priuabunt. Si igitur Arius, & qui illum secuti sunt, qui tantas turbas in vniuersa Christiana Rep. commouerunt, digni sempiternis cruciatibus existimantur; quo modo non multo magis illi, qui malis alienis erudiri potuerunt, & post tam multa sæcula scelus sepultum instaurarunt, sempiternis supplicijs dignissimi sunt? Paulus vero Christum Deum in omni æternitate prædicandum nominat. Ad Philippenses vero scribens, ait, illum patri æqualem esse. In epistola ad Colossenses, ait, plenitudinem Diuinitatis in eo corporaliter habitare, hoc est, vere. Corporis enim nomen apud Paulum sæpe veritatem significat. Vmbra enim ex altera parte respondet. Similiter in epistola ad Hebræos, Christi Diuinitatem luculentissimis verbis exaggerat. Sed, quid opus est Pauli testimonio, cum ipsius filij Dei testimonia clarissima habeamus? Qui quidem non sibi solum, sed etiam Spiritui sancto, eiusdem Diuinitatis testimonium dat. Si diligitis, inquit, me, præcepta mea seruare, & ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiscum in æternum, spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere. Cum, Alium, dicit, personæ discrimen apponit; cū Spiritu veritatis nominat, naturæ vnius simplicitatē demonstrat. Veritas enim

Philip. 2.

Col. 2.
Corpus, significat
Veritatem

Ioan. 14.

enim ipse Deus est, apud quem (ut Iacobus ait) non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Sed, quid est hoc, quod dicit, Ego rogabo patrem? Si patri æqualis est, quo modo, ut maiorem, orat? Filius, secundum humanæ naturæ rationem, quamuis sit illi data omnis potestas in celo, & in terra, & ad dexteram patris sedeat, & voluntas Domini manu illius dirigatur, aduocatus, tamen noster est apud patrem. Oratio autē, est, muneris alacritate summa perfecti, & absoluti representatio, sanctissimi sanguinis oblatio, sacrificij purissima sanctitate, procurati religio: quæ omnia voces semper ad patrem mittunt, & nobis ab eo veniam poscunt, & Spiritus sancti dona efflagitant. Quin etiam, ut Dei filius, ea ratione, quæ iussa patris exsequitur, & fuit antiquæ legis legislator, atque (ut Paulus ait) se medium inter Deum, & homines interposuit, ut homines in Dei studium incitaret, & Deum hominibus conciliaret, per illum enim pater (ut Paulus in epistola, quam scripsit ad Ephesios, ait) ab æterno tempore omnia sibi reconciliare constituit, non incommode pro nobis orare dicitur. Quamuis enim eadem sit illi cum patre potestas, idem imperium, & numen, eadem rerum omnium moderatio, omnia tamen ad patrem, tamquam ad principium, aptissime referuntur. Itaque patrem orat, ut Spiritum sanctum mittat, qui nos in rebus aduersis consoletur: hoc enim Paracleti Græcum nomen designat. Ait rursum: Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed, quæcumque audiet, loquetur. Rationem totius veritatis exponit. Id enim tantum verum est, quod est ex illo veritatis, & iustitiæ fonte sempiterno derivatum. Ergo, quidquid aliunde profluxerit, est vanitas, fraus, & mendacium. Ideo diabolus in veritate non stetit, sed mendacij pater esse; quia primum omnium a patre summo desciuit, amoremque sui ipsius obsecutus, sese a veritatis coniunctione disunxit. Itaque verum est, Deum semper adherere; illius monitis, & institutis vitā moderari; nec aliquid pulchrum, & expetendum ducere, quod ab illius sententia, & præscriptione dissideat. Ergo, cum a me aliquid promo, quod a Deo non didici, cum me ipsum nimis amo, ingeniumque meum, & non Diuinum spiritum consulo, a veritate diuellor. Ob eam causam Dei filius eo argumento probat, quod verum illius iudicium sit, quod nihil omnino, nisi quod audierat a patre, loqueretur. Quæ audiui, inquit, loquimur; & quæ vidimus, testamur: & quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis: & Doctrina mea non est mea, sed eius, qui misit me: & A me ipso non loquor; & alia multa in hanc sententiam dicit, quæ non humilitatis, & abiectio nis argumentum, sed veritatis firmum testimonium continent; neque filij gloriam immineunt, sed, supra quam dici potest, amplificat.

2. Cor. 5.

Ephes. 2.

4. cor. 13.

4. cor. 13.

4. cor. 13.

Ioan. 14.

Gloria siquidem filij est, non posse neque natura, neque sententia, neque actione a patre disungi; sed potius ad nomen illius, a quo genitus est, omnia studia, consilia, opera reuocare. Hanc eandem gloriā, & dignitatem sibi cum Spiritu sancto communem esse declarat, cum ait, Non a seipso loquetur, sed, quæcumque audiet, loquetur. In quo non modo rationem veritatis explicat, verum & spiritus ipsius Diuinitatem aperit. His enim verbis ostendit, Dei consilia ab æterno tempore cum illius spiritu communicata. Quod enim ab omni æternitate constat patri fuisse sine vlla recusatione coniunctum, partim ne liquet, ab illius natura disungi non posse? Subiungit deinde: Et, quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ventura nuntiare non potest, nisi solus Deus. Sic enim legimus apud Isaiam: Ventura nuntiāte nobis, & dicemus, quod dii estis vos. Quod si Propheta ventura nuntiarunt, id Diuini spiritus afflatu, & impulsu fecerunt. Vnde constat, futurarum rerum prædictionem Spiritus sancti numine contineri. Quod si solius Dei est, futura prænoscere; & constat, hanc prænotionem esse in sancti Spiritus numine constitutam; certe liquet, illum Deum verum esse, eadem maiestate cum patre, & filio præditum. Nemo cognouit, inquit Paulus, quæ Dei sunt, nisi spiritus Dei. Non secludit filium. In personis enim Diuinis hoc est perpetuo retinendum, ut, quidquid de vna dicitur, quod non propriam personæ rationem, & discrimen contineat, ad alias personas referatur. Veluti, cū dicitur, Nemo nouit patrem, nisi filius; hæc ratio minime Spiritum sanctum a magnitudine huius cognitionis excludit. Omnia enim, quæ in Dei filium conferuntur, sancti Spiritus numini similiter assignantur. Multa, inquit Dei filius, habeo de vobis loqui, & indicare. Sed, qui me misit, verax est; & ego, quæ audiui ab eo, loquor in mundo. De Spiritu sancto dicit, Non a semetipso loquetur, sed, quæcumque audierit, loquetur, & annuntiabit vobis. De Christo dicitur, Vnigenitus filius Dei, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. De Spiritu sancto similiter, Quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei, qui in ipso est. De se dicit ipse Dominus, Ego veni in mundum, ut perhibeam testimonium veritati. De Spiritu sancto similiter, Cum venerit ille paracletus, docebit vos omnem veritatem. De se dixit, Hæc dixi vobis, antequam fiant, ut, cum facta fuerint, credatis. De Spiritu sancto similiter, Et, quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. De se dicit, Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. De Spiritu sancto Paulus ait, Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Gemitus enim nostros elicit, cum nos precandi studio vehementer inflamat. De se dicit filius Dei, Ego a patre processi, & veni in mundum. De Spiritu sancto ait, Cum venerit paracletus, qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Ut igitur filius a patre exoritur; ita

Vetura solus Deus nuntiat.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Ibidem

Rom. 8.

Ioan. 16.

Ioan. 15.

Osor. Tom. 2. A 2 Spi

Mitti, &
Procedere,
in personis
Diuinis re-
ciprocā.

et tunc
et tunc

Matth. 23.

et tunc

et tunc

et tunc

et tunc

Spiritus sanctus ab eodem principio, & fonte
progrederetur. Sed quæri potest, cur non dixe-
rit, Qui a patre, & a seipso procedit? Dixit cer-
te, si sententia rectis ponderibus examineretur.
Omnia enim, præter originis sempiternæ ra-
tionem, qua pater filium conferenda sunt,
dicuntur, ad filium similiter conferenda sunt.
Omnia, inquit ille, mea, tua sunt; & tua, mea sunt.
Et ideo spiritus patris etiam filij spiritus appel-
latur; si spiritus filij est, a filio certe procedit; ali-
ter enim spiritus illius non esset. Præterea, Mit-
ti, & Procedere, in personis Diuinis reciproca
sunt. A quo enim quæque persona procedit,
ab ea mittitur; & a qua mittitur, ab ea proce-
dit. Pater mitti non dicitur; quia non aliunde prin-
cipium duxit. Filius a patre mitti dicitur; ab il-
lo enim processit. Similiter filius a spiritu san-
cto, nisi secundum humanam naturam condicio-
nem, mitti non dicitur. At spiritus a filio mit-
ti dicitur. Ab illo igitur procedit. Cum vene-
rit, inquit, ille paracletus, quem ego mittam
vobis a patre spiritu veritatis, qui a patre pro-
cedit, ille testimonium perhibebit de me. Tum
illud, Ille meam gloriam illustrabit, quia de
meo accipiet, & annuntiabit vobis. Sed, ut, vnde
deseximus, redeamus, constat certe, non mu-
nera, & officia tantum esse filio cum spiritu san-
cto communia, verum; & utriusque naturam
distingui non posse. Vterque enim a patre pro-
cessit. Ergo, cum in Deo nihil sit maius, aut mi-
nus, aut diuersum, atque dissimile; efficitur, spi-
ritum Diuinum eadem natura, numine, impe-
rio, maiestate, mundum vniuersum modera-
ri. Is hominum mentes claritate Diuini splendo-
ris illustrat; is animos mortalium amore Diui-
nitatis inflamat; is spiritui nostro celestis nobi-
litas, atque adeo Diuinæ agnationis clarifi-
simum testimonium dat; is nobis magister, do-
ctor, atque moderator est. Quo modo autem
eadem omnino sint opera patris, & filij, & spi-
ritus sancti, Paulus aperte demonstrat: Diuisiones,
inquit, gratiarum sunt, idem autem spi-
ritus: Diuisiones ministrorum sunt, idem au-
tem dominus; & diuisiones operationum sunt,
idem autem Deus, operatur omnia in omni-
bus. Sed clarius testimonium asserri in me-
dium non potest eo, quod apud Matthæum, ip-
sius Domini iussu, continetur. Eunt, inquit,
docete omnes gentes, baptizantes eas in nomi-
ne patris, & filij, & spiritus sancti. Hic certe con-
iuncta cernimus, quæ disungi minime possunt.
Si enim nefas est, arbitrari, cum primus homo
fuit a Deo et terra formatus, aliquem a Deo fuisse
in societatem operis illius adscitum; quan-
to scelestius erit, opinari, in hac multo clariore
forma, atque Diuinæ generationis ratione, qua
ita geniti, & informati sumus, ut Diuinam spe-
ciem referamus, aliquem, præter Deum, ad na-
ture nouæ, atque plane celestis, procreationem
conuenisse? fieri non potest: fides id cōmentum
repellit: recta ratio id nullo modo prorsus ad-
mittit. Ut igitur Dei solius numine, & benigni-

tate in hanc nouā vitam ingressi sumus, ita so-
lius Dei nomen, cuius virtute, atque potestate hu-
cē celestem adspeximus, tunc audimus, ut il-
lius perpetuo fiducia niteremur. Nomen igitur
patris, & filij, & spiritus sancti, vnius Dei nomen
est, trium personarum explicatione cōtentum.
Vnus Deus, vna fides, vnum vita laueram est,
vna cōfessio, quæ Deum vnum tribus personis
discretum illo natali die venerari sumus; & hæc
fide confirmati, apud Christum sacramento di-
ximus. Alius quidem est a patre filius, non a-
liud alius spiritus ab utroque, non aliud, ut sem-
per intelligatur in personis distinctio, in natura
summa simplicitas. Numquā vnam personam
appellamus, quin reliquæ simul occurrant. Si
patrem nominas, filium consequenter intelli-
gis; atque simul amoris vinculum, quo filius pa-
tri coniungitur. Si filium appellas, pater simul,
& amoris sempiterni coniunctio in votis occu-
rit. Si spiritum vocas, simul originem, vnde
spiritus emanat, mente recolis, & ipsius patris,
atque filij indissolubilem, atque sempiternam ca-
ritatis immensitatem. Deus, inquit Ioannes,
caritas est; & qui manet in caritate, in Deo ma-
net. Hæc caritas æterna spiritus sanctus est.
Ut enim sapiens pater sapientem filium genuit,
& ex utroque spiritus sanctus sapientie magi-
ster emanat; & tamē filius, singulari quadam
ratione, eo, quod pater illum intelligendo ge-
nuerit, sapientia patris appellatur; ita bonus pa-
ter, bonum filium genuit, & ex utroque bonus
spiritus exstitit; & tamen; ob id, quod spiritus
ex voluntate patris exstiterit, singulari ratio-
ne bonitas, amor, & caritas appellatur. Tres
sunt, inquit Ioannes, qui testimonium dant in
celo, pater, verbum, & spiritus; & hi tres vnum
sunt. Pater testimonium dedit filio; cum dixit,
Hic est filius meus dilectus. Filius testimonium
dedit patri, cū nomen illius in terris ignotum
explicuit; & cum institum nomen operibus ad-
mirandis indicauit. Spiritus sanctus testimo-
nium similiter dedit, cum super Christum inle-
dit; nec inde rursus auolauit. Opera deinde,
quæ Christus faciebat, opera patris erant. Ipse
namque dicit, Pater in me manens, ipse facit ope-
ra. Opera etiam filij similiter erant. Opera, in-
quit, quæ ego facio, testimonium perhibent de
me. Opera etiam sancti spiritus erant. Si ego,
inquit, spiritu Dei eiicio demonia, peruenit in
vos Regnum Dei. Pater post filij in celū adscen-
sum spiritum misit: filius similiter eundem spi-
ritum legauit: spiritus, ut voluntati patris, atque
filij satisfaceret, discipulorum animos inflama-
uit. Et hi tres vnum sunt. Vnum videlicet
numen, vna natura, vna maiestas, vna volun-
tas, vnum imperium, vna denique, & infinita
potestatis, sapientie, probitatis, benignitatis
amplitudo. Inquit præterea, Tres sunt, qui testi-
monium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis; &
hi tres in vnum sunt. Spiritus enim testimonium
reddidit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. A-
qua vero puritatis, integritatis, innoctie, atque
iusti-

et tunc

et tunc

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 5.

Ioan. 2.

et tunc

iustitiæ documentis similiter testimonium dedit.
Cum enim in iis, qui salutaribus aquis abluti, &
expiati sunt, & pignus spiritus acceperunt, ani-
mauerfa fuerit admirabilis vitæ conuersio, pa-
rum ne firmum testimonium illa tantæ virtu-
tis, & religionis opera continebunt? Sanguis e-
tiam testimonium mirificum tribuit. Ij enim,
qui non furore, & alienatæ mentis infania, ut
ij faciunt, qui, diuturna sceleris consuetudine
perturbati, & vitæ ipsius impurissimæ odio du-
cti, se ad mortem offerunt, sed sana mente, fir-
moque iudicio, animoque acriter inflammato, mor-
tem contemunt, sanguinemque suum libentissi-
me pro Christi gloria, & iustitiæ sanctitate
profundunt, clarissimum testimonium dicunt.
Et hi tres in vnum sunt: in vnam enim ratio-
nem conueniunt. Idem namque spiritus, qui Chri-
sti numen testimonio suo comprobauit, est, qui a-
nimorum sordes eluit, qui animos corroborat,
atque confirmat, & cupiditate gloriæ immorta-
lis inflamat, ita, ut mortem pro Christi gloria
oppetitā omnibus vitæ comodis anteponant.
Illa autem precatio, qua Christus patrem sup-
pliciter orabat, cum mors illius instaret, ut di-
scipuli illius vni fierent, & studio caritatis illā
summam Diuinarum personarum in vna natu-
ra vnitatem, quoad liceret, imitarentur, quo
alio pertinebat, quam ut spiritus sanctus adue-
niens eorum voluntates conglutineret? Cum
enim pugna, dissolutionis, interitus feminariū
in multiplici, & effrenata rerum terrestrium cu-
piditate consistat, efficitur, ut, qui huic cupidi-
tati interitum attulerit, & animos cupiditate
vnius summi boni vehementer incenderit, is di-
scordiam tollat, & sempiternā pacem cōciliet.
Quis autem hoc tantum beneficium asserre po-
test, nisi spiritus idem, totius pacis, & verissi-
mæ iucunditatis effector? Is enim probat, ut gu-
stu verissimæ voluptatis fuitiles, & inanes facil-
lime cōtemnantur; sensu celestiu, diuitiæ terre-
næ despiciantur; studio gloriæ Diuinæ, falsi ho-
noris, & dignitatis ornamenta respuantur; &
mentes, studio nominis Diuini vehemensime
concitentur. Ergo, cum seditionis materia tol-
latur, & idem omnes ardentem expetant, sintque
inter se moribus, & vita simillimi, & quilibet in
altero sui imaginem mente perspiciat, & artifi-
simo spiritus sancti vinculo inter se deuincti
sint, ex omnium animis vnus sensus, atque vo-
luntas efficitur. At, quot nominibus sanctæ lit-
teræ spiritus sancti numen conantur exprime-
re! Spiritum sapientie, intelligentie, consilij,
& fortitudinis, prudentie, religionis, veritatis,
libertatis, adoptionis appellant. Fontem peren-
nis aquæ, Diuinæ ardoris incendium, ordinis,
conuenientie, pulchritudinis, voluptatis effe-
ctorem prædicant. Illius abscessu, neque lux, neque
vita, neque decus, neque iucunditas vlla reperi-
tur. Omnia tenebris obruantur, pestiferis mor-
bis impediuntur, euertuntur; luctu, dolore, acer-
bitate conficiuntur. At illius præsentis nu-
mine nouus repente ornatus exoritur; omniaque

lata, & collustrata conspiciuntur. Fructus spiri-
tus (inquit Paulus) est caritas, pax, & gaudium.
Sublata namque libidine, quæ in animi statu tur-
bas efficit, & foras excurrit, ut tumultus exci-
tet, nefariumque bellum contra societatem gene-
ris humani molitur, caritas, ad quam natura
propensi sumus, opera Diuini spiritus ardens
exsistit. Ex ea deinde pax, quæ superat omnem
sensum, consequenter exoritur. Mens enim ita
Deo coniungitur, ut in summa tranquillitate
versetur. In illū enim, qui ad hunc modū in Dei
tutela, atque præsidio latet, neque libidinis im-
portuna temeritas inuehitur; nec illius animū
vlla poenæ scelerum persequuntur; neque for-
midines graui cura sollicitant; neque mundi to-
tius fragor, metusque ruina labefactat; nec inten-
ti vlli terrores, & cruciatus de statu conuellūt.
Ex his tantis bonis gaudiū illud nascitur, quod
Ioannes Manna absconditum nominat; quod
Petrus Lēgitiam inexplicabilem appellat; quod
Dauid Torrentem voluptatis esse dicit; quod
postremo Christus Gaudium stabile, atque sem-
piternum fore prænuntiat. Hac spiritus Di-
uini iucunditate completus animus, exultat,
tantaque lætitia gestit, ut imperitis interdum
desipere videatur. Quam variæ fuerunt olim
Philosophorum de summo bono sententiæ? A-
lij namque dignitatem, alij doloris vacuitatem,
alij voluptatem, alij naturæ principia ex animi
sententia constituta, alij denique alias summi
boni rationes excogitabant. At hæc omnia in
spiritus sancti munere, & benignitate consti-
sunt. Is enim est verissimi decoris, & honesta-
tis, & dignitatis architectus: is animos homi-
num iucunditate sua ab omni sensu doloris a-
uertit: is naturam animi ad Dei similitudinem
facti perfecte constituit: is mentes humanas
tanta voluptate perfundit, quantum nulla vber-
tas orationis explicare dicendo poterit. Quis
igitur sapiens? Quis felix? Quis bonis omnibus
affluens? Si sapientia Diuinarum rerum notitia
continetur, sapiens ille solus est, quem spiritus
Diuinus erudit. Si sapientie fructus est in veris-
simis bonis collocandus, spiritus sanctus est,
qui animos Diuinis ornamentis afficit, diuitiis
verissimis locupletat, firmo, & inuictō præsi-
dio munit, & sempiterno gaudio cumulat. Sed
esto, spiritus sanctus sapientes efficit, eloquen-
tes autem minime. Immo illius eloquentie com-
potes efficit, quam nullum excellēs ingenium,
nulla differendi facultas, nullum ardens studiū
poterit adipisci. Non enim ea est, quæ aures per-
mulceat, & sensus quasi titillet, ad animum au-
tem minime permanet, hominesque nihilo melio-
res efficiat; sed ea, quæ magna quadam vi, &
impetu comprimat impudentiam, frangat info-
lentiam, refrenet audaciam, & aduersarios con-
turbet, & de omni statu detorqueat. Ea iacētes
erigit, languentes excitat, afflictos consolatur,
humiles extollit, & studio gloriæ immortalis
incendit. Non captat illa quidem hominū plau-
sus, sed hominū saluti consulit; non consecra-
tur.

tur immodicas verborum venustates, sed mentes verissima sapientie luminibus illustrat; non elaborata concinnitate blanditur, sed sententiarum pondere, & gravitate pugnat; & quid quid efficere vult, Divinae virtutis argumento confirmat. Illius impetus, cum spiritus Divini viribus incitatur, sustineri non potest. Cum vos (inquit Christus) tradiderint, nolite cogitare, qualiter, aut quid respondeatis. Dabitur enim vobis, in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Hoc igitur eloquentiae genere Petrus Iudaeorum senatum, & populi multitudinem conturbavit. Huius magnitudine Stephanus immanes hostes exteruit. Huius magnificentia Paulus, quamvis se imperitum sermone dicat, (non enim fortasse Isocratis, aut Aristotelis praecepta degustarat) mundum sub Christi imperium subiunxit, stu-

dioque Divinitatis inflammavit. Spiritus igitur sancti numine robor inuictum, sapientiae lumen, pacis tranquillitas, letitiae magnitudo, beata vitae constantia, status opibus Divinis, & sempiternis circumfluentis, atque postremo vis admirabilis eloquentiae continetur. At, quis nobis hunc spiritum attulit? Cuius meritis, & virtute tantas opes sapientiae consecuti sumus? Quis lumen hoc protulit, quo notitiam patris, & filii, & spiritus sancti caperemus? Quis denique perfecit, ut hac luce Divini spiritus frueremur, animusque noster divitiis, & ornamentis Divinis afflueret? Christus certe, Dei filius, pro nobis in Cruce, ut debita nostra dissolveret, immolatus. Quod sequente libro magis aperiemus. Vnde concluditur, necessario, verissimam sapientiam, Christi Crucifixi virtute, religione, sanctitate, numine, vi, potentia contineri.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE SAPIENTIA LIBER QVARTVS.

Vanta sit sapientiae claritas, & magnitudo, quam disciplina Christi, in Cruce pro generis humani salute sublata, omnibus, qui sese ad illius studium applicuerunt, impertuit, satis explicatum arbitror. Si igitur Graeci sapientiam quaerunt, Christum audiant, illum admirentur, ad illius imitationem se conferant, & sic tandem ad eam sapientiam perveniant, quam nulli vniquam Philosophia summis ingenijs, praestante doctrina, ardente studio consequi potuerunt. Quod si nihilominus adhuc in ea opinione sunt, ut Christianam philosophiam stultitia nomine condemnent, aequum esse arbitror, ut pluribus, illis, si possumus, tantum errorem eripiamus. Quod ut commodius fieri possit, opus erit eorum argumenta prius explicare. Sic enim fortasse dicebant. Quo modo potest in hominis sapientis rationem cadere, ut credat, illum hominem summi Dei filium esse, quem viderit inopem, contemptum, abiectum, & afflictum, vulneribus praeterea confectum, contumelijs laceratum, insignique dedecore, & ignominia deformatum? Primum enim, quid Dei filium impellere potuit, ut ita secum humanam naturam coniungeret, ut morti obnoxius fieret? Num, ut hominum vitam prospiceret? At contra naturam est, ut mors vitae causam afferat; & is, qui mortis atrocitatem a se minime propulsat, aliorum vitam constituat. Deinde, cum Dei maiestas immensa, & infinita sit, hominis autem natura vix quidquam humilior, & fragilior cogitari possit, is homo, qui statuit, Deum ita se abiecit, ut hominum gratia verus homo fieri velleret, multum de Divina maiestate detrahit, & sibi plurimum arrogat, & assumit. Quo quid vel scelestius, vel insolentius dici potest? Numen enim Divinum ad nostras miseras transferre, facinus impium est; humanam vero naturam in Divina sede locare, superbum, nec villo modo tolerandum. Deinde, quare, Deus non potuisset alia ratione, qua non esset dignitati illius indecora, genus humanum e sempiterna miseria liberare? Potuisset certe, si verum est, potentiam illius nullo termino circumscribi. Non dico, quam parum credibile sit, sic naturam Divinam cum humana coniungi, ut utraque in vnam personam coalesceret. Ut igitur id omittam, qui convenit arbitrari, Deum maluisse

se hominibus cum dolore, & cruciatu, cum dedecore, & ignominia, quam sine villo dolore, & sine vlla dignitatis imminutione consulere? An dedecus mediocre fuit, non dico in crucem tolli, non virgis concidi, non maledictis vexari, sed humanis necessitatibus servire, & morbis vitae communis implicitum distineri? Si temeritas igitur in Deum non cadit, & summa temeritas est, malle quippiam cum dolore, & ignominia, quam cum gaudio, & honestate moliri; verisimile profecto non est, Deum, cum utrumvis illi liberum fuisset, dolorem acerbissimum iucunditati, extremum dedecus honestati, sine causa praetulisse. Praeterea, quibus hominibus eo cruciatu, & indignitate consultum esse voluit? Sapientibus ne? At hi paucissimi sunt; & si qui sunt, miseris opprimi non possunt. Si insipientibus dixeris, indignissimum est, Deum pro insipientibus, qui sunt cruciatu sempiterno dignissimi, tam acerbos dolores haurire. Postremo, quod minus sapiens consilium cogitari potuit, cum supplicia sceleribus coercendis infligenda sint, & homines praemijs ad honestatem alliciendi, & invitandi, quam ijs, qui acre studium ad honestatem contulerint, supplicia proponi? At vos illis, qui pietatem vnicuique coluerint, crucem exemplo Dei ipsius, quem colitis, ingenue defixistis; nec aliam esse salutis viam, praeter eam, quae crucis studio continetur, asseritis. At, si sensus, si communem vitam, si rationem, si Philosophorum decreta consulimus, in crucem beatam vitam adspirare non posse videbimus. Nam, etsi fuere quidam, qui contra disputarent, ijs, non argumentis tantum evicti, sed omnium derisione delusi, iam pridem siluerunt. Natura enim, quam optimam vitam magistrum ducimus, hoc animis nostris inesse, nullo modo fieri posse, ut, qui doloribus summis afficitur, florens, atque beatus sit. At vos, contra naturam, in cruce vitam beatam ponitis. Summa igitur eloquentia vobis opus est, ut sententiam, sensibus, opinionibus, rationi, Philosophiae, naturae denique universae contrariam, oratione confirmetis. Sed vos in hoc valde ridiculi estis. Cum enim incredibilia dicatis, nullum tamen acumen in disserendo, nulla dicendi lumina, nullas orationis opes adhibetis. Duplici igitur ratione summa stultitia significationem datis. Nam & quod stultissimum est, fortissime defenditis; & sine vllis eloquentiae opibus stultitiae defensionem

Natura, optima vitae magistra.

Philosophie munus.

tionem suscipitis. Quis igitur vos audiet? Quis sequetur? Quis difficillimis decretis obtemperabit? Quis voluptates aspernabitur, ut crucē subeat? Et his quidem argumētis, aut horum similibus, Græcorum philosophia Christi crucem oppugnare nititur. Huius igitur inanis sapientie argumenta refellemus, & simul opes crucis explicabimus. Sed, antequam id faciamus, de Græcorum sapientia pauca dicemus. Sapientia, (vt Stoici definiēbant) est rerum diuinarum, & humanarum scientia. Huius studiū Philosophia nominatur. Est autem Philosophie munus, quid verum, quid rectum, quid simplex sit, inquirere, & inuentum mente, & ratione complecti, & sapientie verissimæ decretis obtemperare. Nam, cum ad intelligendum, & agendum nati simus; vtrumque necessarium est, vt veritatem intelligamus, & quod est nobis commodum, & salutare, omni studio consecremur. Itaque hoc est Philosophie propositū, veritatem semper intueri, omniaq. officia vite ad summum bonum dirigere. Veritas autem summa Deus est. Ille namque solus est iustitia constans, immutabilis, atque sempiterna, iuris totius fons, & origo, rerum omnium parens, natura maxime simplex, virtute tamen immensus, totius concretionis, & compositionis expers, semper idem, sibiq. in omni æternitate simillimus. Qui verum igitur, & rectum contemplari desiderat, Deum intueri desiderat. Finis igitur Philosophie est, Deum cernere. Præterea studium sapientie in humane etiam nature explicatione versatur. At humana ex diuinis nexa, & apta sunt. Non poterit igitur quisquam se exacte cognoscere, nisi mentem in Deum prius intenderit. Præterea, quo modo poterit quisquam intelligere, quid sit extremum bonorum omnium, maxime nature hominis accommodatum, nisi viderit mente, & ratione, se ex diuina benignitate profluxisse; & proinde non esse summum bonum ad aliud, quam ad Deum, tamquam ad vite principium, referendum? Postremo, ille solus (vt Aristoteles ait) scire dicitur, qui res ex causis agnoscit. Cum igitur Deus sit rerum omnium causa, omnis sapientia in notitia illius consistit. Tres autem Philosophie partes Peripatetici statuerunt; vnam, quæ in nature peruestigatione versaretur; alteram, quæ de moribus, & vita disputaret; tertiam, quæ disserendi artificium contineret; vt eo videlicet, quid verum, quid falsum, quid consentiens, quid repugnans esset in oratione, iudicaret. At naturam speculari non potest, nisi qui nature conditorem mente contemplatus fuerit: mores illi solum recte constituere licebit, qui omnia studia vite ad Dei legem reuocauerit: verum intueri non est concessum, nisi ei, qui numquam oculos a veritate sempiterna deiecerit. Quamcumq. igitur partem Philosophie attingere volueris, semper erit necesse, vt Deus in oculis, & ad spectu sit. Aliter enim in ea commode versari non poteris.

ris. Vt autem ad tantum sapientie gradum homines peruenirent, omnes Philosophie partes, & artes etiam Mathematicas sibi perdiscendas esse statuebant, vt paulatim assuescerent animum a societate corporis auocare. Erat enim illis persuasum, qui multum reliquis ingenio antecellebant, nihil esse veri, nihil expressi, nihil solidi in rebus, quæ sensibus obiectæ sunt. Omnia enim continenter labi, & fluere, nec vlllo temporis momento consistere; sed incredibili celeritate ferri, & horis singulis, atque adeo momentis immutari. Umbras igitur, & imagines, & quasi quadam somnia, res corporeas existimabant: proinde illis, qui verum cernere vellent, esse mentem a sensibus abducendam, & a corporis contagione seuocandam, vt liceret ea, quæ constantia, & æterna sunt, nec vllā sunt mutationem vllis sæculis habitura, ipsius mentis oculis vsurpare. Vnde etiam colligitur, Sapientie munus, & officium esse, Deum cognoscere, illiusq. sanctissimum numen integra, pura, & casta mente venerari, & omnes curas, & cogitationes ad gloriam illius dirigere. Artes vero reliquas sapientiam minime continere; sed esse gradus quosdam, & adminicula, quibus erectæ mentes ad sapientiam facilius adspirarent. Ergo, etiam secundum Græcorum sententiam, qui Deum nouerint, sapientes appellari merito possunt; qui vero sine Dei cognitione in alijs artibus versantur, non sapientes, sed laboriosi, & infelices, vt sunt omnes, qui, rerum magnarum cupiditate flagrant, in illis comparandis omnem vitam sine fructu consumunt. Hæc cum ita sint, consequens est, vt videamus, num antiqui Philosophi, qui tantum munus animo complexi sunt, sapientiam, hoc est, Dei notitiam consecuti fuerint. Non prorsus. Immo plerique, in ipso statim philosophandi principio, a sapientia certissima ratione desciderunt. Primus enim eorum lapsus fuit, Dei numine relicto, alias rerum causas speculari. Itaque, dum, orbi diuina luce, mentem in nature rationem intendere conati sunt, vt, quæ fuerint initia rerum, quæ mundi totius origo, perspicerēt, nihil tam absurdum fingi potest, quod non effutirent. Quod autem de illis Socrates iudicium fecisset, Xenophon luculenter exponit. Dicit enim, Socratem solitum fuisse Physicos (sic enim, qui naturam rimari conabantur, appellati sunt) vehementer admirari, qui, quasi iam humana omnia explorata penitus habuissent, ita rerum diuinarum rationes indagare, & perscrutari volebant, & in rebus illis cognoscendis, quæ erant ab humana cognitione remotissimæ, vitam frustra contebant. Quam inanis autem eorum conatus esset, ex eo colligitur, quod ij, qui nature cognitionem sibi insolentius arrogabant, ita inter se dissiderent, vt non multum a furentium temeritate, & insania distarent. Sunt enim (dicebat) insani, qui valde metuenda non timeant; sunt rursus alij, qui minime metuenda pertimescant. Multos non p-

Sapientie munus.

Physici, qui naturam rimari conantur.

det in publico pudenda facere. Alios rursus pudor tenet, ne in hominum conuentum venire audeant. Sunt, qui neque templum, neque aram, neque quidquam sacrum, aut religiosum honore dignum arbitrentur: alij, contra, quibusuis lapidibus, atque lignis honores diuinos habent. Horum similes Philosophi sunt. Alij enim, omnia vnum esse, contendunt: alij vero, res multitudine infinitas esse, statuunt. Sunt, qui, omnia perpetuo moueri, dicunt: alij rursus, nullum esse in rebus motum, asserunt. Quidam, omnia oriri, & occidere, dicunt: alij contra, nihil ortum esse, aut interitum, confirmant. Præterea, dicebat idem Socrates, nimis stultum esse, id summo studio, & cura perquirere, quod nullum fructum erat studiosis allaturum. Numquid (aciebat) quemadmodum ij, qui artibus humanis incumbunt, ideo illis operam dant, vt vel sibi, vel alijs ali-quod artis ipsius opus efficiant; ita isti confidunt, se opera similia illis, quorum rationes peruestigare nituntur, veluti ventos, vel aquas, vel temporum distinctiones, effecturos? His quidem, & alijs eiusmodi argumētis, Socrates (vt Xenophon auctor est) Philosophos irridebat. Quanta eorum varietas, & incōstantia fuerit, & in quanta inanitate versarentur, dici vix potest. Quidam aquæ, alij æri, alij autem igni rerum originem tribuebant. Anaximander corpus aliud infinitum, ex quo omnia fierent, exco-

fortuna, minima autem arti, & consilio tribuebant. Cælum namque, ignem, terras, & maria, sidera, & reliqua omnia, quæ cernimus in mundo, vi nature ratione carentis, & temerario concursu facta fuisse, dicebant. Cum enim ita casus tulisset, vt calida frigidis, arida liquidis, dura mollibus, grauia leuibus apte coniungerentur, tum cælum, & astra, & animantia, & has rerum omnium formas, quas videmus, exstitisse. Artem vero humanam nature vim imitari, & inanes quasdam rerum imagines, & formas efficere. Homines autem non artificiosos, sed ex se artificium peperisse. Ea igitur opera, quæ arte constarent, cum essent ab hominibus facta, longe inferiora esse illis, quæ natura nihil sentiente constiterant. Operibus autem hominum artificios constitutis religionem, & Deos annuerant. Prudentium namque consilio factum esse, vt hominum cupiditates numinis metu frenarentur, vt cuncti mortales opinarentur, esse quandam vim diuinam omnia con-

dem

idem fuit egregius: exitus tamen infelix, & æ-
rumosus, omnium spem turpissime fecellit.
Omnia siquidem ferme naturæ opera ad mate-
riam, & partes illas simillimas renouavit, &
pauca admodum menti facienda, & procuran-
da reliquit. Nescio enim, qua temeritate sint
impulsi homines, qui multum ingenio confide-
bant, ut, cum naturam se studiosissime sequi di-
cerent, & omnes naturæ partes hanc vnam vo-
cem mitterent, esse quendam rerum omnium
parentem, & dominum, qui omnia a principio
immensa potentia creauisset, ordine singulari
distingueret, & opere mirabili perpolitâ coer-
ceat, atque moderetur; hanc sapientia viâ qua
si nimis tritam, atque peruulgatam aspernati,
rudem materiam, eamque minime certa ratio-
ne constitutam, admodum furenter amplecte-
rentur. Quod perinde erat, atque si quis in Pra-
xiteles, aut Myronis signo non opificis artifi-
cium, sed æs, aut lapidem, ex quo signum factū
fuerat, spectandum existimaret; aut in Apellis
tabula non pulchritudinem operis Apelli, sed
coloribus, adscriberet. Nec etiam illud viden-
t, nullum opus pulchrum esse posse, quod
non artificio constaret. Ergo, cum nihil esse
mundo pulchrius animaduertent, summum
certe conditoris artificium admirari debuif-
sent. Quid, quod in mundi opifice non solum
mentem, & rationem, qua materiam informa-
uit, & tam varias, & multiplices ex illa formas
effecit, adspicere, verum & potentiam, qua ma-
teriam ipsam condidit, intueri potuissent, si vi-
disent, non posse illius potentiam termino vllō
circumscribi? Quod, tantum absuit, ut faceret,
ut, cum pauci conditoris mentionem facerent,
omnes sempiternam materiam fuisse fingeret.
Sic factum est, ut, dum materiam æternitatem,
atque adeo Diuinitatem darent, multi occasio-
nem arriperent sceleris infandi, quo duo prin-
cipia sinxerunt, vnum bonorum, alterum vero
malorum: quod maximum fuit errorum, & sce-
lerum seminarium, & maximas clades in res
humanas inuexit. Quid, quod multi, ut magis
ostenderent, ad mundi fabricam non opus fuisse
ratione, mundos innumerabiles oriri, & oc-
cidere singulis momentis, asserebant? Quid,
quod alij, hunc eundem mundum sapius oriri,
& occidere, & rursus instaurari, atque renouari,
& hanc vicissitudinem in omni temporum
æternitate conseruari, statuebant? De natura
autem Diuina, quanta erat inter illos, qui reli-
gione aliqua tenebantur, dissensio. Alij namque,
Deos innumerabiles, alij paucos admodum, &
eos alij quidem otiosos, alij laboriosos, & certis
muneribus distinctos, affirmabant. Non pauci
mundum animantem, & Deum fingeant: so-
lem, & sidera in sede Diuina collocabant. Quid
de vltimo, & extremo rerum omnium expecte-
darum sermonem faciam? Quanta erat inter
illos disceptatio. Et ita, cum nullus illis certus
finis esset, in quem respicerent, nulla certa eis
officiorum ratio constabat. Quod si non me-

diocris sapientia fructus est egregia morum
descriptio, animorumque, gravis, & sapiens mo-
deratio, & placidissime pacis constitutio, quo
modo non sunt illi stultissimi iudicandi, qui se
flagitio, & turpitudine contaminarunt, & in
omnium se flagitiorum collupiem eiecerunt,
& quorum animi secum intra se turbulentissi-
me dissidebant? At constat, maximam eorum
partem, qui ingenium venditabant, & nomine
sapientia elati, & inflati, reliquos homines præ
se contemnebant, flagitijs infamem fuisse, tur-
pitudinisque suæ, vbi cumque pedem ponerent,
impressa vestigia reliquisse. Itaque, varijs ani-
morum moribus conflictati, & libidine, & am-
bitione furentes, sæpe Resp. suas insita temeri-
tate, & audacia peruerterunt. Solus Socrates il-
lis præcis temporibus natus beneficio Diuino
videtur, ut sophistarum insolentiam frange-
ret, modestiaque sua multorum superbiam, qui
sibi sapientiam arrogabant, oratione compri-
meret. Is primus philosophiam a naturæ perue-
rigatione ad mores, & instituta vitæ traduxit,
& summus, ut temporibus illis, virtutis magi-
ster existit. Qui tamē, cum se nihil scire dicit,
multis in locis hæret, & dubitat; & rebus veris-
simis res commenticias admiscet; & ut nihil
aliud dicam, si vere eam illi Plato opinionem
attribuit, Pythagoram secutus, varias, & in fini-
tas animorum & corporibus in corpora migra-
tiones perpetua oratione comprobauit. Qui ex
illius doctrina profecti sunt, mirum est, quantū
inter omnes excelluerint; non tamen ita, ut sa-
pientes appellari possint. Non enim dignam
de Deo sententiam habuerunt; ingenitamque ma-
teriam, sine vllius conditoris numine, & benefi-
cio, ad mundi fabricam contulerunt; & virtu-
tis pulchritudinem nonnullis maculis inquin-
runt. Aristoteles, quamuis esset Platonis audi-
tor, ab illo desciiuit, & mundi principium nega-
uit, & de animorum immortalitate adeo ob-
scure disseruit, ut, quid sentiret, dubium valde
reliquerit. Præterea, non explicite, an Deus,
quemadmodum vniuersitati prospicit, rebus
singulis prospiciat, definiuit. Quamquam, si li-
ber ille, qui de Mundo nomine illius inscribi-
tur, illius est, non obscure rerum singularū pro-
videntiam sustulit. Sed, quorsum hæc tam mul-
ta de præcis hominibus, qui sapientiæ operam
dabant, in medium attulimus? Ut melius consi-
derari posset, Græcos, qui in Christiana disci-
plina sapientiam requirunt, in summa demen-
tia versatos fuisse. Ut enim nihil aliud dica-
mus, cum sapientia sit in Dei cognitione posi-
ta, Græci vel Deum esse negabant, vel illum re-
rum humanarum curatione priuabant, vel il-
lius potentiam, & numen in angustum contra-
hebant. His explicatis, consentaneum est, ut eo-
rum argumentis respondeamus. Quid, inquit,
Deum mouere potuit, ut homo fieri vellet? De
qua re primū dubitas? De potestate? An de pro-
bitate? An de conuenientia? Potestas quidē, ut
de illa primum loquamur, est immensa, neque
potest

potest vllis finibus coerceri, aut viribus impe-
diri. Ingenio minime consequi possum, inquis.
Nam, quemadmodum cælum factum fuerit, fui-
sti ne iam ingenio consecutus? Quæ potestas il-
la fuit, quæ astris splendorem, soli claritatem,
lunæ vim, & efficientiam largita sit, mente, &
ratione consequeris? Non certe. Et tamen ita
disputas, quasi sit necesse, id, cuius vim ratione
comprehendere nequis, non esse. Quasi vero
tu in rebus etiam minimis vim Diuinæ prou-
identia possis, quanta sit, animo perferutari, &
inspicere. Cælum, sidera, terras, maria, naturæ
pulchritudinem, & concinnitatem, variam, &
propemodum infinitam animantium multitu-
dinem prætereamus; & de rebus minimis lo-
quamur. Poteris ne vim, & sollicitam Diuinæ
mentis in formicarum fabrica cōsiderare? Cer-
nis ne in illis virium pro corporis ratione ma-
gnitudinem? Num earum conuictum, & quasi
Reip. societatem? Num morum, & alacritatē,
& ad depellendam famem admirabilem prou-
identiam? Quod si nec in minimis rebus, quan-
ta fuerit vis, & potētia summi rerum omnium
conditoris, intueri potes, quo modo opus om-
nium maximum, & admirandum, ratione, & in-
genio cōsequeris? Quod si ingenio tuo Diuinæ
potentia magnitudinem metiri velis, concidi-
dat omne cælum; astra ruant; terra desideat; na-
tura vniuersa funditus intereat, opus est. Ne-
que enim vllō modo consequi ratione potes,
quo modo hæc omnia a Deo constituta sint,
eiusque numine cohercant, & permaneant, na-
turæque suæ statum in omni rerum varietate
conseruent. Non igitur vllam vim habet argu-
mentum ab ingenij stultissima confidentia du-
ctum. Si enim, ex eo, quod non aliquid intelli-
gis, sequeretur illud, de quo dubitas, non esse;
nihil omnino esset; quando constat, te nullius
omnino rei, earum, quæ a Deo factæ sunt, ratio-
nem comprehendere posse. Et, quo minus quæ-
que res intelligitur, eo magis cernitur, eam
fuisse Dei consilio perfectam. Quid ergo de pro-
bitatis immensitate dubitas? An ea (ut de po-
tentia dicebamus) finibus vllis arceri potest?
An terminis vllis concluditur? An parum con-
stat, neque potentiam a probitate superari, nec
a potentia probitatem? Restat igitur, ut, quan-
tum & potentia, & probitati conueniat, vide-
amus. Id, inquis, Deo minime decorum est.
Fuisse quidem parum decorum, si hoc opere
fuisse maiestas illius imminuta, aut numen il-
lius de statu conuulsus: at, cum nihil omnino
sit, quod maiestatem, quod statum, & dignitatē
summi, atque sempiterni numinis conuellere,
aut imminuere, aut immutare possit, tantum
abest, ut hoc tam Diuinum beneficium Dei glo-
riam obscurare potuerit, ut eam multo clarius
illustraret. Tunc enim Dei gloriam illustrari di-
cimus, cum ex illius operibus probitas illius
immensa perspicitur. At neque cæli, & terræ fa-
bricatio, neque condita naturæ conseruatio,
neque mundi totius imperium, & administra-

tio, neque innumerabilia beneficia in genus hu-
manum collata tantam significationem Diui-
næ probitatis effecerunt, ut sint vlla ex parte
cum hoc tam Diuino beneficio comparanda.
Si igitur, quo beneficium amplius est, eo magis
probitatem in oculis, & ad spectu proponit; &
quo magis probitas exstat, & eminet, eo gloria
lumen clarius splendet; quid esse magis perspi-
cuum potest, quam eo opere, quod Deo indeco-
rum dicitur, gloriam Dei fuisse non apud homi-
nes modo, verum etiam apud caelestes, infini-
tis, si ita loqui fas est, accessionibus amplifica-
tam? Potest ne fieri, ut, quod gloriam illustrat,
indecorum sit; cum gloria a decore, & dignita-
te distingui non possit? Sed, inquis, si potestas
Dei est infinita, quid illum impedire potuit,
quo minus quauis alia ratione hominum vitæ
cōsularet? Nihil sane. Sed, cum Dei perfecta
sint opera, minime illius sapientia, & probitati
conueniebat, ut, opere clariore neglecto, opus
minus clarum, & amplum susciperet. Cum dede-
core tamen, inquis. Quid tandem dedecus ap-
pellas? Vidisti ne, Christi virtutem perculsam,
& abiectam? constantiam de statu deturbatā?
honestatis lumen extinctum? aut vllam flagi-
tij maculam tantis Diuinæ virtutis ornamētis
inustam? An tu aliquod dedecus esse putas, ni-
si quod est cum flagitio, turpitudine, & impuri-
tate coniunctum? Si recte Philosophiam colis,
illa te docere poterit, nullum esse dedecus, præ-
ter turpitudinem; nullum decus, præter hone-
statem; supplicia virtuti dignitatem eripere nō
posse; illius autem decus, & robur innictum il-
lustrare posse. Quo enim vehementius virtus
oppugnatur; eo clarius, quantum sit illius nu-
men, ostenditur. Contemptus tamen, inquis, &
abiectus, vulneribusque deformatus, & in cruce
sublatus fuit: multitudoque illum merentem ad-
spexit; & tamen vos neque huius tantæ humili-
tatis pudet, neque tantæ imbecillitatis indicium
taciturnitate comprimitis. Contemptus qui-
dem ab hominibus scelestissimis, qui bellum
cum Diuina lege continenter gerebant; non a
patre, qui illum in amplissima Diuinitatis sede
locauit. Quo autem magis illum homines im-
purissimi contemnebant, & plagis concidebant,
& omni crudelitate lacerabant, eo maiorem,
& ampliozem illi sempiternæ gloriæ segetem
suppeditebant. Nam improbitatis odium vir-
tutem insignem facit. Et præterea virtus tum
maxime enitescit, cum maxime in illam perdi-
torum hominum furor incurrit. Cum igitur
persectum fuisset, neque probra, & conuicia,
neque inflata vulnera, neque intolerandos do-
lores, neque acerbissimi cruciatus atrocita-
tem potuisse virtutem illius infringere; non ne
constat, Diuinam virtutem illius existisse? Im-
mo, inquit, virtus illius fracta, & debilitata
fuit. Lacrymis enim, atque luctu, se plane dolo-
re victum esse, declarauit. O peruersum de vir-
tutis ratione iudicium. Lacrymæ enim doloris
iudicium continent, non victæ virtutis argumē-
tum.

Virtus ma-
ior, sic, cum
a perditis
hominibus
exagitatur.

tum. Dolor enim ex imbecillitate naturæ lacrymas elicit: virtus autem eo clarior est, quo dolor est acrior, & natura corporis imbecillior. Lacrymæ igitur non afficiunt virtutem, sed virtutis insignem victoriam demonstrant; quæ tanto illustrior est, quanto fuit hostis virtutis ipsius robore superatus vehemēior. Non pudet igitur nos lacrymarum, quæ dolorem pro nobis susceptum declarant; quæ societatem humanæ condicionis indicant; quæ clementiam nostri liberatoris erga nos magis claram, & illustrem reddunt. Non enim ita magnum nobis beneficium attulisset, si pro nostra salute acerbos dolores minime pertulisset. Non enim is fuit, qui Stoicorum vel immanitatem, vel stuporem, vel indolentiam moribus, & disciplina comprobaret; & sensus humanitatis non re, sed orationis ostentatione extorquere contenderet; sed qui doceret, quæ via, & ratione de sensibus victoria obtineri posset. Præterea, ideo lacrymatus est, ut lacrymas nostras abstergeret; quemadmodum & mori voluit, ut nos a morte sempiterna redimeret. Id, inquit, natura non patitur, ut mors viuendi causam afferat. Si de cōmuni vita loqueris, ne vita quidem hominum potest mortis impetum ab aliorum hominum vita repellere. Si de potentia Diuina differis, parum, quantum sit illius numine, attente refectus. Deus est, qui vitam eripit, qui ereptam restituit, qui principes summos e solio detrudit, qui homines humi stratos in cælum extollit, qui voce tantum, & imperio ea, quæ non sunt, esse, vigere, sentire compellit. Vita, mors, salus, interitus, illius numine continetur. Itaque, ut pater optimus, ut princeps clementissimus, mortis suæ meritis, atque virtute, pro filiis, atque subditis admodum libenter oppetita, viam omnibus, qui illum sequerentur, ad immortalitatem munivit. At, inquit, hominum causa, quibus nihil est in vita fragilius, tantum facinus edidit? Verum. Et, quo est eorum natura fragilior, eo clementia illius præclarior est, quæ genus hominum e luto fictum, & in terram depressum, atque demersum, excitauit, & ad certissimam spem cuiusdam Diuinitatis erexit. Numquam ne tibi in mentem venit admirari, illum ipsum dominum cælum, terras, ignem, mariæ, & omnes denique naturas, quæ cæli ambitu continentur, hominum causa condidisse? Non enim sibi, qui nullo domicilio, ut commodius habitaret, indigebat; non Angelis, qui mentes purissimæ sunt, neque ullam sedem corpoream, in qua locati se deant, requirunt; sed hominibus tantum, quos solos ex omnibus animantibus imagine suæ mentis illustrauit, mundum clarissimis luminibus distinctum, & varijs opibus instructum, & ornatum fecit, & opere admirabili perpoliuit. Et tamen ipsi argumentis, si tunc, cum mundum edificauit, in consilium fuisset adhibitus, uti potuisset. Hominum causa, quibus nihil est fragilius, tantum, & tam præclarum opus effecit? Argumentum quidem magnam vim habet

ad clementiam summi Domini celebrandam; non autem ad opus clementiæ ipsius labefactum. Tanto enim beneficium mirabilius est, quanto illi, quibus affertur, minus illo digni sunt. Præterea poluit ille clementissimus Dominus, ut homines, quos ad sui imaginem finxit, & quibus terrarum imperium delegauit, ita se in terram abicerent, ut non mentes ad ortus sui principium frequenter excitarent. Deumque parentem agnoscerent. Qui enim ita se propter naturam mortalem contempnit, ut nihil immortale, atque Diuinum moliantur, hi brutis animantibus annumerandi sunt. Insuper namque dignitatis obliuiscuntur, nec intelligunt se esse ad imperiū natos. Quamuis enim corpore sint fragiles, & imbecilli; mente tamē, & ratione, qua nihil est in omni natura præclariius, immortales, atque Diuina quadam forma præditi sunt. At homines, contra naturæ præstariam, immemores officij, immemores laudis, & honestatis, a Deo penitus auersi, se se libidini, & impuritati dederunt. Itaque pater optimus rationem inuit, quemadmodum homines, quos magnitudine Regiæ dignitatis, & amplissimæ dignitatis exornat, terras intueri desineret, & supera, atque cælestia cogitaret; ut ita posset, ipsius patris summi beneficio, in statum, vnde conciderant, cum amplificata dignitate restitui. Ad quod efficiendum nullum remedium convenientius adhiberi potuit eo, quod Dei filius adhibuit. Cum enim homo fieri voluit, ut nos secum fœdere sempiterno coniungeret, cum poenas nostris sceleribus debitas ipse luit, ut Diuino iudicio satisfaceret, cum pro omnium salute sanguinem profudit, ut omnes facris sanctissimis expiaret; immensæ potentie, sapientiæ, iustitiæ, probitatis monumenta constituit, quibus nos amore tantæ benignitatis incenderet, & studium iustitiæ acriter incitaret. Itaque nec audaces sumus, cum, Deum hominem factum fuisse, confitemur: in eo enim opere illius immensam potentiam, & infinitam clementiam admiramur: neque superbi, & insolētes; non enim salutem nostram meritis nostris, sed magnitudini immensæ illius benignitatis adscribimus; & simul dignitatem nostram, quæ scimus esse sanguine Diuino constitutam, multo acrius, & diligentius nobis tuendam esse indicamus. At, inquit, crucis species horrorem incutit, & homines a studio pietatis abducit. Non vides igitur, (o Philosopho) quantum sit in Christo numen, atque potentia? Nam, contra naturam crucis, Christi numine factum est, ut crux non exterreat homines, sed eos ad se acriter, atque vehementer alliciat. Qui fieri enim potuisset, ut humanum genus, cum natura ad voluptatem propensum sit, & dolores extimescat, repente voluptates aspernaretur, atque dolores contemneret, nisi illud vis Diuina ad tam præclarum facinus impulsisset? Cernis, innumerabilem multitudinem virorum, mulierum, virginum, & puerorum pæne infantium

ad

ad Crucis societatem inflammatis animis adspirare, dolores contēni, cruciamenta negligi, sanguinē profundū, summamque gloriā in cruciatibus summis constitui; & dubitas, quin tā Diuina cōstātia a Diuina virtute profluxerit? Quid enim eos ad Christum allexisset, nisi lex Diuina mentibus oblata, Diuinaque sapientiæ decreta, Diuini Spiritus afflatu, & impulsu percepta, cognita, & constituta? Num voluptates, vitæque lenocinia, & blandimenta? At fateris, illis pro vitæ delicijs supplicia constitui. Num eloquentiæ admirabilis vis, & amplitudo? At tu eorum magistris hoc quasi probum obiectas, quod fuerint infantes, & artium humanarum prorsus imperiti. Quid ergo aliud esse potuit, præter vim Diuinam, quæ animos cælesti luce completos ardore pietatis inflammauit, ut in doloribus summis summam virtutis præmium in hac vita collocarent? Qua eloquentia Plato, Græciæ vir sapiētissimus, fuerit, eius monumenta declarant. Magnus præterea virtutis magister exstitit, incredibiliq. semper studio elaborauit, ut homines ad virtutem cupiditate verissimæ laudis incenderet. Athenis, cū nihil proficeret, relictis, Aegyptum, Sirenem, Siciliam, Italiam, ut inueniret, cui virtutem traderet, peragrauit. Si virtutis opinio valuisset, nemo fuit illis temporibus virtutis opinione præstantior. Si eloquentiæ viribus insitæ penitus opiniones euelli potuissent, nemo fuit Athenis, (quæ ciuitas eloquentiam aluit, ad summumque perduxit) qui Platonem eloquentia superaret. Præterea, non labores ingentes, & cruciamenta proponebat, sed homines ad virtutis studium virtutis ipsius illecebris inuitabat. Sed, quid tādem effecit? Quæ vitia sustulit? Quas libidinis fibras amputauit? Quam Remp. cum valde cuperet, moribus, & institutis recte constituit? Nullam prorsus. At nostri homines, barbari, & inculti, atque totius doctrinæ politioris ignari, mundum immutarunt, & a vitæ flagitijs ad studium religionis, atque pietatis, & iustitiæ traduxerunt, & homines innumerabiles tanto virtutis robore munierunt, ut, præ verissimæ dignitatis studio, mortem, & cruciatum contemnerent. Vnde colligitur, id tantum opus Diuinæ virtutis, atque sapientiæ præsidio perfectū, & absolutum fuisse. Libenter autem a Græcis audierim, cum multi homines, olim sapientiæ studio flagrantes, in decretis suis vitam beatā ponerent, num illorum quispiam pro decretis suis vitam in summum discrimen induxerit? num mortem, ut constantiæ testimonio disciplinæ suæ fidem confirmaret, oppetendam existimaret? num, ut alijs salutarem disciplinā traderet, cum vitæ periculo pestiferas opiniones ex animis euellendas susceperit? Nō certe. Aut enim id, quod sectæ tuendæ gratia disputabāt, minime sentiebant; aut infirmum sensum decretis suis adhibebant; aut hominum salutem ad se pertinere minime putabant. Si decreta sua minime vera credebant, fallaces; si infir-

mum assensum illis adhibebant, opinatores; si salutem hominum negligebant, inhumani, & nullo modo sapientes erant appellandi. Non enim fieri potest, ut aliqua virtutis, & honestatis pars a veræ sapientiæ studio seiungatur. Vbi igitur vel pro veritate mendacium, vel pro cōstātia fluxa fides, vel pro studio salutis communis immanitas in vita dominatur, ibi nullus omnino locus sapientiæ veræ relinquitur. Cum vero contra videris, innumerabiles homines pro Christi fide, sanctitate, religione, vitam in tormentis libenter abicere, non tandem intelliges, eos, qui sapientiæ nomen captabant, insipientes fuisse; & eos, qui minime sapientiæ nomen arrogabant, Diuinæ sapientiæ compotes exstitisse? Ut enim opinionis imbecillitas, & incōstantia est vanitatis, & falsæ sapientiæ comes, ita constantia est semper cum sapientiā vera coniuncta. Ergo, cum nulla maior vniquam, non dicam in vllis gentibus, sed in illis etiā viris, qui summa ingenia ad exquisitā disciplinā contulerunt, constantia in fide retinēda perspecta fuerit ea, quæ Christiani in cruciatibus retinebant, dubium esse poterit, quin illi soli sapientiam consecuti fuerint? Quod minime mirum est. Cælum enim semper spectabant; numinis opem noctes & dies implorabant; virtutis Diuinæ magnitudinem sibi ad imitandum proponebant; Christi meritis innixi, supra sidera sublimes efferebantur; Diuinæ mentis agitatione, beatorum regionem peragrabant; Diuinæ mentis speciem, quoad licet, & fas est, in hac vita, mentis oculis vsurpabant; amore tantæ pulchritudinis incensi ferebantur; colloquio Diuino iucundissime fruebantur; eamque a Deo doctrinam capiebant, quam nullum humanum ingenium fuit vniquam flagranti studio consecutum. Ergo, cum eorum fides non esset hominum auctoritate nixa, sed Diuini Spiritus testimonio confirmata, mirum videri non debet, tantum esse nationis Christianæ robur, ut eam nemo possit de statu conuellere. Habet enim hoc omnis homo, qui semel sese ad Christi studium ardentem applicat, ut, quamuis cernat, omnes homines diuersam ab illo sententiam sequi, & omnibus ob eam causam mortalibus, ut homo demens, & communis sensus ignarus, ludibrio sit, & illum cuncti, ut furiosum, & insanum, sultibus insequantur, ipse tamen constans, erectus, & excelsus, in omni rerum discrimine, & malorum omnium tempestate, permaneat. Ipse namque sibi veræ sapientiæ conficius erit, & reliquos homines temeritatis, & amentię condemnabit. At hoc, inquit, summæ temeritatis est, cum ab omnibus dissentias, tibi vni sapientiam insolenter assumere. Effet quidem, si ingenium suum omnibus ingenijs antefereat. Quod tantum abest, ut faciat, ut naturam suam contemnat, atque pro nihilo putet. Cum vero non iudicium suum, sed Diuinū testimonium hominum vagis, & errantibus opinionibus anteponat, sapientis hominis officium

Osor. Tom. 2.

Bb

ficiū

ficium facit. At Deus est, qui in Christianorum animis insidet; qui eorum mentes illustrat; qui Christo testimonium dat. Qui credit (inquit Ioannes) in filium Dei, testimonium habet in semetipso. Hoc autem satis experimur, cum, expiati ab omnibus flagitijs, inflammati rerum celestium cupiditate, longius extra corpus excurrimus, ut cum Deo animo soluto, atque libero colloquamur. Tunc igitur Divina responsa percipimus; specie Divinæ pulchritudinis incendimur; miroq. desiderio illius, & ardenti cupiditate flagramus; & lacrymas cum admirabili incunditate profundimus; & admiratione etiā interdū defixi, vehementer obstupescimus. Hoc igitur qui sentit, & percipit, & cum maximo fructu sæpius experitur, qui Divini spiritus ductu, & imperium sequitur, qui ad firmam spem immortalis gloriæ Divinæ mentis viribus excitatur; quo modo potest, aut hominū errante iudicio commoveri, aut corporis doloribus a mentis statu demigrare? Ergo, si nemo sapiens est, nisi quem Deus erudit; & ipsi, quoties nos ipsos a corporis consuetudine senocamus, ut Deū puro animo contēplemur, perfecte sentimus, nos celesti disciplina diuinitus admoneri; non ne satis constat, eos solos esse sapiētes, qui Christi Crucem subierunt, & sese in illius studium, qui Cruce configi pro nobis voluit, ardenti animo contulerunt? Neque enim sumus verbis eloquentia humana ad persuadendum concinnatis impulsus, sed Spiritus Divini vocibus incitati. Quocirca mirandum non est, ab ijs, qui Christum sequuntur, sperni voluptates, contemni dolores, vitæ commoda pro nihilo duci, eorumq. animos cupiditate diuinitus inflammari. Dei enim monitis, & institutis, in vita diriguntur; ope Divina muniuntur; ad Deum sensu voluptatis admirabilis alliciuntur; & iecireo minime vllis hominum viribus, aut insidijs possunt a Dei cōiunctione diuelli. Quis nos, inquit Paulus, poterit separare a caritate Christi? Num ærumne, aut angustia, aut afflictio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? Quemadmodum scriptum est, Propter te quotidie morti tradimur, & quasi oves cædi destinatae ad mortē ducimur. Sed in his omnibus victoriam consequimur ope illius, qui dilexit nos. Certus enim sum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque aliquid aliud poterit nos separare a caritate Dei, quæ est Christi Iesu Domini nostri virtute cōfirmata. Hæc quidē Paulus non verbis tantū, sed multo etiā clariū factis ostendit: idem reliqui omnes, qui vestigijs illius insisterent, fecerunt; similiq. virtutis constantia, dolores, & supplicia pertulerunt; & usque ad extremum vitæ spiritum inuictō animo pugnaverunt; ut eam coronam adipiscerentur, quæ est omnibus, qui pro fidei sanctitate dimicarunt, in cælo propolita. Quemad-

modum Paulus ipse dicit: Bonum certamē certavi: cursum consummavi: fidem servavi: quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa iustus iudex: nō solum autem mihi, sed omnibus, qui diligunt adventū eius. Audis verissimā sapientiæ vocem, Divinæ constantiæ testimoniū, virtutis robur inuictum; & dubitas, quin animus tam Divinis opibus instructus possit a se omnes impetus hostiles reprimere? Quis autem hanc viri Divini virtutem exaggeravit? Quis illius statum tam firmo præsidio munivit? Quis animum illius rāis opibus instruxit, ut eum nullæ vīquam tempestates conuellerent? Christi Crux est illa, quæ animos excelsos, & inuictos efficit, & cupiditate immortalitatis incēdit. Nō igitur Crux, ut dicebatur, exterreret; sed allicit, & inuitat, studiumq. pietatis inflammat. Cū sublatus fuero, inquit Christus, a terra, omnia trahā ad me ipsū. Christus igitur actus in Crucem, hunc ardorem in animis incitavit, ut multi Crucē omnibus opibus, & emolumentis, & voluptatibus longe prætulerint. Et, quo minus huius tanti miraculi rationem perspicitis, eo clariū apparet, hoc amoris incendium esse Divinis viribus excitatum. At illud argumentum, quod sequitur, leuissimum est. Deus aut propter sapientes, aut propter insipientes naturam humanam assumpsit, ut mori pro omnibus posset. Sapientes autem omni miseria vacabant; insipientes erant pœnis, non maneribus, afficiendi: nulla igitur erat causa, cur homo fieri vellet. Si ad hunc modum argumentari licet, sic etiam rationem concludam. Aut Deus propter sapientes mundum edificavit, aut propter insipientes. Sapientes nulli naturæ, atque studio sunt: licet quidā falso sapientiæ nomē usurpent: insipientes, digni supplicio sunt: nulla igitur causa fuit, cur Deus mundum construeret. Qui sic argumentatur, non videt, eam esse Divinæ probitatis amplitudinem, ut omnibus cōsultum esse velit. Sol enim iustis, & iniustus exoritur; & pluvia e cælo demissa super omnes effunditur. Præterea, ut ex sanctis litteris didicimus, omnia Dei opera sunt ad electorum gloriam reuocanda. Electi vero sapientes sunt. Non erant illi quidem sapientes: neque enim sapiētiæ semen est natura terris ingentū, sed Dei gratia, & benignitate e cælo demissum. Eam igitur illi consequuntur, qui cælestia, atque Divina ardenti fide suscipiunt. Electorum igitur causa, nempe qui sapientes erant futuri, Deus homo fieri voluit. Atque, ut videas, quā iusta causa huius tanti muneris exstiterit, causam illā mundi gignendi, quā Platonis Timæus assignat, mecum recognosce. Quæramus, inquit, causam, quæ impulit eum, qui hæc omnia machinatus est, ut originem rerū, & molitionem novam quæreret. Probitate vī delicet præstabat: Probis autem inuident nemini. Itaq. omnia sibi similia generavit. Hæc mirum gignendi mundi causa iustissima. Et hæc

2. Tim. 4.

hæc quidem Plato diuinitus. Non est enim Dei potentia in dubium reuocanda: non illius consilium inconsiderate, & temere perquirēdum: non aliæ rationes peruestigandæ. Hæc vna causa contenti sumus, quæ in Dei probitate consistit. At Dei probitas, cum sit immensa, non potest vllō modo mundi huius molitione definiri. Ergo, cum neque potentia, neque probitas vllis terminis includatur; neque dubium sit, quin is possit, quæcumque velit; & velit omnia ad similitudinem sui perducere; quo modo verum est de opere illo dubitare, quod erat maxime ab infinita probitate postulandum? In omni igitur quæstione, quæ de rebus Divinis habetur, cum de infinita potestate, & probitate dubitare minime liceat, id solum considerandū est, quā id, de quo agimus, aptum, & consentaneū Divinæ probitati sit. Neque enim muneris amplitudo homines perturbare debet; immo potius accepti muneris fidem confirmare. Principē enim maximū maxima largiri decet; Deum vero diuina beneficia cōferre. Nō enim sunt fines infinitæ bonitati constituendi. At homines, cum Deū ex natura sua fingant, & iecireo potentiā illius angustis sane finibus circumscribant, & probitate ingenio suo metiantur, sit, ut de potentia Divina sæpe dubitēt, fidemq. multis operibus Divinis, propter admirandum immensæ probitatis exemplum, nequaquā adhibeant. Hinc omnes opiniones pestiferæ, quas hominum perditorum vita recepit, ortum habere. Aut enim homines de potentia, aut de probitate Divina dubitant. Quasi vero, quāta Dei potentia, atque probitas in mundi fabricatione consisterit, ingenio consequantur; aut non eo magis perspicere possit opus Divinū esse, quo maius, & magis admirandum exstiterit, lōgiusq. humani ingenij facultatem superauerit. Infinita namque probitatis est, immensum, & infinitum beneficium conferre; & se cum illis, quibus salutem dare vult, largitate infinita communicari. His igitur argumentis Græcorum magna ex parte dilutis, restat, ut videamus, quā conueniens, & aptum fuerit Divinæ probitati id, quod Christiana religio confitetur. In primis vero statuendum est, Deum aliter ea, quæ mente, & ratione carent; aliter ea, quæ sunt ratione prædita, lege deuinxisse. Ea enim, quæ minime arbitrij sui sunt, ita mouentur, ut nunquam sibi impositam legem transiliant. Nec enim cælum motum, & conuersionem suam certis temporibus intermitte; neque sidera suo loco migrant; neque mare, terras fluctibus obruit; neque tellus herbas, & fruges effundere desistit; neque aliquid denique aliud, quod arbitrio suo careat, secus quidquam gerit, quam est illi a principio Dei lege, & imperio constitutum. At illis formis, atque naturis, quæ rationis, & consilij participes sunt, ita leges dedit, ut eis, vtrum vellet, liberum relinqueret. Poterat enim Angelus, & potest quilibet homo, vel legi pare-

re, vel legem transgredi; & ita vel præmia iustitiæ consequi, vel iniuriæ pœnis obligari. Secus enim nulla Divini iudicij ratio constaret. Ea enim, quæ naturam necessario consequuntur, neque laude, neque vituperio digna sunt. Præterea, hoc est Dei bonitati propositum, ut nos sui similes efficiat. Hoc fieri non potest, nisi Divinis virtutibus excolamur: virtus autem non est, quæ non sponte suscipitur. Itaque sit, ut, ubi voluntas libera non est, neque virtus exstare possit, neque vlla spes Divini status ascendi relinquatur. Cum igitur homines non cogendi, & ad officium compellendi, sed modis omnibus inuitandi, & alliciendi fuerint; quæro, quæ ratio cōmodior ad voluntates alliciendas, & ad studium virtutis excitandum excogitari potuerit ea, quā clementissimus ille Dominus, & parens optimus, cum humanam naturam secum ita coniunxit, ut homo fieret, admirabili consilio consecutus est? Nulla profus. Quid est enim amore ad voluntates excitandas efficacius? Quid autem est ad excitandum amorem vehemētius vera pulchritudine, in oculis, & ad spectu propolita? Quæ autē alia vera pulchritudinis ratio animo fingi potest, præter eam, quæ Divinæ benignitatis splendore, & magnificentia continetur? Quid autem magis Divinam benignitatem in animis hominū defigere potuit, quā illud admirandum probitatis exemplum, quo Dominus pro seruis, innocens pro maleficis, Deus pro impuris hominibus, mortem, & cruciatum expetiuit? An est aliquid virtute pulchrius, & amabilius? Aut aliqua virtus illustrior ea, quā Princeps sese pro suorum salute ad mortem offert? Nō profecto. Agraulos, Pandionis filia, quod se exitio, patriæ amore, deuenerit, honoribus Divinis affecta fuit. Codrum similiter idem Athenienses miris in cælum laudibus extulerunt. Decij apud Romanos tantæ admirationi fuere, ut eorum nomen immortalitati consecratum sit. Est enim hoc animis omnium hominum penitus insculptum, ut eos, qui vitam pro Reip. salute in summum discrimen inducunt, Divinos existiment. Plato eos, qui pro patria fortiter dimicantes occumbunt, heroes haberi, eisque honores prope Divinos institui iubet. Aristoteles hanc vnam virtutem reliquis omniū virtutum laudibus anteponit. Hanc multi Philosophi laudibus plane Divinis afficiunt: hanc homines eloquentissimi tantis ornamentis illustrandam existimarunt, ut omnem dicendū vim in ea celebranda, & exornanda consumerent. Ut autem hominum excellentium testimonia, integræq. naturæ iudicium relinquamus, ipsum rerum omniū Dominum legimus in sanctis litteris hac vna virtutis ratione sæpe placatum fuisse. Cum enim Hebræos delere statuisset, & Moses se medium interposuisset, ut pœnas populo debitas ipse pro omnibus, si ita opus esset, animo libente sustineret, ipse Deus sese a cæde continuit, & multitudini clementer

Vitam pro
Reip. spernē
tes, Divini
habentur.

ignouit. Apud nonnullos Prophetas conque-
ritur, quod nullus in Hebræorum multitudine
reperiri posset, qui promptus, atque paratus es-
set ad corpus suum pro omnium salute, cum
Diuinum iudicium immineret, opponendum.
Hæc igitur virtus non solum apud homines
semper illustris, & ampla fuit; verum & Diui-
no testimonio sic comprobata, vt in ea demum,
quasi in quodam sacrificio magnificentissimo,
atque gratissimo, singularis sanctitas, summaq;
placandi numinis ratio constituta videatur.
Si hæc igitur heroicæ virtutis officia summa
sunt, si gloriosa, si prædicanda, si vehementer
amabilia, si, cum a cive conferuntur, admi-
randa, si, cum a ciuitatis principe suscipiuntur,
Diuina; quid erit existimandum, cum sum-
mus rerum omnium conditor pro hominibus,
quos in se ingratos, & sceleratos expertus fue-
rat, terras inuicere, humanam formam in-
ducere, seque ad sacrificium pro omnibus of-
ferre constituit, vt Patris numen eis propi-
tium redderet, illosque iam morti sempiternæ
destinatos, in vitam sempiternam renocaret?
Hæc immensa Dei benignitas animaduersa,
non amoris pietatis inflammabit? Non omnia
vitæ discrimina libenter adire compellet? Quid,
quod Dei filius Crucis supplicio non modo im-
mensæ caritatis officio perfusus fuit, ve-
rum & singulare iustitiæ munus exsecutus
est? Sic enim Deus clementiam tuetur, vt ius-
titiæ simul partes singulari ratione suscipiat.
iustitiæ autem ratio flagitabat, vt iuris Diuini,
hominum scelere violati, æquabilis compen-
satio fieret. Nulla autem vis erat in terris, quæ
violati numinis iniuriam compensaret. At si-
ne debita offensæ satisfactione, Diuini iuris ra-
tio minime patiebatur, vt genus humanum,
omni scelere contaminatum, quod maiestatem
Diuinam offenderat, in gratiam a Deo recipe-
retur. Fuit igitur commodum, vt humana na-
tura Diuinæ coniuncta adeo locuples fieret, vt
abunde patri pro sceleribus humanis satisfacere-
ret. Hoc igitur Christus a natura Diuina sum-
psit, vt corpus illius sanctum, innocens, nulla
omnino peccati contagione maculatum, vim
infinitam possideret, qua posset debitum, quo
eramus omnes obstricti, dissolvere. Quod non
rapui, inquit ille, exsoluebam. At, inquis, iustum
non est, vt innocens pro nocentibus penas
luat. Quid? si quispiam sponte sua, cum cernit
hominem addictum a creditore trahi, pro illo
pecuniam soluit? Non est æquum, vt is, qui erat
alieno are vehementer obstrictus, aliena pecu-
nia liberetur? Cum igitur Dei filius, qui so-
lus nos redimere poterat, pro nobis sponte sua
debitum soluit; non ne vides iure factum esse,
vt nos illius sanguine in libertatem vindicare-
mur? At, indignum, inquis, est Dei clemen-
tia, & æquitate, innocentis supplicio delecta-
ri. Non supplicio delectatur, o Philosopho,
sed virtute, beneficentia, & caritate, quæ sup-

placium pro omnium salute contemnitur. Et
interim hic summus iustitiæ Magister eadem
opera Diuinæ caritatis, atque iustitiæ mirabile
nobis exemplum proposuit. Caritatis quidem,
cum sic statuit, vt filius pro omnibus mortem
oppeteret, & supplicia acerbissima pateretur;
iustitiæ vero, cum nos in gratiâ recipere noluit,
nisi prius idem filius debitum, quo eramus ob-
stricti, dissolueret. Qui nobis filij vnici sangui-
nem largitus est, quid ad salutem necessariū de-
negabit? Qui proprio filio, vt Paulus inquit, non
pepercit, sed ab illo penas nostræ sceleris ex-
petiuit, quæ tandem supplicia nostris sceleribus,
si fuerimus in tantum beneficium, & mu-
nus ingrati, constitueret? Christus igitur, Crucis
supplicio, simul & amorem probitatis excita-
uit; & metum iudicij seuerissimi animis no-
stris obiecit. Et, cum ad spem simul erigendi, &
metu coercendi simus, rei vtriusque salutarem
disciplinam sanxit. Quis enim non speret sibi
ad ascensum in cælum datum iri, cum cernat, sa-
lutem, & dignitatem suam fuisse Christi Dei
filij sanguine constitutam? Quis rursus non Di-
uini iudicij seueritatem pertimescat, cum eun-
dem Dei filium pro alieno scelere tantis pœnis
excruatatum adipiscitur? Præterea ille Princeps
optimus habendus est, qui leges, quas sanxit,
operibus comprobat, moresq; suos in publi-
co suis ad imitandum proponit. Omnes enim,
Principum mores, & instituta sequuntur. Prin-
ceps autem nobis summus, atque sempiternus
ipse Deus est. Veteris autem Philosophiæ præ-
ceptum illud memoratur, quod est e sanctis litte-
ris sumptum, Deum sequere. Itaque, vt etiam
sapientia Græca tradit, Deus nobis summa vi-
gilantia, & alacritate sequendus erat. Quo mo-
do autem illum sequi, & imitari poteramus,
cum a nobis videri non posset? Ex natura, in-
quis, operibus agnoscere poterat. Recte mones.
Sed illud etiam velim adicias, quo tandem mo-
do illum imitari debeo. Iubes ne, vt ipse cælum
aliud, atque terram aliam, & animantia, atque
sidera faciam? Non, inquis: Sed virtutem imi-
tare. Eam igitur virtutem, quam imitari per-
cupio, propius intueri volo. Aliter enim, quæ
virtutis ratio illi cordi sit, explicare non satis
potero. Ne id igitur homines desideraret, fuit
immensa Dei benignitas, & sapientiæ consen-
taneum, vt Deus sub humana forma se ad ho-
mines docendos daret; vt non solum oratione
iustitiæ disciplinam traderet; verum sanctissi-
ma vita, & factis egregijs, quid Deo gratissi-
mum esset, ostenderet. Erat Deus superbia gra-
uiter offensus; humilitate igitur, & modera-
tione explicandum fuit, quantum Deo sapiens
animi demissio, atque moderatio placeret. Vi-
ta sordes, & impuritates, effrenatæq; libidines
iram numinis incitabant: congruè igitur fuit,
vt Dei filius exemplo suo castimoniam corpo-
ris, & mētis integritatem sanciret. Crudelitatis,
& immanitatis cum Dei clementia bellum omni-
odio imbutum gerebat: fuit igitur necessariū, vt
is in

Rom. 8.

Principum
mores om-
nes sequun-
tur.

is in oculis hominum omnia studia vitæ ad be-
nificenciam conferret; vsque adeo, vt etiā pro
hostibus oraret. Erat voluntas nostra a Dei vo-
luntate penitus auersa. fuit igitur opus, vt, il-
lius exemplo, qui dicebat, Non mea voluntas,
sed tua fiat, videremus, omnes actiones, & co-
gitationes esse ad Dei voluntatē conferendas.
Mentis effrenatæ rebellio, qua homines Dei
imperium nefarie detrectabant, apertè ab ho-
minibus tuendis, & conseruandis auerte-
bat: ideo consentaneū fuit, vt Christi obedientia
sua numen Patris nobis iratum placaret; & il-
lis, qui deinceps illius iussis obedirent, causam
salutis afferret. Et, quia summa obedientia non
in delicijs, & vitæ iucunditate, quam sponte no-
stra suscipimus, sed in laboribus, atque dolori-
bus, a quibus natura refugimus, aperte decla-
ratur; commodum fuit, vt is, cuius obedientia
nostræ rebellionis, & cōtumaciæ scelus erat ex-
piandū, fieret obediens vsque ad mortē, & non
ad quoduis mortis genus, sed ad id, quo nullū
erat detestabilius, nempe ad Crucis supplicium.
Cernis iam animo, quantas Diuinæ sapientiæ
opes in se Crucis huius disciplina cōtineat: cer-
nis cōpressam, & edomitam libidinē, & insolē-
tiam; temeritatē, & audaciam profligatā; opes
immensas benignitatis, iustitiæ, obedientiæ ex-
plicatas; homines in ardentissimū studiū ipsius
incitatos; & tamē heres, & dubitas, neque Cru-
cis vim, atque cæleste numen amplecteris? Ad-
de nunc patientiæ robur, quod reliquas virtu-
tes præsidio Diuino confirmat. Frustra nam-
que bellum contra vitiorum labes, & impurita-
tes, suscipimus, si in medio certamine, aut obla-
ta voluptate liquefacti, aut dolore victi, rectū,
& confirmatum sensum deponimus. Patientia
igitur nobis opus est, quæ statum animi ful-
cit, & coronam stabilem, atque sempiternam
consequitur. Non satis igitur fuit Christo, ludi-
bria, conuicia, maledicta sustinere; nisi etiam,
vt nos exemplo suo confirmaret, acerbissimos
excruatatus admirabili quadam patientia tole-
raret. Vt enim Petrus ait, cum maledictis ve-
xaretur, nemini maledicebat; cum tormentis
afficeretur, nemini minas proponebat. Si igitur
Deus sequendus erat; si Deum sequi mini-
me licebat, nisi videretur; si videri non pote-
rat, nisi homo fieret; vt homines non verbis tan-
tum, sed exemplis in verissima virtutis stu-
dium incitaret; quid potuit ad hominum salu-
tem vtilius, & prouidentius fieri, quam ipsum
Dei filium intueri pro hominum salute con-
fixum maledictis, concisum vulneribus, excru-
atatum doloribus, inuictaq; patientia hæc om-
nia perferentem, vt non modo penas pro no-
bis lueret, verum & nostros animos Diuinæ
virtutis exemplo, & inuicta patientia confir-
maret? Quid est igitur, quod Philosophum con-
turbare possit, si de potentia Diuina non am-
bigit, si Dei probitatem nullis sinibus arceri
confiteatur? Si nullum beneficium fuit magis
immemis probitati consentaneum, quid relin-

1. Petr. 2.

quitur, quod hominum fidem impedire pos-
sit, quo minus salutē suam animo grato, atque
memore cōplectatur? Neque enim Dei naturā
dicimus dolore affectā, neque immutatā, neque
maiestatem illius imminutam asserimus. Quid-
quid enim molitur, & efficit, sine mutatione
efficit: non enim tactu, sed immensa virtute,
opera sua conficit. In Christo quidem latebat,
sed naturam vniuersam numine suo contine-
bat; & cum homo pateretur, illum nullus dolor
attingebat; sed tantum sub hominis veri for-
mæ, & speciei humani generis salutem cōstitue-
bat. Admiraris, quod homo fieri vellet? Ad-
mirari desine. Infinita namque probitatis est,
mentes sibi infinita ratione deuincere. Quod
pro omnibus pati secundum hominis naturam
voluerit? At id eiusdem immensæ probitatis
est, commodorum suorum obliuisci, vt alio-
rum commodis, atque salutis prospiciat. Nihil
reliqui est, quod homines conturbet, nisi mune-
ris amplitudo. Quasi sit, quod magis immen-
sæ probitati conueniens sit, vt iam diximus,
quam immensum, & infinitum munus, & in-
explicabile munus beneficium. Ne autem plu-
ra persequar, in Cruce pater ille summus sapi-
entiæ summæ disciplinam constituit. Hoc enim
effari videtur: O miseri mortales, quos volun-
tatis vestræ studium mentis lumine priuat, &
in miseræ sempiternæ regionem præcipites
exturbat, pestem nefariam fugite; & cladem,
quæ vobis impendet, arcete: quod vt facere
possitis, meam disciplinam auribus, & ratione
percipite. Et, quia omnes insidiæ vestris animis
ab immoderatione vestræ voluntatis, atque li-
bidinis intenduntur, vt benignitate mea frui
possitis, voluntatem vestrā, quæ vobis perniciē
machinatur, summo studio cōprimite, & meæ
voluntati, quæ vestram salutem tuetur, dili-
genter obtemperate. Quid autem est, quod
a vobis expeto? Quod vobis tributum impe-
ro? Quod munus? Vt salui, & ornatī sitis, effla-
gito? Vt numquam a voluntate mea discedatis:
quam vt intueri possitis, eam vobis in summa
proponam. Omnia, quæ naturæ operibus e-
docui, quæ lege sanxi, quæ per prophetas expli-
cui, in Cruce, in quam filius meus dilectus, vt
humanam salutem constitueret, agi sustinuit,
perfecte consistunt. In ea enim Cruce, quæ mū-
do salutem peperit, omnem verissimā sapien-
tiæ rationem, firma vitæ vestræ præsidia,
summa dignitatis ornamenta fixi, locaui,
constitui, & illius opera voluntatis meæ fru-
ctum patefecit. Si vultis igitur, quid velim, quid
exigam, quid præscribam, in summa compre-
hendere; hoc tantum volo, vt in Christum Cru-
ci pro vobis affixum respiciatis, & nullum cla-
rius studium sapientiæ requiratis. Qui enim
voluntatis suæ temeritatem compresserit; qui
cupiditatibus suis crucem defixerit; qui, com-
modorum suorum oblitus, omnia studia vitæ
in vtilitatem humanam contulerit; qui pro om-
nium salute vitam vel abiecerit, vel in disci-
Osor. Tom. 2. B b 3 men

Christi ad
mortales
oratio.

men induxerit; qui labores, & dolores pro sanctitate iustitiae susceptos patienter, & mansuete tolerauerit; qui denique sese totum ad filij mei carissimi imitationem contulerit; is voluntatem meam sequetur, & mihi gratus, & acceptus erit, & in filijs meis annumerabitur. Et haec quidem Deum dicere cogitemus, & alia plura, quae explicare non possumus. Quod si sapientia Dei notitiam continet, Christi crux nobis Dei notitiam multo clarius, quam unquam tradita fuerat, explanauit. Dei namque probitatem, immensam sapientiam, iustitiam, vim infinitam sempiterni numinis exposuit; per eam enim ex ignominia decoris amplitudo, ex doloribus voluptatis sempiternae iucunditas, ex morte vitae Diuinae admirabilis splendor eluxit. Caeli quidem enarrant gloriam Dei: sed opera caelestia tantas vires non habuerunt, ut hominum mentes ab impietate ad pietatem conuerterent. Magnum fuit beneficium in lege Diuinitus promulgata generi humano concessum: sed lex non tantum habuit momenti, ut animos flagitijs, atque sceleribus obligatos e vitiorum vinculis expediret. At hoc maximum omnium beneficium, cum amoris Diuini multo clarius argumentum contineret, tantas vires habuit, ut terras vniuersas immutaret. Verba enim deficiunt, ingenium obruitur, mens obtusescit, quoties intelligit, Dei filium pro hominibus, hostili odio ab illius religione dissociantibus, mortem, & cruciatum libentissime pertulisse. Itaque homines, qui Diuini Spiritus impulsu hanc tantam vim benignitatis animo considerabant, amore non saeuo, sed iucundissimo saucij, extra se rapiebantur; cupiditate gloriae immortalis incensi ferebantur; ignis eos intus exurebat, & ad actiones praecelaras acriter, atque vehementer incitabat; tantaque erat amoris vis, ut nihil ardentius cuperet, quam vitam in tormentis abijcere. Quod certe fieri ab illis minime potuisset, nisi mentes eorum, lumine Diuinae mentis illustratae, id viderent, cuius tam amabilis species esset, ut mori milles valde exoptandum iudicarent; dum eum statim assequerentur, in quo posset iucunditate illa sempiterna potiri. Videbant igitur animis, & iam sentiebant, & contemplabantur aliquid, in cuius fructu vita beata consistit: aliter enim nunquam se in tam multos labores, & tanta vi ta pericula, tam ardentibus animis intulissent. Sed a Graecis philosophis interim quaeram, num opinarentur, Deos inter se dissidere, alios alijs infidias moliri, & acerbissimis odijs decertare? Negabunt. Num adulterijs, & nefanda libidine contaminari? Id etiam nimis absurdum, & impium esse fatebuntur. Num Apis, Aegyptiorum boui, quem illi Deum habebant sanctissimum, aut Anubi, aut Serpenti, aut Crocodilo, Diuinitatem tribuendam censuerint? Neque hoc quidem ferendum esse dicent, ut monstrosi sacra sollempnia fiant. Rursus interrogabo, quo modo, cum id recte sensissent, non omnem ope-

ram posuerint, ut suis ciuibus errorem adeo persistere detraherent? Aut enim credebant, Deos esse flagitijs infames; aut parum interesse, qualis de mente Diuina opinio haberetur, iudicabant; aut verum profiteri, ne in multitudinis offensionem inciderent, non audebant. Si Deos esse credebant turpissimis vitijs inquinatos, erant scelestissimi; si parum, qualibus opinionibus esset instituta religio, ad vitam rectissimis institutis moderandam, referre, credebant, amentissimi; si vero ciues suos ab errore reuocare non audebant, ignauissimi. Si igitur neque scelus, neque amentia, neque timiditas cum sapientia simul habitare potest; & eos constat, aut impios, aut amentes, aut valde timidos existisse; colligitur certe, eos nullum sapientiae gradum fuisse consecutos. Sapientiae namque munus est, hominum vitam consulere. Vita vero, cum homines de Deo male sentiunt, & illi vitia temere, & impudenter affingunt, constitui recte non potest. Qui enim Deum adulterum credit, continens esse non poterit; qui parricidam, pietatem violabit; qui ebrium, vino se libenter ingurgitabit; qui postremo belluam immanem, paulatim efferebitur. Hic tu, Philosopho, quam rem geris? Quo studio, & alacritate huic tanto malo resistis? Quo genere orationis homines furentes ab errore mentis abducis? Non audeo, inquis. Tibi veniam tribuo. Scio enim, non in te tantum roboris inesse, ut tibi hoc onus imponi merito debeat. Illud tamen, quod aequum est, a te iure flagito, ut eorum virtutem admireris, qui id, quod tu, tam praecelaris artibus instructus, tanta eloquentia praeditus, tam multis patriae meritis obligatus, nunquam facere ausus fuisti, cum non essent artibus istis imbuti, aut vllis humanae eloquentiae opibus ornati, summa alacritate susceperunt; neque a praecelratissimo conatu desisterunt, donec tam praecelratum facinus ad exitum perducerent. Et, quo maior est metus ille, qui te a tam honesto munere deterruit, eorum magis admiranda perspicitur, quos nulla fraudes, & insidiae, nulla tyrannorum feritas, & truculentia, nulli dolores, & cruciatus impedire potuerunt, quo minus feritates omnes impurissimae religionis expellerent. Iouem de solio detrusum; Venerem honore deiectam; Liberum, Mercurium, Cererem, Aesculapium, & reliquos falsos Deos in exilium pulsos; Apim, Anubim, Osirim, Astartem, & omnia denique numina commenticia percussa, & profligata consideras; & dubitas, quin hoc tam pulchrum facinus virtute Diuina perfectum, & absolutum sit? At ea virtus Crucis doctrina continetur, Virtus autem Diuina a sapientia Diuina dissociari non potest. Diuina igitur sapientia in Cruce, quam tu stultitia condemnas, inesse perspicitur. Sapientiam (inquit Paulus) loquimur inter perfectos: sapientiam non huius mundi, neque principum huius mundi, qui funditus euertuntur. Alibi ve-

1. Cor. 2.

2. Cor. 10.

ro, Arma, inquit, militiae nostrae non humana, sed Diuina sunt, Diuino robore, atque potentia firmata, ad demolitionem munitionum, quibus consistit demolimur, & omnem altitudinem, quae extollitur aduersus cogitationem Dei. Tu illud etiam praecelratissime dictum: Vbi sapiens? Vbi scriba? Vbi inquisitor huius saeculi? Non ne stultia fecit Deus sapientiam huius mundi? Haec quidem Paulus, qui quidem animaduerte, quibus armis sapientiam mundi funditus euertit; quo animo tantum facinus aggressus sit; quanta virtute confecerit; quanta felicitate vera sapientiae disciplinam tradiderit; & non clariora Diuina virtutis argumenta flagitabis. Sed nimirum illud est, Euangelium esse abstrusum, atque reconditum illis, quos hostis humani generis excocauit. Nam, si hoc non esset, quid clarius esse posset? Si enim Dei potentia est infinita; si probitas immensa; si bonitatis summa proprium est, summa cum mentibus, quae aliter stabiliri non possunt, coniunctio; si genus humanum erat e sempiternis miserijs eripiendum; si iniuria Diuinae maiestati facta excellenti virtutis infinita merito compensanda; si amor erat excitandus; si metus incutiendus; si documenta patientiae, & virtutis admiranda statuenda; si haec omnia fieri commode non poterant, nisi Dei filius sub humana forma, atque natura nos ad disciplinam caelestem erudiret, sanguineque suo animos nostros expiaret; quid euidentius Christiana fide potest esse; maxime vero, cum omnia bona, quibus fruimur, fuissent olim a Deo promissa, atque foedere sanctissimo confirmata? Ut ita sit, inquit aliquis, indignum erat, ut communis salutis auctor nullum fructum ex opere tam praecelrato perciperet. Nullum, inquis? Immo id nomen, secundum humanam naturam rationem, mortis ipsius meritis, atque sacrificij religione, & sanctitate, consecutus est, quo nullum clarius, illustrius, mirabilius, & salutaris concipi mente, atque ratione potest. Nemo enim unquam reliquis beneficis, & salutaris exitit, qui non eo studio dignitati suae valde consulere, quod in Christo maxime cerni potuit. Ius enim, atque sempiternum imperium administrat; caelum, & terram potestate infinita complectitur; illum enim caelites admirantur; homines iusti nomen illius venerantur; iudicium illius inferi perterriti sunt; omniumque genera (ut Paulus ait) illi flectuntur. Ita namque gloria sempiterna circumfuit, ut illi cuncti boni supplicent, & illius iussis omnes exercitus caelestes obtemperent. Decebat (inquit Paulus) eum, per quem omnia, & propter quem omnia, cum multis filijs gloria cumulare statuisset, auctorem salutis eorum, & deiatibus perfectam nominis gloriam adipisci. Ex hac Pauli sententia intelligimus, Christum morte illa clariissima decus, & nomen, & gloriam, & imperium, & regnum Diuinum, atque sempiternum consecutum, ad dexteram patris locatum, caelum regere, atque moderari, & beatas mentes luminis sui splendore, atque numine collustrare. Magnam (inquit Paulus) est pietatis mysterium:

Philip. 2.

Hebr. 2.

1. Tim. 3.

Deus manifeste apparuit in carne. Quis hoc autem optare auderet, ut oculis praecellentissimum illud nomen in humana specie latens aspiceret? Illius tamen potentia, atque sapientia factum est, ut verus Deus, verus homo fieret; & ita naturam humanam ad personam unitatem assumeret, ut nihil esset omnino de maiestate deminutum; sed mundum etiam, in vtero sanctissimae Virginis inclusus, imperio coereret. Sequitur deinde: Testimonium iustitiae consecutus est a spiritu. Dei enim spiritu demones eiciebat; morbos corporum, & animorum depellebat; mortuos in vitam excitabat; & infinitum numen operibus admirandis indicabat. Ait deinde: Apparuit Angelis. Quid hoc est? Angeli, qui semper faciem patris intuentur, non simul & filium aspiciunt? Adspiciunt certe. Sed noua illa forma Diuinitus assumpta, noua illis materiam admirationis, atque sapientiae multiplicis praeiuit; & de integro Dei potentia, atque sapientiam admirati, illi debitam gloriam tribuerunt, & nonis laudibus, & catibus numen illius celebrarunt. Nunquam suspicati fortasse fuerant, fieri posse, ut numen infinitum ita secum naturam humanam ad remedium humani generis copularet, ut, utraque natura integra permanentem, una tantum persona consisteret. Apparuit igitur multo clarius Angelis Dei immanis benignitas, qua quidem fieri non quodam lumine collustrati, & ingenti gaudio cumulati. Ait deinde: Pradicatum est gentibus. Et hoc quantum existit Diuinae virtutis argumentum. Homines obscuros, ignobiles, impios, tantum facinus suscepisse, ut gentibus feris, immanibus, flagitiosis, a cultu verissime pietatis abhorrentibus, disciplinam traderent moribus, & institutis aduersariis, & libidine, cui erant penitus addicti, seuerissime comprimentes, & ea docerem, quae neque sensibus, neque ratione, neque mente comprehendendi, & percipi poterant. Quam feliciter vero illis id reciderit, quod sequitur, plane demonstrat. Creditus est mundo. Quauis Dei testimonia per se valde credibilia sint; cum tamen mundus in tenebris, & caligine versetur, & nihil credere velit, nisi id tantum, quod sub sensu cadit; & praeterea, propter mentis angustias, & ingenij tarditatem, & diuturnam flagitiorum, & scelerum consuetudinem, nihil ad aures velit admittere, nisi illud tantum, quod voluptatem efficit; in maximi miraculi loco ponendum est, mundum credere, Deum in humana forma latuisse, ut humanam libidinem, & cupiditatem, & insolentiam profligaret? Adiungit postremo, Assumptus est in gloria. Qui fuit a militibus per ludum, & iocum, spinis, & sentibus coronatus; qui fuit verberibus crudelissime caesus; qui, praeter dolores summos, infanda conuicia, & maledicta pertulit; qui derisus, contumeliis affectus, omniumque despicatissimus in cruce fuit; is euectus in caelum, de morte, de tenebris, de peccati tyrannide, de aduersarij potestatibus clarissimum triumphum duxit, & coronam gloriae sempiternae consecutus, Regnum caeleste legibus sanctific.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

atissimis administrat. Illum celites iacentur; illi seruiunt; illius laudes perpetuo canunt; neque tamē minimam gloriæ illius partem cantibus, & oratione consequuntur. Illius benignitatem in terris experimur; neque tamen multitudinē donorum, & munerum enumerando percensemus. Numen illius hostes sempiterni vehementer exhorrent; neque vllō in loco a metu, & trepidatione conuiescunt. Itaque virtute innictus caritate beneficus, opibus Diuinis ornatus, cælū gaudio cumulat; & terras numinis sui gloria complet; inferas regiones exterrēt; suos beneficiis innumerabilibus auget; inimicos, qui in scelere contumaciam adhibēt, acri iudicio peruerit. Hæc omnia, cum ita perspicua sint, ut negari non possint, quis tā hebeti ingenio est, & tam angusta mente præditus, ut iis argumētis Christi numē exstare, & eminere nō videat? Nō crucis vim, & efficientiam admiretur? Non, robore illius innixus, ad immortalitatem enitatur? Et tamen erit quisquam, qui non ideo credere velit, quia rationes Diuinæ virtutis explorare nō queat? An aliam rationem potiorē ea, quæ potentia, atque probitate immensa, & infinita continetur, exquirendam existimat? Venit ne tibi in mentē, admirari genus insecti, corpore quidem perpusillum, genere vitæ, & instituti ratione vehementer admirandum? Apes enim, rem acute considerantibus ingētem admirationē merito commouebunt. Quanta enim solertia fauos efficiunt? Quam singulari artificio cellas distendunt? Quanta sedulitate mella colligunt? Quis commemorare poterit illam Reip. societatem? Illā publici muneris consensionē? Illam erga Reges suos fidē? Illam in repellendis fucis acrimoniam? Adde nunc ipsius operis, & industriæ fructum. Est ne aliquid in vita melle dulcius, atque ad multa mala depellenda salutaris? Quid, cum mellis dulcedinem percipis, credis, illius suauitatem insecto, paullo melius grandiori, deberi? Credo, inquires. Quare? Quia id oculis perspicis, & reliquis etiam sensibus vsurpas. Ergo, si apes, & alucaria apud nos minime fuissent, & tā suavis liquor esset ex vltimis orientis solis regionibus allatus, & id tibi, quod nūc oculis certis, aliquis enuntiaret, fidē certe non haberes. Cur ita tandē? Quia vim, & causā tā miræ suauitatis in tā pusillis animantibus inclusa perspicere nullo modo mēte, & cogitatione valeres; & sensibus id, quod esset a sensibus amotū, iudicare non posses. Ergo, si fidem sensibus tantum habendam censes, Philosophiam desere; quæ hoc secum deliberatum habet, ut sensus fallaces exilimet, rationemque tantum in vita sequatur. Ergo, quidquid a sensu fuerit remotum, quod ratio nō possit exacte percipere, per te concedat, opus est, & ex omni natura penitus exterminetur. Quæ enim, num inclusam illam vim, quæ ex terris viriditatem elicit, quæ herbas fruges & arbores ex gremio ipsius telluris effundit, & flores, & fructus, atque semina gignit, oculis vnumquam perspexisti? Num, cum

animantium varietatem, multitudinem, solertiam, vsum, & sobolis propagationem animaduertisses, vim, quæ viuunt, & sentiunt, & varie commouentur, exploratam, & cognitam penitus habuisti? Num corporum simplicium, quibus omnia, quæ cæli ambitu continentur, effecta sunt, perennem, & continuatam motionē, & vicissitudinem, quæ vltro citroque commeāt, & alia in aliorum naturam conuertuntur, cogitatione comprehendisti? Num nodum, quo omnia inter se constricta sunt, ita, ut, quamuis diuersa, & dissimilia natura sint, miro fœdere coniungantur, mente, & ratione complexus es? Quid cæli naturam tanto splendore collucentem, tam claris sideribus exornatam, tam singulari artificio perpolitam, oratione referam? Quid orbium cælestium cursus varios, atque dissimiles, rata tamen, & stabili proportionē colligatos? Qui modi sunt illi, qui ex maximis intervallis, pro rata tamen portione distinctis, iucundissimos naturæ concentus efficiunt? Narra, si potes, quæ vis illa sit, quæ ima summis, media extremis eo vinculo deuinxit, ut omnia inter se pacem, & amicitiam inuolato fœdere conseruent. Hæc quidem adspicis oculis: vim tamen, modum, legem, & rationem, quæ mouentur, neque sensibus vsurpas, neque ratione consequeris. Et tamen, cum ne minimarum quidem rerum causam teneas, tam intoleranda superbia ducis, ut, quidquid non intelligis, in dubium vocas; ita, ut ne Deo quidem, qui est veritas sempiterna, fidem adiungas? At hæc omnia, quæ nunc oratione perstrinximus, infima sunt, & extrema Diuini numinis opera, neque in aliquo numero habenda, si cum alijs operibus Diuinis conferantur. Neque philosophiæ quidem munus in his operibus considerandis insitit. Alia namque sibi multo ampliora proponit. Corporea siquidem sunt omnia, & natura dissolubilia, quæ intuemur oculis; at sapientiæ studium incorporea, atque sempiterna requirit. Neque solum in animorum peruestigatione studium ponendū censet, sed multo etiam magis in illorum parente, & altore considerando, summaque sanctitate, & religione colendo mentem desigendam arbitrat. Sic igitur necesse est, ut animus, cælestes mentes prætergressus, in fontem bonorum omnium contempto cursu, & ardenti studio feratur; ut infinitam illam vim, numen, rationem, sapientiam, probitatem, quoad licet, adspiciat, admiretur, amet, affectetur, adipisci velit, & iucundissimo cupiditatis incendio flagret; & ita demum fiet, ut numquam illi beneficia tam admirandæ benignitatis intereant. Videbit enim, lumine Diuinæ mentis illustratus, neque Dei potentiam, neque vllis teneri; neque sapientiam hebescere; neque probitatem circumscribi; ita, ut nihil Diuinum numen impediatur, quo minus opus perfectissimum, & absolutissimum insit: benignitatis efficiat. Videbit deinde, nullum Diuinæ probitatis opus clarius esse potuisse eo, quod Dei filius

ius naturā humanā in tam alto gradu dignitatis locauit, ut eam secum inexplicabili ratione coniungeret, ita, ut Deus homo fieret, & homo Deus haberetur, & esset. Si tibi admirandum opus esse videtur, potentiam numinis sempiterni venerare; si nostræ salutis constituendæ consentaneum, sapientiam; si beneficentiæ amplitudinem cōsideras, probitatem. Itaque semper & immensam vim, & potentiam extimesces; & sapientiam admiraberis; probitatem amore ardētissimo complecteris; neque vllō modo muneris amplitudo te ipsum a fidei constantia dimouebit. Neque cogitatio maiestatis tibi vllam dubitandi materiā, si alta mente fueris præditus, exhibebit. Ut enim illa vis ignea, quæ superum locum tenet, infima quæque non deserit, sed omnia fouet, alit, atque sustentat, vsque adeo, ut etiam se in aquarum gurgites, in terræ viscera, in arborum truncos, & in lapidum venas insinuet, vt vim vitalem, atque salutarem rebus cunctis impertiatur, ita tamen, ut eam nulla cōtagio naturæ inferioris inficiatur; ita mens Diuina, per omnem naturam pertinens, omnia gignit, conseruat, & auget, & singulis rebus, pro cuiusque naturæ ratione, benigne consulit, ut res mutæ consistant, arbores crescant, animantia moueantur, homines intelligant, & qui benignitati illius minime diffidunt, ad similitudinem illius perducantur; ita tamen, ut ipse, mutationis totius expers, in omni æternitate permaneat. Et, perinde, atque sol cum radiis omnia collustrat, non solum lucem in terras spargit, verum eas herbarum viriditate, arborum amœnitate, animantium partu, multiplici rerum fructu, atque veris ornamento, singulis annis repetito, lætificat; ita tamen, ut ipsius natura non immutetur, sed omnia commutentur: sic Dei filius cum lucem suam latissime diffundit, neque cælestes tantum, sed etiam humanas mentes illustrat, excitat, inflammat, & animos quasi quodā aratro proscindit, in illisq. verbi Diuini semen spargit, ut multiplices fructus efferant, eosque tandem secū omnium bonorum communionē confociet; non ex ea cōiunctione aliquid de maiestatis immensitate, & dignitatis amplitudine deperdit, immo immensæ maiestatis, quæ nullam mutationē subire po-

test, immensas opes conspiciendas exponit, ut homines ad eas fructas alliciat. Et, quo maior, admirabilior, & salutarior ea coniunctio fuerit, eo acrius mentes hominum ad sui amorem, & studium concitabit. Ita vero illas immutabit, ut ipse nūquam in vlla rerū molitione, aut beneficiis summa benignitate ab eo tributis immutetur. Rerum similitudines ita conferimus, non quod vlla similitudo e corporibus sumpta possit numen Diuinum explicare, sed quod alias nō habeamus. Cum igitur Dei filius homo fieri voluit, ut homines ab interitu sempiterno vindicaret, non a dignitate sempiterna discessit, sed hominum naturam ad altissimum gradum dignitatis euexit. Quo modo id factum fuerit, ne curiose inuestiges, ne magnitudine Diuinæ gloriæ, & sempiterni decoris cum tuæ salutis interitu, & sempiterna macula tui nominis obruaris. Satis habet, quod certus esse possis, esse verissimum, quod Christiana religio confitetur. Id enim est a Deo signis testificatum; orbis terrarum mirifica conuersione comprobatum; muneribus Diuinis, quæ potentiam, & cōuenientiam, & benignitatem numinis cælestis indicant, aperte declaratum; ita, ut nihil reliqui fiat, quod homines in veræ pietatis studio incitados a credendo retardet. Ut enim nihil aliud dicamus, qui terram, qui mare, qui fruges, qui animantia, qui sidera, qui cælum creauit, ut corpora nostra, quæ sunt terrestria, & interitura, tueretur, atque conseruaret; & hoc non alia ratione, quam magnitudine probitatis inducens effecit; quo modo non multo maiora, & ampliora probitatis infinita munera, animorū nostrorum gratia, qui sunt immortales, ad illiusque naturā propius accedūt, in nos magnificentissime contulisset? Cum vero in rebus Diuinis, non alia causa, nisi probitatis amplitudo, exquirenda sit; eaque probitas ex donis, atque muneribus in genus humanum collatis facillime cognoscatur, quamuis iam multa Dei munera oratione persecuti simus, quæ Cruci virtutis admirandæ testimonium dant; sequenti tamen libro opes sapientiæ, Diuinæque benignitatis munera, quæ in Cruce Christi latent, quoad fas fuerit, magis aperiemus.

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE SAPIENTIA LIBER QVINCTVS.

Mnes quidem sapientia opes in Christi disciplina consistere, satis explicatum arbitror. Illa namque errores sustulit; mentes illustravit; morbos, & vulnera sanavit; ad speculum animis restituit; tenebrasque disculsiit; atque perfecit, ut infinitam Dei probitatem, sapientiam, & numen contemplari, & intueri possemus, admirabiliq. luce frueremur. Nondum tamen satis explicite, quos sumus ex illa fructus consecuti, oratione descripsimus. Ut autem hinc ordiamur, testimonio Diuino constat, veram sapientiam in Diuina legis cultu, & salutari obedientia consistere. Sic enim scriptum est, Hæc est vestra sapientia, & intellectus coram populis, ut audientes præcepta, hæc dicant, En populus sapiens, & intelligens. Quasi dicat, Colant alij Mathematicas disciplinas, naturæ obscuritatem summo studio peruestigent; celi etiam, si volent, spatia immensa definiant; & quod est terræ penetralibus inclusum, eruere, & in apertum proferre conentur; ostendent sapientiam; venditent ingenium; reconditæ eruditionis nomine subnixi, ambulent; & se passim, quasi Rerump. correctores, & emendatores, intrudant: at vos vnum genus sapientiæ retinete; in lege nempe Dei dies ac noctes elaborate; ea nunquam ex animis vestris elabatur. Reliqua enim studia, neque salutem vobis, neque dignitatem afferent; neque e periculis eripient; neque deniq. vllū vobis fructum, & vtilitatem in rebus aduersis importabunt: immo fieri potest, ut ea falsa sapientiæ opinio plerumque vos in capitalem fraudem inducat, & in exitum sempiternū præcipites exturbet. Neque enim beatus est, qui disciplinas hominū ingeniis excogitatas studio, & ratione complectitur; sed qui in Diuina legis studium noctes atque dies vehementer incumbit. Similiter ipse Deus Iesum Moysi successorem alloquitur: Non recedet volumen legis huius ab ore tuo; sed meditaberis in eo diebus, atque noctibus. Quo modo autem? Num satis ad sapientiam summam Dei legem firmam memoria cōtinere? Minime, inquit. Finis enim legis est, officium, cum acri studio, & summa religione susceptum. Et ideo subiūgit, Ut custodias, & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Sed fructum tandem videamus. Tunc diriges viam tuam, & sapienter

Deut. 4.

Iosue. 1.

Ibidem.

te geres. Hoc igitur ait: Si cupis populum prudenter, & iuste gubernare; si ab illo omnes impetus hostiles inuicta virtute reprimere; si victoriam semper cum amplissima dignitate inuicti nominis obtinere; si postremo omnes, qui imperio tuo cōtinentur, in quietis sedibus collocare, & florentes, atque beatos efficere; hoc vnum munus in omni vita suscipe, ut legem meam in mente desigas; non quidem, ut illius intelligentiam iactes, ut ea ratione te populus admiretur; sed, ut omnia vitæ officia ad illius trutinam perpendas; & cuncta, quæ sanxit, diligenter exsequaris; atque ita populum vnuersum non tam metu pœnæ, quam exemplo pietatis instituas. Quod si feceris, non est, cur quidquam metuas. Esto, inquit, fortis, & robustus, noliq. animo consternari. Quoniam ego Dominus semper tibi adero in omnibus, ad quæcūque perrexeris. Hæc igitur oratio facile declarat, omnem sapientiam legis Diuina studio contineri. Sapientia namque est beata vitæ effectrix. Beata porro vita est bonorum omnium affluentia. Ea vero non potest aliunde, quam ex Deo, qui est fons bonorum omnium, in animos nostros influere. Ut autem Deum propitium habeamus, opus est, ut iussu illius diligenter obtemperemus. Sed quæro, num omnibus, qui legi summo studio operam dederint, erit hoc Diuino munere concessum, ut ita per legis iter recta gradientur, ut in alterutram partem minime declinent? Non prorsus. Cupiditatis enim furor, & immanitas, quamdiu illius dominatu oppressi detinemur, nos, quodam modo inuitos, atque recusantes, a legis studio transuersos abducit. Sic vero fit, ut lex, quæ fuit ad salutem data, nobis pestem, & exitium inferat, ita, ut merito a Paulo nostro administratio mortis appelletur. Cum enim lex, exempli gratia, capite sanciat, si quis alienæ uxori vitium inferat; & eadem lex opem minime largiatur, qua libidini repugnetur; quid aliud lex efficere poterit, quam ut fontes multo grauiore pœna cruciet, quam si nunquam lata fuisset? Quam graue namque adulterij crimen sit, lex ab adulterio deterrens multo apertius, quam fuerat ante in mentibus naturæ lege descriptum, explicuit. Quo autem clarior notitia peccati est, eo est maiore cruciatu vindicandum. Quis autem vires dedit, quibus libido contineri, & coerceri posset? ille profecto, qui vires cupiditatis

Ibidem.

Sapientia est beata vitæ effectrix.

2. Cor. 3.

tatis elisit; qui tyrannidem peccati deleuit; qui libidinis immanitatem profligauit. Tunc igitur demum libera mens facile poterit, quod lex Diuina describit, efficere, cum omnes istæ pestes, quæ continenter bellum cum Diuina lege suscipiunt, extinctæ fuerint. Quis autem est, qui feritates istas ex animis, qui illum seque studeat, expulsi? Christus in Crucem sublatu interitum monstis omnibus attulit; & regnum cupiditatis importunum, & libidinis imperium deleuit. An hoc obscurum est? An non quotidie experiundo sentimus? An id non est omnibus, qui Christi Crucem amplectuntur, exploratum? Ut enim quisque maxime studio Crucis incenditur, ita facillime cupiditates omnes coercet, ut sanctionibus Diuinis obsequatur. Hoc quidem futurum Isaias prædixerat; ut, qui Christum incenso studio sequerentur, non solum ab illo cælestem disciplinam acciperent; verum & omnes actiones, & studia vitæ eadem disciplina conformarent. Similiter Ieremias fore dixit, ut lex Diuina non in tabulis lapideis, sed in cordibus humanis inscriberetur; ut omnes, qui apud Christum sacramenta dicerent, sine recusatone vlla Diuinæ legi parerent. Quid Ezechielem, quid reliquos Prophetas enumerem? An parum perspicuum est, omnium hanc mentem, & sententiam fuisse, id, quod lex præstare non poterat, ab vno Christo esse postulandum, & expectandum; nempe, ut, illius gratia confirmati, compressa, & edomita cupiditate, legem Diuinam inflammatis animis exciperemus; & nihil cerneretur in nobis, quod non esset ex legis ipsius præscripto constitutum? Quod enim fieri non poterat per legem, (ut Paulus ait) Dei filius a patre missus effecit, ut peccatum configeret; libidinis imperium deleueret; ut ita lex Diuina in illis sanctionibus, quæ ad solitæ iustitiæ rationem pertinent, posset ab omnibus, qui Christi spiritum sequerentur, obseruari. Illi igitur solum, qui, ut Christum sequantur, Crucem cupiditatis suis defixerunt, vitam ad normam Diuinæ legis exacte dirigunt. Vnde colligitur, in illis tantum verissima sapientiæ lumen elucere. Sed, quia nobis hic sermo hoc in loco maxima ex parte cum Græcis institutus est, commodum videtur, eorum Græcorum testimoniis uti, qui fuerunt sapientiæ opinione clarissimi. Sed prius operapretium est animaduertere, quid ipsa Græcorum Philosophia sanciat, atque præscribat; & quibus in rebus ij, qui multum reliquis ingenio, & doctrina antecellebant, quales fuerunt antiqui Academicij, & Peripatetici, sapientiam sitam esse statuerunt. Quæ nam igitur est eorum verissima sapientiæ disciplina? Ea certe, qua cupiditas, & libido ratione comprimitur. Ratio enim in animo secundum naturam principatum obtinet. In ea autem est Diuina lex, a flagitio deterrens, & honestatem præscribens, incisa. Ergo, cum ratio statum animi pro iu-

Isai. 40.

Ierem. 31.

Rom. 7.

Rationis vis.

re, & imperio moderatur, omnia lege, modo, & ordine constituta sunt. Nullum dissidium in animo, nullus tumultus exoritur; nulla gravis cura mentem sollicitat; nulla vis immanior eam de statu detorquet. Est igitur tunc status illius rectissime constitutus. At vero, cum animus iræ truculentia rapit, & versat, & quocumque ei lubet, impellit, tunc ratio, de statu reiecta, furori, & dementia seruit; neque, quod ipsa indicat, sed quod ira præscribit, sedulo machinatur. Quid, cum libido facies intentat? Quid, cum auaritia menti tenebras offundit? Quid, cum amor, odium, spes, metus, liuor, obrectatio, & reliquæ vitæ pestes, animum exedunt, atque conficiunt? Potest ne tunc aliquid tristius, & acerbius excogitari? Mens enim, sanitate, libertate, dignitate spoliata, & sub dominatu cupiditatis, & libidinis constituta, seruit dedecori, flagitio, atque turpitudini, & summo angoris cruciatu miserabiliter afficitur. Contra vero, cum ratio temeritatem coercet, & motus inanes comprimit, & omnes partes animi sibi dicto audientes esse compellit, tunc facile dignitatem tuetur, & pace tranquilla perfruitur. Si igitur, qui sibi recte consilii, sapiens est; ille vere sapiens est existimandus, cuius moderatione, & consilio pax in animo est firme constituta. Hoc autem Platonem, summum Philosophiæ Principem, mouit, ut in voluntatis, & rationis consensione, sapientiam collocaret. Cum enim ratio verum adspiciat, voluntas in bonum feratur; si voluntas rationem sequitur, tunc in vera bona respicit, nulliusque sensus corrupti iudicio a recta via deducitur. In hominibus igitur temperatis, & moribus, atque vita rectissime constitutis, sapientiæ studium viget; furor autem, & infania in flagitiosis, & incontinentibus regnum possidet. Si ita est, quemadmodum Plato, & reliqui ab illius disciplina profecti disserunt, quis sapiens potest appellari, nisi, qui se totum Christo in disciplinam tradiderit? Quæ enim vltima continentia maior? Quæ temperantia mirabilior? Quæ morum grauitas, quæ vitæ constantia Diuinior vniquam vllis in gentibus perspecta, & cognita fuit? Sapientiæ namque fundamentum apud Christianos est in Dei metu positum. Illo autem muniti, labes animi repellunt; libidinem refrenant; voluptates noxias lunt; iram cohibent; odio repugnant; aspernantur; iram cohibent; odio repugnant; & cupiditatibus crucem statuunt; qua immanitatem extinguant. Itaque in illis, qui se ardentibus animis in Christi studium contulere, non furor immanis, non effrenata libido, non infinita cupiditas, sed optima viuendi ratio dominatur; & quod magis admirandum est, id saepe non diuturna consuetudine fit, sed temporis momento solet interdum euenire, ut animus, nimis corpori deuinctus, Diuini spiritus impulsu commotus, ex intemperante continens, ex auaro benignus, ex iracundo mansuetus, ex timido fortis, ex inconstante grauis repente fiat.

Voluntatis, & rationis consensio, sapientiam parit.

March .5.

fiat. Tanta vero vitæ sanctimonia gentibus alienis ingentem sapenúmero admirationem commovebat, vsque adeo, vt summi decoris, & honestatis testimonium Christianis inuice dare cogerentur. Hoc autem passim euenire cernimus, vt, quo quisque magis se ad Christi studium applicat, vt Crucem illius ardentius amplectetur, eo mirabilius in illo castitatis, integritatis, temperantiæ, virtutis decus emineat. Itaque non omnes virtutem acute definiunt; non continentia partes eleganter diuidunt; non de amplitudine dignitatis, & honestatis ornatu, & copiose differunt; sed omnes eam artificissime cõplectuntur: neque enim verbis, & ostentatione, sed ardenti studio vitæ puritatem, & sanctimoniam colunt; & virtutis amplitudinem in hominum luce constituunt, vt, homines illos intuentes, lumen Diuinum in illis elucere perspiciant. Sic enim, inquit summus iustitiæ magister, luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & gloriam dent patri vestro, qui in celo est. Hoc Christi præceptum cum illius discipuli inflammato studio sequerentur, ea castitatis, & virtutis, & benignitatis exempla in terris ediderunt, vt posset in illis vitæ celestis splendor animaduerti. Si igitur sapientiæ firmissimum argumentum est, domitas habere libidines, statumque animi tutum, & incolumem ab omni perturbatione conseruare; & constat, tam ex antiquis monumentis, quam ex quotidiana vitæ exemplis, omnes, qui se ad Christi studium conferunt, & oculos in Cruce defigunt, eum statum assequi, quem neque ira, neque odium, neque inuidia, neque libido labefactet; quis negare poterit, in Christi disciplina verissimam sapientiæ opes immortales, & totius dignitatis ornamenta consistere? Idem Plato, (cum enim, totius antiquitatis incorrupto iudicio, Græciæ sapientissimus habitus semper fuerit, sapius illius auctoritate contra Græcos vtendum censeo) in Phædone, omnem animi puritatem, qua vera sapientia continetur, in mortis commentatione ponit. Docet enim eo in sermone Socrates, nihil esse tam homini vera cernere cupienti contrarium, quam corpus ipsum, & ipsius motum, & species, quæ ex natura corporis oriuntur. Neque enim verum in natura corporis, quæ labitur continenter, & fluit, sed in rebus, quæ ex omni concretionem mortali secreta sunt, semperque eodem statu manent, inesse: nos vero, cum sumus corporibus assueti, non posse verum cernere, propterea, quod corporeæ imagines animis frequenter occurrant, quæ mentem obrundunt, & a contemplatione ipsius veritatis auertunt. Itaque non licere nobis in hac vita sapientiam perfecte consequi; post mortem vero, corpore videlicet, quod nobis officiebat, extincto, licere. In hac autem vita illum maxime sapientem fore, qui magis ad imitationem mortis accederet. Cum

vero mortis officium sit, animum a corpore disungere, docebat, ei, qui vellet ad sapientiā peruenire, esse mentem, quo adliceret, a corpore seiungendam; vt per se posset sine villo corporis impedimento sempiterna contemplari. Tunc enim purum, & liberum animum posse munere suo perfungi. Tum addit: Non liquet igitur, huius puritatis efficiendæ rationem in eo positam esse, (vt ante diximus) vt mens seipsam a corporis contagione seiungat, & se colligat, atque recipiat, & sola, quoad licuerit, & nunc, & in posterum, e corpore, tãquam vinculis, expedita, omniq. perturbatione soluta, secum habitare condiscat. Hanc deinde sententiam Socrates eodem in loco multis verbis confirmat, in eoq. pugnat, vt doceat, in hac mortis assidua meditatione omnem vim, & rationem sapientiæ parandæ consistere. Neque enim fieri posse, vt quisquam sapientiam adipiscatur, nisi prius animum a corpore summo studio disunxerit. Si ita est, quemadmodum Plato verissime sub Socratis personâ disputauit, ille maxime ad sapientiam perueniet, qui maxime necem ad hunc modum corporis sensibus intulerit, vt nihil animum impediatur, quo minus, a corpore longius abstractus, vera perspicatur. At hoc corporis, & animi dissidium, quo tandem studio verius, & firmitus, quam Crucis disciplina, conficitur? Hoc quidem mortis genus Philosophi necessarium esse fatebatur; sed, cum essent nimis corporis cupiditatibus alligati, & vinculis eximi nequaquam poterant. Valentior enim cupiditatis immanitas est, quam vt possit sine ope Diuina viribus humanis exstingui. At Christianæ sapientiæ fundamentum in hac mortis assidua commentatione cõsistit. Ipse namque sapientiæ doctor hoc frequenter admonet, vt nos ipsos fugiamus; vt Crucem subeamus; vt videlicet interitum cupiditatus afferamus. Aliter enim discipulos suos esse non posse confirmat. Neque is est, qui nos tantum de officio nostro commonefaciat, & ope sua destituat; immo, qui animi virtute corroboret, qua facile munus sibi commissum alacriter exsequatur. Itaque omnes, qui Crucem, hoc est, studium coercendæ libidinis, & impuritatis, ardentibus animis ferunt, ope Diuina subnixi, omnes cupiditates elidunt. Qui sunt Christi, vt inquit Paulus, Cruci corpus suum cum corporis cupiditatibus affixerunt. Omnes igitur libidines, omnes contentiones, omnes impuritates in illis, qui Christum imitantur, repente moriuntur; ita, vt nihil in eis præter Christi sensum vivere conspiciatur. Minime necesse est, exempla nimis antiqua, & obsoleta requirere. In hac enim etiam mundi face, in his calamitosos temporibus, quæ assidue lamentamur, videmus multa millia adolescentum, & virginum, vt aetatem robustiorem omittam, quæ sic Crucem amplexata sunt, vt omnes cupiditates enervarent, necemque sensibus pristinis afferrent, vt solute, atque libere rerum Diuinarum con-

Cupiditatis valens immanitas

Col. 2.

Gal. 1.

contemplationi vacarent. Itaque multos nouimus, quibus minimum est cum corpore mortali commercium, omnique illorum mens in Christi imitatione defixa tantum celestia meditantur. Quibus illud Pauli licet vsurpare, nempe, Vivo ego, sed non ego, uiuit vero in me Christus. Neque enim uiuit in illis odium, non iracundia, non libido, non immanitas, non ambitio, non auaritia, non cupiditatis impotentia: sed amor Diuinus, hominum caritas, immortalitatis studium. Si igitur sine commentatione mortis sapientia parari non potest, & hi soli mortem perpetuo meditantur, qui, vt Christum Cruci affixum sequerentur, Crucem corporibus suis statuerunt, qua interitum pristinis cupiditatibus, & opinionibus, atque adeo sensibus ipsis afferrent; efficitur certe, solis Christianis licere sapientia verissima frui. Non erit autem alienum huic loco id etiam, quod Socrates apud Platonem in Theæteto in hanc eandem prope sententiā dicat, attexere. Nam, postquam eo in sermone multa de recto animi statu, qui libidinum nece, & interitu continetur, Socrates disseruisset, tunc Theodorus orationem eius excepit: sed eam sermonis partem commodius erit ad verbum interpretari. Theodorus: Si omnes, o Socrates, tamquam me, in sententiā tuam traducere potuisses, pax certe firmitus constitisset, & multo minus malorum verfaretur in vita. Socrates: Fieri non potest, o Theodore, vt mala funditus intereant. Necesse namque est, vt bono malum semper aduersetur. Quod tamen malum sedem inter Deos habere non potest, sed mortalem tantum naturam, & hunc locum necessario circumcurfat. Quo circa nervos omnes contendere debemus, vt hinc summa celeritate fugiamus. Fuga autem non alia est, nisi contentio, ut Dei similes efficiamur. Similitudo autem hæc iustitia, & pietate, & prudentia continetur. Verum enimvero, vir optime, non facile negotium est, persuadere multis, non ea gratia fugiendam esse improbitatem, & consecretandam virtutem, quam multi perhibent, nempe ne improbi videamur, & vt probitatis opinionem aucupemur. Hæc enim sententiā est fabella quædam anilis existimanda. Vera enim causa uirtutis comprobandæ hæc est, Deus nullo modo iniquitatem rei vilius gratia suscipit, nempe qui sit ipse iustissimus. Itaque nemo similitudinem illius assequi poterit, nisi tantum ille, qui iustitiam studio summo coluerit. In hoc autem studio, naturæ præstantis indoles, & docilitas præclara cognoscitur; in illius vero negligentia animi minuti, & angusti, atque prorsus inutilis formido perspicitur. Iustitiæ enim cognitio, sapientia est, verissimamque virtutis ornamenta complectitur. Illius autem ignoratio stultitia est, & improbitas euicta. Reliquæ autem ingeniorum docilitates ad certas artes, quæ sapientiæ opinionem receperunt, cum in honoribus

publicis vim suam expromunt, seruales; in mechanicis autem artificijs, sordidæ sunt existimandæ. At cum illo, qui infert iniuriam, aut qui facinus impium loquitur, aut constat, multo certe melius ageretur, si numquam per malitiam acris viri nomen obtinuisset. Hi namque eiusmodi sunt, vt contumelia gloriantur. Delectat enim illos improbitatis, & malitiæ fama, nempe, quod non inertes existimentur, sed gnaui, & industrii, quales futuri sunt illi, qui salutem in Rebus sibi parare possunt. Qui eo longius ab eo statu distant, quem se assecutos opinantur, quo magis se eum consuetos esse confidunt. Ad reliquam enim miseriam accedit turbulenti erroris insania. Verum enim iniquitatis supplicium ignorant. Non enim iniquitatis supplicium est in verberibus, aut nece constitutum; quæ supplicia interdum a iustis hominibus perferuntur; sed in eo malo, quod nemo improbus effugere potest. Theodorus: Quod non tãdem malum dicis? Socrates: Cum in rerum natura duo exempla sint, vnum est numen Diuinum, quod est natura beatissimam, alterum a Deo alienissimum, quod est miserum; hi non vident, (nam propter stultitiam, extremamque dementia ignorat) cum aliud opus iniustum, atque nefarium moluntur, se similes illi reddi, quod est miseriæ summæ documentum; & illi dissimiles, quo beatæ vitæ speciem continentur. Cuius flagitij poenam sustinent, dum ita viuunt, vt similem vitam ei, ad cuius se similitudinem contulere, fuenter instituant. Quod si dixerimus, nisi acumen illud, quo subnixi ambulant, deseruerint, fore, vt neque mortui in parum locum recipiantur; neque a miseria, quæ improbitatem necessario consequitur, in hac vita deserantur, hæc propter acuminis confidentiam quasi hominum stultorum sententiā negligent, atque despicient.

Hæc fusius Socrates eo in loco persequitur, in quibus docet, si volumus vitæ beatæ compotes esse, a corpore semigradum, vt Dei similes simus: quæ similitudo non opinione iniustitiæ, sed verissimo studio iustitiæ continetur. Qui sunt igitur illi, qui a corpore ardentissimo studio semigrant? Qui se ad Dei similitudinem, & imitationem conferunt? Qui non laborant, vt hominum rumores aucupentur, sed vt Deo placeant? Qui denique non opinioni, sed veritati seruandum arbitrantur? Illi certe, qui Christum incenso studio sequuntur? Illi enim sese a corpore abstraxerunt; fidemque Christo dederunt, sibi nihil amplius cum libidine, & impuritate futurum, neque aliud sibi proponunt, quam vt caritate, & iustitia, Dei formam, & speciem referant; neque, vt inanem gloriam caprent, sed vt ipsi Deo grati sint, in studium pietatis incumbunt. Ex eo igitur Socratis sermone didicimus, vnum esse certissimam sceleris admisi piaculum, & certissimam puritatis rationem, quæ in victoriū fuga, & Dei similitudine consistit. Animi vero puritatem.

Ofor. Tom. 2.

Cc

rita-

Comparatio
ad speculum.

ritatem lumen Diuinum natura consequitur. Ut enim speculum purum, & exterius, solis radiis oppositum, solis splendorem, & speciem recipit, ut lucem ex se late diffundat; ita mens, omni flagitio vacans, & in lucem Diuinam intus, ita collucet, ut intuentium oculos luminis sui splendore perstringat. At in hac luce, qua puri mentes illustrantur, Plato sapientiam summam ponit in sexto de Rep. libro. Ibi enim Socrates primum beatam vitam in boni cognitione constituit. Ibi igitur, cum a sodalibus vrgeretur, ut, quid esset bonum, explicaret; ipse, tergiversaretur; seq. ignoracionis excusatione defenderet; nemoq. illius satisfactionem acciperet; eo tandem deductus est, ut diceret, se non ipsius boni naturam, sed boni ipsius partem, sub aliqua similitudine explicaturum. Tunc sic Adimantum alloquitur: Num venit tibi in mentem considerare, quanto clarius Architectus sensuum illam vim, qua quis videt, aut videtur, quam omnes sensus alios, architectus sit? Non admodum diligenter, inquit. At nunc attentius animaduerte. Num auditui, & voci, quæ auditur, aliquo alio genere opus est, ut auditus audiat, & vox auribus accipiat, sine quo sensus audiendi non audiat, nec vox auribus vsurpetur? Nullo, inquit. Sic opinor, inquam: neque aliis quidem multis sensibus, ne omnes persequar, id necessarium est. Num potes alium aliquem referre, qui genere alio ad sentiendum indigeat? Non prorsus, inquit. Videndi vero facultas, & rei, quæ sub visum cadit, ratio, non ne vides, quod aliam vim plane requirit? Nam, videndi vi oculis insidente, & eo, qui videndi vim habet, conatum ad videndum accerrime comparante, & colore oculis applicato, si tertium aliud genus ad hoc ipsum natum haud internenerit, neq. ad speculum adspiciet, nec ipsi colores adspici vilo modo poterunt. Quodnam, inquit, genus illud est? Quod tu, inquam, lucem inquam, neque in oculorum sensu, neque in rerum, quæ sub oculorum ad speculum cadunt, facultate species contemnenda. Eius namque rei societate continentur, quæ multum dignitate sensuum aliorum adminiculis antecellit. Siquid lucis ipsius vis est honore non prorsus indigna. Multum, inquit, abest, ut honore parum digna sit existimanda. Quem, inquam, in celo Deum esse statuis, huic tanto muneri præfectum, qui luce sua causam afferat ad speculum quidem clare videndi; & rebus, quæ ad speculum subiectæ sunt, facultatem afferat, ut videantur? Eundem sane, inquit, quem tu, & reliqui omnes, Solem nempe dico esse, de quo interrogas. Num ad speculum ad ipsum Deum rationem habet? Quo modo? inquit. Ad speculum quidem ipse non est Sol. Ne oculus quidem ipse, in quo ad speculum inhaeret; sed omnium, quibus aliquid sentimus, instrumentum, ad Solis lucem accipiendam aptissimum. Sane quidem, inquit. Vis igitur illa, quæ oculi ad speculum

habet, a Sole promitur; & quodam modo ab eo in illum insuit. Verum, inquit. Neq. Sol rursus ad speculum est, sed causa ad speculum, & ut ab ipso oculorum ad speculum videatur. Sic se res habet, inquit. Hunc igitur, inquam, cense me boni partem appellasse, idq. bonum esse ab ipso bono generatum, ut rationem illius, atq. similitudinem retineret. Quod enim bonum ipsum in regione, quæ mente percipitur, efficit in mente, & in rebus, quæ mente intelliguntur; idem Sol in loco, qui sub ad speculum cadit, in oculorum ad speculum, & rebus, quæ oculi videri possunt, efficit. Quo pacto tandem? inquit. Narra mihi. Oculos, inquam, nosti, cum vim suam intendunt in eas res, quæ non diurno splendore collucet, sed sub obscura noctis luce continentur, hebescere, & propemodum in cecitatem conuerti, quasi minime insit in illis clare cernendi facultas? Noui sane, inquit. Cum vero, inquam, Sol exoritur, clare cernunt, & in eisdem ipsis oculis videndi vis confestim inesse videtur. Sane vero, inquit. Hanc porro, inquam, similitudinem transfer ad animum. Cum enim animus intendit mentis aciem eo, in quo veritatis, & ipsius mentis lumen omnia collustrat, intelligit, & cognoscit ipsum; & mente præditus esse videtur. Cum rursus oculos auertit, ut res caligine circumfusas, quæ oriuntur, & intereunt, adspiciat, opinatur, & hebescit, & opiniones sursum atque deorsum variè versat, neque multum ab amente distat. Ex hac quidem Socrates similitudine Diuinitas adducta sapientiam rationem persequitur; & alia deinde sub eadem similitudine mirabiliter edisserit, ut homines ad Dei notitiam erudiat. Sed, ut reliqua omnia sileamus, ex hac illius oratione percipimus, nullam esse aliam vim, & rationem ad sapientiam comparandam, præter eam, quæ Diuini numinis splendore continetur. Ut enim oculi, quamuis sint vigentes, & acuti, lumine Solis amoto, aut nihil, aut parum admodum vident; ita mens, Diuinæ lucis abscessu, tenebris impeditur, ne verum adspiciat; & vagis, & errantibus opinionibus hac & illuc temere circumfertur; &, quo magis confidetur in susceptum iter ingreditur, eo longius aberrat, & furentius ruit; & ille conatus inanis exitu tristiore cõcluditur. Si Plato igitur totam sapientiam rationem in Diuinæ mentis illustratione positam esse decernit, sine qua omnia studia sapientie inania censet; quid Græci de eorum Christianorum sapientia statuunt, quorum mentes clarissimis Diuinæ lucis radiis illustrantur? Ut enim vitæ puritate, & integritate, inter omnes mortales excellunt; ita consequens est, ut Solis ipsius radios sui luminis claritate longe multumque superent; illorumq. sapientia omnes, qui sapientie student, noua, & insolita magnitudine tam clari splendoris exterreant. Ipsius namque Platonis testimonio constat, illos tantum esse sapientes, qui Deum, quem Entis nomine significat, pura, & casta mente assidue contem-

Oculi, ab
que Sole,
non plane
oculi.

1. Cor. 3.

Ephel. 5.

Psal. 26.

Isaia 60.

Ibidem.

Psal. 96.

Psal. 135.

1. Pet. 1.

templantur; illiusq. in se lumen recipiunt; & ista Diuinitus illustrati, illius formam, & speciem referunt; quemadmodum noster Paulus ait: Nos autem aperta facie, quasi quodam speculo, gloriam Domini, quam accepimus, in luce collocantes, in eandem formam conuertimur, & in studio progressi, in dies magis illustramur, nepe, quos Diuinus spiritus instituit, & erudit. Idem Paulus alibi, Eratis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Dauid autem: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Similiter Isaia: Surge, & illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum. Quod autem lumen istud sit, explicat, dicens: Et gloria Domini super te orta est. Quia tenebræ operient terras, & caligo populos. Super te autem orietur Dominus. Et non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, & splendor lunæ non illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam; & Deus tuus in gloriam tuam. Porro autem Sol iste, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Dei filius est. Qui in illum respiciunt, non alucinantur; & non opinantur; sed quæ ad salutem necessaria sunt, clarissime vident; & ita vitæ cursum cum felicitate summa conficiunt. Hinc igitur illa fidei ardentis constantia; hinc illud animi robur inuictum; hinc clarissima mentis altitudo; hinc illa summa lætitia nascitur, qua iusti omnes mirabiliter efferuntur. Lux, inquit vir Diuinus, orta est iusto, & rectis corde lætitia. Alibi vero, inquit, iustos torrente voluptatis inebriari. Petrus vero, Credetes, inquit, exultatis lætitia, quæ non potest explicari. Et ipse Dominus, Gaudium hoc sempiternum fore, prænūtiat. Et, ut alias omnes causas summe lætitiæ prætermittam, ea, quæ sapientiæ verissimæ fructu continentur, tanta est, ut nullum locum acerbitati relinquat. Ut enim veritatis desperatio animos affligat, ita veritatis summe cognitio mentes ingenti gaudio cumulat. Neq. enim fieri potest, ut, qui Diuinæ luce potiuntur, qui Dei consuetudine perfruuntur, qui disciplina illius erudiantur, qui donis, & muneribus illius afficiuntur, non in summa, atq. perpetua voluptate versentur. Hanc autem mentis lucem mentes oppletæ tenebris intueri non possunt. At, qui, e tenebris emersi, eā conspiciunt, tanto gaudio efferuntur, ut vix interdum præ lætitia mentis compotes esse queant. Exponā hoc in loco sermonem a me cum iuvene Hebræo habitum, qui ex Africa venerat, ut Christianus fieret, huic materiæ non parum accommodatum. Est autem ille ita in Deū, propter huius lucis beneficium, gratus, ut vix quiquam ardentius esse possit. Is vero, cum mihi rationē, qua ille, & quidam illius cognati ad Christum conuersi fuissent, exponeret; tum ego Libenter equidem a Iudæis quæserim, num arbitretur, Deum iustos, præter illa præmia, quæ sunt illis a sempiterno tempore constituta, multis etiam in hac vita muneribus, & ornamentis afficere.

Fatebuntur. Interrogarem deinde, esset ne vllum maius, & euidentius amoris indicium eo, quod consiliorum communione continetur. Negabunt. At constat ex litteris sanctis, Deum sic iustos diligere, ut cum illis sapientiæ suæ arcana communicet. Sic enim scriptum est: Num celare potero, Abraham, quæ gesturus sum? In quo Deus ostendit, se quodam modo amicitia sanctitatem violaturum, si aliquid a viro sanctissimo secretum habuerit. At alius vir Diuinus negat Deum aliquid moliri, a quo seruos suos Prophetas non consilij sui participes efficiat. Dauid vero dicit, consilia Dei occulta, atque recondita, sibi numine illius explanata fuisse. Et, ne posset dici, hoc beneficium non iustis omnibus, sed certis tantum, esse aliqua ratione concessum, idem Dauid alibi dicit, secretum Domini cum omnibus metuentibus eum communicari. Ex quibus locis aperte colligitur, tantam esse iustorum dignitatem, ut, quasi in Dei consilium adhibiti, multa percipiant, quæ sunt ab humana cognitione remotissima. Hoc, inquit, perspicuum est. Rursus, inquam, interrogarem, non eos, qui vsuris, & fraudibus, & mendaciis victum quæritant, qui rem variis calumniis augendam suscipiunt, qui neminem eximium habent, quem non circumuehiant; sed eos, qui in precibus assidui sunt, qui templa frequentant, qui in legis cærimonis diligentissimi sunt, & vetustissimis institutis obsequuntur; eequam lucem Diuinā adspexerint? eequod consilium a Deo intima mente perciperint? eequid cælesti lumine perfusi viderint, quod mens humana ingenio suo complecti non possit? Tum ille, Arridens, de me, inquit, solum querito, qui tibi verum ea de re facillime testificari possum. Nemo enim inter Iudæos existit, qui esset in procuranda religione diligentior, & moribus, & vita continentior, & in legis ipsius studio vigilantior. Iam vero, cum existimarem me in ea re Deo satisfacere, tam acervo, & immani odio Christianos persequer, ut existimarem, quoties in eos intuebar, oculos meos insigni sceleris contagione maculari. Nihil denique vquam prætermisi, quod ad cultum religionis, in qua nutritus fueram, pertineret. Itaque meis omnibus eram insigne, ut illorum opinio ferebat, iustitiæ, probitatis, & religionis exemplum. Sed, quid hoc tam immodico legis studio, & tam aceri, & diuturna contentione consecutus sum? Nihil prorsus. Idem semper erā: idem sentiebam: nulla vquam mihi lux ob oculos affulsit: nullum fuit vquam mihi solatium in rebus aduersis allatum: nullum in angoribus aliquid leuamentum. Animus vero semper exilis, semper aridus, atq. ieiunus, in eadem molestia, atque fastidio permanebat. Nihil postremo cognitione cõprehendere vquam potui, quod non cuius in mentē venire potuisset: cõtra vero, multa sum valde furenter opinatus, quæ in

Gen. 12.

Psal. 50.

Psal. 70.

Ofor. Tom. 2.

Cc 2

nul-

nullius hominis sani ratione cadere potuisset. At, postquam, Diuini spiritus impulsu, me ad Christi nomē adiunxi, Christe sanctissime, quis mihi splendor illuxit. Quæ vidi. Quæ percepi. Quæ mente, & ratione complexus sum. Quæ læritia, & voluptate perfusus. Ita mihi Deus meæ salutis auctorem propitium velim, ut interdum dubitem, an fidem rebus Diuinis habeam. Nā, si fides (ut multi definiunt) est, credere, quod neque sensibus, neque ratione percipitur, equidem omnia, quæ Christianorum disciplina credenda proponit, me cernere puto. Itaque, in Eucharistiæ Sacramento me Christum Dominum meum, cuius sanguine sum a sempiterna peste redemptus, cernere, & audire puto. Tum illud etiam adiecit: Quid est magis contra naturæ sensum, quam mortem contemnere? At sic sum commutatus, ut nihil cupiam ardentius, quam vitam pro nomine, & gloria Christi profunderem. Illum igitur, quem oderam, amo; cuius nomen ex hominum memoria euelli cupiebam, ita diligo, ut mihi vita minime cara sit, nisi eā in illius cultu, & veneratione consumpsero. Et hæc quidem iuuenis ille. Ex quibus intelligi potest, quæ luce perfundi, & gaudio cumulari soleant illi, qui vere Christo nomina dant. Id autem clarius in illis animaduertitur, qui ex perfidiae tenebris in fidei lucem vindicantur, quia, quod nouum, & insolitum est, maiorem admirationem efficit, quam id, quod est diuturna consuetudine comprobatum. Id quidem nostri experiendo sentiunt. Nam, cum multi religiosi viri, illi vero præcipue, qui nomen a Iesu societate ducunt, qui in vltimis Orientis Solis regionibus Christi nomen prædicandum susceperunt, ad Christum multos mortales adiungant, hominum alacritatem, pietatem, voluptatem, & lacrymas admirantur; eamque vitæ conuersionem sempiterna memoria, & celebritate dignam merito indicant; ob eamque Deo vota sanctissima memori, atque grata mēte persoluit. De hac tam admirabili luce quid Propheta cecinerunt? Quid viri Diuini prædixerunt? Quid mentes puræ, & castæ sentiunt? Quid sensibus intimis experiuntur? Sed, cum multa lux hæc, quæ fuerant antea multis inuolucris oblecta, nobis inspicenda proponat, tum nihil est clarius, elegantius, & magnificentius ipsa pulchritudine, quæ mirabiles amores excitat, & animos facibus ardentissimis inflammat. De quo quidem amore Socrates apud Platonem in Cōuiuiō, cum multa sibi a Diotima, muliere sapientissima, (ut asserbat) dicta meminisset, tum sic ab ea sententiam absolutam fuisse confirmavit. Sic enim eam locutam fuisse dicit: Aduerte diligenter; & nunc vel maxime, quid dicam, memoriæ trade. Qui, n. sic fuerit ad amores institutus, ut via, & ratione, quæ vere pulchra sūt, exacte consideret, ad finem tandem disciplinæ amatoris perueniet; ut pulchritudinem ipsam admirabili specie claram repente conspiciat. Hoc est autem illud pulchrum, cuius gratia la-

bore omnes in vita suscipiuntur. Primum quidem æternum est. Neque enim ortum vquam fuit, neque occideret; nec augeri, nec imminui vquam potuerit. Deinde, nō est aliqua illius pars pulchritudine insignis, alia vero deformis. Tū, nec tempore immutari solet, ut aliquando pulchrum sit, aliquando minime. Ne illud quidem ei potest accidere, ut ad aliquid collatum, pulchrum sit; ad aliud vero, deforme. Ne locis quidem mutationem subierit, ut alibi pulchrum, alibi turpe videatur; ita, ut aliis amore, aliis odio dignū existimetur. Deinde, non est fas opinari, illud pulchritudinis esse particeps, ut cum facie, aut manu, aut partem corporis vllam, aut orationem, aut scientiam pulchram dicimus. Neque eam habet naturā, ut in re aliqua, instar qualitatis, inhereat, velut in animante, vel in terra, vel in celo, vel in re qualibet alia; sed ipsum per se insita natura, & ratione cōsistit, simplex, sibiq. simile, atque sempiternū. Et reliqua omnia, quæ pulchra sunt, hoc pulchrum quodam modo participant. Et, cum ea vel gignantur, vel intereant, huic pulchro nihil potest accedere, nihil rursus decedere, cum nihil sit illo valentius, a quo patiatur. Et hæc quidem, & alia multa in hanc sententiam Plato Socratem, vel Diotimam disputare facit, quibus docet, hominis summum bonum, verissimæque sapientiæ fructum in ipsius summæ, simplicis, atque sempiternæ pulchritudinis cognitione consistitum esse; ita, ut, qui illā inspexerit, amauerit, cōsectari perpetuo voluerit, & omnia, quæ videntur pulchra, & amabilia, gratia illius contēplere, sapiens, atque beatus sit; neque sit illi quidquam præterea requirendum. Quid igitur amplius dicendum? Plato, quem omnis Græcia merito semper admirata fuit, summum sapientiæ fructum, totamque beatæ vitæ rationem in amore Diuino, quo mentes hominum flagrare possunt, si in Diuina pulchritudine defixæ fuerint, collocauit. Quaro igitur a sapientissimis Græcis, quis amor erga Deum existit vquam in terris ardentior eo, qui Christianas mētes exurit? Quod caritatis incendium acrius, & vehementius? Quod studium summa, atque præclara facinora pro Dei nomine molendi magis inflāmarū? Quemadmodū enim Pauli testimonio, quod iam in medium attulimus, clare videtur, homines Christianæ pietatis gloria præstātes, neque minæ, neque terrores, neque dolores, neque supplicia, neque mortis immanitas, nec hostis sempiterni truculentia, nec omnia denique horribilia, & pertimescenda, labefactare, infringere, & a Christi coniunctione diuellere poterunt. Gladios spernebant; in ignes irrucebant; cruciatus appetebant; in tormentis vitam abicere cupiebant. Quod mirum videri nō debet. Si enim amor, leuissima specie pulchritudinis excitatus, tantas interdum vires habet, ut corpus animo spoliaret; perficit enim, ut animus, amore incensus, in re, quam habet caram, totus infideat; quid de illis animis est existimandum, qui

quæ corpore frequenter euolabant, ut illam summam speciem, & claritatem pulchritudinis intuerentur? Et, si veri amoris (ut Philosophi perhibent) studium in honestate consumitur; non enim adduci poterit is, qui amat, ut in conspectu illius formæ, quam diligit, vllum in se dedecus admittat; quid illi facient, qui oculos a sempiterna pulchritudine, quam mirabiliter amabant, numquam in vlla malorum omnium tempestate deiciebant? Fieri certe non poterat, ut, qui perpetuo in honestatis sempiternæ splendorem respiciebant, & ad sempiternum decus adspirabant, aliquid committerent, quo Diuinam mentem offenderent. Illud igitur ardens, & incitatum decoris, & dignitatis studium satis indicabat, quantus in illis ardor amoris existeret. Quod si labores immensi facillime tolerati clarissima etiam amoris argumenta continent; illos certe, qui otium pati nō poterant, qui labores otio, tempestates tranquillitati, pericula securitati præferebant, dum modo Christi gloria seruirent, amore summo incensos fuisse, constabit. Quid hic lacrymas, quid gemitus, quid suspiria, quid ardentissimum cæli desiderium commemorare? Quid colloquia illa iucundissima, quibus illi, qui Christi studio incensi sunt, perflui solent, oratione persequar? Quid illud, quod, siue otiosi sint, siue labore assidue consistunt, siue domi se contineant, siue foris negotia gerāt, siue pax sit publice constituta, siue bellum impendeat, perpetuo de Deo cogitant; vsque adeo, ut ne formus quidem, quo omnes curæ, & cogitationes sopitæ conquiescunt, eos a rerum Diuinarum consideratione abstrahere possit? Vix nāque eis in somnis obliuiscuntur, minime ab illis curis, quas vigilantes animo versabant, aliena; ita, ut possint dicere, quod est apud Salomonē, Dormio quidem ego, sed animus meus vigilat. Itaque, cum vitæ principium, & fontem, cum sempiternæ lucis originem, cum immensam probitatem, sempiternamque iustitiæ rationem, cum ordinem, modum, & conuenientiam, ipsumque decus, bonorumque omnium complexionem in Deo considerant, quo studio flagrant! quanta ipsius summi boni cupiditate rapiuntur! quo impetu animi concitantur? Quid dicam, cum mente recogitant omnia, quæ de Deo sentiunt, esse minuta, & angusta, si cū Dei ipsius infinita claritate, & perfectione conferantur? Eam enim ne angeli quidem mente, & cogitatione complecti possunt. Quamuis enim mentes beatissimæ Diuino splendore colluceant, Deumque clare videant, & quodammodo in naturam Diuinam conuersæ sint, non tamen totam Dei ipsius perfectionem comprehendere possunt. Dei nāque lumen immensum, & infinitum est; earum vero intelligentia certis finibus circumscribitur; ita, ut non sit id, quod vident, & intelligunt, cum eo, quod non intelligunt, vlla ratione comparandum. Ergo, cum Diuini uiri in Deo non modo rerum omnium causas, & species, &

mundi ipsius sempiterni, cuius hic, quem cernimus, imaginem gerit, rationem considerāt, & præter lucem, vitam, claritatem, & bonitatem, etiam in Diuinitatis infinitatem mentem iniiciunt, magnitudine splendoris ipsius, quem sustinere nequeunt, obruuntur, & attoniti, sensibus oppressis, obstupefcunt; &, mente tādē, atque ratione composita, silent; ita tamen, ut tunc vehementius id, quod non intelligunt, admirentur; quod non adspiciunt, ament; quod intelligentia comprehendere nequeunt, caritatis amplitudine complectantur. Tunc autem, cum nihil intelligunt, summum genus sapientiæ consequuntur. Intelligunt enim perfectissime, decus illud infinitum, quantum sit, intelligi perfecte non posse. Qui cum iis excubant, atque pernoctant curis, fieri non potest, ut non amore, desiderio, & cupiditate flagrantissima concitentur. At hæc est eorum assidua cogitatio, qui se Christo penitus dederunt. Eam namque Paulus ait non in terris, sed in celo versari. Ita sit, ut Dei familiaritate, & consuetudine fruantur; & ebrietate sempiterna, de qua etiam (ut Plato ait) antiquissimi Poetæ præclara dixerunt, exhilarati, iucundissime uiuant. Si igitur (ut Plato testificatur) in amore Diuinæ pulchritudinis, summæ, atque verissimæ sapientiæ ratio continetur; & soli Christiani, cum in celo mēte, & ratione uersentur, possunt Diuinę mentis speciem quodā modo etiam in hac uita manentes intueri, & illius amore uehementius inflammari; certe licet, eos solos sapientiæ compotes esse. Repete, quæso, memoria, illam, quam elegantissime finxit, speluncam; illa uincula, quibus homines ita constrictos esse facit, ut oculos in lucem reflectere nequeant; illas umbras inanes, quæ discurrere, & loqui uidentur; illa denique rerum simulacra, quibus homines illi, ferro uincti, soliditatem imperite tribuunt. Non potuit magis ante oculos communem insipientium hominum uitam ponere. Nam in terram depressi, & corporibus adstricti, & uitiorum innumerabilium uinculis alligati, non queunt eo mentem conuvertere, ut lucem adspiciant, & ueras rerum formas intueantur. Neque enim ueritas est in rebus corporeis, sed in Diuinis, atque sempiternis constituta. Itaque huius uitæ commoda nihil solidi, & expressi continent, sed inanem bonorum imaginem gerunt. Homines uero, his rerum umbris assuefacti, imaginibusque delusi, bona inania consectantur, & falsa uoluptatis dulcedine liquefacti, ita detinentur, ut infesti sint omnibus, qui eos e uinculis illis eximere, & in superas horas educere contendunt, ut uerum solem, atque ueram lucem, & ueros homines, atque uera bona cōspiciant; hoc est, cælestia, atque Diuina contemplantur, & mentis aciem in sempiternis bonis defixā habeant. Quaro igitur a Græcis, an ullam hominum nationem uiderint vquam, quæ fortius uincula ista ruperit, quā Christianam? Quæ acriore studio in lucem Diuinam respexerit? Quæ res hu-

Can. 4.

manas animo maiore contempserit? Quæ ardentiore impetu in cælum mente penetrauerit? Quæ attentius ipsam Dei beatissimum numen, aut cum maiore fructu, contemplata sit? Nonne constat, hoc solis Christianis esse concessum, quoties fidem languentem excitant, & opem numinis suppliciter implorant, ut, laxati vinculis, a bonorum umbris auersi, & ad vera bona conuersi, mente in cælum euolent, opesq. summas, atque sempiternas inspiciant, & Diuino colloquio cum admirabili iucunditate perfruantur? Vnde certe colligitur, omnem verissimam sapientiæ disciplinam in Christi Cruce, quæ Iudæis offensionem attulit, Græcis materiam contemptionis dedit, esse collocanda. Illa namque flagitiorum vires exstinxit; temeritatem, & insolentiam compressit; cupiditates, & libidines nefarias elisit; humanasq. mentes e tyrannide mortifera liberauit, ut libere, atque solute possent cælestia contueri, & ardentissimo studio, & amore Diuinitatis inflammari. Præclaram optionem detulit Hebras numinis falsi sacerdotibus. Sic enim Israelitas alloquitur: Dentur nobis duo boues; & illi eligant sibi bouem vnum, & in frustra cædentes, ponant super ligna, & ignem non supponant; & ego faciam bouem alterum, & imponam super ligna, & ignem non supponam; & inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen Domini mei; & Deus, qui audierit per ignem, ipse sit Deus. Hæc quidem possumus illis, qui a Christi sacris abhorrent, simili ratione proponere. Preces assiduas fundant Iudæi; crebrisq. motibus in genua capita demittant. Mahumetani, eadem verba totum diem repetentes, corpora fœdissima agitatione concutiant; qui numina falsa colunt, carnes suas cultris incidant; numquam tamen eorum animos ardor Diuini amoris aduret. Soli Christiani sunt, qui per ignem audiuntur. Dum enim pura mente Deum orant, & in precibus assidui sunt, amore Diuini numinis incenduntur. Qui quidem amor tam acer est, tantasq. vires habet, ut homines sæpenumero mente quodam modo, atque ratione spoliaret. Quo modo, inquires? Si igitur mentis expertes fuerint, sani esse non poterunt. Si fuerint insani, quo tandem modo sapientes erunt? Immo tum demum erunt sapientissimi, cum hoc insanæ genere vehementer oppressi fuerint. Non enim furor omnis est detestabilis, & execrandus; immo genus est quoddam furoris, votis omnibus expetendum. Platonem audiamus, qui in Phædro furorem ita distinxit, ut vnum morbis humanis, alterum motibus Diuinis adscriberet. Eum vero furorem, quæ Diuinum, hoc est, Diuino pulsu cõcitatum appellat, trifariam diuisit: vñ enim vatibus, alium sacerdotibus, tertium amantibus attribuit. Neq. enim censet fieri posse, ut quisquã aliquod horũ trium munerũ comode, & feliciter exsequatur, nisi mēs, a corpore longius abstracta, spiritu Diuino concitetur,

Furor trifariam diuiditur.

ita, ut communis sensus in illa maxime vigeat. At omnis motus, quem non ratio, aut sensus cõmunis impellit, furor appellari solet. Hunc tamen furorẽ, quem spiritus Diuinus efficit, Plato longe sensibus humanis anteponebat. Et merito quidem. Summus enim sapientiæ gradus est, humano iudicio spoliari, Diuinoq. sensu compleri. Nam, cum humanæ prudentiæ iudicium angustis sane terminis definitum sit, sibiq. multum insolenter assumat; (quæ enim iudicat, sine rerum maiorum comparatione iudicat) & ita, omnia, quæ videt, & audit, imbecillitate sua metiatur; non potest vilo modo cælestia, atq. Diuina contueri. Nihil enim videt, nisi id tantum, quod est corporeum, dissolubile, & interiturũ. Quocirca necesse est illi, qui sapientiã potiri studet, ut, quoad fieri poterit, animum ipsum a sensibus, a corpore, atq. adeo a se ipso disungat. Se ipsum namq. deserit animum, cum iudicium suũ contēnit; seq. a studiis, quibus capiebatur, abducit, ut ipsam veritatẽ intueri possit. Veritas enim illa solũ existimanda est, ad quam mētes Diuinus spiritus erudit. Hanc igitur vehementem animi cõmotionem, qua mens terrã, & opes terrestres, & corpus, atq. (quod est longe mirabilius) seipsam relinquit, & abiicit, ut in cælum euahatur, ab ipsoq. Deo verũ percipiat, appellent sane, quo velint nomine, dummodo intelligatur, in ea demum sapientiã summã consistere. Itaque, si lubet hunc motum, eo quod sit quædam vehemens, & acris contra cõmunẽ sensum, & rationem animi concitatio, furorem nominare, minime repugnabo, dummodo constet, neminem vquam fore perfectẽ sapientẽ, nisi eum, quem hæc tam salutaris insanã, atque sapientissimam, & beatissimam furor oppresserit. Qui etiam a nobis sæpe Mors appellari solet. Ut enim nos Christi disciplinam ad summũ perductam furorem nominare non pudet; propterea quod hoc nomine disunctio illa, qua mens rationẽ humanã deserit, intelligitur; ita, Mortis nomen nõ horrescimus, ob eã causam, quod eo nomine dissidium illud, quo animus a corpore seuocatur, explicatum volumus. At hoc furore sapientiã, & hac morte vita verissimã continetur. Quid enim sapientius, quam sensus humanos, quam argumenta rationis, quam coniecturas, & opiniones incertas, a quibus tam sæpe delusi sumus, abiicere, ut, mente, atque sensu Diuino, in quo nullus error versari potest, commoti, & incitati, verũ, atq. sempiternũ bonũ intueri queamus? Quid salutarius, quam corpus infirmum, & caducum, necessariisq. mortis legibus adstrictũ, deserere, ut ipsi, vitæ sempiternæ amore ardentissimo, copulemur? Ex hoc autẽ rectissime concludi ratione potest, animum neq. perfecte sapere, neq. vitam frui, quãdiu non fuerit abstractus a corpore, ut a Deo disciplinã hauriat, & speciem illius admittatur, illiq. amoris fœdere sempiterno coniungatur. Hoc hominũ vulgus cum non intelligat, & aliquando videat, homines Christo deditos,

Veritas, quæ existimanda.

humanos sensus aspernari, cõmodã vitã contemnere, voluptates noxias fugere, mentemq. a consuetudine corporis, & a cõmuni hominum iudicio seuocare; stultos, & insanos esse iudicat, atque pro mortuis habẽdos, eo quod nolint huius vitæ cõmunis iucunditate potiri. Verum interim illi summis opibus sapientiæ Diuinæ circumstantur; & vita beata iucundissime fruuntur. Si enim nemo beatus esse potest, nisi sapiens sit; si sapientiã parari nequit, nisi nos Deus, qui solus natura sapiens est, erudiendos susceperit; si Deo in disciplinam tradi non possumus, nisi nos a corporibus abstraxerimus; passim ne liquet, in hoc vel furore, vel interitu disciplinam verissimam sapientiæ totam consistere? Sic enim Deus Mosi dicebat, se non posse ab eo videri, qui in hac vita maneret. Itaque sapiẽtiam summam tum demum assequi poterimus, cum ab hac vita discesserimus. Vnde colligitur, id, quod Socrates aiebat, esse verissimum, eos in hac vita proxime ad sapientiã accedere, quibus minimum est in ea cum corpore mortali commercium. Summa vero Christianæ disciplinæ in hoc studio consistit, (ut Paulus ait) ut corpori Crucem, sicut sæpe iam dictum est, desigamus, qua necem corporis cupiditatibus inferamus; & ita Christi mortem imitemur, ut, quemadmodum ille seipsum ab inferis excitauit, ut vita Diuina immensa cum gloria fruere; ita & nos, illius vestigijs ingreffi, humanis sensibus exstinctis, in vitam Diuinam ingrediamur; ut, quod reliquum vitæ fuerit, in sanctis operibus consumamus, omniaq. vitæ studia Deo consecremus. Ipseq. Paulus, hoc vnum se moliri, & perpetuo meditari, dicit, in idq. omnes animi neruus intendere, ut Crucem, (sic enim studium coercendi corporis appellare solet) quã perpetuo gestabat, necem corporis cupiditatibus inferendo, Christi morti conformaretur, ut ita tandem posset vitæ illius Diuinæ similitudini conformari. Neque stultitiã quidem, aut furoris nomen vir Diuinus extimescit. Nos, inquit, stulti propter Christum. & quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Id autẽ, quod homines humanis artibus eruditi, ut rude, & impositum, despiciunt, est, quod verissimam sapientiæ disciplina continet, ad quam nullo modo possunt Græci, & sapientes humanis viribus aspirare. Id autem, quam Diuinitus sit ab illo dictum, explicari vix potest. Siue mēte, inquit, excedimus Deo, siue sobrii sumus vobis, caritas Dei vrget nos. O Diuinam hominis Diuini sententiam; qua paucis verbis omnem Christianæ sapientiæ perfectionem complexus est. Si enim volunt homines magni ad Deum propius accedere, ut illum clarius, ut in hac vita liceat, aspiciant, opus est, ut e corpore excedat; Diuinoq. illo furore, de quo diximus, acrius incitentur, ut Diuinæ sapientiæ fructus amplissimos consequantur. Cum rursus homines alloquuntur, qui nondum sunt ad tantam disciplinam dociles, est mens recipienda, & sermo ad prudentiam

Exod. 33.

Crux, studium coercendi corporis apud Paulum.

2. Cor. 5.

communem, quæ non est legi Diuinæ contraria, sapienter accommodandus. Aliter enim ea, quæ dicta fuerint, homines imperfecti minime percipient. Loquimur (inquit Paulus) sapientiã inter perfectos. Sunt igitur imperfecti, quasi quibuscum elementis ad sapientiã paulatim adducendi. Hanc autem moderationem (qua mens excedit e corpore, & ut apparet, furore corripitur, ut Deum alloquatur, & aliquãdo rursus se colligit, & sobrie sermonem instituere videtur, ut possit intelligi) caritas Christiana gubernat. Ea namque docet, quo tempore sit corpus ab animo deferendum, ut Diuinũ numen hominibus placari possit; quo rursus tempore sit ab illo excessu reuocandus animus, ut homines erudiantur. Si igitur (ut ad Platonem reuertamur) sapientiã consistit in animi puritate, in vitæ sanctitate, in vitiorum fuga, in iustitiæ cultu, in Dei similitudine, in Diuinæ lucis splendore, in amore, quo mentes, in Diuinam pulchritudinem frequenter intuentes, incenduntur, & in furore denique, quo corpus ipsum a mente deferitur, ut ipsa mens, e corporis tenebris, tamquam vinculis, emissã, in cælum feratur; & constat, nullam aliam disciplinam, præter Christianam, hæc omnia in animis, qui se Christo penitus dederunt, efficere, quid magis perspicuum esse potest, quam summam, perfectam, atque plane Diuinam sapientiã Christianam disciplinam, atque ratione contineri? Soli enim, quos Christi numen ad se allicit, & secũ fœdere coniungit, puri, sancti, continentes, & iusti, Deique similes sunt; soli Diuino splendore collucunt; soli amore veræ pulchritudinis inflamantur; soli extra se sæpenumero rapiuntur, ut Deum multo puriore mente, & maiore cum voluptate contemplantur. Excogitarunt quidem Philosophi animi pacem, & tranquillitatem, & statum bonis veris circumfluentem, quem nulla malorum tempestates agitare, & de mente deicere possent. In hoc autem statu summum sapientiæ fructum collocabant. Sed, quis illum tandem cõsequi potuit? Quotus enim quisque fuit eorum, quem nõ vel exagitaret libido, vel vexaret inuidia, vel sollicitaret ambitio, vel odium, aut ira de statu detorqueret? Verbis enim magnifice de tranquillissima pace disere re, concessum est omnibus, qui magnam eloquentiã laudem consecuti sunt. At ea felicitate, & tranquillitate frui illis tantum licet, qui omnes has pestes animi cruce confixerunt, & quorum animi humana omnia pro nihilo putant, nempe qui ad cupiditatem Diuinitatis exarserint. Eam igitur Christiani tantum habent, qui nominis dignitatem studio mirabili vitæ consequuntur. Illi igitur soli sapientes sunt: soli namque fructu sapientiæ potiuntur. Sed ad illum fructum veniamus, quo nihil præclarior, & felicius, & admirabilius, & magnificentius existimari potest. Quis ille tandem est, inquires? Vñ cum Deo fieri. Sapientiæ namque studium est, Deum semper intueri, & illius speciem, & pulchritudi-

1. Cor. 9.

chritudinem vehementer admirari. Ex assidua vero Dei consideratione amor summus exoritur. Amorem autem imitatio consequitur. Libenter enim nos ad eorum mores effingimus, quos miro amore diligimus. Ex ea vero imitatione mira quadam similitudo Diuinæ virtutis, & claritatis efflorescit. Ex ea similitudine animorum coniunctio nascitur, illudq. sanctissimæ amicitia fœdus, quod tantas vires habet, ut non liceat amico habere quidquam, ab amici usu, & utilitate seiunctum. Ut enim vitæ dissimilitudo alienat animos; ita similitudo conglutinat. Quod eo est in Deo vehementius, quod fides illius est in omni rerum varietate constantior, & potentia maior, & studium, quo sibi homines adiungit, admirabilius. Qui adheret (inquit Paulus) Domino, vnus spiritus est cum eo. At David non diuitias expetit; nō honores ambit; non voluptates exquirat; non ea, quæ homines præclara, & expetenda iudicant, in aliquo numero ponit. Vnum tantum illius votum est, quo mirifice flagrat, quo bona omnia continentur. Mihi, inquit, adherere Deo, bonū est. Quid aliud hoc est, quam Diuinitatem appetere? Si enim, qui Deo adheret, vnus spiritus cum Deo est, & qui vno spiritu continentur, idem sint quodammodo necesse est; certe, qui Deo adheret, illiq. semper est inflammato studio coniunctus, Deus quodammodo nominari rectissime potest. O immensam Diuinæ benignitatis amplitudinem. O virtutis infinita beneficentiam, in omni æternitate cælitum prædicatione celebrandam. O sapientiam admirandam, & obstupendam, quam nulla vniquam sæculis infinitis obscurabit obliuio. Iam cælum astris distinctū, & ornatum minime miror. Iam terræ fertilitatem, atque diuitias contemno. Iam maris immensitatem, & aeris vim vitalem, & salutarem minimi facio. Solis splendorem, lunæ constantissimam varietatem, siderum speciem, & pulchritudinem, & totius naturæ concinnitatem, & reliqua opera, ex quibus opificis summi potentiam, solertiam, & probitatem colligebamus, non adeo præclara puto. Ut enim stellæ, in splendorem solis incurrentes, claritatem luminis amittunt, ita multa Diuina opera, quamuis sint clara, & illustria, cū ad alia multo illustriora conferuntur, propemodū euanescent. Quid autem clarius, & illustrius esse potest, quam, hominem e terra concretum, naturā fragilem, flagitijs inquinatum, pœnis sempiternis obnoxium, iacentem excitari, flagitijs liberari, ornamentis Diuinis illustrari, in cælestem hereditatem vocari, atque (ut vno verbo dicam) Deum fieri? Hoc tantum, & tam Diuinum officium, & munus non plane liquet obscuritatem omnibus naturæ muneribus, Dei ipsius manu perfectis, & absolutis, attulisse? Hic iam cerni facile poterit, Diuinam sapientiam non sine causā præclarum opus hominum gratia fuisse molitum. Quod enim humanam speciem, & formā induerit, quod se ad homines docendos dede-

rit, quod sub humana naturā labores immensos exceperit, quod se hostiam salutarem pro salute generis humani dederit, quod ludibria, dolores, cruciatus acerbissimos, constantia Diuina pertulerit; hæc omnia in eum finem ab illo suscepta sunt, ut immensa probitatis munere multos Diuinæ naturæ confortes efficeret. Hanc enim dignitatem attulit hominibus, qui illum sequerentur, ut filij Dei vocarentur, & essent, hereditatemq. cælestis patrimonij cernerent, nullis sæculis interitum. Hanc autem numinis dignitatem tuemur, cum Spiritus Diuini monitis incitamur. Qui spiritu Dei (inquit Paulus) aguntur, hi filij Dei sunt. Si filij, (inquit idem Paulus) & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Immensa igitur, & infinita probitas, quamuis in mundi molitione se magnificis operibus indicasset, nō tamen id adeo cumulare præstitit, ut perfecte, quod latebat, insigne fieret. Aliam igitur alterius mundi machinam non priori similem, sed multo clariorem suscepit, ut multo magnificentius suæ benignitatis opes explicaret. Et ita factum est, ut multos filios ornamentis clarissimis affectos in vni filij societatem conuocaret. Carissimi, inquit Ioannes, nunc filij Dei sumus; sed nondum apparuit, quid erimus. Cum autē apparuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eum, sicuti est. Hæc est illa verissima sapientia, & præsentis utilitatis fructu iucundissima, & spe cuiusdam Diuinitatis amplissima; cuius compotes, eum statim assequuntur, quæ nec bellorum omnium furor turbare, nec fraudes, & insidia parti decoris possessione depellere, neque terror ullus ab hominibus obiectus infringere potest. Quin etiam, cum cælum tonuerit, & flumina densa contorserit, terraq. motibus horrendis conuulsa defecerit, vniuersaq. natura incendio cōflagrauerit, illi, qui se totos ad studium Christi contulerunt, & illius crucem inflammati animis amplexati sunt, erecti, & excelsi consistent; & alta mente laboris sui præmium cum summa iucunditate percipient: ita demum fiet, ut, cum omnes, qui, caliditate subnixi, concurfabant, & in amplificatione terrestrium bonorum beatam vitam staretuebant, piorumq. hominum fidem summam esse stultitiam arbitrabantur, fracti metu, strati ruinis, & exanimati, conciderint; illi, qui verissimæ sapientia operam dederant, cum spe firmissima immortalitatis, & incredibili voluptate Diuinam constantiam retinebunt. Sunt enim (ut Petrus ait) filij Dei, non femine corruptibiles, sed incorruptibiles, nempe verbo Dei permanentis in æternum singulari consilio generati. Si enim cælum non potest vilo terramotu de statu suo conuelli, multo certe minus poterit Diuinum genus vlla terræ, aut cæli cōuersione, aut naturæ totius interitu de statu suo de migrare. Cælum namque, & terræ, & omnia, quæ cæli ambitu coercentur, interibant: at verbi Diuini semen tunc multo clarius, cum reliqua

reliqua omnia funditus euerfa corruerint, opibus sempiternis effluet, & summo gaudio triumphabit. A Deo enim non potest, neque totius orbis conflagratione, diuelli. Quid enim interueniet, quo vel Diuinæ caritatis incendium fluitibus vllis exstinguatur; aut Diuinæ iustitiæ puritas vllis ardoribus absumatur? Ita namque Deus fluctibus insipientes obruit, ut sapientes medijs fluctibus eripiat; ita impios flammis exurit, ut pios in ipsis flammis quasi infuso rore lætificet. Non parum sapienter inquit ille, qui dicit, Sapiens, qui sibi prodesse nequit, nequidquam sapit. Neque enim sapiens appellari potest, qui nullum ex sapientia, quam inaniter ostentat, fructum colligit; sed stultus, & ames, falsaque opinione sapientia furenter inflatus. Qui igitur in rebus valde metuendis, in certissimo appropinquantis mortis argumento, in orbis terrarum exitio, in communi rerum omnium vastitate, sibi ipsi opitulari nequit, & intelligit tandem, cum acerbissimo animi cruciatu, se sine vilo fructu vitam omnem in studio falsæ sapientia contriuisse, parum ne liquet fuisse de mentissimum? Nam, cum duplex genus stultitiæ sit; vnum, quod minime sibi sapientiam arrogat; alterum, quod in summa temeritate nimis confidenter sapientia nomen vsurpat; quis non videt, quanto sit detestabilior ea stultitia, quæ est cum superbia, & leuitate coniuncta, quam ea, quæ non ita furenter extollitur? Vnde constat, omnes, qui Christi fidem ignorant, qui Crucem odio persequuntur, qui sibi nimium præfidunt, qui terram nimis intuentur, qui ad cælum minime totis animi viribus enituntur, quamuis sint omnibus artium, quæ summis ingenij excogitata sunt, disciplinis instructissimi, esse furiosos, & insanos, summamq. temeritatis, & amentia pœnis agitari. Non enim poterunt vllis artibus pestem sempiternam a seipso auertere. Vera autem sapientia huius Crucis, quam veneramur, amore, & studio continetur. Caritatis enim Christianæ tanta vis est, ut ea neque viribus inuictis labefactari possit. Quid enim est in terris morte valentius? At caritas vim ipsius mortis obterit, & obtundit, illiusq. tela virtute repellit. Quid antiqui serpentis tyrannide, & immanitate dæmonis opes excindit, & inferorum manium copias in fugam cōuertit. Illius virtus, & efficientia tam admirabilis est, ut interdum cum morte, & cum crebo, non incommoda ratione conferatur. Fortis (inquit Solomon) est ut mors dilectio, & dura sicut infernus amulatio. Quo tandem modo? Ut enim mors animum disiungit a corpore, ita purus amor mentem, & voluntatem a societate corporis auellit, ut eam cum Diuina mēte, atque probitate conglutinet. Et, perinde atque sempiterni supplicij metas a flagitijs auocat; similiter, atque adeo multo vehementius amulatio, qua offensionem nobis carissimi numinis extimefcimus, ab omni turpitudine deterret.

Fieri enim nequit, ut, qui mentis aciem habet in sempiterna pulchritudine defixam, vlla se impuritatis labe inquinari patiatur. Immo cruciatus omnes libentissime perferet potius, quā in Dei conspectu quidquam designet, quod sit cum aliquo dedecore, & fœditate coniunctum. Nam, si amor impurus, & flagitiosus valde sollicitus est, ne quid parum decore faciat; & cum in turpitudinem feratur, turpitudinis tamen opinionem reformidat; quid facient, qui summam, & immensam pulchritudinem, nullis foribus inquinatam, sed Diuinis, atque sempiternis ornamentis splendorem, omnibusq. rebus pulchris causam pulchritudinis afferentem, puris animis intuentur? Qui Diuinis flammis incensi sunt, non offensionem Diuinam extimefcunt; omnesq. animi neruos intēdent, ne quidquam agant, aut moliantur, quod non ad sempiternum decus, & honestatem referatur? Non sapienter intelligent, quam stultum sit, Dei gratiam, in qua omnes opes, facultates, omnes summa voluptates, omniaq. Diuini decoris, & dignitatis ornamenta consistunt, per summum flagitium, & dedecus effundere? Erit igitur hic Diuinus amor semper sollicitus, & in metu versabitur, & summa sedulitate prouidebit, ne, quod est beneficio Diuino partum, humano flagitio peruertatur. Ita tamen timebit, ne vniquam Dei auxilio diffidat, sed, illo semper innixus, audeat sibi omnia summa, atque sempiterna bona polliceri. Sollicitudo igitur non erit in cruciatu numeranda, sed potius cautio salutis appellanda. Metus similiter ille non animi tristibus curis afficiet, immo statim illius firmissimo præsidio circumuallabit. Quo enim magis metuet, eo munitior erit, & confidentius ad cælum adspirabit. Cum vero caritas oculos nunquam a cælo deiiciat; cum semper in speciem illam præcellentissimam aciem mentis intendat; cum nihil aliud velit, aut cupiat, quam immensa illa pulchritudine frui; cū indes magis studio Diuini decoris, & sempiternæ dignitatis inflammetur; cum se totā, Diuino præsidio fulta, ad speciem Diuinæ pulchritudinis effingat; cum sit Deo, quem ardentius amat, artissimo vinculo deuincta; cū illius splendore, & claritate quotidie magis, si vim suam non remiserit, illustretur; parum ne perspicuum est, omnem verissimæ sapientia vim caritate hac summa, & ardentissima contineri? Hanc autem tam excellentem caritatem, & tam admirabilem ardoris vim, tantum amoris incendium quis excitauit? Certe (ut multis iam demonstrauimus) Christi sanguis pro nobis in Cruce profusus. Is enim mentes nostras expiauit; animos tyrannide liberauit; & vires confirmauit; & cupiditatem a terris abstractam ad conspectum Diuinæ probitatis excitauit; ut pure cerneremus illam summam pulchritudinem, quæ sola est iucunda, amabilis, & prædicanda, omnibusq. bonis, quæ cogitatione complecti possumus, longe præferenda. Sed, ut aliquem modum

Euripides, in Medea; vel Ennius ex Euripide Cic. in Ep. Fam.

Sculcitæ genus duplex.

Rom. 8.

1. Pet. 1.

modum orationi statuamus, est animaduertendum, quam amentes Iudæi, quam imperiti Græci fuerint, cum in Christi disciplina vel Diuinæ virtutis signum, vel sapientiæ euident argumentum requirerent; cum neque virtutis Diuinæ signa maiora dari, neque sapientiæ Diuinæ clariora argumenta proponi potuissent. Signa petunt Iudæi, cum ea signa sint Diuinitus ostensa, quæ nullum omnino locum perfidie, aut dubitationi relinquunt. Quæ fuerant enim oraculis promissa, signis expressa, figuris adumbrata, ita, quemadmodum prædicta fuerant, euenere. Quin etiam tempus ipsum præstitutum aduenit; & eo ipso tempore Dei filius exortus est in terris; numenque suum signis, atque portetis, & admirandis operibus indicauit; & multis salutem, libertatem, & dignitatem, & ornamenta peccatis amissa multis muneribus amplificata restituit. Vmbra legis euauerunt; imagines exterminatae sunt; solidi, & expressi fructus exstitere; clarissimus Diuinæ virtutis splendor eluxit; peccati vires fractæ, & debilitatae iacet; Regnum mortis excisum est; monstra feritatis, & immanitatis euerfa sunt; celestis iustitiæ ratio constituta; & aditus in cælum pijs hominibus patefactus; vita, lux, salus, honestatis sempiternæ decus, insolita benignitatis amplitudo, numinis præsentiam declarauit. Sol, & astra, mare, tellus, omnia, quæ super subterque sunt, quantum esset in Christo numen, quanta vis, atque potentia, aperte testificata sunt. Seuerissimum illud iudicium, quo ciuitas amplissima, & opulentissima corruit, templum flammis vetricibus exustum, antiquitatis illius ruina sempiterna, quam insensum sit Dei numen omnibus, qui Christi imperium detrectauerunt, nomenque illius delere voluerunt, clare demonstrat. Gentes vltimæ (vt a Diuinis viris prædictum fuerat) lumine Diuinæ mentis illustratae, incredibile gaudium percipere; & animis vehementer inflammatis sese ad iustitiæ studium contulere: contra, Iudæi, quod etiam olim præmonstratum fuerat, qui sese in tantum beneficium ingratos præstitere, rerum omnium interitu, exilio, vastitate, omnium mortalium odio damnati, cæcitate, stupiditate, amentia vexati, furiarum stimulis exagitati, vagantur, & diras perfidie poenas exsoluunt. Orant, & non audiunt; opem Dei implorant, & a Deo deseruntur; & quo magis se percullos, & stratos ostendunt, eo acius Dei iudicio peruertuntur. Crux interrim, e qua Iudæi offensionem cum insigni temeritate sumpserunt, quod præ se imbecillitatis speciem ferret, quanta sit in se vis, multis rebus admirandis ostendit. Ea namque iacentes excitat, cæcis lumen, agris sanitatem, mortuis vitam, vinctis libertatem reddit. Contra vero, falsa specie religionis inflatos mentis lumine priuat, & in miseræ sempiternæ regionem exturbat. Est igitur iucunda bonis, multitudini salutaris, sempiternis autem hostibus horribilis, & pertimescenda. Ea denique, quæ olim pro-

pter metum, & horrorem, quem miseris hominibus incutiebat, erat extrema ignominia, atque dedecoris instrumentum, nunc in bello præsidium, in mare solatium, in pacem firmamentum præbet, & præterea decus, & honestatem, & gloriam immortalem constituit. Tantum igitur abest, vt in ea insit aliquod imbecillitatis argumentum, vt potius vim Diuinam, robur inuictum, opes ingentes, victoriæ insignis instrumentum, clarissimi triumphum memoriam sempiternam contineat. Si Iudæi igitur signa petunt, odium, inuidiam, contumaciam a se repellant; tenebras fugiant; & in hoc vnum signum Diuinæ virtutis, omnium maximum, aciem mentis intendant; & signum non amplius vllum postulabunt. Signum quidem erit illis vitæ, salutis, atque dignitatis, si fidem Deo adhibere; & a prauitate ad pietatem conuertere voluerint: signum vero ruinæ, pestis, & exitij, si in inueterata improbitate permanserint. Græci sapientiæ speculantur, & in illius studio omnem vitam sine vilo fructu, & emolumento consumunt; nos vero illis sapientiæ clarissimas opes explicatas, & euolutas ostendimus. Christi namque disciplina Dei immensam probitatem, & sapientiā, infinitamque potentiam hominibus, non verbis, inani ornatu, & elegantia concinnatis, sed Spiritus Diuini demonstrationibus explicatis, explanat. Docet enim, quam fuerit immensa benignitati consentaneum, humano generi consulere; iustitiæ, munus par, & æquale offensa, quam primi parentes intulerant, exigere; probitati, hominibus, quod pro tanto crimine possent offerre, piaculum dare; potentia, atque sapientiæ, quemadmodum clemenciæ simul, atque iustitiæ satisfieri posset, rationem inire; humanumque genus admirabili documento infinitæ bonitatis incendere; & ad studium pietatis acriter incitare. Hæc igitur doctrina aperuit hominibus, quantum esset in Deo humanæ salutis studium, quanta caritas, & beneficentia, quam admirabile consilium, quam immensa vis, numen, atque potentia. Perfecit enim, vt videremus, quemadmodum infinitum naturæ Diuinæ numen sine vlla sui ipsius immutatione, aut maiestatis imminutione naturam humanam secum inexplicabili ratione copularet: & ita se mens illa sempiterna cum humana forma communicaret, vt ex vtraque natura integra, & in statu suo sine vlla confusione permanente, vna persona consisteret; ita, vt, qui pro nostris sceleribus mortem, & acerbissimum cruciatum pati voluit, eodem ipso tempore, quo torquebatur, cælum, & terram amplitudine suæ maiestatis impleat; vniuersamque naturam imperio sempiterno constringeret. Illud enim docuit, quo pacto pater a sempiterno tempore filium sibi similem, qui erat tempore a sempiterno consilio præfinito salutem terris allaturus, genuit; eumque amore immenso, atque sempiterno sibi deuinxit; vt ita vnum & idem maxime natura simplex, virtute tamen omnipotens, numen esset in tri-

in tribus personis constitutum. Quanta postremo, & quam salutaris vis insit in hac disciplina, multis modis ostenditur. Ea namque morbos animi pellit; cupiditatis fibras excindit; turbulentos morbos comprimit; rationem tyrannide liberat, & in amissam dignitatem restituit; pacem, & tranquillitatem efficit; studiumque Diuinæ virtutis incendit. Eadem lumen præfert animis, quo rerum inanes species, & vmbra, quibus erant assueti, contemnant; & vera, superæ, celestia, & sempiterna, atque Diuina suspiciant; & aciem mentis in pulchritudinem immensam intendant; amoreque illius acriter inflammantur; vsque adeo, vt extra se sapientia rapiantur; & in cælum euolent, vt verissimam sapientiæ disciplinam ab ipso Deo percipiant. Ea sic homines ipsi summo Domino coniungit, vt non modo eos Dei ipsius amicos, filios, heredes efficiat; verum & ita secum deuinciat, vt ex Deo, & homine vnum fiat, hoc est, vna propemodum mens, vnus sensus, vna voluntas, vna sententiarum consensio, vna rerum communio, & indissolubilis in omni temporis æternitate conspiratio. Ea postremo (vt vno verbo omnia concludamus) homines Deos facit. Sic enim Dei filios Diuinis muneribus, & ornamentis illustratos, ipsique patri (quantum licet, & fas est) vitæ splendore, & claritate simillimos appellare licet. Quid hæc igitur vel imbecillitate fortius, vel stulticia sapientius? Iudæi passim labuntur, & concidunt. Græci in tenebris ruunt. At, qui sese Christo dediderunt, inuicti præsidio muniti, luce Diuina perfusi, neque vinci, neque tenebris obrui, & impediri, quamdiu in statu permanserint, vilo modo possunt. Itaque, quamuis Euangelium nullis sit argutijs implicatum, nulla disserendi ratione vallatum, nullis dicendi luminibus illustratum, per se tamen splendet; admirabilemque lucem longe lateque diffundit; cum iterum illi, qui sapientiæ nomine insolenter efferuntur, in terra caligine, bonorumque omnium ignorantia, versentur; ita, vt, quo magis ad vitam beatam aspirant, eo furentius, atque turbulentius sese in pestem sempiternam iniiciant. Quem enim fructum isti sapientes assecuti sunt? Si enim sapientia est veritatis cognitio, vnde tam multiplices errores in eorum disciplinis exortiti sunt? Si Philosophia cupiditati, & reliquis animi pestibus se interitum allaturam esse confirmat, cur animi Philosophorum tam nefarijs cupiditatibus agitantur? Si animis quietem, & otium pollicetur, cur nemo in ipsius philosophiæ gremio conuiescit? Si Græci sapientes sibi vitam beatam proponunt, cur vix vllus vnamquam, qua in re vita beata consisteret, explicare potuit? Si denique, sapientes, si liberi, si pulchri, si opulenti, si reges, si bonis omnibus affluentes, si postremo felices, atque beati sunt, cur libidini seruiunt? Cur insigni turpitudine deformantur? Cur indomita cupiditate rapiuntur? Cur sunt flagitijs infinitis obnoxij? Cur omnibus verissimæ virtutis ornamentis carent? Cur ani-

mi cruciatur, & angore sepiissime conflictatur? Comprehendam, inquit Deus, sapientes in astutia eorum. Illis enim ipsis conatibus, quibus sapientes salutem assequi contendunt, in pestem, & exitium sempiternum feruntur; eisdemque illis plagis, quas in aliorum perniciem callide texunt, Diuino iudicio capiuntur. Sic tandem fit, vt homines, qui sibi peracuti videntur, cum bonorum simplicitatem irrideant; sibi ipsis interitum moliantur; & boni, simplicitate firmati, salutis suæ recte prospiciant. Similiter, cum isti sapientes, ex operibus naturæ, Deum naturæ parentem agnoscere possent; a Deo descuerunt, & in summam stulticiam, & cæcitatem conuersi sunt. Contra vero, multi, qui artium ruderes erant; minimeque mentem in naturæ peruestigatione deflexerant; sapientiæ compotes exstiterunt. Nam, quia in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum; placuit Deo per stulticiam prædicationis saluos facere credentes. Stulticiam appellat Paulus disciplinam dicendi, ornamentis nudatam, humanæ Philosophiæ præsidio destitutam, nulla acuminis ostentatione subnixam, nullis sophistarum facis, & medicamentis infectam; sed rectam, & simplicem; lumine Diuini spiritus animis puris traditam, humanisq. mentibus Christi meritis incisam; quæ summa sapientia nominanda est; quamuis ea Græcis, qui perituri sunt; stulticia summa videatur, vt Paulus ait: Verbum, inquit, Crucis pereuntibus stulticia est. Quemadmodum igitur vera iustitia, legis, & Prophetarum testimonio confirmata, quæ, qui legi, atque Prophetis operam dabant, a se sece re infando repulerunt, sine vilo legis antiquæ præsidio, gentibus fuit per Christi fidem, & religionem concessa; ita vera sapientia, quæ in naturæ operibus eluxerat, quam ij, qui naturam speculabantur, aspernati sunt, illis, qui nunquam in naturæ speculatione fuerant occupati, tradita fuit. Quid igitur Græcorum sapientia demeruit? Quid rursus hac stulticia (vt Græci nominant) aut sapiētius, aut magnificentius, aut salutaris excogitari potest? Diuinitus est igitur a nostro Paulo dictum: Nos, inquit, prædicamus Christum, & hunc Crucifixum, Iudæis scandalum, (grauem namque offensionem illis intulit) Græcis stulticiam, speciem namque stultitiæ insignis obtulit. At illis, qui a Deo in lucem vocati sunt, siue illi Iudæi, siue Græci sint, Dei potentiam, atque sapientiā tradimus, & explicamus. Quis negare potest, hanc sententiam explicatam a Paulo fuisse diuinitus? Nec enim quidquam fieri potest aut Christi imbecillitate potentius, aut humilitate magnificentius, aut morte salutaris, aut stulticia prouidentius, aut inopia bonis omnibus affluentius. Restat igitur, vt ij, qui, firmis viribus, inuictoque præsidio confirmati, sapientiæque muneribus instrui, & ornari percipiunt, ad studium sese Crucis adiungant, Christi ipsius Crucis affixi numen implorent, ab illo solo sapientiam postulent, & expectent, vt sic tandem

dem in superas illas sedes adscendant, Diuina-
que luce tuo sempiterno perfuantur. Te igitur,
summe Domine, vita, lux, veritas, immensi,
atque sempiterni splendoris imago, mens, & sapi-
entia patris, rerum omnium conditor, rector,
atque moderator, qui sine ullo principio ab ipso
fonte totius perennitatis exortus, eidemque
impressa, & infinita caritate deuinctus, sacula
condidisti, & celum, ignem, terram, maria, sde-
ra, & animantia cuncta, & omnia denique, quæ
complexu celi coercentur, & quæ supra celum
statum naturæ suæ tuentur, fecisti, & informa-
sti, qui hominem ad naturæ Diuinæ similitudi-
nem manibus tuis factum in animantium om-
nium principatu collocasti, eundemque hominem
collapsum, & ruinis mirabiliter oppressum mi-
nime neglexisti, immo ut illum erigeres, & in
terris opes immensas infinitæ potentie, iusti-
tiæ, probitatis ostenderes, naturam humanam
tecum inuolabili fœdere colligasti, & sub vera
hominis forma, & specie homines tætris tene-
bris, & miseranda caligine demersos in lucem
vindicasti, cælestibusque disciplinis instruxisti,
eorumque animis stimulos admoxisti, quibus eos
in studium immortalitatis incitares, qui te ho-
stiam sanctissimam, ut cunctas eorum labe-
s elueres, illisque patris numen infensum placares,
obtulististi, & pro omnium salute mortem, pro di-
gnitate contumelias, pro voluptate sempiter-
na dolores, & cruciatus acerbissimos pertuli-

stis, qui regionis infernæ claustra reuulisti; ho-
stes immanes peruertisti; mentesque piæ luce
mirabili collustratas ingenti gaudio cumula-
stis; qui deuicta morte, & spoliatis hostibus, cum
ingenti gloria reuixisti, & in celum victor eue-
ctus, ad patris dexteram collocatus, imperij
sempiterni munus suscepisti; Spiritumque san-
ctum ad eorum animos, qui in te omnem spem
salutis, & dignitatis positam habebant, misisti,
ut eos opibus Diuinis afficeret, & cupiditate
Diuinitatis inflammaret; te, Christe sanctissi-
me, qui, cum verus Dei filius sis, hominis veri
nomen non horruisti, oro, precor, & obtestor,
per immensam illam probitatem, quæ tuum
numen impulit, ut tam admirabile, atque Diui-
num beneficium in homines ingratos, atque
sceleratos conferret, per vulnera, per conuicia,
per dolores, per sanguinem tantæ largitate pro-
fusum, ut nos omni crimine liberes; splendore
tui luminis illustres; amore tuæ claritatis in-
flammas; tecum arctissime coniungas; ut sic
randem sapientes simus; & id, quod natura ar-
dentissime cupimus, non naturæ beneficio, sed
gratiæ tuæ munere consequamur; atque tan-
dem (benignitas namque tuæ facit, ut tantum
munus postulare minime dubitemus) ut nos,
tamquam filios, atque fratres, hoc enim no-
mine eos, qui te sequerentur, ornatos esse vo-
luisti, Diuinitatis participes, gloriæque tuæ
consortes efficias.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS

LIBER PRIMVS.

DE virtutis amplitu-
dine multa quidē
olim a viris doctis-
simis acute, elegā-
ter, & copiose, di-
sputata sunt, cum
in laudē illius om-
nes vires ingenij,
& summas opes eloquentiæ, contulissent.
Attamen, cum eam pro dignitate lauda-
re cuperent, nullo modo id consequi po-
tuerunt. Est enim virtus, mentis, & ratio-
nis perfectio, legis sempiternæ conforma-
tio, Diuinæ claritatis effigies, pulchritudi-
nis absolutæ concinnitas, immortalis glo-
riæ viæ, omnia summa bona complexu
suo coercens, & continens. Nec enim est
tantus splendor in astris, neque tantum
decus in vniuersa natura consequitur, ut
sit vilo modo cum virtutis dignitate, &
elegantia, conferendum: nec utilitates,
quæ ex mundi totius concordia capiun-
tur, sunt vlla ex parte cum virtutis eximio
fructu comparandæ. Nam reliqua omnia
ad corporis victum, & cultum, conferun-
tur; & sunt brevis æui spatio definita; at
virtutis ornamenta in animum congerun-
tur, neque possunt mortis, omnia demo-
lientis, immanitate consumi. Vnde colli-
gitur, frustra multos homines, excellenti
ingenio præditos, animi conatū ad opes
virtutis illustrandas comparauisse, cum
constet, virtutes omnes non hominum stu-
dio solum, & industria, sed simul Diuino
munere, & beneficio, contineri. Diuina
vero munera orationis humanæ viribus

explicari non possunt. Quo modo autem
fieri poterat, ut virtutem ornarent, cuius
vim penitus ignorabant? Aut, qua tan-
dem ratione licebat illis, vim, & rationē,
virtutis intueri, qui oculos in fontem vir-
tutis minime conijciebant? Non igitur
nobis veram virtutem, sed virtutis imagi-
nem, tradidere. Quemadmodum enim
homines, cum, vi naturæ persuasi, omnia
vi Diuina gubernari statuerent, ipsius ta-
men Dei sanctissimum numen ignorarēt,
Deos sibi in terra furenter adsciuerunt;
eoque dementia progressi sunt, ut Diuini-
tatem simulacris attribuerent; sic, cum,
admonitu naturæ, cognouissent, nihil in
vita fieri posse virtute præstātius, illiusque
vim minime complecti cogitatione po-
tuisent, imaginē virtutis amplexati sunt.
Et, similiter, atque opifices artificio suo e-
quaui materia Deos efficiebant, ita etiā
Philosophj virtutum simulacra fingebar,
eaque varijs coloribus illustrabant. Veræ
namque virtutis non aliud principium
potest assignari, præter illum summum bo-
norum omnium fontem, unde omnes lau-
des amplissimæ dignitatis, & honestatis,
emanant. Qui igitur virtutis rationem nō
in Diuina clementia, sed in sua tantum
industria, collocant, non solum vani, at-
que fraudulentissimi, sunt; sed in Deum scele-
rati. Diuinam namque gloriam ad se
transferre conantur. Quo facinore quid
excogitari potest immanius? Tu, cum fru-
ges, cum vitæ commoditates, cum opes
terræ visceribus, cum corporis sanitatem
Dei beneficentia, contineri fatearis; vnā

virtutem, quæ cunctis his rebus partibus infinitis antecellit, tibi ipse, viribusq. tuis adscribas? Quid enim est, gigantū more bellum Deo inferre conari, si hoc nō est? Cum Diuina namque mente bellum gerit, qui se Deo lōge anteponit. Porro autem se Deo anteponit, qui se virtutis auctorem proficitur. Dei namque summum beneficium ad se reuocat, sanctissimiq. numinis maximum decus impie, & insolenter, assumit. Quis igitur nobis virtutē tradere potest? Is certe, qui Deum semper intuetur; qui pura mente numen illius veneratur; qui principium, & causam, totius honestatis, & dignitatis, agnoscit; qui celestibus disciplinis imbutus, non in virtutis imagine describenda vehementer elaborat, sed in verissima virtute demonstranda vitam omnem, cum admirabili sapientia fructu, consumit. Inter illos vero summos sapientia verissimæ principes, qui hoc amplissimū munus susceperunt, vnus Paulus existit, qui virtutis vim, splendorem, & pulchritudinem; & efficiētiā, non ab hominibus, sed a Deo, percepit; qui disciplinam celestem, a spiritu Diuino sibi traditam, hausit; qui, in cælum euectus, arcana Diuinæ sapientia didicit, verissimāq. dignitatis elegantiā vidit, percepit, & artissime complexus est; nempe, in cuius mente vnicus Dei filius sedē sibi collocauit, ita, vt nihil aliud sit animus Pauli iudicandus, quam Christi sacrariū atque sanum, sanctissima religione dedicatum, vnde verissima responsa petenda sunt. Nec enim, cum is sententiam suam summis dicendi viribus explicabat, Paulus ipse loquebatur, sed spiritus Christi, Pauli mēte inclusus. Is igitur, cum in omnibus epistolis suis, tum vel maxime in epistola, quā ad Romanos scribit, sapientissime docet, quæ sit virtutis fons, & origo, quam iustitia nomine luculentissimis verbis exornat. Nec enim, cum iustitiam appellat, vnam præcipue virtutem intelligit, sed virtutis vniuersæ complexiōem, Diuinā formā admirabili pulchritudine referentem. Hæc autem epistolā (propterea quod iustitia decus, in quo omnis virtutis elegantia consistit, sapientissime declarat, & omnem Christianæ philosophiæ rationē complectitur) explicandam suscepī, vt multis, Diuini hominis senten-

tiam, ad cælū viam egregie munientem, pro viribus explanare. Non sum nescius, fore multos, qui me audaciæ, & temeritatis, insimulent, quod sanctarum litterarū commentationem sim auspicatus ab ea Pauli epistola, quā multi viri, eruditione præstantissimi, vix intellexerunt. Alij rursus me stulte arrogantem fortassis existimabūt, quod aliquid lucis asferre coner operi, iam multis doctissimorum hominū commentarijs luculenter explicato. Quibus vt breuiter respondeam, alterutri mihi rationem dabunt, quæ me contra aliorum vituperationem præmuniam. Nam, si epistola hæc iam satis explicata est, nemo me temeritatis, & arrogantia, poterit insimulare, quod in re difficillima versari minime pertimescam: si non dum satis in locis quibusdam explicata est; non sine causa videbor, omnes conatus animi ad explicationem illius comparauisse. Non deerunt etiā fortasse, qui me multum, & ineptum, arbitrentur, eo quod quattuor libros in hac vna epistola explananda consumpserim. Sed hi, cum secum statuerint, omnē Christianæ pietatis rationem, verissimāq. sapientia disciplinā, hac epistola contineri, nō mihi vitio vertent, si maius, dum sententias nimis abditas, & obscuras, explanare conor, paullo longior existimari, quam, dum venor laudem breuitatis, obscurior. Sed minime necesse arbitror, in repellendis obreptatoribus meis, si qui forsitan exstiterint, operam multā ponere. Boni enim, cū intellexerint, quali animo hoc opus aggressus sim, mihi molesti non erunt; improbis autem ipse quam molestissimus esse cupio. Quid, si quibusdam in locis, ad Pauli Diuinam mentem percipiendam, adiumentum non mediocre bonis attulero? & eadem simul opera perditos impiorum hominum conatus repressero? num operam male consumpsisse putandus sum? Non, opinor. Nec enim facile dixerim, an sit mihi iucundius, iuuare studia bonorum, an coercere petulantiam improborum. Indignissime namque patior, tanto furore, & audacia, quosdam magnos perditissimos flagrare coepisse, vt scriptis hominis sanctissimi, ad scelestissimum facinus adstruendum, nimis furenter abuterentur. Quanta vero dementia

cos

eos exagitet, ij facillime percipient, qui nobiscum Diuinas Pauli sententias recognoscent. Hoc autem admonere minime alienum puto omnes, qui in hos libros inciderint, vnum & idem argumentum esse, in omnibus epistolis Pauli, in hac tamen luculentius expositum. Hoc enim illi semper propositum fuit, vt demonstraret, nec in humano ingenio, nec in humanis ritibus, nec in vlla humana alacritatis industria, nec in legis quidem Diuinæ tabulis inscriptæ studio, veræ iustitiæ viam, & rationem, sed in Diuina tantum clementia, constitutam esse, quæ quidem est fide comparanda. Vt enim nihil est ea confidentia, qua nobis ingenium, & vires, assumimus, in vita funestius; ita nihil ea fide, qua omnia vitæ præsidia in Deo collocamus, poterit esse salutaris. Cum Fidem appello, non eam intelligo, quam Lutherus, vir omnium scelestissimus, effinxit, vt omnem Dei merum tolleret, studium virtutis exstingeret, & Dei religionem violaret. Ea namque, vt in nostris de iustitia libris diximus, non est appellanda fides, sed temeritas immanis, & confidentia præceps, & flagitiorum seminarium, & infandi sceleris officina. Fides vero, quam viri Diuini, atque Christus ipse tradit, summam modestiam, & moderationem, continet, & est officiorum omnium magistra, & acre pietatis studium, summumq. sapientia fundamentum, gremio suo complectitur; vt Paulus ipse satis luculenter ostendit. Qui quidem, vt demonstrat, omnem vitam esse ea fide moderandam, quæ non humanis opibus, sed Diuinis, innititur, ponit ante oculos flagitia, & scelera, omnium mortalium, qui sine fide vixerunt, quamuis multi eorum essent acerrimo ingenio præditi, & industriam suam in artes maximas contulissent. Ostendit igitur, quam fragiles sint opes naturæ, quam parum iuuat ingenij vis, & acumen, quam inutile sit omnium disciplinarum studium ad honestatē comparandam, si opem Diuinam remoueas, ex eo, quod illi etiam, quorum magnus animus, & ingenium summū, existit ad opes animi contuendas, quia sine fide se ad virtutis studium conferebant, non modo virtutis expertes exstiterint, verum etiam flagitijs omnibus inusti fuerint. Si-

militer autem docet Hebræos, qui se, sine huius fidei sanctissima præsidio, ad studium legis Diuinæ conferebant, nullum ex eo studio fuisse iustitiæ fructū consecutos; immo tantis se flagitijs contaminasse, vt gentes, etiam a sanctissimis placitis alienas, scelerum immanitate superarent. Itaque demonstrat, neque rationem, neque disciplinam, neque priscæ legis instituta, potuisse genus humanum ab igni turpitudine, & exitio sempiterno, reuocare. Quocirca omnem spem honestatis, atque salutis, esse in summi illius Domini benignitate, & gratia, reponendam, qui, vnici filij meritis, & sanctitate, placatus, humanum genus sibi fide coniungit, & animos eorum, qui flagitia derelicta, & se alacres ad tantum beneficium accipiendum exhibent, iustitiæ Diuinis ornamentis exornat, & ad spem firmissimam immortalitatis rapit; & hac fiducia erectos inuictis præsidio communit. In ipsius autem iustitiæ opibus explicandis oratio illius mirabiliter exultat. In tota oratione multa Diuinitus admiscet, quæ sunt attentissima consideratione dignissima. Differit enim de duplici generis humani stirpe; vna, qua, secundum terreni seminis propagationem, generati; altera, qua, secundum fidem, sattu Diuino procreati sumus: de duplici homine, vno exteriori, impura terrestriū rerum cupiditate flagrante; altero interiori, insito studio celestia spectante, & Diuina, atque sempiterna, moliente; de lege membrorum, qua ad flagitia propensi sumus, & turbulētis motibus in varias partes agitamur; de lege mentis, qua ad studium pietatis allicimur, & studio Diuinitatis incendimur. His rebus adde voluntatis humanæ libertatem, Diuinæ benignitatis immensitatem, inexplicabile, atque sempiternum, Diuinæ mentis iudicium, perfidæ gentis interitum, illius, quam fides erexit, amplitudinem, aliq. multa, ad animi cognitionem pulcherrima, & ad vitam recte constituendā valde necessaria; quæ suis locis exponenda sunt. Ipsum igitur Paulum audiamus. Qui, si puram mentem, & acrem attentionem, ad ipsius doctrinam contulerimus, nos certe Diuinæ sapientia opibus locupletabit. Sic autem incipit:

Osor. Tom. 2. Dd 2 CAP.

C A P. I.

Paulus seruus Iesu Christi. Paulus, duplex nomē habuit. Nā Saulus appellatus est Hebræo nomine, Romano autē Paulus. Fuit enim hoc olim in more positum, cum Romani rerum potiebantur, ut, qui ex alijs gentibus in Romanam ciuitatem veniebant, præter nomen sibi a suis inditum, aliud usurparēt, quod esset ipsis Romanis familiare, & vñitatum, atque ex aliqua nobili familia sumptum. Ad hunc modum, P. Terentius, natione Afer, (sic enim traditur) postquam ciuis factus est, Terentij nomine cepit appellari. Sic Theophanes, in Gaditania natus, cuius patrociniū Cicero suscepit, Cornelius Balbus appellatus est, cum primum fuit in ciuitatem illam receptus. Archias item poeta, postquam fuit donatus ciuitate, Liciniorum nomē secutus est. Et, ne pluribus exemplis rem valde notam confirmemus, Tribunus ille, qui Paulum Hierosolymis comprehendi iussit, non modo Lyfias, Græco nomine, quod natura Græcus esset, appellatus est, sed etiam, quod ciuis Romanus esset, Claudij nomen obtinuit. Nemo denique ciuis Romanus effectus vñquā fuit, quin nomen aliquod Romanum sequeretur, quo deinceps appellari veller. Paulum vero ciuem Romanum fuisse, non ambigimus, cum id ipsius testimonio, quod ex Actis Apostolorum constat, perspectum, & cognitum, habemus. Quo modo autem vel ille, vel parentes illius in ciuitatem venerint, non est curiose inuestigandum. Facile enim erat, Principis alicuius beneficio, ius illius ciuitatis consequi; eo præsertim tempore, quo omnibus prope nationibus ciuitas illa patebat, adeo, ut nihil esset magis peruulgatum, quam ex omnibus nationibus ciues Romanos fieri. Mihi vero cum constet, Paulum ciuem Romanum fuisse, quo modo ciuis exstiterit, non laboro. More igitur illorum hominum, qui erant in ciuitatem illam recepti, duplex nomen habuit, alterum suæ gentis, alterum ciuitatis. Quam diu autem fuit nimium suæ genti deditus, eo nomine maluit appellari, quod erat ab Hebræo fonte deductum. Postquam vero, ludæorum perfidia offensus, ad alias gentes erudiendas se contulit, id nomen libētius usurpauit, quod gentibus erat, propter Romani imperij consuetudinem, magis familiare, & vñitatum. Hæc de Pauli nomine pluribus fortasse, quam necesse fuit. Sed, quando viri grauiissimi, atque sanctissimi, hanc nominis huius questionem dignam esse statuerunt, in qua laborarent, nō indignum esse statui, explicare, quid de nominis huius ratione sentirem. Sed ad maiora veniamus. Seruum se appellat. Serui nomen non est hic positum ad significan-

dam humilitatem, & abiectionem, sed eximie dignitatis amplitudinem. Cum enim de maximis, & altissimis, rebus sermonē instituat, par est, ut honoris sui titulis propriam auctoritatem constituat. Illam igitur titulum primo loco ponit, quo est maxime gloriandum. Soli enim, qui Christo seruiunt, cum libidinibus, & impuritatis, dominatum a ceruicibus suis depulerint, Regijsq. opibus, & diuitijs, affluant, liberi sunt, soli Principes, soli Reges, existimandi. Iesus, est vocabulum Hebræum, ipsamq. salutem sonat. Omnis autem salus in Dei præsentis numine consistit. Solus enim Deus est, ut ille inquit apud Isaiam, qui salutem dare potest. Inanis est enim hominum gratia, inanes opes, fallax, & inane, præsidium. Vana, inquit David, est salus hominis; & a Domino est salus; & nolite confidere in principibus, & filijs hominum, in quibus non est salus. Cum igitur constet, salutem nullo modo esse, nisi tantum in Deo, collocandam, efficitur, ut hoc sanctissimum, & augustissimum, Iesu nomen, cum salutem significet, nullo modo in naturam humanam conueniat, nisi quatenus est cum Diuina, inexplicabili ratione, copulata. Vocabis, inquit Angelus, nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum. Ergo, si, ideo quia erat salutem allaturus populo suo, Dei iussu vocatus est Iesus; salutem vero nemo potest afferre, nisi Deus; satis liquet, hoc nomine vim Diuinam contineri. Merito igitur hoc Diuinum Iesu nomen, fidelimēte conceptum, animam curis leuat; singulari læticia complet; excelsum, & innitum, facit; idem improbis horrorem incutit; hostiles impetus frangit; omnes Satanae machinas disturbat. Est igitur iucundum afflictis; salutare miseris; gloriosum bonis; horribile, atque perimiscendum, sceleratis. Quod autem ad Christi nomen attinet, satis constat, esse Græcum. Valer autem idem, quod apud Hebræos *messias* apud Latinos *Unctus*. Hoc autem nomine appellabantur olim Hebræi Reges, atque Sacerdotes, eo quod vngerentur vnguento quodam, ex certis odoribus confecto, prout lex ipsa Diuina sanciebat. Designabat autem vnguentum illud, Regis cuiusdam, & sacrosanctæ, virtutis nitorem, atque mirificam odoris suauitatem, quæ ex Spiritus sancti donis, atque muneribus, afflatur. Hoc autem qui perfuncti sunt, facillime possunt Regia munera sustinere, Deumq. plenissimo pietatis cultu venerari. Hoc autem vnguento fuit Iesus, secundum humanam naturam, copiosissime perfusus, vsque adeo, ut ex illo ad omnes, qui eum sequuntur, suauitas illius mirifice redundaret. Quemadmodum inquit Ioannes, Et de plenitudine eius omnes nos accepimus. Daniel autem ait, Vixit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præconfortibus tuis. Ut autem illa præfata legis vñ-

ctio, nihil ad animi cultum, & splendorem, conferebat, sed eum tantum adumbrabat; ita neque illi veri, & perfecti, Christi erant existimandi, qui vnguento illo erant obliui, nisi fuissent simul Spiritus Diuini gratia delibuti. Cum autem Iesus sit omnium, quorum animi Diuina virtute splendent, princeps, atque moderator, illisq. sancti Spiritus odoribus excellenter affluat; ad illum præcipue nominis huius maiestas, & amplitudo, pertinet. Is igitur solus est Regū Rex ille sumus, atque sempiternus, cui omnia subiecta sunt, & cuius imperium nullis est, aut regionum terminis inclusum, aut spatiis temporum definitum. Is solus est Pontifex ille inter omnes maximus, cuius sanctitate fuit Dei numen placatum, humaniq. generis scelus expiatum. Illi igitur maxime conuenit Christi nomen. Hinc iam facile cerni potest, quanta sit Pauli dignitas, cum se profiteretur esse seruum Iesu Christi, hoc est filij Dei, quem pater omnium rerum dominum, totiusq. sanctitatis auctorem, constituit. Id tamen Paulo non est satis. Explicat igitur, quam amplum munus sibi in Diuina familia fuerit assignatum.

Vocatus Apostolus.

Apostoli nomen Græcum est; hominemq. obeundi alicuius magni muneris gratia missum, legatumque, sonat. Hoc igitur maxime in Paulum, & reliquos Christi discipulos, conueniebat, quibus munus, & officium, reconciliationis, ut ipse Paulus ait, commissum est. Nomine, inquit, Christi legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Vocati vero nomen est satis frequens apud Paulum. Hoc enim sæpe vitur, ut ostendat, id tantum esse iustum, & rectum, & debitum, munus, & officium, quod est alicui, Diuina vocatione, & imperio, delegatum. Alibi itaque dicit: par nō esse, ut sibi quisquā honorem assumat, sed qui vocatus est a Deo, tamquam Aaron. Si igitur Dei vocatio, & imperium, antecedit, omne officium est legitime, atque sapienter, vsurpatum. Secus aut non honor ille appellandus est, sed ambitio, temeritas, & impudentia, Diuini iudicij seueritate refutanda. Quantum autem sibi negotium in hac gloriosa legatione datum sit, explicat, adiungens:

Segregatus in Euangelium Dei.

Se Diuino consilio electum esse dicit, non qui tristitia, dira, luctuosa, sed læta, iucunda, salutaria, nuntiaret. Euangelium enim vox Græca est, & bonum, felicem, faustumque, nuntium designat. Quocirca in Christi disciplinam apertissime quadrat. Quid enim tam iucundum, quam, cæcis lumen, ægris sanitas, vinctis libertas, egentibus opes, exsiliis patria, de-

dit; mentes agras sanat; vinctos è vinculis emittit; animos, inopia, & egestate, confectos, opibus Diuinis explet; a cælestis patriæ finibus extorres in patriam amissam restituit; honore spoliatos veris ornamentis illustrat; atque (ut vno verbo dicam) a peccato liberat, & cum Deo in gratia ponit: Euangelium autem Dei nominat, ut intelligamus, illud nō fluxas, & interituras, opes, sed immortales, atque Diuinas, quales sunt expectanda a Dei magnificentia, polliceri.

Quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis.

Euangelij dignitatem ex illius etiam antiquitate demonstrat. Erat enim hominibus, rerum Diuinarum ignaris, propter speciem nouitatis, spretum, & inuisum. Deinde veritatem illius Diuino testimonio confirmat, quod fuit Euangelio datum a mundi primordio. Docet igitur, Euangelium esse rem antiquissimam, atque verissimam, multis olim mysterijs adumbratam, atque clarissimis signis explicatam, non ab hominibus, sed a Deo, non per quosuis, sed per homines, Diuino spiritu afflatos, nec humana diligentia, sed diuino iussu, ad memoriam sempiternam, sacris monumentis, testatam, atque consignatam. Quod autem sit illud diuinum beneficium, quod Euangelium enuntiat, aperit, dicens:

De filio suo.

Quod enim maius exstare poterat diuine in nos caritatis argumentum, quam, filium dei vnicum esse nobis ab illo cōcessum, atque ad necem pro nostra salute traditum?

Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Cum filium dei nominasset, utraq. illius naturam oratione cōplectitur. Quod igitur ad humanā naturā attinet, illum esse ait dauidis stirpe procreatum. Dauidis autē filius appellatus fuit, non modo, quia ab illo originem ducebat; sed etiā, quia fœdus illud de Christo nascituro, olim cum Abrahamo percussum, fuit cum dauide instauratum, atque renouatum. Deinde, quia Regnum Dauidis erat ad illum hereditario iure peruenturum. Suscitabo, inquit illi Deus, semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo Regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum Regni eius in perpetuum. Quod autem sit hoc Dauidis Regnum, quod erat a Christo, Dauidis filio, gubernandum, intelliget plane, qui mente perspexerit, quæ sit illa Hierosolyma cælestis, in qua Regnum Christi fundatum est; qui sit ille mons Sion, in quo templum Christus exstruxit; qui denique veri Iudæi, quos olim David rexit, nunc autem Christus multo rectius gubernat, atque moderatur.

Haecenus a Paulo de humana Christi nobilitate dictum est. Nunc ad Diuinum veniamus.

Qui praedestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis.

Hoc ut planius fiat, intelligendum est, verbo Graeco, nempe *ἐπιδήμιος*, quo Paulus hoc in loco vtitur, pro quo verti potest definiti, & interpres vertit qui praedestinatus est, signari descriptionem, qua aliquid explicatur, atque in conspectu proponitur. Deinde, ubi nos habemus, in virtute, esse apud Graecos, *ἐν δυνάμει*, ut per illud Virtutis verbum, vim intelligas, atque potentiam. Postremo, Christi numen, atque potentiam, fuisse opera sancti Spiritus, qui quidem est spiritus ipsius Christi, quem hic, iuxta Hebraeorum linguam consuetudinem, Spiritum sanctitatis appellat, explicatam, atque demonstratam. Ait igitur, Secundum spiritum ipsius Christi descriptionem, qui iam praetulit, quo possent homines Christi numen intueri, cognitum fuisse a fidelibus, Christum esse verum Dei filium, immensa potestate praeditum. Sed, quo tandem signo maxime Diuina Christi virtus, atque potentia, cognita fuit?

Ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri.

Cur autem, omnibus alijs signis omisis, huius tantum meminit? Quia hoc vnum est omnium maxime admirandum, in quod, tamquam in finem, reliqua omnia conferuntur. Quid enim mirabilius, quam, mortem latissime dominantem, omnesque res humanas populantem, & euertentem, inuicta virtute reprimere, praedamque ex illius faucibus extorquere? Nemo enim poterit intrare in domum fortis: & vasa illius diripere; nisi prius fortem alligauerit, & tunc vasa illius diripiet. Non poterat igitur Christus mortem spoliare, nisi prius eam prosterneret, & alligaret. Qui autem mortem sternit, ipsa vita sit, necesse est. Ex suscitacione igitur mortuorum concludi poterat, Christum, per quem excitabantur, esse veram rerum omnium vitam, summumque Deum, cuius numine omnia viuunt, statumque suum conseruant. Praterca, nemo potest mortem euertere, nisi prius peccatum, unde mors exorta est; & cuius viribus innititur, extinguat, & deleat. Peccatum autem delere non potest, nisi solus Deus, qui delerit (ut est apud Isaiam) tamquam nube iniquitates nostras, & quasi nebulam peccata nostra. Qui mortem igitur euertit, se plane Deum ostendit. Qui autem mortuos in vitam reuocat, mortem euertit, atque viribus spoliatur. Qui ergo mortuos exsuscitat, numen suum satis aperte demonstrat. Postremo, mortis euersio est quasi vltima manus, extremaque (ut ita dicam) linea operis Diuini. Omnia siquidem, quae Christus in vita gessit, quae in Cruce pertulit, quae mo-

riens aboleuit, quae, seipsum suscitans, instaurauit, eo pertinent, ut morti finis afferatur; & qui sese illi dediderint, immortalis vitae fruatur. Quod quidem iam magna ex parte perfectum est; siquidem, a peccati tenebris emerit, Christi numine reuiximus, atque iustitiae lucem respeximus. Tunc autem omni ex parte perfectum erit, cum, a mortuis excitati, immortalitatis splendore collucebimus; Diuinaeq. gloriae cultu vestiemur; cum exitum tandem habebit illud oraculum, quod Paulus, ad Corinthios scribens, commemorat; nempe, Absorpta est mors in victoria; ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus? Tunc enim mors, quae iam magna ex parte est percussa, & abiecta, erit euersa funditus, & exstincta. Cum igitur ipsius mortis extinctio sit perfectum, & absolutum, Diuinae virtutis opus, ad quod reliqua omnia diriguntur, certe, qui mortem edomuit, atque compressit, se verum Dei filium esse declarauit, cuius numine erat ipsa mors penitus exstinguenda. Nec enim precibus, ut Elias, & Eliseus, nec aliena virtute, ut Apostoli, sed inlita vi, numine, imperio, potestate, mortuis vitam reddebat, atque sepultos, quasi dormientes, excitabat. Adolescens, inquit, tibi dico, surge; & Puella, tibi dico, surge; & Lazare veni foras. Hoc autem illius numen tunc maxime declaratum fuit, cum se ipsum a sepulcro excitauit, & ex resurrectione sua aditum nobis ad immortalitatem patefecit. Idcirco, cum ab eo Iudaei signum importune flagitarent, per quod certi esse possent, illum esse Christum, non aliud eis proposuit. Signum, inquit, non dabitur eis, nisi signum Iona prophetae. Et, Soluite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud. Cum igitur hoc signum, & iustitiam, designauerit, quod est omnium munerum Diuinorum amplissimum, & immortalitatis futurae fidem fecerit, in qua est summum bonorum omnium collocandum, cum maxime ipsum iustitiae auctorem, & gloriae immortalis architectum, ostenderit, merito illius potissimum facit mentionem Paulus.

Per quem accepimus gratiam, & Apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.

Per Gratiam hic intellige Diuinum illud Spiritus sancti munus, quo instructus a Christo Paulus, Apostoli functus est munere. Ab illo enim hausit Diuinarum rerum intelligentiam; ab illo mirabilem discedi facultatem, & reliqua omnia Diuinae virtutis ornamenta, consecutus est, quibus pro dignitate posset Euangelium explicare, atque fidem, & pietatem, in omnium animis inferere. Fidem, circuitione quadam, obedientiam fidei nominat. Est enim apud illum *ἐκ ὁρανοῦ τρισυῦς*. Ut doceat, illius vim, & rationem, esse in obedientia constitutam. Quam late pateat munus suum, aperte demonstrat, cum ait, se ad omnes

omnes gentes erudiendas missum a Deo fuisse.

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.

Se illis iure adstrictum asserit, cum ait, etiam id sibi oneris impositum fuisse, ut Romanos instrueret ad Dei cognitionem; atque simul eorum animos excitat ad cogitationem eorum bonorum, quae a Deo acceperant. Ex impijs enim, & sceleratis, puri, atque sancti, effecti fuerant. Quod tamen Diuina gratia beneficium esse testificatur; nec villo modo meritis hominum, sed Dei ipsius vocationi, tribuendum. Ideo inquit, Vocati Iesu Christi.

Omnibus, qui sunt Romae dilectis Dei, vocatis sanctis, Gratia vobis, & pax a Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Cum eos a Deo dilectos, atque sanctos, appellat, cum eis bona Diuina precatur, eorum sibi animos valde conciliat. Gratia autem est hic beneficentiae Diuinae fructus gratuito concessus, qui maxime in iustitiae munere, atque beneficio, perspicitur. Iustitiam vero firma pax animorum, atque tranquillitas summa, consequitur. Vtrumque autem a Deo, filij virtute, & administratione, percipimus. Habemus Pauli salutationem explicatam, quae continet praecipuas exordij partes. Nam & auctoritatem suam, sine arrogatae suspitione, confirmat; munerisque sui praestantiam, & utilitatem, explicauit; & animos Romanorum, rerum magnitudine vehementer erexit; eosque & titulis amplissimis, & votis sanctissimis, sibi valde deuinxit; omni, tandem ratione adiutum sibi ad causam comparauit. Nunc epistola principium videamus.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.

Hac oratione & Deum castissime colit, & se in Romanorum animos insinuat. Cultus enim castissimus, atque Deo acceptissimus, est, grata, & assidua, benignitatis Diuinae commemoratio. Sacrificium, inquit, laudis honorabit me. Cum Deum suum appellat, veram animi pietatem, & religionem, profitetur. Id enim nobis est Deus, ad cuius nos studium applicamus: cuius ope, & auxilio, nitimur. Quod omnibus rebus anteposimus. Vnde fit, ut alijs pecunia sit Deus; alijs autem venter, & ingluuius; tum alijs amor nefarius, & insanus; alij postremo numina alia sibi pro libidine consignant, quae summo studio venerentur. Sancti porro vnum Deum norunt; illum nempe, summum rerum omnium paretem, & dominum, omnia, quae super subterque sunt, aeterno imperio continentem; illum solum & colunt, & metuunt; illum omni pietate, & amore, profe-

quantur; in illius clementia omnia praesidia vitae constituunt. Merito igitur illum Deum suum appellat. Per Iesum Christum, inquit, quia Christus est verus, & eximus sacerdos. Actio vero gratiarum est sacrificium Deo gratissimum. Sacrificium autem ad aras statui, nisi per sacerdotem, minime licet. Quoties igitur hostia laudis Deum venerari volumus, toties ad Iesum Christum accedere debemus ut per illum, aditum ad patrem habeamus. Per ipsum, inquit, alibi Paulus, offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum, confitentium nomen eius. Hac itaque gratiarum actione, videmus debitum Deo cultum fuisse a Paulo tributum. Hac eadem Romanos sibi conciliat. Amorem enim suum in eos egregie declarat, cum, tanto studio, pro illorum fide, & pietate, Deo gratias agit, atque quasi nuncupata vota persoluit; deinde laudibus amplissimis eos ad se allicit; cum ait, eorum fidem in omnibus terris praedicari. In quo, licet visitata loquendi forma eorum gloriam exaggeret, ea tamen ostenditur iam Ecclesiae Romanae nomen, & gloriam, verae fidei magnitudine partam, per quam plurimas regiones admirabili celeritate peruasisse. Vt autem magis amorem suum aperiat, ait:

Testis enim mihi est Deus, cui serui in spiritu meo in Euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans, si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad vos.

Assignat causam, quare tanto studio pro eorum fide gratias egisset; eamque dicit fuisse, mirum caritatis ardorem, quo erat in illos incensus. Caritatem vero illam explicat, cum ait, se illorum memoriam numquam in votis, & precibus, intermittere. Hoc igitur plane dicit: Non est mirum, si tanto gaudio exulto, Deoque victimas laudis offero, cum audio vos tantos in fide progressus habere. Sic enim vos amo, ut numquam vestri possim in meis precibus obliuisci. Et hoc a Deo obnixè contendit, ut mihi tandem aliquando vos conuenienti facultate largiatur, ut optatissimo vestro conspectu frui possim. Et, quia mirum videri poterat, esse aliquem tanto amore in eos, quos nunquam vidisset, inflammatum, Deum testem suae voluntatis inuocat, quem ait a se, non pecudum victimis, aut legis antiquae caerimonijs, sed spiritu, atque veritate, coli; omneque suum studium in Euangelij administratione consumi. Obiter enim tangit, quod in hac epistola praecipue disputandum suscipit; nempe, Deum non esse antiquae legis operibus, sed fide, colendum. In quo autem Diuinae voluntatis meminit, docet, se nihil in vita, absque Dei voluntate, ipsiusque numinis instinctu,

tu, moliri; cum in id iter, quod suscipere cupiebat, & erat omnibus expeditum, se non prius ingressum dicit, quam sit ei Diuina voluntas, & imperio, concessum.

Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratia spiritualis.

Non, inquit, studio florentissimae urbis cognoscendae, nec alicuius proprii emolumenti comparandi, sed ut in vos omnia summi amoris officia conferam, animosque vestros Diuinis bonis afficiam, Romam proficisci cupio. Hoc tamen, modestae gratia, eleganter attenuat, amoremque suum magis exprimit, dum ostendit, tantopere studere Romanis fidelibus, ut, dum illos posset aliqua Diuini boni accessione iuuare, nullum laborem, aut periculum, recuset. Sed, quia oratio haec videbatur aliquid eis detrahere, qui se fortasse iam omnia consecutos existimabant, mitissima interpretatione omnem offensionem, quae poterat inde nasci, depellit.

Ad confirmandos vos.

Non, inquit, ut aliquid caeleste munus, quod nondum habetis, opera mea consequamini; sed, ut vos in eorum, quae habetis, possessione confirmem. Cum tamen adhuc subesse videre tur in oratione diffidentiae alicuius significatio, (qui enim eos confirmare cupiebat, quasi eorum constantiae diffidebat,) id etiam interpretatione mollit.

Id est, simul consolari in vobis, per eam, quae inuicem est, fidem vestram, atque meam.

Hic potuisset aliquis fortasse occurrere: Si tanto desiderio nostri flagrabas, o Paule, cur non confestim omnem ad nos visendos celeritatem suscepisti? Huic obiectioni respondet, dicens:

Nolo autem vos ignorare, fratres, quia saepe proposui venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc.

Quo modo fuerit prohibitus, explicat in huius epistolae fine; ubi narrat, sibi per euangelij negotium minime licuisse ab illis regionibus semigrare, in quibus primum Euangelij disciplinam, mores, & instituta, conferebat. Cur autem Romam ire cuperet, iterum exponit:

Ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in ceteris gentibus.

Eorum salutem in fructibus suis numerat: quod est magnum patrii amoris argumentum. In quo vero ait, Sicut in ceteris gentibus, benignitatem suam declarat; cum ita eos omnibus summis beneficiis ornare cupit, ut ab illis gratiam praecipuam inire non studeat. Exprimit igitur oratio mores animi sanctissimi-

mos, & summam cuiusdam liberalitatis excellentiam: cuius officium est, ita alijs consulere, ut proprium emolumentum, & fructum, minime requirat. Ita igitur hac oratione Romanos nexu soluit, ut multo fortius adstringat. Nihil est enim, quod magis animos deuinciat quam verae probitatis commendatio. Ut autem clarius aperiat, se nullum studij sui in illos praemium ab ipsis flagitare, se debitorem omnium hominum profiteretur.

Gracis, ac Barbaris, sapientibus, & insipientibus, debitor sum.

Cum Gracos barbaris, eruditos indoctis adiungit, ostendit plane, nullum esse apud Deum, generis, aut artis, aut fortunae, discrimen. Nec enim hominum naturam, sed fidem, respicit. Debitorem autem se appellat, quia non tantum sibi, sed ad communem Ecclesiae utilitatem, acceperat illa Diuinae sapientiae munera. Ut igitur conferui, qui familiae praeficiuntur a dominis, cum ab eis omnia, quae sunt ad victum necessaria, conseruis ditribuenda recipiunt, conseruorum debitores appellari possunt; ita & Paulus, cum tam multas opes ad communem Ecclesiae totius utilitatem accepisset, totius Ecclesiae debitor erat existimandus. Quam promptus autem sit ad id, quod debet, sine ulla cunctatione, persoluum, exponit:

Ita, quod in me, promptum est, & vobis, qui Romae estis, euangelizare. Non enim erubescio Euangelium.

Docet, esse sibi Euangelij nomine maxime gloriandum. Utitur autem figura loquendi satis usitata; veluti, cum significare volumus, aliquem elatum gaudio fuisse, dicimus, eum in maiestatis non fuisse. Ita Paulus, ut significaret, se omnem dignitatem in Euangelio collocare, dicit, se Euangelij minime pudere. Non est autem usus eo genere sine causa. Obiter enim tangit eos, quos impius quidam pudor ab Euangelio auertebat, quod, prima specie humilitatis, quoddam dedecus, & ignominiam, asferre videretur. Non intelligunt enim homines perditum, atque profligatum, omnem decoris, & dignitatis, excellentiam, esse in Euangelio constitutam: quod Paulus egregie demonstrat. Sic enim ait:

Virtus enim Dei est, in salutem omnium credenti, Iudaeo primum, & Graeco.

Iam totius disputationis fundamenta iacit; & simul Euangelij gloriam explicat. Docet enim, quod est ei perpetua oratione confirmandum; non esse quidquam in disciplina Christi abiectum, humile, caducum, & imbecillum, ob quod merito nos illius suppudeat; verum omnia ampla, excelsa, & immortalia. Id enim continet, quo nihil possit excogitari, vel ad fructum melius, vel ad dignitatem magni-

magnificentius; vel ad aeternitatem securus. Explicat enim nobis non humanam potentiam, sed Diuinam; non ad hominum pestem, sed ad salutem; eamque non vni tantum genti, sed omnibus, asferendam; salutemque, illam sempiternam non opibus humanis, sed fide, paciscitur; ut nemo, qui velit illius compos effici, sit excludendus, modo fidem habeat, siue ille Iudaeus sit, siue a Iudaeorum natura, atque sacris, alienus. Quod autem in primo loco ponit Iudaeos, deinde Gracos, (sic enim appellat omnes nationes a Iudaeorum moribus dissidentes) id non ad hominum dignitatem, sed ad temporis antiquitatem, referendum est. Primi siquidem fuerunt Iudaei Diuinis institutis eruditi, atque ad salutem vocati. Hunc autem temporis principatum Iudaeis attribuit, ut se illis prudenter insinuet; illorumque sensibus quodam modo, sine causa iactura, satisficiat. Non poterant enim pati, esse sibi reliquas nationes exaequatas. Hanc tamen eorum insolentiam comprimit Paulus egregie, docens, neque genus, nec opes, neque disciplinam, neque sacra, neque merita vlla humana, quidquam momenti apud Deum habere, ad gratiam illius acquirendam; sed firmam fidem opibus Diuinis innixam. Hoc igitur ponit in principio, in quo totius epistolae disputatio versatur, nempe, Euangelium continere, hoc est tradere, & explicare, vim Diuinam satis efficacem, ad aeternam salutem omnibus hominibus, modo velint Deo fidem viuam adiungere, tribuendam. Itaque docet, neque opibus humanis, nec sapientia, neque viribus, sed Dei cognitione, esse nobis gloriandum: si quidem ea cognitio nobis id attulit, quod neque terrarum imperium regibus, neque victoriae imperatoribus, nec artes maximae sapientibus, asferre potuerunt. Quo modo autem Euangelium vim Diuinam ad salutem contineat, exponit:

Iustitia enim Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem: sicut scriptum est, Iustus ex fide uiuit.

Iustitia Dei, est vera iustitia, hoc est, absoluta mentis integritas, omnium virtutum complexio, statusque animi Diuina lege fundatus, & stabilitus, Dei pulchritudinem, & speciem, referens. Appellatur autem dei iustitia, quod dei munus, atque beneficium, sit, totumque in illius gratia, atque benignitate, consistat. Interdum etiam appellatur iustitia fidei, quod fide, non meritis hominum atque gressibus, comparetur; ita, ut non nobis, sed deo tota, tribuenda sit. Vera autem iustitia salutem omnem continet. Iuris enim diuini, atque sempiterni, constantissima ratio postulat, ut acerbissimum supplicium de hominum scelere, & improbitate, sumatur; & ab obstinata, & penitus obfirmata, iniustitia prauitate poenae sempiternae expetantur. Nemo igitur

sempiternum exitium vitare poterit, nisi iustus, & iecirco Deo similis, & propter hanc similitudinem, illi amicus exstiterit. Hanc autem Dei iustitiam, atque similitudinem, nemo potest villo modo viribus suis adipisci. Totam enim Dei iustitiam, misericordia Dei, atque benignitate, continetur. Consequens igitur est, ut omne salutis praesidium in Deo ponamus, & hac fide firmati, bonitatem illius imploremus. Accurret enim confestim, animosque nostros repente sanabit, muneribusque suis afficiet. Ut enim superbos, & insolentes, sibi, ipsis temere praesidentes, aspernatur; ita sibi diffidentes, & ad opem Diuinam confugientes, amplectitur. Sic igitur fit, ut fides, veluti initium, ac radix, iustificationis, Dei gratiam conciliet, atque immortalis iustitiae cultu vestiatur. Quo igitur fides viuam, & formatam, fuerit illustrior, eo clariora ex deo ornamenta consequetur. Vita igitur hominis, salus, atque dignitas, ipsiusque dignitatis amplificatio, hac fide continetur. Id autem Euangelium tradit. Hoc enim docet, hoc admonet, hoc testificatur, hoc hominum mentibus insinuat, nullo modo esse iustitiam a nobis ipsis sumendam, sed a dei gratia postulandam: hanc unam esse ad salutem munitam viam, quae in vera iustitiae opibus tota consistit; veram autem iustitiam non esse sine gratia diuina beneficium; ad eam vero gratiam acquirendam opus esse fide. Quo modo autem iustitia sit impetranda fide, probat auctoritate Abacuch. Illius enim testimonium plane citat, cum ait, Sicut scriptum est, Illud vero, quod ait: Ex fide in fidem, Hebraea loquendi consuetudine Fidei ipsius incrementum significat, quod ipsius iustitiae incrementum consequitur. Cum igitur vita non possit absque iustitia consistere; iustitia vero sine fide obtineri non possit; ad eam vero fidem Euangelium instruat; sequitur necessario, ut Euangelij disciplina salutaris sit, & dignitatis, & immortalitatis, efficiens. Hoc autem magis confirmat id, quod sequitur; nempe, imminere dirum supplicium omnibus, qui fide vacui fuerint, atque ita muneribus iustitiae destituti.

Reuelatur enim ira Dei de caelo, super omnem impietatem, & iniustitiam, hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.

Ira dei, diuini iudicii seueritate designat. Dicitur autem reuelari, & explicari, quia principio non apparet, sed abdita est, ut se totam opportuno tempore profundat. Impiis autem nihil hostile suspicantibus apparet repente caeleste numen; eosque debitis poenis excruciat. Quam iuste autem Deus illis iratus sit, ostendit Paulus, dum eis impietatis, & iniustitiae, scelus obijcit. Summum iniustitiae scelus totum est in impietate in Deum positum. Nam, si iustitia, est constans animi iudicium,

ius suum rei vnicuique tribuēs, præcipua certe pars illius sanctitas, atque religio, est, qua Deo honores debitos tribuimus. Qui igitur religionem polluit, atque pietatem in Deum violat, summo iniustitiæ scelere se ipsū adstringit. Est præterea infidelitas, summus error, furor immanis, extrema demētia, qualis est eorum, qui sponte sua in maximarum rerum ignoratione versantur. De industria namque pro veritate mendacium amplectuntur. Iuste igitur summus ille iudex æternis supplicijs mactabit infideles, eo quod voluntate sua fidem alligauerint, & impietatem libere vagari permiserint, & in omnibus vitæ rationibus mendacium veritati prætulerint. Sed fortasse dices, eos in culpa non fuisse. Nec enim habebant aliquem vitæ magistrum, qui eos ad pietatem erudiret. Hanc defensionem præcidit omnino Paulus, cum docet, eos naturæ operibus satis ad Dei cognitionem instrui potuisse.

Quia, quod notum est Dei, manifestū est in illis. Deus enim illis manifestauit.

Quanta sit Diuinæ mentis vis, atque natura, ne ab Angelis quidem comprehendī potest. Patrem vero filium ab æterno genuisse, Spiritumq. sanctum ex vtroque manātem, & vtrique per omnia æqualem, esse, illis tantum notum esse potest, quos Dei filius erudit. Nemo enim nouit patrem, nisi filius, & quem filius instituendum suscepit. Hanc igitur Dei notitiam homines adipisci non poterant: at potuissent illam assequi, ad quam erant naturæ operibus instituti. Si enim artifices, quos numquam vidimus, ex eorum operibus agnoscimus, illorumq. ingenium, & solertiam, admiramur; multo certe clarius, & euidentius, ex hac tam præclara descriptione, quam in fabrica, & ornatu, mundi conspiciamus, summū illius opificis vim, & sapientiam, intueri possumus.

Inuisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea, quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus, & Diuinitas: ita, vt sint inexcusabiles.

Cupis vim Diuinam cernere? Suspice cælum, astris longe lateq. collucentibus distinctum, & ornatum; definitos cælestium orbium motus, & æquabiles in omni tempore conuersiones, vniuersaq. naturæ constantiam, pulchritudinem, & vtilitatem, considera; iam eā clare perspicies. Quis enim ex mundi stabilitate Dei potentiam, ex ordine, & pulchritudine, sapientiam, ex fructibus, & vtilitate, bonitatem non percipit? Est igitur impijs, & sceleratis, omnis interclusa defensio.

Quia, cum cognouissent Deum, non si-

cut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

Duo sunt fidei munera; vnum, accepta beneficia recordari; alterum, Dei promissis credere. Qui beneficiorum memoriam conseruant, Deo gratias agūt. Qui vero in illo spem totius salutis ponunt, illi debitam gloriam tribuunt. Qui rite igitur vtrumque munus exsequuntur, vere fidem colunt. Contra vero, qui neque memoriam Diuinorum beneficiorum retinebant, neque spem in illo collocabant, omnem erant perfidie immanitatem complexi. Labis autem, & ruina, principium animaduerte.

Sed euauerūt in cogitationibus suis.

Effrenata quædam mens, atque temeritas, superbia, & insolentia, & præceps ingenij, confidentia, est, quæ fidem exstinxit, atque mortalius pestem, & exitium, comparauit. Nam, dum homines, se nimis amantes, ingenij sui acumen admirantur, dum inuentis suis inaniter efferuntur, dum se reliquis omnibus anteponunt, dum nullius opem, nullius consilium, requirunt; fit, vt, eo sui amore excæcati, paulatim a fide deficiant, atque Deo subdi recitent. Fide igitur amissa, a luce Diuina deferuntur; & infinitis erroribus imbuuntur. Ingenium namque, quod erat fide frenandum, cum sit natura sua vehemens, & concitatum, ubi primum in tenebris ruit, & huc & illuc temere vagatur, & volitat, relictaq. veritatis via, se ipsum in omnes partes incitat, atque furibundo impetu infinitam, & interminatam, inanitatem peragrat, nec vilo in loco insistit; necessario fit, vt, erroribus innumerabilibus completum, atque somnijs infinitis delusum, sese in miseriam sempiternam iniiciat. Nullis enim finibus contineri, nullo metu coerceri, potest, quin curiose, atque sine fructu, ea inquirit, quæ sunt ab humana cognitione remotissima; eaq. etiam, quæ perspicit, in dubium sæpe reuocet. Verbum Græcum, pro quo posuit interpret, Euauerunt, est *εμαυωθησαν*. Est autem deductum a *μαται*, quod est frustra. Si significat igitur, eos, qui ingenio, & argumentis, nitebantur, frustra studium suum in veri peruestigatione consumpsisse. Quo enim magis ingenium exacuebant, maioreq. impetu sese ad naturæ studium conferebant, eo longius a veritate aberrabant.

Et obscuratum est insipiens cor eorum. dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

Necesse profectio erat, eos, qui Diuinam lucem a se repulerant, densissimis tenebris, & caligine, circumfundi. In summam igitur amentiam tandem inciderunt. Ea autem est, cum ij, qui sunt veritatis totius ignari, sibi tamen maximarum rerum scientiam assumunt; eaq. opinio-

opinionē tumidi, se ipsos, vniuersamq. Rempublicam, cum se illis committit, euertunt funditus. Quo autem hominum furor, atque dementia, progressa sit, est consideratione dignissimum.

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.

Quanta amentia vexet improbos, quæ pœnæ impijs persequantur, quæ pestis eos exagitet, satis nefanda illa superstitione declarauit, qua homines, ad gloriā nati, ita se ipsos abiecerunt, vt a mutis signis pacem, & veniam, postularent; & qui a fide, summo Deo debita, ne farie descuerunt, immanium etiam bestiarū simulacris supplicarent. Isti autem mira quædam aliquorum scelerum inter se complicatio: alia si quidem ex alijs orta, atque colligata, sunt. Quod quidem ea, quæ sequitur, oratio valde confirmat.

Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis.

Miserum, & acerbum, supplicium est, relinqui a Deo cupiditatibus distrahendū. Nulla maior pestis est, nullum funestius exitium, nulla calamitas magis metuenda. Nullæ enim sunt capitaliores insidiæ ijs, quæ a nobis ipsis, contra nostræ mentis statum, assidue struuntur. Nos enim nobis pestem asserimus; nobis exitium machinamur; ipsi nos insito furore, & amentia, in sempiternum cruciatum abripimus. Quamdiu vero sub Dei tutela sumus, facile, præsidio illius, cupiditatis immanitati resistimus. At, ubi, perfidia nostra, quotidie magis ab illo disungimur, quotidie magis, illius ope, nudamur, & insita cupiditati inquinaði, vexandi, atque diripiendi, relinquimur. Tradi enim cupiditati a Deo, nihil est aliud, quam, Dei ipsius ope destitui. Iustissime autē Diuino præsidio spoliati sunt, qui fidem minime coluerunt; honoremq. Deo debitum ad simulacra etiam belluarum transtulerunt. Sic igitur effectum est, vt homines, natura, dignitatis appetentes, & honoris cupiditate flagrantēs, se ipsi extremo dedecore, & ignominia, deformarent.

Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruiuerunt creaturæ potius, quam creatori, qui est benedictus in sæcula.

Est hic mira sceleris amplificatio. Cum enim in tanto scelere ponit esse aliquid Deo antelatum, mirū, quantum eorum facinus execrandum existimet, qui non Solem, & sidera tan-

tum, non homines impuros, atque maleficos, non feras immanes, sed mutas etiam belluarum imagines, pro dijs coluerunt. In quo vero Deū asserit laudibus Diuinis, in omni temporis æternitate, celebrandum, auget adhuc magis eorum immanitatem, qui Domini illius gloriam oppugnant, qui solus est laudandus, atque prædicandus, & infinitis sæculis, omnium beatarum mentium vocibus, extollendus; & interim ostēdit, quam irriti sint eorum conatus, qui sempiterni Domini gloriam infringere conantur.

Propterea tradidit illos Deus in passionēs ignominia.

Repetit eandem sententiam, cum maiore sceleris exaggeratione; vt magis ponat ante oculos amentiam, & dedecus, & reliqua mala, quæ ex infidelitate nascuntur. Hic tamē annotandum est, eos etiam, qui nondum sunt adepti iustitiam, neque fidem seruant, auxilio Diuino contineri, ne se statim projiciant, atque in omni flagitio impurissime volutentur. Numquam enim Diuinus spiritus, quamdiu respiciendi facultatem habemus, nostræ salutis studiū intermittit. Modo enim vocat ad officiū, modo deterret a turpitudine; hunc allicit, nunc comminatur; aliquando percutit, rursus medicinā facit; omnibus modis impros ad studiū pietatis inuitat; vsque adeo, vt omne scelus ponendū sit in ea perfidia, qua homines impij Dei voces aspernantur, & oblata illius opem repudiant. Nemo enim est tam profligatus, atque perditus, & ab omni pietate relictus, quem non sæpe spiritus Diuinus, animū interne pulsans, exerceat, atque ad salutē vocet. Sunt tamen quidam impietatis gradus, & est quædam in scelerata viuendi ratione progressio. Nemo enim statim ad summam impudentiam peruenit. Principio igitur, dum leuiora flagitia quisque suscipit, hæret, dubitat, metuit, seq. interdum reuocat, & aliquam officij mediocritatē tuetur. Qui vero diutius in flagitio perseuerat, Dei voces, a flagitio reuocantes, magis atque magis contemnit; & ita in dies magis ab illo deferitur; & sic fit, vt quotidie magis nequitia vinculis adstringatur. Quod ex Pharaone, & ex alijs, qui simili clade corruerunt, intelligi potest. Neque enim in principio prorsus a Deo destituti sunt; sed, cū illius benignitatem a se repulissent, atque, amplificata contumacia, in dies obdurassent, fuerunt tandem, ope illius, spoliati, atque in sempiternam miseriam præcipites eiekti. Hæc autem diximus, vt melius possit intelligi, quo modo Deus iniustos homines ignominia tradat. Non enim eos omnino deserebat, quos in aliqua officij regione continebat. Cū vero multum, ad audendū omnia proiecti, in dies magis obfirmantur in scelere, quotidie etiam magis deferuntur, atque ignominia maculis deformandi relinquuntur. Quam gravis autem hæc pena

pena sit, explicari non potest. Nam, cum homines, natura admoniti, tanta decoris cupiditate teneantur, ut multi dedecus omnibus pestibus peius oderint; quid fieri potest miserius, & calamitosius, quam, ipsos sibi dedecus sempiternum inurere? Quanto autem sese de decore contaminarint, explicat:

Nam feminae eorum immutauerunt naturalem usum, in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semet ipsis recipientes.

Itaque, scelerum poenis agitati, scelera rursus alia conceperunt, quibus se impurissima libidine macularent. Ea si quidem libidine insaniebant, quae ne belluas quidem attingit, ita, ut belluas ipsas feritate, & immanitate, superarent.

Et, sicut non probauerunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus in reprobum sensum.

Commoratur hoc in loco Paulus; eandem sententiam saepe reperit; & tamquam in magno causae firmamento, sapienter insinuat, ut doceat, omnia mala, in quae fuit humanum genus deductum, ab illo impietatis scelere nata fuisse. Sic autem eundem locum urget, ut miseriae ipsius incrementum luculenter exponat. Principio, dixit, homines esse traditos suis desideriis. Et, quia desideria nostra nobis dedecus afferunt, eadem paulo post Affectus ignominiae appellauit. Cum autem turpitudinis, & ignominiae, consuetudo efficiat in animis stuporem, & immanitatem, omneque mentis iudicium corrumpat; ultimo loco ponit malum omnium maximum, hoc est dementia, qua fuerunt oppressi. Ut autem Diuini iudicii rationem explicet, exponit, quo modo poenam, singulis peccatis debitam, merito subierint. Nam, qui Deo etiam credere noluerunt, ad simulacrorum pedes prouoluti sunt. Qui Deo gloriam detraxerunt, sempiternis ignominiae maculis deformati sunt. Qui Dei notitiam a se repulerunt, naturaeque voces contempserunt, ingenii quoque opibus elati, eam cognitionem, quam ex Diuinis operibus capiebant, quasi facilem, & peruulgatam, minimi fecerunt, & inanitatis studio, a verissima sapientiae via, & ratione, deflexerunt; recto iudicio mentis orbatii sunt.

Ut faciant ea, quae non conueniunt. Hoc est, ut proderent officium. Est enim hoc in loco apud Gracos, *οφειλοντα* *τα* *καθ' οντα* *τα* *καθ' οντα*. Est autem *καθ' οντα*, ut Cicero interpretatur, officium. Omnes autem ad officium nati

sumus, hoc est, ad animi decus, & honestatem, ad vitam constantiam, & grauitatem, ad iustitiae splendorem, omnemque virtutis excellentiam. Omnes igitur, qui contra officium faciunt, cum natura pugnant, statumque animi corrumpunt, & dignitatem, quam tueri cupiunt, errore furibundo mentis evertunt. Quam sint autem omnes, qui fidem in Deum non retinent, ob officio abhorrentes, elegantissime collectione persequitur.

Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia.

Sunt haec omnia connectenda cum ea paritula orationis, quam exposuit superius, nempe, Tradidit eos in reprobum sensum. Tum addit:

Plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, furfurones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia. Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam, qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Graue quidem est, scelus suscipere; multo tamen grauius est, se reliquis sceleris auctorem praebere. Fit enim plerumque, ut, qui scelus suscipit, magna perturbatione concitatus, a mente deficiat. Qui autem aliorum scelus approbat, non repentina animi perturbatione, sed inueterata malitia, id approbat. Quo autem iudicium liberius est, eo crimen est detestabilius. Hinc tamen oritur quaelibet subobscura. Demonstrat enim Paulus, eripi lucem impiis, offundi tenebras ingratas, qui Deo gloriam non dant, & ad Dei contemptum ingenij viribus abutuntur. Dixit, eos esse mentis errore conturbatos, ut faciant ea, quae statum animi conuellunt, atque dignitatem contaminant. Quo modo rursus nunc eos Diuini iuris intelligentes facit? Sed intelligendum est, ignorantiam esse multiplicem. Alia enim est simplex veritatis inscientia, alia opinio veritati contraria. Permultum enim inter est, inter eum, qui nescit omnino, quantus Sol sit, & eum, qui bipedalem tantum esse putat. Deinde, alia est earum rerum, quas vtriusque scien-
tia comprehendamus, necne, nihil refert ad beatam vitam rationem; alia vero earum, quas non sine perniciē salutis ignoramus. Nescire enim, vtrum sint antipodes, nullum affert rebus humanis incommodum; non internoscere autem pestifera a salutaribus, certissimum est ruinae periculum. Alia postremo ignorantia est, cui causam ipsi non dedimus; alia, in quam culpa nostra deducti sumus. Qui enim id

id ignorat, quod discere aliunde non potuit, ipse sibi ignorantiae causam non attulit. At, qui vel discere neglexit, vel aliquo vitio, earum rerum intelligentiam amisit, quas antea cognitas habebat, ipse sibi sensum eripuit, velut is, qui se vino ingurgitauit. Cum autem tam varia, tamque multiplex, ignorantia sit, intelligendum est, nullum esse in ea malum, quod non in impiorum amentia collectum sit. Primum enim non modo veritatem non vident, sed etiam opinionibus peruersissimis, cum veritate valde pugnantibus, imbuti sunt. Deinde, in erroribus non minimi momenti versantur, sed in ijs, qui vitam omnem evertunt. Postremo, non rebus obscuritate, nec doctorum penuria, sed suo ipsorum flagitio, & scelere, viam salutis ignorant, sibi, ipsi dementiae causam afferunt. Qui quidem eo sunt ebrijs turpiores, quod illic tantum in principio, vinum moderate fumen-
do, providere poterant, ne a potestate mentis exirent, at, post flagitium ebrietatis admissum, mentis compotes esse non possunt; ita, ut ebrietas tantum in quibusdam ebrijs plecenda videatur, & non ea flagitia, quae post ebrietatem commiserunt. At impij non solum in principio sese sanctitatem mentis spoliunt, sed in omni vita consulto lucem ipsam fugiunt; ita, ut nihil malle videantur, quam sempiternis tenebris sepeliri. Ergo, cum nullum malum sit funestius amentia; quibus tandem verbis eorum furor explicari potest, qui hoc tantum malum in se sua sponte suscipiunt? Numquam. n. sic mens vitijs opprimitur, ut omnis in illa officij sensus extinguatur. Est enim illud Diuinum ius, honesta praescribens, & a flagitijs auocans, sic animis impressum, ut numquam possit penitus obliterari. Quanta vero sit huius innati iuris vis, omnibus horis experiri licet. Si enim sceleris consilium in eas, ipsa lex insita in mente reclamitat; si facinus aggrediare, horrorem tibi incutit; si meditatam, & cogitatum, scelus perficias, acerbis de te poenas experit. Nam usque adeo animum agitat, & insectatur, ut respirare non sinat. Quamuis igitur sint aliqui, quos scelera sua delectant, & qui (ut ait Salomon) latentur, cum malefecerint, & exultent in rebus pessimis; illi tamen ipsi maleficiorum poenis assiduus cruciantur; nullumque diem ab angore, & sollicitudine, vacuum habent. Est enim eorum voluptas, cum eximia anxietate, & incredibili animi consternatione, coniuncta. Ut enim, qui furentes a poetis inducuntur, aliquando quidem, elati letitia, elamores ingentes edunt; aliquando rursus dimis dolenter ingemiscunt; (nunc enim sibi videntur aduersarios ferociter insequi, nunc, eximio metu consternati, omnes umbras fugiunt, atque pestem a se flebilibus modis deprecantur, sic impios cernere licet, modo qui dem in breui, atque repentina, voluptate bac-
chari, non multum vero post tristissimis cu-

ris exedi, atque ad omnem auram strepitum contremiscere. Numquam certe scelestos homines tam acerbis scelerum conscientia vexaret, nisi haesisset eorum animis, omne scelus esse morte vindicandum. Ea igitur vident, quae Dei lege sancta sunt; voluntaria tamen animi cecitate laborant. Cupiditate enim obcaecati, e vitijs emergere nolunt; Dei opem non requirunt; monitoribus infesti sunt; ipsam iuris Diuini notionem, quam mentibus inscriptam habent, obruere cupiunt. Hi sunt, qui (ut est apud Isaiam) dicunt videntibus, Nolite videre; qui oculos suos claudunt, ne in se Diuinam lucem, quam acerbo odio persequuntur, admittant. Ut igitur eo redeamus, unde sumus digressi, vtrumque sapienter a Paulo positum est. Quamuis enim impij sint amentissimi, non possunt tamen esse Diuini iuris ignari. Iure igitur in eos vir Diuinus inuehitur. Et, cum omnes accuset, tum eos praecipue, qui, cum tam multis criminibus euicti sint, tamen alios in iudicium vocant, atque capite condēnant.

C A P. I I.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, te ipsum condemnas. Eadem enim agis, quae iudicas.

Ut autem, cum inanem rerum peruestigationem damnauit, praecipue philosophos insectatus est; sic hoc in loco, in Rerum publicarum rectores, atque principes praecipue, tela dirigit. Ut enim fidem conferat, necesse est, ut primum confidentiam extirpet, omnesque superbiam fibras euellat. Illorum igitur spiritus vehementius comprimit, qui insolentius se iactant, & inanius efferuntur, quales sunt, qui ingenium venditant, aut Remp. administrant. Quorum alteri sibi sapientiam arrogant, cum sint stultissimi; alteri iustitiam sibi assumunt, cum sint iniustissimi. Qui enim alios iniustitiae condemnant, se innocentēs esse profitentur; qui alios accusant, sese omni crimine vacare confirmant. Cum igitur sint vel eisdem omnino, vel alijs non minoribus, sceleribus alligati, susceptum scelus insigni impudentia cumulant. Merito igitur Paulus eos appellat Inexcusabiles. Non enim ignorabant, (ut ante dictum est) eos, qui scelera nefaria committunt, dignos esse morte. Praeterea, in eo ipso iudicio, quod de alijs faciunt, multo clarius eam ipsam iuris Diuini scientiam animis insitam declarant, atque in aliorum damnatione, qui merito damnati sunt, omnem sibi omnino defensionem pracludunt. Sed, cur dicit, O omnis ho-

mo, qui iudicas? Neminem enim excipit, qui recte possit iudicium exercere. An, quia hæc oratio referenda est ad eos, qui fide carebāt, quorum superbiā de statu deiicere conatur? Iam n. demonstravit, in illa flagitiorum omnium collectione, quantis essent flagitijs infames, quantis sceleribus inquinati, quanto stupore mentis oppressi, omnes illi, qui Deo gloriam non dederunt, neque Maiestatem illius debita fide coluerunt. Vnde sequitur, neminē ex illis, absque summo impudentiā scelere potuisse vitam aliorum insectari.

Scimus autem, quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.

Humanum iudicium multis modis corrupti potest. Primum n. homines iudicāt de rebus, quæ sensibus obiectæ sunt. Nec enim intimos animi recessus introspiciunt. Cum igitur sensibus infinitæ intenduntur insidiæ, nec possit mens humana perspicere, quod est simulatio num inuolucris tectum, & ab illius adpectu remotū; sit, ut in iudicando errēt, atque miserime labantur. Præterea, versatur in humanis iudicijs amor, odium, cupiditas, iracundiā, gratia, metus, voluptas, offensio, & multiplices morbi, quibus animos iudicū inflecti, concitari, incendi, restringi, perueriti, corrupti, & varijs denique modis obscurari, & a constantia detorqueri, sentimus. Non igitur sit humanū iudicium secundum veritatem. Ne igitur homines potentes existiment, esse sibi datam impunitam scelerum omnium licentiam, exterret eos Paulus, rectissimi, atque verissimi, iudicii mentione. Ille namque Iudex sanctissimus, cum intimos hominū sensus exacte prospiciat, cum illius potentia sit immensa, atque constantia sempiterna, cum non possit cōtra iuris sempiterni rationem, aut gratia cuiusquam, aut offensione, cōmoueri; non est, quod sibi quisquam possit ex illo Dei iudicio scelerum impunitatem polliceri. Vos, inquit ille, secundum carnem iudicatis; ego non iudico quemquam. Id est, non sequor in iudicio sensus hominum, qui persæpe mentiuntur, sed diuinam mentem, quæ falli numquam potest. Sic etiam Isaias de iudicio illius, inquit, Non secundum visionem oculorū iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed iudicabit cum iustitia pauperes, & arguet cum æquitate pro mansuetis terræ. Quam sit autem hoc iudicium metuendum iniustis, explicat id, quod sequitur:

Existimas autem hoc, o homo, qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei?

Esto, inquit: hominum sententias effugisti;

in tenebris, & caligine, latuisti; humana iudicia, aut potētia perfregisti, aut fraudibus eluisti, aut pecunia redemisti; num confidis, miser homo, te posse, eisdem rationibus, in dei ipsius iudicio dominari? Sed, cum Diuinæ vindictæ dilatio faciat homines licentius in scelere versari, (suspiciantur enim, Deum res humanas minime curare; propterea quod, non, ubi primum quisque peccat, scelus vlciscitur) assignat Paulus rationem, quare Deus non statim sceleri supplicium irroget; & clementiæ Diuinæ commemoratione, quæ homines ad contemptum numinis abutuntur, eos multo acius premit.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnitis, ignorans, quoniam benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Secundum autē duritiam tuam, & impānitens cor, thesaurizas tibi iram in diem iræ, & reuelationis iusti iudicii Dei?

Si, inquit, fore confidis, ut supplicium, sceleri tuo debitum, minime subeas, quod videas, multos audaces, in scelere impune volitare, nec ab eis sumptum aliquod supplicium esse cernis; non est, cur ea te fallat opinio. Deus n. te clementer exspectat, flagitia tua diu tolerat, & te ad penitendum inuitat, tibiq. respiciendi spatium concedit. Tu vero, secundum animi tui immanem, & importunam, contumaciam, facis, ut ea clementiæ magnitudo ferat tibi tandem magnam calamitatis accessionem. Contemptu enim clementiæ Diuinæ, seueritatem Diuinam in te concitas; & quod magis Dei iudicium differtur, eo maiorem tibi pestem machinaris. Longanimitas Dei est apud Paulum illa magnitudo animi, quæ cernitur in diuturna offensionis perpersione, cū scilicet non præcipiti mente cōcitur ad iniuriam persequendam; sed vindictam differt, ut hominum consilio, & rationi, locum relinquat, benignitatemq. suam temporis angustijs non excludat. Hoc autem verbo explicat illam Dei clementiam, & lenitatem, quam Moses celebrat, appellans illum *ἡμεῖς*, hoc est, ut verbum verbo reddam, longus eris, id est tardus, ad inferendum supplicium. Hoc magis apparet in verbo Græco *μακροθυμία*, quod est e duobus vocabulis, longitudinem, & iracundiam, designantibus, compositum. Durities autē, est animus in scelere obstinatus, qui nullā in se recipit Diuini spiritus impressionem; non recipit autem, quia nō vult. Ideo, inquit, secundum duritiem tuā, ut doceat, animi cuiusque pertinaciam non ab aliquo Dei præiudicio, sed a libera, vniuersi cuiusque voluntate, profectā. Apertissime autem diuitijs clementiæ diuitias seueritatis opponit, ut demonstraret quanta æquitate sit in hominum scelera vindican-

dicandum. Iustum enim est, ut, qui benignitatem repudiant, in seueritatem infensi numinis incurrant. Dicit autem, eos sibi iræ Diuinæ thesauros recondere, ut ostendat, Deū nō mortem hominum appetere, ut inquit apud Ezechielem, sed vitam, & immortalitatem: certare tamen hominum scelus, & improbitatem, cum diuina clementia; & ita fieri, ut sibi quisque exitium comparet. Iudicii diuini diē iræ diem appellat, quod sit tūc omnis clementiæ penitus excludēda. Dies iræ, inquit Sophonias, dies ille, dies calamitatis, & miseriæ, dies tenebrarum, & caliginis, dies tūbæ, & clāgoris. Cum autem diem reuelationis appellat, paurem incutit, qui, probitatis simulatione, se tutos fore confidunt, demonstrat. n. fore, ut nihil possit inuolucris obtendi, nihil regi, nihil occultari; sed esse tandem necesse, ut omnia pateant, atque diluiscant, & cum immortalī perditorum hominum dedecore, & turpitudine, omnia illorum flagitia in omnium conspectu proponantur. Sanctissimi vero iudicii æquitatem describit, adiungens:

Qui reddet vnicuique secundū opera eius.

Non dicit, eos, quos volet, tantum quia voluit, ab vniuersa hominum multitudine fecerit, quos beatos efficiat; reliquos autem sempiterno supplicio mastrabit. Non dum videlicet huius disciplinæ, quæ hac tempestate percrebuit, officina fuerat instituta, quæ homines æterna necessitate deuinciret, neumq. omni laude æquitatis spoliaret. Cum igitur nondum eo tempore tantum in terris acumē exstitisset, Paulus, Christi ipsius sententiam secutus, verissimam nobis diuini iudicii rationem exponit, quæ tota in hoc posita est, ut operibus bonis præmia, malis supplicia, constituat.

Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem querunt, vitam æternam: ijs autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio.

Bonum opus est, quod cum vera, & laudabili, fide suscipitur; Patientiæ vero meminit, quia valde necessaria est, ad bonorum operū functionem, propter innumerabiles contentiones, quæ sunt in pietatis studio subeundæ. Est enim cum libidine, & cupiditate, cum laboribus, atque periculis, cum perditis hominibus, cum sempiternis hostibus, a sūde dimiciandum. His autē studijs fidei, gloria, honor, & immortalitas, comparatur. Vera namque gloria non in repentino multitudinis amantissimæ plausu, sed in dei sempiterno iudicio, consistit. Verus honor non est in populi suffragio, atque titulis inanissimis, positus; sed in

diuinis muneribus, & ornamentis, Regniq. sempiterni claris insignibus. Immortalitas autem, non vanissimis hominum monumentis, vetustate tandem consumendis, sed sempiternæ vitæ munere, & beneficio, continetur. Nominibus autem splendidis excitat Romanos ad fidei studium, cum eos dicit, qui fidem sequuntur, verum decus, & imperium, & immortalitatem, consecutari; hisq. studijs clarissimis sempiternam vitā propositam esse confirmat. Contra vero, qui a fide deficiunt, omnes esse dicit pœnis diuinis obnoxios. Quo modo perfidiam describat, est animaduertendum. Qui sunt, inquit, ex cōtentione. Ut enim fides cernitur in pia mētis assensione, ita perfidia in animo contentioso, atque veritati cōtumaciter obistente, perspicitur. Qui tamen veritati repugnant, mendacio facillime credunt, ut idem Paulus, ad Thess. scribens, ait, fore, ut, qui veritatem non receperunt, mendacio capiantur; & qui Christi imperium repudiant, Antichristo seruiant. Iustissimo enim dei iudicio fit, ut, qui lucem fugit, in caligine deferatur, atque cæcitate, & amentia, damnetur.

Tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci: gloria autem, & honor, & pax omni homini operanti bonum, Iudæo primum, & Græco.

Iudicii Diuini æquitatem confirmat, cum rursus ostendit, neque genus, neque legis ritum, neque disciplinam, neque fortunam, neque quidquam aliud eiusmodi, esse in iudiciū venturum, sed tantum exquirendam fidem, mores, & actiones, ita, ut, quicumque contra fidem fecerint, & contra officium, siue illi Iudæi sint, siue Græci, sint pœnas omnino daturi: contra vero, quicumque cum fide, & pietate, vixerint, quocumque ex hominum genere sint, aut quacumque ex parte terrarum, ad immortalem gloriam peruenturi. Interim vero, miro quodam artificio, contra Iudæos accusationem comparat. Liberior enim alias gentes, quarum se doctorem esse profitetur, accusat, quasi conscias amoris, quo eas amplectebatur. Iudæos autem, ut rectius, ita vehementius, insequitur. Nam, cum omne certamen a Paulo sit, cum superbia, & confidentia, constitutum, (nihil est enim, quod tam cum fide pugnet, quam stulta mentis elatio; nihil autem insolentius Iudæorum confidentia) conatur, omnibus modis eam euertere, ut sic tandem possit eos ad fidei studium facilius incitare. Quod quidem iam magna ex parte fecit. Cum enim in gentes esset inuectus, & in eorum sceleribus explicandis Iudæis quodammodo satisfaceret, egregie sibi viam, ad Iudæorum insectationem, muniēbat. Verbo enim gentes solum, re autem non modo gentes, verum etiam Iudæos, concidebat. Ea

enim crimina recensuit, quibus etiam Iudæi erant obligati. Iam vero, cum eorum impudentiam comprehensit, qui, cum scelerum omnium conscientia conuicti sint, tamen alios accusant, & quasi nihil a se fuisset unquam nefarie commissum, ita seuerè in alios animaduertunt; in Iudæos certe telum contorquebat. Cum enim essent impurissimi, reliquarum gentium congressum, ne se earum contagio macularent, valde fugiebant; easque ut omni scelere, & impietate, condemnatas, execrabantur. Nunc igitur iam clarius in Iudæos irruit, ita tamen, ut titulos illustres admisceat, & Iudaici nominis commendatione viam sibi præmuniat. Atque primum illam sententiam ponit, quæ est Deo valde decora, & illius æquitati consentanea.

Non enim est acceptio personarum apud Deum. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt; & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Nullum est, apud illum sanctissimum Iudicem, conditionis, aut naturæ, discrimen; nulla sanctitatis assimilata commendatio; nulla generis gratia; nihil denique eorum, quæ homines in iudicando sequuntur, potest illius iudicium flectere. Deus, inquit alibi, hominum personam non respicit. Personæ sunt, quibus veræ hominum facies teguntur, ut in fabulis fieri videmus. Inde fit, ut in sanctis litteris omne id, quod inclusum aliquod vitium, splendoris humani specie, contegit, Persona possit appellari. Nobilitas igitur, diuitiæ, potentia, & hominum gratia, & similes opes, quibus tenebras iudicij humanis offundi saepe contingit, Personæ sunt. Sic etiam apud Iudæos circumcisio, dierum observatio, a certis quibusdam cibis abstinencia, ac reliqua præcæ legis instituta, ad religionis umbram pertinentia, erant in personis numeranda. Ea namque, quasi quædam vela, suis flagitijs, & impunitatibus, obtendebant; & ficta religionis specie, sanctitatem ementiebantur. Cum autem Deus non facies hominum, sed animos, intueatur, atque respiciat; consequens est, ut, qui legem, in qua nutritus fuit, scelere suo transgreditur, animusque scelere pollutum gerit, eadem ipsa lege condemnatur. Non enim iuuat legis disciplinam percipere, nisi lege vitam instituas; ut continuo adiungit:

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum; sed factores legis iustificabuntur.

De vera iustitia loquitur, quæ, non errante hominum opinione, sed verissimo Dei iudicio, continetur; eamque, in præclaris factis sita, docet. Ut igitur Iudæus, qui legem frangit, nullum fructum ex legis disciplina percipit; ita

alienigena, qui vitam lege gubernabat, amplissimum iustitiæ fructum capiebat. Quo modo, inquit, legi posset obtemperare, qui legem non acceperat? In mentis, inquit, natura habebat vim ipsius legis incisam.

Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

Admiranda est vis illius legis, quam naturalem, quam Diuinam, quam sempiternam, appellamus. Naturalem, quod sit innata nobis, & in natura mentis, & rationis, insculpta; Diuinam, quod sit ex diuina mente hausta, illiusque numine animis nostris inscripta; Sempiternam, quia, cum reliquæ leges varias mutationes subeant, hæc nullis unquam seculis interibit; hæc ad pietatem, & religionem, incitatur; hæc ad honestatem, hæc ad hominum caritatem, instituit; hæc ab impietate, flagitio, & iniuria, deterret; hæc postremo omne vim Diuinæ legis, quæ Hebræis olim data fuit, natura sua complectitur; ita, ut nihil aliud fuerit lex illa scripta, quam natura, diuturnitate peccandi corrupta, instauratio quædam, atque renouatio. Ut igitur Hebræi, non legem audiendo, sed, quæ lege sancita fuerant, gerendo, veram iustitiam obtinebant; sic reliquæ gentes, non acute cernendo, quod esset officium in vita colendum; sed, id, quod ratio sanciebat, faciendo, ad iustitiam perueniebant. Cum enim recta ratio sit ipsa lex Diuina, ut dictum est, profecto, qui rectæ rationi parebat, Diuinæ legi parebat. Iustus itaque apud Deum erat existimandus. Si quidem nihil aliud est iustitia, quam status animi, omni ex parte lege Diuina constitutus. Ergo, qui rationem rectam sequebatur, erat verè iustitiæ particeps. Sed querendum est, num quibus, natura tantum informatus, potuisset rationi semper obtemperare? Minime vero. Ut enim Iudæi nullo modo potuissent, absque Diuina gratia, ut Paulus in hac epistola demonstrat, legem seruare; ita neque gentes, absque Dei singulari presidio, rationem perpetuo sequi poterant. Vtrisque igitur erat opus fide, ut ea Dei gratiam conciliarent; qua firmati, possent libidinis immanitati repugnare, & pietatem colere. Quid igitur venit in mentem Paulo, dicere, gentes, natura instructas, vim ipsius legis posse factis exprimere? Quia lege scripta non indigebant, qui recta ratione vitam gubernabant. Itaque non Dei opem, sed scriptam legem, excludit. Neque fidem, sed legis studium, infirmat. Eo namque argumenta omnia dirigit, ut probet, legem scriptam ad iustitiam minime necessariam esse. Opus autem legis, hoc in loco, legis mentem, & rationem, appellat; cuius vis quanta sit, explicat magis id, quod sequitur:

Testi-

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.

Legis huius vis, & ratio, cernitur, dum vel maleficij conscientia vexat animum; vel innocentia recordatio eundem subleuat; vel postremo, dum scrupulus insidet animo, eumque sollicitat, verentem scilicet, ne in se quippiam vituperio dignum admiserit. Tunc igitur, quasi iudicio constituto, alternis hinc, & inde cogitationibus, partim accusantibus, partim etiam defendentibus, omnis officij disceptatio ad iuris illius insti examen reuocatur. Hoc autem multo clarius apparebit, cum Deus de hominum vita iudicabit, cum videlicet omnium hominum mens, & ratio, cum Diuina mente consenserit. Nemo enim tunc erit adeo perditus, quem sua conscientia non conuincat, & qui non se supplicio sempiterno dignissimum arbitretur. Secundum Euangelium meum, idem est, quod, secundum meam doctrinam. Hoc est, inquit, quod trado, quod doceo, quod futurum denuntio; nempe, ut Deus orbem terrarum per Christum iudicet. Tunc igitur, quæ modo sunt crassissimis tenebris occultata, patebunt; neque quemquam pietatis simulatio, sed veritas ipsa, iuuabit. Sed operæpretium est, animaduertere, quo modo Iudæorum simulatione refuter, quo modo flagitia, sub specie religionis latentia, in oculis omnium constituant; quam alte securim in Iudæos deiciat; quantumque eis vulnus imponat.

Si autem tu Iudæus cognominaris.

Mira in accusando libertas, singulari artificio communita. non enim dicit, Iudæus es, sed, Iudæi nomen usurpas. Qui enim vere Iudæi sunt, paulo inferius explicabit.

Et requiescis in lege, & gloriaris in Deo.

Inanem legis confidentiam, qua sibi omnia temere pollicebantur, accusat; & ostendit, quam temere Dei nomine gloriabantur, cum Maiestatem illius sedissimis factis offenderint.

Et nosti voluntatem eius, & probas uti liores, instructus per legem.

Non intelligebant miseri, ex ea notitia, qua non modo, quid Deus a nobis exigeret, verum etiam, quid in illius cultu vehementer excelleret, cognoscebant, grauius eis supplicium imminere. Quo enim magis erant intelligentia Diuinæ voluntatis instructi, eo gra-

uioribus poenis erant, propter illius negligentiam, cruciandi.

Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ, & veritatis in lege.

Titulis eos videtur ornare magnificis, cum eorum elationem exagitet. Id tamen assequitur, ut cum minore offensione in eos impetum faciat.

Qui ergo alium doces, te ipsum non doces.

Iam in eos, insignis laudis specie delentos, acriter incurrit. Magna tu quidem, inquit, proferis, & te quasi solem ostentas, ut doctrinæ lucem porrigas. Neque nego te satis magnis ad pietatem opibus instructum fuisse. Sed, quo sunt illa clariora, quæ accepisti, eo, si fide sefelleris, eris impudens, atque sceleratior. Quid enim impudentius, quam, vita, & moribus, ab ea disciplina, quam proferis, tam valde dissentire? quid sceleratius, quam, summi illius domini Maiestatem, qui te tantis beneficijs ornauit, legis ipsius contemptu, violare? Sed huius tanti sceleris immanitatem nemo poterit elegantius, quam Paulus in præsentia facit, explicare.

Qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non moechandum, moecharis; qui abominaris idola, sacrilegium facis; qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.

Hoc, quod scriptum asserit, apud Isaiam, & Ezechielem, & alios Diuinos viros, cernimus quo modo Dei nomen Iudæorum perfidia fuerit gentium conuicij expositum. Quod quidem duplici ratione contingebat. Primum quidem, eorum scelus, qui Dei lege instituti sunt, illiusque sacris initiati, quodam modo Dei ipsius laudem obterit, & quasi maculam nomini illius adspersit. Talem enim opinionem gentes exteræ de mente, atque lege Diuina, concipiunt, quales sunt ipsi mores, quibus imbutos esse vident eos, qui ea lege deuincti sunt. Ve enim præclaræ eorum actiones Dei gloriam illustrent; sic flagitia eam quodam modo labefactant. Deinde, cum Deus eos deserit, quos in fidem receperat; euenit, ut gentes opinentur, id non iusta Dei seueritate, sed fidei potius inconstantia, aut virium imbecillitate, accidisse. Idcirco, cum sancti homines iram Dei a populo suo deprecantur, eo argumento maxime pugnant, & a Deo contendunt, ne per os. Tom. 2. Ec 3 tiatur

tiatur nomen suum gentium conuicio macu-
lari. Sic Moses, Ne, quæso, dicat Aegyptij, Cal-
lide eduxit eos, ut interficeret in montibus,
atque deleteret de terra. Alibi inquit, fore, ut di-
cant, non poterat Deus introducere populū
suum in terram, quam iureiurando promise-
rat, & ideo interfecit eos in solitudine. Sic
item Iosue, Quid facies, inquit, homini tuo
magno? Similiter in Psalmis scriptū est: Pro-
pitius esto peccatis nostris, propter nomen
tuum, & ne forte dicant in gentibus, Vbi est
Deus eorum? Atque, ne plura persequar, mul-
ti locis colligitur, obsecrari ad hominum opi-
nionem Dei gloriam, cum ij, qui se Dei cultor-
es esse profitentur, ab illius opē deseruntur.
Recte igitur dictum est, per eos nomen Dei vi-
tuperari. Ea autem de causā, cum Deus apud
Prophetas se salutem allaturum populo suo
promittit, ostendit, se in eo opere gloriæ suæ
consulturum. Quale est, quod Deus inquit
apud Isaiam; Propter nomen meum longe fa-
ciam furorē meum; propter laudem meam
continebo me, ne te interimam; & propter
me, faciam, ne conuicijs obijciar; gloriamq;
meam alteri non dabo. Constat igitur, tunc
Dei nomen ab impijs vituperari, cum ij, qui
Dei lege gloriantur, ab eo, propter improbi-
tatis contumaciam, negliguntur, hostibusq;
vexandi, atque diripiendi, relinquuntur. Ex
quo cernitur, quantum sit eorum scelus, qui
huic infando conuicio causam afferunt.

Circumcisio quidem prodest, si legem
obserues; si autem præuicator legis sis,
circumcisio tua præputium facta est.

Insistit, & vrget, nec eos consistere vilo in
loco patitur. & quia circumcissionis religio-
ne tuebant, eam disputatione sua conuelleret.
Docet enim, nullum fructum afferre circum-
cisionem, sed id, quod circumcisio designabat.
Designabat autem fidem. est enim fides, dum
viget, animi circumcisio, qua cupiditatis im-
puritas refecatur, omnisq; petulantia com-
primitur, ut sic tandem animus se promptū,
& alacrem, ad Dei cultum exhibeat. Quemad-
modum ait Moses, Circumcidet Dominus
Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut dili-
gas Dominum Deum tuum, toto corde tuo,
& tota anima tua, ut possis viuere. Hec est igitur
circumcisio, quæ vitam continet, non vlla
carnis incisio. Circumcisio enim nihil est, sed
Diuinæ legis observatio. Quo modo igitur di-
cit, Circumcisio quidem prodest, si legem ob-
serues? Cum Iudæis loquitur, a quibus erat
olim circumcisio retinenda. Circumcisio ve-
ro fidem, atque iustitiam, designabat; & fide-
ris Diuini rationem in memoriam reuoca-
bat; & Abraham posteritatem patriæ virtu-
tis, atque pietatis, admonerat. Illius igitur
admonitu potuissent facilius homines ad stu-
dium virtutis inuitari. Ut enim nos, & Crucis

signo, & sanctissimis Ecclesiæ carimonijs, ad-
moniti, de Christo accius, & attentius, cogi-
tamus; ita, ut merito possimus affirmare, nos
non mediocre emolumentum ex illis percipe-
re: sic etiam Iudæi, quamdiu status ille mane-
bat, circumcissione tamquam signo, atque mo-
numento, iuuari potuissent. Hoc igitur Paulus
dicit, circumcissionem quidem tibi vtilem
fuisse dicerem, si tu illius admonitu legē ob-
seruares. Cum vero te vsque eo indocilem ad
legis disciplinam præbuisi, ut neque circum-
cissione admonitus te ad legis studium vere
contuleris, tantum abest, ut ea te subleuari
possit, ut vehementius opprimat, atque scele-
ris, & impudentiæ, conuincat. Vita enim cum
mysterio circumcissionis pugnat. Illa patriæ
tibi virtutis memoriam repræsentat, tu a pa-
tre sanctissimo turpissime degeneras. Illa si-
gnificat obedientiam, tu Dei legem concul-
cas. Illa puritatem animi designat, tu geris
animum flagitiorum omnium sordibus inqu-
natum. A simulatæ igitur circumcissionis o-
stentatione subnixus, incedis, cum, re vera,
præputij deformitate, te ipsum contamines.
Contra vero, qui fidem rite colit, quamuis in
circumcisis corpore sit, pro circumciso est
habendus.

Si igitur præputium iustitias legis cu-
stodiat, non ne præputium illius in cir-
cumcissionem reputabitur? & iudicabit
id, quod ex natura est præputium, legem
consummans, te, qui per litteram, & cir-
cumcissionem, præuicator legis es?

Præputium, pro gentium vniuersitate po-
nitur, sicut & Circumcisio pro Iudæis. Docet
igitur hominem incircumcissum, vigenti fide
sanatum, & stabilitum, sententiam terre con-
tra perfidum Iudæum. Is, inquit, te damnabit,
pietateq; sua tuam impietatem refutabit. Ille
siquidem, cum nullam haberet scriptæ legis
adminiculum, id tamen, in quo summa legis
consistit, nempe, fidem, & officium, egregie
præstitit. Tu, contra, qui tam multa præsidia
scriptæ legis habuisti, vim ipsius legis asper-
naris, Diuinumq; illius sensum repudias. Lit-
teram, scriptum legis appellat; cui dum Iudæi
pertinaciter adhaerescunt, sensum ipsius le-
gis euertunt.

Non enim qui in manifesto, Iudæus
est; neque quæ in manifesto, in carne est
circumcisio: sed qui in abscondito, Iudæus
est: & circumcisio cordis in spiritu, non
littera: cuius laus non ex hominibus, sed
ex Deo est.

Illustris sane contentio. Comparat enim
corporis circumcissionem pelliculam refecan-
tem cum animi circumcissione vim cupidita-
tis exscindente; legis scriptum cum Diuinale
gis

gis sententia; iustitiæ umbras, & imagines,
cum ipsius iustitiæ splendore; inanem populi
rumorem, fronte, & supercilio, & religionis
ostentatione, collectum, cum laude sempiter-
na, apud Deum ardenti veræ pietatis studio
comparata; ut tandem videamus, illum, qui
in aperto, hoc est in corpore, gestat Iudæicæ
religionis insignia, non vere Iudæum esse, sed
vanis rerum simulacris oblectari. Si enim ve-
re Iudæus est, qui vere circumcissus est, qui vi-
tam in Diuina laudatione consumit, qui ve-
ris etiam laudibus abundat; (est enim Iudæi
nomen, secundum Hebræos, a laude deductū)
is demum Iudæus erit, qui fidem seruat, qui
deum castissime veneratur, qui laudem apud
deum inuenit. Hæc autem omnia non simula-
tione religionis, quæ cernitur in habitu cor-
poris, sed vera animi sanctitate, continentur.

CAP. III.

Vid ergo amplius Iudæo
est aut quæ utilitas circū-
cissionis? Multum per om-
nem modum. Primum
quidem quia credita sunt
illis eloquia Dei.

Cum omne Iudæi, atque Græci, discrimen
omnino sustulisset, veritus, ne sententia, tam
contra communem omnium Iudæorum opi-
nionē prolata, animos eorum alienaret, dat
operam, ut eorum offensionem leniat. Osten-
dit igitur, multis in rebus fuisse Iudæos, reli-
quis hominum nationibus antelatos. Et, quæ-
uis alia quam plurima beneficia commemo-
rare potuisset, quæ fuerunt Hebræis collata,
illis tamen omisiss, vnum tantum refert om-
nium maximum, nempe, quod fuerint legis
instituta, & oracula Diuina, eorum custodiæ
commissa. In quo tamen, animaduertendum
est, Paulum in hoc in loco nihil plus Iudæis
tribuere, quam ante tribuebat. Nec enim di-
cit, Iudæi vnice fidem colere, virtutem egre-
gie præstiterē, omni officio præclarissime
functi sunt. Neque denique Iudæorum in Deū
pietatem, sed Dei in Iudæos beneficium, com-
memorat. Quo autem Dei in illos beneficiū
fuit illustrius, eo scelus eorum est detestabi-
lius, qui se in Deum ingratos nefarie, & im-
pie, præstiterunt. Non igitur hic eos reliquis
hominibus anteponit, sed grauius accusat,
quamuis aliqua ex parte ornare videatur.
Sed, cum obiter attigisset Paulus locum ho-
minum perditorum calūniis expositum, qui
Deum iniquitatis accusabant, eo quod Iudæ-
os, quos legis custodiæ præfecerat, libiq; reli-
gione deuinxerat, atque ad spem immorta-
litaris excitarat, ita deseruisset, ut nihil pos-
set illis fingi calamitosius; commodum fuit, ut
omnem ansam calūniæ præcideret, illamq;

impietatis immanitatem refutaret. Quod
nunc tamen breuissime conficit, ne solum o-
rationis interrumpat; alibi autem, ut suo lo-
co videbimus, in hac eadem epistola, de hac
ipsa questione copiose disputabit. Sed, ut lo-
cus hic possit intelligi, opus est, ut impiorum
orationem referamus. Sic enim dicebant:
Deus hanc nationem a reliquis segregauit,
multisq; muneribus ornauit, singulariq; præ-
sidio confirmauit; seq. ad eam tuendam, & cō-
seruandam, pactione obligauit; multisq; in lo-
cis, ad firmiorem spem illis faciendam, fidem
suam adstrinxit. At nunc videmus, hanc ean-
dem gentem expulsum, & eiecram, non modo
dignitate, sed etiam libertate, spoliata, er-
rore etiam mentis affectam, & infinitis cala-
mitatibus oppressam, & attritam. Hæcne
fides? hæc promissi constantia? hic Diuinæ le-
gis fructus? Quod si fuit eorū scelere offensus;
cur multis ignouit, qui in eadem causa fue-
re? Cur ita quibusdam pepercit, ut reliquos
omnes aditu clementiæ penitus interclude-
ret? Hæc erat multorum oratio, quam Paulus
hoc in loco refutat. Docet enim, nullo modo
ex Iudæorum ruina concludi posse, Deum mi-
nime in fide constituisse. Qui enim olim pro-
misit, ijs, qui fidem seruarent, non ijs, qui eam
scelere infando violarent, promissit. Qui igitur
perfidia sua conciderunt, non possunt
Deum vanitatis insimulare.

Quid enim, si quidam illorum non cre-
diderunt? Numquid incredulitas eorum
fidem Dei euacuabit? Absit.

Fides Dei, est sempiterna veritas, & in ser-
uandis promissis immutabilis, atque fixa, cō-
stantia. Nec enim, ut ait Balam, est deus ut
homo, ut mentiat, nec ut filius hominis, ut
mutetur. Miro quodam artificio Paulus ad
hunc locum hanc sententiam attexit. Nam
specie quidem hoc argumento confirmare vi-
detur, quod dixerat, nempe, Iudæos reliquis
nationibus antecellere. Quasi dicat; neque
ex aliquorum ruina sequitur, Iudæorum di-
gnitatem, quod ad hoc beneficium attinet,
immutatam fuisse. Sed non hoc agit Paulus,
sed id potius molitur, & efficit, ut Dei fidem
defendat, & Iudæos perfidiæ conuincat. Ani-
maduerte autem, quam sapienter ponat id,
quod erat ab impijs obiectum. Ita enim po-
nit, ut simul euertat. Nec enim dicit, Quid, si
Iudæi funditus euerfi sunt? sed, Quid, si non
crediderunt? Ita igitur eorum ruinam com-
memorat, ut ruinæ causam simul assignet.
Ut, cum viderimus ruinæ causam fuisse infi-
delitatem eorum, qui concidere, nō causam
illius ruinæ deo, sed ipsi, assignemus. Dein-
de, non dicit, Quid, si maxima eorum pars nō
credidit? sed, Quid, si quidam nō crediderūt?
Ut videlicet orationis asperitatem molliret,
atque offensionem aliqua ex parte subleua-
ret,

ret, Num, inquit, quod est hominum perfidia tribuendum, id ad Deum reuocabis, ut illius fidem criminare? Auertat Deus homines a tam immani sceleris atrocitate.

Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris.

Non potest, inquit, Dei fides vniquam labare. Non igitur Dei perfidia, sed hominum infidelitate, fit, ut homines promissa beneficia minime consequantur. Illud vero, quod ait, omnem hominem esse mendacem, quod est ex Dauide sumptum, sine exceptione intelligendum est. Nihil est enim hominum natura mobilis, nihil imbecillius, nihil fraudulentius, quamdiu non est Spiritus sancti numine, & praesidio, confirmata. Postquam vero homines Dei spiritum sequuntur, illius constantiam sequuntur. Illa igitur veritas, atque fides, non humana natura, sed gratia Diuina, tribuenda est. Cum igitur David asserit, omnem hominem esse mendacem, omnem hominem intelligit Diuina gratia nudatum. Quod autem sequitur, nempe, Ut iustificeris in sermonibus tuis, quod est etiam ab eodem auctore desumptum, est explicandum diligentius. Sic enim precepcionem suam instituit David: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Deinde, cum alia in eandem sententiam diceret; seq. sceleris recordatione percussus, & stratum, esse confirmaret; eaq. de causa fidentius ab illo veniam imploraret, qui nunquam supplicum preces aspernatus est; tum addidit, Ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris. Hoc est, ut, cum mihi veniam tribueris, comprimas impiorum hominum maledicentiam, qui te inclementem esse dicunt, cum aliquem iudicio tuo persequeris. Nam, cum perspectum fuerit, te mihi, homini impuro, & impia caede cruentato, cum primū meum scelus agnouit, & tuam clementiam implorauit, confestim veniam concessisse; intelligit plane, benignitatem tuam patere omnibus, qui ad te cum fide vigente accesserint; atque ita colligent, eum, cui tua clementia praclusa fuerit, sua perfidia fuisse aditu tuae benignitatis exclusum. Certe enim, si Saul, vel quiuis alius eorum, qui tuo praesidio nudati sunt, fecisset, quod ego feci, ut susceptum a se crimen lamentaretur, clementiaq. tua fretus, supplices ad te preces adhiberet, veniam impetrasset. Misericordia igitur tua seueritatem tuam omni crudelitatis crimine liberat. Quoties enim peccanti veniam impertis, toties vasa iniquitatis eorum, qui te crudelitatis accusant, aperte conuincis. Apparet enim, in eorum casu, qui a te conseruati non sunt, non tibi clementiam, sed illis fidem, ad clementiam

fructum accipiendum, defuisse. Fac igitur, ut in mea salute fidem tuam liberes: omnibus enim, qui ad te fide conuersi fuerint, veniam, atque gratiam, polliceris; atque ita gloriae tuae prospicies. Haec est Davidis in eoloco mens, & sententia, quae quidem valde cū Pauli sententia congruit. Duplici namque ratione solent homines Dei iudicium criminari, cum de sceleribus hominum supplicium sumit; vel quod nimis acerbè crimina vindicet; vel quod dissolute grauissimis criminibus ignoscat. Verbi gratia: Cum Hebraei aurea vitula immolauissent, quidam grauissimas poenas exsoluerunt, quidam vero Dei benignitate conseruati sunt. O iniquitatem, inquit, minime ferendam. Nam, si scelus tantum non erat, ut esset extremo supplicio vindicandum; cur illos miseros extremo supplicio consumpsit? Si autem erat morte vindicandum; cur homines, eodem crimine alligatos, & debitis poenis exemit? Sic igitur (ut ad Apostolorum tempora veniamus,) Deo crimini dabant, quod, suae fidei oblitus, Iudeos tam multis poenis vexaret, atque dira clade consumeret, praesertim cum multos ex illis, qui in eodem scelere versati fuissent, incolumes ab omni calamitate cōseruasset. Ex Dei igitur in impios seueritate ansam arripiebant, ad Dei etiam clementiam impie vituperandam. Contra, Paulus, ex Dei clementia multis tributa, sumit argumentum ad Dei seueritatem omni crudelitatis impia suspitione liberandam. Dicit itaque, Si nostra iniquitas Dei iustitiam commendat; apparet ex eo, quod nobis ignouerit, quam iuste eos persequatur, quos iudicio suo peruerit. Quo modo igitur audet quisquam eum iniquum dicere, cum infert iram, hoc est, cum scelus vlciscitur? Si enim esset iniquus, quo modo is orbem terrarum iurisdictione contineret? Quod si iniquum existimes, quod veritas illius in meo mendacio abundauerit, id est, quod neque mendacio meo impeditus fuerit, quo minus promissa cōficeret; si igitur hoc illi crimini das, quod me etiam non euerterit; male profecto censens. Cum enim veritas illius in meo mendacio abundauit; omni repente crimine liberatus sum. Cum igitur crimina mea deleta sint; cur ego poenas easdem luerem, quae repetuntur ab ijs, qui sua contumacia noluerunt hac tam insigni Dei benignitate potiri? Non igitur contra fidem facit, nec cum ijs, qui in infidelitate perseverant, exitium affert, neque cum ijs, qui ad fidem redeunt, ignoscit. Docet igitur, iustissimo iudicio fieri, ut, qui perfidia sua clementiam repellunt, seueritatem experiantur; nec esse, cur Deus eandem seueritatem in illis adhibeat, quos omni scelere soluit. Fide enim vna iustitiam adepti sunt; atque ita a communi iniultorum calamitate, non absque singulari consilio, conseruati. Vtrumque igitur Paulus hoc in loco breuiter

ter ostendit, quod fuit mihi, propter orationis obscuritatem, necessario pluribus explicandum. Inquit igitur:

Si autem iniquitas nostra, iustitiam Dei, commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram? secundum hominem dico. Absit. Alioquin quo modo iudicabit Deus hunc mundum?

Est haec Pauli sententia nexa ex eo loco Davidis, nepe, Ut iustificeris in sermonibus tuis. Si, inquit, Dei fides, atque misericordia, in mea iniquitate illustris existit, (cum enim mihi clementer ignouit, quam prompta, & parata, esset omnibus illius benignitas, aperte demonstrauit; atque docuit, quam iuste iratus sit omnibus, qui benignitatem illius repudiant, illiusq. imperio contumaciter obstant) cum igitur, hac tam insigni clementiae significatione, iustitiae suae sanctitatem egregie confirmet; tamen erit quisquam tam audax, & impius, ut, cum is infert iram, hoc est, cum nocentes homines meritis poenis insequitur, eum iniquitatis accuset? Scelerum quidem, & immane, facinus est, talia suspicari. Facile enim Dei clementia, impijs tributa, seueritatem, quam suscipit, in sceleribus hominum vindicandis, ab omni conuicio tuetur. Quod enim is etiam seruati non sunt, eorum perfidia tribuendum est, qua Dei spiritui, eos ab exitio reuocanti, opesq. suas illis clementer offerenti, restiterunt. Potuissent enim Diuinam clementiam amplecti, atque salutem adipisci. Deus enim fidem suam magnificentiissime praestitit; illi vero perfidia sua oblata sibi lucem repulerunt, atque sponte sua tenebris immerfi sunt. Homines igitur, qui mendacio pertinaciter ad extremum adhaeserunt, non Deum, quem impie contempserunt, accusa. Neque enim illud dici potest, Deum, absque vlla ratione, quibusdam salutem, alijs autem perniciem, intulisse. Nam, si id fecisset, iniquum se pstitisset. Si esset iniquus, quo modo orbem terrarum iudicare posset? In eo vero, quod infert, nempe, Secundum hominem dico, declarat hominum impiorum temeritatem, & amentiam, quorum animos haec tam nefariae cogitationes peruagantur. Hoc igitur argumento, ex Dei clementia concluditur, illum in improbis acerrime puniendis vti summa iustitia, & aequitate. Quo modo igitur, non omnes nocentes eodem numero habet? Cur non omnes, qui in eodem scelere versati sunt, non eodem iudicio persequitur? Quia quidam ex illis fidem tandem habuerunt; eaq. fide incensam, veniam adepti sunt. Cum igitur iam non impuri, atque scelerati, sed casti, & integri, sint; aequum non est, eos, tamquam impios, sceleris condemnari.

Si enim veritas Dei in meo mendacio

abundauit, in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tamquam peccator iudicor?

Abundat veritas Dei in hominum mendacio; cum neque eorum pristina infidelitate offensus impeditur, quo minus eis veniam impertiat, ubi primum ad fidem redeunt. Merito enim potuisset eorum salutem negligere, qui semel a fide desciscunt. Cum vero non eos negligit, sed eorum adhuc salutem procurat, eosque vocare non desinit, & omnibus modis ad se pellicere studet, atque tandem ab exitio retrahit; satis apparet, quanta sit illius fides. Quo enim mea infidelitas maior fuit, eo fides illius clarius elucet, qui, ut mihi promissa perficeret, infidelitatem meam tandem exstinxit. Quod quidem in gloriam illius maxime redundat. Nam ex eo clementiae suae opes ingentes explicat; & iudicii sui seueritatem esse summa aequitate constitutam, probat. Nec enim aliud est, abundare Dei veritatem in hominum mendacio, quam, fidem illius in humana perfidia delensam illustrem fieri. Cur autem non omnium perfidiam delet? Quia neminem cogit, quamuis omnes inuitet. Sunt autem multi, qui in eo perseverant, ut perpetuo malint in tenebris flagitiorum versari, quam Dei lucem in omnes partes clementissime diffusam in se recipere. Ut igitur omnia breui complectar, nullo modo suspicandum est, Dei fidem posse mutari. Si quavis, cur Iudeos, quibus salutem promisit, vexet incommodis, poenis excruciet, atque clade consumat; respondet, eorum perfidia, atque summo scelere, pertinaciaque, fieri, ut expertes sint eorum bonorum, quae ijs tantum, qui fidem seruarent, pacta sunt. Si rursus quavis, cur me, cum in eodem scelere aliquando fuerim, non eadem poena persequatur; dico, me fide veniam impetrasse, atque clementia illius omni scelere solutum esse. Quare minime foret Diuina iustitiae consentaneum, ut is me, quem iustitiae ornamentis affecit, tamquam iniustum iudicet, atque condemnet.

Et non, sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala, ut veniant bona? quorum damnatio iusta est.

Non se, inquit hoc in loco, iactet improbitas; non projiciatur audacia; non ex eo, quod dicimus, Dei veritatem in meo mendacio clarius illustrari, nefandi erroris occasionem arripiat, atque nos calumniatur, quasi asseramus, esse mendacium retinendum, ut ex eo Dei fides elucescat. Non hoc, inquam, dicimus. Peccatum enim nullam vim habere potest, ad Dei gloriam illustrandam. Immo, cum illa perpetuo pugnat, illam obscurare, inquinare, peruertere, conatur, ad illius interitum omnem conatum comparat. Et

Et ea de causa, in nostris peccatis Dei gloriam insignem fieri, dicimus; quod, ne peccatis quidem, cum quibus sempiternas inimicitias gerit, offensus, suae fidei, atque benignitatis, immemor sit. Qui igitur nos, ut auctores sceleratae sententiae, criminantur, debitas tandem poenas luent. Haec fuit, quasi quaedam leuis excursio, qua Paulus hominum in summam Dei aequitatem calumniam confutaret. Nunc iam ad id, quod instabat, reuertitur:

Quid ergo? praecellimus eos? Nequaquam. Caussati enim sumus, Iudaeos, & Graecos omnes sub peccato esse.

Quamuis in eo excelleret Iudaei, quod essent clarioribus instructi disciplinis, non tamen ita, ut in pietatis studio se excellentius gererent. In quo tandem aduertendum est, Paulum de ijs tantum loqui, qui, lege subnixi, Dei gratiam minime requirebant. Se ipsum autem reliquis Iudaeis annumerauit, ut lenior esset oratio, atque, ut inuidiam a se remoueat, non ipse Iudaeorum scelera insectatur, sed Scripturam quasi loquentem inducit. Varia enim testimonia, partim ex Psalmis, partim ex Solomonone, & item ex Isaia, colligit; eaque ita contextit, ut in vnam sententiam includat.

Sicut scriptum est. Quia non est iustus quisquam.

De omnibus hominibus sine exceptione vlla loquitur, quamdiu studiis humanis innititur, neque dum sunt Deo fide coniuncti, in illiusque amicitiam recepti.

Non est intelligens, non est requirens Deum; omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad vnum.

Neque solum inutiles dicit, sed, quam sint perniciosi, atque pestilentes, exponit.

Sepulcrum patens est guttur eorum.

Guttur, pro Oratione ponitur. Dicit igitur, eorum sermonem esse funestum, atque mortiferum, tetrumque odorem exhalantem, & inclusam in praecordiis pestem aperiētem.

Linguis suis dolose agebant. venenū aspidum sub laqueis eorum. quorum os maledictione, & amaritudine plenum est. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Magnum certe, & impudens, facinus erat, in dolis, & fraudibus, in orationis veneno mortifero, in omni denique genere maledicentiae, atque dirarum omnium execratione, constitutum. Sed fortasse lingua tantum homini-

bus nocebant, manus autem ab omni maleficio continebant, neque sese ciuium sanguine villo modo cruentabant. Quin etiam, inquit, vltro, atque libenter, sese ad eadem offerebant, neque quidquam au dius sanguine stitebant; ita, ut, qui ad rectum officium gerendum vltroque adeo pigri erant, ut se loco commouere non possent, ad eadem faciendam, atque pestiferum aliquod facinus obeundum, essent vehementes, acres, & incitati. Quo circa mirandum non est, eos, exitus arum nolos, & infelices, habere, & in medio cursu frangi, multisque tandem plagis attritos euanescere. Omnes enim conatus humani sunt irriti, contentiones inanes, studia fallacissima, ita, ut, cum pace quarunt, acerbum, & intestinum, bellum eos conficiat; cum salutem exquirunt, in pestem ruant; cum opes expetunt, ab omnibus rebus inopes, & nudi, sint; atque postremo sempiterna miseria confluentur, & praecipiti ruina conterantur. Recte igitur quadrat in eos id, quod sequitur:

Contritio, & infelicitas, in ijs eorum: & viam pacis non cognouerunt.

Causam vero, cur his tantis malis vexati sint, exponit. Sequitur enim:

Non est timor Dei ante oculos eorum.

Ut enim timor Dei pacem conciliat; omnes enim timores inanes pellit, animique motus componit, atque summam tranquillitatem inducit; ita, cum metus numinis est, turbatur animus, oriuntur tempestates, existunt formidines, tanti motus excitantur, ut status animi funditus euertatur. Sed dixissent Iudaei, Quid nobis cum illis prophetarum testimonijs, quae a te collecta sunt? Nec enim illi nostrum, sed gentium, scelus redarguunt. Minime, inquit, haec dici possunt. Non enim tunc gentibus, sed Iudaeis tantum, scribebant.

Scimus autem, quoniam, quaecumque lex loquitur, his, qui in lege sunt, loquitur, ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.

Legis nomine, quamuis interdum quinque tantum Legis volumina, a Mose conscripta, intelligantur, saepe tamen omnis Scriptura, quae Lege, Psalmis, atque Prophetis, continetur, hoc nomine appellatur. Vnde, cum Dominus locum citaret ex Psalmis, ait, Ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est. Sic item Paulus testimonia, ex Psalmis, & Solomonone, & Isaia, sumpta, ad legem reuocat. Omnia siquidem Prophetarum scripta, ad legis explicationem, atque perfectionem, referuntur. Cum ergo lex cum ijs tantum loquatur, qui ea lege tenentur; certe constat, omnia illa ad scelus Iudaeorum, qui lege deuincti erant, esse

esse referenda. Premit igitur Iudaeos, & vrget angustius, cum, Scripturae testimonio, cuius sanctitati refragari nullo pacto licebat, eos impios, & sceleratos, & omnibus nefandis sceleribus inquinatos, fuisse conuincit. Os autem ponitur pro audacia, & impudētia; qualis est eorum, qui sibi iustitiam arrogant, cum sint omni dritate tæterrimi. Ut, inquit, omnis insolentia comprimatur; & intelligat tandem vniuersum genus hominum, se esse scelerum omnium conscientia conuictum, atque Diuinae severitati nimis obnoxium; & ita tandem nihil in merito suo ponat, sed omnem spem in Dei clementia collocandam existimet. Quid enim est, quo homo possit confidere? Num natura? ingenium? disciplina? At vidimus, quam parum natura genus humanum inuenerit; quantum etiam ingenij, atque doctrinae, opinio illi nocuerit; quo modo sui conscientia lumen mentis amiserit; sequ. tæterrimis flagitijs, omniumque scelerum immanium turpitudine, contaminari. Num lex? num sacrorum religio? num adumbratae sanctitatis institutio? Ne id quidem. Satis enim perspectum est, ipsius Scripturae, quae fallere numquam potest, testimonio, omnes fuisse, non modo in officio negligentes, verum etiam linguae maledicentia pestilentes, maximis sceleribus affines, multumque, in sanguine, & caede, versatos. Rectissime igitur concludit, non lege iustitiam contineri.

Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.

Quae sint Opera legis, apud Paulum, tam ex hoc loco, quam ex epistola ad Galatas, & ex alijs etiam epistolis, clare perspicitur. Non enim numerat in operibus legis temperantiam, non honestatem, non benignitatem, non aliquod denique verae virtutis officium; sed carnis circumcissionem, & dierum obseruationem, & ciborum distinctionem, & corporis inquinati lustrationem, & reliquas caerimonias, & praesae religionis instituta, quae sine vigente fide perfici poterant. De ijs enim erat omnis controuersia constituta, cum multi, quamuis essent Christo dediti, ab illis tamen auelli non possent; quod existimarent, ad expiandos animos esse valde necessaria. Quastio igitur erat, utrum fuisset in eis aliqua vis ad animi puritatem. Galatae quidem, & alij quamplurimi, fraude Iudaeorum circumuerti, ita ea retinebant, quasi per ea forent omnes animi sordes eluendae. Paulus, contra, disputabat, tantum de Christi gratia detrahi, quantum esset legis operibus attributum. Christo enim diffidebat, qui caerimonijs illis, atque piaculis, opus esse statuebat ad animum expiandum. Quocirca, maxima voce testificatur, Christum nihil illis profuturum, qui circumcidebantur; omniaque legis opera, non modo

semper inutilia fuisse, sed post Euangelium constitutum perniciose importare cepisse, eo quod essent cum diffidentiae scelere coniuncta. Ex tota igitur illa disputatione satis liquet, ea legis opera ab illo nominari, quae ad adumbratam religionis speciem, in corpore tantum existentem, & ad animum minime permanentem, referuntur. In quo quidem facit idem, quod Moses, quod Samuel, quod Datus, quod Isaia, quod Prophetae denique omnes. Vna siquidem est omnium vox, & sententia; non carnis fiducia nitendum, non multitudine victimarum Diuinum numen esse placandum, non legis piaculis iram illius auertendam, sed fide, & fidei comitibus, nempe, pio metu, caritate, benignitate, & reliquis virtutibus, quibus Deo placere possumus, & gratiam illius facillime retinere. Nec enim sacrificia, sed fidem, & obedientiam, & benignitatem, requirit. Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Hoc igitur, quod Propheta omnes faciunt, quod etiam in Euangelio Christus vniuerse contendit, ut non in legis caerimonijs, & religionis illius institutis, sed in Dei benignitate, omnia ponamus, nec adumbrato pietatis officio, sed fide, & benignitate, nobis illi conciliemus; in eo etiam Paulus elaborat, cum Iudaeos ab operibus legis auellere, & ad opera fidei traducere, conatur. Haec autem opera legis esse apud Paulum, quae in legis ritu, atque caerimoniarum sanctitate, & in superstitiosa sollicitudine, & mentis angore, erant constituta, clare perspicitur, qui vim huius conclusionis diligenter animaduertit. Si enim hic per Opera legis, officia pietatis, & honestatis, intelligas, prudentiam, & acumen, Paulo detrahis. Quid enim fuisset ineptius, quam, ex scelere Iudaeorum colligere, virtutis officia esse prorsus inutilia? Si enim Paulus ita disputauiisset, Non nego, Iudaeos legi Diuinae paruisse, virtutem egregie coluisse, officijs omnibus praecclare functos fuisse; deinde, docuisset, insignem illam obedientiam, atque praeclearum pietatis studium, nullum illis fructum, ad iustitiae claritatem, attulisse; fuisset apte conclusum, neminem, virtutum maximarum officijs, posse ad iustitiam peruenire. Sed numquam id dixit Paulus; immo ait, Iudaeos fuisse impios, atque nefarios; Dei numen contempsisse; ius, & fas, omne deleuisse; Diuinam legem conculcasse; in omnia denique scelera prorupisse. Quid igitur minus coherens, aut quid magis stultum, quam, ex hac Iudaeorum improbitate, colligere, praeclearas actiones, legis studio perfectas, nullum pondus, ad obtinendam iustitiam, habere? Hanc igitur stultitiam qui Paulo tribuunt, stultissimi merito existimandi sunt. Nec enim, quantum sit in Paulo acumen, quanta in disserendo sollertia, quanta sententiarum connexio, quanta rationum momenta, considerant. Mira est enim in illo vis orationis, & sententiarum contextus.

tus. Sic enim vltima primis, media vtrisque, respondent; & ad vnum finem omnia conferruntur, vt nihil possit, vel argutius, vel aptius, excogitari. Summa igitur amentia est, tam Diuinæ sapientiæ aliquod vitiosum, & absurdum, argumentandi genus affingere. Præterea, quid tam cum Paulo pugnaret, quam, statueret, legis ipsius verissimum cultum, qui in studio virtutis, & pietatis, consistit, esse inutilem? Non statuit, esse iustos apud Deum, non qui legem audiunt, sed qui legi obediunt? Non dixit, præmia esse cuique, secundum operis rationem, tribuenda? Non in eo nervos oēs intendit, vt nos ad officia caritatis inflāmet? Non passim docet, sanctis operibus esse viam in cælum muniendam? Non igitur vilo modo sunt hic per Legis opera officia caritatis intelligenda; cum id & prudentiæ Pauli, & constantiæ, vehementer aduersetur; sed ea tantum, quæ in adumbrata sanctitate consistebant, a quibus omnes abstrahere contendit. Attende igitur, quam sapienter, & apte, concludat. Vt enim ex flagitiis gentium colligit, nihil illis rationem, nihil ingenij acumen, oportulatum fuisse; ita ex Iudæorum flagitiis concludit, nullum Iudæis fructum, vel circumcissionem, vel sacra legis, attulisse. Quasi dicat, Si circumcisio, si sacrificia, si reliqua legis piacula, iustos, & sanctos, efficerent, omnes profecto circumcisi, atque sacris illis initiati, sancti fuissent. Sancti porro minime sunt. Nec enim est quisque ex illis, qui faciat bonum, non est vique ad vnum. & omnes declinaverunt; & simul inutiles facti sunt. Non igitur circumcisio, neque sacra illa, sanctos efficiunt. Ex operibus igitur legis, nempe solum ex illis legis sacris, atque caerimoniis, nemo vmquam iustitiam consequetur. Non erit autem instituto alienum animaduertere, cur non caritatem, & pietatem, & veræ virtutis officia, numeret in legis operibus; cum ea nō modo lege sancita sint, verumetiam in illis, legis vis, atque summa, consistat. Sed considerandum est, esse rationi consentaneum, vt res quæque nomen sumat, vel ex eo, vnde inchoata est, atque principium duxit, vel ex eo, per quod effectum suum plane consequitur. Si igitur ad principium respicias, pietatis, & caritatis, studium non primum in scripta lege naturæ exstitit. Antequam enim esset lex vlla scripta, iam hoc erat animis insculptum, & quasi Dei ipsius manu mentibus inscriptum, Deum esse summe colendum, humaniq. generis societatem sancte conservandam. Sin autem ad absolutum virtutis opus respicias, nullo modo id, neque naturæ, neque legis, opus appellandum est, sed fidei, aut (vt rectius dicam) gratiæ Diuinæ, quam viua fide consequimur. Neque enim vi naturæ, aut legis instituto, firme possumus vel rectam rationem sequi, vel legi obtemperare, sed singulari spiritus Diuini subsidio, quod fidem inuictio ro-

bore fulcit, atque cōfirmat. Non igitur opus illud ad legem, sed ad fidem viam, reuocandum est. Quæ sunt igitur opera legis? Illa solum, quæ lex præstare poterat, absque fidei viua, atque ingentis, auxilio. Hæc autem duobus præcipue muneribus cōtinentur. Vnum est, peccati vim mortiferam clarius indicare. Alterum, expandi peccati ritum inducere. Sed, quem tandem fructum rebus humanis attulit clarior peccati cognitio? Nullum prorsus; immo (vt statim videbimus) ipsius peccati vim vehementer amplificauit. Quid igitur? Num institutis piaculis potuit institutum peccatum aboleri? Nullo modo. Nec enim fieri poterat, vt sanguis quadrupedum, vel cinis vitulæ adpersus, crimina deleteret, quāuis verum piaculum adumbraret. Si igitur lex fide seclusa hæc duo tantū munera præstare potest, eaq. nullo modo iustitiā efficiunt, sequitur, vt opera legis nullo modo pariant iustitiā. Sed intelligendum est, opus etiam, quodcumque illud sit, quod non libenter, & sponte, susceptū est, sed tantum metu legis expressum, Legis opus appellari posse. Ex illo namque legis munere, quod peccati gravitatem indicat, metus ingens exsistit, qui, quamuis cupiditatem minime sanat, effectum tamen interdum ipsius cupiditatis coercet. Illo igitur breui tempore, quo aliquis, sub dominatu cupiditatis positus, metu aliquo perterritus, se continet a flagitio, non fidei vigentis perfectio munere fungitur, sed opus tantum ipsius legis exsequitur. Est præterea alia ratio, quare hæc legis officia, Operum potissimum nomē obtineant. Opera enim mercedē efflagitant; fides gratiā respicit. Sic fit, vt operibus eiusmodi sit adiuncta insolens, & inanis, confidentia; fidei vero, sapiens, & prudens, humilitas. Vnde fit, vt, qui laudabili fide nudati sunt, operibus inanissimis insolescant; qui autem fidem rite colunt, cum omnia præclarissima virtutum maximarum officia persecuti fuerint, se se inutiles seruos existimant; nec in se, sed in Dei gratiam, semper intuentur. Omne igitur opus, vera fide vacuum, siqu. ipsius confidentia subnixum, ad id genus reuocandum est, quod ad iustitiam minime conducit. Vt autem hoc Paulus significet, aliquando Operis nomine, absque Legis adiunctione, vti tur; vt intelligamus, hanc etiam Operis confidentiā posse in illos cadere, qui legē scriptā non acceperāt, neque tamē ex operibus eiusmodi aliquem iustitiæ fructum posse percipere; immo contra se numen Diuinū ea temeritate, & elatione, grauius incitare. Sed ad Pauli sententiam redeamus. Discussit Iudæorum præsidia; fregit insolentiam; deiecit confidentiam; omnes superbæ fibras amputauit; cum legis ritum, atque disciplinam, cuius nomine sibi maxime placebant, nullam opem illis afferre potuisse cōfirmavit. Sed rationem, quā adducit, videamus:

Per

Per legem enim cognitio peccati.

Salutem nobis certē lex attulisset, si, quemadmodum peccati vim, atque perniciem, indicauit, ita illud depellere potuisset. Cum autem nullo modo agrum animum sanare posset, morbum indicando, non opem tulit, sed tantum conscientiam angore, & sollicitudine, vexauit. Vt enim peccatum crimini dari posset, necesse est, vt sit voluntate susceptum. Non est autem voluntate susceptum, quod a nesciente committitur. Quo igitur est clarior peccati notitia, eo peccatum est magis voluntarium, atque ita multo grauius, multoq. funestius. Lex autem, peccati notitiam propemodum amissam redintegrauit. Ergo peccatum post legem fuit longe pestilentius. Non igitur lex salutem dedit, sed grauius exitium denuntiavit.

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est: testificata a lege, & prophetis.

Minime quidem, sine lege illa sempiterna, omnem ordinis, & moderationis, in se vim, & rationem, continente. Si quidem nihil est aliud iustitia, quā integer status animi, Diuina lege confirmatus. Sed scriptum legis infirmat, atque caerimonias, non legis vim, fidelium præcordijs incisam. Lex enim, tabulis tantum inscripta, neque dum ab animo fide comprehensa, nihil aliud potest animis inuehere, quam sollicitudinem, & cruciatum. Ita enim criminibus minas proponit, vt vires nullas ad effugienda crimina largiatur. Si igitur lex non sanat animos, si fides sine lege sanat; efficitur certe, non legis scriptis, & sacris, sed fide, nitendum. Quod etiam lex ipsa testificatur. Lex enim, atque propheta omnes, testantur, iustitiam esse Dei munus, atque beneficium, fide, non lege, comparandum.

Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum.

Nullum est discrimen, nulla distinctio. Nullis enim angustijs Dei immensa benignitas circumferri potest. Omnibus igitur, qui ad illum cum fide adierint, opus iustitiæ suæ communicabit; nec ab eis aliam victimam, quam fidei obedientiam, requirit. Itaque eadem benignitate in omnes Iudæos, & super omnes gentes, quæ cum fide supplices ad illum adeunt, munera suæ caritatis effundit. Cur, inquit, in omnes, nempe Iudæos? Quia omnis legis institutio in Iudæorum præcipue salutem ferri, cursu naturæ, videbatur.

Cur, inquit, super omnes gentes? Vt ostendat Diuini muneris affluentiam. Vt enim fluius, magnis auctus imbribus, ita super ripas effunditur, vt non ripas tantum alluat, sed agros operiat; sic illud gratiæ Diuinæ flumen, cuius impetus latificat ciuitatem Dei, quamuis semper fluxerit, vsque eo tamen post aduentum Christi fuit amplificatum, vt non in omnes tantum fideles Iudæos influeret, sed, super omnes nationes effusum, omnes credentes mirifice fecundaret.

Non enim est distinctio: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei

Vbi nos habemus, Egent gloria Dei, apud Græcos est, ὅσοι ὑπακούουσιν τῷ θεῷ, hoc est, ad veram gloriam, quæ Diuino tantum munere, & beneficio, continetur, minime peruenire. Quemadmodum enim vera iustitia, Dei iustitia appellatur, quod a Deo tantum donari possit; ita vera gloria, Dei gloria dicitur, quod tota in Dei benignitate consistat. Vt autem ex adumbrata iustitia adumbrata etiam gloria nascitur; ita ex vera iustitia veræ gloriæ dignitas efflorescit. Poterit quidem aliquis, ingenij, aut naturæ, præstantia tumidus, virtutem ementiri, & ita apud furiosam multitudinem inanem plausum captare; poterit etiam Iudæus apud homines amentes, & sceleratos, simulata religionis specie, laudem inanem inuenire; veris autem, atque sempiternis laudibus affluere nemo vmquam poterit, nisi fuerit a Deo sanatus, atque Diuinis iustitiæ ornamentis, vnde omnis laus emanat, excultus. Cum igitur omnes & sanitatem appetant, & gloriæ mira cupiditate teneantur, sintq. mortiferis morbis oppressi, omnibusq. flagitiorum maculis inquinati; consequens est, vt inopiam suam recognoscant, atque, a se discedentes, ad opem Diuinam, qua omnes indigent, inflammata fide confugiant.

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu.

Non sacris legis, non institutis, non meritis vllis nostris, hoc Diuinum, & immortale, beneficium assecuti sumus, sed gratia tantum, & benigne, summa illius Domini, atque parentis optimi, qui nos Christi sanguine redemit, & dominatu peccati oppressos, & tætris tenebris inclusos, in libertatem, & sempiternam lucem, restituit, illius meritis, virtute, & religione, placatus, qui pro nostra salute sanguinem in Cruce profudit.

Quem proposuit Deus propitiatorem

Osor. Tom. 2.

Ff

per

per fidem in sanguine ipsius.

Respicit ad antiquum illud propitiatorium, quod Arcam Diuini fœderis contegebant. Græci appellant *ἡλυστήριον*, ut par verbum Hebræo reddant. Vox enim Hebræa est *הֶלֶלֶת*, a verbo *הָלַל*, quod est Propitium efficere, deductum. Signabat autem Christum, in quo Deus stabilem, atque sempiternam, sedem, & domicilium, sibi constituit; in quo arcana suæ sapientiæ nobis explicaret; & cuius sanctitate se nobis propitium exhiberet. Sanguine igitur illius placatus, & caritatis, atque pietatis, magnitudine delentus, omnes offensas obliterauit, nosq. sibi fœdere sempiterno coniunxit.

Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore.

Ideo, non statim, ubi quisque delinquit, supplicium irrogat, sed crimina diu tolerat, respiciendiq. spatium concedit, ut sint, quibus ignoscat, & opes iustitiæ conferat, & ornamentis Diuinis afficiat.

Ut sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi.

Quid est, quod ait, Ut sit ipse iustus? Num iniustus habendus esset, si nos iustos non efficeret? Num debet aliquid nobis Deus, ut, si nos iustitia non donauerit, sit in iudicium vocandus? Minime profecto. Animaduertendum tamen est, eum in venia tribuenda non clementiæ tantum, sed etiam iustitiæ, munere perfungi. Si confiteamur, inquit Ioannes, peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut ignoscat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate. Quod ut rectius possit intelligi, considerandum est, iustitiam positam esse in debito officio, atque naturæ cuique maxime consentaneo. Nullum autem officium est Diuinæ naturæ magis consentaneum, quam benignitatis, atque clementiæ. Clementia vero nulla maior est, ea, quæ vindicat e miseris omnium maximis. Maior autem miseria nulla potest esse iniustitia, & improbitate. Vnde colligitur, nihil esse magis Deo consentaneum, quam, peccantibus ignoscere, eosq. tyrannide effrenatæ cupiditatis eripere. Quamuis igitur nihil nobis debeat, hoc tamen suæ immensæ bonitati debet, ut eos, qui fidem illi habent, illiusq. misericordiam implorant, repente iustos efficiat. Deinde, veritas, atque fides, iustitiam omnem continet. Sed Deus, omnibus, ad se vera fide conuersis, iustitiæ donum promissit; ergo, cum veniam tribuit ijs, qui ad se supplices, & cum fide, accedunt, debitum munus exsequitur; ita, ut iu-

stitiæ munere fungatur. Præterea, rei cuiusque summa vis, atque natura, in rebus alijs commutandis, & ad suam similitudinem transferendis, maxime cernitur; ut ignis ardor, cum sibi coniuncta calefacit, & inflammat. In quo igitur magis poterit summa iustitiæ Dei cognosci, quam in ipsius iustitiæ effectione? Cum enim ad se adeuntes rotos immutat, atque ad Diuinæ vitæ similitudinem conuertit; cum crimina omnia delet, atque mentibus humanis præclaram iustitiæ formam ingenerat; suæq. pulchritudinis imaginem inculpat; tum vel maxime bonitatem, atque iusticiam, suam omnibus conspiciendam proponit. Sapienter igitur Paulus, ut doceat, nostram iusticiam ex iustitia illius manare, & hoc, fide, Christi meritis innixa; dicit, Ut sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi. Nec enim par est, ut quisquam ad iusticiam, absque fide, perueniat. Est enim contra Diuini officij, Diuinæq. iustitiæ, rationem, ut Deus superbos, & ingratos, flagitiosq. suis pertinaciter adhaerentes, & consulto Diuinum auxilium repellentes, in gratiam suam recipiat.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis.

Lex operum, est scripta lex; quæ quidem, antequam fides eam in animo imprimat, hoc tantum præstat, ut ijs operibus incumbamus, quæ mentem agram minime sanant, sed tumidam, & inflatam, reddunt. Iam autem admonuimus, hac in disputatione, Opus appellari id, quod est fide vacuum, suq. ipsius confidentia turgidum, ita, ut non in gratiam, sed in mercedem, respiciat. Contra, fides, quamuis omnem ætatem in sanctis actionibus consumat, tota semper e Diuina gratia colligata est, neque sibi quidquam, sed omnia Dei clementiæ, & bonitati, tribuit. Cum igitur gratiam præcipue respiciat; opera vero mercedem efflagitent; & cum fides suppliciter, atque demisse, Dei misericordiam imploret; opus superbe, & insolenter, laborem, & industriam, ostentet; sit, ut omne præclarum officium, cum pietate, & humilitate, susceptum, ad fidem referatur, adumbratæ vero religionis cultus, aut officium aliquod, vi legis expressum, atque fidei coniunctione destitutum, hic a nostro Paulo Opus appelletur: quod huius orationis contextus facile declarat. Idem enim significat, per Legem operum, quod antea per Legis opera denotabat. Excludit autem omnis gloriandi materia, cum aliquod nouum lumen interuenit, quod inanitatem earum rerum

rerum ostendit, quarum copia extollebamur. Paulus igitur, superbia iam magna ex parte compressa, vehementius agit, ut eam omnino extinguat, & delet. Iam ne sentis, inquit, homo, nullum te fructum ex ingenij solertia, ex rationis præstantia, ex naturæ prædijs, accepisse? Cernis enim flagitia, & dedecora, quæ impurissime suscepisti; cernis amertiam, quæ præceptis in exitium irruisti; vides, neque naturæ opibus, neque artium disciplinis, potuisse te ab imminente exitio reuocari. Omnis igitur illa gloria, quæ te tumidum inferebas, interuentu noui cuiusdam splendoris, euanuit. Quid igitur illud fuit, quod gloriam illam tuam exclusit, & inanitatem, in qua verfabaris, aperte monstrauit? Lex diuina, inquit? Recte. Sed, quæ tandem lex illa fuit? Eane, quæ, tabulis tantum exarata, non animi morbis liberauit, sed pœnæ metu cruciauit, & hominibus pondus graue durissimæ religionis imposuit? Num ea, cuius vis cernitur in operibus tantum fide nudatis, atque ad animi sanitatem nullam opem conferentibus? Minime. Iam enim perspectum est, non legis ritum morbos animi depulisse. Quæ nam igitur tandem illa lex est, quæ, Diuino splendore, rebus alijs, quibus stultissime confidebas, obscuritatem attulit? Lex fidei. Hæc enim, cum sit intimis animi sensibus infixæ, mentem illustrat, animum sanat, virtutes ingenerat, studium incendit, totumq. hominem commutat, & ad Dei similitudinem traducit. Si igitur fide vitam institueris, facillime cupiditatem frenabis, & opera Diuina perficies. Hoc igitur statuendum constanter est, absque vllis legis operibus fide iusticiam contineri.

An Iudæorum Deus tantum? non ne & gentium? immo & gentium.

Magna quædam vis in hoc argumento posita est ad redarguendum Iudæorum stultitiam, qui quasi fines Deo circumscribebant, eumq. reliquorum hominum procuratione spoliabant. Nam, si in lege iustitia consistebat, cum neque circumcisio, neque dierum festorum celebritas, neque legis piacula, possent vilo modo a reliquis gentibus obseruari; sequebatur, omnes gentes esse fructu Diuinæ clementiæ priuandas, & in sempiterna miseria relinquendas. Ergo Deus res omnium hominum, vnus Iudæis dumtaxat exceptis, neglexisset. Non igitur illorum Deus habendus esset. Aliud igitur numen erat illis venerandum, aliud præsidium implorandum, aliud Dei inuocandi. Gloria igitur conditoris ad alios transferenda esset, si ijs, quos benignitate sua condidit, minime consultum esse voluisset. Quod si absurdum nimis, & impium, est, hoc animo reputare; certe liquet, Deum omnibus hominibus salutem ostendere. Non igitur

tur lege, quæ ne a Iudæis quidem coli rite potuit, sed fide, quam possunt omnes homines habere, homines secum coniunxit.

Quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

Deus quidem non vnus esset, nec semper idem, neque sibi similis, si non vnus, & æquabilem, rationem in omnium salute procuranda conseruaret. At, si in legis operibus salus sita fuisset, nullo pacto omnibus ex æquo conseruaret, sed Iudæis tantum prospiceret, reliquis autem omnibus viam salutis intercluderet, quod neque esset Maiestati illius decorum, neque æquitati consentaneum. Quid enim minus decebat Dei Maiestatem, quam, adumbrata religionis sanctitate tantopere delectari? Quid æquitati illius indignius, quam, Iudæis tantum viam ad immortalitatem aperire, reliquos omnes, quos eadem opera finxit, & informauit, sempiterni exitij necessitate constringere? Quod si absque scelere infando dici non potest; constituendum est, Deum omnes ad salutem vocare, omnibus opem suam polliceri, qui sese cum fide ad studium illius applicuerint. Is enim iustitiam quidem Iudæo conferet, non quidem ex circumcisionis ratione, sed ex fide, ad cuius memoriam consecrandam fuit olim circumcisio instituta. Ex fide vero, inquit, quia ex fide Abraham orta est circumcisio, ut illius fidei signum; atque monumentum, conseruaret. At, qui præputium gerit, per fidem, quæ vera est circumcisio, iustitiam a Dei clementia consequitur.

Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.

Hic Paulus illatis vulneribus medicinam adhibet, & Iudæorum animos, hac disputatione fortassis offensos, oratione recuperat. Pauli enim disputatione, effectum videbatur, nullum esse pondus in lege, nec ad iustitiam, nec ad salutem, nec ad animi dignitatem. Hoc autem erat, quod Iudæi, studio legis dediti, ferre non poterant, legem, in qua omnia ponebant, ut apparebat, funditus eueri. Ut igitur eis aliquo modo satisfaciatur; docet, hoc in loco legem fide non labefactari, sed confirmari potius, atque constitui. Lex enim finem suum assequi non potest, nisi per fidem. Finis enim legis, est iustitia; ea autem obrineri non potest, nisi per fidem. Ita, relinquatur, legem stabiliri non posse, nisi per fidem. Deinde, is vere legem colit, qui legis auctoritatem sequitur, illiusq. testimonium comprobatur; lex autem ipsa testificatur, non legis operibus, sed integra fide, iustitiam parari. Is igitur, qui non legis operibus, sed fide, ad iustitiam adspirat, vere legem colit. Contra vero, is legem euerit, Ofor. Tom. 1. Ff 2 tit,

tit, qui, stulta confidentia legis inflatus, fidei studium negligit, splendoriq. fidei inane studium legis anteponit. Non igitur solum natura, verum etiam lex ipsa Divina, si fidem ab illa remoueat, non inutilis tantum est,

sed etiam pestilens, atque mortifera. Contra vero, fides, absque disciplina legis, finem legis ipsius consequitur, atque iustitiae laude circumfluit.

HIERO.

HIERONYMI OSORII LVSITANI IN EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS

LIBER SECVNDVS.

Mnibus, qui laudem aliquis eximia virtutis admirantur, summo opere cauendum est, ne, falsa virtutis imagine decepti, dum ad egregium decus enituntur, aut magnam aliquam utilitatem querunt, cum dedecore, & ignominia, insignem calamitatem accipiant. Nihil enim magis virtuti contrarium, quam falsa virtutis assimilatio. Ut enim omnia bona ex stirpe virtutis existunt, ita omnes maximae clades, quibus vita communis opprimitur, ex inani quadam specie virtutis oriuntur. Sed, cum omnia peccata, quae sese in virtutis faciem vertunt, sint valde fugienda; tum nihil est magis detestabile, & execrandum, quam falsa opinio sapientiae: nec enim solum mentem eripit, sed animum infinitis morbis excruciat. Quod si nullum aliud malum afferret hominibus, praeter ignominiam, satis magnum supplicium esset in ea constituendum. Sumus enim, natura, ita decoris, & laudis, appetentes, ut vix sit quidquam, quod grauius animis nostris vulnus infligat, quam esse cunctis ludibrio, insigni, turpitudine notari. Quid autem magis ridiculum, & ignominiosum, existimari potest, quam, in summa stultitia venditare ingenium, ostentare prudentiam, & opinione sapientiae, tumidum insolenter efferri. Sed non hoc tantum efficit haec temeritas, atque dementia, quae in sapientiae nomen inuadit, ut maculam dedecoris sempiterni hominibus gloriae sempiternae cupidus inurat; verum etiam stirpem, atque semen, malorum omnium continet; omnesque vitae rationes leuitate, & elatione, conturbat. Nihil quidem est optabilius sapientia. In illa enim bene, beateque viuendi ratio tota consistit. Cum vero illa frui non

datur, secundo loco optandum est, ne sapientes nobis ipsi videamur. Ut enim, qui medicinae ignarus est, non tamen se medicum esse profiretur, ut agrotum non sanet, nullo modo tamen interimit; ita, qui sapientiam sibi non arrogat, ut non magnam utilitatem rebus humanis afferat, non tamen multum calamitatis importabit. At, qui sibi sapientiam furenter assumit, & amentiam suam hac turbulentissimi erroris accessione cumulatam, vel ad familiae suae procuracionem, vel, quod est multo perniciosius, ad Reip. administrationem confert; non sibi tantum, sed suis, atque adeo vniuersae Reip. pestem, & exitium, machinatur; & omnia, quocumque ruit, impetu caeco, atque furibundo, peruerit. Accedit deinde, ad maiorem huius summae dementiae, & confidentissimae temeritatis, execrationem, quod reliqua vita, quae natura humana concipit, ut plurimum sanabilia sunt. Nec enim est eorum salus desperanda, qui morbi sui vim, & periculum, in quo versantur, agnoscunt. At, qui adeo insaniunt, ut minime sentiant, se periculosis admodum morbis oppressos esse, omnem medicinam aspernantur, & respuunt, ipsosque medicos pessime oderunt, nullumque remedium adhibere volunt, quo sanitatem amissam recuperent. Ad hunc autem modum, qui suo iudicio sapiens est, cum sit amentissimus, existimatque se rationem, & disciplinam, officiorum omnium tenere, esseque ad reliquos mortales imperio, & moderatione, continendos instructissimum, consilia, & monita, cuncta repudiat; mores, & instituta, ciuilia despicit; leges, atque iudicia, perumpere conatur; eoque tandem progreditur, ut non modo legitimum ciuitatis imperium, verum etiam Dei iussa, contemnat, & sanctitatem religionis irideat, & eos, quos esse religioni

deditos animaduertit, homines stultos, & animi imbecilli, atque anilis, arbitretur. Ergo, cum non solum hominibus infestus sit, sed Dei numen in se concepit; nullo modo fieri potest, ut a morbo, quo est penitus afflictus, emergat. Sic igitur tandem eueniet, ut, Diuina, & humana, ope destitutus, ita turbetur, atque ruat, ut, quocumque incubuerit, horrendas suorum strages efficiat. Fons autem, a quo malum hoc tam funestum ad hominum perniciem profuit, est amor ille penitus insitus in animis, atque sensibus nostris, quo nos ipsos amamus. Hic, cum paulatim adolescit, & neque lege, neque disciplina, constringitur, animum tandem omni iudicio spoliatur, usque eo, dum summum rerum omnium dominatorem, a quo bona cuncta proueniunt, contemnat, atque despiciat. Hinc fit, ut alius claritate generis inflescat; alius opibus, & potentia, efferatur; alius honoribus, & imperio, adeo se tumidum inferat, ut nemo ferre possit illius fastidium; alius denique alijs vel naturæ, vel fortunæ, muneribus ita sibi placeat, quasi nihil eorum, quibus, cum intoleranda superbia gloriatur, a Deo accepisset, sed ipse, absque ullo Dei beneficio, sibi omnia parauisset. Ita enim, subnixus opinione tam pestiferi erroris, incedit, ut Dei penitus obliuiscatur; omnemque religionem pronihilo habendam existimet. Nō hic tamen insitit humani furoris immanitas. Nec enim vllis terminis coerceri potest effrenata mentis audacia. Aliudque tandem facinus multo scelestius efficit. Fuere namque permulti, ita nomine virtutis elati, atque si ipsi potuissent per se virtutem consequi, & ad ingenium, atque vires suas, honestatis verissimam rationem reuocare. Quo quid fingi potest scelestius? Ut enim multo grauiore crimine se alligatis, qui aurum Regium, atque omnem gazam, diripit, eo, qui paleam, atque fenum, e stabulis Regijs auertit; ita multo sceleratior est, qui sibi virtutem, atque dignitatem, attribuit, eo, qui terrenis opibus insolescit. Quo enim Diuinum munus clarius, atque magnificentius, est, eo, qui gloriam illius ad se reuocare nititur, scelere sese multo grauiore contaminat. Sed, quo malum hoc detestabilius

est, eo magis est Paulus noster admirandus, quando tanta virtute in hanc arcem, tam valido Satanæ præsidio munitam, inuadit, ut omnia illius propugnacula disturbet, atque disijciat. Omnis igitur rationis copias, & argumentorum omnium machinas, eo comparat, ut frangat insolentiam, ut coarceat temeritatem, ut amoris illius amentissimi cecitatem, quo homines sibi mirifice placent, omnino depellat, & omnes huius tam detestabilis arrogantia fibræ euellat, superbiamque, tandem Regnum prorsus excindat. Cum autem duo sint superbiae humanae præsidia; vnum, ingenij acumen, quo homo solertissime, quid expetendum, quid veluti sciendum, sit, se percipere posse confidit; alterum, acris animi vis, qua id, quod mens præclarum esse statuit, se facillime perfecturum esse decernit; utrumque Paulus conuellit, atque labefactat. Primum enim, docet, quantis tenebris obscuratum sit eorum ingenium, qui Deo gloriam non tribuunt, opeque illius ea de causa deseruntur; ita, ut, quo illud est acutius, & acutius, eo foedius labatur, & concidat. Deinde, ostendit, quanta sit imbecillitas naturæ, eo potissimum argumento, quod illi etiā, qui non modo ratione, sed etiam Diuinis institutis, eruditi, videntur, nihil esse iustitia præstantius, cum omnia vitæ studia in disciplinam iustitiæ contulissent, nullum ex eo studio iustitiæ fructum consequuti sunt, eo quod, non Diuina gratia freti, sed opibus, & institutis humanis, innixi, ad iustitiæ decus adspirabant. Sic autem eueniebat, ut, cum maxime virtuti operam darent, tum maxime, libidinis impetu, a præclaro conatu depulsi, tæteris sese flagitijs inquinarent. Sic igitur tandem cogit omnes mortales de scelestis, & amentia sua, confiteri, ut nihil omnino sibi tribuant, sed omnia postulent, & expectent ab illo bonorum omnium auctore, qui numquam preces eorum, qui ad eum cum fide supplices adeunt, aspernatur. Quis enim, in tanta rerum caligine, quid optimum factum sit, explicare potest, nisi is, quem clarissimum Diuinæ mentis lumen accendit, & de rebus Diuinis, atque sempiternis, erudit? Quis libidinis immanitatem, & hostibus sempiternis,

ternis, repugnabit, nisi is, quem præpotens ille Deus, Diuina quadam virtute sapit, & inuicto robore confirmat? Ille igitur tantum vere sapiens, & egregie fortis, est, qui totus ex Deo pendet; non is, qui in se ipso ponit omnia, nec a Dei clementia, sed a suo ipsius ingenio, & industria, tam vitæ præsidia, quam virtutis ornamenta, flagitanda putat. Fundamentum igitur sapientiæ, est in fide Christi constitutum. Ut enim confidentia superbiam gignit, ex superbia vero existit amentia; ita fides parit, & procreat humilitatem; humilitas autem ad summum sapientiæ gradum perducit. Ut enim Deus superbis infensus est, ita modestos, & humiles, luce sua compler, & gratia, atque benignitate, complectitur. Hoc ut noster Paulus magis in animis infigat, in eo insitit, ut a Iudæis confidentiam legis euellat, ut eorum tandem insolentia, qua sibi cælum deberi putabant, acerrime conuicta, humiles reddat, & ad Euangelij disciplinam dociles. Et, quia circumcissione maxime tumebant, ostendit, quam parum fuerit in circumcissione ponderis ad salutem, ut statim videbimus. Ait igitur:

C A P. I I I I.

Vid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

Plurimum quidem Iudæi, Abrahami nomine gloriabantur; & valde merito. Fuit enim vir ille magnus, & excelsus, Diuinæque virtutis specimen, atque singulare iustitiæ, & pietatis, exemplum. Nec enim illum vel patriæ caritas, vel domesticorum consuetudo, vel coniunctio sanguinis, vel vllus denique sensus humanitatis, potuit a pietatis studio retardare. Quin etiam, ut pietati satisfaceret, Deoque alacriter obediret, patriam, parentes, cognatos, amicos, & omnia denique, quæ sunt in vita cara, atque periculosa, neglexit. Intellexit enim vir sapientissimus, Deum nobis vere patrem esse; patriam vere cælum; patrimonium autem illic esse constituendum, quonon potest vlla calamitas penetrare, nec vlla hostium vis adire; easque nobis opes parandas esse, quas non potest senium, aut vetu-

stas vlla, consumere. E cælo igitur omnia iura propinquitatis, agnationis, hereditatis, sibi petenda constituit. Sic igitur omnia humana contempsit, ut etiam seipsum abiceret; rationisque opibus diffideret; cælestiaque tantum spectaret; sequi totum Deo regendum, atque tuendum, committeret. Neque enim quidquam molitus est, quin prius in Dei mentem, consilium, voluntatem, respiceret; omnemque vitæ rationem Spiritus sancti numine gubernaret. In hac igitur fide, tam admirabili studio, & contentione, progressus est, ut summam Dei coniunctionem, & amicitiam, retineret; Diuinisque ornamentis, atque præsidis, in omni genere redundaret. Sed, quo maior erat illius dignitas, eo maiore quadam religione Iudæi circumcissionem conseruandam esse censebant, quod esset Abrahamo tradita ad monumentum fœderis, ad indicium Diuini amoris, ad testimonium sanctitatis. Itaque, fœdus sacrosanctum violari, iniuriamque sanctissimo viro fieri putabant, si omitteretur circumcisio. Contra, Paulus, Abrahami ipsius exemplo, & auctoritate, confirmat, nullum omnino pondus esse in circumcissione ponendum. Non potuit igitur magis in arcem causæ ipsius inuadere. Cum enim in circumcissione esset totius religionis antiquæ initium, atque fundamentum, cum ea continere videretur sanctissimum quoddam iustitiæ fœdus; eaque sola piorum hominum cœtum, (ut eorum opinio ferebat) ab impura, & impia, multitudine segregaret; & cum Diuino viro ab ipso Deo sanctissime pacta fuisset; sequebatur, ut, euersa circumcissione, essent omnia legis opera conuellenda. Conculso enim, atque dissipato, legis ipsius fundamento, quod multo ante legem iactum fuerat, necesse profecto erat, totam legis ipsius fabricam conuellere, atque distorberi. Probat igitur, Abrahamum nullum omnino fructum ex circumcissione percepisse. Quo in loco considerandum est, Carnis nomen hic poni pro operibus, hoc est, pro humanis studiis in corporeo cultu positis, & ex fide minime profectis, eaque ratione nullo modo mentis impuræ maculas abstergentibus. Ea vero sunt opera, quæ sunt cum temeritate, confidentia, & elatione, coniuncta. In huius igitur disputationis serie, caro, legis opera, & lex operum, & operum etiam interdum nomen, ad idem genus reuocanda sunt: quod orationis continuatio facile confirmat. Sed argumentum videamus. Si iustitia, inquit, Abrahami, carne, & operibus, hoc est, humanis studiis, & actionibus, ex fide minime profectis, parta est; non veram gloriam assecutus est, sed inanem, & adumbratam. Sed hoc nefas est asserere, Diuinum hominem vera gloria caruisse: non igitur illius iustitia carni, & carnis operibus, tribuenda est. Cum autem in iis operibus primum locum teneat circumcisio, restat, ut nullo modo sit cir-

circumcisioni iustitia illius assignanda. Vt enim vera iustitia illa tantum est, quæ apud Deum est; verum enim rerum iudicium in illius tantum mente consistit ita & gloria vera ea est, quæ iudicio illius continetur. Cum vero is, non in corporis speciem, quæ sæpe numero mentitur, multisq. stimulatæ religionis inuolucris infinita flagitia contegit, sed in mentem respiciat; consequens est, ut nemo possit apud illum, inani corporis religione, sed pura, & solida, mentis integritate, gloria adipisci. Inde fit, ut, qui circumcisione corporis insolecit, laudem inanem possit interdum apud insipientes, & impios, aucupari. At, qui mentem circumcisam gerit, is est verus iudeus, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo, est. Horum autem fuit princeps Abrahamus. Nullo igitur modo est decus illius, atque gloriæ, & dignitatis, amplitudo, ad carnem reuocanda. Aliter enim non esset ea, gloria, sed, gloriæ inanis, & insolens, ostentatio. Quod autem non operibus illis, in corporea religione sitis, iustitiam fuerit assecutus, confirmat ipsius Scripturæ testimonio:

Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.

Non dicit, Circumcisus est Abraham, sed, Credidit Abraham, ut intelligas, non circumcisione corporis, sed animi circumcisione, quæ in fide consistit, obtineri iustitiam. Deinde, ne quisquam meritis humanis conferri iustitiam putet, eo quod hominum fides antecedat, dicit, Et reputatum est illi ad iustitiam. Vt videas, ne fidei quidem incensæ, & incitæ, iustitiam deberi, eamq. tamen, quasi iustitia dignam, a Deo clementissime reputari. Non est igitur illud iustitiæ donum ad estimationem fidei, sed ad Dei gratiam, referendum.

Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.

Vt Opus est illud corporis officium, sui ipsius confidentia subnixum; (nec enim habet aliquid dignius, a quo possit nomen mutuari, quemadmodum facit officium cum fide susceptum, quod a Fide nomen sumit,) ut igitur per Opus intelligit Paulus inanem illam, & temerariam, humanæ industriæ confidentiā, in corporis ostentatione constitutā; ita Operari hoc in loco nihil est aliud, nisi, operibus illis confidere. Premit igitur hunc locum Paulus egregie, ut clarius ostendat, Abrahamum, non operibus, sed fide, gloriam sibi peperisse. Qui enim operatur, hoc est, qui vel industria, vel cultu corporis, insolecit, omnem spem Diuinæ gratiæ sibi præcidit. Non enim gratiam implorat, sed pretium operis exigit. Pretium igitur persoluetur, non secundum

Diuinæ clementiæ magnitudinem, sed secundum operis ipsius estimationem. Cum igitur opus illud, aut perexiguum, aut (ut rectius dicam) nullum apud Deum pondus habeat; aut perexiguum, aut nullum omnium præmium consequetur. Vnde sequitur, ut ei, qui circumcissione corporis insolecit, sit præmium par, & æquale, pellicula excisa, tribuendum. Quod etiam de reliquis operibus, si fidem secludas, intelligendum est. Omnis enim, qui sibi præfidit, ut, vanissimis cogitationibus inflatus, cum Deo iure contendit, atque eum, quasi debitorum, appellat, omnem sibi aditum ad illius clementiam intercludit. Cum igitur constet, omnia bona, clementia Diuina contineri; & qui operum opinione tumet, clementiam a se remoueat; profecto bonorum omnium erit expers, qui sibi confidit.

Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.

Is, inquit, qui nihil in se, nihil in humanis operibus, nihil in hominum meritis, nihil denique vel in natura, vel in lege, ponit, qui omnem spem salutis suæ habet in illius benignitate locatam, qui solus crimina delet, atque ex impiis, & sceleratis, sanctos efficit; is erit Diuinæ gratiæ particeps. Fides enim illa perinde accipitur a Deo, atque si esset merito suo iustitiæ præmio remuneranda.

Sicut & David dicit beatitudinē hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Quid hic facit Davidis testimonium ad Pauli sententiam? Paulus enim de iustitia disserit, David autem beatitudinis rationem ostendit. Nimirum, quia is solum beatus est, qui iustus est. Et ideo David in eo loco totam beatitudinis rationem in iustitia ponit. Quo modo autem illud iustitiæ munus in nobis existat, videamus. Beatum appellat, quæ illum nē, qui nullum unquam in se crimen admisit? At nemo unquam fuit, qui non se criminibus alligaret. Illum igitur, qui conceptu animo scelus, institutis a lege sacris, expiauit? At sceleris in Deum nulla legis expiatio est. Quis igitur ille beatus? Is, inquit, cui Deus veniam impertit, cui crimina condonat, cuius scelera exstinguit, cuius maculas abstergit, cuius mentem sanat. Omnem igitur veræ iustitiæ rationem David in Diuina clementia ponit. Clementia autem fide conciliatur. Contra vero, qui operibus confidit, Diuinam clementiam excludit. Et igitur semper iniustus, atque nefarius, in extremaq. miseria versabitur. Si igitur Abraham veræ virtutis laudibus

laudibus abundauit; si in solida gloria vixit; si Diuinam a se clementiam non remouit; ea certe ratione, quam exponit David, fuit iustitiæ splendorem assecutus. Omnis igitur laus illius est ad Dei gratiam referenda, non ad circumcissionem, aut alicuius humanæ actionis industriam. Ne autem quisquam suspicari posset, circumcissionem aliquid ei ad iustitiā contulisse, argumentum sumit a tempore, quo demonstrat, Abrahamum, multo ante, quam iustus esset circumcidi, fuisse iustitiam consecutum.

Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abraham fides ad iustitiā. Quo modo ergo reputata est. In circumcisione? an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

Potuisse dicere Iudæi, Patemur equidem iustitiam gratia Diuina contineri, ad eamq. gratiam fide perueniri. Attamen, ut eam gratiam fide consequamur, opus est in primis, ut circumcidamur. Aliter enim nullo modo aditum ad gratiam fides inueniet. Ne hoc igitur dici posset, ostendit, quo modo Abraham, ante quam legem circumcisionis acciperet, fide iustitiam adeptus sit. Illud enim, quod scriptum est, Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iustitiam, ut ex eo loco constat, pertinet ad id tempus, in quo nondum erat natus Ismael. At, cum Abraham esset iustus cum omni familia circumcidi, iam Ismael tredecim annos habebat. Inde colligitur, non modo nullum ei emolumentum circumcisionem attulisse; verum etiam non illi fuisse impedimento carnis præputium, quo minus fide ad gratiam adspiraret, atque iustitiæ muneribus exornaretur. Cur igitur fuit instituta circumcisio, si nullam erat opem hominibus allatura? Rationem, huic disputationi valde congruentem, alias, quæ possunt etiam adduci, prætermittens, assignat in præsentia Paulus.

Et signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circumcisionis non ijs tantum, qui sunt ex circumcisione, sed & ijs, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham.

Vt signaret, inquit, non ut efficeret iustitiā, fuit ritus ille circumcisionis institutus, ut videlicet, illo posteritas admonita, facilius sese ad memoriam sanctissimi patris excitaret, illiusq. vestigijs insisteret. Cū autem Abrahami fides omnibus sit ad imitandum proposita, omnium pater, qui illius fidem imitantur,

merito appellandus est. Si quidem is Pater iure nominandus est, qui sibi similem formam gignit. Idcirco, apud Ezechielem, Deus, cum esset in Iudææ scelus inuectus, ait, Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa; & Dominus apud Ioānem ait, Vos ex patre diabolo estis. Filios appellat diaboli, qui Diabolum sequuntur, instinctuq. illius similem improbitatis, & malitiæ, speciem mente concipiunt. Omnes denique, quorum vestigia persequimur, ad quorum nos exemplum effingimus, quorum facta, atque mores, imitamus, patres nobis sunt. Nec enim refert, quod ad Dei iudicium attinet, cuius sanguine procreati sumus; sed, cuius monitis, & exemplis, instituti; neque, cuius similitudinem corporis lineamētis referamus; sed, cuius imaginem animi moribus exprimamus. Omnium igitur pater est existimandus Abraham, qui sese ad imitationem illius contulerint. Ideo, ante quam esset circumcisus, fide iustitiam assecutus est, ut omnes incircumcisos posset ad similem fidem excitare. Ideo postea circumcisione acceptam iustitiā designauit, ut omnem posteritatem ad eiusdem fidei studium incederet. Sic fit, ut sit tam pater omnium credentium per præputium, quam Iudæorum similiter credentium. Nec enim satis erat circumcidi, ut haberentur in filiis, sed erat etiam necesse fidem illius imitari. Vnde colligitur, neque genus, neque circumcisionem, sed fidem tantum, Abrahami filios efficere. Omnes igitur, qui fidem sancte colunt, in liberis illius censendi sunt, similique ratione iustitiæ ornamentis excolendi.

Non enim per legem promissio Abraham, aut semini eius, ut heres esset mundi, sed per iustitiam fidei.

Alio argumento, legem infirmat, & tollit, ut fidem cōstetur. Dicit enim, Abrahamum, cum multis ante sæculis fuerit, quam lata lex esset, non lege scripta, quæ nō dum data erat, sed iustitia, quam fide adeptus fuit, ingens illud beneficium accepisse, ut heres esset mundi. Interim vero Diuinum illud promissum interpretatur; atque docet, non esse ad angustam telluris possessionem, sed ad Regni sempiterni hereditatem, referendum. Neque enim magnum præmium erat, neque Dei magnificentia dignum, tantum terræ spatium viro sibi coniunctissimo promittere, quantum is, in vno loco insistens, longissime prospicere posset. Neque Diuina Abrahami virtus illo contenta esse poterat. Cum igitur Deus illius animum magnitudine præmij erexit, cum mentem illius excitauit ad firmissimam hereditatis spem, illum certe ad Christi Regis societatem federe sanctissimo confirmauit. Fore namque promissum, ut cum filio suo rerum omnium possessionem retineret.

Si enim, qui ex lege, heredes sunt; exinanita est fides: abolita est promissio. Lex enim iram operatur.

Duplex erat impedimentum in lege, si ea necessaria fuisset ad inducendam iustitiam, quo minus posset humanum genus divina promissa consequi. Primum, excludere a salute omnes nationes, præter Iudæos. Nec enim fieri poterat, ut omnes circumcisioni, & reliquis legis operibus, operam nauaret. At promissio divina salutem gentium omnium continebat. In semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes. Alterum erat, quod legis fide re, qui legem transgrediretur, erat hereditate promissa penitus exclusus. Cum igitur omnes Iudæi fuissent legis transgressores; (ut vidimus) sequitur necessario, ut hereditatem illam adire non possent. Cum igitur neque gentes, lege soluta, neque Iudæi, legis exsecratione deuncti, promissam hereditatem cernere villo pacto possent; efficebatur, irritam, & inanem, fuisse Dei promissionem. Nec enim lex morbos animi sanat, neque concepta crimina depellit, sed in crimina seuerissime vindicat. Sic fit, ut per legem omnes sint mortui, atque cruciatibus, sempiternis obnoxii.

Vbi enim non est lex, nec prauaricatio.

Crimen (ut diximus) nullum esse potest, nisi sit voluntarium. Ut autem voluntarium sit, necessaria lex est, quæ recti, prauique, notitiam continet. Idcirco, antequam aliquis usum rationis habeat, non potest in se crimen admittit. Est enim ratio, (ut superius dictum est) naturæ lex, a flagitio auocans, & ad honestatem erudiens. Ad hanc autem naturæ legem scripta lex accessit, quæ clariorem iuris, & iniuriæ, regulam traderet. Sed, cum regnum cupiditatis, & immanem libidinis dominatû, euertere non posset, nihil aliud præstitit, quàm, ut, illius accessione, peccatum magis ingravesceret. Nam omne peccatû, est legis transgressio. Ergo, quo lex fuerit explicatior, eo transgressio legis erit immanior. Aut igitur omnis salus non modo gentibus, verum etiam Iudæis erat omnino desperanda; aut ad clementiam Dei confugiendum. Confugere autem ad Dei clementiam, erat fidei munus, & officium. In fide igitur, non in lege, erat salus collocanda. Lex enim iram concitat; fides clementiam sibi conciliat.

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini.

Ut enim, qui spem ponit in lege, Dei benigritate excludit, diuini promissi fidem tollit, spem adeundæ hereditatis infringit; ita, qui fide excitatur, aditum sibi ad gratiam patet, fructum fidei consequitur; & in here-

ditatis sempiternæ firmissima possessione locatur. Qui enim lege nititur, sibi confidit; qui fidem sequitur, totum se diuinæ benignitati committit. Benignitas autem Dei, nec hosti viribus impediri, neque alienis temporibus excludi, nec ullis machinis auerti, potest; præsto semper adest, ut tibi in votis, & precibus, accurrat. Excita mentem; animum erige; si dem ex suscita; ad thronum gratiæ fidenter accede; iam illius opem senties. Si enim es in morbo, sanaberis; si sanus, confirmaberis; si egens, locupletaberis; si diues, maiore bonorum copia cumulaberis. Sic igitur fiet, ut diuina promissio, quæ per legem exitum inuenire non poterat, ad omne genus humanum fide perueniat, & sic tandem firma sit.

Non ei, qui ex lege est solum, sed ei, qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est: quia patrem multarum gentium posui te ante Deum, cui credidisti.

Quia dixerat, Omni semini, explicat, semini ipsius rationem, non ad naturam, & legem, sed ad fidem, & gratiam, esse referendam. Quod ostendit, ex ipsius etiam nominis significatione. Non vocaberis ultra, inquit Dominus, Abram, sed Abraham erit nomen tuum; quia patrem multarum gentium constitui te. Cum igitur hoc nomen a Deo fuerit impositum; consequens est, ut ad sensum diuinum referatur. Est igitur omnis huius stirpis, & gentilitatis, ratio, ad fidei sanctitatem reuocanda; ita, ut promissionem illam, non ad Iudæos tantû fideles, sed ad omnes gentes, simili fide confirmatas, pertinuisse videamus. Illud autem, quod sequitur, nempe, Ante Deum, cui credidisti; ideo adiunxit, ut magis nobilitatis huius rationem explicaret. Quasi dicat, Non mireris, o Iudæe, si generis huius ortum non perspicis. Neque enim est terreste, sed caeleste, non humanum, sed diuinum; non sanguine humano procreatum, sed fatu Dei ipsius editum. Abraham enim, coram Deo, cui credidit, non coram hominibus, fide, non lege, gratia, non natura, hoc assecutus est, ut omnium fidelium pater existeret. Quod si huius rei miraculum te stupidum ita tenet, ut fidem non habeas; immoniam illius Domini potentiam considera, cuius numine tanta res perfecta fuit; & sic tandem erit omnis dubitatio sublata.

Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt.

Mortuis vitam reddit; voce, & imperio, naturam omnem constituit; ita, ut nihil aliud sit vocari aliquid ab eo, quam ex nihilo fieri, numineq. illius informari. Qui igitur tam potens est ut mortuos in vitam reuocet, imperioq. suo naturam omnem contineat; facile poterit

poterit, ex lapidibus Abrahamo filios suscitare. Quod cum facit, mortuos plane suscitatur, voceq. sua nouam formam in animis humanis ingenerat; atque gentem obscuram, & ignobilem, claram, & illustrem, facit, & in stirpem sanctissimam nobilitatis inserit. In huius igitur immensam potentiam intuens vir ille diuinus, nullo modo diuinam fidem in dubiû vocauit; immo fidem suam, contra omnes carnis impetus, ab omni clade tutam, & incolumentem, conseruauit.

Qui contra spem in spem credidit: ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.

Contra naturam spem, e qua deiectus erat, in diuinam promissionis spe, quasi in rupe munificissima, cunctas opes suas constituit. Ea q. fide confirmatus, omnes corporis sensus, in mentem impetum facientes, admodum strenue profligauit.

Et non infirmatus est fide: nec confidit corpus suum emortuum, cum ferecentum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.

Debitis laudibus, amplificat sanctissimi viri fidem, contra quam multa simul faciebant: ætas propemodum exacta, Saræ infecunditas, atque senectus, longissima spei, quam habebat, de suscipienda prole, dilatio. Ille tamē, contra hæc omnia, nullis signis excitatus, nullis argumentis humanis inductus, obliuientibus sensibus, aduersante ratione, naturaque vniuersa reclamante, fidem immutabilem admirabili constantia conseruauit.

In repromissione etiam Dei non habuit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens quia quæcumque promissit, potens est & facere.

Insistit in laudibus diuini hominis, ut doceat, eam esse verissimam gloriæ viam, quæ simili fide continetur. Sapietiam autem illius mirifice laudat, qui, reliquis rebus omnibus diffidens, omne studium suum singulari fide cõtulit in illum summum Dominum, qui nec fallere, nec mentiri, potest, neque alienis viribus impediri, quo minus, quidquid promissit, efficiat. Sanctitatem etiam illius celebrat; docens, illum esse cultum numinis purissimû, atque castissimû, quo maxime Deo gloria tribuitur, qui in fide consistit. Cum igitur veræ sapientiæ studeret, atque sanctissimam religionem rite coleret, illum amplissimum iustitiæ fructum ex ea fide percepit.

Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Idem testimonium, quod supra citauit,

cum amplissima laude Abrahami repetit; ut magis inculcet animis, tãri viri dignitatem non fuisse ex lege profectam. In illius autem persona pugnavit egregie multisq. argumentis effecit, ut clare videremus, quam esset lex præ simili fide contemnenda. Docuit enim, non veram gloriam ex lege sola nasci, sed interdum in aliquibus inanissimum gloriæ simulacrum; & sic legis fiducia Deo gloriam detrahi, diuinæ fidei fructum impediri; promissionem hereditatis caelestis irritari; infensum nimirum iram concitari; obscuritatem, & exitium, rebus humanis afferri. Contra vero, fide dei gloriam vehementer illustrari; hominumq. salutem, atque dignitatē, diuina gratia constitui. His autem laudibus tollit in cælum Abrahamum, non modo ut Iudæis, patris sanctissimi studio incens, aliqua ex parte satisficiat; sed, ut doceat, omnem laudis excellentiam, non ex legis operibus, sed ex fide, colligendam esse; eosq. ad eiusdem fidei studium acius incendat.

Non est autem scriptum tantum propter ipsû, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

Fidei nostræ mysterium breuiter explicat, quod in Christi morte, & exsurrectione, positum est. Ideo namque nobis traditus a Deo fuit, ut, moriendo, mortem peccati nostris inferret; se ipsam autem a mortuis excitando nobis aditum ad iustitiam, & immortalitatem, aperiret.

C A P. V.

Iustificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Christum Iesum.

Postquam naturæ, ingenij, disciplinæ, inanem clationem refutauit; & stultam legis, adumbratæq. religionis, confidentiam compressit; atque docuit, omnem iustitiæ sanctitatē, esse e gratia diuina flagitandam; & hoc non operum nostrorum fiducia, sed illius diuinæ beneficentiæ fide, quæ quidem fides maxime niti debet Christi sanguine, meritis, religione, sanctitate, sempiternaq. gloriæ magnitudine; consequens est, ut explicet nobis, quantus sit, & quam admirabilis, hic verissima iustitiæ fructus. Iustificati, inquit, non ex operibus legis, sed ex fide, pacem habemus. docet nos, per vigentem fidem illo bello liberatos esse, quo nihil potest diuini, funestius, & calamitosius, mente, & ratione, cogitari. Si enim hominem

minem infensum habueris, poteris fortasse, vel opibus tuis confidere, vel hominum gratia niti, vel, quod est ad officium pietatis aptius, & ad incolumitatem vitæ securius, ad Dei opem confugere. Si vero cum Deo bellum gesseris, summumq. illum Dominum, qui potestate omnia complectitur, iratum habueris; quas ad obstitendum copias tibi comparabis? cuius ope, & auxilio, vitam defendes? ad quam satis munitam arcem cõfugies? in quas te latebras, exanimatum metu, conijcies? Necesse igitur est, si non omnem mentem amiseris, ut metu trepides, ut semper horreas, ut ad strepitum auræ contremiscas, omnemq. naturam contra te armari putes, eo quod naturæ uniuersæ parentem, & rectorem, offenderis. Pœnis igitur scelerum noctes & dies agitabere; angorisq. assidui cruciati torquebere; & quocumque porrexeris, semper tibi infensum numen occurret, quod te, cum propositis minis, tum impositis plagis, exterreat. Non est pax impijs, dicit Dominus. Nullæ sunt enim eis malorum indutiæ, nullum horrore solatium, nullum extremæ miseriæ leuamentum. Quod si tantum est in hoc bello supplicij; quid beatius, quam, illius metu liberari, Deoq. amicitiæ fœdere sempiterno coniungi? Ut enim, cum Deum aduersarium habemus, omnia nobis infesta sunt, & assiduo animi cruciati conficimur; ita, cum Dei gratiam retinemus, bonis omnibus affluimus; & securi, & confidentes, incedimus: maximo namque animo dicimus, Dominus, illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? & Dominus, protector vitæ meæ; a quo trepidabo? Ut autem omnis dissidij causa erat in iniustitia nostra posita, (explicatur enim ira de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum) ita pacis causa omnis est in iustitia constituta. Cum igitur Christus nostrum scelus exstinxit, facillime nobis patrem conciliavit; & ita huius sempiternæ pacis auctor, & interpret, exstitit.

Per quem & habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.

Gratiæ nomen cum multiplex sit, duo tamen eo præcipue declarantur, in sanctis litteris. Primum est, gratuita Dei benignitas; alterum, benignitatis ipsius effectus, nempe, gratuito collatum beneficium. Cum autem in Diuinis beneficijs primum locum obtineat iustitia gratis concessa per fidem; consequens est, ut ea potissimum Gratia nominetur. Quemadmodum videmus in hoc loco, ubi Gratia nihil aliud significat, quam iustitiæ munus, atque beneficium. Hoc enim significat, cum ait, In gratiam istam. Quam enim gratiam istam conuenientius appellaret, ea, de qua luculentissime differuit, quam neque naturæ præstantia, neque legis disciplina, sed Dei clementia, per fidem consequimur? Hanc, Christi mor-

te, & exsurrectione a morte, affecturi sumus; per hanc ad Deum fidenter accedimus, atque cum illo coniungimur; hac viuimus, alimur, sustinemur; & stabiles, & firmi, consistimus; in hac postremo omnem gloriæ materiam, atque segetem, collocamus.

Et gloriamur, in spe gloriæ filiorum Dei.

Non modo Diuinis quibusdam bonis ornati sumus, verum etiam, ad spem Diuinæ gloriæ æuo sempiterno perfruendæ, Dei ipsius promissis erigimur; atque ea fiducia maxime gloriamur, usque adeo, ut omnia, quæ reliquis hominibus grauem dolorem inurunt, nobis sint non modo leuia, & tolerabilia, verum etiam vehementer expetenda. Gloriæ namque nobis cumulum afferunt, dum hanc nostram spem mirifice confirmant.

Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem.

Ut enim ferrum, si non illud exerceas, necesse est a rubigine corrumpi, & exedij; ita virtus otio languescit, atque paulatim splendorem, & vires, amittit. Contra vero, virtus, laboribus, & ærumnis, exercita, mirabiliter splendet, & patientia vim suam inuictam indicat. Patientiæ vero documentum, atque cognita, & spectata, virtutis indicij, spem egregie confirmat. Ut enim sceleris conscientia spem omnem salutis incidit, animumq. timore sollicitat; ita recte factorum conscientia omni metu liberat, atque in spem firmam æternæ salutis impellit.

Spes autem non confundit.

Confundere, hoc in loco, idem est, quod, de decore afficere, & ignominia conturbare. Est enim hoc verbum positum pro verbo Græco *κατασχύνει*. Nihil autem potest esse magis ignominiosum, quam, rebus inanissimis niti, & spem habere, in rebus fallacissimis, furenter, & temere, constitutam. Cum igitur Paulus ait, hanc spem nostram non confundere; hoc plane dicit, spem hanc esse firmissimam; eo quod sit non humanis argumentis, sed Diuinis promissis, admodum firme stabilita. Non est, inquit, fallax, & inanis, neque nobis ignominia futura causam affert; quemadmodum illis accidit, qui spem habent in rebus inanissimis collocatam. Quam certa autem, & firma, hæc spes sit, argumento satis efficaci concludit:

Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Duo

Duo sunt in illis spectanda, quos nobis patronos adoptamus, ut eorum tutelæ, & patrocinio, confidere certe possimus. Primum quidem est, fides, atque benignitas; alterum, vis, atque potentia. Alterutrum autem, nisi cum altero iunctum sit, per se valde imbecillū est. Ut enim fides tenuis amici, & imbecilli, non magnum nobis in rebus asperis adiumentum afferre potest; ita neque potentia cuiusquam nobis poterit esse salutaris, si non fuerit cum summa fide, & beneuolentia, coniuncta. Dede- cul itaque, & ignominiam, subibis, quoties vel infideli potentia, vel fideli inopia, vitam tuam credideris. Vtrumque igitur opus est; nempe, ut velit, & possit, tibi salutem afferre is, in cuius patrocinio cõquiescis. Ergo, cum in hominibus nulla fides sit, omnesq. opes humanae sint fragiles, & imbecillæ; relinquitur, esse dementem, & insanum, extremoq. dedecore tandem afficiendum, qui spem habet in hominibus. In quo tandem igitur erit omnis spes vitæ nostræ collocanda? In Deo tantum, qui solus omnia potest; neque solum potest, verum etiam nos saluos, & ornatos, esse vult; nostramq. salutem, & dignitatem, magno studio procurat. At, de illius immensa potentia, nemo tam expertus mentis est, qui dubitet; caritatem autem illius in nos accepta beneficia facile confirmant. Per caritatem vero caritatis ipsius effectum, id est, Dei summum, & immortale, beneficium Paulus intelligit. Quod ut magis exaggeret, ait esse in nos effusum. Hoc enim significat Græcum verbum nempe, *ἐκχύνει*. Id autem Effundere dicimus, quod liberalissime communicamus: Magnitudinem autem beneficii luculenter exponit, cum dicit, Spiritum sanctum nobis donatum esse. Cum igitur pectore inclusum ipsum Dei spiritum habemus, qui nostros animos incendit, atque pignore quodam confirmatos ad spem immortalis gloriæ rapit; quis poterit de illius in nos immensa caritate, & beneuolentia, dubitare? Ergo, cum & potestas infinita sit, & amor illius immensus existat; fieri profecto non potest, ut nos vniquam fallat spes de illius in nos benignitate concepta. Ut autem magis appareat, quantum nos Deus ipse dilexit; consideranda ratio est, qua nos dignos effecit, in quos Spiritus sui munera conferret.

Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impijs mortuus est?

Adeo nobis studuit summus ille Dominus, Spiritus sui fructum impertire, ut, ea de causa, postquam tempus consilio illius præfinitum exstitit, voluerit Christum pro nobis ad mortem offerri, ut nos illius sanguine, atque meritis, expiaret. Infirmitatis autem nomine iniustitiam significat; ut ostendat, nul-

lum esse morbum iniusticia grauiorem, nullum malum funestius, nullum venenum pestilentius, nihil esse denique, quod magis animum sanitate spoliaret, hominumq. imbecillitatem vehementius oppressam teneat. Cum igitur essemus morbis tæterrimis impliciti, & impietatis vinculis alligati, Christus tamen, ut patri obediret, nosq. sanaret, atque in libertatem vindicaret, pro nobis mortem, & cruciatum, sponte subiit. Fuit igitur hoc nouum, & inauditum, & obstupendum, Diuini in homines amoris indicium, ut Dei filius pro alienis, pro impijs, pro inimicis, mortem libenter oppeteret.

Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem caritatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.

Prodigij quidem instar esse videtur, cum aliquis se in vitæ discrimen infert, pro illo, cuius virtutem admiratur, cuius bonitatem amat, cui omnia officia debet. Id fortasse tamen aliquando continget. Ut autem aliquis pro maleficis, & iniustis, pro hostibus, & inimicis, mori vellet, ne fando quidem auditum fuit. Quam ampla igitur, & insignis, in nos Dei caritas exstiterit, eo argumento perspicitur, quod, cum essemus impij, & scelerati, & ab illo, hostili odio dissidentes; filij sui nece, atque cruciati, salutem nostram prospexit. Concludit igitur, fieri non posse, ut spes immortalis gloriæ, ad quam Dei ipsius promissis excitamur, nos vniquam fallat, vel dedecori aliquando futura sit. Si tantum enim beneficium contulit indignis, quanto tandem dignos exornabit? Si tantum impijs prospexit, quanto tandem studio, & amore, pios prosequetur? Si tanta benignitate lucem suam porrexit alienis, quanta suos, atque secum iam sanctissimo fœdere deuinctos, complectetur?

Multo igitur magis nunc iustificati sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius.

Commoratur in firmissimo Diuinæ in nos caritatis argumento. Multo quidem, inquit, fuit admirabilius, alienis, & inimicis, quàm domesticis, atque coniunctis, providere. Multo grauius, filij vnicui nece, & cruciati, quàm eiusdem filij gloria, & immortalitate. Si filij igitur morte impios seruauit, atque iustitiæ ornamentis excoluit; multo certe facilius, eosdē, iam om-

Osor. Tom. 2.

G g

nibus

nibus iustitiæ muneribus excultos, eiusdem filij vita, incolumes ab exitio conseruabit, & gloriæ immortalis opibus illustrabit. Magnam igitur gloriæ materiam habent, qui se ad Christum adiunxerunt. Sunt enim scelere soluti; sunt ad patrem intrinseci; sunt in gratiam illius restituti; sunt in Diuinæ gloriæ societatem conuocati; sunt contra omnes tempestates, atque procellas, opibus Diuinis armati, tantaque virtute corroborati, ut vltro etiam labores immanes excipiant; & ne possint vnquam animis concidere, Spiritum sanctum, immortalitatis obsequium, intra mentem retinent; acceptaque iam beneficia illorum spem de futura gloria confirmant. Sed, præter hæc omnia, magnus etiam illis, ex salutis auctore, gloriæ cumulus accedit.

Non solum autem: sed & gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

Cum summum aliquod beneficium affecti sumus, multum refert ad nostræ dignitatis excellentiam, cuius opera sumus illud affecti. Ergo, cum Deus non hominum sanctorum opera, non Angelorum, sed ipsius filij, nobis salutem contulerit, & ad certam spem immortalitatis erexerit; consequens est, ut in nulla re magis, quam in nostræ salutis, & dignitatis, administro, gloriemur.

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Hic erat addendum, Ita per vnum hominem iustitia in mundum intrauit, & per iustitiam vita. Paulus tamen, ut illam primam integram sententiæ partem, quæ pertinet ad peccati, atque mortis, originem, luculenter exponat, multa prius inserit, quam institutam orationem absoluat. Commemorat igitur, quo modo, rupto fœdere, quod Deus cum primo generis humani parente pepigerat, iustitia, & immortalitas, quam homo sibi, atque posteris suis, acceperat, amissa fuerit; quo modo, nascendo, hereditariam peccati labem contrahimus, & ita in potestatem mortis incidimus. Est enim mors, peccati merces, & stipendium. Cum autem dicit, In quo omnes peccauerunt, aperte docet, Adam omnibus peccati causam attulisse; quemadmodum & Christus, iustitiæ iustis omnibus causam attulit. Sed dixisset aliquis, Quo modo fieri potuit, ut omnes peccarent, si non omnes legem acceperant? Peccatum enim nihil est aliud, quàm legis transgressio. Transgressio autem nulla potest esse, nisi lex ante lata sit. Antequam igitur

tur lata lex esset, peccatum non erat. Ergo par non fuit, ut mors ante legem in humanum genus irrueret. Ut igitur Paulus hoc dissolueret, quod obijci poterat, ostendit, quo modo etiam ante legem peccatum terras omnes obsederit.

Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.

Cum peccatum fuisse asserit ante legem, certe legem fuisse confirmat, antequam esset scripta lex vlla. Secus enim peccatum minime vigeret. Erat enim lex illa naturæ, humanis animis impressa, quæ recti, prauique, notitiam continet. Quisquis igitur contra rationem aliquid molitur, legem naturæ transgreditur. Ergo, ante quam Moses Diuinam legem promulgaret, peccatum satis magnas vires habuit. Ab imperio enim rectæ rationis cunctos homines auertebat. Quo modo igitur dicit Paulus, peccatum non imputatum, hoc est non crimini datum, ante legem fuisse? Nō qui dem peccatum fuisse negat; sed, non æque graue fuisse, atque fuit post legem, id sane confirmat. Docet enim, si peccatum cum peccato conferatur, adeo graue fuisse post acceptam legem, ut peccatum ante legem commissum vix peccati nomē obtinere debeat. Quo enim clarior est iuris, & iniuriæ, scientia, eo, qui iniuriā facit, maiore se crimine adstringit. Tanta igitur accessio ad peccatum per legem scriptam facta fuit, ut tum demum videretur peccatum inualefcere. Si opera non fecissem, inquit Dominus, quæ nemo alius fecit, peccatum nō haberet. Satis liquet, eos, de quibus Christus ibi loquitur, omnibus sceleribus affines existisse. Cur igitur dicit, eos peccatum non habituros fuisse, si illis numen suū operibus non ostēdisset? Quia peccatum illud, in contemptum Christi susceptum, tantum erat, ut reliqua omnia flagitia, quæ committere potuissent, ad illud collata, vix essent peccata nominanda. Vt enim ægrotum hominem sanum appellamus, quoties illius morbum cum alio multo grauiore, & periculosiore, conferimus; ut hominem tenuem, diuitem esse dicimus, ad eum respicientes, qui extrema inopia laborat; sic in sanctis litteris interdum videmus, vnum peccati genus, cum alio funestiore comparatum, iustitiam appellari. Quemadmodum apud Ezechielem dicit Deus, Samariam, atque Sodomam, comparatione Iudææ, iustas fuisse, eo quod Iudææ scelus longe atrocius existisset. Sic igitur hoc in loco Paulus, ut ostendat, quāto grauius peccatum fuerit post legem, & quanto maiore supplicio vindicandum, comparatione quadam dicit, ante legem imputatum minime fuisse. nam, cum homines, ante quam legem acciperent, obscuratā rationem habuissent, & essent propemodū pueri infantes existimandi,

stimandi; non erat eis ita crimini dandum, quidquid in officio deliquissent, atque illis, qui Diuinā lege fuerunt ad omnem officij rationem diligentius instituti. Nec interim a fundamento illo disputationis suæ discedit. Ostendit enim, non esse salutem in lege collocandam; siquidem tantum abfuit, ut illa peccatum extirparet, ut post illam peccatum se vehementius incitaret, & immaniore quadam tyrannide humanum genus opprimeret.

Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinē prauaricationis Adæ, qui est forma futuri.

Qui sunt illi, qui non peccauerunt? Non ne satis aperte paulo ante dixit, in omnes peccatum peruasisse? Omnes quidem peccati foribus inquinati fuerunt; sed non omnes eadem ratione peccatum susceperunt. De ijs igitur dicit, In eos etiam, qui non peccauerunt, veluti, qui incitæ exultationem habent, quibus non imputatur peccatum, cum lex non sit. Primum quidem, pueri infantes, quamuis rationis habent, neque disciplina legis exculti sunt, si cum illis conferantur, qui fuerunt in Diuinā lege nutriti, videntur a crimine abesse. Et tamen in omnibus mors regnauit, quia omnibus peccatum inhaesit. Erant enim omnes a Dei gratia nudati, sine qua nemo potest iustitiam colere. Quicumque enim Dei gratia stabiliti non sunt, cupiditati carnis additi sunt, omniaque effrenata libidine metuntur. Qui autem eiusmodi sunt, Dei legi subditi non possunt. Caro enim, quam sequuntur, est Dei legi contraria, & inimica. Itaque efficitur necessario, ut omnes essent etiam ante Moysen a recta ratione, quæ lex Dei putanda est, penitus auersi. Erant igitur omnes peccato alligati; siquidem nihil aliud est peccatum, quam ab æquitate Diuinā dissensio. Quid enim cum Diuinæ legis æquitate minime consentit, nec ad regulam iuris sempiterni dirigitur, iniquum est. Omnis autem iniquitas, est peccatum. Omnes igitur, qui carnis cupiditate ducuntur, cum a Dei lege sunt auersi, peccato contaminati sunt. Omnes autem, qui Dei gratia nudati sunt, necessario incidunt in cupiditatis dominatum. omnes igitur peccato contaminati nascuntur, quamuis nondum possint voluntate suā delinquere. Sufficit enim, sic esse animum naturæ deprauatione constitutum, ut, cum ad bonorum, atque malorum, intelligentiam peruenerit, paratus sit, nefaria cupiditatis gratia, ius Diuinum violare. Hæc est autem illa similitudo transgressionis Adam, quæ nobis omnibus innascitur. Ut igitur natura similitudinem illius arripimus, atque in vestigium il-

lius incurrimus; sic poenam sustinemus, nempe mortem. Ut enim iustitia, sic etiam animi vita non est natura, sed gratia Diuinæ, beneficium. Hac gratia spoliati, nascimur; & peccati, atque mortis, laqueis impediti, in hanc vitam ingredimur. Hæc igitur primi parentis imago, atque similitudo, ad omnem posteritatem transfusa, in omnes homines mortem inuexit. Dicit autem, Qui est forma futuri, quia multis in rebus Adam Christum expressit. Ut enim ille fuit in orbis terrarum principatu locatus, sic Christus in omnium rerum dominatu constitutus. Ut ex illo dormiente fuit Eva formata, ita, Christo, in Cruce, salutari somno, confopito, fuit Ecclesia constituta. Ut ille uxorem egregie dilexit, ita Christus Ecclesiam amauit; adeo, ut pro illa vitam profunderet. Ut ille, secundum terreni generis, & seminis, rationem, omnes homines ex se genuit; ita Christus, secundum verbi Diuini numen, omnium iustorum parens existit. Sed hoc tamen est inter vtrumque discrimen. Quod ille primus parens nobis rebellionis auctor existit; hic secundus obedientiæ, atque pietatis, exemplum. Ille mortem nobis intulit; hic vitam, & immortalitatem, restituit. Illius scelere, peccati labem nascendo contraximus; huius sanctitate, non meritis nostris, iustitiam consecuti sumus. Illius crimine, fuimus in exilium compulsi; huius virtute, in caelestem patriam, atque sempiternas sedes, reuocati. Attramen, cum multis partibus superet Christi virtus, atque religio, illius scelus, atque flagitium; consequens est, ut multo magis Christus iuuerit, quam ille nocuerit; multoq. maiora, & ampliora, bona sint ea, quæ per Christum adepti sumus, ijs, quæ opera primi illius parentis amissimus. Nec enim tantum pondus habere potuit peccatum illius ad perniciem, quantum Christi pietas ad salutem.

Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnus delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit.

Hic simul & ostendit, quantum superet Dei beneficium, Christi opera concessum, damnum, crimine primi parentis importatum; & superius interruptam sententiam, alijs verbis repetitam, absoluit. Docet enim, eadem ratione, qua fuit, hominis vnus opera, peccatum, atque mors, in mundum inuenta, fuisse vnus hominis opera iustitiam, atque salutem, in omnes terras inductam. Sed insignem differentiam considera. In hominis enim ruina cernis humanum flagitium, in restitutione autem Diuinum munus, atque beneficium. Illic Deum hominem. Ofor. Tom. 2. Gg 2 minis

minis vnus crimine offensum; hic filij vni-
ci admirabili sanctitate placatum. Cum
igitur maiorem vim habeat Dei benignitas
ad salutem, quā offensio sceleris ad exitium;
& cum Christi sanctitas tam multis partibus
vincat hominis illius primi flagitium; effici-
tur plane, omnes, qui Christo coniuncti sunt,
multo plura per eum ornamenta consecutos
fuisse, quam olim per vnum Adami crimen
amiserant.

Et non sicut per vnum peccatum, ita &
donum. nam iudicium quidem ex vno, in
condemnationem: gratia autem ex mul-
tis delictis, in iustificationem.

Iudicium, quo Deus a principio genus
humanum persecutus est, ab illo vno crimine na-
tū est. Ab illo crimine peccatū in omnes mor-
tales, quasi quodam contagio, peruasit; atque
inde, progressu temporis, innumerabilia sce-
ra proruperunt. Si igitur in morbi ipsius prin-
cipio, qui mortales omnes afflixit, Christus il-
lum statim depulisset; sane constaret, maio-
rem vim illi fuisse ad sanandum, quam ipsi
morbo ad interimendum. Nullum enim adhi-
bitum malo remedium potest illud expellere,
nisi sit ipso malo valentius. Cum autem non
illud tantum expulerit, sed reliqua omnia ex
illo, tamquam ex radice, pullulantia radici-
tus extraxerit, multosq. mortales infinitis
sceleribus alligatos omni scelere soluerit; du-
bitari certe non potest, quin virtus Christi sit
multis partibus vehementior, & efficacior,
ad hominis statum constituendum, quam pri-
mi hominis crimen ad euertendum. Vnde se-
quitur, fore, vt, qui Christo deuincti fuerint,
amplioribus muneribus, atque donis, affluāt,
ijs, e quibus olim deieci fuerant.

Si enim in vnus delicto mors regna-
uit per vnum: multo magis abundantiam
gratiæ & donationis & iustitiæ accipien-
tes, in vita regnabunt per vnum Iesum
Christum.

Sunt autem illustres hoc in loco contentio-
nes, quibus res maxime inter se oppositæ con-
feruntur, ita, vt semper Dei donū, atque Chri-
sti virtus, emineat. Donum enim, atque gra-
tia Dei, opponitur humane ruinæ; Christi san-
ctitas, Adami crimini; iustitiæ regnum floren-
tissimum, mortis importuna tyrannidi; vt
appareat, quam Diuina ratione factum tectū
fuerit, quod antea corruerat.

Igitur sicut per vnus delictum, in om-
nes homines in condemnationem: sic &
per vnus iustitiam, in omnes homines in
iustificationem vitæ.

Præcisā oratio est; ad cuius explicationem
videtur aliquid addendum, nempe, Peccatum
fluxit, aut, iustitia redundauit. Vt sit sensus. Si
cut ex vnus casu peccatum existit, quod in
omne humanum genus inuaderet, & ita om-
nes homines iudicij, atque mortis, laqueis ir-
retiret; ita ex vnus iustitia ad omnes, qui il-
lam fide receperunt, iustitia dimanauit, quæ
eorum vitam sustentaret, atque muneribus
Diuinis afficeret.

Sicut enim per inobedientiam vnus
hominis peccatores constituti sunt multi:
ita & per vnus obediētiā, iusti consti-
tuentur multi. Lex autem subintravit vt
abundaret delictum.

Non fuit id quidem legi propositum, sed in
ijs, qui se a gratia remouebant, necessario
consecutum. Cum enim lex mentem non sa-
net, sed morbi tantum grauitatem clarius in-
dicet, cum cupiditatis immanitatem mini-
me coercere possit, sed tantum admoneat,
quantum sit in illa sceleris, atque flagitij, con-
sequens est, vt per illam sit peccatum multo
pestilentius.

Vbi autem abundauit delictum, su-
perabundauit gratia. vt sicut regnavit pec-
catum in mortem: ita & gratia regnet per
iustitiam, in vitam æternam, per Iesum
Christum Dominum nostrum.

Nonne dixit, Superabundauit; vt clarius
ostenderet, quo modo gratia vis vim peccati
vicerit, atque profligarit. Docet interim, Di-
uinæ gloriæ consentaneum fuisse, vt tunc ma-
xime rebus humanis opem afferret, cum ma-
xime peccatum esset amplificatum; & tunc lu-
cem suam præcipue diffunderet, cum essent
humane mentes tætriore caligine circumfu-
sæ; manumq. suam eo tempore benignius por-
rigeret, quo iam poterat esse omnis spes salu-
tis adempta. Iam enim, experiundo, didice-
rat humanum genus, nec in ratione, nec in le-
ge spem salutis esse reponendam; eaq. de caus-
sa par erat, vt Dei gratiam, sibi oblatam, li-
bentius retineret, qua sese cupiditatis domi-
nati liberaret, & a regno peccati ad gratiæ
regnum transfugeret. Peccatum hic est, præ-
ceps, & effrenata, cupiditas. Regnat autem in
nobis, quamdiu gratia non regnat. Cum
enim facillime cupiditatem nostram, quam-
diu sumus gratia destituti, legi Diuinæ præ-
feramus; consequenter omnia studia nostra
ad cupiditatis ipsius obsequium conferun-
tur. Vt autem peccati regnum ad mortem
ducit, ita gratiæ regnum immortalitatem
donat.

Quid

C A P. VI.

Vid ergo dicemus? perma-
nebit in peccato, vt
gratia abundet? Absit.
Qui enim mortui sumus
peccato, quo modo ad-
huc viuemus in illo?

Ex eo, quod dictum est a Paulo, nepe, quod,
vbi peccatum magis inualuit, ibi Dei gratia
clarius eluxit, potuisset aliquis suspicari, esse
in peccato permanendum, vt inde gloria Di-
uina magis elucescat. Neque deerant etiam,
vt iam vidimus, qui eam Apostolis sententiā
affingerent, eosq. vituperarent, quasi ex eo-
rum sententiā colligi posset, esse facienda ma-
la, vt inde bona provenirent. Paulus igitur, vt
imperitos admoneat, & impios repellat, ostē-
dit, quanto studio, & contentione, sit ijs, qui
iam sunt in Dei gratiam recepti, peccatum
fugiendum. Primum, quia fidem datam pro-
dit is, qui peccatum, quod, vt Christum seque-
retur, abiecit, rursus amplectitur. Deinde,
quia fructum iustitiæ, quem acceperat, totum
statim amittit. Deinde, quod peccatum cum
Dei lege pugnat. Postremo, quod in mortem
sempiternam abripit. Quo modo autem fidē
violet is, qui se peccato subdit, explicat, dum
fidei ipsius datæ religionem commemorat.
Ea namque tota posita est in mortis illius
beatissimæ commentatione, qua peccato mo-
rimur, vt Christo viuamus. Mori enim pecca-
to, est, non modo imperium illius spernere,
sed etiam illius sensum, quo ad fieri potest,
omnino repudiare. Cum enim primum apud
Christum imperatorem sacramēto diximus,
nostramq. fidē adstrinximus, nihil nobis, post
illum diem, cum improba cupiditate futurū,
interitum certe cupiditati, vi, atque robore,
Crucis, attulimus. Cum eo igitur sacramen-
to teneamur, quoties, Christi militia deserta,
rursus ad hostes illius, hoc est, ad flagitiorum
impuritatem, transfugimus, toties fœdus, Chri-
sti sanguine percussum, violamus, atque da-
tam fidē impie, & nefarie, prodimus. Ab hac
igitur tanta sceleris atrocitate, vt nos Paulus
absterreat, ait, Si mortui sumus peccato, quo
modo rursus viuemus in illo? Quasi dicat,
Quo modo tantum in nos facinus admitte-
mus, vt fidem Christo datam frangamus? vt
sanctissimi fœderis religionem polluamus?
vt sacramentum, quo sumus alligati, tætre, &
impure, violemus? Vt autem huius sacramen-
ti religionem explicet, ait:

An ignoratis fratres, quia quicumque
baptizati sumus in Christo Iesu, in morte
ipsius baptizati sumus?

Explanat nobis lauari illius salutaris my-

sterium. animi namque puritatem continet.
Cum enim tunc corpus aqua perfunditur,
animi sordes eluuntur; & quod exterius aquæ
illius sacratæ mysterio designatur, intus Spiri-
tus sancti benignitate perficitur. Id igitur be-
neficium, quod tunc accepimus, est nobis sum-
mo studio retinendum, atque conseruandum.
Cum autem omnis puritas animi in eo posi-
ta sit, vt, quantum fieri possit, animum ipsum
a corpore seiangamus, (omnes enim sordes,
quibus inquinatur animus, e cupiditate cor-
poris oriuntur) tunc rite fidem colimus, at-
que acceptum beneficium tuemur, cum nos a
corporis contagio seuocamus; cum videlicet
non viuit in nobis libido; non amor impurus;
non odium turbulentum; non reliquæ pestes,
quas, fide Christi, salutaribus illis aquis ex-
stinxisimus. Vt enim, Pharaone demerso, popu-
lus Dei incolumis emerisset; sic in illo sacro fon-
te, vt mens vita frui possit, vis ipsius cupida-
tis, quæ mentem interimēbat, obruitur. Hac
autem ratione, Christi mortem imitatur. Vt
enim ille vitæ mortali finem imposuit; sic &
nos, illius præsidio, vitæ impuritati necem in-
ferimus. Ergo, quamdiu hanc animi purita-
tem, Christi beneficio partam, retinemus, fi-
dem, quam dedimus, egregie conseruamus.
Cum vero emergit cupiditas, cum immani-
tas libidinis incitatur, cum peccatum reui-
uiscit, atque regnum occupat, tum fœdus il-
lud rumpitur, & fidei sanctitas immanissime
violatur. Fidei enim sacramento sic Christo
coniuncti sumus, vt sit semper nobis mors il-
lius imitanda. Hoc enim lustratio illa desi-
gnauit, hoc etiam sanxit, vt Christi mortem
improba cupiditatis interitu sequeremur.

Consepulti enim sumus cum illo per
baptismum in mortem: vt quo modo
Christus resurrexit a mortuis per glo-
riam patris, ita & nos in nouitate vitæ
ambulemus.

Fructum huius mortis explicat, qui est in
Diuinæ vitæ similitudine constitutus. Est au-
tem magna vis in verbis Pauli. Vt enim ma-
gis explicet, quo modo sit nobis Christi mors
vitæ puritate referenda, non solum nos cum
Christo mortuos esse dicit, sed etiam sepul-
ros affirmat. Hanc igitur sepulturam desi-
gnamus, cum aquis sacratis immergimur.
Docet igitur, omnes corporis sensus extin-
guendos, atque sepeliendos esse ijs, qui fidem
seruare, Christi vitæ frui, voluerint. Vt enim
post mortem, atque sepulturam, per gloriam
patris, hoc est, per insitam Diuinitatem, (ver-
binamque sempiterni Diuinitas, Gloria pa-
tris appellatur) summa cum gloria reuixit;
ita, qui virtute illius proprios sensus extin-
guunt, perpetuoq. innocentie studio, quasi se-
pultura, cupiditatem obruunt, e mortis tene-
bris excitati, nouum genus vitæ colunt, idq.
Osor. Tom. 2. Gg 3 cale-

caeleste, atque niuinum.

Si enim complantati facti sumus simili-
tadini mortis eius: simul & resurrectionis
erimus.

Complantationis, idest confectionis, verbo,
declarat, artificiam illam fidelium hominu-
cum Christo coniunctionem, quæ tanta est, vt
in vnum corpus cum illo coalescant. Deinde,
docet, eos, non vi sua, sed Christi virtute, sta-
bilitur, nutrir, & augeri, fructumq. producere.
Vt enim furculus, e propria arbore detra-
ctus, & in alienam insitus, non trunco natiuo,
sed eo, in quem est insitus, se sustentat; ex eo-
demq. vitalem succum ducit, quo augeat, &
atque pubescat, maturosq. fructus effundat;
ita, qui se a corporis cupiditate se iunxerunt,
vt in Christum inseri possent, spiritu illius
viunt, & aluntur, & crescunt, & florent opi-
bus, Diuinæq. virtutis fructum communibus
rebus afferunt. Postremo, demonstrat, huius
Diuinæ vitæ expertem fore, qui mortis parti-
ceps esse non vult. Non possumus enim ex
Christo fructum percipere; si non fuerimus
ad illum adiuncti. Iungi vero illi non possumus,
nisi mortem, & sepulturam, illius, purita-
tis, & innocentie, studio, referamus. Ergo, si
studium huius mortis omittimus, numquam
certe in Diuinam vitam, per patris gloriam,
hoc est per ipsius filij numen, excitabimur.

Hoc scientes, quia vetus homo noster
simul crucifixus est, vt destruat corpus
peccati, vt vltra non seruiamus peccato.

Commoratur in fidei, atque mysterij san-
ctissimi, explicatione, vt nostri nos officij ma-
gis admoneat, & animis infixum relinquat,
non posse nos peccati iugum subire, quin fidem
& officium, cum summo scelere, & impuden-
tia, violamus. Veterem hominem appellat ve-
tustum illum statum generis humani, in quo
erat a cæli conspectu deiectum, terrenis opi-
bus addictum, ad flagitia valde propensum, &
infinitæ cupiditatis immoderatione in varias
partes agitarum. Hæc est illa terreni paren-
tis imago, quam gerimus, ante quam simus
ad Dei imaginem renouati, Diuinamq. iusti-
tiæ formam induamus. Hanc eandem appel-
lat exteriorem hominem; neque per hoc ho-
minem aliud intelligit; quam corruptum homi-
nis impuri iudicium, naturæ suæ obliuio, in res
externas intenti, & ad corpus omnia referen-
tis; aut, vt rectius dicam, ipsam corporis libi-
dinem, cum mente pugnantem, atque sæpe nu-
mero ad perniciem illius erumpentem. Hunc
hominem in Cruce Christus exstinxit. Nostre
enim tunc ille cupiditati, nostræ libidini, no-
stris sensibus, necem intulit; omnesq. nostras
affectiones sanctissimo illo stipite confixit.
Quod quidem singulis horis experiri licet.
Vbi primum enim illi incensa fide coniungi-

mur, atque in Crucem illius intuemur, repen-
te ex illa in nos Diuina virtus emanat, quæ fa-
cile omnem impuram cupiditatem elidimus,
atque libidinē refecamus. Corpus apud Pau-
lum interdum sonat cuiusque rei vim, robur,
& firmamentum, atque id, in quo rei cuiusli-
bet summa consistit. Corpus igitur peccati,
est ipsius peccati vis, atque firmamentum,
quod fuit Christi morte discussum. Non qui-
dem, vt omnis cupiditatis motus omnino co-
primatur; sed, vt non possit, nobis inuitis, cu-
piditas imperare. Si enim illam coniunctio-
nem Christi tuebimur, vim certe peccati fran-
gi sentimus; ita, vt nemo se recte possit, imbe-
cillitatis excusatione, defendere. Vt enim pec-
catum tunc vires amittit; sic nos, si mentem a
Christo non diuellimus, vires inuictas adipi-
scimur. Facile igitur de peccato victoriam,
quoties volumus, obtinemus.

Qui enim mortuus est, iustificatus est a
peccato.

Qui, inquit, fidei vigentis studio Christi
mortē expressit, liber a peccato est. Est enim
iam peccati iugum a cervice illius, Christi
gratia, depulsum; ita, vt cogi nō possit iterum
peccati dominatum subire. Cum enim iustus
liber sit, & immunis, neminiq. addici in serui-
tutem iure possit is, qui nihil debet; recte Iu-
stificationis verbum a Paulo ponitur, ad liber-
tatem significandam. Itaque, a peccato iustifi-
cari, nihil est aliud, quam, a peccati domina-
tu liberari. A peccati autem dominatu libe-
ramur, cum Christi mortem sequimur.

Si autem mortui sumus cum Christo:
credimus quia simul etiam viuemus cum
Christo.

Mortis huius fructum exaggerat, vt nos
magis ad cupiditatem illius incendat. Nec
enim solum huius mortis studio fuimus a pec-
cati importuna tyrannide liberati, quod ipsū
erat in summa quadam felicitate ponendum;
neque solum lucem illam respeximus, quæ no-
ua vita frueremur, quod ad cælestem dignita-
tem propius accedebat; verum etiam per il-
lam ad Christi societatem, ad vitæ illius im-
mortalitatem, ad regnum sempiternum, ad-
spiramus. Nec enim illa sempiterna vita frui
poterit, qui interitum peccato non attulerit.

Scientes quod Christus resurgens ex
mortuis iam non moritur, mors illi vltra
non dominabitur. Quod enim mortuus
est, peccato mortuus est semel: quod au-
tem viuit, viuit Deo.

Cum enim nobis Christi mors, deinde vita,
imitanda sit; consequens est, vt videamus, quo
modo Christus mortali vita functus fuerit, &
qualis

qualis tandem sit illius vita. Primum quidem,
ille semel mortuus est. Deinde, vita illius non
modo sempiterna est, verum etiam Diuina.
Caro Christi sanctissima, peccati totius ex-
pers, imbecillitatis tamē humanæ particeps,
Peccatum a Paulo interdum nominatur, vel
quod fuerit morti, atque penis peccato con-
stitutis, exposita, vel quod fuerit pro pecca-
tis immolata. In sacris enim litteris hunc
etiam interdum vocis huius vsum cernimus,
vt ponatur vel pro penis peccato debitis:
quale est illud Isaie; Posuit in eo dominus ini-
quitates omnium nostrorum: & ipse peccata
multorum tulit; vel pro sacrificio pro pecca-
tis immolato; vnde illud, quod in Psalmis, sub
Christi persona, scriptum est, Holocaustum &
pro peccato non postulasti, tunc dixi, Ecce ve-
nio. Quasi dicat: Cum neque holocausta legis,
neque piacula, tibi placuissent, me tibi obtu-
li, atque corpus meum, quasi hostiam piacula-
rem, ad aras constitui, vitamq. meam pro sa-
lute omnium deuoui, vt, hac obedientia, at-
que ardore, caritatis, numen tuum humano
generi placarem. Paulus igitur, Scripturæ
consuetudinem secutus, Christi corpus, ea ra-
tione, quæ mors erat illi, pro nobis omnibus,
subeunda, Peccatum nominat. Eum, inquit,
qui non nouerat peccatum, pro nobis pecca-
tum fecit. Hoc autem in loco satis eleganter
vultus est Peccati nomine, vt melius cernere-
tur, quā apte similitudo congrueret. Vt enim
Christus semel peccato mortuus est, hoc au-
tem est, semel vitam mortalem, & ærumno-
sam, abiicit, ad quem vitæ mortalis statum
numquam denuo remigrabit; ita & nobis fa-
ciendum est, vt non sit nobis necesse, iterum a
peccati vita discedere. Millies enim mori pec-
cato necesse erit, si millies ad peccatum re-
uertamur, in quo Christum minime seque-
mur. Vt enim vita illius sempiterna est, ita &
nobis vitæ nouitas est perpetuo retinenda.
Et, quemadmodum vita illius Diuina est; Deo
namque viuit; ita & nos Deo viuere debe-
mus, numineq. illius gubernari, & omnes a-
ctiones ad gloriam illius dirigere. Peccati
enim natura mortalis est, Dei autem sempi-
terna. Consentaneum igitur est rationi, vt,
qui semel peccato mortuus est, spirituq. Diui-
no fruatur, numquam ab eo diuellatur.

Ita & vos existimate, vos mortuos qui-
dem esse peccato: viuentes autem Deo
in Christo Iesu Domino nostro. Non er-
go regnet peccatum in vestro mortali
corpore, vt obediatis concupiscentiis
eius.

Si fidem igitur, inquit, tueri, si dignitatem
retinere, si vitam cōseruare cupitis, opus est,
vt nullo modo peccatum in vobis regnare pa-
tiamini.

Sed neque exhibeatis membra vestra

arma iniquitatis peccato: sed exhibete
vos Deo, tamquam ex mortuis viuentes:
& membra vestra arma iustitiæ Deo.

Manus nostra poterit esse vel clementiæ, &
benignitatis, instrumentum, vel crudelitatis,
& rapinæ. Item, lingua, vel Dei laudes effert,
vel proximum maledictis insequitur. Oculi
similiter, vel opera Domini contemplatur,
vel flagitia, cum animi pernicie, contuentur.
Omnia denique membra, vel honestati, vel
impuritati, seruire possunt. Scelus autem est
tæterrimum, cum iam Christo nomina dede-
rimus, tam multisq. illi beneficijs obstricti si-
mus, ijs membris, quæ Christo dedita sunt,
abuti, ad peccati, & impuritatis, obsequium.
In quo vero ait, Tamquam ex mortuis viuen-
tes; admonet, esse opus summo quodam stu-
dio, & diligentia, vt nos Deo gratos exhibea-
mus, neque ab illius imperio discedamus. Si
enim, qui vitæ periculo liberati sunt, illius re-
cordatione perhorrescunt, seq. vitam ei debe-
re cōsentunt, per quem a morte erepti sunt;
quid nobis faciendum est, qui singulari præfi-
dio fuimus a sempiterno exitio, & clade per-
petua, liberati, & in cælesti qua dam dignita-
te constituti? Non enim nostri sumus, sed il-
lius, qui non modo nos finxit, & informauit,
sed etiam a morte renouauit, filijq. sui sangui-
ne expiauit, ornamentisq. Diuinis excoluit.
Illi igitur corpus, illi animum, illi sensus, illi vi-
tam, illi denique bona omnia, debemus. Nec
ullo modo committendum est, vt, pestis illius,
a qua seducti fuimus, obliuio, nostræq. salutis
immemores, & quod caput est, in Deum, au-
ctorem nostræ salutis, ingrati, ad hostes illius
confugiamus, armisque, nobis, ad iustitiæ cul-
tum, & defensionem, attributis, iustitiam op-
pugnemus, & bellum omnibus sanctitatibus
inferamus. Hic potuisset aliquis dicere: Ma-
gna tu quidem, Paule, & ampla, atque saluta-
ria, præscribis, ea tamen, quæ nemo præstare
possit. Quis enim, in tanta naturæ imbecilli-
tate, cupiditati facile repugnabit, & contra
tantas peccati opes statum animi tuebitur?
Ne hoc igitur merito dici possit, ostendit mo-
do colendi muneris facilitatem. Ait igitur:

Peccatum enim in vobis non domina-
bitur. non enim sub lege estis, sed sub
gratia.

Quam sapienter autem infert mentionem
illius miseriæ, in qua homines, lege deuincti,
olim versabantur? Cum enim Iudæos a studio
legis abducere conetur, crebro redigit in me-
moriā, legem nullum fructum hominibus
attulisse. Frustra igitur, qui sub lege erant, co-
natus omnes ad studium iustitiæ conferebāt,
quando tantus erat dominatus cupiditatis,
vt nemo posset immanitatem illius effugere.
Non, inquit, est, cur quisquam, si modo fide ad
Dei

Dei gratiam pervenit, imbecillitatis excusa-
tionem possit afferre. Non enim est eadem
causa legis, & gratia. Qui enim legi confidit,
& ita Dei singularem opem minime requi-
rendam existimat, seq. & rationis opibus, &
legis ipsius doctrina, satis instructum putat
ad omnem officij diligentiam; minime miran-
dum est, si non potest cupiditatis immanitati
resistere. At, qui omnem victoriæ spem collo-
cat in Divino præsidio, eaq. fide gratiam Di-
vinam consequitur; facile potest, armis Diui-
nis tectus, libidini repugnare, & omnem cupi-
ditatem inuictis præsidio obfessam tenere.
Qui igitur sub lege nihil efficere poterant,
sub gratia omnia facillime perficiunt. Ne quis-
quam autem ex hac Pauli sententia suspicari
posset, esse tributam omnibus flagitiis om-
nium impunitam licentiam; (dixerat enim,
nos non esse sub lege, sed sub gratia; lex autem
metu cupiditatem coercet; gratia vero eo
metu liberat; & ita fieri videbatur, ut gratia
cupiditatem, quam lex metu continebat, in-
dulgentia solueret, atque vehementius in om-
ne facinus incitaret) ne igitur quisquam exi-
stimaret, esse nobis liberum, quidquid libue-
rit, propterea quod non sumus sub lege; men-
tem suam aperit; dicitque, minus nunc nobis
licere, flagitia suscipere, quam ijs, qui sub lege
erant, licebat. Quo enim maioribus benefi-
cijs adstricti sumus, atque sanctiore quadam
pactione obligati, eo gravius crimen, atque
scelus, in nos ipsi concipimus, cum peccamus.
Liberi quidem sumus a lege, quod attinet ad
cultum illius religionis, in sanctitatis um-
bris, & imagine, constituta. Exorto namque
veritatis splendore, umbra legis evanuit. Li-
beri etiam sumus a lege, si horrorem, quem
lex incutiebat animis, mente consideres.
Postquam enim, Christi gratia, iustitiam obti-
nemus, non ita penam, iniustis propositam,
formidamus. Non sumus autem liberi ad sus-
cipiendum flagitium; immo, ne id nos admit-
ramus, multo sumus artioribus vinculis al-
ligati.

Quid ergo peccabimus, quoniam non
sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.
Nescitis quoniam cui exhibetis vos ser-
uos ad obediendum, serui estis eius cui
obeditis, siue peccati ad mortem, siue obe-
ditionis ad iustitiam?

Non, inquit, estis omnino iuris vestri; non
est vobis arbitrato vestro vivendum. Domi-
num enim commutastis, non peccandi licen-
tiam obtinuistis. Serui igitur estis, & non libe-
ri; in ea autem servitute versamini, quæ felici-
sima quadam libertas existimanda est. Estis
enim liberi a tyrannide peccati, quæ vos, inui-
tos etiam, atque recalcantes, ad mortem rapi-
ebat. Nunc vero servitis iustitiae, quæ vobis
vitam sempiternam concedit. Ut igitur serui

tutis illius condicio erat horribilis, & exse-
cranda; ita servitutis huius nomen est dulce,
iucundum, & salutare, atque votis omnibus
expetendum. Hic annotandum est, quod iam
superius admonuimus, Obeditionem poni
pro fide, cum ait, Siue obedientis ad iustitiam.

Gratias autem Deo quod fuistis serui
peccati, obedistis autem ex corde in eam
formam doctrinæ in qua traditi estis. Li-
berati autem a peccato, serui facti estis
iustitiæ.

Tantum abest, ut hæc servitus alicui possit
esse dedecori, ut nihil illa sit magis gloriosus,
prædicandum, atque præferendum. Est igitur,
cur Dei gratiam perpetuis laudibus ex-
tollamus, quando nos, e durissima servitute
liberatos, sub imperium, ditionemq. suam,
subiunxit, atque per obedientiam fidei Diui-
nis iustitiæ muneribus ornauit. Eam igitur li-
bertatem sumus assecuti, ut nihil, quamdiu in
nobis iustitia dominatur, inuiti faciamus,
non ut nullius imperio adstricti simus.

Humanum dico, propter infirmitatem
carnis vestra. sicut exhibuistis membra
vestra servire in nuditate & iniquitati, ad
iniquitatem; ita nunc exhibete membra
vestra servire iustitiæ, in sanctificationem.

Iniquum esse videtur, in dispari, atque dissi-
mili, dominorum condicione, non esse etiam
servorum dissimilem in serviendo diligen-
tiam. Qui convenit enim, ut eodem studio, &
sacritate, serviamus optimo Principi, atque
magnificentissimo, in cuius studio, præter ho-
nestatem, & officij iucunditatem, possumus no-
bis magnas opes, de beneficentia illius, polli-
ceri; quo serviebamus tyranno turpissimo, &
impurissimo, a quo non esset alia merces ex-
spectanda, quam plagarum dolor, dedecoris
infamia, atque mortis acerbitas? Numquid
non æquum est, ut, quantum domino dominus
anteceffit, tanto maiorem adhibeamus in ser-
viendo diligentiam? Quid autem est iustitia
præclarius? Quid specie illius iucundius? Quid
studio illius honestius? Quid præmio magnifi-
centius? Quid contra peccato dirius? Quid
ad spectu terribilius? Quid illius dominatur
pius? Quid exitu calamitosius? Non est igitur
indignum, qui a peccato liberati sunt, non
longe maiore studio iustitiæ servire, quam
olim peccato serviebant? Est certe, inquit,
Paulus: humanum tamen dico, propter infir-
mitatem carnis vestra: hoc est, multum tamē
de iure remitto: me namque infirmitati ve-
stræ accommo. Hoc igitur in præsentia con-
tentus sum, & hoc saltem a vobis efflagito, ut,
quo studio membra vestra in iniquitatis obse-
quium contulistis, quæ vobis impuritatis la-
bem, & iniustitiæ maculam sempiternam,
inure-

inurebat; eodem iustitiæ colatis, quæ om-
nes a vobis iniustitiæ maculas abstergit, men-
tesq. nostras omnis sanctitatis religione con-
secrauit.

Cum enim serui essetis peccati, liberi
fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habui-
stis tunc, in illis, in quibus nunc erubesci-
tis? Nam finis illorum mors est.

Ut melius explanet, quam præclare sit cū
illis actum, qui a servitute peccati ad iustitiæ
cultum traducti sunt, illius miserrimæ servi-
tutis statum ob oculos ponit; triplex malum
triplici tempore distinguens. Nam, si præte-
ritum tempus memoria repetas, omne vide-
bis frustra fuisse consumptum. Nullum enim
fructum ex flagitio tulisti; ne tunc quidem,
quædo, præsentis boni specie delusus, insanie-
bas. Illud enim ipsum, quod vehementer ex-
petieras, experiundo, didicisti, esse fallax, &
inane, nullumq. verum, & solidum, gaudium
afferre; sed, gaudium ostentando, gravissimā
animis mæstitiam exhibere. Si vero præsens
tempus mente consideres; videbis, nihil aliud
ex flagitio tibi relictum fuisse, quam turpitu-
dinis notam, quam dedecoris infamiam, quā
nominis labem (si Deus tibi auxilium mini-
me contulisset) sempiternam. Si vero in futu-
rum prospicias, mortem, atque perpetuum
in omni æternitate cruciatum, peccato pro-
positum esse videbis. Aëras igitur præterita,
sine emolumento fluxit; præsens, est flagitiis
turpitudine deformata, atque futuri iudicij
metu sollicita; futurum vero tempus, si in pec-
cato manserimus, sempiternam pestem no-
bis importabit.

Nunc vero liberati a peccato, serui au-
tem facti Deo, habetis fructum vestrum
in sanctificationem, finem vero vitam
æternam.

Contra quidem, inquit, evenit in iustitia.
Primum enim, ex illa fructum egregium reti-
netis, quem solum Vestrum merito potestis
appellare. Quæ enim ad corpus pertinent,
vel in casu, & temeritate, sita sunt, minime no-
stra ducenda sunt. Nec enim in nobis, sed ex-
tra nos, sunt; nec ad immortalis animi cultū,
sed ad mortalis corporis appetitum, referun-
tur; & cum maxime parata esse videntur, re-
pente labuntur, & fluunt, & momento tempo-
ris evanescent. Ea igitur tantum nostra exi-
stimanda sunt, quæ Deus in nostros animos
benigne congestis, quæ neque casus eripit,
neque vis ulla labefactat, nec vetustas ulla cō-
sumit. Recte igitur ait: Habetis fructum ve-
strum. Olim, inquit, ex flagitio, ne tum quidē,
cum fuistis voti cōpotes effecti, fructum ac-
cepistis. At nunc, ex iustitia sempiternum in
animis fructum retinetis. Adiungit deinde,

In sanctificationem; ut peccati dedecori, &
turpitudini, sanctitatis decus, & honestatem,
opponat. Postremo, inquit, iustitiæ præmium,
esse vitam sempiternam. Si igitur menda-
cium, & inanitatem; si dedecus, & turpitudi-
nem; si mortem sempiternam, fugiendam
arbitramur; si, contra, utilitatis, & honesta-
tis, appetentes sumus; si immortalis vitæ cu-
piditate flagramus; consequens est, ut ab om-
ni labe nos incolumes cōservemus, omnesq.
nostras curas, & cogitationes, ad cultum iu-
stitiæ cōferamus.

Stipendia enim peccati, mors. Gratia
autem Dei, vita æterna in Christo Iesu
Domino nostro.

Stipendium peccati Mortem appellat,
quod sit peccato iure debita. Vitam vero æ-
ternam Dei donum esse, dicit, quia tam iusti-
tia, quam iustitiæ fructus, est ad Dei gratiam
revocandus, in qua gratia fuimus, Iesu Chri-
sti opera, constituti. Hactenus quidem di-
sputavit Paulus, non esse in peccato manen-
dum; vel, quia peccatum fidei sacramentum
violat; vel, quia religionis sanctitatem op-
pugnat; vel, quia, fallacissima specie, miseris
hominibus illudit; vel, postremo, quia dede-
cus inurit, & æternam pestem comparat:
nunc consequens est, ut ostendat, quo modo
possimus peccatum depellere: quod iam mul-
tis in locis attigit. Veluti, cum dixit, Nunc
autem sine lege iustitia Dei manifestata est.
Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi. Et,
iustificati gratis per gratiam ipsius. Et, iusti-
ficati ex fide, pacem habeamus ad Deum. Et,
Peccatum vobis non dominabitur: non enim
sub lege estis, sed sub gratia. In omnibus
quidem his locis disputavit, id, quod neque
natura, neque lex, efficere potuit, Dei gra-
tiæ fore facillimum. hanc autem gratiam,
esse fide comparandam. Nunc igitur, ut
magis aperiat, nullo modo esse iustitiæ præ-
sidium in legis scripto collocandum, de le-
gis statu disserit; & illius imbecillitatem,
atque miseriam, oculis elegantissime subij-
cit; ut rectius intelligatur, quantum bene-
ficiū acceperint ij, qui non sunt sub lege,
sed sub gratia. Sub lege enim peccatum do-
minabatur; sub gratia vero dominari non
potest. Atque primum quidem Paulus sol-
vit religione animos. Existimabant enim,
esse nefas, a lege deficere, atque carimo-
nias illius omittere. Docet igitur, legis illius
colendæ necessitatem esse sublatam. Deinde,
quo modo sub lege peccati dominatus vitari
non poterat. Postremo, quo modo sub gratia
peccati imperium deletum sit.

CAP. VII.

Nignoratis fratres, (scien-
tibus enim legē loquor)
quia lex in homine do-
minatur, quanto tempo-
re viuit?

Cum Iudæis loquitur, ab ijsq. eius rei con-
fessionem exprimit, quæ quidem erat satis
explorata; nempe, legem tantisper hominem
tenere, dum abrogata, aut antiquata non est.
Viuir enim lex, quamdiu vim cogendi, & im-
perandi, habet. Moritur autem, postquam
eam vim amittit. Hoc autem confirmat simi-
litudine ex ipsa lege sumpta:

Nam quæ sub viro est mulier, viuente
viro alligata est legi. Si autem mortuus
fuerit vir eius, libera est a lege viri, vt nō
sit adultera, si fuerit cum alio viro.

Lex fuit instar viri, Hebræorum multitudi-
ni, vt ex legis coniunctione iustitiæ ferum,
atque sobolem, procrearet. Non tamen fuit
illius gentis fecunditas cum Ecclesiâ, quæ ex
gentibus collecta est, fecunditate comparan-
da. Multi enim filij desertæ (vt inquit Isaias)
magis, quam eius, quæ habebat virum. Nec
enim gentiū Ecclesiâ fuit olim legi in matri-
monium data, ita, vt Deserta posset appella-
ri; quæ tamen ex Christi connubio innume-
rabilem sobolem edidit. Cum igitur Hebræo-
rum natio fuerit cum lege, quasi matrimo-
nio, copulata; consequens est, vt, defuncta le-
ge, sit legis ipsius iure soluta. Quo modo autē
lex defuncta sit, explanat.

Itaque fratres mei & vos mortificati
estis legi per corpus Christi: vt sitis alte-
rius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructifi-
cemus Deo.

Mors legis explicatur ab eo, cum ait, Per
corpus Christi. Lex enim, sanctitatis vmbra
continebat, Christus autem ipsum sanctita-
tis, atque iustitiæ, corpus, hoc est, ipsam ve-
ram, expressam, & solidam, iustitiæ rationem
continet. Corpus enim Christi, significat ip-
sam iustitiæ vim, atque gratiæ Diuinæ sum-
mam, omniumq. celestium virtutum, atque
bonorum, complexionem, quam olim lex my-
steriis adumbrabat. Interuentu igitur Chri-
sti, in quo est iustitiæ corpus, vmbra iustitiæ,
quæ sita erat in figura legis, euauit. Super-
uacanea est enim rei illius vmbra, quam iam
oculis præsentem intuemur. Vt igitur esset
aliquis vsus in lege, ante quam Christus ad-
ueniret, post illius aduentum nullum vsum
habere potuit. Vt enim vmbra corpori, ima-

go veritati, ita fuit necesse, vt lex Christo con-
cederet. Hac igitur ratione, Christus legi si-
nem imposuit. His quidem verbis, Paulus le-
gem extinctam asserit. Vt verborum tamen
offensionem vitet, non dicit, Lex mortua est,
sed, quod tantundem valet, Legi estis mortifi-
cati; hoc est, a legis imperio liberati. Nec
enim eximi e legis, dominatu poterant, nisi
prius ipsa lex interiret. Causam autem inte-
ritus legis ad corpus Christi refert. Cum igitur
lex mortua sit, inquit, non est, cur, impe-
diti religionē, vereamini, legis instituta re-
linquere, vt ad alium, virum vos adiungatis.
Neque enim est vobis adulterij crimen per-
timendum, si alterius viri, matrimonium
tenueritis, cum iam prior, & vita discesserit.
Immo, magna causa est, quod summo quoddā
gaudio afficiamini, cum tam feliciter matri-
monij condicio vobis commutata sit. (Olim
enim eratis sub lege, quæ quidem vitam da-
re non poterat; nunc vero estis illi copulati,
qui mortem, seipsum a mortuis excitando,
profligauit. Cum igitur vires mortis incide-
rit, & peccatum, vnde mors exsistit, euerte-
rit; facile poterit, a vobis peccati, atque mor-
tis, pestem arcere, vt vberissimos iustitiæ fru-
ctus vobis, ad Dei gloriam, pariat. Vt autē
magis huius sanctissimi matrimonij felicitate
tem explicet, miseriam illam, in qua versabā-
tur olim homines, sub lege in oculis defigit.

Cum enim essemus in carne, passionē
peccatorum, quæ per legem erant, ope-
rabantur in membris nostris, vt fructifica-
rent morti.

Carnem appellat interdum, vt iam supra
vidimus, illam adumbratam sanctitatis spe-
ciem, corporeis sensibus occurrentem, mini-
meq. intimas animi sordes eluentem, in ima-
gine tantum iustitiæ constitutam. Peccati ve-
ro affectiones per legem viguisse dicit; quia
per legem non fuerunt compressa, sed multo
vehementius incitata. Vt enim truenlenta
bellua, vinculis constricta, instam feritatem
minime remittit, sed acius irritatur; ita me-
tu aliquandiu compressa cupiditas sit, multo
immanior, atque truculentior. Reuocat igitur
Paulus in memoriam miseriam illius graui-
tatem, cui erant homines obnoxij, cum es-
sent sub lege. Cum enim cupiditatis imperiū
per legē excisum minime fuisset, eueniebat,
vt homines, in lege, vi, atque fraude, cupidita-
tis adacti, facinora morte, & cruciatu sempi-
terno, vindicanda susceperent. Hoc est enim,
Fructificare morti. Quod si hoc erat in extre-
ma calamitate ponendum; quanta tandem
felicitas existimanda est eorum, qui, hac im-
manitate liberati, vires Diuinas adepti sunt,
quibus fructus vitales, atque sempiternos, ef-
ferre possint.

Nunc

Nunc autem soluti sumus a lege mor-
tis, in qua detinebamur: ita vt seruia-
mus in nouitate spiritus, & non in vetusta
te litteræ.

Solutos dicit, vt libertatis nomine in pristi-
næ seruitutis odium illos adducat. Mortuos
legi dicit, duplici quidem ratione: Prima, quia
necesse fuit, vt dictum est, vt veritatis præsen-
tia veritatis imago cessaret: Altera, quia Chri-
stus omni crimine liberat. Cum igitur omni
scelere soluti sumus, nullum a lege supplicium
formidamus. Ergo, cum lex nihil aliud effice-
ret, quam, vt, vel iustitiam obscure designa-
ret, & vtraque ratione constet, fuisse Christi
præsentia sublata; recte dicitur Christus
mortem illi attulisse. In qua detinebamur, in-
quit, quia, vt, ad Galatas scribēs, ait, Propter
transgressionem posita erat. Cum enim ho-
mines iura naturæ certatim violaret, fuit lex
imposita, vt, supplicij metu, eorum intempe-
rantiam aliqua ex parte coerceret. Sed, cum
non eos cupiditatis imperio liberaret, liber-
tatem non attulit, sed seruitutem duplicauit.
Ad dominatum enim cupiditatis alius domi-
natus accessit, nempe, legis; quo miseros ho-
mines difficillima, atque molestissima, reli-
gione obligaret, & assiduo supplicij metu per-
terreret. Nouitas est, illa forma Diuina, in
quam, Christi gratia, restituti sumus. Ea vero
gratia facit, vt mens, iam spiritu Diuino re-
nouata, splendoreq. Diuinæ lucis illustrata, fa-
cillime, & cum magna quadam iucunditate,
præclara facinora perficiat. Littera, apud Pau-
lum, est lex Diuina, non animis insculpta per
fidem, sed tabulis tantum inscripta, quæ, cum
metem suā ui minime sanat, sed tantum capi-
te fanciat, si quis a se peccati morbum non de-
pulerit, homines, sine vilo fructu, angore con-
scientiæ confectos, exanimat. Est igitur Veru-
tas litteræ, inane illud scriptæ legis studium,
& cultus ille carimoniarum antiquarum, reli-
gioni, sanctitatiq. sine vilo fructu, tributus.
Vt igitur Spiritus nouitas vitam continet; ita
Vetustas litteræ mortem, atque supplicium,
irrogat.

Quid ergo dicemus? lex peccatum est?
Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi
per legem. nam concupiscentiam nescie-
bam, nisi lex diceret: Non concupisces.

Fuisset hæc oratio fortasse, magnæ offensio-
ni Iudæis, nimium legi deditis, quod prima
specie videretur Diuinæ legis vituperationē
illa minime dignam continere. Videbatur
enim Paulus ipsi legi causam mortis assigna-
re; & sic colligi poterat, Legem esse in peccati
loco habendam. Proprium enim peccati mu-
nus est, mortem inferre. Si igitur ipsa lex mor-
tem offerebat; sequitur, vt esset, instar peccati

detestanda, atque adeo pro peccato ducen-
da. Ne igitur ex hoc loco posset quisquam vel
Paulo crimen obijcere, vel Dei legem pecca-
to affinem iudicare; interpretatur ipse Pau-
lus mentem suam; atque docet, mortem no-
stram nullo modo legi, sed peccato, esse tri-
buendam. quod tamen peccatum legis occa-
sione creuit. Ita igitur legem omni crimine li-
berat, vt illius imbecillitatem apud omnes
magis testatam relinquat. Vtutur autem per-
sonarum mutatione. Differit enim, sub perso-
na sua, de vniuerso statu generis humani, do-
cens, qualis fuerit ante legem, qualis sub lege,
qualis postremo post abrogatam legem. Fuit
quidem ille ante legem inquinatus, & defor-
matus, omniq. ratione conturbatus; sed lon-
ge conturbatior, atque calamitosior, post le-
gem. Exstincta vero lege per corpus Christi,
tum demum fuit felix, & opulētus, omnibusq.
rebus optime constitutus. Omnis autem causā
sa miseriam a peccato fluxit. Ergo, quo pecca-
tum grauius exstitit, eo necesse fuit, vt gra-
uius exitium esset illius opera conflatum.
Quod autem grauius peccati post acceptam
legem exstiterit, probat, ea ratione, quod pec-
catum non fuerit ante legem cognitū. Quod
non sic est accipiendum, vt nulla fuerit ante
legem peccati cognitio; sed, comparatione
vtens, dicit, non fuisse cognitum peccatum,
nisi per legem, quia non erat adeo explorate
cognitum ante legem. Erat enim mens homi-
num, propter inueteratam peccandi consue-
tudinē, nimium obscurata, rationisq. lumē
propemodum extinctum. Non poterant igitur
homines ita clare cernere, quid esset in vi-
ta sequendum, quid rursus omni studio fugien-
dum, in quo esset vitæ beatæ summa collocan-
da. Non erat omnibus perspectum, & cogni-
tum, an Deus res humanas curaret, an scelerē
offenderetur, atque maleficia puniret, an
posset hominibus aliqua religione placari.
Præterea, multa erant flagitia, quæ suspica-
bantur homines absque scelere suscipi. Erant
præterea, qui, quasi Deus minime posset inti-
mos animi sensus inspicere, credebant, non
esse cogitationes impuras in crimine ponen-
das, omneq. scelus effectu tantum suscipi, non
autem cogitatione contineri. In illa igitur
tanta rerum obscuritate, & ignoratione, mi-
seri mortales, lenta tæbe corrupti, cum mino-
re sensu doloris interibant. Accessit deinde
lex, quæ, res humanas Deo curæ esse, demon-
strauit. Hæc igitur religionem sanxit; officia
descripsit; ad pietatem instruxit; a scelere de-
terrui; ad honestatem præmijs allexit; a tur-
pitudine penis auocauit; omni denique ra-
tione naturæ legem instaurauit; & effecit, vt
nemo posset inscitiam sceleris a se suscepto
prætereundere. Ergo, cum nihilo secius homines
disciplina legis illius imbuti, peccarent; appa-
ret profecto, quantum fuerit additum ad eorū
pestem, atque perniciem. Paulus autem,
hoc

hoc in loco, cum ex legis doctrina peccati grauitatem colligere vellet, reliquis praeceptis omisis, vnius tantum meminit; vel, quod esset vis illius minus multis cognita, qui fortasse credebant, non posse scelus cogitatione constari; vel, quod eo reliqua omnia iustitia praecepta continerentur. Cum enim omnes iniuriæ ex effrenata cupiditate oriantur; qui cupiditatis immanitatem refecat, omnem iniuriæ causam præcidit. Commodissime igitur fuit Diuina lex, nefariæ cupiditatis prohibitione, conclusa. Non concupisces, inquit, domum proximi tui, neque desiderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, neque quidquam eorum, quæ illius sunt. Cum igitur tam diligenter fuissent a lege omnia vitæ officia descripta; necesse profecto erat, si peccatum tolli non posset, ut esset longe funestius.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

Non lex, inquit, quæ ad salutem data fuit, mihi pestem, & exitium, comparauit; sed peccatum, hoc est, insita in natura mea libido & cupiditatis importuna petulantia, quæ legitimum imperium respuit, & impetu cæco in omnes pestes incurrit, cum lege comprimitur, & elidi non posset, sed tunc magis esset irrita, atque, propter odium legis, efferata, prouit tandem se se; atque cum immaniore temeritate, & impudentia, ius Diuinum violauit. Duplici itaque ratione, peccatum fuit atrocius, atque pestilentius. Primum, quia fuit contra clariorem Diuini iuris explicationem susceptum; deinde, quia cum maiore quodam impetu cupiditatis incitatum.

Sine lege enim peccatum mortuum erat: Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum.

Neque peccatum ante legem mortuum fuit; (satis enim magnis viribus in orbem terrarum inuasit) neque vixit quisquam, naturæ beneficio, ante legem. Regnavit enim mors ab Adam usque ad Moysen. Sed hoc dicit Paulus, minime esse peccatum cum peccato conferendum. In tantis enim ignorantie tenebris ita languidum erat peccatum, ut vix posset homines vim illius sentire. Multum enim erat detractum de illa iuris Diuini notitia, quæ fuerant a primordio humani generis instituta. Longo enim temporis progressu multiplicata flagitia mentem humanam hebetiorem reddiderant. Ergo, & peccatum magnam virium partem amiserat. Non igitur tam graui leto homines interimebat. Mos igitur illa, ad mortem, quæ post legem

existit, collata, vita propemodum erat existimanda. Sed, cum lex, inquit, accessisset, ignorantia, tenebras animo meo offusas dispulisset; peccatum, quod mortuum censebam, tantas repente vires collegit, ut tum demum vivere, atque robur antiquum recuperare, videretur. Ego igitur, qui a principio vim peccati mortiferam paulum admodum sentiebam, me tum demum plane mortuum iudicaui.

Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit.

Quod lex ad vitam data fuerit, ex multis Scripturæ locis constat; in quibus videmus, omnem vitam illius, verissimo, atque sanctissimo, cultu contineri. Qui fecerit, inquit, cæ homo, viuet in eis. Sed, si gratiam Diuinam remoueas; quid iuuabat, vitam a lege verbis tantum ostendi, si re vitam dare non poterat? Nec enim poterat, legis tantum vi, lex ipsa seruari. Nec enim lex extrahebat peccati dominatum. Peccatum autem, hoc est, cupiditatis intemperantia, mentem humanam errore complet, atque decepta in pestem, atque perniciem, rapit. Nam, aut voluptas violento quodam lenocinio mollium animum demeritis statu deiecit; aut dolor fractum, & excruciatum, a iudicio detorquet; aut libido furentem rapit; aut metus illi tenebras obducit; aut quibus alius eiusmodi motus sic eum exagitat, ut caligine circumfusum in fraudem capitalem conijciat. Sed quo vis libidinis est immanior, eo animus in maiorem fraudem impellitur. Porro autem, post laram legem, scripto officia sancientem, cupiditas longe acrius exarsit. Nescio enim quo modo, illa etiam, quæ non valde expetenda esse videbatur, postquam prohibita sunt, cupiditatem vehementius incendunt. Cum igitur lex cupiditatem non comprimeret, sed irritaret; & cupiditas erroris crearet, animumque decipiat; rectissime dictum est, cupiditatem, occasione accepta, per legem, decepisse, hoc est, humanam mentem in maiorem fraudem impulsisse. Non igitur lex vilo modo culpanda est, sed peccatum.

Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum.

Meritibus laudibus legem ornat. Sanctam enim appellat; quod ad omnem impuritatis labem repellendam tradita sit. Iustam; quod exactissimam æquitatis descriptionem contineat. Bonam; quod ad immortalis vitæ fructum conferatur. Quod igitur? Num salutaris illius vis, atque natura, conuersa est ad perniciem?

& quæ

& quæ spem vitæ immortalis ostendebat, ipsa mihi interitum machinatur? Minime. Sed insitum in animo peccatum, quod inheret penitus, quod venenum mortiferum diffundit, quod non modo lege sublatum non fuit, sed etiam occasione legis auctum, & amplificatum, est id, quod mentem meam interimit.

Vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat super modum peccans peccatum per mandatum.

Peccatum, hoc est, insita in natura cupiditas, legi Diuinæ contraria; peccat, quoties animum in fraudem impellit, atque scelus suscipere, importunitate sua, cogit. Peccabat igitur cupiditas ante legem. Animos enim hominum dominatu suo opprimebat, atque in omne scelus instigabat. Cum autem lex aduenisset, & cupiditas illam insitam feritatem maiore quadam impudentia, atque legis impio contemptu, cumulasset, peccauit multo sceleratius. Homines enim, additi cupiditati, cum neque legis quidem seueritate refrenari potuissent, quin cupiditati seruissent, quæ eos cæcos, atque præcipites, in omne flagitium ferebat, ipso legis bono ad maiorem vitæ suæ pestem abusi sunt.

Scimus enim quod lex spiritalis est: ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.

Assignat totius humanæ miseriæ rationem; ut clarius cernamus, quomodo fuerit per legem maior quædam perniciēs hominibus, a Diuina gratia nudatis, inuecta. Non possum, inquit, vilo modo legi Diuinæ subdici, quamdiu abest a me gratiæ Diuinæ præsidium. Cur ita, quæso? Quia rapit me cupiditas, tyrannideque sua ita constringit, ut non possim vilo modo, per me, illius vinculis expediti. Ergo, necesse est, ut carnis impuritatem sequar, ut furore illius exagiter, ut me omni flagitio, atque scelere, contaminem. Lex autem Diuina, ad mentis lumen, ad animi continentiam, ad sanctitatem vitæ, dirigitur, quæ omnia pugnant cum cecitate, cum flagitio, cum improbitate carnis, cui iam sum vilissimo pretio addictus. Prius igitur necesse est imperium in me ipsius carnis excindi, quam ego me possim ad studium ipsius legis applicare. Sum enim tæterrima, atque maxime detestanda, seruitute constrictus. Seruitutis vero magnitudinem ex-

plicat, cum dicit, se compelli facere ea, quæ non probat, quæ nefaria iudicat, quæ iudicio mentis execratur. Si enim seruitus est, alieno arbitratu vivere; certe constat, non aliam seruitutem appellandam, quam nefariæ cupiditatis obsequium. Numquam enim sic mentis nostræ natura flagitijs obruitur, ut non indoles illius appareat. Ergo & honestatem appetit; & turpitudinem odit; & Diuinæ vitæ similitudinem concupiscit; & flagitiorum omnium colluiem tetram, & impiam, seq. minime dignam, iudicat. Cum igitur libidini ministrat, non tunc mens nostra, quod ipsa vult, facit, sed, quod sibi a libidine imperatum est, inuita quodam modo, atque recusans, exsequitur. Porro autem, cum non simplex sit naturæ vitæ cupiditas, sed multiplex, & infinita; consequens est, ut animus, cupiditatis imperio constrictus, in multas partes distrahatur, atque crudelissime laceretur. Hinc enim eum libido carpit; inde rapit avaritia: hinc ambitio sollicitat; inde formido concutit: & ne plura persequar, alia ex alijs partibus cupiditates inuadunt, quæ illam dilanient, atque acerbissimo cruciatu conficiant. Numquam igitur, quod vult, efficit; sed sub turpitudinis ipsius nutu degit; atque flagitio sese impurissime submittit. Quo quid fieri potest miserius? Mentis naturam, ad Dei similitudinem informatam, ad imperium natam, ad Diuinam gloriam factam, tantum se abiecit, ut ipsi flagitio, dedecori, & turpitudini, ministraret, fiatque vilissimum ipsius peccati mancipium? Nec enim ipsa temeritatem cõcreet; sed temeritate, & amentia, ducitur; nec motus animi regit, sed tempestate immoderata iactatur; nec animos denique gubernat, sed, a gubernaculis deiecta, furorem, & amentiam, sequi compellitur. Sic igitur fit, ut acerbissimas penas luat. Quamuis enim breuissimo temporis spatio, futili aliqua voluptate, deliquescat, ubi tamen furibundus ille motus effluit, qui iudicium impediēbat, quo minus dedecus, & turpitudinem suam, animaduerneret; flagitij conscientia torquetur, & assiduo angoris cruciatu conficitur. Sic igitur breuissimi, atque fallacissimi, gaudij vsuram perpetua quædam molestia, & agritudo, consequitur. Videt enim homo, magnum esse in peccato dedecus, magnumque flagitium. Cernit etiam, scelus esse mortem, & cruciatu, dignissimum; & tamen, dominatu cupiditatis, in pestem ante oculos positam ruit. Ea igitur de causa, post admissum scelus, & dedecus sumum, se penumero lamentatur, & metu etiam contremiscit. Quo modo igitur, inquit, quod enim operor, non intelligo? Si enim nocens homo non intelligit, quid agit, cum peccat, neque peccati culpam sustinebit, nec

Olor. Tom. 2.

Hh

que

que postea peccati recordatione cruciabitur. Omnis enim ille conscientia cruciatus intelligentia Divini iuris efficitur. Ideo enim dolet, & angitur, quod intelligit sese dedecus admisisse morte dignissimum. Recte sane. Verum tamen eo tempore, quo peccant, homines, minime vident. Cupiditatis enim magnitudine perturbati, iudicium suum servare non possunt. Eripit enim mentem libido; metus etiam animum a statu detorquet; & reliquæ perturbationes, aut blanditijs iudicium corrumpunt; aut potentia rescindunt; ut nequeat tunc ad illum punctum temporis quisquam recte de rebus expetendis, & fugiendis, statuere. Exsistit enim repente quidam æstus, atque caligo, quæ mentem in exitium præcipitat. Nec enim tunc sequuntur homines, quod rectum, & salutare, iudicabāt, sed quod cupiditas, tamquam iucundum, fallacissime proponit. Vnde illud, Video meliora, proboque, deteriora sequor. In eandem igitur sententiam Paulus, interposita flagitiosi hominis persona, dicit, Nescio quo modo tunc me cupiditas instigat, & animo meo tætra quædam nox offunditur, quæ officij sensum eripit, meq. a pristino meo iudicio deducit, ut tunc ea faciam, non quæ recta, & honesta, iudicabam, sed quæ tætra, & impura, odioq. digna, censebam.

Si autem quod nolo, illud facio: confentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.

Ipsæ, inquit, scelestus, & impurus, omnique flagitio contaminatus, cum in me nefarium facinus admisi, ipsi Divinæ legi, honestatis, atque sanctitatis, testimonium do. Me namque mei ipsius pudet, mihiq. ipsi displiceo, meoq. dedecore conturbor; neque solum oculos hominum vitare, sed meam ipsius conscientiam effugere, cupio. Si igitur tantum dedecus esse statuo in ipsius legis transgressionem, si tam ignominiosum existimo flagitium, quod est Divinæ legi contrarium; certe legem ipsam decerno totius honestatis, atque sanctitatis, disciplinam continere. Cur igitur mecum ipse discordo? cur in ea sententia non permaneo? Quia sum quodam modo libertate spoliatus. Carnalis enim sum, hoc est in cupiditatis impuræ dominatu constitutus. Nec enim hoc, quod facio, mea sponte, hoc est secundum mentis meæ naturam, facio. Sed peccatum, cui servio, mihi legem durissimam imponit, ut mihi ipsi dedecus inuram; mihi pestem, & exitium, comparem; meque, fallacissima voluptatis imagine delu-

sum, in sempiternum cruciatum dedam. Nihil inest enim in carne mea (hoc est in corporis cupiditate, cum recta ratione non committitur) honestum, nihil præclarum, nihil expetendum; sed omne, quod in se continetur, est scdum, turpe, flagitiosum, atque mortiferum. Ab illa igitur omne malum, meum nascitur; illa mihi insidias tendit; illa mihi perniciem infert. Illi igitur, non naturæ mentis meæ, est id, quod impure committo, tribendum. Id enim facio, quod amor impurus, quod tætrum odium, quod iracundia, quod ambitio, quod denique cupiditas, atque libido, me facere compellit. Vnde colligitur, quam miserranda servitute oppressi sint, qui nondum sunt, Dei gratia, in libertatem vindicari. Ea enim sunt oppressi tyrannide, quam neque ratio, neque disciplina, nec lex quidem ipsa, delere potuit. Sed, inquit, id neque cupiditatis immanitate, neque naturæ imbecillitate, sed ignavia tantum cu iusque, accidere. Nam, si voluissent homines naturæ vires excitare, se seq. ad disciplinam legis instituire, facile potuissent libidinis immanitati resistere. Ne id igitur dici posset, adiungit:

Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Inuenio igitur, legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.

Hinc cerni, inquit, potest, quantum mihi malum insideat. Nam, cum, & ratione, atque lege, institutus, volo, decerno, & statuo, præclarum aliquod opus moliri, nullum exitum inuenio. Confestim enim in me cupiditas incurrit, totumq. a studio honestatis auertit, atque ad sui obsequium traducit. Sic igitur evenit, ut non, quod præclarum existimabam, quod exsequi cupiebam, ad quod etiam perficiendum conatum animi conferebam, efficerem; sed id, ad quod me nefaria cupiditas incitaret, patrarem. Maius igitur malum est, quam ut ei humana ratione possit obfisti. Quod, multo etiam magis, cum me ad studium legis adiunxi, verum esse, cognoui. Cum enim legis sanctitas mihi admiraanda videretur, tum, metu etiā supplicij perculsus, ad illius me studium contuli; atque ita rationem comparaui, ut omnem vitam ad legis ipsius normam dirigerem. Sed ipsa cupiditas impetu suo me perculit, & abiecit; atq. ab omni legis studio retractum sibi parere coegit. Nihil igitur aliud mihi lex ipsa præstitit,

tit, quam ut clarius intelligerem, esse inuictum malum id, quod mihi inheret, nisi Deus illud præsentis ope discutiat. Inueni igitur, per legem, nullum eam alium fructum mihi attulisse, præter gravissimam mali pestiferi, quod mihi perpetuo insidet, intelligentiam.

Condelector enim lege Dei secundum interiorem hominem.

Homo interior, ut iam superius admonuimus, est ipsa mens, & ratio, ad Divinam expressa naturam, cuius indoles ad honestatem tanta est, ut numquam possit omnino scelorum omnium collusione restingui. Quamvis enim sit homo tæter, & impurus, omnique scelere contaminatus, mente tamen indicat, nihil esse virtutis ad speciem iucundius. Ob id igitur, scelus sum, quantum potest, occultat, virtutemq. simulat, atque officij sanctitatem ementitur. Quod certe numquam effecisset, nisi singularem dignitatem in virtute positam existimasset. Ergo improbos etiam honestas, specie, & natura, sua, commouet, & cum per inuidiam licet, aliquando etiam delectat. Cum ergo Divina lex omnem decoris, & honestatis, excellentiam descriptione contineat, fieri nequit, quin impuri etiam homines eam sepe numero comprobent, illiusq. sapientia, atque pulchritudine, capiantur. Mirifice enim cum mentis humanæ iudicio legis illius scriptæ ratio consentit. Vtrique enim est Divina lex. Illa quidem, a primordio humani generis, hominum mentibus inscripta; hæc, post longissimi temporis ætatem, lapideis tabulis incisa. Omnis autem studiorum, & rationum, consensio voluptatem necessariam efficit. Non potest igitur mentis humanæ iudicium non interdum legis Divinæ ratione delectari. Sed hoc intelligendum est; cum tanta sit honestatis species, & amplitudo, ut impuros etiam homines commoveat, in eamq. intuentes voluptate quadam afficiat, non esse conferendam eam voluptatem cum ea, quam casti, & integri, homines, ex ipsius verissimæ virtutis specie, atque iucunditate, percipiunt. Hæc enim naturæ voluptas est impedita tenebris, corrupta flagitijs, inquinata dedecore, & cum sceleris dolore, & inuidia tæbe, coniuncta. Illa vero est pura, & liquida, Diviniq. spiritus admirabili suavitate referta. Hoc tamen advertendum est, quod Paulus, ut magis legis, atque rationis, imbecillitatem exaggeret, exponit. Cupio, inquit, natura admonitus, lege vitam dirigere: ratio mea cum illius sensu congruit; ex quo fit, ut studio legis oblecter. Et tamen nullo modo eam legem, cuius sapientiam admior, cuius sanctitatem laudo, cuius specie delector, ob-

servare possum. Causam autem huius tantæ imbecillitatis adiungit:

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Subiicit oculis, & in conspectu ponit, certissimum ruinæ, atque exitij, periculum. Lex membrorum, est illud importunum insitæ cupiditatis imperium, quod contra rationis statum inexpiabile bellum gerit. Lex autem peccati, est tyrannis illa peccati, qua opprimimur, postquam, victi cupiditate, flagitio, & impuritatis, succumbimus. Qui enim facit peccatum, servus est peccati. In prima illa membrorum lege, nempe, in prima congressione cupiditatis, ad flagitia sollicitantis, miram contentionem cernimus. Repugnat enim a principio ratio, atque conatum ad obstitendum natura comparat. Sed non diu resistit. Nec enim vires habet, quibus immanem illum impetum cupiditatis reprimat. Postquam vero cedit flagitio, & a lege peccati confringitur, tum denique totam se tradit peccati ipsius imperio, ita tamen, ut, molestia, & acerbitate, naturæ suæ, indolem peccato contrariam esse doceat. Lex igitur membrorum pugnat, ut rationem peccato subiciat. Lex autem peccati, quæ etiam in membris est, operis subactæ iam omnino rationis abutitur. Paulus igitur, ut hanc acerbiter luculentius explanet, Cerno, inquit, armatam cupiditatem; prospicio bellum dirisimum contra statum meæ mentis excitatum; ancipitis prælij eventum reformido; miserum, & funestum, exitum perhorresco. Hoc igitur primum belli apparatu conturbor. Deinde, cum ad pugnam ventum est, sentio me prima impressione prosterni, atque captum alligari, & in peccati servitutem abduci.

Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Corpus, ut iam non semel diximus, est, cuiuslibet rei vis, robur, atque firmamentum. Mors autem, pro clade, atque communi plaga, ponitur. Quale est illud, quod est in Exodo: Rogate Dominum Deum vestrum, ut auferat a me mortem hanc. Corpus igitur mortis, hic, non est corpus humanum morti obnoxium, ut quidam vertit, sed tætera pestis vis, atque cladis mortifere magnitudo, quæ nobis a feritate cupiditatis impendet. Cui igitur Paulus elegantissime miseriam illam hominis cupiditatis viribus oppressi descripsisset, & servitutis illius miseriam rationem oculis subiecisset; ut magis maior. Tom. 2. Hh 2 gnitu-

gnitudinem cladis explicaret, sub persona hominis, ope Diuina destituti, atque tantis vndiq. malis circumuenti, exclamat: O me infelicem, & ærumnosum; quo modo poterō tantam vim pestiferæ cladis arcere? Video, hostes immanes, bellum crudele, & exitiosum, moliri. Video, me, in pugna, cōcissum, & captum, alligari, atque tæterrimis dominis in miserrimam seruitutem addici. Num fugiam? At, hostes inclusos in corpore meo gesto, qui me penis acerbissimis, quocumque me confero, persequuntur. Num rationis opes excitabo, quibus eorum immanitatem coerceram? At, quam parum ea per se possit, animaduerto, cum eam vexatam, & direptam, & spoliatam, importunitate cupiditatis adspicio. Num ad Diuinæ legis opem confugiam? Sed tantum abest, ut ea, per se, mihi posset opitulari, ut, postquam illam accepi, peccatum in me violentius irruerit, & ego maioribus ruinis oppressus sim. Vnum igitur remedium est, ut, omnibus opibus, siue naturæ, siue legis, omnino diffidēs, me totum Deo committam, illius auxilium implorem, illi meam salutem credam, in illo cuncta vitæ, atque dignitatis, præsidia constituam, qui solus me potest et tantis malis eripere. Illius enim præsidio cinctus, illiusq. ope defensus, numquam male pugnabo, sed de omnibus hostibus meis clarissimū triumphum ducam. Ille namque, ut ait Dauid, est robur meum, scutum meum, arx munitissima vitæ meæ, firmissimum salutis, atque dignitatis, meæ præsidium. Præcinxisti, inquit, me virtute ad bellum, & strauisti insurgentes in me sub me. Quamuis igitur omnibus periculis vndique cinctus sim, summisq. immanissimorum hostium machinis oppugner; cum tamen ad vnius Dei gratiam fide confugio, Christi auxilio confirmatus, omnes copias fundo, clarissimamq. de cunctis hostibus victoriam adipiscor. Qui igitur eram ante legem miser; post legem miserrimus; nunc, lege solutus, Christi, præsidio corroboratus florens, atque beatus, sum existimandus. Huius felicitatis vim, ut magis explicaret, in dei laudes prorumpit.

Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

Græci habent, Gratiarum ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum, quod idem omnino valet. Significat enim hæc gratiarum actio, se fuisse, Dei gratia, per fidem, a Christo, ex illo corpore mortis ereptum, atque in arce tutissima locatum.

Igitur ego ipse mente serui legi Dei: carne autem, legi peccati.

Colligit ex hac disputatione, esse in nobis

10 duplicem naturæ sensum; alterum, decoris, & honestatis, cum lege Diuina congruentem; alterum, flagitij, atque turpitudinis, cum lege peccati consentientem: illum, ad hominem interiorem, id est, ad mentis naturam, esse referendum; hunc autem, ad exteriorem, hoc est, ad inconsideratam corporis naturam, & cupiditatem, reuocandum. Inde igitur illud bellum, inter corpus, atque mentem, assidue concitatum. Caro enim, inquit alibi, concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem. Animus igitur noster nunc mentis naturam sequitur, nunc corporis cupiditati subijcitur. Cum rectam rationem sequitur, legi Diuinæ pareat; cum se corpori subdit, lege peccati deuincitur. Sic fit, ut aut beatus sit, aut miser omnino: quod quidem simul fieri nulla ratione potest. Aut enim mentis imperio, in animo rectissime constituto, corpus ipsius rationis imperio subijcitur, omniaq. tunc lege, & ordine, continentur, atque Diuina quadam moderatione reguntur; aut mens ipsa, victa dominatu cupiditatis, opprimitur, & corpori seruit, & libidini ministrat, & tunc ipsa temeritas in animo dominatur. Cum mens imperat, omnemq. hominis naturam gubernat; tunc est animus liber, & florens, atque beatus, omnibusq. bonis opulentus. Est enim Dei lege constitutus. Cum vero corpus animum seruile sibi compellit, tunc victrix exultat improbitas; omniaq. temere commiscuntur, atque perturbantur; ipsaq. mens, robore antiquo ferre, & dignitate, spoliata, tyrannide peccati constringitur. Omnis igitur animi felicitas est in recto mentis, atque rationis, imperio constituta. Sed, cum ratio non possit vllō modo contra cupiditatis immanitatem regnum tueri, necesse est, ut in Dei mentem respiciat, & opem illius imploret, præsidioq. illius innitatur, atque, ut vno verbo dicam, fide gratiā illius obtineat. Sic igitur erit ab omni calamitate defensus; quemadmodum sequens sententia declarat. Par enim est, ut, postquam vidimus, in quanta miseria versarentur homines, qui legem non acceperant, & quantis difficultatibus impliciti fuerint, qui legis ostentatione tuebantur, videamus nunc explicatius, quam beati sint, qui gratia Diuina firmati, & stabiliti sunt. Inquit igitur:

C A P. VIII.

Nihil ergo nunc damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu: qui non secundum carnem ambulant.

Cum Dei numen sit omnibus impijs, atque sceleratis, infensum; effunditur enim ira de celo in omnem impietatem, & iniustitiam, hominum.

num, qui veritatem Dei in iniustitia detinet) cum omnes, qui naturæ præsidij efferebantur, fuerint amentes, & scelerati; cum etiam ij, qui fuerunt ad pietatem instituti Diuinis eruditi, fuerint omnium mortalium scelestissimis relinquitur, eos solos fore a pena Diuina tutos, qui fidem rite coluerint, vitæq. præsidium non in se, non in legis piaculis; sed in Dei clementia, collocauerint. Ij namque omnes, Christi meritis, atque virtute, liberati sunt. Is enim peccatum sustulit; mortem extinxit; legem antiquauit; metum omnem gratioris cladis absterxit. Quid enim metuas, cum nullum supplicium impendeat? Quod autem potest impendere supplicium, cum iam lex nulla sit, quæ poenā nocentes afficiat? Quæ autem lex esse potest, quæ vlciscatur poenā flagitij, cum iam omnia flagitia deleta sint? Lex enim non est imposta iusto, sed iniustus. Extincta igitur, atque deleta, iniustitia, lex exstinguatur necesse est. Sic igitur opus est, omnem metum damnationis expelli. Ergo, cum reliqui mortales sint serui cupiditatis, ministri libidinis, mancipia dedecoris, acerbissimi mortis, sempiternisq. penis, obnoxij, soli, quos Christus sanguine suo lauit, & ex impuri sanctos effecit, & secum Diuinorum munus societate coniunxit, liberi sunt, soli beati, soli bonis Diuinis affluentes. Qui sunt igitur ij tam beati? Num omnes, qui semel sanctissimis sacris expiati sunt, Christi, fidem, atque disciplinam, oratione profitentur? Minime, inquit. Est namque necesse, ut cum eorum etiam oratione vitæ consentiat. Qui, inquit, ambulant, non secundum carnem, sed secundum spiritum. Ambulare, in sanctis litteris, est, vitam instituere, & ad finem certum dirigere. Vnde illud, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Ambulare igitur secundum spiritum, est, Diuinum imperium sequi, omnemq. vitam in sanctis actionibus consumere. Ambulare autem secundum carnem, est, cupiditati obedire, carnisq. flagitia consecrari. Paulus igitur, ut clarius explicet, qui sint illi, qui ad Christum pertineant, ait, eos esse, qui se se ad Spiritum sancti ducunt, & imperium, applicant; qui non cupiditate corporis, sed Diuina mente, omnia merentur; qui denique, ex præscripto Diuini numinis, omnem vitam instituunt. Qui enim semel nomen Christo dedit, fidemq. prodidit, & ad hostes illius, nempe ad libidinem, & impuritatem, transfugit, non Christi minister, sed hostis, habendus est. Non poterit igitur, quamdiu in flagitio est, sibi impunitatem polliceri. Quo modo autem ij, qui sunt Christi, sint metu soluti, consequenter exponit:

Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis.

In eadem loquendi figura commoratur, ut,

sub persona sua, de genere vniuerso differat. Lex spiritus vitæ, est illud summum iustitiæ munus, atque beneficium, apud animos fidelium, Spiritus sancti gratia, collocatum; quo munere viuimus, atque vigemus, Diuinisq. viribus excitamur, & ad omne celestis virtutis genus instruiamur. Continet enim Diuinæ moderationis ordinem, animi constantiam, & grauitatem, vitæ regulam, morum disciplinam, officij legem, a flagitijs omnibus efficaciter auocantem, & ad omnia pietatis, & caritatis, studia mirabiliter inflammantem. Ut autem omnia vno verbo comprehendam, Lex spiritus vitæ, est ipsa lex Diuina, mentibus humanis, opera sancti Spiritus, impressa, & insculpta, non mentem tantum erudiens, sed etiam voluntatem sui studio incendens; ita, ut hominis voluntas sit cum humana mente, summa quadam, atque Diuina, consensione, conspirans. Cum autem lex esset litteris tantum incisa, Lex spiritus appellari poterat. Fuerat enim Dei digito, hoc est spiritus Diuini munere, in tabulis lapideis exarata, ad humani spiritus disciplinam. Lex tamen vitæ appellari non poterat. Quamuis enim mens hominis legem acciperet, cum tamen voluntas esset cupiditati corporis addicta, & a studio Diuinæ legis auersa, mentem ad se rapiebat, atque disciplinam legis, totumq. mentis statum, nefarie conuellebat. Ergo tunc lex non salutem dabat, sed metum mortis incutiebat. Idcirco Paulus eam alibi mortis administrationem appellat. At, cum non libris, sed animis, Diuinitus incisa continetur, totumq. animum moderatione sua deuincit, tum demum sanat animum, mentem illuminat, voluntatem inflammat, totumq. hominis statum admirabili splendore lætificat. Tunc igitur Lex spiritus vitæ potest appellari. Quinque autem genera legum sunt, in quibus hæc Pauli disputatio versatur. Prima quidem, ut temporis rationem sequamur, est mētis lex, quæ quidem est mens, & ratio, prudentis, apta ad Diuinæ legis rationem, honesta præscribens, & prohibens cōtraria, quam Naturæ legem appellant. Huic contraria est tyrannica membrorum lex, peccati tributum imperans, quæ, cum ad se hominis voluntatem raperet, erat impedimento, quo minus ad mentis legem possent officia perpendi. Hanc porro membrorum legem lex peccati subsecuta est. Quamuis enim libido sensibus facies admoueatur, non tamen peccatum imperium habet in nobis, ante quam ratio victa succumbat. Postquam vero peccato cedimus, tum leges illius accipimus, atque, ad idem flagitium sapius iterandum, ipsius immanitate, compellimur, & in tantum errorem rapimur, ut nequeamus vera, recta, simplicia, contueri. Huic malo subuenit scripta lex. Errorem enim sustulit; salutis viam aperuit; quantum esset in scelere ma

li, demonstravit. Sed, cum ea mentem sanare non posset, nullam nobis opem attulit, sed tantum gravitatem mali, ex quo nos eximere non potuit, indicavit. Accessit postremo lex spiritus vitæ, nempe Spiritus sancti gratia, & lex Diuina, atque sempiterna, non chartis, sed animis, inscripta per fidem, summa totius animi voluntate, & studio, comprobata, atque (vt vno verbo dicam) iustitia vera, Diuinis opibus egregie cumulara, Christi meritis, atque virtute, per fidem, concessa. Hæc cupiditatis immanitatem compressit; hæc peccati tyrannidem excidit; hæc rationis errorem detrahit; hæc legis infirmitatem depulit: hæc igitur sola potuit salutem generis humani constituere. Vitia namque radicibus extirpauit; mentem illustrauit; animos ægros sanauit; vires hominum confirmauit; eosque, humi defixos, ad cæli conspectum excitauit; & studio Diuinitatis inflammauit. Quod igitur viuo, quod cælesti luce fruor, quod valeo, quod opibus abundo, quod dignitatem retineo, non natura, non legi, sed huic Spiritus sancti gratiæ; Diuinoq. iustitiæ muneri, est in acceptis referendum. Hoc enim præstitit hæc lex spiritus vitæ, quod scripta lex præstare nullo modo poterat. Quare autem non posset, exponit:

Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Legem infirmatam fuisse per carnem, dicit, quia caro, quam Legem membrorum appellat, erat impedimento, quo minus lex Diuina exitu præstaret, quod sibi proposuerat. Hoc enim erat illi propositum, vt homines castos, & sanctos, efficeret. Tantus erat autem carnis, hoc est, impuræ cupiditatis, in homine dominatus, vt nemo, per se, posset legi obedire. Violenter enim abstraherat cupiditas omnes mortales a Diuina legis studio. Nullo igitur modo poterat lex ad finem sibi propositum peruenire, ante quam esset cupiditas elisa, neruiq. illius incisi. Hoc autem humanis viribus fieri nullo modo poterat. Erat igitur legi, nisi Deus singularem præsentis numeri opem attulisset, perfectione sua carèdum. Ob id igitur misit Deus in terras filium suum, vt, in specie carnis peccati delitescens, carnis imperium excinderet, & peccati tyrannidem euertiret, vt sic tandem iustitia, in quam lex ipsa respiciebat, in nobis posset absolui: quæ ad modum fuerat ab ipso Deo prædictum per Ieremiam, Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum; & in corde eorum scribam eam.

Item alibi, Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant a me. Similiter apud Ezechielem, Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini. Quod autem, opera Christi, esset humanum genus ad iustitiæ perfectionem perueniturum, demonstrat alibi, dicens, Et seruus meus Dauid Rex super eos, & pastor vnus erit omnium eorum, & in iudicijs meis ambulabunt, & mandata mea custodient, & facient ea. Hæc autem, quam futuram Christi opera prænuntiavit Ezechiel, est illa perfectio legis, quam lex intuebatur. Non enim auditores, sed factores legis, iusti sunt apud Deum, vt Pauli verbis vtar. Ergo, cum legi nemo, per se, posset obedire, propter carnis violentiam; hanc autem violentiam Christus virtute sua compressit; legis perfectio, quæ in hac spiritali, atque virali, lege consistit, quam a Christo accepimus, ad Christi numen renouanda est. Is enim effecit, vt, quod erat lege sanctum, quod quidem ad veram iustitiæ rationem faciebat, possemus efficere. Non est igitur hæc perfectio legis in nobis, nec in ipsa quidem lege, sed in Christi gratia, ponenda. Hoc tamen intelligendum est, nullam fore nobis cum Christo coniunctionem, absque hac legis perfectione, quæ quidem est obedientia fidei. Si enim non ambulauerimus secundum spiritum, omniaq. officia nostra ad legis illius Diuinæ, atque sempiternæ, studium contulerimus, non poterimus fructum illum amplissimum, atque omnium maxime expetendum, ex Christo percipere. Sensus igitur Pauli hic est: Cum salutem nemo consequi posset absque iustitiâ; iustitia vero consisteret in legis cultu, secundum eam rationem, qua mores hominum componebat, & homines hominibus deuiciebat, & animos ad studium veræ religionis excitabat; legem autem nemo posset obseruare, quamdiu in nobis cupiditas regnat; regnum autem cupiditatis nullis opibus humanis euerti possit; fuit opus, Dei singulari præsidio, quo posset lex finem suum consequi, atque promissa conficere. Misit ergo Deus filium suum, vt peccatum euertiret, vt, illius impedimento sublato, nos legi obsequentes, atque, ita, sanctos, efficeret. Duo tamen hoc in loco consideranda sunt. Primum, quæ sit illa peccati similitudo, quæ fuit in Christo; deinde, quid est illud, quod Paulus ait, De peccato damnauit peccatum. Quod autem ad primum attinet, satis constat, omnem laborem, & dolorem, metum, angorem, sollicitudinem, & reliquos morbos animorum, a peccato profectos esse. Peccatum enim florentem statum hominis affixit; & mortem, & reliqua mala, quæ mortalem condicionem necessario consecuta sunt, in res humanas inuexit. Quoties igitur

igitur naturæ imbecillitatem, & miseros hominis vitæ casus, & varias ægritudines, quæ lacerant animos, cogitatione complectimur, toties opus est peccati nobis in mentem veniat, per quod in hæc tam multa incommoda ducti sumus. Christi vero corpus nullis peccati sordibus oblini potuit. Opera enim Spiritus sancti, in sanctæ virginis vtero, ab ipso auctore, & architectore, sanctitatis, assumptum fuit. Vt tamen peccata deleter, penas peccato debitas pro nobis sponte sua subiuit. Nam fame, siti, labore, defatigatione, conficiuoluit; humanæq. naturæ imbecillitatem suspirio, gemitu, & lacrymis, indicauit; metuq. etiam appropinquantis mortis affectus, sanguine stillauit, atque mortis atrocitatem cum intolerabili cruciatu perpassus est. Itaque his poenis expressit, corpore suo, similitudinem carnis peccati, id est peccato contaminatæ, cum esset purissimus, atque sanctissimus, vt, penas, quibus erat indignus, subeundo, nos a poenis, quibus valde digni eramus, eximeret. Vere, inquit Isaias, languores nostros ipse tulit, dolores nostros ipse portauit. Hæc est autem similitudo carnis peccati, sub qua Christus peccatum euertit. Nunc videndum est, quo modo peccatum de peccato damnauit. Peccati verbum, apud Paulum sæpenumero designat illam humanæ naturæ prauitatem, & corruptellam, atque libidinem, quam etiam Carnem, & Membrorum legem, nominat. In illam vero, cum Deilegem omni, crimine liberaret, omnem humanæ miseræ causam contulit. Hoc peccatum, vt in eo loco vidimus, peccabat, ante quam esset lex vlla scripta, hoc est, homines in scelus instigabat; post vero legem multo scelestius peccauit, vt fiat, inquit, supra modum peccans peccatum per præceptum. Paulus igitur vtitur loquendi forma, qua rebus, mente, & ratione, carentibus, rationem affingimus, quemadmodum paulo ante contra peccatum illud accusationem instituit, quod improbiissime peccaret; ita nunc, seuero Christi iudicio, peccatum peccati damnatum esse confirmat. Id est, propter peccatum, quod ex se gignebat, fuisse compressum, regnumq. illius extinctum, ne postea ex se posset in illis, quos Christus in fidem suam recepit, peccatum, atque scelus, vllum conflare. Peccati igitur in nobis vi repressa, regnoq. illius euerso, facile poterit iustitiæ munus absolui, nisi rursus, abiecta Christi gratia, carnem amplectamur. Nec enim possumus carnem sequi, quin a Christo repente disungamur. Rationem autem huius dissidij Paulus assignat:

Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt, sapiunt. qui vero secundum spiritum sunt: quæ sunt spiritus, sentiunt.

Vt horum verborum sensum facilius assequamur, est vis Græci sermonis, quo hic Paulus

lus vtitur, breuiter explananda: οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς ὁρῶνται. οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. Est translatio, sumpta ab hostili dissensione, in qua, bello aliquo concitato, alij aliorum factionem sequuntur. Per tinet enim sæpenumero hæc vox πρὸς νῆμα ad significandam partium contentiōem, atque cōcitatum armorum studium: veluti, si dicas: κορίνθιοι τὰ τῶν λακεδαίμονων ἑστράτευον: id est, Corinthij Lacedæmonijs studebant; nepe, vt cum illis bellum contra illorum hostes susci-perent. Vt igitur Paulus admoneat, tantam esse, inter carnem, & spiritum, dissensionem, vt nihil possit inter vtramque factionem conuenire, nobisq. medijs esse nullo pacto licere, ait, Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt; hoc est, carni studet, carnis militiam sequuntur, pro carne pugnam impigre capessunt. Sic etiam, qui spiritui dediti sunt, pro spiritu omne certamen suscipiunt. Sic igitur erit necesse, vt vel sub carnis militia spiritum oppugnemus, vel armis ipsius spiritus carnem extinguamus. In vtrisque enim casibus simul esse non licet. Quanta namque dissensio sit inter carnem, atque spiritum, id, quod sequitur, facile declarat:

Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax.

Perstat in eadem metaphora. Hæc enim vox πρὸς νῆμα, qua Paulus vtitur hoc in loco, pro qua interpret Prudentiæ nomen reddit, est armorum studium, atque partium sensus, ad certamen inueniendum acriter incitatus. Non satis autem habuit, dicere, sensum, & studium carnis esse mortiferum; sed, vt magis illius furorem explicaret, illud Mortem appellauit. Eadem autem ratione spiritus studium Vitam nominat. Quid autem tam distans, quam a morte vita? Cum igitur caro ceco impetu in mortem ruat, spiritus autem ad immortalem, atque beatam, vitam perducat; non ne liquido perspicitur, eos, qui carnem sequuntur, esse spiritus hostes, bellumq. dirisissimum cum Christi mente suscipere?

Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo.

Idem omnino verbum πρὸς νῆμα, quod ante Prudentiam nominauit interpret, nunc Sapientiam appellat: quod est ad eandem verbi Græci vim, & sententiam, referendum. Vbi vero nos habemus, Inimica est Deo, est apud Græcos, ἐχθρὰ, hoc est, Odium in Deum. Est enim amplificatio, a Paulo frequenter vtitur; veluti, cum scelestū hominē scelus ipsum appellamus. Parum enim Paulovisum est, dicere, Carnis studium esse Deo contrarium. Sed, vt magis explanaret, quantum caro a Dei mente dissideret, leniore verbo minime conten-

contentus, Carnis sensum esse odium in Deū
asserit. Cum igitur Deus sit vitæ fons, unde
animus haufimus, & cuius numine sustenta-
mur; atque adeo sit ipsa vita; & carni cū Deo
tantum bellum sit, rectissime dictum est, car-
nis studium esse odium in Deum; quemadmo-
dum paullo ante dixerat, mortem esse. A ve-
ra enim vita diuellit. Nec enim illa mors hor-
ribilis est, quæ corpus exstinguit, sed quæ ani-
mum, abscisso Diuine mentis, interimit. Odij
autem causam aperit:

Legi enim Dei non est subiecta, nec
enim potest.

Qui poterit enim subdi sapientiæ temeritas,
honestati flagitium, vitæ beatæ splendori
mortis execranda caligo?

Qui autem in carne sunt, Deo placere
non possunt.

Ratione iam aperte vidimus. Non possunt
enim Dei gratiam retinere, qui sunt cum ho-
stibus illius consociati.

Vos autem in carne non estis, sed in spi-
ritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vo-
bis.

Romanos laude permulcet, ut alacriores,
& ardentiores, efficiat; ita tamen laudat, ut
interim admoneat, opus esse constantia, ne
munus Diuinum ex animis elabatur. Nec
enim satis est, Christi spiritum mentis hospi-
tio recipere; sed opera danda est, ne is a no-
bis demigret. In eo est igitur omni studio ela-
borandum, ut is in nobis stabilem sibi, atque
sempiternum, domicilium, & sedem, con-
stituat.

Si quis autem Christi Spiritum non
habet, hic non est eius.

Quia dixerat, nihil esse damnationis illius
subeundum, qui Christi sunt; ne cuius teme-
re statueret, hoc gratiæ Diuinæ beneficium si-
bi conferendum, quamuis in flagitio voluta-
retur; multis verbis eos, qui sunt Christi, de-
scribit. Qui non, inquit, secundum carnem am-
bulant, sed secundum spiritum, qui carnem
odio persequuntur, qui sub spiritu militant,
qui denique spiritum ipsum intra mentem
retinent, nec illum a se foedis factis eiciunt.
Ut autem olim circumcisio erat nota gentis
Hebrææ, ita spiritus Christi nunc est Chri-
stianæ nationis insigne. Nihil autem inest in
spiritu Christi furiosum, nihil turbulentum,
nihil insolenter elatum, & inflatum; nihil de-
nique ordini vitæ contrarium, atque mori-
bus perniciosum. Est enim spiritus sapientiæ,
& intelligentiæ, & consilij, & fortitudinis, &

scientiæ, & pietatis, & religionis. Omnia igi-
tur in illo sunt plena dignitatis, moderatio-
nis, ordinis, Diuina virtute, & consilio, muni-
ta; cum Diuini numinis metu, & reuerentia;
singulari caritatis, atque sanctitatis, stu-
dio coniuncta. Ergo, qui peruersam opinio-
nem de Dei numine, atque mente, concipiunt;
qui nullas leges sanctas habent; qui societate
humanam intemperantia sua peruertunt;
qui denique se flagitio, & impuritate, conta-
minant; quamuis se Christianos esse dicant;
nullo modo in Christi amicis, sed in hostibus,
habendi sunt. Spiritum enim Christi non ha-
bent. Carebunt igitur illo Diuino fructu, qui
ex Diuino spiritu percipitur. Qui quidem du-
plex est. Primus est, iustitiæ splendor, mentis
lumen, animi vita, spiritusque ipsius iucundi-
tas, quæ in hac vita homines, cum Christo
coniuncti, perfruuntur. Alter, illa Diuina glo-
ria, sempiternaque bonorum omnium affluen-
tia, quæ animi, & corporis etiam, futura cla-
ritate continetur. Quod igitur ad primum
attinet, ait:

Si autem Christus in vobis est: corpus
quidem mortuum est propter peccatum,
spiritus vero viuit propter iustificatio-
nem.

Non dixit, Corpus est mortale, & caducū,
propter labem peccati, vobis ingeneratam;
sed, ut magis ostenderet, quam esset corporis
studium, præ cultu animi, contemnendum, di-
cit, corpus esse pro mortuo reputandum. Ne-
que solua dixit, spiritum viuere propter ius-
titiā; sed, spiritum iusti hominis Vitam ap-
pellat, ut clarius illius vitæ vim, quam Chri-
stus suis suppediebat, explanet. Sic enim est a-
pud Græcos: τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ διδόντος οὐ μὲν
Eadem est omnino sententia, sed apud Græ-
cos illustrior amplificatio. Hæc tamen ratio
non integram voluptatem asseribat. Fieri
enim natura non patitur, ut corpora nostra
minime diligamus; sed ea integra, atque sal-
ua, esse velimus. Cum igitur Paulus ita de
spiritu vita differeret, ut corporis breui mo-
rituri mentionem faceret; necesse erat, volu-
ptatem illam mæstitia quadā; aliqua ex par-
te, corrumpi. Hanc igitur humanæ naturæ
mæstitiam depellit oratione Paulus, docens,
corpus non esse prorsus a vita deserendum;
sed, cum admirabili quadam gloria, & clari-
tate, spiritus ipsius numine, suscitandum.

Quod si spiritus eius qui suscitauit Ie-
sum a mortuis, habitat in vobis: qui sus-
citauit Iesum Christum a mortuis, viuifi-
cabit & mortalia corpora vestra, pro-
pter inhabitantem Spiritum eius in vo-
bis.

Non vos, inquit, vlla mortis mentio con-
turbet;

turbet; Diuini siquidem spiritus munus, & of-
ficium, est, non solum animo vitam dare, ve-
rum etiam deletum, atque sepultum, corpus
in vitam reuocare. Cuius rei firmissimum ar-
gumentum est Christi corpus sanctissimum,
ipsius spiritus numine e mortuis excitatum.
Ergo, cum neque de illius fide, neque de po-
tentia, dubitandum sit; Diuinisq. promissis
excitemur; atque fidei obsidem ipsum spi-
ritum habeamus; consequens est, ut cor plium
exsultet, & caro requiescat in spe, ut inquit
David.

Ergo fratres, debitores sumus: non car-
ni, ut secundum carnem viuamus. Si enim
secundum carnem vixeritis: moriemini.
Si autem spiritu, facta carnis mortifica-
ueritis: viuētis.

Concludit igitur, nullo modo manendum
esse in peccato, ut gratia abundet. Sequenda
quidem videretur esse caro, si aut beneficijs
collatis nos obligatos teneret, aut verum ali-
quod emolumentum nobis proponeret. Sed
neque nos sibi beneficio deuinxit; immo rui-
nis omnibus oppressit; nec in posterum no-
bis utilis esse poterit; quin potius nos in sem-
piternum exitium, nisi contagionem illius ar-
cemus, præcipitabit. Ergo, tam propter cala-
mitatis inuictæ recordationem, quam pro-
pter propositæ mortis immanitatem, est no-
bis caro, quasi tæterrima quadam pestis, om-
ni mentis impetu, fugienda. Contra vero, spi-
ritus Christi, omni studio sequendus est, tam
propter beneficia, quæ iam sumus ex illo con-
secuti, quam propter immortalitatis amplifi-
candum fructum, quem nobis ex illo pollice-
mur. Si enim, inquit, spiritu relicto, carnem
amplexi fueritis; repente moriemini. Sin ve-
ro non viribus vestris, (hoc enim fieri non po-
test) sed ipsius spiritus vi, qui manet in vobis,
carnis impetum represseritis; Diuina qua-
dam vita perfruemini.

Quicumque enim spiritu Dei aguntur,
ij sunt filij Dei.

Non, inquit, quod Christiani nomen obti-
nes, Christi que fidem oratione profiteris, exi-
stimes, esse te a morte tutum, atque, tamquā
Dei filium, ad cælestis hereditatis societa-
tem conuocatum. Non enim nomen, non ra-
tio, non insolens religionis ostentatio, sed fi-
dei viua, atque vigentis, officium, Dei filios
ab impijs, & alienis, discriminat. Is autem mu-
nere fidei, & officio, perfungitur, qui spiritum
intuetur, nec vnumquam oculos ab illo deijcit,
totamque vitam suam illius moderationi com-
mittit. Quo igitur spiritus vocat, accurrit; vn-
de auocat, sine mora deducitur; quidquid ille
monet, exsequitur; quidquid præscribit, obser-
uat; nec in vitæ consilio carnem, nec huma-

nam rationem, sed ipsius spiritus descriptio-
nem, sibi sequendam statuit; atque ad illius
voluntatem omnes res suas administrat. Hi
sunt igitur, qui sunt ab omni damnatione li-
beri, non qui in ficta religionis specie fidei re-
ligionem polluant. Sunt enim filij Dei, & ic-
circo ad immortalem gloriam destinati. Sed
dixisset aliquis: Magnum, & arduum, atque
difficile, munus a nobis, Paule, flagitas. Viri-
bus enim infirmi sumus; carni igitur repugna-
re, & spiritum sequi, non possumus. Hoc ne di-
ci merito possit, miram huius muneris colen-
di, & efficiendi, facilitatem ostendit; & simul,
Diuinæ nobilitatis, atque dignitatis, comme-
moratione, piorum animos acriore, vehemen-
tioreque, studio pietatis incendit:

Non enim accepistis spiritum seruitu-
tis iterum in timore: sed accepistis spiri-
tum adoptionis filiorum, in quo clama-
mus: Abba, Pater.

Est idem, quod ante dixerat, Peccatum in
vobis non dominabitur: non enim estis sub le-
ge, sed sub gratia. Hic enim legem quidem
spiritum seruitutis, gratiam vero spiritum
adoptionis appellat. Lex quidem scripta spi-
ritus appellatur, quod sit spiritus sancti mu-
nus, atque beneficium. Seruitutis autem spi-
ritum nominat, quia ægros animos minime sa-
nabat; sed tantum, supplicij metu, eos in ali-
qua officij regione continebat. Officium au-
tem metu expressum, non est libertatis inge-
næ, sed miseræ seruitutis, argumentum. Con-
tra vero, Lex, spiritus vitæ, cum cupiditatis
iugum a fidelium hominum ceruice depule-
rit; Diuinæque naturæ speciem, & pulchritudi-
nem, in eorum animis impressit; eosque,
tamquam Dei filios, in vera libertate, amplifi-
simamque dignitatem, locauerit; facit, ut non metu
coacti, sed amore virtutis incensi, omnia præ-
clara facinora moliantur. Illi igitur, qui pœ-
nam metuebant, manus aliquando a malefi-
cio continebant. Hi vero maleficium, omni-
bus supplicijs peius, oderunt. Illi, acerrima
formidine perculsi, rebus Diuinis operam da-
bant; hi tanto pietatis amore flagrant, ut, il-
lius colendæ gratia, corporis vitam libenter
abijciant. Illi voluptates nefarias, ad quas
eos corporis faces incitabant, spernere non
poterant; hi vero, cum Diuinæ voluptatis gu-
stum experti sint, futili, & inani, voluptate fa-
cillime carent. Illi denique, (ut vno verbo di-
cam) timore fracti, aliquod officij genus ali-
quando tuebantur; hi, amore inflammati, om-
nia virtutum maximarum officia persequun-
tur. Erant igitur illis omnia aspera, inuisa,
difficilia; his, contra, omnia iucunda, grata, &
facilia. Cum igitur illi coacti fuerint, hi se li-
benter ad studium sanctitatis applicuerint;
consequens est, ut ille spiritus, quem accepe-
runt, Seruitutis appellandus sit; hic autem,
quo

quo pifruuntur, Adoptionis. Neque enim tam facile carnis immanitatem superarent, nisi Diuina virtute fuissent stabiliti. Qui autem Diuina virtute præditi sunt, in Dei filijs numerandi sunt. Nec est interim illud hoc in loco, quamuis sit valde notum, silentio prætereundum; nempe, multos olim fuisse pietatis studio mirabiliter inflammatos; quemadmodum hodie multi sunt, qui, poenæ tantum metu, perterriti, manus interdum a maleficio continent. Sed, cum illi statum eum, non legis ope, sed Christi venturi beneficio, affecti fuerint; hi vero, quædiu ita sunt animis constituti, non spiritu adoptionis firmati sint; consequens est, ut illi liberi, hi vero serui, sint existimandi; & illi ad gratiæ Diuinæ fructum, hi vero ad legis terrorem, pertineant. Nec enim Paulus tam ætatem cum ætate comparat, quam legis, & gratiæ, contentionem facit. Quamquam in ætatibus etiam magnum discrimen inesse perspicies. Spiritus enim Dei olim, nec tanta vi, neque tam longe lateq. clarissimam auxilij sui lucem dabat. At, postquam Christus, bellorum omnium victor, in cælos penetrauit, sacerdotijq. sanctissimo munere perfundus, Deum nobis placauit, tunc multo magnificentius spiritum suum omnibus hominum nationibus impertiuit. Nec enim vni tantum generi, sed omnibus; neque paucis, sed innumerabilibus, hæc lux cælestis affulsit; neque mediocri studio, sed ardentissima cupiditate, multos mortales, ipsius Diuinitatis inflammavit; eosq. ad tantam dignitatem extulit, ut possint non titubanter, & timide, sed maxima voce, summum illum rerum omnium Dominum Patrem appellare. Id enim significat Paulus, cum ait, In quo clamamus: Abba pater. Abba, est dictio Syra, ab Hebræo fonte deducta. Patris nomen est Græcum, atque Latinum. Geminatio igitur vocis, animi constantiam, & fidem; linguarum diuersitas, ad vnam eandem sententiam reuocata, Dei summam, & omnibus hominibus propositam, clementiam aperte designat. Hoc igitur, docet Paulus, esse apud Deum humani generis conditionis, atque fortunæ, discrimen omnino sublatum; licetq. omnibus, siue Iudæis, siue Græcis, siue quacumque ex orbe terrarum ad Christum incensa fide confluentibus, summum Deum, quanta maxima voce poterunt, hoc est, constantissima fide, summaq. totius mentis incitatione, Patrem compellare. Sed, quo tandem argumento freti, tantum audebimus, ut totius naturæ rectorem, & dominum, Parentem nominemus? Non humano, inquit, testimonio, sed Diuino, persuasi, hoc constanter asseueramus.

Ipse enim Spiritus, testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Ipse Spiritus Diuinus, qui mentes nostras illuminat, quinos ad exemplum Diuinæ natu-

ræ format, & fingit, qui nos patrio amore tueretur, atque conseruat, partim acceptorum beneficiorum amplitudine, & iucunditate, partim promissorum Diuinorum testimonio, atque fide, cuius quidem ille auctor est, & amplificador, testificatur, nos esse summi Dei filios.

Si autem filij: & hæredes.

Rectissime conclusum est. In stirpe namque Diuina nihil est nothum, aut adulterinum, aut, propter mores parum commodos, iniustum. Nulla offensio, quamdiu ius illud agnationis manet, potest interuenire, quæ filios bonis patriis excludat.

Hæredes quidem Dei: coheredes autem Christi: si tamen compatimur, ut & conglorificemur.

Rerum Diuinarum magnificentiâ animos incendit, atque studio sempiternæ gloriæ, vitæq. beatæ, & immortalis, inflammat. Quis enim tanto mentis stupore oppressus est, qui, ubi primum intellexerit, esse se se terrenis fordibus excitatum, a Deo summo adoptatum, in filij Dei societatem conuocatum, non omnes res humanas repente contemnat, suæq. dignitatis, & amplitudinis, memor, ad Diuinam inflammato studio rapiatur? Hoc tamen animaduertendum est, quod Paulus passim admonet, gloriæ societatem cum Christo coire non posse, qui non primum societate Crucis inierit. Quod si te Crucis asperitas absterget, primum cogitare debes, quantam ignominiam habeat, imperatorem, non pro sua, sed pro tua, salute dimicantem, in acie deferere. Deinde, e quantis angoribus, atque doloribus, ipsa te Crux eripuerit. Tum, quanta suauitate refertum sit, id, quod homines imperiti asperum, & odiosum, existimant. Postremo, nulla ratione fieri posse, ut tibi aliquid amplius, atque præclarum, absque labore, compares. Quod si in rebus humanis parandis homines tantos labores excipiunt atque, ad incertam spem rerum inanium excitati, dolorem interdum non sentiunt, omnibusq. se summis vitæ periculis exponunt; quæ rint, esse sibi gloriosi laboris præmia Diuina, atque sempiterna, ex omni æternitate constituta?

Existimo enim quod non sunt condignæ passionibus huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

Labores, quos pati in hac vita possumus, sunt leues, & exigui, angustiq. temporis spatio circumscripti: præmia vero sunt summa, & amplissima, atque sempiterna, & ea denique, quorum magnitudo, humana cogitatio-

ne

ne comprehendi non possit. Carissimi (inquit Ioannes) nunc filij Dei sumus; sed non dum apparuit, quid erimus. Scimus, quod, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. His quidem verbis Ioannes magnitudinem illius gloriæ aliquando tandem explicandæ commemorat. Eam vero Paulus esse vehementer expetitam ab vniuersa natura, confirmat. Tanta, inquit, est illa gloria, ad quam vocamur, ut illius cupiditate natura vniuersa crucietur.

Non expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.

Vtut ea loquendi forma, qua de rebus inanims, ut de animatis, loquimur. Quale est illud, Mare vidit & fugit; &, Flumina plaudet manu; &, Aperi Libane portas tuas; & alia eiusmodi prope infinita. Dicit igitur, vniuersam naturam ardentissimo desiderio desiderio teneri, quo est dignitas filiorum Dei, quæ nunc latet, in conspectu omnium proponenda. Cur autem hoc desideret, demonstrat:

Vanitati enim creatura subiecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorum Dei.

Vanitas, hic, est mors, & interitus, naturæq. dissolutio, atque dissipatio. Nihil autem est in rerum natura, quod non se, statumq. suum, conseruare cupiat, & interitum reformidet. Est enim hic natura appetitus rebus etiam sensu carentibus innatus, vsque adeo, ut videantur summa sollicitudine præcauere, ne, accessu rei alicuius pestiferæ, formam, atque vires, amittant. Attamen sic est vniuersa natura, vanitatis, hoc est, mortis, vinculis alligata, ut ne cæli quidem sint a communi rerum omnium interitu, atque vastitate, conseruandi. Opera, inquit, dauid, manum tuarum, sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes. Apud Isaiam vero, Leuate (inquit Deus) in cælum oculos vestros, & videte sub terra deorsum. Quia cæli sicut fumus liquefcent, & terra sicut vestimentum atteretur. Si igitur cæli etiam sunt interitu consumendi; relinquatur plane, nihil esse posse in totius cæli complexu, cui non sit mors tandem omnino subeunda. Hoc est autem, quod natura moleste patitur. Sed illius ordine, & imperio, qui omnia condidit, fuit iisdem legibus corruptionis, non tamen absque spe future aliquando æternitatis, adstricta. Cum enim Dei filij in mortali gloria illustrabuntur, fiet vniuersa natura renouatio, & ornatus multo illustrior orietur, qui numquam deinceps interibit. Ecce (inquit apud Isaiam Deus) creo cælos novos, & terram nouam. Perinde autem, at-

que, dum genus humanum, cuius alendi, atque conseruandi, causa fuit natura condita, erat natura mortale, fuit consentaneum, ut esset etiam ipsius naturæ condicio mortalis: sic, postquam Dei filij immortalitatis splendore collucebunt, par erit, ut sit vniuersa natura ab omni corruptione immunis, & libera. Ergo, cum illa etiam æternitatis amore flagret, merito illum diem acerrime concupiscit.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.

Parturire, in sanctis litteris, est translatio frequens, ad significandum dolorem eximium, cum aliquo conatu ad meliorem conditionem. Dicitur igitur, vsque adeo, natura, desiderio immortalitatis duci, ut eo desiderio contabescat, atque magnis doloribus implicetur.

Hoc tamen in Apostolis magis erat mirandum, esse nempe aliquid, quod eorum mentes aliqua cura posset affligere. Natura enim nihil habet interim, quamdiu dies ille non appropinquat, quo dolorem leniat. Apostolis vero, qui non modo fuerunt communi iustitiæ luce perfusi, verum etiam primitias spiritus acceperant, erat ingenti gaudio semper exultandum. Verum sane, inquit, Attamen, cum ad illa bona, quæ speramus, mentem conferimus, & intelligimus, ea bona, quibus affluimus, haud esse cum illis comparanda; fieri non potest, quin omnis dilatio nobis grauis, & acerba sit; & ea de causa sit, ut nos etiam vitam in gemitu traducamus. Sed, quæ tandem sunt illa bona, quorum desiderio sancti vehementer interdum affligantur? Adoptio, inquit, atque corporis nostri redemptio. Quid ita tandem? Numquid non iam spiritum adoptionis accepimus? Sane vero. Aliud tamen adhuc genus adoptionis multo clarius, & amplius, animis contuemur, cuius fructum ardenter expetimus. Quod ut rectius intelligi possit, animaduertendum est, ius adoptionis Diuinæ cerni in Dei ipsius similitudine. Tunc enim nos adoptat, cum nouam in nobis formam spiritu suo gignit, ad suamq. similitudinem nos propius adducit, splendoreq. suæ lucis illustrat. Ergo, cum in nobis, spiritu suo, vim terrenæ affectionis absumpsit; & animam, antea, peccatorum fordibus, & illuue, deformatam, in Diuinam formam restituit; virtutumq. omnium communionem sibi coniunxit; nos sibi plane adoptauit. Adoptio igitur hæc in similitudine formæ Diuinæ perspicitur. Sed Dei similitudinem, quam optamus, nondum sumus omni ex parte consecuti. Fieri enim non potest, quin graues interdum curæ nostros

nostros animos peruentur. De salute enim quotidie dimicamus. Est enim nobis bellum cum hostibus infestissimis, qui omnem conatum adhibent, ut nos omnibus animi bonis spoliarent. Est igitur vita discrimen horis prope singulis adeundum. Corpus autem mortale, innumerabilibusq. morbis obnoxium, atque doloribus, & supplicijs, infestum, habemus. Animus autem eo vinculo corpori deuinctus est, ut nequeat ab illo, sine graui molestia, diuelli; idq. dissipandum, & consumendum, relinquere. Ergo, cum adoptio Diuina in similitudine Diuina consistat; Deus autem sit ab omni malorum, atque dolorum, contagione seiunctus, immortalis, atque beatissimus; nosque, dum in hac vita manemus, sumus mortales, & reliquis malis, quæ mortalem naturam necessario consequuntur, obnoxij: non ne satis perspicuum est, nondum nos perfecte in adoptiuam uenisse; maxime, cum ea munera, quæ accepimus, exigua sane, & obscura, sint, si ad futura conferantur? Tum demum igitur adoptio erit omnibus suis numeris, & partibus, absoluta, cum Deum uideamus, sicuti est; cum illius præsentis luce collustrabimur; cum neque mortem, neque dolorem, formidabimus; cum, sine ullo metu, sine cura, sine sollicitudine, sine periculo, summis, atque sempiternis, bonis expleti, atque sempiterno gaudio cumulati fuerimus; cum etiam, ad maiorem gloriæ cumulum, corpora, quæ nunc uanitati subiecta sunt, ab omni corruptione redempta fuerint, atque ad æternam cum animis coniunctionem, magna cum gloria, suscitata. Tunc enim demum erimus immortales; tunc omni ex parte beati; tunc gloria Diuina circumfluentes: tunc denique Deo similes. Illa igitur est adoptio præstantissima, cuius dilationem sancti homines ægerrime patiuntur.

Spe enim salui facti sumus, spes autem quæ uidetur: non est spes. nam quod uidet quis: quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam expectamus.

Fidei ipsius ratione, per quam salutem affecti sumus, probat, non debere nos presentibus bonis, quantumuis ampla, & illustria sint, esse contentos; sed semper esse nobis de futura gloria cogitandum. Fides enim in futuram illam gloriæ magnificentiam semper inuoluitur. Diuinis enim promissis confidit; & ita sit, necessario, ut sit cum spe firma coniuncta. Spes autem, est futurorum bonorum expectatio, non presentium fructus: Spei tamen uerbum, hic, pro bonis speratis est positum. Cum autem spes omnem cogitationem a sensu doloris auertat, euenit, ut animum excitet, inuictaq. patientia confirmet. Patientia siquidem opus est ad tantam laborum om-

nium contentionem sustinendam. Ideo inquit, Per patientiam expectamus.

Similiter autem & Spiritus adiuvat infirmitatem nostram.

Spiritus enim in spem firmissimam nos immortalitatis inducit; bonorum celestium studio mentes nostras incendit; Diuinæ cuiusdam cupiditatis ardore animos nostros, ad futuræ beatitudinis cogitationem, excitat; & sic tandem perficit, ut omnes humanas elades inuictis animo pariamur. Quantam uero operam spiritus ponat in nostris animis confirmandis, id, quod sequitur, aperte declarat:

Nam quid oremus sicut oportet nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Nusquam est studium, quod tantum ualeat ad animos inuictis robore fulciendos, quam pia preces, & assidue. Cum enim nihil boni insit in nobis, omniaq. sint a Deo postulanda, & expectanda; nemoq. fuerit unquam, qui cum fide ad illum adiret, ueraciter bona postulet, quin omnia, quæ uellet, impetraret; nihil poterit pijs precibus utilius cogitari. omnia siquidem bona Diuina, facillime consequuntur.

Nos tamen adeo sumus imbecilli, atque rerum ignari, ut neque, quid a Deo petendum sit, explicare possimus. Multi igitur Deum pro sanitate corporis venerantur; quæ est illis causam mali grauioris allatura. Multi, eos a se labores deprecantur, in quorum perfusione est omnis eorum salus posita. Alij, opes sibi perniciosas exoptant. Alij, pro potentia, per quam sunt in exitium præcipitandi, vota faciunt. Merito igitur Socrates apud Platonem, magni uiri, atque perfecte sapientis, esse dicit, intelligere, quid a Deo postulandum sit.

Quin etiam perfecti interdum uiri multa precantur, quæ cum eorum salute, atque gloria, pugnant. Nec enim semper exploratum habent, quid sit a Deo postulandum. Paulus. n. ipse quid sibi uile foret, ignorabat, cum se stimulum carnis amoueri precabatur. Omnes denique mortales in tanta ignoratione versantur, ut nemo possit, quid uitæ, quid dignitatis, suæ conueniat, explorare cognoscere. Nemo igitur, nisi spiritu Dei instructus fuerit, rite poterit ad Deum preces adhibere. Vnde colligitur, quam amentes sint, qui sibi confidunt, cum, absque Dei præsidio, ne optare quidem sciunt, quid sibi uile futurum sit. Contra uero, illi soli sapientes sunt existimandi, qui, naturæ suæ imbecillitatem, & amentiam, reputantes, totos se spiritui tradunt, atque committunt. Is enim nunquam abest, præsto semper est; quoties ope illius indigemus, confestim accurrit; ut non modo nos præsidio suo, aduersus hostes nostros, cõmuniat, uerum etiam, ut nobis

lucem

lucem præferat, atque doceat, quid sit expectandum, quid sequendum, quid uotis, & precibus, a Deo flagitandum. Cum igitur, instinctu illius ducti, rite Deum ueneramur, atque sapienter oramus; tunc spiritus ipse pro nobis postulat. Quod ipsi per nos præstare non possumus; sed Dei spiritu, nos incitante, facimus merito a spiritu fieri dicimus. Ergo, cum ad Deum, ardenti fide concitati, accedimus; neque terrenas opes, neque uitæ commoda, neque laborum depulsionem, sed immortalem gloriam, petimus; & humana negligimus, aut certe minore contentione postulamus; neque denique Crucis societatem fugimus, sed illam etiam uitro, atque libenter, appetimus; & hoc unum a Deo contendimus, ut nos ipse gubernet, futuræq. gloriæ compotes efficiat; idq. magno animi conatu, cum gemitu, multisq. lacrymis, imploramus; id certe non est nobis, sed spiritui, qui nos erudit, tribuendum. Ob id igitur dicitur postulare pro nobis. Cur autem gemitus illos, quos, incitante spiritu, uicimus, inenarrabiles esse dicit? Quia uis eorum est admiranda, & explicatu difficilis. Nam lacrymæ, sunt doloris comites, & cum imbecillitate coniunctæ. Hæ uero lacrymæ, quæ, instigante spiritu, profunduntur, ex incredibili quadam uoluptate proueniunt, animiq. robore inuictis communiunt. Quid enim dulcius, quam Deum præsentem alloqui, gustum Diuinæ suauitatis sentire, Christi, pedes amplexari? Quid altius, quam excelsi animo terrena cuncta despiciere, resque celestes, atque Diuinas intueri? At gemitus illi Deum præsentem sistunt; animumq. in caelum efferunt; tantumq. ualent, ut Deum fleant, iramq. illius sæpe cohibeant. O uim gemitus admirandam, illustrem lacrymarum contentionem, & inuicta suspiria, quæ tantum possunt, ut homo, quo nihil est in terris imbecillius, Deo uim interat, atque uiribus (ut ita dicam) ab ipso summo, atque præpotente, rerum omnium Domino, quidquid sapienter optauerit, extorqueat. Iacob, rediens e Mesopotamia, cum fratrem, cuius animum multis ante annis offenderat, obuiam sibi prodire accepisset, metu propemodum exanimatus est. Quid hoc homine imbecillius? qui, cum ingenti suorum numero stipatus esset, fratris uultum adspicere non audebat. At idem, insequentis nocte, cum Angelo, personam Dei referente, congressus, eum uis, atque complexu, constrictum tenuit, neque illum se dimitti postulantem dimisit, nisi postquam omnia, quæ uoluit, uiribus expugnauit. Quid hoc eodem uiro ualentius, qui ne Deo quidē celsus? Vnde, quæso, tantas repente vires adeptus est? Ex precibus, & oratione. Neque enim aliud illa lucta designabat, quam orationis contentione, qua Deus se clementissime uincit, atque superari, patitur, suorumq. precibus, & uotis, concedit. Sic Moyses iram Dei multis

in locis compefcuit? Sic Aaron illius offensio nem leniuit? Sic Iesus, Moyses successor, Solis, atque Lunæ, cursum retardauit. Quid Heliam dicam, impios homines celesti incendio consumentem; pluuiamq. tres annos, & sex menses, continentem; terramq. rursus, siccitate exustam, largo imbri secundantem? Quid memorem Isaiam, omne calum precibus, & oratione, retrorsum, contrario cursu, contorquentem? Ergo, ne plura exempla persequar, cum tanta sit uis in pijs gemitibus, ut non modo naturam sibi subiciant, uerum etiam naturæ Dominum quodam modo cogant, & animos in lacrymis illis incredibili uoluptate permulceant, merito inenarrabiles esse dicuntur.

Qui autem scrutatur corda: scit quid desideret Spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis.

Scire, in sanctis litteris, est sæpe numero, comprobare aliquid, atque benigne completi. Vnde summus ille Dominus, qui corda, & renes, omnium hominum scrutatur, eos se tantum nosse dicitur, qui iusti sunt. Quale est illud, Nouit Dominus uiam iustorum. De improbis uero, atque sceleratis, dicit, Non noui uos. Secundum hanc rationem ait Paulus, Deum scire, quod sit studiū spiritus. Hoc est, vota illa grata habere, quæ spiritus admonitu, & instinctu, sunt, omnesq. pijs, atque sapientibus, preces exaudire. Quare autem Deus illas preces exaudiat, eam rationem asserit, quod a Diuina uoluntate non discrepent, & ea, quæ sunt sanctis ipsis, qui orant, & obsecrant, uilia, atque salutaria, flagitent. Cum enim Deus eos maxime saluos, & ornatos, esse cupiat; & omnia, quæ molitur, & efficit, ad eorum inuoluntatem, & gloriam, dirigantur; numquam eis pestifera, & exitiosa, concedet. Quid igitur, si thesaurum petam? Quid, si exquisitam uoluptatem? Quid, si Regni admissionem? Impetrabo ne? Non certe, si ea sunt mihi perniciæ allatura. Neque enim sunt ea vota secundum Deum. Sunt enim hominis in terra demersi, & minime de celesti gloria cogitantis. Præterea, cum sint mihi ualde nocitura, non bona, sed mala, sunt. Deus autem, non malorum, sed bonorum, auctor est; neque pestem, sed salutem, comparat; neque suorum gloriam imminutam, sed dignitatem amplificatam, esse uult. Ut igitur sapiens medicus ægroto postulanti merum, aut quidquid aliud, quod sit afflicte ualitudini contrarium, non obsequitur; ut prudens pater, cum id ad filij dignitatem pertinere uidet, de labore filio imposito nihil remittit, sed eum præclaris studiis ad honestatē exercet; ita optimus ille pater, sapientissimusq. nostræ salutis, atque dignitatis, architectus, eas preces non auidet, quæ nec ad uitam illam sempiternam, nec ad immortalem suorum filiorum gloriā,

conferuntur. Hæc enim vota non sunt secundum ipsius dei mentem, neque pro sempiterna sanctorum vita, & honestate, suscepta. Nō enim sunt Spiritus sancti numine, sed carnis imbecillitate, nuncupata. Quid igitur? Cum orbis terrarum acerbissimis odijs contra pios exarserit; cum in illos omnes nationes iruerint; cum tela undique in eos cōtorserint; cum cruces, cum ignes, cum noua, & inaudita, supplicia comparauerint; deus suos defendit, atque tantis malis opprimi patietur? minime, inquam, malis. Nec enim malum est, quod vitam tuetur, quod gloriā augeat, quod dignitatem illustrat, quod omnibus denique bonis summum incrementum affert. Non igitur est malum, excerci labore, sed, victum labori succumbere; non, dolore cruciari, sed, metu doloris, officium proderet; non, vitam hanc ærumnosam cum illa vita beata, & immortalis, commutare; sed, huius vitæ amore, studium vitæ immortalis abicere. Si igitur deus suos non inuicta virtute muniret; si eos in periculis ope sua nudaret; si, cum bellis opprimuntur, non præfens ipse adesset; si eos denique frangi metu, aut inquinari flagitio, aut contaminari perfidia, pateretur; tunc merito dici potuisset, eos esse malis omnibus oppressos. Cum vero nec eorum mentem tenebris impediri, nec animum frangi, neque gloriam obscurari, in rebus asperis videamus; immo, quo vehementius oppugnantur, eo magis eorum virtutem splendore, maioremq. impetu, & conatu, ad laudem, & gloriam, excitari, perspicimus; numquid obscurum est, ea, quæ putantur esse mala, illis esse vehementer vtilia bona siquidem putanda sunt, quæ virtutem augent, quæ patientiam exercent, quæ fidem confirmant, quæ spem excitant, quæ studium pietatis inflammant, quæ decus, & gloriam, illustrant.

Scimus autem quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Hæc præclara sententia, confirmat animos omnium, qui sese deo, fide, dicarunt; eosq. omni angore, metu, sollicitudine, liberat, docens, fieri non posse, ut quidquam mali eos attingat. Siue enim valent corpore, siue morbis oppressi sunt, siue affluunt opibus, siue indigentia laborant, siue in ore hominum sunt, siue maledictis vexantur, siue dolore vacant, siue summo totius corporis dolore cruciantur, ex omnibus ijs rebus summum verissimæ gloriæ fructum percipiunt. Res enī secundas, ad vsum, & vtilitatem, hominum, & ad dei gloriam, conferunt; aduersas inuicta patientia perferunt; suæq. virtutis egregia documenta dant; & ingentes sibi opes in cælo coacervant. Omnia igitur eorum gloriæ seruiunt, qui deū

amant. Aliter enim, numquam deus eos rebus vllis asperis attentari permitteret. Facillime namque potuisset ab eis, omne vitæ incommodū propulsare. Nec enim potest illius infinita potentia coerceri; neque fides illius sempiterna commutari. Ergo, fieri nullo pacto potest, ut eos, quos deus in fidem suā recepit, aliquādo deserat, malisq. obrui patiatur. Qui sunt autem illi? Qui secundum propositū vocati sunt sancti. id est, quos nouit esse in fide, atque pietate, ad extremum spiritum vitæ permansuros. Et iccirco sempiternas illis sedes ab æterno tempore in cælo definiuit. Est enim dei propositum, anticipatum illud dei iudicium, quo, secundum præscientiam fidei, suis in cælo sempiternas sedes clementissime designauit, atque constituit.

Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, ut ipse sit primogenitus in multis fratribus.

Omne quidem, quod futurū est, fuit a deo, ex omni æternitate, præcognitum. Attamen, quemadmodum ea singulari quadam ratione nosse dicitur, quæ habet cara, benignitateq. sua complectitur; ita solum eos præscire dicitur, quos beneficium illius non aspernaturos, atque constanter in fide permansuros, ab initio cognouit. In omnes igitur hos, quos, secundum hanc rationem, præsciuit, & elegit, a sempiterno tempore benignitatem suam conferre statuit, filioq. suo, forma, & splendore, similes efficere. Omnes enim iustitia cultu vestiuit, gratiaq. muneribus amplissimis ornavit; ut quilibet eorum, secundum propriam fidei rationem, & incrementum, Christi speciem, & pulchritudinem, referret. Christus primogenitus est, primum quidem secundum naturam diuinam, quia ante mundum ortum, fuit a patre, abique spatij vllius principio, genitus. Per ipsum enim condita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates; omnia per ipsum, & in ipso creata sunt; & ipse est ante omnes; & omnia in ipso constant. Neinde vero, secundum humanæ naturæ rationem, primogenitus est, quemadmodum Paulus in eodem ipso loco epistolæ ad Colossenses memorat. Et ipse est, inquit, caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, & primogenitus, ex mortuis. Siue enim primum illud adoptionis genus intelligas, quod in iustitiæ ornatu consistit, nostra iustitia a iustitia illius emanauit; siue futuræ gloriæ claritatem, & corporis nostri redemptionem, consideres; is, se ipsum a mortuis excitando, nobis ad immortalitatem viā aperuit, atque similitudinis diuinæ causam attulit. Illius enim meritis, atque virtute, fuit etiam ad nos dignitas, & ornamentum, celestis

caelestis Regni, atque sempiternæ gloriæ, delatum.

Quos autem prædestinauit: hos & vocauit.

Non nos ad illum prius adiunimus, quam ille nos ad se audiendum excitaret, ad salutemq. vocaret, opesq. suæ benignitatis immensas explicaret. Non est igitur, cur humanum genus sibi quidquam assumat, & insolenter effectatur. Deus enim, nullis nostris meritis, sed benignitate tantum propria, incitatus, nos ab exitio deterruit, magnisq. vocibus ad se vocauit. Hanc porro vocationem, in his, qui aures suas non pertinaciter ocludere, Diuina iustitiæ forma consecuta est.

Quos vocauit: hos & iustificauit.

Iustitiæ vero præmium, est in Diuinitate gloriæ constitutum. Ait igitur:

Quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc?

Piorum hominum statum hac disputatione Pauli mirifice amplificatum cernimus. Primum enim, docuit, eos esse a lege membrorū, a lege peccati, Diuinæ etiam legis iudicio, atque feueritate, liberatos. Demonstrauit, illos esse a mortis acerbitate tutos, ipsiq. vitæ, quæ est in Dei spiritu sita, indissolubili fœdere deuinctos. Dixit, nos Dei filios esse, Christi vero fratres, atque ad eiusdem hereditatis sempiternæ societatem vocatos; animosq. nostros, commemoratione bonorum illorum, ad quorum spem, Diuinis vocibus, erecti sumus, inflamauit. Disseruit, quo modo Spiritus Christi sit nobis viæ dux, vitæ magister, mentis lumen, animi robur, dignitatis auctor, & amplificator, quo modo non solum nos regat, instituat, erudiat, verum etiam inuicta virtute corroboret, armisq. Diuinis regat, & contra omnia sceleris, & impietatis, tela cōmuniat. Postremo, docuit, quam essent ijs, qui mentem habent in cæli gloria defixam, omnia, quæ reliquis hominibus videntur esse nimis horribilia, non modo non pertimescenda, verū etiam pro nihilo reputanda, atque adeo multis in locis vitæ etiam appetenda. Mala si quidem nulla possunt pijs hominibus interuenire. Cū igitur atrocissima supplicia fuerint exquisita ad corpora sanctorum lanianda, cum viri virtutis gloria præstantissimi omnem cruciatum pertulerint, intolerabili dolore lacerati fuerint, atque Diuina constantia contra suppliciorum omnium crudelitatem iustitiæ sanctitatem inuiolatam conseruauerint; cum igitur, inquam, illa supplicia virtutem minime frangere, atque debilitare, possint, verum etiā maioris gloriæ cumulum aditum aperiant;

nullo modo sunt mala, sed bona egregia, reputanda. Nec enim fieri potest, ut probis improbi noccant; neque possunt, qui sunt in Dei tutela, hominum furore conturbari. Ut autem hoc melius confirmaret, & ostenderet, quantæ curæ Deo sint omnes, qui cum fide viuunt, ait, eos ex omni æternitate ab ipso Deo selectos esse, quos ad gloriam destinaret, quos ad salutem vocaret, quos similitudine suæ pulchritudinis informaret, quos sibi adoptaret, & vnici filij sui coheredes efficeret, quos denique Diuina, atque sempiterna, gloria cumuleret. Horum igitur bonorum consideratione cōmotus Paulus, concludit, id, quod ante posuerat, nullo malo posse iusti hominis statum affligi.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Non negat, esse multos bonis aduersarios; eos tamen ab aduersarijs lædi, atque violari posse, hoc plane negat. Qui enim sunt Dei præsidio constipati, inuictaq. virtute circūsepti, quorum causam Deus ipse suscipit, quorum vitam tuetur, pro quorum dignitate pugnat, quo modo tandem poterunt, alicuius impetu prosterni? Quantum vero Deus nos amet, illo summo, omniumq. maximo, amoris argumento confirmat:

Qui etiam proprio filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illū: quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit?

Omnia quidem bone sunt in illo egregie constituta, qui est patriæ gloriæ splendor, mundi totius opifex, rerum omnium conditor, atque moderator, & cuncta, quæ super subterq. sunt, numine suo coercent, & continet. Qui igitur illum ad mortem pro nobis obtulit, ut per illum mortem nobis immortalitatem vitæ concederet, omnia certe nobis largitus est.

Quis accusabit aduersus electos Dei?

Cōnatur quidem Satan, ut in Ioannis Apocalypsi legimus, sanctos peccati conuincere, reosq. summa contentione peragere. Quod quidem nostris temporibus, per vnum e ministris suis, omnium nequissimum, & iniquatissimum, nempe Lutherū, maximo studio tentauit. Cuius illud est non mediocre in dei amicos, aut (ut rectius dicā) in dei ipsius Maiestatem, conuicium, nempe, in omni opere iustum peccare. Nec enim tam iustus, quam iustitiæ auctori, male dicit, qui eorum iustitiam peccato, & sceleri, affinem facit. Sed, quid hæc tam proiecta audacia, & impudentia, profecit? Numquid poterit improbi hominis maledicentia, eorum gloriam maculare, quorum mentes Deus splendore Diuinæ pulchritudinis illustrauit? Nullo modo.

Ofor. Tom. 2. li. 2. Deus,

Deus, qui iustificat. Quis est, qui condemnet?

Quantis autem, & quam Diuinis, rationibus, hæc sanctorum iustitia constituta sit, exponit:

Christus Iesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

In singulis huius orationis membris sunt argumenta firmissima, quibus probat Paulus, non posse iustitiam fidei, impuritatē contagione maculari; aut iusti hominis statum, perditorum hominum calumnia, & improbitate, conuelli. Primum quidem, Christus mortuus est, ut moriendo, mortem nostris peccatis afferret. Deinde, magna cum gloria reuixit, ut nobis immortalem vitam redderet, & interim Diuina, atque sempiterna, iustitiæ luce perfunderet. Deinde, in dextera Dei sedet, ut numine, atque potentia sua, beneficia sua egregie confirmaret. Postremo, interpellat etiam pro nobis. Quamuis enim eadem cum patre natura, & maiestate, sit, secundum tamē humanæ naturæ rationem, perpetuum Pontificis, Maximi munus administrat. Sanctissimi igitur votis, atque precibus, patris numē nobis propitium efficit.

Quis ergo nos separabit a caritate Christi?

Hic (ut apparet) Paulus, tantorum munerum, atque donorum, amplitudinem, & magnificentiam, animo, & cogitatione, completēs, correptis Diuini amoris ignibus acius exarsit, & mente cōcitatus, inquit: ut iam non Paulus ipse loqui videatur, sed Diuinus spiritus, in Pauli pectore inclusus.

Tribulatio? an angustia?

Quæ afflictio maior, quæ angustia calamitosior, quam, a Christo, bonorum omnium principio, totiusque iucunditatis fonte, distrahi? Dum igitur hoc vnum summum malorum omnium, quod solum sapientes homines metuendum arbitrantur, effugiant, reliqua omnia facillime contemnunt, atque despiciunt.

An fames?

Verum animi pabulum, Christus est, qui nō modo vitam alit, atque sustentat, sed etiam illam in perpetuum facillime producit. Qui igitur hoc cælesti pane aluntur, neque famem, neque mortem, possunt extimescere.

An nuditas?

Qui Christum (ut Paulus admonet) induc-

rint, Diuinæ iustitiæ cultu vestiti fuerint, corporis nuditatem non tanti faciendam putabunt, ut, propter illius metum, velint Diuinis animi vestibus, & ornamentis, spoliari.

An periculum? an persecutio? an gladius?

Periculum quidem esset illud nimis metuendum, si posset quispiam Christum nobis eripere. Ille vero gladius esset horribilis, atque pertimescendus, si quis esset, qui nos a Christi corpore prorsus excinderet. Is enim nobis verissime interitum afferret, qui nos ab ipsa vita segregaret. At, cum ipsi veræ vitæ ita coniuncti simus, ut ea nobis viribus humanis eripi non possit; quo modo mortis minis, quasi laruis, perterriti, atque, propositis terroribus, ab ipsius cælestis vitæ suauitate se iungi poterimus? Morti quidem, inquit, sumus semper expositi; mortis tamen horrida specie minime perturbamur.

Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.

Minime quidem mirandum est, si omnia vincant, & superent, qui Diuina virtute roborati sunt. Audi igitur fidei ipsius vocem, Diuinæ mentis altitudinem, virtutis inuictæ constantiam; ut melius possis, quantum insit in pijs animis robur, & quantum numen, inspicere.

Certus sum quia neque mors, neque vita.

His minime contentus, adiungit ea, quæ suæ præ condicionem humanam sunt.

Neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Admiranda collectio, illustris amplificatio quæ meritis laudibus exornat eorum virtutem, qui Christo coniuncti sunt; Diuini amoris flammâ luculenter amplificat. Nihil enim est in omnium rerum natura ita seipsum, atque munitum, ut sit cum Christianæ virtutis robore conferendum. Nulli tanti fluctus possunt in rebus humanis excitari, ut ardorem Christianæ caritatis extinguant. Virtus enim, Diuino præsidio, atque numine, continetur; amor vero, Diuinis facibus inflammatur. Cum igitur nihil sit, quod Deo repugnare queat; conse-

consequens est, ut nemo possit mentem, fide suffultam, & caritate illius incensam, labefactare, aut studium illius restringere. Tantum igitur abest, inquit Paulus, ut nos vel amor vitæ, vel metus mortis, a Christi coniunctione possit abducere, ut, etiā si posset fieri, ut cuncta cælestium agmina cum omnibus inferis manibus in nostram perniciem conspiraret, si tam ea, quæ sub sensum cadunt, quam quæ sunt a sensuum comprehensione remota, tam mortalia, quam sempiterna, si omnis denique naturæ, siue cælestes, & superæ, siue terrestres, & inferæ, simul conglobatæ, in nos impetum facerent, nulla tamen ratione possent nos, quamdiu sub Dei tutela sumus, atque, fide nixi, sub illius præsidio conuiescimus, a statu deiicere, & ab illo amore patris cælestis, quo nos Christus cum illo coniunxit, auertere. Quæ enim tanta vis, quæ tanta potentia, quis tantus armorum impetus, animo cogitari potest, qui possit contra ipsum Deum in pugna consistere, consilijque illius occurrere, vimque illius immensam, & infinitam, sustinere? Sic igitur sit, ut, cum reliqua omnia, quantumuis ardua, & excelsa, quæ videntur nullis humanis viribus excindi posse, sint eiusmodi, ut facile tandem queant vel dolis capi, vel machinis dissipari, vel viribus expugnari, vel senio saltem, atque vetustate, consumi; qui sunt cum Christo coniuncti, cum Diuinis armis, atque præsidio, circumsepti sint illiusque, sempiterno numine confirmati, soli ab omni fraude, impetu, contentione, vastitate, tuti sunt, atque in omni bellorum motu, totiusque orbis deflagratione, semper inuicti. Mors ipsa, quæ omnia conficit, atque consumit, omnesque res humanas obruit, illis cedit, ab illorum se exitio continet, illorum vitam minime ledit. Eorum namque vita, cum sit in Deo posita, non est mortis ipsius telis obiecta. Sed hæc omnia melius a Paulo dici, quam a nobis explicari, possunt. Illius enim mentem, Diuini amoris ardore flagrantem, & a terris longius euolatam, Dei ipsius spiritus vehementer incitabat, & in supremam cæli regionem efferebat; quo nos, quamdiu rerum humanarum cupiditate detinemur, adspirare non possumus; & quamuis, a terris excitati, mente in cælum euolare nitamur, non tamen huius Diuini viri studium, & celeritatem, consequemur. Cum igitur in superas se des elatum, & in cæli aditum intromissum, intueri nequeamus; mirum profecto non est, si neque orationis huius alti-

tudinem, & magnificentiam, expositione nostra consequi possimus. Hoc tamen in præsentia est memoria continendum, quod ex hac Pauli disputatione conficitur; nempe, esse facillimum, & expeditissimum, virtutis, honestatis, atque pietatis, studium, omnibus, qui ad Christum sese, ardenti, & incitata, fide contulerunt. Non enim sunt sub lege, sed sub Diuina gratia, constituti. Gratia vero Diuina hoc illis præstat, ut spiritus Diuini consilio regantur, ut numine illius concitentur, ut ope illius corroborentur, ut ad spem Regni sempiterni animis erigantur, ut se, Diuino satū editos, & cum Dei vnico filio consociatos, esse confiderent, ut humana cuncta negligant, & de futura gloria noctes atque dies sibi cogitandum putent. Si enim libertas animos facit; si nobilitas spiritus affert; si magna præsidia animi confidentem efficiunt; si spes rerum maximarum mentem ad res gerendas exsuscitant; si postremo caritas tantum valet, ut omne mortis metum depellat, & ad omnes labores excipiendos, & discrimina vitæ subeunda, mortaliū mentes incendat; quid tandem non efficiet is, qui se videt a peccati tyrannide, legisque, dominatu, liberatum? qui se Dei filium esse meminit, atque patris summi præsidio constipatum considerat? qui cælestes illas opes, ad quas æuo sempiterno perfrundas vocatus est, animo contuetur? qui sempiterna Dei beneficia mente recogitat? qui denique tantis Diuini amoris ignibus exardescit, ut nullis aquis (quemadmodum scriptum est in Canticis) possit caritas illius extinguī? Immanis est, inquit, atque fera, cupiditas. Recte. Illius tamen Regnum, in ijs, qui sunt Christi, est funditus euersum. Summa, inquit, est humana naturæ imbecillitas. Certe. Verum, nō humanis viribus, sed Diuinis, firmati, in hostes vadimus. Non igitur de cupiditate sola victoriam reportabimus; verum etiam de omni natura, si contra nos consurgat, quamdiu numine cælesti continemur, magna cum gloria triumphabimus. Tandem autem continebimur, quamdiu fide vitam dirigemus. Ergo, cum sub lege vis humanæ rationis fracta fuerit, conatus inanes, & irriti, studium sine vllō fructu consumptum, sub gratia omnis mens, omnis conatus, omne studiū felicissime procedit. Nihil enim erit tantum, quod homines, non suo, non legis, sed Dei, præsidio muniti, facillime non consequantur.

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS
LIBER TERTIVS.

756

QUAM excellens habitus sit eorum, quos ille summus rerum omnium conditor, & moderator, Christi meritis, & religione, in fidem recepit; quam Diuinis opibus, & ornamentis, qui verissimae iustitiae compotes effecti sunt, decoris, & gloriae, redundant; quamvis nulla orationis ubertate explicari posse videatur, est tamen a Paulo Diuinitus explicatum. Docuit enim, eos, qui se Christo dediderunt, totosque se ad ductum, & imperium, Spiritus Diuini contulerunt, eum statum assecutos, quem nulla potestas labefactare, nulla vis infringere, nulla vetustas consumere, possit, eo quod iam ab hominibus exierint, & in Diuini generis claritatem adoprati sint; ita, ut non sint in aliorum hominum numero censendi, sed Dei quidam inter homines existimandi. Sunt enim Dei filij, verbi Diuini satu procreati, Christi, fratres, Regni, caelestis, atque sempiterni, heredes instituti. Sed, quo maior est hominis iusti dignitas, & amplitudo, eo magis deploranda est temeritas eorum, qui tantum beneficium ingratis animis aspernantur, & e tenebris dirissimis emergere nullo pacto volunt, lucemque Diuinam, eorum oculis oblatam, contumaciter, & obstinate, repudiant. Itaque, dum lucem odio immani persequuntur, dum gratiam Diuinam abijciunt, dum suae libidinis impetum, effrenataque mentis impotentiam, Diuinis institutis, & legibus, anteposunt, nefariam sibi pestem machinantur; ad sempiternumque supplicium, inuito furore, & amentia, rapiuntur. Sunt illi quidem detestabiles, & execranda, odioque iusto dignissimi: fieri tamen non potest, quin eorum ruina magno dolore afficiat eos, qui ita Christi vestigijs insistant, ut

perpetuo bonitatem illius imitentur, omnesque saluos esse cupiant, usque adeo, ut pro illorum salute vota faciant, a quibus grauissimas iniurias accipiunt, & infestissimis animis oppugnantur. Quod si hoc animo est optimus quisque, & quo ardentius se se ad Christi studium applicat, eo dolentius patitur eorum, qui sanari nullo modo voluerunt, exitium; quid erit de Paulo iudicandum, cuius tanta bonitas fuit, & tam admirabilis in gentem suam caritas, ut paratissimus esset, ad omnes cruciatus acerbissimos animo libentissimo perferendos, dum modo ea ratione posset perfidam illam nationem a peste, & exitio sempiterno, redimere? Cum igitur ille amplissima Diuinae clementiae munera, in animos eorum congesta, qui Christum incensa fide venerant, complexus oratione fuisset, & recordatione tanti beneficii, mirabiliter exultasset; grauis quaedam cusa illius animum repente fauciauit, & a summo gaudio ad summam maestitiam traduxit. Videbat enim, gentem suam, quam mire diligebat, illis tantis bonis orbatam esse, praecipitemque in sempiternum exitium detruendi. Nunc igitur eorum casum ægerrime patiebatur, & assidue deplorabat. Ait igitur:

C A P I T U L U M I X.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente consciencia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia magna mihi est, & continuus dolor cordi meo.

Insurandum sanctissimū in orationis huius principio iurat. Quorsum erat opus? Quia vix credibile videbatur, ut is, Iudaeorum gratia,

757

COMM. IN EP. D. PAV. AD ROM. LIB. I. I.

758

tia, a quibus tanto odio tam inclementer oppugnabatur, in summa doloris acerbitate versaretur. Cum enim orationis tela in eos dirigere statuisset, qui obstinatis animis a se beneficia Diuina repulerant; commodum fuit, ut amoris sui in illos testificatione, confirmaret, se non odio, & malevolentia, tantum scelus insectari, sed potius eorum calamitatem acerbissime lamentari. Amoris autem magnitudinem id, quod sequitur, multo clarius explanat:

Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.

Mira quaedam vis amoris, quae Paulum adigebat, ut a Christo, a cuius studio, ne totius quidem orbis conuersione, aut Angelica potentia viribus, abduci poterat, pro ciuibus suis anathema fieri vehementer expeteret. Quod ut rectius intelligatur, explicandum est, quae sit huic verbo subiecta sententia. Significat igitur verbum hoc, Anathema, donum Deo consecratum, & in honorem illius in templo suspensum. Est & alia eiusdem nominis vis apud Septuaginta interpretes. Significat, id, quod, religionis gratia, flama, aut aliqua non ab simili clade, consumitur, quod Hebraei אָנָתְמָה appellant. Sic autem scriptum est in libro Numerorum. Israel autem, voto se obligans, ait, Si tradideris populum istum in manum meam, delebo vrbes eius. Quem locum Septuaginta interpretes ita vertunt, ἀνάθεμα τὰς πόλεις αὐτοῦ. Sequitur deinde, Exaudiuit Dominus preces eius, & tradidit Chanaanem, quae ille interfecit: Septuaginta sic habet: καὶ ἀνάθεμα ἔγενετο αὐτῷ καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ. Sequitur deinde, Vocauitque nomen illius Horma, quod est anathema. Hic certe Latinus interpres Hebraeum verbum, nepe, אָנָתְמָה, Graeco verbo explanauit. Ex his locis, & multis alijs, quae omittimus, (nec enim oportet omnia persequi) colligitur, Anathemate significari euersionem, & excisionem, causa procurandae religionis illatam. Id enim אָנָתְמָה, vel, quod idem valet, אָנָתְמָה, apud Hebraeos significat. Vnde illud, quod est apud Iosue, Sic ciuitas haec anathema, & omnia, quae in ea sunt Domino. Est igitur, Anathema, donum Deo consecratum; est etiam exitium, hominis, aut multitudinis, causa deuotionis, importatum; est denique piaculum sceleris luedi, iraque, Diuina ab omnibus auertenda, sollemniter institutum. Quidquid enim deuotum cladi est, & sollemni execratione deuinctum, quod Graeci ἱερὸς, Latini Sacrum appellant, id in sanctis litteris a Septuaginta interpretibus Anathema nominatur. His expositis, ad votum Pauli veniamus. Cum enim propter inane legis studium, quod oratione perpetua conuelleret, ut fidem, quae legis sanctitatem verissimam continebat, in animis

hominum confereret, esset Iudeis usque adeo vehementer inuisus, ut sanguinem, & vitam, illius, summa contentione peteret; Paulus, contra, docet, se nullis eorum iniurijs, & insidijs, impediri, quo minus eos, a quibus indignissime vexabatur, ita diligeret, ut pro eorum salute fieri a Christo anathema, aliquando desiderasset. Non, inquit, iniuriarum memoriam retineo; neque meae genti inensus sum, quamuis me multis in locis fuerit acerrime persecuta. Immo, sic caritas mea cum Iudaeorum odio certabat, ut cuperem aliquando me unum quasi piacularem hostiam, a Deo constitui, ut meo supplicio, & (si ita opus esset) cruciatus, vniuersam gentem meam ab imminenti clade redimerem. Quarendum hoc in loco videtur, num illud Pauli votum satis sapiens exstitisset. Erat quidem non mediocri laude, & admiratione summa dignissimum. Quo modo? Quia nihil est a vera caritate profectum, quod non sit valde laudandum. Habet tamen vehemens caritas interdum imperus quosdam nimis acres, & vehementes. Sic Moses, ex Dei libro deleri postulabat, si populus, quem regendum susceperat, esset ab illius gratia prorsus excludendus: sic Samuel pro Saule intemperantius supplicabat; & lacrymas profundeabat. Hieremias item non modo pro populo in sceleribus obstinato assiduas ad Deum preces adhibebat, verum & suo diei natali male dixit, quod initium sibi grauisissimi, minimeque ferendi, doloris attulisset. Non enim putabat fore sibi salutem iucundam, in communi gentis suae, quam mire diligebat, exitio. Ad hunc igitur modum (ut eo redeamus, unde diuertimus) cum Paulus cuperet, aliquando pro ciuibus suis anathema fieri, dum modo salutem eorum supplicio suo constitueret, vim amoris admirandam declarabat. Duplici tamen ratione id concupiuit aliquando Paulus. Vna fuit, egregia in ciues suos beneuolentia. Altera autem, eaque praecipua, ardentissimum Diuinae gloriae studium. Rationes autem beneuolentiae multas, & varias, adducit, ut magis testatum apud omnes relinquat, quantum suos amet. Ait igitur:

Qui sunt cognati mei secundum carnem. Qui sunt Israelitae, quorum adoptio est filiorum.

Magnum necessitudinis vinculum, erat in sanguinis communione; (praecipit enim Deus apud Isaiam, ne carnem nostram despiciamus) maius tamen, in sanctissimi patris exemplo. Par enim erat, ut, qui Israelitae nominabantur, Israelis virtutem, & pietatem, imitarentur. Maximum tamen amoris pignus, fuit in adoptione constitutum. Fuit enim gens illa, quondam omnibus nationibus antelata, summisque beneficijs ornata, & amplificata, ipsique Deo, legis foderet, deuincta, ita, ut vniuersus

uerfus populus; Dei filius, Primogenitus appellatus ab ipso Domino fuerit.

Et gloria, & testamenta, & legislatio, & obsequium.

Hebræorum gloria in numinis præsentis ope, & auxilio, consistebat, quod gentem claram, & illustrem, faciebat. Nō est, inquit Moses, alia natio tam grandis, quæ habeat Deos præsentis sibi, sicut Dominus Deus vester adest cunctis obsecrationibus vestris. Non dicit autem, Testamentum, sed Testamēta, hoc est fœdera, quia Deus multis pactionibus Israelē sibi obstrinxerat. Primum fœdus fuit cum Abrahamo percussum; alterum deinde fuit lege sancitum; tertium deinde fuit cum Davide iureiurando confirmatum; postremum fœdus fuit illud omnium sanctissimum, id est Christi sanguine, quod maiore quadā religione Iudæorum genus alligabat. Omnia autem hæc fœdera, ad salutem Hebræorum, si fidem minime fallerent, pertinebant. Legis enim latio in Christum, tamquam in verissimum finem, respiciebat; obsequium, id est, sacrorum ritus, oblationes, & sacrificia, Christi sanctitatem adumbrabant.

Quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.

Multum quidem faciebat, ad studium amoris excitandum, memoria Diuinorum hominum, e quibus gens illa originem ducebat. Illos autem præcipue ad misericordiam miseris tribuendam patrum memoria hortabatur, qui eodem sanguine orti erant. Nihil tamen erat, quod magis Paulum Iudæos amare cogeret, quam intelligere, Christum, Dei filium, generis humani liberatorem, Diuinam, atque sempiternam, gloriam cumulatam, eodem genere propagatam fuisse. Hæc igitur insigni argumentorum collectione, ostendit Paulus, quam multæ rationes eum impulerint, ut propriæ salutis, Iudæorū salutē anteponeret. Illa tamē præcipue ratio, illius animū incitabat, quod videret, in Iudæorū ruina Christi nomē perditorum hominum conuictis expositum esse. Ideo autem adiungit, Qui est Deus benedictus in sæcula; quasi diceret, Fremant improbi, iacent conuicia, & maledicta; quantum possunt, in eo laborent, ut Christi gloriam obtineant; nihilominus tamen illius gloria in æternum inuiolata permanebit: est enim ille Deus verus, gloria Diuina circumfluens, quē vniuersus Angelorum exercitus ardentem amat, religiose veneratur, perpetuo cantu, atque laudatione, concelebrat.

Non quod exciderit verbum Dei. Verbum Dei excidere, est, Dei fidem laber-

factari, & concidere. Quod fieret, si is promissa minime seruasset. Dei autem fides multis in dubium vocabatur, quasi is in fide minime permanisset. Sic enim dicebant: Hæcne est promissa fides? hæc fœderis religio, atque sanctitas? hæc verbi Diuini constantia? Hunc tandem exitum habuit miserrimæ gētis spes, ut, eo tempore, quo libertatem expectabat, durissimo dominatu premeretur; quo gratiā sibi Diuinam proponebat, ira numinis infensi iactaretur, & dirissimas pœnas exsolueret? Sperabamus enim, futurum, ut, per Christi aduentum, omnibus malis nostris finis imponeretur, & in summa dignitate, & gloria, vereremur; & hoc ut crederemus, Diuinis promissis sumus multis in locis excitati. Tātum vero abest, ut hoc effectum videamus, ut potius nulla miseria cogitari possit, quam non cernamus inesse in nostra calamitate. Expulsi enim, & eieci, vagamur, cunctis hominibus odio sumus; tyrannorum immanitate vexamur; spoliāmur; passim concidimur; iniuriis innumerabilibus laceramur; reliqui mortales nos perpetuo tremantes, & horrentes, adspiciunt; nec vllum in ærumnis a cælo solatiū nobis afferri sentimus. Nullas proprias sedes habemus; Regis præsidio caremus; sacerdotij sanctitate nudati sumus; in exilio dirissimo versamur; dedecore, & ignominia, deformamur; grauioribus in dies ruinis opprimimur. Quid hoc igitur est? Quid dicendum? Hoc certe; aut, nondum Christum aduenisse; aut, Deū, fidem, quam olim dederat, minime præstitisse. Hæc erat (ut alibi iam diximus) impiorum hominum querella. Hoc igitur in loco Paulus, non pro laribus, & focis, (ut aiunt) sed pro Diuinæ fidei sanctitate, pro veritatis sempiternæ constantia, pro clementiæ Diuinæ magnitudine, atque (ut vno verbo dicam) pro Dei gloria, pugnat. Hanc sententiam ante strictum attigerat, dicens, Qui, si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit. Est enim Deus, verax; omnis autem homo, mendax. Hoc igitur, quod Paulus in hac eadem epistola mira breuitate perstrinxit, hic satis copiose demonstrat; neiq. fidem, atque veritatem, ab omni calūnia defendit. Omnes autem, qui veræ pietatis studio incensi sunt, horum, & moneo, & per Christi sanctissimum nomen, obtestor, ut hunc locum attentissima consideratione legant, & sine vilo præiudicio receptæ opinionis, expendant. Magna enim res agitur; & ea, qua, meo quidem iudicio, potissima sanctissimæ religionis vis, & ratio, continetur. Ut autem rectius mentem Pauli possint mente, & ratione, comprehendere; intelligant, non esse hic viro diuino propositum, ut implicet tristissimis curis animos, & pietatis quodā modo spem salutis incidat: quod facere conantur illi, qui sic Paulum interpretantur, ut fatalem quandam necessitatem in

res

res humanas inducant. Tantum vero abest, ut ea sit mens Pauli, ut lōge secus omnia discernat, quam multi, nescio qua ducti via, & ratione, suspicantur. Quid igitur agit Paulus? In quem finem omnia illius argumenta hoc in loco diriguntur? In eum certe, ut gloriam Diuinam summa contentione ab hominum perditorum conuictis tueatur; atque ostendat, Deum, summa constantia, quod promiserat olim patribus sanctis, eorum posteritati præstitisse. Promiserat enim salutem, libertatem, dignitatem, omnibus Israelitis: id, quod promiserat, summa fide confecit. Hoc autem probat Paulus quattuor rationibus. Prima, consistit in nominis explicatione. docet enim, non omnes, qui sunt Israelis fati propagati, esse Israelitas nominandos. Secunda, demonstrat, eos Israelitas, qui funditus euersi sunt, culpa sua euersos fuisse: nihil enim, quod ad eorum salutem pertineret, fuit a Deo prætermisum. Tertio loco, dicit, multos ex eadem stirpe fuisse salutis, & gloriæ, sempiternæ compotes, ita ut etiam in eorum salute fuerit Dei fides egregie comprobata. Postremo, futurum prænuntiat, ut Iudæorū genus vniuersum relinquit, & conuersione sua, salutem consequatur. Hæc igitur ut probet, & improbitatem eorum, qui in Deum contumelias contorquebant, quasi is minime fidem suam liberalisset, acerrime coerceret, omnia illius argumenta, conferuntur. Ait igitur:

Non autem quod exciderit verbum Dei. Nō enim omnes qui ex Israel, ij sunt Israelitæ: neque qui semen sunt Abraham, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.

Primum igitur, quo modo Deus in fide permanserit, & promisso egregie satisfecerit, exponit, ostendens, nomen Israelis, ad quem promissio Diuina pertinebat, non in omnes conuenire, qui sunt Israelis sanguine procreati. Designat enim nomen hoc vires inuictas, & roboris Diuini principatum, quo qui præditi sunt, cum ipso rerum omnium Domino congressi, omnia, quæ volunt, ab eo facillime consequuntur. Quod quidem (ut iam admodum) illa lucta, qua Iacob cum Angelo certauit, expressum fuit, ex qua Israelis nomen obtinuit. Quid igitur? Num is eas vires admittit, atque plane Diuinas, ex aliquo carnis studio, & exercitatione, collegit? Minime profecto. Est enim omnis caro, tenum; ita, ut nihil illa cogitari possit imbecillius. Ex gratia igitur Diuina, non ex natura humana, robor illud vir excellens assumpsit. Gratiam vero fide consequimur. Nomen igitur Israelis, non humanis operibus, sed fide inflammata,

partum fuit. Non est igitur nominis huius dignitas, a carne, sed a fide, petenda. Qui igitur ab Israele degenerant, & in carnis flagitio volutantur, & vires, & nomen, & hereditatem, & sacra gentis, amittunt. Ex quo sequitur, eos non esse Israelitas appellandos. Similiter, nec omnes, qui genus suum ad Abraham referunt, sunt in illius filijs, optima ratione, censendi. Si quidem is verus, & legitimus, filius habendus est, qui patris hereditatem cernit, & non is, qui iure hereditatis excluditur. Sara autem viuente, duos filios genuit Abraham; vnum, ex ancilla, secundum vim naturæ, generatum; alterum, contra naturam, ex ipsa Sara, vxore legitima, susceptum. Erat enim Sara, cum peperit Isaac, non modo, secundum naturam, infecunda, sed etiam senio confecta. Attamen, cum nihil sit, neque verbo Diuino valentius, neque gratia Diuina fecundius; factum est, ut mulier illa, quæ, florente ætate, numquam ex viro iuvene, atque robusto, conceperat, extrema tādē ætate, & effeto corpore, ex eodem viro, centesimum iam annum attingente, Diuinæ promissionis virtute, conciperet. Filius igitur ille, magis ad Diuinæ gratiæ beneficium, quam ad humanæ naturæ condicionem, pertinebat. Cum autem hereditas illa, quæ erat ad filios sanctissimi illius viri peruentura, non in humano aliquo iure, sed in gratia Diuina, consisteret; vter tandem æquius erat, ut hereditatem illam adiret? Is ne, qui, secundum naturam, procreatus existerat? An ille potius, qui, secundum Dei gratiam, in lucem prodierat? Certe constat, fuisse rationi consentaneum, ut, qui fuerat Diuina promissione genitus, in hereditatis Diuinæ possessionem mitteretur. Dei enim filius appellari poterat, qui fuerat Dei promissione, & gratia, susceptus. Ideo, inquit, non, qui filij carnis, hi filij Dei; sed, qui filij promissionis æstimantur in semine. De ancillæ igitur filio, secundum naturæ cōdicionem generato, scriptum est, Non erit heres filius ancillæ cum filio liberæ: de legitimo vxoris filio, singulari Dei beneficio procreato, scriptū est, In Isaac vocabitur tibi semen.

Promissionis enim verbum hoc est, Secundum hoc tempus veniam: & erit Sara filius.

His verbis sane perspicitur, semē illud promissum, non esse ad naturam, sed ad gratiam, reuocandum. Ex hac autem similitudine, ab hereditate illa, in qua fuit Isaac, singulari dei beneficio, constitutus, elegantissime desumpta, probat Paulus, parū referre, quo quisque sanguine procreatus sit; sed, quem locū apud Deum obtineat; neque semen humanum, sed verbum diuinum, Abrahami filios efficere, neque carne, & sanguine, sed dei gratia, quā non lege mortua, sed fide viuā, consequimur, Regni

Regni celestis heredes institui. Omnia si quidem illa antiquitatis exempla, a viro diuino, ad diuinas opes, & ornamenta, non incommode transferuntur. Aliud deinde exemplum similiter adiungit:

Non solum autem, sed & Rebecca ex uno concipiens Isaac patre nostro.

Hoc certe lōge mirabilius esse videbatur. Nec enim Esau fuit ex ancilla natus, ut Ismael. Gemini namque fratres erant Jacob, & Esau. Quod si ad tempus respicias, Esau videbatur esse preferendus, quia prius in lucem editus fuit. Et tamen frater fuit illi antelatus. Neque dici potest, Jacobi merita causam huic prestantiæ dignitatis attulisse. Antequam enim nati essent, iam diuino consilio decretum fuerat, ut iunior frater principatum obtineret. Non possunt autem pueri, non dum nati, aut officio recte fungi, aut in re aliqua offendere. Non igitur hominis officium, Dei gratiam antevertit; sed Dei gratia antecedit, facit, ut homo recte officio fungi possit.

Cum enim non dum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia maior seruiet minori.

Hoc testimonio, rursus comprimit elationem hominum; & quod sepe iam fecit, ostendit, nihil esse, quod caro, & sanguis, sibi possit ascribere. Si enim genus valeret, cur fuisset hereditas euersa ab Esau? Si merita humana Dei gratiam conciliarent, cur fuisset Jacob, ante quam nasceretur, electus? Non igitur antecedens opus, sed Dei vocantis benignitas, filios Dei efficit.

Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit. Moyse enim dicit, Miserebor cuius misereor: & misericordiam præstabo cui miserebor.

Quorsum attinet, ad iustitiæ defensionem, misericordiæ mentionem inferri? Locus primo ad speciem videtur alienus. Verum. Recte tamen consideranti, nihil poterit ad æquitatis diuinæ defensionem aptius excogitari. Misericordiæ enim diuinæ constantia, quæ Dei ipsius verbis exprimitur, diuinæ seueritatis æquitatem egregie confirmat. Satis enim clare cernitur, cum Deus misericordiā tribuit indignis; cum tanto studio homines ad se allicit; cum partim promissis inuitat, partim minis exterrit; cum illis, qui veniam postulant, clementer ignoscit: cum denique nihil prætermittit, quod ad hominum salutem pertineat, illud esse natura clementissimum, & ad omnes homines ope sua conseruandos

paratissimum. Proprium siquidem munus illius est, errantibus ignoscere, benigne facere, salutem constituere, gloriam dare, sempiternis bonis eos, qui fidem, & pietatē, colunt, afficere. Cum igitur supplicium irrogat, quodā modo inuitus irrogat. Ob id igitur apud Prophetas interdum diuini etiam gemitus audiuntur, cum est aliquod supplicium de hominum scelere, & contumacia, sumendum.

Vnde colligitur, nemini esse in hac vita aditum salutis interclusum, cum omnibus hominibus Dei clementia, si illi non ad extremum clementiæ repugnauerint, prompta, atque parata sit. Extrema igitur demētia, præceps furor, & insania, scelestum, & immane facinus, est, tantam benignitatem aspernari, opemque diuinam obstinate repellere. Itaque merito sempiternas penas perditī homines exoluunt. Sua enim culpa pereunt, qui, si voluissent, Dei clementia, cunctis, absque discrimine, proposita, facillime seruari potuissent. Par enim est, ut, qui Dei misericordiam negligunt, in iram illius incurrant. Sua namque sponte tenebras luci, seruitutem libertati, egestatem diuitiis, mortem vitæ, prætulērūt. In illorum enim manu fuit, luce frui, libertate potiri, opibus affluere, immortalitatem consequi. Clementia igitur diuina, mortalibus cunctis exposita, omnes illis, qui pereunt, excusationes præcludit; diuinique iudiciæ quitatem egregie defendit. Idcirco dauid, cum dei clementiam imploraret, adiecit, Ut iustificeris in sermonibus tuis. Hoc est, ut iam exposuimus, cum mihi delinquenti, & veniam demisse flagitanti, veniam impertieris, æquitas seueritatis tuæ, qua fontes, & in scelere contumaces, insequeris, quam iusta sit, omnibus apparebit. Omnibus enim tunc constare poterit, si qui peccauerunt, se perinde, ac ego feci, abiēcissent, & veniam similiter implorassent, eam sine dubio impetraturos fuisse. Non igitur domini in clementia, sed sua perniciacia, pereunt omnes, qui pereunt. Cum igitur (ut iam id, cuius gratia hæc in medium allata sunt, ratione concludamus) clementia diuina, in oculis hominum constituta, hominum perditorum amentiam conuincat, aptissime fuit allatum a Paulo illud misericordiæ diuinæ testimonium, ad dei ipsius seueritatem, ab omni calumnia liberandam. Miserebor, inquit deus, cuius misereor. Hoc est, constantissime beneficia mea tuebor. Non sum enim natura nimis ad seueritatem implicatus, sed valde ad clementiam, & benignitatem, propensus. Numquam igitur me collati in homines fideles beneficij panitebit; immo tributa iam beneficia, maioribus, & amplioribus, cumulo. Ut autem id magis inculcet, repetit eandem sententiam, verbis paululum immutatis. Et misericordiam, inquit, tribuam, cui misericordiam tribuo. In quo nihil aliud facit, quam, dum clementiæ suæ magnitudinem, &

constan-

constantiam, & stabilitatem, explicat, eorum amentiam, qui illam a se reijciunt, damnet; & quam iuste sit in eorum scelera vindicatum, aperte demonstrat:

Igitur non volentis, neque currentis, sed misereantis est Dei.

In eo insisit; eundem locum vrget; in eodem sapientissime commoratur; ut ostendat, non esse salutem, neque dignitatem, neque generis nobilitatem, in carne & sanguine, nec, quod esse videtur maius, in operibus humanis, sed in Dei misericordia, constitutam. Frustra namque volumus aliquid præclarum gerere; frustra nitimur, atque contendimus, nisi Deus nobis subsidio occurrat. Currere autē, hic, est, conari, & eniti. Nullum enim studium, nullus conatus animi, nisi Deus præsens affuerit, poterit exitum felicem habere. Franguntur enim vires; animi vero concidunt, & tempestatibus obruuntur; obiecta bonorum species euanescent; omnisque vita, tenebris, & caligine, circumfusa, innumerabilibus malis implicatur. At, cum Deus nobis misericordiam illam suam impertit, mens illius lumine collucet; animus fit in dies altior, diuinisq. viribus incitatur; omniaque felicissime procedunt. Cum igitur aliquid præclarum, & amplum, gerimus, id non est hominum voluntati nudæ, aut humanæ industriæ, sed diuinæ gratiæ, tribuendum. Cum igitur omnia præclara munera ad misericordiam diuinam referenda sint, & diuini generis amplitudo in muneribus diuinis etiam numeranda sit; sequitur necessario, ut veros Israelitas, non caro, & sanguis, sed magnitudo diuinæ benignitatis, efficiat. Præterea, ipsa misericordia Dei, quanta sit illius æquitas in improbis puniendis, ostendit. Hanc enim misericordiam fide inflammata consequimur, perfidia aspernamur, atque respicimus. In nobis est, (Deus enim opem suam non denegat) vel fidem verbis diuinis adiungere, vel contumaciter abrogare, salutem nostram prospicere. Recte igitur supplicium sumitur de illis, qui, sibi præfidentes, a Deo deficiunt, libidinemque suam placitis diuinis anteponunt. Vtrumque igitur ex explorata, & cognita, Dei clementia efficitur; nempe, & ea nobilitatem verissimam contineri, & iram dei in eos, qui misericordiam illius aspernantur, esse iustissimam. Quam sit autem infestus malis omnibus eorum hominum status, qui dei misericordiam repudiant, perditorum hominum exitus exitiales declarant. Quocirca Paulus satis apposite Pharaonis exemplum adducit. Quo enim magis Pharaon a se dei clementiam repulit, & maiore contumacia mota illius contempsit, eo iustius a Deo factum fuit, ut in tæriorem pestem incideret.

Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia

in hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te virtutem meam: & ut annuntietur nomen meum in vniuersa terra.

Testimonium hoc, quemadmodum & illud superius, est sumptum ex Exodo. Quod sic etiam ex Hebræo, non incommode verti potest, ut clarius orationis sensus elucescat. Propterea te consistere passus sum, ut ostendam tibi potentiam meam, & enarretur nomen meum in vniuersa terra. Hanc autem sententiam ideo ex Hebræo fonte refero, ut possit multo clarius intelligi, & profligatorum hominum impudentia refutari, qui nituntur ex hoc loco impietatem suam confirmare, asserentes, Pharaonem a Deo fuisse excusatum, in eamque fraudem coniectum, ut ipse sibi pestem machinaretur. Quod quam fallum sit, aperte conuincitur. Nec enim dixit Deus, Ego tibi mentem eripui; ego te furere coegi; atque ob id tantum, quia mihi libuit, te a sempiterno tempore damnaui. Non id, inquam, dixit; sed id potius, Ego te diu sustinui, & consistere permisi, vindictamque distuli, eamque ad amplissimum gloriæ meæ fructum reseruavi. Vocabat ille Pharaonem ad salutem; multisque eum modis ab instituto scelere deterrebat. Sed, cum Pharaon illius imperium detrectaret, & opem oblata contemneret, & quasi equus indomitus, effrenata mente rueret; fuit diuinæ iustitiæ, & benignitati, consentaneum, ut maleficus, & iniustus, homo funditus interiret. Iustitiæ quidē, quia ius diuinum flagitabat, ut is, qui ad improbitatis, & impietatis, summum peruenerat, supplicio sempiterno mactaretur; benignitati vero, quia in Pharaonis exitio multum diuinum esse cognouerunt; & illius metu se continerent, ne summum iudicem fœdissimis factis irritarent. Sic enim Deus meritis penas ab hominibus nefarijs expe-rit, ut in ea seueritate maximas admirandæ clementiæ partes suscipiat. Ut enim Rerum publicarum rectores, eos, quos leuioribus penis sanare non potuerunt, de medio tollunt, & sceleris illius pestem, atque quasi strumam, excutant, ne ad vniuersam Rempublicam pestifera contagio permanet; & simul, exemplo seueritatis edito, facilius ciues in officio contineant, sic summus ille rerum omnium moderator, in eos, qui corrigi nolunt, susceptumque scelus insigni contumacia cumulant, exempla extreme seueritatis edit, ut, illorum exitio, reliquorum hominum vniuersitati prospiciat. Ad hunc igitur modum, (ut ad Pharaonem redeamus) cum Deus illum clementissime per ministros suos admoneret, atque castigaret; is autem, secundum duritiem suam, & impenitens cor, Dei clementia, ad sceleris amplificationem, abuteretur, & in dies magis, misericordiæ diuinæ contemptu, diuinæ seueritatis opes ad suam ipsius pestem congereret, eas tandem penas dedit, quæ multis mortalibus salutem attule-

attulerunt. Non efficit igitur Deus, ut Pharaon ad salutaria monita penitus obdure-
ret; sed Pharaonis ipsius duritatem, ad mul-
torum hominum salutem, transtulit. Sic enim
solet illa summa bonitas bona ex malis elice-
re, & inordinata in ordinem reuocare, ut,
quoduis multa, contra illius leges, atque de-
creta, stant, omnia tandem ad summam ordi-
nis, & iudicii, conuenientiam referantur.
Hinc etiam magis liquet, quo modo sit intel-
ligendum illud, quod tam saepe repetitum est,
nempe, Deum cor Pharaonis indurauisse.
Permiserit enim hominis improbitatis potesta-
ti, quod vellet vel facere, vel conari; ut illum a
scelere detereretur, elaborauit, monuit, insti-
tit; illi in principio leuiiores, deinde graui-
ores, plagas imposuit; diu vindictam distulit;
cum hæc omnia nihil proficerent, factum est,
ut vir scelestissimus, beneficiis deterior, at-
que durior, in dies euaderet. Hæc igitur ra-
tione, dicitur Deus cor Pharaonis indurauisse.
Instita namque improbitatis, præsertim cū
est impunitate diuturna corroborata, pro-
prium est, beneficiis tætriores in dies fieri.
Sed finem horribilis illius cladis, qua Pharaon
extinctus fuit, opus est, ut animaduertamus.
Ut ostendam, inquit, in te potentiam meam.
Num gloriā ab hominibus expetiuit, & ideo
strages illas edidit, ut intelligerent omnes
mortales, quam acer esset in armis? Non cer-
te. Præterea, quam gloriam sibi peperit, cum
Pharaonem, cum exercitu ipsius Pharaonis,
in profundo demersit? Valde profecto tenuē.
Hoc enim perinde fuisset, atque si quis homo
militaris in eo gloriari vellet, quod magnum
formicarum numerū pedibus compresisset.
Multo namque minus est, exercitus hominū
maximos a Deo puncto temporis sterni, &
exscindi, quam innumerabiles formicas ab
homine robusto proculcari. At deinde, ut
enarreretur nomen meum in vniuersa terra.
Nū cupit sua causa Dominus in ore omnīū
versari, & laudibus frequenter extolli, ut ipse
altior fiat, & dignitas illius in dies amplifice-
tur? Quid autem, quæso, est, quod ad Diuinā
maiestatis, & dignitatis, immensitatem pos-
sit accedere? Nihil omnino. Cur igitur vult,
ut nomen suum omnium hominum prædica-
tione celebretur? Ob id nempe, ut illius potē-
tiam vereamur, & illius probitatem amemus;
ut ita flagitia detestemur, & omne vitæ stu-
dium in illius veneratione consumamus; ut
sic, tandem salui, & perpetuis gloriæ immor-
talis ornamentis excolti, simus. Nostri igitur
causa, gloriæ suæ consulit, ut suæ infinitæ bo-
nitati satisfaciatur. Hoc igitur posito, conse-
quens est, ut videamus, quem fructum nobis
afferet illa Diuini nominis prædicatio, si fue-
rit his verbis ab hominibus sapientibus ex-
plicata. Dicat igitur illi, Notum sit omnibus
hominibus, Pharaonem dirissima clade fuisse
consumptum, nō quia scelus nefarium de-

signauit, sed quia ab æterno tempore fuit, vo-
luntate Diuina, ad exitium destinatus, ita, ut,
vellet, nollet, funditus interiret. Itaque, non,
quia scelera cōstauit, fuit a Deo improbat;
sed, quia improbat existerat, scelera cō-
stauit. Non poterat enim ille quidquam bo-
ni, vel mali, gerere. Quidquid gessit, Deo im-
pellente, atque adeo cogente, gessit. Deus
enim illum omni ope sua nudauit, nudatum
obscrauit, cæcum in miseriam sempiternam
coniecit. Quorsum? Ut iustitiæ suæ diuitias
explicatas ostenderet. Age, quas diuitias nar-
ras? opes temeritatis, & immanitatis? Nullo,
inquis, modo, sed iustitiæ. An iustitiæ munus
esse putas, ut quisquam criminis alieni pœ-
nas luat? Si Pharaon ideo immania scelera su-
scepit, quia sic fuerat, Dei voluntate, cui non
poterat obistere, decretū; si necessitate sem-
piterna fuit in tam dirum facinus attractus;
quæ ratio iustitiæ fuit, ut is tam graues pœ-
nas, ob vim Diuinam extrinsecus illatam,
cui repugnare nullo modo poterat, sustine-
ret? Sed de tam detestabili sententia plura
hoc in loco dicere minime necessarium arbi-
tror; maxime, cum in nostris de iustitia li-
bris, quantum meo iudicio satis fuit, de hac
quæstione disseruerimus. Cum autē deus, nō,
ut sibi melius sit, sed, ut saluti nostræ consulat,
velit, ut nomen suum in vniuersa terra cele-
bretur, libenter ab hominibus, qui sibi sapiē-
tiam summam arrogant, quæserim, quem
fructum hæc prædicatio nominis Diuini po-
tuerit afferre? Certe, nullum. Tantum vero
abest, ut utilitas ex ea vlla comparetur, ut po-
tius mala omnia, quæ cogitari possunt, ex illa
nascantur. Frangit enim industriam; spem
mercedis incidit; mentem sollicitudine con-
turbat; & ut reliqua omnia præteream, non
Deo gloriam tribuit, sed, quod omnium diris-
simum facinus est, sanctissimo, atque iustissi-
mo, Domino iniquitatis scelus affingit. Quid
enim iniquius cogitatione fingi potest, quā,
ab hominibus miseris pœnas scelerum, quo-
rum (ut aiunt) ipse Dominus impulsor, & effe-
ctor, fuit, inelementer exposcere, eosque, qui
nihil boni agere potuerunt, cruciatibus sem-
piternis afficere? Quā sit igitur indigna Pau-
lo tam absurda sententia, quis non videt? Nō
igitur ea est Diuini nominis celebritas, quā
Dominus in Pharaonis exitio requisit, sed
illa potius, quæ docet, quam iuste fuerit in
Pharaonis scelus animaduersum. Nam dei
voces audire noluit; imperium contumaci-
ter, & impie, recusauit; beneficia diuina con-
tempnit; misericordia ad scelus amplifica-
tionem furentur abusus est; scelus illius, cum
bonitate Diuina, vsque ad extremum vitæ,
decertauit: cum sanari potuisset, omnem me-
dicinam, præ suo furore, & amentia, contem-
psit. Hæc, & his similia, sunt, quæ nomen Do-
mini, cum magna hominum utilitate, debitis
laudibus exornant. Cerpunt enim homines,
in Pha-

in Pharaonis exitio, clementiam ingentem
Domini, qua Pharaonem ad salutem inuita-
bat; cernunt deinde, quanta contumacia vir
impius Dei clementiam contemnebat; videt
postremo, quam iuste Dominus scelus illud vl-
tus est. Hoc igitur exemplo, multi, Dei cle-
mentiam in cælum efferunt; hominis impro-
bitissimi facinus execrantur; & Dei iudicia
pertimescunt. Sed (ut ad Paulū reuertamur)
operæ pretium erit, attendere, quam apte con-
nexa sunt hæc adducta a Paulo testimonia.
Primum enim, docuit, quod erat illi proposi-
tum, non sanguinis humani rationem, sed Di-
uinæ gratiæ magnitudinem, Israelitas veros
efficere; nec ex humanis operibus, sed ex vo-
cantis benignitate, splendorem celestis agna-
tionis exoriri. Sed, quia prima specie videri
potuisset iniquum, & in eadem generis, & san-
guinis, ratione, antequam vllum bonum, aut
malum, opus exstaret, vnum ex geminis, amo-
re, alterum odio, dignum iudicari; Paulus, ex-
plicatione Diuinæ clementiæ, quam sit æquū
diuinum iudicium, cum eos improbat, qui
erant clementiam aspernaturi, egregie de-
monstrat. Postremo, id, ex Pharaonis exitio,
& finestissima clade, quæ nullo modo est ad
aliam causam, quam ad voluntariam homi-
nis profligatissimam contumaciam, & impu-
dentissimam rebellionem, referenda, confir-
mat. Ex his igitur locis, constat, Deū esse cle-
mentissimum; & contra eos, qui clementiam
illius aspernantur, optimo iure seuerissimū.
Sic igitur cernimus, seueritatem Diuinam esse
ab omni iniquitatis suspitione defensam.
Hoc tamen Paulus in principio facit obicu-
rius, ut acrius, atque vehementius, eorum au-
daciam comprimat, qui æquitatem in Diuino
iudicio requirunt. Nam, cum illi Iudæos, in-
numerabilibus malis afflictos, & ope Diuina
destitutos, animaduertent; & ratione euer-
sionis illius explicare minime possent; Deum
iniquitatis accusabant: Contra, Paulus, exem-
pla similia Diuinæ seueritatis adducit, quæ
possent animos hominum causarum ignora-
tione similiter implicare; ut doceat, iudicium
illud, quo Iudæi conciderunt, neque nouum
esse, neque inusitatum, nec ab æquitatis exa-
ctissima ratione discrepans. Sic enim locos il-
los subobscuros adducit, ut omnia impietatis
argumenta dissoluat. Concludit tandem, om-
nem spem salutis Diuina gratia contineri,
dicens:

Ergo cuius vult miseretur: & quem
vult indurat.

Verum, ita tamen, ut misericordiam nō re-
mere, sed secundum electionem, tribuat, & du-
ritiam impietatis, non sine singulari iudicio,
definito tempore, patiatur.

Dicis itaque mihi: Quid adhuc queri-

tur? voluntati eius quis resistit?

Inducit hic personam hominis audacis, at-
que de iudicio Diuino temere indicantis; cui
parum pia orationem affingit, ut sub hac
inducta persona impietatis ipsius vocem cō-
modius refuter. Sic igitur, inquit, quisque per-
ditissimus. Si Deus, cuius vult, miseretur, &
quem vult, indurat, & illius voluntati nemo
repugnare vllō modo potest; cur tam saepe de
hominum improbitate conqueritur? cur eos
sceleris tam multis in locis accusat? cur illis
adeo atrociter minatur? cur eis interitum
sempiternum denuntiat? cur denique eis sup-
plicium irrogat, & ignem nullis sæculis extin-
guendum? An non est valde iniquum, homi-
nes miseros a deo cruciari, propter scelus,
quod ipsi libera voluntate minime suscepere,
sed ab eodem Domino, qui eos indurauit, ut
facerent, coacti sunt? Hanc igitur orationem,
sceleris, & audaciæ, plenam, Paulus acerrime
comprimit, inquit:

O homo; tu quis es qui respōdeas Deo?
Numquid dicit figmentum ei qui se fin-
xit: quid me fecisti sic? An non habet po-
testatem figulus lutī, ex eadem massa fa-
cere aliud vas in honorem, aliud in con-
tumeliam?

Duplici ratione coercet Paulus temerita-
tem eorum, qui nimis in iudicia sanctissimi
numinis inquirunt. Vna est, ostendere, quam
audax facinus sit, in sapientissimo domino ra-
tionem, aut in iustissimo iudice rectum ius,
& æquitatem, requirere. Nec enim est vni-
quā de sapientiæ ipsius summa ratione dubitan-
dum; neque iudicium ipsius iustitiæ in suspi-
cionem iniquitatis adducendum. Eo enim,
quod aliquod a Deo factum, aut iudicatum,
fuisse constiterit, est statuendū, id non absque
summo consilio, & singulari iuris sanctissimi
ratione, gestum, aut statutum fuisse. Fieri qui-
dem potest, ut neque facti consilium, neque iu-
dicii rationem, perspicias. Ut autem deus,
absque recta ratione, & iudicio, quidquam de-
signet, fieri certe non potest. Hæc igitur est
vna ratio, qua Paulus hominum audaciæ, & te-
meritati, respondet. Altera, est, diuinæ ratio-
nis explicatio, qua aliorum quidem misere-
tur, alios autem indurat. Quod autem ad pri-
mam attinet; sic in homines audaces, qui de
consilijs diuinis temere iudicant, inuehitur:
Homo, non te circumspecies? non naturæ tuæ
fragilitatē recognosces? non Dei Maiestatem
verebere? eoq. prorūpet audacia tua, ut sapiē-
tissimum conditorem, & iudicem, aut temeri-
tatis, aut iniquitatis, insimules? Multo quidē
magis distat rationis tuæ iudicium a summi
illius opificis sapientia, quam vas fictile a
figuli artificio. Si tamen esset aliquis sensus
in vasis fictilibus, non essent ea ferenda.
Osor. Tom. 2. KK quæ

qua cum figulo, a quo facta fuerant, de fingendi artificio certarent. Multo igitur minus toleranda est homuncionis audacia, qui consilium summi conditoris, atque rectoris, accusat; & in illo, a quo omnis sapientia, atque iustitia, profluxit, sapientiam, & aequitatem, desiderat. Isdem propemodum verbis Isaias, in eos, qui Dei iudicia ad humanum examen reuocare solent, incitatur. Vt, inquit, ei, qui repugnat conditori suo, testa cum figulo contendenti. Numquid dicit lutum figulo, Quid facis? & opus tuum inutile est. Similiter apud Hieremiam ait Deus: Numquid, sicut figulus iste, non potero vobis facere domus Israel? figulus enim in ipsius Hieremiae conspectu vas ineptum confregerat, & aliud commodum instituerat. Ex ea autem similitudine, docet Dominus, in sua manu esse, Iudaeorum nationem, impietate corruptam, confringere; & aliam, quasi vas quoddam, ad munera Diuina commodissimum, fabricari. Quae quidem testimonia non eo pertinent, vt asseramus, Deum absque delectu, vas aliud ad honorem facere, aliud ad contumeliam destinare; aliud item contere, aliud rursus effingere. Contineat se tandem furor; & hominum perditorum scelus obmutescat. Qui enim sensum, tam Isaias, quam Hieremia, penitus inspexerit; videbit, in eisdem locis iudicii Diuini rationem admodum luculenter explicatam; & voluntario cuiusque scelere fieri, vt vas efficiatur in contumeliam iustissimo iudicio perfringendum: contra vero, liberum esse nobis, vasa vtilia fingi, sanctissimis vltibus consecrata. Quid? Paulus ipse num obscure hoc dicit? Non profecto; sed valde dilucide. Ad Timotheum enim scribens, ait, fore, vt, qui se a pestilenti scelestorum hominum contagione segregauerit, fiat vas in honorem sanctificatum, & vtile domino. At in cuiusque libertate situm est, a pestiferis hominibus segregari. Aliiter enim numquam Diuini homines tantam operam posuissent in hominibus admonendis, ne pollutum aliquid attingerent, ne ve se sordibus inquinarent. Cum igitur, ea similitudine ab operibus figuli desumpta, Propheta in scelestos homines inuehatur, non est ea mens eorum, vt asserant, Deum, absque vlla causa, a communi hominum genere se creuisse, quos ad gloriam destinaret, & quos exitio sempiterno deuoueret. Hoc enim non fuisset insectari scelestos, sed, scelere defensionem dare: quod fuisset contra illorum sententiam. Impietatem enim redarguunt, non scelus crimine liberant. Vt autem eo, vnde desleximus, redeamus; cum Paulus eadem similitudine vtitur, nullo pacto docet, aut Deum sine summo consilio fontes homines perdere statuisse; aut, libertatem hominibus erepta fuisse. Quid igitur agit? Coercet temeritatem, refrenat audaciam, perterret amentiam; atque docet, non esse nimis curiose causas, quibus Deus aliquid designauit,

rit, inuestigandas; sed statuendum, fieri nullo modo posse, vt is quidquam, sine summa ratione, velit. Nihil enim a summa sapientia, & bonitate, fieri potest, quod non omnes admirabilis artificij, & inris sanctissimi, numeros in se contineat. Hae est illa prima ratio, qua superbiae elationem comprimit, & impiam orationem refutat. Obiter deinde tangit alteram, de qua postea fusius disputabit. Sequitur enim:

Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa irae apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae quae praeprauit in gloriam.

Est hic orationis praefatio, qua figura inter dum Paulus vtitur. Est igitur aliquid intelligendum, vt sensus melius elucescat; veluti, si ita oratio concludatur, Et tamen Deum temeritatis insimulabis? Et tamen Deum in iniquitatis suspicionem vocabis? Sed diligenter animaduertendum est, quam singulari ratione Paulus simul vtrumque faciat. Nam & amentiam hominum de iudicio diuino temere iudicantium acerrime comprimit; & ipsius iudicij causam obiter exponit. Docet enim, vasa irae a Deo non fieri, sed summa patientia sustineri; & propter eorum duritatem, iustissime ad debitum supplicium referuari. Explicat igitur, quo sensu sit accipiendum id, quod ante dixerat, nempe, Vasa aliud in honorem, aliud in contumeliam, fieri. Dicitur autem Deus facere vasa in contumeliam, non quod ille quidquam in aliquo vase dignum contumelia fecerit: vasis enim naturam finxit, non flagitium, quod solum est contumelia dignum; sed, quia vas, quod sponte sua flagitium, & scelus, admittit, diutulerat, atque sustinuit, vt iram suam in illud, cum maturum tempus esset, infunderet, dictum est ab illo factum esse. Quantum vero absit, vt Deus aliquid contumelia dignum creauerit, explicat Paulus, dum ait, Sustinuit in multa patientia. Docet enim, nihil tam pugnare cum Deo, quam peccatum; ita, vt, si fieri posset, vt dolor in Deum caderet, summum certe dolorem quoduis crimen, & scelus, Deo inureret. Summa igitur illi patientia opus fuit, ad contumeliae vasa perferenda. Cum vero apta in interitum dicit, iudicij aequitatem commemorat. Iuris namque ratio flagitat, vt, qui vasa misericordiae fieri noluit, qui Dei clementiae, ad extremum usque spiritum, repugnauit, qui denique ipsi summo domino grauem molestiam exhibuit; poenas sempiternas lueret. Non dicit enim Paulus, cum de vasis irae loquitur, Quae Deus aptauit in interitum. Cum vero de vasis misericordiae disserit, ait, Quae Deus praeprauit in gloriam.

Vnde

Vnde clarius liquet, vasa misericordiae, Dei gratia, & benignitate, fieri; irae autem vasa, vniuscuiusque scelere fieri. Sed, quo tandem consilio Deus irae vasa non repente perfregit, sed ea diu patientissime tolerauit? Vt ostenderet, inquit, iram suam, & notam faceret potentiam suam; vt denique explicaret diuitias gloriae suae in vasa misericordiae. Erat quidem gloriae Diuinae consentaneum, vt, quemadmodum Deus clementiae suae opes ostendit, ita seueritatis opes explicaret, atque propalam collocaret. Primum quidem, vt cernerent omnes homines, esse numen in caelo, quod omnia videt, vt improbis dignam sceleribus poenam irroget; deinde, cum Diuina gloria ad bonorum salutem stabiliendam, & gloriam amplificandam, conferatur, & boni magnum fructum ex impiorum scelere, & ruina, capiant, iram suam diu continuit, vt eam tandem in malos effunderet. Bonorum namque virtus, improborum viribus, & insidijs, oppugnata, multo clarius enitescit. Maximum enim sui specimen virtus ipsa praebet, cum neque flagitiosorum hominum exemplo corrumpitur; nec vllis voluptatum illecebris, aut auaritia emolumentis, a studio aequitatis auertitur; nec vlla tyrannorum immanitate, aut suppliciorum atrocitate, frangitur; sed inuicta semper euadit; & agit clarissimum de hostium crudelitate triumphum. Praeterea, impiorum casus, & ruina, multis mortalibus horrorem incutit, & hominum intemperantium mores immutat, & a vitae prauitate ad officiorum religionem traducit. Initium enim pietatis est numinis Diuini merus, qui sepe numero multorum animis, ex clade iniquitatis, aut tyrannicae potestatis, obijcitur. Cum enim cernunt homines, Dei iudicio in oculis constituto, quam sit numen caeleste improbis insensum, metu continentur, ne maleficia vlla suscipiant; & eo tandem progrediuntur, vt ad bonorum societatem adiungantur. Postremo, ipsa sempiternae legis sanctitas, & constantia, Diuinaque seueritatis ratio, penitus animaduersa, clariore quadam Diuinae iustitiae cognitione pios instruit, ipsiusque Domini gloriam vehementius illustrat; & illius bonitatem, per beneficia in sanctos homines collata, multo magis insignem facit; omnesque bonos non mediocri gaudio perfundit. Latabitur enim iustus, (vt inquit David) cum viderit vindictam. Quia igitur tantus, & tam multiplex, fructus, est ex impiorum interitu capiendus, sustinet Deus impios interdum diutissime, spatiumque illis resipiscendi concedit, & ad salutem inuitat, vt misericordiam suam illustret; eorumque scelus, qui benignitatem illius contemnant, extrema impudentia cumulatum dirisimam poenis insequitur; quae omnia in bonorum tandem gloriam conferuntur. omnia siquidem, aut facit, aut sustinet, propter electos. Qui vero electi sint, quos Vasa misericordiae nomi-

nat, explicat, dicens:

Quos & vocauit nos: non solum ex Iudaeis, sed etiam ex Gentibus.

Rursus ad fidem cohortatur, & admonet, non in priscae legis institutis, nec in feminis propagatione, sed in Dei gratia, & benignitate, quam Vocationis nomine designat, omnem nobilitatis rationem ponendam esse; neque multum referre, a quibus orti simus, sed, quanta fide iustitiam colamus, & Dei vocatio ni obtemperemus. Cum igitur omnia in gratia diuina sint posita, & ipsa probitas Diuina absque vlllo discrimine, Iudaeos, & Graecos, ad salutem, & dignitatem, euocet; sequitur, vt omnes, tam Iudaei, quam Graeci, sine vlllo discrimine, (si fidem sancte coluerint) possint ad vitam beatam, atque sempiternam, peruenire. Vt autem doceat, generis Diuini claritatem, non in feminis propagatione, sed in Dei vocatione, consistere, Osee testimonium adducit:

Sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit: in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui.

Ex duobus Prophetae locis testimonium sumit; illiusque sensum in summa complectitur. Sensus enim Prophetae, est, non esse carnem, sed Dei verbo, nitendum. Futurum enim ait, vt Iudaei, qui carnis fiducia tuebant, & spem salutis in adumbrata religione collocabant, propter perfidiam, qua legis ipsius vim impudentissime frangebant, essent a Deo repellendi, ne in illius populo censerentur. contra vero, cum primum Dei, eos ad salutem vocantis, verbum, fide comprehenderent, & ope ipsius Domini praemuniti, in viam redire festinarent; amissam repente salutem, & dignitatem, & ornamenta, recuperarent. Si genus, si sanguis, si legis instituta, Iudaeis solidum verae dignitatis fructum afferre potuissent; numquam certe fuissent de pristina dignitate deiectioni, cum numquam a carne deserti potuissent, & magna pars eorum in sacris peragendis fuisset semper intenta. Non igitur illos caro, aut lex, vlllo modo iuuat. At, cum cernimus apud eundem Prophetam, eos, qui iam fuerant a stirpe sanctae nobilitatis excisi, & a Deo profusus alienati, rursus, Dei verbo, in Diuina stirpem inferi, & Dei filios appellari; nonne clare cernitur, non humano sanguine, sed Diuina vocatione, verissimam nobilitatem contineri? Vnde colligitur, neque Iudaeorum statu ita fuisse fundatum, vt conuelli, & concidere, minime posuissent; neque alienarum gentium condicione ita fuisse deplorandam, vt numquam possent ad spem felicissimae conditionis excitari.

Osor. Tom. 2. KK 2 Poruif.

Poruissent enim Iudæi, quod tandem euenit, carnis, hoc est, legis, inani confidentia, vim ipsius Diuini verbi negligere: potuissent vero gentes, quod factum est, sibi omnino diffidentes, incensa fide, sese ad Dei nomen adiungere, illiusq. vocibus obtemperare. Nec enim fieri poterat, vt Diuinæ benignitatis immensitas eos excluderet, qui cum vigenti fide opem illius implorarent. Sic igitur opus fuisset, vt populus fiducia legis inflatus, si Dei verbum impuritate vitæ negligeret, ornamentis omnibus spoliaretur, & Dei populus minime vocaretur; contra vero, gentes, ad salutem euocatz, si Dei verbo fidē adiungerent, eademq. fide vitam gubernarent, generis diuini dignitatem assequerentur. Quid igitur mirum, si factum est, quod fieri potuisset, & quod maxime fuit misericordiæ, & feneritati Diuinæ, consentaneum? Nullo modo, inquit Iudæus, hoc ferendum est; vt promissio, quæ nostri generis parenti facta est, ad eas gentes spectet, quæ Israelis sanguinem nullo modo prorsus attingunt. Hanc stirpis inanem fiducia tollit Paulus Isaia testimonio, inquit:

Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquæ saluæ fient.

Cum olim Deus Abrahamo prædixisset, futurum, vt semen illius esset sicut arena, quæ est in litore maris, hoc est innumerabile, & propemodum infinitum; Iudæi, huius tanti promissi fiducia insolenter elati, sibi semper pulchre fore confidebant; non intelligentes, non esse generis multitudine, sed virtutis amplitudine, gloriandum; neque multitudinem illam esse tam ad humanum sanguinem, quàm ad Diuinam vocationem, reuocandam. Hanc igitur Iudæorum amentiam cõprimit Isaia, dicens, Non est, quod ex ea promissione, quæ fuit olim principi generis vestri facta, spiritus ingentes assumatis, atque sine cura sitis. Si enim fidem, & pietatem, neglexeritis, non vos eripiet a peste promissum illud, cuius confidentia impunitam licentiam vobis pollicemini. Vt enim sitis multitudine cum litoris arena conferendi, paucissimi tamen euadēt. Impendet enim dira calamitas, quæ impetu cuncta prosterneat, ita, vt hi soli sint a communi rerum omnium interitu liberandi, qui fidē 30 conseruauerint. Est autem hic Isaia locus a Paulo mirifice inductus. Exemplis enim probat, non labare fidem Dei, in communi Iudæorum exitio, & vastitate. Nec enim par est, vt fidei Diuinæ fructus perueniant, nisi ad eos tantum, qui cum fide vixerint. Fide enim, non lege, sancta fuit Diuina promissio. Quamuis igitur ex multitudine innumerabili, quæ fidem neglexit, paucissimi reliqui fiant, qui fidem in naufragio retineant, egregie liberat fidem suam Deus cum extincta, atque deleta, multitudine; paucissimos illos, qui per-

manerunt in fide, tuetur, atque conseruat. Sequitur autem in eodem loco:

Verbum enim consummans, & abbrevians in æquitate: quia verbum breuiatum faciet Dominus super terram.

Hoc in loco verbum Consummans, & Abbrevians, est Diuini iudicii decretum, & sententia, contra Dei contemptores iustissime lata; quæ omnia propemodum, cum multitudinis improbitas ad improbitatis summum peruenit, euertuntur. Quod vt clarius fiat, sic locus ex Hebræo verti, paullo aliter, haud incommode potest: Decisa consumptio influet cum iustitia. Consumptionem enim, & decisionem, faciet Dominus Deus exercituum in medio totius terræ. Hoc est autem, iure decissum, atque definitum, a Deo est, vt exitium, & vastitas, communibus rebus inferatur. Itaque verbum Consummans est illud numinis infensi iudicium, ad vniuersam multitudinis interitum: quod fit, cum, oppressa religione, exultat impietas; cum scelus, impunitate diuturna corroboratū, de afflictā probitate triumphat; cum leges obmutescunt, iudicia silent, principes e populo prædas agunt, populus principum exemplo corrumpitur; cum denique fides exstinguitur, & perfidia dominatur. tunc igitur, cum in toto reip. corpore vix aliquid sani reperiatur, ius Diuinum postulat, vt, deleta multitudine, pauci incolumes a communi vastitate remaneant. Quemadmodum igitur in eluione illa, qua terræ vniuersæ aquis vlticibus obrutæ fuerunt, octo tantum homines euasere; & in quinque ciuitatum incendio, tres tantum patriæ funeri superstitēs exstiterē; (in his enim tantum fidei reliquæ residebant) ita, cum Deus gentem aliquam impietate corruptam iudicio persequitur, & illata clade, consumit; pauci tantū, qui fidem, & pietatem, colunt, e communi rerum exitio, Domini misericordia, liberantur.

Et sicut prædixit Isaia: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen: sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissetus.

Non est mirum, inquit: nec enim est nouū, & inusitatum, hoc Dei iudicium, quo Iudæorum genus est nunc miserabiliter afflictum. Ita enim Deus, cū omnia sunt sceleribus profligata, atque perditā, multitudinem corruptam, quæ in pestiferis morbis omnem medicinam respuit, illata vastitate, conficit, vt reliquijs tantum, quæ in officio manent, ignoscat. Nec n. Diuina gratia illis propozita est, qui gratiam eandē negligūt, & operibus suis innotantur; sed illis, qui fide vitā dirigūt, & perpetuo in magnitudinem Diuinæ benignitatis innotantur. At hi, si cū multitudine eorū, qui operibus insolecunt, & in se ipsi omnia ponunt, conse-

conferantur, sunt pauci admodū. Ex quo plerumque fit, vt, cum Diuinum iudicium omnia peruertit, admodum pauci sint, qui iram illius effugiant. Hoc autem Paulus valde sapienter temporibus suis accommodat. Nisi enim ille, & reliqui discipuli, & deinde ij, qui eorum disciplinam secuti sunt, cõseruati diuina gratia fuissent, cum deus extremam illam vastitatem Iudæorum rebus intulit, Iudæorum exitium fuisset cum Sodomæ exitio comparandum. Hactenus quidem Paulus exposuit illam primam diuinæ veritatis, & iustitiæ, defensionem; quæ demonstrat, omnibus Israelitis, qui vere hoc nomen vsurpabant, fuisse salutem, per Christum, egregie constitutam; ita, vt nemo posset deo crimen, quasi fidem minime præstitisset, intendere. Veros namque Israelitas integra fides, non sanguinis communio, aut opera legis efficiunt. Nunc consequens est, vt alteram illam rationem, quæ tota ex prima nota est, perpendamus, quæ Paulus omnē causam illius enersionis, quæ Iudæi de statu conciderunt, in Iudæorum insolentia, atque rebellionē, ponit. Sic enim sequitur:

Quid ergo dicemus? Quod Gētes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia nō ex fide, sed quasi ex operibus.

Hic iam clarius opposita argumenta diluit; & crimen, quod impij homines in deum conferebant, ad Iudæos transfert. docet enim eos Iudæos, qui aditu diuinæ benignitatis exclusi sunt, culpa sua exclusos fuisse. Si quæris, (inquit) cur Iudæi corruerint; cur expulsi, & reiecti sunt; cur cæci furore rapiantur, & infinis cladibus agitentur; cur denique, quod est summum omnium malorum, iustitiæ disciplinam professi, iustitiæ lucem non videant; intellige, eos, arrogantia, superbia, elatione præcipientes, in tam detestabilem amentiam incidisse, vt in pestem furenter irruerent. Viri enim suis id se assequi confidebant, quod a deo tantum erat expectandum, & postulandum. Illis igitur maxime conuenit id, quod Paulus de gentibus ante dixerat. Cum enim Deū cognouissent, non illi gloriam dederunt, aut gratias egerunt. Is n. Deo gloriā tribuit, qui Deum iustitiæ auctorem, atq. parentem, confitetur; qui nō industria sua, sed illius gratia, confidit; qui non operibus suis insolecit, sed Dei benignitate, gloriatur. Contra, qui sibi, vanissimis cogitationibus inflatus, sanctitatem assumit, & quasi iam sit omnia iustitiæ munera consecutus, extollitur, Deo gloriam detrahit. Carnis enim operibus assignat id, quod est Diuinæ gratiæ tribuendum. Hæc igitur religionis assimulat confidentia, hæc impuræ mentis elatio, hæc impudens arrogātia,

quæ fidei vim, & efficientiam, tollit; & cum dei gloria pugnat, est, quæ Iudæos euertit. Vt n. fidei comes est humilitas; (qui enim fide ducitur, non sibi quidquam arrogat, sed omnia in dei bonitate cõstituit) ita operis humani confidentiam fastus, & insolentia minime ferenda, consequitur. Minime igitur mirandum est, deum, gentem, erroribus turbulentis, & perniciosis, inflatam, pœnis acerbissimis insequistuisse. Nam, cum omnis superbia sit apud deū detestabilis, & execranda, tū ea, quæ nascitur ex inani virtutis, & sanctitatis, opinione, est omnium scelestissima. Quo modo? Quia superbia tunc viget in mentibus nostris, cum id, quod est ad diuina beneficia reuocandum, ita nobis assumimus, quasi nos ipsi nobis omnia contulerimus. Nā, qui nobilitate generis insolecit, qui honoribus inflatur, qui magnitudine pecuniæ tumet, qui denique reliquis opibus humanis extollitur, deū non cogitat, neque se ab illo omnia, quæ habet, accepisse recordatur; & ea de causa furit, & insanit; & reliquos homines pro nihilo ducit. Merito igitur est hominibus odiosus, & inuisus, & a Deo dirisima calamitate peruertendus. Sed, quod res, quam sibi homo arroganter assumit, est dignitate, & natura, præstantior, eo maiore Deo iniuriam facit, cū sibi tribuit id, quod est a sola Dei gratia, & benignitate, postulandum. Ergo, cum nihil sit iustitia clarius, & illustrius, nihil amplius, & magnificentius, nihil denique, quod propius ad similitudinē Diuinæ pulchritudinis, & Maiestatis, accedat; restat, vt, qui iustitiæ sibi dignitatem arrogat, hostis Diuinæ gloriæ sit. Qui igitur, vel adumbrata religione, & non fide, operibus suis, & nō Dei gratia, iustitiā sibi partam esse cõfidit, est in Deū impius, & sceleratus. Præterea, omnis spes salutis est illis interclusa, qui, cum sint impurissimi, se iustos arbitrantur. Vt enim ægroti, qui se sanos, & valentes, existimant, cū sint valde periculosis morbis oppressi, sanari non possunt; sic est eorū salus omnino desperanda, qui morbos animorum suorum non sentiūt. Hæc enim superbia furētes, medicorum opem minime requirunt. Non veni, inquit Dominus, vt vocarem iustos, hoc est, falsō iustitiæ nomē vsurpātes, sed peccatores, id autē est, eos, qui se nocentes, & miseros, esse consentunt, eaquæ de causa facillime sese ad ipsius Domini pedes abijciūt. Ea aut ratio est, qua publicanos, & meretrices, Dominus Phariseis, & legis doctoribus, anteponebat. Nā, qui erant publica infamia notati, suum scelus agnoscebāt, & spiritus, si quos assumpserant, facile remittebāt, veniamq. suppliciter implorabāt: at Pharisei cum fronte, & supercilio, vitia multa tegerēt, sic sibi, religionis specie, placebant, vt calum sibi deberi censerent. Sic autem eueniebat, vt Pharisei, qui totam vitam in iustitiæ disciplina contriuerant, ad iustitiam minime peruenirent; publicani vero, & meretrices,

ces, qui vitam in iniquitate, & flagitio, cōsum-
pserat, iustitiā cōpotes fierent. Cur ita tandē?
An, quod iustitiā non sit opus humanum, sed
beneficium Diuinum, a Deo cunctis homini-
bus, qui fide vigent, clementer oblatum? Sic
autem sit, vt, qui supplices ad Deum fiden-
ter adgunt, quamuis sint omnibus flagitiis
infames, a Diuina benignitate veniam impe-
trant, & iustitiā munera consequantur; con-
tra vero, qui corporis habitu, & cultu, reli-
gionem ostentant, neque iustitiā a Deo pe-
tendam opinantur, non solum eam non obti-
neant, sed etiam non mediocri scelere impie-
tatis obligentur. In se nāque id ponunt, quod
solum est a Deo postulandū. Hanc porro Pha-
risaeorum, & Publicanorum, contentione, iam
licet ad Iudaeos, atque gentes, transferre. Vt
enim Pharisei, habitu, & cultu religionis, quā
profitebantur, inflati, reliquos Iudaeos prae-
contemnebant; ita Iudaei, reliquas nationes,
vt impuras, & omni scelere contaminatas,
aspernabantur; quod videlicet non essent cir-
cumcisae, neque ruse vitulae cineribus adper-
sae, neque variis lustrationibus expiatae, ne-
que reliquis sacris imbutae; quibus ipsi Iudaei
tantum cribuebant, vt in illis omnem vim, &
rationem, iustitiā ponerent. Sicigitur, cum
non intelligerent, quam mortiferis morbis
oppressi essent, non modo medicinam non re-
quisuerunt; sed ipsum medicum, qui eos cura-
tum aduenerat, immani odio persecuti sunt.
Ceteros autem, flagitiorum recordatione de-
iectos, cum nihil sibi tribuerent, ad opem Di-
uinā gratia se se facillime contulerunt. Sic
igitur effectum est, vt gentes, quae iustitiā nō
studebant, veram iustitiā, quā nō operibus
legis, sed fide, comparatur, obtinerent; cōtra,
Iudaei, qui assiduum operam iustitiā naua-
bant, iustitiā prorsus expertes permanerēt.
Quare? Quia non ex fide, sed ex operibus le-
gis, iustitiā petendam esse statuebant. Sic
enim, carimoniis, atque piaculis, inflati, se
tumidos inferebant; vt nihil sibi amplius ad
iustitiā sanctitatem requirendum existima-
rent. Eoq. progressi sunt, vt ipsum iustitiā
fontem, vnde oēs verissimae sanctitatis ratio-
nes emanant, obstruere conarētur. Tāta erat
hominū cecitas, & tam execranda dementia.

Offenderunt enim in lapidem offen-
sionis, sicut scriptum est: Ecce pono in
Sion lapidem offensionis, & petram scan-
dali: & omnis qui credit in eum, non con-
fundetur.

Petra offensionis, fuit Christus appellatus,
eo quod in illum Iudaei, tamquam in tenebris
caeco impetu ruentes, offensi, miserrime con-
ciderunt. Locus autem, quem Paulus addu-
cit, est apud Isaiam. Dominum, inquit, exerci-
tuum ipsum sanctificate. Id est autem, in illo
fidem, in illo spem, in illo omnes rationes sa-
lutis, ponite. Tū addit: Ipse sit pavor vester,

& ipse terror vester, & erit vobis in sanctifica-
tionem. Hoc est autem, vos ab omni calami-
tate tutos, & inuiolatos, conservabit. Vobis,
inquit, qui spem in illo collocabitis, qui Maie-
statem illius verebimini, salutem, dignitatē,
& gloriam, conferet. Addit deinde, In lapidē
autem offensionis, & in petram scandali dua-
bus domibus Israel, in laqueum, & ruinam
habitantibus Hierusalem. Itaque docet, fu-
turum, vt ille ipse Dominus, quem sancte co-
lere, cuius Maiestatem vereri, cuius iudiciū
metuere debemus, offensionis lapis infideli-
bus iure fiat, ita, vt in petra liceat & benigni-
tatis sempiterna praesidium bonis, & seueris-
simum iudicium improbis, intueri. Quanta
vero futura esset offensionis illius, atque rui-
ne, grauitas, ostendit, dicens: Et offendent ex
eis plurimi, & cadent, & conterentur, & ca-
pientur. Quantum enim inter fidem, atque
perfidiam, discrimen sit, clare perspicitur. Fi-
des enim facit, vt Christus sit nobis lapis, in
sempiternae domus angulo constitutus; sit mu-
nissimum in omni bellorū tempestate pro-
pugnaculum; sit in omni angore, & sollicitu-
dine, leuamētum; sit denique inuictissimum,
in orbis etiam totius euerfione, praesidium.
Contra vero, perfidia, facit, vt Christus idem
sit petra offensionis, in quem Israelis vniuer-
sitas incidens, dirissimas poenas impietatis
exsoluit. Illud autem, quod Paulus adiungit,
nempe, Et omnis, qui credit in eum, non con-
fundetur; hoc est, non ignominia afficietur;
est ex alio loco eiusdem Prophetae translatū.
In eo autem sic Deum loquentem inducit:
Ecce ego mittam in fundamenta Sion lapidē
probatum, angularem, pretiosum, firmissime
fundatum. Qui crediderit, non festinet. Pau-
lus vero, Graecam versionem secutus, ait, Qui
crediderit, non verecundabitur. Interpretes
enim Graeci, non tam verba, quam sensum, ex-
presserunt. Quid enim est, Qui crediderit, nō
festinet? Hoc nempe, ne metu trepidet; ne ma-
gno animi motu conturbetur; ne nimiam ce-
leritatem, ad impendentis mali fugam, susci-
piat; vt illis enenire solet, qui in rebus turbi-
dis, & afflictis, cum nulla certa spe firmati
sint, in omnes partes excurrunt. Alibi inquit
idem Propheta, In silentio, & spe, erit fortitu-
do vestra. Quies enim, atque silentium, animi
constantiam significat, quae fide perficitur.
Contra vero, motus, atque trepidatio, & in
varias partes excursio, est infelicitatis argu-
mētum. Id igitur, quod scriptum est, Qui cre-
diderit, non festinet, perinde est, atque si dice-
ret, Eadem fide ita corroboretur, vt calami-
tatem minime pertimescat. Rursus, cum di-
citur, Qui crediderit, non confundetur; idem
est, quod, Calamitatem minime patietur. Cō-
fundi enim, hoc est, dedecore, & ignominia
deformari, tunc accidit, cum homines amen-
tes, se nudatos animaduertunt illius rei prae-
sidio, in qua omnia vitae subsidia habuerant

con-

constituta. Quemadmodum illis eueniebat,
qui, vel in simulacrorum cultu, vel in fide ex-
ternorum principum, vel in humanis opibus,
praesidia vitae collocauerant. Quod certe non
eueniet illis, qui omnem spem suam in Chri-
sto constituunt. Vnde plane liquet, (vt dixi-
mus) eundem Prophetae sensum a Paulo, & ab
ijs, quos Paulus hic sequitur, aliis verbis ex-
plicari.

C A P. X.

Ratres, voluntas quidem
cordis mei & obsecratio
ad Deum, sit pro illis in
salutem. Testimonium
enim perhibeo illis quod
emulationē Dei habēt,
sed non secundum scientiam.

Amorem suum in eos, qui ad lapidem allisi
conciderunt, & specie imbecillitatis, quam
in Christo cernebant, offensi, numen illius pa-
ne in oculis positum cernere noluerunt, egre-
gie declaratis; cum ostendit, quanto studio pro
illorum salute vota faciat. Tum, in eorum ac-
cusationem verbis quidem lenissimis, ne ani-
mos, quos sanare cupit, grauius exulceret, re-
autem vehementissimis, incumbit. Tribuit
enim illis, Diuinā legis studium; sed ita tri-
buit, vt eorum furorē, & amentiam, in eo
studio insignem faciat. Quanta vero fuerit eo-
rum amentia, ea, quae continuo sequuntur, ex-
ponunt.

Ignorantes enim iustitiā Dei, & suā
quaerentes statuere, iustitiā Dei non sunt
subiecti.

Primus Iudaeorum lapsus fuit, quod mini-
me, quantus esset iustitiā splendor, & digni-
tas, suspicari potuerūt. Nam, si illius pulchri-
tudinem oculis videre potuissent, profecto
intellexissent, eam non esse in vmbis, & ima-
ginibus, sed in solida, & expressa, virtutis ip-
sius veritate collocandam, nec a nobis ipsis
assumendam, sed a Deo petendam. Est enim
illa, diuini decoris effigies, legis sempiternae
descriptio, splendorq. celestis, atque diuinus,
e lumine diuinā mentis exortus. Vnde plane
colligitur, illam non esse hominum inuētum,
sed diuinum munus, atque beneficium. Alter
vero lapsus, ab hoc primo natus, is fuit, quod
in ea iustitiā, ad quam studio, & industria, per-
uenire poterant, tantum dignitatis inesse sta-
tuebant, vt nihil ad summam religionis san-
ctitatem amplius requirendum statuerent, &
reliquos mortales, in quibus ea religionis in-
signia minime videbant, intoleranda super-
bia fastidirent. Adeo namque amētes erant,
vt non intelligerent, quantis sordibus infecta

sit humana iustitiā. Isaias enim facit eam si-
mitem pannis, qui vestibus vetustate laceris
assuuntur. Non enim veterem vestem redin-
tegrant; sed eam multo magis discindunt, at-
que dilacerant. Sic enim est humana iustitiā
cultus. Non ornat mentem; non vestit animū;
non flagitiorum intemperiem depellit; quā-
uis flagitia ad aliquod breue tempus obte-
gat. Sic enim ea obtegit, vt deinde, cum ma-
iore dedecore, & ignominia, in omnium con-
spectu, nudata propouat. Vt enim, cum pa-
ries, argilla exstructus, multas simul ruinas
agit, frustra tectorium inducitur; sic, cum ani-
mus aeger est, & multis vitiis obnoxius, fru-
stra, specie, atque simulatione, religionis, qua
si velis, obtenditur. Hac autem iustitiā ratio-
ne, mirifice sibi placebant Iudaei. Manus enim
lauabant; animum sordibus inquinatum ge-
rebant; quadrupedes in Dei honorem iugu-
labant; nequitia suā interitum non afferebat;
labijs Deum orabant; mentem vero a diuinā
probitatis consideratione remouebant; vt le-
gem ediscerēt, elaborabant; & omni vitae stu-
dio, legis instituta, quae ad verā iustitiā ra-
tionem pertinebant, nefarie conculcabant.
Sic denique, & circumcisionem, & reliqua iu-
stitiā signa, retinebant, vt ea, quae signis illis
exprimebantur, omni viuendi ratione con-
temnerent. Vt enim, qui, naturā tantum mo-
nitu, cum Deum, sine gratiā Diuinā ductū,
qualis esset, inquirerent, eumq. inuenire non
posset, falsos sibi Deos in terra finxerunt;
ita Iudaei, cum iustitiā operam dare cuperēt,
eamque, qualis esset, prorsus ignorarent, in
iustitiā simulacro contiterent. Itaque, dum
legem summa contentione tuebantur, legis
mentem, & rationem, cōtumaciter, & impie,
conuellebant. Quo modo id ab illis fieret, Pau-
lus consequenter exponit:

Finis enim legis, Christus: ad iustitiā
omni credenti.

Quo modo Christus legis finis sit, iam Pau-
lus, aliqua ex parte, nobis exposuit. Quod,
inquit, impossibile erat legi, in quo infirma-
batur per carnem, Deus, filium suum mittēs
in similitudinem carnis peccati, & de pecca-
to damnauit peccatum, vt iustificatio legis
impleretur in nobis. Auctore igitur Paulo,
docemur, Christum ideo carnem peccati pe-
nis obnoxiam induere voluisse, vt peccati vi-
res elideret, & carnis impuritatem profliga-
ret, vt, carne edomita, & cōpressa, possemus,
Christi praesidio subnixi, veram iustitiā co-
lere, in quam lex ipsa respicit, quamuis eam,
vi, & natura, sua, efficere non possit. In Chri-
sti igitur praesidio, atque praesenti numine, cō-
sistit omnis legis finis, atque perfectio. Ipse
nāque factus est nobis (vt Pauli verbis utar)
sapientia a Deo, & iustitiā, & sanctificatio, &
redemptio. Quod autem lex in Christum re-
spiciat,

spiciat, & Christi ipsius ope finem sibi propositum consequatur, Paulus Moyses testimonio confirmat. Sic enim ait:

Moyes enim scripsit, quoniam iustitiā quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea.

Cum Ea dicit, sanctiones legis intelligit. Paulus autem per Iustitiam, quæ ex lege est, legis ipsius vim, atque naturam, significat, æternæ quidem vitæ spem lex ostendebat, non angusto temporis spatio definitam, ut quidā parum considerate dicunt. Sic enim ipse summus legislator eam interpretatur. Nam, cum adolescens ab eo quæreret, quo modo in vitā æternam ingrederetur, respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Itaque plane dicit ipse Dominus, qui legem tulit, legis obseruatione viam ad æternam vitam muniri. Sed ad legis iustitiam redeamus. Quid est, quod lex docet? Num satis esse, ad æternitatem vitæ comparandam, legem audire? legis volumina noctes & dies versare? Num postremo totam legem memoria continere? Non profecto. Non enim auditores legis, sed factores eorum, quæ lex ipsa prescribit, iusti sunt apud Deum. Quærendum rursus est, num lex ipsa vires elargitur, quibus possimus, quæ sunt sancita lege, perficere. Non prorsus. Est enim (vt sæpe iam vidimus) impedimento cupiditas, quo minus legi pareamus: dominatu autem cupiditatis, vi legis, liberari non possumus; sed Christi gratia, quam fide, & non lege, consequimur. Cum igitur Moyses dicit, Homo, qui fecerit, viuet in ea; hoc certe dicit, Legis præcepta, & instituta, ope Christi indigent. Nam sine illius gratia perfici, & absolui, non possunt. Si fecerit, inquit. Non igitur satis esse, legem audire, pronuntiat, sed facere. Facere autem nemo potest, quod lex iubet, nisi Spiritus sancti gratia fulciatur: quemadmodum ex alio testimonio Moyses, quod Paulus interpretatur, intelligi potest.

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? id est, Christum deducere. Aut quis descendit in abyssum? hoc est, Christum a mortuis reuocare. Sed quid dicit? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum fidei quod prædicamus.

Diuinitus quid hoc in loco Diuinus Paulus explicat viri Diuini sententiam. Sic autem scriptum est in Deuteronomio: Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cælo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valet in cælum ascendere; vt deferat illud ad nos, vt audia-

mus, & opere compleamus? neq. trans mare positum, vt dicas, Quis poterit e nobis trajicere mare, & illud ad nos vsque deferre; vt possimus audire, & facere, quod præceptum est? Sed iuxta est sermo valde in corde tuo, & in ore tuo, vt facias illum. His quidem verbis Moyses nihil aliud agit, nisi, vt ostendat, legem, quod ad iustitiæ præcepta attinet, non esse seruatu difficilem. Illius autem seruandæ facilitatem, non in ipsa lege, sed in fide, ponit. Fides enim, cælesti sibi subsidium comparat; quo quidem id, quod viribus humanis effici non poterat, viribus Diuinis efficiat. Recte quidem diceretur a quibusdam, sola fide iustitiam comparari, si eorum sensus cum Moyses sensu, & Pauli mente, congrueret; & non ad aliam sententiam valde impiam, & fidei sanctitati contrariam, raperetur. Fides enim sola, hoc est, absque legis auxilio, vere dicitur salutem comparare, non quod credere satis sit ad salutem, sed, quia, firme credendo, & omnem spem in Christo reponendo, Dei gratiā consequimur, qua legi pareamus; & quidquid lex Diuina iubet, inflammatis animis exsequamur. Hoc est igitur, quod Moyses asserit, nempe, omnia vigenti fidei fore facillima. Fides enim hoc assequitur, vt lex Diuina animis imprimatur; neque solum mentes illuminet, sed animos robore confirmet; quo facile queant imperata perficere. Hæc est autem iustitia fidei. Ea enim est lex spiritus vitæ, mentibus incisa, cuius ardore (igneæ namque a Moyse alibi nominatur) totus animus ita concalescit, vt otium minime patiat, sed omnia studia vitæ in sanctissimis actionibus consumat. Huc igitur Moyses respiciens, aiebat: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum: quasi diceret, Si forte, dum vel libidinis immanitatem, vel tuam imbecillitatem, recognoscis, dubitas, an possis legem seruare, & illius institutis fidem, & pietatem, colere; ne sis tristissimis curis anxius, & casum præcipitem valde sollicitè reformides. Hoc tamen habeto, nullo modo fieri posse, vt Dei lege vitam modereris, nisi tibi e cælo auxilium afferatur. Sed non est, cur in cælum cupias ascendere, vt a Deo auxilium petas. Certe enim, si Deo, studio inflammato, fidem habueris, is tibi subsidio confestim occurret, numquid illius tuo pectore inclusum continebis; quo facillime cuncta, quæ lex ipsa sancit, exsequaris. Prope est enim verbum in corde tuo, & in ore tuo. Hoc est, confide, tibi præsidium minime defuturum. Hoc autem præsidium, quod Moyses intelligit, fide comparatum, Christi meritis, & religione, continetur. Per illum enim, vt Paulus, ad Ephesios scribens, ait, placuit Deo, genus humanum sibi coniungere, omniaque instaurare, Diuinisq. muneribus, atque donis, afficere; ita, vt nemo vquam a generis humani primordio salutem inuenerit, nisi per dilectum filium, cuius sanguine omnes, qui

qui fidem vnice coluerunt, expiati sunt. Nā, etiam ante quam pro nobis in Cruce profusus esset, a Patre præmissus, vim salutarem habebat ad morbos animorum sanandos, vitiorumq. nostrorum maculas abstergendas. Vt enim communis etiam fides illa, quam implicam nominant, qua multi olim, ante Christi aduentum, crediderunt, Deum esse, & inquirentes se remunerare, a Deo approbaretur; summi illius interpretis, & pacificatoris, gratia factum est. Omnis igitur laudabilis, & prædicanda, fides, semper fuit, aliqua ratione, vni ci filij Dei, & nostri liberatoris, sanctitate, & meritis, innixa. Nam omnes, qui fide, quam paulo ante diximus, iustitiam cōsecuti sunt, eam, illius ope singulari, consecuti sunt. Vt igitur ad Pauli sententiam redeamus, is Moysen sane luculenter exponit. Nam, pro eo, quod Moyses ait, Quis ascendet in cælum, vt deferat illud ad nos? dicit: Quis ascendet in cælum? Hoc est, Christum deducere. Pro eo, quod Moyses ait, Quis poterit trajicere mare, & illud ad nos vsque deferre? posuit Paulus, Quis descendit in abyssum? Hoc est, Christum a mortuis reuocare. Est autem Abyssus, aquarum immensitas, cuius fundus facile penetrari non potest. Idem est igitur Abyssus, quod Profundum mare. Abyssi tamen nomen libentius vsurpauit Paulus, eo quod erat mysterio Christi, a mortuis excitati, conuenientius. Cum igitur Moyses dicit, Quis ascendet in cælum, vt deferat illud ad nos, & per illud nempe verbum, hoc est, gratiæ Diuinæ singulare præsidium, intelligat; & similiter, cum dicit, Quis poterit trajicere mare, & illud ad nos vsque deferre; & pronomen illud, ad Dei gratiam referat, quæ gratia Christi numine, & beneficio, continetur; satis conuenienter, & apposite, Paulus, vtrobique, Christi nomen applicuit. Sic enim sententiam Moyses interpretatur. Ne tibi difficile videatur, o homo, legem seruare. Nam, si is, cuius ope tantum nixus, poteris legi parere, esset tibi, viribus tuis e cælo deducendus, aut ab abyssi profunditate reuocandus; cum ratione diffideres. At is tibi semper accurret, quoties fidenter opem illius imploraueris; vt ita perpetuo Dei auxilio muniaris, vt omnibus maximarum virtutum officijs perfungi possis. Is quidem, vt magis fidem firmaret, e cælo in terras descendit, vt tibi semper adesset; & a mortuis se ipsum excitauit, vt te, peccatis extinctum, in vitam restitueret. Iustitia igitur legis hoc tantum præstat, vt doceat, se nullo modo exitum reperaturam sine iustitia fidei. Quo modo? Quia vitam sempiternam pollicetur, non quidem illis, qui legis scriptæ volumen assidue versauerint, sed, qui ea, quæ lege præscribuntur, effecerint. Perficere autem nemo poterit absque gratia Diuina, quæ quidem non lege, sed fide Christi, comparatur. Vnde sequitur, legem sine fide, nullam prorsus opem hominibus af-

ferre posse. Hoc, inquit, est illud verbum fidei, quod est corde comprehensum, & ore fideliter enuntiatur; quod facit, vt, quod a nobis, legis vi, fieri non poterat, fidei vigentis opera, cum facilitate, & incunditate, perficiatur.

Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris quod Deus illum suscitauit a mortuis: saluus eris.

Quantam vim habeat verbum Fidei, quo modo per illud Christus ipse sit a cælo deducendus, aut ab inferis suscitandus, ostendit. Fide, nepe. Fide, inquam, non languida, sed viua, atque vigente, & ad obediendum alacriter incitata. Nec enim vere, & ex animo, Iesum Dominum confitetur, qui illius imperiū detrectat. Ille siquidem nobis dominus est, cui seruiamus. Non recte fidem Christi, ab inferis excitari, conseruat, qui e vitiorum tenebris, quibus miserrime sepultus est, emergere non festinat. Qui enim audient vocem filij Dei, vita perfruentur; qui vero eam audire recusauerint, a morte sempiterna deuorabuntur.

Corde enim creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.

Intimæ mentis fide, iustitia comparatur; fidei vero professione, sempiterna salus obtinetur. Iustitia enim, ad mentis sanitatem; salus, ad sempiternam gloriam, referenda est. Vt autem mentis sanitas, atque iustitia, conseruetur, oris confessio necessaria est, non vana, nec ad tempus simulata, sed vera, & constans, tantoq. robore munita, vt neque totius orbis deflagratione conuelli, aut labefactari, possit. Hæc enim fidei confessione, omnia opera sancta, homineq. Christiano dignissima, continentur. Nec enim vera esset confessio, nisi vita cum confessione congrueret. Nam, qui seruit libidini, qui seruit flagitio, & turpitudini, qui seruit iracundiæ, odio, & immanitati; non confitetur Dominum Iesum, cum libertatem suam in miserrimam seruitutem tæter rimis dominis impudenter addiderit. Qui vero Iesum vere Dominum confitetur, placitis illius, quem dominum agnoscit, vigilanter obsequitur, & cum minime illius iussa trasiliat, saluus erit, sine ex Hebræo genere ortus sit, siue ex quacumque alia stirpe progenitus.

Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur.

Testimonium est sumptum ex Isaia, qui quidem salutem omnibus, absque vlla distinctione, qui fide stabiliti fuerint, pollicetur.

Non enim est distinctio Iudæi & Græci:

ci nam idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum.

Repetit easdem sententias, quas in multis huius Epistolæ locis sparserat, ut totam disputationem concludat. Omne namque discrimen Iudeorum, & gentium, tollit, cum, Deum, eundem esse, Iudeorum, & gentium, dominum, docet, ita, ut omnibus ex æquo prospiciat. Iudeorum etiam inuidiam oratione perstringit, qui, quasi metuerent, ne, si Deus opes suas gentibus etiam aliis largiretur, essent ad inopiam redigendi, ita liberalitatem illius in angustias redigebant. Quemadmodum igitur maligni serui ferre non possunt æquo animo dominorum beneficentiam, (putant enim intercipi sibi, quod aliis donari conspiciunt) ita Iudei indignissime patiebantur, Dei bonitatem ad gentium aliarum utilitatem diffundi. Paulus igitur hanc Iudeorum malignitatem coercet, inquit: Non existimetis, homines improbiissimi, immensas Dei opes exhauriri posse: non vos inuidia conficiat: non enim vobis, si in fide manseritis, detrahetur id, quod aliis nationibus conferri videritis. Diues enim est Deus, ad omnes mortales, qui nomen illius inuocauerint, summe locupletados. Qui nomen illius inuocauerint, inquit, ut salutis prorsus expertes ostendat eos, qui nomen Domini inuocare neglexerint. Quæ qui dem inuocatio, sine fide, constare nullo modo poterit. Sequitur enim:

Quo modo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quo modo credet ei, quem non audierunt? Quo modo autem audient, sine prædicante? Quo modo vero prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona? Ut omnem Iudeis defensionem præcidat, argumentum gradatim obicit, quod continuo dissoluit. Fides (inquit) Dei verbo nixa est, quo mēs incitatur ad opem Diuinam implorandam. Itaque fides excitari nequit, nisi Dei verbum erudiens antecedit. Dei verbum audire nemo potest, si non sit, qui illud annuntiet. Fas autem non est, ut quispiam Dei verbum annuntiet, nisi is tantum, ad quem fuerit hoc tantum munus, Diuino iussu, & imperio, delegatum. Si igitur non in omnes partes fuerint homines diuinitus missi, qui mortales Dei cognitione diligenter instruant, poterunt multi, ignorantis excusatione defendi. Non est enim omnibus salus ostensa, si non constiterit, esse multos a Deo missos, qui omnes erudiant. Poterunt igitur fortasse Iudei, hæc ignorantem magnitudinem suæ prauitatis obtendere. Hoc ne dici possit, Ista testimonio demonstratur. Cum enim vir Diuinus eorum decus, & gloriam, celebrat, qui E-

uangelium nuntiarunt, cum illorum Diuinas laudes admiratur qui orbem terrarum Christi nomine compleuerunt, & eos a Deo plane missos esse testificatur, & simul ostendit, nihil fuisse a Deo prætermisum, quod ad salutem hominum illorum pertineret; omnem defensionis ansam præcidit. Legauit enim summos viros, rerum Diuinarum cognitione mirabiliter instructos, qui disciplinam celestem traderent; illustrauit illos Diuina virtutis muneribus, & ornamentis; multis signis vehementer admirandis eorum auctoritatem constituit; dedit illis vim quadam dicendi, ad animos in pietatis studium acriter incitandos. At multi, totam hanc legationem, ut cupiditatibus nefariis obsequeretur, spreuerunt; Dei benignitatem, insigni contumacia, repulerunt; salutemque suam, impudenter, & impie, prodidere. Omnis igitur ruina causa hominibus ipsis, qui sponte sua conciderunt, non Deo, qui tam multa præsidia, ad hominum vitam, comparauit, assignanda est. Liberi quidem fuissent homines a perfidia crimine, si eis Euangelium minime fuisset enuntiatum. Cum vero doctrina celestis illis tradita, & inculcata sit; cum nihil omnino fuerit a Deo, ad illorum eruditionem, atque salutem, omis sum; nullam possunt habere perditionis homines rebellionis, & sceleris, excusationem. Vocari namque sunt, exterriti minis, inuitati muneribus, afflicti plagis, omnibusque modis excruciat, ut ad studium tandem aliquod religionis incumberent; sed omnia dona respuerunt, & præ nimia, contumacia, & effrenata, voluntatis, insolentia, omnes Euangelij sempiterni functiones neglexerunt.

Sed non omnes obediunt Euangelio.

Multis iam in locis admonui, præcipue vero in nostris de Iustitia libris, Fidei nomine apud Paulum sæpenumero obedientiam designari. Nec apud illum tantum, sed etiam apud alios Diuinos scriptores, idem est interdum Fides, quod Obedientia. Est enim Fides, firma mentis assensio, auctoritate dicentis excitata. Cum igitur omnes actiones iudicium antecedit, (nemo enim agit ratione aliquid, nisi prius iudicet, id, quod agit, salutare, & expetendum esse) consequens est, ut, quo iudicium firmitus, & constantius est, eo diligentius susceptum officium, & munus, exsequamur. Cum vero nullum iudicium certius esse possit eo, quod fides, Dei verbis adiuncta, facit; restat, ut fides, si vim suam non remiserit, nos ad legis Diuinæ cultum, quo certe nihil salutaris esse potest, alacres, & promptos, efficiat. Quamdiu igitur, viuit, atque viget, fides, nemo est, qui obedientiam relinquat. Non igitur immerito Fides Obedientiæ nomine interdum designatur, quæ admodum hoc in loco cernimus. Sequitur enim:

Isaias

Isaias enim dicit, Domine, quis credit auditui nostro?

Si idem non esset Credere, quod Obedire, parum apte fuisset testimonium Isaiæ de hominum infidelitate prolatum, ad ipsorum hominum scelus, quo Euangelij imperium recusant, conuincendum. Sed, quam tardi, & pigri, sint homines additi, & obstructi sensibus, atque terrenis curis, impliciti, ad fidem Deo habendam, cum diuinum testimonium sensibus humanis aduersatur, explicat Propheta, cum exclamans, ait, Domine, quis credidit auditui nostro? Animo namque prospiciebat illa Christi faciem afflictam, & abiectam, verberibus, contumelia, crucisque, supplicio, deformatam, illam summam intolerandi doloris acerbicatem, & extremam conuictorum ignominiam, in qua brachium Domini, ut ipse ait, hoc est, vis diuina latebat, illam gentis suæ cæcitatē, & amentiam, qua fidem diuinis testimoniis, & oraculis, abrogabat, & in omnibus vitæ consiliis, non fide, sed libidine, ducebatur. Hæc vir diuinus secum recogitans, & magnitudinem diuinæ benignitatis admiratur, & gentis suæ infidelitatem funestissimam deplorat.

Ergo fides, ex auditu: auditus autem per verbum Christi.

Quod quidem fides ex auditu sit, ipsius nominis vis, & ratio, declarat. Tunc enim dicimur habere fidem, dum dictis alicuius, quem auctoritate præstantem indicamus, assentimur. Quod autem hæc salutaris fides, de qua loquimur, sit dei verbo excitata, testimonio Isaiæ concluditur. Illi namque, quorum decus admiratur, quorum gloriam laudibus effert, qui, ut inquit, euangelizant pacē, & euangelizant bona, Dei disciplinam tradiderunt; & omnes eorum sententiæ ad Christi mysteria, cuius mortem, & cruciatum, eo in loco vir Diuinus oratione persequitur, referendæ sunt. Summa igitur salutis in eo consistit, ut Dei verbum intimis animi sensibus audiamus; quemadmodum & tota calamitas in eo posita est, ut aures diuinis vocibus præbere nolimus. Quid inquit Iudei? Possunt ne dicere nobis, Verbum Dei, quo Christo, numinis, atque probitatis sempiternæ, testimoniū tribuit, annuntiatum minime fuit? Nullo modo. Sic enim eos Paulus oratione, plenissima grauitatis, & seueritatis, insequitur, ut nulli eis locum consistendi relinquat. Ait enim:

Sed dico, Numquid non audierunt? Et quidem in omnē terram exiit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum.

Numquam clementissimus Pater, & Domi-

nus, genus humanum, quod ad suam imaginē finxit, & informauit, ope sua saluari destituit. & a principio quidem illud naturæ operibus valde claris, & admirandis, instruxit, ut facile noticiā dei caperet. Celi enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum. Cælestis igitur naturæ constantia, siderum splendor, & pulchritudo, mundi, totius concinnitas, & fructus ad mirabiles, qui ex magnitudine tantī muneris capiuntur, satis admonerant homines, esse aliquem conditorem, & moderatorem, tantī operis numine præcellentissimum, sapientia clarissimum, bonitate optimum, qui cunctorum animantium vitam tueretur, & conseruaret, & ad finem, quem cuiusque natura flagitaret, miro ordine, atque ratione, perduceret. Hæc autem naturæ doctrina omnes hominum nationes perenni cursu, absque villa intermissione, peragrabat. Nulla enim gens erat tam ab omni artium bonarum cultu remota, aut tam immanibus moribus efferata, ad quam hæc doctrina minime perueniret. Omnibus igitur hominibus, qui Deum, non ex operibus, atque beneficiis, agnoscere velent, numenque, illius summa religione venerari, erat omnis ratio defensionis interclusa. Cælum enim, terræ, mariæ, arbores, fruges, animantia, ordo rerum, & connexio, qua corpora dissimilia ratione coniunguntur, operisque, mutuis vltro citroque, collatis fulciuntur, contra eorum impietatem, qui Deo gloriam non tribuunt, nec omnes vitæ, salutis, & dignitatis, rationes in illius probitate collocant, sententiam ferunt. Quo autem doctrina clarior est, eo acrius, & vehementius, scelus eorum, qui Deum audire recusant, euincitur. Cum igitur ij, qui celi, & vniuersæ naturæ, voces audire noluerunt, sempiterno supplicio mactati sint; quanto acrius cruciandi sunt illi, qui Christi discipulos, sapientia diuina præcellentes, magnitudine virtutis, atque pietatis, illustrissimos, operibus diuinis admirandos, a se contumaciter, & impie, repulerunt? Multo namque clarius lumen Apostoli terris attulerunt; multo maiore dei notitia mortales instruxerunt; multo fortioribus argumentis diuinam probitatem, & beneficentiam, testificati sunt. Ut autem Paulus ostendat, quam longe lateque, Apostoli Euangelij lumen in terras diffuderint, utitur ea oratione, qua dauid docuit, naturæ celestis operibus, fuisse dei numen cunctis nationibus explicatum. Multo enim illustrius, quam altra cælestia, Dei cognitionem cunctis nationibus tradiderunt. Si igitur nationes vltimæ, Apostolorum opera, tuere radiis Diuinæ lucis illustrata, quam excusationem possunt afferre Iudei, ad quos potissimum, secundum temporis rationem, ea disciplina pertinebat? Sed, inquit, mirandum non est, si non fidem disciplinis istis adiunximus. Doctrina recens

recens erat, priscis seculis inaudita. Cum igitur minime ferenda nouitate nos inopinantes opprimeret, & valde a disciplinis, quibus imbuti fueramus, abhorreret; non sine causa illam odio persecuti sumus, præsertim, cum auderent, reliquas gentes nobis exæquare. Ne autem hoc dici ab illis posset, huius fallacissimi sermonis materiam subtrahit oratione Paulus. Inquit igitur:

Sed dico, Numquid Israel non cognouit?

Quasi diceret: Numquam Israel legerat, numquam audierat, nullis unquam Prophetarum oraculis intellexerat, fore aliquando, ut deus, sine ullo discrimine, genus humanum tenebris immergeret, luce sua collustraret, vinctulis impeditum in libertatem vindicaret, sordibus inquinatum elueret, ornamentisq. Diuinis afficeret? Numquam cognouerat, hæc tanta beneficia illis tantum proponenda esse, qui fidem sancte colerent, quocumque genere propagati, aut sacris initiati fuissent; & illis deneganda, qui fidem frangerent, & vmbra veritatis præponerent? Numquam postremo mente complexus fuerat horrendum illud iudiciū, quo Iudæi, propter alienatam mentis insolentiam, erant patrijs bonis euerendi, & gentes alienigenæ, propter fidei sanctitatem, & religionem, in stirpe sanctissimæ nobilitatis inferendæ, & in societatem sempiternæ hereditatis euocandæ? Legerat certe, & audierat, & hac doctrina fuerat ab incunabulis institutus. Quæ tanta igitur illius vafania fuit, quis tam immanis furor mentem illius oppressit, ut in pestem, ante oculos positam, ruere mallet, quam fructum fidei sempiternum ex Diuina clementia colligere? Quod. m. ille populus esset ad earum rerum intelligentiam eruditus, Moysis testimonio demonstrat. Sequitur enim:

Primus Moyses dicit, Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam.

Cum ait, Primus Moyses, plane demonstrat, non solum Moysen, sed alios etiam Prophetas, idem prædixisse. Aliter enim Primi nomē Paulus omisisset, si solus Moyses eam sententiam dixisset. Moyses vero sententiam explicat oratione Paulus, quamuis non eadem omnino verba pronuntiet. Sic enim scriptum est apud Moysen, sub persona dei, cum Israele, de gentis perfidia, acriter exprobat: Ipsi me prouocauerunt in eo, qui non est deus: & irritauerunt in vanitatibus suis; & ego prouocabo eos ad æmulationem in eo, qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos. Est sane luculenta translatio, sumpta ab amatoribus, qui molestissime ferunt, sibi præferri quæ-

quam ab ea, in quam omnem amorem suum contulerant. Aemulationis igitur acris stimulo lacerati, dolorem suum, simili dolore, si possunt, amoribus suis inuito, interdum viciscuntur. Ad hunc modum Parasitus Terentianus militem admonet, ut par pari amicæ referat, quod eam mordeat. Ut autem huius loci, quæ Paulus citat, sententiam assequamur, intelligendum est, Deum olim Hebræam nationem sibi singulari amoris fœdere, atque pactione, deuinxisse. Ex amore autem æmulatio, & obtreptatio, nascitur. Qui autem æmulator est, indigne patitur, amorem sibi debitum alio transferri. Ergo, cum Iudæi, studium Deo debitum ad falsa numina transfuissent; cum, sanctissima religione neglecta, sese ad simulationum pedes abiecissent; cum denique cupiditates suas nefarias legi dei, in qua eorum salus, & dignitas, consisteret, longe prætulissent; omnibusq. modis, pro vero Deo, commenticios Deos coluissent; necesse erat, ut Deo, quem despexerant, dolorem, si ita loqui fas est, non mediocrem inurerent, & iram illius grauissimam concitarer. Aemulatorem enim se nominat. Aemulationis porro est, de re commoueri, & iracundia flagrare. Deus igitur Iudæis acerbè comminatur, exitiumq. denuntiat. Ipsi quidem, inquit, quantum in illis fuit, mihi non mediocrem ægritudinē intulerunt, cum, me spreto, & contempto, falsos sibi Deos adscuerunt, & simulacra, quæ nullum numen habebant, in Diuina sede collocarunt: ego, contra, ut illos viciscar, gentem, quæ non est gens, neque enim esse putandi sunt, qui Deum ignorant, in populo meo censebo. Perficiam enim, ut gentes alienæ, relictis simulacris, spretis cupiditatibus, sensibus Crucifigutari confixis, sese ad nomen meum, inflammati animis, adiungant. Sic igitur eueniet, ut, qui fuerant meo præsidio defensi, meis muneribus exultantes, a meo præsidio, propter perfidiam, deserantur; & qui erant a cognitione mei numinis remotissimi, meam probitatem in generis humani salute, prospiciant: meis opibus egregie cumulentur; & summa fide in præsidio mei nominis acquiescant. Sic igitur fiet, ut, cum hic populus, qui fidem minime conseruauit, & ea de causa fuit hoc tanto honore deiectus, viderit, illum populum, qui non erat populus, ad populum meum adscribi, multisq. opibus, & muneribus, exornari, maximarumq. virtutum gloria circumfluere, dolore, ex inuidia, contabescat. Primus igitur Moyses prædixit, quo modo Iudæi erant, propter perfidiam, a Dei populo repellendi; & rursum, quo modo gentes erant in Dei populo numerandæ. Iudæi enim, cogitationibus inanisimis, elati, & inflati, fidem prodiderunt, & misericordiam Dei a se ingratisime repulerunt: gentes, contra, de se humiliter, atque de misse, sentientes, omnesq. salutis spes in Dei gratia collocantes, ea fide Dei gratiam, & benig-

nignitatem, artissime complexæ sunt. Eandem sententiam Isaia testimonio confirmat. Inquit enim:

Isaias autem audet, & dicit, Inuentus sum a non quærentibus me: palam apparui ijs qui me non interrogabant.

Quid est, quod dicit Audet? quia forti, & constanti animo erat opus ad gentium salutem, & dignitatem apud Iudæos explicandam. Sibi namque mirifice placebant; se nimis insolenter efferebant; sibi sempiternas, atque Diuinas, opes arrogabant; reliquas gentes, ut impuras, & sordibus inquinatas, aspernabantur; & tamquam Deo grauiter iniurias, atque detestabiles, ab omni aditu, & congressu, reijciendas esse statuebant. Ob id igitur ferre non poterant, esse aliquem qui auderet assuecere, opes gratiæ Diuinæ, cum gentibus, quæ præputium minime circumcisum haberent, ullo pacto communicandas. Tu mihi, dixisset eorum quilibet, cum pelliculam præputij non dum amputaueris; cum cineribus rursus vitulæ adpersus minime sis; cum lustralibus aquis, quas lex instituit, madefactus non fueris; cum denique non genus, quo propagati sumus, attingas; audeas mecum de sanctitatis ratione contendere? Scelus est; sacrilegium est, morte, & cruciati acerbissimo, vindicandum. Hæc igitur temeritas, & insolentia, eos in Paulum vehementer incitabat, quod eodem loco haberet gentes, quo Iudæos, modo eadem religione fidem colerent. Itaque apud Lyfiam tribunum, clamoribus maximis furibundis postulabant, ut hominem quasi sanctitatis euerforem in crucem tollerent. Quodnam tantum Pauli crimen erat? Vnum certe, quod erat apud illos grauissimum; nempe, quod dixerat, se missum esse, ad gentes, noticia numinis celestis erudiendas. Nihil enim erat, quod Iudæi grauius acciperent. Maximo igitur animo, & intrepido, opus erat, ad hanc sententiam asserendam. Dicit igitur Paulus, Si quisquam est, qui meam audaciam admiretur, quod passim Iudæorum aures offendo, dum, de Dei ipsius sententia, confirmo, gentes vniuersas fore gratiæ Diuinæ participes, Isaia audaciam similiter admiretur. Sic enim Christum Dei filium loquentem inducit, ut se dicat gentibus, qui de illo numquam audierant, fore propitium, atque summi amoris fœdere copulatum. Inuentus, inquit, sum ab illis, qui me minime quæserant; eo quod de me nihil audierant; neque suspicati fuerant; qui tamen, cum primum illis splendor celestis affulsit, continuo sese ad studium mei nominis applicuere. Non enim fuit illis propositum, veritati repugnare, ut receptam temere sententiam

obstinate tuerentur; sed, ut salutem inuito errori, quo fuerant imbuti, præponerent. Cum igitur non essent contentiones, sed veritatis, appetentes, facillime sese duci spiritu Christi permiserunt; & ita factum est, ut Christum præsentem puritate mentis intuerentur. Sic igitur factum fuit, quemadmodum vir Diuinus fore prædixerat, ut Dei filius, ab eis, qui eum minime quæserant, inueniretur; & appareret illis, qui de illius aduentu minime percunctati unquam fuerant. Neque solum Propheta sanctissimus fidem, atque salutem, gentium, prædixit; sed etiam Iudæorum perfidiam, & exitium, præmonstrauit. Sic enim sequitur:

Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi.

Verba paululum immutata sunt, quibus tamen eadem omnino sententia continetur. Sic autem legitur apud Prophetam, Ecce ego, ecce ego, ad gentem, quæ non inuocabat nomen meum. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes tuas. Multis, inquit, rationibus ostendi nomen meum gentibus, quæ numquam fuerant ad noticiam mei nominis eruditæ. Sæpe igitur, cum minime Spiritui meo resistissent, fructus ingentes ex mea gratia perceperunt. In dies enim illis me clarius offerebam, & sapientiæ Diuinæ mysteria frequentius enuntiabam. Non tamen ita, ut ope mea destituerem populum, cuius olim patrociniū susceperam. Tota enim die expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bona, post cogitationes suas. Hoc est, qui perfidia sua cum probitate mea contendit, qui cogitationes suas meis placitis anteponit. Hoc Isaia testimonio, Iudæorum perfidia, cæcitas, immanitas, pertinacia, aperte conuincitur; Dei vero iudicium in illis euerendis omni suspitione fidei parum conseruatæ liberatur. Nihil enim fuit ab eo, quod ad eorum salutem pertineret, aliqua ratione præteritum. Vocauit illos ad salutem; audire noluerunt: minatus est illis, nisi in viam redirent, exitium; minas omnino contempserunt: opem illis, qua facile libidinem refecerent, clementer obtulit; opem illius a se impudenter, & impie, reiecerunt. Iustitiæ suæ splendorem fallacissimum iustitiæ Diuinæ prætulerunt; in lapidem offensionis inciderunt; e Christi sanctitate, meritis, & religionē, qua poterant facillime e vitiorum tenebris emergi, occasionem calumniæ nacti sunt. Quæris, cur Deus Iudæorum nationem minime sanauit? Quia sanari noluit. Cur illi bona promissa non præstitit? Quia bona

na furente aspernata fuit. Cur illos tam diu
tatis vexat incommodis? Quia comodorum
omnium largitorem maledictis lacerandum
fufcipiunt. Cur denique in fempiterna mife-
ria regionem illos detrudi patitur? Quia mife-
ricordiae fempiternae fontem fibi factis perdi-
tiffimis obtruxerunt. Non cogit enim Domi-
nus, fed inuitat; non beneficia fua obtrudit in
gratis, fed offert, & oftentat; non vim homini-
bus infert, fed ad voluntates impellendas in-
cumbit. Ita tamen, vt contradicendi faculta-
tem non eripiat. Qui igitur, cum poffit, non
vult e malis emergere, iplis malis obruatur.
Hac autem eft fecunda definitionis pars, qua
hominibus, qui Dei fidem in promiffis requi-
rebant, Paulus fapientiffime refpondet. Nunc
ad tertiam, qua multo magis brevis, & expe-
dita eft, accedamus. qua praecedentes confir-
mantur. Offendit enim, hominum perfidia re-
mota, repente promifforum Diuinorum fi-
dem elucere. Ait igitur:

C A P. XI.

Ergo: Numquid Deus repu-
lit populum fuum? Abfit. Nam
& ego Ifraelita fum, ex femi-
ne Abraham, de tribu Benia-
min. Non repulit Deus plebem fuam
quam praefciuit.

Nullo iure adftrictus erat Dominus ad be-
neficia falutis fempiternae, ijs, qui in fide mi-
nime permanerent, aliqua ratione tribuen-
da; fed illis tantum, qui fidem viam conserua-
rent. Cum igitur munera fua fuit illi genti pol-
licitus, illis tantum falutem pactus eft, qui fi-
dem, & officium, tuerentur. Illis autem Iu-
daeis, qui fidem, & pietatem, coluerunt, fuma
fide promiffa confecit. Nullo igitur modo
erat Dei fides in dubium vocanda. Ego, in-
quit Paulus, Ifraelita fum, nec tamen ob id
fum a muneribus Diuinis exclusus. Non repu-
lit Deus plebem fuam, quam praefciuit.

An nescitis in Elia quid dicit Scriptu-
ra. Quemadmodum interpellat Deum
aduerfum Ifrael? Domine, prophetas
tuos occiderunt, altaria tua fuffoderunt:
& ego relictus fum folus, & quaerunt ani-
mam meam.

In Elia, inquit, hoc eft, in monumentis,
quibus res ab Elia gefae continentur. In li-
bris igitur Regum memoriae proditum eft,
Achab, Regem Ifrael, fceleftiffimae vxoris im-
pulu, cum in fautorum hominum caede, & re-

ligionis interitu, baccharetur, tum etiam E-
liam ad necem quaefuiffe. Elias igitur, tan-
tis fcleribus offensus, cum exiftimaret, nul-
lum veltigium pietatis fuiffe in Samaria reli-
ctum, & indigniffime pateretur, Dei numen
impudentiffime contemni, religionem fundi-
tus tolli, iura omnia proculcari, cuperetque,
in tantorum fclerum vindictam, totam il-
lam regionem, vt Dei nomen, & gloria, illu-
straretur, aliquo insigni iudicio peruertere; fce-
lera illa in Dei confpectu proponit, vt illius
numen in gentem illam acriter incitaret.
Cum igitur de caede prophetarum, de fclero-
rum locorum euersione, de impietatis extre-
mae magnitudine, conqueritur, nihil agit
aliud, quam, vt vindictam flagitet, contra
gentem vniuerfam, cuius fanitatem omni-
no desperabat. Ius enim Diuinum postulat,
vt, cum reip. vniuerfa fclerus ad summum
peruenit, gens vniuerfa internecione de-
leatur.

Sed quid dicit illi diuinum respon-
fum? Reliqui mihi feptem millia viro-
rum, qui non curauerunt genua ante
Baal?

Per feptem millia viro-
rum, fecundum He-
braeae linguae confuetudinem, eft intelligen-
da non mediocris hominum multitudo.
Detrahit igitur deus errorem prophetarum,
qui exiftimabat, religionem in Samaria ef-
fe prorsus extinctam; atque docet, multos
efle reliquos, qui fimulacra minime colant,
verumq. deum integra, & pura, mente vener-
rentur; & iccirco verum non efle, vt exitium
omnibus inferatur, cum multi fuperfint ad-
huc, qui fidem, & officium, colant, nec vllis
incommodis a fanctiffima religione diuel-
lantur. Exemplum ad fua memoriae tem-
pus erat fatis accommodatum. Quamuis
enim maxima Iudaeorum pars a fide defci-
uiffet, multi tamen in fide permanserunt,
quos Chrifti ftudium, acriter inflammabat,
ita, vt reliquas nationes ardore pietatis in-
cenderent.

Sic ergo & in hoc tempore, reliquiae
fecundum electionem gratiae faluae fa-
ctae funt.

Quemadmodum, inquit, Elia tempore
multi a communi fclere, & impietate Ifrae-
lis, immunes conseruati funt, nec in labem
vllam tanti fcleris inciderunt; fic hoc tem-
pore multi funt Iudaei, propter pietatem, deo
cariffimi, qui fidem retinent, caritate fla-
grant, Chrifti munus ampliffimum animis
grauiffimis amplectuntur. Hoc autem vt signifi-
cet, a fententia fua non difcedit. Non enim ope-
bus humanis, fed gratiae diuinae, falute tribuit.
Nec

Nec eam gratiam temere, fed fecundum ele-
ctionem, tribui confirmat. Reliquias autem
appellat, vt fignificet vafitatem, qua maxi-
ma Iudaeorum pars, gurgite, vt ita dicam, atque
voragine, impietatis abforpta fuit, cuius co-
paratione, Iudaei, in quibus eximium impie-
tis ftudium vigeat, tennes reliquiae pote-
rant appellari. Praeterea, reliquiarum nomi-
na excitat memoriam ad Ifaiae testimonium,
qui, quoties communem gentis impie vafita-
tem deferibit, reliquiarum commemorat, quae
erant gratiae diuinae per fidem conseruandae.
Gratiae vero nomen repetit, & inculcat, vt ne
mo audeat fibi afumere, quod totum eft ad
Diuinam gratiam referendum.

Si autem gratia iam non ex operibus.
alioquin gratia iam non eft gratia.

Eundem locum vrget, eandem fententiam
crebro repetit, & in eo modis omnibus infi-
ftit, vt doceat, non efle noftam falutem ad
opus humanum, fed ad dei clementiam, refe-
rendam. Eft autem memoria repetendum,
quod alibi dictum a nobis eft, hoc inter Fide,
& Opus, interefle, quod tides in dei gratiam
tota mente refpicit; Opus vero non gratiam,
fed mercedem, importune flagitat. Omnis igi-
tur humana induftria, fui iplius confidentia
nixa, omnis infolens, & inanis, virtutis, & reli-
gionis, oftentatio, eft in huiusmodi operibus
numeranda. Contra vero, flagrans fanctiffi-
mae pietatis ftudium omnia caritatis, & hu-
manitatis, officia, omnia denique praecelara
opera, quae cum refpectu ad Dei gratiam
funt, funt ad fidem referenda. Non enim fan-
cti homines in fe, fed in Dei probitatem, refpi-
ciunt; nec ex mente, & confilio fuo, fed ex dei
voluntate, omnes viuendi rationes fufpenfas
habent; nec ingenio, & induftria fua, nixi, fed
diuino praefidio freti, omnes res magnas ag-
grediuntur. Sic igitur euenit, vt, qui operibus
infolent, amentiffimi fint; cum nihil, quod
fuae Dei ope fit, clarum, aut falutare, poffit ef-
fe, aut exitum felicem confequi: contra vero,
qui fide vitam dirigunt, fapientiffimi funt,
cum non fibi, fed deo, confidunt, & ita omnia
munera praecelara, cum fuma felicitate,
perficiant. omnia igitur illorum opera
fidei formatae nomine designanda funt. Aequum
enim eft, vt res quaelibet nomen fumat ab eo,
quod in ea potiffimum expetendum eft. Id au-
tem potiffimum quaeque res eft, quod in ea
principem locum obtinet. talis eft viua fides,
quae caritatem, omnium virtutum reginam,
continet, & amplectitur. iccirco ftatuunt ho-
mines doctiffimi, nomen hominis in mentem
praecipue conuenire, eo quod in illo fit totius
hominis principatus. Ergo, cum in opere,
quod fide vacuum eft, nihil fit opere ipfo ina-
ni praeflantius, confequens eft, vt Opus tan-

tum appelletur. Inane quidem appellan-
dum eft, nullaq. aestimatione cenfendum, quia
quidquid eft a diuina ope, & gratia, feclufum,
nullum omnino beatae vitae fructum confequi-
tur. At in opere, quod fide viua perficitur,
diuina gratia, & caritas, potiffimum domi-
natur, & principem locum obtinet; ita, vt mul-
to magis fit gratiae diuinae beneficium, quam
Opus, nominandum. quamuis iuftus illud etiam
efficiat, quod dei gratiam meretur. Hac ideo
repetenda putauit, vt clarius hac operum, &
gratiae, contentio poffet intelligi. Cum igitur
Paulus dicit, reliquias faluas efle fecundum
electionem gratiae, id rursus inculcat, quod
omnem difputationem continebat. Tunc ra-
tione concludit, Iudaeorum interitum ab ipfo
rum fulta confidentia, & impietate, produ-
xiffe.

Quid ergo quod quarebat Ifrael, hoc
non eft confecutus: electio autem confe-
cuta eft.

Electionis verbum pro Electis vfurpat: Ele-
cti autem funt, qui fidem rite colunt, fuae illi
Iudaei fuerint, fuae ex alijs gentibus adfci-
ti. Rationem vero, cur Ifrael non fuerit aflec-
tus, quod quaerebat, iam Paulus luculenter ex-
pofuit. Non enim vigenti fide, fed legis operi-
bus, nixus eft; non veram iuftitiam, fed adum-
bratam, feclatus eft; non in deo, iuftitiae fonte,
fed in fe ipfo, iuftitiae rationem conftituit: iu-
ftitiamq. fuam iuftitiae diuinae praepofuit; &
ne in lucis Diuinae splendore, & claritate, hu-
manae iuftitiae fordes apparerent, iplam lu-
cem deteftatus eft. Qui hoc autem animo
fua futuri erant, iudicio fempiterno
improbati funt, ne lucem, quam peffime ode-
runt, vniquam refpicerent.

Ceteri vero excacati funt. ficut scri-
ptum eft: Dedit illis Deus fpiritum com-
punctionis: oculos, vt non videant; & au-
res, vt non audiant vique in hodiernum
diem.

Vnica verborum continuatione comple-
xus eft, quod duobus Ifaiae locis continetur.
In vno fic fcriptum eft, Inebriamini, & non
vino: agitamini, & non ebrietate, quia mife-
ruit vobis Dominus fpiritum foporis. Quo in
loco Graeci, quos hic Paulus fequitur, pro fpiri-
tu foporis habet *πνεῦμα κατὰ νύκτα*: quod eft,
fpiritum compunctionis. Vtroque autem no-
mine idem fignificatur, nempe furoris ftimu-
lus, caecitas mentis, ftupor animi, atque fu-
riarum faces, quibus agitantur, & a mente
deferuntur omnes, qui diuinam lucem fu-
giunt. Alter locus eft apud eundem Pro-
phetam, cum narrat, fe vidiffe Dominum
in excelsa fede iudicium exercentem, fe-
Ofor. Tom. 2. Ll 3 ueramq.

ueramque admodum sententiam contra Iudeorum impietatem proferentem. Vade, inquit, & dic populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; videte visionem, & nolite cognoscere. Excaeca cor populi huius, & aures eius aggraua; & oculos eius clauda, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. Non excecavit propheta populum, nempe, cui clarissimum lumen assidue praeferbat; non illius aures obstruxit, quem perpetuo ad audiendas Dei sanctiones excitabat; sed Scripturae sanctae consuetudine id dicitur facere, quod futurum praenuntiatur. Id igitur dicit Propheta Dominus, Vade, atque denuntia populo huic caecitatem, & tarditatem, & mentis diram stupiditatem, quae quidem illos diu impedit, quo minus lucem respiciant, & in Deum conuertantur. Hac igitur oratione sanctissimum Dei iudicium in gentem sceleratam, & impiam, describitur. Aequissimum enim est, ut, qui odit lucem, a luce deferatur; & qui veritatis disciplinam respuit, mendacio, & amentia, peruertatur; &, qui sanari noluit, morbis funestissimis intabescat. Quod autem sequitur, nempe, usque in hodiernum diem, ex eodem loco sumptum est. Cum enim Propheta, de suae gentis ruina sollicitus, interrogaret, ad quem tandem terminum temporis esset clades illa duratura, respondit dominus, fore primum magnam hominum cadem, & urbium vastitatem, & exilium nimis diuturnum, antequam Israel in Deum conuersus pristinam dignitatem recuperaret. Ut igitur Prophetae sententiam explicet, atque doceat, non dum tempus illud aduenisse, quo Iudaei sunt caecitate liberandi, ait, usque in hodiernum diem. Idem Dei iudicium Davidis testimonio confirmatur. Sequitur enim:

Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum & in captionem & in scandalum & in retributionem illis.

Hoc est, dapes eorum, atque deliciae sint illis funestissimae: ipsi enim ipsi epulis, quas appetunt, capiuntur: &, quemadmodum ferae, escis illectae, laqueis impediuntur; sic illi inde mortiferum venenum hauriant, ubi se putant vitam remedium inuenturos. Hoc quidem effectum exitu valde comprobatur eernimus. Scripturam enim sanctam Iudaei suae vitae subsidium, & oblectamentum, statuunt. Quam tamen dum a vero sensu detorqueant, & ad suae impietatis argumentum traducere conantur, sese in mortiferos laqueos induunt, quibus in venatorum manus incidunt, & in pestem sempiternam eiciuntur. Sequitur deinde:

Obscurentur oculi eorum ne videant:

& dorsum eorum semper incurua.

Duplex malum a Rege sancto praedicatur Iudeis imminere. Primum est detestanda caligo, qua eorum oculi, miserabiliter oppressi, nullam partem lucis salutaris adspiciunt; alterum est turpissimum seruitutis auctoramentum, qua nequissimis dominis seruire perpetuo coguntur. oculorum enim tenebris significatur amentia: dorsi autem incurui depreffione seruitus execranda. Sed, quo status Iudeorum, qui noluerunt credere veritati, est grauioribus ruinis oppressus, acerbioribusque suppliciis excruciat, eo illorum decus, qui, ex eadem stirpe, sanctissimorum patrum vestigijs ingressi, Dei filium, animis acriter inflammatis, complexi sunt, est clarius, & illustrius, omnibusque. Diuinis opibus affluenti. Hi namque splendore suo tenebras orbis terrarum dispulerunt: hi morbos, quibus erat oppressum genus humanum, sanauerunt; hi Satanae moenia, arces, & propugnacula, distubarunt: hi iacentes animos erexerunt, atque perfecerunt, ut multi mortales, qui erant terrenis curis impliciti, & flagitijs innumerabilibus inquinati, opes terrenas contemnerent, totaque mente ad caelestes aspirarent. Si igitur luce fruimur, si viuimus, vi genus, & sapimus, si immortalitatis studio flagramus, si denique Diuinorum bonorum, quae sanctis olim patribus, & eorum posteritati, promissa sunt, participes effecti sumus; id, opera Iudeorum, qui Ecclesiae fundamenta iecerunt, factum est. Non igitur, quod erat in quadripartita diuisione tertium, parum liquet ad bonam partem Hebraeae nationis fructum promissionis Diuinae peruenisse. Sed, ad quartam defensionis rationem veniamus. Ait igitur Paulus:

Dico ergo, Numquid sic offenderunt, ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, ut illos aemulentur.

Hac tam tristi oratione, necesse erat, Iudeorum animos, qui Christi disciplinam sequebantur, gentis suae gratia conturbari. Dicere enim potuissent, Ita ne vero? Reliquiae tantum saluae sient, & innumerabilis multitudo funditus interibit? Nulla spes erit, quae nos, qui nostrae gentis occasum assidue lugeamus, consoletur? Erit certe, inquit Paulus. Non enim Deus sibi Iudeorum ruinam, sed gentium salutem, proposuit. Omnes namque saluos esse vult, modo ne salutem suam insito scelere, & perfidia, prodere velint. Cum igitur cadunt miseri, non est prorsus aliorum salus desperanda. Cum enim Deus non hominum mortem, sed vitam, spectet; nec ad interitum, sed ad salutem, omnes cogitationes dirigat; cum poenam constituit, inuitus quodam modo supplicium

cium imponit; cum vero salutem dat, id libentissime facit. Vnde sequitur, non esse spem salutis illis, qui sunt Iacobi sanguine propagati, prorsus abijciendam. Multo namque libentius Dominus eis salutem conferet, quam perniciem intulerat, cum multo magis sit ad clementiam propensus, quam ad iram incitatus. Quin etiam, cum maleficos, & iniustos, euertit, non mediocres partes clementiae suscipit. Quod Paulus aperte demonstrat, cum ait, Numquid sic offenderunt, ut caderent? hoc est, num offensio illorum iccirco permissa fuit, ut ex illorum casu nullus omnino fructus proueniret, praeter eorum exitum? Non prorsus. Sed, cum necesse esset, ut illi debitas poenas exsoluerent, sic Deus ordinem sententiae iustissimae dispensauit, ut eorum, qui perierunt, exitium, in gentium salutem, redundaret; & rursus gentium salus, maximum momentum, ad Iudeorum conuersionem, ex aemulatione pietatis, afferret. Vtrumque igitur videndum est, & quo modo Iudeorum ruina gentibus plurimum utilitatis attulerit; & quo modo gentium pietas est Iudeis causam salutis allatura. Ut igitur de gentium fructu dicamus, Iudaei scelestissimum facinus susceperunt, cum Christo mortem machinati sunt. Christi autem mors omnium gentium salutem constituit. Sic igitur euenit, ut Iudaei scelere a se suscepti poenas luerent; gentes autem, eiusdem mortis fructum salutarem, Iudeorum ministe-
rio, perciperent. Deinde, cum Iudaei in instituto scelere perseverarent, & Christi discipulos in exterarum nationes expellerent, factum est, ut gentes multo citius latissimum illum nuntium salutis acciperent, & omne Apostolorum studium in gentium doctrina consumeretur. Accedit, quod Iudaei, sedibus suis expulsi, & in omnes orbis terrarum regiones dissipati, multisque cladibus vexati, & afflicti, gentium fidem egregie confirmant, & non mediocrem metum animis injiciunt. Ne occidas, inquit, eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Cum igitur cernimus, quantis poenis eos numen insequatur, & iram in eos minime tam multis saeculis intermittat, clarius videmus, quantum, & quam scelestum, & immane, eorum facinus exstiterit; & simul intelligimus, quam sit domini summi iudicium omnibus, qui pietatem violant, metuendum. Praeterea, nemo potest dubitare, quin Prophetarum testimonia, quibus Christi ortus, & vita, mores, instituta, mors, cruciatus, exsurrectio, gentium conuersio, Iudeorum euersio, & reliqua omnia aptissime descripta sunt, verissima sint, cum ea videat penes hostes Christiani nominis esse, & ita ad numerum quadrent, ut nihil eueniret, quod non fuerit, multis ante saeculis, Prophetarum oratione praedictum. Postremo, cum omnia exempla Diuinae seueritatis, in impios edita, multos mortales exterreat, & in viam iustitiae reducant, tum vel maxime

Iudeorum supplicium in oculis hominum constitutum id efficere potest, cum sit rem acute considerantibus, omnium maximum, atque maxime diuturnum. Illos exsules, & extorres, adspicimus; tremantes, & horrentes, spectamus; omnium hominum odio flagrant; multorum tyrannorum immanissimorum dominatu vehementer oppressi sunt; omnium rapinis, & contumelijs, sunt expositi; nullum alleuamentum in tantis miserijs experiuntur; nullam opem, tam multis saeculis, e caelo sibi afferri sentiunt; orant, & non audiuntur; implorant a Deo auxilium, & a Deo repelluntur; infamia, dedecore, & ignominia, deformantur; atque, ut nihil aliud dicam, cum nullum supplicium sit mentis caecitate dirius, & vehementius execrandum, quis non videt, quo furore, & amentia, vexentur Iudaei? Quibus erroribus, & quam turbulentis, agitentur? Quibus somnijs, atque deliramentis, incumbant? Haec omnia qui mente recogitant, exempla tam dira calamitatis extimescunt, & fortius in dies pietatis robore fulciuntur. Quem vero fructum Iudaei tandem ex gentium fide, & pietate, percepturi sint, explicat Paulus, dum ait, Ut illos aemulentur. Illos enim, quos Christi benignitas non inflexit, quos doctrina caelestis non molliuit, quos admiranda signa non mouerunt, quos inflicta vulnera ad fidem minime reuocarunt, aemulatio tandem ad sanitatem reducet. Cum enim viderint apud Christianos florere pietatem, & religionem, & sanctarum litterarum disciplinam, cum se Diuinae gratiae praesidio delitutos esse viderint, & multa signa mirabilis sanctitatis in eis, qui Christum sequuntur, clare perspexerint, numquid non verisimile est, ut tunc Iudaei, longinquitate temporis edocti, & exemplis Diuinae virtutis excitati, tandem resipiscant, & animaduertant, sese, sine villo fructu, vitam in spe salutis inanissima contriuisse? Duo autem hoc in loco Paulus efficere conatur: vnum est, ut omnes exempla miserrimae gentis extimescant, ne insolentius efferantur; alterum, ut intelligant, esse sibi Iudeorum salutem summo studio procurandam, ita, ut, cum pietati operam nauauerint, non solum de salute sua cogitent, verum etiam in eum finem virtutis studium referant, ut, exemplo suo, omnes, qui a virtute abhorrebant, in virtutis studium, quantum possunt, impellendos existiment. Prohibet interim, ne miseris insultemus; sed, ut quilibet in aliorum miserijs imbecillitatem suam recognoscat, & intelligat, si per Dei clementiam non litesisset, se similiter corruiere potuisse. Humilitate namque, & misericordia, est animi status munendus, non insolentia, & immanitate, aliorum calamitas irridenda. Monet Deus Hebraeos, ut est scriptum in Deut. ne in gentium vastitate infolescant, quasi suis meritis fuerint in earum sedibus collocati. Ne dixeris, inquit, in corde tuo,

cum defuerit eos Dominus Deus tuus, in conspectu tuo, propter iustitiam meam intro duxit me Dominus, ut terram hanc posside rem, cum, propter impietates suas, iste deleta sint nationes. Hac quidem sententia Moses comprimit Hebræorum elationem. Similiter Paulus, hoc in loco, gentes ad moderationem erudit, & ab elatione deterret. Admonet igitur, ne bonis nostris gloriemur, quasi nostris meritis ea simus assecuti; neque Iudæorum interitu gaudeamus, cum, non propter iustitiam nostram, sed propter perfidiam suam, de statu suo conciderint; sed, similem casum metuentes, multo vigilantius fidem conserue mus. Hortatur etiam, ut illorum salus nobis curæ sit. Nam, cum docet, Deum in gentium salute Iudæis singulari consilio prospexisse; ut videlicet, earum æmulatione, prouocati, faci lius tandem ad verissimam, atque sanctissimam, religionis studium, & clarissimam Dei cog ni tionem, perueniant; satis aperte docet, esse nobis omnibus eorum salutem vehementer expetendam. Duplici autem de causâ demon strat, esse Iudæorum conversionem nobis sum mo opere curandam. Vna est, Dei voluntas, quam sequi summa cura, & vigilantia, debe mus. Cum enim saluos eos esse velit, impium facinus erit, a Dei voluntate nostras volunta tes abhorrere, & eis cruciatum exoptare, quos Dominus ad salutem vocare non desi nit. Altera causa, est, fructus amplissimus, quem sunt gentes ex Iudæorum conuersio ne, & sanctitate, tandem percepturæ. Sic enim sequitur:

Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ Gen tium: quanto magis plenitudo eorum?

Magis secundum naturam est, ut bona ex bonis, quam ex malis, oriantur. Cum ergo tã tum fructum gentibus Iudæorum, vel interit us, vel intertrimentum, attulerit; quanta tan dem bonorum affluentia erit ex Iudæorum conuersione gentibus vniuersis expectanda? Cum enim, plagis eruditi, perspexerint, quã inanes erant spes, quas in sua iustitia colloca bant, cum experiundo didicerint, se sine vilo fructu vitam in vmbis, & somnijs, consum pisse, cum fuerit ablatum ab eorum oculis ve lamen, quod mentes eorum tenebat, ne veri tatem cernerent, cum postremo Helias vene rit, ut restitueret omnia, & draco fuerit alliga tus, & in profundum puteum depressus, atque demersus, & Regnum Christi, cum ingenti sanctorum gloria, magnificentius constitu tum, florebit apud Iudæorum nationem ar dentissimum religionis, atque sanctitatis, stu dium, multiq. mortales, eorum exemplis in censu, a languore, & desidia, eorum exemplis in scirati, immortalitatis cupiditate flagrabunt, & summa contentione, ut Diuinorum homi-

num vestigijs insistant, elaborabunt. Cum igitur tantum fructum, & emolumentum, sit gen tibus vniuersis Iudæorum sanctitas, postquã conuersi fuerint, allatura, sunt certe ab omni bus Christianis, qui gloriæ Diuinæ seruiunt, pro eorum salute vota facienda.

Vobis enim dico Gentibus, quam diu quidem ego sum Gentium Apostolus, mi nisterium meum honorificabo, si quo mo do ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis.

Mira confidentia gentes alloquitur, corû in se beneuolentia, & studio, fretus. Nec enim veretur, ne eos offendat, quos & sui amantis simos, & salutis omnium cupidissimos, esse co gnoscit. Imbecillitatem vero, & dissidentiam, Iudæorum, omnibus modis sanare nititur, ut eos facilius ad studium veritatis alliciat. Equidem, inquit, o gentes, quas cælestibus di sci plinis instituendas suscepî, hoc a me suscep tum munus modis omnibus illustrabo, & cla rum efficiam. Nec enim, vel in assidua saluta ris disciplinæ traditione, vel in Diuinæ virtutis exemplo, aliquid prætermittam, quod ad vestræ pietatis amplificationem, possit ali quo modo pertinere. Libere tamen hoc vobis dicam, & ingenue confitebor, me, dum omnes animi neruos contendo, ut vestra fides, & vir tus, in dies magis augeatur, non vestra tan tum causa laborare, sed in eo etiam, non mi nore studio, contendere, ut mei ciues, æmula tione sanctitatis vestræ laceßiti, respiciant, & ita salutem aliquando, Dei benignitate, & gratia, consequantur. Itaque, non solum in vobis monendis, & erudiendis, vestram mihi gloriam propono; verum, & quantum pos sum, Iudæorum salutem prospicio. Dum vero ait, ut saluos faciam aliquos ex illis, vim amo ris, quo est incensus, explicat. Omnes, inquit, labores excipiam; omnes ærumnas perferam; nullum supplicium recusabo, dum modo, si non omnes, aliquos certe ex illis, egregia mu neris mihi commissi perfuntione compotes salutis efficiam. Sed, ne rursus videatur om nia Iudæorum causa facere, docet iterum, quantum boni sit gentibus, ex Iudæorum fu tura sanctitate, prouenturum. Sic igitur gen tibus Iudæos, Iudæis gentes oratione deuincit, ut intelligant omnes gentes, quantum vel propter debitum officium caritatis, vel propter spem propriæ utilitatis, debeant Iudæorum salutem expetere.

Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis.

Iterat idem argumentum, quo paullo ante fuerat usus. Amisi fuerunt Iudæi, cum ob im manem perfidiam fuere, dei patrocinio, de stituti.

stituti. Eo vero Iudæorum casu fuit diuina gratiæ flumen ad gentium salutem derivatû. Assumentur autem, cum, abiecto impietatis scelere, in Christum respicient, & clarissima voce dicent, Benedictus, qui venit in nomine domini. Tunc igitur ij, in quibus tunc pieta tis ardor refrixerit, qui in mortuis, propter flagitiorum impuritatem, erunt merito nu merandi, Iudæorum monitis, & exemplis, ex citati, reuiuifcent, totaq. mente ad opes cæ lestes adspirabunt. Si enim ex eorum calami tate tanta utilitas gentibus allata fuit, certe ex eorum restitutione multo amplior pieta tis, & iustitiæ, fructus in gentes vniuersas red undabit. Nacet tamen fortasse aliquis, Recte sane, si ita futurum est, ut Iudæi aliquando re spiciant. Sed, quis eam spem de gente adeo contumaci, & impia, quæ tam immuni odio ipsam lucem persequitur, habere potest? Hoc ne dici possit, rationes adducit Paulus, qui bus probat, non esse spem de Iudæis abicien dam. Inquit enim;

Quod si delibatio sancta est, & massa.

Cum Sancti nomen multa significet, tum vniuerse omne, quod offerri licebat, in sacris, quod lex, ut impurum, a tēplo minime repel lebat, Sanctû poterat appellari. Si pars aut erat sancta, hoc est, si vel immolari, vel offer ri, per legem poterat, eadem certe ratione, & totum Sanctum appellari nefas non erat. Ad antiquum igitur legis morem respiciens Pau lus, Apostolos, & alios Christi discipulos, Pri mitias appellat. Si, inquit, ex eadem Iudæorû massa primitiæ Deo consecratae sunt, certe non est ita deplorandum genus vniuersum, ut non speremus, fieri facile posse, ut Christo, simili ritu, & cærimonia, consecretur.

Et si radix sancta, & rami.

Per Radicem intelligit generis illius prin cipes, quorum excellens, atque Diuina, vir tus, est sanctis literis consignata, ad memoriã hominum sempiternam. Si generis, inquit, hu ius principium tam insigni pietate floruit, cur non sobolem aliquando similiter fore san ctam existimabimus?

Quod si aliqui ex rami fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oli uæ factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te.

Admodum eleganter in eadem tralatione persistit, ut spem futuræ conuersionis confir met, & casum Iudæorum verbis attenuat, dū ait, Aliqui ex ramis, & non oleæ maior pars

excisa fuit, ne simul Iudæos grauius pungat, quam ad eorum salutem pro tempore neces se est, & gentes in Iudæos acrius, quam flagi tet caritas, incendat. Hoc etiam sibi propo nit, ne patiatur vilo modo gentes in Iudæorû ruina insolentius extolli. Potuisset enim dice re Paulus, innumerabiles ramos fuisse ex olea præcisos ad incendium; quemadmodum Hieremias, sub eadem loquendi figura, Iudææ calamitatem explicuit. Oleam, inquit, vberem, pulchram, fructiferam, speciosam, voca uit Deus nomen tuum: ad sonitum horren di strepitus magnus ignis exarsit: rami confracti sunt: Dominus exercituum, qui seuit te, de nuntiauit tibi malum. Hac quidem oratione Hieremias, multo grauius potuisset in Iudæos inuehi Paulus: sed non hoc tempus, neque mens, in Iudæorum salute, quam non despera bat, defixa, patiebatur. Interim tamen, quasi aliud agens, Iudæis, qui fidem prodiderant, al tissimum vulnus imponit. Obicit enim illis, quod fuerint perfracti, & gentes alienigenæ in eandem stirpem, ex qua illi excisi fuerant, inserta, ut inde geniales succos elicerent, qui bus nutrentur, vberimosq. fructus effere rent. Hac igitur oratione necesse erat, Iudæos, partim calamitatis suæ recordatione, par tim inuidia, ex gentium felicissima condicio ne, cruciari. Oratio tamen præcipue dirigi videbatur, ad gentium animos comprimen dos. Si Iudæi, inquit, perfidia sua ex oleæ trun co præcisi sunt, tu vero, cum oleaster esses, hoc est autem, cum esses flagitijs coopertus, cum simulacris immolares, cum nullum ex te salu tarem fructum produceres, fuisti tamen, non tuis meritis, sed Dei benignitate, in eandem sanctissimorum Patrum stirpem insertus: quid est, quod tibi tandem possis assumere, & in aliorum cladibus, qui sunt patriæ nobilitatis honore deiecti, petulanter insolescere? Re cordare, qui fueris, quibus calamitatibus ex positus sis, & in aliorum cladibus tuam imbec illitatem recognosce; & sic tandem intel liges, non esse tibi in Iudæorum miseriis in sultandum, sed misericordiam, quâ tum licue rit, hominum exitio tribuendam. Quod si ge neris contentio fiet, intellige tandem, nihil ex te genus sanctum accepisse; sed omnia bo na, quibus affluis, ex illo ad salutem tuam pro fluxisse. Tu enim, radice oleæ, hoc est sancto rum Patrum exemplis, & disciplinis, atque adeo Christi meritis, qui ab illis ortus fuit, inniteris: at radix a te minime sustinetur.

Dicis ergo: Fracti sunt rami, ut ego inse rar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas: noli altum sape re, sed time.

Interpres ad verbum expressit verbû Græ cum ὀφθαλμοφανές. Est autem ὀφθαλμοφανές, effe ri animo, & insolenter extolli. Admonet igitur

tur Paulus, hoc in loco, gentes, ne insolentius extollantur, sed de se humiliter sentiant. Florens enim animi status, superbia dissipatur; humilitate autem stabilitur. Casus, inquit, Iudaeorum, maiorem tibi metus, quam superbia, materiam praebet. Illi quidem, ex stirpe praecisi sunt. Qua ratione? Num, propter iustitiam tuam? Minime vero, sed propter immanem in perfidia contumaciam. Non est igitur, cur ex eorum clade quidquam meritis tuis adscribas; sed, quod exempli similis sceleris extimescas.

Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.

Si ad illam exactissimam agnationis rationem Abrahami genus reuocetur, nihil magis erant Iudaei Rami naturales existimandi, quam nos. Non enim sanguine, sed fide, tota nobilitatis huius ratio continetur. Attamen, secundum naturae condicionem, hoc nomen propius Iudaeis conueniebat, eo quod essent sanctorum Patrum semine propagati; quod haberet exempla pietatis domestica, quibus admoneri, & incitari, poterant; quod essent lege, moribus, & institutis, & prophetarum oraculis, ad spem salutis communis excitati, & in sanctissimis disciplinis enutriti. Si igitur, inquit, illi, qui fuerant sanctorum stirpe procreati, & heredes instituti, iram Diuinam subierunt, eo quod a maiorum fide descuerint, neque solum fracti, & excisi, & hereditatis iure spoliati, sed etiam in ignem reseruati sunt, neque patris sanctissimi virtus illos potuit e sempiternis poenis eripere; caue, ne tibi homini e parentibus impiis exorto, & in flagitiis educato, quem nulla maiorum sanctitas commendat, nulla pietatis disciplina ab incunabulis erudiuit, si a fidei via, & ratione, deflexeris, sint tibi eadem supplicia Diuino iudicio perferenda.

Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem Dei, si permanferis in bonitate.

Vtrumque semper opus nobis ob oculos obuerfetur; & bonitas, & seueritas Dei. Bonitas quidem, ut illum ardentem amemus; seueritas autem, ut illius iudicium metuamus. Si enim in fide non permanferis, si caritatis officii functus non fueris, si summi Domini imperium recusaueris, omnia bona, quibus affluere manibus elabentur, atque similiter interibis.

Alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permanferint in incredulitate, inferrentur. Potens est enim Deus iterum inferre illos.

In eadem metaphora commoratur, & miro artificio ita contexit orationem, ut gentes, humilitatis, atque modestiae, praesidio cor roboraret; Iudaeis autem spem salutis ostendat, ne gentes insolentia labantur, & concidant, Iudaei vero desperatione frangantur. Inquit igitur:

Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam: quanto magis ij qui secundum naturam, inferrentur suae oliuae?

Si tu, inquit, cum esses sine fide, sine gente, sine lege, sine Dei noticia, sine vlla constanti vitae ratione, cum esses hospes, & peregrinus, & plurimum ab affinitate sanctissimi generis alienus, id fide, per Dei gratiam, & benignitatem, consecutus es, ut in filiis Abrahami censearis; multo magis si rationem naturae sequimur, sperandum est, ut illi, quos exempla patrum, quos legis instituta, quos prophetarum oracula, frequenter ad studium pietatis alliciunt, cum fuerint, eadem gratia, ad Christi cognitionem, perducti, illius amore flagrent.

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia caecitas ex parte conrigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.

Iam, non argumetur, sed oraculum edit, atque, Dei spiritu concitatus, fore praenuntiat, ut vniuersus Israel toto animo salutis auctorem confectetur; opibusque Diuinis, cum maxima virtutis admiratione, circumfluat. Admonet igitur gentes, ne insolescant, Iudaeorumque genus minime despiciat. Hoc enim significat, cum ait, Ne sitis apud vos metipfos sapientes. Duplici autem ratione docet, Deum res Iudaeorum haudquaquam neglexisse. Vna est, cum dicit, Caecitas ex parte contigit in Israel, in quo plane docet, non omnem Iudaeorum nationem tenebris oppletam fuisse, sed partem tantum. Ea igitur pars, quae luce perfusa fuit, iam promissa beneficia consecuta fuit. Altera ratio est, quia futurum confirmat, ut, postquam numerus eorum, qui ex omnibus nationibus electi a Deo sunt, quorum videlicet emulatione Iudaei in Christi studium excitandi sunt, fuerit expletus, vniuersitas Israelis salua fiat. Tunc enim futurum ait, ut, quod Isaia de Israelis conuersione, atque salute, praemoustrauit, exitu felicissimo comprobetur. Sic enim sequitur:

Sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem a Iacob.

More suo, verba negligit, sententiam breuissimam.

nissime perstrinxit. Sic enim est scriptum apud Isaia, Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam eius, cum venerit quasi fluius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit ad Sion redemptor, & eis, qui redeunt se ab impietate in Iacob, dicit Dominus. His quidem verbis demoustrauit Isaia, primum quidem ab occasu, & ortu Solis, hoc est, ex omnibus mundi plagis, gentes, contento studio, concursuras, ut nomen Domini summa religione venerentur; & filium eius, qui patris gloria nominatur, adorent. Deinde, veniat idem Dominus, generis humani liberator, in Ecclesiam suam, quae Sionis nomine designari plerumque solet, ut inde Iacobi posteritati consulat; & a peste seducat vniuersos Iudaeos, qui fuerint pristina impietatem detestari. Haec quidem sententia, vir Diuinus ostendit, non solum gentes vniuersas fuisse Christi numine liberandas, verum & omnes Iudaeos ab impietate ad sanctissimam religionem traducendos; & hoc, Christi liberatoris nostri, clementia, & benignitate. Eleganti porro similitudine, vim ipsius Christi describit, omnia obstantia perumpentis, atque dissipantis, impetuique mirabili machinas hostium dissipantis, usque eo, dum in omnes partes, quo cursum direxerit, absque villo impedimento, possit, molibus dissectis, influere. Est animaduertendum, ubi nos habemus, Fluij violenti, nomen esse apud Hebraeos פלג, hoc est autem, ut fluius angustus, quod idem omnino valet. Fluius enim magnus, quo angustius fuit, eo vehementius incitatur. Nihil igitur hac similitudine fieri potest elegantius. Ut enim magnus fluius, maxime autem, cum, austro flante, immodicis imbribus augetur, quo spatium inter ripas interiectum angustius est, eo maiore impetu fertur, vehementius impedimenta omnia disturbat, & dissipat; sic Christi numen, quo maiore conatu se illi sempiterni hostes opponunt, eo se violentius incitat, & super omnes ripas effunditur. Quamuis autem multi ex Iacobi posteritate sint a Christo salutem mirifice consecuti, tunc tamen id perfectius fiet, cum vniuersa multitudo ad Deum, summi liberatoris opem, conuersa fuerit.

Et hoc illis a me testamentum: cum abstulero peccata eorum.

Sequitur in eodem loco apud eundem Prophetam, Et hoc foedus meum cum eis dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te. Satis plane docet, foedus illud, quo Iudaei sunt iterum cum Deo in gratia ponendi, non esse lege ferendum, sed Diuini spiritus pignore sancendum. Cum autem Spiritus sancti officium sit, omnia peccata delere, (aliter enim illi coniungi minime liceret) admodum sapienter Paulus verborum illorum vim interpretatur, cum pro

illis ponit, Cum abstulero peccata eorum.

Secundum Euangelium quidem, inimici propter vos: secundum electionem autem, carissimi propter patres.

Minime mirandum est, si vos admoneo, ne de Iudaeis spem omnino deponatis; ne ne illis inexpressibili odio infensi sitis. Si praesentis quidem temporis rationem habendam existimatis, negare non possum, illos, propter Euangelij disciplinam, quam pessime oderunt, hostili in vos animo concitari. Si vero animum ad electionem Diuinam referamus, debemus huic hominum generi eximiam caritatem, propter patres, a quibus originem ducunt, quorum tandem pietatem sancta posteritas imitabitur. Nam secundum electionem est ad sempiternam gloriam destinata. Non est igitur, cur quisquam, vel in eorum, qui nunc viuunt, ruinis exsultet, sed, cur idem exitium, si fides labi ceperit, extimescat; neque, cur eorum salutem desperet, quorum innumerabilis multitudo est secundum Dei praesentiam in hereditate caelesti collocanda.

Sine penitentia enim sunt dona & vocatio Dei.

Quaecumque ille quidem bona secundum electionem donare constituit, (nec enim infinita sapientia, quae omnia etiam futura complectitur, in eligendo falli potest) rata, & fixa, permanebunt. nec est enim apud eum vlla varietas, & inconstantia. Qui, etiam, cum maxime videbatur ab hominum salute abhorre, & eos debitis poenis afficiebat, fidei semina conseruabat, & viam muniebat, qua tandem ex eo genere ad salutem perueniret.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum. ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut & ipsi misericordiam consequantur. Concluit enim Deus omnia in incredulitatem: ut omnium misereatur.

Hoc in loco annotandum est, apud Paulum pro eo, quod nos habemus, Non credidistis, esse *ἠπιστάσθαι* quod est non paruisse. Sic Incredulitatis nomen positum est pro nomine *ἠπειθεῖν*, quod significat rebellionem, imperijque legitimi contemptionem. Haec ideo dico, ut clarius innotescat, quod a nobis non semel dictum est, apud Paulum saepe, Obedientiae nomine, Fide declarari; ut appareat, qualis sit illa fides, quam is Diuini laudibus exornat. Sed orationis huius sensum videamus. Ea continet huius disputationis elegantissimam

nam conclusionem, qua gentium animos de-
primit, ne in bonis Diuina gratia partis inso-
lescant; & Iudeis, ne sibi salutis aditum inter-
cium putent, magnam spem salutis propo-
nit, ne videlicet gentes, sese inaniter extollen-
do, fidei fructum amittant; neque Iudei, despe-
rationem miserabiliter occupari, pietatis stu-
dium deponant; sed gentes Deo semper gra-
tias agant, cuius benignitate luce Diuina
perfruantur; Iudei vero, pro eadem luce par-
ticipanda, continuo vota suscipiant. Ut, in-
quit, vos non credidistis Deo, redigit illis in
memoriam scelus; in quo fuerant, ne scelus
alijs obiectent, cum ipsi fuerint tam multis
sceleribus adstricti: nunc autem misericordiam
consecuti estis, per illorum incredulitatem;
non quidem, ut Iudeorum perfidia, per se, gen-
tibus causam salutis attulerit; sed, quia data
est occasio, qua gentes, euerfis Iudeis, opibus
Diuinis affluentijs abundarent. Ita, inquit, &
illi non crediderunt in vestram misericor-
diam, ut, perfidia tandem conuicti, respiscant,
& ea ratione misericordiam consequantur.
Prima enim salutis via in eo posita est, ut qui-
bet scelus suum agnoscat, & se abiciat, atque
veniam demisse flagitando, sanitatem recu-
peret. Iccirco conuictus Deus omnia in infide-
litate ut omnium misereatur. Nam principio
gentes fidem nefarie prodidere, cum Deo,
quem, naturæ operibus maniti, cognouerant,
gloriam minime detulerunt, neque gratias
egerunt; honoresq. Diuinos ad homines im-
puros, ad belluas immanes, ad muta simula-
cra, ad omnium denique flagitiorum turpitu-
dinem, transulerunt. Eas igitur Deus in in-
credulitate conuictus, & tanti facinoris eui-
ctas coegit de scelere suo confiteri. Interim
vero fidei, atque sanctitatis, semina apud
Abrahami posteritatem referuabat, ut inde
salutis vberimos fructus ad omnes nationes
profunderet. Sic igitur, dum legem sanxit, dū
Prophetas instruxit, dum penes gentem He-
braeam verborum Diuinorum opus constituit,
non solum gentem illam a peste redimebat,
verum & gentibus vniuersis egregie consule-
bat. Similiter nunc, cum gentes adsciuat, quas
per fidem opibus sempiternis magnificentissi-
me cumularet, non solum gentes ex hostis
sempiterni faucibus eripuit, verum & thesau-
rum opibus expleuit, quibus tandem Iudeos,
sceleris euctos, & perfidia confessione deiec-
tos, munifice locupletaret. Itaque omnia il-
lius opera ad clementiam referuntur, ita, ut,
etiam cum infidelibus extremum supplicium
irrogat, & nationes vniuersas morbis incur-
abilibus oppressas, euerfit, misericordiam non
obliuiscatur; sed salutarem medicinam, qui-
bus mortifera vulnera curentur, nunc apud
vnam gentem, modo apud aliam, referuan-
dam curet, ut omnes tandem misericordiam
fructum percipiant. Non est igitur, cur quis-
quam essetatur, & insolescat, cum omnia bo-

na sint ad Diuinam clementiam renocanda;
neque rursus est, cur aliquis spem salutis abij-
ciat, cum nemini sit aditus ad Diuinam cle-
mentiam, modo cum fide ad thronum gratia
accedat, inclusus. O rem nimis admirandam,
& perpetuis in cælum laudibus efferendam.
Cum enim Deus alienas gentes negligere vi-
deretur, eis tamen in Hebræorum religione
egregie contulerat. Cum rursus gentes lumi-
ne sui numinis illustrauit, in religione gentium
Iudeis mirabili benignitate prospexit; si qui-
dem ex earum emulatione Iudeorum salus
est tandem mira ratione constituenda. Hæc
arcana sapientiæ Diuinæ mente percipiens
Paulus, exclamat, inquit:

O Altitudo diuitiarum sapientiæ &
scientiæ Dei: quam incomprehensibilia
sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ
eius? Quis enim cognouit sensum Domi-
ni? Aut quis consiliarius eius fuit?

Hæc vltima verba ex Isaia in hunc locum a
Paulo translata sunt. Verbi enim Diuini nu-
men Isaia in eo loco laudibus sempiternis
exaggerat, & Dei consiliarium appellat. Cum
illo namque pater ex omni æternitate consi-
lia sua communicat, & per illud facta sunt om-
nia, sine qua in cælo, siue qua in terra sunt. So-
lus igitur Dei filius, Patris consiliarius appel-
lari potest, quem admodum & Patris sapien-
tia nominatur. Quid igitur amentius, quam
in diuina mente sapientiam requirere, aut in
summa probitate clementiam desiderare, aut
sempiternam veritatem in parum conserva-
ta fidei suspensionem adducere? Quis autem
est tam demens, qui, cum sit pulvere, quæ
libet aura dispellit, inanius, deum in crimen
vocare audeat, & in illius sanctitatem probra
iacere non vereatur; & summum Dominum,
quasi illum sibi iure adstrinxerit, impudenter
accuset? Aut igitur Paulus:

Aut quis prior dedit illi, & retribue-
tur ei?

Si naturæ muneribus Deum colis, ea natu-
ræ munera ab illo accepisti; si gratia Diuinæ
opes ad illius gloriam cōfers, is est, qui te opi-
bus illis ditauit; si studes, si laboras, si vigilas,
si ætatem in religionis studio conteris, ut illi
placeas, id studium, is labor, ea vigilantia, ea
denique summa contentio, ad illius clemen-
tiam referenda est. Is enim est, qui te incitat,
hortatur, impellit, & inuictio robore munit, ut
possis opera præclara feliciter exsequi. Quo
igitur magis, ut gratiam illius inuas, elabo-
ras, eo maioribus te illi beneficijs obligatum
fatearis, opus est. Quid est igitur, quod sibi
quisquam possit assumere? Nihil prorsus:
cum ab illo immenso fonte benignitatis hau-
sta sint omnia.

Quo-

Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in
ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula.

Ex ipso, inquit, ut doceat, illum esse princi-
pium omnium bonorum, unde omnis natura
profluxit. Per ipsum vero, quia illius vi, numi-
ne, consilio, potestate, cuncta mouentur, &
conseruantur. In ipsum, quia in eum, tamquā
in finem, cuncta respiciunt, & insita natura
cupidine referuntur. Iam satis, ut arbitror,
liquet, quo omnia Pauli argumenta, ex eo lo-
co, quo causam Diuinæ gloriæ suscepit, con-
ferenda sunt. Non enim pugnat vir Diuinus,
ut questionibus exitum nullum habentibus
implicet mentes hominum, & animos mole-
stissimis cogitationibus, & absque villo fructu,
conturbet. Numquam ea mens, & consilium,
Diuini viri fuit, ut tardaret industriam bono-
rum, & timidorum imbecillitatem despera-
tione quadam conficeret; sed potius alacrita-
tem incitaret, & exigeret, ad spem, & miram
iustitiæ comparandæ facilitatem ostenderet.
Gratiam enim minime defuturam omnibus,
qui incenso studio fidem retinere voluerint,
mirifice confirmat. Quid igitur egit? Hoc
nempe compressit eorum impudentiam, qui
Deum vanitatis insimulabant, quasi Israeli
fidem minime præstitisset. Salutem namque
dicebant Israeli promississe, & pro salute exi-
tium, & vastitatem, Israeli intulisse. Hanc ca-
lumniam, ut ante diximus, Paulus egregie re-
futaui. Quattuor enim, ut diximus, argumē-
tis, egregie demonstrat, non excidisse verbū
Dei. Prima quidem ratio, ex verissima Isra-
elis definitione sumitur. Nobilitatem enim

huius nominis ostendit non humano sangui-
ne, sed Diuina electione, non lege, sed fide, non
vmbri iustitiæ, sed iustitiæ ipsius præclaris-
simis actionibus, contingere. Vnde colligitur,
Diuina promissa non ad omnes, qui satu Isra-
elis propagati sunt, pertinuisse, sed ad eos tā-
tum, qui Patris sanctissimi vestigia sectaren-
tur, quibus est a Deo cumulatissime satisfa-
ctum. Secunda ratio, in ipsius gentis rebello-
ne, & contumacia, constitit, quæ sanari noluit;
quæ Dei gratiam nimis ingratis repudiavit;
quæ perpetuo veritati, atque Diuine benigni-
tati, contradixit. Si igitur ingens Israelitarū
multitudo, & bonis omnibus euerfa, & malis
innumerabilibus oppressa fuit, id non Deo,
qui illos perpetuo ad salutem, & dignitatem,
& ad promissæ hereditatis possessionem, in-
uitabat, sed illis, qui Domini ipsius benigni-
tatem furenter aspernati sunt, adscribendū
est. Id autem tertia ratione, cerissime con-
firmatur: nam illi Iudei, qui Deo repugnare
minime voluerunt, amplissimis a Deo mune-
ribus ornati, & tam multis opibus expleti
sunt, ut orbem terrarum egregie locupleta-
rent. Quarta autem defensionis ratio, mira-
bili sancti Spiritus effato continetur, qua vni-
uersi Israelis conuersio prædicatur. Cum igitur
hec sit Pauli mens, & sententia, iniuriam
facit viro sanctissimo, in cuius mente Chri-
sti spiritus infidebat, qui alio sententiam il-
lius traducere conatur; maxime vero, cum
ea sententia, quam multi, nimis inconsidera-
te, Paulo tribuunt, non sit utilis ad salutem,
cum non tam fidem fulciat, quam diffidentiam
signat.

HIERONYMI OSORII LVSITANI

IN EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS

LIBER QVARTVS.

LATO, cuius sapientiā doctissimus quisque semper admiratus est, scriptū reliquit, non eadem ratione, qua domestici imperij ius in seruis sanciri solet, liberis populis leges esse dicendas. Serui namque, poenae metu, coercentur; liberi vero, utilitatis magnitudine proposita, & honestatis pulchritudine demonstrata, in officio continetur, & in studium laudis incitantur. Idcirco seruis cum aliquid imperatur, ratio, quare id illis expediat, minime redditur: at liberis cum aliquid munus colendum, & efficiendum praescribitur, multa primum oratio in laudanda, & ornanda, lege consumitur. Unde colligitur, ubi libertas penitus amissa est, non posse diu legum sanctitatem inuolatam conferuari. Qui enim, poenae tantū metu, manus a maleficio continet, ubi primum in spem celandi, & occultandi, sceleris, quam caeca, & effrenata, cupiditas solet iniicere, fuerit adductus, in omne facinus erumpet, & per omne genus libidinis, quasi proposita impunitate, vagabitur. Quare omnibus, qui reliquis hominibus iura dant, in primis prouidendum est, ut optime libertatem constituent, ad eumque finem leges referendas esse putent, ut homines, quos regere, & temperare, volunt, sanae mentis compotes, atque virtutis, efficiant. Vbi enim virtutis, & honestatis, studium non exstiterit, nullum omnino libertatis vestigium apparebit. Qui enim vel furenter amat, vel odit, vel metuit, vel cupit, vel irascitur, numquam sui iuris esse poterit. Cum enim aduersante libidine legibus obtemperat, grandi maestitia cruciatur; cum rursus aliquid contra iuris praescripta molitur, propter poenae metum, atque maleficio conscientiam,

qua semper improborum animos exagitat, assiduo angore, & cruciatu, conficitur. Si libertas igitur, est facultas viuendi ut velis, quo modo tandem liber esse potest, qui numquam quod vult efficit, sed quod libido iubet, vel metus cogit, vel cupiditas imperat, vel iracundia praescribit, vel quiuis alius turbulētus animi motus facere compellit; ira, ut semper, anticipi cura distractus, in dolore, & sollicitudine, versetur, & tamquam seruis nequissimus, acerbissimo supplicio torqueatur. Liberi igitur illi tantum habendi sunt, qui e cupiditatis vinculis emissi sunt, & sponte sua legibus obsequuntur. Cum enim legibus parent, nihil contra voluntatem suam faciunt; & ita fit, ut libertatem inuolatam retineant: contra vero, qui leges infesto quodam odio persequuntur, cum illarum imperium detrectant, sunt tam miserabiliter oppressi cupiditatis impurissimae dominatu. Quamuis igitur plerumque ad eorum libidinem comprimendam leges scribantur, (nam qui dignitati student, ipsi, sponte sua, in studium ipsius legis incumbunt) ipsi tamen, quamdiu in eo statu sunt, nihilo meliores fiunt; immo sese prorsus indociles praebent ad legum disciplinam, ita, ut nullam utilitatem earum sanctitate percipiant. Contra vero, qui iam cupiditatis iugum a se, fide, atque pietate, repulerunt, non auribus tantum legem accipiunt, sed animis impressam, & insculptam, continent; omnemque vitam ad praescriptionem illius, cum summa iucunditate, dirigunt; & omnes suas opes, atque praesidia, habent in illius cultu firmissime constituta. Quocirca numquam sine magno fructu sese ad studium Diuinæ legis applicabunt. Diuino igitur consilio Paulus noster, cum iura dare, atque leges, quae salutem, atque dignitatem

omnem continent, scribere decreuisset, vidissetque eas a liberis tantum hominibus obseruari facillime posse, prius luculentissime disseruit, quam impunitam libertatem habeant omnes, qui nomen Christo dederunt, illiusque ductum, & imperium, sequuntur. Docuit enim, esse iam in illis regnum cupiditatis extinctum, tyrannidem peccati deletam, supplicij metum abstersum, mortis denique imperium profigatum, ita, ut nihil in animis eorum, quos Christus liberauit, vilo pacto resideat, quod vel voluntatem adstringat, vel mentem flagitijs inquinat, vel animum metu fractum dilaceret, vel eum denique, quo minus omnium maximarum virtutum muneribus strenue fungatur, impediatur. Demonstravit enim, quam facile sit omnibus, quos Christus sacris suis sanctissimis expiauit, spiritu Diuino frui, & in summum rerum omnium Dominum, puris, & incensis, animis, intueri, & in caelum denique, si velint, euolare. Neque enim Dei voluntate coguntur in flagitio volutari; nec ullam vim libidinis experiri possunt, quam non facillime propulsent, cum sint Diuinis armis recti, & inuicti Christi, Regis, & Imperatoris nostri, praesidio muniti. Sunt enim Dei filij, Christiique ipsius coheredes, & ab illo in sempiterni Regni societatem conuocati, ita, ut nec vlla fraus hostium virtutem eorum possit eludere, nec vlla inferorum manuum ius eorum egregios conatus infringere: si quidem eorum etiam preces, atque vota, Spiritus sancti numine reguntur, & omnia, quae illo praesente postulant, felicissime consequuntur. Qui igitur ita sunt animis, atque vita, constituti, ut per fidem, & spem, in Christi gratia collocatam, cupiditatem compressam, & edomitam, teneant, & studio immortalitatis, atque adeo Diuinitatis, inflammentur, Diuinos fructus ex ea Pauli disciplina, quae sequitur, certe percipiet. Eo enim spectat illius oratio, ut doceat, quibus studijs fides, atque pietas, retinenda sit, quibus actionibus sit exercenda iustitia, ut opes illius augeantur, & gratiae Diuinæ munus in dies amplificetur. Ut enim desidia,

& languore, torpet animus, atque paulatim omnes opes Diuinas amittit; ita assiduo studio, & exercitatione, altior in dies fit, & maiorum diuitiarum copia cumulatur, gaudioque plenius perfunditur. Nemini igitur dubium esse potest, quin amplissimi verae sapientiae fructus in hac huius epistolae parte consistant. Qui enim haec, quae sequuntur, fuerint inflammato animo, atque tota mente, complexi, Diuinitatem certe quamdam assequuntur, & in omni saeculorum aeternitate, bonorum Diuinorum copia magnificentissime redundabunt. Ad leges igitur Pauli accipiendas propius accedamus. Sic enim ait:

C A P. XII.

Bsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuētem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

Postquam multis argumentis, & exemplis, aperte demonstrauit, quam parum sit, si fides absit, vel in natura, vel in ratione, vel in lege, momenti; quo modo omnes eorum conatus, qui vel industria, vel disciplina, vel humano more, subnixi, sese ad cultum iustitiae conferebant, fuerint inanes, & irriti; cum nihil sit, quod menti lucem praeferre, animum sanare, vires stabilire, possit, nisi Diuina tantum gratia; quo modo illi, qui sibi iustitiam, & sanctitatem, inaniter assumebant, fuerint direpti, vexati, & afflicti, & in sempiternam miseriam praecipites eiectioni; qui vero, sibi dissidentes, totos sese Diuinæ benignitati tradiderunt, atque commiserunt, fuerint florentes, atque beati, iusque caelestis, atque sempiternae, hereditatis obtineant; postquam denique multis rationibus docuit, omnia in Diuinæ mentis electione, non in praescae religionis institutione, consistere, eamque misericordiam non legi, sed fidei, esse tributam; consequens nunc est, ut doceat, quo modo fides ipsa tuenda, atque conseruanda sit. Parum enim

inuat, fidem oratione profiteri, si uim illius, uita, atque moribus, infringas. Si enim secundum spiritum non ambulamus; si corporis flagitio, & impuritati, cedimus; si, Christi imperio repudiato, rursus peccato obtemperamus, ante collectam gratiam, per ignauiam, atque scelus, effundimus, & ita artioribus mortis tæterrimæ uinculis alligamur. Nec enim idem ualeat crimen in eo, qui nondum e tenebris lucem respexit, neque ueræ uitæ iucunditatem unquam sensit, quod in illo, qui, Diuinis uiribus, ad iustitiam incitatus est, spiritusq. sancti suauitatem gustauit, & in ueram denique uitam fuit, Christi munere, & beneficio, restitutus. Quo enim maiore beneficio deuincti sumus, eo nos scelere grauiore deuincimus, cum ingratis animis illud de manibus emittimus, atque tætriorē nobis, eo facinore, pestem machinamur. Paulus igitur, id, quod pro iure suo præcipere potest, amore patrio obsecrat, & obtestatur, ne fidem datam frangamus, ne fœderis sanctissimi religionem violemus, ne dedecore sempiterno cumulemur, ne uic, qui eramus mortis tætrissimæ uinculis expediti, rursus eisdem uinculis adstringamur. Omnis igitur ad firmandam, atque sancendam fidem Pauli pergit oratio, & quando fidei vis, atque testimonium, ut nō semel planum, & apertum fecimus, in legis æternæ cultu consistit, legis ipsius Diuinæ præcepta complectitur, atque primo quidem loco docet, quo modo sit procuranda religio, quibus sit immolandum uictimis, quibus hostiis ira numinis auertenda. Deinde quo modo sit cum hominibus uiuendum, & quanta religione societas humana colenda. Tum, qua modestia sit Principibus, atque Reip. rectoribus, obtemperandum. Præterea, qua lenitate animi sunt imperitorum interdum ineptiæ tolerandæ. Postremo uero, docet, omnem uitam esse ad Dei laudem, & gloriam, ardenti studio conferendam. Inquit igitur: Obsecro uos igitur, fratres, per illam ipsam Dei misericordiam, quam fide affectu fuisse, ne eiusdem misericordiæ fructum, fidei negligentia, de manibus uestris elabi patiamini. Non igitur hircos, non vitulos, non reliqua legis sacrificia, ad aram statuatis, sed uos ipsos hostiam Deo exhibete. Hostiam, inquam, uiuentem. Illi namque demum uiuunt, qui & mentem, & animum, & corpus, & sensus denique omnes, Deo consecrant. Soli namque spiritu uitali, atque salutari, fruuntur, cum reliqui mortales mortis ipsius sempiternæ nexum miserabiliter ineant. Neque solum hæc uiuit hostia, sed est sanctissima. Sanctitas enim illius, non umbris, & signis, non priscis cærimoniis, sed numine Spiritus sancti, perficitur. Est præterea ipsi Deo gratissima, qui quidem non sanguine pecudum, neque nidore carniū, delectatur, sed animi integritate, & in-

nocentia, sed pio mentis ardore, sed studio denique amoris Diuini facibus inflammato, & ad obediendum alacriter incitato. Hoc enim est castissimum, atque sanctissimum, fidei sacrificium, quod Deus a nobis exigit, cum illa legis sacrificia multis in locis respuat. Neque enim Diuina mens est corporeis solum rerum Diuinarum simulacris, sed mente pura, atque uera religione, colenda. Spiritus, inquit apud Ioannem, est Deus, & eos, qui adorant eum, in spiritu, & ueritate, oportet adorare. Est autem hic cultus rationalis religio, in mentis, atque rationis, puritate constituta.

Et nolite conformari huic sæculo: sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.

Fidei ipsius mysterium, atque sanctitatem, persequitur: quod totum in eo positum est, ut animos nostros a corporis contagione, a communis labis impuritate, ab hominum denique consuetudine, quantum fieri poterit, abducamus; neque officia uitæ corrupta, multitudinis opinione, sed spiritus Diuini iudicio, ponderemus; & salutari Cruce necem, & interitum, sensibus nostris afferamus. Mortui enim sumus, & uita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Hanc autem mortem felicissimam, nouitas uitæ beatæ consequitur: qua quidem fit, ut Diuinæ naturæ similitudinem arripiamus, & imago Dei in nobis instaurata, multisq. ornamentis illustrata, & amplificata, reluceat. Qui igitur se tunc non humano semine procreatum, sed fatu diuino editum, esse cognouerit, nullo modo ad hominum arbitrium uitam instituet, sed omnia uitæ consilia ad ductum, & imperium diuini numinis applicabit; semperq. aliquid tanto munere dignum faciet, & sentiet; neque unquam a dei uoluntate, & sententia, dissidebit. Voluntas dei id appellatur, quod deus a nobis fieri uult. Non uult autem, ut pecudes ad sacrificium offeramus; sed, ut mentis puritate, atque sanctitate, litemus; non, ut huius uitæ commoda mortalia, & caduca, magno studio queramus, sed ut ad stabiles, atque sempiternas, opes adpiremus; nec, ut eum muneribus, maiestate illius indignis, ueneremur; sed, ei fide placeamus, atque gloriam pietatis officiis perpetuo tribuamus; neque denique uult, ut in lege, quæ nihil unquam ad perfectionem duxit, firmum aliquod uitæ præsidium constitutum arbitremur, sed omnia in illius mente, & numine, posita censeamus. Vult enim, ut sancti simus, uerisq. bonis affluamus. Sed, quia non satis est in uniuersum præscribere, nisi etiam de singulis officiis

officijs præcepta det, id præcipiendi munus statim exsequitur, & explicat, quo modo sit nobis uitæ Diuinæ nouitas retinenda. id autem est, quo modo Dei uoluntati satisficiamus.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos, Nō plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Sapere plusquam oportet sapere, est, insolenter efferri. Sapere autem ad sobrietatem, est, de se moderate sentire. Hic iam nō solum hortatur, sed legem præscribit, eamq. primū sancit, quæ continet totius pietatis, atque uerissimæ religionis, fundamentum. Ut enim nihil est tam aduersarium fidei, quam superbia, & insolentia; ita nihil est moderatione, & humilitate, cum fide magis coniunctum. Qui, n. arrogans, & insolenter elatus est, non modo contemnit homines, & humanam societatem dirimit, & iura omnia ciuilia perumpit; uerum etiam tætrum, & impium, bellum omnibus sanctitatibus indicit, atque cum ipso deo pugnat. Dei enim gloriam ad se reuocat, cum id sibi attribuit, quod a Deo accepit. Contra uero, omnis animi moderatio, atque magni animi, & constantis, humilitas, non modo cunctis hominibus facilis, suauis, atque benigna est; uerum etiam debitis honoribus Deum colit. Humilitas enim ex eo provenit, quod sapienter intelligunt homines nihil esse boni, quod non a Diuina benignitate haustum, atque delibatum sit; & ita fit, ut non se reliquis hominibus anteponan; sed, quo muneribus maioribus, & amplioribus, ornati sunt, eo se submissius gerant, & in Dei conspectu se magis abiciant: quod facient, si secum assidue cogitauerint, se bona omnia, quæ habent, a Deo habere. Ideo sequitur:

Vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.

Fides enim, Dei beneficium est, & pro fidei uiuæ ratione Diuina munera a Deo tribuuntur. Humiles igitur, atque moderati, cum in Deum perpetuo, ut in auctore bonorum omnium, integra fide respiciant, ipsi Deo grati, & accepti sunt, clarioribusq. indies beneficiis augentur. Contra uero, superbi, ab ipso Deo repelluntur; & si quidquam ab illo boni adepti fuerant, eo tandem spoliantur. Cum igitur tantum impendat a superbia uitæ nostræ periculum, & cum hæc humilitas sit sapientiæ documentum, fidei specimen, totiusq. uirtutis initium, robor, atque firmamentum, merito Paulus hanc primam legem dicit, ne se quisquam extollat, ne uel alios contemnat. Illud enim, quod ait, Dico enim per gratiam, quæ data est mihi, idem est, quod, pro iure mu-

neris; mihi Diuina gratia commissi, iubeo, & impero. Per gratiam enim hic Apostoli officium, & munus, intelligit. Quia uero multis ipsa munera Diuina, quibus affuebant, occasionem insolentiae dabant, docet, non esse, cur quisquam insoleat. Primum quidem, quia nobis a Deo donata sunt, non nostris meritis, & industria, quæ sita. Deinde, quia non tam nobis ipsis ea accepimus, quam ad communem aliorum hominum, usum, & utilitatem, ita, ut non sint instrumenta superbiæ, sed caritatis, existimanda. Cum uero in caritatis etiam functione possit insolentia insignis fieri, præscribit Paulus, ne quisquam munus ullum suscipiat, quod supra naturam, & condicionem, & locum, in quo est constitutus, esse uideatur; sed omnes se intra terminos officii sibi assignati, cum debita moderatione, contineant. Quod facillime fiet, si omnes officia uitæ, non ambitione, sed caritate, metienda putauerint. Ad caritatis uero legem sancendam, illo argumento Paulus utitur, quod est positum in eo uinculo, quo sic inter nos deuincti sumus, ut ex omnibus unum corpus fieri debeat, una mens; unus sensus, una uoluntas. Ut igitur in uno corpore membrum unum aliud membrum minime contemnit, sed alia alijs subsidio sunt, aliorumq. similiter ope sustentantur, sic in hoc sanctissimæ Reip. corpore omnes una fidei consensione, ita constricti, atque colligati sunt, ut nemini liceat habere quidquam, ab aliorum usu, & utilitate, seiunctum.

Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

Hanc eandem sententiam multis in locis elegantissime persequitur, explicans, quo modo una fide, uno spiritu, una sacrorum omnium religione constricti sumus uniuersi, & in unā cælestis ciuitatis communionem conuocati, atque in unum Christi corpus simul insiti, ita ut nihil debeat esse in hac Diuina Reip. dissidēs, nihil ab aliorum partium utilitate discrepans, sed omnia amore inter se ualde coniuncta. Ut enim in corpore animantis, singulis membris singula munera distributa sunt, quæ aliorum uisibus seruiunt, & in corporis totius incolumitatem conferuntur, sic in Ecclesia sunt certa officia certis ordinibus assignata, ad communem Ecclesiæ totius utilitatem. Et, perinde, atque, cum unum membrum dolet, totum corpus eodem dolore afficitur, ita oportet, singula Christi membra, aliorum morbis angī, dolorisq. partem suscipere. Quod si aliquis ea mente sit, ut suum tantum emolumentum respiciat, & uanisimis cogitationibus inflatus, aliorum salutem negli-

gat, & omnia ad se tandem reuocet, is plane, quantum potest, Christi corpus dilacerat, & sanctissimam Christiani generis societatem nefarie dissolvit. Cum igitur is, qui in diuinis beneficijs, tamquam in proprijs bonis, insolescit, pietatem in Deum violet, & Christianam societatem dirimat, non minus, quam vita pestis, atque perniciēs, arcenda superbia est, omneq. hominum fastidium, tamquam mortiferum venenum, summa totius animi contentione, fugiendum. Quam multiplex autem sit corporis huius diuini constitutio, quæ sint propria singulorum membrorum officia, quo modo rursus omnia sint vno caritatis vinculo inter se nexa, & colligata, & in vnam tantum fidem admirabili consensione respiciant, breuiter exponit:

Habentes donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

Paria paribus redduntur. Docet enim, quo modo sint omnia ad vsum totius Ecclesiæ dirigenda; cum ij, qui ea dona a Deo acceperint, non sibi, sed omnibus, acceperint; ita, vt, qui ea in communem omnium vtilitatem minime contulerint, sint grauissime puniendi. Prophetia autem munus, cum multiplex, & varium sit, tum illud genus est valde Ecclesiæ erudiendæ accommodatum; de quo Paulus in prima epistola ad Corinthios disserit, quod quidem diuina mysteria, in sacris litteris latentia, explanat, diuinisq. testimonijs hominum peccata conuincit, omniaq. sæpe latibula sceleris occulta perscrutatur. Qui prophetat, inquit, hominibus, loquitur ad ædificationem, ad exhortationem, ad consolationem. Et paulo inferius, Si autem prophetent omnes, & intret quis infidelis, aut idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Hoc igitur Prophetia munus, cum sit gratiæ diuinæ beneficium, secundum fidei rationem, ad totius Ecclesiæ fructum, certis hominibus attributum, non est, cur animos faciat, sed potius homines sollicitos habeat, summa cura, & sollicitudine, prouidentes, ne videlicet vllū illius colendi, & exercendi, locum prætermittant. Quod etiam de ministrandi munere, & officio, dicendum est. Est autem duplex. Vnū enim ad animorum cultum confertur, de quo Paulus ait, Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Alterum vero ad corporum sustentationem, atque tutelam, dirigitur. De quo scriptū est in Actis Apostolorum, fuisse a quibusdam

Græcis habitam querimoniam de Iudæorum negligentia, quod despicerentur eorum viduæ in ministerio quotidiano. Vtriusque autem ministrandi muneris perfecta functio Spiritus Sancti beneficio contetur. Sic etiam, qui docet, qui monet, & adhortatur, non opes humanas in aliorum salutem, sed diuinas, impendit; neque ad suum emolumentum, & quæstum, sed ad aliorum vtilitatem, respectū habere debet, cum non carnis, sed spiritus, munere fungatur. Quemadmodum de eo, qui bonum aliquod alijs impertit, etiam præscribit Paulus, vt impertiat in simplicitate. Hoc est, ne compendium, & lucrum spectet, vt fenerator faciat, sed animo simplici, atque plane liberali, largiatur. Ab iis autem, qui præstunt, diligentiam exigit. Nihil enim est, quod minus conueniat iis, qui aliorum curam suscipere, multisq. mortalibus præpositi sunt, quam ignauia, somnus, atque desidia. Fidem namque prodit, qui in eis tuendis, omniq. ratione conseruandis, quos in suam fidem recepit, non summam adhibet diligentiam. Recte igitur apud Homerum principes admonentur, non licere eis integram noctem dormire, sed esse illis semper, quantum fieri potest, in aliorum custodia vigilandum. Quod si hoc illis etiam præscribi solet, qui ex hominum præscripto curam habent rerum humanarum; quid de illis tandem existimandū est, qui sunt non ab hominibus, sed a Deo, in perpetua Ecclesiæ specula constituti? Ab iis autem, qui misericordiam opus aliquod exsequuntur, hilaritatem, & lenitatem, exigit. Is enim, qui grauiter quidquam tribuit, molestia quodam animi accipientis offendit, & fructum maxima ex parte liberalitatis ipsius amittit.

Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adherentes bono. Caritatem fraternitatis inuicem diligentes. Honore inuicem præuenientes.

Primum quidem vult, caritatem esse prorsus ab omni simulatione seiunctam. Neque enim caritas est, quæ ficta specie continetur, ita, vt, cum aliquid tribuit, non in eorum fructum, quibus tribuit, sed in suam vtilitatem, adspiciat. Quo modo autem sit colenda caritas, explanat, dum admonet, vt malum, hoc est scelus, atque flagitium, odio persequamur; & pietatem, atque iustitiam, amemus; & hæc tandem sit amoris nostri causa, ita, vt, in quem cumque probitatem elucere viderimus, omnia summi amoris officia conferamus. Cum vero omne bonum diligendum sit, nemoq. sit, in quo non inest aliquid naturalis boni, (sunt enim omnes homines Dei manibus informati, & ad iustitiam nati, & ad imaginem Dei ipsius expressi) reliquum est, vt omnes homines diligamus, vsque adeo, vt in impijs, etiam cum eorum scelus oderimus, naturam

ram tamen minime detestemur. Amor tamē inter pios homines longe maior, atque plane fraternus, esse debet, cum omnes celestem gentem, & agnationem, teneatur, vnumq. Deum parentem habeant, & agnoscant, ijsq. muneribus instructi, & urnati sint, idemq. omnino ius sempiternæ illius hereditatis habeant. Et, quia nihil est in rebus humanis, quod maiores discordiarum tempestates excitare soleat, quam honorum contentio, omnem plane discordiarum materiam tollit, cum admodum, vt alij alios sibi præferant.

Sollicitudine non pigri. Spiritu feruentes. Domino seruientes.

Summa quidem virtutum omnium perfectio in diligentia consistit. Vt enim piger, & ignauus, nec in rebus bellicis, nec in domesticis, nec in vrbis, nec in rusticis quidem, neque in aliquo denique munere, quidquam laude dignum efficere potest; ita ei, qui præclarum aliquod opus diligenter exsequitur, omnia feliciter, & cum laude procedunt. Scire quidem, vt omnia, Solomon ait, cum de illo, quem viderimus acrem, & vigilantem in rebus gerendis, spem egregiam concipiamus, & existimemus, cum apud Reges in honore futurum, magnasq. res administraturum. Contra vero, qui lente, & negligenter, negotium gerit, nihil vquam in vita poterit cum dignitate moliri. Quod si ignauia in rebus humanis non modo fordida, sed etiam detestanda est; quid tandem est de muneris alicuius diuini functione nobis existimandum? Signū certe est, eum, quantam rem suscepit, non videre, qui eam negligenter administrat. Exsecrandus est, inquit ille, qui facit opus Dei negligenter. Sed, qua tandem ratione poterimus esse in diuinarum rerum studio vigilantes? Si ad rerum celestium cupiditatem exarserimus. Et ideo adiungit, Spiritu feruentes. Et, quia sunt omnia singulari prudentia moderanda, & sapienter ponderandum est, quid locus, quid tempus, quid persona, quid occasio postulet, (nec enim omnia locis omnibus, personis, & temporibus conueniunt,) addit, Tempori seruientes. Tum ait:

Spe gaudentes: In tribulatione patientes.

Multum profecto valet spes ad omnem molestiam ex animo depellendam, & voluptatem afferendam. Qui enim aliquid magnum, & a se vehementer expectat, sperat, id ipsum, quasi præsens, cogitatione complectitur, anticipataq. rei informatione, gaudet, atque magna quædam iam gaudia præcipit. Quod si incerta rerum humanarum spes est tantæ sæpe numero iucunditati, necesse profecto est, vt is, cui spes gloriæ immortalis ab ipso Deo,

clarissimis signis, atque testimonijs apertissimis, ostensa est, in rebus etiam asperrimis incredibiliter exsultet. Quemadmodum, inquit ille, lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Spes autem patientiam inuictam efficit, & rursus patientia spem ipsam confirmat. Qui enim præmia sempiterna animo considerat, facillime huius vitæ labores, cum sint exigui, & modo quodam tolerabili præfiniti, & breui temporis spatio terminati, despiciunt, cum intelligat, excitari se ad certissimam spem eorum honorum, quæ magnitudine immensa sunt, & longinquitate temporis infinita. Qui rursus patientissime omnia aduersa, immortalis gloriæ causa, tolerat, virtutis diuinæ conscientia, in spem firmiorem quotidie magis impellitur. Sed, ne spes possit vquam extenuari, aut vis patientiæ debilitari, est animus perpetuo verissimæ religionis studio fulciendus, atque precibus, & oratione, firmandus. Idcirco addit:

Orationi instantes.

Nihil est enim, quod magis spem nostram erigere, animumq. maiorem ad humana omnia negligenda reddere, possit. Castum enim illud, & sanctum, assidue præcationis studiū, Deum præsentem sistit, hominumq. mentes in celum euehit, & cupiditate diuinitatis inflammatur; Deiq. ipsius inuicti præsidio confidat. Qui fieri enim potest, vt is, qui tam excelso, & elato, animo est, vt in celo mentis agitatione versetur, futuramq. gloriam præsentiat non simul & incredibili voluptate fruatur, & quidquid in vita sensibus asperū, & odiosum, inciderit, facillime perferat? Sed, quia non satis est nos Deum religiose venerari, sed est etiam necesse generis humani societatem a nobis sancte coli, caritatis, & benignitatis, leges dat. Maxime vero docet, eos esse nobis, omnibus benignitatis officijs, amplectendos, qui nobis, fidei religione, atque sanctitate, coniuncti sunt.

Necessitatibus sanctorum communicantes. Hospitalitatem sectantes.

Cum, inquit, videritis, aliquem sanctum hominem cum rerum indigentia conflictari, eam indigentiam vobis esse cum illo communem reputate, vt illis opem alacrius afferatis. Quod vero ad hospitalitatem attinet, docet, hospites non modo benigne excipiendos esse, verum etiam ipsius hospitalitatis officiū omni studio conseruandum. Eo siquidem, vt dicit alibi, id olim sanctissimi homines affectu sunt, vt hospitio cælestes exciperent. Quo modo autem nos aduersus inimicos gerere debeamus, exponit:

Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.

Olor. Tom. 2. Mm 3 Huius

Huius sententiæ verbis iucunde duplicatis, & iteratis, vim illius animis inculcat; & docet, quanto studio perfectum illud Christianæ pietatis officium, quod Christus, & disciplina, & exemplo, egregie sanxit, tueri debeamus. In nulla namque re potest magis elucere Christianæ virtutis, atque probitatis, specimen, quam in perferendis iniurijs, & in peritorum hominum conuicio, lenitate, & clementia, refutando. Est igitur opus, ut certet nostra benignitas cum illorum immanitate, orationis nostræ suauitas cum illorum maledicentia, ita, ut, etiam cum nos illi maledictis omnibus insequuntur, nobisq. diras clades imprecantur, nos, contra, illis fausta, & felicia, omnia precemur.

Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Id ipsum inuicem sentientes.

Quo modo sit sanctitas amicitiae conseruanda, voluntatumque, & studiorum, consensio retinenda, luculenter explanat, cum nos ad eundem omnino sensum, vel doloris, vel voluptatis, vocat. Fieri enim certe nequit, si nostrum amorem in aliquem vere contulimus, quin nos idem sensus afficiat. Amor enim ita coniungit animos, ut vnum propemodum ex multis efficiat. Sic autem fiet, ut aliorum rebus latis oblectemur, & aduersis angamur.

Non alta sapientes, sed humilibus contentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.

Cum caritatis præcepta tradat, nihilq. sit tam aduersarium caritati, quam animi tumor, & elatio, rursus hoc malorum omnium seminarium euellere, & extirpare, nititur. Alitum namque sapere, ut iam diximus, est, insolenter extolli. Omnes igitur admonet, & hortatur, quamuis sint aliquam vel pietatis, vel eruditionis, præstantiam consecuti, cum tamen intellexerint, eam Deo in acceptis referendam esse, ne ob id reliquos homines præse contemnant, sed se submittant potius, & cum infimis exæquent, & illorum morbos, atque vitia, quasi propria lugeant. Aliter enim vis ipsius amoris Christiani, atque sanctissimæ coniunctionis nomen, occiderit. Sed, cum omnis superbia detestabilis, & execranda sit, tū illa, quæ sapientiæ opinione continetur, est omnium terribilissima, e qua omnia mala pestifera nascuntur. Nam ex falsa opinione sapientiæ existit amentia, & furor immanis, ad rerum omnium perniciem, si opes adeptus fuerit, incitatus. Qui enim se sapientem existimat, non modo hominum consilia despiciat, verum etiam Dei mentem, & rationem, aspernatur. Necesse igitur est, ut in tenebris ruat, & præceps mentis cæcitate rapiatur; omniaq. tandem temeritate, & amentia, perturbet, at

que disijciat. Certissima enim ad sapientiam via est, in humilitate constituta. Qui enim, quantis tenebris hominum vita circumfusa sit, animaduertit, qui caliginem mentis, qui imbecillitatem animi sui recognoscit, qui innumerabiles errores, quibus implicati sunt, qui sibi sapientes esse videntur, mēte circumspicit, is plane iam sapientiæ munere fruitur, atque sibi diffidens, & Dei consilium expetēs, lumine Diuinæ mentis illustratur. Sic autem fit, ut, qui sibi sapientiam arrogant, sint amentissimi; qui vero sapientiam sibi minime assumunt, sint sapientiæ gloria præstantissimi. Quocirca Solomon, ad sapientiam instruens, admonet, ne quisquam ingenio suo confidat, & prudentia sua innitatur; sed totum se Deo regendum tradat. Itaias item eos execratur, qui sapientiæ opinione tument. Paulus igitur ut omnem humanæ miseriæ materiam refecerit, hoc malum arcet, monens, ne se quisquā prudentem opinetur. Nec hoc in loco tantum, verum etiam totis scriptis, in eo pugnat, ut homines a sui ingenii confidentia penitus abducatur.

Nulli malum pro malo reddētes. Prouidentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

Reperit illud, quod ante monuerat, nempe, non esse mala reddenda iis, qui nos malis insecantur. Quamquam illic de verbis, hic autem de factis, dislerit. Ut enim præcepit, ut eis, qui nobis diras calamitates imprecantur fausta, & felicia, precemur; sic nunc præcipit, ut eis, qui nobis graues iniurias inferunt, benigne faciamus. Monet deinde, ut decoris, & dignitatis, curam apud homines habeamus, ne, deformatatis alicuius offensione, eos a nobis alienemus, quos omni studio nobis conciliare debemus. In omnibus igitur dictis, atque factis, honestati seruiendum est, ut, ipsa veræ virtutis pulchritudine, omnibus in locis animaduersa, facilius homines ad Dei cultū, & religionem, adducamus.

Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Aliquando quidem vitari minime potest cum religionis hostibus summa contentio. Iccirco dicit, Si fieri potest. In manu tamen nostra est, ne vquam culpa nostra certamē oriatur. Hoc enim summæ curæ nobis esse debet, ut omnes homines saluos esse velimus, omniq. studio, quamdiu licet, eos tueamur.

Non vos metipsos defendentes (vel, ut in Græcis libris legimus, nō vos vlciscētes) carissimi, sed date locum iræ. Scriptū est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam.

Quam

Quam stulti sint ii, qui illatas iniurias alijs similiter iniurijs vlciscuntur, primum quidem hinc cerni facillime potest. Non enim, qui accipit, sed qui facit iniuriam, est grauissimis, atque funestissimis, malis, oppressus. Nullum enim malum est iustitia dirius, nullum tētrius nullum calamitosius. Ergo, quicumque alterius vel rei, vel famæ, vel denique vitæ, nocuerit, cum alium leuiter attigerit, omnia siquidem leuia putanda sunt, quæ corpus tantum vulnerant, animi vero statum minime conuelunt) sibi ipsi mortiferum vulnus infligit, atque maculam sempiterni dedecoris inurit. Bonis vero nocere nemo potest, cum neque eorum virtus infringi, nec honestas eripi, neque mentis lumen obscurari possit. Quid igitur amentius, cum improbus tibi parum admodum nocuerit, sibi vero pestem machinatus fuerit, quam in eiusdem amentiae similitudinem incurrere, plagaq. illa leuissima minime contentum, pestem tibi ipsi, atque perniciem, moliri? Tibi enim ipsi vitam, & dignitatem, detrahis, cum iniuriam, alia iniuria similiter illata, compensas. Deinde id, quod cupis, minime quidem assequeris. Dum enim iniuriam opibus tuis persequi contendis, Diuinæ vindictæ locum minime relinquis. Deus enim suorum causam suscipit; seureq. admodum iniuriam suis illatam vindicat. Mihi, inquit ille apud Moysen, vindicta, & ego rependam. Ergo, cum iniuriam persequi studes, contra Dei legem facis, qui te a vindicanda iniuria deterret. Sic igitur iam non es in amicis illius numerandus, quos ille, ut pupillam oculi, tuetur. Non igitur causam tuā, perinde atque si sua esset, suscipiet; nec tibi factam iniuriam, quasi sibi ipsi illatam, vindicabit. Cum igitur Dei officium vsurpas, (ille namque solus, cum sit iudex verissimus, suorumq. amantissimus, est vltor iniuriarum, quæ suis inferuntur) & per te vlcisci iniuriam conaris, Dei vindictā quodam modo excludis. Non igitur iræ Diuinæ locum das, sed nolens, & inuitus, hosti tuo consulis. Quo tandem igitur modo sunt a nobis excipiendi, qui nobis iniurias graues, ut ipsi quidē opinantur, fecerunt? Paulum ipsum audiamus, qui egregiam vindicandæ iniuriæ rationem, a Solomone olim litteris explicatam, in hunc locum transfert.

Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitis, potum da illi. hoc enim faciens, carbonēs ignis congeres super caput eius.

Præclara quidem sententia, certissimaq. veri decoris, via, & gloriæ, via, qua possumus illustrem victoriā consequi, atque de hostium dolore iustissimum triumphum agere. nihil est enim, quod magis aduersarios vrat, quam egregia cuiusdam bonitatis lumen, in inimicis perspectum. Partim namque inuidia, par-

tim admiratione, perculsi, cōcidunt; omnisq. furor, & petulantia, sæpe comprimitur. Quod autem clarius exstare potest virtutis indicium, quam nullis iniurijs commoueri, nullis hostium incurfibus tumultuari, nullo perditorum hominum impetu a mentis statu deducis, sed eandem semper mentem, & rationem, cum admirabili constantia, conseruare; nec vllis hostium sceleribus a studio bonitatis auerti? Quid igitur gloriosius, & admirabilius, quid denique ad Diuinam virtutem propius accedit, quam eisdem ipsis, a quibus oppugnaris, ope, & gratia, consulere? eosdemq. saluos uelle, qui te extinctum, atque deletum cupiunt? Necesse igitur est, ut crucientur animis, cum altitudinem, & constantiam, virtutis tuæ considerant; fietq. tandem sapienter, ut eos intemperantiæ suæ paniteat, & ita ad officium redeant. Qui igitur sunt in inimicos beneficii, statum suum mirifice conseruāt, & de ipsorum hostium improbitate triumphant, ipsosq. tandem hostes sibi subdunt, incredibiliq. tandem amore sæpe deuinciunt.

Noli vinci a malo: sed vince in bono malum.

Cum ira excandescimus, & odio inflammati, ad ultionem rapimur, hostium plane improbitati succumbimus, illiusq. impetu, & furore, prosternimur. De statu enim deiicimur, & animi decus amittimus, & furis agimur; quod quidem cadere non potest in animum magnum & excelsum, uitæ dignitatem, & constantiam, omnibus humanis opibus longissime præferentem. At, cum, instar rupis, natura munatissima, sic omnes hostium impetus excipimus, ut nulla ex parte labemur; cum nec ira, nec odio, commouemur; nec, ullis hostium maleficijs irritati, ad vindictam incendimur; immo, quo magis in nos hostium scelus incitatur, eo clariorem probitatis nostræ significationem damus; tum demum virtus nostra impiorum scelus superat, bonumq. nostrum illorum malum omnino profligat. Nec enim cum hominibus, sed cum scelere, & improbitate, nobis est assidue dimicandum. Improbitas autem, non similitudine improbitatis, sed magnitudine virtutis, opprimitur. Si vis igitur de hostibus tuis, hoc est de vitijs, egregiam victoriā reportare, opus est, ut comprimas hominum immanitatem clementia, malitiam bonitate discutias, odium caritate restinguas, iram mansuetudine, & lenitate, coerceas, maleficijs beneficijs vlciscare, & in omni genere sic certet virtus tua cum aliorum scelere, & flagitio, ut semper bonū tuum a liorum malum vincat, & superet. Hoc enim magni hominis officium est, hoc viri fortis, & constantis, munus, & in omni loco semper inuicti.

C A P. XIII.

Mnis anima potestatibus sublimiorib. subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. quæ autē sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Quemadmodum sit cum æqualibus viuendum, hominumq. genus communi amore cōplectendum, hucusque differuit. Nunc tradit, quo modo sint a nobis principes, atque magistratus, colendi, quanto studio sit legitimo imperio obtemperandum. Nam, sine illo, neque domus, neque ciuitas, neque natio, neque natura denique vniuersa, constare vilo modo potest. Vt igitur omnis mundus, Diuinæ mentis sempiternæq. legis, imperio gubernatur; sic opus fuit, vt in hominum catibus esset, quædam imperij maiestas, cui reliqui omnes obedirent, & sic, vno iuris vinculo deuincti, incolumes ab exitio, & vastitate, permanerent. Eo namque sublato, summa infimis commiseri, omniaq. perturbari, atq. funditus eueri, necesse est. Neque solum est imperium ad multitudinem in officio continendam necessarium; verum etiam ordo illius, atque temperatio; qua quidem infima, ex supremis apte nexa pendeant, & rursus suprema infimis omni ratione prospiciant. Nam & serui dominis, & vxores maritis, & filij parentibus, subiecti sunt. Deinde, plebs ipsa magistratibus paret. Ij vero alijs maioribus obediunt, donec gradatim ad eos peruenias, qui summam in Rep. auctoritatem habent. Qui tamen legis imperio constringuntur. Vbi enim lex non dominatur, nulla Resp. potest recte gubernari. Lex autem est iuris, & iniuriæ, regula, mentis, & rationis, descriptio, prudens, & apta, ciuitatis temperatio, qua flagitio, & impuritati, resistitur; omnesq. Resp. partes, in suis quæque officiis, continentur. Hæc autem Diuina mente sancitur, illiusq. numine beneficio conseruatur. Is enim est, qui, a mundi primordio in animis hominum legem, hoc est imaginem suæ mentis, & rationis, inculpsit. Inde leges scriptæ, quibus hominum vita colitur, & a feritate, & immanitate, ad humanitatis cultū traducitur, ortæ sunt. Magna vis est igitur in lege, quæ quidem a celo manat, & in terras infunditur, & per omnia commean, cuncta ponderibus examinat, rationeq. metitur, & dirigit, obliqua ad rectam normam reducit, inæqualia ad æqualitatem reuocat, dissimilia, & dissoluta, conglutinat. Ergo, cum lex illa, quæ fluxit a Diuina mente, & est ad naturam illius luculenter expressa, vniuersamq.

ciuitatem contineat, omnesq. illius partes miro quodam ordine, & moderatione, conseruet, & ad legum custodiam imperia, & magistratus, describat; plane constat, magistratus auctoritatem Diuinæ temperatione contineri. Nec enim tantus fuisset hominum consensus in magistratibus colendis, maxime cum paucissimi sint, & infinitæ cupiditati multitudine innumerabilis seuerè resistent, nisi id vno quodam consilio fieret. In vniuersum autem, quidquid ordine, & modo, sit, Deo moderante sit. Omnis liquidem ordo, omnis dignitas, & conuenientia, a Diuinæ mentis æquitate, & ratione, dimanauit. Cæterus igitur hominum iure sociati legitima Rerump. imperia, Regumq. maiestas, & legum sanctitas, & mores, & instituta ciuilia, in quibus ordo singularis, atque mira rerum connexio, & apta distributio, ratione descripta, perspicitur, ad Diuinam mentem, numen, & rationem, referenda sunt. Qui leges igitur sanctas non habet, qui legitima imperia contemnit, & humana iura conculcat, non modo est hominum vitæ perniciosus, verum etiam in ipsum Deum scelera tus. Neque enim solum ordinem vitæ perturbat, & quantum potest, omnibus rebus humanis exitium machinatur, sed etiam Dei opus evertit; & quod est Diuina descriptione fundatum, intemperantia sua demolitur. Ergo, cum nefarium, & immane, scelus in homines, & in Deum, concipiat, consequens est, vt grauissimas pœnas luat. Quemadmodum statim Paulus ait:

Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

Iudicii Diuini metum incutit iis, qui magistratus imperium detrectant. Rationem vero, quare sit semper eorum iussis obtemperandum, continuo subiungit:

Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac: & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum.

Magna quædam, atque plane Diuina, persona est imposita Regibus, atque magistratibus. Hoc enim suscipiunt, vt hominum intemperantiam coerceant, indomitas cupiditates frangant, scelera supplicio vindicent; contra vero, innocentiam a nocentium petulantia, & improbitate, tueantur, virtutemq. honoribus, & præmiis, afficiant; & sic, aliis seuerè resistendo, alios benigne conseruando, & omnes eadem iuris æqualitate moderando, Remp. vniuersam recte constituent. Sunt igitur dei ministri, ad hominum salutem designati. Ergo, vel quia Dei personam in terris sustinent, vel

vel quia rebus humanis salutem, & incolamitatem, afferunt, sunt a nobis egregie colendi. Si enim honestati studes, & animi integritatem tueri vis, quo modo cum non diliges, qui honestatis, & innocentie, vindex est, & in cuius patrocinio probitas tuta cōquiescit? Sed, quid dicendum est de Tyrannis, cum Christi religionem, atque sanctitatem, oppugnent? Afferendum est, eos tunc non esse Dei ministros, sed Satanæ potius. Non igitur tunc audiendi sunt, sed animis, oculis, auribus aspernandi, scelera atq. eorum iussa contemnenda. Paulus autem loquitur de principibus legitime imperantibus. Tunc enim, quauis a Christi sacris alieni sint, quamdiu tamen officium suum faciunt, Dei ministri habendi sunt. Est enim in illis etiam tunc vestigium quoddam diuinæ potestatis, atque moderationis, impressum; cuius vi sit, vt vnus homo infinitam prope hominum multitudinem sibi subiectā habeat. Quod ipsa Dei sapientia apud Solomonem testificatur. Vi enim, & mente, sua fieri dicit, vt Reges terras imperio contineant, & principes cum iustitia, & æquitate, iudicent; & sic tandem omnia potestate facillime complectantur. Quocirca Paulus Timotheo præcipit, vt pro Regum, & Principum, salute, non ille modo, sed Ecclesia vniuersa, Deum veneretur. Petrus autem omnes adhortatur, vt sint Regibus, & Rerump. curatoribus, obediētes, atque subiecti. Opera. n. illorum sit, ut sine cura sit innocentia, omnisq. ciuitas vitæ tranquillitatem sequi possit. Si enim imperij seueritate minime constricta fuisset audacia, quid esset in communi vita securum? Quid cura, & sollicitudine, liberum? Quid a libidine, & perditorum hominum immanitate, tutum? Quid impediret denique, quo minus omnia, contumelijs, latrocinijs, & cædibus, infesta, corruerent, atque ad nihilum tandem reciderent?

Si autem malū feceris: time. non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram, ei qui malum agit.

Magistratus laudem oratione persequitur. Quid enim Reip. salutaris esse potest, quam iudiciorum seueritate refrenari licentiam, improbitatem coerceri, libidinem refecari, audaciam, & scelus, extinguere? Per Gladium, faces, secures, virgas, & reliqua insignia potestatis, intelligit, quibus terrorem flagitiosis hominibus iniiciunt. Ira vero, apud Paulum, iudicii seueritatem designat. Dicit igitur, eos diuino consilio secures præferre, cum dei ministri sint, vt perditos hominum conatus seuerè vindicent. Si igitur, inquit, fraudem aliquam concepisti, imperium exhorre. Quod cum facies, metus tuus te facinus aliquod nefarium concepisse declarabit.

Si autem vitio vacaueris, non erit tibi terrori magistratus, sed caros eos habebis, omnemque aduersus illos reuerentiam adhibebis.

Ideoq. necessitate subditi estote: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Non, inquit, seueritatis metu tantum, sed vere, & ex animo, colendi sunt, imperioq. illorum est a vobis, sine vlla recusatōe, parendum.

Ideo enim & tributa præstatis. ministri enim Dei sunt, in hoc ipso seruientes.

Iure fieri dicit, vt, qui Dei ministri sunt, iuriq. dicundo præsumt, & reliquis omnibus curis omīssis, hoc vnum munus in vita suscipiūt & huic rei incumbunt vni, vt communem salutem, iuris æqualitate, legumq. sanctitate, conseruent, populi tributis alantur, atque sustententur. Non igitur solum metuendi, propter terrorem ab illis propositum, neque solum amandi, propter eorum studium, salutem communi dicatur; verum etiam, vt debitum officium reddamus, opibus nostris in mediū collatis, alendi sunt; quandoquidem in eo per seuerant, vt nobis sapientia, & vigilantia, sua prospiciant.

Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

O sapientem, & moderatam, sententiam, Pauli, moribus, atque virtute, dignissimam, omnem seditionis materiam diligentissime refecantem. Docet enim, non esse vilo modo statum Reip. immutandum; non rebus nouis studendum; non libertatis obtentu imperium contemnendum; non Regum odio concitata multitudinem inflammandam; neque tributa denique legitima recusanda. Id enim asserit esse officium, & iustum, & debitum, & necessarium, ita, vt, cum Principibus necessaria tributa pendimus, non tam eos nostris muneribus obligemus, quam id, quod debemus, vt ius, & æquum, postulat, dissoluamus. Quo maiore sunt odio digni, qui, soluta licentia, multitudinem effrenatam in Ecclesia rectores incitarunt, & in sacratarum legum contemptio nem induxerunt, pudoremq. omnino, ex hominum vitæ sustulerunt, idq. tandem inconsiderata temeritate perfecerunt, vt ab ijs ipsis iam suorum furori, & immanitati, obstiti non possit. Nam, si, qui ciuilia imperia contemnant, scelestum in se facinus admittunt, Diuino supplicio vindicandum; quid de illis existimandum est, qui Sacerdotij sanctissimi dignitatem

835
ratem despiciant habent, iura Diuina, & humana, violant, torumq. statum Ecclesie turbant? Sed reprimam me. Nec enim libet nunc, sine vilo fructu, vel aduersariorum scelus insectari, vel de peccatis nostris conqueri, quibus tam multae bonorum omnium lares factae sunt. Vt igitur ad Paulum redeamus, docentur, hoc in loco, honores, & vestigia esse principibus debita; quandoquidem opera illorum otio, & tranquillitate, fruimur.

Nemini quidquam debeatis: nisi, ut in uicem diligatis.

Hoc praecepto, omnis iuris vis, & ratio, continetur. Legum enim firmitas quodam modo in fide, consistit. Cum autem is, qui debet solvere, recusat, fidem certe fallit. Inde igitur contentiones, & lites, oriuntur, & odia ciuium inter ciues existunt; & cum longius serpit hoc malum, atque totam ciuitatem inficit, interitus Reip. consequitur. Omnis praeterea iustitiae ratio in hoc posita est, ut cuique, quod ei debetur, diligentissime tribuatur. Qui igitur, quod debet, minime reddit, fraude, & iniuria, se alligat: quod quam sit a Christianis moribus alienum, est valde perspicuum. Cum autem iustitia ceteris hominum sola contineat; qui facit iniuriam, non modo seipsum scelere contaminat, sed, quantum in se est, omne Reip. firmamentum nefarie labefacit. Quocirca Christiani munus, & officium, est, summa cura, & diligentia, providere, ut, quod debet, siue illud pecunia sit, siue officium, siue honor, siue quodque aliud, celeriter creditori suo rependant; neque se ere alieno diutius obrui patiantur. Cum igitur Principibus obstricti simus, nefas est, illis diu debere, quod est a nobis ei iure persoluum. Hoc tamen interim admonet, nullo unquam tempore posse nos caritatis nexu liberari. Non enim nos acceptum ante ab hominibus beneficium ad homines amandos adstringit, sed sempiternum ius, sed naturae communio, sed lex ipsa Diuina, qua semper adstricti sumus. Ergo, quamuis omnia studia in homines conferamus, & quod ab aliis accepimus, maiore mensura reddamus, numquam tamen hoc caritatis vinculo, quo sumus inter nos deuincti, solui possumus. Omnis enim Diuina lex, qua sumus semper alligati, hoc Caritatis praecepto continetur.

Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quid est aliud mandatum: in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Fieri certe non potest, ut aliquis ei, quem amat, vel labem inferat, vel vitam eripiat, vel in illius fortunas inuadat, vel eius existimationem laedat, vel ei denique, aliqua ex parte, noceat. Vt enim nemo sibi sponte, & voluntate sua, malum comparat, eo quod se natura diligit, sic alius, si eos, perinde atque nos, ipsi diligimus, nullo modo unquam nocebimus. Recte igitur Dei legi, nos ab iniuria renocanti, semper obtemperabimus, si proximum dilexerimus: quemadmodum Paulus ipse concludit.

Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

In summa quidem complexus est ipsius iustitiae vim, quae in legis aeternae cultu, atque sanctitate, consistit. Nunc vero stimulos ad-mouet, ut alacritatem addat animis, & diligentiam omnibus modis excitet. Negligentia enim, & pigritia, omnia virtutis officia sepe numero relinquuntur; mentisq. vis sensum exstinguitur; totusq. animus otio torpet, atque languescit; & fides ipsa denique paulatim labat, & concidit. Vt igitur pigritia, & inertia, corrumpit animum; ita diligentia mirabiliter acuit, ad summumq. tandem perducit. Ait igitur:

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.

Eos castigat, qui, cum in principio magno animi ardore in studium pietatis ingressi sint, illud deinde remittunt. Quod longe secus esse debebat. Quod enim in artibus, & disciplinis, vitiosum est, nempe, non proficere in studio, sed progressu temporis hebetiorem reddi, in virtutis studio est maxime vituperandum: praesertim, cum in huius vitae cursu minime concessum sit, in eodem vestigio semper haerere. Qui enim non ultra progreditur, loco plane cedit; & qui in virtute non proficit, magnum in ipsa virtute detrimentum accipit. Sic igitur sit necessario, ut, qui virtutis opibus non augetur, magnam earum, quas iam habebat, partem amittat. Praeterea, temporis occasio praeteruolat, & dies ille quotidie magis appropinquat, quo sumus ex hac vita in illam caelestem migraturi. Quo igitur propior est nostra salus, hoc est, quo magis instat, & imminet dies ille, in quo nobis sempiterna salus conferenda est; eo acrius, & vigilantius, debemus in studium pietatis incitari. Si quidem eo sunt omnes conatus animi conferendi, ut nos illo die dignos Christi societate, & coniunctione, praebamus.

Nox praecessit, dies autem appropinquauit.

quauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus: non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicijs, non in contentione, & emulatione.

Quia somnum minime capiendum dixerat, ostendit, tempus esse somno minime consentaneum. Est namque nox somno, dies vero labori destinata. Ante Christi ortum erat tristissima quadam nox rebus humanis offusa. difficillimum erat tunc in communi vita commode vigilare, & quid optimum factu esset, explorare perspicere. At, postquam Sol ille iustitiae in terris exortus est, radijsq. suis tenebras, & caliginem, discussit, nemo iam potest sese tenebrarum, atque noctis, excusatione defendere. Omnia siquidem clarissima quadam luce collustrata sunt: quemadmodum fuerat olim ab Isaia praedictum. Sic enim Ecclesiam maxima voce compellat: Surge, & illumina, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia tenebrae operient terras, & caligo populos: super te autem orientur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Quin ipse Dominus, apud Ioannem, se esse Solem illum, quo omnia collucet, aperte testificatur. Ego, inquit, sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Vt igitur Sol homines ad laborem inuitat, sic Christi lumen, animis oblatum, eos ad studium pietatis, & religionis, exsuscitat. Quemadmodum autem omnes mortales, quamuis sint flagitio, & nequitiae, dediti, tamen, cum sint, natura, dignitatis appetentes, flagitiorum suorum testes summo opere vitandos existimant; & ita, cum dies adest, corporis totius habitu, atque vestitu, & reliquis rebus omnibus, operam dant, ne quod vestigium nocturnae intemperantiae, & turpitudinis, appareat; & singulari studio honestatis quandam speciem tuentur; sic ij, qui, in tenebris, se flagitijs omnibus inquinabant, postquam sunt clarissima Christi luce, & splendore, perfusi, summo studio honestati, atque dignitati, seruire debent; omniq. diligentia providere, ne quidquam turpe, & indecorum, eorumq. praestantia iudicium, committant; sed in omnibus dictis, & factis, quid se maxima deceat, intueri, animiq. totius decus, & pulchritudinem, conseruare. Non solum igitur hac oratione Paulus nos ad laborem, verum etiam ad summum studium honestatis, adhortatur. Non dormiamus, inquit alibi, sicut & reliqui, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt. Et, qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Sic enim est in communi hominum more positum, ut, cum aliqua turpitudinem suscipere volunt, lucem fugiant. Nobis autem, quam diu in fide debita permagnus, numquam nox est. Numquam enim

Sol noster occidit. Non occidet, inquit Isaia, Sol tuus, & Luna tua non deficiet. Erit namque tibi Dominus lux sempiterna. Cum igitur nobis sempiterna dies, ut ait vir Diuinus, illuxerit, numquam flagitio corrumpi, & contaminari, licebit. Sunt igitur omnia tenebrarum opera detestanda. Ea vero sunt, quae pertinent ad ebrietatis intemperantiam, ad libidinis perulantiam, ad turbulenta dissidia, & reliquas flagitiorum omnium lites, & corruptellas. Arma vero lucis, sunt ornamenta virtutum, instrumenta dignitatis, & gloriae, quibus exculti, Christi virtutem, atque dignitatem, sequimur. Vnico autem verbo, summum illud ornamentum, quo excoli, & illustrari, debemus, exponit.

Sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs.

Vtitur hoc in loco Paulus ea loquendi figura, quam denominationem appellant. Nam, Iesu Christi nomine, significatur puritas, integritas, innocentia, morum castitas, & sanctimonia, vita grauitas, & constantia, & reliquarum virtutum omnium decora, quae, Christi spiritu, in mentes, illius placitis obsequentes, magnificentissime conferuntur. Cum igitur admonet, ut Christum induamus, admonet, ut omnibus virtutibus maximis, Christianoq. nomine dignissimis, exornemur. Habet tamen haec oratio longe maiorem vim, ad amorem dignitatis vehementius excitandum. Dominus, inquit, Iesus sit vester cultus, vester ornatus, vestri decoris, & dignitatis, elegantiae, illius vestigia sectamini; in illius decore gloria mini; illius virtutes imitamini; & perficite de nique, ut, qui oculos in vestrum ornatu coniecit, non tam vos, quam Christi summum, & immortale, decus in vobis adspiciat. Breuissima igitur oratione, Paulus omnem vitam nostram, atque plane caelestis, rationem complectitur. Vt enim vestis ita corpus contegit, ut non corpus, sed ipsa vestis, appareat, qua omnes obscenae partes, & instrumenta dedecoris, occultantur; ita necesse est, si salui esse volumus, ut Christi cultus omnes impuritates antiquas operiat; ut, qui oculos in nos coniecit, nullum veteris hominis in nobis vestigium possit intueri; sed in noua creatura Diuinum decus admiretur. Admonet deinde, ne, praeter modum, in corpore curando laboremus. Non illius sustentandi, & conseruandi, curam vituperat; sed nimiam indulgentiam damnat. Naturae namque desiderium paucis expletur; cupiditatis autem affectiones, cum sint infinitae nullis opibus satiantur. Qui igitur corpori nimis indulget, quietus esse numquam poterit. Non dicit autem Paulus, Et carnis curam ne feceritis in desiderio, sed, In desideriis. Modorato enim desiderio satisfaciendum; multiplicem

placem vero cupiditatem refecandam statuit.

Numum autem in fide alsumite: non in disceptationibus cogitationum.

Cum omne vitæ studium hominum caritati dicendum sit, docet, esse quandam in ipsius caritatis studio cautionem adhibendam; singulari quoque artificio hominum interdum ineptam superstitionem tolerandam. Non enim est nobis, ut cum hostium improbitate, & contumacia, ita cum nostrorum imbecillitate, dimicandum. Hostes enim Christi, cum res ipsa postulat, acriter refutandi, nostri vero clementer admonendi sunt, atque sensim ad perfectionem veræ sanctimonie deducendi. Ut enim, si leniter ægrotanti periculosas, & ancipites, curationes adhibeas, non ægrotum sanabis, sed, inuito dolore, vim morbi ipsius augebis; ita, cum aliquis ita Christum colit, ut in leui aliquo errore versetur, non orationis aculei in illum statim emittendi sunt, ne videlicet, asperitate disputationis, exulceremus eum, quem sanare cupimus. Erant autem olim multi ex Iudeis, qui, quamvis non summa quadam pertinacia ritus illos præfatos observarent, & in eorum cultu, quasi in rebus veræ virtutis efficientibus, multum operæ, & studij, ponerent, diuturna tamen consuetudine effectum erat, ut nullo modo sibi licere putarent, ut cibis a lege vetitis, & omnia præfata religionis instituta negligere. Licet igitur Paulus contra perditos, & profligatos, homines acerrime disputaret, legem nullam prorsus vim habere ad iustitiam conferendam, aliquid tamen in principio hominibus parum in fide robustis condonandum esse putabat, ne, si eos omnino conaretur abducere ab illis moribus, & institutis, quibus erant a primis cunabulis imbuti, illorum animos vel periculosa religione implicaret, vel orationis offensione peruerteret. Difficile namque erat, persuadere hominibus in lege nutritis, posse aliquot legis instituta, sine nefario scelere, contemnere; ita fiebat, ut essent interdum ijs, qui dicerent ea esse contemnenda, grauitate infensi. Id autem monuit Paulum, ut Timotheum circumcideret, & alia quadam Iudeorum instituta similiter observaret, & Iacobi tandem auctoritate impulsus, secundum Nazæeorum ritum, & consuetudinem, se consecraret, ne eis, quibus consilium cupiebat, exitium afferret. In quo quidem facto nullum omnino crimen hærebatur; immo Divinæ sapientie lumen mirabiliter eminebat. Tunc enim scelus in illarum ceremoniarum cultu suscipiebatur, cum aliquis, Christi

sanguini diffidens, spem salutis in illis collocabat; non cum in illo Ecclesiæ primordio, ne in firmos a Christo alienaret, eas interdum, ut iustitie signa, atque simulacra, retinebat. Itaque igitur lenitate, caritatis egregio munere functus est, & nos simul admonuit, ne cuncta simul in principio ab ijs, qui ad Christum conversi sunt, exigamus. Multa enim dissimulanda sunt, multa etiam perferenda, multum de abstinentiæ severitate remittendum; omnique ratione præcauendum, ne quisquam, in principio, difficultate aliqua perturbatus, a Christo deficiat. Prohibet igitur, ne imbecillos homines, qui sunt, quasi pueri infantes, late nutriendi, statim argumentis oppugnemus; ne contentionibus irritemus; ne denique, orta de rebus leuioribus altercatione, illis graues, & odiosus, simus; sed potius eos omni humanitate complectamur, eoque perducamus, ut, sine cuiusquam offensione, omni tandem errore liberentur. Sed sapientia Pauli hoc in loco est diligenter animaduertenda. Cum enim sapientes docet, quo modo se gerere debeant, in quibusdam insipientium erratis clementissime tolerandis, ipsis insipientibus errorē plane detrahit. A cibis enim lege prohibitis abstinere, certos dies nimium superstitione colere, docet esse imbecillitatis argumentum; in quo admonet, esse legis umbram omnino contemnendam, & vnum Christum alta quadam mente contuendum. Primum igitur, eos in fide infirmos appellat. Deinde, tamquam ægrotos, prudentium caritate fulciendos esse, dicit. Postremo, docet, eos non esse disputandi subtilitate sanandos, cum nondum ad eam disciplinæ maturitatem peruenerint, quæ est sapientiæ perfectæ firmanda. Ut autem doceat, quid in principio imbecillis hominibus dandum sit, controuersiam, quæ sæpe tunc inter fideles oriebatur, exponit.

Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.

Hic, cum stabilem, & securam, conscientiam eorum, qui sibi omnibus cibis uti licere confidebant, eorum imbecillitati opponit, qui a cibus lege prohibitis abstinerebant, plane demonstrat, illorum constantiam in laude, horum vero imbecillitatem in vitio ponendam. Ut tamen omnem discordiam dirimat, docet, nec officium sapientis esse, simplicis hominis stultitiam deridere; neque licere simplicioribus, de intelligentium moribus, & vita, temere iudicare.

Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicat. Deus enim illum assumpsit.

Vt

Ut enim sapiens, idiotam superstitioni deditum irridet, sic idiota, cum sapientem cernit ea negligere, quorum actu corpus, & animum, pollui, & inquinari, opinatur, eum nefarium, & sceleratum, iudicat. Vtrumque autem fugiendum est; cum illud sit, cuiusdam elationis, & insolentiae; hoc vero, temeritatis, & amentiae, signum. Et, quia grauius est, alios sine causa sceleri affines existimare, quàm aliorum stultitiam irridere, primùm illorum temeritatem, ut statim videbimus, coercet Paulus, qui eos, qui vescebantur omnibus, crimine condemnabat. Dicit igitur, eos a Deo assumptos esse, hoc est in Dei fidem, & amicitiam, receptos, qui quoscunque cibos, absque defectu, sumebant, in quo damnat eorum inscitiam, qui eos, quos Deus assumpsit, in crimen vocabant. Atque, ut magis errorem superstitionis eripiat, in illos inuehitur.

Tu quis es, qui iudicas alienum seruū? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem: potens est enim deus statuere illum.

Hoc in loco, non tamen illis, quam omnibus nobis, eam legem præscribit, quam si seruauerimus, magnis, & nimis perniciosos, erroribus liberabimur, atque fideliter, & hominū vitæ amice, iucundeque, viuemus. Cum enim tam multa nos quotidie fallant, & singulis pane horis suspiciones iniectione decipiant; quid periculosius, quam, propter tenuem maleficij suspicionem, vocare quemquā in odium, aut inuidiam, & falsis criminibus coniunctione Christianæ vitæ dirimere? Nec enim illum perinde, atque debec, amare possum, de quo non bene existimos; & cum illius famam lædo, non modo grauem illi iniuriam, sed etiam multos mortales sceleris, & iniustitiæ meæ, participes efficio. In vniuersum autem, lubricum, & periculosum est, de hominum moribus, atque vita, iudicare. Quacumque enim ratione labi, & errare, contingat, multa incommoda sequuntur. Siue enim improbum laudes, siue probū vituperes, in crimen incurris. Nam vel hominem laude dignū suis ornamentis spoliās; vel indigno falsas laudes affingis; & quod erat virtuti debitū, a virtute ad flagitium transfers, in quo nō modo ius humanum, sed Diuinū, violas, dum Dei inimicos Dei ipsius amicis anteponis. Quocirca Dominus, ut est apud Matthæum, hæc temere iudicandi ratione grauissimis minis coercet, & compertit. Paulus autem, illius sententiam secutus, omnes admonet, & hortatur, ut ingenij sui imbecillitatem, iudicijque varietatem, & inconstantiam, perspiciant; nec sibi villo modo iudicium de rebus abditis assumant; sed id totū illi summo iudici reseruent, qui omnes cogitationum humanarū latebras perscrutatur, & inspicit. In Epist. autem ad Corinth. vsque adeo iudicium humanū contemnit, ut ne sibi quidem ipsi de se committendum iudicium existimet.

Proinde, monet, ut iudicandi temeritatem fugiamus; iudiciumque illud Dei verissimum, atque sanctissimum, quod falli non potest, ob oculos semper habeamus, quo oīa, quæ nunc multis inuolucris obteguntur, sunt tandem in conspectum omnium proferenda. Quod si in rebus dubiis est aliquid coniectura statuedum, vult, ut in bonā partem omnia, quantum res ipsa patitur, accipiamus. Hoc enim est animi fidelis, & simplici, qui est cum æquitate, & sapientia, coniunctus; in deteriorem vero partem interpretari id, de quo secus existimare licebat, magnū est calliditatis, & malitiæ, documentum. Paulus igitur, hoc in loco, vtrumque efficit: nam & iudicandi futilitatem, & leuitatem, confutat; atque in rebus parum exploratis admonet, ut ad bene de alijs sentiendum animis propensi simus. In quo enim ait, Tu quis es qui iudicas alienū seruū? nos, ut imbecillitatem nostram recognoscamus, exhortatur. Cum vero dicit, Domino suo stat, aut cadit, plane docet, certissimum de seruo iudicium ab illo domino tantum fieri, qui, ut nostros animos solos finxit, & informauit, ita solus potest omnia, quæ in illis latent, penitus explorare, eorumque vel decus, & dignitatem, vel labem, & flagitium, mente percipere. At, cum adiungit, Stabit autem, in dubio semper de alijs bene sperandum esse demonstrat. Eā autem rationem assignat, quod eorum salus non in hominum industria, sed in Dei fide, & potentia, tota consistat. Ergo, cum illi etiā, qui promissæ cibis vtuntur, in Dei fidem recepti sint, Deus enim illos assumpsit, & cū Deus facillime possit eorum statum præsidio suo cōseruare, Quid tibi, inquit Paulus, venit in mentem suspicari, eos, propter communium ciborum usum, de statu suo decidisse? Te ipsum igitur diligenter excute; tuamque ipsius infirmitatem agnosce, ut tandem intelligas, quantum a te facinus in isto præcipiti, & in considerato, iudicio susceptum sit. Homines siquidem innoxios, Deoque gratos, sceleris, & impietatis, insimulas.

Nam alius iudicat diem inter diem: alius autem iudicat omnem diem.

Hic aliud superstitionis genus tangit, ex lege etiā institutis antiquis natum, quod erat in certorum dierum obseruatione situm. Multos enim dies ex præscripto legis obseruabant. Nā & sabbata, & primi cuiuslibet mensis dies & pascha, & reliquis dies festi, quos lex instituerat, erant ab illis incredibili religione celebrati. His adde septimum Annum, & Annum quinquagesimum, in quibus erat illis ab operibus rusticis cessandum: in quo tamen parum legis mentē, & rationem percipiebant. In hoc enim fuerunt olim festi dies instituti; ut homines, a negotijs publicis, atque domesticis, vacantes, totos se rebus Diuinis dicerent, illumque summum naturæ parētem, & dominum,

Osor. Tom. 2.

Nn

minum,

minum, summis laudibus efferrent. Hoc. n. est
summu illud, maximeq. debitu, officiu, ad
quod omnia vite cōsilia conferenda sunt, neū
semper intueri, benignitatem illius contēpla
ri, percepta ab illo beneficia mente recolere,
tantorum donorum memoriā retinere, san
ctissimūq. illius numen perpetuā laudatio
nis studio, tamquā hostia magnificētissima,
venerari. Vt enim ingrati animi crimen, &
scelus omnem impietatis immanitatem com
plectitur; ita grato animo, beneficiorumque
Diuinorum memore, omnis pietatis ratio cō
tinetur. Sed, quia natura corporis deprimit
animum, atque paulatim a cali conspectu de
ductum in terrā abiicit, maxime cum multis
huius vite curis opprimatur, par fuit, vt homi
nes aliquot dierum ferias haberent, in quibus
ab omnibus operibus, & laboribus, requiesce
rent, totamq. mētem ab omnib. aliis rebus ad
Dei laudem celebrandam traducerent. Sic. n. 20
fiebāt, ne memoria Diuinæ benignitatis ex a
nimis elaberetur; neque pietatis studiū refri
gesceret. Pietatis igitur retinendā, atque co
lendā, gratia, illi festi dies agitati fuerunt, vt
videlicet oēs, vndique in locum vnum conue
nientes, summa animorum cōsensione, laudes
Diuinās concinerent. Iudæi vero, quasi præci
pue fuisset otium diebus illis sanctū, ita illud
amplexabatur, vt vix se loco cōmouerent, cū
feriæ illæ, si ad vim legis respicias, magis flagi
tiorum, quam operum, vacationem habituræ
fuissent. At illi, cum se diebus festis multis cri
minibus alligarent, omnē illorum dierum san
ctitatem in otio ponebant, vsque adeo, vt ope
ra etiam, a Christo edita, quæ maxime in Dei
gloriam redundabant, nefaria putarēt, eo no
mine, quod sabbato fierent. Non est, inquiunt,
hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit.
Non intelligebant enim, sabbatum fuisse, illu
strandæ Diuinæ gloriæ causā, cōstitutum; ita,
vt ille maxime sabbatum obseruaret, qui Dei
gloriam maxime illustrem redderet. Cum au
tem Euangelium vim legis ipsius retineat, cō
sentaneum fuit, vt, detracta nimia illa dierum
superstitione, sabbatum illud sanctissimū,
quod in perpetua vitiorum oīum fuga, & ani
morum requiete, consistit, præcipue obseruan
dum præciperet. Cum igitur temporis iā ma
turitas admoneret, vt oēs, neglecta legis vm
bra, legem ipsam seruarent; cōmodum fuit, vt
illa sabbati religione contempta, oēs sese, ad
vnius iustitiæ otium, & requiem, cōferrent, in
eāq. sese, non vno tantum die, sed per omnem
vitam, oblectarent. Vt aut̃ facilius id fieri pos
set, fuit alia dies Dei laudibus dicata, non quæ
naturæ opificiu, sed quæ generis humani in
stauratorem celebraret; quæ tamen dies non
superstitiose, sed sapienter, & religiose, colere
tur. Sed, quemadmodum de cibis dictū est, ita
etiam est de diebus intelligendū, fuisse quā plu
rimos, qui diuturna consuetudine religionis
ita erāt animati, vt existimarent, nihil omni

no posse diebus illis, otio antiquo cōsecratis,
salua pietate, transigi. Nec mirum, si Iudæi in
hoc errore fuissent, cum etiam Galatæ in eun
dem errorem aliquando raperētur, ad quos
Paulus scribens, ait, Dies obseruatis, & mēses,
& tempora, & annos, metuo vos, ne frustra la
borauerim in vobis. Hoc tamē est animaduert
endum, aliter Paulum agere cum eis, qui ni
mis pertracte dierum religionē defendebant;
aliter cum illis, qui non animi pertinacia, sed
iudicij infirmitate, in eo errore permanebāt.
Qui. n. in illorum dierum obseruatione sum
mam sanctimoniz rationem positam esse de
cernebant, verā, eā opinione, sanctimoniz op
pugnabant. Qui vero non id quidē censebāt,
verum tamē diebus illis nō sine crimine opus
aliquod fieri existimabant, in errore tolerabi
li primis illis Euāgelij temporibus verfaban
tur. Illos igitur magna contentione repellit;
his aut̃ aliquantulum in principio indulget,
quemadmodum hoc in loco cernimus. Alius,
inquit, in diebus discrimen ponit. Hoc. n. signi
ficat, cum ait, Alius iudicat diem ad diē, alius
iudicat omnē diem. Hoc est, omnes dies, quod
ad priscam illam religionem attinet, eodem
numero habet. Sed, quid erat tandem de hac
quæstione tunc statuendum?

Vnusquisque in suo sensu abūdet. Qui
sapit diem, Domino sapit. Et qui mandu
cat, Domino māducat: gratias enim agit
deo. Et qui non manducat, domino non
manducat, & gratias agit deo.

Multa quidem simul, eaq. præclara, comple
ctitur. Primum quidē, docet, in rebus illis, in
quibus parum interest in alteratam partem,
quid a singulis fiat, esse tunc id cuiusque arbi
tratu relinquendum. Graue namque, & peri
culosum, est, leuissimis de causis lites intēde
re; & dissensiones in Ecclesia concitare: quod
ne fiat, est interdum hominū simpliciū imbe
cillitas ferenda; tantum abest, vt, quod recte
fieri potest, condēnari debeat ab aliis, qui dis
similem rationem in aliquo genere sequuntur.
Deinde, monet, illa omnia recte fieri, quæ in
Dei gloriam redundant, & in eum finem con
feruntur. Neque. n. potest ad gloriam illius di
rigi, quod cum lege illius pugnat. cum igitur
eo tempore quisquam, non contentione du
ctus, sed religione tactus, certos dies obserua
bat, illud studiū in Dei gloriā conferēbat. Qui
rursus, intelligētia meliore religionis instrū
ctus, illā nimia dierum religionē negligebat,
eam, Diuinæ gloriæ causā, negligebat. Neu
trum igitur erat in crimine ponendum; quod
etiam de cibis, vel absque delectu sumptis, vel
quibusdam religiose reiectis, assuerandum
erat. Postremo, docet, quo modo sint omnia
ad Dei gloriā cōferenda, cū ait, Gratias enim
agit Deo. Is enim Deo gloriam tribuit, qui, in
otio loco, se benignitate illius sustentatū esse, cō
siderat; illiq. semper gratias agit. Tum illud,
quod

quod statim adiungit, præclarum, in quo ad
monet, nos iuris nostri non esse; neque solum
mores, & vitam, sed mortem etiam nostram,
esse Domino consecrandam.

Nemo enim nostrū sibi viuūt: & nemo
sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino
viuimus: siue morimur, dño morimur. Si
ue ergo viuimus, siue morimur, dñi sumus.

Rationem autem egregiam assignat:

In hoc enim Christus & mortuus est,
& resurrexit: vt & mortuorum & viuorum
dominetur.

Non dixit, ideo nos finxit, & informauit, vt
in nobis dominetur. Sed, cum gratiæ Diuinæ
munera longe naturæ muneribus antecellāt,
prætermisiss naturæ beneficijs, gratiæ tantū
beneficia cōmemorat. Quamquam enim hu
manæ naturæ munera ad Diuinam gratiam,
& benignitatem, reuocanda sint, tamen, pro
pter gratiæ Diuinæ, in liberatione humani ge
neris, excellentiam, fit, vt, cum Gratiam Dei
nominamus, eam intelligamus, quæ pertinet
ad vitæ nostræ, Christi sanguine redemptæ,
rationem. Multo enim artiore vinculo, nos si
bi, vitam nostram redimendo, constrinxit,
quam naturam condendo deuinxerat. Multo
igitur magis nunc Dei filio additi, & obstri
cti sumus, sanctioreq. officij religione numini
illius consecrati. Ergo, secundum hanc ratio
nem, magis conuenit nobis Seruorum nomē;
quam ante tam multa beneficia percepta cō
ueniebat. Vnde Paulus, ad Corinthios scri
bens, ait, Nescitis, quod membra vestra tem
pla sunt Spiritus sancti, quem habetis a Deo,
& non estis vestri? Empti enim estis pretio.
Et paulo inferius, Pretio empti estis: nolite
fieri serui hominum. Quod autem hoc pretiū
sit, Petrus explanat, dicens, Nos non auro, ne
que argēto, e flagitiorum omnium impurita
te redēptos fuisse, sed sanguine Christi, qui se,
tāquam agnum, maculæ totius expertē, ad sa
crificium obtulit, vt nostros animos sanctita
te sui sanguinis expiaret. Non igitur nostri su
mus, sed in seruitutem illius, qui nos sibi rede
mit, additi. Moriēdo enim, mortem nostris
peccatis attulit; se ipsum a mortuis excitādo,
nobis aditum ad iustitiam patefecit, immor
talitateq. sua Diuinam in nobis vitam exco
luit, stabilique, & firmo, præsidio confirmauit.
Cum igitur tam mors in nobis, quam vita, be
neficio illius constituta sit, tam mors nostra,
quam vita omnis est a d gloriā illius destinan
da. Quod quidem egregie præstamus, cū, car
nis cupiditatē refecando, mortem illius sequi
mur; spiritui vero illius obtemperādo, vitam
illius diuinam imitāmur. Cum igitur, vel cum
morimur, vel cum viuimus, domini sumus, effi
citur, omnes actiones nostras esse ad domini
gloriam dirigendas; vnumq. tantum esse no
strū officiū, in voluntatem illius semper intue

ri; omnesq. mortis, & vitæ curas, & rationes,
& cogitationes, omnia studia, & cōsilia, ad lau
dem illius destinare. Siue ergo comeditis, in
quit Paulus, siue bibitis, vel aliud quid facitis,
omnia in gloriam Dei facite. Colligit igitur
Paulus ex hac sententia, nō esse simplices aut
contemnendos, aut exagitādos, cum, propter
Dei gloriam, religionem aliquam minime ne
cessariam tuentur. Vtrosque autem castigat.
Simpliciores quidem, quod temere condem
narent eos, qui, sine delectu, quosuis cibos, san
ctē tamen, & pure, sumebant, Diuinæq. gloriæ
studio aliquot legis ritus, atque carimonias,
colebant.

Tu autem quid iudicas fratrē tuū? aut
tu quare spernis fratrem tuum?

Cum eorum iudiciū damnat, qui nefas ef
se statuebant, vel omnes cibos promiscue su
mere, vel nullum in honestis operibus patran
dis delectum habere, vtrumque fas, & ius, esse
confirmat. Fratris autem nomine magis indi
gnitatem temeritatis illius exaggerat. Quid
enim indignius, quam, innocentem fratrem
damnare? Rursus, cum intelligentes accusat,
quod fratres suos despiciant, docet, non esse
fratris infirmitatem fastidio, sed lenitate, tollen
dam; nec illius infirmitatem acerbitate ora
tionis agendam, sed caritate leniendam; ne
que tam opus ipsum, quod sit, quam animum
illius, qui opus efficit, spectandum esse; ita, vt,
cum aliquid optimo animo factū esse consti
terit, non tam errorem ipsius facti vituperes,
quam animi bonitatem laude, & beneuolen
tia, prosequare. Duplici tamen ratione erro
rem detrahit imperitis, nam, cum eos repre
hendit eo nomine, quod existimarent omnes
esse adhuc antiqua legis religione obligatos,
& in illius transgressione scelus nefarium su
scipi; plane docet, omnes iam esse religione il
la molestissima, Christi beneficio, liberatos.
Et, cum rursus prudentiores accusat, quod nō
imperatorū stultitiam placide ferant, eos pla
ne, quos tolerandos esse dicit, in errore versa
ri demonstrat. Sed omnis partium dissensio
ex eo plerumque nascitur, quod nemo sese ad
normam, & regulam, Diuinæ legis applicat;
neque, quantum ab illius æquitate, & ratione
discrepet, animaduertit; sed tantum, alios cir
cumspiciens, & quibus rebus excellat, animo
perpendens, sibi plurimum tribuit. Vnde su
perbia, & insolens hominum aliorum fasti
dium, existit. Quod quidem ijs, de quibus mo
do Paulus loquitur, euenire necesse erat. Alij
namque, cum sibi sapientiam assumerent,
aliorum imperitiā aspernabantur; alij ve
ro, religionem sibi tribuentes, alios parum
religiosos esse iudicabant. Cum igitur quis
que non tam in se, quam in aliorum mores, at
que vitam, respiceret, eueniebat, vt sibi ni
mum placeret, & ex aliorum factis offensio
nem exciperet. Hinc autem duplex malum
Osor. Tom. 2. Nn 2 nasci-

nascitur. Primum est, quod quilibet, dum se cum alijs comparat, inferioresq. despicit, minime, quantum a iustitiæ via deflexerit, animo considerat, & quasi sit iam summum pietatis, & sanctimonie, gradum consecutus, sibi pulchre esse statuit. nec in virtutis studio progredere nititur. Alterum est, quod, dum alios præ se despicit, atque contemnit, caritatis officia deserit, nec operam, & studium suum, in hominum salute conferuanda ponit. Ex hac igitur inconsiderata temeritate, superbia nascitur; ex superbia, otium, & ignavia, exsistit; inde vero caritatis obliuio paulatim capit homines, eosq. sensim labefactat, atque tandem in exitum sempiternum præcipientes extrudit. Omnia igitur mala ex ea cecitate mentis oriuntur, qua nemo seipsum circumspicit, aut animi sui latebras omnes scrutatur, aut consilia sua diligenter examinat, aut officia vitæ Diuina lege perpendit; sed, quantum reliquis præstet, id tantum ponderat. In quo quidem etiam sæpe numero falluntur. Plerumque enim accidit, ut ab ijs, quos aut eruditionis, aut virtutis, specie superas, vera virtute vincaris. Præterea, parui animi est, ex eo voluptatem nimiam capere, quod non sis omnium perditissimus; quod complures sint te multo nequiores; quod specie quadam adumbrata virtutis inter eos excellas, qui virtutem oderunt. Idcirco Paulus passim præcipit, ne quisquam se cum alijs comparet, ut ex ea contentione inanem gloriam aucupetur; sed, quantum sibi desit ad veræ iustitiæ dignitatem, & amplitudinem, reputet, atque ad summum virtutis gradum semper enitatur. Sic enim ad Galatas scribens, ait, Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nam, si quis existimat, se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque, & sic in se ipso gloriam tantum habebit, & non in altero. Vnusquisque enim opus suum portabit. Hæc pluribus verbis exposui, ut fieret planius, quid his verbis, quæ sequuntur, Paulus efficere velit. Sic enim sequitur:

Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo.

Iudicij Diuini commemoratione, perterret homines, & exhortatur, ne de alijs temere iudicent, sed se ipsos diligenter inspiciant. Neque enim in illo iudicio aliorum improbitas meam improbitatem subleuabit; neque licebit, meam nequitiam, alterius nequitie comparatione, defendere. Quod autem scriptum esse dicit, est apud Isaiam, Verba tamen patibulum immutat, sententiam vero tantum exprimit. Pro eo namque, quod est apud Isaiam

Per memetipsū iuravi, Paulus ponit id, quod tantundem valet. Neque, Viuo ego, dicit Dominus. His enim Dei verbis, nempe, Viuo ego secundum Scripturam sanctæ consuetudinem, Dei insurandum sanctissimum continetur. Quo in loco Paulus clare Christi numen explanat, cum id, quod de Deo scriptum est, ad Christum refert. Confirmat igitur eo in loco Christus, futurum, ut omnes nationes Maiestatem illius, & imperium, vereantur, iudiciumq. illius tandem subeant.

Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

Cum illud, inquit, iudicium summa æquitate constituendum sit, non erit a nobis ratio de aliorum vita, in quam curiose nimis inquirimus, sed de nostris operibus, atque consilijs, quæ minime perpendimus, seuere admodum repositenda. Nam, quemadmodum scribit in epistola secunda ad Corinthios, cum ad iudicium Christi vocabimur, non aliena, sed nostra ipsorum opera, nos vel opprimunt, si mala fuerint, vel, si bona fuerint, subleuabunt. Nec enim, ut Dei lege sanctum est, pater penas pro peccatis filiorum luet, neque filii parentum penas exsoluent. Ex hac igitur disputatione, concluditur, non esse nimis acute aliorum vitia notanda; neque nimis curiose ea, quæ nihil ad nos attingunt, exquirenda; neque de aliorum moribus, & vita, temere statuendum. Est enim non modo nobis inutile, sed etiam perniciosum, de aliorum vita iudicium. Eam igitur diligentiam, quam, sine vilo fructu, & cum tanta virtutis labe, & interitu, in aliorum iudicijs adhibemus, ad nos ipsos tandem referamus; & sapienter inuestigemus, ecquid sit in nobis parum Christianæ dignitatis præstantiæ cõsentaneum. Quid igitur? Num aliorum hominum res nobis omnino negligendæ sunt? Minime, inquit: sed iudicandi temeritas coercenda est, hominum vero caritas retinenda. Quæ admodum statim sequitur:

Nō ergo amplius inuicem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

Hoc in loco nos generatim admonet, non modo, ne simus in iudicando acerbi, difficiles, & odiosi; verum etiam, usque adeo ad omnem rationem caritatis, & beneuolentiæ, propensi, ut a rebus etiam legitimis, & concessis, abstinemus, quoties ex illis ruinæ periculū infirmis, & imbecillis, intenditur. Hoc autē ut statuatur, primum docet, nullum cibum per se immundum esse. Tempora tamen interdum exegisse, ut homines sanctissimi, ne periculum aliquod infirmis crearetur, ab illis abstinere. Ut tamen aliquando errorem imperitorum hominum tollat funditus, sententiam suam de cibis omnibus clare, & aperte, pronuntiat.

Scio

Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat, quid commune esse, illi commune est.

Commune, in sacris litteris significat interdum, quidquid impurum, atque profanum est, & in communi gentium usu, atque more, positum, & a sanctitate religionis abhorrens. Ut enim Sacrum est id, quod est a communi usu segregatum, atque Diuino tantum cultui dedicatum; sic vsus obtinuit, ut, quidquid esset a sacris vsibus alienum, & Iudæis prohibitum, aliorumq. hominum vsibus expositum, Commune diceretur. Vnde Petrus, ut est in Actis Apostolorum, numquam ait comedi quidquid commune, & immundum. Carnes enim, quas per legem edere non licebat, Communes appellabat. Sed hic locus admonet, ut, quam breuissime fieri possit, dicamus aliquid de ciborum discrimine, quod lege continebatur, & qua tandem ratione, temporibus ita postulantibus, discrimen illud omnino sublatum sit. Duplex ratio legis illius a sapientissimis viris assignari solet. Prima enim fuit, ne sese Iudæi institutis, & moribus, externis oblinerent. Altera vero, ut flagitia, per illos cibos designata, vitarent. Quod enim ad primam attinet, cum esset orbis terrarum impurissima superstitione contaminatus, omniumq. flagitiorum improbitate corruptus, magnum periculum imminerebat illi nationi, quam Deus a communi illa morum labe, & corruptella, segregauerat, ex aliorum hominum societate. Perspicuum enim erat, ut, cum primum ad eorum conuictum rediret, illorum mores imitaretur. Ne id igitur eueniret, lege sancitum erat, ne filias suas hominibus illis impijs collocarent, neque sese cum illis, cum quibus erat perpetuo, propter eorum impietatem, dimicandum, affinitatibus deuincirent, neque denique cum eis aliquod iuris commercium haberent. Prænuntiat enim futurum, Deus, ut, cum primum Iudæi sese cum impijs illis nationibus sociarent, ab ipso Deo repente deficerent. Impiorum enim consuetudine, & familiaritate, sit, ut sensim pietatis disciplinam minuamus, atque tandem eodem scelere impietatis obligemur. Quod quidē Iudæis sæpe numero usu venisse constat. Cum enim contra Dei legem societatem cum illis impuris nationibus inibant, ad eorum se continuo mores accommodabāt; & ita in offensionem Diuini numinis incurrebant. Lex, omni quidem ratione, præcauerat, ne id accideret. Non modo enim sacrorum religione, verum etiam victu, cultu, & vestitu, eos a communi aliorum hominū vita secernebat, ne possent vnquam, salua religione, impiorum familiaritatibus implicari. Erat enim vniuersa legis institutio, tamquam murus quidam, inter

Hebræos, & alias nationes interiectus, ne facile posset ex alienigenis in eos aliqua contagio impuritatis inuadere. Cum autem vix sit quidquam in vita magis ad voluntates alligandas accommodatum, quam simul epulari tanta ciborum religione voluit homines illos obstringi, ut vix vnquam possent in cibis capiendis cum alijs hominibus humanum aliquid eiusmodi, & domesticum, conuictum habere. Hæc igitur fuit vna causa, qua lex, quemadmodum reliquis rebus omnibus, ita ciborum delectu, Hebræos ab aliorum hominum consuetudine, & victu, disiungeret. Altera autem erat sanctior, & ad vitæ puritatem, & innocentiam, designandam pertinebat. Cum enim vetabat, ne sanguinem comederent, a cæde, & immanitate, deterrebat. Cum, ne Miluum, aut Accipitrem, aut Aquilam, edere vim, rapinam, & iniuriam, prohibebat. Cum carnes suillas damnabat, ostendebat, omne, quod est inquinatum, & fordium, & in flagitiorum cœno pronoluntum, esse Deo vehementer inuisum: quod etiā de piscibus squamis carentibus asserendum est. Sunt enim lumuli, & in profundo demersi, nec ad summam aquam enatant. Sub his igitur animalium signis vetuit crudelitatis immanitatem flagitiorum turpitudinem, & animi, vitij oppressi, lucemq. minime respicientis, stuporem. Permittebat vsum earum auium, quæ, si ne aliarum iniuria, vitam sustentant, ut doceret, innocentem sedulitatem Deo gratam esse. In genere quadrupedum, ea animantia pura esse decreuit, quæ ruminarent, & fillos vngues haberent, ut innueret, puritatem esse in prudentiæ delectu, & in rerum Diuinarum, ut ita dicam, ruminatione, hoc est in diuturna commentatione, constitutam. Tunc enim vitæ puritatem assequimur, cum, quasi diffisis vnguibus, bona sapienter a malis internoscimus, & legis Diuina mysteria in mentem sapius reuocamus, & salutares illas dapes identidem regustamus, illisq. confectis alimur, & sustinemur. Multa hoc in loco prætereo: nec enim, omnia persequi libet; cum hæc, quæ exempli gratia sunt adducta, sufficiant. His duabus de causis fuit interdictum hominibus, ne his, & alijs eiusmodi, cibis vterentur. At, postquam Christus venit, cum vtraque causa per illum sublata fuisset; conueniens erat, ut religio illa omnis obsolesceret. Nam, cum Christus non Iudæos tantum, sed omnes gentes puras, atque sanctas, efficeret, quid opus fuit lege, quæ, instar muri, Iudæos a gentium aliarum conuictu, & societate, dirimeret? Ideo enim venit, ut, sublato peccato, odiū restingeret, dissidia tolleret, voluntates coniungeret, & ex Iudæis, & ex gentibus, vni populum efficeret, vno iure deuinctū, vnoq. amoris fœdere mirifice consentientē. Medium igitur parietem, nempe legem, quæ societatem dirimebat, demolitus est, ut Paulus, ad Ephesios.

Ofor. Tom. 2. Nn 3 flos

fios scribens, ait, ut animos, olim hostiliter
dissidentes, caritate conglutinet. Quid au-
tem de altera ratione dicendum? Num par-
erat, ut, post explicatam veritatem, diutius
veritatis imago permaneret, & in Regno lu-
cis umbra conlisteret? Minime profecto. Ut
igitur reliqua omnia legis instituta, quæ erant
in adumbrata sanctitate posita, finem habue-
rint, sic erat necesse, homines illa ciborum re-
ligione solui. Nam, si ciborum naturam spe-
ctes, nihil est impurum, nihil inquinatum per
se. Quidquid enim a Deo creatum est, bonum
est. Et nihil est reiiciendum, ut inquit alibi,
quod percipitur cum gratiarum actione. Ut
igitur ad propositam Pauli sententiam redea-
mus, videmus, non obscure, & implicate, sed
clare, & aperte, esse a Paulo definitum, nullam
omnino esse in ciborum natura impuritatem.
Nec enim dicit, Opinor; sed, Scio; & ut magis
huius scientiæ stabilitatem confirmet, ostendit,
eam fidei ipsius radicibus inniti. Ad iugit
enim, Et confido in domino Iesu, quod nihil
est commune per se. Nec enim cibus, sed flagi-
tium conscientia, inquinat animum. Quod qui-
dem usque adeo verum est, ut, quavis aliquid
rectum, & iustum sit, tamen, cum religio aliqua
est ex eo imperitis injecta, recte fieri non pos-
sit. Quidquid enim illud sit, quod scelus esse pu-
tas, cum illud suscipis, scelere te certe cōstrin-
gis. Nec enim scelus est, tam ex facto, quam
ex facientis animo, ponderandum. Idcirco di-
cit, nisi ei, qui existimat commune esse, illi
commune est. Hoc in loco, partim excusat in-
firmos, partim docet, in quam lubrico, & peri-
culofo, loco uersentur, qui nimis superstitiosi
sunt. Excusat quidem eos, cum docet, illis, qui
bus erat religioni, cibus omnibus uti, non li-
cuisset, quamdiu erant ea religione impediti,
quibuslibet cibus uesti. Nam, si scitauissent, id
sibi non licere, nihilominus tamē id fecissent,
crimen in se certe concepissent. Error igitur
in illo Ecclesiæ principio leuiter reprehenden-
dus erat, animus uero non ita uituperan-
dus. Erroris etiam, quamuis leuis, periculum,
ex eo percipitur, quod, cum homines, extra
modum, inani quadam religione prodeunt,
eas sibi leges imponunt, quas seruare, est diffi-
cillimum. Fit igitur, ut singulis horis labatur,
& concidant. Omnibus ergo modis errorem
infirmis detractum cernimus. Nunc rursus
instruit prudentiorem ad infirmorum inep-
tias clementissime perferendas.

Si enim propter cibum frater tuus con-
tristatur: iam non secundum caritatem
ambulas.

Legem hanc præscribit passim omnibus,
ut, in hominum donuicū, non tam scientiam
rerum, quam caritatem hominum, in consi-
lium adhibeant. Tanta est enim caritatis vis,
ut, quoties id expedit aliorum salutis, sit etiam a

rebus legitimis, & concessis, abstinendum.
Tunc enim, quod licebat, minime licet, cum
id est alicui exitio futurum. Cum enim legem
omnem una caritas complexa sit, nihil certe
licet, quod est caritati contrarium. Quocirca
Paulus in epistola prima ad Corinthios ait,
se paratum esse leuissimæ offensionis vitandæ
gratia, per omne vitæ tempus a carnibus ab-
stinere. Nec enim huius vitæ incunditas, sed
hominum salus, debet esse nobis proposita.
Omnes igitur deliciae reiiciendæ sunt, cum
proximo periculum ex illis intendi perspicimus.
Nec enim aliquid magnum facimus, cum,
ne illorum salutem impediamus, pro quibus
vita ponenda est, epularum incunditatem ne-
gligimus. Tantum igitur, inquit, abest, ut in sci-
tia fratris tui tibi contemnenda sit, ut in loco
debeas te infirmitati illius accomodare.
Recte quidem, inquit, sentis, nullum esse in ci-
borum natura discrimen. sed, quid facies fra-
tri tuo, cui religio est, cibus omnibus promit-
tue uesti, & nondum maturum tempus est, ad
eam opinionem omnino deponendam? Num
in scientiam illius irridebis? At animum il-
lius imbecillum grauissime fauciabis. Num
argumentis hominem opprimes? At verbo-
rum contentione non expellitur morbus ani-
mi, sed multo magis ingrauescit. Quid igitur
faciendum? Non ne fatius est, quamdiu opi-
nionem illius animo insitam non potes euellere,
neque tantum tempus intercessit, ut sit il-
le tibi, pro rebus, atque contumaci, reputan-
dus, ut quilibet sensum suum sequatur? Ne id
quidem, inquit, satis est. Celeriter enim ani-
mo circumspiciendum est, ne quod fratri peri-
culum offeratur. Quamuis enim per se nullum
cibi genus sit immundum, illi tamen, qui arbi-
tratur immundum esse, immundum certe
est. Ergo, quamdiu eam mentem habet, si da-
pes illas, quas immundas putat, sibi apponi
passus fuerit, animum scelere contaminabit.
Cum igitur te viderit, qui in eadem lege ni-
tritus es, nullum in dapibus discrimen habere,
duplici ratione salutis discrimen adibit.
Primum, quia, factio tuo grauiter offensus, de
te temere iudicabit. Deinde, quia, exemplo
tuo inuitatus, facile fortasse dapibus illis ma-
nus iniiciet, quas immundas, & contamina-
tas, arbitratur. Est igitur tibi aliquando, ut il-
lius offensionem vitæ, a cibus illis, quos mun-
dos esse sapienter statuis, abstinendum. Secus
enim, non secundum caritatem, ambulas.

Noli cibo tuo illum perdere, pro quo
Christus mortuus est.

Acerrimo argumento, ab offensione pro-
ximi, tamquam a facinore capitali, deterret.
Nam, si magnum facinus, summoque supplicio
dignum, existimatur, Regium, atque magni-
cum, opus Principis alicuius labefactum;
quid de illo statuendum est, qui Regis cele-
stis,

stis, atque sempiterni, opus, omnium clarif-
simum, atque præstantissimum, minimo emo-
lumento inductus, euerit? Quod enim, in mu-
neribus Diuinis, est, iustitia munere, atque
dono, præclarius? Quid autem quavis esca
contemptius? Quid igitur tætrius, & impu-
dentius, quam aliorum iustitiam escarum
auaritia corrumpere? Quid enim immanius,
quam cibo vitæ illius prodere, pro quo Chri-
stus vitam abiecit? Si enim continentia in vi-
ta fuisset nefarium aliquod facinus, nunquam
certe, communis salutis gratia, licuisset, cibo-
rum aliquod genus reiicere. Nunquam enim,
quod nefas est, fas esse poterit; neque licebit
vnumquam, vilius boni gratia, summum illud
bonum negligere, legemque sempiternam vio-
lare. Cum vero abstinencia in cibus non mo-
do non vituperanda, sed laudi tribuenda sit.
is certe, qui in loco, ne periculum infirmis af-
ferret, a cibus non abstinere, se eorum vitam
spernere, atque negligere, significabat. Idcirco
Paulus, & reliqui Apostoli, quamuis
optime scirent, nullum scelus per se in usu ci-
borum, quos lex olim verabatur, cōcipi, tamen,
ut offensionis, & ruinæ, periculum vitarent,
ab illis abstinere; hominumque imbecillitati
sapienter indulgebant; usque eo, dum illos
sensim ad intelligentiæ perfectionem adduce-
rent. Hoc igitur in loco Paulus, quod ad Co-
rinthios scribens copiosius facit, instruit nos,
qua prudentia, & benignitate, imperitiā
tenuiorem perferre, quo modo eorum gratiā
multis in locis ab iis etiam, quæ per se sunt li-
cita, nos continere debeamus, cum videlicet
illorum prætermisio non est cum nostræ salu-
tis fraude coniuncta.

Non ergo blasphemetur bonum no-
strum. Non est enim regnum Dei esca, &
potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in
Spiritu sancto.

Hic & intelligentes, & idiotas, reprehen-
dit, quod inepta contentione instituti sui vi-
tuperandi ansam aduersariis dederint. Nam,
quasi in eo religionis summa verteretur, ita
ciborum gratia inter se dimicabant, & alte-
ri alteris erant inuisi, quod impiis eos irri-
dendi, atque calumniandi, materiam præ-
bat. Regnum, inquit, Dei, hoc est Euangelii
disciplina, quæ Christi Regnum in nobis fun-
dauit, nullo modo est in cibo, atque potu, col-
locandum. Indignissimum enim est illius sem-
piterni Regni splendore, & magnificentia, sta-
tum illius in terrestrium ciborum ratione, at-
que delectu, constitui. Nullo igitur modo sunt
Euangelii opes in rebus eiusmodi caducis, &
interituris, ponendæ. In quibus igitur? In iu-
stitia quidem primum, qua nihil est homini-
bus a Deo datum præclarius, neque Diuinus.
In pace deinde tranquillissima, quæ iustitia,
moderatione, & constantia, continetur. Po-

stremo, in summa illa voluptate, quam pax
animi, Diuinis instructa muneribus, facit,
quæ tanta est, ut oratione explicari non pos-
sit. Non igitur, inquit, posthac angustis ani-
morum vestrorum Regni Diuini amplitudi-
nem meriamini; neque vestris contentionibus
faciatis, ut bonum vestrum plerique, in leuita-
tis, atque temeritatis, suspicionem veniat.
Sed iustitiam colite, pacem seruare, Diuinam
voluptatem percipite, eaq. studia persequimi-
ni, quibus cunctis admirationem commouea-
tis. Tantas enim vires veræ iustitiæ splendor
habet, ut ab hostibus confessionem laudis ex-
primat, vniuersosque tandem homines ad sui
studium alliciat.

Qui enim in hoc seruit Christo, pla-
cet Deo, & probatus est hominibus. Ita-
que, quæ pacis sunt, sectemur; & quæ edi-
ficationis sunt, inuicem custodiamus.

Cum definit, non in cibus, & potibus, aut
reliquis legis institutis, ad externam corporis
religionem pertinentibus, veræ pietatis ra-
tionem ponendam esse, sed in iustitia, pace,
& gaudio; satis aperte docet, quanta dementia
esset magnam quandam sanctimoniam ra-
tionem in ciborum delectu sitam arbitrari.
Idque tantum nobis proponendum esse confir-
mat, ut cōmuni paci, & concordia, omniumque
hominum salutis, perpetuo consulamus, usque
adeo, ut interdum sit nobis, ne pax Ecclesiæ
turbetur, & pietatis studium impediatur,
multorum imbecillitati indulgendum.

Noli propter escā destruere opus Dei.

Mirus est in hac disputatione Paulus. Sic
enim temperat orationem, ut nunc hos, nunc
illos, reprehendat; & modo peritos inhuma-
nitatis, modo imperitos temeritatis, accuset;
& cum hos castigat, illos erudit; & ita in-
trosque inuehitur, ut vniuersis prospiciat,
omniumque mentes ad verissimam religionis stu-
dium incendat. Hoc igitur in loco, cum do-
ceat, non esse in cibus pietatem constituendam,
admonet tamen, tantum esse caritatis vincu-
lum, tantoque studio esse aliorum hominum sa-
luti seruandum, ut non liceat scientia nostra
ad illorum perniciem abuti. Ut enim ante di-
xit, immane facinus esset, opus Dei mani-
bus effectum hominum intemperantia confrin-
gi. Ne tamen aliquis error in infirmorum ani-
mis resideret, affirmat rursus, nullam esse in
cibus impuritatem.

Omnia quidem sunt munda: sed ma-
lum est homini, qui per offendiculum
manducat.

Ut ante statuit, eos inquinari, qui cibus vte-
bantur, quibus vti minime licere censent;
ita

ita nunc decernit nefas esse cibis uti, qui sunt fratribus offensionem allaturi. Recte, inquit, sentis, mundis omnia munda esse. Hoc tamen apud te constituas oportet, negligentia caritatis animum pollui. Si igitur caritatem negligis, animum inquinās. Cum igitur, cibi gratia, fratrem offendis, cibum salutis illius anteponis. Itaque non natura cibi, sed caritatis negligentia, impuritatem suscipis.

Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

Præclara, atque Diuina sententia, qua nos admonet, & hortatur, ut, vel minimæ offensionis effugiendæ gratia, existimemus, esse nobis omnibus iucundissimis cibis interdictum. Nihil enim est in rebus humanis hominum salutis præponendum. Quoties igitur periculum est, ne fratris imbecillitas offensionem accipiat, si grauius aliud periculum non imminet, toties est ciborum suauitate carendum. Se ipsum vero nobis exemplum proponit. Tantumq. sibi cordi salutem omnium esse confirmat, ut facillime omni vitæ iucunditate sibi carendum putet, ne fratri suo infirmo comparet aliquod ruinæ periculum.

Tu fidem habes? Penes temetipsum habet coram Deo: Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat.

In eadem sententia insinuatq. aperit, per se nefas non esse, cibis communiter uti. Tu quidem, inquit, credis, id tibi licere, quod facis; rectiq. conscientia sustentaris. Non tibi tamen id satis est. Si enim caritatis munere fungi vis, multa tibi interdum, quæ per se legitima, & concessa sunt, aliquando prætermittenda sunt. Ista igitur conscientia fratre coram Deo; & cum id, quod verum, & rectum est, intelligentia comprehenderis, considera tamen, esse tibi, cum ita fuerit fratris salutis commodum, scientiam dissimulandam. In eo vero, quod recte sentis, neque de rebus in se vel assumendis, vel reiciendis, secus statuis, quam recta ratio postulat, laudandus es. Nec enim te molestissima superstitio con-
turbat, neque a vera sententia deducit, neque te in eos laqueos induis, quibus expediri commode non possis. Quod quidem illis necessario frequenter euenit, qui nimia ciborum, aut dierum, religione consistant. Non possunt enim extra ordinem pedem mouere, quin a se ipsum facinus commissum arbitrentur. Eoq. fit, ut, præterquam quod eorum vita sit infinitis curis implicata, innumerabilibus se capitalium criminum periculis exponant. Nam, qui secus aliquid facit, atque sibi licere credit, flagitium admittit. Qui igitur sta-

tuebant, sibi non licere vesci cibis omnibus, & tamen illis uesciebantur, in crimen nefarium incidebant.

Beatus autem ille est, qui se non iudicat in eo, quod probat.

Hoc est, qui nihil omnino gerit contra id, quod rectum esse statuit; ita, ut numquam illum criminis conscientia vexet, sed, animi sui testimonio confirmatus, ad Deum fidenter adeat. Quemadmodum Ioannes inquit: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. Quo autem Paulus longius oratione defertur, eo clarius imperitorum hominum inscitiam redarguit. Quod quidem hoc in loco facile cerni potest. Demonstrat enim, eos, qui nullum in cibis discrimen adhibebant, id quidem primum secundum rectam rationem facere; deinde, extra multa pericula ruinarum consistere. Quod infirmis longe secus eueniebat. Nam, primum, errore animi ducebantur; deinde, erant anticipi cura distracti; postremo, uix fieri poterat, ut leges adeo graues, atque difficiles, seruariant. Sic igitur tandem fiebat, ut sæpe laberentur. Eorum uero periculum Paulus exponit, dicens:

Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Hic non modo periculi magnitudinem ob oculos ponit; sed in uniuersum regulam tradit, ad quam animi iudicium dirigamus. Docet enim, quidquid contra fidem sit, id est, contra id, quod rectum, quod iustum, & pium, esse credimus, quamuis recte suscipi posset, capitale crimen esse iudicandum. Vnde colligitur, minime securum esse animi simplicitatem, si absit scientia. Qui enim nimis imperitus est, quamuis bono animo sit, atq. in pietatis studium propensus, durissimis se legibus adstringit, & opinionis errore quotidie labitur; & cum intra cancellos, quos sibi circūdedit, contineri diu vix possit, legis suæ mentem sæpe transgreditur; vitæq. discrimen quotidie subit. Quod illis eueniebat, qui discernebant, id est in cibis magnum discrimen esse statuebant.

C A P. XV.

Ebemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.

Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

Laudem illis tribuit, eosq. sibi annumerat, qui

qui erant illa ciborum, & dierum, religione liberati. Præceptum tamen illud, de pusillorum imbecillitate toleranda, repetit, atque admodum, ut simus omnibus faciles, atque iucundi, cum id eorum salutem conducere viderimus. Nec enim eorum flagitiis indulgendum est, sed ineptiæ quadam perferendæ, dādaq. opera est, ut suauitate, & lenitate, nostra, eos paulatim ad summum pietatis studium alliciamus, & non disputationibus eorum animos irritemus. Proponit autem Christi exemplum, quod intueri, quod sequi, quo vitam omnem conformare, debemus.

Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.

Si Christus sibi iucunditatem vitæ proposuisset, vitauisset certe plagas, vitauisset Crucem, & ignominiam, vitauisset mortem, summumq. corporis sanctissimi cruciatum: sed tantum abfuit, ut voluptatem confectaretur, ut, nostræ salutis, & lætitiæ, causa, mortem, & cruciatum, ex peteret. Cruciatum uero illum Christi maximum exponit, quem Dauid, sub illius persona, commemorat. Quamuis enim perdit, & profligati, homines, illum contumeliis onerarent, maledictis insectarentur, plagis conscinderent, omni denique intolerabili cruciatu lacerarent, non tamen tantum dolore ex omnibus illis suppliciis capiebat, quantum ex illo infando impiorum conuicio, quo Dei gloriam infringere nitebantur. Nihil est enim, quod magis vexet animi hominis pii, quam, cernere, Dei gloriam, hominum conuiciis, apud homines imminutam, nomenq. illius sanctissimum contumeliis obiectum, si demq. maiestati illius debitam, indignissimis modis violatam. Hoc eos angit, hoc vulnerat, hoc excruciat, omnia tormenta præ hoc vno dolore contemnunt: ex quo intelligi oportet, quam atrox, & immane, fuerit illud Christi supplicium, cum cerneret, Dei maiestatem maledictis impudentissime violari, iudiciūq. illius contemni. Nec enim illa sanctorum hominum pietas fuit aliqua ex parte cum summa illius pietate comparanda; neque petulantius vnumquam fuisse maledicta ab hominibus perditissimis in Dei numen, atque fidem, congesta, quam eo tempore, quo Christum confangebant. In me, inquit ille, omnia conuicia, qui bus te cōscelerati homines insequuntur, coniecta sunt; me vehementer afflixerunt; mihi grauiissimum dolorem inuulerunt. Ut igitur nobis salutem afferret, ideo intolerandos illos dolores excepit, atque subiuit; neque sibi, sed nobis, iucundus esse voluit.

Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per pa-

tientiam, & cōsolationem scripturarum, spem habeamus.

Hæc, inquit, quæ de Christo scripta sunt, nobis præcepta esse putemus. Ad nostram enim institutionem litteris mandata sunt. Nihil enim est in sanctis litteris ad hominum memoriam consignatum, quod ad inanem aurium voluptatem, aut ad curiosam, & inutilem, rerum scientiam, sed ad salutarem doctrinam, Diuinarumq. rerum vtilissimam, & iucundissimam, cognitionem, referendum sit. Illæ namque nos monitis sanctissimis, & exemplis clarissimis, erudiunt; quæ confirmant in rebus aduersis animum, in secundis regunt, & in omni loco singulari voluptate perfundunt. Spes enim illa, ad quæ litteris sanctis excitamur, animos magnos, & inuictos, efficit; neque solum eos in rebus asperis consolatur, verum etiam incredibiliter oblectat. Nihil tamen est in illis aptius ad animi constantiam comparandam, & stabilem voluptatem omni tempore retinendam, quam inuicta illa Christi patientia, qua supplicium pro nostra salute pertulit, & Crucis ignominia, salutem, & dignitatem, nostram constituit.

Deus autem patientiæ, & solatiij det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: ut vnanimis, vno ore honorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.

Est hæc in Diuina scriptura loquendi consuetudo, ut ex Dei muneribus, illi nomen imponat. Nam Deum vltionum nominat, quod impiorum scelus vlciscatur; Deum misericordiam, quod supplicibus misericordiam tribuat; Deum pacis, quod pacem conciliet; & similiter, cum aliorum munerum Diuinorum commemorat. Paulus igitur, cum ante patientiæ, & cōsolationis, quæ ex sanctorum litterarum disciplina percipitur, meminisset, Deum, patientiæ, & cōsolationis, auctorem precatur, ut eos præsidio suo fulciat, spiritu suo confortetur, ne frangi, & debilitari, in rebus turbidis, aut luctu, & merore, deijci, vnumquam possint. Et, quia fundamentum fortitudinis, totiusq. iucunditatis stabilitas, in voluntatum, & studiorum, & sententiarum, consensione, & in summa amoris coniunctione, consistit, a Deo flagitat, ut illi, ad quos scribit, sint inter se, in rebus omnibus, magna amoris conspiratione, cōsentientes. Secundum Christum, ait, quia ille est, qui voluntates coniungit, atque sanctissimo quodam vinculo dissidentia constringit. Inde autem existit admirabilis ille concentus omnium fidelium, in Diuinis laudibus summa consensione, & Diuina quadam harmonia, perpetuo celebrandis.

Propter quod suscipite inuicem: sicut & Chri-

& Christus suscepit vos in honorem Dei.

Cum vinculi illius mentionem fecisset, quo omnes inter nos coniuncti sumus, excitat rursus ad illud officium, ad quod alacriter exsequendum nos vis ipsius amoris impellit. Nempe, ne graues aliis nos ipsos exhibeamus, sed faciles, atque benignos, aliorumque imbecillitatem, opera, & consilio nostro, clementissime fulciamus. Ad idemq. munus, exemplo Christi, nos diligentius efficiendum, excitat. Ille namque, cum esset rerum omnium moderator, & dominus, se tamen, salutis nostrae causa, submisit, ut ruentes fulciret, atque sustineret, & in nostra salute gloriam patris illustraret.

Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.

Circumcisio, apud Paulum, est interdum vniuersa legis institutio, cui Christus obtemperauit. At ille quidem, neque lege illa tenebatur, cum omnem caelestem naturam imperio sempiterno coaceret; neque legis piaculis indigebat, cum esset ab omni peccati contagione longissime segregatus; neque ignorabat, in lege nullam esse rationem perfectae iustitiae constitutam, cum omnes thesauros sapientiae, atque scientiae, Dei, inclusos mente contineret; & tamen uoluit circumcidi, legisque institutis obedire, seq. ministrum illius promptum, & alacrem, exhibere. Primum quidem, ut obedientia sua nomen patris, hominum rebellionem offensum, placaret; deinde, ut, se hominum illorum moribus accommodando, eos ad se facilius alliceret; postremo, ut, ex signis, ad veritatem, signis illis adumbratam, illos sensim adduceret. Factus est, inquit, ex muliere, factus est sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Hoc autem in loco fuit, inquit, minister legis, ut per legem, quae veritatis umbram, & imaginem, continebat, ipsam Dei veritatem, atque Diuinarum rerum notitiam, commodius explicaret, sanctissimamq. muneris sui perfunctione patribus olim promissa bona cōficeret. In quo quidem Ecclesiae rectores admonuit, ut se cum subditis suis interdum exaequant; eorumq. moribus, quamdiu id per pietatem liceret, accommodarent, eosq. paulatim ad clariorem rerum caelestium notitiam adducerent. Ut enim Paulus omnia omnibus factus est, ut omnes lucrificaret; sic & nos, ut subditos aegritudine leuemus, omniq. ratione tueamur, cum salua pietate licet, in illos indulgentes esse debemus; nec villo modo committendum, ut, praeter propera festinatione nostra, illos defatigatione frangamus. Vitandum enim est, ne,

quemadmodum Iacob dicebat, moriantur una die cuncti greges, nimio labore confecti. Hoc tamen in loco, animaduertendum est, Paulum obiter illorum argumenta diluise, qui, Christi exemplo, circumcisionem retinendam esse statuebant. Dicit enim, Christum, non quod vllam veram sanctitatis rationem in legis religione sitam decerneret, sed ut per illam veram religionis disciplinam traderet, atque, quod olim sub illis signis promissit, exsolueret, ideo se legi subdere voluisse. Necessarium enim erat, ut se medium inter legem, & Euangelium, interponeret, & ita legi finem afferret, ut continuo Euangelium inchoaret, hominesque, disciplina legis imbutos, quasi manu ad veritatem, sub illis caeremoniarum innolucris occultatam, deduceret. At, post Euangelii libertatem, illius munere constitutam, consequens erat, legem exterminari, interuentuq. ipsius veritatis, umbras euanescere. Ut tamen Christus, quamdiu in hac vita mansit, cum adhuc legis status permaneret, eorum hominum gratia, quos sanatum aduenerat, legi, qua minime tenebatur, obtemperauit, ita in illo Euangelii primordio, in quo non dum omnino explicatum erat, vim legis, quae posita erat in figuris, esse prorsus extinctam, fuit prudentium hominum caritati, qui sequebantur Christi vestigia, consentaneum, ne Iudaeos a cultu verae pietatis auerterent, scientiam suam dissimulare, multaq. in principio, illorum non pertinaciam, sed insinuatam, tribuere. Summa autem totius disputationis, eo refertur, ut omnes ad Dei gloriam, & hominum caritatem, omnia vite studia conferenda putent, & in eo omne religionis sanctitatem positam arbitrentur; quod ut rectius faciant, rursus admonet, ut in principium bonorum omnium respiciant, illumq. Dominum, a quo omnes ex aequo salutem adepti sunt, perpetua laude venerentur, & intelligant, non esse Iudaeos gentibus antelatos, cum omnes sint, non quidem lege, sed gratia Diuina, pariter conseruati. Magna dignitas Iudaeis parta videretur, quod summus ille rerum omnium Dominus, ut eos nexu legis exsolueret, legi adstringi voluerit. Docet tamen, non esse illos in hoc Gentibus antefereandos, cum hoc summum Christi beneficium ad omnes ex aequo peruenerit. Ideo enim legi ministravit, seruiq. formam induit, ut omnes, tam Iudaeos, quam gentes alienigenas, in Regni caelestis dignitate, & amplitudine, collocaret. Quocirca non modo Iudaeos, sed gentes vniuersas, confirmat, & excitat ad gratias immortales Deo habendas, & agendas.

Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in Gentibus, & nomini tui cantabo.

Cele-

Celebrat in hoc loco, quem Paulus citat, David, sub Christi persona, gentium salutem, prius Christi opera constitutam, & tam gentibus, quam Iudaeis, clementer impertitam. Et ideo gentes multis in locis adhortatur, ut summa animorum consensione cum Iudaeis Deum colant, eumq. sanctissimo cultu, atque perpetua laudatione, prosequantur: quemadmodum ex his locis, quos Paulus subiungit, intelligi potest. Rursus enim eundem vatem citat:

Et iterum dicit: Letamini Gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes Gentes Dominum: & magnificate eum omnes populi.

Deinde Isaiae testimonium adducit.

Et rursus Isaías ait, Erit radix Iesse: & qui exsurgit regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

More suo, interpretum orationem ponit, paululum ab Hebraeo fonte discrepantem, sententia vero cum illo consentientem. Sic enim est apud Hebraeos: Et erit in die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum Gentes quarent. Esse autem pro signo, atque vexillo, populis, quod obseruent, quod intueantur, quod omni studio sequantur, quid est aliud, quam summum illorum imperium tenere? Cum vero praedicat futurum, ut illum Gentes inquirant, illud Gentium studium in Christum praenuntiat, quo erant ad illum supplices adiutae, ut magna quadam fide confirmata, & incensa, numen illius implorarent.

Deus autem, spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo: ut abundetis in spe, & virtute Spiritus sancti.

Hac pia, & sancta, precatione voluntates Romanorum sibi multo magis allicit, cum id illis oporat, quo nihil amplius, & maius, excogitari potest, & cuius adipiscendi gratia omnes mortales immensos labores excipiunt, & discrimina infinita subeunt. Quid enim aliud sibi proponunt homines, quid agunt, & moluntur; cum, vel pecuniae causa, vel honoris, & imperii, vel voluptatis, & deliciarum, omnem vitam cursum in assiduo labore corporis, & summa animi contentione, cōficiunt? Quid eos premit, & angit? cur saepenumero omnia bella suscipiunt, nisi, ut possint aliquando pace animi, atq. iucundissima tranquillitate, potiri? Sed, cum in auctorem pacis minime respiciant, euenit, ut, quo magis cupiditatem explere, & pace, atque gaudio, frui cupiunt, eo magis tumultuantur; grauioreq. molestia perculli, contabescant. Solus enim spiritus Christi est, qui pacem animis affert. Solus e-

nim cupiditatem corporis, unde bella omnia nascuntur, comprimere, animumq. summis, & aeternis, bonis satiare potest. Fructus enim spiritus, est gratia, gaudium, & pax. Illam igitur veram pacem animi, illam felicitatem, stabilemque, & firmam, letitiam, quae solo spiritus Christi continetur, quam non operibus humanis, sed vigenti fide, consequimur, quam nullum maius bonum in vita nobis contingere potest, Romanis precatur. Precor, inquit, Deum, ut vos, quando fidem colitis, expleat gaudio, & pace, vi, & potestate spiritus sui, in cuius donis, atque muneribus, omnis vera pax, atque letitia, consistit. Christum vero, Deum spei nominat, ad Isaiae oraculum respiciens, quo praedixit, futurum, ut in illo Gentes vniuersae spem salutis suae reponerent.

Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.

Mira sapientia; si qua suscepta erat ex aliqua parte disputationis offensio, eam oblitte rare, animosq. leuiter saucios omnino sanare nititur. Non, inquit, tam longa oratione usus sum, quod vestrae pietati, atque sapientiae, dissiderem; sed amoris mei erga vos conscientia fretus, liberius scripsi, non, ut vos, quos video esse Diuinæ sapientiae disciplinis instructissimos, erudirem; sed, ut ea, quae iam plane comprehendistis, ex aliqua parte in memoriam reuocarem; & hoc pro iure muneris mihi commissi.

Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tamquam in memoriam vos reducens: propter gratiam, quae data est mihi a Deo, ut sim minister Iesu Christi in Gentibus, sanctificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto,

Se sacerdotem profiteretur, non ad quadripedes adumbrata quadam religione iugulandas, sed ad Gentes expiandas, Deoque, sanctissimo, atque pietatis plenissimo, cultu consecrandas.

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum.

Verissimae gloriae fontem aperit, atque planissime docet, quod alibi facit, nulla nobis re alia, quam Christo, gloriamus. Ex illo namque, totius honestatis elegancia, omnisq. splendor decoris, & dignitatis, emanat. Si quidquam enim praclarum, & amplum, gerimus, illius numine, & spiritu, concitati, gerimus. Quantum autem decus Paulus ipse fecerit

cerit in Euangelij administratione consecutus, ita nobis explanat, ut totum id Christo auctori tribuat.

Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo, & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi.

Non, inquit, meum est, inaniter extolli, neque sine causa gloriari. Ea namq. dico, quæ, si minime vera essent, facillime refelli posset. Non igitur audebo ea confirmare, quæ non multis cognita, & perspecta, sunt. Multis enim mortalibus compertum est, quemadmodum non meis viribus, sed virtute Christi, non opibus humanis, sed Diuinis, quamplurimas nationes inuictis armis peragrauerim, multosq. mortales caelestibus disciplinis instruxerim, & sub Christi imperium, ditionemque, multitudinem hominum innumerabilem subiunxerim, & quamplurima portenta, atque prodigia, Diuinæ virtutis ediderim; neque Asie tantum regiones, cum Iudææ finibus continentes, sed Græciam vniuersam, & inde vsque ad Illyricum innumerabiles nationes, Christi nomine compleuerim. Et, quod magis mirandum est, in omnibus his locis prima pietatis fundamenta ieci; & ex animis hominum vastis, & incultis, impietatem, longinquitatem temporis inueteratam, atque nimia vetustate robustam, exstirpaui; mentesque, immanitate sceleris efferatas, Diuinis muneribus, & ornamentis, excolui. Neque is sum, qui facillima tantum aggrediar, & ardua, atque difficilia, reformidē. Immo, Diuino presidio confusus, in ea potissimum impetum facio, quæ tantis opibus munita sunt, ut nullis viribus expugnari posse videantur. Ob id autem factum est, ut, quamuis vos vnicuique diligam, non tamen prius ad vos, quam ad alias nationes, me contulerim; propterea quod mentes vestre erant iam Christi spiritu, quem egregie colitis, inflammata; illæ vero, quas erudientibus suscepi, nondum de Christo fama, & auditione, quidquam acceperant. Cum igitur non meam cupiditatem, sed hominum necessitatem, spectem, & nullas nationes vobis laude fidei, atque religionis, anteponam; meis rationibus consentaneum fuit, ut, prius quā vobis videre possem, complures regiones perlustrarem. Ait igitur:

Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem: sed sicut scriptum est, Quibus non est annun-

tium de eo, videbunt, & qui non audierunt, intelligent.

Testimonium assumptum est ex Isaia, quo in loco Gentium admirabilem conuersionem prænuntiat, quæ cum aliorum Apostolorum, tum vel maxime Pauli, opera, confecta fuit.

Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos.

Non, inquit, quod pluris alias nationes fecerim; sed, quod illæ magis opera mea indiguerint, prius illas inuisi.

Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis: cum in Hispaniā proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fructus fuero.

Miro desiderio se teneri Hispaniæ perlustrandæ, significat. Quod quidem facit, ut facile assentiar illis, qui tradunt, eum, & Galliam, & Hispaniam, multasq. Occidentis Solis regiones, obiisse. Postquam enim Romæ in prima accusatione, iudicum sententiis liberatus est, facile potuit in Hispaniam se conferre, & Romæ deinceps remigrare. Multi namque anni, inter illud iudicium primum, quo fuit absolutus, atque secundum, quo damnatus, atque morte multatus fuit, interiecti fuerunt, intra quod tempus potuit illud desiderium Hispaniæ lustrandæ, quo vehementissime flagrabat, explere. Sed, miro quodam artificio, sui amoris in Romanam Ecclesiam significationem dat. Ita enim demonstrat, se cupere illius ad spectu frui, ut interim caueat, ne laudem, & gloriam, illius imineat: quod fieret, si dixisset, se Romam, ipsius Ecclesiæ Romanæ causā, profecturum. Ostenderet enim, se parum illius fidei, quam in principio huius Epistolæ Diuinis laudibus exornauit, considerare; maxime, cum paulo ante dixisset, se ad eos potissimum accedere, apud quos nulla vniquam Christi mentio versata fuisset. Cum vero demonstrat, ad iter, quod in Hispaniam facere cogitabat, se eorum opera visurum; quantum eorum caritati, diligentiae, & religioni, confidat, aperte declarat. In quo vero ait, Si tamen ex vestro conspectu aliqua ex parte fructum cepero, demonstrat, eam cupiditatem, quæ in illos incensus erat, paucorum dierum consuetudine satiari non posse.

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationē aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem.

Non

Non solum officium suum erga sanctos Hierosolymam incolentes exponit; verum, proposito Græcorum exemplo, ad eiusdem benignitatis studiū Romanos incedit; docetque, illud Macedoniæ, & Achiæ, officium sanctis illis Iudæis præstitum, debitū, & necessarium fuisse; nec tam ad gratuitam beneficentiam, quam ad vinculum iuris, atque iustitiæ, referendum. Ait igitur:

Placuit enim eis: & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles: debent & in carnalibus ministrare illis.

Nihil est, quod tam animos societatis iure deuinciat, quam sacrorum communio, quam fœderis Diuini cōsortium, quam eiusdem militiæ sacramentum. Quo fit, ut omnium debitores simus, cum quibus religionis Christianæ vinculo coniuncti sumus. Illis tamen maxime obligati sumus, a quibus fructum aliquē huius religionis, atque disciplinæ caelestis, accepimus. Si nos, inquit alibi, vobis spiritualia nostra seminauimus, magnum est, si carnalia vestra metamus? Ergo, cum omnis gentium doctrina, omnis fides, atque religio, a Iudææ fonte profluxerit, atq. a sanctis illis Hebræis ad gentes permanarit; nefas erat, eorum indigentia gentium opibus minime subleuari.

Hoc igitur cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam.

Rursus, quam fuerit Hispaniæ obeundæ cupidus, demonstrat; sed, ne videatur sic ad Hispaniæ salutem incumbere, ut Romanis nullum fructum sui itineris ostendat, ait, futurum, ut, illo præsentē, sint omnibus muneribus Diuinis egregie cumulandi.

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.

Ita certe erat sperandum, ut nemo, qui modo Christum coleret, illud sanctissimum Christi oraculum, in cuius pectore Christi spiritus insidebat, aspiceret, quin ex illius responsis maximos, atque plane Diuinos, fructus acciperet.

Obsecro ergo vos fratres per Dominū nostrum Iesum Christū, & per caritatem sancti Spiritus, ut adiuetis me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa, & obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis, ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, ut refrigerer vobiscum.

Cōsidera summam Diuini viri modestiam, & altissimæ mentis humilitatem. Paulus ille, summis virtutibus ornatissimus, & propter admirabilem sanctitatis excellentiam, Deo coniunctissimus, qui, probitatis, & caritatis, & diligentiae, magnitudine, Diuinæq. sapientiæ splendore, Ecclesiam, tamquam humeris suis, sustinebat, eorū precibus se apud Deum iuari postulat, qui nullo modo erāt cum virtute illius aliqua ex parte comparādi. In quo quidem, docet, multum pondus apud clementissimum illum Dominum habere multorum, in aliqua re piis precibus postulanda, consensionem; nec esse aliquem tanta virtute præditum, qui aliorum ope fulciri non possit. Præstare autem animo Paulus, cum hæc scribebat, quæ erant illi insidiæ, Iudæorum infidelium immanitate, comparandæ; quæ esset sibi dimicatio subeunda; ad tantum vero certamen inuictō animo sustinendum, fidelium cunctorum votis, & precibus, confirmari cupiebat.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Cum tota hæc Epistola ad copulandas voluntates, & animos vno pietatis, & amoris, vinculo constringendos, dirigatur, aptissime Deum, pacis effectorem, precatur, ut illis semper adsit, eosq. in mutua caritatis officio contineat; neque patiatur, Romanam Ecclesiam, amore, & animorum consensione, fundatam, odio, atque dissensione, conuelli.

C A P. XVI.

Ommendo autem vobis Phœben sororē nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est in Cenchris: ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis: & assistatis eis in quocumque negotio vestri indigerit. etenim ipsa quoque assistit multis, & mihi ipsi.

Beatam mulierem, cui tam præclarum sanctitatis testimonium a Diuino viro tributum cernimus. In quo, non modo iudicandum est, eam esse hac Pauli commendatione, sed laude sempiterna, dignissimam. Hanc igitur Romanis maiorem in modum commendat, cui fortasse hanc epistolam perferendam dederat. Nunc vero salutem quibusdam adscribit, qui pietatis laude inter reliquos excelebant.

Salutate Priscam, & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu (qui pro anima mea

Osor. Tom. 2.

Oo

mea

mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium) & domesticam ecclesiam eorum.

Magna profecto, & excellens laus Paulum, in tanto, tamq. præclaro munere, non iunare modo, sed pro salute illius iugula securi submittere. Quamuis igitur hi sancti nullâ opem aliam Ecclesiis gentium attulissent, quam illud studium vitæ Pauli defendenda, qua salus Ecclesiarum magna ex parte nitebatur; æquum profecto erat, ut illis gratias ab omnibus Ecclesiis haberentur. Familiam vero Priscæ, & Aquilæ, domesticam eorum Ecclesiam appellat, eamq. similiter saluere iubet. Solet enim Paulus familiam bene constitutam, sanctiq. patris familias exemplo, in studium pietatis incitatam, Ecclesiam interdum nominare, ut hic, & in quibusdam aliis eius Epistolis, animaduertimus.

Salutate Epænetum dilectum mihi: qui est primitiuus Asiæ in Christo Iesu. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in nobis. Salutate Andronicum, & Iuliam cognatos, & concaptiuos meos: qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo.

Magna quedam laus erat Epæneti, quod primus in Achaia se in Christi fidem contulerat. Maior tamen Mariæ, quæ pro Christi nomine, & gloria, magnos labores, Apostolorum causa, pertulerit. Sed Andronicus, & Iulia, longe maximam laudem sibi peperisse videntur, non tam, quod essent Paulo, sanguinis communione, coniuncti, quam, quod aliquot in locis, cum illo ad extremum vitæ periculum decertassent, & vinculis simul alligati fuissent, ob quæ apud Apostolos clarum, & illustre nomen habuerunt.

Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Vrbantum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen probum in Christo. Salutate eos, qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

Cum salutem adscribit iis, qui sunt ex aliquius familia; nec vniuersam familiam salutari ostendit plane, in ea domo fuisse quosdam electos a Deo propter fidem, quosdam vero propter perfidiam destitutos: quemadmodum scriptum est, Duo erunt in lecto vno, & vnus assumetur, & alter relinquetur.

Salutate Tryphenam, & Tryphosam: quæ laborant in Domino. Salutate Per-

fidem carissimam, quæ multum laborauit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, & matrem eius & meam.

Femina lectissima, atque beatissima, quæ tam multa pietatis officia in Paulum contulit, ut illius mater meruerit appellari.

Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen: & qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt, sanctos. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

Omne hanc orationem videmus plenam suauitatis, & humanitatis, & Diuini cuiusdā amoris notis impressam; quæ facile demonstrat, quantum esset illud celestis ignis incendium, quod fuit beneficio Diuini spiritus, in Ecclesiæ primordio, in omnium Christianorum visceribus implicatum. Ne autem hæc tanta coniunctio animorum perditorum, hominum improbitate dissolui possit, monet, ut eos, qui dissidia concitant, a se longe repellant, & ne ab illis capiantur, diligentissime caueant.

Rogo autem vos fratres, ut obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinam, quam didicistis, faciunt, & declinate ab illis.

Insignem notā apponit, quæ scelus, & fraudem, in ficta religionis specie latentem, videamus. Multi enim lupi sunt, ut Christi verbis admonemur, qui, sub ouium figura, & habitu, feritatem insitam occultant, ut oues, nihil hostile suspicantes, improviso dilacerent. Hi sunt, qui verbis pietatē ementiuntur, multisq. verborum lenocinijs simplices homines ad se alliciunt, eosq. dolis, & fraudibus, irretiunt, & obtentu religionis, religioni pestem, & exitium, machinantur. Sed, quibus tandem vestigijs poterimus latentem improbitatē persequi, occultumq. scelus manifesto deprehendere? Studiis certe, rebusq. gestis, & actionibus, quibus facile se se indicat cuiusque natura. Nihil est enim in animo inclusum, quod diu celari, & occultari, queat. Necesse enim est, ut inde multa foras redundent, & effluant, quæ operata in lucem proferant. Ex operibus, inquit Dominus, cognoscetis eos. Nec enim potest aliquod bonum opus, atq. præclarum, effici ab eo, qui animum, vitiis omnibus corruptum, & contaminatum, gerit. Vis enim sceleris, atque libidinis, cui deditus, & adstrictus est, eum in perniciem rapit, flagitiaque infinita facere compellit, & cogit denique, ut omnis illius vita cum Euangelij sanctitate, & cum Christi disciplina, pugnet. Christus enim gregem suum congregat, hi dispellunt; Christus

stus sanat, hi vulnerant; Christus vitam abiecit, ut suis vitam redderet; hi, contra, ut vitæ commodis abundent, simplicibus vitam eripiunt. Vt igitur Christus pacem, & salutem, attulit, viamq. nobis in cælum cruce munivit; sic hi, Crucis odio, pacem, & otium, turbant, & mortiferum multis vulnus infligunt, adiuturq. in cælum, quantum possunt, intercludunt. Monet igitur Paulus, ut simus animis acres, atque parati, ad insidias diligentissime præcauendas; nec nos decipi sinamus ab hominibus perditissimis, qui, cum sint impurissimi, ordines tamen ducere, & ecclesiæ rectores haberi, volunt. Fraudibus igitur, & verborum lenocinijs, adspirant ad dignitatem, quæ sunt indignissimi. Sed, cum non in sermone sit Regnum Dei, sed in virtute, non tam quid oratione, atque verbis, ostentent, quam quid moribus, atque studio, moliantur, considerandum est. Si enim Ecclesiæ pacem constituunt; si salutem prospiciunt; si pericula depellunt; si vitam suam pro Ecclesiæ totius incolumitate ponunt; si denique nihil designant animo, nihil operibus exsequuntur, quod sit Apostolorum disciplinæ contrarium; veri Christi satellites, atque ministri existimandi sunt. Si autem pro pace bellum afferunt, si pro salute perniciem, si simplicium hominum impericia ad suum emolumentum, & quæstum, abutuntur, omniaq. tandem, præ suis commodis, atque dominatione, contemnunt; si denique omnis ab illis instituta vitæ ratio pugnat cum Apostolorum institutis, & legibus; arcendi profecto sunt; nec ulla modo salus, atque vita, Christianæ Reipublicæ, illorum fidei, quæ nulla est, temere committenda. Cauete, inquit, eos, qui discordias excitant; qui ruinæ pericula multis intendunt; qui doctrinæ, quæ imbuti a nobis fuistis, aduersantur. His enim signis, quæ hic appono, facile poteritis hominum genus pestilens, atque mortiferum, a probis, & honestis, & sanctis, hominibus internoscere. Nullum enim signum clarius animum cuiusque indicat, operibus in vita editis. Deinde considerandum est, quid sit cuique propositum, ut rectius de cuiusque vita statuere possimus. Ait igitur:

Huiusmodi enim Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri: & perdulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium (id est, simplicium.)

Nullum clarius discrimen poterat assignari eo, quod consistit in fine, quem quisq. intuetur, & respicit. Ergo, cum optimus quisq. omnem vitæ suæ, omnes curas, & cogitationes, & actiones, ad Christum referat, gloriæq. Diuinæ causa, se se, cum ita opus fuerit, in capitis, & vitæ, discrimen libenter inferat; contra, vero malitiosus, & fraudulentus, qui sapiens, atque sanctus existimari vult, omnia ad suum cōmodum conuertat, vitæq. cum suauitate traducen-

da gratia, oia molitur, facillimum profecto erit cuilibet, quo animo quisq. ad Ecclesiā accedat, ratione perspicere. Quo. n. quisque vitæ cōsilia dirigat, in quæ potissimū studia incumbat, quid omnium maxime spectet, non difficile est cognoscere. Vt autē ostendat, ius, & rationē, postulare, ut sit vehementer de eorum salute sollicitus, ea. q. de causa illos hortari, ut insidias caueat, eorū laudes repetit. Fidemq. eorū rursus in cælum tollit. Quo. n. magis illi fidei laude præcellerāt, eo erat magis fidei ipsius labes metuenda. Quo. n. amplior est fratus ille, vnde aliquis cōcidit, eo est casus, atq. ruina, calamitosior. Docet igitur, ob id diligentius in specula manendum, atque vigilandum illis esse, quod erant iam amplissimum fidei, atque sapientiæ, gradum consecuti.

Vestra enim obedientia in omnem locum diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono: & simplices in malo.

Dixerat, in principio epistolæ Romanorū, fidem annuntiari in vniuerso mundo; nunc, in fine, eandē sententiā alijs verbis repetit, cum ait, eorum obedientiā ubique omnium famam, & prædicatione, celebrari. Vt enim sæpe dictū est, Obedientiā apud Paulum idem valet, quod Fides. Ex ea igitur fama, se non mediocrē voluptatē capere, dicit. Sed, quo fidei fama præclarior erat, eo conueniebat, eam puram, & immaculatam, maiore studio conseruari. Romanos igitur admonet, ut insidias vitent; ut hominum improborum pestem arceant; ut summa sedulitate, & vigilantia, statum animi conseruent. Neq. tamen solum a vobis, inquit, animi probitatē exigo; verum etiā acumen, atq. prudentiam, qua rectum scelus excutere omnesq. malitiæ latebras explorare, possitis, ne ex illis aliquid in perniciem vestram possit erumpere. Nolo quidem vos uersare ingenium ad fraudem, non acumen in cōparandis insidijs ostentare, non laudem denique prudentiæ, ut multi faciunt, ex malitia querere; sed in detegendis sceleribus, & repellendis insidijs, & fraudibus, ingenii lumen ostendere. Hoc est autem, quod ait, ut sint sapientes in bonum. Bonum si quidem, atque uehementer expetendum, est, obuiam ire malitiæ, omnemq. fraudis, & astutiæ, materiam refecare. Esse autē simplicē in malo, est, nihil astute cōtra alterius salutem facere, nō aliud animo agitare, aliud ore proferre, nihil denique simulare, sed uera tantum, recta, & simplicitia, omni studio conseruari. Quod alijs uerbis Christus ipse præcipit, Estote, inquit, prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ. Astutia si quidem, & calliditate, serpentina, nobis opus est, ut ab insidijs antiqui serpentis, qui nobis pestē, & exitiū, machinatur, tuti esse possimus. Colubina autem simplicitas.

plicitate, vt illi sanctissimo Domino placeamus, cui nihil vanum, nihil duplex, nihil subdolum, nihil fallax, nihil insidiosum, placere potest.

Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.

Apertissime Deum pacis precatur, vt Satanam, auctorem seditionis, seruitia concitantem, insidiisque suis concordiam dirimentem, sanctorum pedibus conculcandum, atque conterendum, confestim praebeat. Respicit autem ad illud oraculum, quo praedictum fuit, olim, fore aliquando, vt ex muliere nasceretur, qui serpentis caput contereret: quo quidem significabatur, futurum, vt Christus Satanæ tyrannidem prorsus excinderet. Hoc autem facit, quoties illius opem contra demonis infestissimi vim, & insidias, imploramus. Repente enim, Christi spiritu, demonis vis, & fraus, omnis exstinguitur. Et, quia omnis hæc victoria, non uiribus nostris, sed Christi gratia, comparatur, adiungit Paulus:

Gratia Domini nostri Iesu Christi vobis.

Sub huius enim gratiæ præsidio, nec uiribus ullis opprimi, nec fraudibus capi, vnumquodque poterimus. Neque enim solum uires inuictas suppeditat, uerum etiam clarissimum sapientiae suae lumen diffundit. Redit deinde ad saluationis seriem, quam interruperat sapiens illa, atque salutaris, admonitio.

Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in Domino.

Hoc, quod inquit, in Domino, coniungendum est cum uerbo, Saluto. Est enim hic hyperbaton. Vt autem ex hac Tertii oratione, qui personam suam interponit, intelligitur, Paulus dictabat hanc Epistolam, quam Tertius excipiebat.

Salutat vos Caius hospes meus, & uersa Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius (id est quaestor) ciuitatis, & Quartus, frater. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

Non est superuacanea huius tanti uoti repositio. Crebra enim illius commemoratio, frequensque tam sanctae precatationis iteratio, exprimit magis Pauli uoluntatem in eorum salutem, quibus gratiam precatur ualde propensam; & simul eorum animis sibi magis allicit, eosque incendit, & incitat, ad ipsam gratiam non modo fide acquirendam, uerum etiam

tiam pietate retinendam, atque fruendam. Epistolam uero concludit, breui tanti beneficii commemoratione, atque sancta, maximeque debitagratiarum actione.

Ei autem, qui potens est vos confirmare iuxta Euangelium meum, & praedicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei) in cunctis Gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor, gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Illi, inquit, summo, atque præpotenti, Deo, qui facile potest vos numine suo confirmare, atque stabilire, ne vnumquam hostium impetu, aut fraude, corruatis, illi soli, qui solus natura sapiens est, a quo solo est disciplina, atque sapientia, salutaris haurienda, per Christum, sanctissimum Pontificem, gratiarum hostias, & victimas, offeramus; illiusque nomen perpetuo celebremus, cuius immensa gloria est in omni æternitate prædicanda. Ex omni siquidem æternitate genus humanum e miseria sempiterna redimere, filiique sui opera conseruare decreuit, & hoc salutis nostrae consilium sæculis innumerabilibus secretum habuit, quod nunc tandem, illius præcepto, passim apud omnes gentes traditum, & explicatum est, illiusque summa benignitas omnibus prompta, & expedita. Quod enim in mysteriis latebat, nunc iam, partim prophetarum prædictionibus, euentu comprobatis; partim Apostolorum doctrina, a multis percepta, omnibus tandem gentibus enuntiatur, ut omnes, uigenti fide, salutem, & immortalem gloriam, consequantur. Sed hoc, quod dicit, mysterium salutis nostrae fuisse sæculis innumerabilibus occultatum, quo modo intelligendum est? Nec enim solum hic, sed multis in locis, hoc mysterium dicit apud Deum in arcano latuisse.

Quo modo igitur id interpretabimur? Num Deum, antequam Angelos, & homines, crearet, id sibi soli seruasse, nec illis, qui non dum editi in lucem erant, id enuntiare uoluisse? Sed ridiculum est, asserere, esse quidquam ignotum illis, qui, ut non sunt, ita nihil possunt sensibus ullis usurpare. Ergo intelligendum est, post caelestium, atque terrestrium, a nimorum naturam conditam, Deum mysterium hoc multis sæculis, & Angelos, & homines, celasse. Sed contra hanc sententiam multa possunt adduci. Abraham uidit diem Domini, & uidit, & gauisus est. Dauid uero uocat eum Dominum. De Christo enim loquitur, cum ait, Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis. De Isaia uero scribit Ioannes, Hæc dixit Isaia, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eo.

Omnes

Omnes denique Prophetae unum Christum intuentur; ad illum scripta sua dirigunt; de illo præcipue loquuntur; illius cupiditate inflammantur; ad illius cognitionem suos eradiunt; & hoc unum opus suscipiunt, ut uiam curent, qua mortales omnes ad Christum, absque ulla offensione, properent. Quod etiam Paulus testatur, cum ait, mysterium hoc fuisse olim Prophetarum monumentis consecratum, ut ueritas illius posset facilius a cunctis hominibus fide comprehendere. Si igitur id erat Prophetis notum, multo certe magis fuit angelis exploratum, & cognitum, qui prophetas instruebant. Vt enim alios omittamus, certe Daniele constat ab Angelo Gabriele de Christi Regno, de Christi morte, de imperio Christi sempiterno, de sempiterna iustitiæ sanctitate, quæ erat intra definitum tempus, Christi gratia, & benignitate, conferenda, Diuinitus edoctum. Ergo, si neque Diuinos homines, nec calites, id latuit, quibus tandem mysterium occultatum fuisse dicemus? Non quidem Hebraeis, doctis, & sapientibus. Hi namque, & legis, & prophetarum, litteris instructi, unicum illum generis humani liberatorem, quem venturum prædicabant, in ore semper habebant. Ne multitudini quidem imperita. Multa enim ex Diuinis illis libris, doctorum opera etiam in uulgus emanabant, quæ plebem Iudeorum ad spem Christi mirum in modum excitabant. Cum enim in hac spe nutriti a primis incunabulis uniuersi fuissent, Christi, venturi nomine aures omnium assidue circumsonarent; cum doctorum hominum crebris orationibus intelligerent, omnem salutis, libertatis, & dignitatis, spem esse in illius Regis, quem sperabant, iustitia, sanctitate, religione, magnificentia, reponendam; qui fieri potuisset, ut id mysterium ignorarent, in quo habebant omnia uitæ, & immortalitatis, præsidia constituta? Quid, quod nec reliquis gentibus id occultum fuit? Sibyllæ namque, carminibus suis, omnem Christi uitam, & mortem, & cruciatum, & gloriam, complexæ sunt; ita, ut credibile sit, multos mortales fuisse ad Christi notitiam, Diuinis illis carminibus, institutos. Iam uero, cum Christus in terris versabatur, quis ordo potuit eius nomen ignorare? Plebs enim illum, maxima voce, Dei filium compellabat: principes impij, & scelerati, Diuinæ uirtutis testimonium illi dare cogebantur: quin etiam demones, numine illius constrikti, & alligati, illum, & Christum, & Dei filium, nominabant. Vnde sequitur, etiam antequam Christus in caelum ascenderet, atque inde spiritum suum in suorum mentes effunderet, orbemque terrarum noua lucis radijs illustraret, fuisse mysterium hoc non angelis tantum, nec prophetis, neque eruditis, & sapientibus, neque denique pijs tantum hominibus, uerum etiam, & imperita multitudini, & sceleratissimis hominibus,

& ipsis etiam demonibus, magna ex parte, cognitum. Quo modo igitur appellat Paulus mysterium tacitum, atque penes Deum reueruatum, & ab aliorum cognitione remotum, id, quod innumerabilibus, & angelis, & hominibus, & demonibus, prius illis temporibus, cognitum fuit? Sed animaduertendum est, quamuis multi, fama, & auditione, de Christo multa perciperent, non tamen ita, ut rationem Diuini consilij tenerent. Primum enim, quod ad diabolum, & eius ministros, attinet, licet suspitione quadam assequi potuissent, illum esse Christum; quantum tamen abessent a Diuini consilij intelligentia, ex eo perspicuum est, quod ea ratione, qua Christi gloriam infringere conabantur, eam magis illustrabant; & quo maiore contentione pugnabant, ut Christi nomen exstinguerent, atque deleverent, eo uerbiore, & ampliore, laudis sempiternæ materiam, ei recusantes, & inuiti, dabant; ita, ut cum maxime illum oppugnarent, maxime illius gloriæ seruirent. Neque mirum quidem est, eos tanto in errore fuisse uersatos. Cum enim in tenebris, & caligine, nemo possit Diuinæ mentis lucem adspicere, tum certe, qui densissimis, atque sempiternis, tenebris oppressi sunt, necesse est, ut eo maiore furore, & amentia, vexentur, quo longius absunt a Diuini luminis splendore, & caritate. Loquimur (inquit alibi Paulus) Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum huius sæculi cognouit. Nam, si cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Multitudo autem, quamuis magnum aliquid, atque præclarum, de Christi uirtute, suspitione quadam attigisset, non ita tamen, ut vel illius numen, & maiestatem, intueri posset, vel Diuinum illius consilium in nostra salute constituenda mirabiliter initum assequeretur. Accideo, ut, Principum auctoritate ducta, oraculis de Christo uenturo fidem adiungebat; ita, Principum auctoritate commota, in ipsius Christi necem conspirauit. Vnde Petrus ait: Et nunc, fratres, scio, quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes uestri. Neque solum plebs, ignara legis, neque solum principes impij, atque nefarii, huius mysterij vim, & rationem, ignorabant, uerum etiam, qui non modo litteris, & eruditio ne, sed moribus, atque sanctitate, præditi erant plurimum alucinabantur; & modo in hanc, modo in illam, partem, coniecturam, ex aliqua probabili ratione, ducentes, aberrabant. Nam, neque de Christi numine, neque de illius imperio, & maiestate, neque de Regni illius amplitudine, & ratione, ea suspicabantur, quæ erant Christi magnificentiae cõsentanea, magnamque partem dignitatis illius ad terrenas opes, atque potentiam, transferebant; neque Prophetarum sensum, Diuinamque mentem, percipiebant. Neque Prophetis quidem omni ex parte notum, & explorate perspectum fuit.

fuit. Quod enim de sanctis illis patribus, e qui-
bus Iudeorum genus ortum fuit, deus olim
dixit Moysi, nempe, Nomen meum Adami non
indicaui eis; id adeo late patet, ut confitendū
sit, ne Moysi quidem fuisse, cum huius sanctissi-
mi nominis explicata. Tunc enim vis illius
exprimitur, cum de virtute, atque clementia,
& benignitas illius infinita, & immensa, per-
spicitur; & quod aliquando fides diuinitus in-
citata, & confirmata, præsensit, effectu mirabi-
li confirmatur. Non igitur tunc deus vim, &
rationem sui nominis aperuit, cum populum
suum e Pharaonis tyrannide, Moysi ductu, &
imperio, liberauit: sed, cum vniuersum genus
humanum e sempiterna peccati seruitute, &
e diaboli vinculis, opera filij sui, in terris mi-
rabili ter orientis, exemit. Non cū Aegyptios
illata vastitate, contriuit; sed, cum scelera om-
nia Christi virtute deleuit; non, cum Hebræis
in Syria sedes assignauit, sed cum omnes mor-
tales, qui benignitatem illius a se minime re-
pulerunt, in iustitiæ possessione locauit. Ut
igitur in illis operibus, quæ Moyses colebat,
Deus sese illi clarius, quam antiquis patri-
bus, ostendisset, non ita tamen, ut esset ea co-
gnitio Christi, quam vir Diuinus accepit, cū
ea conferenda, quam postea Apostoli consecu-
ti sunt. Neque enim ex parte, quemadmodum
propheta, sed totum mysterium perfecte, co-
gnouerunt. Nō vmbra, & imaginibus, vti sunt;
sed ipsam solidam, & expressam, Diuinæ boni-
tatis effigiem perspexerunt. Non angelorum
monitis instructi sunt, sed ipsum dei filium,
quem præsentem adspiciebant, magistrum ha-
buerunt. Si quidem Moyses ipse, quamuis, ad
alios collatus, imaginibus, quibus Deum cer-
neret, minime indignis dicatur, cum familia-
ri dei colloquio frueretur, tamen re vera non
ita claram Christi speciem cernebat, in quem
tamen intuens, in ea, defixus, omnia de sen-
tentia illius administrabat. Numquam igitur
id dixisset, quod Ioannes ait, quod fuit ab ini-
tio, quod audiuius, quod oculis adspeximus
quod spectauimus, quod manus nostræ contre-
clauerunt de verbo vitæ, quæ manifesta facta
est, & vidimus, & testificati sumus, & annun-
tiamus vobis. Ne discipuli quidem ipsi, quam-
diu Christus in terris versatus est, eam cog-
nitionem habuerunt, quam postea consecuti
sunt. Similitudine enim, & imaginibus, paula-
tim proficiebant: nec enim erant adhuc ea
claritate luminis illustrati, quæ imagines mi-
nime requireret. Ideo, inquit illis Dominus,
Hæc in prouerbijs locutus sum vobis: veniet
hora, cum iam non in prouerbijs loquar vo-
bis, sed palam de patre meo annuntiabo vo-
bis. Quo in loco, Proverbium, est obscura sen-
tentia, cum similitudine quadam, ducta a re-
bus corporeis, commode, & sapienter, enun-
tiata. His autem similitudinibus, atque figu-
ris, indigebant Apostoli, antequam opera san-
cti Spiritus multo clariorem Diuinarum re-

rum intelligentiam, animo, atque mente, con-
ciperent. Intelligendum tamen est, quamdiu
sumus in his corporum compagibus inclusi,
cum nemini, quantumuis magnos in virtute,
atque diuinarum rerum sapientia, progres-
sus habeat, dei formam intueri concessum sit,
non potuiss. quemquam in hac vita diuinam
naturam, nisi per similitudinem, & speciem,
contemplari. Non videbit, inquit ille, me ho-
mo, & viuet. Idcirco Ioannes ait, deum nemo
vidit vniquam. Paulus item, ad Corinthios
scribens, Videmus, inquit, per speciem, in ænig-
mate. Comparatione tamen dicuntur illi
deum absque imaginibus cernere, qui magis
a corpore segregati sunt, minusque indigent
corporeis adminiculis, quibus de rebus Diui-
nis erudiantur. Hac ratione Moyses, eo quod
longius a corpore, studio, & agitatione men-
tis, excessisset, & purius, quam alij Prophetae,
Deum contemplari solitus esset, minusque mul-
to similitudinibus vteretur, dicitur, Deum nō
obscure, per speciem, & similitudinem, ut alij
viderunt, sed clare, vidisse. Sic etiam Apostoli,
ad Mosē collati, cum multo clarius, quam
ille, Diuinæ naturæ magnificentiam cognouis-
sent, dicti sunt Deum absque prouerbijs intue-
ri. Quemadmodum Paulus inquit, Nos autē,
aperta facie gloriam Domini contemplan-
tes, similitudinem gloriæ illius arripimus.
Quantum igitur Moyses consiliorum Diuino-
rum intelligentia reliquis Diuinis viris ante-
ibat, tantum Apostoli ipsi Moysi facile præsti-
terunt. Vnde colligitur, secundum hanc ratio-
nem, ne a Moysi quidem fuisse nostræ salutis
mysterium ita comprehensum, quemadmo-
dum fuit postea Christi discipulis explica-
tum. Quid, quod ne angelis quidem fuit omni-
ex parte perspectum, & cognitum, quemad-
modum Paulus in epistola ad Ephesios affir-
mare non dubitat? Potestis, inquit, legentes
intelligere prudentiam meam in mysterio
Christi, quod alijs generationibus non est a-
gnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum
est sanctis apostolis eius, & prophetis in spiri-
tu, gentes esse coheredes, & concorporales, &
complices promissionis Christo Iesu per
Euangelium. Paucis deinde in eandem senten-
tiam interiectis, adiungit: Mihi, omnium san-
ctorum minimo, data est gratia hæc, in genti-
bus euangelizare imperuestigabiles diuitias
Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensa-
tio Sacramenti absconditi a sæculis in Deo,
ut innotescat principatibus, & potestatibus
in cælestibus per Ecclesiam multiformis sa-
pientia Dei. His quidē verbis Paulus aperte
docet, angelos, per Ecclesiam, multiplicem
Dei sapientiam, in generis humani salute
procuranda, percepisse. Antea igitur illam
non ita clare conspexerant. Quamuis enim
Deum videant, eaque sapientia, quod ad na-
turæ Diuinæ cognitionem attinet, cumula-
ti sint, quæ iam in illis augeri non possit,
non

non tamen omnia futura prospiciunt. Quem-
admodum neque diem illum norunt, quo est
extremum iudiciū exercendū. Sic enim Chri-
stus ait, De die illo, & hora, nemo scit, neque
angeli cælorum, nisi solus pater meus. Sic igitur
mirandum non est, si ne angelis quidem,
antequam Christus in cælum adscenderet, suo-
rumq. mentes ardore Diuini luminis inflam-
maret, notum ex omni parte fuit Diuinum,
in salute, Christi opera, hominibus reddenda,
atque restituenda, consilium. In vniuersum,
quidquid, antequam fiat, oraculis Diuinis
enuntiatur, non ita clare cognosci potest, ut
non in multis rebus hæreamus; quemadmo-
dum nunc de rebus, quæ vltimis temporibus
euenturæ sunt, quamuis prædicta, quæ perti-
nent ad statum illius temporis, habeamus, ne-
mo tamen, licet Diuinarum litterarum intel-
ligentia sit instructissimus, potest villo modo

explicite cognoscere, quemadmodum illa
vel ab A. Christo turbanda sint, vel a Chri-
sto rursus restauranda, Diuinisq. prædictis fir-
manda, & stantissima. Hoc igitur est sine vlla
dubitatione asserendum, antequam Chri-
stus mortem oppeteret, nec angelis quidem
ita clare fuisse mysterium nostræ salutis expli-
catum, atque fuit postea Christi discipulis
& Ecclesiæ vniuersæ, postquam is suorum ani-
mos ardore luminis cælestis inflammavit.
Quocirca rectissime fuit a Patre positum,
fuisse hoc mysterium innumerabilibus sæculis
occultum, donec veniret tempus illud, quo
terra vniuersa erat cumulanda scientia Do-
mini; quemadmodum prædixit Isaias, & om-
nes simul, qui fidem colerent, de rebi-
nis, ab ipso Deo, qui nos tantis mune-
xit, erudiendi.

Ego F. Ludovicus de Torres, in Sacra Theologia Præsentatus, Ordinis Prædicatorum, ex con-
silio Reuerendissimi P. Magistri Sacri Palatii F. Bartholomæi a Miranda, Vidi, & legi, hu-
brum Reuerendissimi D. Hieronymi Osorii, Episcopi Siluenfis, super Epistolam ad Romanos
censo dignum esse, quod imprimatur, & prælo mandetur: cum nihil contra fidem, neq. contra
mores, contineat: quin potius utilis valde, & proficiuus erit sacrarum litterarum studiosis, ad al-
sa, & difficilia loca Sacra Scriptura intelligenda, In quorum fidem præsentibus subscripsi man-
pria. Romæ, in Conuentu S. Mariæ super Minervam, die 10. Decembris. 1591.

F. Ludovicus de Torres.

Imprimatur. Hortensius Vrnus, Auditor, de mandato Reuerendiss. D. Vicesgeren

F. Bartholomæus de Miranda. S. P. M.

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo.

Omnes sunt Terniones, præter †, & Oo, Duerniones.

R O M A E,

Ex Typographia Bartholomæi Bonfadini.

CIO IO XCII.

COMM. IN EP. D. PAULI ROM. LIB. I.

non tam omnia sunt profectus. Quam-
admodum regnum illud non est, duo si-
cuterum in se excedunt. Sic enim Christus
fuit, deus filius, homo vero non est; neque
angelus, quoniam non solus pater meus, sic igi-
tur mirandum non est, si et angelus quidam,
antequam Christus in seculum addeceret, in-
mundum, magis angelus, hominis instans,
mater, hoc est, ex anni parte fuit Divinum,
la salute, huius operis hominibus reddenda,
stipendium, confilium. In vinctum
quidam, antequam fiat, ostendit Divinis
conatus, non ita clare cognoscitur, ut
non in multis rebus hanc maxime
dum nunc de rebus, que vinctis temporibus
cunctis sunt, quamvis pater, que pater
nunc ad hanc illius temporis, habemus, ne
mo tamen, licet Divinum sit, et in intel-
ligentia sit, in se, potest alio modo
sit, etiam.

Ego I. Inductus de Torres in sacra Theologiae Professura, Ordinis Praedicatorum, ex co-
lorum Reuerendissimi P. Magistri sacra Palatii R. Bartholomaei a Miranda, V. d. & legi, hu-
dum Reuerendissimi D. Hieronymi Orosii, Episcopi Siluestris, super Epistolam ad Romanos
caso dignum esse, quod imprimatur, et per se mandatum, cum nihil contra sit, nec contra
anore, contra hoc, quia potius velle velle, et profectus est, sacrum interitum, sacrum ad
la, et diffinitio sacra scriptura intelligenda, in quorum fides per scriptum
pate. Romae in Conventu S. Mariae super Minervam, die 10. Decembris. 1591.

F. Inductus de Torres.
Imprimatur. Horatius Vinnus, Auditor, de mandato Reuerendissimi D. Vicescra-
E. Bartholomaeus de Miranda. S. P. M.

R O M A E.
Ex Typographia Bartholomaei Bonfadini.
C I D I S X C I I.
O m n e s s u n t T e r m i n e s, p r i n t e r f. & O o, D i c t i o n e s.
A z B b C c D d E e F f G g H h I i K k L l M m N n O o.
† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T A X Y Z.
R E G E S T U M.

